RÉGI MAGYAR PRÓZAI EMLÉKEK

6/2. kötet

Bethlen Miklós levelei

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST

BETHLEN MIKLÓS LEVELEI

Régi Magyar Prózai Emlékek
6/1. és 6/2.

Sajtó alá rendezte, a bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta

Jankovics József

A sorozat e két kötete a tragikus sorsú erdélyi önéletíró kancellár mintegy 700 levelét tartalmazza. A levelek szövegkritikai és tárgyi jegyzetein kívül — több, nem missilis jellegű, fontos történeti dokumentum mellett — először közli magyarul a *Sudores et Cruces Nicolai comitis Bethlen* c. latin nyelven írt munkát, mely az Önéletírás előzményének tekinthető.

Az eddig levéltárban rejtőző anyag összegyűjtése a magyar történet- és irodalomtörténetírás fontos eseménye. Egyrészt politikatörténeti, gazdasági, kultúrhistóriai forrásként, eddig ismeretlen vagy új megvilágítású adataival hozzásegít a XVII. század végi Erdély kormányzásának és mindennapjainak alaposabb megismeréséhez. Másrészt, a levelek és a híres Önéletírás összevetésével az olvasó megkísérelheti az Önéletírás egyfajta hitelességpróbájának elvégzését. Végigkísérheti Bethlen stílusának és nyelvének alakulását, megismerheti alkotó módszerét és objektivitásának fokát, azaz — a goethei kifejezéssel — költészet és valóság viszonyát.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

RÉGI MAGGYAR PRÓZAI EMLÉKEK

Szerkeszti

TOLNAI GÁBOR

6/2. KÖTET

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1981987

BETHLEN MIKLÓS LEVELEI I

(1699–1716)

Összegyűjtötte, sajtó alá rendezte, :,
a bevezető tanulmányt és a tárgyi jegyzeteketeket írta
JANKOVICS JÓZSEF F

A latin nyelvű részeket fordította a
s az idegen szavak jegyzékét készítette ette
KULCSÁR PÉTER

A magyar nyelvi jegyzeteket
és a szójegyzéket készítette
NÉNYEI GÁBORNÉ É

AKADÉMIAI KIADÓ, BUDAPEST 1987

Lektorálta

R. VÁRKONYI ÁGNES

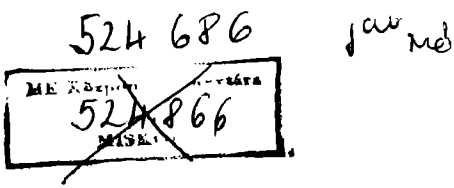

ISBN 963 05 3644 7 (Összkiadás)
ISBN 963 05 3646 3 (6/2 kötet)

© Akadémiai Kiadó, Budapest 1987

Printed in Hungary

TARTALOMJEGYZÉK

1. kötet

BEVEZETÉS 7

Önéletírás és történeti hitelesség — művészet és valóság viszonyának kérdése a Bethlen-levelezés tükrében . . . 15
Apáczai hatása Bethlen Miklós pedagógiai és iskolapolitikai törekvéseire 29
A Bethlennek tulajdonított röpiratok szerzőségéről 38
Ami az Önéletírásból kimaradt... 44
Bethlen Miklós leveleinek formai, műfaji és stilisztikai jellemzői 65
Bethlen Miklós nyomtatásban megjelent leveleinek bibliográfiája 84
Főbb életrajzi adatok 87

LEVÉLMUTATÓ (1657—1698) 93

LEVELEK (1657—1698) 115

JEGYZETEK A LEVELEKHEZ (1657—1698) 597

A FORRÁSANYAG ÉS AZ IRODALOM RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE 785

2. kötet

LEVÉLMUTATÓ (1699—1716) 799

LEVELEK (1699—1716) 811

PONTOSAN NEM DATÁLHATÓ LEVELEK 1151

FÜGGELÉK 1157
I. Bethlen Miklós levele a száműzött protestáns prédikátorokhoz (Fordította: *Rácz Károly*) 1159
II. Bethlen Miklós gróf fáradozásai és gyötrelmei (Fordította: *Kulcsár Péter*) 1181

JEGYZETEK A LEVELEKHEZ (1699—1716) 1235

A FORRÁSANYAG ÉS AZ IRODALOM RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE 1367

MUTATÓK 1375
Idegen szavak és kifejezések jegyzéke ... 1377
Elavult vagy jelentésmódosuláson átment magyar szavak jegyzéke 1400
Személynévmutató 1418
Helynévmutató 1472

KÉPMELLÉKLET 1493

LEVÉLMUTATÓ*
(1699—1716)

1699

427. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Segesvár, 1699. február 13. . . . . 813 1237
428. A guberniumnak, S. l. [Segesvár ?], 1699. február 14. . . . . 814 1237
429. A guberniumnak, S. l. [Segesvár ?], 1699. február 16. . . . . 815 1238
430. Miháts Ferencnek és társainak, Bethlenszentmiklós, 1699. március 19. . . . . 816 1238
431. Vay Mihálynak, Bethlenszentmiklós, 1699. március 19. . . . . 817 1238
432. Vay Mihálynak, Kolozsvár, 1699. március 26. 819 1238
433. Galambos Gábornak, Bethlenszentmiklós, 1699. április 9. . . . . 820 1238
434. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. április 11. . . . . 821 1239
435. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1699. április 19. . . . . 822 1239
436. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. április 24. . . . . 825 1239
437. Darvai Ferencnek és Sztojka Lászlónak, Bethlenszentmiklós, 1699. május 1. . . . . 826 1239
438. Brassó város tanácsának, Gyulafehérvár, 1699. május 1. . . . . 827 1239
439. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. május 6. . . . . 828 1240
440. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. május 9. 829 1240

* Az első számoszlop a levelek, a második a jegyzetek lapszámaira utal.

441. Nagysink városának, Torda, 1699. május 18. 829 1240
442. [?], Bethlenszentmiklós, 1699. június 6. . . . . 830 1240
443. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Gyulafehérvár, 1699. július 12. . . . . 831 1240
444. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1699. július 28. . . . . 832 1240
445. Vay Mihálynak, Gyulafehérvár, 1699. augusztus 21. . . . . 836 1241
446. Bercsényi Miklósnak, Gyulafehérvár, 1699. október 3. . . . . 837 1241
447. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1699. október 18. . . . . 837 1241
448. Galambos Ferencnek, Torda, 1699. október 27. 839 1241
449. A substitutum guberniumnak, Bethlenszentmiklós, 1699. október 30. . . . . 845 1241
450. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1699. november 1. . . . . 847 1242
451. A guberniumnak, S. l., 1699. november 20. 849 1242
452. A guberniumnak, S. d., [?, 1699. november 22. után] 850 1242

1700

453. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1700. február 23. . . . . 851 1243
454. Prónai Györgynek, Gyulafehérvár, 1700. február 27. . . . . 854 1243
455. A substitutum guberniumnak, Vajdakamarás, 1700. március 25. . . . . 854 1243
456. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Bethlenszentmiklós, 1700. április 20. . . . . 856 1243
457. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1700. május 30. 857 1243
458. A guberniumnak, S. l., 1700. június 24. 860 1243
459. A guberniumnak, Torda, 1700. július 7. 860 1243
460. [?], Torda, 1700. szeptember 23. . . . . 863 1244
461. Máramaros vármegyének, Kisbánya, 1700. október 12. . . . . 865 1244
462. Bánffy Györgynek, Bethlenszentmiklós, 1700. november 1. 866 1245

463. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1700. december 2. . ... 867 1245
464. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1700. december 14. .... 868 1245
465. II. Apafi Mihálynak, Gyulafehérvár, 1700. december 29. 868 1245

1701

466. Gotthard Salburgnak, S. l., 1701. január 12. . 869 1245
467. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1701. január 20. .. .. 870 1245
468. Az országgyűlésnek, Gyulafehérvár, 1701. március 4. .. . . 872 1246
469. Bánffy Györgynek, Bethlenszentmiklós, 1701. március 19. . ... 873 1246
470. A guberniumnak, S. l., 1701. március 21. . .. 875 1246
471. Johann Friedrich Seeaunak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 2. . .. . 876 1247
472. Rhédey Pálnak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 5. .. . . 877 1247
473. Zajzon Sámuelnek, Torda, 1701. április 14. 878 1247
474. A Torda vármegyében cirkáló bíróknak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 23. .... 878 1247
475. Haller Istvánnak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 23. . . .. 880 1248
476. Mohácsi Istvánnak és Géczi Sándornak [?], Bethlenszentmiklós, 1701. április 23/24. .... 881 1248
477. A Torda vármegyében cirkáló bíróknak, Bethlenszentmiklós, 1701. április 27. . .. . 882 1248
478. Zöldi Ádámnak, S. d., [?, 1701. április 26. után] 882 1249
479. A Doboka vármegyében cirkáló bíróknak, S. d., [?, 1701. április 26. után] 884 1249
480. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1701. május [2. ?] 884 1249
481. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1701. május 11. . ..... 885 1249
482. Máramarosi városi rendeknek, Gyulafehérvár, 1701. június [2. ?] 886 1249

483. A királyi táblának, Gyulafehérvár, 1701. június 15. ..... 887 1250
484. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1701. június 30. ..... 888 1250
485. I. Lipót császárnak, S. d., [?, 1701. július] 889 1250
486. Carolus Magninak, S. l., 1701. július 23. .... 890 1250
487. Tarczali Zsigmondnak, Bethlenszentmiklós, 1701. július 31. ..... 892 1251
488. Szentkereszti Andrásnak, Bethlenszentmiklós, 1701. július 31. ..... 896 1251
489. Az udvari kamarának, S. l. [Bethlenszentmiklós], 1701. július 31. ..... 897 1251
490. A substitutum guberniumnak, Vajdakamarás, 1701. augusztus 19. ..... 898 1251
491. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1701. szeptember 21. ..... 900 1252
492. [?], Gyulafehérvár, 1701. október 9. .. 900 1252
493. A substitutum guberniumnak, Bethlenszentmiklós, 1701. október 27. ..... 901 1252
494. A kancelláriának, Bethlenszentmiklós, 1701. december 25. 904 1253

1702

495. A szepesi kamarának, Huszt, 1702. január 6. 906 1253
496. Bánffy Györgynek, Huszt, 1702. január 6. 906 1253
497. Ludwig Albert Thavonatnak, Huszt, 1702. január 7. ..... 908 1253
498. A szepesi kamarának, Huszt, 1702. január 7. .. 909 1254
499. Máramaros vármegyének, Gyulafehérvár, 1702. január 24. ..... 910 1254
500. A guberniumnak, Gyulafehérvár, 1702. február 18. ..... 910 1254
501. A kancelláriának, Gyulafehérvár, 1702. május 7. ..... 911 1255
502. Demes Jánosnak, Torda, 1702. július 27. 912 1255
503. Bánffy Györgynek, Somlyó, 1702. július 30. 912 1255
504. A különbíróságnak, Bécs, 1702. szeptember 1. 914 1256
505. [?], S. d., [Bécs, 1702. szeptember eleje?] 914 1256

506. Veszprémi Istvánnak, Bécs, 1702. szeptember 19. ..... 915 1256
507. Teleki Lászlónak, Bécs, 1702. szeptember 20. 918 1257
508. Rhédey Pálnak, Bécs, 1702. szeptember 20. 919 1257
509. Teleki Lászlónak, Bécs, 1702. szeptember 30. 920 1257
510. Ifjabb Teleki Mihálynak, Bécs, 1702. szeptember 30. ..... 920 1257
511. I. Lipót császárnak, S. d., [Bécs, 1702. október 16. előtt] 921 1258
512. I. Lipót császárnak, Bécs, 1702. október 17. 922 1258
513. I. Lipót császárnak, S. d., [Bécs, 1702. október 20. előtt] 923 1258
514. Ifjabb Teleki Mihálynak és Teleki Lászlónak, Bécs, 1702. október 25. ..... 924 1259
515. Teleki Mihályné Vér Juditnak, Bécs, 1702. október 25. ..... 925 1259
516. Máramaros vármegyének, Bécs, 1702. október 31. ..... 925 1259
517. I. József királynak, S. d., [Bécs, 1702. november—december] 927 1259
518. Galambos Ferencnek, Bécs, 1702. december 9. 931 1263

1703

519. Bethlen Lászlónak, Bethlenszentmiklós, 1703. február 12. ..... 932 1263
520. Galambos Ferencnek, Bethlenszentmiklós, 1703. február 13. ..... 933 1263
521. Jabróczki Ádámné Kapi Erzsébetnek, Gyulafehérvár, 1703. március 21. ..... 935 1264
522. Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek, S. l., 1703. május 28. ..... 935 1264
523. Teleki Lászlónak, Gyulafehérvár, 1703. június 11. ..... 936 1264
524. Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek, Gyulafehérvár, 1703. június 11. 937 1264
525. I. Lipót császárnak, S. d., [?, 1703 ?] 938 1265
526. Máramaros vármegyének, Bethlenszentmiklós, 1703. július 1. 939 1266

527. Teleki Lászlónak, Bethlenszentmiklós, 1703. július 3. . . . . 940 1266
528. Tarczali Zsigmondnak, Torda, 1703. július 5. 941 1266
529. Máramaros vármegyének, Torda, 1703. július 7. 944 1267
530. Demes Jánosnak, Gyulafehérvár, 1703. július 21. . . . . 945 1267
531. Bethlen Sámuelnek, Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 2. . . . . 946 1267
532. Bethlen Sámuelnek, Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 6. . . . . 947 1267
533. Gottfried Franz Eythnernek, Gyulafehérvár, 1703. augusztus 10. . . . . 949 1268
534. Bethlen Sámuelnek, Gyulafehérvár, 1703. augusztus 11. . . . . 951 1270
535. Baumgartner Ferencnek, Gyulafehérvár, 1703. augusztus 12. . . . . 952 1270
536. Csebi Pogány Menyhártnak, Horváth Gábornak és Darvai Ferencnek, Nagyszeben, 1703. augusztus 12. . . . . 953 1270
537. Demes Jánosnak, Gyulafehérvár, 1703. szeptember 25. . . . . 955 1270
538. II. Apafi Mihálynak [?], Gyulafehérvár, 1703. szeptember 26. . . . . 955 1271
539. Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak, Nagyszeben, 1703. november 23. . . . . 956 1271
540. I. Lipót császárnak, S. d., [?, 1703 ?] . 957 1271
541. Az udvari kamarának, S. d., [?, 1703 ?] 958 1271
542. I. Lipót császárnak, S. d., [Nagyszeben, ? 1703 vége, 1704 eleje] 960 1271

1704

543. Brassó város tanácsának, Nagyszeben, 1704. január 16. . . . . 962 1273
544. Bethlen Lászlónak, Nagyszeben, 1704. április 2. 962 1273
545. Jacob Jan Hamel-Bruyninxnek, George Stepneynek és Christian Friedrich Bartholdinak, Nagyszeben, 1704. április [25. előtt] 963 1274

546. Szentkereszti Andrásnak, Nagyszeben, 1704. április 25. . . . . 964 1275
547. Tarczali Zsigmondnak, Nagyszeben, 1704. április 28. . . . . 965 1275
548. I. Lipót császárnak, S. d., [Nagyszeben, 1704. június 19. ?] 966 1275
549. Bánffy Györgynek, Nagyszeben, 1704. június 26. . . . . 971 1282
550. Az országgyűlésnek, Nagyszeben, 1704. június 28. . . . . 972 1282
551. Jean Louis Bussy de Rabutinnak, Nagyszeben, 1704. július 7. . . . . 982 1287
552. Az országgyűlésnek, S. d., [Nagyszeben, 1704. július 11. ?] 983 1289
553. A guberniumnak, S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. előtt] 985 1290
554. Az országgyűlésnek, S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. után] 987 1299
555. Apor Istvánnak és Haller Istvánnak, S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 5—24. között] 989 1300

1708

556. I. József császárnak, Eszék, 1708. június 8. . 990 1301
557. Teleki Sándornak és Bethlen Júliának, Bécs, 1708. augusztus 24. . . . . 993 1304
558. Eleonora Magdolna császárnénak, S. d., [Bécs, 1708. augusztus ?] 994 1304
559. Bethlen Józsefnek, [Bécs, 1708. augusztus ?] . 995 1304
560. Teleki Sándornak és Bethlen Júliának, Bécs, 1708. november 3. . . . . 997 1305
561. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1708. november 3. . 998 1306
562. Amália Vilhelmina császárnénak, Bécs, 1708. december 20. . . . . 999 1306
563. Eleonora Magdolna császárnénak, Bécs, 1708. december 23. . . . . 999 1306
564. I. József császárnak, S. d., [Bécs, 1708. karácsony—újév] 1000 1307
565. Eleonora Magdolna császárnénak, S. d., [Bécs, 1708 vége—1709 eleje] 1001 1307

1709

566. I. József császárnak, Bécs, 1709. január 11. 1002 1307
567. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. január 23. 1003 1308
568. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. január 23. 1005 1308
569. Teleki Sándornak, Bécs, 1709. január 23. 1008 1309
570. I. József császárnak, Bécs, 1709. január 27. .. 1009 1310
571. Eugène-François de Savoie-Carignannak, Bécs, 1709. február 24. ... ... 1010 1311
572. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. március 5. 1012 1312
573. I. József császárnak, Bécs, 1709. március 16. 1013 1312
574. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. március 18. 1016 1312
575. Teleki Sándornak, Bécs, 1709. március 18. 1017 1313
576. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1709. július 28. .... 1017 1313
577. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1709. július 28. . . .. 1019 1313
578. Teleki Sándornak, Bécs, 1709. július 29. . 1020 1313
579. Veszprémi Istvánnak, Bécs, 1709. július 29. 1021 1315
580. Rhédey Júliának, Bécs, 1709. november 4. 1024 1316

1710

581. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. március 7. 1024 1316
582. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. május 6. 1025 1316
583. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. május 31. 1025 1316
584. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1710. május 31. 1026 1317
585. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. június 14. 1027 1317
586. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. július 26. .. 1028 1317
587. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. augusztus 23. 1028 1318
588. Rhédey Júliának, Bécs, 1710. szeptember 13. 1029 1318
589. Teleki Sándornak, Bécs, 1710. november 29. 1029 1318

1711

590. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. február 21. 1030 1319
591. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. március 18. 1030 1319
592. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. március 18. 1031 1319
593. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. május 2. 1032 1319
594. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. május 2. 1033 1319

595. A királyi deputatiónak, Bécs, 1711. május 13. 1034 1320
596. Rhédey Júliának, S. d., [Bécs, 1711. június 19. ?] 1035 1320
597. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. szeptember 8. 1038 1321
598. Galambos Ferencnek, Bécs, 1711. szeptember 27. 1040 1321
599. A Rhédey családnak, Bécs, 1711. október 7. 1041 1321
600. Rhédey Pálnak, Bécs, 1711. október 7. 1041 1322
601. Rhédey Júliának, Bécs, 1711. október 14. 1042 1322
602. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1711. október 21. 1043 1322
603. Máramaros vármegyének, Bécs, 1711. október 21. 1043 1322
604. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. november 28. 1044 1322
605. Carl Carafának, Bécs, 1711. december 15. 1044 1322
606. Teleki Sándornak, Bécs, 1711. december 30. 1045 1323
607. Rhédey Pálnak, Bécs, 1711. december 30. 1045 1323

1712

608. Az udvari kamarának, Bécs, 1712. január 4. 1046 1323
609. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1712. január 13. 1048 1324
610. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. január 13. 1049 1325
611. Galambos Ferencnek, Bécs, 1712. február 3. 1050 1325
612. Az erdélyi református consistoriumnak, Bécs, 1712. február 24. 1051 1326
613. Máramaros vármegyének, Bécs, 1712. február 24. 1054 1327
614. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1712. március 9. 1055 1327
615. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. március 9. 1056 1327
616. Kornis Zsigmondnak, Szentkereszti Andrásnak, Simon Mihálynak és Bausner Györgynek, Bécs, 1712. március 9. 1057 1327
617. A királyi deputatiónak, Bécs, 1712. május 11. 1058 1328
618. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1712. május 11. 1059 1329
619. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. május 11. 1059 1329
620. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. május 18. 1060 1329
621. A királyi deputatiónak, [Bécs, 1712. május 18.] 1060 1329
622. Rhédey Júliának, Bécs, 1712. május 18. 1062 1330
623. Teleki Sándornak, Kaposi Sámuelnek, Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak, Bécs, 1712. június 29. 1062 1330

624. Galambos Ferencnek, Bécs, 1712. július 6. 1063 1331
625. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1712. július 6. 1064 1331
626. Bethlen Jánosnak, Bécs, 1712. július 6. 1065 1331
627. Haller Istvánnénak, Bécs, 1712. július 6. 1065 1331
628. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. július 19. .... 1066 1332
629. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1712. július 19. ... . 1066 1332
630. A Rhédey családnak, Bécs, 1712. július 31. 1067 1332
631. A kancelláriának, Bécs, 1712. augusztus 3. 1068 1332
632. A királyi deputatiónak, Bécs, 1712. augusztus 27. .... 1068 1333
633. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. szeptember 20. 1069 1333
634. A királyi deputatiónak, Bécs, 1712. szeptember 21. .... 1070 1333
635. A kancelláriának, Bécs, 1712. szeptember 27. 1071 1333
636. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. szeptember 28. 1071 1334
637. Teleki Sándornak, Bécs, 1712. október 26. . 1072 1334
638. VI. Károly császárnak, Bécs, 1712. november 27. . . . . 1072 1335
639. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1712. november 30. 1075 1336
640. VI. Károly császárnak, S. d., [Bécs, 1712 ?] 1076 1336

1713

641. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. január 14. 1077 1337
642. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. január 28. . 1079 1337
643. Galambos Ferencnek, Bécs, 1713. február 1. 1080 1338
644. Simon Mihálynak, Bécs, 1713. február 8. 1081 1338
645. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. március 1. 1083 1338
646. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. március 8. 1084 1338
647. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1713. április 8. 1084 1338
648. Teleki Sándornak, Bécs, 1713. július 8. ..... 1085 1339
649. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1713. augusztus 12. .. .. 1085 1339
650. A guberniumnak, Bécs, 1713. augusztus 12. 1085 1339
651. Rhédey Júliának, Bécs, 1713. szeptember 2. 1086 1339
652. Rhédey Júliának, Bécs, 1713. szeptember 30. 1087 1340
653. A guberniumnak, Bécs, 1713. november 1. 1089 1340
654. A haditanácsnak [?], S. d., [Bécs, 1713 ?] 1089 1340

1714

655. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. január 24. 1091 1342
656. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. január 27. 1092 1342
657. Bethlen Lászlónak, Bécs, 1714. március 31. 1093 1342
658. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. március 31. .. 1093 1342
659. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1714. március 31. . . . . 1094 1342
660. Rhédey Júliának, Bécs, 1714. április 7. ..... 1094 1343
661. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1714. április 14. . ... 1095 1343
662. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1714. június 2. 1099 1343
663. Teleki Sándornak, Bécs, 1714. július 14. 1101 1343
664. Dujardin Ferencné Vay Erzsébetnek, Bécs, 1714. október 16. . .. . 1103 1344
665. Rhédey Júliának, Bécs, 1714. november 28. 1109 1346

1715

666. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. január 12. 1110 1346
667. Teleki Sándornak, Bécs, 1715. január 19. . .. 1112 1346
668. Teleki Sándorné Bethlen Júliának és Teleki Miklósnak, Bécs, 1715. január 19. . . . . 1113 1346
669. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1715. március 9—13. .... 1113 1346
670. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. március 27. 1115 1347
671. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. május 11. 1117 1348
672. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. május 25. 1117 1348
673. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. június 15. 1118 1348
674. Rhédey Lászlónak, Bécs, 1715. július 27. 1118 1349
675. Teleki Sándornak, Bécs, 1715. július 27. ..... 1120 1349
676. Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1715. szeptember 12. .... 1121 1349
677. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. szeptember 21. 1121 1349
678. Rhédey Júliának, Bécs, 1715. szeptember 28. 1122 1350
679. Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek, Bécs, 1715. október 12. . .. . 1124 1350
680. Pernyeszi Zsigmondnak, Bécs, 1715. december 14. 1124 1350

681. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. január 15. ..... 1127 1350
682. Rhédey Júliának, Bethlen Józsefnek és Teleki Sándorné Bethlen Júliának, Bécs, 1716. február 29. . ... 1128 1351
683. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 4. 1131 1351
684. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. március 4. 1132 1352
685. A titkos tanácsnak, Bécs, 1716. március 4. . 1134 1353
686. Szigeti Gyula Istvánnak és Bethlen Istvánnak, Bécs, 1716. március 11. .. .. .. 1136 1355
687. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 11. 1137 1355
688. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 18. 1139 1356
689. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. március 18. 1140 1356
690. Pernyeszi Zsigmondnak, Bécs, 1716. március 18. 1142 1357
691. Szilvási Boldizsárnak, Bécs, 1716. március 18. 1142 1357
692. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 21. 1143 1357
693. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. március 25. 1144 1357
694. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. július 18. .. 1145 1358
695. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. augusztus 12. 1147 1364
696. Bethlen Józsefnek, Bécs, 1716. szeptember 9. 1148 1365
697. Teleki Sándornak, Bécs, 1716. október 16. 1150 1365

Pontosan nem datálható levelek

698. Teleki Mihálynak, S. d., [1666—1667. március 27. között] 1153 1365
699. Teleki Mihálynak, S. d., [1666—1667 ?] 1153 1365
700. [?], Bethlenszentmiklós, [?], október 1. ..... 1154 1365
701. A guberniumnak, S. d., [Kelte a századforduló éveinek valamelyikére tehető.] 1155 1366

LEVELEK
(1699—1716)

427.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Segesvár, 1699. február 13.

Mint kedves bizodalmas Sogor Aszszonyom*na*k betsüllettel szolgalok es Istentől minden aldásokat kivanok kglmednek. &c.

Kglmed levelet Teleki Joseph Ur*am* ö kglme meg adá, es en bizony kglmednek es kglmed egészsz Házának minden Igassagos es tőllem ki telhető dolgokban tiszta szivel szolgálok, az mint eddighis bizony szolgalni kivántam, noha más gondolatokkal volt kgld, az mint hogy mostis en kglmednek őrőmere irhatom, hogy az Sogor Teleki Laszlo Ur*am*, (:noha onnan fellyül jött Intimatio bolis leött az dolog, mindazaltal nekemis nagy contentumomra esett:) rendeltetett az mi Kgls Kiralyunk eö Felseghe Lakadalmaba Erdely reszeröl valo Ajandek praesentalo Szemelynek es Kővetnek, mellyen hogy kgld Istennek hálát adgjon, es ö kglmet mint maga kgld edes, es az en itiletem szerint bizony nagy remensegü Fiat hogy ugy keszittse arra az nagy Pompara, a mint illik bizony szivesen jovallom s tanatslom, mint a kglmed Gyermeke es Haza elebb valo Promotiojanak elsö Graditsat, betsüllye nagyra kgld, arra edes Aszszonyom kgld uj költest semmitis nem teszen, eggj két kőntős hol mi eggyetmas fel küldese nem nehez, penzbeli költsegeröl ö kgl*ne*k vagyon már dispositio, eggyszoval edes Aszszonyom kgld*ne*k többet es jobbat erröl en nem irhatok, tsak azt, hogy keszittse örömmel es jo szivel kgld, es ha kgld, es Gjermeki eddig nem hitték, vagy mostis nem hiszik, proballyanak meg minden tisztesseges es igassagos dolgokban, es annak tapasztal-

nak a mint fellyebb irtam; Hogy ha penig mindenkor kgltk*ne*k kedve s. kivansaga szerint nem szolgalhatok, ne tulajdonittsa idegensegnek, hanem az Törvenynek, es egyeb ollyan okoknak s. alkalmatossagok*na*k az kiken en nem [ural]kodhatom, hanem magamnakis azoknak engednem kell. Ajanlom I*sten* oltalmaban kgldt. Segesvar. Die. 13. Febr*uary* A*nno* 1699.

Kglmed*ne*k betsüllettel szolgalo Sogora es Komja.

G*roff* Bethlen Miklos

428.

A guberniumnak

S. 1., [Segesvár ?], 1699. február 14.

Méltóságos Regium Gubernium
kedves bizodalmas Uraim

Jo emlekezetiben lehet kgltek*ne*k mikeppen parantsolt legyen a mi Kgls Urunk eő Felseghe kgltek*ne*k még tavaly 7. Maÿ költ Kgls Decretumaba az en Tordai Malmom állapottÿarol, mellynek effectumat kgltek a tavalyi Juniusi Gyűlesről az Eőszi Gyűlésre, es arrol viszont erre halasztotta, noha az a ket első Gyűlés majd 13. hetet tartott, es az eő Felséghe Tablaja a Város részéről jo Tőrvenytis tett, de ki nem adtta, sem adni akarja, es igy az eő Felseghe kgls Decretuma mái napighis kivant végét el nem érte semmi részébe, es en szegeny Nemes Ember voltomhoz kepest felette nagy kárban vagyok.

Kérem azert bizodalmason es igen kőtelesen kglteket, sőt kenszerittem arra az hűtre es kötelességére, a mellyel a mi Kgls Urunk eő Felséghe hűségére, es parantsolatinak valo engedelmessegére, az Unoira, es maga Tisztire, es az Haza Tőrvenyire kgltek hűtős, hogy ezt az példa nelkűl valo dolgot Kgltek az eő Felseghe parantsolattyának effectuma által igyekezze meg orvosolni tovabb valo halogatás nelkül. A Tabla, vagy inkabb Itileő Mester Ur*am* adgya ki a Deliberalt Sententiat, es lássák osztan a Peresek mit kővetnek utrinq*ue;* Ennekem penig a kinek abban az Perben semmi elegyedésem nincsen (:mellyről mostis protestalok:) hogy az en Jussom ahoz, es annak folyásához se ki menetelehez nem kőttetett, legyen Restitutiom in integr*um*. Jusson eszébe kgltek-nek az Jus Ligatumot mint detestalták, kerűlték, es ugyan ki

átkozták légyen a kgltek ditsiretes Elei. Ne nyisson kgltek utat magának es maradekinak sok hasonlo peldára. Es végezetre az Haza Tőrvenyeinek es Szabadságinak meg romlására. Mellyre az Isten előtt állok, soha okot es alkalmatosságot adni nem akartam, sem akarok, sőt halált kivanok inkabb, de lehetetlen illyen Bonum Jussomat negligalnom, mellyel valo Elésem, es ezeknek kételen az Felséghes Udvarba valo repraesentatioja ha valami bal itiletet es kedvetlenséget talál szerzeni, Isten es kgltek előtt Protestalok, hogy nem en leszek oka, holott kívánok lenni s. vagyokis kit Isten tud, nem tsak az Hazának engedelmes igaz Fia, hanem Kglteknekis eggyenn eggyenn kőteles Szolgája es igaz Jo akaro Attyafia

Az eő Felséghe fizetesemről valo Kgls Decretumanakis; Ugy az Radnothi Processusnakis effectumat es Veget bizodalmason várom kgltektől es maradok

Kegytek igaz jo akaro köteles szolgaja es Attyafia

Bethlen Miklos

429.

A guberniumnak

S. l., [Segesvár ?], 1699. február 16.

Meltoságos Regium Gubernium

Az en Memorialisomra tett kgltek Resolutiojat illendö betsüllettel vettem, de bizodalmason kell replicalnom reája.

1. Az Aranyi es Bakaÿ dolog tellyesseggel más szinű volt, mert azt az Joszágot a Praetendensek magok foglalták el magok erejevel Matskasi Peter Ur*am*tol, en töllem penig az Malmot nem az Malmosok vették el, hanem az Publica es felette nagy Meltoságu Authoritas, mellyis ebbenn az Hazaban talam soha tőbbszer nem tőrtent, es azertis recurraltom ennek a Publica Authoritasnak leg felső Urához eő Felségéhez

2. A mint en mindenkor protestaltom, hogy en Peres nem voltam, es tőllem Tőrveny uttyán kivűl vetetett el, ugy mostis en Pert indittani nem akarok, es sem a Pernek ki menetelitől, sem ettől a kgltek Resolutiojanak bizonytalanságától dolgomat fel nem függeszthetem el szenyvedhetetlen kárommal, hanem kerem bizodalmasonn, es ketelenittetem Tiszti s. kőtelessegereis kensze-

ritteni kglteket, hogy absq*ue* dilationibus resolvallyon, ha akarjaé effectumba vétetni az eő Felséghe Decretumat, avvagy nem; Kűlőmbennis azok az Malmosok mind Prokatorostol mindenestől bövőnn itt vadnak, ha mi Informatiot akar kgltek tőllek itt venni, szabad velle, de nem tudom hová kell az Informatio s. mire, holott maga kgltek egeszszenn tudgya mint vétetődék el tőllem; Masként az Istenertis kerem kglteket, nekem ne tulajdonittsa osztan vetkűl, hogy ha Istentől, az Igassagtol, es Kgls Urunktol eő Felsegetől mutatott Utaimban el járok, kilencz egeszsz holnapja mar az eő Felseghe Kgls Parantsolattyanak, ha azolta kgltek rea nem érkezett, es mostis sem helyét, sem napjat nem determinallya Resolutiojanak, lehetetlen ennekem várakoznom illyen világos dologba.

Memorialisomnak arra az részére sem teőtt kgltek valaszt, hogy az Tekintetes Tabla az Sententiat adgya ki az Városnak, avval az Dilatiovalis penig az Varosnak Igassága periclital leg alább ket Esztendeig, ugy hogy ebbenn az Seculumban sem mehet az a dolog azonn az Utonn tsak eö Felséghe eleibeis, nem hogy még azon az utonn Napfényre jone az Igasság

4. Fizetésem es az Radnothi dologrolis emlekeztem volt in Calce Memorialis,[1] arra sem teőtt kgltek semmi valaszt.

Várom azert mind ezekben kgltek Atyafisagát es maradok Kgytek koteles Szolgaja es igaz jo akaro Attyafia

Bethlen Miklos

16 Febr*uarÿ* 1699.

430.

Miháts Ferencnek és társainak

Bethlenszentmiklós, 1699. március 19.

Szolgálok Kglmetek*nek*.

Vaÿ Ur*am* eö kglme irt ennekem hogy vagy ket Deakot, vagj eggj Deakot es ket Nemes embert exmittallyak innet Papai Pal, Radak Istvan, es Desfalvi Uramekot ugy mint Assessorokhoz penes Appellatorium cum Evocatione,[1] de a mint Vaÿ Ur*amnak*

[1] a beadvány végén

[1] a fellebbező levél alapján idézéssel

volanter irt levelemből kgltek meg láthattya, abban en semmit sem tselekedhettem, jovallom azert kglteknek, hogy kgltek az hul peragallya munkajat, arrol valo Testimonialissat addig a mi vegbe ment keszittse el, es noha rend szerint azt mint az missilist be szoktak petsetelni, de tsak hadgya volanter kgltek, hadd láthassa Vaj Uram, es mutathassa azoknak ha kik oda mennek, es noha az Vaÿ Uram dispositioja az volt hogy Kgltek erre felé ne jöjjön (:az mint hogy ö [Kglme] Salussát ennek az dolognak egeszszen tsak az sijetesbe helyheztette:) de kgltek affelőll tsak jöjjön le erre Mikeszaszara s Hoszszuaszor[a]is, es peragallya munkajat, mert meo judicio ennek az dolognak salvalasa ebben az sijetesbe eggj tsepnyere sem áll, akar legjen ott tempore Executionis,[2] akar ne, de kgltek mindazaltal ugjan tsak sijessen; maga tudgya kgltek mitsoda Instructiot vett Itileő Mester Uramtol ő kgltől, az eddig valo kgltek munkajat ezen szolgaja ö kglnek fel viheti, az többit az utan kgltek az ö idejebe.

Ajanlom Istennek kglteket. Szent Miklos. 19. Martÿ. 1699.

Kgltek szolgalo barattÿa.

Bethlen Miklos

P. S. A Vaÿ Uramnak szollo levelet nem itiltem szüksegesnek lenni hogy volanter haggjam az mint oda fellyebb irtam, hanem kgltek tsak procedallyon es a mit eddig vegbe vihetett azt küldgje fel Vaÿ Uramnak sub sigillo volante[3] a mint fellyebbis meg iram, kgltk penig tovabbis tsak lásson dolgahoz

431.

Vay Mihálynak

Bethlenszentmiklós, 1699. március 19.

Szolgalok es Istentől minden jokat kivanok edes Sogor Uram kglnek.

Kgyld 18. Martÿ költ levelet vettem, es bizonj valoban banom hogj kglnek ugy a' mint kivannya nem szolgalhatok, mert itt ennallam Pecset nincsen, Secretarius Urameknal vagjon, a' Segesvari Gjülestöl fogva oda setaltattjak nem tudom hova, ha itt volnais pedigh az pecset Deakok itt nincsenek, de hiszem azt valahonnan ki sütnem, de sem a' Deliberatio sem semmi itt nem

[2] a végrehajtás idejében

[3] expressz jelzéssel

leven azok nelkül Praeceptoriumat ne*m* irathattam volna ha mind a' Pecset mind a' Deak itt lett volnais, hanem megh irtam annak a' ket Deak*na*k hogj az eddig valo munkajokrol a' Testimonialist kgl*ne*k külgjek fel, a' mellyel kgld ha kivantatik elhessen, es az utan a' több Assessorokhozis menyenek el, de edes Sogor Ur*am* en nem tudom micsoda Instruc*ti*ot es Tanacsot adtanak Itilö Mester Uramek, felek attol hogj az Appellatorium Mandatumot nehezen illethetni ide, mert in facie Sedis[1] a' mi nem appellaltatott qualitercunq*ue*, söt Protesta*ti*o sem institualtatott de Praeceptorio, mint lehessen ott az Appella*ti*o en bizony nem tudom, en nemis hiszem hogj transmittallyak, söt a' mint az en vekony Opiniom volt, t*udni illik* Novum cum Inhibitione,[2] avagj Inhibitio absq*ue* Novo,[3] a' mint mind ezek*ne*k fundamentuma az Approbataban Part. 4. Tit. 1. egj nehany Ar*ti*cu*l*usokban böven megh vagjon irva, ha hasznalt volna az a' Novum es Inhibitio, bene, hanem Repulsio; Ha az sem, en ugjan nem fegjverkeznem tellyesseggel,[a] de bizony ki sem mennek valamig ki nem vezetnenek vagj vetnenek, mellyis ha megh lenne akkoris protestalnek, hogj mivel semminemü Remedium*na*k nem cedal*na*k ö kglek Tiszt es Exequutor Uraimek, ö kglek ellen ugjan mint post facta*m* Repulsionem[4] illegitimus Exequutorok ellen Via Juris procedalok, a' minthogj akar Appellatorium akar Inhibitionale akar micsoda Mandatum legjen, el hiszem cu*m* Evoca*ti*one vagjon, es az Exequtorokat a' mellett evocaltathatja kgld, ha olljan penigh[a] nincsen (:mert en mindeneket csak vaktaban irok 〈〉 es bannamis ha valamint nem tudvan az Itilö Mesterek Opiniojat megh meghint Opiniommal kart tennek mint sem hasznot,) ugjis ugjan csak protestalni kell kgl*ne*k contra Exequtores suo tempore jure prosequendos. Quod ad Actore*m*[5] pedigh cum Protesta*ti*one megh izennem neki, hogj ha mindenkor az egesz Var*me*gje ott nem örzi bizony visza foglalom a' Joszagot. Most ugjan de Jure & Consvetudine[6] a' leg elsö Octavara hogj Gens Co*mita*tus[7] mennyen nem hiszem, de in quemcunq*ue* eventum a' dolgot nem tudvan irtam

[1] a szék előtt
[2] eltiltás mellett való perújítás
[3] eltiltás perújítás nélkül
[4] a visszautasítás megtörténte után
[5] a maga idején jogosan eljáró végrehajtók ellen. Ami a felperest illeti
[6] jog és szokás szerint
[7] megyei nép
[a] [utólag beszúrva — autográf]

ezeket, egjebarant ha Gens Comitatus megjenis az ugjan nem art, Kapu bezaras, Puzdrazodas, Fegjverkezes, bizony Ember halal leszen igy s amugj afele, Felesegemet Gjermekemet ugjan csak el küldenem onnan, magam a' Hazamban szorulnek mig Poromban Golyobisomban tart addig nem engedem, illyen szoknak mind megh kene lenni, es cum Protestationibus megh kell izenni a' Gens Comitatusnak ne keressenek ök a' magok verekkel masnak Joszagat, mert nem tartoznak velle, de mint felljebbis iram Vi illius Articuli[8] a' melly mellett kglt perlettek, most oda csak Tiszt vagj valami Commissarius megjen, az utan kell osztan Tiszteket bizonyos szamu Emberekkel oda küldeni, es az utan osztan a' Fő Ispan cum Gente Comitatus,[9] es igj ugj hiszem leszen kglnek kicsind ideje dolgai orvoslasara, en bizony tiszta szivel kivanok kglnek szolgalni a' miben lehet, csak lehessen illendö keppen. Ezzel ajanlom Isten oltalmaban kgldet. Datum Szent Miklos. 19. Martÿ. Anno 1699.

Kgyld Sogora szolgaja

Bethlen Miklos

432.

Vay Mihálynak

Kolozsvár, 1699. március 26.

Mint kedves Joakaro Sogor Uramnak szolg[alo]k es Istentől minden aldásokat kivanok kgldnek.

Kglmed levelet betsüllettel vettem, de látom nem maga subscribalta kglmed, nem tudom beteghseghe miatt vagyoné vagy mint vagyon, de a mint az elöttis meg irtam kglmednek bizony job lett volna kglmednek, sőt még mostis jobb volna maganak ebben az dologban ide fáradni, es maganak procuralni, mint sem level altal, mert noha levellelis viszen ugjan a mit viszen az ember vegbe, de tiz annyit viszen maga jelen létével, es ugj hiszem hogj ha kglmed vagj kglmed embere sijetne, még mostis negyed ötöd napig még itt érné az Urakot, ugj latom az Adversa Pars maga vagjon itt, noha meg eddig az en [tud]tomra az Gubernium ellőtt

[8] e törvénycikk erejével
[9] a megye népével

semmit sem mozditott, kgldis az Guberniumnak kőzőnsegesen semmit sem ir, mellyhez kepest mi nemis tudtunk miben segitteni kglmednek. En ezt az kgld dolgat más derék Tőrveny tudo emberekkelis communicaltom, de az en Opiniom szerint inkabb haerealnak az Inhibitio mellett mint az Praeceptoriumm mellett, mindazaltal ha már kgld azt végbe vitte, Istené az aldás. En irtam Bethlen Samuel Uramnakis. Ajanlom ezzel Isten oltalmaban kgldt. Kolosvar. Die. 26. Martÿ. 1699

Kglmed Sogora Szolgaja.

Bethlen Miklos

433.

Galambos Gábornak

Bethlenszentmiklós, 1699. április 9.

Mint joakaro Fiam Vramnak szolgálok és Istentől minden jokat kivánok knek.

Kglmd 9. Martÿ költ levelét, tegnap ugj mint 8ª Aprilis vöttem, az után 20 Martÿ költetis vettem volt, melyre knek megis feleltem, és hogj inkább el ne tévedgjen in duplo irattam eggjiket Debreczen, mást Szathmár felé, mindeniket Kassára dirigaltam. Summája a' volt, hogj az Joszágot 8000 forintra betsülték, és énnékem már arra gondom lészen, de kgld utolso alkalmot Joszágrol oda ki ne tégjen addig, mig engem ujjobban nem tudosit kgld, és énis kglt.

A mint kgld levelében irja, hogj Frater, Sztojka és Darvai Vramek kgt citaltatták, és kgld azt a' pert contemnállya, kérem kglt ne gondolkozzék kgld olly könnyen arrol a' perröl, én kglt szeretettel intem, s-jovallom, hogj kgld amicabiliter ha lehet érjen véget ö kglkel magoknak-is ö kglknek azt jovallottam, békéllyék meg kgltk; mert kglddel valo Causajokbannis ö kglknek én akadályt nem tehetek, az igasságot kell folytatnom, ha kglt ö kglk perlik én arrol nem tehetek, én ebben az materiaban, többet égj reszrölis nem tehetek, az égj békességet kinálásonn kivül. Azomban, knek légjen tudtára hogj 16 affuturi Mensis Junÿ lészen Törvényes Szék Máramarosban, Szigetben. Ajánlom Isten oltalmában kglt. Szent Miklos 9 Aprilis Anno 1699.

Kgld szolgalo Attya. Bethlen Miklos

434.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. április 11.

[...] és mivel Galambos Vr*am* igen biztattya magát, hogj oda ki Magjar Országon talál az ember, mind ennél hasznosabb, mind penig ö k*nek* magán*ak* és az Arvák*nak* jobb kezek ügjiben valo Joszágot, avval a pénzel vegjünk Joszágot, Salva Successione mutua in defectu Michaëlis Bethlen, vel illor*um*, &c:[1] a' mint már azt az ö idejében decretaliter meg tudgja és tartozik tsinálni az ember.

Ne gondolkozzék azért kgld arrol, hogj én abban hirtelenkedgje*m*, és annál inkább a' pénzt, tsak ugj, ö kglme kezéb*en* adgjam, hanem eo kglme ugj Concludált én velem, hogj az Joszág minémüségéröl és qvantitatásárol engem tudosit, és az én hirem nélkül, nem alkuszik felette, és énis azért irta*m* k*nek*, hogj a kgld judiciumán és tanáttsán, inkább járok és állok én meg, annak az Joszág*nak* vásárá*ban*, mint sem az ö kglméjén tsak, keressünk ollyan alkalmatosságot azért, akár szölö, s-akár egjéb Joszág légje*n* az, ha lehet, légjen állando és hasznos, és én ebben a' materiá*ban* kgldel stricte akarok Correspondealni, és kivánom égj átallyá*ban*, hogj annyi pénz, mellyis circiter 10. 11. vagy 12. ezer forintigis fel mégjen, ugy Collocáltassék, hogj mind azok*nak* az árva Unokáim*nak*, mind a Báttyok*nak*, mind az több gjermekimnek, és egész Házam*nak*, és az kgldé*nek*is, nyugodalmára és jovára szolgállyon, Mellyetis adgjon Isten.

Kgld ott jobb*an* meg tudhattya, de Galambos Vr*amnak* ott Bereg Varmegyében, ⟨és⟩ Rákoczi — s Csaki Vr*amek* Joszágán jár elméje, de én azokban perpetuitást alig igirhetek. Portiozássalis az ember a' Joszágot nehezen segiti, égj derék jó szölö a' mint kgld irja, égj jó arany bánya, lássa Vr*am* kgld, a' mi jóbb, tselekedgje azt, hasonlo Attyok lévén mint én. Ajánlom Istennek kglt. Szent Miklos 11 Aprilis Anno 1699.

Kgld kőteles szolgaja Apa Tarsa

Bethlen Miklos

[1] Bethlen Mihály vagy azok kihalta esetén megmaradván a kölcsönös örökösödés

435.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1699. április 19.

Mint kedves joakaro Uraim és Atyámfiainak szolgálok és Istentül minden áldásokat kívánok kglknek.

Nem akarván Szent Kereszti Uramat üressen botsattani kgkhez, látogatni kívánom ez levelemmel, mellyet az ö kglme maga jelen létele röviditett velem sok részbe, mert mivel hogj eo kglme nem tsak Erdélyben, hanem a' Tanátsbannis mindenkor benn volt, mikor a' magától fel vitt dolgok agitaltattak a' Tanátsban, akar Publicumok, akár Privatumok avagj Personalek lettenek légjen azok, bizok azért én mindeneket a' kglk prudentiájára és Conscientiájára, melynek mindeniknek nagj exercitiuma, és merö Lapis Lydiussa lészen a' mostani Negotiorum Conjunctura. Kiváltképpen qvod ad 3. puncta.[1]

1mo: Most válik el a' Felséghes Udvarban, hogj ha ez a' mi Cancelláriánk ugjan Cancellária lészené, avagj Semi-Cancellaria, idest sub Curatela qvasi & praesidio Conferentiarum,[2] a' mint a' szegény Idvezült jó Urunk Khinski Vram idejében volt.

2do: Söt azis most válik el, ha ugjan Cancellária leszsé s-meg maradé, holott mi nyilván tudgjuk, Hogj a'betsülletes Catholicus Rend, ex qvalicunque tandem Zelo[3] (:Mellyetis én most nem disputalok:) de azt evertalni igjekezi, mert el hidgje kglk, én ugjan Profeta nem vagjok, söt Profetának Fia sem vagjok, de ha azon az uton el mégjen Henter, seqvetur Kalnoki, & conseqventer Cancellaria ipsa.[4] En bizony a' jó Fiath Vramnak mint emberséges embernek betsüllöje vagjok, de én bizony soha fel nem vehetem elmémben mitsoda Haza Fiuságbol származik az az egéssz munka, mert én ha hétszer Catholicus volnékis, de mig én Erdélyben találnék alkalmatos Subjectumot, addig soha nem keresnék más országba, in praejudicium & dedecus Totius Transylvaniae, et ipsius etiam Catholicae Religionis, qvasi illae ambae nullum

[1] ami a 3. pontot illeti

[2] fél kancellária, vagyis a tanácskozásoknak mintegy gondnoksága és őrizete alatt

[3] valamiféle féltékenységből

[4] követi Kálnoki, s utána megy maga a kancellária

capax subjectum suppeditare possint.[5] Ha kinek változni kelleneis, decenter & ordine, & salvo omnium, Totius Cancellariae, & unius cujusq*ue* honore[6] kellene lenni, non per hujus vel illius, sive Status, sive Religionis aut Nationis et etiam personae Instantias, et praesertim clam aliis qvorum omnium scire talia interest factas,[7] a' mint hogj Tzako és Hoczmán Vr*am* dolgát, et similes Casus[8] én nem tudom ki jovalhatná, Qvia qvorum, Ministerium vel servitium omnium interest, illorum etiam Constitutio omnibus Competit.[9]

3^tio^: A mint ra*tio*ne certorum officiorum[10] az én opiniom discrepal az Öt Ur opiniojától (:mellyetis ha disputalni akarnék, disputalhatnám, ha Gubernium opiniojának tartathatiké, holott jelen három nem volt[:)] Én dissentialtam, Haller Vr*am*, non Votum sed Memoriale pro se dedit.[11] Mindazonáltal én ex officio subscribaltam cum protestatione,[12] hogj az én opiniomat, Vi Instructionum Caesarearum in opinione citatarum[13] Eo Felségének fel adom. Ezt azért én Committo & impense commendo, Secreto, Prudentiae, & Conscientiae Totius Inclytae Cancellariae;[14] Ugj ⟨hogj⟩, az én Memorialematis cum omnibus annexis,[15] az holis nagj[a] momentumu dolog lészen, Expeditio officii in Partibus Constituti Comitatus,[16] Melyben mindazonáltal, akár mitsoda Contradictio és Objectio ellenis[b] azt felelheti kglk. 1°. Sua Majestas in mea persona exemplo jam praeirit. Tam meam qvam

[5] ártalmára és dicstelenségére egész Erdélynek, sőt a katolikus vallásnak is, mintha e kettő semmiféle alkalmas személyt sem tudna kínálni

[6] illően és rendben, mindenkinek, az egész kancelláriának és az egyes személyeknek becsületét megőrizve

[7] nem pedig egyik vagy másik rendnek, vallásnak, nemzetnek, vagy éppenséggel személynek követelésére, főleg pedig nem titokban mások előtt, akiknek az effélét megtudni érdekükben áll

[8] és a hasonló eseteket

[9] mivel ezek szolgálata vagy alkalmazása mindenkinek érdekében áll, az ő odaállításuk mindenkinek megfelel

[10] bizonyos hivatalok tekintetében

[11] nem szavazatot, hanem emlékiratot adott a maga részéről

[12] hivatalból aláírtam tiltakozásommal

[13] a véleményben idézett császári szabályzatnál fogva

[14] megküldöm és nyomatékosan ajánlom az egész nemes kancellária titoktartásának, bölcsességének és lelkiismeretességének

[15] minden függelékkel együtt

[16] a Részeken szervezett megyék hivatalának kiterjesztésére

[a] [előbb:] hogj

[b] [utolsó szótag beszúrva]

*Domi*ni Michaëlis Teleki moderni Capitanei Kövariensis Instellationem Gubernio demandando &c: Qvod vero Mandata Instellatoria in Cancellaria Aulica expedita fuerat,[c] Causa fuit, nondum erecta tunc Cancellaria Transylvanica. 2do. Maramarus non magis potest censeri Neo-acqvisitum, qvam tota Transylvania ipsa, qvia Turca in Maramarus nihil unqvam possedit.[17] Az én Opiniomban és Memorialemban citált Törvényeket, jol meg olvasgassa s–fontollya[d] kgltek, Hogj valamint ha a' Ministerium eleibe[e] kél, meg visgáltatván, és fontoltatva*n*,[f] ott [g]a citalt irasok,[g] kglk*ne*k-is kissebségére ne fordullyon, Qvia Sacerdos sine scriptura, et Jurisconsultus sine Lege, nihil debent loqvi.[18] En az én betsülletes Méltosághos Collegaim*na*k-is bizony bestelenségeket ez aránt nem tzélozom, és nemis [g]ighen[g] látom azt következni belölle, Mert a' Vox szabad, Consentire dissentire licet,[19] annál inkább commendare personas, vel non, licet;[20] De nékem és kglk*ne*k, qva Cancellariorum & Cancellariae, speciale & singulare officium et Jus in Toto Mundo hoc est. Ipsis etiam Regibus, sive Justitiam sive Gratiam administrantibus remonstrare humilime: Qvid Leges in tali casu dictent, cum ad hoc Cancellariae constitutae sint, Ne Reges a' Legibus declinare permittant, qvod ego ex parte mea in Gubernio palam feci, vos etiam ut apud Regem faciatis, Vestrum est munus & obligatio, ac Juramentum.[21] Könnyebbis, kglk*ne*k [g]ebbenn hinni[g] Eo Felségének, mert éggjitek sem vágjhat

[17] Őfelsége az én személyemben már megadta a példát. Mind az én beiktatásomat, mind Teleki Mihály, jelenlegi kővári kapitány úrét a guberniumhoz utalván stb. A beiktató parancsot az udvari kancelláriában bocsátották ki, aminek az volt az oka, hogy akkor még nem volt megszervezve az erdélyi kancellária. 2-szor. Máramarost nem lehet inkább új szerzeménynek tekinteni, mint magát az egész Erdélyt, hiszen a török Máramarosban soha semmit sem birtokolt.

[18] mert a pap Írás, a jogász törvénykönyv nélkül semmit sem beszélhet

[19] szabad egyetérteni vagy nem érteni egyet

[20] szabad személyeket ajánlani, vagy nem

[21] mint kancellároknak és kancelláriának különös és páratlan tisztünk és jogunk e föld kerekén alázatosan ellenvetni maguknak a királyoknak is, akár törvényt, akár kegyet gyakorolnak, hogy az adott esetben mit diktálnak a törvények, mivel a kancelláriát azért hozták létre, hogy ne engedje a királyt eltérni a törvénytől, amit én a magam részéről a guberniumban kifejtettem, és hogy a király előtt ti is megtegyétek, a ti feladatotok, kötelességetek, fogadalmatok.

[c] [javított]

[d] [előbb:] olvasson s-fontollyon

[e] [javított]

[f] [előbb:] visgálván és fontolván

[g]...[g] [beszúrások]

az ollyan Tisztekre. Ki mondaniis kgk*nek* Eo Felségének könynyebb, mint nékem, tam ratione secreti, qvam securitatis.[22] Illyen penig sokszor lészen. Sed Lex semper et qvidem loqvens in tempore magis tuta, qvam muta. Qvia loqventem DEUs protegit, mutam deserit et punit.[23]

Kglk*nek* a' mi kgls Urunk eo Felsége és ez az Ország szép tisztességes fizetést rendelt, azonban ez a' mi Erdélyben valo Cancelláriánk kglk Testvér Attyafia, valoban vékony költséggel vagjon, munkálodgja azért kglk fizetések*nek* meg jobbittatását, bár tsak 1000 Rhen*es* forintal mely*nek* százát ad minimu*m* ha nem többet éggjik Secretariusnak, más százát mas Secretariusnak, százát éggjik Registrator*nak*, százát a' másik*nak*, a' többit a' Cancellistá*knak*, és mivel minékünk kglk méltoságahoz képest se Janitorunk se Calefactorunk, bizony ittis mind kellenék az ollyan, elég az hogy el tudnok mi azt az 1000 forintot ezek között a' Jámborok között intézni, ha mi kk*nek* szolgálunk, kglkis szolgállyon nékünk. Ajánlom I*stennek* kglt. Sz*ent* Miklos 19 Apr*ilis* A*nno* 1699.

Kgltk szolgálo Attyafia baráttya.

Bethlen Miklos

436.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. április 24.

Mint kedves bizodalm*as* joakaro Vramnak kötelesen szolgalok, es I*sten*től minden aldasokat kivanok k*nek*.

Ez elébbi levelemben bővön irvan k*nek*, el felejtettem volt egj dolgot meg irni: Fejgel Peter Vram irt vala ennekem egj derék szölö felöl, nem tudom a' Tallyai Hegjenne a' Madi Hegjenne de vatig Commendallya vala, es hogj tizen negj ezer forintonn tartottak volna, de hogj a' boldog idöbenn két annyinalis többet ert volna; Jo volna talam k*nek* vegere menni, es ha az ember az Arvak*nak* azt venne meg, talam jobb volna portiozo es könnyen el szökhetö pusztulo Joszagnal; En egjebarant az mint az minapis

[22] a titkosság és biztonság miatt

[23] Bizony, a maga idejében megszólaló törvény mindig biztonságosabb, mint a néma. Mert a szólót Isten támogatja, a némát elhagyja és bünteti.

meg irtam tiz, tizenegj, ad summum tizenket ezer Magjar forintigh meg szerzem a' penzt, kivaltkeppenn ha in duobus terminis[1] adna meg ember.

Tsak hogj en ugj veszem eszembe Galambos Gabor v*ramnak*, nagjobb kedve volna mas forma Joszaghoz, mint sem szölöhöz, de en bizony több jot latok a' szölöbe mint sem a' Joszagba, tsak kgltek edgjezzen ugj meg rajta a' mint leg jobb*nak* itili, es ennekemis osztan legjen securitasom s-Maradekimnak nyugodalom.

A' mint Galambos V*ram* en velem vegzett volt, regoltatol fogva semmi levelit nem vettem, nem tudom hova lőn, egessz bizontalansagb*an* vagjok. Varvan kgltek tudosittasát; Ajanlom I*sten* kegjes ol*tal*mába*n* kgdet. Datum in S*zent* Miklos dje 24. Apr*ilis* A*nno* 1699.

Kgd kőteles szolgaja Apa Tarsa

Bethlen Miklos

437.

Darvai Ferencnek és Sztojka Lászlónak

Bethlenszentmiklós, 1699. május 1.

Mint jo akaro Komám U*raimnak* és Barátim*nak* szolgálok és I*sten*től minden jokat kívánok kgltek*nek*

Kgltek 4to praesentis kőlt levelet bécsülettel vettem, szegény boldogtalanul ki mult Galambos U*ram* iránt valo praetensiojat értem, és magat hihettem kglket bizonyságull, melly nagj kedvetlenségemre esett volt énnékem az a' dolog, de már ha én magamon esett volnais vallami ollyan, én bizony nem tudnék mit csinálni; mert őtőt nyavaljást, ugj láttom az I*sten* meg perlette, megis itélte. Negj esztendős, három esztendős Arvaira mint mehessen által, kiváltképpen az ollyan perr, a' mélly még el sem kezdődet volt; Azomban az ollyan perr a' mell*yne*k kimenetele bizontalan volt, ha el kezdődet volnais, mert a' micsoda formában szegény ő azt énnékem beszéllete, és ha néki nem hinnékis, már holta után egj emberséges Bornemisza őreg Legény szolgája mondotta, az ki ugjan a' télen itt ben lakék az én Házamnál, ugj

[1] két határidőben

látom fokatol nyelétőlis volt ott a' dolog, mert hiszem az ő szolgáibanis vágták meg, neki is szegény*nek* a' hassában tartottak a' Puskát, ha el sült volna ugj sem perlette volna Kgltek, én láttya I*sten* a' kgltek tekintetiért mindent cselekednem, de nem tudom mit kellettek[a] cselekednem, irtam ugjan Galambos Ferencz U*ram-nak* hogj a Borbély*nak* valo fizetest, és a cserelemért, vallamit adgjon az én Tanácsombol, de én ő kglmet sem erőltethettem, sok dolog esik ezen a' Világon ollyan a' mellyet a' mint hogj I*sten* bocsátt égjedűl az emberre, ugj maga orvosol egjedűlis, a' mint látom orvosolta eztis, és ugj láttom mind nékem, mind kglte*knek*, mind Attyának Arvai*nak* egjszoval vallaki*knek* vallami relatiojok lehetet volna hozzája mind azok*nak* az I*sten* silentiomot és Patientiát parancsolt, én rajtam nehezebb dolgokis mentenek által a' világon: Tömlötz, Vas, de ugjan csak el kellet tűrnem és I*sten*re kellet biznom, mind ezek penig az en szovaim nem abboll származnak, hogj én kglte*knek* mind igasságot, mind barátságot nem kivánnék ténni ha lehetne, mert hiszen tudgja Kgltek hogj a' szeketis ad 16 Junÿ, csak a kgltek tekintetiért rendelem, noha már akkor a' szegény Galambos U*ram* en vellem jol accomodálta volt magát, én azt a' széket celebráltam volnais, de már arra a' végre semmi szűkséget nem látom, és az akkori kimenetelről leis tettem elmémet kiváltképpen hogj a' szegeny üdvezült Gyulafi László U*ram* temetéseis 14ta leszen, és ugjan akkor Gubernium tőrvényes Consultatiojais Kolosváratt, mellyet el nem hagjhattok. Egjebbaránt kglte*knek* mindenekben jo szivel szolgálok, és ajánlom I*sten* kégjes oltalmában Kglket

S*zent* Miklos 1. Maÿ A*nno* 1699

Kgltek szolgálo komja baráttya.
G*roff* Bethlen Miklos

438.

Brassó város tanácsának

Gyulafehérvár, 1699. május 1.

Mint joakaró Komam es Szomszed Uraimnak, Atyamfiainak, barátimnak Szolgalok és Istentöl minden aldasokat kivánok Kegyelmeteknek

[a] [előbb:] kellessék

Ez levelem proesentalo Losonczon lako Szeginy Nehai Debreczeni Janosnak igaz legitimus Sogora Szöts Peter, meg halvann a' Szeginy Debreczeni halalat, jött be mostan a végre, hogj az hol es holmi javai marattanak Debreczeninek azokat fel keresvenn azt Aprehendalhassa, mivel az mint Testimonialis levelibölis Világosonn Ki lattzik, hogy verszerint valo Attyafiai vadnak, es ami Javai a szeginy Debreczeninek marattanak azokat illetik; Az mint kegyelmetek ez levelem meg ado Szöts Péternek mind maga szavaibol, mind penig igaz Testimonialis leveliböl is Vilagossabban meg tanolhattya; Kerem azert kegyelmeteket Atyafisagosann, a ki javai a Szeginy Debreczeninek a Kegyelmetek Varosaban akar ki kezében marattanak, azokat igazann ki keresvenn Asignallya kegyelmetek ezen Sogora kezibe. Enis a kegyelmetek joakarattyat nagyobb dologban Szolgalom meg kegyelmeteknek mivel az igassagis azt kivannya. Ezzel Isten kegyelmébe és oltalmába ajánlom kegyelmeteket.

Datum in Fejervar 1 May 1699.

Kegyelmetek Szolgalo Komaja Attyafia szomszédgja barattya

Grof Bethlen Miklos

439.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. május 6.

[...] Ordine Tutor kgld, kgld utan en; En utannam a' Fiam Bethlen Mihály, mert tuttomra azokhoz az Arvakhoz a' ki illyen közel volna nem tudom, kgld azert ne kessek mindenfele Dispositiokkal, es engem genuine tudosicson mindenekröl, had tugjam en reszem szerent Attyai Tisztemet követni. Signanter. Jo volna az egjik Gjermeket adna be kgld ide, had nevelnem itt a' maga*m* Gjermeki között.

G*roff* Sz*ent* Ivanyi Laszlo Ur*am* volt ennekem adoss R*henen*sibus fl. 220. melljetis mind az ö kgle nekem adott Obligatoriajaval szegeny Fiam Ur*amnak* kezeben attam volt, hogj levallya es tegje valami szükseget velle, kerem kglt tudosicson rolla levaltae vagj nem, es egjebekrölis azert tudosicson idejenn, hogj had tugjak a' Penzröl providealni, mivel en nallam egjszersmind sok Penz nem hever, hogj ha kivantatik megh ne fogjatkozzanak az Arvak.

Kun Janos Ur*amat* en tartoztattam eddig ide be, nem leven magam Hazamnal ithonn derek Orszagos dolgokban occupat*us* leven, nem lehetet elebb el bocsatanom, a' kgyld leveletis csak ez elött öt nappal vettem. I*sten* vigasztalasaban ajanlom Ur*am* kglt. Sz*ent* Miklos. 6. Maÿ. 1699.

Kgyld kőteles szolgaja Atya Tarsa.

Bethlen Miklos

440.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. május 9.

Mint kedves bizod*almas* Ur*amnak* szolgalok és I*sten*teöl vigasztalást kivanok kegdnek. &c.

Mit irtak legyen ennekem Darvai Sztoyka Uramek, és en mit irtam rea az Inclusak megh mutattyák, jovallom valami keves penzt fl. 100. vagy mit Sztojka Laszlonak vessűnk, ne rontsak per indirectum az Arvak Joszagát.

Az en Josef Fiam ket holnap heÿann 6. Az nagyobb Onokam talam annyi heyann 5. Esztendős, tessék k*nek* azt ide adni, hadd tanullyon evvel, es a kissebbet pro sui recreatione maga mellett tartani. Ayanlom I*stennek* kegies oltalmaba kgdt. Sz*ent* Miklos. 9. May. 1699.

Kgd keöteles szolgaja Atya Társa.

Bethlen Miklos

441.

Nagysink városának

Torda, 1699. május 18.

Mint Jóakaró Szomszéd Uraimnak szolgálok és I*sten*től minden jókat kivanok kglmtk*nek*.

Kgltek tudgya, s ez levelem megadó emberséges embertől is megérti, annak az kglteknél levő négy Ezer forintnak hány Esztendőtűl fogván való Interesse vagyon hátra kglteknél, kérem azért kglteket, hogy annak az Pénznek addig való Interessét most

mindgyárt adja meg egészszen, mert elmulhatatlan szüksége vagyon reá az Collegium*nak*. Isten kgltekkel

Torda, 18 máj 1699.

Kgltek szolgáló szomszéd baráttya

Gróf Bethlen Miklós

442.

[?]

Bethlenszentmiklós, 1699. június 6.

Mint kedves jo akaro Sogor U*ramnak* szolgalok kegd*nek* &c.

Betsbe Majusba ignoto die, de A*nno* 1699. keőlt levelét vettem betsüllettel. Latom k*nek* benne. 1. Appraehensiojat, hogy opiniom*nak* eggy részét kgdtöl titkoltam, im accludalom, melyből megh tettzik, hogy semmi szükségh nem volt reá, es tsak azert maradott volt akkor el, hogy a Deak nem győzvenn az irást, en penigh siettem a Posta sietése miatt, ugy mondam hogy tsak in 4to puncto[1] kezdgye, ha jol jut eszembe. 2. Mint magiarazzak masok, lassak, en avval semmit sem gondolok, azzal sem a mitől felnek. Mert annak az egeszsz Opinionak stylusa homaly nelkül vagyon, nem szükölködik Commentarius nelkül. Fundamentuma az Igassag a Teörveny Az eő Fge Instructioja*nak* 6dik punctum[a]. Tzellya a Publicum Bonum. Substantiaja, hogy jusson sok*nak* a Tiszt, ne nyellyük el mind egynehanyann. Hallom ram fogták, hogy en eő Fg*enek* azt jovallo*m,* hogy recommendatiok nelkül tegye a Tiszteket, de az abba nintsen, megh arnyekais, a kik azt foghjak rám, magok munkaloddgiak partim directe partim indirecte.[2] Nem felelek felolle, ugyis leszen üdövel, midőnn a Recommendatiok*nak* fundamentumos okat nem addgyak, hanem tsak ezt: Sic placet nobis.[3] de ezt irassal nem üzöm, experialni foghja kegd proxime maga szemelyenn, hogy ha az en opiniomba citalt Teörveny kegdt nem promoveallya, bizony sokaigh fogh kgd azzal az orvossaggal élni, a mellyel irja kegd hogy engemet eltettek, mellybe valo kegd pusillanimitassat, Festivitassat nevet-

[1] a 4. pontban

[2] részint közvetve, részint közvetlenül

[3] Így tetszik nekünk.

hetem. Summa edes Sogor U*ram:* Hogy kegd Kolosba praevaleallyon Csaki U*ramnak* nem hiszem. Marusba k*nek* semmie sintsen, es en nem hiszem, ha kegd oda kapdos, sem kegd sem Vas György, sem eggyik Bethlen recommendatusis[a] el erje, levenn ott fenn mas harom ki azont üzi. Es igy ha kegd az en Fanatsomot negligalta, addgia I*sten* legye*n* jobbann, de ugy hiszem üress marokkal jár. Levelem conclusiojara valo kegd conclusiojat most fel nem veszem, hanem[b] tsak ezzel Concludalom. Noha en kgdbe nem kissebb mertekbe latom azt az Orrbantzot,[c] a mint irja kegd, hogy en raytam volt iffjanta, de en meghis nem leszek ollyan Eer vago Köppölyözeő Izzaszto Doctora kgd*ne*k, a minemüek ennekem voltak, hanem tsendessebb es hamarebb valo gyogyulast kivanok kegd*ne*k es sok szerentses Pünkösdőket, es-maradok, ha kellek

Kegd kesz keőteles szolgalo Sogora

Groff Bethlen Miklos

S*zent* Miklos. 6. Juny. 1699.

443.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Gyulafehérvár, 1699. július 12.

Mint bizodalmas joakaro Sogor Asszonyomnak, betsüllettel szolgálok és Istentől minden áldásokat kivánok kgl*ne*k.

Kgld Krakkai Gondviselőjétol értettem, hogy kgld a' Konttz rész pusztájának bé kertelése felöll parantsolt volna, de kgld, Fiai által lött, s-más reqvisitiojm általis, az iránt valo izenetemet talam nem vette, közelebb most Kolosváratt én Teleki Mihály és Joseph Vr*amek* általis rekviráltam kgldt felölle, ha kgldéis azon puszta, ha nemis a' mint hogj én Kontz Joseph Vr*am*malis beszélvén rolla, és ö kglme nékem azt mondá hogj ö kglk el nem adták azon pusztát. Várom a' kgld joakarattyát, mert ha nem kgldé talál lenni, ugjis én Kontz Vr*am*mal véget érek felölle, ugj az Asszony-

[a] [az első szótag beszúrva]
[b] [beszúrva]
[c] [a szó második *r* betűje a sor fölé írva]

nyalis. Söt nékem *Groff* Apor Vr*am* maga ide igirte vala, s kinált vélle. Azért én ebben, égj szoval kgld joakarattyát kivánom, ha kgldéis, ha nemis. Mellyet k*ne*k más dologban énis betsüllettel igjekezem meg szolgálni, és ajanlom I*sten* oltalmab*an* kglt. Fejérvár 12 Julÿ A*nno* 1699.

Kgd*ne*k betsüllettel szolgalo Sogora Komja es szolgaja

Bethlen Miklos

444.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1699. július 28.

Mint kedves bizodalmas joakaro Vr*amna*k köteles szeretettel szolgálok, és Istentöl minden áldásokat kivánok k*ne*k.

Deregnyöröl 27. Junÿ és Barrabasrol 16. praesen*tis* költ két rendbéli levelét k*ne*k betsüllettel vettem égjszer s-mind. A mi az Darvai Vr*ame*k perét nézi, én totis viribus azon vagjok, hogj abbol k*ne*k busulása, és az Unokáim*na*k kára ne következzék, a' mint hogj mostis irtam Darvai és Sztojka Vr*ameknak* felölle, kik*ne*kis én ugjan semmit nem igirtem, nemis igirek, de lehetetlennek hiszem a' Sztojka Lászlo sérelme és Borbélynak fizetése miatt, valami kölcségnek ne kellessék lenni, ad summum fl. 100. oda vetnék nékik, ha kgl*ne*kis tettzenék. Sopiálodnék a' dologh.

A melly improportionata Repartitiot kgld szegény Fiam Vr*am* levelei között talált, az én elöttem az elöttis forgott, és a' mikor az el mult Télen oda ki valék, éggjikért an*na*k orvoslásáért véteték égj néhány ezer forintot le arrol az Szigethi Processusrol, hogj avval a' Taratzk Vizeis valamit könnyebbedgjék. De ha Isten s-az mi kgls Urunk eo Fge nem könnyebbiti in universum Máramarosson, söt mindenutt az terhet, azt mi meg nem könnyebbithettjük, noha én bizony tellyes tehettségem szerént azon vagjok, hogj valamiképpen valami könnyebséget vehessen az a' Taratzk Vize, hiszem az én kevés Joszágomis mind ott van.

A mi az Arva Unokaim oda ki valo Joszágositását nézi, ugj látom kgld leveléböl, kgld ugj érti, vagj gondollya talám, mint ha az Arvak*na*k Annyokrol maradt kész pénze volna én nállam, de arrol kgld másképpen gondolkozzék, mert afféle nintsen égj poltura-is; Hanem a' mint én irt*am* volt, hogj ha az én mind két Felesegemtül lévő Gyermekim securitássával lehet, azon lészek,

hogj azok az Arvák, nyoltz, kilentz, tiz, tizen égj, söt 12 ezer forintokigis consolaltassanak, mellyis ha az Apjokkal végben mehet vala, bizony igen akarom vala, mert némelly a' Törvényben nem tudatlan Emberek itileti az, Hogy akármit és mennyit adgjak én most azoknak az Arváknak, és akarmint kössünk mi kgldel ketten, és az én Fiam Bethlen Mihály véllek kgld által, de mivel hogj itt Erdélyben Ös Anyai Jószágok marad az hellyén osztán, az én Gyermekem kezében, Emezeknek penig ott, az itt valo Ös hellyén, az a' keresmény, mellyet most akarunk szerzeni, adatik, mint hogj igen gyermekek, most véllek nem köthetni, ha fel nönek akarmikor fel ütik, és azt fogjak Bethlen Mihálynak viszsza vetni. Bethlen Mihaly penig hasonlot véllek nem tselekedhetik, mint hogj ö már in perfecta aetate valo ember, és igj a' Vinculum igen impar lészen, ex hac parte in toto, ex illa vero, in nihilo obligans.[1] A mint azért kgld irja hogj mindennek uttyát és Securitássát fel találljuk, el várom. Interim hogj kgld a' Vásárban mégis procedalhasson, vagj tsak valami részében, ezeket a' mediumokat szolgáltatom.

1°: Ados énnékem a' Tokay Salinaria Officina, vagy minek hijják, kész pénzel, két ezer száz égj néhany forintal, melynek leválására, nékem ugjan Maramarosbol szolgaim mennek ki, de mivel azok szályakon Sooval mennek, későbre esik oda vetödések. Kgld mind nékem mind az Arváknak hasznot tészen vélle, ha addigis ezek mellett az accludalt levelek mellett munkálodgja meg vételét, és meg vévén osztán fordittana mindgjárt azt a' pénzt arra a' Vásárra. Mert nékem ighen meg égeté a' kása a' számat a' pénz hordozásban, ez idén ezer két száz égj néhány forintomat vonták el a' Tolvajok égj hitván szolgámtol, a' mint Magjar Országba vitte Máramarosbol.

2do: Ha kgld gondolná, hogj haszon lenne benne, 50. pár kövér ökröt én kezében adatnék kglnek Barrabáson a' maga kgld Hazánál, vagj Fantsikán az Arvákénál, Párját in hung. fl. 65. computalván; Interim kgld securatissime fordithat azon vásárra maga pénzéböl fl. 3250. hogj az szölöhöz juthasson, mert ez az ökör kgld kezében mégjen ha tettzik, és abbol, annál ugj hiszem többetis teremthet kgld. Ha az ökör nem tettzikis, ugjis parolát adok én, hogj tsak bizvást exponállya kgld pénzét, mert én bizonyosson Szent Mihály napig azt a' Tokay pénzt ki töltöm hat ezer forintra, hogj juthasson hozzá kgld azokhoz az szölökhöz, a' melyröl ir

[1] e részről mindenre, arról pedig semmire sem kötelezve

kgld. Söt hogj ha azt a' Securitást fel találnok a' kit keresünk, nem hat, hanem kilentz ezer forintig ki tölteném s-ki töltöm, de hogj most mindgjárt ebben az üdöben kész pénzt küldhessek, lehetetlen, mert sok s-nagj Debitaim, husz huszonöt ezer forint érö adosságimban trefaltanak megh, és in termino meg nem adták sem adgják, mindazáltal ez hogj a' mit irok ugjan tsak megh lessz, positis ponendis, & necessaria securitate praemissa.[2]

Bizony szeretném az Ur Szirmai Vr*am* Conscientiosa Censuráját ebben látni. Azonban aztis kivánom vr*am* kgltöl, mint értelmes és ebben a' Materiaban töllem affidatus és syncerus embertöl. Hogj a' mit Vásárolni akarunk légjen ugj, hogj azok a' szegény Arvák nékem se mondhassanak jövendöben gonoszt, és neis lehessen okok a' Báttyok*na*k Bethlen Mihály*na*k meg busittására, és qvod maxime notandum:[3] Mivel hogj az én pénzem tsak ki mégjen akarmint légjen jövendöben az ö éggjességek vagj veszekedések, az a pénz penig ha az én ládámban maradna minden veszekedés nélkül az én Gyermekim*ne*k lenne hasznos, és ha engemet az Unokáimhoz és Bethlen Mihályhoz valo szeretet nem viselne, hiszem jobb volna nékem, s-kivált az én mostani Feleségemtöl valo Gyermekim*ne*k, hogj én ebbe magamat tellyességgel ne elegjitteném, se pénzemet ne kotzkáztatnám, hanem Bethlen Mihály az maga Anyai részét, az Unokáimis a' magok Anyai részeket fognák, s-birnák a' mint lehetne, jol vagj rosszul, az az ö szerentséjek volna. Mint sem hogj igj pénzemet ki adgja*m* mind Bethlen Mihálynak. mind Unokáim*na*k, Commoditást kiványnyak procurálni, és afféle tsereberéket tegjek, s-approbb Gyermekim*ne*k kárt és Confusiot jövendöre. Azért valami lészen, tali fundamento et securitate[4] légjen, hogj nem tsak most de praesenti Unokáim, hanem in Casu defectus illorum[5] (:kit Isten távoztasson) mind Bethlen Mihály, mind más Feleségemtöl valo Gyermekim succedalhassanak abba a' mit ott vészünk, mert az I*stenne*k dolgai titkosok, történhetik, azok az Arvák deficiálhatnak, és in tali Casu redealni kell ide an*na*k a' mostan vett Jószág*na*k, de nem Bethlen Mihályra, mert hiszem ö az hellyén birni fogja az én akaratombol azt a' Jószágot, a' melly hellyén evvel Contentáltatnak Arva Unokáim, hanem in tali Casu az én Gyermekimre, vagj ha élnék az én Dispositiomra kellene jöni annak a' Jószágnak, és

[2] megtéve a megteendőket és előre biztosítva a szükségeseket
[3] ami a leginkább megjegyzendő
[4] olyan alappal és biztonsággal
[5] elhalálozásuk esetén

de Jure nem Bethlen Mihályra, hanem ha az én akaratombol. E contra történhetik azis, deficiálhat Bethlen Mihály (:kitis Isten ne adgyon[]), és in tali Casu az ö Anyai része száll az Arvákra, és nem az én más Gyermekimre, Az Arvak*nak* penig most abbol jutott, de modo qvo intendimus[6] én töllem el tserélt része, szállana az én más Feleségemtöl valo Gyermekimre, ugjmint énnékem Magjar Országon pénzen vett Joszágomon Unokáimtol tserélt Joszágh, scilicet, usq*ue* ad defectum istorum Nepotum,[7] mert in tali Casu defectus et Michaëlis Bethlen, et Orphanorum Galambosianorum,[8] a' Kun Ilona Attyafiai, kik mais abban a' Basa vagj Zabolai Joszágban birnak, immediate succedalnának, mind a' Bethlen Mihály, mind a' Bethlen Borbára Galambosnénak jutott részekbe, akarmit tsináltunk volnais mi medio tempore, és azokat az én más Feleségemtol valo Gyermekim*nek* a' Tokay szölöhöz igazittani lehetetlen volna. In Compendio et substantia[9] azért, mivel hogj az én pénzem, két féle maradékim successioja securitássa forogh benne, és modo proxime dicto Tertius successoris[10] jöhet belé, leg Tisztább és egjenessebb utnak láttzik ez: Hogj a' Vásár fundaltassék az én nevemre. Adá sct T. T. Bethlen Miklos*nak* és maradéki*nak*, prout ille inter illos superinde dispensare voluerit Jure perpetuo et irrevocabiliter, Cum Evictione vel Oneribus assumptis &c.[11] Meg lévén igj véve a' mi lészen, én immediate per manus botsáttom az Unokáim kezében, és kgld az Unokáim képekbe cedallya nékem az ide bé lévö Anyai Joszágokbol jutott részeket in Concambium; Fenn tartván azon Gyermekek a' successiojokat a' Bethlen Mihaly kezébe lévö Erdélyi Anyai resz Joszágban, in Casu defectus Michaëlis Bethlen[12] ezt látom mint fellyebbis irám, leg egjenessebb ut*nak* mindnyájunk securitássára. Kgldis Consulálván a' kiket illik, adgja tettzését; Interim a' pénzhez kgld ut supra hozzá nyulhat, bizhatik, és procedalhat. Ajánlom I*stennek* kglt. S*zent* Miklos 28 Julÿ A*nno* 1699.

Kegd keöteles szeretettel valo Atya Tarsa es szolgaja

Bethlen Miklos

[6] az általunk szorgalmazott módon
[7] tudniillik ez unokák kihaltáig
[8] Bethlen Mihály és a Galambos árvák kihaltának ebben az esetében
[9] Összefoglalásul és lényegében
[10] az iménti mondott módon harmadik örökös is
[11] ahogy aztán közöttük felosztani akarja örökjogon és visszavonhatatlanul, átvállalva a szavatosságokat és terheket stb.
[12] Bethlen Mihály halála esetén

445.

Vay Mihálynak

Gyulafehérvár, 1699. augusztus 21.

Kőtelessen szolgálok és I*sten*től minden áldásokot kivánok kglmednek. &c.

Kglmed Levelét vőttem: Sok Tribulatioit szánom, és signanter, azt, a tzedulát tsudállom, mellyet is ha Viard Vramnak Per formam Assignationis[1] ki nem adtak Pekrÿ s Keresztesi Uramék, nem hiszem a Szolga Biro a fenyegetőzesnél továb merjen menni, és kglmetek bizonj nem tartazik vélle, ha nem akarja adni. Ha penig Viárd U*ramnak* ki adták, job meg adni kglmed*nek*, mint sem Executiot szenvedni, [noha] én bizonj nem hiszem, ugjis hogj Viárd Vr*am* Executiot külgjon kglmedre sub nomine Discretionis[2], Interim kgl*nek* szabad recuralni cum querela ad Gubernium,[3] mind most ide ad substitutum Gubernium,[4] mind az egész Corpushoz és az eghész Országhoz is.

[Tzi]kmántori Per dolgából a melly választ mü kglmed*nek* tőtt*ünk* ugj Látom kglmed nem ertette mert abban mÿ Tanátsot és Optiot adt*unk* kglmed*nek* hogj ha kglmed a Novum cum Gratia mellet akar procedalni, mÿ ugj készek leszűnk a Vármegjének parantsolni Szék hirdetése felőll de már a szék a Gjülésig ugjan csak nem lehetne kglmed azért az országh Gjűlésén válaszsza ell mert az után ugjan kel mingjárt Székeknek lenni a Varmegjéken és derék Törvénjes Gjűlésnek vagj Terminus*nak* November, vagj Decemberben, mert ez a Septemberi Gjűlés ighen kurta lészen Ajanlom I*stennek* oltalmaban kglmedet, Dat*um* Albae Die 21 Augusti A*nno* 1699.

[a]Kegd szolgalo Sogora

Bethlen Miklos[a]

[1] utalvány formájában
[2] felhatalmazás címén
[3] panasszal a guberniumhoz
[4] az ideiglenes guberniumhoz
[a]...[a] [autográf]

446.

Bercsényi Miklósnak

Gyulafehérvár, 1699. október 3.

Méltóságos Groff Vr Kedves es bizodalmas Ur*am*.

Kglmed levelet Tekintetes Nemzetes Szirmai Miklos Ur*am* eö kglme altal nagy betsüllettel vettem. Es a miben tudtam s. lehetett vekony tehettsegem szerint ebben az Hazában kgldnek kötelessegem szerint szolgalni kivantom s. ez utannis minden töllem ki telhetö dolgokban szolgalni kivanok s. igyekezem, varvan tovabbis kglmed parantsolatit. Ajanlom ezzel Isten kegyes oltalmaban Meltgs Groff Ur*am* kgldt Meltosagos Házával eggyütt. Dat*um* Albae Juliae. Die 3. 8br*is* A*nno* 1699.

[a]Kegd keöteles szolgaja

Bethlen Miklos[a]

447.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1699. október 18.

Mint kedves Joakaro Vraimnak Atyamfianak, Komam es barátimnak szolgalok es I*sten*től minden aldasokat kivanok kglmeteknek. &c.

Mitsoda Kgyls Resolutioja legyen az mi Kgyls Urunknak eő Felségének Fiath es Henter Benedek Uramek állapottyárol, az többi kőzött enis értem, de azt tsudalom, hogy azok az eö Felseghe Kgls Resolutioi még itt Erdelybenn nemis exhibealtattak, azokat impetralo Catholicus Atyafiaktol, nem hogy az a Conditio Henter Vr*am* irant effectumban ment volna, mellyis nem keves időt, es nem tsak azt munkalodott Catholicus Atyafiak eö kglmek Consensussat, hanem az Szék választását; Sőt quod ad formam Constitutionis talis Officialis[1] az egeszsz Szekely Natio meg egygyezésetis kivánnya, dato az jo Henter Ur*am* maga rea állana. Sőt

...[a] [autográf]

[1] ami az ilyen hivatalos intézkedés formáját illeti

mivel a Referendarius akar Catholicus, akar mitsoda Vallasu legyenis, de Publicus szolgaja az több Religioknak, es az egeszsz Országnak, es Guberniumnak, es az kiktől fizetésétis veszi; Es az kinek (:ut de me Cancellario taceam:)[2] hirevelis kell vigore Instructionis Cancellario a Sua Ma*jesta*te datae[3] tétetni, es igy talám annakis alazatos opiniojat eö Felsege meg nem vetné. Méghis ugy ertem, hogy kgyltek ezeknek hire nelkül Fiath Ur*amat* installalni gondollÿa, Henter Ur*amat* penig tsak máris rebus tam indigestis et immaturis e Consilio Cancellariae[4] excludalta, mellyet meg vallom, sem quod ad totum Regnum, et Gubernium; Quod ad Corpus Cancellariae; Quod ad ipsam Religionem Catholicam; Quod ad Personam ipsius *Vest*rae Illustritatis *Domi*ni Kalnoki; Quod ad Personam ipsius *Domi*ni Fiath; Denique quod ad omnes Circumstantias Exempla et Consequentias[5] nem jovallhatok, es nem hihetem hogy az eö Felseghe Kgyls Intentiojais az volna, mert az Nagy Fejedelmek es mély Tanátsok minden dolgokat ordinatissime szokták folytatni, es semminemű szolgajokbann nem kivannyák az praecipitantiat es confusiot, Kerem azert es Instructioira, Kötelessegere, es kinek kinek kgltek kőzzűl maga jövendőbeli betsülletire vagy betstelensegere emlekeztetem, s. intem, procedallyon ugy ebbenn az egeszsz dologban, hogy mindenek mennyenek az eö Felséghe, es az Haza contentumaval vegben, et tam egressus *Domi*ni Henter, quam ingressus *Domi*ni Fiath sit et ipsis in praesens honorificus, et alÿs in futuro decens et non praejudiciosus,[6] hiszem mind vegben kell menni az eö Felseghe Kgls Intentiojanak, Sat cito, si sat bene,[7] kivalt keppenn kglmed edes Bátyám Kálnoki Ur*am* jol meg gondollya, hogy az Cancellaria fizeteseből, kijéböl telik ki Henter Ur*amna*k az ket ezer forint, ha ö kglmet az Szék nem admittallya, vagy esztendö mulva el butsuztattya ismet; Noha kglmednek talám ehez kőnynyebb szollani, alá szándekozvann onnet az Cancellariarol, de vaj ki roszsz emlekezetű dolog leszen, ha kgld ki indulasa előtt azt az

[2] (hogy rólam, a kancellárról hallgassak)

[3] a kancellárnak Őfelsége által adott rendszabály hatályából

[4] ilyen eldöntetlen és éretlen dologban a kancellária határozatából

[5] az egész ország és a gubernium, sem a kancellária testülete, sem a katolikus vallás, sem tekintetességed tulajdon személye, Kálnoki uram, sem Fiath uram személye, sem pedig az összes körülmény, példa és következmény szempontjából

[6] és mind Henter úr kilépése, mind Fiath úr belépése legyen a jelenben nekik is tisztességes, másoknak is a jövőben illő és ne ártalmas

[7] elég gyorsan, ha elég jól

szep Házat, id est, Cancellariam,[8] fel gyujtya es hamuban hadgya, az Successor sem kőszőni meg kglmednek, sem az Haza, es kglmed ebbenn az Hazában ad majora officia et honores[9] czelozvan, az Suffragiumokat roszszul secundallya, ha kgld az Haza Confusiojaval es disgustusaval praecipitallya az dolgot, mellyet ha el tavoztat, omnia, uti decenter et ordine, ita etiam prospere fient.[10] Mellyetis adgyon Isten. Datum in Szent Miklos. Die. 18. Octobris Anno 1699.

Kgltek [a]szolgalo Attyafia Komja Barattya
Bethlen Miklos

Nota Bene A Tzako Uram butsuzo Memorialejara valo valasz mibe vagyon, nem jo volna annakis ugy vacalni. Az eö Fge Resolutioja szerent az oda fel valo Expeditiok parjaitis kk miert hogy soha le nem küldi erre a Cancellariara.[a]

448.

Galambos Ferencnek

Torda, 1699. október 27.

Mint kedves jo akaro Uramnak szolgalok es Istentől minden jokat kivanok Uram kgldnek.

Kgyld 23. praeteriti Ballabasrol költ levelere hogy kesöcsken teszek valaszt, tulajdonithatja sok nagj Distractioimnak es a' Materianak Meritumanak. Ugj latom az a' kgld levele hoszszu, de egeszszen a' dolgoknak jol nem tudasabol szarmazik, mert ha kgld a' dolgokat ugj tudna, a' mint vadnak, meszsze maskent irna, es gondolkoznek egeszszen Unokaink allapattjarol, hogj azert vilagosson legjen az egesz dolog, egy nehany Punctumokban igy informalom kglt.

1°. A melly becsülletes Orszag Tabla Birai azt a' Divisiot peragaltak ebben az Orszagban mind jo lelki ismeretü, jambor es

[8] vagyis a kancelláriát
[9] nagyobb hivatalokra és méltóságokra
[10] minden amilyen illőn és rendben lesz, olyan hasznosan is
[a]...[a] [aláírás és a margón függőlegesen levő utóirat autográf, az utóiratot vsz. a címzettek egyike ékezetekkel látta el, s más tintával a betűket utánarajzolta]

Törvenyhez tudo Emberseges Reformat*us* Fö Emberek*nek* tartatnak, el higje kgjld a' mi Embereink*nek* a' Java es Jambora az a 3. vagj 4. becsülletes Ember, es nem hogj Partialitasnak gjanuja ferne hozzajok, söt nagj Rigorral es Accura*tio*val procedalta*nak* benne, nekem annyi reszeben kedvem ellenis: Hogj *tudni illik* En regi Experientiabol tudvan azt, hogj az olljan aprolekos Joszagok, a' micsodasok azok, ha mindenütt kette kette, koczka szeltre osztatnak sem egjiknek sem masik*nak* nem haszon, hanem mindeniknek kar, azert en azon voltam hogy a' Zagori (:melly mindazaltal non est sine periculo Litis,[1] de maskent Borocskoja terem valami savanju, de nem ighen sok:) es a' Gjulatelki essek az Arvak reszere, es a' Szekely Joszagbol aequaltassek a' masik reszszel, ezt pedigh mind a' Fiam Bethlen Mihály mind az Arvak reszeröl azert iteltem hasznossobnak. 1. A Fiam reszeröl, Mert omni Jure Decretali[2] a' Zabolai Udvarhaz a' Fiue, a' mint megh lathattja kgyld a Tripartitumbol Part. 1. Titt. 41. 2do Szekelysegen valo Fö Tisztseg*nek* viseleseröl inkabb gondolkodhatik az en Fiam, es az ö Maradeki, mintsem az en Unokaim. 3o. A Fiam*nak* azon kivülis esik Erdelyben Boros Joszaga es a' Szekely földnel jobb majorkodni valo földe, de az Arvak*nak* a' mostani Osztozason kivül nem semmiis. Az Arvak reszeröl pedigh, praeter hanc hic proxime posita*m* Ra*tio*nem,[3] mivelhogj Nyulas es ahoz valo Nehai szegeny Vömtöl egj nehany Faluban el zalogositott Joszagocska mind Zagorhoz mind Gjulatelkehez közel es ighen jo keze ügjiben vagjon, Maramaroshozis közel. E contra Zabola I*sten*seg tugja hol vagjon, mert Taraczközhöz vagjon 40. Magjar nagj mellyföld; Ehez kepest en ugy gondolkozta*m* volt megh szegeny Idvezült Leanjom idejeben hogy Njulas, Zagor, Gjulatelkehez adatassek a' Szekely földeröl egy nehany Jobbagy, es egy tisztesseges Nemes Emberseg telik ki belölle, a' mi Erdelyi allapatunk szerent, ugy hogy ket, harom ezer Kalongja Ösz Buzaja, ezer Kalongja Tavasz Gabonaja, ketszaz szeker Szenaja 10. 12. Hordo Bora megh termett volna, ha jo gondviseles lött volna raja, es magat nem csak ennek takaritassaban, hanem ha mit akart volna Maramarosban ki szallitani annakis ki szallitassaban segithette volna. De ezekre nezveis en nem persvadealhattam azokat a' Birakat, hogj a' szerent oszszuk azt a' Joszagat, hanem a' mint

[1] nincs pörösködés veszedelme nélkül
[2] minden jog szerint
[3] ezen az imént kifejtett érven kívül

fellyebbis iram cum omni rigore procedaltanak abban a' Divisioban, kette osztvan mindeniket, mert feltek szinte attol a' mibe estek, hogj improportionalis vagj inaequalis Divisioval vadoltatnak.

2°. A mint 8/m forintra aestimaltak aestima*tio*ne perennali azt az Arvak reszet, nem hogj az Arvak*na*k karara volna, fel teven hogj a' Penzel oda ki kezek ügjiben valo Joszag vagj Szölö vetetik velle, söt megh becsülhetetlen hasznokra, mellyben, noha en szinten ollyan Nagj Apjok vagjok mint kgld; Azt a' Joszagot en birtam es usualtam s tudom. E contra a' Magjar Orszagit kgyld tugja. De ne higjen bar ennekem, külgje Emberet be, a' ki ülljön ben a' szamvetelben, ab Anno 1693. 1. Decembris Die *scilicet* Emarita*tio*nis Filiae meae,[4] megh valik menyi jövedelme volt, es abbol megh laczik mind az, ha olcsoe dragae a' 8/m forint aestima*tio*, holott a' Decretum szerent a' perennalis aestima*tio* az, Decies tantum, quantum *per* Annum importat aliquod Bonum.[5] Azis megh latztzik belölle, mint fognak az Arvak prosperalodni ennek innet oda ki valo birasaval, es az en Obla*tio*mnak megh vetesevel, akarmint emlegessek abban a' Divisioban lött Contradictiot, vagj jövendöben valo Nova Divisiot es egjeb akarmicsoda ijeszteseket.

3°. Zalogban azt a' Joszagot 8/m forintban en nem vehetem, nemis veszem, mert nem hogy 8szaz f*orin*tot importalna esztendeig, de a' ki e Vilagon leg jobb Gondviselö, jöjjön a' bele, es ha a' Portiozason kivül s magok etelen, fizetesen kivül esztendönkent 80. f*orin*tot be ad, en ismet 80. f*orint*tal megh ajandekozom mindenkor, [a]kivalt ha I*stenn*ek csak illjen aldasa leszen a' földön es a' Hazan illjen tereh,[a]

4°. Irja kgyld hogj Arossa vagjon. Nem tudom minek erti kgld Arossat, annak a' fel osztot Joszagnake, vagj az en Hazamban valo Praetensionak; Akarmellyiknek vagj mindeniknekis ercse kgld, arrol kglt igy informalom.

5°. Azt a' fel osztot Joszagot idegennek el vasarolni sem en; sem a' Fiam becsűllete, Jussa, es Conscientiaja mas*na*k birni nem engedik; De dato mi mas*na*k engednökis a' Condivisionalis Atyafiak ugjmint: Teleki Josephne Aszszonjom es a' Kun Miklos

[4] 1693. december 1., tudniillik leányom férjhez menetelének napja óta
[5] tízszer annyi, amennyit valamely birtok évenként hoz
[a]...[a] [margón függőlegesen]

Ur*am* Maradeki masnak nem engednek, nemis engedik. Ezen azert mint Ens Rationison kgld elmejet ne faraszsza.

6°. Az en Hazamban vagj Joszagomban remelhetö Resz pedigh, mert (ugj latom a' 16/m forintal oda nez kgld) annalis inkabb Ens Ra*tio*nis, mert igj ercse edes Uram kgld. 1. A Decretum szerent Filia Emaritata in Bonis Paternis mobilib*us* nihil amplius praetendere potest.[6] 2. Az en Ös Joszagom mind egy csepig Fiu agon vagjon, megh a' magam Leanyimotis nem illeti. 3. Az en keresmeny Joszagom mind Libera Dispo*siti*omban vagjon, es egy altalljaban abban csak az en Testamentumom szerent reszesül a' ki reszesül, es megh mondottam volt megh eleteben mind a' Leanjom*na*k, mind pedigh Vöm Galambos Ur*amna*k a' minapi Divisiokor, hogjha az en Hazom*na*k, mind most proxime a' Bethlen Mihály szemelljeben, mind pedigh jövendöre nezve; Melly jövendönis nem egjebet ertettem, sem ertek, hanem azt, Hogjha annak az Anjai Joszagnak helyebe vett oda ki valo Joszag alkalmatossagaval per illam Bonorum Emptionem & Cambia*ti*onem[7] Bethlen Mihály ugy accomodaltatik, hogj ezt osztan mintegj az en keresmeny vagj Ös Joszagombol valo anyi reszeben veheti el, az menyi a' leszen, es ha megh nyughatik benne mind ö, s-mind maradeka, tali casu ezeket cselekeszem. 1. A 8/m forintot erette le teszem, es azzal a ⟨Joszaggal⟩ Penzel Joszagot vagj Szölöt vasaroltatok jure perpetuo az Unokaim szamara, salva illorum in Defectu Michaelis Bethlen Successione, in Dimidietate illor*um* Bonorum Maternorum, quae nunc prae manibus Michaelis Bethlen manebit; Altera vero Dimidietate eorundem Bonorum Maternorum, cujus loco ipsis Nepotib*us* alia in Hungaria emuntur, tunc etiam non in ipsos devolvenda, sed aliis meis Liberis manente. Quare? Quia ipsi Nepotes aequivalentia ibi loco hor*um* possident. E contra in Casu Defectus Nepotum, in Bonis in Hungaria modo praemisso emendis vel emptis, non Michael Bethlen jure materno, sed vel ille, vel alii mei Liberi, vel omnes, vi dispo*siti*onis meae succedant. Quare? Quia Michael Bethlen hic loco illor*um* aequivalentia possidebit vel possidet,[8] Mint ezt az elötis en kgld*nek*

[6] a férjezett leány az atyai ingó vagyonból többé semmire sem tarthat igényt

[7] a birtokok megvásárlása és cseréje révén

[8] Bethlen Mihály halála esetére sértetlenül hagyva az ő örökösödésüket azoknak az anyai birtokoknak a felében, melyek most Bethlen Mihály kezén fognak maradni, ez anyai javak másik fele pedig, ami helyett unokáink részére Magyarországon másokat vesznek, akkor nem rájuk száll, hanem többi gyermekemre marad. Miért? Hogy ez unokák ezek helyett egyenlő értéket kapjanak. Ezzel szemben az unokák

bövön megh irtam, es nemis volna ennekem eszem, ha en ezeken a' Ra*tio*kon kivül vetnem ki a' 8/m for*in*tot, melly*nek* akar Penzül, akar Joszagul en hasznat vehetnem, magam es Maradekim minden zavarek nelkül, akarmint birjak, szelljek es szabjak a' Fiam es az Unokaim az ö Anyai resz Joszagokat, mind most, mind jövendöbe akarmikor. 2°. Igirtem volt hogj 3/m for*in*tot adok, azt a' Penzt kgld ugj ercse, hogy ez illjen Penz. Szegeny Idvezült Felesegem*nek* volt egjszer masszor Anyatol, Nagj Attjatol neki adogatatott es jutott Penze circiter fl. 6/m melljet noha ugyan egjütt elis költögettűnk, de en meghis propter complacenti*am* igiretett tettem volt neki arrol, hogj ha I*sten* ennekem mas Hazassagot es az altal Gjermekeketis ad, meghis Testamentumomban expresse fel teszem hogj azt a 6/m for*in*tot legh elöbször adgjak megh az ö tölle valo Gjermekeimnek. Noha azert en halalomig evel a' Penzelis nem tartoznam, meghis szegeny Leanjom*nak* es az utan a' Vöm*nek* megh igirtem vala, hogj megh adom annak a' Penznek felet, ugjmint fl. 3/m hogj a' fl. 8/mhez tetetven ezis annal considerabilissebb Joszagot vagj Örökseget vehessenek az Arvak*nak* velle, es ebben a' 3/m for*in*tban vett kgld a' minap fel fl. 2130. 3. Igirtem volt megh ezen felljül fl. 1/m hogj ad fl. 12/m[9] egeszszen ki telljek, azert, ha mi keves Anyai Res mobilisse megh talaltatnek, es egjebb akarmi ki gondolhato Praetensiok, Usus fructus vagj mi, noha az közelis nem erne annyit, (:mert nem regenis ket versen majd 600 for*in*tig attam volt Szegeny*nek*:) egy szoval jo akaratombol igy akartam ki telljesiteni ad fl. 12/m, hogj valami considerabilet szerezhetnenk nekiek. 4. Igirtem volt hogj Testamentumomban megh emlekezem szegeny Idvezült Leanjom maradekirol, es az acquiralt Joszagimbol vagj Res Mobilissemböl vagj Penzt vagj valamit testalok, non obstante jam pridem facta emarita*tio*ne.[10] Melly igireteim mais praemissis positis & accordatis[11] fen vadnak.

7°. Hogjha pedigh kgld*nek* ezek nem tetztzenek, az a' kgld jo akarattja, de annak Consequentiai ezek lesznek: 1°. En ugjan a' 3/m for*in*tot ki töltöm, ha kgld olljan Quietantiat ad rolla a'

halála esetén az előbb mondott módon megvásárolandó vagy megvásárolt magyarországi javakat ne anyai jogon Bethlen Mihály, hanem ő vagy többi gyermekem, vagy mindannyi örökölje az én rendelkezésem erejéből. Miért? Mert Bethlen Mihály ezek helyében egyenlő értéket fog bírni, vagy bír.

[9] 12 ezer forintra

[10] nem gátolván ezt a korábban megtörtént férjhez menés

[11] a feltételekkel és szerződésekkel

minemü kivantatik hogj *tudni illik* abbol a' Nehai Kun Ilona Penzbeli reszeből levalta az Unokai szamara, a' mas 3/m fl. Bethlen Mihaly*nak* maradvan. 2°. En sem a' fl. 8/m sem semmit nem adok, nem vasarlok, nem szegedözöm sem kgldel sem az Unokaimmal, hanem ott vagjon a' Joszag, fel vagjon osztva, birjak vagj alkugjanak a' Batjokkal Bethlen Mihályal, azt az egjet hogj el idegenicsek, uti superius Puncto 5to[12] megh nem engedgjük. 3°. De Proventib*us* post emarita*tio*nem Perceptis[13] adgjanak a szolgak szamat, söt a' Divisiokor vettenekis immar a' Tisztektöl, nem felek hogj en maragjak adossa, söt a' mit a' szegeny Vöm*nek* attam, es a' mit a' sok Portiozasban a' Szegenyseg*nek* attam, azt fel tudvan ök fog*nak* adossa maradni ugjmint az Arvak; Nem hiszi kgld ezt az irast ugj gondolom, de igj leszen. 4. Ha en ezen az ⟨en⟩ Atjai szeretetnek uttjan az en Hazamot csendessegre nem hozhatom az Arvak reszeröl, kgld leszen annak oka hogj ök nyavaljasok mind a' fl. 12/m erö Joszag*nak* sok Esztendeig valo szep hasznatol el esnek. Ennek az Erdelyi Joszagok*nak*is semmi hasznat nem veszik söt elis pusztitjak, & quod ultimum est.[14] Az en keresmeny Joszagomban es Res Mobilissemben nem osztoz*nak*, melljet nem ex Passione cselekszem, hanem ex fide & Conscientia, mellyel a' Felesegemhez es több Gjermekimhezis köteles vagjok.

8°. Gondolom talam a' szegeny Vöm emlegetett valami Bethlen Leanjokkal jaro 10/m fl. es a' kgld elmejeben az inhaerealt, de arrol kgld ugj ercsen. Bizony volt Bethlen Leany a' kivel fl. 10/m volt a' kivel fl. 20/m is attak, de bizony volt olljis a' kivel csak ezeret sem attak, abban Ur*am* köntöst, Lakadalmat mindent bele tudnak; Uno verbo edes Uram, non est Lex sed Fama, & Parentu*m* gratia,[15] melljis csak addig mehet, a' mig az ertek, es az idök engedik kinek kinek. Tartozas es ketelenseg benne semmiis nincsen.

Ezeket edes Ur*am* en kgld*nek* mind a' kgldhez valo becsülettöl, mind edes Unokaimhoz valo szeretettöl viseltetven candide & syncere kgld*nek* meg irtam, melljek arantis minel hamarabb a'

[12] mint fentebb az 5. pontban
[13] a férjhez menés után felvett jövedelmekről
[14] és ami az utolsó
[15] nem törvény ez, hanem szóbeszéd és szülői kegy

kgyld Cathegorica Resolu*tio*jat el varom. Es ezzel I*sten* oltalmaban ajanlom Uram kgldet. Torda. 27. Octobris 1699.

190 [b]Kgyld köteles szolgája Apa Tarsa

Bethlen Miklos

Kerem kgdt jol megh olvassa, es ollyan Emberrelis közöllye irasomot, a ki a Törvenytis tuddgia, es a kgd Hazanak jo akaroia. Szirmai Ur*am*ekot mind kettöt olly*nak* gondolom.[b]

449.

A substitutum guberniumnak

Bethlenszentmiklós, 1699. október 30.

Méltoságos Substitutum Gubernium, nékem kedves bizodalmas Uraim!

Kgltek 28 praesentis kőlt Levelit becsűlettel vettem, ma estve, én is csak tégnap jővén ehez az hitván Házomhoz

5 A Markatányok dolgát én velem Gubernator Uram nem communicálta, én azért abban kglte*knek* egyebb Tanácsot nem adhatok, hanem kgltek azt rescribálhattya Méltoságos Generalis Uram*nak*, hogy a' Marqvatányok[a] dolga mikor igazodot az egész Gubernium ott volt, kgltek pedég[b] Substitutum Gubernium lévén

10 el nem bondhattya, hanem ha mikor a' Gubernium egjűvé gyűl igazitsák akor, el várhattya Marqvatány Ur*am*, qvod differtur non aufertur.[1]

Josika Imre Processussát, hogy még viszsza nem küldőtte a' Gen*e*ralis és hogj a' miatt, a' tőbb Bécsben szollo Levelekis meg

15 akattak értem, szűkséges azért irni Méltoságos Gen*e*ralis Uram*nak* ex Substituto Gubernio,[2] illyen formán:

Qvando Excellentissimus D*omi*nus Gubernator, Gubernium hinc Alba Julia dissolvit, tunc ratione Processus contra Emericum Josika instituti haec fuit Gubernii dispositio, nempe: Ut Processus

20 ille primo cum V*estr*a Excellentia communicaretur in eum finem, ut si qvid forte V*estr*a Excellentia in illius Processus illo Puncto ubi nomen V*estr*ae Excellentiae memoratur, in Terminis si qvid

[b]...[b] [autográf]

[1] ami késik, nem múlik

[2] az ideiglenes guberniumból

[a] [előbb:] Markatányok

[b] [javított]

mutandum vel omittendum censeret, superinde suam mentem aperiret, et Processus Copiam simul remitteret; Et in tali Casu hoc Substitutum Gubernium illam *Vest*rae Excellentiae mentem *Domi*no Gubernatori et caeteris Consiliariis communicaret, ne*que* eo us*que* Processum illum ad Augustam Aulam mitteret, nisi Recepta[c] iterum[d] Consiliariorum superinde opinione. Qvod si vero *Ves*tra Excellentia nullam in illo mutationem cuperet, in tali casu nullo ulteriori ad Gubernatorem et Consiliarios recursu mitteretur statim ad Augustam Aulam. Rogamus ita*que* cum demisso respectu *Vest*ram Excellentiam, ut dignetur suam mentem aperire et Processus Copiam remittere, propter hoc enim suspensa est istius informationis ad Aulam expeditio, imo et aliae informationes, nempe de Fortificationibus Tran*sylva*nicis, de Candidatione Generalis Provincialis &c. Qvae omnes a' Gubernatore et Cancellario, tunc, anteqvam hinc abirent subscriptae adhuc hic manent, ideo qvod una cum Processu illo conjunctim debuissent expediri, de qvo Processu scriptae etiam ad Suam Majestatem Literae breves et ad annexa Acta ac Relationem relegantes, tunc simul ab eodem Gubernatore et Cancellario subscriptae, hic manserunt, modo saepe fato ad Aulam mittendae et ab Excellentiae *Vest*rae Resolutione suspensae.[3]

[3] Amikor a nagyságos gubernátor úr innen Gyulafehérvárról eloszlatta a guberniumot, akkor a Jósika Imre elleni per ügyében ez volt a gubernium álláspontja: Hogy először is tudósítsák e perről nagyságodat azzal a céllal, hogy ha nagyságod valamit megváltoztatandónak vagy elhagyandónak tartana e per azon pontjából, ahol nagyságod neve említtetik, erről véleményt nyilváníthasson, és a periratok másolatát egyúttal visszaküldhesse. Ebben az esetben ez az ideiglenes gubernium a gubernátor úrral és a többi tanácsossal közölje nagyságod véleményét, és a per addig ne küldessék fel a császári udvarhoz, míg a tanácsosok ismételt véleménye meg nem érkezik. Ha pedig nagyságod abban semmi változtatást sem kíván, az esetben azonnal küldessék a császári udvarhoz anélkül, hogy ismét visszaküldenék a gubernátorhoz és a tanácsosokhoz. Kérjük tehát alázatos tisztelettel nagyságodat, hogy méltóztassék véleményt mondani és a periratok másolatát visszaküldeni, mert emiatt akadt el e tájékoztatásnak az udvarhoz való továbbítása, sőt, más információké is, nevezetesen az erdélyi erődökről, a tartományi tábornok jelöléséről stb. Mindezeket a gubernátor és a kancellár aláírta, mielőtt innen távozott volna, de itt maradtak, mert ezzel a peranyaggal együtt a fent említett módon kellett volna elküldeni, itt maradtak továbbá az e perről Ófelségének írt, ugyanakkor ugyanazon gubernátor és kancellár által aláírt rövid levél, mely az ügyirathoz és a jelentéshez van csatolva, és amely nagyságod döntésétől függ, és melyet már rég el kellett volna küldeni az udvarhoz.

[c] [előbb:] Praecepta
[d] [beszúrva]

Kleinburg Uram dolgárol Gubernator Ur*am* énnékem semmit sem irt sem mondot, csudálomis, hogj egjszer más hova rendelylyuk a' Pénzt, azután meg meg hamar csak változtattyuk, osztán sem együtt sem másutt nem vallunk becsűllettett véle, kgltek dolga egyéb aránt. Ezzel ajánlom Isten kegyes oltalmában kglteket. Datum S*zent* Miklos Die 30 Octobris A*nno* 1699.

Kgltek kőteles Atyafia szolgája

Bethlen Miklos

450.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1699. november 1.

Szolgálok és Istentől minden áldásokot kivánok kgk*nek*

Kgld Secretarius Uram 30 praeteriti költ Levelét vettem ami a' Radnothi Processus ki adását illeti, egjáltalljában valamint Director Uram oda küldötte, ugj kel ki adni, akár adta kgld ki Thesaurarius Vr*amnak* akár nem adta, aval sem a dolog, sem a kgld betsülleti nem periclitál, mert, Thesaurarius Vr*amnak* kgld könjen meg irhattja, s irja meg is, hogj Director Ur*am* világosabban kivánta, és ugj is lött, és azt a Levelet kgld volanter hadván külgje Director Ur*am*hoz, es irja kgld Director Uram*nak* azt, a mit énnékem ir a másik Processus*nak* Thesaurarius Uramtol valo viszszá kérése felöl, (mert azt kgld tugja hogj én Apor Uram*m*al most sem Levélel sem irás*s*al nem Correspondeálok) Lészen Director Ur*amnak* arra gongja, mind Thesaurarius Ur*am* elöt, mind pedig, ha Thesaurarius Ur*am* fel küldötte volnais im*m*ár azt az Udvarban, oda fel is, hogj a kgld becsületi és a dolog is in Salvo légjen; Es elis higje kgld, jobban Salvalodik igj a' kgld becsületi, mint sem ha az az homáljos irás maradna csak meg, mert a' Director azon kivűlis opinioját agja, és ha világosabban igj a mint kivánnja kgld ki nem adná, és abbol az, kgltől akkor csak röviden pro suo Memoriali[1] igen breviter irot Punctumokbol oda fel a dolgot meg nem értenék, (a mint hogj aki száz mélj földnire lakik, bizonj nem érti ugj meg a dolgot mint akki akor ott halgatta:) az következnék belölle, hogj a Directortis vadol*nak* oda fel, hogj oljan homáljos dolgot küldöt oda fel, nem tudta ki iratni a Proces-

[1] beadványa szerint

sust ugj a mint kellet volna, és rejectazni talal*nak* ad illuminandum, ugj osztán a' Director kglddel kezdené menteni magát, és osztán több bestelenség következ*nék* ugj kgldreis, mert eö egjébbel nem menthetné magát, hanem av*val* hogj eö világossobban kivánta kgldtől ki iratni, de kgld nem cselekedte, hanem az eö hire nélkül adta ki kgld olljan homáljosson, meljis nem jol eset semmiképen, és tanullja meg kgtek Secretariusokul, hogj soha kgk sem*mi* Processust, sem Sententiát Törvénjes dolgokban, ki ne agjon, az Actoria Pars Procuratora Revisioja elöt, mert azt az Itilö Mesterekis ugj szokták cselekedni, hogj elöször az Actor Procatora revideáljon, és az Expeditor Deákkal, s magával az Itilö Mesterrel öszve igazitják az hurt, osztán ugj agja ki elöször az Actor*nak*, és az után ha kivánja az Inc*a*ttus*nak* is. Ugjanis bizonj meg esnék belé, a' melj breviter az Itilö Mesterek rapiállják a Levatákban az Allegatiokot ha osztán csak olljan breviter ad*nak* ki a Sententiákban és egjéb Juridica Expeditiokban, hanem azokbol az brevis rapturakbol a Procuratorokkal egjüt a Stilusok szerént amplificallják és ugj expediallják, Revideálván maga az Itilö Mester ugj Subscribállja osztán kgk*nek* is azért a Cancellarián ezt kel kovetni, söt a derék dolgokot az én hirem nélkül ki sem kel adni egjszeris; A mint pedig irja kgld, hogj a Gubernator Uram Successioját és Apor Ur*am* Jussát hogj fenn forgattuk volna nem jut kgld*nek* eszébenn, igenis bizonj ugj volt én mondattam, mikor fel állék ezen szokkal: Ezen az utan az Ur*nak* Gubernator Ur*amnak*is ki kellene kelni, mert per defectum D*omi*ni Principis immediatus Successor[2] benne. Az Ur Apor Ur*am*is jure Uxorio praetendal hozzá; En mindazonáltal ki mégjek cum protestatione, osztán az után ugj Protestalék szoval az Asztalnál az után meg meg kgldnélis, hogj inkáb jobban eszében tarthassa kgld, még az Ur Gubernátor Ur*am* azt mondá akkor arra az én szomra mikor az ö kglme Successioját emlitém; De most arrol nintsen szoo: Groff Apor Uram pedig még nagj Historiát kezde, hogj az olljan ki költéssel mind rontották el az egész Tablát, &c Ezek Ur*am* igj voltak. El várom azért a mint az előttis meg irtam in qudruplo [!] az Expeditiot kgldtöl.

Thesaurarius Uram kivánságát értem de ha in Gubernio el nem végzik nem lehet expedialni; az Ur Gubernátor Uram*nak*, Sárossi Uram*nak* s. nékem, az olljan Pátens A productiorol nem tetzik, nemis legalis nemis practicaltatot soha másként az ö Felséghe

[2] a fejedelem úr halála következtében közvetlen utód

Szolgálatyat én jo Szivel promoveálom kötelességem szerént; Az ö Felségének szollo Levelet Subscribáltam, rut error az ha valamint az Maramorosi követnél hever, vagj ha találljа bé adni Eö Felségének miheljt kglmetek azt az errort eszében vötte, mingjárt sietve kellet volna irni a Cancellariára, sött mostis irni kel kgknek, hogj vegjék kezekhez aszt a Levelet.

Értem hogj kgtek ideje experiál[a] Pénteken, de kgtk el nem mégjen, a mig Olasz, és Joo Mihallj Uramek oda nem mennek. Ajanlom Istennek oltalmaban kgket Szent Miklos 1 9bris 1699

Kgtnek Szolgálo baráttya

451.

A guberniumnak

S. l., 1699. november 20.

Groff Bethlen Miklosnak bizodalmas Instantiaja az Meltosághos Regium Guberniumhoz.

Noha én az Thorda Varossa és Malmos egjnehánj emberek között valo perbe formalis Peres ugj mint Actor vagj Incattus nem vagjok, de az enyim felett perelnek, és mivel mind Actor mind Incattus malmokat bir tsak én vagjok az kárba. Mellyis legh egjenesseb uton orvasoltatnék meg, ha már az Tablarol ki ment Sententia szerént az a' Vármegjén forgott Causa a' Táblara fel menne Törvenyes Gyűlésre, és az ö Felsége arrol én irantam adot kegjelmes Decretumatis effectumban vétetődnek kegjelmetek altal, az mint kk eszt magha mind jol tudgja. Kérem azert bizodalmason kket, sőt Meltoságos hivatallya, és az Igasságh szolgaltatására hűtös kötelessegere Kenszeritem kegjelmeteket, imponállya az Urnak Haller István Uramnak ugj mint Thorda Varmegjei Fő Ispánnak, hogj minel hamaréb üllyön Törvenjes Széket, hogj az ⟨jövén⟩ Országh legh közeleb jövendö Törvenjes Gyűlésére mehessen fel az a' Causa az Táblára, mert én végben nem vihetem, mi lehessen oka kkre hagjom által látását, és orvaslását, az mint nékem kk megis igerte Fejervaratt; Ne szomorittassam enis tovabbis és ne kenszerittessem az Igasság nem folyhatasaert[a] töb töb panaszokra fokadni illyen el szenvedhetetlen kárba, mellyért Isten-

[a] [bizonyára a másoló elírása *expirál* (elfogy, letelik) helyett]

[a] [előbb:] folytatasaert [autográf javítás]

is kket meg algya, enis maradok kk igaz köteles szolgaja, es Attjafia.

Ha karátsonigh nem leszen, a mint az Ur Hallér Ur*am* nekem mondotta hogy 8. Xbr*is* leszen Eggy egeszsz Esztendő s-többis vesz el, a Gyűles, és egieb intervenientiak miatt, melly ennekem el szenvedhetetlen károm, es ketelenittetem rolla protestálni.

20. 9br*is* 1699. Bethlen Miklos

452.

A guberniumnak

S.d., [?,1699. november 22. után]

Meltos. Regi*um* Gubernium kedves bizodal*mas* Uraim. &c.

Ketelen kell kket emlekeztetn*em* kettöre.

1. Jo emlekezetibe lehet kk*nek* mikent parantsolt legyen a mü Kgyls Urunk eö Fge mar reghenn en arantam haro*m* ugymint a Radnothi. A Tordai Malom es az en el maradott Fizetes*em* dolgairol.

2. Mikeppenn igirte kk Guberniumul az el mult Gyüléskor midönn Groff Apor Istva*n* Ur*am* enghem a Tanatsba rend kivül megh betstelenitett volna, hogj kk azt a Controversiat annak Materiajanak [a]tollalasaval[a] ugymint az fenn emlitett harom dolog*nak* hova hamarabb valo fel igazittasaval, es tsekely betsülletem helyre allittasaval sopiallya.

De szomoruann erzem es tapasztalom naponkent ezek*nek* haladekjat es effectum nelkül valo letet mert I ⟨mert⟩ Eö kegyeme Thesaurariusi Tiszti szerent a Radnothi Causatis nem procurallya ugy a mint kellene, sőt remorallya. 2. A Tordai Malom dolgabannis az Igassagh nap fenyre nem jőhet, mely*nek* Ezer bizonysaga ez. Hogy a Tablai Sente*n*tia szerent annak a Causanak a Var*me*gyeröl transmittaltatni kellette ⟨vala⟩ a Tablara hogy ha a minapi ugymint 22. 9bris lett Conclusuma szerent a Guberniu*mnak* a Torda Var*me*giei Szek 10. Xbris megh leszen vala, ⟨a mint hogy meghis lehet vala⟩ es a Causa a jövendö Törvenyes Gyülesre transmittaltatik vala az Tablara, az Igassag nap fenyre jeött volna es annak a Controversia*nak* vége szakadott volna. De az

[a]...[a] [beszúrás]

a Szek legitime nem promulgaltatott, noha sem az hely sem az üdö nem gatolta mert Maros Vasarhelyről a Cursus az alatt a 18. nap alatt legitime & commode[1] ki mehetett volna. Söt az előttis miert nem lehetett Torda Var*me*giebe szek ⟨ugy a mint masutt⟩ in Novembri vel inito Xbris,[2] ha eö kegyeme a Collegajat [a]Haller Istva*n* Uramat[a] abba meg ne*m* gatoltta volna a mint eö kegyeme Szeket akart celebralni egynehanyszor

Es igy immar quoquo modo ⟨el szenvedhetetl*en* karommal⟩ nekem es a Varos*nak* el szenvedhetetlen karunkal el vetődött I*sten* tuddgia mikorra, melyrőlis kenszerittete*m* a Meltos. Guberni*um* előtt solenniter protestalni. Utaimot sine offensa quodcunq*ue*[3] szabad legyen követnem.

3. A Fizetese*m* irantis mar a karom es helyes praetensiom tizenharmadfel Ezer Magiar forintra megyen, mellyis mind G*roff* Apor Istva*n* Ur*am* miatt ⟨es maga kezebe⟩ vagio*n* a mint ezt akarmikor vegye kgtek Effectumba az eö Fge arrol valo Decretumat kesz vagiok positis Calculis[4] megh mutatni, mint praete*n*siom helyes voltat, mind azt hogy eö kegyemenek nem akarasann mulik, noha kezebe vagi*on* a miböl megh adhatna s-tartozikis velle. Melyrőlis ketelen protestalnom kell, kivaltkeppe*n* hogy eő kegyeme mar a Thesaurariussagtol butsuzik, es ennek addigh eggy altalljaba el kell igazodni igazsag szerent, ⟨Melyrölis ut supra protestalok⟩ hogy ne okoztassam Utaim követeseert Mind ezekbe varvann sok teőbb busulasim*nak* megh eleözhető Atyafisagos es realis vigasztalasat k*nek*. Maradok A Meltosagos Guberniu*mnak*

453.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1700. február 23.

Meltosagos Regium Gubernium
Kedves bizodalmas Uraim!

Mint hogy Meltosagos Generalis Ur*am* interpositiojara most proxime teghnap előtt a mint Meltosagos Gubernator Ur*am* nekem referala Groff Apor Istvan Ur*am* magát ezekre ighirte.

[1] szabályszerűen és alkalmasan
[2] novemberben vagy december elején
[3] bármi sérelem nélkül
[4] számításokat végezve
[a]...[a] [beszúrás]

1. Hogy az Fizetesem arant valo Computust es itiletet vagy Dispositiot a Meltosagos Gubernium igazittasa*nak* submittallya.

Erre azert en azt felelem: Vetessék munkaba productis utrinq*ue* producendis[1] a Gubernium eleibe.

2. Hogy az Tordai Malombeli maga részét nekem ajandekozza.

Ezt en eö kglmetől kedvesen veszem ugyan, ha tselekeszi, de az nem elég ehez az nagy káru es injuriaju dologhoz, hanem ha eö kglme syncere akarja ezt az nagy hoszszas Igassagtalansagot meg orvosolni es jol el végezni, kivantatnak ezek:

1. Ki veven mind kőzit mind kezet es Tanattsat modo praemisso et promisso[2] G*roff* Apor U*ram* a Malmosok kőzzűl, effectualtassa kgltek az eö Felseghe Decretumat, es azt az hallatlan[a] peldaju, es siralmas consequentiaju el vételnek formajat orvosollya meg most per restitutionem spoliati[3], mert maga tudgya kgltek, hogy ha más ellenis akar ki ellen ugy fognák a dolgot, nem kőszőnné meg, es ha szokasba megyen, sok ember maga vagy maradeka sirattya meg.

2. Tovabba et ejusdem Decreti, et Sententiae Tabulae vigore,[4] hogy az reghenn meg kőtőtt Igassag folyhasson az Varos reszeről, most mindgyart innet Fejervarrol botsássanak Cursust eö kglmek Haller Urammal eggyűtt, hogj 16. 17. vel 18. Martÿ bizonyoson legyen Tőrvenyes Szek Bogatonn. Es a Meltgs Gubernium parantsollyon cum vigore a Varmegyenek. Es magokis Fő Ispan Uramek a Torda Varmegyei Notarius*nak*, hogy annak a Pernek Transmissiojarol[b] még az Szék napja előtt conferallyon a két fél Procuratorival, es tegyék irasba a Pert a mint folyt; Sőt az Malmosok*nak*is hogy a Procatorokat arra a Notariussal valo Conferentiara botsássák oda, hogy osztan az Székenn az Transmissio tsak olvastassek őszve, es bizonyoson jőhessen fel a jővő Terminusra a Tablara, mert ha ez igy nem leszen, ismet eludaltatik az dolog, mert mivel hogy ollyan nagy[c] Causaba hallatlan Peldaul sem Proclamata, sem Levata, sem semmi iras nem volt, el hiszem azt a subterfugiumot keresik, hogj most ezen az Szekenn tsak

[1] mindkét részről előadva az előadandókat
[2] az előrebocsátott és megígért módon
[3] az elrablottak visszaadásával
[4] ugyanezen rendelet és táblai ítélet erejével
[a] [javított]
[b] [előbb:] Transmissioja
[c] [javított]

perellyenek, irassanak, es osztan meg más Szeken legyen az őszve olvasása es Transmissioja, mellyel az dolog Esztendőre s tovabbis el vetődik. A penig nem a Varos vetke hogy akkor nem irattak, es nagy absurditas, hogy valaki illyen formann az hibason el itilt Joszagot birja s ugy perellyen. Vilagos dolog penig a Tabla Sententiaja szeréntis hogy nem jol folyt az az itilet, es Transmittalni kellett volna. Azis bizonyos az Orszag Tőrvenye szerint hogy ha transmittaltatott volna, sőt igyis ante Apellationis vi Praeceptorii factae revisionem,[5] el nem foglalhatták volna az Malmot

Hogy ha penig az eő Procatorok el nem megyenis az Notariushoz, a Varose el megyen, es quoquomodo legyen, de mind iratása, őszve olvasasa Transmittalása hogy azon az Szekenn meg legyen azt kivannya az Igassag az Varos reszerőlis, es ha ebbe az Gubernium vivide nem assistal, soha ennek jo veghe nem leszen. Egyebarant a Varos Procatori még akkor mindgyart az Tőrveny tetel utan az akkori Notariussal eggjűtt az Allegatiokat, Responsiokat in recenti memoria[6] a mint tudták, irasba tették, mellyis nallunk exstal.

3.dszor. Kivantatik azis hogy az melly Judicialis levele es Sententiaja a Varosnak Groff Apor Uram kezebe akadott volt adgya viszsza eő kglme.

3. A Radnothi Processus lassu folytatása, es az Udvarhoz eddig valo fel nem küldese felőll a mint eő kglme magat menti es a Guberniumot okozza, azt a dolog maga vádollya es nehezitti. Es keves szoval tsak azt mondom erre, vegye elé kgltek még eggyszer, es considerallya ugyan jol az ö Felseghe utolszor arrol irt Decretumat; En bizony ugy hiszem hogy mind a Meltsgs Possessornak mind az Gubernium betsűlletinek, es az Haza Tőrvenyenek tőbb rővidseget tsinal, mint hasznot annak ennyi ideig valo huzása halasztása, holott tsak az Tablai Törvenynekis majd mas fél Esztendeje, es ha mit az Fiscus ez arant el fog kővetni en ne okoztassam, nekem senki vetkűl nem tulajdonithattya, ha ollyan nagy káromat urgealom.

4. Quod ad Punctum Honoris[7] a mint ö kglme mondott; Enis akarmelly Impartialis Judexet, et proxime a Meltgos Guberniumot az aránt meg biralom.

[5] a perfelvétető parancs erejénél fogva eszközölt fellebbezés felülvizsgálata előtt
[6] friss emlékezetből
[7] ami a tiszteletet illeti

Es mind ezekbe varom a kgltek Atyafisagos Joakarattyát s maradok

[d]Kegytek keöteles szolgaja es igaz jo akaro Attyafia

Bethlen Miklos[d]

Albae. 23. Febr*uarÿ* 1700.

454.

Prónai Györgynek

Gyulafehérvár, 1700. február 27.

Isten meg aldgya kgldt Pronai Ur*am*

Ezeket az Borgoiak Supplicatioit küldöttem kgld kezeben, hanem kglmed az mit el igazittathat bennek, igazittassa el, az mit penig el nem igazithat, nekem kgld hozzon informatiot felölle mikor viszsza jő, mert en most arra nem erkeztem hogy itt valaszt tegyek rajok. I*sten* kglmeddel. Fejervar. 27. Febr*uary* 1700

Kgld barattya

Bethlen Miklos

455.

A substitutum guberniumnak

Vajdakamarás, 1700. március 25.

Mint ke[...] Sogor Uram*nak*, és barát*omnak* Szolgálok es I*sten*töl minden jokat kiv*ánok* kglmed*nek*

18va p*raesentis* költ kglmetek Levelét, én hozzám 24ta hozták elis szököt a Posta mingyárt kurva légjen a Mátkája Szepesi Uram*nak* ha meg nem páltzáztattya érette.

Buzinkait meg Tserélni nem javallam semmiképen, hanem kgld Keresztessi Uram a Tavalyirol fizettessen meg nékie a Fejér vármegjei Adóbol mind én réam az után valo fizetéséröl pedig hogj Schedel Uram Budárol meg fizessen énis javallam a Guberniumba

[d]...[d] [autográf]

az ö idejében mikor öszve Gyülünk bizony valoban nagj kár lesz az országnak ha most el marad Buzinkaj az Istenért annyi ezer mása Sonak a Méréseben ott nem lészen micsoda kárt Tehetnek az országnak ha akarnak a Németek nem tudom ha mérve raktak e fel a hajora ott a Sótt a Portuson, bár tsak ott vigjáztak volna réa bizonyossan ha az el[b] mult pedig[c] hogj arra senki sem vigjázot mégis ki kell kérni Numsi Uramtol az ment Sonak extractussát, Jámbor ember nem hiszem hogy meg tsallyon, Buzizinkai [!] Uram ⟨osztan⟩ pedig ugjan tsak utánna siessen annak a Sonak vagj inde vagj unde had érje ott Szegeden a fel mérésének idejét mert bizony meg busul Buzinkai Uramis ha el mulattya mert hiszem én aszt tudtam régen meg fizettek néki, a mint hogj bizony régenis tött a Gubernium arrol dispositiot Sárossj Uramnak bár tsak akkor tud[tam vol]na a mikor ott mulaték a Gyülés után bizony meg fizettettem volna néki.

Szállás Patakát Hunyad varmegjei becsülletes emberek rendelék quártélynak mellyet a Guberniumis helyben hagjá de nem ugj hogj a kgld házát rendelték volna mert aszt mondák hogj sok Nemes ház vagjon ott azankivülis jó házak és hogj kgldnek hét vagj nyoltz emberénél több nynts ott az után vala ollyan hir is hogj Haczágra kellene mennj Viárd Uramnak elég az hogj My bizony a kgld házát nem rendeltük most sem rendelyük és Javallom kglmednek hogj kigjelmed a Generálisnak mingjárt irjon felölle, énis Irok még ma mind a Generalisnak mind Gubernátor Uramnak és Gubernátor Uram felé dirigálom és kérvén hogj eö kglme is irjon és külgje el Leveleinket egjüt a Generálisnak. Egjéb aránt bizony énnékem is Tavaly valoban hiremmel volt és mostis hiremmel vagjon a quártély leg féltöb s leg kedveseb Joszágombanis vagjon Talám Isten eo Felsége már jó véget aggja.

Kérem edes Sogor Uram Keresztessj Uram kgldt a Tserépnek valo Sopokra légjen gongja kglmednek Aprilisban énis oda küldöm a magam Teglásimat, tsak a Sopak lennének készen Ajánlom Isten oltalmában kglmeteket Datum Vajda Kamarás Die 25 Martÿ Anno 1700.

Kgd szolgalo Sogora és barattja

Bethlen Miklos

[b] [igekötő beszúrva]
[c] [előbb:] osztán

P. s. Kérem édes Secretarius Ur*am* kgldt kulgje ide kglmed énnékem a minapi Gyülésbeli Articulust in ea Parte tsak amelly a Contributiorol vagj*on* hogj kapura mi vettetet, asztis hogj Sárossi Uram ha oda adta a Cancell*a*riara Széna Buza Zab mint eset az mult holn*a*pba egj egj kapura

456.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Bethlenszentmiklós, 1700. április 20.

Becsűlettel szolgálok, és Istentűl minden aldásokat kivánok Édes Asszonyom k*ne*k.

Kglmed 19. praesentis költ levelit vettem, es mivel hogy az a kgld Veje es Fiai elmejevel es azon becsűlletes emberek*ne*k en hozzám tet Atyafisagos biztatasival eppen ellenkezik, első tekintettel csudalkozva olvastam, de az utan fordula meg a feje*mben*, hogy ez nem ujság, hogj mikor kglmed masoktul haborgattatik, engemet szokot büntetni miatta, mint ez előt egjnehány esztendövelis, mikor eggy Maramorosj levelet nem tudvan mi legjen benne, meg küldettem vala kglmednek; most is ugj látom Dolhai Ur*am* perlj kglmedet s, én ream haragszik, de Edes Aszonyom ha kgld magat a Fejervari hazomat el akarná is vennj én bizonj senkinek a kezit a Tőrvenjes dolgokban meg nem foghatom. A mi pedig annak az egjnehány lepés földnek dolgát illeti, mint hogj latom hogy kgldis öt Fia szamara kivánnya keresni, ha eö kglmek*ne*k igasságok leszen hozzá, vagj egjként vagj máskent eö kglmekkel él igazitom, de annak nagjob reszet Groff Apor Uram adta ennekem Csereben, a többirőlis azok a kike az orökössege, azt mondgják, hogj soha sem adták az Szeginy Idvezült Ur*na*k, de erről mint fellyeb is irám a Sogorekkal eö Kglmekkel beszellék, tudom Fejervarra el jűnek most a Terminusra.

Irnek tőbbetis, es bizony nem gonoszszára valot a kgld hazanak, meljnek lattya Is*te*n Jo akaroja kivannek lennj, de ugj vettem eszemb*en*, Kglmed előt nints foganattya, meljnek is a mint eddig sok karát vallotta, féleő, ez után is ne vallya, bizony a Dolhai Ur*am* peri sem volna ma, ha kgld ez előt 8. esztendővel adot tanatsomat meg fogadgja vala, tsak azt bánom mind ezekb*en*, a mint nem regen Telekj Laszlo Uram*na*k is irtam, hogj maga teszi

Kglmetek tehetetlenne a kglmetek szolgalattyara a leg job akarojit is, es azok kőzőt engemet is. Ajanlom Istennek kegjes oltalmaban Kglmedet. Datum Szent Miklos Die 20. Aprilis Anno 1700.

Kgdnek betsüllettel szolgalo Sogora s-Komja

Bethlen Miklos

457.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1700. május 3.

Méltóságos Gubernium Ighen becsülendö és bizodalmas Uraim és Szerelmes Atyámfiai

Micsoda nagy kárommal bestelenségemmel, és injuriámmal, söt magának az Igasságnak és az Haza közönseges javának és Szabadságinak nagy praejudiciumával, söt az mü Császár és koronás Király Klmes Urúnk Eö Felsége keglmes Mandátumánakis néminémü kissebségével nyomattassék a Tordai Malom aránt való igasságh, noha maga Kltek jól Túdgya és nem is kellene hoszszas irással terhelnem. Mindazáltal ad evitenda cum Adversario verba[1] kell irnom és exhibeálnom ujobban, mind az eö Felsége arról szólló keglmes Mandatumat, mind a' Kegjelmetek sokszori erröl tet Resolutioit és Conclusumit és bizodalmasan kérnem, Hogy jam tandem az eö Felsége Klmes Decretuma szerént ego spoliatus restituar.[2] A Peresek penig perellyenek azon kegls Decretum szerént, mert az Napfényhez hasanló világosságon ki láczczik immár, hogy sem az eö Felsége kegjelmes Decretuma sém az Tábla Sententiája, sem az Kegnek Gubernialis Resolutiója nem segitheti it az el nyomatot extraordináriis modis[3] meg köttetet Igasságot ha Kegltek Malo Extraordinario Bonum Extraordinarium Remedium *non* adhibet his rationibus.[4]

1. A Varos Bonum Jussa infallibile.
2. En Potentiarius soha nem vóltam benne, hanem a Város

[1] az ellenféllel való beszédet elkerülendő
[2] én, a kifosztott, jóvátételt kapjak
[3] rendkívüli módon
[4] a rendkívüli bajhoz nem alkalmaz rendkívül jó gyógyszert a következő szempontok szerint

depositis flor. 1600[5] (mely mais a' Káptalanban vagyon.) nyúlt hozzá.

3. Nékem legitimo Contractu[6] cambiálta mellyet eö Felsége is confirmált statualtamis magamat benne és az én töllem in Cámbium nékik adot Malmot mais birja a' Város.

4. En sóha sem Citatus sem Convictus nem vóltam hanem a' Várast perlették az kiis nem az Aranyason való Malmot birta akkor hanem azt a' kit in Cámbium én attam és a' kit mais bir.

5. Abban az Itéletben is sem proclamata sem Levata sem Irás sem semmi qvod Legalem Procsessum [!] sapiat[7] nem vólt.

6. Mind Fö Ispány Fö Biro Notarius substitutus vólt.

7. Arrolis egy tsep sententia nem vólt

8. Potior et melior pars[8] más Voxon vólt hanem major et imperitior párs praevaluit[9]

9. Meg tecczik már az Tábla itiletiböl, hogy az Processus rendes nem vólt

10. A Tábla Sententiájatis cum alys Literis Judicialibus[10] mint intercipiálta Grof Apor Uram és mais contra Conclusum Gubernÿ[11] tartya.

11. Ab Anno 1697.[12] Mikor az a Dolog löt Torda Vármegyében Törvényes Szék nem vólt söt a' Guberniumtol pro 10. Decembris Anno 1699. et pro 16 Martÿ Anni 1700.[13] rendelt Székek tsak el bomlattak hogy az Igasság az eö helyeré fel ne jöhessen.

12. Kivált az az utólsó Szék mint bomlot el soha eddig ebben az Hazában nem hallott, sem látot példával egy Scriba vagy Notariusacska betegségével a' kinek Voxa sem szokot lenni a' ki helyen könnyen substituálhattak vólna, mint ugyan ot producaltatot Pápai[a] Sigmondtól egy in Anno 1652. költ sok ezerekre terjedet Transmissio per substitutum Notarium[14] a' Táblára,

13. A kik in Anno 1697. a' Malom el itélésébe tam juratus quam substitutus Notarius[15] vólt, most az Tordai Széken mindenik

[5] 1600 forintot letéve
[6] törvényes szerződéssel
[7] ami törvényes eljáráshoz kell
[8] A tekintélyesebb és jobb rész
[9] a nagyobb és tudatlanabb rész fölénybe került
[10] más ítéletlevelekkel együtt
[11] a gubernium határozata ellenére
[12] 1697-től
[13] 1699. december 10-re és 1700. március 16-ra
[14] helyettes jegyző által
[15] mind esküdt, mind helyettes jegyző
[a] [előbb:] Lónai

jelen vólt és a' Dolgot azok tutták a' beteg Notarius ha ot let vólnais nem tudot vólna hozzá hanem im ezekre kellet vólna bizni.

14. Nem is a' Peresek Excipiáltak ratione Notarÿ[16] hanem a Vármegye ultro et anticipato judicio[17] rontatta el a' Széket, Ha a' Peresek exceptiojára löt vólna a' Szék el rontás mégis türhetöb vólna, mert laba ugyis mégis löt vólna, avagy ha akármint a' Transmissiot ki atták vólna és osztán a' Tábla helytelennek itélte vólna, hiszem az nem az Malmasok hanem a Város kára löt vólna Fő Ispánt Assessorakat is nem kellet vólna évocálni s. búsitani.

15. Substitusok el itélhették, substitutus nem tránsmittálhatta. De mind ezek a Várost illetik *pro*xime nem engemet

16. En Töllem penig nem sententiával hanem per sinistras Informatione*s*[18] országot Guberniumot Generálist disponálván vagy incitálván a' Malmasok soha ez Hazába nem hallatot és veszedelm*es* Conseqventiáju s. példáju úton vétetet el, mellyet ha Kglk maga meg nem orvosol többenis meg érezhetik idővel.

17. Ha az Transmissio végbenis ment vólna, vagy menne is (:noha már ebben az Esztendőb*en* az modo ordinario nem lehet:) és a' Város Triumphálnais tudom akkor meg más Cautiókat keresnének én ellenem és az Malmot tsak nem adnák viszsza úgyis.

18. Ha Eö Felsége maga Mandatuma*na*k Manutentora és per alios Executora lészen (:mellyet reménlek:) hogy a' rend kivül való példa rend kivül való úton orvosoltatik. Es igy ha mind az elsö s mind ez a' masik példa töb Conseqventiákat szülhet idövel én nem okoztathatom kegltöl sem az országtól sem az Posteritástól.

Azért Summa rei et meae justae ac Confidentis Instantiae ez Restitutio Molae mihi et juris ex parte oppidi a' Vinculis subterfugium et elusionu*m* eliberatio per sapientia*m* Guberny.[19] Mely az Urnak Hallér Úram*na*k is és a Vármegyének becsülletire könynyebségere leszen in hoc Casu ha az Evoca*tio* itéletekre nem mégjen

[16] a jegyző miatt
[17] önként és megelőzve az ítéletet
[18] hamis pletykákkal
[19] a dolog, valamint jogos és jóhiszemű követelésem lényege ez, hogy a malmot kapjam vissza, szabaduljak meg attól, hogy a város akadályozhasson a törvényes jogkeresésben, és a gubernium bölcsessége mentsen meg a kijátszástól.

Mind ezeket ugy a' fizetésem minap ekkorrá halasztot állapotytyát bizodalmason kegnek prudentiájára Conscientiájára Atyafiságára bizván maradok.

Kegteknek A Méltósaghos Guberniumnak igaz jó akaró Attyafia és kötelés Szólgája

Groff Bethlen Miklos

3. Máji 1700 Albae

458.

A guberniumnak

S. l., 1700. június 24.

Meltosagos Regium Gubernium Kedves bizodalmas Uraim!

Jo emlekezetibe lehet kgknek mint vegzé nem régenn a' Thordai Malom dolgarol, melly vegzésis noha az én, es Varos el nyomatott Jussunk, es az ö Flge de restitutione mei[1] tött kglmetekhez valo[a] parancsolattyanak nem egeszszenn satisfacial, mindazaltal bar csak a' ment volna vegbe, de azis sine effectu vagjon; Mert a' mostani malae fidei possessorok, a kgltek vegzesevel sem gondolnak. Kerem azert bizodalmasonn kgket, az ö Flge kglmes Decretuma szerint engem restitualtassonn in integrum ne szenvedgjek enis tovabb Kárt, kgltek busulást, és az Igasság oppressiot; Melylyert enis maradni kivanok mindenkor.

Kgltek igaz joakaro Attyafia es köteles szolgaia.

Bethlen Miklos

459.

A guberniumnak

Torda, 1700. július 7.

Méltóságos Gubernium, kedves és bizodalmas Uraim.

Szinte ma három egéssz esztendeje, mikor ezen Torda Várossába valo Gyűlés alatt, ebbe az Hazába hallatlan formánn vétetődék el én tőllem az Aranyason lévő Malmom.

[1] visszahelyezésemről

[a] [előbb:] kglmetek [autográf beszúrással javítva]

A mü kgls Urunk eo Felséghe ennek vissza adásárol valo kgls parantsolattyának már két esztendeje és három holnapja tőlt el. Mennyi károm, busulásom és[a] kgken valo importunuskodásomba állyon már ez a' dologh, bizony ki nem mondhatom, sem le nem irhatom.

Mitsoda rossz példa légjen ez, és melly veszedelmes kivált a' nagjobb rendü Emberekнek, és azoknak Maradékinak, adgja Isten sem kgk, sem Maradéki meg ne sirassa, melyre tekincse megh kgk mit irtak volt az Atyáink Approbata Part. 3. Tit. 8. Articulo 2. Hogj afféle dolgok ez Hazában ugjan neis hallattassanak, &c: Kérem maga Javára ugjan jól considerállya kgk ezt az Articulust mind végigh.

Olvassa meg kgk a' mi kegjelmes Urunk eo Felséghe Anno 1698. 2. Aprilis kőlt Decretumát, melybe bezzeg Eö Felséghe ex sua parte kegjelmesen satisfaciált ennek az Articulusnak, söt a' mit magának kgknek kellett volna kérni ez szerént az Articulus szerént eo Felséghétöl, abba kgket praeveniálta, és az Haza Törvényét szabadságát maga oltalmazta.

Olvassa meg kgk Approbata Part. 4. Tit. 14. Articulo 5. éppen és kivált in fine. Executiojokis penig usque ad Decisionem[1] az ollyan Causaknak ne lehessen. Mellyis ebbe az Hazában ollyan perpetua praxis[2] volt, Hogj Causam sive bene sive male apellatam[3] soha sem volt szabad sem szokás ante Apellationis revisionem[4] Executioba venni, hanem meg adta az Apellans a' végénn az árrát, ha rosszul apellált. Hogj penig ezt az Causát a' Vár megjéről méltán apellálta a' Város, és hogj a' Vár megje nem transmittálván hibázott, az immár a' Tábla itiletiböl bizonyos. Es igj evidentissime constal, az Haza Törvényéből, hogj ha a Város volt volna in Dominio Molae,[5] és az Haza Tőrvénye szerént, uti debuisset,[6] transmittáltatott volna a' Causa, usque ad Decisionem[7] bizonyosson benne maradott volna a' Malomba maighis.

Qvanto magis[8] hát, én a' ki in Dominio, sed nunqvam in Lite

[1] a döntésig
[2] állandó gyakorlat
[3] akár helyesen, akár helytelenül megfellebbezett peres ügyet
[4] a fellebbezés felülvizsgálása előtt
[5] a malom birtokában
[6] ahogy kellett volna
[7] a döntésig
[8] Mennyivel inkább
[a] [előbb:] én [autográf javítás]

fui[9] hogj károsodhattam, mert az Haza Tőrvénye szerént, Dato a' Várost rendessen meg nyerték volna; Es az ellen Sententiával legitime procedaltak volnais, ugjis arra, a' mibe már akkor a' Város in Dominio nem volt, nem jöhettek volna, hanem látták volna hol s-mint exeqvaltak volna, ha penig arra jöttek volna En vi Decreti Part. 2. Tit. 76. repelláltam volna, és bizonyosson in Dominio maradtam volna. Hát inkább holott a' taliter qvaliter convincalt Város ellenis nem procedáltak Sententiával, mert olylyan a' Malmosok*nak* égj tsepp sem volt, sem vagjon mais mint Relatoriámbol constal, maga a' Fö Biro és akkori Notarius Vallásából. Annál inkább én ellenem, qvi nec Citatus nec Convictus, nec per Causae vel Sententiae Condescensionem unqvam aggravatus fui,[10] mitsoda Tőrvény volt valaha ez Hazába ollyan, hogj ugj Országh és belső s-külsö nagy Méltoságok nagj motussal s-Authoritással tsak el vegjék valaki Joszágát absq*ue* omni Processu Juris et Sententia.[11]

Azért kgket ez előtt égj néhány nappal tett igireti szerént kérem adassa kezembe a' Malmot, mert a' mikor kgk Válasz tételébe azt irattya, hogy annak kezébe maradgjon, a' kinek az Haza Tőrvénye szerént kezébe kell menni, az, ex praemissis constal, hogj nem más, hanem én vagjok. Hanem ha kgk magát, Maradékit és Tőrvényeit akarja el rontani. Hogj ha kgk ide adgja, kötelessen meg szolgálom, ha penig nem adgja betsüllettel követem, meg ne itillyen se kgk, se más senki, sem a' Posteritas, hogj ha igaz Jussomat per qvascunq*ue* tandem Vias et Media[12] recuperalom, melyről protestalok, hogj akármi abbol származhato inconvenientiak*nak* nem én lészek oka, sem nem én adok Isten és ember elött számot rolla, hanem az Adversa Pars.

Majd minden gonoszoknál gonoszzabb és Complementuma tetézése lészen a' gonoszok*nak*, hogj ha kgk, non tantum usu, sed etiam qvasi Judicio[13] legitimállya azt a' Veszedelmes példát, ugj hogj jövendöben kk*nek* vagj Maradéki*nak* bátran mondattathatik. Legem qvam sanxeris ipsemet potitor.[14] Legitimállya penigh kgk akkor, valamikor a' Malmot azok*nak* a' gonosz uton hozzá

[9] birtokon belül voltam, de sosem perbe fogva

[10] sem megidézett, sem elmarasztalt, sem per vagy ítélet által sújtott nem voltam soha

[11] minden jogi eljárás és ítélet nélkül

[12] végül bármilyen utakon és eszközökkel

[13] nemcsak gyakorlatban, hanem szinte bíróilag is

[14] A törvénynek, amit hoztál, magad látod kárát.

jutott malae fidei Possessorok*nak* kezében hadgja, mert mostis valósággal kezekben vagjon, nem a' kgk kezében. Az orvoslásais penig ezek*nek* ha osztán nem kgk hanem más által lészen, a' sem lészen mindennél örvendetessebb, de az igasságnak éggj átallyába qvocunq*ue* modo tandem[15] triumphálni kell.

Ezek a' Rátiok penig ollyak, a' mellyek militálnán*ak* annakis a' kinek Bonum Jussa nem constálna, vagj ugjan nemis volna, mert ex fundamentali processu Legum Transy*lva*nicar*um*[16] vétettek, és in tali malae fidei Possessoris Causis[17] nem lehetne az Haza Tőrvénye romlása nélkűl ollyan extraordinariumot követni a' mint én velem, mennyivel inkább nem hát ebbe a' Casusba, az hol de Bono Jure Oppidi et Conseqventer meo nullum est dubium in Conscientia *Domi*nor*um* Consiliariorum.[18]

Kgytek igaz jo akaro Attyafia es kőteles Szolgaja

[b]Bethlen Miklos

Torda 7. Julÿ A*nno* 1700.[b]

460.

[?]

Torda, 1700. szeptember 23.

Illus*trissim*e Dom*in*e, Dom*in*e mihi ob*ervan*dissim*e* et Confiden*tissim*e.

Mitto Inclusam hanc nomine Domini mei Fratris Comitis Samuelis Betthlen uberius per Exhibitorem Dom*in*um Szen*t* Keresztı explicandam.

Interim mi Charissim*e* et a multis annis Confidentissim*e* Dom*in*e, rogo pro antiqva illa nostra amicitia explicet mihi, qvomodo? qvare? et ubi haerent mea negotia? et inutiles meae Spes qvare comitantur me in sepulchrum, cum Ludibbrio meae et personae, et Domus, qvam tamen longe aliter Clementissimus meus Dom*i*-

[15] végül is valamiképp

[16] az erdélyi törvények alapvető folyamatából

[17] valami rosszhiszemű birtokos ügyében

[18] a város és következésképp az én tisztes jogomat illetően semmi kétség sincs a tanácsos urak lelkiismeretében

[b]...[b] [autográf]

nus et Caesar assecuraverat, et voce et scripto. Itane Sancta Regis verba per invidiam et artes hominum conculcantur, et mandata ac Resolutiones eluduntur. Ego enim nihil peto novi, sed effectum semel atque iterum resolutorum & demandatorum.

In Radnoth erat gratia Caesaris mihi qvidem indigno magna, sed neqvaqvam per illis gratiis, qvas parvus olim Princeps Transylvaniae meo Patri dedit. Neque a Dominis meis Collegis tantopere invidenda, et impedienda, Qvorum Status si cum meo conferatur, invenient illos ditissimos, et me mendicum comparate erga illos, sed non bene Collatio in personis & opibus tantum instituitur, sed in laboribus etiam debet fieri collatio.

Sudor vultus mei detergit debebat per Salarium et Justitia, sed jam 13/m. Rhenensium circiter mihi retenta sunt. Nuper Illustrissimus Dominus Tavonath et Echler volebant mihi 6/m. fl. restantes solvere, sed non potuerunt, ideo qvod Dominis duobus Tricesimarum Arendatoribus solvere prius deberent 12/m Rh. pro sua erga Tricesimas in Anno 1697 praetensione ab Excelsa Camera ipsis accordatos. Obstrepui satis, dicens qvod hoc suis Illustrissimis Dominibus merum Lucrum et pura Regis gratia esset, me vero mercedem durissimorum, qvos tota Transylvania, Generalis et Commissio norunt, labor mercedem petere, ergo posse et omni jure cedere debere, saltem in tempore percipiendi, Lucrum vel gratiam mercedi Laborum et Justitiae, sed frustra strepui, et mansi cum promissis & spe.

Mola Thordensis optimo Jure a me possidebatur, et tamen jam ultra Tres annos panis buccae familiae meae modo plane violento ereptus tenetur. Agnoscere jam tandem incoepit Gubernium, rem tunc per tumultum pessimo exemplo patratam fuisse, et Molam manibus malae fidei Possessorum ante 3 menses eximi curavit, sed mihi tamen juxta Caesareum rescriptum ante duos annos datum non reddidit, et intuitu priorum metuere possum, qvod malae fidei Possessoribus potius qvam mihi assignabit, nisi per mandati Caesarei iterationem uti jam dudum sollicitavi et sollicito, praeveniatur. In cujus defectu ego cogar vel Asininam plane Patientiam habere, vel via facti extrema, et cum illis me qvoqve periclitari. Video enim hodie veritatem illius dicti Beati Possidentes. Et experior foelicem audaciam in capiendo rapiendo et Aulae imponendo, dummodo de Mammona faciant Amicos Sanctos.[a]

[a] [autográf beszúrás]

Salarium Capitaneatus Husztensis pariter mihi a Sua *Majesta*te resolutum, qvod Possessor teneret*ur* exemplis, Antiqua et nova Praxi ostensu*m*, manet tamen elusum.

Ego putabam Viam ad DEI et Regis Clementiae Thronum esse. Fidem et Zelum erga D*omi*ni et Patriae servitium. Abstinentiam ab oppressione. Diligentiam in officio Amorem Justitiae. Odium Lucri et munerum ac Regalium. Sed video me omnium mei ordinis pauperrimum et desolatissimum, et qvi p*rop*ter publicas occupationes dum oeconomiolam privatam negligo, nec ex Salario Consolation*em* Capio. Expensas tamen qvotidie supra vires facere cogor. Aes alienum Cumulo. Jam senex 58 annor*um* moriar brevi. Debitis Miseria et Lachrÿmis pro haereditate relictis. Aut profecto cogar qvam humil*lime* Suam Mai*esta*tem pro dimissione orare, qvia testor DEum qvod pro meo Statu subsistere amplius non possum.

Haec in confidentia, ut saltem per exoneration*em* qverelar*um* alíqvid solatii Captem. Multum me obligabit si ista etiam in Ex*cellentissi*mi D*omi*ni C*omitis* Bucelleni sinum[a] Vestra Illus*tri*tas deponet, et mihi superinde rescribet. Credat mihi Sua E*xcellen*tia, qvod Nicolaus Bethlen inconsolatus mortuus malum exemplum erit omnibus pro Augusta Domo et Patria Zelantibus. Interim ego maneo.

Illus*trita*tis Vestrae

Servus jam dudum notus

Tordae 23 7bris A*nno* 1700

461.

Máramaros vármegyének

Kisbánya, 1700. október 12.

Kigyelmetek Levelét János Posta meg hozá, hogy kigyelmetek betsűlletes Attyafiait küldötte fel Bécsben, azt kigyelmetek jól cselekedte, talán Isten Eő Sz*ent* Felsége meg áldgya.

A Commendans Uram praetensióját a Servies iránt értem, és én nem sokkára Méltóságos Generalis Rabuthin Urammal magam beszéllek felöle, kigyelmetek pedig szabacságtalanság alá ne vesse magát, sött oda fel is Pogány Győrgy Uraméknak irjon kigyelmetek felőle. A mely irásokat az előtt fel küldöttünk vala Dööri és Kecser Uramék kezekben, Dőri Uram el vesztette, már

[a] [autográf beszúrás]

a második Originalis Inqvisitiót is fel kellett küldenem Vass György Uram által, es Tarczali Uramra bizni a dolgot, talán ő kigyelme jobban jár el benne.

A Tolvajok szegény Szaplonczai Uramon ejtett nagy gonosságát, bizony valóban bánom, igyekezzék kigyelmetek annál inkább persecutiójokban. Ezzel ajánlom Istennek kegyelmes óltalmában kigyelmeteket.

462.

Bánffy Györgynek

Bethlenszentmiklós, 1700. november 1.

Méltóságos Groff és Gubernator, nékem kedves bizodalmas Uram.

Ezt a két tőllem és Secretarius Ur*am*tol subscribált irást Feirvarról hozak ide a Secretarius Attestatiojával, hogy az Gubernium levelei altal meg eggyezett rajta. Noha azért én az Almafa vize, és Marga vize fell teteletis hogy Erdélyi Ember abba consentialylyon ighen nagy akadálynak tartom, és jövendőre gonosznak latom, mindazáltal, ha az Urak meg eggyeztek rajta, én nem mint approbáló, hanem ex officio qua Cancellarius[1] subscribaltam, másként ugy hiszem, ha coram in Consilio[2] agitálnok, meg tudnam mutatni, hogy minékűnk Erdelyiek*ne*k, am bar tacite Marsilli Ur*am*mal Marga iránt propter Momentum Pacis[3] meg eggyeznénk, de megis etiam Tempore erectionis metae propter Consequentiam futurar*um* aetatum ex parte Tran*sylva*niae[4] publica Protesta*ti*ot kellene erigálnunk ott a Tőrők és Nemetek előtt, hogy az Erdelyi hatart mű ugy tartyuk s p*rae*tendallyuk, a mint regen Szultan Szuliman adtta Athname erejevel birta Isabella, és minden Erdelyi Fejedelmek valamig Karansebes el nem vetetődőtt Erdélytől. Es ez az én Votumom, mellyet k*ne*k ugy mint Gubernator*na*k irok, és a Secretarius*na*kis parba küldőttem, pro Archyvo.[5]

[1] hivatalból mint kancellár
[2] személyesen a tanácsban
[3] pillanatnyilag a béke kedvéért
[4] a határ megállapításakor a jövendőbeli következmények miatt Erdély részéről
[5] az irattár részére

Egyébb aránt én ugy hiszem hogy az üdő már ezt a határ járást el bontya vagy halasztya Tavaszra.

Irja a Secretarius aztis hogy kld ad 22. *praesentis* Ország Gyűlléséről irt oda. Annectallya ugy hiszem magától, hogy a' Regalis Minutaját irjam meg. En ha kk rajta meg edgyez kőnnyen meg irhatom, csak Tudgyam mint, de nékem tegnap előtt Meltos. *Gener*alis U*ram* Szebenben azt mondá, hogy k*n*ekis meg irta, hogy a Statusok őszve gyűjtését nem javallya mind addig valamig az Udvartól a Quantum nem determináltatik, akkor intra 8vum[6] kőnyű a Statusokot őszve hini, és ugjan 8 nap alatt az Adott fel vethetni, s az Országot el bocsathatni. Sőt addalá bizony ezen szokkal: Tű néktek nagy Malitiatok vagyon abba, hogy a' Statusokat az hoszszu Gyűlésekkel kőltotitek farasztyatok, hogy osztan el unván a sok kőlcseget és Tekergést valamire akarjatok arra vehessetek őket. Mondá osztán hogy ő ad 24tum[7] javallotta k*n*ek a Gubernium őszve Gyűllését. Azomba a Quartélyok irántis azt mondá: hogy a mig determinatio nem jő Udvartól karosnak és lehetetlennek lattya az haszontalan Contramarshusokot, változá⟨s⟩sokott.

Ebben a bizonytalansagban nékem ez tetczenek; Az accludált minuta szerint irnák meg a Regalist, és a mű subscriptionk alatt allana készen Feirvarat, és mihelyt valami bizonyost értenénk Becsből, mindgyárt Tudosithatna kglmed a Secretariust, hogy a Mensist, Diest irja oda s bocsassa ki. Ha ez kgld*n*ek tetczik dirigallya viszsza én hozzam, Thordan keressen a Posta, ott meg talál, vagy meg mondgyák hun letemet, és én be küldőm ugyan Tűlle Feirvarra ad Expediendum.[8] Ha lehetne innét ugyan csak Thorda s Kamarasra mennek. Ajánlom Isten kegyes oltalmaba U*ram* kglt. S*zent* Miklos 1. 9br*is* A*nno* 1700.

Kgld kőteles szólgaja

Bethlen Miklos

463.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1700. december 2.

Micsoda válaszszal botsátottuk az Uj Armálistákat, az Gubernium a Vármegyének irtt Leveléből meg láttya kigyelmetek,

[6] nyolc nap alatt
[7] 24-ére
[8] kibocsátás végett

egyébb aránt (:tsak hogy az Gubernium azon Levelében nem akarta olly világossan ki tenni de:) az szándékunk, hogy ha ugyan tsak nem obtemperálnak az Városok, Director által evocáltassák őket. Azért kigyelmetek engem túdósitson, mi efficaciája lesz nálok az Gubernium administratiójának. Ajánlom Isten óltalmában kigyelmeteket.

P. S. A Széket ugyan tsak ad 3 Januarÿ hirdettesse meg kigyelmetek.

464.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1700. december 14.

Kigyelmetek 7ª Decembris[1] kőltt Levelét vettem, bizony dolog azoknak a Városiaknak sok insolentiájára nézve, azt a kigyelmetek végezését én is javallom, sött egy allattyában a Guberniumnál kell ellenűnk [!] procedáltattnunk a Directorral, ha ugyan tsak nem szünnek.

A mint pro 3tia Januarÿ[2] Széket hirdettem vólt, noha én magam arra ki nem mehetek, mindazáltal a Szék ugyan tsak légyen meg; Perellyen az mely Jámbor reá érkezik, Vice Ispány Pogány Menyhárt Uram légyen én képem, hogy ha pedig Isten engedi, az után magam is ki igyekezem, még más derék Törvényes Székre ad 21mum Februarÿ.[3] Adgya Isten jó egességben, őrvendetes állapotban találnom kigyelmeteket.

A Szék Épitésnek is 21ª Februarÿ[4] kell lenni ha Isten engedi.

465.

II. Apafi Mihálynak

Gyulafehérvár, 1700. december 29.

Meltosagos Fejdelem. &c

Istentöl ö Felsegetől kivanok Nsgodnak minden hozzá tartozoival eggjűtt sok szerentses es az eddig valoknal örvendetes-

[1] december 7-én
[2] január 3-ra
[3] február 21-re
[4] február 21-én

sebb uj Esztendőket, hogj az Uj Saeculum az Istennek házára, Erre az szegeny Hazára, es a Nsgod Házára hozzon uj aldasokat

Nsgod 15. 7bris költ levelet nagy betsüllettel vettem már regenn, es midőn jol meg olvastam, őrőm es szomoruság agitalt majd Febris intermittens modgjára, szomorusag azon, hogj az Isten az ö idejébe mikor kivantuk volna nem nyitotta volt ugj meg az Nsgod szemeit a mint most, őrőm azon, hogj avagj tsak mostis nyitni kezdette, mert Sat cito si sat Bene,[1] mellyről nevemmel mondando szavait Szent Kereszti Uramnak hogj Nsgod szeretettel hidgje alazatos bizodalommal kerem es maradok &c.

Albae Juliae. 29. Xbris Anno 1700

466.

Gotthard Salburgnak

S. l., 1701. január 12.

Excellentissime Domine Comes.[a] Domine & Patrone Gratiose.

Quanquam ego Vestrae Excellentiae minus (quam qualem ejus magna merita culturam requisivissent) notus sim, cum fiduciali tamen reverentia eidem defero per praesentium Exhibitorem Praenobilem Dominum Sigismundum Tartzali Agentem meum demissa obsequia mea; Et ⟨ex⟩ simul recommendo spes meas de maxima Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Domini Domini nostri Clementissimi gratia mihi [b]et in jure redemptionis Bonorum Teökölyianorum, & signanter[b] ⟨factas⟩ super Bono Radnoth factas, sed cum magno ⟨etiam⟩ Regii Fisci praejudicio & meo maximo damno per tot annos protractas & elusas ⟨qua⟩ quae omnia gratiose dignabitur Vestra Excellentia ex praefato Tartzali, & scriptis superinde legitime factis intelligere, & multum me ⟨Vestra⟩ Excellentia consolabitur, si rem deducet, ne spes una mecum senescentes &iam una meriantur. Videbit Vestra Excellentia, dummodo rem uti materiae qualitas [b]& pro statu Transylvaniae dicere ausim etiam Quantitas considerabilis[b] requirit, peniti-

[1] elég gyors, ha elég jó

[a] [javított]

[b]...[b] [beszúrások a margón]

us interspiciat, quantum Augustae Domus & Sancti Verbi Regii M*ajesta*ti obreget, & quantum Fisco Regio praejudicet, quod causa ista tot annos jaceat, & quod proxime superiori &iam anno Commissioni Regiae hic stanti frustra recomme*n*data sit. [b]Quae omnia tanquam tot annis trita toti Excelsae Camerae, & praesertim Ill*ustrissim*is D*omi*nis Bar*oni* Aichpichl & Palm notissima sunt.[b] Ego quidem spe & sollicitatione tot annor*um* jam defessus fere ad silentium per despera*ti*onem in hoc passu me resolvissem, nisi merita V*est*rae Excell*enti*ae &⟨spes meas fama de?⟩ [b]ejusdem de[b] Cameralium vivida tractatione celebris Fama prostratas meas spes erexisset, & hanc ad V*est*ram Excel*lentia*m acessu*m* svasissent, quod dum fiduciali cum reveren*t*ia facio, simul V*est*rae Excellentiae multos felicissimos Novos Annos precor & maneo

Excellentiae Vestrae

Demisse obsequentissimus Servus.
Comes Nicolaus Bethlen

467.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1701. január 20.

Meltosaghos Regium Gubernium Bizodalmas Vraim és kedves Atyámfiai!

Mint hogy az Vrat Groff Apor István Vramot Isten mind élete, egessege elméje iránt mégh ez világra viszsza botsátotta. Azért bizodalmason kérem, és Gubernialis Meltoságos Tiszti kőtelességére, és ez Hazának Uniojára .s. közönséges jovára nagy szeretettel és betsülettel kénszerittem; Hogy az én és Apor Vr*am* között ennyi üdőtől függöben levő Controversiat jam tandem decidalni, és az mü kgls Vrunk eo Felsége azokrol valo kgls Decretumit effectumban vétetni ne halogassa, had az országos nagy dolgok megh tojulása előt mehessen végben, mert tegnapi naponis szomoruan érzem Garázda keresésében valo sok bestelen szavait, és signanter, midőn sub parabola Sacrae Scripturae[1] Joh. 10. V. 1.

[b]...[b] [beszúrások a margón]
[1] szentírási példával

Fur es Latronak neveze eszt mondván, Hogy én Socius nem vagyok, mert az Societasban én nem az ajton mentem bé, hanem az ⟨...⟩ ablakon bujtam bé. Kőnnyü volt volna nekem aszt eö kglmének retorquealnom, de bizám az üdőre és az dologra. Nehezen esék pedig az igen, megh kel vallanom, hogy kgltek tsak egy szoval sem vágá keresztűl beszéde torrenset, mellyet ha az én tsekely Szemellyem nem erdemleneis, de az Gubernium Meltosága megh kevánná, hogy se én se más az Guberniumba grázdát ne inditson, expresse fel lévén téve eo Felségétöl az Gubernium Instructiojab*an* a' Modestia. Mellyetis ha kgltek eo kglmének nem imponal, és ugyan tsak continuallya eddig valo szokását rajtam, a' kettő közűl valamellyik következik. Vagy az Tanatsba nem megyek, nisi ad moras Suae Maj*estatis* propositiones promovendas tantum.[2] Vagy az sok illetlen Szavai olyra fakasztanak, hogy nem tsak én bánom megh, hanem ipsi et iam toti Corpori Gubernÿ[3] derogalni fog in tantum, in quantum[4] láttatik az maga Tagjaival nem birnj. Es ez illyen dolog szűli az ollyan Delegatum Judiciumot, a' minemű az Jabroczkinee, mellyet noha enis ex Amore & studio Boni publici[5] improbaltam és impugnaltam eddig, de kételen leszek approbalni, ha kgltek az eo Felsége Decretumi Szerént engem tsak nem consolalhat. Es in puncto honoris,[6] mind az Igasságh, mind Meltoságos Generalis Ur*am* sokszori Istenes Intimatioja szerént (kiért Isten eo Excellentiajat algya megh) ne*m* restitualhat. Ne légyen azért kglmteknek nehéz proxime eszt már Evocat*io*ba lévő Causat a' Nemes Országh előt revidealtatni. Es asztis megh engedni, hogy eo Felségenek magam, vagy Fiam által alázatoson remonstralhassam, hogy az illyen kgltek Regimennyét fellyül mulo Ember dolgáb*an* eo Felsége adhibeallyon más hathatosab Mediumokot, és az maga Decretumit azok által effectualtassa, mert kgltektől nem lehet. Mert en egy átallyában már ennyi káromot és bestelenségemet el nem szenvedhetem. Es az extremumokhoz nyultatván, az Extremitas mentségem leszen etiam apud Posteritatem[7] mind azokrol, ha mi szomoru sequelai lesznek az illyen extremitasoknak.

[2] csak Őfelsége határozatait előmozditandó
[3] neki és aztán a gubernium egész testületének
[4] annyiban, amennyiben
[5] a közjó iránti szeretetből és igyekezetből
[6] a tisztelet dolgában
[7] az utókor előtt is

Kgltek Atyafiságos és Cathegorica Resolutiojat quo citius eo melius el várván maradok
Kgltek igaz kötelességgel valo szolgája es Attyafia
Albae, 20 Januarÿ 1701

468.

Az országgyűlésnek

Gyulafehérvár, 1701. március 4.

Nemes Országh Edes Atyám s. Anyám!

Sem citatus, sem aggravatus aut convictus[1] soha sem lévénn, méghis mitsoda rend kívűl valo utonn eÿtém ki a kezemböl a Tordai Malmot in *Anno* 1697. tudgya Nsgtok kgltek, mellyröl mint parantsolt légyen az mi Kgylmes Vrunk eö Felséghe mindgyart in *Anno* 1698. alázatossann exhibealom, es mind a mellett, mind Nsgtoknak Kglmeteknek be adott Gravamenem mellett kérem bizodalmason, hogy azt az hallatlan peldát ne hadgya orvoslatlan magának es maradékinak nagyobb busulására, es kárára az enyimnélis. Az mint hogy a Meltosagos Guberniumis ezekre reflectalvánn a Malmot az, minden legitimus Processus es Sententia nelkűl biró emberek kezeböl kiis vétette, mert Sententiajok nem hogy en ellenem, de a Város ellenis nem volt soha, s ma sintsen. Es vagyon hátra tsak az eö Felségétölis helyesnek itilt Restitutio Spoliati in mea Persona. Et Processus litis[2] a Város es Malmosok között, mellyetis a Tabla mar a Varmegyeröl transmittaltatni meg itilt. Nsgtok Kgylmetek Joakarattyát enis alázatossann meg igyekezem szolgalni.

Nsgtok Kgylmetek Köteles Szolgája es Igaz Joakaro Attyafia.

Bethlen Miklos

Fejervár. 4. Martÿ. *Anno* 1701.

[1] terhelt vagy elítélt
[2] a kártétel helyreállítása személyemet illetően. És perfolyam

469.

Bánffy Györgynek

Bethlenszentmiklós, 1701. március 19.

Meltosagos Groff es Gubernator Kedves Bizodalmas Uram &c.

A' Meltosagos Substitu*tio* neve alatt 18. praesentis költ levelet vettem, becsűlettel;

A mi a' Munitiok Vecturajat nezi, en sem latom egjeb utjat annak, hanem azt a' mint kgjltek intezte, talam I*sten* a' füvetis el hozza az alatt,

A mi pedigh a' Commissio levelet nezi, en ugy latom a' szegeny Hunyad Varmegje, romlik aval megh kivalt keppen, mert en ugj tudom hogj eddigh Hunyad Varmegjenek a' Vizaknai Soval ⟨valo⟩ szekeren valo kereskedese szabad volt, arra a' Karansebes Videkere, melly kereskedest in *Anno* 1696. 14. Martÿ költ Instructioi Thesaurarius Uram*nak*, (melljeket en hoztam vala, es az Archivumban Secretarius Uramek mingjart fel talalljak) heljben hattak vala, söt az Haza Fiai tekintetiert azt cselekedte vala a' Camara, hogj az Haza Fiainak Vizaknan adassek Soo per //. 30. e contra az Idegenek*nek* per //. 60. melljetis azert cselekedtenek vala az en Instantiamra, hogj az Idegen ne menyen Vizaknara, mert ha oda megjenis haszontalan s-bolondsag hogj ott //. 60. adgjon egy Kö Soert, hanem ha esze leszen naturaliter inkabb veszi megh a' Haza Fiatol Haczagon //. 60. es igy ambar a' Haza Fia Vizaknan vegje meg //. 30. meghis le szallitvan es el advan az Idegennek //. 60. meghis nyerne es elödhetnek utanna,[a] es a Fiscusnakis elegh lenne a φ 30[a] mar most a' mint en latom ez a Quaestus a' szegeny Emberektöl es Haza Fiaitol egeszszen oda leszen, valamiheljt Pestinben Locus Depositorius erigaltatik, es az Incolaktol talis in illas partes Quaestus[1] interdicaltatik. En nem hiszem ö Felsegenek abbol annyi haszna legjen, a' menyi siralma es romlasa Hunjad Uarmegjenek. Söt a' mint iratik Commuta*tio* Salis erga Triticum,[2] hogj ha evel megh menekednenk a' nyari Magazinumtol, bizony jo volna, de en azt hiszem hogj attol mi evel megh nem menekedűnk, Hunyad Varmegjetöl pedigh nem

[1] ilyen nyereség azokra a részekre
[2] a só búzára való cserélése
[a]...[a] [autográf beszúrás a margón]

csak a' Sooval hanem a' Buzaval valo kereskedesis el vesz ezen az Uton, söt megh többis következhetik, *tudni illik* hogj azt az Sooval commutalt Buzat, avagj ighen dragan veszi megh a Nemet Vitezlö Rend szamara az ide fel valo Szegenyseg, avagj ugj szallitjuk ide s-tova az Orszagban mint a' Debreczeni Buzat szallitok;

A Fiscusnak sem latom pedigh en abban hasznat, hanem karat, mert ha az ugj leszen, Vizaknan Soot nyeresegre senkiis nem veszen, es igy a' 30. penzes Lucruma a' Fiscusnak oda leszen, hanem maganak kell Vizaknarol a' Soot penzen el szallitatni, oda Pestinben a' Locus Depositiojara, hol talal szekerest hol nem aztis menyin, amotis a Török reszeröl nem mindenkor leszen a' Soert a' Buza Cambium, söt az Hunyad varmegjei Ember csak a' pura Vecturaert egjütt boszszusagabanis el nem megjen megh gondolvan azt hogj az elöt ö neki szabad kereskedese volt aval a Sooval, es mar most csak a' pura Vecturaert valo kicsind nyeresegert roncsa mind magat s-mind a' Marhajat. En gjanakszom hogj ezt valami Privat*us* Ember talalta most fel es az atta elmejekre, es alig hanem Christian Csilko, most Sooval Buzaval valo Conplarkodassal projectizalvan valami hasznot magoknak, in perpetuum pedigh nagy kart Hunyad Varmegjenek, mert ugjanis ezen az uton az Erdelyiek az ö Flge Subditussi roszszabb allapattal lesznek mint a' Török Subditussi, mert ezek*ne*k liber Quaestussok nem leszen, hanem csak a' hitvan kis szeker ber, a' Törők Subditussi pedigh buzaval penzel megh veven a' Soot Pestinben, (:holotis hogj ighen dragan vegjek penzen bizony nem hiszem:) osztan aval liber Quaestusok leszen, szerte szelyel a' Maros Tisza Duna között, söt ha eszek leszen a' mint hogj ugj hiszem leszenis, ugjan jocskan el emelnek Pestinböl a' Soobol es nem csak Tisza Duna Maros közit töltik el, hanem megh a' Tiszanis altal szöktetnek benne lopva Szinta, Becse &c, fele. In summa ez[b] az Anno[c] 1696. tött ö Flge Dispositioja mellet maradnek ebben mint ö Flgenek Szolgaja es Tanacsa; Egj*e*barant Hunyad Varmegje maga sirhat jobban, a' Bagariczaert, a' melly a' Fejdelmek idejebenis örökke szabad volt, es a' Diplomaban ö Flge liberum Quaestu*m* uti sub Principibus fuit[3] confirmalt. Ajanlom I*st*en kegjes oltal*ma*ban kglt. Sz*ent* Miklos. 19. Martÿ. A*nno* 1701.

[d]Kgytek köteles szolgaja Bethlen Miklos[d]

[3] szabad nyerészkedést, mint a fejedelmek idejében volt

[b] [előbb:] en

[c] [előbb:] In

[d]...[d] [autográf]

470.

A guberniumnak

S. l., 1701. március 21.

Tegnap az eöcsém Bethlen László Uram lévén nálam, jelenté, hogy most a' Vármegyéken a' Circáláson a' Dohányért a' hól leg kevesebbet, egy emberen egy forintot, máson kettöt, hármat akarnak venni, csak az italájért, a' kik penig vetették 12 forintot, melyen én csak el-csudálkozám, és köteleségemnek tartám, hogy kegyelmeteknek irjak, és igen bizodalmason kérjem, hogy Kegyelmetek *ex Gubernio* tilcsa-meg az egész Országban azt a' Dohány birságot; mert *salva Conscientia, & salvo coram DEO, & hominibus honore,*[1] azt a' birságot nem vehetni, söt ebben a' nehéz Portzió idöben, és ennek a' Dohányal rend szerint elö Nemzetségnek szemeláttára, a' Szegénységen annyi sok ezer forintot fel-venni nehéz itéletekre való alkalmatosságot nyujt; mert ugyan-is, ha azt mindenen meg-vészik, csak egy forintyával-is, a' ki iszsza, könnyen el-érkezik a' Vármegyének egy hólnapi dupla Portiojával, és bizony félek, hogy a' Felséges Udvartól-is, *inter oppressiones Populi numerabitur.*[2] Tudom ugyan én azt, hogy az szegény meghólt Fejedelem idejében irtanak vala egy *Articulust* arról, de még-is hogy a' mellett *salva Conscientia* az ember nem *procedál*hat, ezek a' *rátiok.*

1. Mert *Generalis Juris, & aequi Regula: Lex ab ipsis legislatoribus & a toto Populo, cui posita erat, per usum abrogata non obligat;*[3] ez pedig olyan, mert Fejedelem, Urak, *Gubernium,* 's minnyájunk szeme láttára azólta Országban Urak, Fö Emberek, szegény emberek, vetették, 's vetik és pénzt nyernek belöllé, iszszák széltében mindenütt, Piaczokon árulyák, Harminczadokon bé-hozzák, és az Harminczad jövedelmét, a' Király, a' *Societas,* a' *Gubernium* vette, 's vészi, és él vélle; jusson eszünkbe, hogy a' *Gubernium* ez elött egy nehány esztendövel, mint *legitimus Quaestust*[4] egy Görögnek adá Arendában, nóha én ugyan bizony azt nem javallottam akkor, 's ellene-is szóltam, de ugyan csak Ke-

[1] tiszta lelkiismerettel, Isten és ember előtt teljes becsülettel

[2] a nép elnyomásának számíttatik

[3] a jog és méltányosság általános szabálya: Az olyan törvény, melyet a gyakorlatban nem használnak sem maguk a törvényhozók, sem a nép, amelyet érint, az nem kötelez

[4] törvényes jövedelmet

gyelmetek a' *Guberniumm*al[a] oda adá, és igy a' Dohány *Quaestust legitimál*á; jusson eszünkbe az-is, hogy akkor mindgyárt az Ország az ellen az Görög Arendája ellen *Postulát*umat ada, és a' mint egyebeknek, úgy annak-is *liber quaestus*sát *stabiliál*á: már ezek ellen *turpe erit Doctori, si culpa redarguet ipsum.*[5]

2. *Lex a Rege non Confirmata, etiam juxta Decretum Verböczianum non est Lex, ideo nec practicari potest.*[6] Ezt pedig eö Felsége nem *confir*málta; mert sem az *Approbátá*ban, sem a' *Compilátá*ban nincsen.

Ezeket Kegyelmeteknek eszében juttatni kötelességemnek itéltem, és még-is kérem bizodalmason, mennél hamarébb irjon-ki, és a' szegénységen azt a' nagy nyomorgatást elözze-meg, söt a' hol eddig meg-találták vólna-is venni, adassa viszsza szegényeknek, hadd adhassák az portioba. Söt ezt a' Parancsolatot az Székelységre, Szászságra-is kellene dirigálni; mert a' Szászságon nem tudom ugyan, de a' Székelységen bizony úgy hiszem, söt hallom hogy most-is valóban sokat vettek, ez után-is el-hiszem vesznek, ha meg nem elözzük; osztán elö állanak, azt mondgyák, nem adhatják a' Portiót. Bizony az Isten meg-büntet bennünket; az Felséges Udvar-is azt mondgya, hogy meg-adhatná Erdély az Quantumot eö Felségének, csak mi ne *exhauri*álnók a' szegénységet; én ugyan a' magam jószágimban nem *admit*tálhatom azt a' Dohány birságot meg-botsássanak Circáló Uraim.

471.

Johann Friedrich Seeaunak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 2.

Illustrissime D*omi*ne Comes D*omi*ne Mihi Colendiss*ime*

Literas V*es*trae Illustrissimae D*omination*is ultima p*raeteriti* datas, cum competenti respectu accepi. Qvod ad Computu*m* Magazinalem attinet, ego Repartitione*s* a Vestra Illustriss*ima* Domina*tione* desideratas, apud me *non* habeo, solent enim apud

[5] szégyenére válik a tudósnak, ha a vétek meghazudtolja őt

[6] A király által meg nem erősített törvény a Verbőczi-féle határozat szerint sem törvény, ezért gyakorolni sem lehet.

[a] [az eredetiben *Guberniumul* állhatott]

Dominos Magistros Protho Notarios asservati et hinc ego metuo, qvod omnes illae Repartitiones difficulter invenientur, praesertim qvod nuper alter Magister Prothonotarius defunctus est, et talia Publica nuper per Capitulares apud Viduam qvaesita non potuerunt inveniri, ad alterum qvi per Dei gratiam adhuc vivit Prothonotarium Dominem Johannem Sárosi hoc ipso Die expresso mittam et monebo ut qvaerat illas Repartitiones, et porro cum Vestra Illustrissima Dominatione superinde ulterius correspondebo

Insinuationem ratione Beneficiorum Ecclesiasticorum Vestra Illustrissima Dominatio ⟨ne⟩ habebit a Clarissimo Domino Samuele Koposi Professore Nostrae Religionis Albensi. Mensis Aprilis per Dei gratiam valde hilaris illuxit, utinam per bonum Vestrae Illustrissimae Dominationis gratiam, etiam Dominus Generalis Perceptor Franciscus Balogh, tam hilarem se nobis exhibendo, pariter nos exhilarat, qvod Ego Vestrae Illustrissimae Dominationi ex parte mea omni possibilium servitiorum genere studebo reciprocari. Et his Vestram Illustrissimam Dominationem Divinae Tutelae commendo et maneo. Illustrissimae Dominationis Vestrae servus obligatissimus Comes Nicolaus Bethlen

Datum Szent Miklos 2 Aprilis 1701.

472.

Rhédey Pálnak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 5.

Mint kedves jo akaro Sogor Uramnak szolgalok es Istentől minden jokat kivanok Uram kgyldnek, &c.

Kgyld levelet vettem; A mi az en Becsben valo menetelemet nezi az megh ighen bizontalan, es aligis hiszem hogy a' Terminusig el indulhassak, ha szinten fel megjekis. A mi pedigh az oda fel valo Leveleknek le hozasat nezi, hogj ha az Ember a' Postara bizza hogj Postan külgjek le, kivalt az Originalis leveleket a' Terminusra, sem batorsagosnak sem szüksegesnek nem ismerem lenni, mert a' Postan hamar elis veszhetnenek; Azonban ezen a' Terminusson alig hiszem hogj olljan nagj Per annyira menjen, hogy az Ember de Merito az Originalokat producalja, hanem ha ugjan le akarjuk hozatni azokat a' leveleket in Transumpto le hozathatni, akkorra, az Originalok oda fel maradvan, mert Becsbenis azt

mindenkor az Ember transumaltathatja, ha akarja, es kezünkben jöhet.

A Redei Familianak adott Grationalissa pedigh ö Flgenek in Originali en nallam vagjon, es kgld itt en nallam mindenkor megh talallja, ha pedigh az en Becsben valo Indulasom megh bizonyosodik en kgjlt mingjart tudositom, es a' Levelek dolgatis itt jo rendben hagjom [a]a menjire lehet[a] hogj kk*ne*k kara nem leszen. Ajanlom I*sten* oltalmaban Uram kgldet. S*zent* Miklos. 5. Aprilis. 1701.

Kgjld szolgalo Sogora

Bethlen Miklos

473.

Zajzon Sámuelnek

Torda, 1701. április 14.

Szolgalok kgldnek &c.

Ugj tudom a' Nemes Varmegje kgldre bizta a' Transmissio irasat, kerem azert kgldet jarjon ugj el benne, hogj valamint kgldel ne menthessek osztan az Emberek magokat, es kgld sok Embernek, azok közöttis maganak busulast ne szerezzen, ez a' becsűlletes ket Deak segitsegül lehet kgld*ne*k ha egjedül nem sufficial, az irasban, minthogj annak in duplo kell lenni, kikis nem en Deakim hanem az Itilö Mestere, es kik altal en, noha most nem Peres, de maskent karos protestalok

Torda. 14. Aprilis. 1701.

Bethlen Miklos

474.

A Torda vármegyében cirkáló bíróknak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 23.

Mint Joakaro Uraim*na*k Atyamfiainak baratim*na*k szolgalok es I*sten*től minden Jokot kivanok kglteknek.

[a]...[a] [margón]

⟨Ertem⟩ Az mostani Czirkalas alkalmatossagaval ertem hogy kgltek az Lupsaiaktol kivant elöször[a] flor. 500 — az Bedelei Pap ket penz le tételejert. Ertem aztis hogy azon kivül eggy s. mas mindenféle büntetesek megyen ad flor. 180[1] Azomban Eles Penzt, szenaert husert &c. egy szoval mindenert vetett rajok flor. 78 mellyek in summa teszneк fl. 758

2. Ertem aztis hogy annak utanna kgltek az en Emberim Instantiajokra az en tekintetemert

az flor. 500 engedte ad fl.	200
Item az flor. 180 engedte ad fl.	90
Item az flor. 78 engedte ad fl.	50
id est in summa flor.	340[2]

De en kglteket kerem ne neheztellyen kgltek engemet tudosittani es nekem irasba ide küldeni az flor. 500-ban miert convincaltattak. Az flor. 180 mitsoda excessusoker keresi rajtok. Es az fl. 78. mimodon esik rajok, hogy igy osztan en meg latvan az dolgot es meg ertven, tudgjam meg köszönni kgltekнek az fl. 758 rol ⟨valo⟩ ad fl. 340 valo kgltek engedelmet, avagj penig mind azokra még felelni mert valamiben kgltekнek ugj mint Czirkalo Birakнak igassagat latom, bizony jo szivel az Igassagnak enis annualok, de a miben Hazám Törvenye es Nemessi szabadsagom ellen valo dolgot latok ha nem annualhatok érette nem haraghatik sem kgltek sem Principalissa. [b]Az 500 f. irant penigh nem hiszem a Törvenyt eggy penztis itillyen a menyire en azt a Pap dolgat tudom. A fl. 78 tsak a Konsza. A fl. 180 nem tudom mi tsoda vetek ott vagyon hiszem az en tzirkalasom azt megh mutattya.[b] Tudtara legjen azert kgltekнek valamig erre az levelemre Cathegorica valaszát kgltekнek nem veszem, ha meg nyuzzais kgltek az [b]arrestalt[b] Lupsaiakat, de bizony meg nem adatom a penzt. Oda fel penig felette igen kerem kglteket marha hajtogatni emberet ne küldgye, most sem kellett volna sem a Felsö Jarasi betsülletes Vice Ispannak sem Sükösd Uramnak oda fáradni, mert meg erdemlette volna ez a roszsz Bethlen Miklos azt, hogy ne zaklattak[c] volna az Falujat, hanem valamiben az Joszaga convincaltatott, volt Tiszti,

[1] 180 forintra
[2] azaz összesen 340 forintra
[a] [előbb:] Lupsaiakon convincalt
[b]...[b] [autográf beszúrások]
[c] [előbb:] koborlottak

Biraja, gazlás nelkülis meg adttak[d] volna az Igazat. Ha oda talalnak penig [b]a kk emberi[b] menni már ez utan, akarki legyen, de ha az legitimu*m* remedium*nak* nem talal engedni, ha mi kedvetlen remedium[e] talallya, bizony nem tudom ki veszi el rolla, mert en mind tudom mint folyt viszsza az Aranyas a Tordai Malomtol[f] fogva Lupsaig Maskent[g] kglteknek kinek kinek a ki tsak okot nem adott [b]vagy nem[b] ad rea, en veteteni [!] nem kivantam sem kivanok es valaszat el varvan ajanlom Istennek kglteket. Szent Miklos. Die 23. Aprilis 1701.

475.

Haller Istvánnak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 23.

Mint kedves bizodalmas Uramnak kőtelesen szolgalok es Istentöl minden aldasokat kivanok kglmednek

Mit irjanak ennekem Tordarol az en Embereim Tordavarmegjei Czirkalo Birák Uraim dolgárol az Lupsaiak iránt, im kglmed láttya, mit irtam megint enis Czirkalo Birak Vraimnak, aztis kglmednek el küldöttem, mellyben en ugyan bizony kglmednek semmit nem tulajdonittok, es ha kglmed tekintetit nem viselném előttem, bizony tudnám mit kéne tselekednem, kerem azert Uram kgldt disponallya ugy kglmed ö kglmeket, hogy specifice minden reservak nelkűl adgyak ki ö kgylmek miert esik annyi birsag arra az roszsz Falura, mert enis a mint en tzirkaltattam, arrol valo Inquisitiot es Deliberatumokot mind elé adatom, es hogy ha ex duarum Inquisitionum collatione[1] [a]az láttzik ki hogj Gyilkos, Lopo Parazna &c es az en Czirkaloim connivealtak, es[a] hogy ugjan tsak[b] vetkesek, bizony az Igasság ellen nem oltalmazom öket, de mig az elöttem meg nem vilagosodik, ollyan rettenetes

[b]...[b] [autográf beszúrások]
[d] [javított]
[e] [javított]
[f] [előbb:] Tordatol
[g] [előbb:] Miként
[1] a két vizsgálat összehasonlításából
[a]...[a] [margón]
[b] [beszúrva]

kárban esni nyavalyasokat, (:a melly eggj Teli Contributioval majd el érkezik:) nem engedhetem maga kgld itilete szerintis ha ugj szollana kglmed mint Haller Istvan, es nem ugy mint Feö Ispan, kgld Atyafisagos valaszat el várván. Ajanlom I*sten* kegjes oltalmaban kgldt, es maradok

Kglmed

Sz*ent* Miklos. 23. Apr*ilis* A*nno* 1701.

476.

Mohácsi Istvánnak és Géczi Sándornak [?]

Bethlenszentmiklós, 1701. április 23/24.

Isten meg álgya kgl*me*det Mohácsi U*ram*, és Tégedet Sándor!

Kglmed levelét a Lupsaiakról Vőttem, értem a Czirkálo Birák Uraim minden kivánságókat, és én mit irtam légyen nékik, im kglmed láttya. Mingjárt fel menny azért Te Sándor Lupsára es hogy ha a Torda Var*me*giei Tzirkalo Birak vagy Tisztek oda küldenek most a tzirkalás hogy Marhat mit hajtassanak onnat, ha kaphat Abrud Banyarol hivasson ket Nemes Embert oda, és azok altal ezt az Instructiot szép szoval mondgia meg hogy ne hajtagassa*nak* marhat s ne dullya*nak* mert bizony meg nem engedik, ha ugyan csak mégis akarnak cselekedni, a kardat félig vonyd ki, s mond meg hogy Groff Bethlen Miklos Repulsiot tétet kgltek ellen. [a]Hogy ha a Repulsiora megh szünnek jo. ha penigh meghis tsak marhat akarnak haytani megh ne engedd semmi keppenn hane*m* veresd ki onnet a Szolga Birot Ispant vagy akarki legye*n* a Falubol.[a]

A Lupsaiak*nak* pedigh megh ne engedd hogj egj penztis agjanak mar többet a' Czirkalo Birak*nak*, mert bizony ha adnak halalig veretem őket, az en szommalis ezt mond megh nekik. A kiket pedig megh fogattak a' Czirkalo birok az en kenjeremböl etelt, italt rendely es adass nekiek mindennap praebendat jo gondviselesed legjen reajok, mert ha egesz esztendeig ott tartjakis azt megh nem engedem hogj a több Lupsai Jobbagjok ki valtsak azokat az ö erettek meg tartoztatott Jobbagjo[kat] [a]azok se fellyenek semmi nagiob nyavaljájok ne*m* leszen enis volta*m* rab, meghis elek[a]

...[a] [autográf beszúrások]

477.

A Torda vármegyében cirkáló bíróknak

Bethlenszentmiklós, 1701. április 27.

Mint Jo akaro Uraim*nak* szolg*alo*k kk*nek*!

Kglmetek levelemre való válaszszát vöttem, mely*nek* mind materiajára s mind formajára nézve sokat irhatnék, de mint hogy már Tőrvenyben vagyunk, bánnám ha litis intermedio[1] vétének, azért hagyom csak az Eö Fge Tablájának, vagy az ország*nak* igazittására, az mint az Inhibitionálebanis meg volt irva, nem annyit hanem ha tiz annyit itilnekis hogy tartazik a Joszágom vélle, akkor meg adom, addig ha Ispány Vram ugyan csak setálni akar Lupsára el mehet, de ott most semmi jároja sincsen, mert már az arant most eö kglme ennékem nem Ispánom, hanem peresem, Jobnak javallan*ám* bizony, ha kglmetek avval az 70 forintal, az mellyet már a Lupsaiakon vett, halgatna, és tartaná ugy mint en töllem ajandekozott pénzt, azamban az mit mind az én, s mind a más jámborok Joszágán a Dohanyért, és veréb főjért vőtt, kit adna viszsza a szegény emberek*nek*, mert én ugy[a] vészem eszemben, nem talta [!] volt jol meg olvasni kgltek a Dohanyrol, és verébröl irott Ar*ticu*lussokot, de mind ezekröl suo loco & tempore coram latius, Interim[2] ajánlom I*sten*nek kgket; es kinek, kinek kgltek közzül Competenter, maradok.

Szolgálo Attyafia baráttya
Bethlen Miklos

Datum S*zent* Miklos Die 27 Apr*i*lis 1701.

478.

Zöldi Ádámnak

S. d., [?, 1701. április 26. után]

Isten meg aldgya kgdt Adám Uram.

[1] a per közben
[2] a maga helyén és idejében egymással szemben bővebbet. Addig is
[a] [előbb:] ugyan

Kglmed levelét vettem, azért hogy ha ez levelem mellet vagy Száz forintokb*an* kglmed meg alkudhatik az Czirkálo Birákkal, alkudgyék meg kglmed, vessen őtven, hatvan vagy hetven forintot az torkokb*an*, hogy ha penig nem tarcsa kglmed ezen Instructiomhoz magát mely ez.

1. Mivel Tarsolly Uramis eddig ugj tudom oda ment, kglmtk ketten mondgja meg Czirkálo Birák Uraim*nak*, hogy én eztis, amit ebben Connivéálok cselekeszem csak a Gubernator Ur*am* tekintetiért, másként egy pénzt sem adnék azért ut supra az specificált summának valamellyikevel ha Contentusok lesznek, bene quidem, alioquin.[1]

2. A melly Inhibitionálét irattam, mivel n*em* tudtuk az Czirkálo Birák neveit hellyet hagjattam néki, irja oda kgltk a neveket, osztán [a]két Assessort foghjatok fel s-procedaltassatok az Inhibitionaleval. Ha penigh senki sem akarna, (mellyet gondolok) in tali Casu[2] maga[a] kgltek aval az Inhibitionáleval Inhibeállya kglmetek, eő kglmeket, ugy mint Cancellistak es Regiusok, kezekb*en*[b] adván az Inhibitionale Mandatumot, hogy olvassák meg, melyre ha cessálnak, bene quidem; ha nem, evocállyatok ez szerint és szoval szép csendessen, aztis mondgyátok meg, hogy Borgora executiora ne mennyenek, mert egy átallyában nem admittállyátok.

3. Hogy ha penig mégis ugyan csak el mennek, akkor osztán Repulsiot kell tenni, az executio ellen kardnak félig valo ki vonásaval.

4. Hogy ha az Repulsionak sem cessálnak, Rélátoriát kell irni[c] rolla, es meg kell aztis mondani nékik hogy ha az Gubernator nem volna ott abban a Vármegjéb*en* a Fő Ispán, az Isten soha ne éltessen, ha magam oda nem mennék, s. ki nem veretném az faluboll.

Bethlen Miklos

[1] jól van, egyébként
[2] abban az esetben
[a]...[a] [autográf beszúrás]
[b] [előbb:] kezünkb*en* [autográf javítás]
[c] [előbb:] venni [autográf javítás]

479.

A Doboka vármegyében cirkáló bíróknak

S. d., [?, 1701. április 26. után]

Mint Joakaro Uraimnak Atyamfiainak baratimnak szolgalok es Istentől minden Jokot kivanok Kglmtek*ne*k.

Mivel Borgorol [a]küldött emberseges szolgám Zöldi Adam Uram[a] ⟨informatiojabol⟩ ugj Informaltatom, ⟨értem⟩ hogj kgltek az en Joszagomban az en Czirkaltatásomat nem akarja admittalni illyen okon, hogj mivel nem ante 4. Januarÿ volt, ergo nem stal, de en nem latom azt az Orszag Törvenyeiben hogj azt oda irták volna hogy ha az Dominus Terrestris az maga Joszagaban Karatson előtt vagj Karatson utan nem tzirkaltat &c. azert valamig kgltek azt ennekem, sőt valamig az Orszag meg nem mutattya hogj ha az D*omi*nus Terrestris Karatson elött nem tzirkaltat az maga Joszagaban, az utan ha tzirkaltatis nem stal, en meg azt nem olvastam az Articulusokba, azert en eggy altallyaban az en Joszagomban valahol en tzirkaltattam az kgltek tzirkalasat nem admittalhatom, mellyröl Isten velem leven harmad negjed nap alatt az 4. Maÿ lejendö Gubernium Gyűlese alkalmatossagaval en beszellekis mind az Urral Gubernator Urammal mind az Urakkal; Hogj ha penig kgltek tellyesseggel nem cedal az en Atyafisagos requisitiomnak; es osztan több inconvenientia s. alkalmatlansag következik belölle, en nem okoztathatom

480.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1701. május [2. ?]

Mit irtam némely nap a Posta által kigyelmetek*ne*k, Azomban ihol mit irt énnékem a Városi Rend, és én mit irtam reája, azt is kigyelmeteknek oda küldem, tugya meg kigyelmetek miért szokták minden Evocatoriákban oda irni: Certificandos nihilominus eundem ibidem, qvod sive ipse in termino praescripto modo

[a]...[a] [utólag kerülhetett a mondatba, azonban elfelejtette ennek megfelelően a *Borgorol*t *Borgora* javítani — legalábbis e fogalmazványban]

praedeclarato in Tabula praefata Nostra Regia Judiciaria compareat, sive non, nos tamen partium ad comparentium Instantiam id faciemus in praemissis, qvod Juris, et Justitiae dictaverit ordo. Sapientibus satis.[1] Ajánlom Istennek kigyelmeteket, ezel várom kigyelmeteket.

481.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1701. május 11.

Mint Jo akaro Uraim*nak* Atyámfiai*nak* Barátim*nak* szolgálok és Istentől minden áldásokat kivánok kglmetek*nek*

Nagj Idai Sztojka Uraimekat mivel botsatottuk Guberniumul mind az Irasokbol mind az eö kglmek szovaibol ki latczik hanem kglmek alkalmaztossa ahoz magat.

Azomban mint hogj en most sem magam sem pedig Fiam oda ki nem mehettűnk, az szek epites dolgabol lehetetlen ennekem egjebet tselekednem; hanem tsak ezt:

Minnyajan az Tisztek eö kglmek az egj Moldovan Joszip Uraman kivűl usq*ue* ad mensem octobrem,[1] mellyis fel esztendőt teszen, ab ultima Marty[2] mikor esztendejek el tőlt volt Computal van es nemis szűkseg eö kegjelmeket ujjolag esketni, mint hogj buczuzasokis nem lehet az szokas szerent, talam Isten eö Flsge adgja hogj az zenebonak es az dolgok*nak* folyasa meg engedik hogj Septemberben enis ki mehessek kglmetek közzi Joszip Uramat pedig az a gjano nem engedi hogj az Tisztben marodhossan, hanem ha mingjart ugj expurgallya magat hogj masok előt bestelen nevűnk ne kellyen, sem nekem Tisztnek sem kglmk*nek* Varmegjeül hogj Or Gazdat tartunk Tisztnek. Szükseges azert kglmek*nek* arrol igen derekasan beszelgetni, es ha ugjan meg nem maradhat mast akarkit emberseges alkalmotos embert tenni helylyette; Mind erről mind egjeb Tolvojok s. egjeb occurentiakrol

[1] Ugyanőt ugyanott mindazonáltal értesiteni kell, mert akár megjelenik az előírt és előre közölt határidőre a mi fent nevezett királyi itélőtáblánk előtt, akár nem, mi a megjelenő felek kérésére mégis megtesszük, amit a törvény és az igazság rendje diktál. A bölcsnek ez elég.

[1] októberig

[2] március végétől

szoval tőbbet erthet kglk Nagj Idai, Sztojka Uramektol. Arra intem pedig kglmket hogj mind kglmes Urűnkhoz[a] Hűseget s. edes Hazajahoz valo kőtelesseget igen szorossan visellye szeme előt kegjelmetek Es ezzel Isten kegjes oltalmaban ajanlom kglmket. Albae Juliae dje 11 May. *Anno* 1701.

Kglmtek

[b]szolgalo Attyafia baráttya.
Bethlen Miklos[b]

482.

Máramarosi városi rendeknek

Gyulafehérvár, 1701. június [2. ?]

Szolgálok, És Istentűl minden áldásokat kivánok kigyelmeteknek!

Kigyelmetek 22da Maÿ kőlt levelét vettem, és még az előtt meg értettem vólt immár Dioszegi Uramnak re infecta való visza jővését, mellyen bizony igen is búsúltam, és mihelyt meg értettem mingyarast irtam ugyan magok Postája által arrúl az dologrúl illendőképen a N*emes* Vármegyének, azért kigyelmeteknek tanácsúl azt adom:

1mo Kinállya meg kigyelmetek a Nemes Vármegyét az Conscriptióra való maga készségével, sőt ha Dioszegi U*ram* már viszsza jőtt, és ha ki nem mehetne is, csak az Gubernium Deliberatumában fel tett több személlyek is végben vihetik az Conscriptiót, csak kegyelmetek, és a N*emes* Vármegye ez iránt egyezzen meg, és vigye végben.

2do Kigyelmetek addig az Nemességre többet ne vessen, valamig már a Gubernium előtt ismét nem igazodik a dolog, mert az kigyelmeteknek nem használna, hanem kárt tenne.

3[tio] Ha elébb nem is de ad 18[rum] vel 20[mum] aut ad Summum 25[tum] Junÿ praesentis[1] csak be jüjjenek, a kigyelmetek kővetei, ha casu

[a] [utolsó szótag utólag beszúrva]
[b]...[b] [autográf]
[1] június 18-ra, 20-ra, vagy legkésőbb 25-re

qvo a N*emes* Vármegye bé nem küldené is, mutassa meg kegyelmetek a maga engedelmességét a Guberniumhoz, nem veszt kigyelmetek avval semmit is, sőtt úgy hiszem használni fogh, és én úgy hiszem a N*emes* Vármegye is nem absentállya magát, mint hogy most újjobban is irtam ő kigyelmeknek felőle, de mint fellyebb is irám, ha az Conscriptióra nem mennek, ~és bé nem küldenének is, de kigyelmetek ugyan tsak le jöjjön. Ajánlom Istennek kigyelmeteket. Albae Juliae. Die 2da Junÿ 1707. [!]

Kigyelmetek*nek* szolgáló Baráttya.

483.

A királyi táblának

Gyulafehérvár, 1701. június 15.

Meltoságos Királyi Tábla, kedves bizadal*mas* Uraim s Atyámfiai;

Ez előtt hatad nappal mint halasztá kigyelmetek el a Küküllővári Pert egy néhány napig tsak, jo emlékezetiben lehet, mint hogy azért Süketfalvát azolta nem hogy Postánn ne, de[a] hintonn is,[b] es gyaloghis meg járhatták ha akarták, és ha eddigh ⟨is⟩ meg nem járták ez után sem jarják; Azért[c] bizodalmassan kérem, és kőtelességére kénszerittem az ő Felsége Tablájat, leváltassa azt a Pert, ne rekedgjek ki az időből, és avval egjűtt Igasságombol mind én, mind penig a Fiscus, és ne kénszerittessűnk nagjobb Instantiákot busittani, mellyet ha lehetne tellyes tehetséggel kerűlnék, maradván.

Kgltek Attyafia Szolgája

Bethlen Miklos

Albae 15 Junÿ A*nno* 1701.

[a] [autográf beszúrás]
[b] [előbb:] hinton és [autográf javítás]
[c] [előbb:] azért [autográf javítás]

484.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1701. június 30.

Méltoságos Regium Gubernium

Kénszerittetem kglmeteket illendő becsűllettel és bizadalommal emlékeztetni. Az mÿ kglmes Urunk eo Fge kglmes Decretumira, A Fizetésem. A Tordai Malom és Radnoth iránt. Es azoknak három esztendőtöl fogva én arántom effectum nélkűl valo letelekre. Sokszori kglmeteket busitto Reqvisitioimra, és kglmetek válaszszira. Ugy az Groff Apor Uramtol esett becstelenittétesemre. Proxime a Tablától tőrtént dologra. Es mind ezekben várom kigjelmetek végsö és Cathegorica Atyafiságos resolutioját, cum effectu Mandatis Caesareis, et meis damnis ac offensis adaeqvato;[1] Mert ihol Radnoth már hat esztendeje fenn forogh, és az Eő Felsége 3 Februarÿ *Anno* 1701. kőlt Decretuma őt holnapja hogy effectu caret,[2] noha eő Felséghe ad 4 Hebdomadás[3] restringalta volt.

A Societas Computussa nagy részént végbe ment, méghis oda vagjon a Fizetésem.

Hogj a Malom Tőrvenyében az Vár*me*gye hibázott i*m*már constal. Reliqva non mei tantum honoris, sed et Tranqvillitatis ac Existimationis Gubernii punctum tangunt.[4] Várván kglmetek Atyafiságát maradok

Kglmetek [a]igaz jo akaro Attyafia, es kőteles szolgaja.

Bethlen Miklos

Anno 1701. ult*ima* Juny Albae.

Hunyadi A Küküllővari perben a Tablarol valo Transmissiotis meltoztassek k*nek* revidealni, mehessen rendessenn vagy viszsza a Tablára, vagy fel eő Fgehez.[a]

[1] a császári rendeletekhez, az én káromhoz és bántalmaimhoz illő hatékonysággal

[2] foganat nélkül van

[3] 4 hétre

[4] A többi nemcsak az én becsületemet, hanem a békességet és a gubernium tekintélyét is illeti.

[a]...[a] [autográf utóirat függőlegesen a margón]

485.

I. Lipót császárnak

S. d., [?, 1701. július]

Sacratissima Caesarea Regiaq*ue* Majestas. Domine Domine Clementissime.

Iterato ad pedes Vestrae Majestatis humilimé provolutus remonstrare cogor. Quod postquam Vestra Majestas Sacratissima in Anno 1698. 2.da Aprilis Gubernio suo Regio Transylvanico benignissimé demandaverat, ut mihi spoliato Mola Tordensis restitueretur Processu Juris inter Oppidum et Molae Usurpatores suo cursu fluente, ego per tot annos, 12. et amplius Memorialibus Gubernium requisivi, sed hucusq*ue* inutiliter; Quamvis enim post infinitas protelationes Gubernium quoq*ue* agnovit illegitimitatem Processus, per quem mihi Mola adempta fuit, primo nempe in Anno 1700. Die 8va Julÿ Molam manibus Usurpatorum exemptam sequestravit, et in Resolutione tunc facta spem fecit se illi parti resignaturum usq*ue* ad finalem de Bono Jure decisionem, cui apellatae ad Tabulam per Oppidanos Causae decisio, in Tabula favorabilior exiret. Factum hoc in nupero Octavali Termino, et Processus Molariorum in Comitatu Tordensi in A*nno* 1697. factus, judicatus est a Tabula erroneus. Unde vi promissi Guberny dicto Die 8. Julÿ A*nno* 1700. facti quasi certam habebam Molae per Gubernium restitutionem, sed Gubernium ut ut decenter a me ultima Junÿ nuper elapsi requisitum, adhuc manibus sequestris detinet, quamvis talis Sequestri nullum in Legibus Transylvanicis fundamentum, neq*ue* ullum omnino exemplum existat, imo sit strictissimé prohibitum per Leges.

Humilimé ergo Vestram Majestatem oro, dignetur Mandato suo ad Gubernium, et in casu Cunctationis illius ad Generalem Commendantem dato, Mandatorum suorum et Justitiae tot annis jacentis majestatem stabilire, et me tot Annorum damno ac fastidiis maximis quam Clementissimé liberare, Juris processu inter partes suo loco relicto. Quod Justitiae et Pietatis opus DEus Vestrae Majestati et Augustae Domui amplissime remuneretur.

Sacratissimae Caesareae Regiaeq*ue* Majestatis Vestrae

[a]Humillimus & Obsequ*entissim*us Subditus & Servus
Comes Nicolaus de Bethlen[a]

...[a] [autográf]

486.

Carolus Magninak

S. l., 1701. július 23.

Illustrissime Domine Domine mihi Colendissime!

Qvandoqvidem Boni Radnoth a Sua Ma*jesta*te mihi jam dudum clementissime collati causa per tot annos protelata et retardata jam tandem ad Benignam Decisionem Regiam Transmissa est, cum singulari fiducia Vestram Illustritatem rogo, ut per p*rae*sentium Exhibitorem meum Agentem Sigismundum Tarczali de toto negotio se uberius informari, et gratiam illam Caesaream ad effectum suo Patrocinio promovere dignetur, ne pro mea tenuitate fideliter, quod sancte possum asseverare, impensa Suae Ma*jes*tati servitia vel post tot annorum anxiam expectationem in consolatam deducant meam senectutem in sepulchrum, non tantum meis Posteris damno sed etiam tristi exemplo aliis

Insuper non dubito quin inter alia negotia ad notitiam Vestra Illustritatis perveriat etiam praesentatio Protonotarii Reformati in quo passu debeo ego aliquid facere, quod me fecisse hactenus Vestra Illustritas non vidit, nimirum ut ego particularem de aliquo recommendationem ad Augustam Aulam scribam qvam nunc facio in Persona Domini Michaelis Simonfi Sacrae Caesareae Regiaeq*ue* Ma*jesta*tis Do*mi*ni Do*mi*ni nostri Clementissimi hic in Tran*sylva*nia Causarum Fiscalium Directoris, et hoc facio propter seqventes Rationes.

Primo. Non dubito qvin Excelsum Ministerium mirari possit qvare Gubernium absq*ue* ulla positiva opinione et trium rep*rae*sentatorum Virorum qvod ad qvalitates descriptione praesentet ipsos, et qvasi sorti vel aleae voluntatis Regiae subjiciat, rationes scribere possem, sed si qvidem illud neglectum est, ego ra*ti*ones qvas habeo ex parte mea apponam,

2do. Per Mortem intra qvindecim Annos multorum, qvi Tam Prothonotarii, qvam Causarum Procuratores hic in Tran*sylva*nia Juris peritia Celebres erant, res Juridica omnino eo devenit, ut uno Johanne Sarosio Prothonotario (:qvi Tamen jam etiam valde senex morti propinqvus censeri potest:) et duobus inter Advocatos, nempe: Gregorio Galfalvi, (:qvi etiam non pridem miserabili Casu concussus et destrictus vix Spiritum Trahit, []] ac Michaele Simonfio Directore exceptis, Testor Deum, neminem in Tota

Tran*sylva*nia scio, qvi Legu*m*, Juris processuum et Stylorum Causalium peritia polleat, Unde miserimi errores, Jurium et Processuum Confusiones, ac Causantium infinitae qverelae nascuntur, et metuendum est ne prope diem universalis Jurium eversio in Tran*sylva*nia seqvatur, nisi Tale aliqvod subjectum ad Prothonotariatum, qvi hic Juridicae facultatis loco est, promoveatur, qvi Tam Senioribus qvam Junioribus in nostra Juris prudentia, facem p*rae*ferre possit, et Talem ego censeo Michaelem Simonfi, et qvod hic syncere studeam publico Tantum Bono haec maxime Testabuntur.

3. Paulus Nagy vir bonus, in Juris post Simonfium peritia multis praeferendus, antiqvus meus amicus, et meus cultor, ac Cliens qvasi est. Sigismundus Pernyeszi Matris meae Uxoris frater germanus est, ideo mihi Affinis arcta amicitia, re familiari Tenui, alias probatissimis moribus et conscientiae Tenerrimae homo, et qvem si aliqvem in Mundo consolatum cuperem, Simonfium tamen p*rae*ter Legum Processuum et Stylorum peritiam svadeo, cujus promotio mihi alias damnosa erit, ut qvi mihi in omnibus meis Causis Advocatus agere in illis non poterit, si Prothonotarius erit, sed hoc meum privatum damnum Publico libens sacrificio, qvia certe deflere qvam amarissime possem miserimum Statum Tran*sylva*niae etiam qvod ad Juridica, nec aliam video Medelam, qvam Talium ad illa corrigenda et multos docendos promotionem In Directoratu vero Fiscali succedere illi poterit Joh*annes* Patkos, post ipsum Simonfi et Süketfalvi qvi inter Procuratores primus habetur. [a]numerandus.

Et haec V*est*ra Ill*ustri*tas Excel*lentissi*mo suo & meo Patrono insinuare, & mea negotia cordi habere, neq*ue* suis mandatis honorare velit confidentiss*ime* rogo, & assecuro, quod uti syncerus ita etia*m* non ingratus nec inutilis reciprocator amicitiae ero. Et his V*est*ram Ill*ustrita*tem divinae tutelae commendans maneo ejusdem

Ill*ustrita*tis Vestrae.[a]

[a]...[a] [autográf]

487.

Tarczali Zsigmondnak

Bethlenszentmiklós, 1701. július 31.

Szolgálok kglmednek.

16 Praesentis kőlt levelét Vettem. Bizony bár jőne ollyan parancsolat ra*tio*ne Molae[1] a Bellicumrol, vagj Aulica intima Cancellariarol ad ipsum Generalem Rabutin, ut in Casu Cunctat*io*nis vel renitentiae Gubernii ipse restitui curet,[2] mert hiszem az ő Excellentiaja authoritással vétetett el én tőllem, ez a Gubernium penig micsoda tővel hegygyel eőszve állo valaszokat tett ennekem, el csudalkozik minden okos jambor és Tőrvényhez értő ember rajta, mellyeket felis akarok vala mind küldeni, de minthogj sokis és irással sem gjőzik, azért halasztám, hogj kgld reménséget nyujta valami jo resolutiorol, mellyet anxie várok, és ha jeő jo, ha penig nem jeő, én fel küldőm mindazokat és a Malmot a Gubernium embere kezéből ki foglalom, mert nulla lex, nullum exemplum talis seqvestri, imo contra expressas nostras leges est, sed de his suo tempore.[3]

Hellyesen irja kglmed, hogj az embereket meg kellene nyernűnk. En pro vel de publico[4] nem szolhatok, mert arra senkinek itt nállunk nincsen gondgja, hanem pro meo privato[5] egj Czedulába le tettem az arant elmémet, de ighen meg nezze kgld és Komam Sz*ent* Kereszti Ur*am* mint lészen az igéret, hogj valamint neis szolgállyanak, s méghis meg vegyék rajtam, masként egj általlyában tsak igérnűnk kell, mert kűlőmben nem hiszem soha prosperalodgjunk, de kinek és menyit azt kgld talallya fel jobbann. A Fiamnak Aichpichl Ur*na*k még tavaly meg igértem volt a florenos 1/m es Weissenberg Uram*na*k Arany 100 réghenn de másnak senkinek sem, elis varom, tam de personis, qvam de quantitate, et de omnibus[6] a kgltek tettzését elseő postann, ut

[1] a malom ügyében

[2] magához Rabutin tábornokhoz, hogy a gubernium késedelmeskedése vagy ellenszegülése esetén ő gondoskodjék az elintézésről

[3] nincs törvény, nincs példa az ilyen eljárásra, sőt kifejezetten törvényeink ellen van, de ezekről a maga idejében.

[4] a közért vagy a köz nevében

[5] a magam nevében

[6] mind a személyről, mind az összegről és mindenről

vicissim rescribere possim,[7] mindazáltal a kesedelem sem jo, mert Seeau magára vallalta, és addig kell probalni a többi tengelyetis, mig Seeau Uram ott Becsbe lészen. Gondolkozom penig igj, hogj először minden dolgot csak Aichpichl Urral kellene közleni, és eő kglmét jol disponalni ighirettel. 2do Seeau Uramat kell consulalni mindenek felett, de eő kglmenek nem kell semmitis ighirni, már masképpen plene dispositus.[8] 3tio Aichpichl Uram által kellé, vagj csak kgld Secretariussa hopmestere vagj mi belsö embere által, de a Camerae Praesest egj altallyába meg kell nyerni az ighirettel. 4. Jo volna arra disponalni, ut de omnibus praetensionibus Cameralibus Comitis Nicolai Bethlen, si qvidem Cum Fisci vel Camerae magno Utili conjuncta sunt, instituatur Commissio Cameralis sub praesidio cujus?[9] itt már én nem tudom. Ugj gondolnam mindazáltal sub Aichpichl, tsak Groff Seeau ne offendalodnék erről azért Tanács kell, és Aichpichl Uramat ugjis disponalni ut certe illius Commissionis vel praeses ipse sit, vel certe membrum, set neutiqvam emaneat, qviscunque tandem sit Praeses, et forsan bonum esset si ipse Excellentissimus Dominus Camerae Praeses hanc mihi faceret gratiam, ut unam horam largiretur, et ipse praesideret propter talium competentiam, Membra autem Commissionis Comes Seeau. Aichpichl. Tavnath. propter experientiam Transylvanicam. Scalvignoni. propter Caesarem ut melius posset Suae Majestatem informare. Magni propter Excellentissimum Dominum Havrach. Dominus Palm qvia sub Kinskio et Camerae Praeside Prejner ipsemet fuit hujus maximum instrumentum, et propter alias rationes multas. Secretarius Branck.[10] Komam Kleinburg Uram penig talam propter Dominum Apaffium tutius et honestius est, ut emaneat nunc primo ex Commissio-

[7] hogy válaszolhassak

[8] teljesen felkészített

[9] hogy Bethlen Miklós gróf minden, a kamarát illető követelésének ügyében, mert az a kincstárnak vagy a kamarának nagy hasznára van, állíttassék fel egy kamarai bizottság, hogy kinek elnökletével?

[10] hogy ennek a bizottságnak akár elnöke legyen, akár tagja, de semmiképpen se maradjon ki, akárki lesz is végül az elnök, és bizonyára jó lenne, ha a tekintetes kamaraelnök úr megtenné nekem azt a kegyet, hogy ad egy órát és a megtiszteltetés kedvéért maga elnököl, a bizottság tagjai pedig Seeau gróf, Aichpichl, Tavonath erdélyi tapasztalatai miatt, Scalvignoni a császár kedvéért, hogy jobban informálhassa Őfelségét, Magni a tekintetes Havrach úr miatt, Palm úr, mivel Kinski és Prejner kamaraelnök idejében ő volt ennek leghathatósabb eszköze, és még sok más okból. Branck titkár.

ne,[11] mert felek hogj ki adgja és a dologbannis kárt teszen, s magatis prostituállya. Imez emlitett személyekenn kivűl Magjar vagj Nemet Fiscalis Directoris Ugj hiszem adhibealtatik, mert tavalyis mikor Aichpichl Ur*am* Praeses volt a Radnoti dologba ott volt a Fiscalis Magjar Directoris. Azt bizony szeretném ha ex parte Cancellariae Aulico Tran*sylva*nicae[12] adhibealtatnék S*zent* Kereszti Ur*am*. En penig ugj gondolom az illyen Commissio membrumi denominalása a Camerae Praesesen áll, és ha eő Excellentiaja capaxá tetetik előszőr. Ugj hiszem vagj eszt követi, vagj pro sua prudentia meg ennélis jobbat. De minthogy Aichpichl. Scalvignoni Magni Uramekra kűlőmbennis pro publico szűkségűnk vagjon a' Soos garas etc Eo kegjemek*ne*k, és magának a Praeses Urnakis az en privata Discretiocskam igireti mellett oda kell mondani, és bizvást odais mondhatni, hogj én pro exiguo quod Coram Tran*sylva*nia habeo credito, inter alia q*uo*d etiam Computuum Magazinalium et Salinario*rum* Praeses sum, studebo ex et nomine publico etiam aliqvod honorarium suis (Tit*ulus*) D*omi*nibus procurare, sed ut haec maximo secreto tegantur.[13] Tavonath. Seeau es Palm Uraméknál a publicis Suae *majes*tatis et Patriae Emolumentis. Meis servitiis et Zelo ad illud devotiis. Ab Assecura*ti*one in A*nno* 1700 per ipsum *Dominus* Palm Concepta & subscripta. A malo exemplo tam ad praesens, qvam ad Posterit*a*tem si talibus Gratiis Caesareis immersus. C*omes* Bethlen, tamen ut Tantalus sitit est.[14] Kell argumentalni. Ugj a Ministerium előttis ha a dologh oda kél. Egy szoval most kell mind az hatot ra fogni vagj soha sem. Az Annexák a tobbire dirigallyák kgldt, és Komam S*zent* Kereszti Uram. Kgld penig I*st*en jovoltábol munkálodgjék, hidgje el kgld', noha a Listaba kglte*kne*k most praeter ordinariu*m* a' me Salarium flor. 400[15] vagjon tsak irva, de ha I*st*en ezt tellyesittené talam egeszsz szerencsejét tsinalna kgld*ne*k az én és maradekim jo akarattya által.

[11] Apaffi úr miatt biztosabb és becsületesebb volna, ha ezúttal kimaradna a bizottságból

[12] az erdélyi udvari kancellária részéről

[13] ama csekély hitel miatt, amit Erdély előtt élvezek, többek között, hogy az élelmiszer- és sószámvevőség elnöke vagyok már csak az állam nevében is igyekszem gondoskodni uraságaik honorálásáról, de ez maradjon a legnagyobb titokban.

[14] Őfelsége és a haza javának előmozdításával, szolgálataimmal és iránt tanúsított buzgalommal, a Palm úr által 1700-ban fogalmazott és aláírt megerősítéssel, a jelenre, jövőre egyaránt rossz példával, ha Bethlen gróf ilyen császári kegy mellett szomjazik, mint Tantalus

[15] a szokásoson kívül tőlem 400 forint bér

Tavonath Uram irant énnékem Scrupulusom vagjon, sok maga ajanlással volt, de miolta ki ment énnékem nem hogj magatol irt volna, seőt kettszeri levelemre sem teőtt választ, azért ezt ki kel tanulni es concilialni, nem szeretnem, ha gonosz akarommá csinálta volna valami hamis vád, kivált a' Csengeri Jószág Vásaraba, nékem mind kárt, mind hasznot leg tőbbet eő tehet. Masként tavaly mikor itt benn vala Tavonath Ur*am*, maga igen kért engemet, hogj azt a' Tökőlyi Jószágok dolgát tegj*em* irasba és bizzam rea, mert Cassarolis fel menni Bécsbe egjszer nem szánná, azért a dologért. Már most mint ért rolla nem tudom, aztis meg kell vigjazni, hogj az ember mind Seeau mind Tavonath Ur*amat* ne fussa ebbe a ma*teri*aba, hogj osztann egjmasközőtt valo Zelotypia miatt a Bábák meg ne őllyék a gjermeket. Hanem Tavonath Ur*amnak* ugjan in *gene*re minden dolgaimot recommendalni jo, de in particulari a Csengeri dolgot kell ott Urgealni eő kglménél, ugjmint Cassai Praesesnel. De Seeau Uramnál kell a Tőkőlyi Jószág dolgát special*iter* folytatni, minthogj elis vitte eő kglme magával azt az irást. Status Bonor*um* &c. és ennekem nagjokra igérte magát, melly már meg válik. Aichpichl Ur*am*nál penig mindent confidentissime kell tractalni. D*ominus* B*aroni* Kleinburg nihil qvod contra D*ominum* P*rincipem* Apafium est aperiendum, tantum rogandus in genere ut mea Cameralia jvet et agat bonum mediatorem inter me et D*ominum* Principem.[16]

Kérdés, kelle Radnotot, és mind ezeketis egjszersmind movealni? R*esponsum* Ighenis! mert mind sem sokra mégj*en*. 2. Reszegedgjűnk egjszer, vagj legj*en* mind vagj semmi vallyék el egj felé. 3. Az ajándékot pro Radnot el vennék, és a masikot ismét ujjobban kellene adoznunk, keveset penig azok*nak* adni vagj igérni nem illik tőllem, sok nem lehet kivált kevésért. Micsoda ennyi. Csaszár Eo Fge Assecura*ti*oira. Ennyi szolgalatomra. Ennyi időre. Ennyi fárattságra. Ennyi kőltsegre tsak Radnot. Az én Apam micsoda szolgalatra? micsoda kicsin Fejedelemtől? megis tőbbet nyert Radnotnal, bizony nem ollyan vilagi vevess, már kivált tsak sceletonnya az előtti Radnotnak. Hat Gubernium Ur*amnak* menyit adott mar eő Felsége és a szerencse.

A mint kgld ir de prodito & disgratiato D*omine* Szent Kereszti,[17] és hogj kgld formalib*us* ugj irt Gubernium Ur*amnak*, én

[16] Kleinburg báró urat csak Apafi fejedelem úr felől kell tájékoztatni, és csak általában kell kérni arra, hogy támogassa kincstári ügyeimet és legyen jó közbenjáró köztem és a fejedelem úr között

[17] az elárult és kegyvesztett Szentkereszti úrról

kgld*nek* mind Aetassa Qvalitassara Rendire nezve nem jovallom. Az Ur sok betegeskedese és sok distractioja, oeconomiaji miatt a kgld leveleit én nem tudom mint s hogj Conservallya sap*ienti* Sat. Ajanlom I*sten*nek kgldt. Sz*ent* Miklos 31 Julÿ 1701.

Kgld baráttya.

Groff B*ethlen* Miklos

488.

Szentkereszti Andrásnak

Bethlenszentmiklós, 1701. július 31.

Szolgálok és Istentől minden jokat kivánok kgld*nek* édes Komam Uram!

20 praesen*tis* kőlt levelét vettem. Eorőmmel varom Balkot, de a pecsétet kinek adgjuk, még most ment fel Nagj Pál Pernyeszi Sigmond Simonfi Mihály Uramék praesentatioja, kikről mit irtam en Magni es *Groff* Seeau Uram*nak* pro directione et assistentia[1] el kultem k*nek* rogo ut vel Simonfi vel Pernyeszi fiat. Paulus in puncto Veneris et Bacchi exorbitat aliqvando Maximae Scientiae Juridicae est Simonfi: Tenerrimae Conscientiae Pernyeszi et docilis. Et Tabulae et toti publico maxime necessarius Simonfi.[2] Akarom ha kgld tudgja mint prodaltatott, el hidgje kgld hogj ez utannis jár ugj, ha sok felé irogat.

En minden privatumim*nak* velejét meg irtam Tartzalinak in hac Inclusa[3] hozzá teszem, ha én ezeket asseqvalom, kgld jo tanattsa faradozása által, k*nek*is Ezer Magjar forintig leszen én tőllem remuneratioja.

Továbbá a' mint irja Tartzali hogy Kleinburg jeő bé, én nem hiszem, sőt csak ne periclitallyon szegény ott fennis. Azomba a mit eő babosgat, hiszem jobb volna nékem s néked azzal meritumot tsinalni, ha ugjan csak ugj kell lenni, mint sem egj idegennek. Hogjha én cum honore & expensis publicis[4] mehetnék fel, vagj ki

[1] eligazításért és támogatásért

[2] kérem, hogy vagy Simonfi vagy Pernyeszi legyen. Pált néha elcsábítja Venus és Bacchus. Simonfi a legjáratosabb a jogtudományban; Pernyeszi finom lelkiismeretű és gyors felfogású. Simonfira mind a Táblának, mind a köznek a legnagyobb szüksége van.

[3] ebben a mellékletben

[4] megbízatással és államköltségen

sok és nagj Uram és Hazam jovára valo jo Titok vagjon én nállam, de magam költségénn oda menni, kivált ha ezek a Privatumim sem succedalnanak, nagj kár, nagy csufság, nagy boszuság lenne. En ugjan ugj hiszem a' mint *Groff* Seeau Uram mondta hogj ő fel hivattat⟨ot?⟩ engem eo Felségével. A Generalis is ez előtt egy hettel azt mondgja nékem: Men*n*y fel Betsbe, mert a' te dolgaid itt ezek között, és ezek miatt soha nem prosperalodnak etc. De hiszem már ezekről az előtt irtam, nunc relego reliqva ad Inclusam.[5] Ajanlom Istennek kgldet Sz*ent* Miklos 31 Julÿ A*nno* 1701.

Kglmed szolgálo Komja.

Groff Bethlen Miklos

489.

Az udvari kamarának

S. l. [Bethlenszentmiklós], 1701. július 31.

Excelsa Camera Aulica D*omi*ni D*omi*ni & Patroni mihi gratiosi & Colendissimi

Recens erit apud Excelsam Cameram Aulicam memoria & quae [a]per desummendas[a] ex Archivo Cancellariae Aulico Tran*sylva*nicae copias etiam melius refricari poterit, quomodo [a]nimirum[a] S*acra* C*aesarea* R*egia*que M*ajestas* D*ominus* D*ominus* noster Clementiss*im*us ⟨occasione⟩ certi Contractus in A*nno* 1696 inter me & Illustr*issim*as Sorores[b] Tökölyianas initi occasione benignissime etiam mihi ab Excelsa Camera emendas cesserit illas Bonor*um* Tökölyianor*um* partes, quae per ⟨notam infidelit*a*tis⟩ Baronis quondam Nicolai Zolyomi & C*omi*tis Emerici Tökölyi notas Infidelit*a*tis ad Fiscum Tran*sylva*nicum devolutae, adeoq*ue* Jure Regio Suae M*ajesta*tis subjectae essent. Quae quidem Suae M*ajesta*tis erga me gratia ⟨quomodo⟩ quin finem effectum sortiri huc usq*ue* poterit, adeoq*ue* & ego & Suae M*ajesta*tis Camera in ⟨magno⟩ quanto ⟨valde⟩ damno simus & [a]quid porro in hoc passu[a]

[5] a többit most a mellékletre hagyom

[a]...[a] [beszúrások]

[b] [javított]

faciendum sit ut Excelsa Camera per unam Commissionem penitius introspicere, & quae porro in servitium Suae *Majestatis* erunt procurare gratiose dignetur, uti operae pretium existimo, ita pro parte mea humillime rogo. Facturus ego quoque pro mea tenuitate qvidqvid in servitum Suae *Majestatis* in hoc passu a me praestari poterit [a]Ut vero sciat Excelsa Camera quantum ibi Juris Regii lateat in annexo sub A. videre licet[a] Quod uti syncere offero, ita me Excelsae Camerae favoribus & mandatis submittens eandem divinae Tutelae commendo & maneo.

Excelsae Camerae Aulicae

Demisse obsequentissimus
Servus.

31. July. 1701.

490.

A substitutum guberniumnak

Vajdakamarás, 1701. augusztus 19.

Méltoságos Substitutum Gubernium kedves bizodalmas Uraim!

17. praesentis irt kgltek levelét látom, de nem tudom ki hozta, mert Tordánn vetette le a Házamnál onnan ma hozták ide igen Postán Ökör szekérenn, enis semmi Posta nem lévén sohais mellettem, hasanlo hamarsaggal rescribalok kglmeteknek, mindazanáltal talám ez is el érkezik addig kglmetekhez, az mig a több Uraktol válaszsza mégjen.

A mi azért a dolgot illeti, mint hogj az én tudtamra a Partiumban a Fejdelmek idejebennis a Dézmát Arendával nem szokták volt fel váltani, hanem a Fiscus számára járt a Dézma, a mint egészsz Magjar Országbannis ugj vagjon, azért az én vékony tettzésem ez, hogj nem annyira azann lehet minékünk szorgalmatoskodnunk, hogj a Dézmát a Királynak meg ne adgjak mert avval tartaznak ott juxta Aprobata Constit. Par: 3. Tit: 4 Articulo 7.[1] hanem azonn hogj kik dézmállyanak ott eö Felsége ⟨k⟩ számára, és hova tegjék és mi formabann procurallyák, hogj annak a Dézmalasnak alkalmatosságával a Partiumnak Jurisdicti-

[a] [beszúrás]

[1] az Approbata Constitutio 3. rész, 4. cikkely, 7. paragrafusa szerint

ojábann meg ne haborittasék az Erdéllyi Gubernium, én azért mindenik Vármegjében javallam hogj a Fö Ispanok a Varmegjével edgjütt tegjenek ollyan formábann Dézmásokot, a mint itt Erdélyben Arenda Perceptorokot szoktak tenni, és azok a Dézmások peragállyák a Dézmalást igasságossan, és a Dézmának qvantitássarol, mind a Guberniumat mind penig az Erdéllyi Thesauriatust tudosicsák s kivánnyanak innen tovább valo Dispositiot a Dézmának hova való szállittása vagj Erogatioja felöll, igj eö Felségenekis meg leszen a Dézma, és az Erdéllyi Jurisdictiois meg marad, azok a Dézmasokis az kik oda mentek és a Camarais az ki oda küldötte, inkább nem okozhatnak bennünket hogj eö Felségének engedetlen, és kár tévő Hivei vagjunk, annál inkább a Felséges Udvar. Vagj M. Aulica Camera.

Tudgják azann Varmegjekben azt jol, mi formaban volt a Dézmalasnak állapottja Rakoczi Györgj idejébenn, a mig még Váradot birták ide Erdélyhez, mi formaban ment akkor a Dézmálás végben; Az utánn szegény Idvezült Apaffi Mihály Fejedelem idejébennis mint volt, az azokbol az akkori Processusokbol vehetnek lument, mint procedallyanak mostis a Dézmálassal, és his modalitatibus positis,[2] javallom hogj az Dézmasokot tellyességgel ne admittallyák. Erröl penig a Cancellarianak irni javallam, hogj tudgja manutenealni oda fel az Udvarnál.

Ekler Uramat, és Thesaurarius Uramotis szűkség disponalni jo moddal, Cum nemo vel in minimo hic intendat, Fisco Regio aliqvid decerpere, sed tantum custoditur Jurisdictio Gubernii & Thesaurariatus Transylvanici & Diploma.[3]

A Sarju arant kgltek magát Mgs Generalis Uramat talallya megh Kercz Uram aránt. Ezzel ajanlom Istennek oltalmaban kgket Vajda Kamaras 19 Augusti Anno 1701.

Kglmetek [a]kőteles Szolgaja Komja s-Attyafia

Bethlen Miklos[a]

[2] ilyen eljárásmódot alkalmazva

[3] hiszen itt senki sem akarja a legcsekélyebb mértékben sem megrövidíteni a királyi kincstárt, csak őrizzék meg az erdélyi gubernium és kincstár joghatóságát és a diplomát

[a]...[a] [autográf]

491.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1701. szeptember 21.

Meltosagos Regium Gubernium Kedves bizodalmas Vraim!

Sok Esztendők alatt szenyvedett nagy káraim, es kgyltek sokszori meg találása utan exhibealom kgylmeteknek ezt az mi Kgls Vrunk eö Felseghe Decretumat az Tordai Malomrol, varvan bizodalmason annak effectumat, az Decretum continentiaja szerint; Es ezzel maradok minden idöben

Kgylmeteknek

[a]kőteles szolgaja es igaz jo akaro Attyafia.
Groff Bethlen Miklos[a]

Fejervar. 21. 7br*is* A*nno* 1701.

492.

[?]
Gyulafehérvár, 1701. október 9.

Gen*ero*si Domini Affines mihi observandissi*mi*[1]

Salute & Servitior*um* meor*um* par*atissi*ma Commendatione p*rae*missa.[2] A Tekintetes Posonyi Camara de 23 p*rae*teriti July[3] nekem és Sogor Redei Laszló U*ramna*k irt levelet ez előtt harmad nappal vettem ketek 24 Augusti irott levelevel együtt, melly levél dolgab*an* Csudalkozom keteken hogy hogy allott az 23. Julii költ levél usq*ue* ad 24.[4] Augusti Losoncson keteknél megh ismét hogy hogy vagyon az, hogy az 24 Augusti usq*ue* ad 23. 7bris[5] nem erkezhetet el Redei Laszló Uram kezib*en* az levél megh vallom ez a keszedelem ennékem az fejemben roszszúl fér és akar mint eset légyen ez De bizony nagy akadált tészen illyen meritalis és felelmes dologhban és hogy ha kárt vallúnk egyébnek aligh tulajdonit-

[a]... [autográf]

[1] Tiszteletre méltó atyámfiai, tekintetes uraim
[2] Előrebocsátva üdvözletemet és készséges szolgálataim ajánlását.
[3] az elmúlt július hó 23. napjáról
[4] augusztus 24-ig
[5] szeptember 23-ig

hattyuk hanem ennek. En mindazonáltal Becsben lévő Agensemnek Tarczalÿ Sigmond Uram*nak* irtam háromrúl. 1. Hogy legh első alkalmatossággal Pozomban mennyen el, Es Rezler Uramot fogagya megh Prokatornak hogy ha eö keme tellyesseggel nem lehetne más alkalmatost egyatallya*ban* csak ugyan keressen és fogadgyon és avval az dologhrúl Conferállyon és kemeteketis túdosicsa csak hogy szükségh hogy ketekis mingyárt tudosicsa Tarczali Sigmond Uram*at* Bécsben, kinek Titulusát ide alab subnectalta*m* hogy micsoda úton tudhassa keteket a' mikor kivántatik mellyrül engemet se arthatna ha tudosithatna kemetek hogy tudhatnam mihez tartanom magamot, mert ezt az levelemetis Csak bizontalanúl Dirigaltam Gyöngyösre Dusza István Ur*am* kezi*ben*, törtenhetik penigh az hogy tőbszőris kelletik ketek*nek* irnom 2do Hogy ante 7mu*m* 9bris[6] menyen le Ismet Pozomb*an* melly napra Confertalva*n* kemetek egy massal ketekis mennyen fel és a' mi levelek kemeteknél lésznek, vigye fel, hogy ott Tarcszali Urammal és az Procuratorral ott Consultalkodhassek et faciant porro facienda.[7] Megh hattam aztis, hogy ha az dologh ugy hozza Comunicallya ketekkel az Necessarium Instrumentumokat, a' mint ketek mind ezekrül tam per Correspondentiam Literalem Cum Ipso qvam Coram[8] bővebben Informaltathatik, emberé a munka Istene az Aldás. Et his p*rae*titulatas D*omination*es V*est*ras diu foeliciter Valere desidero & maneo

G*ene*rosar*um* D*omin*a*tionum* V*est*rar*um*

Servus & Affinis Paratus
Comes Nicolaus de Betlem

Albae Juliae die 9 8bris 1701[9]

493.

A substitutum guberniumnak

Bethlenszentmiklós, 1701. október 27.

Meltosagos Substitutum Gubernium kedves bizodalmas Uraim.

[6] november 7-e előtt
[7] és tegyék aztán a teendőket
[8] mind vele való levelezés, mind közvetlen tárgyalás útján
[9] Kívánom, hogy fentnevezett uraságtok soká és boldogan éljen, és maradok szolgája és készséges atyjafia, gróf Bethlen Miklós, Gyulafehérvár, 1701. október 9.

Klmetek 25. Praesentis költ levelét mind az annexakkal edgyütt becsülettel vettem, es rövideden aszt irhatom rea, hogy ennekem in substantia azok az Opiniok es Dispositiok Tettzenek, mert az eö Felsége Hadainak hogy el kell élni, a bizonyos, csak hogy qvod ad formam vel modum procedendi,[1] amint Gubernátor Uramnakis meg irtam volt, en aszt javallattam volna, conflualtunk volna, ha nem Országul, bár csak Guberniumul, es csináltuk volna ugy, mert akár minek nevezzük de ez ugy*an* csak Ado vetés, mellyet noha most a kételenség igy hozza, hogy csak meg kell lenni Ország vagy Gubernium nelkülis, mindazáltal sok rosz Conseqventia jöhetne abbol ki, hogy igy illyen nagy dolgot Ország [a]avvagy tsak Gubernium[a] Gyülése nelkül csinálunk, dato Votis (.a mint klmetek igen hellyes*en* cselekeszi.) collectis;[2] Mert meg Történhetnek hogy példab*an* es szokásb*an* menven az illyen dolog, vagy reá szoritttatnek a Substitutio es Provincialis Commissariatus, ha szintén illyen nagy dologra nemis, de kisseb Contributiora kedve ellenis, avagy praesummalhatna is ultro, mert mind klmetek s. mind en minnyájan halando emberek vagyunk, s meg halunk, de a példa meg marad. Ama nagy eszü Méltoság penig Kinszki aszt mondgya vala: Mala exempla no*n* ibi desinunt, ubi incipiunt — et malis Legibus pejora sunt, Leges enim malae per eosdem qvi fecerunt tolli possunt, sed mala exempla non item, qvia facta infecta fieri neqveunt,[3] Leg aláb a bal itéletet másoktol nehezen kerüllyük el, hogy illyen nagy dologra öszve ne*m* gyülenk, mellyet Taliter qvaliter az ha Takargat amit az Ur Gubernator Uram ir, hogy ezek a Dispositiok collectis Votis Tetettetve*n* mennyenek ex Gubernio ki, az eö klme es en subscriptiom alatt, de talám eddig kiis bocsátotta klmetek, bizony dolog hogy a késlödésis nagy kárával vagyo*n* az Országnak.

Interim abba nagy injuriáját látom a Magyar es Szekely Nationak hogy lovas Companiát latok rajta 34 ½. A Szász Nation penig csak 14, mert a mely 1 ½ Compania Szász Város Szekbe*n* vagyo*n*is ugy hiszem kivált ama levelhez képpest mellyet alleviatiojárol ir Mlsgs Gen*e*ralis Uram, hogy nem a Szász Natiora fog

[1] ami a megvalósítás formáját vagy módját illeti

[2] összegyűjtve a szavazatokat

[3] A rossz példa nem szűnik meg akkor, amikor keletkezett, és rosszabb a legroszszabb törvénynél is, mert a rossz törvényt eltörölhetik azok, akik hozták, de a rossz példát nem, mert ami megtörtént, nem válhat meg nem történtté.

[a]...[a] [autográf beszúrás a margón]

tétetni, es igy 36 lovas Compania Kolosvári, Szamos Ujvári, és minden egyeb Varakba lévö Dobrai, Margai, Gyalog ugy*an* ugy meg nyo*m*ja a ket Natiot hogy inter onera nulla qvasi est proportio,[4] mellyet en avagy csak vékony opiniommal ne*m* approbalhatok, hanem javallo*m* Méltoságos Generalis Uramot ujabb*an* meg Talaltatni felölle, es magunk a Natiok között is eszt mas képpen igazétani, mert en ugy*an* bizonyos benne ne*m* vagyok, mennyi Gyalog Compania vagyo*n* Szebe*n*, Brasso, Beszterczen, de csak ne*m* hihetem hogy proportionaliter legyen, ha igy marad a mint a Projectumban latom a Companiák száma.

Fogaras földére is nem lato*m* semmit is hogy Töttek volna, leg alább egy Compania pedig Talám otis el férne, mert a Vármegyék es Szekelység egy atallyában mod nelkül Terheltetnek.

Articulusb*an* irok, es enn*e*k a Hazának bizony nagy javára hogy az Orszagban idegen bor be ne jöjjö*n*, mikoro*n* az Istenn*e*k borbeli áldása vagyo*n* az Hazán, mert ugyanis ha egyikböl a Borbol nem Teremv*en*[b] pénzt, kiváltképpe*n* Hunyad Fejér Kükülö Torda es Kolos Varmegyék, az Szaszság, Maros es Aranyas Szek, bizony ne*m* Tudom hogy hogy Portioz, mert a Gabonából keves a jövedelme a Szegénység*n*ek, mikor mindennek Török buzája s kölesse vagyo*n*, es a Nepnek nagyob es henyeb része a mellet Here modra él. A Marhák*n*ak arát is Moldova, Havasalföldе, a sok bitang Racz Örmény Görög el ronta, Bizony pedig leg nagyob szükségünk nekünk a mint kltek közzül edgyik gyakra*n* mondgya, noha az eszes emberre is, de sok pénzes emberre volna, Tudgya pedig aszt kltek bizony jol, hogy soha a pénz meg nem bövöl, hogy ha vagy másunnan sokat nem hoznak be, avagy a maga között lévö pénz jol nem forog, a Nép között. &c. meg is ugy hallo*m* hogy már is Kezdi Vásárhely es Háro*m* szek kezdet erössen be menni borert Havasal Földéb*en*, merö pökedelmek lészünk ha semmi kár nem volna is benne hogy csak irton irjuk az Articulusokat, senki sem Tartya meg, nekem azért Tetczen*e*k hogy kltek irna oda is erössen, hogy Tarcsák meg az Articulusokat, lám Isten mostan Erdelyb*en* adott ᵃbort sokatᵃ s jot, Hogy Opinio*m* késö*n* megye*n* ez az oka mert a katonan*a*k meg hagyám hogy jöjjö*n* viszsza es vigye el a levelet ne*m* Tudo*m* hova lett,

[4] a terhek között szinte semmi arányosság sincs

ᵃ...ᵃ [autográf beszúrás a margón]

[b] [utolsó szótag rövidítésének feloldása bizonytalan]

azolta nem lattam. Ezzel Ajallom Isten kegyes oltalmában klteket. es maradok.

Klmetek [c]kőteles szolgaja komja

Bethlen Miklos[c]

Datum Szent Miklos
27. Octobris 1701.

494.

A kancelláriának

Bethlenszentmiklós, 1701. december 25.

Mint kedves joakaro Atyamfiának, Komámnak, és joakaro Uraimnak szolgálok, és Istentől minden jokat kivánok kglmeteknek.

Kglmetek egész Cancellariaul nékem irt levelét becsülettel vettem, kivált hogy ollyan én Déákimat illető dolgokrol praemonéált, azt kglmeteknek meg szolgálom az az dolog penig ebben vagyon.

Bienniocki Adám nevű Lengyel requisitiojara attam Zöldi Adám és Vásárhellyi István nevű két becsületes Déákimat, és Fejérvárrol el mentenek az Déakok Kolosvárra, hogy ott Inquirállyanak az Lengjel dolgában, nevére Compulsorium Mandatumat irtanak, ezen Déákim, melynek erejével Inquisitiott perágálhassanak, az Kolosvári Unitarius Püspöktől pecsétet vátottanak, melynek erejére két Kolosvári Unitarius Papnak Fassiojokat recipialtak, annak utanna észre véven hogy őket defraudalni akarja az Lengyel, kivánták hogy alkudgyék meg véllek, az Lengjel igirte ugyan hogy meg alkuszik és meg fizett őrömest, de ugy és akkor, ha és az mikor ezen Perit meg nyeri; A Deákim ugyan ex Misericordia igirték arra magokat, hogy peragállyák az Inquisitiott, és esztendeig el várják fizetésekért az Lengjelt, csak adgyon kezest nékiek, ezt penig azért kivánták, hogy tutták hogy semmi residentiaja nincsen Erdéllyben ezen Lengjelnek; de mivel hogy sem kezest nem adott, sem penig másként fizetni nem akart azért nem Inquiraltanak ezen Déakim.

A mi az leveleket illeti, vagyon nállok Captalanbol kőlt két Protestatio, egy eö Felségenek adott Instantiájának és arra tött

[c]...[c] [autográf]

eö Felsége Resolutiojának Parja, de ezeketis nem el vették az Lengyeltöl hanem azért kérték el tőlle, hogy utrumokat az szerint Concipiálhassa*nak*, hogy penig viszsza nem atták néki ezen Leveleket ez az oka, hogy nem hogy több faratcságokért, kőltcsegekkért de meg csak az Compulsorium Mandatumért sem fizetet meg az Deákim*nak*, az Levelek meg vadnak, el sem vesz*nek*, és én nem gondolván az Déákok az aránt egy néhány forintig valo p*rae*tensiojavalis azt az egy néhány levelét viszsza adatom, az mint hogy bizony én nemis tuttam soha hogy el tartották volt, hanem a mikor az kglmetek leveléből értettem, és valobanis nehezteltem ugyan Magjar Capitulumat attam nékiek, annal inkáb penig az Guberniu*mnak*, semmi hire ebben az dologban, de az az ember ollyan csudalatos ember, nyavalyás, hogy ö csak azt kivánna, mennyen az Gubernium mindgyárást egy orá*ban* igazat tegyen, végben vigye minden dolgat, nihil observatis de Jure observandis,[1] az mint hogy Secretarius U*ram* ezen levelem mellet megis irja kglm*nek* hogy az Gubernium mit végzett, az eö dolgárol, és hogy ha ö maga belé nem hatta volna dolgát az mennyire én tudom, bizony az Gubernium elé segittette volna per omnes vias, legales, et breves;[2] Ez szerint téhát azert kglmetek Informatiot in locis debitis,[3] ha több bé jöis, de ha ugy szeleskedik nyavalyás, én nem tudom mi lészen vége, másként ugyan némelly Kolosvári emberséges emberektőlis az mint én értettem, alig hiszen [!] in ipso merito is derék igassága legyen az Jámbor*nak*, avagy csak az eő p*rae*tensioja szerint; Ajánlom Istennek oltalmaban ajánlom [!] kglmetket

Kglmetk szolgálo Attyafia.

[a]Komja es barattya respective
Bethlen Miklos

Sz*ent* Miklos. 25. Xbr*is* 1701.

Kivano*m* kk*nek* mind eőszveseggel, mind szemely szerent kinek kinek kk közzül, hogy Is*te*n sok eörvendetes Karatsonokot, es Uy esztendököt engeddgye*n* kk*nek* erni.[a]

[1] semmit sem törődve a joggal
[2] minden törvényes és rövid úton
[3] a szükséges helyeken
[a]...[a] [autográf]

495.

A szepesi kamarának

Huszt, 1702. január 6.

Illustrissimi, Spectabiles, Mag*ni*fici, Generosi Dom*in*i, Dom*in*i mihi Colendissimi & Observandiss*imi*.

Recens erit memoria apud Ves*t*ras praetitulatas Dom*inati*ones quomodo praeterito Autumno miseram & expediveram meos Mandatarios Gen*e*rosum Dom*in*um Franciscum Darvai Juratum s*cili*cet Notarium hujus Comitatus Maramaros & Agilem Sigismundum Farkas Famulum meum ra*ti*one Bonorum Kapiano Csengerianorum, sed tunc Ves*t*rae praetitulatae Dom*inati*ones erant intentae & occupatae circa Vindemiam, & sic nihil concludere potuerunt, nunc ergo iterum mitto meos Mandatarios T. T. quorum verbis ut fidem adhibere ⟨velint⟩[a]&c. illos cum optata Resolu*ti*one ad me remittere velint rogo obligans me ad omnem servitiorum reciproca*ti*onem promptum & paratum Ves*t*ris Illustritatib*us*[a] rogo. [!] His felicem novum Annum Vestris Illustritatib*us* apprecans maneo simul

Illustr*ium* Spect*abilium* M*agnifi*car*um* ac Gen*e*rosarum Dominat*i*onum Vestrarum

Huszt. 6. Jan*uar*y 1702.

496.

Bánffy Györgynek

Huszt, 1702. január 6.

Meltosagos Groff es Gubernator kedves bizodalmas Uram

Kivanok Istentöl örvendetes Uy Esztendöket k*n*ek egesz Hazaval es edes Hazankal edgyutt &c.

Kleinburg Ur*am* ide 4ta erkezet estve, es igy a dologhoz ma kezdünk derekosonn, tegnap tsak de methodo procedendi[1] beszelgetvenn, szandekunk az ma s. holnap itt vegezven Vasarnap

...[a] [margón függőlegesen]

[1] a követendő módszerről

fel indullyunk Szigethre es az Aknakra, az honnet azt Concludalhatam hogy en ante 17mu*m*[2] Fejervarra nem erkezhetem sött jo ha akkorrais.

Instructiojat Kleinburg Uram*na*k ugy latom ez. A Joszagat Aknakot (.Qua mere Fiscalia.)[3] vegye kezehez.

2. A mellyek nem Fiscalisok, a minemü a Bocskai es Tokolyi Asszonyoktol vett Joszag aztis ha a Camaranak hasznosnak itili, ha hul pedig nem hadgya a Fejedelemnek

3 Investigallya minden tsinnyat binnyat a Joszagnak, de kivalt a Soonak, mellyel valo Questust ugy latom egeszlen eö Flsge szamara akarjak foglalni, mellyet is az Varmegye ha csak mi reszibennis nem mitigaltathat, en bizony nem tudom mint tervez, ebbe s. egyebbe sokba meg kivantatik a kglmtek segitse[ge] Guberniumul.

4 Investigallya ha mi deterioratiok vagy melioratiok löttek a Fejedelem idejebe a Joszagba hogy a fizetes ahoz kepest alkalmoztassek a Fejedelemnek in suis Temporibus.[4]

5. Mind az Aknan mind az Joszagba Foö Inspector legyen Baumgartner cum Salario fl. Rs. 900[5] Mellye[a] egy Nemet Controllor. Azokon kivül Kamara Ispan, Udvarbiro kelle nem meg lattyuk

6 Kornyis Mihaly Uramat ad recommendationem Illustrissimi Thesaurarÿ[6] resolvalvan az Aulica Camara Szigethi harminczodosnak, hogy Szerenytsit el botsassa es emezt Instellalja. En ebbe mere indifferens[7] vagyok, de job volt volna ennek nem lenni, avagy csak haladni, mert igy sem tudom mint ragaszthatunk csak mi Magyar Tisztetis meg, hat ha ezen *Groff* Seau s. Ekler Uramek turbalodnak s. a Varmegyeis szegenyli szabasu hogy közte nem talalnak &c. az illyen Collisiok hozzak ut tertius gaudeat.[8] Jobnak itilnem ha Apor Ur*am* Kornis Vram*na*k a Cserei pennajat adna, es Maromorosi ember akar ki lehetne, tsak lenne haza fia harminczodas Kamara Ispan &c. En bizon felek ezeket az illyen

[2] 17-e előtt
[3] amennyiben tisztán kincstári
[4] a maga idejében
[5] 900 rajnai forint fizetéssel
[6] a tekintetes kincstárnok úr ajánlatára
[7] teljesen pártatlan
[8] hogy a harmadik örüljön
[a] [értsd: mellé]

Processus mind ki veszti a markunkbol. De reliquis Coram,[9] mellyis hogy örvendetes legyen kivanom. Huszt 6 January *Anno* 1702.

Kglmd kötölös szolgaja

Groff Bethlen Miklos

Vgy hiszem *Groff* Seau Uramis circa 20 erkezik oda be.

497.

Ludwig Albert Thavonatnak

Huszt, 1702. január 7.

Illustrissime Domine Baro, D*omi*ne mihi Colendissime et Aestimatissime.

Quandoquidem multa Vestrae Illustritatis erga me testata humanitas et in longa multor*um* mensiu*m* Conversatione, ac magnor*um* negotior*um* tractatione experta Realitas et erga me Confidentia mihi brevitatem Literar*um* imperant, ideo tam Exhibitores p*rae*sentiu*m* Dominum nempe Ladislaum Redej meum Affinem et Sigismundu*m* Farkas meum Provisorem et mea per ipsos cu*m* Inclyta Camera tractanda negotia, ita V*est*rae Illustr*issi*mae D*omination*i recommendo, ut quidquid in hoc passu meae praetensioni et Spei responderit, id omne maxima ex parte ejusdem Prudentiae Authoritatj et Bonae erga me Gratiae ac Candori acceptime referam. Cui pariter me ad Singulare meritor*um* et Personae aestimium et ad omnia a me praestarj possibilia Servitior*um* et gratiae actionu*m* genera syncere obligo et maneo

Illustrissimae Domi*na*tionis Vestrae

Servus et Cultor obligatissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

Huszth 7 Januarÿ A*nno* 1702.

[9] a többiről személyesen

498.

A szepesi kamarának

Huszt, 1702. január 7.

Inclyta Camera, Domini mihi Colendissimi, observandissimi, Honorandissimi.

Quomodo ante 10 circiter Annos ego Bona Johannis Franc*isc*i & Georgÿ Sulyok ab Inclyta Camera emerim et quomodo tunc Pauculi Coloni in Velete quamvis in g*enera*li Contractu et Summa a me valde magna data Compraehensi mihi tamen non sint assignati.

Pariter quam indubitata meae uxoris Comitissae Juliae Rhedei utpote Gabrielis quondam Pernyeszi ex Filia Maria Neptis erga omnia illa tam jam antea empta quam nunc emenda bona antiquo et vero titulo Csaholyiana vocata p*rae*tensio.

Quam planum etiam sit ostendere, quod Familiae istae Praepostvari Telegdi, Pernyeszi, Kapi et Sulyok plena illorum bono*rum* possessione et mutua per alter utrius defectum successione gavisissent, et si modernorum temporum Circumstantiae aliud quid non inperarent Bonorum istor*um* restitutio ab Inclytae Camerae Aequanimitate et Justitiae amore etiam sine pecunia sperari posset.

Ista omnia Inclyta Camera a p*rae*sentis Memorialis Exhibitoribus Per Ill*ust*ri ac Gen*e*roso Dom*i*no Ladislao Rhedei meo Affine Charissimo et Agili Sigis*mun*do Farkas meorum in Hungaria Bonor*um* Provisore uberius intelligere Dignabitur. Et simul eo gratiose reflectere, ut hor*um* et Aequitatis intuitu tam Port[ae in] Velete jam a me pridem empta, et huc usq*ue* cum magno meo damno retenta resignetur mihi.

Quam ut de Bonis moderno Nostro tractatui Subjectis omnibus nempe Csaholyianis, quae vel prae manibus Camerae de facto nunc existunt, vel per eandem Inclytam Cameram huic, vel illi vendita vel oppignorata s*unt*, accorda talis institui possit, ne excessivo p*rae*tio ab emptione deterreri aut totum deserere, Aut ad Juris auxilium et Pientissimi ac Augustissimi Regis Gratiam recurrere debeamus; Cui tamen in quocunque tandem hujus Tractatus Successu, tanquam Rupi in Tempestate Naufragos salvanti innitimur, et uti ad illius perpetuam Fidem et Devotionem, ita pro

omni possibili ad Inclytae Camerae servitia et obsequia me omnimode obstringo & maneo.

Inclytae Camerae Dominorum Colendissimorum & observandorum

Servus obsequentissimus et obligatissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

Huszt 7. January Anno 1702.

499.

Máramaros vármegyének

Gyulafehérvár, 1702. január 24.

Mit irtt a Gubernium, és én is Baro Kleinburg Uramnak im párban kigyelmeteknek el küldöttem, ahoz tartván kigyelmetek magát, ha interim Eő kigyelme valakit kigyelmetek kőzűl akár Nemes Embert, akár Civist kénszeritene a Productióra, kigyelmetek kövesse meg szépen, és ne cselekedgye, halasztván az dolgot tsak szép tsendessen arra, hogy akkor lészen az, a mikor az a Deputatio ki megyen, másként kigyelmetek Eő Felségének alázatos Hivei, és Eő kigyelmének Klainburg Urnak is kigyelmetek alázatos szolgái.

A mint Kleinburg Uramat, s Steingellenfelsz Uramat meg találok az Commendans dolgárúl, arrúl való Testimoniumot külgye be nékem kigyelmetek, arra igen igen nagy szükség vagyon, mert Báró Osteran Uram most is ir nékem arrúl az Commendáns dolgárúl, hogy minél hamarébb el igazittya, s igen jó vólna, ha ez is óldalban érné, bár bizony Horváth Gábor, és László Deák Uramék hozták vólna bé, hiszem annak még az nap végbe kellett vólna menni, az mely napon onnat el jönek, és mikor kigyelmedre bizám Notárius Uram. Ajánlom Istennek kigyelmeteket.

500.

A guberniumnak

Gyulafehérvár, 1702. február 18.

Meltosagos Gubernium kedves bizodalmas Uraim. &c

Bizodalmasonn kerem kgyteket ez előtt negyed fel héttel bé adott Memorialera Atyafisagosonn resolvalni ne neheztellye, mert mar Zeeau Ur*am* itt levenn, es ma holnap Meltos. G*ene*ralis Ur*am*is supervenialvánn obrualtatik Kgytek a dolgokkal; külömbennis ha G*ene*ralis Ur*am* bé jövéséigh Kgytek azt a Malmot vissza nem adattya, nem engedi az illendösegh hogy az arrol irt eö Felsege handbriffjet megh ne addgyam eő Naga*na*k, es igy minden nagyobb strepitussal leszen. En az Isten lattya lelkemet ennél teöbbet s-jobbat tselekedni nem tudttam, s-nem tudok.

Es ézzel maradok

Kegytek igaz jo akaro Attyafia és köteles szolgaja

Bethlen Miklos

Albae. 18. Febr*uarÿ* A*nno* 1702.

501.

A kancelláriának

Gyulafehérvár, 1702. május 7.

Mint Jo akaro Uraim*na*k Atyamfiainak Baratim*na*k szolgalok es Istentöl minden aldasokat kivanok kglmeteknek.

Akaram kglmteket tudositani, hogj jűt ide le kezünkben az kglmetek keze altal koltt eö Felsege kglms Decretuma de Dje ultima Apr*ilis* cum annexa Repartitione et Dispositionibus Militaribus[1] de kglmtek Guberniumhoz szollo Levele nem jűtt, el felejtettei vagj mi formaban eset.

Az Ur Gubernator Uram felette sulyos beteg, Kolyika es kivalt Arenaban mar egy egesz hettul fogva, irtoztato fajdalmokkal, melly miat nem hogj fungalhatna most, de inaccessibilis a maga emberei s. Medicusokan kivül. mü egyeb irant a Gubernium, Mltsgos Generalis Rabutin es Groff Zeeau Uraimekis itt leven, el kezdök ismet a minap felben szakadt Gyülest, et qvidem primo magnae famae Materiam aeqvalitatis,[2] mellyis mire megyen Isten tudgya, mert az elmek ⟨az⟩ ollyan meszsze jarnak egymastol majd mint az Eg a Földtöl; mind azon altal ez harmad negyed nap alat el valik.

[1] április utolsó napjáról függelékül az adókirovással és a katonai szolgáltatások felosztásával

[2] mégpedig először az egyenlőség nagy hírű tárgyában

Mint hogj folyt legyen az a dolog az el mult Gyulesen, en fel küldettem, es mar mi most az leg utolson kezdgyük. Ezeken az Acclusakon kivűl irt Szasz Janos Uram egj Calepinust, melly ugj tudom hogj mar az kglmetek kezenel vagyon; De arrais rövideden meg vagjon itt a valasz, mihellyt penig itt valamire megjen a dolog en mingjarast ujjolog tudositom kegyelmeteket. Ajanlom Istennek kglmes oltalmaban kglmeteket. Albae Juliae Dje 7. Maÿ. *Anno* 1702.

Kglmtek szolgalo Atyafia Barattya s. Komja

Bethlen Miklos

502.

Demes Jánosnak

Torda, 1702. július 27.

I*sten* megh algja kgyldet. &c.

Kgyld levelet vettem, az Adot a' Jobbagjokert tsak le kell tenni akar mifele penzböl az Orszag vegezese szerent a' 4. részt.

Azonban vagjone kgl*nek* hirivel hogj az 1300. fo*rin*tot megh kellene adni en ugjan a' Brassaiakatis a' 800. fo*rin*tert zaklatom, hanem kgyldis zaklassa a' több Szaszokat es mas betsűlletes Creditorokat, mert en azt a' Joszagot nem magam*nak* hanem az Eccl*esianak* vettem, jol tugja kgyld. En mind Keresztesi U*ramnak*, mind Pekri U*ramnak* irattam.

Patai Danielnek az en szolgamnak vagyon eggj Eöttse ott az Collegiumban Utens formaban, kgld adgyon egj keves buzat nekie költsön addig mig az Battya haza jö Magjar Orszagbol.

A Fejervari Scholahoz fordittson meg kgld ket avagj harom hordo bort. Ezzel ajanlom I*stennek* kgldt. Torda. 27. Julÿ. *Anno* 1702

Kglmed szolgalo barattya B*ethlen* Miklos

503.

Bánffy Györgynek

Somlyó, 1702. július 30.

Meltosagos Groff és Gubernator kedves bizod*almas* Uram. &c.

Ezt a Maramarosi levelet singulariter recommendálom Ur*am* kegd gratiaja es a Felseges Udvarba sub nomine Gubernii valo Recommendatiojara, tsak az utba jeőtt hozzám, bar addigh erkezett volna migh Fejervaratt voltunk eggyűtt, de mostis io lesz*en* tsak Secretarius es Regestrator Uramek vegyék elé azt az eö Felsege levelét, mellyet az Huszti epittésről ad Information*em* Dom*in*i Baronis Kleinburg in Anno 1702.[1] [a] ugy tettzik in Aprili irt a Guberniumn*ak*; keönnyű leszen sub nomine Gubernii in generalitate[2] keönyörgeni eö Felsege*nek*, ut ille Com*ita*tus per leges & antiqua*m* Consuetudine*m* ad talem Arcis Huszt aedificationem non obligatus etiam in poster*um* maneat per V*es*tr*ae* M*ajes*t*a*tis gratiam in suo primaevo libero Statu, neq*ue* per aliqualem Com*ita*tus cum Camerali Commissione [...]um[b] talem qualem nec perfectum conclusum Tractatum ad servitia hactenus inusitata adigatur, si quide*m* Com*ita*tus in illo Tractatu cum Ill*ustrissi*mo Dom*in*o Barone Kleinburg coepto complacere Excelsae Camerae quidem, & Consolari Oppida ac Bona Fiscalia ra*ti*one Portionu*m* vel Contributionum, sed nequaquam eam habuit mentem, vel intentionem, ut ille tractatus ad talem Com*ita*tus aggravationem extenteretur, quod si praesciri a Com*ita*tu potuisset, etiam quod ad Contributiones ille consensus per Commissionem Cameralem non fuisset inpetratus natural*iter* & probabiliter loquendo. &c. Oramus ergo V*es*tram: *Majes*tatem etc.[3] Ezt en pro facilitanda expeditione[4] irtam igy ha k*nek* tettzik. Volanteris azert kültem Secretar*ius* Ur*amn*ak. Ayanlv*an* ezzel I*stenn*ek kegyes oltalmába kgdt. Somlyo. 30. July. 1702

Kegd keöteles szolgaja. Bethlen Miklos

[1] Kleinburg báró úr tájékoztatására 1702-ben.

[2] a gubernium nevében általánosságban

[3] hogy ez a megye, mely a törvények és az ősi szokás szerint Huszt várának efféle építésére nem volt kötelezve, Őfelsége kegyelméből továbbra is maradjon meg korábbi szabadságában, és ne kényszeríttessék a kamarai bizottsággal kötött egyezsége valamiféle félreértelmezése következtében eddig ismeretlen szolgálatra, mert bár a megye a fényes Kleinburg báró úrral kötött egyezségében a katonatartással és adóval kedveskedni akart a magas kamarának és kárpótolni a kincstári városokat meg javadalmakat, de semmiképpen sem azzal a gondolattal és szándékkal, hogy ez a szerződés a megye terheit ekkorára növelje, ha ezt a megye előre tudhatta volna, akár csak az adózás tekintetében is, ezt a megegyezést a kamarai bizottság ugyan ki nem eszközölhette volna, természetesen és valószínűleg szólva stb. Kérjük tehát Felségedet stb.

[4] az elküldés megkönnyítése kedvéért

[a] [előbb:] 1602

[b] [az első két szótag javítás miatt olvashatatlan]

504.

A különbíróságnak

Bécs, 1702. szeptember 1.

Excelsum delegatum Judiciu*m* D*omini* & Patroni Gratiosi & Confidentissimi.[a]

Subaudivi Celsi*ssi*mum S*acrae* R*omanae* I*mperii* Principem D*ominum* Apafium ratione Radhnot litigiosi Cum excelso Judicio vel Camera accordare velle, sed quam id Cum Sancti Regii verbi & meo Donatarii ⟨damn...⟩ praejudicio fieret annexa Copia testat*ur* submitto ergo hoc altae ejusde*m* Excelsi Judicii prudentiae[b] & me ejusdem bonae gratiae.

Excelsi Judicii delegati

Humillimus & obsequen*tissi*mus Servus

505.

[?]

S. d., [Bécs, 1702. szeptember eleje ?]

Ill*ustrissi*me D*omine* Comes (vel Baro). D*omi*ne mihi Colend*issi*me

Servitior*um* meor*um* paratiss*im*a Com*m*end*ati*one & multor*um* felicis*simum* novor*um* annor*um* apprecat*i*one praemissa.[1] [a]Noha ad Corpus Inclytae Camerae[2] irtam, mindazaltal[a]

Mint hogy 12. esztendeje, az[b] mikor Cassan ⟨lete*m*be⟩ voltam, ⟨hogy⟩ es a kgdel valo ismerettsegem s-confidentiam megh akkor kezdödött es az utannis pro occasionibus continualodott, azert mint reghi bizod*almas*-Ur*amnak* kgd*nek* nagy bizodalommal recomendalo*m* mind ez levelem*nek* Exhibitorit, mind az eö kk altal

[a] [javított]
[b] [javított]

[1] Készséges szolgálatom ajánlását és újévi jókívánságaimat előrebocsátva
[2] a nemes Kamara testületének
[a]...[a] [margón beszúrva]
[b] [beszúrva]

a Tekintetes Camara*n* fenn forgo dolgaimot ⟨Es enis⟩ minden töllem ki telheteö szolgalatok reciprocatiojara szivesenn kötelez-⟨zem magamot⟩venn egyszersmind enis magamot k*ne*k. Et his Ves*t*ram Ill*ustrita*tem diu fel*iciter* valere desidero. Datum[3]

506.

Veszprémi Istvánnak

Bécs, 1702. szeptember 19.

Mint kedves Joakaro Komám Uraim*na*k szolg*álo*k és I*sten*től minde*n* jokat kívánok kglteknek

Csudálkozom én kglteken édes Püspök Ur*am* micsoda maga Javára valo gondviseletlenséggel látagat*t*a meg I*sten* kglteket kőzőnségessen. A minap kglt*e*k fel küldőtte a Restantiákrol valo Jedzéseket, és én meg sem gondoltam hogy azok egészszenn meg ne légyenek, most hogy Isten Groff Seau Uramot és Dizent Uramot fel hozta már Computalni akarak vala véllek de Restantiis[1] és csak el hűlék belé hogj felét sem küldőtte fel kglt*e*k a Restantiaknak; Avvagj talám másutt nincsen Restantia, a mellyet lehetetlennek tudok lenni, a mint ez a kglte*k*nek le küldőtt Inclusa meg mutattya. Az I*sten*ert kérem kglteket, legyen vigjazobb és Serényebb kglt*e*k avvagy csak a maga dolgában és a Restantiákot keresse fel, s külgje fel, mert valamennyi Restantiát az ember most bé ad, bizony csak avval marad, hiszem conferalni kellett volna kglte*k*nek azt a Tabellat vagj Extractust, a melly*ne*k a hátára ez vagjon irva Extractus ex Beneficiis Ecclesiasticis, Exhibens unde? Qvibus? Qvae? Erogentur,[2] és accuratissime ugy kellett volna a Restantiakot mindenünnen bé szedni, és nékem fel küldőni, ha azért az most el haladot ugjan csak elaborallya s külgye fel kglt*e*k ha engem itt nem érneis Szent Kereszti s Tarczali Uramék*na*k lészen gongya réá, ollyan dispositioval hagjom, de ha lehet sietni kell a fel küldéssel; Interim én ugyan azon leszek hogy Computu Restantiar*um* ad ulteriora dilato[3] valamit ha csak egy esztendőre

[3] Ezekkel kívánom tekintetességed hosszú boldogságát. Kelt
[1] a hátralékokról
[2] Jegyzék az egyházi javakról, mely kimutatja, honnan, kitől, mi fizettetik
[3] a hátralékoknak a legutolsó pillanatig elodázott számbavételekor

valotis sajtolhatnék ki belőlle; De nagj boszszuséggal vagyok, hogy az a sok Ecclesiasticum es Religiosum Negotium nem hogy követet érdemlene a Reformata Relligiotol Erdélyből ide, de még csak egy Tisztességes számos Reformatusoktol subscribalt Authenticum Memorialét sem, és igy azt kérdem mi mellett agal az Agens, a más Relligio szűntelen küldi a maga kővettyét, irja a Leveleket, Memorialét, Subscriballyák a Catholicusok számossan, futtyák dolgokot mint emberséges Zelosus emberek izibe; de bizony mÿ sem az Ember*nek*, sőtt talam I*stennek* sem tudunk ügjiben kőnyörgeni a magunk dolgáért, bizony penigh a mint én itt a dolgokot látom, nem kellene nékűnk még a Vizbe őlni magunkat mint az AEsopus Nyulai, mert bizony nem volnánk mÿ itt szintén ollyan roszszul, mert az Urunk Kegyelmes és bőlcs Monarcha. A Ministeriu*mnak*is bizony vagjon esze, és bizony meszszére meg gondol mindent; Ez előtt egy nyihány nappal, maga a Cardinal Kollonics Uram ö Eminentiaja sokaig beszéllett velem, és non obstante suo Charactere & Zelo,[4] ugy beszél a Religiosumokrol Erdélyben, hogy soha bizony jobban nem kivánnám; Borbándot magam hozám elé, azt monda, nihil unqvam audivi adhuc de isto loco & ego tales Violentias & astucias plane non ap*p*robo,[5] ha volna kinek agalni itt az mÿ dolgunkat, bizony nem félteném én Erdélyben a Religiokot s az Ecclesiakot; Es nagj számadásra mégjűnk mÿ a mÿ nagy hidegségűnkért és gondviseletlenségűnkért, melyről in hunc eundem sensum[6] irtam a minap Keresztesi Samuel Uram*nak*, és nem régen Gubernator Ur*amnak* is, kivánván az által Conscientiamot exoneralni.

Annakis most kellene kglte*knek* eszébe jutni, mint vagjunk a Fejdelemnél lévő Restantiakkal, arrol is most kellene egy szép levelet irni a Fejdelem*nek*. Cum specificatione rerum & Circumstantiarum,[7] hiszem tudgya kgltek mint vagjon, ha penigh nem tudgya, hánnya fel kgltek esmét az én Ladámot s a Collegiumét s keresse meg, irjon, s csinállyon mindent a mÿ szűkség: Non aestas est laeta diu componite Nidos,[8] nékem kevesseb haszna-

[4] nem akadályoztatván hivatásától és törekvésétől

[5] eddig sosem hallottam erről a helyről, és az ilyen erőszakoskodásokat meg fondorkodásokat a legkevésbé sem helyeslem

[6] ugyanilyen értelemben

[7] az ügyek és körülmények kifejtésével

[8] Nem tart soká a vidám nyár, készítsetek fészket

mat vészi [a]ez utann[a] mint eddig, mert amaz Vers gjakrann jut eszembe Sex Sanctus postea non sis,[9] már én azt el mulatván, és kivált az én Familiam*nak* rend szerént valo aetassat meg gondolván kevesset hiszek ide hátra lenni benne.

Ezenn orában vévém kgld Kaposi Uram 10 7br*is* kőlt Levelét, melyre ugj tetzik ide fel anticipalodott a Válasz, mind a Fejérvari Be*ne*ficium s mind a tőbbi, ugy succedalna, ha ott az emberek illendőképpen keménykednének és semmit magokonn erővel el venni féltekben ne engednének, had panaszalna másis valaha reánk ne mindenkor mÿ másra; Interim ide fel remonstralnok jo idejénn és vivide a dolgot, bizony semmi gondunk sem lenne. Ajanlom Isten*ne*k kgket Viennae 19 7br*is* 1702

Kgltek Szolgálo Komja

Bethlen Miklos

[b]A Brandeburgus ki most Prussiai királynak neveztetik, követytye mondá énnékem ez előtt harmad nappal, hogj a Király az Erdéllyi Reformata Relligiohoz illyen kegyelmességét akarja mutatni, hogj birodalmiban valamennyi Academiaja vagjon mindenikben három vagj negj Alumnust bé vétet Erdélyből és maga kőlcségénn Tanitattya három, három Esztendeig, és az utánn meg mást meg mást similiter. Csak mennyen mindenkor cum congruo Testimonio, Talia Testimonia dare solitorum[10] Szűkséges hogj kgltek az Urnak Gubernator Uram*nak* jelencse meg, es kgltek irjon egy szép Levelet a Királynak; (Summája breviter ez légjen) hogj ertette ollyan kegjelmességét, az mellyet köszőn, és kivánnya I*sten* előtt valo kőnyőrgésével hálálhassa meg &c. Irni kell a Kővettyenekis egy Levelet, cum Titulo Exc*ellen*t*issi*me D*omi*ne Colendissime,[11] Summája hogj én tőllem értett ollyant kgltek, köszöni s kéri hogj Procurallya, és végezze el egészszen a Király Eö Felsége előtt igirt kegjelmességet cum Circumstantiis[12] [b]

[9] Hat szent [?], és aztán nem leszel
[10] illendő bizonyítvánnyal, ilyen bizonyítványokat szokás adni
[11] ezzel a megszólítással: Nagyméltóságú, nagytiszteletű úr
[12] a hozzá való feltételekkel
[a]...[a] [autográf beszúrás]
[b]...[b] [margón függőlegesen]

507.

Teleki Lászlónak

Bécs, 1702. szeptember 20.

Mint kedves Sogor Ur*amnak* keőtelesen szolgalok Ur*am* kegdnek.

Kegd 6. praes*entis* keőlt levelét vettem, latogatását betsüllettel keőszőnőm, es en ha mibe tudok bizony io szivel szolgálok kegytek*nek*, de felette tsudalom hogy hogy hadtta volt kgd in A*nno* 1700. ide a dolgot, holott akkor mar tsak eggy Cameralis Commissio uijabb revisioja es opinio adása ad Deputa*tio*nem,[1] es osztan eggy Conferentia in Deputa*tio*ne[2] egeszszen veggel szakasztotta volna a dolgot, No mar most azonn a Cameralis Commission kezdettűk megh valik mit ád Is*te*n. Vayha elein az en Tanatsom*nak* helye volt volna kgyteknel bizony felényit sem kőltőtt volna, meghis jobbann volt volna minden dolga kk*nek*.

Aztis tsudallom, hogy hogy felejtette kgd el a Brandenburgus Elector nagy gratiajat megh mondani nekűnk, mellyet a Követtje monda neke*m* teghnap előtt, hogy mindenik Academiajaba bizonyos szamu Erdelyi Reformatus Alumnusokot akar maga keőltsegenn tartani. A sok Jucunditas között D*omi*ne Comes de Vidafalva[3] ezt nem kellett volna el felejteni

A fenyeghetest ertem, sőt Teleki Mihaly Ur*am* Eőttsenek irt leveléből a Szitkozodastis, tapaszsza a fejét eő Porsága. Elegh roszsz emberek lesztek ha viszsza nem mondgiatok eggy alkalmatossaggal, de Nemet modra Verbis & Verberis[4]

A Duka Vayda penze dolgából irja a Felesegem hogy APor Uram Szebenbe azt mondotta, hogy tsak a Teleki Sandor matkasaga gatolta, mert az Orszag eddigh fel szedtte volna a Teleki hazonn. Mint mondhatta, hiszem a Gyüleskor mast mondott mind az Orszag mind a Gubernium előtt. Annak a penznek dolgat in substantia igy hallottam. Volt a Lantzokkal darab Aranyakkal eggyűtt in summa Aur. 18 000. Azt Erogaltak igy. Matskasi Boldisar vitt a Portara Auros. 7000. Gyulai Ferentz Ur*am* vitt

[1] a küldöttséghez
[2] a küldöttségben
[3] vidafalvi ispán uram
[4] szóval és ütleggel

Schaffenberg*nek* Aur. 5000. Piccolomininakis ugyan eö kgyme vitt ugy tetzik 1000 vagy 1500. Tuddgia maga Gyulai U*ram* A Feydelem mezei hadai fizetesere 2000 vagy megh tőbbet. Ezt Apor U*ram* legh jobban tuddgya.

A tőbbi a Lantzokba mibe vagyon, azok tuddgiak a kik fel osztottak volt.

Ebbe tudom en az Orszag azt mondgia, hogy eö neki volt abba az Esztendőbe Adaja fel vetve a Portai Adora, miert nyultak ahoz a penzhez. Erre az a válasz. Vessenek szamot magokkal in A*nno* 1686 menyi Adot vetett volt fel az Ország, akkor maga Apor U*ram* volt Generalis Perceptor, mutassa megh menyi volt s-hova erogalta. El jutotte mind a Portai Adora, mind a Nemetek számára. Voltak több Adokis fel vetve in A*nno* 1685. 86. & sequ*enti*bus.[5] Keressenek ki mindent s-ugy lattzik megh hova leött az a penz.

Teleki Mihaly nem egyedül volt Tanats. Ha azt mondgiak Totum Fac volt. Hat a Lantzokot miert nem vette mind egyedűl el. Sap*ienti* Satis. Ayanlom I*stennek* kgdt. Bets. 20. 7br*is* A*nno* 1702.

Kegd szolgaja Sogora

G*roff* B*ethlen* Miklos

508.

Rhédey Pálnak

Bécs, 1702. szeptember 20.

Szolgálok es Istentől minden jókat kivánok Kegyelmednek!

Kegyelmed octava praesentis[1] költ levelet vőttem, es az bizonyos dolog igen nagy consideratiot erdemel az az iras. Rhedei Laszlo urammal beszellettem es ez utanis beszellek, az mi leg jobb aszt tselekeszem, Istené az aldás. Ezzel Istennek ajanlom Kegyelmedet. Viennae 20. Septembris Anno 1702.

Kegyelmed szolgalo jo akaroja attyafia sogora

Bethlen Miklos

[5] 1685., 86. és a kövekező években

[1] folyó hó 8-án

509.

Teleki Lászlónak

Bécs, 1702. szeptember 30.

Mint kedves bizodal*mas* Sogor Uram*nak* szolgálok és I*sten*töl minden jokat k*ivánok* kg*nek*.

Kglmed 18 7br*is* költ Levelét becsüll*ettel* vőttem, De már én arra anticipaltam kg*nek* a választ régen, ugj látom rosz Postái vadnak az embereknek mert én bizony a Cardinalist visitaltam volt az előtt, az után osztán ugj jött én hozzám.

A mint Teleki Mihály Uram irja hogj proponálta a Duka Vajda pénze dolgát Groff Apor U*ram* én kglteket de Jure nem félthetem, másként ha szükségét látnám itt Memorialét adatnék Teleki Sandor Urammal eő Felségének, de nem itillem tempestivum*nak*. Ezzel pro nunc ajánlom I*stennek* oltalmában kgldet. Viennae Die 30 7bris 1702.

Kgld kőteles szolgaja Sogora

Bethlen Miklos

Megh botsasson kgd de manu aliena Cor non est alienum.[1]

510.

Ifjabb Teleki Mihálynak

Bécs, 1702. szeptember 30.

Mint kedves bizodal*mas* Sogor U*ramnak* szolg*álok* és I*sten*töl minden jokat kivánok kg*nek*.

Kgld 19 7br*is*[1] Fejérvárrol irt Levelét vettem, melyre kg*nek* egjéb választ nem tehetek, hanem a minap irtam volt Teleki Laszlo Uram*nak*, és ⟨is⟩ mostis ugjan csak annak inherealok hozza tevén azt a mit most ujjolag irtam eö k*nek* kiis tudom hogj kgldel közlj, kg*nek*is az Aszszonnakis irtam volt a minap ugj

[1] az idegen kéz miatt, a szív nem idegen.

[1] szeptember 19-én

tudom, én ezeknél tovább nem mehetek, másként én kgl teknek igaz joakaroja vagjok. Ezzel I*stennek* ol*talma*ban ajánlom kglt. Viennae 30 7br*is* 1702.

Kgld köteles szolgaja Sogora

[a]Bethlen Miklos

En fundamental*iter* irta*m* Guber*natornak* arrol a Duka penzeről, latta az irast Sandor Ur*am*[a]

511.

I. Lipót császárnak

S. d., [Bécs, 1702. október 16. előtt]

Sacra Caesarea Regiaq*ue* Majestas
Domine, Domine Clementissime, Benignissime!

Quot diversis Vestrae Majestatis Mandatis aegre tandem in Molae Thordensis possessionem restitutus sim per Generalem Ves*t*rae Majestatis Commendantem, totum Ves*t*rae Majestatis Ministerio notum est, pro qva Benignissima Justitiae Vindicatione, humillimas gratias ago; Sed quoniam adversa pars, calumniosam valde Informationem ad Ves*t*ram Maje*stat*em superinde dedit, alterutrum quod Ves*t*rae Maje*stat*i placebit, libentissime amplector, sive ut hic coram Viris Juris-peritis, me ab istis Calumnÿs enodem. Sive, (:quod Legibus Transylvanicis convenientius est:) Quoniam Causa illa inter Adversam partem, et Oppidum jam diu agitata, ad Tabulam Ves*t*rae Ma*jestat*is Judiciariam in Tran*sylva*nia appellata jam est, et inde ad Ves*t*ram Maje*stat*em apellabitur; Et ego quoq*ue* in persona mea movi litem, et quidem duplicem contra istam adversam partem propter Molae mihi illegaliter ademptae usus Fructus multis Annis perceptos; Et vexationem personae meae valde illegalem, qvae etiam Lis suo tempore ad Tabulam Judiciariam Tran*sylva*nicam, et inde ad praesentiam Ves*t*rae Ma*jestat*is apellabitur. Ideo ut usq*ue* ad istorum Apostolorum huc ad Aulam adventum praecludatur Janua istis extra-legalibus Informationibus, humillime Oro. Si Op-

[a]...[a] [autográf]

pidum vel ego male quid fecimus, tunc luere debebimus de omnibus. Deus pro Justitia, Benignitates Vestrae Majestati rependat.
Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae

Humillimus, & obseqventissimus
subditus et servus.
[a]Comes Nicolaus de Bethlen

Hoc etiam humillime oro, dignetur Vestra Majestas se per Generalem suum Commendantem Comitem Rabutin de meis tribulationibus occasione hujus Molae exatlantis informari dato ad illum mandato.[a]

512.

I. Lipót császárnak

Bécs, 1702. október 17.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine Domine Clementissime Benignissime

Ex Officÿ Supremi Comitis qvo ex benignitate Vestrae Majestatis in Maramoros fungor incumbentia humillime Vestrae Majestati remonstrare cogor sub A. Qvomodo a multis jam Annis inter Fideles Vestrae Majestatis Subditos Maramorosienses & Vicinos Polonos Controversiae intercedant non tantum cum maximo Maramorosiensium damno & Injuria, sed etiam cum Commertiorum ex Polonia per Maramoros, in Transÿlvaniam & Hungariam tractari solitorum impedimento.

Qvare humillime Vestram Majestatem nomine totius Comitatus Oro. Dignetur Vestra Majestas pro sua Sapientia & Benignitate per suos apud Regiam Majestatem Polonicam Legatos remeo deducere.

1. Ut dentur Stricta Mandata per Suam Majestatem Regiam Polonicam suis Subditis Polonis ne tales Violentias alias attententur.

2do. Et ut particularis Commissio in Sztri vel Szkolya instituatur, in qva Commissione particulares istae inter Maramoros &

[a]...[a] [autográf]

Vicinos Polonos ultro citroque factae differentiae, per Vestrae & Regiae Polonicae Majestatum Deputatos qvo citius eo melius complanentur & adjustentur, neque ulla ad tales disgratias continuandas occasio vel materia amplius Supersit. Pro qva Vestrae Majestatis Benignitate omnes Vestrae Majestatis fideles Subditi Comitatus nempe Maramoros & ego ad perpetua Vestrae Majestatis & Augustae Domus obseqvia & fidem nos devovemus.

Sacrae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae

Humillimus & obseqventissimus Subditus & Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen

513.

I. Lipót császárnak

S. d., [Bécs, 1702. október 20. előtt]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas

Domine, Domine Clementissime, Benignissime!

Qvandoqvidem Sacrae Caesareae Regiaeque Majestati Vestrae libuit, tam in Anno 1698. qvam nunc proxime in Clementissima Audientia, me jam ante resolutarum Suarum erga me indignum Gratiarum futuro effectu consolari, ideo illa Benignitate fretus ita illas qvam humillime specifico.

In Anno 1696. Teste E. Clementissime Vestra Majestas resolverat, in Casu mortis vel cessionis meae, officium Supremi Comitis, Comitatus Maramaros, et Capitaneatus Huszthensis Filio meo Michaeli de Bethlen, de cujus Expeditione Intimationem ad Cancellariam Aulico-Transylvanicam humillime peto; Siquidem ingravescens mea aetas, et incertitudo ultimae horae, ad Cessionem me monent; Et praesertim, quoniam majora Vestrae Majestatis Servitia Transylvanica, saepe meam in Comitatu praesentiam ipsi alias valde necessariam impediunt. Quoniam vero praefati mei Filii jam 30mum aetatis Annum agentis valetudo inconstans valde saepe me terret, et contristat. Humillime oro, dignetur Vestra Majestas, hanc Suam Gratiam in alterum meum Filium Josephum ita extendere, ut in Casu mortis Michaëlis, Josephus succedere possit, ut ita mea Canities per Vestram Majestatem maxime consolata descendat in sepulchrum. Deus Caesareo-

Regia V*est*rae Ma*jest*atis Beneficia Augustae tam Personae, quam Domui, in infinitum remuneretur.

Sacrae Caes*areae* Regiaeq*ue* Maje*st*atis Vestrae

Humillimus et Obseqventissimus
subditus et servus.
Comes Nicolaus de Bethlen

514.

Ifjabb Teleki Mihálynak és Teleki Lászlónak

Bécs, 1702. október 25.

Kőtelessen szolgál*o*k kgltk*ne*k.

Két rendbéli leveleit vettem kgltek*ne*k most csak hamar ugj-mint de 9 et 15 currentis.[1]

Az Duka Vajda pénze iránt mar kgltk csendesek lehet hacsak az tőrvény kgltekre nem veti.

Az mi az kgltk három kivánságát illeti, azért edgjikért sem kell az Udvart busitani, mert 1. akar micsoda per legjen kgltk ellen aszt szabad ide fell apellalni, ha nem bocsattyak ott az Praeceptorium egj forint az ára. 2. Lehetetlen egj embert akar kit ugj fel tenni az mint az Sennyei es Szirmai peldajat kgltek ele hozza, de kőnnyű az ollyan ellen excipialni az tőrvényben ha mikor az ember ugj itili szűkségesnek, ha meg itilik az exceptiot jo ha nem i apellat in ea parte[2] és az is fel megjen apellatioban az tőbbivel edgjűtt. 3. Eleg kgltek*ne*k az régi Generalis Protectio mellyett re et exemplo moderno[3] erősit az Generalisra ment ő Felsége parancsolattya kiis ugj hiszem az mint ennekem sub dato 15. most ir, és én is ez mai nap rescribaltam neki azon ember leszen az ki volt. En is in justis & possibilibus[4] mig I*st*en éltet igjekezem lenni

[a]Kgltk kőteles szolgaja Sogora

Bethlen Miklos[a]

Datum 25 8br*is* A*nno* 1702 Viennae.

[1] folyó hó 9- és 15-éről
[2] az alperes fellebbez e részben
[3] tényleg és mai példával
[4] a jog és lehetőség határain belül
[a...a] [autográf]

515.

Teleki Mihályné Vér Juditnak

Bécs, 1702. októbeř 25.

Betsüllettel es szeretettel szolgálok edes Aszszonyom Kegd*ne*k &c.

5. 8br*is* költ Kgd levelét betsüllettel véttem. A Leanyomot ha I*sten* le viszen, vagy Januarius, vagy Februariusba megh adom, hiszem ott honnis megh mondotta*m* volt Teleki Mihaly es Laszlo Urameknak.

A Duka penze dolga io rendbe vagyon Kgytek aránt, es[a] a Gratia dolga sem volna roszszul, tsak lenne eggy Conferentia, ott el válnek, felek ha eggy kitsiddegh hatrabb kell hagynom Sandor Ur*amat* miatta, mind az altal remenlem hogy Confer*en*tiais leszen, es ha nem tsordulis, de a költsegh talam viszsza tsepegh. Ayanlom I*stennek* Kgdt.

Bets. 25. 8br*is* A*nno* 1702.

Kegd*ne*k betsűllettel es szeretettel szolgalo Komja es Sogora

Bethlen Miklos

516.

Máramaros vármegyének

Bécs, 1702. október 31.

Mint Joakaro Uraimnak Atyamfiainak Baratim*nak* szolgalok es Istentől minden aldasokat kivanok kglmetek*ne*k

17 [?] p*rae*sentis kőlt kglmetek Levelet vettem. Commendans es az Lengyelek irant ugy egyeb Dolgokrolis Vice Ispany Uramnak irtam bövebben, es ahoz valo szükseges Leveleketis eö kglme kezeben küldettem.

A Quantum dolgaban hogy kglmtek senkit fel nem küldet abban semmit sem vesztet, mert ha eddig küldet volnais haszantolan let volna, mert it az Quantumot meg maga az Udvor sem

[a] [előbb:] de

tudgya, nem hogy el tudnak intezni, maskent ennekem minden tehetesegem [!] szerent leszen gondom rea a mig it leszek, el menetelem utannis penig ha lehet ugy hagyom az dolgot Tarczali Uram es Szentkereszti Uramek*nak* hogy az en el kezdet munkamat Continualhassak, en penig addig az Palatinust, Cancellariust es hasanlo Meltosagokat igyekezem Disponalni az mint maris cselekedtem

Hogy kglmetek kőzt Quartelyos legyen, attol nem kel tartani ugy hiszem, mert nem leszen Had oda fel a kit oda tehessenek, mert eö Felsegenek ide fel kivantotik az Had, mind azon altal arra is a mintt lehet vigyazok; De azomban ugy tudom kglmtek*nek* keziben ment a mi kglmes Urunk eö Felsege, es Mlgos Palatinus Uram paronycsolottya eddig bizonyosan ugy hiszem, bizonyos szamu 100 egynehany Hajduk allitasa felöl, melynekis hamar meg kel lenni, mar nem tudom ha kglmtek ot gyűtie meg az hadot, avagy hogy az Vice Colonellussal alkuszik meg es penzt ad az had gyűltesre, mert Mgos Palatinus Uramnak ottis jar vala az elmeje hogy csak penzt kellene adni a Vice Colonellusnak Bagosi Uram*nak*, kitis ide fogot hivatni eö Herczegsege söt mond vala eö Herczegsege ollyatis hogy nem esnek kglmtekre igen sok, hanem 105 avagy 106 de ugy hiszem 114 vagy 118rol irtanak, akar mint legyen az, de kglmtek ollyan Dispositiokot tegyen hogy mas Varmegyeknel allab valok, es az eö Felsege szolgalattyaban kesedelmesek ne legyenek

Dioszegi Uram dolgarol magam beszellek en kglmetekkel, nagy oka vagyon annak, mellyis kglmtek*nek* Jovara nem Gonoszszara valo, a mint meg fogja erteni

A So Vecturak fizetetlensege dolgarol Diczent Urammal beszellettem Az Bor Harminczodgya dolgarolis az Camarat meg talalom, es mindenekrol ujjabbon tudositom kglmeteket, vagy ha le indulokis Tarczali Uram altal veszen kglmetek tudositast. Ezzel ajanlam Istennek oltalmaban kglmeteket. Datum Viennae Dje 31 Octobr*is* A*nno* 1702

Kglmetek szolgalo Joakaroja Attyafia Barattya.

Bagosi Vr*am* szinten most it vagyon kivelis en beszellek az gyalogok allapottyarol es ujjobban tudositom kglmeteket, de most ezen postan el kel küldenem ezt

Bethlen Miklos

517.

I. József királynak

S. d., [Bécs, 1702. november—december]

Sacratissime Rex, Domine Domine Clementiss*ime*

Olim Artaxerxi Rusticus miser haustam ambabus votis ex propinquo fluvio aqvam dono obtulit; Rex tam magnus vitio non caruit, nec alii potus, nec ministri defuerunt; Saltem Aqva, unde Rusticus hauserat, erat vicina, et Vasa Rusticae manus Gallo puriora non deerant Regi, forsitan nec sitiebat, uti nec fertur illam Aqvam bibisse; quid quid sit: gratissimum fuit Regi Rustici donum, ut qui non doni, vel donantis, [a]sed Sua Regia mensura simplicem ⟨donantis⟩[a] Candorem ponderaret. Tale ante paucos dies, ego Vestrae M*aiesta*ti Triumphanti donum obtuli; Jejunam et M*aiesta*ti, ac gloriae Vestrae minime congruam, sed revera ex sincero Corde, ad instar Lymphae limpidae fluentem Aggratulationem, quam quod vestra M*aies*tas aspernata non sit, Clementiss*ima* illa, quam mihi balbutienti dedit, audiendi patientia mihi persvadet.

Addo nunc alterum etiam Aqueum munus, opiniones humilimas, de stabiliendo Augustiss*im*ae Domus Throno in Tran*sylva*nia, et valedictionem humilimam quantum Tran*sylva*niae, ubi Vestrae M*aiesta*ti servio, distantia, mea aetas 60 annor*um*, et communis omnibus mortalibus me credere faciunt, ultimam humilime oro ergo, ut quam mihi salutanti in audiendo patientiam Vestra M*aies*tas largita est, eandem in his per otium Legendis patientiam dare, et insuper post factam soli Augusto Patri communicationem (:cui etiam copiam humilime dedi:) de illis statuere, an ad futuror*um* tempor*um* Appro- vel Impro-bationem Regio pectore et scrinio[b] serventur, ac in Praxin deducantur, vel silentio, aut Vulcano Committantur: Et simul credere, quod et si ego in persona Vestrae M*aiesta*tis, ex primitÿs Cÿrum spero, neqvaqvam tamen Xenophontem agere praesumo, nec Cÿropoediam, aut Plinianos Panigyricos formo; neq*ue* Vanas auras scripturizantium Solini pruritum cupito, nec famelicus Poëta, panem carmine quaero, sed exonero Constientiam, et officÿ partes impleo, dum illa,

[a]...[a] [beszúrások a margón]

[b] [előbb:] sinnio

quae Augustissimo Patri exhibui, Vestrae etiam Majestati, Filio scilicet humilime offero, et Regi meam Patriam olim Regnaturo, ea, quae illi si tempestive sciantur, et Currentur; Gloriam, et Patriae meae salutem; si vero nesciantur, vel non attendantur, Regi quidem arduas olim Curas, sed Transylvaniae aexitium creare possunt; uti Consiliarius fidelis, et Patriota Zelosus, quam humilime suggerere cupio. Oblata ergo Augustissimae nunc Vestrae Maiestati exhibeo humilime sub Litera, A. Nullo alio fine, nec ut importunitates Augusto faciam, sed tantum ut Vestra Maiestas ex me illa sciat; et quod ad Publica quidem, ut quando Augusto Patri e re videbitur ulla tractare, Provinciam Vestra Maiestas, benigne in illis protegere. Quod ad mea privata vero, ut Clementiam Paternam, uti vestra Maiestas naturaliter haereditat, ita etiam erga meam Domum haereditare, et continuare Clementissime dignetur, et porro subjungo humilime *12* exiles observationes.

1mo. Uti Principibus Amicorum, et Inimicorum Vires ac Consilio scire magna est foelicitas. Ita non minus necessarum est suos subditos, et his vice versa, suos Reges nosse. Et quanto hanc notitiam Provinciarum a persona Regis distantia minorem, et imperfectiorem reddit, tanto major, et Regi in illis bene imperandi, et his bene parandi difficultas, et utriusque infoelicitas est, cui hodie inter Vestrae Maiestatis Provincias maxime obnoxia est Transylvania.

2do Sol altissime situs, et omnia videre faciens, propter interjectas tamen nubes nubulasque, ac Ecclÿpses, saepe nec videt, nec videtur, quanto magis ergo Reges, alienis semper auribus, et oculis utentes, quott patiuntur informationes in nubes, nebulas, et Ecclÿpses; Unus Regum etiam Vestra Maiestas est, ideo quod omnibus commune, id etiam Vestrae Majestati inevitabile est. Ó! Si liceret mihi optare, ut instar Mytridatis[c] sua quemque subditum lingva Vestra Maiestas intelligeret, quantus hinc illorum Amor erga Vestram Maiestatem nasceretur.

3tio Summe ergo necessarium est Vestrae Maiestati, modum invenire; ut nube queat pulsa clarior ire dies; Ideo quidam Principes, mutato aliquando habitu, Provincias suas perlustrarunt, et scrutati sunt, et sapientissime rexerunt, ac foelicissime regnarunt; Talis fuit Matheas Corvinus, Rex Hungariae magnus, Vestrae Maiestatis Praedecessor.

4to. Sed quoniam hoc periculosum est, utinam Vestra Maiestas

[c] [előbb:] Mandatis

aperte et secure suas ad orientem Provincias, et inter illas Tran*sylva*niam suis propriis oculis lustrare et perscrutari, et ex[d] illius situ vicinis, interna facies et aliis circumstantiis Regium suum Judicium et mensuras Capere posset, sed si hoc etiam fieri non potest, imitetur Vestra M*aies*tas illum Princip*em* qui se consilia a Mortuis capere, quam a vivis, malle dicebat, Libri illi sunt, Credo et hactenus a' Vestra M*aies*tate consulti, attamen amplius.

5to. Dignetur Vestra M*aies*tas, Hystorias Leges, Consvetudines Hungaricas et Tran*sylva*nicas, paenitius excutere, ac per Doctos viros extractum, vel Epitomen illar*um* elaborari Curare; Et quoniam ego Tran*sylva*nus, nunc pro Trans*ylva*nia loquor, specialius dignetur Vestra M*aies*tas illam Cordi summere et praesertim ista rimari; Quo⟨m⟩modo Tran*sylva*nia ab illo toto Tempore stetit, ex quo Augusta Domus Austriaca coronam Hungar*iae* gestat, et quomodo est illa a' Corona avulsa? Quomodo per Turcas possessa et tractata? quoties et quomodo per Augustam Domum recuperata et iterum amissa? Quae sub singulis illis Bellis Turcicis fuit, Europe facies. Qvales tunc Principum Rationes, Status, quales Vires, quae Consilia? Qvalem tunc Politia? Qvalem Religio? Qvalem hic vel ille Princeps, aut Provincia Personam in illis Tragoediis lusit, unde apparebunt causae, occasio, successus, et finis illorum, Et ipsae amissionis Tran*sylva*niae Causae, Occasiones, et Instrumenta, Et ut ad rem, ac nostra tempora proprius accedamus, diligenter attendatur ad proximum Bellum Turcicum, quod originem ex Hungaria sumsit, et quasi totam Eruropam [!] et Asiam involvit, et difficulter per semi-armatam Anglor*um* et Hollandor*um* mediationem Pace ad tempus interpolatum est.

6to. Quomodo per Augustum Patrem hoc proximo Bello, et quidem signanter a Victore, in A*nno* 1690. Turca, et Tököllyio partim armis, partim Diplomate, recuperata est; Quomodo pendente hoc Bello Tran*sylva*nia, et praesertim potiores, ac Primores, se gesserunt, notitia ⟨et praesertim potiores⟩ enim rerum in talibus, etiam notitiam Personarum necessario ⟨Regni ri⟩ requirer [a]Quomodo Diploma emanatum? Quomodo Gubernium[a] erectum, cum suis informationibus, et quae eo pertinent Resolutionibus in eum procul dubio finem, ut quae iteratam antea Tran*sylva*niae amissionem Causaverant, prae- et a' Verterentur.

7mo. Quomodo nunc Praesidio, Pace Turcico, et memorato Diplomate, per quos et quibus mediis, in fide et obsequio conser-

[a]...[a] [beszúrások a margón]
[d] [előbb:] eus

vatur? Et. Quomodo regitur, tam quod ad Militaria, quam quod ad Politica, et Oeconomica? Quomodo Nobilitas, Quomodo Plebs, tractatur? tam a' Militia quam a Politica potestate; Quanta et qualia onera Bellica annuatim portavit, et portat, et an sufficiat illis? qualis in oner*um* repartitionibus ordo et Justicia? Ita et in Tribunalibus.

8vo. Quid[e] sunt tres Nationes, cum suis diversis Privilegiis, Legibus et Consvetudinibus tres Status Constituentes; Et qualis illar*um* inter se hodie Nationalis magnae Consequentiae? discordia? Ita et Illustrium Familiar*um* cum Neonatis collisio, in puncta honoris.

9mo. Quid[e] sunt quatuor Receptae Religiones? quid est illa ad internam inter tott discrepantes Religiones, Lingvas et Consvetudines conservandam tranquilitatem ad inventa, a' majoribus Unio! in quam omnes Nobiles, et Liberae Personae jurare solent. et quantum in hoc Puncto Laboratur, ac Controvertatur hodie?

10mo. Quid quarta Natio Valachica, et quinta illius Religio tolleratae, non receptae titulo gaudantes? quanta illius multitudo? Qvalis cum Rascianis, Moldavis, Valachis, et tota Orientali Eccle*siastic*a Communio, qualis hodierna cum Religione chatholica ficta Unio? Qvalis istorum Hominum Fides, Barbaries, Superstitio et (:Deus avertat:) possibilis furor?

11mo. Quoniam vero haec super Augusta Domo singularis hodie est Dei benedictio, ut Augustus Pater, cum tanto Filio, et Vestra M*aiest*as, cum tanto Patre, de summa rerum consultare possint, hoc super abundante, Caesarea Gratia fretus, humilime suggerere debeo, accipiant Vestrae M*aiest*ates pro Domo Consily Suum Conclave; Praesidem Deum, Janitores, vel Camerarios[f] Angelos Consiliarios ultra se, Extractum vel Epitomen cujus superius *5to.* Puncto memini, et faciant Collationem Praeteritorum cum Praesentibus, ac porro adhibitis quos placuerit Ministris, Judicium de futuro, ac Suas Mensuras Regias summere dignentur, juxta illud Medium. *Ab Adjuvantibus, vel nocentibus sunt Indicationes* ⟨*Potendae*⟩ *Petendae* quae norma Tran*sylva*niae in particulari est applicanda, et semel decidendum.

An eadem mensurae quadrent Tran*sylva*niae, quae aliis Regnis et Provinciis Suae Ma*iesta*tis, Nemo vero hanc Collationem

[e] [előbb:] Quae
[f] [előbb:] Consil

⟨Suae⟩ et inde resultantes Mensuras aequae facere poterit, ac Vestrae M*aiesta*tes ipsae, tanquam Luminaria supra Passionum a' Temporaria Fortuna Vaporantium Nubes elevata, et quibus olim Vates dixit. Tu regere Imperio Populos Romane memento. Hae tibi erunt *Artes, Paciq*ue *imponere morem. Parcere subjectis, et debellare superbos.*

12mo. Quoniam vero vel Sapientiss*im*a et Justiss*im*a Consilia sine effectu nihil sunt; et majus sepae [!] est periculum, bene coepta deserere, vel male tractando evertere, quam non incipere, saepe et mora ac Cunctatio nocent, aliquando unum momentum totum perdit. Morbus certe Tran*sylva*niae moram non Patitur. Illi ergo ⟨Fabrando⟩ Fabiano *Unus homo nobis cunctando* praevaleat illud. Alexandri: *Nihil cunctando.* Ultimo Quibus Consiliis DEus benedicat, et faxit, ut post taedium vitae et Saturitatem Gloriae, hoc in Epitaphio Vestrae M*aiesta*tis Tran*sylva*niam olim ponere possit. *Hic situs est verus, Josephus Tran*sylva*niae,* qui Suo Exemplo docuit, quod *Non minor est Virtus, quam quaerere parta tueri.*

Et haec est mea a' Vestra M*aiesta*te humilima Valedictio, penes quam humilimum Sacrae Dexterae Osculum figo, et audaciae Veniam humilime imploro.

Sacrae Regiae M*aiesta*tis Vestrae

Humilimus et obligatiss*im*us
Subditus et Servus.

518.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1702. december 9.

Mint kedves bizodal*mas* Uram*na*k köteles szeretettel szolgálok Uram kglmednek.

Kglmed 30. p*rae*teriti költ Levelét becsüll[ettel vettem]. Már az elött kg*ne*k el küldöttem a Groff Apermont Uram Resolutiojat. Azt penig a többi között solenniter meg mondotta, hogj arra magát soha sem köti hogj a szölö melioratioja aestimaltassék mert azt mongya hogj avval prostitualná magát, és a szőlőis Örökössen oda veszne. Idötis 5 Esztendőnél tőbbet absolute Csak

nem köt. A Pénzt ad 1mum Januarÿ[1] kivánnya, addig penig [...] az alkuvásis nem megjen végbe, [...] vagy 4gyed nap mulva innét el meg[yek?] és mind az eddig itt lőtt nagj késlödésem mind az Eö Felge Erdélyben levö sietö szolgálattya miatt Postán egjenessen Erdélybe kell mennem, azért a mint más Levelembennis meg irtam mivel hogj én a Camarával 50, 60/m forintig intricatus és ados vagjok, Joszágok vásá[rlása?] lehetetlen hogj én erreis ra érkezzem most hamar, hanem kgld abbol az én töllem már régen percipialt flo. 2130. Szegény Idvezült Leányom kevés Arany, Ezüst marhája pénzé tételéből, magánál kglmednél Istennek le tett áldasából, és kevés kölcsönezésbőlis, hiszem meg szerezheti kgld azt a 15/m magjar forintat, alkugja meg kgld Izdenczi Uramal s vegje meg, hogj az melly alkal*ma*tossagot kgld ollyan nagjra becsűll ne repűllyen el, én igirem arra magamot hogy kilencezer nyolcz száz hetven forintig ki mentem kgldt osztán, csak ezen a nagy Árvizen mehessek által, ugj hogj az előtti igiretem és köztűnk fenn forgott modalitások szerént a 12/m forint*na*k ne légjen héjja, de most hirtelen bizony csak [nem?] lehet mellyet szükségesnek itiltem kgl*ne*k [meg?] irni, hogj jövendöben ne okozzam. Szinte mais beszéllettem Apermont Uram*m*al és azt mondá hogj kgld, és Izdenczi Uram között már alkalmasint végbe ment a dolog, agja Isten legjen ugj. Ezzel ajanlom I*stenne*k kgldt. Viennae Die 9 Xbr*is* A*nno* 1702.

[a]Kglmed kőteles szolgaja Bethlen Miklos[a]

519.

Bethlen Lászlónak

Bethlenszentmiklós, 1703. február 12.

Édes öcsém uram. 31. praeteriti költ kglmed levelét vettem. Adná Isten örömmel vehető választ irhatnék, de mit tehetünk, ha Isten a szegény kis Farkasnak jobbat adott ennél a világnál, bizony az én feleségem és József majd annyira afficialódott vélle, mintha innét holt volna ki valamelyik. De kglmed mint realis ifju ember ne desperaljon, meliora restant frater, si hic sit patientia Christiana.[1]

[1] január 1-re

[a]...[a] [autográf]

[1] jobb következik, öcsém, csak meglegyen a keresztyéni türelem

Igen akarom, hogy kglmedet rám assignálta a camara usque ad fl. 13. m.[2] ezt bizonyosnak tarthatja kglmed.

Kérem tartson kglmed atyjafiának, bizony atyai szeretettel vagyok kglmedhez nem csak atyafiuival.

Erre is kérem, adja itten kglmed az házát szállásul a násznépnek pro 5. et sequentibus Martii,[3] mindnyájunkat obligál, ha parancsol róla szolgáinak. Ha lehozhatná kglmed akkorra az én vásárlásomot, ámbár az ón tál hátrább maradna is, igen akarnám. Isten vigasztalja kglmedet. Szent-Miklós, 12. Februarii 1703.

Kglmednek szeretettel szolgáló atyjafia

B*ethlen* Miklós

520.

Galambos Ferencnek

Bethlenszentmiklós, 1703. február 13.

Mint kedves Jo akaro Vramnak szeretettel szolgalok, es I*sten*töl minden idvesseges jokat kivanok Vram kglmednek Unokaimmal edgyűt.

5. Januar*ii* in duplo irt kgld leveleit el vettem es mint hogj már sok Esztendök alatt, sok irasokkal busitottuk egymást, rővideden ezeket irhatom kglmednek:

1. Sohasem hittem en azt, hogy kgld ollyan nagy Jonak tartván azokat az szölöket, az en Bécsböl utolszor irt levelem szerint, meg ne szerezze azt a 13/m forintott, mert a mint kglmed irja hogy adossagot nem hágy a Gyermekinek bizony goromba ember volt volna hát az a kiröl christus Urunk szol, Matth. 13. V. 44. *Ismet hasonlo a mennyeknek országa a mezöben el rejtett kinczhez, melylyet minekutanna meg talál az ember, el rejti azt, es a talált kinczen valo örömeben, el mégyen titkon, es minden marhajat el adván meg vészi azt az mezőt.*

En kgldet csak arra kértem hogy kgld kölcsen kerjen még pedig az en Parolamra 10/m forintig, amaz Evangeliumbeli Ember pedig, mindenet el is atta, ugy szerzette meg a nagy kincses Joszagot, szölö volté avagy mi csoda, en bizony most annál a mint

[2] 13 ezer forintig

[3] március 5-re és a következő napokra

kgld azt becsüllette sokkal haszontalanab Joszágnak meg vétele miat verem magamat adosságban, de en nem tartom adosságban valo verésnek azt, mikor az Ember Joszagot vészen pénzel, es azt hadgya a Gyermekinek.

Az szegény Leanyom kevés Portekajanak es egy keves ideig tarto Ados levelnek nagy szep Interesse lött volna az a szölö mas az ugy hittem hogy a magaebol is adhatot volna kgld ennékem 10/m forintot kölcsen, mikor en a kgld Unokainak kerem kglmedtol kölcsen.

De ha Istennek nem teczik en rolla nem tehetek, eleg kárt vallék 4. Esztendeig hevertetvén setáltatván annyi Ezer forintott, a melyleyeknek sem én sem Szegény Unokaim hasznát nem vehették.

2do. Soha nem ellenzettem sem én, sem a Fiam Bethlen Mihály, hogy a magok Anyai rész Joszágokhoz hozzá ne nyullyanak a jo Unokaim, noha de Jure ellenzhetnők, mert ittis idebe ez miatt a bizontalanság miatt minden dolog Confusioban volt, s-vagyon, es a Szegény Vőm transigalt volt felölle Bethlen Mihályal. Jöjjön vagy küldgyön be kgld mais mindgyárt Bethlen Mihálly kézhez adgya, meg láttya csak Esztendö alattis kgld micsoda Joszág, es melly könnyen s. hamar altal tud menni, a Paraszt Ember Havasalföldében es a Körösben.

3tio. Irja Kglmed hogj az Unokaimat Scholaban adgja, es bár csak azoknak allapattyakhoz illendö kölcsegek tellyek, küldgye be öket en bizony itt Joseph Fiammal fel neveltetem es tanitatom, es bizony illendökeppen is gondot viseltetek reajok, mind etelek italok ruházattyokra, a melly ha az Anyai ó rész Joszagokbol ki nem telikis, ki telik az en Atyai Joakaratombol, ha csak edgyiket a nagyobbikat adgja ide

4to. Mit irjon Meltosagos Aspermont Vram im Parjat kültem kglmednek en reszemröl magamat az elött a Meltosagos Ember elött bizony könnyen meg menthetem, kgld is maga reszéröl adgja meg becsülletit annak a Meltosagos Urnak.

Ezzel Isten kegjes oltal*ma*ban ajanlom kgldet, es továbra is maradok

[a]Kgld köteles szolgaja

Bethlen Miklos[a]

Sz*ent* Miklos. 13. Februarÿ. A*nno* 1703.

[a]...[a] [autográf]

521.

Jabróczki Ádámné Kapi Erzsébetnek

Gyulafehérvár, 1703. március 21.

Becsüllettel szolgálok és I*sten*töl vigasztalást kivánok édes Hugom Aszszony kgl*nek*.

Kglmed Levelét vőttem, melyr[e eddi]g azért nem tehettem választ, hogy itt akartam a Dolgoknak végire menni, kglmed azért ebböl a párbol meg tanulhattya miben légyen a kgld dolga itt, és mit várhassan jövendőreis innét, innét édes Hugom bizony soha igasságot és vigasztalást magad*nak* ne varj, ha ott az Isten nem mutat, egyéb Tanácsot nem adhatok, hanem azt hogy kglmed avvagy én reám és az Secretariusokra szollo parancsolat által avvagy penig más formánn irt Requisitoria által vegye ki az ide valo Cancellaria Prothocolumából mint folyt eleitöl fogva a Guberniumba az a kgld dolga, mert ott mind meg vagjon irva a mig a Gubernium elött forgott. A mint penig osztán az Var*me*gyen forgott és a Tábla[...] imigy amugy fel jőtt es [...]dott, annakis ha az Udvar[i Táb]lának parancsol végére mehet jo moggjával. Itt bizony nem az a gongjak hogj eö Felségét rendessen informállyák, vagy Apor Uramat [admo]neallyák hanem hogy az Országot lázzasz[szák], és egészszen el roncsák azt a kigyelmed Igyét; De kglmed kécségben ne essék mert az Isten bizony kglt meg segitti még abban és jo vegét adgja sok nyomoruságának; Mellyet is adgyan Isten. Datum Albae Juliae Die 21 Martÿ A*nno* 1703.

Kg*nek* becsűllettel szolgálo Attjafia

B*ethlen* Miklos

522.

Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek

S. l., 1703. május 28.

Illustrissimi D*omi*ni D*omi*ni Colendissimi &c.

Responsa utriusq*ue* cum respectu competente accepi. Quod ad Deputatos in Maramarosh imposter*um* correspondebimus quum tempus sufficiens adhuc suppetat. Sed quod ad negotium Camera-

le cum D*omi*no Comite Ladislao Bethlen, ego antequa*m* has V*estr*ar*um* Illu*stri*ta*tum* Literas acciperem, jam ipsum huc vocaveram, et ecce cessionalis in Minutis, si placet remittatur per Exhibitorem, & ego illius Originalem loco pecuniae V*est*ris Illustritatibus dabo, erga Quieta*n*tiam de his 13/m florenis [a]& additis illis ante paucos dies D*omi*no Kaszoni datis 2/m, in summa de 15/m fl. expediend*am*[a] Et si revera non tenerer Conditionibus minime impletis, nec Bono Husztensi solide resignato, [a]quod & Inclusa remittenda testat*ur*,[a] nec certe facerem, neq*ue* duos illos mille dedissem, nisi magnus mihi esset respectus Excel*sissi*mi D*omi*ni Camerae Praesidis, & erga servitione*m* Suae *Majesta*tis zelus Et spes certa de meis satisfactionibus et consolationibus. De quibus coram plura in Gyogy, quo & ego ibo die veneris et precor felicissi*m*a quaeque V*est*ris Illustritatibus & maneo earundem

523.

Teleki Lászlónak

Gyulafehérvár, 1703. június 11.

Edes Sogor U*ram*.

11. keőlt kgd levelet vettem. Es a dolgot recommendalt*am* szoval Keresztesi U*ramnak*.

Betsi levelet kültem teghnap Biro Samuel U*ram* altal kgdnek, disponallyo*n* kk de Discretionibus[1] oda fel, mert bizony megh romlik a mint Tartzali U*ram* irja, megh botsasson az Aszszony, de jobb keveset keölteni, mint egeszszen megh romlani. En bizony feltem kket.

A melly fl. Rh. 608. ennekem Fiam U*ram* adoss, azis minnyajan illeti kket Ennek fl. 300. egyszersmind adattam kegytekert Discretioba eggy derek Secretarius*nak*, kinek ez utannis hasznat vehetni mindennap [?] A fl. 308.al vitte vegbe egeszsz keöltseget maga es Irassa.

Az Irasokot S*zent* Miklosra el varo*m*, és ha mibe tudok szolgalok. Ajanlo*m* I*stennek* kgyteket. Albae. 11. Juny. 1703.

Kegd keöteles szolgaja Sogora

Bethlen Miklos

...[a] [beszúrások a margón]

[1] a jutalmakról

524.

Johannes Honorius Seeaunak és Georg Ecklernek

Gyulafehérvár, 1703. június 11.

Illustrissimi *Domi*ni *Domi*ni mihi colendissimi &c.

Mitto has inclusas omnes mihi valde ingratas. Prima sub A ostendit iter nostrum in Maramarosh esse differendum usque ad dissipationem nebulae illius noxiae. 2da sub B. ostendit me nuper maxime periclitatum, & quantum audeat Eminentia Invida, ubi Jouem procul sentit & dormire credit. Imo Charissimi *Domi*ni scribitur mihi Vienna, quod nonnulli Ministrorum credant jam me talem esse, quales sunt in me conjurantes, & illos esse tales, qualis ego sum revera. Audacissime enim dico, quod & Deum magis quam illi timeo. Et Caesari & Patriae fidelius quam illi servio. Et Justitiam & Charitate*m* erga Proximum melius quam illi observo. Et tamen ego Agnus AEsopi infra Lupum bibens Aqua*m* turbo. Judicet Deus, & vos si *Chris*tiani & Veri Nobiles estis mei Testes eritis. 3. sub C. ostendit quod ego Bonum Huszt possidere plane non possim, sed quod *Dominus* Commendans sit illi*us* *Dominus* & maximus etiam meus in Aula eversor. Miror etiam quod de reb*us* mobilib*us* in Venditionis Contractu Ar*ticu*lo 4to mihi cessis, & nescio quare jam disputatis scribitur, ista me & multa similia confusu*m* & desperatum reddere possent, nisi me De*us* a' Juventute patientia*m* docuisset. Recommendo haec tanqua*m* Viris bonis & Christianis ac meis uti credo Amicis & Patronis. Et ago gratias pro iterata Informa*tio*ne quam accepi hodie. Rogo placeat remittere rela*tio*nem illa*m* tragicam quam communicavi servata apud se Copia Cras eo in Domum meam S*zent* Miklos, ubi utinam possem aliquando inservire V*est*ris Illustritatib*us*, quarum maneo constanter

Servus devinctissimus.
Comes Nicol*aus* de Bethlen

Albae 11. Junÿ A*nno* 1703.

525.

I. Lipót császárnak

S. d., [?, 1703 ?]

Sacra Caesarea Regiaq*ue* Majestas Domine, Domine Clementissime, Benignissime.

Humillime V*est*rae Maj*esta*ti exponere cogor. Qvod Arcis Huszt restauratio, et Munia Capitanei mihi Benignissime a Vestra Maj*esta*te demandata erant Teste C. sed Baro Eÿthner, modernus Commendans, non tantum omnia sine meo scitu, sed et cum multis in Comitatum, in me, et in Bona, ad Arcem pertinentia injuriis exercet solus. Imo Commendam ad totum etiam Comitatum extendere modis mirabilibus studet; Oro itaq*ue* ut mihi largitus a V*est*ra Maj*esta*te Comitatus et Capitaneatus Honor, illibatus maneat, si haec mihi gratia a V*est*ra Maj*esta*te facta est, ut habeam multo quam Capitaneatus majora in Tran*sylva*nia et Comitatu mihi Clementissime a V*est*ra Maj*esta*te concredita; Qua Clementia fretus, praetendo tantum solitos Capitanei honores. Iurisdictionem solitam, & Reditus. Et ut Commendans cura defensionis Arcis, et Residentia in Arce, ac Militari intus Commenda sit contentus; Quae vero ad aedificationem Arcis pertinent, mihi qua Capitaneo, et Bonorum Inspectori relinquantur. Et multo magis omnia extra Arcem in Comitatu et Districtu Politica, Iuridica, & Oeconomica Semper Comitibus et Simul Capitaneis Supremis debita, mihi soli, & meis juxta Leges subalternis maneant. Et ut hoc Commendanti V*est*ra Maj*es*tas Benigne & serio injungere dignetur. Pro qua V*est*rae Maj*esta*tis Caesareo-Regia Gratia, ego etiam me ad perpetua Augustae Personae & Domus obseqvia devoveo.

Sacrae Caes*areae* Regiaeq*ue* Maj*esta*tis V*est*rae

[a]Humillimus et obseqventissimus Subditus et Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen[a]

...[a] [autográf]

526.

Máramaros vármegyének

Bethlenszentmiklós, 1703. július 1.

Mint kedves Jó Akaró Uraimnak, Atyámfiainak, Barátimnak, szolgálok, és Istentül minden jókat kévánok kegyelmeteknek!

Maga láthattya kegyelmetek mi formában veté Isten Eö Felsége akadályit az én kegyelmetek közé való ki menetelemnek, melylyet mind közönségen[a] a kegyelmetek, mind az én magam különös dolgaimra nézve mely igen neheztellyek, meg nem mondhatom;[b] de mit tehetünk róla, ha Istennek úgy teczik. Mint hogy azért tovább is merő bizonytalanság, mikor mehetek ki, s mehessek e, vagy nem a Nyáron is, mert immár az aratás majd bé jő, és Törvénykezés, Varosok Productiója, s afféle dolgok nem folyhatnak, mind az oda menő Birák, mind az perlő, és producens felek magok károk nélkül való nem érkezések miatt, és félö éppen Novemberre ne vévödgyék,[c] az én oda mehetésem, hogy azért kegyelmetek Varmegyéjek[d] a Tisztek dolgában tovább is valami kárt, és akadályt ne szenvedgyen, tégyen mindgyárt Gyülést, és akár mostani Szolga Birákat Eö kegyelmeket, eskettesse meg kegyelmetek, mint hogy már az Uj Esztendőben is egynehány hólnapokat bé[e] töltöttek, és abban az én kevés Proventusom is periclitál, akár penig Szolga Birák aránt való elméjérül, kegyelmetek túdósitson, és én is mingyárt rescribálok kegyelmetek*nek*, és ha más Szolga Birákat tészünk sem bánom, tsak ezt ab ultima Martÿ[1] kezdödott Uj Esztendönek el töltt hólnapjai béli Proventusom in tali mutationis casu[2] ne periclitállyon, hanem az Uj, és Óh Tisztek úgy conveniállyanak, hogy az enyim ab ultima Martÿ légyen meg, ha tsak egy hólnap, vagy penig[f] mivel többecske vólna, nem szólnék, de ennyi hólnap igen sok.

[1] március utolsó napjával
[2] e változás alkalmával
[a] [az első változatban *közönségesen* áll]
[b] [az első változatban *irhatom* áll]
[c] [az első változatban *vetőddgyek* áll]
[d] [az első változatban *Vármegyéül* áll]
[e] [az első változatban *holnapot el* áll]
[f] [az első változatban e szó hiányzik]

A mi penig Vice-Ispány, és Notarius Uramék, ö kegyelmek dolgát nézi, mint hogy az nagyob Consideratióra méltó dolog, azt kételen magam jelen létemre kell halasztani, mellyet ugy hiszem probis[g] nem improbálhat, mindazonáltal ha kelmetek abból is értelmemre[h] adgya nékem, kedvessen veszem, cum protestatione mindazáltal, hogy kivált a Vice-Ispany létele[i] dolgában az Approbátában irtt Articulust és azon[j] Authoritásom Praejudiciumára ne légyen, és ne vettessék ez az én irásom.

Az mostani Zenebonákban penig, és az Tolvajok állapottyában az Istenért kérem kegyelmeteket, mutassa meg kegyelmetek kegyelmes Urunkhoz, és Édes-Hazájához való kötelességét, mert a mint hallom a Butfalvi Bérczen is már fosztogattak, ha minden felöl úgy környül veszik kelmeteket bizony nem tudom mi lészen belöle

Nem kétlem az én irásom kivül is kegyelmetek maga Gyülésében az én Huszti Udvar-Birámat jó szivel láttya, mindazonáltal kérem én is kegyelmeteket, az és en személlyem és Tisztihez illendö helye és alkalmatossága légyen meg kegyelmetek között, kinek is meg parancsoltam, hogy mindenképpen tisztességessen alkalmaztassa kegyelmetek között magát. Ezzel ajánlom Istennek óltalmában kegyelmeteket. Datum *Szent* Miklós Die 1a Julÿ *Anno* 1703.

Kegyelmeteknek szolgáló Jó akarója Attyafia Baráttya

Bethlen Miklós

527.

Teleki Lászlónak

Bethlenszentmiklós, 1703. július 3.

Szolgálok édes Sogor Uram kötelessen kg*ne*k.

Tegnap az Aszszony, Teleki Mihály, Joseph és Sándor Uramék itt lévén igy találok szükségesnek, hogy azokat az Irásokat a mellyek kgld*ne*k a Duca pénze dolgából szükségesek, egy Sup*pli*-

[g] [az első változatban e szó hiányzik]
[h] [az első változatban *értelmét* áll]
[i] [az első változatban *Tétele* áll]
[j] [az első változatban *az en* áll]

catioval Eö Felségéhez minél hamarébb kűlgye fel az Agens kezébe; Im én egy Memorialet Minutaltam ha knek teczczik purizalhattya, Oda fel valo küldesre penig szükséges irások ezek;

A. 1 Az Ország Tavalyi 7beri Deliberatioja kgltek ellen.

B. 2 Az Martiusi Ország Gyülésében ugyan kgltek ellen valo deliberatio.

C. 3 A Radnothi kgltek ellen valo Deliberatio.

D. 4 A Generalisnak a Radnothi Consultatio utánn mikor benn vala Teleki Mihaly s Joseph Uram, eö kglmektöl bé adott Memoriale.

E. 5 A Mostan mind Generalisnak mind Guberniumnak adott kigyeltek Memorialéi.

F. 6 Az az Iras, melyben kgltek Innocentiaját megh mutattya cum

G. Documentorum Extractu;[1] Ebbe azért kgld quo Citius, melius & ordinatius[2] járjon el. Istennek ajánlom kgld Szent Miklos Die 3 July 1703

Kigelmed [a]köteles szolgaja Sogora

Groff Bethlen Miklos[a]

Sub H kivántatik a Tavalyi eö Felgének adott Memoriale.

[b]P. S. En Tordára mégjek kgld engem oda tudosicson.[b]

528.

Tarczali Zsigmondnak

Torda, 1703. július 5.

Szolgalok kglmednek etc.

27. praeteriti kőlt kgld levelét vettem. Latom a valtozasokat, noha az en elöttem nem csuda, meg ott fen letemben vala ennek a kezdeti, es bár akkor lött volna az en részemről, mert a kasbéli buzat az ugarra eset jég el nem verte volna, mindazonaltal en meg tanultam az 146 Soltárt, Emberbe reménsegemet nem vetettem. Az Isten s. a Csaszár él. Irtam en a kinek kellet kgld jovallasa szerent Gratulatoriakat, mellyeket kgld meg adván csinallyon

[1] a G. az iratok kivonatával

[2] minél gyorsabban, jobban és rendesebben

[a]...[a] [autográf]

[b]...[b] [utóirat e része függőlegesen a margón]

utat vagy inkáb kerdezzen töllök, hogj már mint folytassa az en dolgaimat, mert per istam Camerae Praesidis mutationem[1] az en dolgaim meg nem halhatnak, ugj hiszem ugjan Meltosgs Groff Mollart U*ram* a mint 20. Junÿ ir ennekem, melyreis valaszt tőttem, kivált ha Tisztibe már fungal, jo akarattal lészen. Az Uj Praeses es Palm U*ram* felölis en jót reménlek mindeniknekis ugj irtam mint bizodalmas Uraim*nak* s. kgldis mint Tettére s-bizonyosra mennye*n* hozzájok, nekem jo Uraim ugj tudom kivált Palm regi Kinskÿ alat valo Condiscipulusom, es ott letembe is jol ajanlotta nekem magat. Nekem rettenetes Bajom ez az Huszti Vásár. A mint a Camara ad Fortifica*ti*onem Cibiniensem[2] assignalta a masodik 15/m flor. importunissime sollicitallya a Commissio sött Executioval fenyeget. A liquidissima fizetesemet flor. Rhen. 6/m bele nem akarja tudni. Ama regi praetensiomrol penig, (mellyek is mindgjárt liquidáltatnanak, csak az az ö Felsegétöl sokszor megh parancsolt Computus menne vegbe), ők semmit sem szolnak, sem most sem ez uta*n*, ha ollyan Efficax Mandatum nem jő eö Felsegétöl, a mint magok is in Informatione nupera[3] jovallották a Camaranak sive ut Gubernium certos Bonos viros denominet, qui una cu*m* Commissione istu*m* Computu*m* cu*m* Francisco Balogh Generali tunc Perceptore Fiscali, & Thesauraria-tu ac praetendente Comi[te] Nicolao Bethlen perficiant[4] mely ha vegbe nem megjen en töb kárt vallok 12/m forintal. En ugja*n* most maga*m* sem kivanom abba a 15/m forintba tudni, azt az en regi praetensiomat, hane*m* csak ezt az 6/m forintot et Interesse flor. 1050. a mely*ne*k 3/m pro hoc medio Anno 1703.[5] esik. Az 3/m penigh pro medio A*nno* 1699.[6] mellyet magok is agnoscalnak, de igj argumental*na*k ex secundo Ar*ticu*lo Contractus[7] mellyet includaltam, hogj en az 30/m forintot in parato deponállyam. Az 5/m penigh ex Salario Cancellariatus[8] vegyék ki. Itt bezzegh bizony meghis hevittenek eze*n* az uton engemet, mert en bizony nem más keppe*n* értettem, es clarissime meghis mondotta*m* mind Camerae

[1] a kamaraelnök mostani változása következtében
[2] a szebeni erődhöz
[3] a mostani tájékoztatásban
[4] hogy a gubernium jelöljön ki bizonyos derék férfiakat, akik a Bizottsággal, Balogh Ferenc mostani kincstári főszámvevővel és a kincstári hivatallal meg az igénylő Bethlen Miklós gróffal csinálják meg ezt a számadást
[5] háromezre e folyó 1703. év közepére esik
[6] 1699 közepére
[7] a szerződés második pontjából
[8] a kancellárságért járó fizetésből

Praeses Aichpichl Ur*amnak* s a többinek Kleinburg Uramnak specialiter es Ferschner Uramnak, hogj en 30/m forintnál többet nem adok, oszt*an* Camerae Praeses Ur*am* azt mondotta Ego non auderem tantu*m* 30/m flor. referre Suae Ma*jesta*ti, sed Consentiat D*ominus* Comes in 35/m et solvat 30/m Nos vero 5/m procurabimus ex illo Salario Cancellariatus quod D*ominus* Comes praetendit in Restantiis pro praeterito. Quonia*m* vero in Contractu ubi linea*m* duxi scribitur *ex memorati Emptoris Cancellariatus Salario defalcentur,* hoc potest trahi et ad praetentu*m* uti ego revera & intellexi & dixi, Et ad futuru*m* uti forsitan intelligere volunt D*ominus Comes* Seeau & Eckler quamvis hoc adhuc non dicunt aperte sed dicant ex Conscientia omnes supra mentionati. Domini quod ego in illor*um* 5/m flor. non aliter consensi, nisi [a]ita, ut[a] ibant eruante & procurente ex Restantÿs. Salarii Cancellariatus, quas ego p*rae*tendi vigore Caesarear*um* Resolutionum in Anno 1696. die 24 Martÿ, et in A*nno* 1698. die 7. Maÿ decretarar*um* et quar*um* effectu*m* ego sollicito si a Sua Ma*jesta*te superiori Anno Viennae, et in Conferentia resolutu*m*, et ut effectui mandati Camerae intimatu*m*, et consequenter a Camera rescriptu*m* est, pro Informatione*m* ad Commissione*m* Transylvanica*m*, Et quae Suam Informatione*m* jam dedit. Ex qua rer*um* serie sic concatenata [in] imiciter, quod 5/m isti floreni, nec ex restantiis Annis 1699. multo minus ex Salario meo currente pro A*nno* 1703 [a]defalcentur.[a] Et si Viennae fuisse*m* quando Contractus expeditus est, omnino desideras-sem et vi p*rae*missoru*m* etia*m* obtrimissoru*m* ut loco Verboru*m* *Cancellariatus Salario* Scribitur *ex Restantÿs Salarii Cancellariatus* ab ipso Comite in Resolutionu*m* in A*nno* 1696. 24. Martÿ et in A*nno* 1698. 7. Maÿ emanatar*um* in quem fine*m* rogo et ad Conscientia*m* adjuro Excel*lentissi*mo D. D. Comite Salburg Aichpichl, Kleinburg Fersner Baráti et qui quintus in illa Commissione erat D*omi*no Consiliar*io*, ne per obscuritate*m*, hanc contra mea*m* mente*m* in Expeditione factam istos 5/m flor. mihi periclitentur, sed attestentur mihi ita uti revera res se habet, p*rae*sentium in hac Camerali mutatione salvente mea justissima in hoc passu Causa. Excelsa Vero Camera jubent in disputatos illos 3/m flor. A*nno* 1699[b] sudor*um* meor*um* mercedem cu*m* interesse 3 ½ Annor*um* idest flor. 1050 acceptavi in praetii[c] Boni Huszt defalca*tio*-

[a]...[a] [autográf beszúrások — utóirat a margón függőlegesen (a következő lapon)]
[b] [előbb:] 1696
[c] [előbb:] pretium

nem. Ita pariter 3/m flor. hujus Anni idest in toto 7050 flor. acceptari. Ego quoque 7950 depono nec exspectata ad hoc resolu-
80 tionum intra paucos dies.[9] ⟨5. Julÿ &c⟩

[a]5. Julii 1703. Torda.

A penz Maramarosba vagjon nem hiszem be hozhassák a kurucz és Tolvajok miat, a Commendansrol sequente posta multa viala.[10a]

529.

Máramaros vármegyének

Torda, 1703. július 7.

Mint Jó akaró Uraimnak, Atyámfiainak, Barátimnak Istentül minden jókat kévánok kegyelmeteknek.

[9] Én nem merek csak 30 ezer forintról beszélni Őfelségének, hanem egyezzék bele a gróf úr a 35 ezerbe és fizessen 30 ezret, mi pedig abból a kancellári fizetésből gondoskodunk 5 ezerről, melyre a gróf úr igényt tart mint hátralékra. Mivel pedig a szerződésben ott, ahova a vonalat húztam, ez áll: „az említett vevő kancelláriai fizetéséből elégíttetik ki", ezt a követelésre is lehet vonatkoztatni, mint ahogy én valóban értettem is és mondtam is. De a jövőre, ahogy Seeau gróf úr és Eckler alighanem érteni akarja, bár ezt eddig nem mondták ki nyíltan, de lelkiismeretükből megmondják mind a fent nevezett urak, hát én abba az 5 ezer forintba másképp nem egyeztem bele, csak ha azt a kancellári fizetés hátralékából fizetik ki, amire én igényt tartok az 1696. március 24-én hozott és 1698. május 7-én kihirdetett császári döntés alapján, és aminek foganatosítását szorgalmazom. Őfelsége tavaly Bécsben és a tanácskozáson határozott, és az utasítás foganatosításáról a Kamara értesítést kapott, és aztán a Kamara visszaírt az erdélyi Bizottsághoz felvilágosítás végett, mely ezt a felvilágosítást már meg is adta. A dolgok ilyen kedvezőtlen menetéből következett, hogy ez az 5 ezer forint nem az 1699. évi hátralékból, még kevésbé a nekem 1703-ra járó fizetésből fizettetett meg. És ha Bécsben lettem volna, amikor a szerződést kiadványozták, ezt mindenképpen hiányoltam volna, és a „kancelláriai fizetésből" helyett beírattam volna: „a kancellárnak az 1696. március 24-i és 1698. május 7-i határozat alapján járó elmaradt fizetéséből", mely végre kérem és lelkiismeretére felszólítom a tekintetes Salburg báró urat, Aichpichl, Kleinburg, Fersner, Baráti urakat, és aki ötödikként ott volt abban a bizottságban, nehogy a homályos fogalmazás miatt, ami az akaratom ellenére került a kiadványba, ez az 5 ezer forintom elvesszen, hanem igazoljanak engem úgy, ahogy a dolog valóban volt, a jelenlegi kamarai változás közepette megmentvén az én e tekintetben jogos ügyemet. A magas kamarának pedig parancsolják meg, hogy azt a vitatott 3 ezer forintot, 1699. évi fáradozásaim bérét, 3 és ½ évi kamataival, azaz 1050 forinttal számítsa be a huszti birtok árának kiegyenlítésébe. Így hasonlóképpen 3 ezer forintot ez évre, vagyis összesen 7050 forintot vegyen figyelembe. Én is leteszek 7950 forintot, nem várván rövidesen döntést erről.

[10] a következő postával többet

Kegyelmetek 27. praeteriti költ Levelét vettem, és mivel hogy nagyobbára kegyelmetek a Szathmari terheltetésrül ir nékem abba a Levélbe mit irtam légyen én azon dologban kegyelmetek meg láthattya, és el is küldheti, én Méltóságos Rabutin Generál Urnak is meg irtam azt a kegyelmetek terheltetését, és kértem, hogy recommendállya a Cassai Kamarának azt a kegyelmetek terheltetésének le hagyását, de én ahoz vékonyan bizom, mert nem könynyen szokott oda irni efféle dologrúl.

A Técsőiek talaltanak meg engemet arrúl, hogy sokan a Gubernium végzése szerént közikben contribuálni tartozók, contribuálni semmiképpen nem akarnak, melyrül az Udvar Birám kegyelmetekkel conferálni fog, kérem kegyelmeteket mind maga tartsa, s mind penig másokkal tartassa meg azt az Gubernium az aránt való Conclusumát; egyébb dolgokrúl az előtti alkalmatosság alkalmatosságával irtam vólt kegyelmeteknek, többet most sem irok ezzel Isten óltalmában ajánlom kegyelmeteket. Datum Thordae. Die 7a Julÿ 1703.

Ruszkova Bojána és kis Bocskó Támadását az a Vármegye Executori ellen mint felette igen rosz példájú nagy dolgot úgy orvosollya meg kegyelmetek példássan, hogy ne kéntelenitessenek más nagyobb orvosok orvoslására menni, az kik osztán a Vármegyének is terhére lennének. P. S. A Cassai Commissionak, s Levemburgnak szólló Leveleimet kegyelmetek intitulállya, s a Titulussát ide is kulgye be.

Kegyelmetek szolgáló Attyafia Barattya.

Bethlen Miklós

530.

Demes Jánosnak

Gyulafehérvár, 1703. július 21.

Szolgalok es Istentöl minden jokot kivanok kgldnek &c.

Tudhattya kgld hogj ezen levelem meg ado Borbandi betsülletes Praedicatornak Fizeteseröl az Consistorium ollyan Dispositiot tett volt, hogy onnet az Enyedi Collegium jövedelmeböl adassek Esztendönkent harmincz harmincz forint fizetesibe, a mint hogj mar ennek elötte erre az Esztendöre felét azon harmincz forintnak ugj tudom kgld meghis adta, azert ez levelemet veven

kgld az hatra levö reszetis ugj mint flor. Hung. 15 ~ tizenöt forintot adgja meg kgld ö kglmenek, quietaltatvan magat rolla. Ajanlom ezzel I*stennek* kgldt. Fejervar. Die. 21. Julÿ A*nno* 1703. Kgld szolgalo barattya.

B*ethlen* Miklos

531.

Bethlen Sámuelnek

Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 2.

Edes Eötsém Ur*am*. &c.

En nem tudom az en Eörmenyesi Szent Ivanyi Jobbagyim*nak* nintsene elegh eszek hogy megh tuddgyak a dolgot mondani, vagy a Kgytek Repartitioja Tisztekül a Szebeni dolgosok irant hibazik, de az en elmemet fellyül haladdgya az hogy most az en S*zent* Ivanyi reszem 6. Az Örmenyesi 9. Embert addgyon ket hetigh Szebenhez, es megh azon kivül potollya a Restantia dolgosokot, holott az en tudtomra az egeszsz Orszagtol kivan Augustusra tsak mas fel Ezer embert, bizony nagy Joszag*nak* kell lenni annak az Eörmenyesi S*zent* Ivani en reszem*nek*, ha az egeszsz Orszag*nak* szazad reszet teszi, en tudom mikor fel vetettük a Guberniumba a dolgosokot megh az 3000.tis ugy inteztük conjecturaliter, hogy a Var*me*gyekenn circiter 25. vagy legh terhesebben 20. Emberről kell esni eggynek, [a]hat 1500bol negyvenre esnek[a] de ezenn az utonn ha tsak en onnet tizenötöt adok oda minden hatodik Emberem el megye*n*, es hanemha magam aratok osztann. Küldöttem azert oda Vintzi Ur*amat* hogy kgd Vice Tisztei vilagosittsak, mert ha ennek a Varmegyenek hatod része minden ember Joszagabol el megyen ugy annak az 1500 dolgosnak jo resze ki telik tsak innétis, bar a többi vesztegh üllyön. El varom kgytektől ebbe az Esztendőbe mind ab initio a dolgosok*nak* repartitioja falunkent mint esett.

Annak felette a mint Turotzi es Gabor Gyeörgy adossa maradtak nekiek, arrolis kerem contentaltassa szegenyeket, hadd segithessek magokot a Portioba velle, mert bizony soha sem győzik.

[a]...[a] [margón]

Nekem irjak Betsből hogy eő Felsege Magyar Orszag*nak* ez idei Quantumbol eggy milliot relaxalt, sőt megh többetis resolvalt relaxalni.

Az Hollandusokot particularis hartzal 30. Juny a Frantzia megh tolta, de 1. July oszta*n* az Hollandus megh verte; es az előtti naponn el vesztett Algyujat Bagaziajatis cum foenere viszsza nyerte, de a derek hartz megh hátra volt.

Tyrolisbannis a Bavarust es Frantziat circiter 3/m Ugy Olasz Orszagbais circiter 3600 emberigh vertek vagy vagtak, de megh a derek hartzok mind hatra voltak

Eddigh ugy hisze*m* Gene*r*al Klöckelsperg es Montecucoli Ura*m*is probaltak Rakocy Ura*mm*al Debretze*n* tajánn.

Nekem a Gene*r*alis irja hogy a Guberniu*mn*ak Vasarnap Fejervarra kell gyűlni, es ker hogy elöbb mennyek bé hozza, elis megiek holnap, noha a Felesegem betegh. Azt penigh tsudallom hogy Guberna*tor* Ura*m*tol semmi tudosittasom megh nem jöve arrol a Fejervarra valo menesröl.

Az en Vice Ispano*m* bizonyosonn ki tanulta hogy semmi idege*n* had se Svet, se Lengyel tellyesseggel nints Rakocy mellett. Ayanlo*m* Ist*enn*ek kgdt.

Sze*nt* Miklos. 2. Aug*us*ti. 1703.

Kgd szolga Báttya Bethlen Miklos

P. S. Most erkezek az Ur Gubernator Ura*m* harom rendbeli levele, éggyik az Fejervarra valo menetelröl. A masik az hirekröl, melly ez inclusabol meg lattzik:[b]

532.

Bethlen Sámuelnek

Bethlenszentmiklós, 1703. augusztus 6.

Edes Eötsem Ura*m*.

Kgd ket levelet vette*m*. A Kalmar Posztojat Tsipkejet töll*em* mind el vitte, de irok neki a Poszto s-Tsipke felöll Szebenbe Fejervarrol, az hova gyül a Guberniu*m* ad residendum p*r*opter

[b] [inclusa hiányzik]

hodiernas conjuncturas,[1] enis holnap vagy Szeredann megyek bé, mert Gubernator Uram teghnap mene Csenadra, es ma Szebenbe. &c.

Rakocy Kallo Debretzen kőzőtt taboroz, kinekis Debretzen s az Haydu Varosok megh holdoltak, de mi formann nem tuddgyuk Klöckelsperg Somlyonal vagion Varadhozis ment het Zaszlo Ratz hada eö Fgenek Lippa tajekarol kiis ha igaz az Püspökis [...][a] fel adott, miert es mint nem tuddgyuk Gondolom en a mint ez előtt 6. Esztendővel egynehany ezer Ratzot vittek vala Tokajra mostis ugy leszen vagy vagyonis mar, a mint hogy Szeged Szinta Arad tajann sok Ezer szabad Rattza van eő Fgenek a ki nem portioz, tsak kardal szolgal.

A Frantzia particularis hartzal eggy resz hadat az Hollandusnak megh verte volt (.mert megh lepte volt 30. Juny.) de mas közzel valo Armadaja ra erkezvenn reggel duplaval viszsza adtta Algyuit Bagaziajat Zaszlokot &c nyert.

A Badensis az Imperiumba mint jart mégh nem tuddgyuk, de mar az Algyukkal egymast puskaztak a Frantziaval.

Tyrolisbais a Bavarusnak eggy resz hadat megh verték rutul.

Olasz Orszagbannis eggy particularis hartz volt es a Frantzia vesztette. De a Nagy hartzok megh mind hatra vadnak, vagy ha mostansag leöttenek, s-az hire el nem jőtt.

A Szebeni dolgosok allapotjaba erralt kgytek mert az az in defalcationem 30/m fl.[2] rendelt dolgos ugian tsak ugy megyen, mint amaz ajandekonn adott 3/m dolgos mene, de penzbe acceptaltatik 14. X. mindennapi dologh. Es igy immar a computaltatott Varmegyekre Szekekre, hogy ki ki ennyi s-ennyi napot dolgozvan defalcaltatik neki ex Quanto portionis[3] ennyi s-ennyi Ezer forint. A dolgos penigh legyen eggy keves in Augusto,[4] nagiobb resze penigh in Septembri.[5] Es igy ezt az Ordinarie fel vetett dolgos mind vegbe viszi, azert nem kell tizenkent huszankent üzni eggy falubol most oda az embert, mint a Mikeszasziakis mondak teghnap elött hogy töllök 20. kernek. Ayanlom Istennek kgdt

Szent Miklos. 6. Augusti. 1703

Kgd szolga Battja Bethlen Miklos

[1] szállásra a jelenlegi körülmények miatt
[2] a 30 ezer forint lerovására
[3] az adó összegéből
[4] augusztusban
[5] szeptemberben
[a] [olvashatatlan szó]

533.

Gottfried Franz Eythnernek

Gyulafehérvár, 1703. augusztus 10.

Illustrissime Domine Baro! Domine & Fili Observandissime!

Literas Vestrae Illustritatis 18va praeteriti stÿlo parum Filiali scriptas, accepi tamen ut Pater debet accipere tales, responsum huc usque distuli, ut annexi ab Excelso Consilio Bellico Ordines adaequatum summae rei responsum praestarent, uti etiam spero praestabunt, et finem Controversÿs facient, in horum ergo Ordinum Conformitate ego Vestram Illustritatem rogo, ut et sibi et mihi oblatam in hoc passu a DEo quietem, et Concordiam ac Amorem amplectatur Cujus substantia in his consistit.

1mo Si quidem et antea ibi constituti Domini Commendantes, et si Uxorati plerique cum Familia numerosa in suo hospitio in Arce bene quieverunt ita etiam Vestra Illustritas maneat in illo et quidem tanto libentius, si quidem Dominus Inspector Baungarthner Ordines ab Excelsa Camera Aulica habet, illud Quartirium etiam melius pro Statu Vestrae Illustritatis accomodandi. Et hinc liquet quod si quid Vestra Illustritas ad sui illius Quartirÿ accomodationem adhuc desiderat, id non a meo Provisore, sed a praefato Domino Inspectore debeat desiderare.

2do Quod Vestra Illustritas nec ipsa debeat esse de aedificiis novis sollicita, neque me eo magis cogere possit ad ullas alias aedificationes Civiles, id clare apparet ex Contractus Venditionalis Articulo 7mo Quem Articulum nec Excelsum Consilium Bellicum Controvertit, sed in statu quo reliquit hoc tantum desiderando ut Vestrae Illustritatis[a] Quartirium in Arce accomodaretur, de quo jam Excelsa Camera per Dominum Baungarthner providit. Ego vero Juxta eundem Articulum, ad quae me obligavi; nempe ad Conservationem Tectorum, de illis providebo; Et studebo meum Quartirium etiam in reliquis aedificiis invocato Deo cum tempore restaurare & accomodare.

3tio Quod ad militares aedificationes me & mea Bona Vestra Illustritas cogere non possit, id apparet ex eiusdem Contractus Articulo 9no Quem &iam Excelsum Consilium Bellicum una cum

[a] [előbb:] Illustritas [autográf javítás]

Ex*cel*sa Camera Aulica jam adiustavit, cui ego ex parte mea tanto libentius acquiesco, quoniam Arx illa per DEi Gratiam quod ad omnes Suos Muros Turres & Propugnacula est in statu ad defensionem bono et sufficiente. Credo etiam de Palizatis jam esse provisu*m*. Et scio quod de novis et amplis, uti sunt opera externa, aedificiis, tanquam illuc etiam per situm non necessarÿs, neq*ue* applicabilibus, nec per paruum praesidium defensibilibus Augusta Aula non cogitet. Neq*ue* Vestrae Illustritatis est talia extraordinaria aedificia & supervacanea incipere & moliri, quae Servitium Suae Ma*jesta*tis nec requirit, nec per illa promovetur, sed tantum misera Plebs aggravatur, et ad despera*ti*onem ac transfugia disponitur; Si enim Sua Majestas talia volet facere, Credo quod aliae Provisiones & Dispositiones tunc fient, et tunc de illo videamus, quid sit agendum. Interim si quid in Arce omnino necessario erit reparandum, vel Vecturae dandae, non faciat rogo Ves*t*ra Illustritas cum violentiis & exemtionibus ad libitum, quia hoc non [b]decet, nec[b] licet, sed perscribat mihi, & Domino Vice Comiti, dicat Domino Inspectori, dicat meo Provisori, faciet & Dominus Inspector, quod debet, ita & meus Provisor, quod ipse vi toties citati 7^{mi} Ar*ticu*li debebit. Comitatus etiam id quod salvis ipsius Privilegiis et Legibus licet, et quod jam usitatum est praestabit, sed executiones, Captiva*ti*ones & similia profecto nec Inspector, nec Provisor, nec Comitatus admittere et svadere possunt, praesertim in his pessimis Confusionibus. In quibus rogo etiam de illis Haÿdonibus provideat aliter, ego certe metuo ne illi & Arcem & personam Ves*t*rae Illustri*ta*tis in periculum praecipitent. Rogo etiam ut paucos Praesidiarios Germanos et suam personam ne periclitetur huc illuc extra Arcem, audio enim jam etiam aliquos ex Técső ad rebelles ivisse, quis scit quid[c] unius cujusq*ue* nebulonis in Corde lateat, praesertim in tali Bello vel tumultu civili, ubi amicus ab inimico non potest distingvi. Quod ad Germanicum Scriptum mihi a Vestra Illustritate missum attinet, scriptum illud Ves*t*rae Illustritati a Domino Barone Kleinburg est, uti idem Do*mi*nus Baro Kleinburg sub eodem dato 30. Junÿ mihi communicavit, et perscripsit, sed sensu et intentione toto Coelo inde distante, quo Ves*t*ra Illustritas trahere vult, sicuti tunc in literis satis prolixis idem Dominus Baro Kleinburg mihi perscripsit, denique Dominus Baro bonus utriusq*ue* nostrum ami-

[b]...[b] [autográf beszúrás]
[c] [előbb:] qvod [autográf javítás]

cus; Sed non Instantia est; Video scriptum de Candelis etiam, et concedo quod Fiscus non tantum 5 Pagos et 5 Oppida, sed Fodinas, Bona Bocskaiana et denique totum Dominium sicuti & antea Dominus Princeps, possidens, et illas, & alia multa facile potuit praestare, et in se assumpsit, sed ego magni illius Dominÿ (:quod ex Fodinis maxime constat:) tantum particulam possidens, non possum ultra proportionem partis a me possessae gravari, etiam si enim Candelas sive tempore Principis, sive tempore Camerae possidentis, provisor Husztensis tanquam ibi in loco existens Officialis Fiscalis praestabat, illae tamen expensae in Rationes universalium totius Dominÿ Proventuum Computabantur, et tolerare facile erat, mecum vero longe aliter est, quod unus quisque Aequanimitatis et Justitiae amans judicare potest, et ipsa etiam Vestra Illustritas; Ego ex toto corde cupio omnem omnino possibilem amicitiam et correspondentiam cum Vestra Illustritate colere, sed ad impossibilia cogi non possum. Et his Vestram Illustritatem Divinae Tutelae commendo & maneo Illustritatis Vestrae

Servus & Parens [d]paratissimus
Comes Nicolaus de Bethlen[d]

Albae Juliae Die 10 Augusti Anno 1703

534.

Bethlen Sámuelnek

Gyulafehérvár, 1703. augusztus 11.

Edes Eötsem Uram.

9 praesentis keőlt levelet knek vettem. A Gubernium irt knek, hogy sem a kgd Teremi Bonyha tajekárol valo el tavozása, sem a szegeny Emberek fogdosása most nintsen in tempore.

A Tsipkét hirem es remensegem kivül a Kalmar mind el adtta Szebenbe eggy Schemelius nevü Nemet Kalmarnak, kiis el hiszem bizony hogy mar dragabbann addgya, nagy vetke Menyem Aszszonyomnak idejen nem mondotta.

...[d] [autográf]

A Kurutzok 4. Aug*us*ti ra mentek volt Varad alatt a Ratzokra, holis ⟨el puskaztak Algyukkal mivel öket⟩ a Ratzok a Körösönn altal alvann es az hidat utannok el hanvann, el puskaztak Algyukkal es apro fegyverrel a Kurutzokot, es azok viszsza mentek Dioszeghez. A Ratzok penigh Arad felé mentek. Klöckelsperg Montecuculi 5. vel. 6 prae*sentis* eggyeztek megh Szathmárnál, most hol legyenek nem tuddgyuk, de ugy hiszszük Somlyo fele fordulnak. A *Gene*ralis is fogh uÿabb hadat commanderozni Kolosvar felé. Nem art ha kgd*nek* szolgaja lesz*en* itt mellettem. Ayanlo*m* I*stennek* kgdt Fejervar. 11. Aug*us*ti A*nno* 1703.

Kgd szolga Battja

B*ethlen* Miklos

P. s. Nékem Bécsböl azt irják hogy I*stennek* neve dicsértessék érette, az mÿ kegyelmes Ur*unk* eő Felge mindenütt boldogul meg igen csudálatossan pedig az melly Hystoriabanis ritka Példa 11/m Hollandust 30 Junÿ 30/m Franczia kőrül vőtt és midönn aszt gondolta hogy csak fel fallya, az Isten emezeket ugy megh segitette hogj rettene*tes*sen meg verte a 30/m Francziat. A Bavariai Elector Tirolisbol paraszt Ember köntösbe szaladot el, a Fö *Gene*ralissa 3/m Emberrel ott veszett es a Provinczia eö Felge*nek* recuperaltatott; Olasz Orszagbanis particularis majd ehez hasonlo Harczok estek, a melly Franczia Had Olasz Országbol Tirolisba akart volna jöni az oda nem jöhetett. A Badensis az Imperium nagy Hadával az Imperiumba be jött Francia Hadat igen igen meg szoritotta egy nyihany felöll. &c.

535.

Baumgartner Ferencnek

Gyulafehérvár, 1703. augusztus 12.

Generose Domine, mihi observande.

Nescio an ista rebellio Hungarica vel quid retinuit huc usque Ves*t*ram Praetitulatam Domina*t*ionem, quod ego nullum ab ipso responsum habeam, itaq*ue* rogo, ut intellectis illis quae ego nunc ratione Domini Commendantis ad Do*m*inum Vice Comitem, Notarium & Do*m*inum Gabrielem Horváth, ac meum Provisorem Sigismundum Farkas, & ad ipsum Dominum Commendantem

scripsi & misi studeat in his omnibus bonum finem & quietem procurare, tam Comitatui, quam Bonorum mihi Cessae parti, uti & Fisco ac ex parte Illius *Vest*rae Domina*tio*ni Inspectori, super quibus expecto correspondentiam *Vest*rae Dominationis [a]cum praefatis[a] & responsum ad me, ut possimus una promovere servitium Suae *Majest*atis. His *Vest*ram *Praetitulatam Dominatio*nem Deo com*m*endo, manens

*Vest*rae Domina*tio*nis Generosae.

Servitor paratiss*im*us
Comes Nicolaus de Bethlen

Albae Juliae Die 12 Aug*usti* A*nno* 1703

536.

Csebi Pogány Menyhártnak, Horváth Gábornak és Darvai Ferencnek

Nagyszeben, 1703. augusztus 12.

Szolgálok és I*sten*töl mind*en* áldásokat kiv*án*ok kgk*nek*.

1° 2. 5. Augusti[1] költ kgk Leveleit vőttem; A tudosittást kgltek jol cselekedte, ez utannis csak Continuallya akár micsodások légyenek a hirek ugy kivánnya Mélgos Generalis Uram.

Commendáns Ur*amnak* én most küldöttem ki a Bellicum Consilium Decretumát hogy mihez tarcsa magát, a mellyet[a] a melly Levelet néki irtam im kgltek kezibe küldőttem mind originalt mind parjat, az originalt avvégre hogy kgltek maga hárman aggya meg ö kg*nek* és szollyon mellette szovalis, hogy sem az Joszágot, sem a Var*me*gyét ne Zaklassa ollyan mod nélkűl, Mj foganattya vagy haszna lészen tudosicson kgltek ez után felölle.

Nékem Bécsböl azt irják hogy eö Felsége egy milliot engedett el Magjar Ország*nak* az Idei Quantumba, ebböl már Máramorosrais szép könnyebség háromlik, és nékem erre nézve a teczczik; A melly 4/m forintal kgltek Gubernátor Ur*amnak* adós, meg

...[a] [margón]

[1] augusztus 1-én, 2-án és 5-én

[a] [értsd: amellett]

pedig néhéz Interessel, jo volna kglmek*ne*k azt a pénzt és azonn kivűll az mi en jövedelembéli pénz oda ki vagjon elébbeni Levelem szerént, azt Beszterczére ha lehetne cum securitate küldené bé kgltek, mint hogy a kgltek Opinioja szerént én sem jovalhatom a Várba valo tételét, kűnn a Vármegjénis talám csak veszedelmezik, de ollyan moddal és keserővel kűlgye kgltek hogy kárt ne [b]vallyon a Vár*me*gye, sem en az enyimbe.[b]

A Técsőiek és mások kuruczságát szomorúann értem, bizony keservesen kevés napok mulva is meg sirattyák; Kgltek az menynyire lehet tartoztassa a többit ne bolondaskoggya*na*k, mert I*s*te*nne*k neve dicsértessék az mi kegyelmes U*run*k eö Felsége*ne*k Fegyvere mindenűtt oda fel igen csudálatossan boldogult; A[c] melly Hystoriaban is ritka példa, 30 Junÿ 11/m Hollandust 30/m Franczia kőrűl vőtt, és midőnn azt gondolta hogy csak fel fallya, az Isten emezeket ugy meg segitette hogy rettenetessen meg verték a 30/m Francziát. A Bavariai Elector Tirolisbol magais Paraszt Ember köntősben szaladott el, a Fö Generalissa 3/m Emberrel ott veszett, és az egész Provincia eö Fge számára ismét recuperaltatott. Olasz Országbanis particularis Harczok igen szerencsések, maid[d] ezekhez hasanlók este*ne*k, ugy hogj a melly Franczia Had Olasz Országbol Tirolisba akart jőni az sem jőhetett oda. A Badensis Herczeg az Imperium nagy Hadával a Franczai [!] király az Imperiumba bé jőtt Hadát igen erőssen megh szoritotta egy nihány felőll.

A Kuruczok Várad alatt kéczczeris probálták ⟨Va⟩ hol igen rutulis jártak két száz veszett el bennek halmat raktak belőllek, hat Zászlotis nyertek tőllek ott, most ugy tuggjuk Dioszegnél vad*na*k, Kleckelsperg G*ene*ral penig most ugj tudgjuk Szathmár .s. Somlyo kőzőtt vann Montekukulival, Nigrelli G*ene*ral*na*k ⟨iggy⟩ az mint hallam onnan fellyűll Ordinantiaja jőtt, és Had is jő onnan felyűl alá, egy szoval megh mondvan csak hogy a Szegenyseg*ne*k nagy romlása az mi meg esik meg esik de ezt az Támadást kevés idő meg csendesitti. Ezzel I*s*te*nne*k ajánlom kgket Datum Albae Juliae Die 12 Augusti A*nno* 1703

Kgltek szolgálo Joakaroja Komja

Bethlen Miklos

[b]...[b] [autográf beszúrás; a vallyon előbb: vallyunk]

[c] [előbb:] a [autográf javítás]

[d] [autográf beszúrás]

537.

Demes Jánosnak

Gyulafehérvár, 1703. szeptember 25.

Isten meg aldgya kglmedet Janos Deák Vr*am*

Küldgy*ő*n klmed vagy 3ro*m* kötés pappirossat, kettöt az Cancellarianak pénzért, egyet az en szükségemre, mivel enis szinte pappiross fottán vagyok Isten kigyelmeddel. Albae Juliae 25 7bris 1703.

Klmed Baráttya

B*ethlen* Miklos

P. S. A Pappirossal sem*m*it se késsenek.

538.

II. Apafi Mihálynak [?]

Gyulafehérvár, 1703. szeptember 26.

Jo Kegjelmes Vrunk!

Nagjságodhoz a' temnak [?] Teleki Sándor Vr*am* Magjar Orbai Gondviselőjétűl ellenűnk Ngdnak bé adott sup*p*licatiojára alázatos válasz tetelűnk.

1. Teleki Sandor Vr*am* Gondviselője maga Privatumat a' mi illeti, ma meg edgjeztetett bennűnket a' Ngod Gondviselője Fejér Mihálj Vr*am* ilyen formán, hogj eo kglme remitálya az én ökremet-s-en is remittálo*m* az magáét -s-igéreis.

2. A' Tavalyi -s-az idei lábán oda maratt gabonánnk mindenestűl réá megjen 350 vékára -s-14 szeker szénára -s-ezen kivűl egjéb házi minden partikánk-is, mely felett[a] Ngtk kőzőt lett volt a' Convenientia, hogj kőzűllűnk két Jobagj viszszá mennyen -s-viszá mentis; és minekűnk is ezen gabonánk -s-portekánkis restituáltassék.

3. Melljet Ngd praestalt a' Jobágjok meg adásábann de ő kegk csak máris a' sok inconveniens titubalással rakot sup*p*licatiojokal

[a] [beszúrva]

akarják Ngdt meg gjőzni. Nékünk Kegjelmes Vrunk egjéb végűnk nincsen mostis; hanem a' maga vigorában maradgjon azon Ngtok kőzőtt valo Convenientia.

4. Marhájokat penig, hogj potentiose vettűk volna, nem; hanem Csordájok a' magok határán Ngd főldén lévén studio valogattuk ki a' Teleki Vram részére valo marhákat praetensionk iránt. Azért nem fér már az egjszer Ngtok kőzt véghez ment alkalomhoz se tőrvényi processus, se kezesség.

5. Továbbá ha ugjan refusionk nem leszen, még kezűnknél Ngd szolgálatjára maradt Iga vono barmainkat kentelenittetűnk buzáért adni, mellyel életünket sustentálhassuk és vethessűnk.

Az Elő Istenért kenszerittjűk Ngdt hogj ezen igaz és Conventio Által véghez ment praetensionkban ne frustrálodgjunk!

Eszt Vram én látom, de Teleki Sándor Vramek kgdel valo Contractussa effectuálásának nem eszt az utyát látnám, hogj magok erejével végjenek a' kgd Jobágji magoknak igazat, és én az illjent magam, vagj Tisztségem Jobbágjinak (:a' micsodás Diomál kgdnek:) soha meg nem engedném, hanem ha kivel Contractusom volna magával vinném vagj szép szerént vagj tőrvennyel vegben. Kgd Joakarattja mit kővet, -s-lássa a' jo Teleki Vramis mit csinál, én aszt sem tudom micsoda alkuvása vagjon kgdel.

Kgd kőteles szolgája

Bethlen Miklos

26. Septembris Albae. 1703.

539.

Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak

Nagyszeben, 1703. november 23.

Kegyelmetek levelét vettük, jól cselekedtek, hogy azt a hitegető levelet nem publicálta. Úgy hisszük, hogy Isten méltóságos Generalis úr által provideált kegyelmetekről eddig, és a város securitásának is, kik ex Gubernio írt levélből bővebben megértheti kegyelmetek Méltóságos Generalis úr jóakaratját, melyre relegáljuk mi is magunkat és ajánljuk Isten kegyes oltalmába kegyelmeteket. Cibini 23. Novembris 1703.

540.

I. Lipót császárnak

S. d., [?, 1703 ?]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas
Domine Domine Clementissime Benignissime.

Si benigna Vestrae Majestatis intentio ratione reluitionis Boni Radnoth (cujus Processus jam ante Annos 1 ½ ad Excelsam Cameram Aulicam ex Gubernio Transylvanico missus, et Camerae Aulicae superinde secuta Opinio ad Excelsum Ministerium delata est) succedit, oro humillime, ut tollatur illa Conditio Accordae cum Camera qvae in priori Collatione posita est, per qvam obligabar ego superaddere pecuniam, si forte valor illius Boni 25/m. Rhenenses excederet.

Qvamvis enim ego scio Bonum illud longe qvam antea fuerat, deterioratum, et optimis Portionibus a Celsissimo Possessore, ex qvo haec lis mota est, hinc et illi donatis et datis truncatum, prout nunc est, vix vel 25/m. Rhenenses valere. Metuo tamen ne illa Conditione stante Mel Gratiae Caesareae mihi in Fel injuriarum convertatur. Certo enim ipsemet ex primariis Cameralibus audivi. Qvòd qvamvis supra-valoris depositionis adeoque Boni illius perpetuationis Jus, Gratiae Caesareae jam resolutae vigore meum sit, si tamen ego de pretio cum Camera accordare non potero, futurum esse, ut Bonum ipsum plus offerenti detur, et cum 25/m. florenis mihi depositis, mihi recedendum sit.

Qvod si hoc ita determinabitur, nihil certius qvam summa mea prostitutio et injuria, adeo ut melius mihi qvasi sit illo carere; Nota est Augustissimae Vestrae Majestati, et Aulae mea infelicitas, si res Auctioni subjicietur, tam Invidia, qvam Avaritia qvot Sectores faciet.

Considerandum etiam est, adesse praetendentes tam ex Domo Rakocyana, qvam alios, qvi meas curas et expensas multum augebunt, aut de summa rei etiam periclitari potero.

Deniqve recens est memoria, qvando Baro Stephanus Haller cum Eminentissimo Domino Cardinali Colonits tunc Camerae Administratore, prout ego audivi, super illo Bono in flor. 25/m. Hungaricis accordaverat, et tamen tunc longe, qvam nunc melius erat.

Valeat plus, valeat minus, vel tantum, Ego[a] me submitto Benignitati Vestrae Majestatis, ut tot perditorum Annorum, tot perpessarum injuriarum et damnorum, & mei erga Augustam Domum certe synceri studii intuitu detur mihi uti ante, Cum jure alienata legaliter reducendi, Absq*ue* memoratae Accordae conditione. Et detur ad Masculos haeredes Jure perpetuo. Ad Foeminei Sexus haeredes autem et Legatarios meos in Summa 25/m Rhenensium [b]cum Evictione Fisci.[b] Addita si qvando redemptio talis eveniret, auctorum aedificiorum, & reductorum Bonorum aestimatione perenni, iisdem a Fisco illius temporis deponenda.

Si vero longus ille Processus, qvem modernus Princeps Possessor praetendit, a Vestra Majestate admittitur. Ratione Boni qvidem ipsius ego humillime peto Assecurationem Vestrae Majestatis Clementissimam, de illo, si Fiscus illud asseqvatur, mihi, et meis haeredibus, ac Legataryïs, uti proxime praemissum est, dando. Fiscus vero procedat contra Possessorem. Interim vero ne sola spe pascar usq*ue* ad finalem decisionem illius Causae, sive mihi 25/m floreni parata pecunia, sive Bonum aeqvivalens detur, redditurus Fisco statim, qvam primum ope Fisci Radnoth consecutus fuero, ego vel mei haeredes.

Qvae sub promissarum Gratiarum effectus per tot annos anxie a me desiderati spe, & omnium prosperitatum ardente voto, ita ad Vestrae Majestatis pedes humillime deponit Ejusdem

Sacrae Caesareae Regiaeq*ue* Majestatis Vestrae

humillimus et obseqventiss*imus*
subditus et servus,
Comes Nicolaus de Bethlen

541.

Az udvari kamarának

S. d., [?,1703 ?]

Excelsa Camera Aulica
Domini et Patroni Gratiosi et Colendissimi.

Recens erit memoria Excelsae Camerae; Quomodo Sacrae Cae-

[a] [előbb:] ego [autográf javítás]
[b]...[b] [beszúrás]

sareae Regiaeque Majestatis Domini Domini nostri Clementissimi gratia in me collata fuerit quod ad Bonum Radnóth in Transylvania existens, quae Suae Majestatis gratia quoniam huc usque effectu caret, demisse Excelsam Cameram rogo, ut tandem negotium illud deducatur ad suum finem, si quidem jam Causa illa coram Transylvanico Gubernio per aliquot annos agitata et variis subterfugiis elusa, et plusquam Annus est huc per Informationem ad Suam Majestatem remissa est, et ipse etiam Celsissimus Dominus Princeps Possessor cum suis quae habere praetendit Documentis, et quae in Transylvania nullatenus producere voluit, a multo jam tempore, et nunc quoque hic in Aula praesens sit; Et quantum subaudio Votum Excelsae Camerae etiam super-illo jam ad Excelsum Ministerium, vel ipsam Suam Majestatem relatum est. Videtur autem mihi pro meo tenui captu, interesse non tantum mea, sed ipsius Suae Majestatis, vel Regii Fisci, et ipsius Domini Possessoris, ut res tandem decidatur; Injuriosum enim Regio Fisco erit, si minus ipsi in suo Jure assequendo licebit, quam Fisco Principum licuit. Ipsi Domino moderno Possessori valde damnosum, si tandem Causa cadente, tot annorum (:quos ipse suis Exceptionibus fecit.) usum fructum refundere debebit praesertim cum Bonum et Castellum illud propter dubium hujus Litis eventum male curatum et administratum dietim deterioretur; Mihi[a] vero infoelici gratiato spes tot Annis protracta, et cum magna invidia conjuncta non tantum damno sed et periculo est. Si Celsissimus Dominus Possessor Jure in illo legitimabitur, habeat in nomine Domini, Ego[b] vero humillime expecto a benignitate Caesareo-Regia Bonum aequivalens, et si sperare licet, propter tot Annorum jacturam Clementissima aliqua auctione meliorandum. Quod si vero Regius Fiscus bono Jure illud consequitur, vi benignissimi Caesarei Decreti jam ante super hoc editi, Juris esse videtur, ut usus, fructus illius tanquam Boni non bona fide possessi, ante benignissimam Caesaream Collationem mihi factam Fisco Regio; Post illam autem mihi gratiato cedant, una cum Bono. Quae dum demisso cum respectu et fiducia Excelsae Camerae repraesento, simul me Ejusdem favori et gratiae commendans maneo.

Excelsae Camerae Aulicae.

[c]Demisse Obsequentissimus & Obligatissimus Servus.
Comes Nicolaus de Bethlen[c]

[a] [előbb:] mihi [autográf javítás]
[b] [előbb:] ego [autográf javítás]
[c]...[c] [autográf]

542.

I. Lipót császárnak

S. d., [Nagyszeben, ? 1703 vége, 1704 eleje]

Sacratissima Caesarea Regiaque Majestas. Domine Domine naturaliter Clementissime Benignissime.

Gravissimum mihi accidit Augustissime et Benignissime Caesar, quod inter arduas Bellorum curas meis Privatis Vestram Majestatem interpellare cogar, sed urget Infelicitas mea, quo magis ad mortem per aetatem appropinquo, eo de die in dies magis crescens, et tanto majorem mihi de mea posteritate sollicitudinem inprimens.

Augusta Majestas Benignissimus meus Dominus fecerat mihi Gratiam 25/m flor., ante octo annos, Superiori Anno auxit usque ad 40/m. Fundo ad hoc in bono Radnoth assignato, sed quid intervenerit, scit Vestra Majestas, satis est quod ego careo.

Ante Annum et medium Gratia Caesarea mihi facta fuerat in Pago Drombar et Portione in Borsomező, teneo quidem ista exigua bona sed Donatio mihi denegatur.

Benignissime etiam Resolutae fuerunt mihi Donationes novae super Pagis Fiscalibus, Gants, et Allso-Szőts, et super exiguo terrae spatio hic extra Urbem pro Horto, et Horreo, quae jam pridem possideo bono jure, sed pariter Donatio detinetur.

Excelsa Camera Aulica vendidit mihi Bonum Huszth, magno aere alieno Contracto, deposui miser pretium in parata pecunia Commissioni Camerali hic stanti, Accedere huic in Computu debebant Restantiae Salarii Cancellariatus mei, partim per Thesaurariatum, partim per Cameralem Commissionem detentae, sed quas certo determinare nisi calculis positis non possum, credo tamen non minus si non plus 16/m flor. Rh. inportare, et tanta est mea Infelicitas, ut usque hodie, ne computus quidem beneficium obtinere potuerim, etsi iterata superinde facta sint benignissima Caesarea Mandata, tam antea ad Gubernium et Thesaurariatum, quam postea ad Cameralem Commissionem, sed quorum hucusque nullus effectus, Interim et Donatiom de Huszth Cancellaria Transylvanica denegat.

Resolutum mihi benignissime et iteratis vicibus fuit Salarium Capitaneatus Huszthensis per illius temporis Possessorem Arcis et Salis Fodinarum Dominum Principem Apaffi praestandum sed effectus secutus est nullus.

Quod vero Cancellaria Aulico Transÿlvanica Donationes mihi deneget, Causa est quod Dominus meus Collega Comes Kálnokÿ Vice Cancellarius non minus a me taxam petit ac-si Vestrae Majestatis non Cancellarius sed infimus forte Armales inpetrans Subditus essem, Ad quod animos sumpsit inde, quod contra Instructiones Cancellarii et Vice Cancellarii, et contra praxin in Anno 1696. et 98. quando Viennae Sigillorum custodia, et Cancellarii functio penes me stetit, me superiori anno, a quibus animatus ipse scit, omni Cancellarii dignitate, spoliavit, aperte mihi denuncians, non me aliter Sigillo et Cancellarii functione, uti antea usus fui dignum agnoscere nisi me Signo crucis signem, et sic tunc quidem Relligioni, quam Vestra Majestas, nec in Subditis, nec in Confoederatis suis, ita ut ipse abominatur, illusit, Nunc vero omni humanitate per Avaritiam conculcata, et honori, et personae, et Officio meo illudit, Ubi cogar meam atrocissimam injuriam illo ipso cui inhiat argento mihi graviorem ad pedes Vestrae Majestatis deplorare, quia grave mihi est ab illo taxari et injuriari, qui in mea Instructione meus Vice Cancellarius a Vestra Majestate nominatur.

Ab illo, qui ante 13 annos tunc primus ad Tökölium transfugit, quando ego Uxore liberis, et omnibus bonis derelictis, Viennam ad Vestram Majestatem ivi, et quod servire potui, servivi.

Ab illo, qui per 8, ex quo Viennae est annos a Vestra Majestate, Provincia, et ex Sigillo percepit flor. 80/m facillime, ego e contra nec 40/m percepi, Judicet vero Deus, et tota inpartialis Transylvania meam vitam, et si uno solo anno non plus Vestrae Majestati et Patriae servio, quam ipse toto octennio vel tota sua vita. Profecto non sustineo prae moerore et pudore dicere, ad quem contemptum et incitas paupertatis mea Senectus devenerit, Unum non gravabitur Vestra Majestas benignissimis suis auribus admittere, Deus et Conscientia, et mei propinquiores mihi testes sunt, nullam in tota Transylvania domum aeque ac mea Infelicem futuram, si ego illam per mortem in hoc desperato, in quo nunc est statu relinquam.

Siquidem jam Huszth, et alia mea in Hungaria bona Rebelles diripuerunt, Careo jam bonis, Careo pecunia, Careo Salario, oneror debitis quae ob Senectutem meam non per me, sed infelicem posteritatem certo deponenda erunt et sic illa etiam Aviticis bonis propter debita exuetur, et pro tristi omnibus exemplo statuetur, nisi Vestra Majestas benignissimarum suarum Assecurationum memor, me illarum effectu ante mortem, quae homini

62dum aetatis annum ingresso vicinissima esse debet, consoletur. Quod uti dum spiro, spero, Ita quidquid tandem me Fati maneat, persevero usque ad mortem esse is, quem Vestra Majestas me per tot jam annos esse experta est, nempe

Sacratissimae Caesareae Regiaeque Majestatis Vestrae.

Humillimus et Obseqventissimus Subditus & Servus.

Comes Nicolaus de Bethlen

543.

Brassó város tanácsának

Nagyszeben, 1704. január 16.

Mint kedves jo akaro Uraimnak Komáimnak szolgalok és Istentöl minden aldasokat kivánok kegyelmeteknek.

Noha ez nehez üdöbe tudom Kegyelmeteknek nagy fogyatkozásit mindazaltal ama bölts mondas szerint: Amicus certus in re incerta cernitur[1] most kivantatik eggyszer ha kegyelmetek Teleki Urameknek eggy keves penzzel succurral[hatna?] szükségekre; En penigh azt adtam eo kegyelmeknek Tanatsul, hogy a kegyelmetek mostani jo akarattyat nagy mertekbe valo engedéssel kedveskedessel recompensallyak in computu Interesse.[2] Ami penigh ebben kegyelmetek jo akarattyaba az en Vömis redundal maganak agnoscalyon és realiter igyekezven kegyelmeknek megh szolgalni. Ajanlom Istennek kegyelmeteket.

Szeben 16 Januar*y* 1704

Kegyelmetek szolgalo jo akaroja komaja

Grof Bethlen Miklos

544.

Bethlen Lászlónak

Nagyszeben, 1704. április 2.

Édes öcsém uram. Az Isten haragja tüze mennyire emésztette vala meg ezt az hazát, addig a mikor kglmed elmene, tudja

[1] A barát biztosságát a sors bizonytalansága mutatja meg

[2] a kamat számításában

kglmed, de azután messze nagyobban fellobbana és félő, ha ő Felsége szerelmes szent Fia által meg nem engeszteltetik, egészen elveszünk. Hallhatta kglmed azután Guti és Ugron Tamás mint lázzasztották fel Maros, Udvarhely és Csik székeket, 28. Januarii Baron Tige uram Holdvilágnál vágatott le 1200 bolond, barom embert, csak egy német sem veszvén. Osztán Udvarhely városa és székének nagyobb része hamuvá tétetett, az én szentpáli házam s egész minden ott körül való falukbeli jószágom is. Nosza neki a kurucz, az meg Maros-Vásárhelynek nagyobb részét már két vagy három versbe, Maros Szent Pált, Ó-Brassónak nagyobb részét és ez előtt ötödnappal az én Örményesemet felégette. 16-dik Martii Enyed e contra a műeink által tüzzel egészen porrá lött, schola, templom mind és a népe, a ki megmaradott, dissipalódott Toroczkóra, Tordára etc. a hova elvo(n)hatta magát. Fejérvár s a többi, mint marad, Isten tudja, mert a németnek, mind onnét, mind Szászváros, Szászsebes, Meggyesről ide kellett jőni Szebenbe tegnapi napon. A váradjai hidat és ott körül minden sós hajót és hidasokot a ratio belli megégettette velünk. Úgy a dobrai sánczot is és már Hunyad s Déván kivül az egész vármegyét Orlai birja, tiszteket is tött és most Szászsebes, Fejérvár felé fenyegetőzött. Az egész székelység mind deficiált és Brassót, Fogarast, Schink etc. angariálja. Igy már mű is mint leszünk, Isten tudja, ha ő Felsége és a felséges udvar meg nem orvosolja. Szőlösi uram irta ez inclusákot kglmednek. Adja Isten lássam valaha örömmel kglmedet. Szeben, 2. Aprilis Anno 1704. Kglmed atyjafia szolgája

Bethlen Miklós

545.

Jacob Jan Hamel-Bruyninxnek, George Stepneynek és Christian Friedrich Bartholdinak

Nagyszeben, 1704. április [25. előtt]

Copie de mot a mot

Messieurs

La fraternité Spirituelle, et vostre grande Charge presente m'ont Constraint de nous envoyer ce project fait par un bel ésprit mon amis, qui ne se veut pas découvrir désvant, qu'il voit L' ap-

probation du Ciel. Servez nous en, s'il vous plait, pour moy, je pense, que sans cecy tout ce que vous fairez, ne sera, que Bastir sur La glace vous pouvez, si Le trouvez digne, L envoyer en Holande et Angleterre pour L'y faire imprimer. Je vous prie, horsmis Mr Bertoldi de ne me descouvrir non plus a personne, qui suis de tous vous

Messieurs Votre frere et Serviteur
Connu.

L'an: 1704. au mois d'avril.

Jay decacheté et recacheté moy mesme.

546.

Szentkereszti Andrásnak

Nagyszeben, 1704. április 25.

Edes komám ʋram!

Kgmd 27. Febr*uarÿ* 1. 8. 12. Martÿ költ leveleit vettem, de minékünk innet nincsen egyéb mit irnunk, hanem a mit nomine Gubernii irtunk, mert de privatis meis[1] mi haszna irni most, mikor a publicum vel excidium, vel vicissitudinem omnia absorbturam minatur.[2]

Püspöki Tarczali subsistentiáján busulok. Assignatiot Schedelre akarunk vala mais tenni számokra, de Apor Ur*am* ki perlé, mindazáltal azzal kgmd ne gondollyon, Succuratur illis ne fame pereant, sub nomine mutui vel cambii hic per nos refundendi,[3] mi gondunk Gubernator Urammal a meg egyenesitése.

A Schedelnek irt levél elég ad conservationem illius fundi,[4] kgd kormányozhattya.

Busulok a mi Hollandiaba lévö szegény Deákinkonis. Ez a Breuninx Ur*amnak* szollo levél continet necessaria et quo citius promovenda,[5] ha ott Becsbe vagyonis, ha Magyarországbanis,

[1] magánügyeimről

[2] az a veszély fenyeget, hogy a közös pusztulás vagy felfordulás mindent megemészt

[3] kölcsön vagy csere címén segítünk rajtuk annyit, hogy éhen ne vesszenek

[4] e birtok megtartásához

[5] tartalmazza a minél gyorsabban végrehajtandó legszükségesebbeket

sietve és bizonyos uton juttassa kezéhez kgd, ha valamint más találnais lenni a Mediator most, annakis csak el kell sietve vinni alája irván a Titulusának, ut aperiat quisquis Hollandicus Legatus est.[6]

Radnoth szépen enyim, Szent Miklostis most Rákoczi Uram nevére birják, Vármegyékbe Székekbe tam Civilis quam Oeconomicus[7] Tiszteket mindenütt tesznek Rákoczi Uram nevével. Ajánlom Istennek kgmt. Szeben. 25. Aprilis 1704.

Kgmd szolgálo komja

Bethlen Miklos

Rettenetes Isten tüze van mi rajtunk, az én Joszágomnak a lelke Szász Örményesis el égett. Szenpali [!] Joszágom Házamis, bár csak azt szüntetné meg Isten ö Szent Felsége.

547.

Tarczali Zsigmondnak

Nagyszeben, 1704. április 28.

Edes Tarczali Uram!

Kglmed 27. Februarÿ és 8. Martÿ költ leveleit vettem. 15. Aprilis vettem volt az elött de 29. Xbris 2. Januarÿ 9. et 23. Januarÿ költeket, de már post 15. Aprilis sem régi sem uj levelét nem vettem kgnek.

A Scalvignoni Uram tanácsárul de cessione Radnoth[1] régen választ irtam, hogy én bizony soha sem cedálom, hanem had állyon ott a ládámba ad perpetuam memoriam az ö Felsége levele. Most látom az Evictort valoba statuálta Apaffi Uram és evincálylyais, mert actu Rákoczi nevére biratik Radnoth ma, valameddig tart. Azon kellene szinte munkálodni kgknek, ha a mint magokat biztattyák Rákoczi Uramnak cedállya ö Felsége Erdélyt, avagy leg aláb Erdélyben praetendált Joszágait, lenne jo kötés az én contentatiomrul fl. 40/m. Huszt, Tisztek, fizetesim Restantiai, et similia. Bezeg leszen a Posteritásnak tüköre, a Telekiek 50/m. és

[6] hogy nyissa fel a jelenlegi hollandiai követ
[7] mind közigazgatási, mind gazdasági
[1] Radnót átengedéséről

az én 40/m *forint* Gratiainkban, qua Conscientia qua fronte ad Posteritatem[2] tartyák oda a kamara f. Rh. 1000. Taxam in *Anno* 1696. a me acceptam.[3] Mit költöttem csak az *Isten* tudgya, s kgmd rész szer*ent*, ide ezer Tallér, tova emez s ide amaz. Vegye meg az *Isten* rajtok, mert engemet koldussa csuffá csinálának, és a nagy kegyes Monarchat prostituálák.

Uj Intimatiok ratione Donationum[4] nem kellenének de Jure, a mint ezt az annexa *Domini* Simonfi opinio[5] meg mutattya, hanem csak illyen *praefatiot* kellene irni a Donatioba a Cancellaria*nak*: Quamvis *nostra* Gratia *Anno* Die. T. T. erga ipsum fuerat, sed quoniam per injuriam tempor*um*, scilicet ob motus &c tam Donationis expeditio, quam Statutio &c impedita extitisset, ideo Gratiam *nostram* eidem continuamus, renovamus, corroboramus &c.[6]

Kglmd subsistentiajárul, mi Gubernator Urammal irtunk *Szent* Kereszti Schedel Urame*knak*. Ajanlom *Istennek* kgt. Szeben 28. Apr*ilis* *Anno* 1704.

Kgmd baráttya

Groff Bethlen Miklos

548.

I. Lipót császárnak

S. d., [Nagyszeben, 1704. június 19.?]

Sacra*tissima* Caesaria Regiaq*ue* Majestas *Domine Domine* naturaliter Clementiss*ime* Benignissime.

Si Humilima mea Memorialia, qvae in Mense Majo scripsi, ad Suám Ma*jesta*tem pervenire potueruntt, Clementiss*ime* Sua Ma*jes*tas ex illis intelligere potueritt infoelicitatem, et maximám meo honori inustám Lábem ejusq*ue* Post honorem ipsa eándem Libertás, mihi per strictissimum Arestum, et Tristisimum; a Chárissi-

[2] milyen lelkiismerettel, milyen arccal az utókor elé

[3] az általam 1696-ban fölvett 1000 rajnai forint illetményt

[4] az adomány tárgyában

[5] Simonfi úr csatolt véleménye

[6] Habár iránta való kegyelmességünk N. év N. napján is megvolt, mivel azonban az idők viszontagságai, tudniillik a lázadás stb., az adománynak mind kiadványozását, mind beiktatását stb. megakadályozták, ezért iránta való kegyelmességünket továbbra is gyakoroljuk, megújítjuk, megerősítjük stb.

mis, et omnium Amicor*um* Conversatione, separatione adempta sitt ett — qvomodo Projecti Copiae, cujusdám, medio Légati Hollándici, Hamel Breűnicz Suae M*ajesta*ti Exhibendae, sed hic Cybinini interceptae Occasione, Me Fiscalis Suae M*ajesta*tis in Transylvania Director, Credo Certe Suae M*ajesta*ti hucusq*ue* inscia Capitis et Perpetuae infidelitatis Reum ágátt, Cogor cum Lacrimis ad Suám M*ajesttat*em effundere

Projecti Copia est sub Lit*era* A Cujus Authorem qvidem detégeré nunc non litett. Sed si mihi ea Foelicitás Contingátt, utt serenam Vestrae M*ajesta*tis faciem vidéré possim, nihil eor*um*, qvae de illo scio Calábo; qvod Copiám ego descripserim, ut per dictum Legátum Vestrae M*ajesta*ti exhiberi velim id Certum est.

Pártim Vexatio moderna; pártim duodecim Considerationes, de Conservatione Tran*sylva*niae Sacratissimo Regi Josepho, et Vestrae M*ajesta*ti tempore Válédictionis meae humilime exhibitárum, memoria effecitt, ut super hoc mihi Vitio Verso Projecto, Considerationes facerem, qvae sunt sub Litera B.

Rei Natura ita exigenté, Dignabitur Vestra M*ajes*ttas, primo Clementiss*ime* intelligeré Circumstantiás, meum Arestum praecedentes, pro Benigno Vestrae M*ajesta*tis Judicio ejusdem, intellectu váldé necessáriás sub Lit*era* C.

Et porro jám mea Calamitás, de profundo Cárceris erumpitt in Lacrimas, ad pedes Suae M*ajesta*tis irrigandos, Lui qvod Copia illius Projecti, descripta sitt per me Ad[a] Legátum Hollándicum. D*ominum* Hamel Breűmicz tánqvám veterem Amicum, mittendá erátt; Constátt et qvidem L*itera* [?] Cum brevi recommendatione Literis soli D*omino* Hamel Breűnicz inscriptis inclusa erátt, et haec inclusa majori pono fasciculo, ad Tránsylvaniae Secretarium Referendarium Andreám Sz*ent* Kereszti, directo iter*um* includébátur, Circa 25 diem Apr*ilis* A*nno* 1704 et una Cum Literis Gubernii Transylvaniae ad Suám M*ajesta*tem et Excellentissimos Ministros, tunc me ipso expediente, et mágna ex párté, per cifrás scriptis, tráditae etiám L*itera*e privatae meae Literae fuerunt, Graeco Cui dám mercátori Stephano Páno, ad hoc, ipsum sumptibus, per D*ominum* Gubernator*em* et D*ominos* Consiliarios, per me etiám ipsum anticipátis, Conducto, utt illás Viennám perferrett, sed qvi post Viatici et omnium qvae ferré debébátt, ipsi factám proditionem integrum si non plus mensem detentus, fuitt Cibinini ob qvás Causás mihi ignotás, Cujus tárditionem, ego et

[a] [javított]

mirábár, et simul dolébám qvod tárderént Literae Cibinini Cifris scriptae, qvás ingrátám aqva [!] multum bibebamus,[b] Pacem Cum Rakolcio, tum servitium Suae Ma*jesta*tis, tum Patriae solatio respectu pervenire cupiebámus, Summoperé omnes Consyliarii, qvem Justum metum ostendunt illae ipsae Literae Cyfris scriptae, et sexta Aprillis per alium Graecum Paulum Kozma, per Valachiám Viennám permissae, sed praeter modernar*um* Viar*um* periculositátám per Stephano Páno iterum duplicatae fuerunt.

Qvomodo enim non debebámus esse soliciti de nostrae Patriae Salute, ne illa ad redimendám magnar*um* moderni Contra Gallicar*um* Belli mensurárum, securitátém, qvibuscunq*ue* tandem modis praecipitaret*ur* per mediatores, qvi naturaliter Suar*um* Patriar*um* in faucibus Galliae positar*um* salutem Transylvaniae paci Videlicett saluti praeposituri essent; et hoc tanto magis me turbamus, qvod non tántum Vice Cancellarius D*ominus* Comes Kálnoki, sed ett ipsemett D*ominus* Eminentissimus Cardinális Colonics, in Literis in principio Martii scriptis ad Gubernium de pace proxima Certám spem dábát, Rakocius Vero in suis ad Gubernium in fine ejusdem mensis scriptis, de Tránsylvania qvasi jám de sua scribébátt

Ex haec fuitt etiám privátar*um* mear*um* Comitis Betlen ad Hollandicum Literar*um* et Projecti Copiae Communicatae una sola occasio, et Causa impulsiva, utt ett Materia, eo fine ut si res adhuc integre essent, Projectum illud per mediatores illos; Videlicett ipsum D*ominum* Breűnicz solum Suae Ma*jesta*tis Gloria pro Transylvaniae bono et párte Christianitatis accipi posse acceptáret*ur*, si vero post factum Videlicett, ut in Proverbio est post Festum ita venirent ut omnia aeterno silentio tumularent*ur*, Ne ego et Domus mea a Rakocio forte Videlicett jám per cessionem Suae Ma*jesta*tis Transylvaniae Principe, aut brevi uti scribébat*ur* futuro in perpetuum periclitárét*ur*, aut omnino excidarét*ur*, recrudescenté etiám belli pártim Turcici, pártim Civilis memoria, in Anno 1658. 59. et 60. gesti, Cui finis fuitt mors Georgii Rakoci secundi, et Domus Rakocianae a Principatu Tránsylvaniae totalis Exclusio, in qvo Bello Johanes Betlen Páter meus, Transÿlvaniae et ille tunc Cancellarius, Contrariás Rakolcio Pártes, secutus fuisset et ideo omnibus bonis tunc per Rakocium privatus, et Mater mea durissimo Cárceri in Kűvár inclusa, ego Vero Cum Patre et Fratre, hic Cibininii semestrám Obsidionem tollerásse-

[b] [javított]

mus, Et haec de occasione et motivas et secreti desiderio tam magno sufficiánt

Ad illa enim qvae Fiscalis Director Circa Circumstantiás Communicationis illius Projecti mihi Videlicet ex suo Crebro aspergitt, scilicett Objicitt? Qvare sic? qvare ita? qváre huic? illi non et similia, ad illa in qvám omnia ego si viennae interrogárett libentissime Certe et ingenué, respondébo, nec dubito, qvin Causa, et meus agendi modus a Sua Ma*jestat*e Clementiss*im*e aprobet*ur*, ostendám enim certé me non fecisse futurum satis syncerum ergo Suám Ma*jestatem* sed id qvod foeci, neglexissem et qvod nunc omnino fátendu*m* fueritt, Tántum oro per Vulnera Christi jubeátt me Viennae sisti, utt Ma*jestat*tti Suae judicio Cádám et surgám, ea vero qvae demissione ad Turcás, Rebelles, vel qvocunq*ve* Director dicitt, nec probátt nec probabitt unqvám in aeternum vel unicum Infidelitatis Contra me.

1 Et Porro Legati illi nunqvám credo a Sua Ma*jestat*e ad mediationem Turcicam et Hungaricám, adhibiti fuissent si suspecti fuissent. 2. Conversatio mea qvotidiána Viennae, Cum illis, a nemine est mihi Controversa 3. Communis Religio et amicicia intercedébátt

4. Neminem ea qvae ad Transÿlvania et Hungariae pacem pertinent, melius scire, et cicius Conveniebát nunc qvám mediatores illos a Sua Ma*jestat*e affidátos. 5 Nonné Natura rei et omnis Convenientia hoc dictátt, Praesertim in Materia tám Delicáta, scilicett Matrÿmonii Serenissimae Archiducissae, et illa ad foelicius, qvám olim Filiae Jephtae Contigitt. Christianitatis nempe Pacis sacrificium per táles mediatores, a Sua Ma*jestat*e exorarét*ur*, non ut hoc a vili aliqvo, uti sum Homuntione, proponeretur, et per Imperátorem, ac simul Patrem offeret*ur* ultro, Certe magnis Ma*jestat*ibus Uti omnes Virtutes, ita et Verecundia proportionalis est; Et haec una pro mille Rationibus sitt. Qváré nunc haec non per alios sed immediate per illum? qvo cicius ad Suám Ma*jestat*em debeánt deferri, si intercepta *non* fuissent et utinám sáltem post interceptionem Suae Ma*jestat*i státim transmissa fuissent

6 Ego in meo Homagio Suae Ma*jestat*i ita Juravi, qvod amico*rum*, amicus, ett Hostium hostis ero et Gloriám et servitiu*m* ejus Omnibus Viribus promovéré studebo; Att illor*um* Principales Suae Ma*jestat*is Amicos, et ipsos synceros Suae Ma*jestat*is servos sciebám, et praesertim in Materia, ad Communis interessé foelicitátem tendente, Nec secretarius Sz*ent* Kereszti Suae Ma*jestat*i

unqvám suspectus fuitt, qvod secum, sed qvi de his jám per hunc Casum nihil scitt.

7mo Anglia ett Hollándia Ubi ett ego Ultra qvám duos annos studui, áltera nobis Transylvanis Reformátis Máter, et Patria est, Cui imminentem Gallum, si ego *non* detestor Deus me detestetur in aeternum

8vo Qvid nocérett Suae Ma*jestat*i vel Cui cunq*ue* tandem Principi, si Zelosus servus, ipso etiám inscio béné serviát, et suum servitium Látere ad tempus, vel in aeternum mallett, qvám praemÿ ac laudis Gratia, se impudenter venditáre, et per hoc sive invidie crabrones excitaré, ett semett ipsum perderé, et etiám servitium saepe boni sui Domini prostitueré, et pervertere vellett; qvid enim in mundo Crebrius, qvám hoc Judicetur, hoc clementis*sim*e ipsa Sua Ma*jestat*is aetate, sapientia, ac pietáté maximus Princeps, et qvi optime scitt qvantum mihi Constiterit, saepe mens erga Suám Ma*jestat*em, et Patriam Zélus, aliis insciis testatus magno támen meo periculo, postea evulgátus et mihi exitio versus.

Recordétur Clémentis*sim*e Sua Ma*jes*tas, multor*um* meor*um* per tott annos, ex qvo Divina Providentia me Suae Ma*jestat*i subditum esse voluitt, in similibus et Suae Ma*jestat*i, et meae Patriae serviendi Zelo scriptor*um* Projector*um*, et Memorialium, qvae ut ut Vilia, aliqvid tamen forsán Contullerunt, sáltem Certe Conferre voluerunt, ad Suae Ma*jestat*is servitium, et Patriae meae salutem, signánter negotiationem in Anno 1690 qvae per Generálem, Tőkőllÿ Partes secutor*um*, Transÿlvanicor*um*, a Sua Ma*jestat*e tunc factám Gratiám per Diploma, et qvae inde fluxerunt, ad Transÿlvaniae recuperation*em*, Conservationem, et Augusti Suae Ma*jestat*i Throni, in illa stabilitionem directa fuerunt, ne sepelliánt*ur* oblivione, qvae in fine A*nno* 1695 accédenté cládé Veteraniána, tám in Patria qvám mox Viennae Suae Ma*jestat*i et Patriae Certe syncére servire studui, Idem in Anno 1697 Cum Dominis Collegiis Viennae fáceré volui, et semper Continuavi, pro mea infirmitáté.

Recordetur benigne Sua Ma*jes*tas Ultimo eor*um*, qvae in A*nno* 1702 tám Suae Ma*jestat*i, qvám Sacratiss*imo* Filio Regi Unum, sub nomine Penetrálium Tran*sylva*niae, et alterum occasione váledictionis, sub nomine duodecim *con*sideration*um* Conservandae Tran*sylva*niae Humilime exhibui. Qvorum tamen omnium nullum ego a Sua Ma*jestat*e mihi Rejectum vel Vitio Versum expertus sum. Imo.

Recordétur Sua M*ajes*tas benignissi*me*, specialis et Paterni sui Mandati, in ultima mea váledictione die 10 Xbr*is* mihi facti, in haec verba qvae tunc státim indolebili memoriae mandavi, etiám in posterum si qvid vobis pro servitio nostro succureritt, sive voce qvodd hic ortis, sive postea scripto semper libera monété, Ego vos manutenebo et protegám.

Ultimo memineritt benignissime Sua Ma*jes*ttas Clementissime, suae assecurationis sub suo Parro secreto sigillo et sacráta manu mihi datae, qvám ego pro singulári et praeciosissimo Cymelio meis posteris relinqvo.

Et Denique dignetur Sua Ma*jes*ttas meum ex praemissis sumptum etiám in hoc passu Zélum benigne aestimare, si qvidem errátum est (:peccáre enim Deus novitt nolui:) clementissime condonáre, et me ex cárceré in Intégrum restituendo: Benignissimas Suás Gratias, hactenus per infoelicitatem meám effectu frustráta, Consummándo, Canitiem meám 62 Annorum Consolátám in sepulcrum, uti servum sénem, in Pace dimitteré, Aliás si Sua Ma*jes*ttas mei non miserétur pauci qvi mihi restánt vitae dies, miserándo ad posteritatem exemplo brevi rumpentur, Cárceris enim hujus miseriám mea aetás diu ferre non potest, etsi enim Cubiculum, Lectus Cibus honesti adsint, sed perpetui duo Cum strictis armis Praesentes, dies inqvietos et per horariás alternationes noctes insomnes reddunt; Omnis Humána vel cum proximis, Communicatio, et consolatio abscissa, qvántum An helari státim ac Captus sum Suae Majestati suplicáre, sed *non* potui miseréré mei Deus peccatoris! Miseréré mei Caesár pientissime Fragilis, sed veri servi, pro qva Paterna Clementia Deus misericordiarum magis qvám Justitiae Fons, Suae Majestati senectuti et longe secuturae Augustae posteritati in aeternum benedicát Sacrae Caesariae Regiaque Majestatis Vestrae, vel Suae etc.

549.

Bánffy Györgynek

Nagyszeben, 1704. június 26.

Instrumenta ad meam Defensionem necessaria.

* Generale Decretum. Credo quod Dominus Protonotarius Simonfi dabit Decretum Tripartitum Verbötzi Approbatae, Compilatae. Habeo domi Historia Istvanfi Credo quod Illustrissimus Dominus Comes Apor dabit.

* Hos tres Libros recepi. [margón]

Praeterea si quae ex Archyvo Cancellariae vel Capitulor*um*. Et Protocolis Gubernii requirentur. Et nunc quidem proxime. Diploma Suae M*ajestatis* Tran*sylva*niae per me procuratum. Et per D*ominum* Gregorium Bethlen allatum. Resolutiones Alvintzianae. Et Instructiones Gubernii Decreta * Suae M*ajestat*is, in negotio D*omini* Joh*anni* Sarosi. In negotio Gabrielis Nagy Szeghi. In negotio Dom*i*ni Bar*onis* Emerici Josika. Et si quid postea mihi succurret, quia in hac magna mea Tentatione a DEo mihi p*r*opter mea peccata immissa credere quivis potest me Auxilio Divino, & humano indigere summopere.

Ergo recommendat se in hoc passu Gratiae Excelsi Gubernii Regii, & eor*un*dem Fraternitati & omnium Aequitati demisse uti Captivus, alias

Eor*un*dem Frater & servus syncerus.

Comes Nicol*aus* de Bethlen

Ex Arresto die. 26.[a]
Juny. A*nno* 1704.

Ezt tsak küldeniis kgytekhez bayos volt a szoross foghsag miatt. Bar tsak Retsei Ur*am* jöhetne ide, hogy üzenhetnek szükséges dolgaimrol kk*nek*.

550.

Az országgyűlésnek

Nagyszeben, 1704. június 28.

Méltosagos Gubernátor Uram!

Es Meltoságos Tanácsi, és égjéb Uri, Fő és Nemes, és más Ország Gyűléseken legitime voxolni szokott Rendből allo, most itt Szebenb*en* lévő becsülletes Személlyek, édes Hazámnak Unioval egyben kőttetett Fiai, és nékem bizodalmas kedves Uraim és Atyámfiai!

Alázatos Rabi Istenhez való imádságimnak (.mert a szolgálha-

* Haec Instrumen*t*a recepi. die. 27. Juni Vesperi C*omes* Nicolaus Bethlen [margón]

[a] [előbb:] 27.

tástol én most el estem.) ajánlásával, és Isten áldásinak kivánásával, kinek kinek Tiszti vagy Rendi és személlyéhez illendő becsüllettel és szeretettel s-bizodalommal kell klteket ez Rabi Instantiámmal meg találnom, ez kővetkező nagy meg bántodásimrol. Melyben mindenek előtt protestálok, hogy nem szollok mint Peres csak egy szotis, hanem csak mint Instans Fél. 2. Istenre, Lelki Üdveségire kérem s-kénszeritem, halgasson meg ugy engemet most klmetek, a mint kiván ki ki meg halgattatni klmetek kőzül, mind illyen, vagy más nagy szükségében az emberektől, mind az eő halála óráján az Istentől, maga Christus Urunk mondasa szerént Mat. 7. v. 12. Valamit akartok, hogy az emberek cselekedgjenek tinéktek, tiis ugy cselekedgjetek eő nekik, mert ez az egész Tőrvény és Prophetak. Es ismét Marc. 11. v. 25 et 26. Hogy ha elő állatok kőnyőrgeni, bocsássátok meg, ha ki ellen valami nehézségtek vagyon, hogy a' tű Attyátokis a' ki a' Menynyégben vagyon, bocsássa meg néktek a' tü bűneiteket, mert ha tű meg nem bocsáttyátok, a' tű Mennyei Atyátok sem bocsattya meg a' tű bűneiteket. En penig az én részemről ezen Christus Urunk parancsolattyai szerent kesz voltam és vagyok mindennel procedálni az én erőtelenségem szérént, mellyet ugj irok klteknek, mint a kikről keresztyénűl hiszem, hogy az én boldogtalanságomnak compatiál inkáb, mint sem hogy veszedelmemet, és véremet kivánná, oka sem levén arra.

1. Tudgja kltek, hogy a' minapiban ugy mint 3. Maÿ én beteghségem miatt fel nem mehetvén a' Guberniumban, küldőttem volt fel irásban kltek*ne*k az akor fen forgo 3500 Gira ezűst materiájárol valo Discursusomat, vagy Opiniomat, melyből kővetkezet az, hogy ugyan azon nap estve a' két Itilő Mester Henter Ferencz és Simonffi Mihály Uramék által igen terhes izenetet tettek nékem, melyre valo válasz tételemet a' ket meg nevezet Mester irásbanis véve és énis mondám hogy irásban authentice kivánom ő kglmektől mind az izenetet, mind a válász tételemet, mert én nékem életemnek becsülletemnek veszedelme forog benne.

2. Tudgja kglmetek, 4. May noha betegessen, de fel mennék a' Tanácsban és igjekezem kglmetek scrupulussát ki venni.

3. Tudgja kgltek, 5. May azon két Itilő Mester által, mint denunciáltatték énnékem solenniter nomine Gubernii,[1] hogy a Tanácsban ne mennyek usq*ue* ad decisionem Suae Ma*jestat*is,[2] hanem űllyek veszteg a' szállásomon, erreis mint feleltem, tudgja

[1] szigorúan a gubernium nevében
[2] Őfelsége döntéséig

a' két Itilő Mester: Hogy tudni illik engedelmeskedem, de kérem a' Guberniumot, hogy az eö Felsegehez valo Informatio adással ne késsenek, és fel küldése előtt adgják párban nekem, had menthessem enis magamot, és mennyen ugy fel mind az két Informatio eö Flgéhez ad decisionem. Noha talám jobb volna az illyeneket magunk kőzűl meg csendesitenűnk, mint sem a Flges Udvart ebben az nehéz űdőben efféle kedvetlen materiákkal busittanunk, kiváltképpen hogy a' Postai Communicatiois igj el bomlot. Kivánám osztán hogy errőlis adassék authenticum Testimonium nékem eő kglmektől de énnékem mai napig sem adattot. Nagy bizodalommal kérem azért Nagtokat kglteket, és az igasságra-s-uniora kenszeritem, hogy azt az két Testimoniumot énnékem eö kglmékkel adassa ki. A Mlgs Gubernium nevével eö Felgéhez ez iránt adott Informatiois adassék ki énnékem, had menthessem magamat, mert azokat, ugy mint Becsűlletem-s-életem oltalmazására szűkséges praerequisitumokat nem denegalhatni énnékem az igassag szerént.

4. Látván én Becsűlletemnek el esesiben valo Civilis halálomat, és abbol várhatván eztis, a' miben már most vagyok, mint az Isten után valo Attyámhoz, ugy folyamodtam a mi kglmes Urunkhoz eö Felgéhez expressus szolgám és alázatos supplicatiom által, mellyet az utaknak félelmes volta miatt iteráltamis és ha el mehettek, eddig ottis vadnak az eö Felge kezében. Mik kővetkeztek ezekből, és signanter az én Becsben valo küldetesemből, -s- Salati János nevű, vékony konyhámhoz most láto hitvan Jobbágy szolgámnak és Veőm Técsi nevű szolgájának, és magánakis nyavalyás Teleki Sandornak meg fogása. 2. Az én ártatlan és soha bizony meg nem szeplősedet Lelkem ismeretinek ollyan nagy gjanuban valo hozása, hogy contra Trprt. Par. 2. Tit. 27.[3] réam valo vallásának, et quidem ante exmissionem,[4] és az én Szent-Kereszti András Uramnak, és Agensemnek Pano Stephan által Becsben irt Leveleimnek hirem nelkűl valo fel nyitása, mely fasciculusban volt Kálnaki Samuel, Bethlen Laszlo, Püspőki Péter, és nem tudom mind hány Jo akaroimnak, és azok kőzőtt egy régi Barátomnak, az Hollandus kővetnek szollo Levélis, melly kővet most az Anglus kővettel együtt Mediator Pacis inter Suam Majestatem et Hungaros,[5] és 14. esztendőtől fogva valo Barátom nékem.

[3] a Hármaskönyv 2. részének 27. fejezete ellenében
[4] mégpedig kibocsátás előtt
[5] békeközvetítő Őfelsége a magyarok között

Azon fasciculusban voltak sok más becsülletes itt lévő Urak, Fő emberek Leveleiis, ugy tudom a Gubernator Uram, Keresztesi Vram, és mind Becsben szollok. 3. Az én szomoru és igen erős szoros fogságom. 4. Leveles Ládám el pecsétlése. 5. A Fiscalis Director neve alatt Notára valo Evocáltattásom. 6. Szegény Feleségemnek, Leányomnak, Urakon, Vejin, Apján valo rettenetes és vagy kétségben, vagy korság vagy gutta ütésben ejtő szertelen keserűségek. 7. Nekem 62. esztendős koromig keresett becsülletemnek világ előtt valo prostitutioja. Mellyekből noha Lelkem ismereti tisztasága, Istennek és Császáromnak kglmessége őrvendetes ki szabadulást igér, de mégis kivált ebben az udvarhoz valo Communicatio meg rekedésében, mint erőtlen embert, kőrnyűl veszen minden nap a gjalazatos halálnak félelme, mellyen nem értem csak a' Hohért, bizván Istenben, hogy a' nem talál, hanem az árulo nével valo halált, ámbár az az illyen vén emberen hamar meg eshetvén, csendes és természet szerént valo legjenis. Egesz Házamnak kivált sok adosságom miatt valo el romlásának félelme. Ez számtalon szomoru gondolatoknak, Sátán kisirtetének és minden illyen állapotokban szokott, és csak attol a' ki szenvedi, sőtt meg attol sem egészen le irhato anxietásoknak felelme. Oltalmazzon Isten minden keresztény Attyamfiát illyentől.

5. Juthat kglmeteknek eszében már most proxime 19. praesentis Junÿ, mikor szintén ágjamban le fekűnni akartam étzakan 10-s-11 ora kőzőt, mint lőtt arestáltattásom, mellyet ha az akkori perturbatiomban jol eszemben vehettem, az Ur Haller István Uram igj adá elé: Illustrissime Domine Comes, detecta sunt vestrae Dominationis talia negotia contra Suam Majestatem, propter quae Gubernium Vestrae Illustritati indicit arestum, et praeparet se ad judicium.[6] Mellyet Acton Uram igj submutála:[a] Illustrissime Domine Comes ad requisitionem Inclyti Gubernÿ Excellentissimus Dominus Generalis Commendans ex Mandato Suae Majestatis dat arestum, et quidem strictissimum Vestrae Illustritati, quare eat ad locum sibi in hunc finem destinatum.[7] Rettenetes Menkő! Isten kglmetek Házát hasonlotol oltalmazza.

6. Leg kőzelebb 21 praesentis, dél tájban mint lőtt Notára valo evocáltatasom Director Ur nevére arrol Relatori[a] exstál, melly-

[6] Tekintetes gróf úr, uraságod Őfelsége ellen irányuló mesterkedései lelepleződtek, ezért a gubernium tekintetességedet börtönbe veti, és készüljön az ítéletre.

[7] Tekintetes gróf úr, a nemes gubernium követelésére a fenséges vezénylő tábornok úr Őfelsége parancsából börtönbe csukatja, mégpedig a legsúlyosabba tekintetességedet, ezért menjen az e célra rendelt helyre.

[a] [feltehetően elírás *subsumála* helyett]

nekis in suo competenti foro, et debito tempore,[8] léendő Tőrvényes agitatioját én akorra hadgjom, mellyrőlis protestálok, hanem most csak illetem annyiban, a mennyire ehez az Instantiához kivantatik, és nem csak magamért, hanem azért, hogy eö Felsege szolgálattyának, ennek az Hazának kőzőnséges Jovának boldogulása, és a' kglmetek Tőrvényenek, szabadságinak, személlyeinek állapottya ugy kivannya az én itiletem szérént, indispensabiliter és el mulhatatlanul.

7. Emleget abban Director Ur egj Manifestumot, vagy Projectumot, mellyről azt irja, hogy az által az Napkeleti hatalmas Nemzetnek alkalmatosság adattot ennek az Országnak visza vételére, és hogy el hietó jelenségekis volnának, hogy azon Projectum a' Pogányság kezébenis ment volna már. Erre nézve ugj mint Uramnak igaz hive, és Hazámnak igaz Fia, azt kérdem Nagtoktól, kglmektől. Ha az a' Projectum, és annak ki hirdettése ollyon veszedelmes, a' mint eö kglme fel tette, hogj hogj agitáltathatik itt publice? Ugj kell penig lenni necessario, ha nékem tulajdonitytya, és ha engem akar véle meg sententiáztatni, sok kezen szemen, nyelven, fűlőn, sok disputatiokon punctatim kel meg fordulni, mint itt, mint Bécsbe. Es nem Director Uramra fogé illeni ama mondas? Turpe est Doctori cum culpa redarguit ipsum. Si per talem propalationem servitium Suae Ma*jesta*tis et Patriae perverteretur, vel jam perversum esset,[9] nem én volnek az oka, és nem én tartoznám Isten a' Császár, az Haza és a Posteritás előtt rolla számot adni. Jusson eszében Nagtok*na*k kglmetek*ne*k a' Sarosi és Jósika Imre Ur periben, eö Felsege meg tiltá, ne judicium publicetur,[10] melyre nézve a' voxokatis egienként in secreto szedetők be az Itilő Mesterekkel. Az az Actio pennig árnyék volt ehez képest, kivált Director ur hypothesisse szérent.

8. Ha én ollyan ember volnék, a' mint Director Ur fel tette az eö kglme intézése szerént, az én fejemnek el kellene esni gjalázatossan, és az én Joszágomnakis részem szerént még az Gyermekimtől el kellene veszni, azt penig in Generali, Legali et Reali Diaeta[11] kellene végben vinni, a' mi Hazánk tőrvénye szerént, az ellen valo dolgot bizony sem a' mi kglmes Urunk, sem Mlgs Generalis Ur nem kiván Ngtoktol kglmetektől, kivált az hon a'

[8] megfelelő fórumon és elrendelt időben

[9] szégyen a tudós számára, ha a vétek meghazudtolja őt. Ha az efféle kiteregetés miatt Őfelsége és a haza szolgálata kárt szenved, vagy már szenvedett is,

[10] hogy az ítéletet közzétegyék

[11] általános, törvényes és valódi országgyűlésen

sietésben semmi haszon, et in mora nihil periculi,[12] mert ha én ma legitime meg őlettetném, vagy másként meg halnékis, aval az eö Felsege dolgai jobban, és az ellenségé roszabbol nem folynának. Eletemis az Ellenséget Szebenből egy szálnéra sem segittene, ha hitetlen volnékis, mellyet tagadok. Eö Felségének penig, és Hazámnak talán meg használhat valami keveset. Hogy ha penig ártatlanul el vesznék, ultra malam famam ad Posteritatem etiam vindictam cum Abele clamaret meus sangvis.[13] Abban penig bizonyos vagjok, hogy az én Jo kgls Uram, nem hogy ártatlan véremet kiváná, de még ha vétettem volnais, mégis az én sok szolgálatomért, és maga kegjességéért meg kegjelmezne, mint látom sok apertus Rebelliseknekis cselekszik. Es én ha bűnős volnekis, bizony csak azt mondanám. Domine ne congrediaris cum servo tuo,[14] és nem perlenék.

9. In Causa laesae Majestatis, Decisionem Sua Majestas D. D. Statibus non concessit, sed praecise reservavit, et quidquid in tali Casu Gubernium vel Status fecissent, opinionem tantum nominavit, non Decisionem, quod maxime notandum est. Vide Resolutionem Alvinczianam Art. 4. sic sonantem: Sacra Caesarea Regiae Majestas inter graviores illarum censenda statuit Crimina Laesae Majestatis, perduellionis, proditionis et alia, quae statuum et Tranquillitatem publicam respiciunt, super quibus Gubernÿ votum seu Opinionem quidem libenter audiet, decisionem autem, tanquam Rem ad Regem immediate spectantem sibi reservat. Et Diplomatis Art. 4. Salvo in gravioribus recursu ad Regem.[15] Bizony Szász János, ha a Criminalis Processus Secundum municipale Nationis[16] meg ne őllye, quidquid contra Regiam Majestatem fecisse allegabatur, et per nos propterea condemnabatur,

[12] a késlekedésben nincs veszedelem

[13] az utókor szemében érdemelt rossz híren túl Ábellal együtt kiált a vérem

[14] Uram, ne perlekedj a te szolgáddal

[15] Felségsértés bűntette esetében Őfelsége a döntést nem engedte át a rendeknek, hanem kifejezetten fenntartotta magának, és amit ilyen ügyben a gubernium vagy a rendek hoztak, azt csak véleménynek nevezte és nem döntésnek, ami a legmesszebbmenő figyelemre méltó, lásd az Alvinczi-féle határozat 4. cikkelyét, mely így szól: A szent császári-királyi felség a legsúlyosabb ügyek közé sorolandónak állította a felségsértés, párbaj, árulás vétkét és másokat, melyek a közállapotokat és köznyugalmat illetik, melyek fölött szívesen meghallgatja a gubernium szavazatát vagy véleményét, de a döntést, minthogy az közvetlenül a királyt illeti, önmagának tartotta fenn. És a Diploma 4. cikkelye: Súlyosabb ügyekben a királyhoz való visszautalás megmaradván...

[16] a bűnvádi eljárás a nemzet helyi törvénye szerint

tantum ut opinio ad Suae Ma*jesta*tis decisionem mitti debebat. Quamvis non agebatur ille reus laesae Ma*jesta*tis praecise, sed alii Casus Notae Infidelitatis ipsi intentabantur.[17] Ez a' mostani Gyűlekezeti penig Ngtok*na*k, kgltk*ne*k, attol az őtet sententiázo Gyűléstőlis mesze jár, mennyi ur, Fő ember nincs itt most, a ki akkor itt volt? Hol a Tábla? Hol a Prokatorok, a' kik itt voltak akkor? De hiszem bizony kgltekis in conscientia ezt Diaetának nem tartya;[b] Ha ki penig azt vetne, hát immár hány embert Notáztunk meg ezen az 7. vagy 8. holnapi Gyűlésen? Arra maga kgltek tam in conscientia, quam in suo proprio super istis Notarum speciebus primo Concluso et cum Excellentissimo *Domi*no Generali communicato et a sua excellentia approbato[18] felellyen meg magának. Notatio Processualis ab alicujus Manifesti Suae Ma*jesta*tis hostis, pro notato Declaratione Articulari toto Coelo differt hanc etiam si tantum decem vel pauciores essemus, facere possemus, vi horum verborum Homagÿ ab omnibus praestiti. Amicorum Domini mei Amicus, Hostium Hostis ero. Sed ad Processualem Notam ubi de vita Inc*a*tti agitur, juxta Decreti Tripar. Par. 2. Tit. 75. multa Solemnia et Legalia requiruntur, quae hodie isti Congregationi Cibiniensi desunt.[19] Továbbá: Etiam quod ad Materiam.[20] Ha ollyan nagy farka vagyon, annak a Director Ur fel tette Irásnak, ha ollyan nagy, és ollyan obfuscata, és magával a publicatiovalis veszedelmet csinálhato. Az ollyan a királytol magának reservált Materiának a discussióját tam praesentium, quam futurorum vel Posteritatis ob respectus,[21]

[17] mindazt, amit mint a királyi felség ellen elkövetett vétket hoztak fel ellene és amivel mi ezért vádoltuk őt, azt puszta véleményként kellett Őfelsége döntésére felküldeni, jóllehet vele kapcsolatban nem is állott fenn a felségsértés kifejezett vádja, hanem a hűtlenség más esete fenyegette őt.

[18] mind a saját lelkiismeretében, mind a fővesztések eme fajtáiról hozott tulajdon első határozatában, melyet a fenséges tábornok úrral közöltek és melyet ő jóváhagyott

[19] A főbenjáró vétekben való törvényszéki elmarasztalás egészen más dolog, mint Őfelsége valamely nyílt ellenségét cikkelyes nyilatkozattal főbenjáró vétkessé nyilvánítani, ez utóbbit megtehetjük, ha tízen vagy kevesebben vagyunk is, a mindenki által letett hűségeskü következő szavainak erejénél fogva: Uram barátainak barátja, ellenségeinek ellensége leszek. De a törvényszéki elmarasztaláshoz, ahol a vádlott életéről van szó, a Hármaskönyv 2. részének 75. fejezete számos törvényes feltételt kíván, mely ma e szebeni gyűlésben nem áll fenn.

[20] Ami a tárgyat is illeti.

[21] mind a jelen-, mind a jövőbeliek vagy az utókor tekintetbe vételével

[b] [Margón:] Vid. Uladis: Decr: 3. Art 1. et 2. Nec noster Augustissimus approbat longas Diaetas.

hogy hogy venne hát kgltek csak ennyin magára, absque praeinformatione et resolutione Suae Majestatis?[22] Procuratorokat is illyen rettenetes nagy dologra hol végjek, és most itt Szebenben? Es igj ha eö Flgetől jött volnais Speciale Mandatum az én prosecutiomrol (:mely ugy tudom nincs:) ugjis tartoznék Nagtok kgltek remonstralni, hogj most legitime nem lehet, eö Flge penig illegitimus Processusra Nagtokat kglteket nem kénszeritti, a mint meg láttzik Josika, Sarossi, és Nagjszegi ellen valo Processusrol irt eö Flge kgls Decretumibol, Sarlos Boldog Aszszony napja Juristitiumotis tsinal.

10. Ezekre a Praemissákra és ezeken kivűl sok számtalan, mind az eő Flge szolgálattyát, mind az Haza tőrvényét és jovát, mind kgltek*nek* és Maradékinak meg maradását nező okokra nézve ne praecipitállya kgltek ezt a dolgot, hanem mint hogy látom én, hogy Mlgs *Gene*ralis Ur ebbe az én dolgomban, noha mint igaz Hive eö Flgének vigjáz és zelál, mindazáltal est mere permittens et assistens Gubernio[23] Arestumotis ad requisitionem Gubernij[24] cselekedte Remonstrállya kgltek eö Excellentiájának hogy sat cito, si sat bene, nihil autem bene, nisi quod juste et legitime.[25] Hamar halálom senkinek sem használ, sőtt ártana, Isten s-a világ, és kinek kinek Conscientiája előtt. El hiszem, senki és kivált eö Excellentiája, mint jo Lelki nagj Ember és jo Uram Patronusom nemis intendállya, nincsis árnyékais miért? Akar az Ellenség operatioibol, vagj egjéb akar miből vehető suspitiokra, apprehensiokra, mert ahoz nékem sem*mi* kőzőm, akar szavaimnak vagj etzeri mászori irásimnak el magjarázására nem lehet tőrvényt tenni, ha én árulo lettem volna, ki tart ollyan bolondnak, hogj innét a kő kertből minden napi veszedelmemett el keztem volna, nem vehett*em* volnaé szabad mezőtt magamnak, az ollyan dolog folytatására, de gondolatomb*an* sem volt. Az egész Esztendőben a' kapun sem voltam ki, két rosz szekeres Lovamon kivűl még csak paripám sincs egjis. Itt Szebenb*en* penig mit tudna a leg nagjobb árulois végbe vinni, ha ugj meg bolondulnais valaki. De ezek maradgjanak, tudgja az Isten.

11. Hanem mind ezeket az Actákot és azt az Directortol nékem imputált irástis, és az Hollandusnak irt Levelet, tam in originali,

[22] Őfelsége előzetes tudósítása és döntése nélkül

[23] csupán csak enged és szolgál a guberniumnak

[24] a gubernium követelésére

[25] elég gyorsan, ha elég jól, semmi sem lehet azonban jól, ha nem jogos és törvényes

quam in authentico Transumpto, quo secretius facto, et quo citius, eo melius,[26] küldgje fel eö Excellentiájával edgjütt kgltek eo Felségének, mellyis sive post, sive ante apertionem Literarum,[27] bár régen ment volna fel az eö Felsége kezében, mert bizony oda ment volna az, ott volna régen eddig, ha fel nem bontották volnais itt. Azomban valakinek akarom, libere, és kivált eö Felségének énis had irhassak mellette, lásuk eö Flge mit resolvál felölle, hiszem eö Felge maga érzi leg jobban meg, ha laedáltatik, akar azt parancsollya eö Flge, hogy itt Erdélyben servatis de jure servandis,[28] prosequáltassam, ugy hiszem eddig Isten rendes Törvényes Diaetára és Procuratorokrais ad alkalmatosságot. Akár azt parancsollya, hogy mint Sarosi mennyek Bécsbe, mellyb*en* mostis, csak Generalis Uram akarja, találok én modot, Feleségem, Gyermekim, és Parolam pro Cautione[29] itt maradván, hogy nem más hova, hanem oda megjek, és minden dolgaimrol számot adok, és az eő Felge kgls Lábaihoz le teszem a fejemet, akar életre, akar halá[l]ra. Azt penig meg kivánom, hogy a' nékem imputált irásnak Transum[p]tumát az Itilő Mesterek és Secretarius én előttem conferállyák, pecsétellyék, extradátázzák, egy Authenticum párt adván nékemis benne, hogy valamint eő Felségéhez ne mennyen valami más egjéb, az én veszedelmemre, nevem alatt csinált vagy deprávált irás. Hiszem ha én kezem irása (a mint a Director fel tette.) ha akarnám sem tagadhatnám meg. Azt penig hogy ki munkája (.mert sokszor más csinállya, más irja) és minden egjéb ahoz tartozokat meg mutat az űdő, mert arrol most nem szolhatni, más az, hogy eő Felge már sok esztendőtől fogva, jol ismér engemet, és az én irásomat, stylusomat jol ismeri, mert bizony sokszor olvasta, és adgya az én Istenem, hogy én eö Felgének magának, magam adhassak számot arrol is, bizom az én Istenemben, hogy bizony ugy jövők az eö Flge serena faciesse[30] előtt ki, mint az Arany a tűzből. Mert kiváltképen a miolta Isten ezt az Hazát az eő Felge birodalmában adta, tudván én ezt, hogy ez az Isten rendelése, az Isten dűcsőssége után, az eő félelméb*en* ezt az hármat őrökké ősze köttőttem. 1. A királyhoz valo hivséget. 2. Az Hazámhoz valo igaz szeretet-

[26] mind eredetiben, mind hiteles másolatban, amilyen titkon és amilyen gyorsan csak lehet, annál jobb

[27] akár a levél felnyitása után, akár előtte

[28] megőrizve a törvényességet

[29] óvadékul

[30] fényes tekintete

tet. 3. Es az én keresztény Reformata Vallásomhoz valo buzgoságot. Mellyet a Diploma csinálászkor, ama boldog emlekezetü nagy két Minister Kinczki és Strathmann Urak, mind az eö Flge nevével, mind magok képében kglssen recognoscálták és (.absit jactantia.)[31] bizony dicsérték jovallattákis. Ha én a Director Intentioja szerint el esném, bizony mostis azért az haromért, és saltem ex parte Satanae[32] az utolsoért, ugj mint vallásom buzgoságáért esném el. Mellyet suo tempore meg tud, nem csak Nagtok, kgltek, hannem minden ember. Azért penig meg halnomis énnékem nem csak kötelesség, hannem örőm és boldogság volna.

12. Es utolszor. Mint hogy penig én Vénségemre nem csak Becsülletemből suspendaltattam, hanem erős fogságbais tétettem, contra praerogativam Nobilitarem Approb. Const. Par. 3. Tit. 6. Art. 3. Trip. Part. 1. Tit. 9. et alibi in Juribus Nostris expressam.[33] A Tanácsbol valo ki tiltás, és ab Officio[34] valo suspendálásis az én tutomra sine speciali Mandato Suae Ma*jesta*tis,[35] hogj szabados nem volt, bizonyság a' Sarosi János Ur minapi dolga. Ugj arestálásis, Törvényes Processiois. Mert eö szegény egész Natio Rebelláltattásával vádoltaték, mégis az eő Flge Speciale Mandatuma nélkül, sem személlye, sem becsülleti meg nem illetettet, sem nem evocáltattot melyis bár csak a Tanacsi Rend iránt observáltatnék. Mert ez énnékem nehez, hogj ex collatione temporis et omnium Circumstantiar*um*,[36] ugj hiszem, hogj eö Flge, az én Jo kgls Uram Speciale Mandatuma, ugj mint a' Sarosi dolgában én iránt am naturaliter ide meg nem jőhetett, leg alább én nem tudom. Sarosinak penig a meg mutattatott, és osztán ugj arestáltak, prosequáltak. És igj igen keserves az én Lelkemnek, hogj Tiszteimre, és minden egjéb a világtol nézni szokot Tekintetekre nézve nállamnal mesze aláb valo embernél tettetem aláb valová, és boldogtalanabba, ebbe a Casusban. De azt mondom az Daviddal: Jómra lőtt, Uram nékem hogy meg aláztál. Hogj azért usq*ue* ad Resolutionem et Decisionem Suae Ma*jesta*tis[37] becsülletembe,

[31] (távol legyen a hencegés)
[32] legalábbis a Sátán részéről
[33] a nemesi kiváltság ellenére, amit az Approbata Constitutio 3. részének 6. fejezete, 3. cikkelye, a Hármaskönyv 1. részének 9. fejezete és a hazai jog másutt is leszögez.
[34] hivatalból
[35] Őfelsége különös rendelete nélkül
[36] az idő és a körülmények figyelembevételével
[37] Őfelsége határozatáig és döntéséig

szabadságomba, integre restituáltassam, bizodalmassan kérem; és omni jure kivanom Nagtoktol és kgltektől, és kgltek Intercessioja altal Mgos *Gener*alis *Uram*tol. Ugjanis si accusasse vel suspicari sufficiat, quis erit innocens? Et ante convictionem quare poena?[38] Bizony bűntetés penig a Civilis mors in honore et carcere,[39] és annakis a nadgja, én rajtam, hát micsoda bűntetés az ártatlan Feleségemen s-Menyecske Léányomon, Isten ne ismertesse meg a kgltekéivel! Én ugjan az eő Flge Resolutiojáig, ha *Gener*ális Uramnak, és Ngtoknak kglteknek ugj tetzik, a' Tanacsban nem kivánkozom. A Szebeni keritės, Feleségem, Gyermekim és minden Jovaim (:mert énnékem Szebenek [!] kivűl semmim sincs:) elég Cautio el nem szőkésemrol. Et quod maximum, In*n*ocentia et pura Conscientia.[40] Miért szőkném? hannem ha azért, hogj Istenemet, Conscientiamat ellenségemé tégjem és el veszek mind Testembe, Lelkembe. Ennékem ugy teczik, az én venségemig az én Uramhoz mutatot nagy hűségem és édes Hazámhoz valo nagy szeretetem meg érdemli Nagtoktol, kgltektől. A maga Tőrvénye penig ugjan imponállyais, nem csak ezt az igasságos eö Flge eleiben valo Remonstratiot, hannemha vétett*em* volnais, ugjis meg érdemlenne a' mellettem valo Intercessiotis. Instálok azonis ha Bécsből vagy szolgám, vagy válaszom érkezik, ne rekesztessenek el tőllem, s-ne periclitállyanak, vigje végbe kgltek eö Excellentiája előtt, ne rekesztessem az Uramtol el.

Isten a maga dicsőségére, ésdes [!] Haza Jovára, és kinek kinek Lelke csendességire, igazgassa és segitse Ngtokat kglteket. Én penig maradok Nagtokért kgltekért minden nap imádkozo Rab szolgája, és igaz Attyafia

Groff Bethlen Miklos

Szebeni fogságomban 28 Juny *Anno* 1704

551.

Jean Louis Bussy de Rabutinnak

Nagyszeben, 1704. július 7.

Excellentissime Domine Campi Marschalle et Generalis Commendans. Domine et Patrone Gratiose!

[38] ha elegendő a vád és a gyanú, ki lesz ártatlan, és bizonyítás előtt miért a büntetés?

[39] polgári halál a tisztességben és börtönben

[40] És ami a legtöbb, az ártatlanság és a tiszta lelkiismeret.

Ego ex Dei justo judicio miser quidem captivus, sed Deus et Constientia mihi testis est, Suae Majestatis fidelissimus subditus et Vestrae Excellentiae humillimus servus rogo et obtestor Vestram Excellentiam humillime per Deum, per augustissimi Imperatoris celebrem in toto mundo pietatem, et per vitam ac prosperitatem unici Vestrae Excellentiae haeredis, domini comitis Amadaei (dico unicum, quia alterum Vestra Excellentia jam uti audivi Deo sacrificavit), ut Vestra Excellentia dignetur meam innocentiam ad Suam Majestatem promovere et protegere et usque ad Suae Majestatis resolutionem ex isto aresto eliberare, multorum meorum Suae Majestati et Patriae praestitorum servitiorum, aetatis meae provectae, ac afflictissimae conjugis lachrimarum intuitu. Deus hoc Vestrae Excellentiae remunerabitur. Et audeo Vestram Excellentiam assecurare, quod Sua etiam Majestas, ubi de toto negotio recte informabitur, approbabit magis, quam improbabit meam ex aresto dimissionem.

Maneo interim

Excellentiae Vestrae
humillimus et obsequentissimus servus
C. N. B. m. p.

552.

Az országgyűlésnek

S. d., [Nagyszeben, 1704. július 11.?]

Méltoságos Gubernator Ur*am* Méltosagos Tanácsi Rend Es Egesz Méltoságos Gyűlekezett, kedves bizodalmas Uraim .s Atytyámfiai

Noha ez előtt is Memorialemmal találltam vala meg N: kgtekett, Mell*ynek* nem lehett most is nem inhereálnom, Mindazáltal kételen vagyok, most ujjobban, csak igen rővideden meg találnom, N: kgtekett Ugymint Instans, es ne*m* peres, más nagy dologrul Ugy mintt.

Tsak minapi Példa Ntok kgtek előtt, az szege[ny] Idvezült Sárosi János Uram dolga, kirűl ez előtt kétt Esztendővel jűvén a mi kegyelmes Urunk ű Felsege kegyelmes Parancsolattya, hogy Tisztitűl Priváltassék, Arestáltassék, es Secundum Leges, Jure[1]

[1] törvényesen

proseqváltassék. Midőn evocáltatott, es proclamáltatott volna, elé álla, s aszt mondá: Hogy ő az ű Urával nem perel, hanem annak kegyelmessége alá, submittállya egészlen magátt, Nem is perlé s nem is kénszeritteték perelni Ngtoktul kgtektűl.

Noha azért én felőllem eő Felségetűl ollyan parancsolat nem jőtt Ugy tudom mint Sarosi Uram[a] felőll jőtt volt, mindazonáltal ha jőtt volna is, vagy ha jűne is; En is aszt mondom a mitt ű szegény, hogy én Attyámnál jobb kegyelmes Urammal nem perlek, hanem bocsátom az én egész űgyemett, az ő Felsege kegyelmessége alá, Lássa ű Felsége cselekedgye aszt vellem, a mi ű Felségének jobnak teccik, Judicium, Absolutio, Poena vel Grátia.[2]

Ne kénszericsen azért Ntok, kgtek, a perlekedésre, Melly magával sok bajt, tőrődést, es akadállyt hoz, rend szerint nem csak a Pereseknek, haném a Biraknak is, Procuratorim is meg bocsássanak eő kgmek, de bizony nem aeqvivalensek az Actorhoz eő kgméhez; es kivált in tám gravi, et soli decisioni Regiae Reserváta Materia, Vid. Resolut. Alv. Artcl. 4.[3] Mellyben ha debito Tempore, N: kgtek valami opiniott Concipiált volna, s Concipiálna is, de ugyan csak annak decisiojának Ugy is ű Felsége által kelletik, Bécsben végben menni.

En pedig aszt a sok fáratságott, es ámbágéseket mind abreviálom, es eő Felsége előtt Bécsben, Absque Omnibus Exceptionibus, de merito[4] meg felelek, es bizom Istenemben, hogy ű Felségének alázatosson, meg mutatom, hogy enyi Esztendők forgása alatt, soha bizony sem irásba, sem egyéb akármi dolgaimban, eő Felsége ellen véteni nem igyekesztem, sőtt mindenekett az ő Felsége kegyelmes, es neha speciale parancsolatira, ő Felségéhez valo igaz hűségből, es jo intentioval cselekedtem, Ha pedig véteni találltam, Hominis est Lábi, Dei et Regum est Condonáre[5] Legyen szabad kőnyőrgenem ő Felségének.

Várom azert ebben Ngtok kgtek igasságátt s Attyafiságátt, mind Méltoságos Generális Uram előtt, mind pedig hogy Ngtok kgtek, irjon ű Felségének felőlle, Cum omnibus Circumstantiis,

[2] ítélet, felmentés, büntetés vagy kegyelem

[3] ily súlyos és kizárólag királyi döntésre fenntartott ügyben. Lásd az Alvinczi-féle határozat 4. cikkelyét.

[4] minden kifogás nélkül, érdemben

[5] ember botlik, Isten és király megbocsát

[a] [javított; végződés kihúzva]

ugy a mint mind ő Felsége, mind az Haza illyen Vén, igaz szolgájárul illik irni, es mennél hamaréb, Nem lehetettlen pedig engemett most is, sub Uxoris, Liberor*um*, et omnium bonor*um*, ac mei Jurámenti Cautione[6] Bécsben bocsátáni, Generális Ur*am*tul adjungált, egy kétt emberséges Officerrel, ha más képpen Ugyan csak meg nem hinnén*ek*

Avagy ha an*nak* továbra kell haladni: Ugy, ha csak a Szebeni keritésen belőll is, Meltoságos Generalis Ur*am* Gratiája által, személlyem szabadsága, es Ügyem oltalmazása, s follytatása irant, had élhessek mindenütt, az Aprobat. P. 2. Tit. 7 Artic. 5[7] irt Tőrvényel, mellyre minyájan hűtősők vagyunk. Lám Sárosi Ur*am*att, maga eő Felsége ⟨parancsolattyára⟩ maga Parolájára is fel bocsátá az Udvarban, Consulállyon ebben az én Példámba, N: kgtek maga, es édes maradéki jov*ának* Melly ezen a Tőrvényen áll, Ez a Tőrvény pedig ő Felségétűl is kegyelmesen, Diplomatice Confirmáltatott

N: ktekért Imádkozo Alázatos Rab Szolgája s. Attyafia

Groff Bethlen Miklos

553.

A guberniumnak

S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. előtt]

Méltoságos Gubernium, kedves bizodalmas Urai*m* s Attyámfiai

Az mint Director Ur*am* tőb Allegatioji kőzőtt, nékem aszt veti vétkűl, hogy a Projectumott ktekkel nem kőzlőttem, bizodalmason kérem ktekett, azért ktek maga despectussán*ak*, vagy én ktekhez valo diffidentiám*nak* ne tulajdonicsa, hanem addgyon hellyt, s hitelt azokn*ak* a ratiokn*ak*, a mellyek in Apologia, a Director 11 Objectiojára es másut feleltetn*ek*, an*nak* felette emlekezzék meg ktek, kérem: az én 15 Esztendők alatt a Guberniumban tőtt sok szolgálatomrul; Es hogy a tőbb ⟨esztendők alatt a Guberniumban tőtt szolgálatomrul⟩ munkaim kőzőtt a Guberniumn*ak* Méltoságott, Fizetést, Residentiatt, Joszágott szerzettem,

[6] feleségem, gyermekeim, minden javam és esküm fedezete alatt
[7] Approbata Constitutio 2. rész, 7. cím, 5. cikkely

jusson eszekben kk*ne*k, hogy Attyafiak vagyunk, es hogy ktek is mint szintén én Pennája, nyelve, es szerencséjére nézve ollyan el eshető ember, nem mondgyuk é mindennap az imádságban, Es bocsásd meg a mi bűneinkett, mi képpen miis meg bocsátunk ellenűnk vétettek*ne*k, Condonályuk hátt egymás*na*k az Offensákatt, mellyek kőzőtt ne neheztellye ktek, békességes tűréssel meg hallani aszt, az mitt a kételenség mondat ki én velem, Hogy ha az 35 ooo [!] Girarul irásban adot Opiniom⟨t⟩ alkalmatosságával, a Tanácsbul ki nem tiltattam volna, én az én Sallati András nevű szolgámatt Bécsben nem kételenittettem volna küldeni, bizony nem is kűltem volna, Mert az én szegénységem szerint, azzal a kőlcséggel, én sokaig bé értem volna, ha az kettő nem lőtt volna, az el küldőtt szolgám őcsé*ne*k, Sarlati Jánosnak, az Vőm Teleki szolgáj*ának*, és magán*ak* fogsága nem lőtt volna, mert hire sem volt még akkor az Projectumnak, abban is pedig nekik mi részek? Ha ezek nem estek volna, nem lépet volna az dolog az én hozzám másunnét, már mint egy felig meg sentiáztatothoz [!] jővő minden levelek*ne*k fel szaggatására, De mind fel szaggatva küldi vala meg, kgd Gubernator Ur*am* énnékem, az levelekett; Mellyett bizony keservesen fajlalltam, ugy teccik méltán is, ante Convictionem,[1] mert az én suspensiom is kgtektűl, usq*ue* ad decisionem Aulae[2] indicáltatot a kétt Itillő Mester által, Ezek a Praemissák szűlték osztán aszt, hogy az mi az Gubernium fel alitásátul fogva, enyi esztendeig egy Tanácson sem esett, az én Bécsben menő fasciculusom, fel szakasztattnék, es a Projectum belőlle ki vétettettetnék, ha nem Bécsben, hanem masuvá szollo volt volna, es ha nem ollyan ő Felsége s az Gubernium hiteles szolgájához mint Szent Keresztihez dirigáltatott volna még sem csudálnám anyira, kérem Ur*aim* bizodalmason kgtekett, qvo jure lehette*ne*k ezek Egy eddig soha nem suspectus Fű Cancellariuson, tugya ktek in A*nno* 1696 es 97 beli ⟨Esztendőben⟩ kgtek Gubernium, én velem valo szomoru processusitt, Csaki Lászlo kővetcségétt, Az en Fejervari s Tordai szenvedésimett, Tugya ktek a Lonyai Per alkalmatosságával, micsoda vádokatt tőtt ktek én ellenem az Felséges Udvarban, melly ma is in suspenso vagyon oda fel Mind ezek az Udvarban s egész Erdéllyben tudva lévénn, itillye meg ktek bőlcsen es lellkesen, nem az illyen Praemissákbul fog é itiletett tenni mind az Udvar, mind az Haza, mind a Posteritás, Es én mostani Casusum-

[1] bizonyítás előtt
[2] az udvar döntéséig

rul is Nyavallyás Szász János Ugyan bizony el aradott bűnős ember volt, még is aszt hallom én a Ministerium .s. mások is aszt mondották, Isti Transylvani sunt Crudeles Consummunt se ipsos[3]

Mint Azért az előtt is mondották, s kértem ktekett Ugy most is bizodalmason kérem, sok elő számlálhatattlan ratiokra nézve, igyekezzék ktek, eszt az én nem csak az en személlyem ártattlanságának, hanem az egész Gubernium Uniojának, Sallussának meg haborodott forrásátt per prudentiám ett Charitátem[4] meg tisztitani, Méltoságos Generális Urammal együtt, Ugy hiszem mind ű Excellentiáját, mind ktekett, az ű Felségéhez valo Zélus, es nagyob gonoszoknak félellme vitte volt arra, az mik meg lőttek, de mikor már ártattlanságom Apollogiambul világos, ű Felségéhez valo Zelussának is ktek már sátis factialt: bocsásson el, bizony mentűl hamareb ez lészen, mind ű Felségének annál kedvesebb, mind Méltoságos Generális Uramnak, Es kgknek Hazástul, es házastul egy szoval tám Publico qvam Privato Omnium[5] jobb leszszen es hasznosab, En es az én házam is aszt szolgállya meg kteknek, es a ktek maradékinak, Isten is meg álgya érette ktekett, ha ártattlan Őreg Társátt meg vigasztallya.

554.

Az országgyűlésnek

S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 8. után]

Meltoságos Orszagi Gyűlekezett, es a kik itt nem vadnak is, a Nyomoruságok őzőn Vizében Noe Bárkája modgyára hanyatatott Edes Hazám, Szerelmes Edes Anyám, nemes Erdélly Országa

Jusson Eszedben én te fiad, az én erőtlenségemhez képest, az én Iffiuságomtul fogva Tőrvényidért szabadságidért, es az igasságért, menyitt igyekeztem munkálodni, melly miatt sokszor nagy emberekneк gyűlőllségétt is, és nem csak sok esztendőkig valo, becsűletbeli hátramaradást,[a] hanem ez elott 28 esztendővel Tőm-

[3] Ezek az erdélyiek kegyetlenek, fölfalják egymást
[4] bölcsességgel és jósággal
[5] mindenkinek köz- és magánemberként
[a] [javított]

lőcőtt vasat es Tisztem*nek* el vételétt szenvedtem, mellyek is hogy méltattlan este*nek* rajtam Tugya az egesz Ország.

Emlekezzék meg edes Anyám, menyi kővetségeket es utokatt, vittem eletem nagy veszedelmével végben eretted

Vallyon In *Anno* 1690 Nem Olaj fa levelett hozo Galamb voltam é a Diplomában, mellyett noha en reám nem biztak volt, de tudtam mivel tartoztam edes Anyám*nak*, vallyon nem az é minden lelki es Testi szabadságod*nak* s meg maradásod*nak* Oszlopa

Becsületes Szász Nátio vallyon nem az é a ktek az előtteni nagy igaja*nak* el Vevője.

Mi hellyett fel érkezém, Bécsben leg első gondom volt, hogy a Felséges Bádensis Herceg*nek* Ordere Jűjjőn Hogy ez Országban semmi Hostilitást ne kővessen, Ugy marada meg az Haza.

Ugyan akkor hozám[b] a Generális Amnistiátt az más fél mellé mentek számára, az honnétt lűn az hogy senki akkor, egy Talpalattnyi Jószágátt sem veszté el.

Az után in *Anno* 1696 én altalam adá I*sten* es ű Felsége 20 000 forint kész pénszt kőnyebbitést az Haz*ának* Ugy a Guberniu*mnak* fizetést, Joszágott es nagy Méltoságott

Ha szabadsagomba volnék, elé adhatnám es bizony elé is adnám, eleitűl fogva minden irásimatt, es Világ eleiben merném terjeszteni, es meg mutattnám, hogy edes Hazám*nak* Igaz fia voltam, Az mint errűl maga ű Felsége is in A*nno* 1698. Az Ország*nak* irt levelében, kegyelmesen adtestált vala nékem, melly Az Ország kőzőtt is el Olvastatott akkor.

Ebben a mostani Projectumban is ha én edes Haza*m* nem a te jodra, akár kőzőnségesen szolván, akár per Particuláriа értvén, hanem gonoszra igyekesztem, az I*sten* nékem kegyelmes ne légyen soha.

Ganej Gomba[c] lévén nem tészem Samuelhez magamatt, de az én illyen vénségemben essett, romlásom kenszeritt, hogy mint edes Anyámatt emlekeztesselek, es kénszeritcselek, I*sten* az Angyalok, es a Király es an*nak* is ki hatalmas Biro a Conscientia előtt, erre az Igasságra es Irgalmasságra hogy mutasd meg énékem

Nem hogy Nemes embert, de csak más Jobbágyátt is kitt verettem én meg, kitt nyomoritottam meg ajándekon vagy erővel,

[b] [előbb:] hozzám

[c] [értsd: Ganéj dombja]

kitűl mitt vőttem el, kinek forditottam el az Igyétt, avagy csak tudva, es szánszándékkal, kitt csaltam kitt rontottam meg. Miben voltam edes Anyám Terhedre, bántodásodra? Tisztemben nem igyekesztem é tehetségem szerint hiven el járni? Jűjjőn elő akár ki hadd kővessem meg.

Nézd meg Edes Anyám az én Házamatt, nem hogy én gazdag volnék, de vagyok rettenetessel ados, Volt é vagyon é, lészen é Erdéllyben illyen romlott Ház mint az Enyim, ha Isten, a Császár, es az én Edes Anyám, Ntok, ktek, én mellettem valo irása, Tőrekedése meg nem vigasztal, Lám aszt Szász Janossal is nyavalyással el kőveté Ngtok ktek.

Azért az Isten nevében, es Lelke Idvességére es Hazánk meg maradására kérem s alázatosson kénszeritem Ntokatt kgtekett gondollya meg, Qvi státt videátt ne cádát[1] es maradok. Ntok ktekért imádkozo boldogtalan meg sententiáztatott Rab szolgája es Attyafia

Nehai Groff es Fű Cancellarius Betlen Miklos

555.

Apor Istvánnak és Haller Istvánnak

S. d., [Nagyszeben, 1704. augusztus 5—24. között]

Méltoságos es Tekintetes Uri es Fő Rendek az Erdélyi Catholica Romana Szent Ecclesia tagjai nekem kedves bizodalmas Uraim s-Atyámfiai Es azok között első Tagok Meltsgs Groff Apor, es Haller István Uram.

Mibe legyen az én boldogtalan allapatom, Es hogj ennekem a Directortol egyik kivaltkeppen valo vadoltatasom a perpetuo Reformatus Fejedelem jovallása volt azt kgltek tudgja. Tudgja kgltek aztis, hogj eleitől fogva a Relligiosa Controversiakba nekem mind Curatori havatalomra, mind Aetasom, es egjeb okokra nezve mind szoval mind pennaval sokat kellett kgltekkel bajoskodnom. Ezekre nezve ambar kgltek ebbe az en dolgomba minden partialitasnak meg tsak árnyekatol is tiszta legjen mellyet is en el hiszek, meg is ha ennekem kivalt vegsö romlasom lészen, felhet kgltek az Idegen Nemzetekból állo Protestansoknak, es a

[1] aki áll, vigyázzon, el ne essen

Posteritasnak bal iteletitől az arant, mellyet en bizok a kgltek prudentiajára. Es kérem bizodalmassan praevertállya kgltek az ollyant az en Szemellyemhez most meg mutatando Atyafiságaval, es kglmes Urunk előtt en mellettem valo törekedesevel. En a Zelust kgltekbe soha sem karhoztattam, haném dicsirtem, reddite par mihi[1]. Bizony nem evertal Uniot,-s- Vallást a Projectum 5dik punctuma, hiszem Bethlen Gabor maga tsinalta volt principaliter az Uniot. In privato refutallya kgld edes Apor Uram a köztünk volt Ellensegeskedesnek gjanujat Es kgld Hallér Uram a Lonai per tavalyi Udvarig fel ment szelét. Minnyajann penig kgltek reflectallyon az Atyafisagra, es kötelezze maga szeretetire az en boldogtalan Házamot, es maradekimot. Sött az en Személlyembe az egesz Erdelyi Reformata Relligiot is.

Kgltek halálra Sentencziaztatott Szolgaja Attyafia.

Minap Fö Cancellarius es Groff — most pedig

Rab Bethlen Miklos

556.

I. József császárnak

Eszék, 1708. június 8.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas!
Domine Domine mihi Benignissime Clementissime

Exprimere non possum, quanta mihi fuerit consolatio ex benignitate Vestrae Majestatis percepta, quando per illam infoelicis mei Arresti talis relaxatio facta est ante. 17. Menses, ut Uxoris et Liberorum quibus ut et omni humana Consolatione jam tunc per 31 Menses Orbatus fueram aspectu recrearer.

Hanc Consolationem, pro qua Deus Vestrae Majestati infinite benedicat, in summum auxit Ejusdem Caesareo-Regiae Clementiae in-Crementum ubi ad me relatum est, quod Vestra Majestas me Viennae in Augusta sua Aula sistendum et audiendum quam Clementissime decreverit, uti defacto ad benignissimum Ejusdem Mandatum huc Eszekinum usque appuli sed hic iterum in maximam tristitiam cum desperatione luctantem revolvor, dum intelli-

[1] legyetek hasonlók hozzám

go me usq*ue* ad ulteriores Excelsi Consilÿ Bellici ordines hic morari debere. Quocirca

Per Jesu Christi quinq*ue* Vulnera V*est*ram Ma*jestat*em humillime or[o] ut me quo citius ad humillima suor*um* Pedum oscula admittere, et Innocentiae meae Excusationes, ea qua Dïvus quondam Pater, et Ipsa etiam V*est*ra Majestas, ante sex Annos me audiebat patientia, ac Clementia audire, et me absolvere dignetur, quam benignissime. Quidquid enim tandem de me ad V*est*ram Ma*jestat*em relatum est, dignabitur V*est*ra Ma*jes*tas clementissime intelligere, et credere. Quod inde ab *Anno* 1686. quando Divino Judicio excaecata Transylvania Clementissimum et Gloriosissimum Diploma a Divo Leopoldo ipsi oblatum rejecit, ego dictae Majestati per certa projecta ejdem per humillime oblata innotui, ab illo in quam tempore, ego in omnibus meis Negotiationibus Publicis, scriptis, dictis factis (:quorum certe ingens cumulus est:) ea me fide ac synceritate, et eo cum Zelo, et intentione gessi, vel saltem profecto gerere studui, quantum humana fragilitas, et labilitas permisit, ut de illis coram Renum et Cordium scrutatore DEo, et omni aequo Mundano Judicio respondere paratus sim, quomodocunq*ue* tandem Mundus liberiorem fortasse aliquando quam ipsi arrisit, meu*m* in scribendo, loquendo, et agendo Modum ac Candorem (:qui nemini nisi mihi soli nocuit:) vel non bene intellexit vel in meum exitium interpretatus detorserit: Utinam ego Cor et totam meam Vitam in sua essentia exponere; Et infinitorum meorum laborum superstites adhuc coram V*est*ra Majestate Testes sistere possem post Magnum Ipsum Leopoldum Ministros piae Memoriae, Cum quibus mihi toties Negotium fuit, sed illi quantum scio omnes ad meliorem Vitam abiverunt; quos utinam Ego praecessissem, vel saltem brevi sequi possim.

Si Ego etiam in his Disturbÿs vel Umbram Collusionis Cum V*est*rae Ma*jestat*is Hostibus unquam habui nedum humanum imo Divinum etiam supplicium non subterfugio, fiat Justitia, Judicio Cadam, peream, sed etiam si per totum Mundum Inquisitio contra me fiat, quam humillime expeto, et profecto nihil eam metuo.

Si vero Projectum Columba Noe vocatum (:quod tamen non tam mea*m* quam totius Gentis, et Patriae mentem ac Genium exprimit:) me adeo premit, excusent me coram V*est*ra Ma*jestat*e haec sequentia 1. Summa Divi LEopoldi erga me bonitas, qui me talia Projecta facere assvefecit partim jubendo partim benignissi-

me semper illa excipiendo, quod ut continuarem, etiam in *Anno* 1702. in ultima mea Audientia jussit, et me de sua Protectione amplissime assecuravit, volebam enim jam tum resignare meum Officium, et mundo mihi semper infesto valedicere si sua Majestas annuisset, quod Testatur meum Memoriale tunc exhibitum. 2. Excusent me Caroli quinti, Ferdinandi primi Maximiliani secundi Rudolphi secundi Caesarum et Philippi secundi Hispaniae Regis Manes Ego illud quidquid est ex Augustae Domus Austriacae, et Hungaricis Historiis confeci 3. Excuset me Deo, Augustae Domui, et meae Genti, ac Patriae serviendi Intentio et Zelus innocens, nec ulli Mortalium praeter me et Regem Galliae noxius. 4. Excuset me illa simplicitas qua ego ducebar, qua ego juxta ipsum *Vest*ris Majestatibus praestitum Homagium, Earundem Hostium Hostis, Amicorum vero Amicus in illo Projecto et etiam in illius directione fui; Quid enim suspicari vel in minimo metuere poteram, hoc mihi fraudi versum iri, quod per Hollandicum Legatum. *Vest*rae Ma*jestat*is Confederatorum, et Pacis Turcicae Hungaricae Transylvanicae Mediatorem, ab Ipso Augusto Patre declaratum, et non per alium ad scitum Augusti pervenire Cupiebam, et Cujus Copiam nulli Mortalium dederam Ita mihi DEUs in aeternum benedicat, pro mea simplicitate, non tantum ullum inde periculum metuebam imo Rem DEO, Caesari, et Omnibus Interessatis gratam, et aliquando remunerandam me agere credebam. Alias si me proditionis vel minima Constientia ussisset nonne[a] alia vel tacendi vel scribendi, et mittendi media invenire potuissem? Ultrone me, et omnia mea Bona, et Chara Pignora, Cibinio inclusissem? Cuinam in tota Transylvania talia fuerunt in Manibus media se ad Rebelles adjungendi, et cum Commoditate subsistendi si voluissem, qui Arcem Huszt, et Officium Supremi Comitis in Maramaros, et Bona ibidem, ac in Civitatibus Szathmar, Ugocsa et Beregh non contemnenda, et Clientelas, Amicos Affinitates habebam, patuisset mihi et Valachia ab[b] haereditarÿs meis Amicis recta et possessa. Sed DEUs novit, me talia ne cogitasse quidem imo si per me stetisset, Rebellionem in Ipsa Haerba suffocare, et extinguere cupiebam, quod multis Testimonÿs probare possum In Compendio

Errare ut Homo potui, Peccare certe nolui, sed quidquid sit Augustissime, sive peccavi sive erravi, sive Zelavi, Cecidi. Verum

[a] [javított]
[b] [beszúrva]

Divina AEterni Numinis in Coelo, et illius Vicaria in Terris Principum Clementia ad quid est? nisi ut condonet, consoletur, et erigat afflictos

Misereatur ergo per DEum Ves*t*ra Ma*jes*tas meae senectutis, Vitae 66. et Carceris ultra jam 4 Annos, et ignominiosae Capitalis Sententiae moerore ac dolore enectae. Misereatur Orbitatis, qui dum in Arresto sum Filio primogenito 33. Annorum, Et Fratre Germano 44 Annorum per mortem orbatus sum, ut alios Consangvineos taceam[c] non est O! Clementissime Caesar Domus, et Persona in tota Transylvania adeo ut mea depresa et eversa.

Misereatur paupertatis meae extremae, ut qui omnibus meis Bonis plane exutus, et insuper aere ingenti alieno usq*ue* ad 40/m f: oppressus jaceo, quod tamen non decoxi, sed maximam partem pro Huszt Ves*t*ra Ma*jesta*ti dedi et jam Bono aeque, ac Pecunia careo. Misereatur meae miseriae Uxoris et numerosae Prolis infinitarum Lacrymarum: Et mihi reliquos, qui naturaliter valde pauci restare possunt Vitae Dies pro respirio ante Mortem ad meorum Consolationem libertate donare dignetur quam Clementissime.

DEus qui Misericordibus misericordiam. Et Regibus suor*um* Thronorum stabilimentum per Justitiam promisit, Utrumq*ue* in Augusta Ves*t*rae Ma*jesta*tis Persona, et Domo nunc et in aeternum impleat quam largissime Hoc ex Corde contrito ardentissime vovet.

Sacrae Caesareae Regiae Ma*jesta*tis Ves*t*rae

Humillimus et Obsequentissimus
quondam Subditus, et Servus,
nunc miserimus Captivus decrepitus
Comes Nicolaus de Bethlen

Eszékini in aresto 8. Junÿ. A*nno* 1708.[d]

557.

Teleki Sándornak és Bethlen Júliának

Bécs, 1708. augusztus 24.

Edes Fiam Ur*am* Es edes Leányom.

[c] [beszúrva]

[d] [a dátum a B 2, 1708/23 jelzetű példányról származik]

Ennyire valo Szabadsagom adatvánn Istentől es a Meltosagoktol akaram kgdt ez irasommal látogatni es tegedet edes Leanyom, addgya Isten irasom talallyon benneteket boldogabban mint hagytalak vala. Minden dolgaimrol a Felesegemnek irtam, ha mi szűkseges leszen benne onnet meg ertheti kgd. Ayanlom Istennek kgdt, es teged Edes Leanyom Miklossal Sandorral. Bets. 24. Augusti. *Anno* 1708.

Kgdt szerető es szolgalo Attya. Bethlen Miklos

558.

Eleonora Magdolna császárnénak

S. d., [Bécs, 1708. augusztus?]

Ad Imperatricem. viduam.[a]

Sacra Caesarea Reginalis Majestas! Domina Domina Clementissima Benignissima.

Nullus dubito quin Vestrae Majestati notus sit infelix ille Casus, qui me ante quatuor annos et tres Menses in Arrestum, et per me inexplicabiles Calamitates et me et Conjugem et totam meam Domum praecipitavit, ac huc usque detinuit, quae mihi non tantum praeter Spem, sed meae Vestris Majestatibus jam a 22. annis semper syncere serviendi Intentionis intuitu omnino Contra omnem expectationem acciderunt, DEus enim novit et anima mea, quam si exponi et denudari natura permitteret, absque scrupulo imo libentissime Vestris Majestatibus exponerem, quod ego in infelici illo Projecto Columba Noë dicto et quod meae ruinae occasio fuit, nihil aliud intenderim, nisi DEi et Augustae Domus Gloriam, Christianitatis et meae Patriae pacem ac Tranquillitatem, quocunque tandem modo illud praeter et contra meam mentem et intentionem acceptum, et quod majus est, non prius superinde Informatio Augustissimo et optimo meo Domino jam Divo Leopoldo in meum exitium properato Judicio condemnatum, et inde horrenda mea Calamitas Conflata sit. Hic ergo Misericordiam imploro. Vestrae Majestatis quam humillime. Si quid vero praeter illud mihi noxii et Vestris Majestatibus ingrati

[a] [autográf beszúrás]

de me ad Augustas Aures delatum est, submitto me Inquisitioni quam rigidissimae et Judicio tam Divino quam humano, et Augusti Justitiam ac Clementiam quam humillime expeto. Sed me *Vest*rae Ma*jesta*ti oneri multis sim humillime per 5. Vulnera Christi *Vest*ram M*ajesta*tem oro, dignetur benignissima Suae Coram Augusto Filio intercessione me post tott annorum gravissimas perpessiones, et praestita olim servitia Clementiae, Misericordiae, et Justitiae Augusta Domo dignae exemplum statui ad majorem ejus Coram DEo Gratiam et Coram Christiano Orbe Gloriam.

Sacrae Caesareo Reginalis M*ajesta*tis.

Humillimus et Obsequentiss*us* Subditus
et Servus sed adhuc Captivus
Comes Nicolaus Bethlen

559.

Bethlen Józsefnek

[Bécs, 1708. augusztus ?]

Charissime Fili

O mihi Chare puer peperit qvem Julia Chara
Quam vel pulchra Venus quondam, vel Casta Minerva
Invida palpebris potuisset cernere limis.
Pervenit ad nostros oculos tua Carmine s[c]ripta
Charta, voluptas est pueriles cernere versus.[a]
Consulo sed Prosam verborum carcere salvam.
Nam Natura jubet pedibus puer ire solutis
Ut primo discat, juveniles quam dare saltus,
Docta quibus certas jam sanxit Fistula leges.
Sis prius Orator, quam vanus forte Poeta.
Nam quae miramur, quos donat Mantua versus,
Vel svaves nobis quas cantat Horatius Odas,
Non illas[b] pueri, Cani docuere Capilli,
Quos Natura prius multum scrutata, Vel Orbem

[a] [Az Önéletírásban közölt változat:] *cernere ductus*
[b] [Önéletírásban:] *illos*

Mellifluo cursu scribens Historia doctos[c]
Reddiderat. Magnos sic tandem Curia reges[d]
Causarum,[e] ⌜Magnos⌝[f] sic fallax Aula Poetas
Admirabatur, Sapiente Aetate Magistros.
Sic Tu sis Sophus, sis[g] Rhetor, sisq*ue*[h] Poeta.
Praecedant Vocum, praecedant Horrea Rerum,
Quae tibi Tu capitis condas in divite Cella
Aetati dum stat viscosa Memoria b[e]llae,
Nec delet pictas olim de mente figur[as]
Annis & Curis et morbis fessa Senect[us].
Nec diu detineat verborum picta figuris
Ars. Neq*ue* argutis[i] Sapientia garrula Tricis
Quas nobis finxit multo molimine Sudans,
Quem Stagyra dedit Spinosum Graeca Magistrum
Accedendus erit Siculas[j] defendere Turres,
[Q]uiq*ue* loco Terram se praecipitare paratum
Dixerat. Et Solem vitro temerare Sereno
Ausus, qui damno alterius mox ipse Fenestrae
Sensit, quid Phoebum Speculis perrumpere prosit.
– ∪ –
Et qui Naturae nominatur Filius Unus.
Atq*ue* docens hominum Mores mollire feroces
Ethica. Et Aetates Historia promere prompta.
Hae tibi sint Artes, Studium sint cura laborq*ue*
Et fortunati per te sint Gaza Magistri.
Omn[ia] sed superent summo de Numine Curae,
Quas docet incoeptus[k] Codex ab Origine Mundi,
Per Scribam Nilum baculo superare[l] Salumq*ue*
Doctum, & qui scivit de Coelo iungere panem.
Quem finit Magnus, quem fervens frigere Lebes
Nescivit, Squalens nec scivit claudere Pathmos.

[c] [e sor az Önéletírásban:] *Mellifluo scribens sermone historia doctos*
[d] [Önéletírásban:] *regis*
[e] [Önéletírásban:] *Augusti*
[f] ⌜...⌝ [beszúrva]
[g] [előbb:] sic
[h] [előbb:] sicque
[i] [Önéletírásban:] *in argutis*
[j] [Önéletírásban:] *Siculus*
[k] [Önéletírásban:] *inceptus*
[l] [Önéletírásban:] *domitare*

Imprimis discas: Quid sis Tu, Vitaq*ue*, Morsq*ue*.
Obsequium Matri. Doctoris Amorq*ue* Timorq*ue*.
Omnibus aequus honor. Mens sobria. Vitaq*ue* Casta.
Lingva tenax. Pia mens. Ad Numen vota precesq*ue*.
Haec sin[t] ex Vinclis tibi nunc Praecepta Paterna.
Quae DEus ut Faxit, Valeasq*ue* precorq*ue* precaborq*ue*[m]
Amen.

Tuus te vere amans Pater

Comes Nicolaus de Bethlen[n]

Hae pateant Puero Bethlen cognomine Nato
Nom[en] novit Sphynx, sapiens ergo Oedipus adsit.
Valde seni charum rapuit quem Bestia ficta,
Salvat avara manus, sed vincit ficta libido.
Ulnis amplexus, Quem Mundus non capit, Alter.
Hunc Alter saxo condit, qui condidit ipsum.
Haec Tria sunt Unum, si vis numerare ter Aurum
Dic mihi Nae magnum me semper habebis amicum
Daca Urbs ⌈in⌉colitur per Mures quos dat ⌈cum⌉ Hamela
[Fl]umen Aluta Getis ubi se infert Alpibus adstat.

560.

Teleki Sándornak és Bethlen Júliának

Bécs, 1708. november 3.

Edes Fiam Ur*am* s-Edes Leanyom. &c.

Akaralak latogatni I*sten* s-a Tsaszár Kgylsegeből levenn az a

⌈...⌉ [beszúrva]
[m] [Önéletírásban:] *precabor*
[n] [az Önéletírás-beli szövegből e két sor hiányzik]
[A címzés variánsa az Önéletírásban:]
Haec pateant puero Bethlen cognomine nato,
Nomen Sphynx dicet, sapiens tantum Oedipus adsit.
Valde seni charum, quem rupit bestia ficta,
Solvit avara manus, sed vinxit foeda libido
Ulnis amplexus; quem mundus non capit alter;
Tertius hunc Saxo condit, qui condidit ipsum:
Haec tria sunt unum, si vis numerare ter aurum,
Dic mihi, nam magnum me semper habebis amicum;
Ubi Daca urbs incolitur per mures quos dat Hamela,
Flumen Aluta Getis ubi se infert alpibus, adstat.

Szabadsagom, hogy irhassak szabadonn, az mint hogy rővid nap tellyes szabadulasomotis remenlem, melyről a Felesegemtől bővebbenn erthettek. Tsudallom Edes Fiam Ur*am*, kgd ugy ertem 30. 7br*is* Balko Ur*amnak* irt, es hogy a Felesegem*nek* akkori levele en hozz*am* nem jeőtt, beteg volte, vagy az alkalmatossagot nem tudta, kerem kgdt vigasztalasara gondviselesere annak az szegeny Aszszony*nak* s-Haznak Es hogy engemetis tsak magok allapottjarol tudosittson, akar Balko akar Tartzali Ur*am* coopertajaba. I*stennek* ayanlom kgdt Leanyom es Edes Onokaimmal eggyűtt. Bets. 3. 9br*is* A*nno* 1708.

Kgd igaz jo akaro Attya Bethlen Miklos

Tartzali Ur*am* mondgya k*nek* itt Balko Uramra es eő kgymere bizott sollicitatiojat Gorgeny iránt, de en Edes fiam Ur*am* annak bizony még most semmi idejet nem latom, ha I*sten* engem meg szabaditt lassuk osztann.

561.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1708. november 3.

Édes Öcsém Uram! Kglmed Péterváradjáról 15 Octobris költ levelét becsülettel vettem. Isten áldja meg kglmedet, hogy vén rab atyjafiáról megemlékezett. Én mind testemre nézve jó egészségben, mind lelkemre nézve Istenemmel jó csendességben vagyok, tudván miért szenvedek és hogy az én jutalmam nagy. Ha ez a szüret ki ne vonja az én commissiomra rendelt embereket, eddig úgy hiszem, kieresztettek volna ebből a kaliczkából, már az hó behajtja most őket és úgy hiszem, kevés nap véget vet dolgomban egészen jól.

Magamon én keveset törődöm, csak a feleségemet szánom, kinek is kérem segitséggel, vigasztalással kglmed ne sajnálja lenni és a jószágomat protegálja; úgy látom, vagyon gondjok és adja Isten, ne legyen még sok hátra a közönséges nyomorúságok napjaiba. Én penig kglmednek Istentől kívánok Szent Lelket és tudom, azzal együtt ott leszen minden jó. Amen. Béts. 3 Novembris. A*nno* 1708. Kglmednek igaz jóakaró atyjafia és ha arra való leszen, szolgája is

Rab Bethlen Miklós

562.

Amália Vilhelmina császárnénak

Bécs, 1708. december 20.

Ad Imperatricem Regnantem 20 Xbris *Anno* 1708.

Sacra Caesarea Reginalis Majestas! Domina Domina Clementissima Benignissima!

Solenne Heroinarum officium ab initio fuit pro periclitantibus apud Reges et quidem feliciter intercedere. Ita Abigail in humanum et fatuum Nabalem, Tekohana Fratricidam Absolonem. Esthera Judeos Livia Augustae et aliae Reginae multos salvaverunt. Qualis sit mea infelicitas *Vest*ra Ma*jes*tas nosse potest vel poterit, et mea miseria minor adhuc quam meae Uxoris et numerosae prolis Calamitas censeri debet.

Humillime ergo *Vest*ram Ma*jesta*tem in tott Festorum ac Jubilorum Concursu oro, ut dignetur meae infelicitatis occasione praefatis Heroinis Similem se facere, ut DEus quoq*ue* assimilet *Vest*ram Ma*jesta*tem Reginae Bethtsabae, quae vidit ante mortem Senis Davidis Salamonem Filium in Throno. Cujus benedictionis auspicia DEus cum Novo Anno auspicetur *Vest*rae Ma*jesta*ti.

563.

Eleonora Magdolna császárnénak

Bécs, 1708. december 23.

Ad Imperatricem viduam[a] 23. Decembris *Anno* 1708.

Sacra Caesarea Reginalis Majestas! Domina Domina Clementissima Benignissima!

Solenne semper Principibus fuit Festa DEo vel ab ipsis ad Victoriarum aut aliarum DEi benedictionum gratiarum actionem instituta celebrare inter alia pietatis exercitia etiam Captivorum dimissione, qui Mos usq*ue* ad famosi etiam Latronis Barabbae

[a] [autográf beszúrás]

libertatem invaluit. Quod fundatur Verbo et exemplo DEi qui Asyla et Jubileos annos instituit, et qui aperte declaravit sibi Misericordiam Omni Festo Sacrificio ac Jejunio gratiorem, imo haec sine illa sibi abominationi esse. Hujus Consvetudinis pars est, quod *Vest*ra Ma*jes*tas paupercularum pedes in Festo Passionis Lavare solet. Quoniam ergo nunc concurrunt Universalis Hominum ex Aeterno Carcere liberationis. Novi Anni. Et tot Laurearum Augustis *Vest*rae Ma*jestat*is Filiorum Capitibus a DEo impositarum. (:quas ego ante 6. Annos utri*nque* et Voce et scripto si non praedixi saltem praeoptavi, et gaudeo me non falsum Vatem fuisse [:)] gratiarum Actionis Festa. Ideo humillime *Vest*ram Ma*jestat*em oro addat in mea persona devotis Suis Praecibus et Jejuniis, quod DEus ipse Jejunium imperat de Captivis, ut audiat suo tempore ex ore magni Regis In Captivitate eram et Venistis ad me, quia quod uni ex his minimis meis Fratribus fecistis, mihi fecistis; Faxit idem Rex Regum, ut *Vest*ra Ma*jes*tas post Laureas Filiorum Capitibus impositas videat iisdem imponi oleagineas felicis Monarchiae suo vero Capiti uti Salamon dicit Nepotum Coronas. Et tandem habeat felicem illum Novum Annum, qui Aeternitas est.

564.

I. József császárnak

S. d [Bécs, 1708. karácsony—újév]

Sacra Caesarea Regiaq*ue* Majestas! Domine D*omine* Clementissime Benignissime!

Non despero, quin DEus, qui Cor Regis in manu habet, in Memoriam Sacrae Caesareae Regiaeq*ue* *Vest*rae Ma*jestat*is reducat praeter multa mea Augusto Patri praestita Servitia, etiam illa, quae ipsimet *Vest*rae Majestati ego ante 6. Annos hoc ipso tempore dixi et scripsi, quae meae erga illam fidei et Zéli testimonia ejusdem Clementiae submitto. Gratulor interim quod DEus mea tunc *Vest*rae Ma*jestat*i facta Vota Continuatis ab illo toto tempore, Victoriis ita Secundaverit, ut has etiam Nativitatis Dominicae et Novi Anni Festivitates *Vest*ra Ma*jes*tas in Coelestibus pariter ac Mundanis Triumphis ac Jubilis transigeat. Humillime simul de genu supplicans, ut *Vest*ra Ma*jes*tas post tot sive errorum sive

Casuum, vel Divinarum probationum annos det Novum Annum mihi ut possim Universalium tot Jubilorum ego quo*que* particeps fieri. Hoc enim supra alios Mortales Regibus a DEo datum est, ut Vitam et si Mortuis dare non, sed vivis saepe conservare, et multos infelices quod alii nequeunt consolari actu, et ita se DEos a DEo nominatos testari possint. DEus in Carne manifestatus det, *Vest*rae Ma*jesta*ti Novum et novos multos deni*que* infinitos in Aeterna felicitate et menti humanae non conceptibiles Annos.

565.

Eleonora Magdolna császárnénak

S. d., [Bécs, 1708 vége—1709 eleje]

Ad Imperatricem Viduam.

Sacra Caesarea Reginalis*que* Majestas Domina Domina Clementissima Benignissima!

Ex quo Divina Providentia me in notitiam et simul gratiam Augusti quondam Leopoldi deduxit perpetuo quam ego expertus sum *Vest*rae Ma*jesta*tis erga me etiam in moderna mea Calamitate testata benignitas. Et simul maxima *Vest*rae M*ajesta*tis de dicti Divi Sui Mariti erga me Clementiae notitia me animant, ut iterum ad pedes *Vest*rae Ma*jesta*tis advolutus cum fiducia humillima orem, Ut *Vest*ra Ma*jes*tas dignetur mihi illam usq*ue* ad plenam meam Consolationem continuare, propter DEi et ejus pro nobis mortui Filii amorem, et propter Divi Mariti me supra mea merita gratiantis Gloriam et memoriam, cujus Assecurationem humillime annecto. Sub litera A. Utinam ego intemeratam meam erga *Vest*ras M*ajesta*tes fidem uti semper ita etiam in Projecto Columba Noë vocato, (:quod vel cujus in sequiorem partem interpraetatio me perdidit:) testatam, et syncerum erga Augustam hanc Domum Zelum et Intentionis meae Candorem ita, declarare possem uti revera [...]it dum illud scriberem. Et quod scriptum, si tunc cum ego Volebam ad Sacras Augusti Mariti et *Vest*rae Ma*jesta*tis manus pervenisset, sum securus, quod etiam si Res ipsa utpote solo DEo pendens non successisset, meus tamen Zelus non paenam a *Vest*ris Ma*jesta*tibus sed Gratias et laudem vel saltem benignam interpretationem et audaciae veniam reportasset. Quoniam ergo illius Projecti tota substantia centrum et peri-

pheria Maritatio unius Serenissimae Archiducissae est, adeoque omni Jure nullius in Mundo aeque ac Vestrae Majestatis Matris arbitrio et Judicio subjacebat. Ideo si illud Vestrae Majestati hucusque incognitum est, per 5. vulnera Christi Vestram Majestatem oro, dignetur illud legere, et me suo Calculo vel absolvere vel condemnare, vel gratiare, si enim illud peccatum est contra Vestram Majestatem maxime est, et sic tam poena quam Gratia de jure penes Vestram Majestatem maxime est. Miserum sane et rarum, exemplum ero. Propter bene voluisse. Perire mihi enim praeter illud nihil objici potest, nec objicitur quidquam.

Utinam mea Servitia Augusto Leopoldo inde ab Anno 1687. praestita, Utinam Domus meae Calamitatem, Miserae meae Conjugis infinitas lachrymas, meae jam 67.mum annum ingressae senectutis per 4 ½. annos in strictissimo Carcere exantlatas passiones. Denique ipsam meam et moerore enectae Uxoris animam ad pedes Vestrae Majestatis deponere possem, non dubito certe, quin Vestra Majestas pro sua erga DEum pietate, et misericordis Suae Animae et Conscientiae teneritudine eo Compassionis deveniret, ut etiam si vel maxime peccassem tamen Gratiae Caesareae Januam ipsis hostibus et Rebellibus patentem Vestra Majestas mihi vel maxime aperiret et mihi Veniam impetraret. Quod ego mea Conscientia innocens et per meras Suspiciones ac Calumnias oppressus tanto fidentius spero et humillime imploro Majestatis et Augusti Filii Cor flectat eo, ut meis etiam et afflictae meae Domus precibus accedentibus possint obtinere Misericordiam suo tempore ab Illo, qui dixit Beati Misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur.

566.

I. József császárnak

Bécs, 1709. január 11.

Ad Imperatorem 11. Januvarii. 1709.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas! Domine Domine Clementissime Benignissime!

Quoniam mihi misero Captivo ad me alendum nullus mundanorum panis quaerendi modus superest, nisi humillime ad Ve-

*st*ram Ma*jestatem* preses, ideo uti ante mensem etiam pro subsistentia humillime Ves*t*ram Ma*jesta*tem supplicavi, ita nunc tanto magis eandem de genu quam humillime oro [a]dignetur mihi ad quadraginta florenos jam redacto, Caesareo Regia Sua liberalita-
10 te succurrere[a] quia mihi nec hic ullius Mutui, nec ex Patria ullius subsidii spes est, ipsa quae mihi si posset libenter succurreret, Uxore jam per 5. Annos Bonis per Bellum, et me Provisore per Arrestum Orbata Vita aegre cumulatis debitis trahente. Quoniam vero nota mihi est talium qualis ego fui in Casu paupertatis
15 infelicitas, nimirum major, quam illorum quibus aspectabile aliquod Corporis Vitium sine repulsarum rubore ubiq*ue* petendi licentiam, et fidem ac deniq*ue* Eelemosinam ipsam procurat. Ideo humillime Ves*t*ram Ma*jesta*tem oro et per viscera miserationum Jesu Christi obtestor dignetur fidelibus Suis Ministris demandare,
20 ut ab illis qui sciunt accipiant informationem, de tota mea vivendi ratione, et Causis Exempli tam rari, quod ego in Tran*sylva*nia per Contraria prorsus, nimirum per Caesareas Gratias Assecurationes per officia et honores sim in Ves*t*rae Ma*jesta*tis et Patriae meae servitio depauperatus, per quae alii ditati sunt. Ut ita possit
25 Ves*t*ra Ma*jes*tas de Memorialium meorum, quod ad Egestatem Veritate judicare, et vel maxime Domum meam afflictam Consolari, mihi enim jam praesertim gravi morbo obsessa senectus parvum valde ad paucos dies demensum praescribit. Uxor vero et numerosa proles ad Stipem et Famem certo deveniet. DEus qui
30 Ves*t*ram Ma*jesta*tem novis quotidie laureis Coronat, superaddat illis, illam quam Titus Imperator olim suo illo verbo, Amici diem perdidimus: Si quando forte nullum eo die alieni beneficium fecisset meruerat nimirum deliciae Generis humani vocari.

567.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. január 23.

Édes Öcsém Uram![a] Gubernator és Haller uram betegségét hallom és inkább szánom, mint ő kglmek engemet; csudálkozom, hogy anno 1708. 25. Aprilis ex gubernio secretarius írása által tött

...[a] [margón]

[a] [a közlő jegyzete szerint az első néhány sor megegyezik az 1708. nov. 3-án kelt levelével]

válaszok szerint én mellettem ő felségének nem írtak; engem ugyan Isten megszabadít és én az Mi Atyánkot tisztán mondom el minden nap ő kglmek aránt: Bocsásd meg etc. sőt bizony imádkozom ő kglmekért, de féljenek ő kglmek az én nagy Prokátoromtul és nagy Birámtul, a Birák Birájától, az kinek szemefényit szúrták meg, a mint maga mondja Zacharias által. Én ezért úgy írom, mint ő kglmek igaz keresztyén atyjokfia, mondja meg köszönetemmel együtt kglmed (mert én szolgálatomat most senkinek, sőt talán soha is nem ajánlhatom). Juvenis potest cito mori, senex diu non potest vivere.[1] Talám én soha ő kglmeket nem látom, akarmelyikünk haljon meg, ezt én keresztyéni tisztemnek tartottam megírni in quemcunque utriuslibet nostri eventum[2] hogy a Vindictat én a Jesus Christus lábához töttem és Isten az ő kglmek életét az árva hazánkért is terjeszsze; de ha meg talál akármelyik is halni, az én Vindictámtul, ha módom lenne is benne, maradékit ne féltse, mert bizony annyi jót kívánnék inkább tenni véllek, a mennyi gonoszt én velem elkövetett, kivált az úr, Gubernator uram. Viszont ha én meghalok, melyet a 67. esztendő sugton súg fülemben, lelkekre is kénszerítem ő kglmeket, hozzák helyben maradékimnak a jóval azt a gonoszt, a melyet én rajtam, igaz atyjokfián méltatlan elkövettek, melyet én részemrül a Christus parancsolatjára szíbül megbocsátok, ha én vétettem ellenek, ők is megbocsássanak. Ez az írás és kglmed legyen kis biró[b] Isten s ez világ előtt, hogy én részemrül elkövettem, az mit Üdvezitőnk parancsolt Mat.: 5. 23. 24. 25. 26. Kglmednek penig Istentül kivánok Szentlelket és tudom, azzal együtt ott lészen minden jó. Bécs.[c] Kglmed jóakaró atyjafia és ha arra való lészen, szolgája

Rab B. M.

Ezt én kglmednek Sándor Gergelytől akartam küldeni, de bizonyos okokra nézve akkor elhagytam; kérem kglmedet, ha úgy itíli kglmed is jónak, mutassa meg Haller István uramnak, én most is abba az értelembe vagyok. Nagyra becsültem én azt, hogy a mikor kedve ellen az arestumot indicalá nekem, alig tartotta sirását. Conrad uram penig zokogva sírt. Isten mind a kettőnek

[1] Az ifjú meghalhat gyorsan, az öreg nem élhet sokáig.
[2] ügyem bármilyen kimenetele esetére
[b] [itt az eredetiben *köz biró* állhatott]
[c] [a közlő jegyzete szerint a dátum hiányzik]

fizesse jóval s örömmel meg azt az én hozzám való compassiojokot. Wesselényi István és két Bánfi öcsémnek, Lázár Györgynek mutassa meg kglmed, én igyenes keresztyén indulattal írtam, s írom most is ő kglmeknek ezt mindnyájan, kit az Isten tud s lát. Bécsbe 23 Januarii 1709.

Bethlen Miklós

568.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. január 23.

Édes Öcsém Uram! Isten az új esztendőt áldja meg kglmednek inkább...[a]

Tarczali uram mondá, kglmed levelébe emlékezik róllam, Isten megáldja kglmedet érette. Mind az én, mind a közönséges dolgokról úgy hiszem, ő írt kglmednek. Engemet most csak a bellicus praeses köszvénye vetett egynéhány nappal hátrább, hogy ebbe a historiát érdemlő hidegbe künn ne járjak, mert másként bona causa triumphavit,[1] melyről kglmed brevi particularia intelliget.[2] Én inkább szorgalmatoskodom kglmeteken, az én édes hazámon és ott az Isten házán, mintsem magamon, de adjon hálát kglmetek az Istennek, a ki a király szivét arra hajtotta, a mit resolvált most. Si Deum timebitis, si sapietis et vos vobismet non deeritis,[3] bizony még egyszer talpra állíthatjátok az hazát. Talam bono omine Isten lelke vezérletéből vette a szegény üdvezült gubernator teste koporsóba tételekor fel Zilahi uram a textust, Zach. 13, 7. Az Isten fordítsa rátok az ő kicsinyeire az ő irgalmasságának kezét; mert bizony kicsinyek vagytok sok tekintetekre és ártásotokra nézve. Bibliád legyen, ha az én levelemet akarod olvasni. Nem tölté be Erdélyben Esai. 3. caput egészen. Nem tölté be Hos. 8. 4. Ezech. 21. 25. 26. 27. Olvasd meg az erdélyi dolgokot, hiszen apád legjobban leírta volt, vizsgáld meg 170 esztendőtől fogva. Hul a király? Hol vadnak a fejedelmek? Gubernium, tanács, sőt még csak a tanácsadó őszes vén is hul vagyon? Talam az egész

[1] győzött az igaz ügy
[2] rövidesen megtudja a részleteket
[3] Ha Istent félitek, ha okosak lesztek és nem hagyjátok cserben önmagatokat,
[a] [a közlő jegyzete szerint itt olvashatatlan szó áll]

országba sincs főrenden való fejér szakáll. Számos szép ifjúság. A sok özvegy. A sok árva. Az Isten legyen atyátok, fordítsa kezét az ő kicsinyeire.

Kglmedet penig, mint a mű familiánknak egy oszlopát, öcsémet, mint fiamot kérem s intem: Disce iam vir esse.[4] 30 esztendő volt régen az Istentől is rendelt üdő a papságra való. Mondd meg Teleki Lászlónak is: Discat iam et agat virum,[5] hiszen ő a 40 felé jár. Discite ambo, sive omnes, discite minus bibere, minus loqui, minus credere.[6] Temessétek el a szegény gubernator sírjába azokat. Kinszky egyszer arra tanít vala: Domine apud nos ars est tacere et facere.[7]

Az Istenért ezt a Sárpatakit tisztességessen hivassátok alá innét minél hamarább, ne prostituat mittentes, se et totam patriam.[8] Még a császárral szembe sem volt, a mikor már nemcsak a conferentiám resolválva, hanem expediálva és talám subscribálva volt ő felségétől a válasza; addig járt Posonba a cardinálhoz grófságért, már a választ nem akarja elvinni s azért kellett curirra bízni. Én bizony nem haragra, hanem csudára, szánásra és nevetésre méltó vanitásit hallom; én bizony csudálkozom az úr Haller uramon is, hiszen ha ugyan csak catholicust akart küldeni, Torma Miklós, Balog Ferencz, Kászoni tisztességes emberek, hiszem ott voltak. Bizony comes, baro s szegény nemes ember, egy deák mind egyet teszen itt. Mi haszna költséggel terhelni azt a koldusnál koldusabb, miserabilisabb hazát! Küldjék fel a levelet, bizony végbe viszi ez a cancellaria az hazának arra a pénzére, a melyet azon kívül is fizet nekiek. És ez a Tarczali, ha parancsolnak neki közönségessen, melyre kérem disponálja kglmed magát és másokot.

Ezt az accludalt part én kglmednek in fine Octobris[9] írtam volt, de bizonyos okokra nézve akkor el nem küldtem; kglmed, ha úgy tetszik, mutassa meg Haller István uramnak, én most is abba az értelembe vagyok. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 23 Januarii Anno 1709.

[4] Tanulj meg már férfi lenni.

[5] Tanulja meg már és viselje a férfiúságot,

[6] Tanuljatok meg mindketten vagy mindannyian, tanuljatok meg kevesebbet inni, kevesebbet beszélni, kevesebbet hinni.

[7] Uram, a mi mesterségünk hallgatni és tenni.

[8] ne becstelenítse meg a küldőket, önmagát és az egész hazát

[9] október végén

Kglmednek nem világice, hanem ha veszi, theologice atyjafia jóakarója és maholnap szolgája

Vén Gróf Bethlen Miklós

Jobb ide most senkit sem küldeni, mintsem olyan drágán veszekedést venni magának his rationibus:[10] 1.) Csak a deputatusok confirmatiójáért nem szükség, mert ahoz sollicitatio nem kell, az mindjárt meg leszen, mert az már in substantia resolváltatott, circa personas[11] sem igen kell sollicituskodni, csak ott legyen jó módal a candidatio et de personis scribatur id, quod verum est, tamquam in re ad parvum tempus duratura[12] nem leszen difficilis az udvar, nec quod ad personas, nec quod ad numerum[13] úgy hiszem, saltem quod ad primores et potiores,[14] csak adassék jó ratiója, quare tot, quare sic? quare hi? quare non hic, vel ille?[15] Osztán ebbe a cancellaria itt sokat tehet, én is legalább imádságommal Isten előtt, sőt úgy hiszem, akkor az emberek előtt is segíthetek valamit. 2.) Egyiket akarmit is most sollicitalni usque ad erectionem gubernii[16] sem publica, sem privata lehetetlen. 3.) A költséges derék követség akkorra való, mikor a gubernator és több nagy és kisebb vacantiakra lejendő diaetalis candidatio meg leszen és a confirmatio kivántatik. 4.) Talam nincs már aemulatio inter religiones et nationes[17] és egyiknek is ujabb praetensioja, mert hiszem mind a catholikus, mind a szász atyjafiak assequalták már mind, a mire igyekeztek, nem tudom, mi lehetne hátra; én bizony nem hiszem, az udvar is többre menjen az eddig valóknál. Ha penig vagyon mégis afféle 5.) én ha catholicus volnék, soha a reformatus követ miatt üstököt nem vonnék, tudván azt, hogy ha maga Calvinus jőne is ide követségbe, a császár és a miniszterium ugyancsak catholicus. És agens Hevenesi uram. 6.) A szász atyafiak iránt is felettébb őrizkedni nem tudom, mi haszna, mert ők a német nyelv, generalis és Hozman uram által, ha csak akarnak, örökké faraghatnak vélem [?], ha tíz

[10] ez okokból
[11] a személyek körül
[12] a jelölés és a személyekről az igazságot írják, egy ilyen rövid ideig tartó dologban
[13] sem a személyekre, sem a számra nézve
[14] legalább, ami az előkelőket és hatalmasokat illeti
[15] miért annyi, miért így, miért ezek, miért nem ez vagy az
[16] a gubernium felállításáig
[17] versengés a felekezetek és nemzetek között

magyar követ volna is itt, de az ellen az országot Isten után megoltalmazza a miniszterium bölcsesége, diploma et ratio status[18] és Szentkereszty Simon Mihály uramék. Sap*ienti* satis.

Jó idején mint ifjú, Erdélybe nagy szerencsét várható embernek jovallom kglmednek az öreg emberek tanácsát, barátságát, most proxime Pernyeszi Sigmond, Biró Sámuel, Etsedi Péter, Kaposi Sámuel, Enyedi István professorokét, és Köleséri uramat. Nem bánja kglmed meg, ha intésemet megfogadja.

569.

Teleki Sándornak

Bécs, 1709. január 23.

Edes Fiam Ur*am*. Isten ez Uy esztendőt aldgya meg kgd*ne*k minden kedvesivel eggyűtt. &c.

Kegd levelet Leanyomeval eggyűtt kedvessen vettem. En mégh elek, es most tűrhető egesseggel, noha az el mult napokba roszszatskann voltam, a most ket esztendeji szeles nyavalya haborgatott, de mar el mult.

A kgd dolgait a mi nézi, mint hogy az mű Kgyls Urunk eő Felsege kgytek*ne*k minnyajann, es az Hazának nagy jovara, usq*ue* ad legitimam Gubernii per Diaetalem Candidation*em* futuram erectionem,[1] eggy ollyan forma Deputatiot rendelt, a mineműt ez előtt 23 Esztendővel vala, es ennek fel állittásaig suspendalt igen bőltsenn es igen kgylsen minden privata gratiakot es sollicitatiokot, azert a kgd dolgai*na*kis addig valo sollicitatioja haszontalan es tanatstalan dolog volna, abba az haladasba penig semmi kar sintsen, sőt haszon vagyon, nem hiszem Sarpataki Uramis semmitis kapjon addig, ha itt maradis. En tsudallom hogy küldötték ide, melyreől sokat irhatnék, de nem akarok. A kegd Attyafiait mind szeretettel kőszőntőm, es intem, cum moderatione prudente, attamen cum resolutione generosa,[2] ellyen kegytek minnyajann az eő Felsege kegyelmessegevel, es mind a Deputatusok candidalasaba, mind azzal fel jövő Ember Szemelye valasztasaba legyen eszetek. Nem kell ide nagy Ur, sok kőltseg, a Cancellaria*na*k azon kivűlis

[18] és az államérdek

[1] a guberniumnak az országgyűlési jelölés által leendő törvényes felállításáig

[2] bölcs mérséklettel, de nemes elhatározással

fizetnek, eleg az arra, mostis meg szembe sem leőtt volt Sarpataki Ur*am* a Császárral, mar kesz volt Expeditioba a valasza, talám azertis nem akarja maga el vinni. Leanyomot kőszöntőm. Mar bizonyo[san hiszem, keves] napok alatt tisztessegesenn ki megyek ez Oroszlan Veremből. Latom az az I*sten* él, a ki Darius es Daniel idejebe volt. Addgya I*sten* kgytekis őrűlhessen annak az I*sten* es kiraly kgylsegenek. Bets. 23. Jan*uary* A*nno* 1709.

Kegd szerető Attya Bethlen Miklos

Kgd irta Tartzali Ur*amnak*, hogy tiz Aranyat küldőtt neki, de ide nem hoztak, eő ugyan bizony jo szivel szolgal k*nek* ha mibe lehet, ha kgd mit akar neki adni, en hozzam dirigallya.

570.

I. József császárnak

Bécs, 1709. január 27.

Ad Imperatorem 27. Januvarii A*nno* 1709.

Sacra Caesarea Regiaq*ue* Ma*jes*tas! Domine D*omine* Clementissime Benignissime!

Benignissime mihi V*est*ra Ma*jes*tas condonabit quod nunc etiam de profundis adeam Clamare cogor, Captivitas enim ista jam ad 4. annos et 9. menses extensa, et horum sex hic Viennae extracti quantum a Patria et meae Senectutis Nutrice remotiores, tantum infelici Liberationis spei, et mei jam etiam valetudinarii morti propriores si non plane desperare, saltem jure metuere cogunt, ne pauci etiam reliqui mei dies in hac Clamitate [!] evanescant, et ego uti flens in Mundum veni, ita et quidem multo amarius flens in sepulchrum descendam Uxori desperationem, Liberis Famem, et ignominiam pro haereditate relinquendo.[a] Quamvis enim audiam ex benignissimo V*est*rae Ma*jest*atis Mandato meam Causam Ventilari, quoniam tamen id quod omni vel maximo Reo Jura Ordinaria faciunt, nempe ut Audiat objecta eorum; et Audiatur, de illis Coram, ego hucusq*ue* non experior adeo in hoc Incertitudinis tenebrarum antro tanquam caecutiens palpare V*est*rae Ma*jest*ati, et fideli suo Ministerio novis subinde Memoria-

[a] [javított]

libus obstrepere, denique tabescere et desperare omnino Cogor, praeprimis quod nec sententia Transylvanica mihi communicata, nec aliud si quid est, quod me Coeco forte igne urit, mihi objectum nec Gregorius Sandor Registrator mearum et Transylvanicarum rerum scientissimus examinatus est, utinam saltem Consiliarius Eckler, et modernus Transylvanus Deputatus Martinus Sárpataki qui unus ex infelicibus meae Causae Judicibus fuit, de mearum querelarum veritate jurati interrogarentur, Et praesertim Sarpataki de his qualis fuit Comitiorum et Votorum Cursus, Qui et quales Judices, Quomodo Apologia et Considerationes, et Resolutionis Caesareae Alvinczianae Articulus 4tus et reliqua mea Judicicibus [!] tunc exhibita agitata sunt in illo Foro Transylvanico. Sententiae enim contra me ibi latae, ibidem denegatio, suspectam illam merito[b] mihi reddit, quod mea Apologia et alia tunc a me exhibita illi inserta, et Aulae Communicata non sunt. Cujus sequelam etiam esse existimo. Quod illa ipsa Sententia hic quoque mihi hucusque non est Communicata, et quod in dubium forte vocentur mea illa exhibita, et querelae, et denique incompendio, quod ego uti ordinarie omnes Rei in Orbe Christiano, nec sciam quibus oneror, nec me ex illis bene expedire possim, sed illegali illi Bási superstruatur totum de me Judicium, et sic cadam Casu plane raro, et extraordinario. Cum alias in omni Foro Christiano solenne sit, Causas ab inferiori Foro ad superius cum tota sua serie et processibus appellari, et ita Actoriae et Incattae parti authentice extradari, et transmitti. Uti ego haec in querelis meis punctis 21. 23. 25. fusius declaravi. Quorum in mea Causa neglectus in Transylvania non tantum Legum magnam praevaricationem, arguit, sed insuper hic in Aula Fori Regii Judicio supremo glaucoma, et praejudiciorum nubem quocunque modo natam, sed mihi exitialem, adeoque a Vestra *Maiestate* et Excelso Ministerio nequaquam admittendam offundit.

571.

Eugène-François de Savoie-Carignannak

Bécs, 1709. február 24.

Mon Seigneur.

Estans asseuré que la grace et l'authorité de Vostre Altesse

[b] [az utolsó szótag autográf beszúrás]

Serenissime m'a faict emmener icy a la Porte des Benignites Royales, j'auvis pris cela pour un'asseurance de ma liberté, ne me pouuant jamais imaginer, qu'on m'emmene icy sur ce grande Theatre de l'Europe, comme un criminel sure l'echaffaut, mais je crojois, que Sa Majesté ueult faire de ma personne un exemple et miroir de sa Clemence et Magnamite Royale a toute la Chrestieneté.

Apres que Sa Majesté a ordonné la Commission pour mes affaires, je ne pouuois pas autrement penser, si non, que la Commission s'ayant informé de tout ce qui est necessaire et ayant aussi informé sa Majesté, elle resoudra l'un des trois. Ou mon Absolution, ou Pardon, ou une legitime Revision du Procez apellé de Transylvanie icy, selon les mesmes Loix, soubs couleur desquelles on m' a condamne a' une peine pire que la morte scauoir Nota infidelitatis & amissio Capitis & omnium Bonor*um*. Mais dans l'espace de septe moys que je suis icy, rien de ces trois ne m'est pas evenue, d'ou je ne puis[a] rien conceuoir et conclurre, qu'un desespoir, car je ne puis pas comprendre la raison d'un si long Conseil d'une teste et Cause si basse et chetifve, que la mienne, a laquelle on pouvoit faire ou Grace, ou Procez en peu des jours.

De cescy peut V*ostre* Alt*esse* S*erenissime* juger benignement, avecq quelle joye ay j'entendue l'arrivee de V*ostre* A*ltesse* icy, et avecq quel chagrin et desespoir j'entends a cette heure le despartement d'elle en peu des jours.

C'est pourquoy je prie V*ostre* A*ltesse* S*erenissime* le plus humblement que je puis, par l'amour de Dieu, et par la prosperité de ses Armes, d'employer desvant son partir ses grandes Qualitez aupres de l'Empereur, & ses Ministres (.respective.) a ma deliuranse.

Vostr*e* Alt*esse* S*erenissime* a dans ma personne et Cheute extraordinaire une grande et asseuré occasion d'un riche moisson des Graces du Ciel, et de Gloire de la Terre, et entre autres, de la reconnoissance et obligation des touts les Protestans, et principalement de ces trois Grands Alliez, par les mains des Envoyez desquels fut le Project a mon malheur adressé a feu Empereur. Et enfin du remerciement de ma Nation et Patrie. Car Mon Seigneur Gratieux, on peut noircir ou blanchir ce Pigeon,[b] comme on ueult, Dieu scait et ma Conscience, que mon Intention a esté bonne, et

[a] [javított]
[b] [az *e* betű a szó fölé beszúrva]

que je patisse pour celles-la', car outre cela on ne me peut rien reprocher. Au Contraire je puis demonstraire, que le Project n' est rien en Substance, que le Sommaire ou Extract des Actes passees de cette Auguste Maison, et la Copie du Diplome que le Feu Empereur avoit donné a la Transylvanie l'An. 1686. Et puis donner cent marques de ma Loyauté envers Sa M*ajesté* au nombre desquelles je conte la lettre escrite a V*ostre* A*ltesse* S*erenissime* l'An. 1703 au moys de Juillet.

Vostre Altesse S*erenissime* faira oeuure de Charité envers un miserable jadis de qualité, mais atterré par la Conspiration des ses Collegues, In sceu, & contre l'Asseurance de son Maistre l'Empereur. Despouillé de touts Scauoir, Honneur, Charges Gages, Liberte, Patrie, Femme, Enfans Biens. Chargé de debtes 40/m fl. Viellard de. 67. Ans. Prisonnier de 5 Ans. Exile Abandonne de touts. Condamne injustement a la Morte. Et enfin si la grace de Dieu ne le soulageroit miraculeusement. Desespere. Dieu ueuille recompenser V*ostre* A*ltesse* S*erenissime* de touts ses Bienfaicts envers Moy.

De V*ostre* Alt*esse* Ser*enissime*

Tres humble et tres obeissent Valet

Comte Nicolas de Bethlen
a Vienne. 24. Feurier l'An. 1709. Prisonnier.

572.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. március 5.

Édes Öcsém Uram! 23 Januarii bővön irtam kglmednek; most csak recommendalom kglmednek azt, a mit akkor irtam és mint új materiát Bethlen Sámuel árváit. Feleségemet, gyermekimet, jószágomot. Én még talis qualis rab vagyok, de úgy hiszem, rövid nap minden ember azt fogja mondani: Tandem bona causa triumphat.[1] Ajánlom Isten kegyelmébe kglmedet. Bécsben. 5. Martii Anno 1709. Kglmed igaz jóakaró atyjafia és maholnap szolgája

Bethlen Miklós

[1] Végre győz az igaz ügy.

573.

I. József császárnak

Bécs, 1709. március 16.

16. Marty. *Anno* 1709. Ad Imperatorem.

Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine Domine Clementissime Benignissime

Quoniam ego tam ex mea aetate jam ad 68tavum annum properante & valetudine huic aetati & mille quibus quottidie ⟨occido⟩ pereo mortibus conveniente quam ex ⟨Processus⟩ meae Causae ⟨decisionis jam ad Octavum⟩ ex quo *Vest*ra *Majes*tas ad illam definiendam Commissionem benignissime deputavit, decisionis jam ad Octavum Mensem dilatione. Tum vero proxime ex gratiosa ejusdem Commissionis ante quatriduum ad me missa Intimatione ego nihil ⟨nisi desperationem⟩ aliud possum Colligere, quam quod sola mors me ex isto Car[cere] [...] ducet & ⟨me⟩ simul ⟨exercendae Gratiae⟩ innata *Vest*rae *Majesta*ti Clementiae & Magnanimitatis, [a]in me testandae, et per hoc[a] ac Consequenter Divinae Gratiae ac Mundanae Gloriae accquirendae occasionem eidem *Majesta*ti *Vest*rae intercipiet Ideo per svaves Jesu in ulnis Josephi (cujus dies festus instat) amplexus *Vestram Majestatem* humillime oro, dignetur me ⟨jam Extrema mea med⟩ cum desperatione, jam Extrema mea meditantem ad Suos pedes provolvi & clementissime exaudire.

⟨In praefata Intimatione mihi injungitur, ut Literariorum Instrumentorum meae Defensioni necessariorum claram, ex quo? & ubi constent? aut penes cujus Custodiam specifice reperibilia sint designationem Commissioni porrigam, ut illa huc avocari & congrue afferi possint, ne talium defectus Commissioni in recti sine remoram & praepedientem facere valeat⟩

Ista Intimatio Clementissime Caesar & si bono fine & ex benigna erga me intentione nata ⟨est⟩ mihi tamen instar Fulminis accidit ≪[q]uoniam enim ego de talium Instrumentorum defectu [a]*Vest*rae *Majesta*ti vel[a] Commissioni nunquam questus sum, neque ⟨ali⟩ pro talium extra Viennam ⟨lium⟩ Consecutione auxilium unquam petii ⟨et scio tam ex parte⟩ patet enim ⟨certa⟩ ex

[a]...[a] [beszúrások a margón – lásd még az 1014–1016. oldalon is]

[a]Gubernii Tran*sylva*nici in *Anno* 1708. 25. Aprilis mihi data resolutione[a] Actoris sc*ili*cet Directoris Tran*sylva*nici parte omnia meae prosecutioni necessaria huc Viennam missa esse. ⟨Scio etiam me omnia ex parte mea exhibuisse. Imo amplius scio nihil tale in Tran*sylva*nia reperibile esse Adeoq*ue* nihil ad decisionis commoditatem restare. Quae Commissioni in humillima mea replica fuse≫ [d]ut quae videtur ad Informationes ex Tran*sylva*nia de novo petendas Collimare & si meam consolationem in infinitum rejicere. Ideo ad illam Com*m*issioni humillime replicavi, & ostendi Testibus &iam oblatis quod omnia ad Causae decisionem necessaria jam hic Viennae sint & amplius in Tran*sylva*niam pro talibus ibi jam vel non exstantibus vel non reperibilibus & a me ad meam defensionem neqvaquam desideratis recurrere non tantum inutile sed etiam impracticabile sit, utpote Consiliariis & Protonotariis talis informationis dandae Capacibus mortuis, nec Protocolis ullis, quia talia ibi pro similibus Instrumentis servari non solent ⟨reperibilibus⟩ existentibus[d]

[...]tendi & rogavi ut seposita ⟨ta⟩ de talibus nequaquam reperibilibus ⟨quae⟩ sollicitudine velint pronunciare & facta relatione me Gratiae ⟨vel Judicio⟩ Ves*t*rae M*ajestat*is submittere. Aut si pronunciare omnino non possunt talem etiam scrupulum Ves*t*rae M*ajestat*i referre, ut in tali etiam casu possit Ves*t*ra M*ajes*tas vel per[b] suam erga me Misericordiam [a]Commissionem- fastidioso labore, & me hac Calamitate liberare, vel quidquid tandem DEo & Ves*t*rae M*ajestat*i placuerit, de me statuere.

Quem habitura sit effectum mea Replica ego nescio, sed jam ad Sextum annum transiens mea Calamitas, & Septem mensium de vilissimo & ⟨hoc⟩ [a]absq*ue* hoc brevi morituro[a] ⟨meo⟩ Capite consultatis me plane ad desperationem ⟨agit, & me ad⟩ & humillimas ad pedes Ves*t*rae M*ajestat*is effundendas lachrymas cogit, ut [a]dignetur Commissioni ex plenitudine potestatis Caes*areae* Regiae demandare maturationem decisionis Causae omissis talibus Dilationibus. Aut potius Ves*tra* M*ajes*tas[a] misereatur mei, & vel[b] maxime innocentium meae omni quae maritum sepolevit vidua miserioris Uxoris jam a 5. annis viduae et liberor*um* patrem sepultum lugentibus Orphanis miseriorum, quos [a]& totam meam Domum[a] ista mei ⟨Cala⟩ & illor*um* Consolationis [a]denegatio, sive

[b] [beszúrások a sorok között]

[d]...[d] [a kihúzott rész helyett egy beragasztott cédulán, más kézzel]

quod aequivalet[a] infinita procrastinatio in sequentes Calamitates certo certius praecipitabit.

1. Quid ⟨est⟩ nisi extrema de Uxore metuere possunt, quae septennis Patre Matre Patria & Bonis orbata, ante 23 quidem annos mihi juncta, sed illor*um* quinq*ue* in Viduitate imo illa amariori statu, Annum & medium ipsamet quoq*ue* in Arresto domestico transegit, & quae quo die mihi ⟨prima de⟩ ejectio ex munere denunciata est abortivit. Ad famam meae Condemnationis & sparsae ⟨creditae⟩ Executionis Corruit & aegre spiritum recuperavit, ubi illi omnis quae hactenus illam aluit liberationis meae, [a]& mei unquam videndi[a] spes destituerit.

2. Unici Filii quem ad Ves*t*rae M*ajesta*tis ⟨ser⟩ & Patriae Servitionum educare cupiebam studia[...]

3. Sex ex prima Uxore nepotes [pu]pilli & Primogeniti Vidua quomodo cum Uxore & quatuor ex illa liberis in ⟨rude⟩ meae Domus & Fortunae ruderibus ⟨meae Domus⟩ convenient & vivent ego nescio Dispositione*m* enim debitam ex Carcere facere non possum.

4. Per quinq*ue* & medium annos Cibinii mea Uxor vivit ex Mutuo & Argenteriae ac Mobilium distractione, quidquid enim ego [a]nunquam dives[a] paratae pecuniae ⟨ego⟩ tunc habebam ante 6. annos [a]pro Huszt, & ad alia Servitia Ves*t*rae Ma*jesta*tis ejusdem[a] Camerae ⟨Ves*t*rae M*ajesta*tis⟩ dedi, imo tunc & toto ab illo tempore ingens Aes alienum contraxi, ita ut parum me scripsisse putem, quando Ves*t*rae M*ajesta*ti in humillimo Memoriali scripsi me 40/m fl. & quidem ⟨usq*ue*⟩ praeter Interesse premi Creditoribus, quamvis non omnibus (unus enim Thomas Schmid nomine debitum meae Uxori cum maximo damno & amaricatione nuper expressit) spes meae liberationis patientiam aliis huc usq*ue* persvasit, sed illa jam decollata procul omni dubio sua repetent, & quoniam mea Uxor solvendo non est, mobilia nullius momenti sunt, injicient manus illis ipsis Bonis ex quibus mea Uxor nunc victitat, hoc enim ipsis per Obligatorias facere licet, nec sunt in statu, ⟨ut⟩ [a]vel obligatione, ut[a] meae miseriae tantum Eelemosinae dent Nec habent quid aliud ex meis Bonis attingant, nisi Caput Bonor*um* Sz. Miklos quum alia per hoc Bellum partim ruinata, partim per hostes, imo quaedam per Collegam mortuum occupata sint. Sic mea Domus ad talem extremitatem deveniet, qualis per Centum [a]& credo plures[a] annos nulli in Tran*sylva*nia contigit. Ego enim quod omnes sciunt pecuniae nunqua*m* studui, Dona Aren-

dationes & similes augendae rei artes neglexi. Salarium mihi octavus jam annus est ex quo interdicit ⟨sub hoc Bello⟩ Qui liberi fuerunt ⟨tamen⟩ [a]mei Ordinis etiam sub hoc Bello[a] utcunq*ue* Suam rem familiarem Curarunt. Solatia & adjutas vel a *Vest*ra *Majesta*te vel ex Aerario provinciali acceperunt, mihi [us]q*ue* in Carcere ullum alimenti solatium contigit, nisi nuper [c]hic[c] 500. floreni, & ex jam & si parcissime erogati intra paucos dies ad panem & vestimenta mea & nudorum servorum deficient. Uxor familica Domo succurrere non potest. Creditum Auxilia amicor*um* Obedientia Servor*um* ⟨cum Spe Fortuna & Spe⟩ [a]deniq*ue* omnia cum Fortuna[a] & liberationis spe evanescunt.

Prostratus ergo *Vest*ram *Majesta*tem [c]ad Ill*ustrissim*um Caesar*em*[c] humillime oro ⟨oro, ut prae fatarum⟩ [a]Ne continuet Judicium & litem cum ⟨Viduar*um* & Orphanor*um*⟩ folio a vento raso & stipula sicca, imo potius praefatar*um* Viduar*um* & Orphanor*um*[a] & maxime DEi ⟨&⟩ talium specialis Patroni, & Suae propriae gloriae intuitu misereatur in me illor*um*, & me per exundantem Suam Clementiam illis in Consolationem & reddere & ad tot alias inevitabilium miseriar*um* Correctionem liberare dignetur. Meae fidelitatis & gratitudinis Fide jussores erunt DEus & Juramentum. Uxor, Liberi, Patria, Bona, & Successiones ⟨in⟩ cum quarum dispendio Libertatem ad paucissimos dies duraturam, ad majorem [b]illor*um* et[b] meam infelicitat*em*, & ad meae ⟨&⟩ Conscientiae Coornificinam profecto illegitime nunquam appetam. ⟨Spondebit⟩ [a]Spondebit ⟨etiam⟩ pro me Senectus[a] Imo malo illor*um* quietis causa vel in Carcere conputrescere.

574.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. március 18.

Édes Öcsém Uram! Mivel ez a Gyulai Ferencz uram embere sírt,[a] sokat nem irhatok, csak kérem kglmedet, legyen segítséggel a feleségemnek; én bízom Istenbe, maholnap alkalmatos leszek a kglmed szolgálatjára. Ha kglmetek én mellettem törekedik elbo-

[c]...[c] [más kéztől eredő beszúrások a sorok között]
[a] [itt az eredetiben *siet* állhatott]

csáttatásom felől, magának használ többet vélle, mint nekem, kivált Reformata Ecclesianak. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 18 Martii Anno 1709. Kglmed köteles atyjafia, talis qualis rab szolgája

Bethlen Miklós

575.

Teleki Sándornak

Bécs, 1709. március 18.

Edes Fiam Ur*am*. &c.

Sokat nem irhatok. I*stennek* háála jolis vagyok, de megis kerem kgdt, legyen segittseggel kgd jo akaroink előtt ott a Deputatioba a Felesegem*nek*, hogy irjanak eggy tőrekedeő Supplicatiot en mellettem eő Flgenek. Sapienti satis. Siet az Ember. Leanyomot es a kgd Attyafiait, Nalatzi Lajos Pernyeszi Sandor Gergely es teőbb jo akaroimot keöszöntse kgd szommal. Ayanlom I*stennek* kgdt. Bets. 18. Marty. A*nno* 1709.

Kegd szeretö Attya. Bethlen Miklos

576.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1709. július 28.

Édes Öcsém Uram! Kglmed 10 Maii költ levelét vettem becsülettel. Az én kglmedhez igaz indulatból tett írásommal tartoztam; higyje kglmed, kit Isten tud, majd úgy kivánom kglmed boldogulását, mint a gyermekemét, az Isten házáért, az hazánkért, az familiáért, de féltem kglmedet, úgy ne vágassék idő előtt ki, mint a többi. Ezt penig csak a mértékletlenség szerzette azoknak nagyobbára mind. Mennyit éltek a régiebbek, nem tudom, de a kiket zászlók czimerekről és per aliam certam notitiam[1] tudok, másfél száz esztendő alatt egy Bethlen sem érte az 67. esztendőt, még penig ilyen erőbe és egészségbe, mint én (mert az mint én vagyok, magamnak s minden ismerősömnek csudája). Az én nagyatyám

[1] más biztos ismeret révén

Bethlen Farkas élt 58 esztendőt. Az atyám 64, Bethlen György nagy erős iható ember 47, második Bethlen György 43, Bethlen Mihály annak a fia 38; a kglmed nagyatyja Bethlen Ferencz 52, a kglmed atyja 40, Bethlen Gergely 56, Elek 53, Bethlen Sámuel 44, Bethlen Pál 40, minapi Ferencz 36, Mihály 32. — Félek, János sem őszül meg. Discite o fratres, o filii, o mihi carissimi discite saltem meo exemplo sobrietatem. Durate et vosmet, rebus servate secundis, conservate vos patriae, ecclesiae et familiae ac liberis et amicis vestris.[2]

Hallom hírit a deputatusok és vicecancellarnak, szánom, siratom kglmeteket közönségesen; hogy hogy vagyon, senki sem tudja-e, mint vala a deputatio ezelőtt 20 esztendővel et quod ad numerum et quod ad personas et nationes etc.[3] Hogy hogy annyi okos, szűkös, másként élni, gazdagulni kívánó ember nem tudta elékérni az archivumból azt a decretumot, melyet én de bonis tunc profugorum[4] impetráltam volt in a. 1690. Et argumegitando [!] a simili,[5] nem tudta in summa megkérni usque ad finem belli[6] az profugusok jószágának usus fructussát, praefektust, tiszttartókat tenni és esztendőnkint fizetésre és táplálására venni és consulalni una fidelia Deo, caesari, patriae, legibus, miserae plebi rusticae et ipsis profugis fratribus, brevi caesaris et patriae bonis servis et fidelibus futuris.[7]

Hogy hogy vagyon annyi reformatus ember, meg sem említi a Püspöki Péter sollicitatióját itt a kglmes király és bölcs miniszterium előtt, hiszem ez a Tarczali azt kicsin fizetésecskéért, mint én azelőtt is, qua curator adattam neki, mind tapogatná. Az Isten adjon zelust, christiana fortitudot vallásához és prudentiát kglmeteknek. Nem szóllok magam aránt, mert az Isten engem az onnét jövő intercessiók nélkül is megszabadít, de szánom, siratom a kglmetek abjecta pusillanimitását. Aporért a katholikus, Szász Jánosért a lutheranus bizony in tali casu szóllott volna.

[2] Tanuljatok, ó testvérek, fiaim, ó kedveseim, legalább az én példámon tanuljatok józanságot. Eddzétek meg magatokat, őrizzétek meg a jobb napokra, tartsátok meg magatokat a hazának, az egyháznak, a családnak, gyermekeiteknek és barátaitoknak.

[3] a számot, a személyeket, a nemzeteket stb. illetően

[4] az akkori menekültek javairól

[5] És a hasonlóval érvelve

[6] a háború végéig

[7] és úgy határozni, hogy egyszerre legyen hű az Istenhez, a császárhoz, a hazához, a törvényekhez, a nyomorult parasztnéphez és magukhoz az elmenekült atyafiakhoz, egyszóval a császár és a haza jó szolgáihoz és leendő híveihez.

Kglmed házasságát értem. Adja Isten, bár csak olyan legyen, mint az enyim volt, mind az első, mind a második kiváltképpen; oda nem értvén afflictiones a mundo nobis inflictas,[8] mert az nem az házasság vétke, hanem inkább amoris et fidei lidius lapis[9] volt. Kérem protegálja kglmed szegény feleségemet; sokat szenved a meggyesi szomszédoktól is. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 28 Julii Anno 1709. Kglmed igaz jóakaró atyjafia és maholnap szolgája

Bethlen Miklós

577.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1709. július 28.

Isten meg aldgyon Edes Leanyom. &c.

Vettem a minap leveledet akkor valaszt nem irhattam Vette*m* a kis Mitzus leveletis irattya hogy tanul, idejenn fogtatok rea, de nem kell leg kissebbeis erőltetni, hanem tsak jatekkal Marvany Golyobisra kell az ABC.[-t] tzedulatskakra ragasztani s-velle ugy jadzani. I*sten* tartson meg benneteket jobb űdőkre. En jo egesseg-be vagyok, es Szabadulasomot minden Orann varom, Anyadtol meg ertheted. Latom ollyan Iro vagy, ha meg szorul Erdelybe a Tanats Iro deak dolgabol, te meg segitheted. Bezzeg volna nekem őt kis kutya majorsagom az en Tigris es Litzis kutyamtol Mitzus-*nak* Clarinak minnyajatok*nak* jutna, de igen meszsze Bets Szebenhez. Irtam Fiam Ur*amna*kis. I*stennek* ajanlalak benneteket. Bets. 28. July. A*nno* 1709.

Edes Atyad

B*ethlen* Miklos

Kőszőnts en szommal Agnes es Clari Őtseidet, mert nem irtam kűlőnn nekik. Mitzus fiadatis.[a]

[8] a világ által ránk bocsátott csapásokat
[9] a szerelem és a hűség próbaköve
[a] [utóirat a margón függőlegesen]

578.

Teleki Sándornak

Bécs, 1709. július 29.

Edes Fiam Ur*am*. &c

Kgd 16. Maÿ keőlt levelet őrőmmel vőttem. Maga s-hozza tartozoi Egesseg*en*ek Eletenek es maga meg mentesenek őrűlök. Bizony szűkseg k*n*ek magat igen caute & candide viselni, mert kivált hogy ennékem nagy tsudamba most szedűlt meg Teleki Pal, bizony az Ördőg azt a kgtek egeszsz Háza veszedelmére fordittya. Azert ez a Tanatsom 1. Az I*sten*t fellye es buzgobban tisztellye kgd leanyommal eggyűtt. 2. Akarki mit tsinallyon, de kgd tsak maraddgyon meg vegig az eő Felsege hűsegebe, az I*sten* jo veget addgya ma holnap ennek az habor*una*k. 3. Ne kotzkaztassa kgd az Oeconomiaert magat gyakrann Gernyeszegre, jobb keves kart vallani, mint sem ollyan gyanuba esni Tsak el akarja magat fogatni a Battyaival. Ne eytse kgd magat Feleseget es az arant az en Felesegemetis teőbb keserűsegbe veszedelembe. Jobb Szebenbe szabadonn az hitelt meg tartani, mint sem ide s-tova eggy kis Buza vagy Bor utann kapdosvánn magat mindenesteől el veszteni. 4. Minden dolgaiba szavaiba legyen Circumspectus es Moderatus Az Igazsagot Vallast Szabadsagot tsendes szokkal maskent Alhatatossaggal jobbann oltalmazhatni mint sem indulattal. Igy irtam en Teleki Laszlo Ur*amna*kis.

Az en Levelembe irt Varju amaz regi Trefa mikor a Biro a Felesegen*e*k titkonn mondta, hogy eő belőlle kettő repült ki. &cae*tera*

Hogy en mellettem iratni el felejtette az Ur, azt nem tsudállom, de annyi Reformatus Uri s-Feő Rend Atyamfianak hidegseget Pusillanimitassat faylalom, es nem annyira magamert, mint eő erettek, mert az I*sten*be bizo es ditsekedeő Szivel es Szaiyal merem en ezt mondani: Hogy az I*sten* engemet nem az en es Felesegem bűneert, (mert tuddgya Erdely, tudom en, de az mi nagyobb tuddgya I*sten*, hogy kik voltunk mű) hanem az Haza es az hideg Reform*ata* Eccl*esia* bűneert tart illyen sokaig ebbe a Rejtekbe Esai. 27. 1. Bizony eők valla*na*k teőbb kart en bennem mint magam vagy Felesegem Gyermekem, mert en bizvast mondom Pallal. Eph. 3. 1. 2. Tim. 4. 6. 7. 8. Abbais bizonyos vagyok hogy az I*sten* az en Felesegem*n*ek Házam*na*k ad Illyest es Elisaeust az

Liszt es Olay szaporittasra hogy nem viszik el az Creditorok rabsagra az en Felesegem ket Gyermeket. 2. Reg. 4. 1. 2. &c.

Vilag szerentis ugy hiszem rővid nap mea Bona Causa triumphabit,[1] szinte bele farad mar a' Satan es a Vilag az en üldözesembe. Szinte eggy holnapja hogy az en dolgomra rendelt Commission el vegződőtt az en dolgom Eggy Secretarius halogattya tsak az Referada irast a Csaszar*nak*, talam ajandekot vár, de mind I*sten* dolga Minel később annal jobban szabadulok, tsak a Felesegem goromba busulasat szano*m*.

Eddig irtam vala ezt a Levelet a mikor erkezek a kgd hoszszu levele sine die Dati.[2] En Sz*ent* Keresztivel kőzlőttem, de ha kgytek kőzőnsegessen az I*sten*hez jobban meg nem tér, az az Orszag bizony el vesz

En kgd*nek* valamibe tudnek bizony szivesenn szolgalok ha arra valo alkalmatossag leszen, de a Teleki Pál Ur*am* nem tudom mitsoda meg szedűlese bizony annyi kart tett, es a Battja Portai kővettsege kgytek*nek*, hogy felejtsük a kerest most, tsak I*sten* kgyteket oltalmazza magat ollyan bolondsagtol.

Matskasi Laszlot szivem szerent szanom, bizony haragszik az I*sten* az Erdelyi Refor*mata* Eccle*si*ara, nosza vegyetek szamba magatokot Terjetek meg az I*sten*hez es az eő hazahoz valo hidegsegtekből.

Nalatzi Lajos Ur*am* köszönteset köszönöm I*sten* aldgya meg eő kegyemet es minnyajann kket. Betsbe 29. July. A*nno* 1709.

Kgdt igazan szerető keresztyen Ven Attya.

Bethlen Miklos

579.

Veszprémi Istvánnak

Bécs, 1709. július 29.

Edes Komám Püspők Uram!

Értettem Dioszegi Mihalytol rész szerint őrőmmel, de bizony rész szerint csudálkozassal, és szánakozással, hogj I*sten* kgldet mégh élteti ez nyomorú Siralom vőlgjeben. Vallyon Lelke*m* Ur*am*, nem ollyané az mű Kettőnk hoszszu élete, mint az Jeremia-

[1] diadalmaskodik az én igaz ügyem

[2] a kelet napja nélkül

se? hogj lássuk az mű gonoszunkot, és azt mondgjuk Jeremiással Cap: 9. 1. & seq*uentibus*:[1] Szánnya megh Isten az mű Vénségűnket és engedgje azt az szót a' mű szánkban hamar, a' mellyet Simëonnak: Luc: 2. 29. &c: Én bizony ha szabad volna csak azt mondanám az mit Illyés. 1 Reg: 19. 4. &c: és Páll Phil: 2. 22. &c. Nem dicsikedem én magammal, hanem 1 Cor: 1. 31. Eph: 2 Cor: 11: 23. &c: Eph: Acta: 20. W. 19. 29. &c. Et Eph: 3. 1. Bizony ha az Isten az ő Sz*ent* Igijével Sz*ent* Lelkével, szűntelenűl és mégh Joel: 2. 28. tet igireti szerint extra ordinarie nem vigasztalt volna, oda let volna mind*en* én dolgom Dáviddal Psal. 27: &c. alibi pass*im*[2] Mondhatnám én kgltek*nek* minyájan a' mit Jácob Gen: 42. 1. Miért nem kezdi ell kglmetek az Ecclesiasticum Benificiumok solicitatioját, az holl ell hadtak,[a] irtam én Teleki s Betlen László Urames*nak* felölle: En Tarczali Sz*ent* Kereszti Ur*a*mek által segitteném az mint lehetne.

Mit irtam én Bonyhai Ur*amnak* kgld láttya, ugj akartam hogj kgldtől mennyen hozzája, és bár az Enyedi és ő Nehai Praeceptori hirével, maga Bonyhai jovára jövendőb*en*, és kőzőnségesen az Ecclesiak*nak* jovára, mert féltem az Istennek annál az embernél le tet szép vetését az világi tövissek ell ne fojtsák; én tudom mit irok: Sapient*i* Satis.

Azomban az én Házom Praedicator nélkűl nem lehet, megh irtam az Feleségem*nek* és Kapusi Uram*nak* az iránt az elmémet, Jaj mely ajandékon akar az Erdelyi Fő és Nemes Ember üdvezülni, ha más Papot nem tart néki, kész a' nélkűl élni igj tapasztaltam azt Gyermekségemtől foghva.

Hallom az Teleki László Ur*am* Fő Curatorságát bizony örömmel, de énnekem mindenkor Collegaim voltak, bár Betlen Lászlo, és Lázár Győrgj Uramis az volna, mindenik*nek* az Atya én collegám volt.

Az Istenért ne hadgja kgltek az Scholákot, nevezetesen az Fejervári ne dissipálodgjék, hiszem szép Fundus az Szászoknál lévő 33/m forint, ha nem csordul mégis csepen apronként belölle, és Fejervárinakis fordithatni keveset; O Si Deus qui mihi dedit velle, daret et perficere, Utinam![3]

Jaj Lelkem Püspők Ur*am*, mely gjamoltalanok gjengék, hide-

[1] és a következő versekben
[2] másutt is mindenfelé
[3] Ó, ha Isten megadta, hogy akarhassak, bárcsak megadná, hogy végre is hajtsam!
[a] [előbb:] az hol Püspöki Péter ell hadta

gek vattok minnyájan; Mit gondolsz, ha én az Chatolicusok közöt Aetate Dignitate, & Curatoris Supremi Titulo talis fuissem, qualis Apor illis, & ego inter vos fui,[4] és igj jartam volna mint most, mit mulatot volna ell edigh érettem mind az Secularis, Ecclesiasticus, es Scholasticus Status. De én a' Királyhoz egj tőrekedő jotát nem érdemlettem! Nem csudalom hogj az holt Primas mert az Chatolicus nem cselekedte, vagjon oka réá, noha helytelen, ugj hiszem az ellenkezöt ell nem mulatya. Szent Peterért könyőrgőt az Ecclesia: Act: 12. 5. Talám az én érettemis ugjan ingenue Foglyok, és Rabok közöt oda értetik, de mivel nem specialiter, non expresse qvidem ad vanitatem & invidiam Nomine, sed re ipsa[5] mint egj betegért

Hát az Királynak nem szabadé egj egész Reformata Ecclesianak kőnyőrgeni illyen tagjaért (mi bizony nem voltam én Fattya, hanem mérem mondani Attya az Erdelyi Ecclesiaknak Ministerium és Scholaknak) Nem méri, nem akarja a' Secularis Fő Rend, Lelke rajta! Az Ecclesiasticus és Scholasticus Ordo miért nem követheti ell? Istennek és az Királynak szabad könyörgeni: Engem ugjan az Isten vagj az Szabadsággal, vagj talám mégh inkáb az Fogságal meg Koronaz, de az mit Pál ir 2 Tim: 4. 16. féllyen attol minden. Az Isten vigasztallya megh kglteket, ha ugj teczik én bennemis Absque jactantia sic dictum: Vestra Patriae & Ecclesiae peccata magis quam mea, me in hoc carcere tenent, ut me carceratis. Vos magis quam ego punimini:[6] Ajanlom Istennek kgldet. Béts. 29. Julÿ Anno 1709

Kgld Attyafia az Christusban, és annak Rab Követe és kgld Komja:

Groff Bethlen Miklos

P. S. Az Szászok, vagj Lutheranus (:uti illudunt*ur* nomine:)[7] Atyafiak edigh bizonÿ ell kővették volna, Szász János özvegyiért elis kőveték, Sőt a' Guberniumis irt volt az mellet; de bezzegh nem én mellettem! &c.

[4] korral, méltósággal és főgondnoki címmel olyan lettem volna, mint közöttük Apor, és én köztetek voltam,

[5] határozottan, nem kifejezetten név szerint a hiúságra és irigységre, hanem ténylegesen

[6] dicsekvés nélkül ez a mondás: Bűnötök inkább a haza és az egyház ellen van, mint ellenem, engem a börtönben tartanak, hogy engem bebörtönöztetek, inkább magatokat büntetitek, mint engem

[7] mint csúfolják őket

580.

Rhédey Júliának

Bécs, 1709. november 4.

Edes Felesegem. &c.

Hozman Janos Ur*am* adott ennekem itt eggy igen jo nagy hordo bort, azert adass eő kgy*ne*k a Boraid*na*k a leg jovából a kit maga szeret es választ, akarmelly majorsag szőlőből Erdelyi Veder bort Szebenbe N*ume*ro Őtvent. Azonkivűlis mind Te mind Josef mind most es ez utann valamibe tudtok kedveskedni es szolgalni eő kgy*ne*k, el ne mulassatok, mert ennekem kiváltkeppen valo nagy emberseget es barattsagot tselekedett, Soha el ne felejtsetek I*sten* vigasztallyon. Bets. 4. 9br*is* 1709.

Tőkelletes Ferjed

Bethlen Miklos

581.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. március 7.

Edes Fiam Ur*am*

Kgd 25. 7br*is* & 8br*is* es eggy hoszszabb gondolom 17. Xbr*is* kőlt leveleit vettem, mellyekre rővidedenn irhatom. En concipialtam Memoriale parjat es a dolog mibe legyen Tartzali Ur*am* irasabol kgd meg erti. Az en dolgaimot a Felesegem kgdel kőzli, kerem kivalt a Josika Imbre Ur*amm*al valo dologra kgdt. Nagy őrőmmel ertem Papai Ur*am* leveleből a kgd Curatori zelussat, es bizony nem mint Vőmnek, hanem mint Fiam*na*k ugy őrűlők ha kgd continuallya, mert ugy hiszem hogy a Leanyom es Onokaimbais meg aldgya az I*sten* az en Hazamat s-Nevemet.

Leanyomot kőszőnteőm. Nalatzi Lajos Ur*amat*is kinek levelet de 18. Xbr*is* vettem. Mind eő kgy*ne*k mind S*ándor* Gergely Ur*amna*k mondgya meg kgd, leg jobb Barattjok*na*kis ugy irja*na*k ide, a Piatzra irjak. Erthet*ne*k rajta. Engem felette igen biztat*na*k most hamar Szabadulassal a Meltoságok

Kerem kgdt a Felesegemnel tzafollya meg kgd amaz mondast. Vő nem Fiu. &c. Ajanlom I*stenne*k kgdt. Bets. 7. Marty. A*nno* 1710.

Kgd igaz jo Akaro Apja B*ethlen* Miklos

582.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. május 6.

Edes Fiam Ur*am*.

Sandorka halalat regenn szomoruann ertettem, az I*sten* tőbb es nagyobb szomorusagtol oltalmazza kgdt, es a Leanyomot, kitis Atyai szeretettel kőszőntők

Kerem kgdt az szegeny felesegemet ne haddgya, es engem kivaltkeppen ezekről tudosittson kgd. 1. Menyire adta I*sten* a bekesseges tűresnek ajandekat nekie. 2. Joseph tanule mit tsinal. 3. Vane mind nekiek, s-mind k*nek* mivel elni Mert itt a mikor az szűkseget Adjutat mit emleget Tartzali kgytek szamara, meg le hazudtattyak.

Tegyen ollyan dispositiot kgd hogy jőhessen gyakrabban tudosittasa kgd*nek* es a Felesegem*nek*, Keszei Janos Ur*am* szolgalhat ebbe leg tőbbet, eő az Hertzeg*nek* leg alabb minden holnapba ir es jol el hozzak, de en harom holnapba latom egyszer kgd levelet, es a Felesegemet.

Ezt a Stainville Generalt igen ditsirik jamborsaga es realitassarol, tsak az Erdelyi szokott fondorkodas ugy el ne vesztegesse mint Rabutint. Igyekezze kgytek magahoz devincialni, de ne egy masra valo hazudozassal, hanem realitassal.

Pernyeszi Ur*amat*, es mas jo akaroimot, kgyd tuddgya kik azok, kgd kőszőntse. En vagyok jo egessegb*en* Es az Emberek biztatasaba, meg erti kgd a Felesegemtől. En senki*nek* idegennek nem irtam, nemis irok. Tartzali Ur*am* ugy hiszem irt eleget a kgd Memorialeirol. Ajanlom I*stennek* kgdt. Bets. 6. Maÿ. 1710.

Kgdt igazan szerető Apja

B*ethlen* Miklos J. C. rabja

583.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. május 31.

Edes Fiam Ur*am*. &c.

Kgd 8. Mayi kőlt levelet szeretettel vettem. A regi Proverbium Vő nem Fiu ne turballya kgdt, azert irtam en, hogy kgd actu refutallya En ugyan mig Szabadonn valank bizony ugy hittem

kgd felőll hogy refutalni fogja, es mostis azt remenlem, es keremis. Bizony kgd magan*ak* szolgál.

Az Intercessio arant kgd Fiu, es a Meltos. Deputatio Atya Fiuisagat kőszőnőm I*sten* fizesse meg minnyajan kgytk*nek*. Bizony magok*nak* hasznalnak ha nekem, mert Gen. 1. 35.-nek az elei minden Abraham fiara illik, es en reamis. Peldak az en Biraim Aporonn kivűl mind iffjabbak nallamnal Ubi sunt.[1] El megyek enis utannok szegenyek*nek* Requiem aeternam nobis det omnibus D*omi*nus.[2]

Kgd dolgaba bizony en, es Tartzali tsak azt mulattjuk el az mit el nem kővethetűnk. Istene az aldas. P*salmus*. 75.

Szilvashoz ha Josika U*ram* addgyais, ha nemis cum Protestatione & assistentia Deputationis[3] hozza kell nyulni. Ugy Borsoo Mezei Portiomhozis. Tisztem utann valo Galdi &c. Joszaghozis. Mert en tőllem a Csaszar semmit sem vett el.

Felette igen jovallanam Ha Fejervaratt Praesidium vagyon, es az allapot engedi, mennyen oda kgd es a Felesegem lakni, kivalt a Gyermekekert akarnam. Felenyi költseggel eltek ott Joszagitok kőzzel vadnak. Bethlen Laszlo U*ramnak*is irtam felőlle.

Borgo arant Stainville G*ener*alt kell meg talalni, nekem igen igirte jo akarattjat.

Josika Imre U*ramat* keőszőntse kgd I*sten* aldgya meg patientiajaert es az Joszagom protectiojaert Bizony cum gratiar*um* Actione contentaltatom ma holnap. Kőszőntse kgd mas jo akaroimatis Laszlo Battyat Nalatzit Birot Sandort Conrad U*ramat* etc. Ajanlom I*stennek* kgdt. Bets. 31. May. A*nno* 1710

Kgd igaz jo akaro Attja

B*ethlen* Miklos

Leanyom*nak* Atyai szeretetemet Mitzusnakis.

584.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1710. május 31.

Édes Öcsém Uram! Kglmed 27 Martii költ levelét 26 Maii vettem becsülettel, hogy rab atyjafiáról el nem feletkezett, kivált-

[1] hol vannak
[2] Örök nyugodalmat ad mindnyájunknak az Úr.
[3] a deputáció tiltakozásával és segítségével

képpen az mint Tarczali uramnak Maii[a] írt leveléből látom, köszönöm, Isten fizesse meg kglmednek és minden jóra czélozó atyámfiainak. Én a kglmetek javáért, gonoszáért szenvedek, valamig Isten parancsolja; magának szolgál én bennem kglmednek.[b] Menyemasszony súlyos betegségéből való megfordulását örömmel értem, kivált hogy terhe is megmaradott, mely nagy csuda abba a nyavalyába. Talám eddig szaporodott az familiánk, melyet adjon Isten kglmednek és mindnyájunknak örömére.

De publicis írja kglmed, hogy kivált a pénz miatt nagy inség vagyon; mégis hallom kglmetek nagy liberalitását, de mivel mundus mihi MALE, quando ego illi VALE diximus,[1] hagyom abba. Generalis olyan ment, ha kglmetek jól él vele, Veterani leszen, az mint hallom.

Az én dolgaimról tudakozik kglmed, szegény Haller uram tudná legjobban megmondani, ha szólhatna. Én vagyok az Istennek nagy vigasztalásával, mindenek és magam csudájára való egészséggel, erővel. És a világ szokott biztatásával. Hamar jó végem leszen. Kglmedet kérem 1.) igyekezzék kglmed a Bethlen János és Elek jó hazahozásokba. 2.) Hadd tanulhassanak a gyermekink Fejérváratt, kik között a Bethlen Sámuel árváira is viseljen gondot kglmed. 3.) A Szőlösi uramtól csinált szentmiklósi vérferedőt száraszsza meg kglmed. Féltem azt a falut és mindnyájan familiástól magunkat a sokától. [!] Ajánlom Isten oltalmába kglmedet. Bécs. 31 Maii Anno 1710.

Kglmed igaz jóakaró atyjafia, mindnyájatoknak érettetek imádkozó szolgája

Bethlen Miklós

585.

Teleki Sándornak

Bécs, 1710. június 14.

Edes Fiam Uram. &c.

Kgyd 22. May irt levelet vettem. Fel jőtt a Felesegem supplicatioja es a Deputatio mellettem irt levele, de annak küldgye parjat kgd, bar a Cancellarianakis küldtek volna part benne, az igen

[1] a világ megátkozott, mikor én megáldottam,

[a] [a közlő jegyzete szerint itt hiányzik a nap száma]

[b] [az eredetiben itt valószínűleg *kglmetek* állt]

roszszul mult el, nagy szükseg vagyon rea, noha mar ugyan be adtak. Az Isten fizesse meg a Deputationak es minden jo akaroimnak, kiknek szommal keöszonnye meg kgd, kőzőnsegessennis. Personaliteris

Tartzali Uramnak vagyon gondgya a kgd dolgaira a mint lehet Most tőbbet nem irhatok. Egessegbe vagyok. Leanyomot kőszőntőm Ayanlom Istennek kgdt. Bets. 14. Juny Anno 1710

Kgd igaz jo akaro Apja

Bethlen Miklos

586.

Teleki Sándornak

Edes Fiam Uram. &c. Bécs, 1710. július 26.

3. praesentis keőlt kgd levelet vettem, de a Felesegeme nem tudom hova leőtt mellyre kegd relegal, tsudallom kgd meg nem eggyez velle a level kűldesbe

Kgd levelére egyebet irni nem tudok, hanem tsak azt, hogy az kgd dolgaba Tartzali s en tsak azt mulattjuk el az mi lehetetlen, Istené az aldas.

Kgdt ha a Generalis recommendallya nemis Uysag, nemis karos, seőt hasznos. Kerem en szommalis keőszőntse kgd

Munkaloddgya kgd ha lehet a Bethlen Janos haza jőveset. Kemeny Janosne Aszszonyom hogy haza ment jo, de szanom hogy tsak ket Fiaval Isten vigasztallya oltalmazza kgyteket. Bets. 26 July Anno 1710.

Kgdt szerető Attya. Bethlen Miklos

Kerem ez utannis tudosittson kgd
Ha Kalyibabais mennyetek Fejervarra lakni.

587.

Teleki Sándornak

Edes Fiam Uram &c. Bécs, 1710. augusztus 23.

Kegd 1. Augusti kőlt levelet igen szomoruann vettem a Felesegem arant. Irtam neki Ha elis ha halis kitől Isten oltalmazzon visellyen gondot kgd Hazamra.

Irtozva ertem a rettenetes Pestist. Ha vagyon hova mennyetek ki Szebenből, mert ott meg nagyobb Pestis leszen attol felek.

Kegd mod nelkűl szorgalmatoskodik a maga dolgann. Latom penzetis haszontalanul Szent Kereszti Urhoz vesztegeti, bizony jobb volna azt ott honn el kőlteni Tartzali bizony meg erdemli, egyebűve kgd az mit ad, tsak a Sarba hannya. Olvassa meg kgd az 75. Soltart. Kemeny Janosne Aszszonyomnak magam irtam Memorialist szanom kgd dolgaba valamit lehet el kővetek, Istene az aldas. Igyekezzek kegd suis modis az en Eőtsem Bethlen Janos reductiojaba. Pernyeszi Uramot kőszőntse. Kerem Felesegemre Gyermekimre valo gondviselesbe assistallyon kgdnek. Leanyomot kőszőntőm Latom az Annyat kőveti Addgya Isten jovara minnyajunknak. Bets. 23. Augusti Anno 1710

Kgd igaz jo akaro Attya

Bethlen Miklos

588.

Rhédey Júliának

Bécs, 1710. szeptember 13.

Isten meg aldgyon vigasztallyon Edes Felesegem. &c.

En ezt tsak azert irom, hogy meg tudd hogy elek, es jo [e]gsseg-be Isten vigasztalasaval Emberek biztatasaval vagyok.

Utolso leveled. 8. Augusti kőlt, az utann kőltet nem vettem. En irtam neked, leg kőzzelebb 23. 30 Augusti. Es. 6. 7bris Szakats Mihalytol kiis az nap ment el igen jo alkalmatossaggal. Nekem harom ollyannal jobb Szakatsom vagyon, ha Isten engedi haza viszem, tudom kedves Szakatsod leszen magyar nemet minden.

Isten kegyelme legyen rajtatok [Be]ts. 13. 7bris Anno 1710.

Tőkelletes Ferjed

Bethlen Miklos

589.

Teleki Sándornak

Edes Fiam Uram. Bécs, 1710. november 29.

Magam dolgaimrol irtam a Felesegemnek. Kerem kgdt legyen segittseggel neki. Kgd dolgairol Tartzali Uram irt ugy tudom. En

azt irom tsak. A *Gener*al*nak* es Han U*ramnak* keresse kedvet kgyd. Legyen bekesseges tűrő. Az 25. 75. Soltart enekellye. Es igen jol olvassa meg. Isai. 24. W. 1. ad. 7. Ezech. 14. W. 13 & Ezec. 24. W. 8. 9. Az I*sten* Sz*ent* Fiaert oltalmazza kgdt s-leanyomot s-vigasztallya. Bets. 29. 9bris A*nno* 1710

Kegyd igaz jo akaro Attya

B*ethlen* Miklos

590.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. február 21.

Edes Fiam Uram

Regenn nem vettem kgd levelet, talam I*sten* maga házánal valo pihenest engedett k*nek* addgya I*sten* nyughassek kgytek. En tsak latogatni akaram kgdt ez kis levellel es Leanyomot kőszőnteni. Es kerni kgdt legyen io Vő sőt Fiu az en Hazamba. Az I*sten* kegyelmebe legyen kgd. Bets. 21. Febr*uary* A*nno* 1711.

Kegyd igaz jo akaro Attja

B*ethlen* Miklos

En jo egessegbe lelki őrőmbe elek.

591.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. március 18.

Mint kedves bizodalmas öcsém uramnak, ajánlom kglmednek Isten előtt való szolgálatomat és Ő Felségétől kívánok kglmednek minden áldásokat szerelmesivel együtt.

6. Februarii költ kglmed levelét becsülettel vettem. Isten áldja meg kglmedet, hogy ilyen vén rab atyjafiáról megemlékezett és hogy a Kapusi dologban is szolgált. És hogy tovább is igíri jóakaratját, én abba megnyugszom és az én ritka példájú romlott házamat kötöm a kglmed lelkére; annak és az egész familiának már kglmed lehet atyja, az Isten hozza meg kglmed fáradozása által János és Elek öcsémet is.

Ádám házasságát én tavaly is jovallottam. A genealogiát ugyan Verbőczi megpiszkálhatná talám, ha Cathol. Romanusok volnánk, de másképpen münket az nem illet, sem kötelez, úgysem látnék akadályt, mert 1.) Kemény Boldizsár. 2.) Kemény Anna. 3.) Bethlen János. 4.) Bethlen Sámuel. 5.) Bethlen Ádám. A más ágon. 1.) Kemény Boldizsár. 2.) Kemény Kata. 3.) Bethlen Gergely. 4.) Bethlen Clara. 5.) Bánfi Clara. Tudom, némelyek disputálják, hogy a truncust oda nem kell számlálni, de még itt az is sokat teszen, hogy Kemény Anna s Kemény Kata nem egy anyától valók voltak. A Szentirás és az mű vallásunk szerént ez a két Bethlen ág öszveházasodhatnék, mennyivel inkább imezek. A kglmed Getzije elveheti a Josef leányát, kinek kglmed örömére való nevekedést kívánok, adjon Isten többet is kglmednek. A pestis szünésének örülök, csak Isten vissza ne küldje.

De publicis sokat szólhatnék, írhatnék, sírhatnék; az két elsőtől Isten engem eltiltott, az harmadikot szüntelen követem ő felsége előtt és bízom, ad Isten még Zorobabel és Nehemiasokot kglmeteknek, csak térjen meg kglmetek, melyre is Isten segítsen mindnyájunkot. Amen. Kglmed vén rab atyjafia

Bethlen Miklós

Bécs. 18 Martii 1711. Nézze meg kglmed Gal. 5. 15.

592.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. március 18.

Edes Fiam Ur*am* &c.

10 Febr*uary* kőlt kgd levelet vettem. Tartzali Sz*ent* Kereszti Ur*amnak* szollokot olvastam. Ennek meg kűltem. Tartzali*nak* penig meg adtam, es rolla eleget beszeltem. Ugy tudom mindenik irt k*nek*, en azert de particularitatibus eő kgykre relegalok, in genere azt irhatom, hogy eő kgymek bizony mindent el kővettek kgd jovara, de tovabb nem mehettek; De hiszem itt masnak sem adtak sem tisztet, sem repulsat. Ha mar kgdt ott honn Pünkősdi Kiraly*nak* (.mert az a Provisoria modo bizony tsak Co*mmi*ssariussag.) nem tettek, addgyon haalat kgd az I*stennek*, hiszem ezerszerte nagyobb gonosz volt volna, sok betstelen faradtsaga utánn, (mellyet ez a mostani Provisorsag hoz magaval) ki vetettek volna,

s-mast tettek volna allandot, en bizony ha k*ne*k volnek kenalnanak velle sem vennem fel az ollyan substitutus[a] Tisztet. Tsudalkozom a kgd S*zen*t Kereszti U*ramna*k irt levelenn, jo ember Komam, de bizony nem Omni hanem Parvipotens[1] Ugy kerem s-intem kgdt mint agyekombol szarmazott gyermekemet ne tartsa Helenanak azt a roszsz Ispansagot, es illyen lehetetlen utakonn ne űzze, tőbb kart teszen kgd maganak, mind az elmeje busittasaval, mind az emberek sok prensatiojaval, es gyulőlkőzessel, ha mi tisztet I*sten* k*ne*k rendelt meg addgya Omnis Vocatio a Deo.[2] P*salmus* 75. Iffju legeny kgd, nem ment minden nap meg le. En soha eletembe tsak eggy tisztet sem kerte*m*, megis eleg volt.

Jobb a Gőrgenyi dolgot űzni, szantani vetni imadkozni. Tartzali Uramba kgd meg nyugoddgyek. Leanyomot szeretettel kőszőntőm Es ayanlom I*stennek* kgdt. Bets. 18. Marty. A*nno* 1711.

Kgyd igaz jo akaro Attya

B*ethlen* Miklos

593.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. május 2.

Édes Öcsém Uram! Nagy szeretettel és bizodalmoson kérem kglmedet, az én feleségemtől és fiamtól requiráltatván kglmed a máramarosi dolog iránt, legyen segítséggel kglmed. Istennek, vallásunknak, hazánknak, annak a vármegyének, maga familiájának, nekem, gyermekemnek szolgál kglmed aut nunc, aut nunquam. Rá tegye kglmetek elméjét s kezét, szép gyöngye Erdélynek Máramaros. Sap*ienti* Satis.

A fejérvári collegiumot és Kaposi uramat segíttesse kglmetek az enyedi collegium pénzéből, Istenért is kérem. Ajánlván Istennek kglmedet. Bécs. 2 Maii Anno 1711. Kglmed köteles atyjafia szolgája

Bethlen Miklós

[1] nem minden-, csak keveset ható
[2] minden elhivatás Istentől van
[a] [bizonytalan olvasat]

Kivált Pernyeszit recommendalom kglmednek az adstaturára, bono jure supremus comes substituit.[1]

594.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. május 2.

Edes Fiam Ur*am*.

10. Marty keőlt kgd levelet 23 April vett*em*. Kk elet*enek* egessegenek őrűlők. Enis meg elek jo egessegbe Vilag tsudajara; Es mar hiszem I*sten* meg meg engedi latnom kgyteket.

Papai Ur*amnak* a fia dolgarol irtam. En Veszpriminek semmit sem hasznalhatok, mert kező azt mondgya az Hertzeg.

A Csaszar halala itt minden dolgokot suspendalt az Uy Kiraly haza jőveteleig, es igy a kgdetis

A Collegium penzeről valo kgd tudakozasat a mi nezi, oda haza eleg iras vagyon rolla. En tsudallom kiis controvertallya az Eccle*sia* nevevel

A Szaszoknal levő penz a Debretzeni regi jővedelemből all circiter fl. 9 vagy 10 ezer. Radnoti Collecta circiter 14/m. Gillanyi penze circiter 10/m. Ehez ha tarthatna valami kőzit a Ministerium, de hiszem az Intereseket őrőkké a Collegium szamara szedtek, a mivolta a penz a Szaszoknal van A Puspők percipialta penig a Kővarvideki 3 falu jővedelmet pro Ministerio[1] tsak, a tobbihez eggy szavok sints. Ittem Horti Pűspők adott volt Szasz Sebesnek 2/m fl. azis pro Ministerio vagyon.

Az Interes realiter mind az Enyedi Collegiume de az szűkseghez kepest a szegeny Fejdelem halala utann forditottunk neha keveset a Fejervari*na*kis, hogy el ne pusztullyon, mellyet mostis nem tsak jovallok, hanem lelkere kenszerittem kgyteket valaki*nek* kezenn forog a dolog, ne haddgya, hanem odais fordittson az Interesből. Kolosvarra eggyszer sem adtunk semmitis [a]mert volt azok*nak* subsistentiajok.[a]

[1] tisztes jogon következik főispánként

[1] a papság számára

[a]...[a] [margón]

A Torotzkai Peter es Matyas adossagaert ott a Joszagok, mit tud ahoz Szent Kereszti Uram. A Debretzeni 2/m forint dolgahoz többet tudna, de ha kőzőnsegessen az egeszsz relligio meg nem indittya, sőt ugyis Szent Kereszti Uram bizony nem sokat segitt; kgd latom tsak latta Szent Keresztit de nem ismeri.

Csudaval olvasom kgd irja hogy hitelbe adtta a Belenyesi hazat fl. 1300. a Collegiumnak, hiszem a Collegium Tisztartaja Janos Deak adtta meg az arrat meg akkor Hokmarnak, nemis 1300. hanem 1200 volt ugy tudom. Tuddgyak a Professorok es az akkori irasok. En effeleről nem tudok recognitiot adni.

Husztot Hantol kerni nem kell, hanem tsak foglaltatni ha a bekesseg engedi, sőt sietni kell velle, hiszen en birtam actu, ha valaki nem engedi, engem kell tudosittani, es Steinvill Uramat requiralni. Sőt praevenialni kellene Hant, vagy a Kassai Kamarat. Irtam a Felesegemnekis rolla. Ayanlom Istennek kgdt. Bets. 2. May. Anno 1711.

Kegyd igaz jo akaro Attya.

Bethlen Miklos

Quo citius melius kerem kgdt Pernyeszi Urammal mennyen Szent Miklosra, es a Deputatiohoz, es elaborallya Betlen Laszlo Uram s battya altal, hogy a Josef Maramarosi Fő Ispansaga, es pro tempore a Pernyeszi Uram oda valo Adstratorsaga forrjon meg.

595.

A királyi deputatiónak

Bécs, 1711. május 13.

Meltosagos Deputatio kedves bizodalmas Uraim &c.

Isten kgylsege által Maramaros az mű kgyls Urunk husegere, es a kgytek Jurisdictioja alá jővenn, En mint oda valo Fő Ispan, es Dominus terrestris recommendalom bizodalmason kgyteknek a Varmegyet, Joszagomot, magamot, es Felesegemet s-Tiszteimet. Ayanlvann Isten oltalmaba kgyteket. Bets. 13. May. Anno 1711.

Kgytek kőteles Attyafia szolgaja

Bethlen Miklos

596.

Rhédey Júliának

S. d., [Bécs, 1711. június 19.?]

Isten vigasztallyon s-aldgyon meg Edes Feleségem.

Vettem most kőzzelebb Dioszegi es Tzollenstain Uramek altal 9. 23 es 27. May kőlt leveleidet, es Dioszegitől minden állapotokrol egeszsz Tanusagot vettem, noha velle szant szandekkal szembe lenni nem akartam, azert hogy mivel ennekem semmit vetkűl itt sem vetnek, hanem tsak a Galambot, es azt sem annyira hogy irtam, hanem azt hogy miert nem kűldőttem igyenessen a Csaszar*nak* mint az előtti Irasimot, hanem az Anglus es Hollandus kő[ve]tekhez. Mint hogy azert Dioszegi eppenn oda meg[y] [...] most tanulni, nem akartam sem őtet sem maga[mat] gyanuba hozni hogy ne fogjak rá, hogy en [...] kővetem, s-valami baya ne legyen. Mas [...] [...]tam volna akar az Szállásomra vettem volna, m[ert hi]szem mostis a te Japonicadot kalapot mit az [...] vettem, Szabo, Kereskedő Emberek ide jőttek hozza[m] ugy valasztottam mind a Japonica külső belső Materiat alkuttam vásárlottam vellek itt a magam hazamba szabadonn, meg ollyan halgato Nemet Pasztor sem jőtt az Hazba vellek, azert a velle valo szembe nem letelemenn vagy ha valamit talalt volnais irni kettseges vagy kedvetlen dolgot, azonn meg ne űtkőzzel semmineg, mert imez az oka; Azonn az Okonn se űtkőzzel meg, mert noha en azokot a Nagy Hatalmas Meltosagokot meg nem mertem találni, megis az I*sten* ugy fel inditotta őket az erettem valo Tőrekedesre, hogy azt az I*stennek* sem En sem Te meg nem kőszőnhettyűk, es ennek az en dolgomn*ak* immar jo vege leszen, es minel kesőbbre halasztani lattzik I*sten*, annal őrvendetesebb tisztessegesebb es nekem s-nektek annal jobb es hasznosabb leszen, meg nyugutt elmével legy rajta, keves napok alatt meg tapasztalod

Dioszegi neveddel kővetett engemet eggy Leveledről. El hiszem a 9dik Maÿ irt Leveledet erted, de Lelkem ennekem semmit sem vétettel, nagyobbat vetett volt a S*zent* Job Felesege Job. 2. 9 En kővetlek inkabb, hogy en miattam sokat sirtál bőytőltél es magadot azzal el rontottad, meg botsass, mind az altal bizony ennekem abba semmi vetkem sintsen, mert mind ezeket az I*sten* tselekedtte. A Projectumot az I*sten* dűtsőssegeert irtam en. Az en Vallasom, Hazám, Nemzetem, a Tsaszar es Confoederatusi jovara tzeloz-

tam. Soha bizony azt az Ördög nem sugta, ha[nem] az I*sten*nek Lelke. Ha igy jartam velle, az semmi, az is a[nnak] rendelese. Dan[iel] [...] az I*sten* Haz[...] [Nem]zetejert valo buzgolkodasaval esett volt az Oroszlán Verembe. Az 3. Iffju a Tűzes kemen-
tzebe, de ki jőttek; Bizony ugy [bi]zom I*sten*be hogy enis ki megyek. Regenn Huzzát meg őlte az I*sten*, hogy az Frigy Ladához nyult, nem azert, mert azt az eséstől tartani jo dolog volt, hanem azert, hogy miert tőtték volt a' Ladat ökör Szekerre mint a Philistaeusok, miert nem vitték az Vallokonn az I*sten* rendelese
szerent. Enis az I*sten* Ladajat akarám az Esestől oltalmazni, s-meg esém, de nem ugy, mint Huzza, mert semmi vetkem nekem abba, ha masok eleitől fogva az en akaratom ellen Ökör Szekerre teőttek, vagy ugyan magok fel rugtak vagy dőytőttek. Azert tartotta meg az I*sten* tsudalatosonn az en Eletemet ennyi veszede-
lembe mind ez mai Napig, Elmemet, Erőmet Egessegemet mindenek*nek* s-magam*nak* tsudajara, mert ditsekedem az I*sten*be, semmibe sem erzem alabb magamot mint [...] het esztendővel, hanem tsak az Uiyaim akarnak meg köszvenyesűlni, hogy nehezebben irhatok mint az előtt, de megis [...] hiszem esztendő alatt irtam
be magam kezemmel tiz kontz Papirossat, de nem irtam Galambot, ne felly tőlle, Eggy reszet most be kűltem a Professorok*nak*. Irtam Igassagom oltalmazására valo sok Memorialet. Nagy Halom Nagy rakas ez. Az en Imadsagimot. Sok űldőzesek alá vettetett Vilagi Eletemet, de ennek még heiya vagyon eggy keves.

Nekem most mas szallasom vagyon penzenn fogadttam, de igen jo, kettőnelis jobb az elsőnel, megis felenyi draga. Ket nagyobb ket kissebb haz. Magam különn konyham. Szakats*nak* kamaraja. Kűlonn jo Pintzem. Ket ennyinn harom ennyinnis el fernenk jol. Kőltseget I*sten* adott, mindennap En, Tartzali, s-harom szolga, ket nagy, s-őt kis kutya Eggy Mokus, mellyis nem regenn jőtt ide s-ollyan Sziligy massat nem lattam, jol lakunk, megis Szegeny embernekis jut benne. Bizonysag a nektek küldőtt Vasarlasis. Dioszeginekis adtam 50. Rhenes frtot. Az Hertzeg Aszszony Gyulai Ferentz Uram szepenn adtak igen neki. Eddig
valo kőltseget ki tudvann, megis [...] forintal gazdagabban ment ki Betsből, mint ide jőtt. Alumniatis sz[...] [...]da fel neki. Oh Edes Lelkem ha te el hitethetned az te A[..]ba gyengesegedet [...] menel [...] tőlled [...] szemed előtt, bizony io Ember lenne Josefből, es nem te tar[tanád Jose]fet, hanem eő tegedet s-engemet,
tehetnem tsak Dioszegihez tsak [esz]tendeig, meg lenne Illyes es Elisaeus a' Liszt es Olay Sza[poran?]

Josef tanittasarol irtam magan*ak*, Praeceptoran*ak*, Kaposi Ur*amnak*, meg mutattya a [Prae]ceptora neked a Levelemet, az mellyet neki irtam, aztis magaval, es az Praeceptoraval magyaraztasd meg előtted. Az a Legeny meg vész, es eggy roszsz ember, es tegedet meg szomoritto leszen, ha az harom kőzzűl leg alább eggyik meg nem leszen. 1. Vagy Fejervarra adod Kaposi Ur*am* keze alá, hamar penig ha az haboru engedi. 2. Vagy ide en mellem küldőd, ha ugyan itt fenn kell laknom. 3. Vagy oda fel Dioszegi melle. Ha ez eggyik sem leszen, bizony feltem, tudom en az 17. Esztendős Gyermek Legeny dolgat. Ha ez hamar eggyik sem lenne bar tsak Mohatsit fogadnad Szaraz Dajkanak neki, Mohatsinet Öreg Aszszony*nak*, ez a Leanyok hazabol ki űzne, Amattol meg inkabb felne mint sem a Praeceptoratol, irtam en Mohatsinak eggy levelet felőlle. Igen jo volna azis, ha Zilahi Andras Ur*amat* meg fogadhatnatok ugy Praedicator*nak*, az mint en maganak es Kaposi Ur*amnak* irtam felőlle. Lassad Lelkem az mire Isten vezerel es segitt ezekbe kövessed azt, talám Isten addgya ennekemis teőbb modom leszen ezeknek jobb rendbe valo hozására.

Az Aporne Asz*szonyom* dolgaba hogy adoss levelet nem adtal, jol tseleketted. [El iga]zittom en azt, es ha lehet annak a jo Asz*szonyna*k kára nelkűl, mert az jo indulattyat en tudom betsülleni Atyamfiais levenn, de ez utannis semmi Irast ne adgyatok. Ha Nemes Embereket, vagy Deakokat vagy mit küldeneis hozzatok semmi igiretet ne tegyetek, hanem tsak ilyen valaszt addgyatok. Ertem, Uram eő kegyeme el igazittya; Szoval ugyan meg mondhatod eő kgy*nek*, hogy en mint fellyebbis irám ha lehet szolgalni kivanok ugyan inkabb mint kart tenni neki, de erről sok beszednek kell lenni még elebb eő kegyemevel s-Korda Ur*amm*al.

Az Megyesi s-Kaposi dolgot ertem, nem tehetűnk rolla, ha ugyan tsak teged akarnak Portioztatni Orszagot Deputatiot es kivalt Gen*e*ralis Ur*amat* kell rolla meg talalni. Ugy ertem Fiam Uram leveléből mostis a Gen*e*ralis azt mondotta volt, hogy magais ir mellettem ide fel jo akaroinak. Valoba nagy eggyűgyűseg tőlletek Fiam Urammal, hogy mindjar[t] nem kaptatok rajta, hadd irt volna a Tsaszar*nak* felőllem, Ugy [...Hal] ler Ur*am* [nem] bonthatta volna el, mellyennis ne busully enge[...] az Haller Uram irasa me[...] [s]zabaditt. Is*te*n eo [...] meg jutalmát. En a Gonosz kő helyenn kenyerrel haÿtto*m* [...]

[...]d kerelek oda hazais Josefet szoktasd Serre Kafera most kűlőnn azert kűltem neki eggy Sűveg Nadmezet az Istenert kerlek

vegy Cafet neki szoktasd rá, inkabb magadis igyál kelletlenis, bizony felek eggy reszeges roszsz Ember leszen, es tsak hamar Bethlen Mihaly es a teobb reszeges Battyai utann megyen, mert a Bethleneket bizony mind a bor őli meg.

Egesseged romlasann busulok, de bizony lelkem a te babonas bőjtőd az oka, az *Isten*re kerlek hadd el, ha erettem nem, a Gyermekidert, mi haszna ha osztann meg sűketülsz, sem *Isten* Igeje, sem Emberek tarsasaga, holt eleven leszeszsz.

Samu Szakatsot szanom, de Tőrvenytől nem oltalmazom, lattzik ugyan nem rosz szandeka volt, mert az mint a karjaba verte a kést annyi erővel mellyebe hasabais verhette volna. Rend szerent a ki embert akar őlni kesnel nagyobb fegyverrel forgodik Erdelybe, Oltalmazza[a] [...] tor, jo Borbely talam meg tartotta volna. Ha penig meg kell halni *Isten* üdvezittse, en a Vert magamra s-Hazamra nem veszem. Cse[....] halyt oltalmazni mélto. Lovasz Győrgyőt rendeld Josef [melle jar]jon velle mindenkor lovonn, bizony bannam ha tsak ollyan[...]

597.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. szeptember 8.

Édes kedves bizodalmas Öcsém Uram! — 6 Julii költ kglmed levelét régen örömmel és kglmedhez való nagy kötelességel vettem, válasz tételemet halasztotta Pongrácz uram után való várakozás.

Isten áldja meg kglmedet és az egész méltóságos deputatiót, hogy a regens császárnénak ő felségének írt mellettem, de ő felsége mindeneket Caroly király ő felsége jövetelére relegal, kit Isten hozzon hamar dücsőségessen, mely is reméltetik Octoberbe. Arra kérem azért én kglmedet, és kglmed által a deputatiot, sőt ha gyűlés lenne, a statusokat, hogy a király előtt instáljanak mellettem, mind irással, mind ex bono ordine naturaliter ad congratulandum et testandam fidelitatem[1] felküldendő követjek által. Kinek is választásába prudenter cautusok legyen kglmetek; ne szán-

[a] [előbb:] oltalmazza

[1] a tisztes rend szerint szerencsekívánat és hűségnyilatkozat végett természetesen

ja költséget, jobb 3 küldeni, ha külömben nem lehet, mintsem egygyel hazánkot és az 3 religiot koczkáztatni. Ehhez a cancellariához kglmetek semmit se bízzék, Szentkereszti uramhoz signanter semmit se; sok esztendőkig látta kglmed már ezt a cancellariat és kivált Szentkereszti uramot, de csak látta, nem ismerte. Az agensnek nemcsak a nevet, hanem a praxissát is dedignálják, sem országért, sem religioért azt fel nem veszi, kivált komám. Zelál a catholicus a magájáért, zelál a szász a natióért. A jámbor Simon Mihály elerőtlenedett, csak árnyék. Még in *anno* 1697. vette vala ezeket eszébe a szegény üdvezült gubernátor és ha ez az háború ne legyen, megorvosolni igyekezi vala; sem cancellarius, sem itílő mester nem lévén Erdélybe, nagy promotiot érdemelne Szentkereszti uram. Isten kglmeteket igazgassa; azonban kérem kglmedet, noha ez az én senkinek véteni nem kivánó levelem igaz kglmetekhez való indulatból vagyon, ne mutassa senkinek.

Hogy kglmed az én adósságommal eddig várakozott, Isten kglmedet érette áldja meg, annak hasznát kglmed megtalálja mind ezen a földön az én hazámba, mind az égbe. Kérem kglmedet, igyekezze kgmed maga alkalmatossá tenni az én hazámot[a] a kglmednek való megfizethetésre, kivált az én huszti és maramarosi dolgaim aránt. Husztot ugyan az camara visszaigíri, látván, hogy én 35/m Rh. forintnál is többet adtam érette, de az ő dolgok lassan jár. Nekem az volna szándékom, Jósef elhagyván a scholát, introducáltassam a máramarosi tiszteimbe; kérem kglmedet, nézze meg a donatiot és az instellatoria párját és éltessen tanácsával, jóakaratjával. Kglmed a maga házát építi akkor, a mikor az enyimet.

Én édes öcsém uram, az Isten a ratio status és az sátán, vagy vádló rabja vagyok; mert ez a felséges udvar jól tudja, hogy én ártatlan vagyok. Az Isten kglmeteket tanitja, látogatja és próbálja én bennem és engemet, mint Jobot, vagy Pált, megkoronáz. A ratio status az Isten nállam levő két girácskát nézi; a sátán a vallást, de mindezeknek jó vége leszen. Én már 70-dik esztendőbe világ csudájára jó erőbe, egészségbe, Isten örömébe élek. Isten adjon annyit (melyet soha csak egy Bethlen sem ért), de örvendetesebbet kglmednek. Bécs. 8 Septembris Anno 1711. Kglmed köteles atyjafia szolgája

Bethlen Miklós

[a] [itt a *házamot* a helyes olvasat]

Itt az híre, noha én nem hiszem, hogy Kornis és Szentkereszti uraméknak, qua cancellaria[2] a király eleibe kell menni, jó volna Tarczalit mint agenst ex publico odasegíteni. Ez bizony országnak, vallásnak most is többet szolgál amazoknál.[b]

598.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1711. szeptember 27.

Mint regi kedves bizod*almas* Uram*nak* szolgalok, es I*sten*tol vigasztalast kivanok U*ram* k*nek*. &c.

Nagy szomorusaggal ertettem, az en nagy remensegű szep ket Onokam halalat. Igazann Edes jo U*ram* Jobokot tsinala az I*sten* mu belőllűnk kettenn, de Őve a dűtsosseg, Kővössűk Jobot, vagy egykent vagy maskent az I*sten* meg Coronaz bennűnket. Bezzeg latom az halalhoz kőzzelitők*nek* sokat jelent meg az I*sten*, a Nagy Annyok halala előtt 3mad nappal irtoztato 14 Oraig tarto kisirtetből eszere jőven, tőbb jővendőlesei kozott (.melly mind be tőlt) meg mondá, hogy eggyik gyermekebeis nem boldogulok; Im raytam telek. De szamra teszem kezemet, mert te tselekedted. Ps. 39.

Ha a szegeny Leanyom*nak* valamie maradott, az Igazsag szerent a szegeny Bethlen Mihaly fiam gyermekire szallana; Istenesenn tselekeszi kegd, ha meg adattya. Sőt mint talam (.mellyet bizony keservessen irok) ultimus Deficiens, ha mi joval lenne kgd azokhoz az Arvakhoz, eggy helyre jobb helyre nem tehetne kegyessegenek nyomat Igen gyamoltalanok. I*sten* Sz*ent* lelke vezerellye kgdt s-vigasztallya. El varom Redei U*ram* altal kgd valaszat. Ayanlvann I*stennek* U*ram* kgdt. Bets 27. Sept*embris* A*nno* 1711

Kgd regi kőteles igaz keresztyen Attyafia Szolgaja

Bethlen Miklos

[2] mint kancelláriának

[b] [a közlő jegyzete szerint utóirat a margón]

599.

A Rhédey családnak

Bécs, 1711. október 7.

Szeretettel szolgalok es I*sten*től minden aldasokot kivanok kgytek*ne*k. &c.

30. Augusti keőlt kgytek levelet betsűllettel vettem A melly leveleket Redei Laszlo U*ram* itt hagyott volt, azokot Tartzali Sig*mon*d U*ram* en kezembenn adta, es en jo szivel le küldőm tsak bizonyos batorsagos alkalmatossag adassek, mert ollyan sok es betses leveleket kotzkaztatni nem lehet. Jőhet olly űdő még, a Familia hasznat veheti. A Felesegem*ne*kis meg irtam addgya oda a leveles Ladat, de a[hhoz] [?] a battja Redei Laszlo meg eggyezeseis es jelen leteleis kivantatnek, ha a Telenn be mehetne, de a Levelek dereka mind itt vagyon. A Lomnitzai levelek nemis illetik ugy hiszem kgyteket Erdelyieket. Az itt valo Levelek le erkezeseig, Es a Redei Laszlo U*ram* be meheteseig jovallom halaszsza kgytek, mert ott nem hiszem semmi derek level legyen. Itt Betsbe a Kiraly koronazattjaig semmi sollicitatio nem folyhat. Bizony feltem kgyteket attol a Pap pertől, de hiszem ők nem perlenek tsak el veszik, a Camarais ugy. En ha tudnek szolgalnek, de hiszem elegge probaltuk 20. Esztendeig. Ajanlom I*sten*nek kket Bets. 7. 8br*is* A*nno* 1711.

Kgytek Attjafia Sogora Szolgaja

Bethlen Miklos

600.

Rhédey Pálnak

Bécs, 1711. október 7.

Edes Eőtsem es Sogor Uram &c.

Kegyelmed 7. 7bris keőlt levelet kedvessen vettem. Synceritassat mindenkor nagyra betsűltem, ugy most is. Vilag es magam tsudajara 70dik esztendőmbe majd ugy vagyok, mint a mikor Kgd latott. Isten mire tart, maga titkaba vagyon. A Kiraly le jővenn, remenlem haza megyek. A familianak valaszt irtam. Az

en házamot recommendalom Kegyelmednek es ajanlom Istennek Kegyelmedet. Bets 7. 8bris Anno 1711.

Kegd szolgalo attjafia, sogora

Bethlen Miklos

A piatzonn oltso, de a postann draga a papiross

601.

Rhédey Júliának

Bécs, 1711. október 14.

I*sten* meg aldgyon vigasztallyon Edes Felesegem. &c.

21 Sept*embris* kőlt leveledet vettem. Jól tseleketted, hogy azokot az irasokot fel küldőtted, noha azok nélkűlis [a Cam]ara meg igirte Husztot, de igy annál inkabb [...] Ördőg el nem ronthat[tya] az en Igassagomot [...] a fizetesem arant akarvann szamot vetni a Camaraval, im irtam Kaszoni Janos U*ramnak* ezt küld [meg] eő k*nek*, es azt az Attestatiot küld fel nekem. Nemes Peter*nek* ha I*sten* haza viszen, meg fizetek szintenn ugy, mint a Gubernator, s Apor, es a tőbb akkori Tanats Ur meg fizetett, addig te ne fizess.

A Tordaiak jol irnak Szűkseg a minapi irasom szerent Malom Mesterekkel meg jarni azokot az Malom helyeket, es engem tudosittani tettzesekről. Azonbann a mi erőt tehettseget I*sten* ad legyetek azonn ez Őszőnn Telenn kő padot Tzővekeket, es egyeb a mi kell eggy Uy Malomhoz keszittsetek el, tuddgya Mohatsi Uram az előtt honnet s mint sűlt vala ki. Ha nemelly tőkelletlen Emberek Apor Istvanra nezve akkor el ne sunnyogják, mostis jo malmom volna nekem a Temetőnel. Erre elmedet az egeszsz Joszag erejet rá tedd, maraddgyon meg az emlekezete Redei Julia tsinaltatta meg a Torai [!] Malmot. Az Hazatis ha tsak perelyereis fedesd meg.

En I*stennek* haala, jo egessegbe vagyok. A Kiralyt ide 3. vagy 4. hetre varjak. I*sten* legyen veletek. Bets. 14. 8br*is* 1711.

Tőkelletes Ferjed

B*ethlen* Miklos

602.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1711. október 21.

Édes bizodalmas Öcsém Uram! Nem akarván kglmedet három lineával haszontalan papirossal terhelnem, a méltóságos deputatiot kglmed által köteles szeretettel köszöntöm és kérem kglmedet bizodalmoson, ezt a part vegye elméjére és protegálja a szegény Máramarost. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 21 Octobris Anno 1711. Kglmed köteles atyjafia szolgája

B*ethlen* Miklos

603.

Máramaros vármegyének

Bécs, 1711. október 21.

Szolgálok és Istentől áldást kívánok kglmeteknek! Ez includalt copiákból kglmetek informatiot vehet magának, én a mit lehetett, elkövettem és ezután is elkövetek. Az bizonyos, in politicis civilibus juridicis[1] kglmetek Erdélytől függ; azon kell lennünk ratione commendae in Huszt, et ratione cameralium, quod ad salis fodinam,[2] hogy az erdélyi general commendans és az erdélyi thesaurariatustól függjünk, ha ratione magni quanti[3] a magyarországi repartitioba esünk is, de ha lehet, ezt is Erdélyhez kell szakasztanunk. Most ugyan sem Magyarországnak, sem Erdélynek bizonyos állandó quantumot nem determinálhat ez a felséges udvar, non tantum propter absentiam Suae Majestatis, sed etiam propter circumstantias bellorum,[4] hanem pro tempore kell csak provideálni, de subsistentia militiae,[5] mely bizonytalanság micsoda káros legyen, én tudom, de arról nem tehetünk. Deo et tempori et regi obediendum.[6] Elhiszem kglmeteket ebbe a temporaria repartitioba bizony Posonba el nem felejtik, odaküldeni emberét talám

[1] politikai, közigazgatási és bírósági ügyekben
[2] a huszti javadalom és a kamarai ügyek miatt, ami a sóbányát illeti
[3] a nagy mennyiség tekintetében
[4] nemcsak Őfelsége távolléte, hanem a háborús körülmények miatt sem
[5] a katonaság ellátásáról
[6] Engedelmeskedni kell Istennek, az időnek és a királynak.

késő is, talam haszontalan is; ha küld valakit, levele által velem correspondeáljon onnét, de ide haszontalan költeni, ne jöjjön a király lejöveteléig, mert bizony minden csak hejába; de már hamar idejő, mert császárnak választatott és Olaszországba jött Spanyolországból és nem késhetik. In substantia egész vármegyéstől a kglmetek megmaradása ebben áll, akár Magyarországból palatinus militaris general commendanstól, kassai kamarától, egyszóval akárhonnét legyen bántódása, annál is instálhat ugyan, de principaliter mindenkor mindenekbe recurráljon panaszával az erdélyi guberniumhoz, hogy az törekedjék itt kglmek mellett az itt levő cancellaria által. Higyje kglmek, nagy fundamentum ez, melyet ha elmulat, nagyot vét maga ellen és elrontja a vármegyéjét. Én Erdélybe is recommendaltam a kglmetek dolgát és mig Isten Ő Felsége itt tart, én is kglmekhez való köteles szeretetemnek megfelelek. Istené az áldás, kinek oltalmába ajánlom kglmeket. Bécs. 21 Octobris Anno 1711. Kglmetek szolgáló atyjafia barátja

Groff B*ethlen* Miklós

604.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. november 28.

Edes Fiam Ur*am* es Edes Leanyom &c.

Akaralak kőszonteni, es irhatom Hogy io egessegbe Nagy io remensegben, es I*sten*be nyugvo őrőmbe vagyok Az I*sten* Kegyelmebe ajanlom kgdt, es egeszsz Hazat. Bets. 28. 9b*ris* 1711.

Kegd igaz jo akaro Attya

B*ethlen* Miklos

605.

Carl Carafának

Bécs, 1711. december 15.

Excell*entissi*me D*omi*ne Comes D*omi*ne & P*at*rone Colend*issi*me

Audio gratiosam Excel*lentissim*ae Camerae resolutionem de mei Boni Husztiensis restitutione factam, pro qua Deus V*est*rae Excell*entissim*ae & omnibus Excel*lentissim*ae Camerae membris aeternum benedicat.

Sed quoniam negotium quomodo stet, positive nescio, humillime V*estr*am Excel*lenti*am rogo, dignetur mihi Resolutionem Cameralem, & mandata necessaria & quidquid eo pertinet, tam in Originalibus quam authenticis paribus extradari mandare, ut possim afflicta mea negotia procurare, tam hic quam in Patria. Deus V*est*rae Excell*enti*ae pietatem, & aequanimitatem remuneretur.

Excell*enti*ae V*est*rae Demisse Obsequentiss*im*us Servus
Comes Nicol*aus* de Bethlen

Viennae. 15. Xbr*is* 1711.

606.

Teleki Sándornak

Bécs, 1711. december 30.

I*sten* őrvendetes Uy eszt*en*dővel aldgya kgdt Edes Fiam Ur*am* Es edes Leanyo*m* s-Miklos Fiam minnyajatokot. &c

Kerem edes Fiam Ur*am* kgdt, mennyen vegere kegd Teleki Pal Ur*am*tol, az mint ez idenn 7. Marty a Maramarosi Vice Ispant, es Szolga Birakat be allitotta mit igirtek ugymint Fő Ispan Adstrator Vay Adam Ur*amnak*, es mit adtak meg benne. Igen kerem erre kgdt, hamar tudosittson.

Edes Leanyom s-Mitzus leveleiteket kedvessen vettem. Kardot küldők s-maradok

Igaz Edes Atyatok B*ethlen* Miklos
30. Xbr*is* A*nno* 1711.

607.

Rhédey Pálnak

Bécs, 1711. december 30.

Mint kedves Eöcsém es Sogor Uramnak kivánok I*sten*töl Sok Őrvendetes Uyesztendőkett kglmednek.

Kglmed 8. Xbr*is* kőlt Igen Sapito Levelét Betsűllettel vettem, Ezek az Inclusak meg Tanittyak kglmedet; Ezek penig abban az Commissioban Mellyben [...] György, es S*zent* Kereszti Uramis benne űlt, mind edgy cseppig exhibialtattak, es párban vétettek, de annak bizony egy pénz árra haszna sem volt, ezek a' Levelek mind szepen meg vadnak. Magam revidialtam. adna I*sten* kénszerittenék productiora kglmetekett, de bizony felek meg fejéredik addig az kglmed szakalla, addig, mint az enyim most. a' mig elő kivánnyak kglmetektől ezeket az Levelekett, és a' mig ezek*nek* hasznat veszi, En sok százat kőltőttem erre az dologra, már kglmetek az [Király] koronazattya utan probalhat, addig helyaban. [...] alkalmatossaggal a' Levelekett le küldom, Es vala[...] En jó szivel segitek ez utanis: ajanlom I*stennek* kglmedet. Datum Viennae. 1711. 30. Xbr*is*

[a]Kgd kőteles Attjafia Sogora szolgaja

Bethlen Miklos[a]

608.

Az udvari kamarának

Bécs, 1712. január 4.

Excelsa Camera Aulica D*omi*ni & Patroni Gratiosi Colendissimi.

Ex verbalibus nunciis, & externo aspectu Decreti Suae Augustae M*ajesta*tis a me Ill*ustrissi*mo D*omi*no Ludovico Alberto Baroni Tavonath missi (:sed cujus continentiam nescio, quia mihi copia huc usq*ue* negata est:) intelligo gratiosam Excelsae Camerae resolutionem de restitutione mei Boni Huszt factam. In quo passu quid qvid Iustitiae & Gratiae mihi Excelsa Camera facit Deus remuneretur:

Et quamvis ego per pietatem & Conscientiam Ill*ustrissi*mi D*omini* B*aroni* Tavonath de horum tandem bona eventu bene sperem, cogor tamen Excelsam Cameram demisse rogare, Ut sicuti hactenus semper in Omnibus meis negotiis in Excelsa Camera tractatis resolutiones in scripto authentico sunt[a] mihi datae Juxta

[a]...[a] [autográf]

[a] [előbb:] sint

praxim totius mundi. fiat idem nunc quoque in materia 55/m florenorum, in qua stat Meae Domus tota eversio, quia hoc me ad manticam redegit, Commune dictum: verba volant scripta manent, Ego 70 genarius senex possum momento mori. et mei haeredes & ego erimus Coeci et suspensi, nescientes negotia nostra nec nunc, nec in futuro dirigere.

Audio quod fl: 5/m restantiae Salarii Cancellariatus in Contractu specificati ita qualificentur, si nimirum restantiae ante contractum fuerint factae. Rationem non Capio, nec contractus distinxit. Damnum patior ante Captivitatem in illo salario circiter ad 20/m florenorum cujus pars ad 8/m fl: fere apud Comes Apor periit absque utili Camerae. Sed fiat voluntas Dei in Omnibus, adest interim testimonium ipsius Fiscalis Perceptoris Francisci Balog. De restantia Anno 1699. flor. 3/m quod etiam Illustrissimus Dominus Baroni Tavonath scit, Hoc saltem acceptari Ius est, & audio acceptari, et gratias ago:

Audio 21/m florenorum Interesse computatur 6. pro cento, quod per 8 ½ annos facit florenorum 10 710. Ego quidem 10. pro cento solvere debebo. Et Rakocy ac Dominus Carolyi duplum etiam ex proventu Boni extorserunt, quod Cameram nihil juvat, Ego patior. Sed fiat. Ego pro hac gratia etiam Excelsae Camerae de missas gratias ago.

Argenti 50. Marcas etiam video in quietantia germanica Computari tantum ad fl: 849. Damnum patior, sed fiat. Pro acceptatione gratias ago.

Sic jam quomodo cunque calculi ponantur, Excelsa Camera prosperat. Ego patior, Beati fuerunt possidentes Rakocy. Vayi. Carolyi. Sed tantum detur mihi hic realis Computus, et positiva scripta & in effectum cito deducenda Resolutio, Veteri Contractui a Divo Leopoldo confirmato insistens, Cui mei haeredes inniti possint, Ut moriar Consolatus. Deus pro pietate Excelsae Camerae bene dicat.

[b]Excelsae Camerae.

Servus demisse Obligatissimus
Comes Nicolaus de Bethlen

4. January Anno 1712.[b]

...[b] [autográf]

Calculus.

Rest*anti*ae Anni 1699. – – –	fl: 3 000.
Pecunia adstrata. – – – – –	fl: 21 000.
Hujus Interesse. – – – – –	fl: 10 710.
Argentum. – – – – – – – –	849.
Summa.	35 559.

Capitan. Salarium in Contractu in aeternum absorptum ponitur. – – – – – – – – – – – – – fl. 20 000.

Summa summar*um* fl 55 559.

609.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1712. január 13.

Örvendetes új esztendőt kívánok édes bizodalmas öcsém uram kglmednek szerelmesivel együtt. Bizodalmason recommendalom kglmednek árva házamot és személyemet, ne felejtse kglmetek recommendalni a koronázatra jövő követei által ő felségének. Avval a követségválasztással kglmek siessen, mert az a híre, a költségtelen és egyenetlenség miatt talám nem is, avagy csak simplex követséget küld, ha az udvar parancsolja, érdemét, gratiáját veszti el.

Bizony ex 3 nationibus et 4 religionibus[1] kell annak lenni, kik által az mint Erdély solenniter ő felségének megeskeszik, úgy ő felsége is a diplomára és az haza törvényeire, szabadságára iuxta consvetudinem aliorum regnorum et provinciarum haereditariarum.[2] Én ugyan már exul mundi effélékhez nem szólok, de evvel tartoztam csak kglmednek írni. Ajánlván Istennek kglmedet. Bécs. 13 Januarii Anno 1712. Kglmed köteles atyjafia szolgája

Groff Bethlen Miklós

Circa 25 praesentis fog ő felsége ideérkezni.

[1] a 3 nemzetből és 4 felekezetből

[2] más országok és örökös tartományok szokása szerint

610.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. január 13.

Edes Fiam Uram. &c.

Tartozom irni k*n*ek. Kornis Ur*am* kezebe hoztak a kk Dolhai Joszagarol eggy igen derek rendes Informatiot, es summas Urbariumot deakul. Ha kk kűlte jo, ha penig mas, vigyazzon kgytek, en ugyan Tartzali Ur*amn*ak mondott*am* vigjazzon Mar a Kiraly vagy Tsaszar le jeő eggy hetre, meg indulnak a dolgok

Legyen azonn kk. Az Orszag a Koronazatra jővendő követeinek adassek Instructiojaba az en dolgom cum aliquo zelo adaequato,[1] ne legyek en az Universalis gratiaba Judas. A Felesegem addgyon supplicatiot Deputationak Orszag*n*ak Bethlen Janos Ur*am*is assistal. Ne legyek en az Universalis Gratiaba egyedűl Judas a joert, es az eő Flgehez valo hűsegert. Ugy hallom a fel jővő követenn nem eggyezhetnek. Ha költsegesebbis, de jobb es ugyis illik, kivaltkeppen erre a nagy rendkivűl valo Solennitasra, s-nemis lehet az maskeppen. Ex Tribus Nationibus & 4 Relligionibus[2] kell lenni. Mert ez Solennis Depositio Homagii ex parte Regni,[3] es eő Felsege de Jure & Consuetudine[4] meg eskűszik a Diplomara. Itt az emberek tsudaltak, hogy Erdely Austriatis es egyeb Orszagit eő Felsegenek meg előzte az Homagium praestalasaval, holott ez itt eő Fget varja, es ugy leszen utrinq*ue* az esküves. Követeket nem küldeni Absurdum nefas. Meg parantsollyak innet küldeset, osztann erdemet kedvessegetis el veszti. Teleki es Bethlen Laszlo Ur*amat* specialiter keőszőntőm s-kerem dolgaimra. Kik*n*ekis kgd ezt a kővettseg dolgat meg jelentheti.

En jo egessegbe vagyok. Leanyomot szeretettel kőszőntőm. Es kgd Attjafiait. Verbo Amico[5] Ajanlom I*stenn*ek kgdt. Bets. 13. Jan*uary* A*nno* 1712

Kegdt szerető Apja

B*ethlen* Miklos

[1] az ügyhöz méltó buzgalommal
[2] A három nemzetből és a 4 felekezetből
[3] szokásos hűségeskü az ország részéről
[4] jog és szokás szerint
[5] Baráti szóval

611.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1712. február 3.

Edes bizod*alma*s Nehai Apa Tars Ur*am* Is*te*n őrvendetes Uy esztendőt addgyon K*ne*k &c

Az en k*ne*k irt levelemre Redei Laszlo Ur*am* által szoval tett válaszat szomoruann vettem.

Látom kgd ketelkedett levelemről kezem irasarol, de en irtam edes Ur*am* mind azt mind ezt, de mivel 19 eszt*en*deje, hogy kgd es en egymas*na*k irunk, bizony meszsze jar az 70 esztendős kez az 50 eszt*en*dőstől.

Mondta kegd: En kegd kezebe semmit sem adtam Adtam vala, Edes Ur*am* szep gyöngyőt, de ha Is*te*n kgdt es engemet el vetelevel meg szomoritott, arrol nem tehetűnk; A dologhoz kőzzelebb szollvann penig.

Petsetes Regestrum vagyon a szegeny Leanyommal adott jokrol Arany ezűst kőntős etc Portekakrol mellyek sem kőnnyen el veszhetők sem szegeny Vőmtől Leanyomtol el nem vesztegetők voltak, bizony alkalmas penzbenn allokot.

Meg feletkezett kgd Maga Kgd Quietantiai vagy*na*k fia halala utann kgdtől percipialt circiter harmad fel ezer forintrol.

Tudom Is*te*n k*ne*k adott volt annyit, az Onokaimot azok nelkűlis tisztessegesenn tarthatta. adtta volna Is*te*n, Vőm Leanyom Onokaim költhettek nyőhettek volna el mind azokot.

A Leanyomot vitte el a Vőm A*nno* 1693. Holt meg in A*nno* 1696. A szegeny Vőm. A*nno* 1699. Edes bizod*alma*s ma holnap velem eggyűtt Koporsoba menendő Apa Tarsom, nem tsak Verőtzivel, (noha bizony eőis igazat tenne itt) hane*m* a Bibliaval merjűk a dolgot Ezenn a Vilagonn az kgd Onokai*na*k ollyan Attjafiai nintsenek, mint a Bethlen Mihaly igen gyamoltalan Arvai bizony meg erdemlenek azok, es az szegeny űdvezűlt vőm Attyafiai a kik vadnak, hogy ha kgd azokat őrőkősittene Jovaiba Joszagiba etiam per Testamentum & Regium Consensum;[1] mint hogy K*ne*k lelki Attjafiais

El hiszem kgd az Is*te*n Hazat lehetőssegeig ne*m* felejti. En ezeket k*ne*k syncere irom.

[1] végrendelet és királyi jóváhagyás által is

Mert ki leszen a kgd Haerese, bar Abrahammal mondhatna kgd Elihezer

Isten vigasztallyon bennűnket Bets. 3. Febr*uarii* A*nno* 1712

Kgd igaz keresztyen Attjafia Keserves Atya Tarsa Szolgaja

Bethlen Miklos

612.

Az erdélyi református consistoriumnak

Bécs, 1712. február 24.

Erdelyi Szent Kerestyen Reformatum Consistorium. Nekem kedves bizodal*mas* Uraim. Es mind testi, mind a C*hris*tusba lelki igen kedves Atyamfiai. Az I*sten*teől lelki testi bekesseget kivanok kgytek*nek* &c.

Szomoruann ertettem kk kőzőtt levő nemelly vellekedeseket az Enyedi Collegium penze safarlasarol. Es nevezetesenn, hogy abbol inkabb kellene ma segitteni a' Ministeriumot, mint sem a Collegiumot, mivel hogy a Fiscalitasbol az előtt jart beneficiumok el vetettek a Ministeriumtol. Tartozom azert kket conscientiosa Informatiommal ebben az kk*nek* maganak igen karos vellekedesbenn vilagosittani, es az karos tevelygesből reducalni tehettsegem szerent. Es eggyszer s-mind I*sten* es az eő Háza előtt jővendőreis lelkemet meg menteni. Hogy mondhassam Act. 20. 26. az en erőtlensegemhez kepest. Azert:

1. Az melly fl. 33240 a negy Szasz Varosra adtam en, az ezekből a Summakbol all. Tiz ezer forint a Debretzeni Taxabol, es a Collegium Joszaga jővedelmeből usq*ue* ad Annum 1685 Szabo Krestelytől az mű hirunkel Curatorokul sugorgatott penz [a]Debretzen ab A*nno* 1685 eggy penzt sem adott.[a] Tizenharom ezer ketszaz negyven forint a Radnoti (.in A*nno* 1686 ugy tettzik.) lett Collectabol, mellynek en voltam Perceptora akkor, es regenn szamotis adtam rolla. Ehez az ket summahoz, ha idegenek kőzeőtt volnais a dolog, a Ministerium*nak* semmi kőzi sints, ha perlenenekis felette. Az tiz ezer forintya a Gillanyi Testamentumabol áll, az melly haszontalanul setala Amsterdamba, kik kőltőtték el az mi paranyi haszna volt, leg jobbann tuddgya ha meg el Veszprimi Istvan Pűspők Ur*am*, es a Fia. Es Kolosvari Istv*an* Uram, mellyet szama nelkűl proponaltunk a Consistoriumba de

[a]...[a] [beszúrások]

haszna nem volt. De ez in parenthesi maraddgyon. Quod ad materiam controversam[1] megyek elebb.

2. Ennek a 10/m *forintnak* feleig praetendalhatna a Ministerium etiam vigore Contractus & Testamenti Gillanyiani.[2] A Contractusba Teleki Mihaly, Matskasi Boldisar es en voltunk Regiusok inter Gillanyianam, & Toffaeum.[3] Es igy abban az 33240 *forint*ba a Ministerium*nak* etiam de vigore Juris[4] tsak fl. 5/m vagyon. De.

3. Az vegeztetett vala propter confusiones vitandas:[5] Hogy az melly harom Kővárvideki Falu Gillanyirol maradtt az Eccle*si*ara, noha fele az Collegiume volt volna, de a Collegiumnak onnet semmi egyeb ne jarjon, hanem tsak a nyari dolgos. Egyeb minden jövedelem, mellyis szep egynehany szaz forintra ment esztendőnkent, mennyen Püspők U*ram* kezebe a szegenyebb Praedicatorok vagy Eccle*si*ak segittsegere. Es ez igyis practizaltatott. Ezt a Collegium Tisztartaja nem percipialta. E contra Püspők U*ram*is a Szaszoknal levő Interest nem attingalta, sem masutt levő adossagat a Collegium*nak*, ugymint Torotzkai es Nemes Janos U*ram*eknal. Ez utolso penig fl. 1000. a Consistoriumtol az Udvarhelyi Scholahoz rendeltetett, melyről Bethlen Janos U*ram* szollhat. A Kőhalomnal levő penz nem ezekhez valo. Az Atyam legatuma az Udvarhelyi Scholahoz.

4. Vagyon a Ministerium szamara ki adott penz fl. 2000 Szasz Sebesnel. Ehez a Collegium*nak* semmi közi Püspök U*ram* percipiallya

Es ez a penzről valo genuina per me fide mediante data Informatio.[6]

5. Nagy error*nak* tapasztaltam eleitől fogva azt a' veszekedest: Ecclesia penze Joszaga, vagy Collegiume. Mert hiszem az Apostol szava szerent 1. Cor. 3. 21. & seq*uentibus*[7] Minden az Eccle*si*ae. A' Vilag sem volna, ha Eccle*si*a nem volna. De a Romai Vallas tartya azt, nem a Reformata, hogy: Az Eccle*si*ae, az az A Pape, a Cleruse, vagy szollyunk a mű vallasunk stylusaval: A Ministe-

[1] Ami a vitás témát illeti
[2] a szerződés és Gillányi végrendelete alapján
[3] a Gillányi család és Toffaeus között
[4] jog szerint is
[5] a zavarok elkerülése végett:
[6] általam adott őszinte felvilágosítás
[7] és a következőkben

riume vagy Egyhazi Rendre. [a]Nem a Papok*nak* iratik ott. Omnia vestra sunt.[8a] A Ministerium es a Collegium vagy Schola az Eccle*sia* ket keze, mindenik az Eccle*sia* szolgaja, eggyik a Templomba pro adultis, masik a Scholaba pro Iuventute. Doctores sunt a Deo dati.[9] Eph. 4. 11. Tartani kell ezt mindeniket az Eccle*sianak*. Mert meg a Nyomtatot is taplalni kell, mennyivel inkabb ezeket. 1 Cor. 8. 7 & seq*uentibus* Tartani kell bizony, de nem Injuriaval [a]vide Isa. 61. 8.[a] Eggyik labod tőrd el mikor mind a kettő fay, s-kősd be a masikot a Velejevel. Aztis meg kell gondolni 1. Szorossan szolvann mellyik szűksegesebb es mellyik*nek* a fogyatkozasa karosabb. [a]Mert a Ministerium*nak* ugyan tsak vadnak arra kőteles privatus Taplaloji, de a Collegium*nak* nints. Noha[a] Nem de nem a Scholae a Ministerium Szűlő s-nevelő Annya. Deakbol leszen a Pap. Sőt a Schola szűli a Kiralyokot Feydelmeket Birakot Polgarokat &c. Miert van annyi bolond vagy lator Janos, azert, mert a Scholabol keves jo Jantsi megyen ki. Hanyadik ember az a ki tsak a Templomba tanullya meg űgyibe az I*sten*t, bizonyittya a kősseg ostobasaga barom elete. Mell*ynek* oka a magjar Scholak nem lete. 2. Minden Falu Varos tartozik Diszno Pasztort tartani, mas Varos Falu, vagy Orszag s-Feydelem nem tartozik hogy tartson neki. Nem tartozike hat Ezerszerte inkabb Praedicatort tartani, ha a Menny Orszagot hiszi. De ez tette jeggé az Erdelyi Reformatus embereket, hogy mind a Fejdelmek tartottak Papot nekik. Az Olahoknal alabb valok; Vagyon Erdelybe ugy hiszem ezer Olah Pap. Menyi Unitarius Praedicator. Menyi Papista Pater Mind tartottak ezek Papot a magokebol, tsak a Reformatus nem tud s nem akar Szannyon meg az Isten. Helytelen Argumentum*nak* lattzik azert ennekem az, hogy mivel Apor Istvan Szasz Janos el vonak a Beneficiumokot, mar a Collegiumebol tartassek a Ministerium az ollyan beneficiumoktol privalt helyekenn. Ki győzne az egeszsz Orszagba, hiszem Enyed Marus Vasarhelyenn Kolosvaronn kivul minden Varosokba a Feydelmek tartottak. Nem mondom az ollyan nyomoru Eccle*sia*k mint Kali, Selyei Fejeregyhazi, Szovati Medvesi &c. hogy valamit nem kellene adni a Pűspők Ur*am* kezebe rendelt oda fel tőllem emlitett fundusbol. Maskent bizony szűksegesebb volna az Enyedi romlas epittes Es a Fejervari Collegium manutenealasa, mellyhez az előttis fordi-

[8] Minden a tiétek.
[9] A tudósokat Isten adja.
[a]...[a] [beszúrások]

tottunk neha az utann, hogy a Patronusok kik testekbe, kik meg elve lelkekbe ugy meg halanak, hogy mindenet el vonak. Ma vagyon bizony az az üdő, hogy iol meg olvassak a Reform*atus* Patronusok es Eccl*esi*ak a mit az Apostol ir. 1. Cor. 8. 7 &c. Es 2 Cor. 8 & 9. Es a Praedicatorok. Phil. 4. 11. 12. Hebr. 11. 25. 26

En ezt igaz szerettel [!] es jo lelki ismerettel irvann kk*ne*k kivanom az I*sten* Sz*ent* lelket kgtk*ne*k. Bets. 24 Febr*uarii* 1712

Kgytekert imadkozo Szolga Tarsa, szolgaja es Ven Attyafia az Urban

Bethlen Miklos
Kkert a C*hris*tus Rabja

613.

Máramaros vármegyének

Bécs, 1712. február 24.

Kigyelmetek 20ma Januarÿ kőlt Levelét Ajtai Daniel Ur*am* meg adá, Kivel is eleget beszéllettem a kigyelmetek nyomorúságárúl Ő kigyelme, és Tarczali Uram velem együtt mindent el kővett. Emberé a munka, Istené az Áldás.

Úgy értem, hogy kigyelmetek Vármegyéjekben a Vice-Tisztek Ő kigyelmek Proventussát igen igen szorossan circumscribálta, vagy inkább circumcidálta, úgy hogy tellyességgel semmivé lött a régihez képest. Azt én nem mondom, hogy a nehéz üdőkre nézve afféle nem kivántattnék, noha a jo Lelki Isméret, és maga az üdő, es a Tisztségre való Hit bizony circumscribálna eléggé, hogy ne excedállyanak; Mert a nép bizony sokbúl sokat, kevésbűl kevesett, semmibűl semmit add. Bizony jó, és igen szükséges a szegenység terheltetését orvoslani, mindazonáltal még a nyomtató ökőrnek is nem szabad a száját bé kötni, Pál Apostol a Praedikátorokat is ahoz hasonlittya. Bizony a Politicus Tisztek is nem fáradhatnak, nem betstelenkedhetnek minden jutalom nélkül; Azért kigyelmetek is moderállya úgy a dolgot, hogy kigyelmetek Fő és Nemesi Rend ne vágja le a fát maga alatt, mert azokat a Tiszteket kigyelmetek, és a kigyelmetek Maradéki viselik. En ugyan fel tettem vala, hogy ez a Romlás ne találllya a Hazát, hogy a Vice Tisztek Ő kigyelmek minden esztendőben változzanak, nem magamért, hanem a kőzőnséges jóért, sok nagy okokra

nézve, és a többi kőzött azért is, hogy ne tsak egy két, hanem sok Bötsületes Ember részesüllyön hasznába, betsületibi [!] a Tisztségnek, mellyet én mig élek, el is akarok kővetni, és Successoromnak is, ha tanátsomat fogadgya által adni. Ezzel ajánlom Istennek kegyes oltalmában kigyelmeteket.

614.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1712. március 9.

Édes bizodalmas öcsém uram! Kglmed 3 Februarii költ levelét becsülettel és szeretettel vettem. Az hazán levő Isten csapásin sír a lelkem, imádságnál és sóhajtásnál egyébbel nem segíthetek, azt mindennap elkövetem tehetségem szerént.

Az én Jósefemhez való kglmed atyafiságát köszönöm és kérem, menjen végére kglmed csak tacite in genere absque nominatione rei et personae:[1] hogyha kinek valami derék dologrol decretuma vagyon üdvezült Leopoldus császártól, mely a guberniumnak szóllott, és az avval való élés in arbitrio gratiati[2] hagyatott, hogy akkor éljen vélle, a mikor neki tetszik és benne vagyon: non expectatis aliis nostris mandatis.[3] Ennyi császár és gubernium változása lévén, ez a deputatio cselekedhetik-e az olyanba valamit; mert én attól félek, hogy a guberniumnak szólló olyan. Kivált[a] régi levelet, mint az az Jósef instellatiojáról való, fel sem szakasztanak és semmit sem cselekesznek reá, hanem arra relegálnak, ujjitassam meg, melybe nagy akadályoktól félhetek, mert arra nagy magyarországi urak vagynak. Jár az elmém ott. Csak a donatiot kellene producalni és az instellatiot memorialeval a deputatiótól kérni, melyet ha akar, szabadon megcselekedhetik, mert az instellatorium mandatum non pertinet ad essentiam rei,[4] csak superfluum. Az instellatorok az instellatiokor csak a donatiot szokták elé adni olvastatni és pro credentia a gubernium, vagy deputatio vármegyének szólló levelét, melyet is ugy stilizálhatni:

[1] csöndben, általában, a tárgy és a személy megnevezése nélkül
[2] a kedvezményezett belátásra
[3] nem várván más utasításunkra
[4] a beiktató parancs nem tartozik az ügy lényegéhez
[a] [értelem szerint itt nem kezdődik új mondat]

Látván T. T. kglmes urunk donatioját etc. És in conformitate illius[5] az atyja T. T. fiának való cessioját. Azért küldöttük T. T. atyánkfiait. Facite, quod in donatione mandatur etc.[6] Itt penig sokat teszen etiam pro deputatione[7] az a clausula a donatioba: Cunctis etiam aliis cuiusvis status officii gradus etc.[8] Énnekem erre az utolsóra hajol inkább az elmém. Kérem kglmedet, beszéljen János öcsémmel és tudósítson kglmednek maga tetszéséről, addig sietni az propositioval nem kell. Az szentmiklósi égetéről [!] irtam régen a feleségemnek.

Örülök, hogy Isten kglmed által szaporítja familiánkat, Isten nevelje jobb üdőkre őket. Isten áldja meg kglmedet, hogy atya módra házasítja az árva atyjafiait, azért tette Isten kglmedet az házba most fővé. Azont kövesse el kglmed Jóseffel és az én leányommal, onokáimmal is, melyért Isten kglmedet megáldja. Szánom a vetus és neofidelis nevet Erdélybe és különöző követséget. Isten szánja meg kglmeteket. Pál apostolt nézze meg kglmed. Gal. 5. 15. És az 133 soltárt. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 9 Martii Anno 1712. Kglmed köteles vén atyjafia szolgája

Bethlen Miklós

615.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. március 9.

Edes Fiam Ur*am*.

Kerem kgdt szeretettel. Az szegeny Üdvezült Teleki Mihaly Huszti Fő Kapitanysaga Conventiojat parialtassa kgd Nalatzi Lajos es Sandor Gergely Ur*am* es ugy in vidimatis küldgye fel nekem. Leanyomot s-kgd Attjafiait köszöntőm. Ajanlv*an* I*sten*-*nek* kket. Bets. 9. Marty. 1712

Kgd igaz jo akaro szolgalo Apja

B*ethlen* Miklos

[5] ennek mintájára
[6] Tegyétek, amit az adománylevél parancsol stb.
[7] a deputáció miatt is
[8] Minden más rend, hivatal, rang stb.

616.

Kornis Zsigmondnak, Szentkereszti Andrásnak, Simon Mihálynak és Bausner Györgynek

Bécs, 1712. március 9.

Edes Eőtsem Ur*am*. Es kedves Komam es jo akaro Uraim &c

Ertettem hogy eő Felsege minden Erdelyi Memorialekot kgd kezebe küldőtt, es azok kőzőtt az Enyimet, a Vőmét, es Maramaros Var*me*gjejet, melly haromhoz nekem kőzőm vagyon. Isten aldgya meg eő Flget, hogy arra ment, a mellyet mű Orszag Gubernium es Cancellaria eőrőkke kivantunk es kertűnk es kivalt mikor Űdvezűlt Gubernator, es Apor Ur*amm*al 3mann itt voltunk, instaltunk erőssen: Ut omnia Tran*sylva*nica sive Politica sive Militaria sive Juridica & Fiscalia vel Cameralia sive Publica sive Privata Memorialia veniant per rectam regiam viam Informationis Gubernii ad Cancellariam Aulico Tran*sylva*nicam, & per illam ad Sua*m Majesta*tem ne sint mille viae & Cuniculi praeterita & neglecta hac Cancellaria Aulico Tran*sylva*nica. &c.[1] Hanem hogy minden Erdelyi ember a Cancellaria altal s-hirevel folytassa dolgat es a Cancellaria kinek kinek dolgat, ut optimum videbitur[2] az hova illik Ad Ministerium Bellicum Cameram &c[3] intimallya recommendallya &c. Es osztann ki ki maga vagy Agense sollicitallya. És igy a Cancellária legyen valosagos realis tisztesseges Instantia, mint a tőbb Cancellariak itt. Es a mint ez az Erdely mindenik Cancellarius Instructiojabais fel van teve a Praefatioba &c. Ezt assequalvann kk, bizony boldog leszen az Haza es a Cancellaria. Illik ezt eő Felge*ne*k alazatosson meg kőszőnni, es Praxisaert kőnyőrgeni.

Az mi mar azt az 3 Memorialet illeti. Az Vőmenak leg sietőbb a Camarara valo Intimatioja quia periculum in mora.[4] A Maramarosirol szoval izentem. Nagy momentum ez Ad conservandam Jurisdictionem Trans*ylva*nicam in illo Co*mita*tu.[5] Es hogy ez az

[1] Hogy minden politikai, katonai, bírói, kincstári, kamarai akár köz-, akár magánérdekű erdélyi beadvány a gubernium tájékoztatása útján egyenesen az erdélyi udvari kancelláriához kerüljön, és annak révén Őfelségéhez, ne legyen ezernyi út és folyosó, háttérbe szorítva és mellőzve ezt az erdélyi udvari kancelláriát stb.

[2] ahogy a legjobbnak látszik

[3] a haditanácshoz, a kamarához stb.

[4] mert veszedelem van a késlekedésben

[5] az erdélyi igazságszolgáltatás megőrzésére ebben a megyében

Erdelyi Cancellaria expedialhasson oda Gratialia &c. A mi az enyimet illeti. Nekem minden romlasom ez lőn Hogy noha az en Apellatiom a Cancellariara az eő helyere küldetett, de itt osztann a Cancellaria kezeből eppen ki vetetek, es meg tsak a Commissioba sem admittaltatek. Es az Apellatio mai napigis az Erdelyi Tőrveny szerent nem decidaltatek. Mivel azert mar eő Felsege az igaz utba es helyre kűlte az en Memorialemot. En kket atyafisagosonn kerem, es Tiszti kőtelessegere kenszerittem s-az Haza Tőrvenyere, legyen segittseggel, meg az en maradekomis szolgalhat kk*nek*. Szoval Tartzali U*ram* többet mond. Maradok

Kgytek

Attyafia szolgaja barattya

B*ethlen* Miklos

9. Mart*ÿ*. 1712.

617.

A királyi deputatiónak

Bécs, 1712. május 11.

Meltosagos Deputatio Kedves bizodal*mas* Uraim. &c.

Az en meg elemedett Vensegem, melly mar a koporsoba keszűl, Es az en hoszszas, majd pelda nelkűl valo, I*sten*teől ram botsatott kereszt viselesem. Es az en edes Hazamhoz, es kgytekhez eleitől fogva, (.kit az I*sten* tud) igaz buzgo szeretetem keri, kgyteket bizod*alma*son ezekre.

1. Tőrekeddgyek eő Felsege előtt, ne rekesztessem ki az Universalis Gratiabol, mennyek vigasztalodva a koporsoba

2. A dűtsősseges emlekezetű jo kgyls Uram Leopoldus eő Felsege Donatioja szerent instellaltassa Josef Fiamat a Maramarosi Feő Ispansagba. Mikor Verivel tagjaval teszen jol, Hazajanak, es annak Jurisdictiojanak Consulal kgytek, es az en Házamot az haalaado szolgalatra; Engemet penig ide hatra levő keves napjaimba a kgytekert valo buzgo imadtsagra kőtelez. I*sten* kgyteknek addgya az eő előtte kedves nepek*nek* es magistratusok*nak* adni szokott aldasit.

Bets. 11. Maÿ. A*nno* 1712.

Kgytek Ven Rab kőteles igaz Attyafia szolgaja

G*roff* Bethlen Miklos

618.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1712. május 11.

Édes bizodalmas Öcsém Uram! Az én fiam állapotjáról nekem írt kglmed atyafiságos levelére régen tettem választ, de arra kglmedtől választ nem vettem. Kérem azért kglmedet bizodalmoson, penes productionem solius donationis Leopoldinae quo citius melius[1] procurálja instellatióját. Mit írtam a deputationak, kglmed látja. Vallásának, hazájának, familiájának, annak a vármegyének consulal kglmed, mikor az én gyermekemet segíti, ki is nem lészen háladatlan. Én penig koporsóba készülő vén kglmed atyjafia imádkozom kglmedért és házáért. Ajánlván Istennek kglmedet. Bécs. 11 Maii Anno 1712. Kglmed köteles atyjafia vén rab szolgája

Bethlen Miklós

Arra a tisztre magyarországi urak vágynak.

619.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. május 11.

Edes Fiam Ur*am*

Kerem kgdt minel hamarebb procurallya kgd a Josef instellatiojat Maramarosba, mert arra Magyar Orszagi Urak vágynak Tsak a Donatiot kell producalni a Deputationak, egyebet nem. Ha Josefet onnet ki űtik, bizony nehezenn űli meg kk Dolhat, az mint minap k*nek* meg irtam a Dolhai dolgot. Ajanlom I*stennek* kgdt Bets. 11. May 1712

Kgd igaz jo akaro Ven Rab Apja

B*ethlen* Miklos

[1] a Lipót-féle adománylevél felmutatásával minél gyorsabban, annál jobb

620.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. május 18.

Edes Fiam Ur*am*

Tartzali Ur*am* mondá nekem: Hogy a Reformatus Status Han Urral meg alkutt de Beneficiis Ecclesiasticis.[1] Ha ugy van, es ha jol van Haala I*stennek*. Kerem tudosittson kgd, hadd őrullyek neki. Az Annuatim leg alabb 8/m Rhenes forintra megyen. Az Seeau es Ecklerrel tett Computus penes Productiones factus[2] az en Leveleim kőzőtt vagyon. Bizony szep dolog, ha kk vegbe vitte, az mit mű minnjajan se magunk, se Dioszegi Istvan es Püspőki Peter Refor*mata* kővetek altal vegbe nem tudtunk vinni. Leanyomot es kgd Attjafiait kőszőntőm. En jol vagyok. Ajanlom I*stennek* kgdt. Bets. 18. Mai. A*nno* 1712

Kgdt igazann szerető Attya

B*ethlen* Miklos

Varom a Nehai Ur Teleki Mih*aly* Huszti Fő Kapitanyi Conventiojat.

621.

A királyi deputatiónak

[Bécs, 1712. május 18.]

Meltosagos Deputatio Nekem kedves bizod*almas* Uraim. Es Edes Atyamfiai

Jo emlekezetibe lehet kk*nek*, mennyi haborgattatasom volt nekem es Torda Varosanak az ott levő Aranyasi Malom miatt, mellyekkel kket nem szűkseg most terhelnem. Summaja leg közeleb a dolog*nak* ez.

1. A mint a Var*me*gyen in A*nno* [a]a Malmosok[a] el nyertek vala imigy amugy, es en praeceptoriummal a Tablara vivem, ott a

[1] az egyházi javadalmakról
[2] a bemutatás alkalmával készített számadás
[a]...[a] [beszúrások a margón]

Tabla revidealvann [a]sokat corrigalt, es[a] eggy Exceptio mellett rejiciala a Var*me*gyere ad novam Revisionem[1] es en in Dominio maradtam.

2 Az utann per tumultum Tordensem[2] mint vettek vala el tőllem minnyajan tuddgyak. De

3. Latvann Üdvezült Leopold Csaszar nagy oppressiomat visz-sza adata a Guberniummal in A*nno* 1698. ennekem. Es in pacifico Dominio[3] voltam usq*ue* ad A*nno* 1704. Ekkor osztann

4 Rakocy Ur*am* erejevel viszsza foglaltak a Malmosok, birtak es el pusztulni hagytak nekem es a Varosnak rettenetes karaval.

Mitsoda duplex vagy nem tudom quotuplex via ez; Eggy felőll perleni. Mas felőll erővel foglalni. Quod maximum & pessimum[4] Rebellis Usurpator Feydelem erejevel mikor en Szebenbe es a Nagy insegbe voltam. Itillye meg I*sten* s-Ember, es most leg kőzzelebb kgytek.

Mar ha I*sten* segittene mű a Varossal eggyűtt meg akarnok epitteni ott az hol alkalmatossabb leszen

Bizod*almas*on kerem azert kket. Ex incumbentia Legitimae Authorit*at*is Deputationis[5] inponallya kk a Malmosok*nak*: Tartsak a Tablatol rejectazott Törvenyhez magokot. Jol jar*nak* akkor ha kesz malmot nyernek el.

El hiszem az mű reszünkrőlis ha kik akkor lesznek meg kerdik hogy mitsoda a Calumnia Trip. Par. 2. Tit. 70. Mint lehet meg Legitimus Feydelemtőlis ⟨inpe⟩ meg in Casu defectusis[b] meg kerni lite pendente a Joszagot. Par. 1. Tit. 27. ⟨Et s⟩ Nem hogy Illegitimustol. Et similia.[6]

I*sten* kket meg aldgya az Igassagert, es romlott szemelyemhez Házamhoz valo Atyafisagaert

[c]Kgytek Ven Rab kőteles igaz Attyafia szolgaja

Datum Viennae. *Groff* Bethlen Miklos
18. Maÿ A*nno* 1712.[c]

[1] újbóli felülvizsgálatra
[2] a tordai zavargások révén
[3] nyugalmas birtokban
[4] Ami a legsúlyosabb és legrosszabb
[5] a bizottság törvényes tekintélyének teljes súlyával
[6] És hasonlók.
[a]...[a] [beszúrások a margón]
[b] [olvasd: defectus is]
[c]...[c] [az F 46, 1713/178 jelzetű példányról származik, ahol a levélzáró formula autográf]

622.

Rhédey Júliának

Bécs, 1712. május 18.

Instructio. 18. May. 1712.

Tordai Malomrol mit irjon Mohatsi latom. De akarmit mondgyon az a Malom Mester, En lattam mitsoda derek Malom volt a Berek mellett. Azert ugyan tsak jol meg kell visgalni az elebbi Irasom szerent az Helyeket.

Ha az mint irja hogy az el romlott Malomnal fellyebb tsak 15 Őllel tsinallyák, en azt nem jovallom, mert ma holnap az el szakadott Gatnak a Berek felőll valo vegevel ismet eőszve szakad a part, hanem ha ugyan ott a tajatt kell tsinalni, sokkalt fellyebb kell menni a Leany Var fele, avvagy eppen a Leany Varig ha mind ket felőll jo batorsagos partot akarnak nyerni, es a Berekbe valo sok apro szakadasoktol arkoktol akarnak menekedni.

Hogy a Malmosok a romlott malmot[a] meg tsinallyak meg nem kell engedni. Es engem erről tudosittani.

A Puska Por Malom miatt nem akadalykodike a Nemet, mert nehez szomszed eő. Ha meg kezdi tsinalni. Azonba eggy szikraja az ollyannak magat s-a szomszed Malmot el veszti.

Meg lőtte az a tőllem regenn irt Inquisitio arrol a Malom dolgarol, ha nem lett legyen meg.

A Deputatio*nak* a Memorialet Josef vigye meg, es választ kerjen reá.

Az Malom mesterrel az utann alkudgyatok, ha az Agya meg leszen vetve.

A Varossal jol eggyet kell erteni

Ott kik elnek nekem irjatok meg.

623.

Teleki Sándornak, Kaposi Sámuelnek, Kolozsvári Istvánnak, Pápai Páriz Ferencnek és Enyedi Istvánnak

Bécs, 1712. június 29.

Edes Fiam Ur*am*. Es edes Komam Uraim &c.

[a] [idegen kéz beszúrása]

El tsudalkozam rajta, tegnap előtt Bethlen Laszlo U*ram* kereti tőllem azt a level parjat mellyet en (eö kgyme szavait irom) Teleki Sandor U*ramnak* irtam a Collegium penzeről, mert eő kgyme nem latta. Lelkem U*raim* en az egeszsz Consistoriu*mnak* 24 Febr*uary* irtam, hogy nem kell tudni G*roff* B*ethlen* Laszlo*nak*.[a] Kk nem adtae meg & Quare. Az en nagy munkas gyertyamot Veka alá kellette tenni? En az en Veremmelis szolgalnek az Ecc*lesianak*. Az miket B*ethlen* L*aszlo* U*ram* ide hozott, ez előtt 10 Esztendővel azonn tul vagyunk. U*raim* kerem hadd tuddgyam a Coll*egium* Leveles ladaja meg maradte signanter a Debretzeni Legatum. &c. Ajanlom I*stennek* kket. Bets. 29. Juny. A*nno* 1712

K*nek* Apja Komja rab Attjafia.

B*ethlen* Miklos

624.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1712. július 6.

Mint kedves bizodalmas Uramnak kivánom Istentöl Kglmednek az Abráhám, és Chetura áldását.

Az 70. Esztendö irattja Deákkal ezt a' Levelet. Igazat mondott volt a' vén Pap: Hová tovább annál alább. Söt csuda a' mint az Isten engem⟨et⟩ tart.

Ide hátra kglmd meg láttja Redei László Uram mit irt Légjen nékem, mellyre viszont mit irtam eö kglmenek, azt eö kglme meg mutattja kglmednek

Micsoda Satisfactiot kivánnyon kglmd el várom tudositását, de édes jó bizott Uram régi mondás: A' ki Koldussal perel, táskát nyér. Ha e' világonn volt Arva valaha, bezzeg bizony Arvák a' Bethlen Mihály Gyermeki, és ha mit kglmd ád azoknak, nem csak Igasság, Barátság, Emberség, hanem Kegyesség és Alamisna leszen. El még az Arvák I*st*ene A mint kglmd irt volt az elött a' Munkácson levő Ládákrol, én abba semmit sem segithetek, nisi per indirectum,[1] mindazonáltal tudositcson kglmd engemet hól kiknél mi formán kellene azt segiteni, mert ha mit tudnék, bizony jó szivel cselekedném, Ha valakinek egynek bizony kglmdnek kinek is Istentöl szivem szerint azt kivánom, hogy a' kglmd

[a] [így értelmetlen]

[1] legfeljebb csak közvetve

Jószágára kákogo hollókat ő Felsége csudalatosson szégyenitcse meg.

Datum Viennae Die 6. Julÿ *Anno* 1712

[a]Kegd kőteles ven rab igaz Attyafia Szolgaja
Bethlen Miklos

Az kgdtől kezbenn adando bonumokrol es penzről valo Redei[a] Laszlo Uram Quietantiajat en magamenak agnoscalom per praesentes.

625.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1712. július 6.

Edes Sogor U*ram*

25 Junÿ költ kgld levelét vőttem, töb részét most nem illetem hanem csak eztt.

Galambos Uram*nak* mitt irta*m*, im kgld láttya, kerem azertt kgldett, ha mitt ö kglme kgld kezében ad vegye kezhez Regestrom szerintt, és quietallyais kgld ö kglmett azon Regestrom szerintt mely Regestrom*na*kis párjátt kgld kulgye fel ennekem.

Az kézhez vetelben penig mind én ra*m*, mind Galambos Uramra, mind az Arvakra nézve, mind kgldre nézve szüksegesn*ek* látom ha kétt emberseges jámbor vallásunkon valo Nemes Ember subscriballya, pecsetli azt az kezben adott bonumok Regestromatt. Mely*nek* egyike pro futura cautela Galambos U*ram*nál maradhatt; Más originál tetessek a bonumok melle a Ládában, nekem pedig ide csak pártt külgyön kgld pro informatione. Az ollyan Regestrom az kgld quietántiájával, melyetis csak rövid szoval azon Regestrom ala irhatt kgld, melyis Galambos Uramnak elégh securitás lehett az ö kglme kgld leveliben emlitett kivánsága szerintt.

Az ö kglme más kivánságára mitt irta*m* ö k*nek* kgld láttya meg értven az ö kglme kivánságátt az után meg lássuk.

Az kezhez vött Bonumokatt penig kgld külgye Szathmárra valamelyik Praedikátor gondviselese alá, mint ollyan Arvákett,

[a] ... [autográf]

ott igen sokáig nem áll, mertt én Erdelybul [!] valo vitelerül mingyártt irok a Feleségem*nek*. Ajanlom Isten oltalmaban kgldett. Datu*m* Viennae. 6. Julÿ. A*nno* 1712.

Kgld szolgálo Sogora.

Groff B*ethlen* Miklos

P. S. Kiváltkepen pénztt atta*m* volt én a szegény Vőm halála után Galambos Ferencz Uram*nak*, melyrül ö kglme Quietántiái extálnak circiter flor. 2300. tugya az Ur ö kglme maga.

626.

Bethlen Jánosnak

Bécs, 1712. július 6.

Edes Eötsem Uram.

20. Junÿ költ kgd levelét vettem. Borgorol a Felesegem*nek* eleget irtam, mellyet meg lát kd, bizony k*nek* illenék abba az en házamat segitteni. Musnárol kültem Recognitiot.

Ayanlom I*sten*nek kgl*me*det. Béts 6. Julÿ A*nno* 1712

Kgl*me*d ven rab szolga báttya

B*ethlen* Miklos

627.

Haller Istvánnénak

Bécs, 1712. július 6.

I*sten*töl mind*en* áldásokat kivanok edes Menyem Aszszony K*nek*!

19. Junÿ költ Kd levelét betsüll*ettel* vettem, Kgl*me*d Gyermekei Szárnyára Valo bocsátása*nak* örülök.

A mi a Borgai dolgot nézi; En arrol a Felesegem*nek* s a Fiamnak elégseges Instructiot irtam; Máskent a mig az a jószág az en Kezemben volt békességbe, bizony kevessel vettem en több hasznát annak, mint a szegény Idvezült Eotsem Uram*nak* esztendönként adtam. Atta volna I*sten* a szegény Eötsem mais élne, es igazithattuk volna el azt az nagj igasságtalanságot, a melly az

osztosasban en rajtam esett. Ajánlom Istennek Kegjes oltalmában Kglmedet. Datum Viennae 6. Julÿ Anno 1712

Kglnek betsüllettel szolgál

Bethlen Miklos

628.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. július 19.

Edes Fiam Uram

24 Juny keőlt kgd levelere rővidedenn tsak azt irhatom. En igaz Atyai szeretettel az előtt elegge meg irtam kgdnek az en tettzesemet a kgd dolgairol, En tovabb menni nem tudok. Meg mondhattya knek Szent Győrgyi mitsoda nad szalat imald kgd itt Betsbe. Az en dolgaimnakis eleg historiaja lehet eő. Ajanlom Istennek kgdt. Bets. 19. Julii. Anno 1712

Kgd igaz szerető Attya

Bethlen Miklos

K[...] Istok Onokamot [...]l eteleről [...] kgd Teleki Palne Aszszonyomat [...] nem lakjek Brassoba, ne [...] Ne rontsa el maga es leanyi [...] [be]tsűlletit

629.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1712. július 19.

Edes Leanyom &c.

Ugy hallom engem sokat sirattz. Ne sirass engem Hanem inkább addgy halat Istennek, hogy az Atyadot az Isten a maga dűtsossegeert, es Hazajaert valo szenvedesre meltoztatta. Az Istennek tu rajtatok bizonyosonn nagy mertekbe meg lattzando aldasanak tsalhatatlan petsete az en szenvedesem. Isten legyen veletek. Bets. 19. Julii Anno 1712.

Edes Atyad Bethlen Miklos

630.

A Rhédey családnak

Bécs, 1712. július 31.

Mint kedves Jo akaró Uraimnak Atyámfiainak Sógoromnak ajánlom kglmetek*nek* Imádsággal való szolgálatomat és Istentől minden áldásokat kivanok.

Disznajón Martjusnak nem tudom micsoda Napján költ kglmetek Levelét Redei Mihály Uram altal kedvesen és becsülettel vettem.

Mivel hogy Pongrácz Uram felette sokat késett s késik, én a' Leveleket Ajtai Daniel Uram által Redei László Uramhoz régen le küldöttem, hogj kglmetek ott nem létele miatt kárt ne vallyon, Rédei Mihály Uramnak ide fáradni nem kellett volna, Mivel az előtt eleget irtam kglmetek*nek*, most rövideden csak ezt irom.

Minél hamarébb kglmetek Erdélybe gyüllyön öszve és magok között edgjezzenek meg, mert látom máris ez erdő járó Medvebőr osztásán szeretetlenkedik egjmás között.

A' Feleségem a Leveles Ládákat mingjárt oda adgja kglmetek*nek* csak edgjezzen meg kglmetek hol és kinél állyanak kglmetek közzül Az kit a' Decretum meg mutatja. Az Hólt az Idöktöl kerdezze kglmetek.

Az Osztozást vagy successiot az öreg Redei Ferencz Testamentuma es a' Genealogia és az Attyafiui szeretet meg tanittja, mellyet szivem szerint kivánok kglmetek közzé.

Mint contrahalt kglmetek az én Feleségemmel in Anno 1688. maga tudgja, Adgjon az Isten az én Gyermekeimnek ollyan Atyafiat mint az én Feleségem kglmetek*nek*. Es ollyan szives jó akarót a' mint én vóltam. Mellyel ajánlom Istennek kglmeteket. Datum Viennae Die 31. Julÿ. Anno 1712.

[a]Kglmeteknek Igaz jo akaro Ven Rab Attjafia Sogora

Bethlen Miklos[a]

...[a] [autográf]

631.

A kancelláriának

Bécs, 1712. augusztus 3.

Edes bizodalmas Öcsém Uram Es kedves Komám s jó akaró Uraim &c

Kglmetek*ne*k Cancellariaul irt az Erdéllyi Méltóságos Regia Deputatio az én Josef Fiam Máramarasi Fö Ispánságba való Instellatiojáról, kérem kglmeteket bizodalmasson expediállya azt a' Mandatumot sine scrupulizatione mint legitimumot. Mert bizony sok Ember bánnya meg, ha az Idvezült Dicsöséges emlekezetü Leopoldus Donatioi Collatioi cassáltatnak, vagy mind ujjabb Rámára vonattatnak. Mennyi Interesse legyen penig egészsz Erdélynek és annak a' Vármegyének is, es kglmetek*ne*k Cancelláriául abba, hogy Josef légyen ott Fö Ispán, maga jól tudgya kglmetek. Az én Házam meg hálállya a' kglmetek igasságos jó akarattját. En is maradok

Kglmeteknek

[a]köteles Attyafia Komja szolgaja barattya
Bethlen Miklos[a]

Viennae 3. Augusti 1712.

632.

A királyi deputatiónak

Bécs, 1712. augusztus 27.

Méltósagos Deputatio. Nekem kedves bizodalmas Uraim.

Szükséges képpen kell kglmket bizodalmasson meg találnom, A' mint ezelött 8. Esztendövel az én Leveles Ládáimat el pecsételték, mivel már az én dolgomnak akár jobb akár balra vege[a] vagjon kérem kglmket bizodalmassan akar szabadittsa fel egészszen, Akar maga hiteles Emberével hányassa fel. Avagj leg alább ha

[a]...[a] [autográf]
[a] [előbb:] vegje

mikor Feleségemnek valami Joszágról vagj egjéb a' féléről való Levélre szüksége vagjon, a' mint mostis Drombár iránt adassa ki maga hiteles Emberei által, ne vallyunk kárt miatta. Evvel az Igasság szerintis tartozik kglmetek és az eö Felsége szolgálattjának minden akadállya nélkül cselekedheti. Isten is meg álgja kglmeteket érette. Kinek kegjes oltalma*ban* ajánlom. Datu*m* Viennae. 27. Augu*sti* 1712

Kglmetek*nek*.

[b]Kőteles ven rab Attyafia szolgaja
Bethlen Miklos[b]

633.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. szeptember 20.

Edes Fiam Uram!

Kezem köszvénnye, vagy a' hetven esztendő Vénnye az oka hogj magam nem irok, de dictálok. Ma értém Tarczali Uramtól, hogj a' Cassai Kamarára innen parancsolat ment, hogj a' kglmetek Dolhai Joszágát el foglallya, sok az ideje hogj meg irtam vala kglm*nek* hogj kglmetek vigjázzon, felette meg hatta kglmetek itt hülni a' maga dolgait a' mellyet én csudalok, más el jár bizony a' halóval, bizony nehezebb leszen osztan viszszavenni, mint sem volna meg tartani. Mig kglmetek közzül egj ide jö hat, hét Ezer forint el költésre, bizony jobb volna ha kglmetek addig ennek a' Tarczalinak nem csak egy szót hanem illendő fizetést adna mert ez lehetetlen dolog hogj csak ugj szolgállyon maga kölcségén, ha négj esztendőtől fogva az én Asztalomnál nem volt volna, bizony nem tudom eddig hol volna, ö örömest szolgálna, most keresztül szóllott abban a' Dolhai dologb*an* csak használlyon valamit.

Aztis adom tanácsúl kglmetek*nek* a' Collegium pénzéből a' mint szoktam volt én ez előtt fizetni néki esztendőnként fizessen neki, mert bizony csak eö szolgál, hitesse el kglmetek magával más bizony a' labaujját sem mozdittja érette a' kikhez kglmetek*nek* ollyan imádó reménsége vagjon. Meg mondhatta Szen*t* Gjörgji kglmednek ha szembe volt kglmeddel Sapienti satis. En

[b]...[b] [autográf]

jó egésségb*en* vagjok. Ajánlom I*stennek* kglmedet. Datum Viennae. 20. 7bris 1712.

[a]Kgd igaz jo akaro szerető Attya

B*ethlen* Miklos

Szeretettel köszöntőm a Leanyomot.[a]

634.

A királyi deputatiónak

Bécs, 1712. szeptember 21.

Méltósságos Deputatio. Nekem kedves Bizodalmas Uraim.

Micsoda nagj romlása légjen az én szegény Feleségemnek és Josef Fiamnak s több Gjermekimnek az Huszti állapotban ugj hiszem kglmetek tudgja rész szerint, bövebben is meg érti. Bizodalmasson kérem azért kglmeteket ne csak az én Isten Probája alatt levö Házamat tekincse hanem a' sok Consequentiakat a' mellyeket várhat akár melly Donátárius vagj maradéki, ha a' Dicsösséges emlékezetü Leopold*us* Császár Collátioi igj állanak meg, és ha a' méltósságos Kamara a' Fiscalitások iránt ebbe az értelembe marad a' mint ebben az én dolgomban. Az Isten kglmeteket, és maradekit meg álgja erette, ha ehez a' Materiához illendö Törvényes Informatiot és Recommendatiót tészen szegény Feleségem mellett (:ugjan eö hozza adván a' fel küldésre és párban[a] is adván:) a' Méltósságos Aulica Kamarahoz, ne romollyon el tellyességgel az a' kglmetek szegény Attjafi Ház. Ajánlom Istennek kegjes oltalmáb*an* kglmeteket. Datum Viennae. 21. 7bris A*nno* 1712.

Kglmetek*nek*.

[b]Ven rab kőteles Attyafia szolgaja
Bethlen Miklos[b]

[a]...[a] [autográf]
[a] [előbb:] párbán
[b]...[b] [autográf]

635.

A kancelláriának

Bécs, 1712. szeptember 27.

Tekintetes Cancellaria kedves bizod*alm*as, es jo akaro Uraim &c.

Az I*sten*ert es Tiszti hűtős kőtelessegeert kerem Kgyteket bizod*alm*ason, es szeretettel, az en vigasztalásomrol ne feletkezzek, mert Erdelyi tőbb[a] Haza fiai kőzőtt kk nekemis hiti s-tiszti szerent obligatus. Ha nem szolgalhattamis mind kk*nek*, leg alább nem vetettem Az I*sten* kinek kinek munkaja szerent meg fizet Az en hozzam valo Atyafisagatis kivanom fizesse aldassal meg. maradok.

Kgytek

Ven Rab szolgaja Attyafia Komja Barattya

Groff Bethlen Miklos

27. Sept*embris* 1712.

636.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. szeptember 28.

Edes Fiam Uram.

Sz*ent* Györgji által röviden irtam, de bövön izentem volt kglmednek. Ma mondá Tarczali Uram hogj Teleki Mihály Uram Pongrácz Uram*nak* irt Dolha veszedelmes állapottjárol, melly meg lehetett, de Pongrácz Uram itt Fecske ki már őszszel innet el megjen Tarczali Veréb hogj van hogj kglmetek ennek nem ir és kgltek ennek nem fizet, ez fizetés nélkül nem szolgálhat; Kglmetek irása nélkül meg ismét nemis szolhat, mert azt mongják hagjatlan Prokátor. &c. Bethlen László Uramot mint követet requiráltak hogj avagj csak propter Juris dictionem Tran*sylva*nicam in Comitatu Maramaros per Cameram Scepusiensem non turbandam[1] szollyon belé abba a Dolhai dologba, de azt mongja

[a] [beszúrva]

[1] azért, nehogy a szepesi kamara megzavarja Máramaros megyében az erdélyi jogszolgáltatást

nincs Instructiojában nemis érkezik a' sok &c. Az Ecclesia részérőlis meg irám némelly nap kglmednek ennek ha nem ir s nem fizet, bizony abban semmi sem telik, mert más a' lába kis ujját sem mozdittja érette meg láttja kglmetek. Haec Scripsisse Sapienti Satis.[2] En jó egésségben vagjok. Ajánlom Istennek kglteket. Datum Viennae. 28. 7bris 1712.

[a]Kgd Ven Rab Apja.

Bethlen Miklos[a]

637.

Teleki Sándornak

Bécs, 1712. október 26.

Edes Fiam Uram.

Ferkövel való szaporodását kglmed Házának örülöm Isten éltesse, nevellye boldogabb időkre. Nem tudom kglmed trefábaé, valójábaé emlitett a' Felesegemnek harmincz ezer kö sót, bizony édes Fiam Uram nem tudttam nevessemé haragudgjamé, de edes Fiam Uram akar Trefa s akar valósaggal az ollyan Özvegynél Arvánál keservesebb embert nem kellene meg keseriteni. Non est Afflictis addenda Afflictio.[1] Irtam én eleget arról az Indiai sóról. Minap Dolháról és egjéb kglmetek dolgairól eleget irtam. En Istennek hálá mindenképpen jol vagjok. Ajánlom Istennek kglmdt s Leányomot Unokáimot. Datum Viennae 26. 8bris 1712

[a]Kgdt Atyai szeretettel szerető Ven Rab

Bethlen Miklos[a]

638.

VI. Károly császárnak

Bécs, 1712. november 27.

[a]Anno 1712. 27. 9bris Extractus vel substantia humillimorum Memorialium Comiti Nicolai Bethleń ad mandatum Ministerii elaboratum Exhibitus per Cancellariam Aulico Transylvanicam. Nota Bene.[a]

[2] Ennyit írni elég a bölcsnek.

[a]...[a] [autográf]

[1] Nem kell növelni a megkínzott kínját.

[a]...[a] [autográf]

Sacra Caesarea Regiaque Majestas Domine Domine ⟨Gratiosissime⟩ Benignissime Clementissime

Quamvis ego arcano Dei judicio jam in Umbra mortis ambulem, tamen quia de Dei et Regum Gratia desperandum non est, ideo ego omnes meas ad Augustos Patrem et Fratrem Vestrae Majestatis, et ipsam Vestram Majestatem profusas lacrymas nunc etiam ad ejusdem pedes quasi ex parva patera in substantia effundere cogor. Quod ego Vestras Majestates humillime oravi pro Gratia et Libertate his rationibus:

1 Deus Misericors Misericordibus promittit Misericordiam. Et Regum Throni Justitia stabiliuntur Et clementia celebrantur.

2 Quod ad Processum contra me factum attinet. Ego in Transylvania partim a Capitalibus in, me, dudum conjuratis inimicis, partim a' Coactis judicibus per suffragia vi et metu exemplo nunquam audito in scripto extorta et aliquoties mutata. Sine scitu. Imo et contra expressam resolutionem Gloriosae Memoriae Leopoldi sum ad mortem damnatus, et vix non occisus

3 Causa per me appellata legitime, sed juxta Leges Transylvanicas huc non legitime est transmissa. Quia mihi nunquam Communicata. Neque me coram audito juxta Transylvanicas leges usque hodie decisa est. Poena tamen jam per 8 ½ annos per me toleratur morte multo tristioret amarior, quia quotidie morior.

4. Quod ad Corpus delicti. Ego praeter illam Columbam stultam nihil peccavi. Nec illa quod Deus novit peccare volui.[b] Quia ego Augustissimam Domum Transylvania non privare, sed potius in illa in perpetuum volui confirmare. Patriam et totam Gentem tranquillare et per illam Pacem, Augustam Domum contra Gallum potentiorem reddere. Religionem Protestantem absque Catholicae oppressione protegere. Si alia fuit mea intentio nunquam Dei faciem benignam [a]videam[a]

5. Innata et in toto mundo celebrata Augustae Domus clementia, dedit Generalem Amnestiam toti Hungariae et Transylvaniae. Ne excludar ego illa quae me majoribus peccatoribus parcit. Cum non videatur ad Gloriam Vestrae Majestatis tendere mors mea in carcere, juxta Juris Regulam; Summum Jus summa Injuria. Praesertim.

[b] [előbb:] nolui

6. Si Considerentur antiqua mea servitia a' nemine negabilia Et Divi Leopoldi de sua speciali Gratia mihi data benignissima Assecuratio. Anno 1695. Die 25. Aprilis sub secreto minimo sigillo. Et.

7. Poena huc usque exantlata multis mortibus miserior.

8. Si Ratio Status tenet me Captivum, salvent me, 1° Clementia. 2. decrepita mea aetas 71. annorum et corporis debilitas. 3. Proxima mors. 4. Vidua omni miserior Uxor Vidua Nurus septem liberi, quos inter quatuor puellae nubiles jam sine dote in Capillis marcescentes. Horum salus et fortunae cum personae meae vilitate et cum praemissis satis pro me fide jubent, 5. Moveat Misericordiam ingens meum debitum 40/m flor. Quae tota summa ad emolumentum et aerarium Vestrae Majestatis conversa est. Et si jam uti Creditores jus habent, cum foenere exigent, mea Domus certe tristissimum mendicitatis exemplum erit, quia meorum Bonorum jam primario Bono Huszt adempto valor debita non aequabit.

9. Si fatum est mihi Captivo mori, mittar in Transylvanicum Arestum cum libertate admissionis Uxoris, liberorum Concionatoris. S. S. Eucharistiae et ut possim providere Domui, senectus ipsa morbus, quis me hic juvabit? Quis sepelliet?

10. Si, nihil ex his succedit, oro ne Arestum exasperetur sed mitigetur, et ex Vestrae Majestatis benignitate detur subsistentia meo statui et antiquis meis servitiis conveniens. Quia Deus novit, quam misserrime vivo.

11. In quocunque Casu oro pro Consolatione Uxoris et Liberorum quae in his Consistit maxime. 1. Ut Bonum Huszt ante Decem annos a' Camera Aulica 47/m flor. emptum ab Augusto Leopoldo meae Uxori et Filio Josepho Vita durante datum. Sed per Aulicam Cameram quae tamen mihi Evictor esse tenebatur, absque ulla depositione pecuniae ad emptum restituatur ipsis, ut Donatio Leopoldina maneat sancta et juxta resolutionem Caesaream Cameralem expediatur per Cancellariam Aulicam Transylvanicam. (2) In Anno 1703. a' me in parata pecunia Camerae depositorum 22/m florenorum Rhenensium Interesse ab illo tempore huc usque bonificetur ipsis. (3). Restantiae Salarii Cancellariatus mei usque ad Captivitatem meam, in Cassa Camerae Vestrae Majestatis Transylvanicae retentae flor. 14 166. bonificentur. 4. Restantiae Salarii Cancellariatus per Comitem Stephanum Apor contra iterata Augusti Leopoldi mandata retentae flor. Rhen. 9 725. per Haeredes ipsius juxta iterata Augusti Leopoldi

mandata bonificentur. (5) In[c] officium Supr*emum* Comitis Comitatus[d] Maramaros et Capitaneatus Husztensis Comes Joseph*us*[e] Bethlen 20. fere annor*um* instelletur juxta benignissi*m*am Donationem Leopoldinam (6) Pagos Fiscales Gáncs Also Szöcs per me pecunia emptos. Et Drombar. Borsoo mezö per Augustum Leopoldum donatos actu quidem possidet mea Uxor, sed propter bellum Rakoczianum Donationes a' Vestra Ma*jesta*te resolutae non potuerunt expediri; Ergo ut illa per Cancellariam Aulicam Trans*ylva*nicam expediantur.

12. Ex Misericordia speciali; dignetur Vestra Majestas afflictam illam meam Uxorem, et Viduam Nurum, Filium, Nepotem et quinq*ue* filias quarum quatuor Nubiles sunt, Consolari Gratia illa Caesarea quae mihi et meae Domui fuit ab Augusto Leopoldo usq*ue* ad 40/m flor. scripto data de qua nihil percepi. Hoc maxime respectu; quod etiam si ego erravi, illi sunt innocentes. Et debent ad 40/m florenor*um*, quae certe omnia in aerarium et servitium Vestrae Ma*jesta*tis iverunt. Et supra memorata specialis Assecuratio Leopoldina magis meae Domui quam mihi fuit data; Ut sit illa speculum Clementiae Augustae Domus et Calcaraliis ad servitium illius. Et ut oret illa cum gaudio pro Augustae Domus felicissi*m*o Imperio. Quod etiam ego humillime precor.

Sacra*tissi*mae Caesareae Regiaeq*ue* Majestatis Vestrae.

639.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1712. november 30.

Edes Sogor Uram

Kglmd 6. Praesentis költ Levelét Galambos Uram Levelével edgjütt vöttem. En nem tudom hól járt eddig bár a' jó Ellyás Uram hamarébb küldené a' Levelet, nékem Erdélybölis a' Levél 12. Napra jól eljö. Mit irtam Galambos Uramnak kglmd láttja Kérem kglmdt a' szerint külgjön Regestrumot rolla, a' mint szokták mondani a' Paraszt példában: hogj tudok én sakba macskát venni, kiváltképpen szegény Arvák dolga lévén Kglmd faradságát azok meg szolgállyák ha élnek, az Istenis meg fizeti Annak

[c] [beszúrva]
[d] [előbb:] Cottus
[e] [előbb:] C. Josephi

a' két becsületes isméretlen jo akaró Uraimnak Kazinczi András és Mokcsai István Urameknak ajánlom tehetcségemig való szolgálatomot és Kérem ne szánnyák faradcságokot Isten eö Kglmeket is meg álgja én per praesentes eö Kglmeket jó szivel authoralom azon dologra. Ajánlom Istennek Kglmeteket minnyájan. Datum Viennae. Die 30. 9bris 1712

Bethlen Miklos

640.

VI. Károly császárnak

S. d., [Bécs, 1712 ?]

Sacratissime et Invictissime Caesar.
Domine Domine Clementissime Benignissime!

Ego miser fungus jam septuagenarius qui per septem et medium annos jam in carcere computrui, per humillimum Memoriale effundo lachrÿmas meas ad pedes Augustae Majestatis Vestrae.

Ego sum ille, qui ante novem annos, tunc etsi indignus tamen supremus in Tran*sylva*nia Cancellarius Regius, viva voce aggratulatus et apprecatus sum Ve*st*rae Ma*jesta*ti Monarchiam Hispanicam, cujus testis est Panegÿricus tunc tÿpis impressus.

Causa et Occasio calamitatis meae est unum Projectum Pacis in Anno 1704. ad Legatos Anglicum et Hollandicum Pacis tunc inter Divum Leopoldum et Hungaros, et Transÿlvanos jam turbatos faciendae Mediatores directum.

Cujus Projecti summa, finis, et intentio erat Pax dictarum Provinciarum, salva uti mihi videbatur Ma*jesta*te Augusta, ut ita per dictam Provinciarum illarum Pacem, posset sua Ma*jes*tas omnes vires contra Regem Galliae et ad Monarchiam Hispanicam recuperandam convertere; Et sua Imperia, ac in illis meam etiam Patriam et Nationem foeliciter et tranqville possidere.

Si mea Intentio alia fuit, et si perniciem ullius intendi. Deus me non tantum ex hoc Carcere nunquam liberet, imo ex isto me in illum aeternum Carcerem praecipitet: Quocunq*ue* tandem modo illud praeter et contra mentem meam explicatum, et usq*ue* ad mortem et horrendum istum Carcerem mihi exitiale factum est.

Contra me nihil amplius inventum, ne vel minima quidem umbra, vel minimae collusionis cum qvovis mortalium Augustae Domui vel Hostium vel suspectorum.

Quocirca cum Ves*t*ra Ma*jes*tas tot Regnorum Coronis coronatur, per Regum Regis Spineam Coronam Ves*t*ram Maje*stat*em oro, Vestra Majestas misereatur mei, Et si ille Latroni in Cruce misertus est, etiamsi ego Latrone illo sceleratior essem, fiat mihi post tott horrendas passiones tandem Gratia et Libertas, quando inter tot lapsos, tamen gratiatos, in tota Hungaria et Transÿlvania solus sum qui de profundis gemo, Aliis omnibus sine exceptione vita, libertas, bona, honores restituuntur.

Dignetur Vestra Majestas eruere festucam ex oculis Historiae et Posteritatis, ne illa miretur fuisse unum, qui aliqvando Augusto Leopoldo vel cum suo periculo certe multum servivit, et per dictam Maje*stat*em specialiter sub minimo sigillo et manu, et Verbo Regio assecuratus et gratus fuit, et tamen propter unum somnium bene intentionatum in Carcere computruit, et mortuus est, Universali Gratia exclusus.

Auspicetur Vestra Ma*jes*tas Augustum Suum Imperium (:cui ab Augusto primo par non fuit:) Clementia, ut ego laeto corde faciam, quod etsi flens tamen et modo facio, nempe: Ut Deum orem ut Vestrae Maje*stat*i dicat, quod olim Davidi et Cÿro, Unctus meus, Et Vestram Ma*jestat*em faciat, vel Primum, vel Quintum in Orbe Christiano CAROlum.

Sacra*tissi*mae Caesareae Regiaeq*ue* Majestatis Vestrae.

[a]Humillimus & desperatissimus
Captivus
Comes Nicolaus de Bethlen[a]

641.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. január 14.

Edes Fiam Ur*am*.

21 Xbr*is* keőlt kgd levelét vettem. Tudosittasat, dolgaimba valo faradozasat kedvessen veszem es kőszőnőm. Az Soorol valo kgd mentseget en be veszem, bizony Edes Fiam Ur*am* arnyeka sintsen Teleki Pal Ur*am* conceptussa szep, keőszőnőm eő k*nek*. Bar

...[a] [autográf]

disponalná eö kgyme mint Sogora azt az veszedelemre indult Sogor Aszszonyat az en Nehai Menyemet az I*sten*hez es a betsűllethez valo teresre, ne kenszerittetnem en arra az Extremitasra, melyről mar a Felesegem*nek* s-Fiam*nak* irtam.

A Fejervari Collegium dolgába vetkesenn tselekesznek azok a betsűlletes Emberek a kik Kaposi U*ram* hibaja miatt a Collegiumot bűntetik. D*ominus* Kaposi corrigendus Collegium alendum conservandum.[1]

Nem tudom Quo Jure Quo fine Quo zelo[2] fordithattak az Urak az fl. 160 az Haromszeki Papok*nak*, ha az en arrol tett Conscientiosa Informatiomat jol meg gondollyak. Mihi Coram Deo & Mundo sufficit Exoneratio Conscientiae.[3] Bizony tudatlan fősveny bűn azt kivanni hogy a Collegium tartson valaki*nek* Papot. A jo Urak addgya*nak* a magokebol, ne a Collegium torka mettzesevel Meg botsassanak eő kgymek addgya*nak* a magokebol, olvassak meg. Esa. 61. W. 8. Lelkebe jar kk*nek* Curatorokul ezt ellenzeni. A Debretzeni es egyeb Eccle*si*asticum Beneficiumok dolga itt Tartzali U*ram* keze altal in Opere vagyon.

Kk Familiaja dolgarol nem irok, varvann Tel*eki László* U*ra*m*at*, kinek jo szivel szolgalok tanatsommal ha fogaddgya.

Tartzali U*ramnak* irt kgd Aur. 20. de hunnet. Almelkodom kgden, ennyi irásom s-izenetemre nem ismeri kgd S*zent Kereszti* U*ramat*. Minap Bethlen Las*zlo* U*ram* fl. 100. keretett tőlle, azt mondta Ha nyarsolni akarnak, sem adhatna f. 100. Kgd azt az 20 A*ranyat* maskeppen transponallya ha mit akar, mert azonn az semmi.

Bethlen Familia nevevel irt supplicatio parjat külte kgd inclusive fel, de az Originalt nem. A Deputatio nevelis [!] a Tsaszar*nak* hogy irtak, azt irja kgd, de ide tsak az Orszage jött. A Postann a kgd levelet fel szakasztottak volt hihető a Pestis miatt, de oszt*an* a Posta Sasos kis petsettel ismet be petseteltek, most azt szamtalan levellel tselekeszik, osztann etzetezik fustőlik, de azt mondgyak nem olvassak meg, igazann mondgyake neme eők tuddgyak. I*sten*teől sok orvendetes Uy esztendőt kivanok k*nek* leanyommal szer*elme*sivel eggyűtt Bets. 14. Jan*uary* 1713.

Kdt igazann szerető Attya

B*ethlen* Miklos

[1] Kaposi urat megjavítani kell, a kollégiumot táplálni, megőrizni
[2] milyen jogon, milyen céllal, milyen szándékkal
[3] Nekem Isten és a világ előtt elég a lelkiismeretem megkönnyebbülése.

642.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. január 28.

Edes Fiam Ur*am*.

Az mint ertem az en boldogtalan Menyem meg kezdett terni. Istok es Borbara Onokaimot a kgd kezenel hagyta, melly igen jol vagyon, de a Felesegem azt irja, hogy kgdtől kerte őket, de kgd nem adtta, sőt azt mondotta kgd, hogy ha a Menyem keri viszsza, kgd nem izetlenkedik velle, hanem viszsza addgya neki. Azert edes Fiam Ur*am* en kgdt szeretettel kerem, sőt jo Lelke esmeretire, es ha szabad igy szollanom, hozzam valo Vőyi kőtelessegere kenszerittem, azokot az szegeny Arvakot, mint tűzből ki kapott Űszőgeket, ismet viszsza a tűzbe ne vesse, es annak az Aszsz*ony-na*k ha szazszor kerneis, viszsza ne addgya, mert arra kgdt, sem az eő hozzá valo szeretet vagy kőtelesseg, (.melly semmi sintsen.) sem a tölle valo felelem, (.mellynekis arnyekat sem latom.) nem tanatsolhattya, sem kenszeritheti hogy kgd oda addgya neki az en nagy meg szomorittásommal es bantodasommal, es azok*na*k az Arvaknak rettenetes veszedelmevel, hanem addgya kgd a Felesegem kezébe, I*sten* es ez Vilag Torvenye szerentis engem nagy Atyat illetvenn azok*na*k Tutorsaga Nevelese, mellyelis kgd engem igen kőtelez, a maga kgd szeretetire es szolgalattyára. Ha penig tőllem altal nem lathato ok arra vinné az Annyokot, hogy eggyaltallyaba kgd keze alatt kivanná inkabb hagyni, mint sem a Felesegem keze alá botsattani, noha kgd azzal nem tartozik, es en sem terhelhetem, de in hoc extremo casu,[1] hogy sem kgd a tűzbe viszsza vesse szegenyeket, kerem szeretettel kgdt, es a Leanyomot, ne saynallya ott leteket, visellye kgd s-a Leanyom gondgyokot, Etelek italok ruhazattyok, eggy szoval eggy batkaig minden szűksegekreől az Felesegem gondot visel meg irtam en neki, mind Praeceptor fizetese, mind Inassok szűksegere Eggy szoval mindenre. Ha Miklos Onokamot kgd a Collegiumba [!] legyen velle Istokis. Ha ott honn tartyais kgd, hadd legyen ottis ott Istok. Jobbis volna Istok*na*k akar hol Miklossal lenni. A leany*na*k penig az en Leanyimmal Az I*sten*ertis kerem kgdt ezekre, kiis kgdt

[1] e legvégső esetben

erette meg aldgya. Enis meg kőszőnőm. Űdovel azok az Arvakis meg halallyak. Ayanlom I*stennek* kgdt. Bets. 28 Januar*y* 1713
Kgdt igazann szerető Attya

B*ethlen* Miklos

643.

Galambos Ferencnek

Bécs, 1713. február 1.

Mint kedves bizodalmas Uramnak ajánlom k*nek* tehetcségemig való szolgálatomot.

Redei Laszló Uram mostani Leveleből látom, hogy az el mult Esztendöben 30. 9bris költ Levelem el fogott tévellyedni. Azert im duplázom

Copia Kglmd 2da Praesentis 9bris[1] költ Levelét vettem tegnap. hól járt annyi ideig nem tudom. Ertem a' Kglmd kivánságát hogy Kglmd Redei László, Kazinczi András és Mokcsai István Uramékot eö kglmeket javállya hogy én birállyam meg a' Szegény Unokáimról meg ugyan más Unokáimra Isten csuda Itéletiböl szállott jocskáknak Kglmdtöl való le adása és én töllem való kézhez vételinek Testimoniumára. Ezt édes Uram én jó szivel meg cselekszem csak tudgyam előszször hogy micsoda jok azok, mert látatlan dologról mit tudok csinálni Azér kérem Kglmdt azon becsületes emberekkel Registráltassa Kglmd és azt a' Regestrumot külgje fel a' Sogor Redei László Uram minél hamarébb legyen vége, mert igen hellyesen irja Kglmd hogy mind a' ketten bizonyvén Emberek vagjunk az Aszszony eö Kglme köszöntését igen becsülettel vészem, és kivánok eö Kglm*enek* szép Galamb fiat. Ajánlom Istennek Kglmdt. Datum Viennae Die 30 9bris 1712. En most is ezen kérem Kglmdt és Ajanlom Isten oltalmaba*n* Datu*m* Viennae. 1. Febr*uarii* An*no* 1713.

[a]Kgd köteles szolgaja

Bethlen Miklos[a]

[1] folyó november hó 2-án

[a]...[a] [autográf]

644.

Simon Mihálynak

Bécs, 1713. február 8.

Anno 1713. 8. Febr*uarÿ*

Edes Simon Mihaly U*ram*

Nekem sok okokra nezve itt Betsbe senkivel ollyan Confidentiam nintsen mint kgdel, tudvann kivaltkeppen hogy kgd eleitől fogva a Bethlen Familia*nak* jo akaroja volt. Ennek azert ha valaha kivantatott a kgd szolgalattya most az ideje hogy kgd szolgallyon, mert az mint ertem a Kamara az Apafi Joszagba valo Successiojat ennek a Familia*nak* controvertallya. Azonbann ugy hallom az szegeny boldogtalan Hertzeg Ebesfalvat elis akarta adni rendkivűl arra felett valo Summann. Mellyet felek a Relictais el fog kővetni mert a szőrnyű adossaga, es Tanats adoi ra veszik. Azert en kgdt az egeszsz Familia nevevel erre kerem, ezt igyekezze praevertalni tanattsaval az Aszszony előtt, de semmit ne az en szommal, sőt ezt az en requisitiomot se jelentse kgd se Sz*entkereszti* se Tartzali U*ramnak*, mert en a Vajdanak sokkal vagyok adoss, es ennekem nagy karomra lenne ennek ki menese. Nem emlegetem en itt, de szűkseg k*nek* remonstralni Verbőtzit. 1. Ult*imus* Deficiens, Relicta tehete ollyan Gulosa Venditiot &c. 2. Fogaras Fiscalis. 3 Hunyad s a tőbb Tökolyi Joszag Zalogos. Tuddgya Kegd en velem mint alkuvek Lite pendente meg. A*nno* 1702. &c. 4. Radnotot penes Apellationem Directoris Tran*sylva*nici[1] a Delegatum Judicium el itile a Kezeből Sz*entkereszti* U*ram* kezebe vagyon az Sententia A Tsaszar nekem adta, el bontak ugyan; Es en el hiszem ennekem ez utann sem addgyak, de az a Sententia a Kamara*nak* szinte eleg leszen, hogy el foglallya tőlle, Kivalt mar deficialvann az Hertzeg Sőt pro pallio aztis vetheti. Donatum fuerat C*omes* Nicolao Bethlen Ille per notam amisit. Ergo Fiscus Vi Judicii Delegati. Per Defectum Apafii. Per notam C*omi*tis Nic*olai* optimo Jure habet Radnoth.[2] A Tőkőlyi Joszágokbannis tuddgya kgd az en Donatiomot Statutiomot Tablann

[1] az erdélyi igazgató fellebbezésére

[2] Bethlen Miklós grófnak adták. Ő jószágvesztés folytán elvesztette. Tehát a különbíróság ítélete, Apafi halála, Miklós gróf jószágvesztése folytán a legteljesebb törvényességgel bírja Radnótot.

valo Peremet. Lite pendente valo Contractusomot En, es az en Gyermekem nem szoll, nemis bantya, de abutalhat az ollyanokba a Fiscus az en Notammal, talis qualis igazsagtalan legyenis. Radnothoz penig in realitateis bizony semmi Igazsaga sem volt az Hertzegnek. 5. Balasfalvahoz sok praetendens van, az mint a Compilatabolis ki tettzik. Mitsoda mind ezek*nek* a Sequelaja es Conclusioja. Az. Hogy az Apafi Joszagot ugy őrizze az Őzvegy mint az Szeme fenyet Es se el ne idegenittse se Adossaggal azt ne terhellye. Mert ha a tőbbiből mind ki esnékis, mint hogy ex praemissis patet,[3] hogy bizony kiis eshetik, de abba meg nyughatik holtig, mert abba az Bethlen Familia vi perpetuitatis & suae successionis fundamentali Jure[4] manutenealhattya etiam contra Fiscu*m*[5] Az penig mint maga Attyafia*nak* gonoszat sem kivanynya bizony En sem kivano*m* azt az I*st*en tuddgya. De en ne*m* adok Tanatsot neki, mert tsak azert sem lenne jo, hogy en adom.

Hallom Valami Ura Fassiojara valo Consensus kerest jovallana*k* neki. Az leszen bizony a Fiscus kezebenn adando ellene valo Fegyver. Consens*us* requirit Informatione*m*. Informatio Productione*m* & universalem Denudatione*m* Et mille labyrinthos.[6] En bizony a Familiat a Productiotol Igazsag szerent nem feltem Ha penes Publicatione*m* secundum Leges Tran*sylva*nicas[7] Tablann leszen. De Kamara*nak* Fiscus*nak* de Bono non Fiscali[8] producalni. Ubi Jus. Ubi Leges. Quale Exemplum.[9]

[a]Hallom A Csaszar vagy Camara Vallallya magara minden Adossagat &c Es addig itt üllyőn. Ugy bizony meg lehetne. Fogarast adná oda a Fiscus*nak* Annak az arrabol Conte*n*talnak a Creditorokat. Azonkivűlis most sem birja, tsak nyomorog velle. Mikor a Fiscalis Productio lőn Fejervaratt 1702. Azt monda Eckler Ur*am*. Tantas abalienationes fecit Do*mi*na Principissa. Non tantum absq*ue* pecuniae depositione potest relui per Fiscum, sed adhuc Do*mi*nus Princeps manet debitor Fisco 5 vel 6 millia

[3] az előbbiekből nyilvánvaló
[4] a folytonosság címén és az öröklődés alapvető jogán
[5] a kincstárral szemben is
[6] A beleegyező okirat tájékozódást kíván, a tájékozódás tanúvallatást és mindennek feltárását és ezer bonyodalmat.
[7] az erdélyi törvények szerinti kihirdetéssel
[8] nem kincstári birtokról
[9] Hol a jog, hol a törvény, micsoda példa?

fl.[10] Sap*ienti* Satis. Ezt az Irast iol meg olvasvann Kgd, viszsza varom Kgdtől. Nem azert hogy Kgdhez diffidalnek, mert ha diffidalnek ezt sem irta*m* volna, hanem azert hogy az Irasomot ne*m* akaro*m* masutt lenni.[a]

645.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. március 1.

Edes Fiam Uram!

6ta Februarÿ költ kglmed Levelét vettem. En kg*ne*k semmit nem irhatok többet a' mit az előtt irtam, mellyet kglmed eddig el hiszem el vett.

Feleségem irja hogy kglmed nem hiszi hogy Husztrol vagj mongjam inkább és hellyesebben a' Fiscalitásról Informatiot adgjon a' Deputatio, bizony édes Fiam Uram ha eö kglmek azt meg nem orvosollyák az én szemellyemben a' maradekotokis meg sirattja minnyájatok*na*k hiszem azt az Informatiot maga ez a' Camara kivánnya, én bizony csudalkozom eö kglmeken azért kérem kglmedet hogj mind maga kgld mind penig Josef Fiammal és Bethlen János Öcsém Urammal solicitallya azt az Informatiot. Unokaimrais kérem kglmdt ne szánnya gondot viselni. A' mint irtam ez előtt is kglmdnek Ajánlom Istennek kglmdt. Datum Viennae 1 Marty. A*nno* 1713.

[a]Kgd szerető Attya

B*ethlen* Miklos[a]

[10] Ilyen elidegenítéseket csinált a fejedelemné asszony. Nemcsak, hogy pénz letétele nélkül válthatja vissza a kincstár, de a fejedelem úr még adós maradt a kincstárnak 5 vagy 6 ezer forinttal.

[a]...[a] [margón, körbehaladva]

[a]...[a] [autográf]

646.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. március 8.

Edes Fiam Uram. &c.

Tartzali Ur*am* mondgya nekem, hogy a kgytek Dolhai Joszagrol ide fel küldeött Memorialeja s-ahoz valo irások eő kgyme kezehez nem jeottek. Azonba panaszolkodik, hogy kgytek tsak kivannya az szolgalatot, es eois oromest szolgalna, de kk semmit sem fizet, eő maris kőltőtt a kgytek dolgara. Tsak a level valtast sem győzi a Postánn az Erdelyi Urak levelere. Ajanlom I*sten*ek kgdt. Bets. 8. Marty. 1713

Kgd szerető Attya. B*ethlen* Miklos

647.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1713. április 8.

Edes Fiam. &c

19. Marty keőlt leveledet vett*em* Summásonn azt irom. Jol irod. Mig ez le megyen, az Erdelyieket el addgyak. &c. Ez ugy lehet soha le ne*m* megyen, mert az előtt vagyott le, most azt mondgya, ne vigye az I*sten* eőtet soha Erdelybe. Ezert eggy Orat se varakozzál, oda be valo Szerentset el ne mulass. Tsak az adossag miatt az egeszsz eletedet meg ne ronts. Ha az mint az előtt irtad vala, hogy a Kemeny Leany szep s-jo. Latom mostis oda sodoritt az elmed. Jobb azt venned, az sem szinte koldus, meg segitt az I*sten* az adossag arantis benneteket. Avvagy meszszere halasztod hazassagodat. Ugy meg el vetemedel az I*sten* meg ver. En ige*n* Ven ember Rab vagyok Anyad beteges. I*sten* tanittson meg s-aldgyon meg Bets. 8. Apr*ilis* 1713

Edes Atyad

B*ethlen* Miklos

[a]Ugy hallom Banfi Urfi fel hagyott a Redei Pal Ur*am* leanyann azt igen szepnek hallom.[a]

[a]...[a] [margón függőlegesen]

648.

Teleki Sándornak

Bécs, 1713. július 8.

Edes Fiam Ur*am*. Es Edes Leanyom &c

Gernyeszegenn 24 Juny keőlt leveleiteket kedvessen vettem kgytek reszeről. A dologra nezve keservessen. I*sten* meg aldgyon az en Arva Onokaimmal el kővetett, es el kővetendő josagtokert. Irtam a Felese*gemnek* Fiam*nak* a dolgokrol En Edes Fiam Ur*am* itt teőbbet bizom kgdhez mint Atyamfiaihoz. Sietni kell a dologgal felette igen. Nints Edes Leanyom semmi vetek a te ritka irasodba. Eleg nekem a te engedelmes szereteted, es az I*sten*hez en erettem valo imadsagod. En vilag tsudajara igen jol vagyok. Isten Legyen Edes Atyatok Bets 8. July. A*nno* 1713.

Kegdt igazann szerető Ven Rab Attya

B*ethlen* Miklos

649.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1713. augusztus 12.

I*sten* meg aldgyon Edes Felesegem s-Fiam

Ez előtt negyed napi igiretem*nek* im eleget teszek. Jo egessegbe vagyok. I*sten* veletek. Bets. 12. Aug*usti* 1713.

Tőkelletes Ferjed Edes Atyad

B*ethlen* Miklos

Deserdin Titulusat ird meg Josef.

650.

A guberniumnak

Bécs, 1713. augusztus 12.

Méltósságos Erdéllyi Regium Gubernium. Nekem kedves bizodalmas Uraim .s. Atyamfiai.

Istennek eö Felségének, Es a mü Dicsösséges Monárchánknak, az mü Edes Hazánk Igazgatásának fel álittásába való Gondviselését alázatos háláadással és engedelmességgel csokolnom; Es kglmeteknek mind közönségessen, mind külön külön személlyessen azon Istennek áldását kivánnom, kereszténi és Haza, .s. kglmetekhez Atya-Fiui köteleségemnek ismervénn, kivánom hogy Isten a' kglmetekbe kezdett, Munkaját maga Dicsösségére Monárchánk eö Felsége kedves hasznos szolgalattjára. Edes Hazánk nyugodalmára. Es kglmeteknek személlyessen üdvességére, becsülletire, és maradékinak is örömökre igazgassa és szentellye meg Ammen.

Ajánlom azomba Arva romlott Házamat kglmetek Atyai Protectiojába ki az eö mostani Isten probájába sokot szenved és kglmetekhez follyamodik haborgattatásiba. Kérem kglmeteket bizodalmasson: Gondollya meg ezeket. Qui stat, videat ne cadat.[1] Enis állottam. Hodie mihi, Cras tibi.[2] Ha kglmetek az én Házam bajaiba nem oltalmazza az Haza Törvényét, azont igérje a' maga Hazainak .s. maradékinak. Meg világosittják ök magok nyavalyájokot, és az oltalmot meg szolgállyák, és én is Isten elött valo Imadságommal meg igyekezem köszönni .s. hálálni; Az ki noha most az én Házam iránt láttatik alunni, de bizony el nem hagyott. Kinek is szent kegyes oltalmában ajánlom kglmeteket. [a]Viennae. 12. Augusti 1713.[a]

Kglmeteknek [a]Ven kőteles Rab Attyafia szolgaja
Bethlen Miklos[a]

651.

Rhédey Júliának

Bécs, 1713. szeptember 2.

Isten meg aldgyon Edes Felesegem. &c.

15 es 21. Augusti keőlt Leveleidet vettem hiba nelkűl. Latom hogy az melly ket Levelet en neked 5. Augusti irtam, az a kezedhez nem ment. Az eggyiket Nalatzi Lajos Uramnal kerestesd, abba

[1] Aki áll, vigyázzon, el ne essen.
[2] Ma nekem, holnap neked.
[a]...[a] [autográf]

voltak hul mi dolgok Guberniummal mivel. &c A masik tsak egessegemreől valo volt.

En a te leveleidet minden holnaponkent kűlőnn kis kőtesbe kőtőm Valamikor penig nektek irok, mindenkor a Calendariumba a nap szammal ellenbe fel irom Miert [nem] tseleketteted teis azt avval a rest Joseffel. A te leveled hatarais mihelyt erkezik mindjart fel irom, mikor keőlt, s mikor vettem.

Juliusba nekem irt leveleid ezek. 4d. 10. 18. 24. 28. 31d. Augustusba penig. 5. 8. 15. 21.

A Radnoti kőtesből kűlgye parba Josef. 1. A Csaszar in *Anno* 1696 arrol irt levelet Apor*nak* s-a Guberniu*mnak* s-nekemis fogott volt Assecuratiot adni akkor. 2. Az mint en akkor a Camara*nak* Taxat fizette*m* volt fl. Rh. 1000.

Az Ezűst Marharol regenn valaszt irtam. En jo egessegbe vagyok Az Udvaris itt vagyon eő Flgekkel jo egessegb*en*. A Guberniu*mnak* a Levelet ha őszve gyűl vigye meg Josef. A *Gene*ralnakis tsak meg kell adni, ha ki jöttis Deserdin Ur*am* Erdelyből, mert Zabolat kardeba sokaig nem lehet hagyni, Oda penig az Oeconomiarol kell para*n*tsolni. I*sten* veletek Bets. 2. 7br*is* 1713.

En teghnap leptem 72.dik Eszt*endő*be. I*sten* mire tart eő Flge tuddgya Abrazatom Erőm Egessegem azonn mint Szebenbe.

Tőkelletes Ferjed

B*ethlen* Miklos

652.

Rhédey Júliának

Bécs, 1713. szeptember 30.

I*sten* meg aldgyon Edes Felesegem benneteket. &c.

Irhatom, Istene a Dűtsősseg, a kinek keze[be] vagynak a Kiralyok Szivei, Kiis a mű kgyls Csaszar és Koronas Kiralyunk szivet erre hajtotta az Felseges Ministerium egeszsz meg eggyezesevel, hogy en tőllem Reversalist vegyenek, hogy az eő Felsege hire es kgyls akarattya nelkűl Szallásomrol, es az Varosbol ki nem megyek, es ezt meg advann en, ez utann Szoldat engem ne strásálylyon. En ezt a Reversalist meg adtam ma, ihol vagyon a Parja, es a Strasakot ezenn Oraba el is vivek a Szallásomrol, [Ho]gy ennyire Szabadonn vagyok az [Istennek] haala. Ez ugyan meg nem tellyes szabadulas, de olyan meg kőszőnhetetlen sengeje az I*sten*

es a Csaszar Kegyelmessegenek, hogy annak bő tellyes Aratásarol nem kell ketelkedni Addgyatok hálát I*stennek*, es őrűllyetek, de velle felette ne ditsekeddgyetek, ne hiresittsetek, elmeteket kivalt roszra velle ne emellyetek, hogy valamint alkalmatossagot ne addgyatok, az en Szabadulásomat nem kivano Irigyseg*nek*, hogy az eő Felsege el kezdett kegylseget bontogassa, es akadalyozza Szabadulasomot, mint eddig. Eszetek legyen es Szilide[nn hal]-gassatok.

Az Huszti Penz Interesetis ismet el vegezte a Camara Praeses, az arrol valo Decretumot most irjak, remenlém a jővő Szeredai Postann el küldhetem hozzatok. Ebből addgy Betlen[a] Laszlo Ur*nak*.[a]

En az enyimekkel jo egessegbe vagyok. A Betegsegis itt kissebbedik I*stennek* legyen haala. Eő Felsegekis itt jo egessegbe vadnak. Utolso leveletek hozzam keőlt 10. 7br*is*. A tű Supplicatioitokot eő Felsege*nek* be adattam, jol indultak valujann, I*sten* minde[nn]ek jo veget adgya. Ezt a levelet kivaltkeppen meg tartsatok Isten tovabbis vigasztallyon Edes Felesegem, s-Fia[m] minnyajann benne[tek]et. Bets 30. 7bris A*nno* 1713.

Tőkelletes Ferjed s-Edes Atyad

B*ethlen* Miklos

Reversalis Parja.

Post[quam] S*acratissi*ma Caesar*ea* Regiaque Catholica [Maiestas Dominus] natural*iter* Clemen[tissim]us Christiana misericordia erga me mota benigne annuisset: Ut Vigiliae militares, quae jam a 9 annis ante portam Hospitii mei, veluti Arresti custodes continuo stabant, tandem amoverentur. Ego Comes Nicol*aus* de Bethlen prostratus in terram, sicque actis pro hac Clementia gratus; Simul fide mea Christiana & Nobili voveo, & juro, S*acratissi*maeq*ue* C*aesareae* R*egiaeque* M*aiesta*ti sub poena debiti mei Homagii promitto, e meo Hospitio, minus ex hac Urbe Viennensi me nunquam ab sine praescitu altefatae Suae M*aiesta*tis S*acratissi*mae et benignissima dispositione consequente egressum.

In cujus rei majorem fidem R[eversale]s hasce m[anu propria] [...] subscripsi, & solito meo Avitico Sigillo confirmavi. Datum Viennae 30. Sept*embris* A*nno* 1713.

C*omes* N*icolaus* de Bethlen
L*ocus* S*igilli*

...[a] [a név utolsó három betűjétől a margón]

653.

A guberniumnak

Bécs, 1713. november 1.

Meltosagos Regium Gubernium Nekem kedves b̃izodal*mas* Uraim &c

Mint hogy az en Fiam*nak* Josephnek mind a Nemes Varmegye, mind az Huszti Joszag vegett Maramarosba ki kell menni, kerem bizod*almas*on kket Passus, es ha mi egyeb segittsegert meg talalylya kgyteket, legyen jo akarattal hozzaja, mellyel kk egesz házamot kőtelezi maga szolgalattyara. Ajanlom I*sten* kegyes oltalmaba kket. Bets. 1. 9br*is* A*nno* 1713

Kgytek kőteles szolgaja Attyafia

G*roff* Bethlen Miklos

654.

A haditanácsnak [?]

S. d., [Bécs, 1713 ?]

Ratione Ill*ustrissi*mi D*omi*ni Georgi[i] Bzicdossÿccki Stabuli Praefecti Poloniae, Informatio humillima.

Quantum ex illius Ill*ustrissi*mi D*omi*ni Memoriali ad Suam Sacratissimam Caes*areo*-Regiam Ma*jesta*tem directo video: Depraedatio illius Oppidi Kosow per Praedones facta est in Anno 1698. Ut autem in literis piae memoriae Baronis Eytner Commendantis tunc Husztiensis A*nno* 1698. 28. July ad Excelsum Consilium Bellicum datis scribitur. Praedones illi fuerunt[a] ex Co*mita*tu Szathmar et Distructu [!] Kővár, et Tran*sylva*nia. Sed probabilius est illos ex Variis et pluribus partibus fuisse, quam ut D*omi*nus ille Commendans, vel alius quisquam scire potuerit, quia famosus ille Archy praedo Pyntye multos et ex variis Regnis et Regionibus, etiam ex Turcia habuit socios. Ut idem D*omi*nus Commendans in literis ad Excelsum Consilium Bellicum 24. Jan*uarÿ* 1699. datis de Tömös Vár meminit, et 300. 400, quamvis forte cum aliqua auxesi.

[a] [javított]

Undecunq*ue* vero fuerint, nil refert, quod fuerint et quod inter multa caetera Latrocinia oppidulum illud etiam depraedati sint, certum est, de quo etiam ego tunc audivi, ut pote qui eram tunc Supremus Comes Co*mitat*us Maramaros, non quidem ab Illustrissimo Domino Bzyedoszyccki nec a' Damnificatis requisitus, sed a' meo Vice Comite informatus Cui quamvis ad hoc alias etiam obligato ego, et Gubernium etiam Regium Tran*sylva*nicum serio ⟨serio⟩ demandavimus, ut tales Praedones quo diligentius, et severius persequatur quod ille etiam fecit, Multos enim ex Co*mitat*u Nobiles et Hajdones ad praedones persequendos misit, ubi etiam unus bonus Nobilis Jónás Szaplonczai per Praedones in illa Accione occisus est, cujus meminit obiter Do*min*us Commendans, alias Co*mitat*us et officialium ut ex ipsis etiam his copiatis literis apparet parum[b] Amicus, ut qui omnia quae Co*mitat*us agebat, suae dispositioni, et suis Hajdonibus, qui tamen non erant, tribuit, et Co*mitat*ui in multis valde gravis erat. Unde etiam magna Postea inter Co*mitat*um et illum Contentio et Inquisitio de excessibus ipsius per Gen*er*alem Rabutin facta, et Coram Excelso Consilio Bellico lis agitata fuit Unde qua*ntum* illius contra Co*mitat*um sugillatio tenere debeat, judicio major sapienti submittitur.

Quod porro ad illam 180 vel 170/m florenor*um* Polonicor*um* praetensionem attinet; Ab illo toto[c] tempore, et si usq*ue* ad A*n*num 1703. scilicet a' Casu illo, per 5 Annos om*ni*bus rebus pacatis, et Regium Gubernium, a' quo Maramaros dependet, omni petenti Jus dixit, et ego talis qualis et illius Membrum, et Co*mitat*us illius Supr*emus* Comes fui, a' nemine tamen nostrum[d] Justitiae ad*minis*tratio petita est, quae nequaquam denegata fuisset, super quo, et Gubernii, et Co*mitat*us illius Protocola consuli possunt

Prout porro Do*min*us Praetendens scribit, quod ad Mandatum Gloriosae Memoriae Caesaris Leopoldi Do*min*us Gen*er*alis Rabutin in Co*mitat*um, de solvendis 170/m fl. Sententi*am* pronunciaverit, de eo nihil scio, nec capere possum, nisi post Arestum meum id factum est, nam si antea fuisset, impossibile fuisset, quin Co*mitat*us mihi subjecti tam magni Oneris saltem Notitia ad me etia*m* pervenisset.

Alias Excell*entissim*um Do*minum* Gen*er*alem Rabutin tantum

[b] [a szó utolsó két betűje autográf beszúrás]
[c] [javított]
[d] [javított]

abest de 180/m imo ne de 18. quidem florenis unquam solebat judicare nec in Tran*sylva*nia, nec in Maramaros, nempe observans Ar*ticu*lum 17. Diplomatis.

Quod si D*ominus* Praetendens illam sententiam producet, spero Benignitatem Augustam totam Causam ad Gubernium Regium Tran*sylva*nicum remissuram, ut Co*mita*tus ibi respondeat. Et haec est humillima mea quam in hac materia dare possum Informatio quam, ut et meam vilitatem, summatum Gratiae humillime submitto.

[e]Excellentiarum Quibus hoc scire convenit Respective

Humillimus & Obsequentissimus
Servus
Comes Nicolaus de Bethlen[e]

655.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. január 24.

Edes Fiam Ur*am*. Istentől orvendetes Uy esztendőt kivanok kgydnek.

8. praesen*tis* keőlt kgd levelet vettem kedvessen es Teleki Laszlo Ur*am* halalara nezve szomoruann, mind az Ecclesia, mind az Haza mind a kgytek Hazara Familiajara nezve, de Is*te*n dolga juthat kgd*ne*k eszebe, sokszor meg jővendőltem, bizony ki iszsza magat Is*te*n tőbbeketis oltalmazzon.

Tartzali Ur*amna*k irt kegd levelet olvastam. Rovidedenn, ugy mint kgdbe edes Gyermekem vilagi szerentsejet kivano Attya lelkem ismereti szerent ezt irhatom reá. 1. Hogy kgytek Familiaja sok dolgai sollicitatiojara eggyik ide jőyőn szűkseghesnek latom. 2. Hogy ad 1. Marty itt legyen, mert ha Eugenius Fejdelem onnan fellyűl le jeő, es az Erdelyi Candidatiok az Tisztsegek arant a Conferentiakonn resolvaltatnak Quod ad Honorifica[1] az utann itt kgytek hejaban farad, Ugy latom penig kgd leveleből, hogy a menyire az 100/m forint, a Betsűllet meg meg annyira haborgatytya kket. 3. Ebből a nagy, noha igaz Praetensiobol, hogy kgytek

[e]...[e] [autográf]

[1] ami a tisztségeket illeti

derek Consolatiot vehessen, latva hiszem, mert nem tudom honnet s-miből contentaltathassek, hanemha 1. per officia & honores[2] 2. Ha a kk kezebe levő sok Fiscalitasba meg haddgyak 3. Ha a kgytek regi Ős talam mar Bihar Zarand Bekes Varmegyekbe porra lett Joszagi pusztait meg addgyak. 4. Kaszoni Uram fel jovetelere halasztattak minden dolgok, kiis harmad naprais talam itt leszen, Es quod ad Officiorum resolutionem[3] Eugeniust sem varjak talam meg. 5. Kgd maga szemelye ide joveset, noha en igen szeretnem, de nagy contraria ratiokra nezve absolute nem jovallom. Pestis felőll meg lehetne, mert az mar meg szűnt nagy reszent, nemis volt felette mergessen, seőt ehez a nagy sokasaghoz kepest igen gyengenn, mar Isten tavaszszal mint addgya maga tuddgya tsak egyedűl de mas okaim vagynak Ugymint 1 kgd en Vőm 2. Kgd noha bűntelen, de en miattam ket esztendeig Rab lőn. Ez noha commiseratiora valo Meritum lehetne, de a Vilagtol ellenkezeőt kell varni. 3. Erdelyi Malevolusink azt tuddgyak kgd engem akar szabadittani, es azert a kk dolgait szemelyetis meg feketittik. 4. Ittis minden kgd munkait az en Tartzali altal valo Informatiomnak tulajdonittyak, es Ürőm leszek mindenűtt, noha ok nelkűl, es kgytek kart vall. Mellyet azert irok eleve meg. 6. Jovallom azert, hogy mivel Teleki Mihaly s-Pal Uramon Kurutz bűz vagyon, Josef Uram jőyőn, hamar, es ugy, hogy itt sokat ne űllyon, mert ha harom holnapig hasznot nem teszen 3. esztendeig sem teszen Pelda Teleki Laszlo 5 Esztendő 40/m forint. Isten kket tanittsa segittse. Bets. 24. January 1714

Kgd igaz keresztyen szerető Attya

Bethlen Miklos

656.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. január 27.

Edes Fiam Uram. &c.

24. bővőnn irtam knek, Tartzali Ur dirigalta Simon Mihaly Uramhoz. Kaszoni Uram mar itt van, ugy hiszem siettetni fogja a Tisztek resolutiojat.

[2] hivatalok és tisztségek által
[3] a tisztségekről való dőntéssel

Enyedi Istvan Ur izent fia Samuel altal, hogy a Varadiaktol vett haz alkalmatossagaba eő k*nek* adoss a Collegium f. 200. Mint az alom jut valami arnyeka eszembe, kgytek mennyen vegere, en el hiszem nem hamissan praetendallya Kolosvari Papai Ur*amek*is tudhattjak Ollyan Emeritus nagy tisztesseges I*sten*tőlmeg latogattatott Embert vigasztallyon meg kk az arantis az Igassaggal. Ajanlom I*sten* kegyelmebe kgdt Bets. 27 Jan*uary* 1714

K*nek* keresztyen szerető Attya

B*ethlen* Miklos

657.

Bethlen Lászlónak

Bécs, 1714. március 31.

Édes bizodalmas kedves Öcsém Uram! Kglmed 14 Martii költ levelét becsülettel s kedvesen vettem. 72 esztendős bilincses kezem keveset írhat. János öcsém uramnak és Jósef fiamnak mit írtam, kglmed látja. Isten segítse kglmeket. Kglmed Getzi fiába esett szomoruságának bizony compatiálok. Istok bátyja is kglmednek abba hala meg. Méreg a bor a gyermekeknek. Isten kglmeteket vígasztalja, több szomorúságtól oltalmazza. Nekem is egy Getzim abba hala meg. Hát 17 gyermekembe hány vagyon. De Christus Urunk mit mond Luc. 18. 16. Bocsássátok én hozzám a gyermekeket. Ajánlom Istennek kglmedet. Bécs. 31 Martii 1714. Kglmed szolga vén rab atyjafia

Bethlen Miklós

658.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. március 31.

Edes Fiam Ur*am*. &c.

15 Febr*uary* kőlt kgd levelet vett*em*. En Teleki Pal Ur*amat* valamibe tudom seghitt*em*, tsak fogaddgya. Magam irtam Memorialist, mar lassa mit mivel velle. En mind az I*sten* Háza. Mind az Haza. Mind a kk Házara nezve ezt latn*am* jonak Eggyezne meg kk. Teleki Josef Ur*am* kerne az Haromszeki Kapitanysagot. Josi-

ka Imbre Ur*am* a Fejer Var*me*giei Fő Ispansagot. Es igy hadd lehetne kgd Tordaba, maskent en bizony felek ki reked kgd. Igy izentem Tel*eki* Pal Ur*amna*kis, [a]de talam ezt az ott honn valo Candidatiok nem engedik, bar ott jutott volna kk*ne*k eszebe.[a] I*sten*nek ajanlom kgdt.

Bets. 31. Mar*ty* 1714.

Kgd szolgalo szerető Attya

B*ethlen* Miklos

659.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1714. március 31.

I*sten* aldgyon Edes Leanyom &c

Leveledet, es a Fa hey Vizet igen kedvessen vettem I*sten* aldgyon meg, hogy Ven Rab Apadrol meg emlekeztel. En meg jo egessegben elek. I*sten* tegedetis szerelmesiddel boldogittson. Bets. 31. Mar*ty* 1714.

Edes Atyad.

B*ethlen* Miklos

Addgyatok eggyűve Miklost Istokkal, jobbannis tanul*na*k, kevesebb költsegetekis leszen.

660.

Rhédey Júliának

Bécs, 1714. április 7.

I*sten* meg aldgyon Edes Felesegem. &c

25. Mar*tii* keőlt leveledet vettem. En Josef*ne*k es neked ihol menyit irtam, a kezemis el faradott Kerlek Lelkem az Adossag dolgabol ne busitsd annyira magadot sem engem. Olvasd meg az en Testamentumom eleit. Huszon eőt 30. ezer Forintal vagyok ados. Azt Huszt es az Haboru, es ez a Martyromsag tsinalta: Vettem 100/m forintig majd Joszagot. Mit epitettem. Ezűst Arany

[a] ... [beszúrás]

Marhád vagyone s-a tőbbi. Vane Isten György Eőtsemnekis mindenek utann idővel meg fizethettek. Szepenn kell felelni En jol vagyok. *Is*ten veletek. Bets. 7. Apr*ilis* 1714.

Tőkelletes Ferjed

B*ethlen* Miklos

661.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1714. április 14.

Instructio a' Feleségemnek s a' Fiamnak *Anno* 1714. 14 Aprilis.

Hogy mint kellessék Istent hiván segitcségül Maramarosi Somkadi, Csengeri Csarodai aprolékos és el széllyedett, de mindazonáltal egymáshoz közel lévö és egymast segithetö Joszágocskákbol egy Tisztesseges Fö embernek való Jószagot oszve szerkesztetni a' melly ollyan legyen, hogy az én Erdéllyi S*zent* Páli és Vajda Kamarási Joszágimmal, ha mind a' kettöt egjüvé tennék is, el érkezzék, vagy még meg is haladgja, mert ez igen könnyü dolog és ehez nem kell egyebb, hanem csak:

1. Ött Béres Eke és Szekér mellynek edgyike Taraczközön légyen, négje penig Somkádon .s. Csengerben.

2. Es egy jó Gondviselö, a' ki mindenik Joszágra gondot viselylyen, és Tavasztól fogva Őszig, Magyar országban Somkadon, Csengerben lakjék többet, Telbe penig Taraczközön, mindazonáltal mind Télbe Nyárba, mind edgjiket, mind masikot, a' mint a' dolog kivánnya meg nyargallya meg járja.

3. Kivántatik egy Vecé Tisztartó Forma jo Biro Taraczközön, meg más Somkadon, a' kik az Fö Tisztartó másutt való létében gondot visellyenek szintugy, mintha a' Tisztartó ott volna. Ezt az Büszke Bolond ember nevezné a' Nagy Tisztartot Praefectusnak, avagy Udvarbironak, és amaz más kettöt Tisztartónak avagy Vice Udvarbironak, De édes Fiam .s. Feleségem, mi ugy ne bolondoskodgyunk Föld Fazékhoz Füz fa kalán kell, *vagy* jo.

4. Két Tisztartót, ugy mint külön Taraczközön edgyet, és mást Magyar Országba tartani el futó boloncság volna, nem csak a' fizetés miatt, hanem kivált képpen azért hogy az a' két Tisztartó csak veszekednék, és edgjik, a' masikot a' mikor kivantatnék emberrel .s. egyebbel nem segittené, és csak boloncság és a' tü károtok következnék belölle.

5. Ezt a Dispositiot állitottam vala fel én rész szerint abban az atkozott Farkas Sigmondba, Béres, Ökör, Szekér minden meg vala Taraczközön, Lengyel András jó Tisztartó vala, de meg ronta az Isten a' Huszti Jószággal a' Farkas Sigmond oda való Udvarbiró vagy Praefectusi bolond kevély Nevével és azok felett az eö Istentelen Természetivel, kitöl én minden jót vártam, hozzá biztam, még Máramarosi Jövedelmet 2000. forintnál többet adattam a' kezében, hogy igy leszen .s. amugy leszen, Levelében azt hazudta nékem, hogy Csengerhez vett eö 800 forint árra Jószágot. Meg ugyan hogy Técsö Várossának adott eö kölcsön egj darab határért fl. 700. Biztam a' masik Istentelen Vinczi Janos számvetésehez. Tudod te Feleségem magam meg ollyan bolond voltam, mindenkor csak az Csaszár s ország dolga volt a gondom, a magam dolgat el mulattam, sokszor te magad sem beszélhettél velem. El jöve az országra a' Haboruság, El jöve en rám ez az Istennek mire Czélózó, de majd Példa nélkül való hivatala (:övé a' dicsösség:) El fuva mindent mint a' szél, mert tudgyátok meg az mint az az Atkozott Farkas Sigmond énnékem abban az üdöben irogatott hanem hazudott, vitte el Eb a' halálával énnékem leg alább kész pénzt 4000 forintot. Másként bizony dolog hogy szép Asztagaim Majorsagaim voltanak a' keze alatt, meg mondhattja Szent Györgji ha Gjermek volt is, mi jót, mi roszszat látott Farkas Sigmond körül. Ezeket én Fiam kivált képpen tenéked azért irom, hogy legyen eszed.

6. Ollyanná csináld azt a' Jószágot, hogy magad Felesegeddel is ha Isten ad edgjütt heteket holnapokot is el lakhassál Taraczközön, Somkádon, melly a Máramarosi Ispánságra nézve is szükségessebb penig ha a' gonosz világ tölled azt is el veszi, nem csak azért hogy legyen miböl élned és jövedelmed; Hanem azért is hogj légy jó gyükeres fundámentomos Fő ember Máramarosban Huszt nélkül is, melly kivált képpen két okokra nézve igen szükséges.

7. Ha te ott Fö ember leszesz fundamentomod leszen jövendöben is (1) Donatiod mellet az Fö Ispánsághoz valo Praetensiora, mert az Isten s az Igasság nem hal meg (2) Sohult tenéked a' Terjeszkedésre igasságos és fundamentomos uton ollyan Mezöd és Modod nincsen mint Máramarosba és ott Csengeri, Somkadi Jószágok körül, mert ott mind pénzel kiváltható, mind Törvénynyel igasságossan meg kereshetö annyi Jószág vagyon az Anyád jussán, hogj Uraságok telnének ki belölle. Meg tudgya Pernyeszi Uram mondani és a' Levelek meg mutattyák, adhat Isten üdövel

teneked még eszett Tekintetet és pénzt (3) Az Anyád jussán járó Joszágban Istok, Boris, Ilona, veled nem osztozik (4) Boros Joszág szerzése is előtted lehet üdövel, a mint én a' Beregszászi szölött vettem te is vehetcz. Ne azt gondold meg, micsoda szegény vagy most, hanem azt hogy, mivé tehet az Isten. Azért el futó boloncság vólna az illyen jó fundamentomot fel hadni. Joszágot bolondul Arendába mibe adni a' Lengyelek szokták azt. Nem ollyan meszsze van az tölled hogy magad gondott ne viselhess reá.

8. Nézzétek meg a' Szent Pali és Vajda Kamarási Urbariumokot, mind ember szám mind szántó föld, Rét, Erdö, és egyébb alkalmatossagok többek vadnak ott, mint abba a' két Joszágba, csak ökör légjen, mind buzát Zábot többet vethetni ott, mint eme két helt. A' buzának Máramarosba mindenkor jobb árra vagjon, a' Béres és Magjar országi Jobbágj szekér könnyen bé viheti Máramarosba a' buzát. Taraczközön legjen esze az embernek .s. Szigethen (:Mert a' Szigeti Redei Sigmond házát magatokévá kell tennetek az osztozással:) hogy az Maramarosi Béres és Jobbágy szekér hébe hoba mikor egyéb dologtól érkezik vigyen sót oda a' Taraczközi, vagy Szigethi Házhoz, vagy mindenik herré,[a] hadd állyon készen ott, mellyet a' Magyar országban üressen viszsza menö szekér vigjen el osztán, avagy csak bérért Ujlakra; Avagy ha szabados leszen kereskedésre Somkádra Csengerbe, leg alább a' Béresek fizetése, szekerekre való kölcség .s. afféle, esztendönként ki telik belölle. De jol meg nézze az kereskedni akaro ember, csalárdságba ne találtassék, ne igyekezzék lopni a' Fiscustúl, mert nagy büntetését hallom én annak. A Jámborúl és okossan járó embert az Istenis meg álgya.

9. Most leg elsö dolog akar a' Szent Miklosi s magad Béres ökreidet,[b] akar mi formaban ha nem tudom húl veszitekis az ökröt, de Májusban okvetetlen csak állicsatok fel négy Béres Ekét, a ki Somkadi, Csengeri, Nyirmedgjesi, egj szóval a' földnek a' javát Juniusba ugarolhassa meg, bár csak más fél száz köbölre valot, egj Eke napjába leg alább ött vékára szánt és igy négy eke mindennap husz husz vékára szánthat, egj holnap alatt hat száz véka, hiszem a' Jobbágyoktól is leszen egj néhány Eke, Egj szóval azon legjetek Magjar országban .s. Taraczközön 200 köbölig valo buza vetésre igyekezzetek, hogy ha in Anno 1714. Juniusba nem szántasz, Septemberben nem vetcz, bizony in Anno 1715. nem

[a] [értsd: helyre]

[b] [előbb:] ökredet [autográf javítás]

aratcz. Ez ollyan nagj Momentum, hogy ez két Esztendei kárt teszen, ha ez el mulik. Azert akar Han atta pénz, akar micsoda fele pénz, de ez csak legjen meg, ott lakjék a Nyákán legyen Vizaknai a' mig az az Ugorlás végbe megyen, mert ez minden dolgoknak a Feje.

10. Hogj penig az Adosság fizetéstekben evvel ne rövidüllyetek, a' melly 700 forintal Redei László Uram tartozik, es azt irja nékem, hogy meg is adgya, abból tegyetek hellybe azt a' pénzt a' mellyet az emlitett ökör Eke, szekérre költötök, a több részit is annak a' 700 forintnak forditcsátok egészszen annak az fel állittandó Jószág oeconomiájára, ne egjébre[c]

11. Kérdés Ha ugaroltok is, hol vesztek magot hozzá kivált annyit? Felelett (1) Az osztozás alkalmatosságával, igasság szerint, a' mi buza aratása Redei Lászlo Uramnak a' Csarodai Jószágban leszen, felét tarcsátok magatoknak, osztatlan köz Jószág jövedelme az. (2) Taracközi, Somkadi Vetesekböl s Malomból a' mi telik. (3) Kölcsön vagy pénzel hozzá, vagj Erdélyből Sárdról, Kamarásról, De el hitessetek magatokkal minél roszszabbúl ez végbe megjen, annál nagjobb károtok leszen.

12. Tudgyátok melly nehezen kaphat az Erdéllyi Ember s a Magjar Országi pénzt azért pénz szerzésre való alkalmatossagokat ezeket mutatom (1) Mivellyék jól a' Beregszaszi szölöt. (2) Mint fellyebb is irám a' Szigethi Házat meg szerzeni, Es a' Csengeri Szigheti Korcsomákra jol gondot visellyetek, a' pénzen vett bornak is vagyon valami kis nyeresége. (3) Minél hamarébb tegyetek egj jó ser fözöre szert avagy Kobori jó Magyar ser fözött, a' kik Zábból igen jó sert tudnak fözni, avagy Németet a' mint én fogattam vala, es Taraczközön kezgyetek sert fözetni. Máramarosba igen rosz sert föznek, ha jótt fözettek, bizony általagokbanis el horgyák Korcsomán is árúltathattjátok Taraczközön .s. Szigethen .s. másútt ott Kezgyétek el egj Üstön, osztán ha Isten áldása leszen rajta a Nyereségét tarcsátok csak mindenkor arra hogy, tobb s nagyobb Üstre, és egj derék ser fözö Házra épithessétek magatokot. A' Németek között és itt Bétsben, egy ser fözö Ház, egy Uraság, Tudom én hogy nincs ott Bécs, de ott van az 5 Város, és az egész Varmegye a' kibe egj hordó bor nem terem, sem egy hordo jó sert nem föznek, bizony ha jó sert fözettek, s illendö áron adgjatok, rá szoknak. A' kicsiny Gjermekböl nö a' Nagj Ember. Találtok Lengjel Országból Pallyinka fözö Sidót

[c] [e pontnál a margón autográf beszúrás:] „Mas 300 frt. ados."

vagj Oroszt, allicsátok fel azt is, bár csak két vagj három Lombikkal, ugjan ott Taraczközön, elég Ros terem a' Nyirben, az Irhoczi Malom meg örli, Bizony abbol is ha nem csordul még is cseppen. Tudom én csak az Diszno hizlalás mit teszen (4) Disznó Nyájra igyekezzetek Somkádon az ott az edgjik Uri Jövedelem.

13. A' Sogor Pernyeszi Uram 1000 forintal ados, szinte ollyan vén ember mint én örökössön oda ajándékoznótok nem lehet, egyszer maga kinál vala eö kglme Hoszszumezei .s. Taraczközi Joszágával, melynek eö kglme a' Békességnek idején sem tudta hasznát venni, Tü talám ahoz a' Taraczközi alkalmatossághoz közél lévén földeinek Kaszálloinak, és talám Hoszszumezei Korcsomájának vehetnetek hasznát, tudom bizony a' Gjermeki sem veszik semmi hasznát. Tedd rá Josef Fiam az elmédet, azt mongja a' Magyar: Kaparj kurta, .s. neked is leszen. A' Deák meg azt mongya Ora et labora dabit Deus omnia bona.[1]

14. Soha egy Esztendörül másra ne halazd a' Tiszteidtöl való számvetel [!] azt penig mindenkor magad jelen letedbe cselekedd.

14. Aprilis 1714
B*ethlen* Miklos

662.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1714. június 2.

Edes Sógor Uram!

19. Maji költ kglmd hosszú levelét vettem, de nem szükség hosszan felelnem reá, mert az haszantalan dolog vólna, de igen rövid sem lehetek. Kglmd lovaib*an* való kárát és az Rhédei Uramékkal való dologb*an* való bajoskodását szomorúan látom, azok szomoritották kglmdet meg és dictálták kgldnek azt az hosszú levelet. El hidgje kglmd, ha az régi Bethlen Miklos vólnék fel túdnám támasztani a' kglmd lovait; de azt én tőllem és engemet kglmetektől az I*sten* el vett. Irja kgld hogj az útolsó le küldött Instructiom ellenkezik az elsővel, és hogj esztendőis belé vetődik a' mig az az osztozás meg lészen. A' mikor én először irék innét, ha akkor mingjárt kgld és a' Feleségem egj, egj, szolgáját, Ugjmint: a' Feleségem Vizaknait, kgld Csarodai Tisztartoját, vagj akár kit, ki bocsátott vólna, egjütt a' két szolga, egj szolga biróval

[1] Imádkozzál és dolgozzál, Isten minden jót ad.

vagj értelmes Nemes emberrel Máramarosb*an*, Beregbe hul ott kőzel való Jószágot mind egj cseppig szépen Conscribált volna. A' Szepesi maradott vólna hátrább, odais egj levelet vihetett vólna egj Csarodai, vagj hová való embere kgldnek, eddig bizony végeis vólna annak, az osztozásnak, bizony Rhedei Pál s Pernyeszi Uramot én nagjobb dologb*an*is meg hittem vólna; de a' miért én azt az osztozást ollyan formáb*an* itiltem szükségesn*e*k a' mint meg irtam, annak meg czáfolhatatlan ratioi vagjnak. Azomb*an* hiszem az a' haladék nékünk inkámb káros mint kgldnek, mert kgld quo quo modo ugjan csak birja addigis. Rosszúl érti kgld azt az én irásomat, hogj az osztoztatók osszák fel mindenütt a' Jószágót, és osztán úgj cseréllyétek őszve, mert nem azt tészi az, hogj Csarodán, Asztéba, Papiba &c imitt amott minden falúban fel osszák, hogj ez TT: Jobbágj júta Redei Lászlo*nak*, ez Redei Júliának, és hogj osztán úgj magatok cseréllyétek magatok kőzőtt őszve, hiszem élég világason meg irtam, hogj az egéssz Bereg Vármegjei, Szepes Vár*me*gjei, Kis Rédei, jussan kgldnek, és Rédei Júliának másutt adódgjék, egj szóval a' kgld Commoditássának mindenben kivántam kedveskedni és a' kgld intézését in fundamento et G*ene*ralitate[1] hellyben hagjtam, mert el hidd Ur*am*, nem hogj rontani, szegényitteni ⟨akarnálak⟩ kivánnálak, ha módon vólna benne Ngos Úrrá tennélek, minden irásom*na*k czéllya csak ez vólt, hogj meg lévén a' rendes Inventálás jó lelkű ismérettű emberek a' kik azoknak az Jószágoknak miniméűségét jól túdgják az aequivalentiát nézzék ki, hogj jövendőbe*n* ne vádolhassa egjik felis a' másikat, hiszem igj irtam ottis, bizony túdom én a' Magjar Jobbágjok*na*kis I*sten*telenségeket, a' tőbbinekis, oroszn*a*k, Tótnak, tudom állapottyát, hogj mire való és meddig fút, aztis túdom én, hogj nem ollyan a' Jószág mint a' Dinye, hogj két felé vágják s Lótra, fontra hánynyák, sőt ha kgldnek jobbacska részt engedis a' Feleségem, én bizony nem hogj ellenzeném, sőt javalla*m*, mert ugjan csak tőbbet fog az I*sten* nékiek adni, mint kgldnek, és én magamis alkalmatasobnak itiltem vólna mindenkor a' Feleségem*ne*k azt a' Máramarosi (&c) részt, mint sem a' Beregit, sőt ha kgld kinálta vólnais vélle nem javallattam vólna, hogj el vegje a' mint meg ismét kgldnek a' Beregi, Szepesi &c alkalmatasobb emennél.

Én bizony a' Jósef Csarodára való menésétis nem igen Urgeálom az irt, osztoztató Biráknakis én nem inhaerealok mordicus,

[1] alapjában és általában

én azt túdtam, jót cselekeszem vélle, hogj azoknak az emberséges embereknek, mind ott kőzel vagjon Jószágok, és mind a' Máramarosi, mind annak a' Magjar Országi Jószágnak, csinnyát, binynyát, a' magokéról túdgják; de minthogj Josefnek Somkádi, Taroczközi Jószág rendbe való vitelére (:és ha ismét meg nem csalna az igiret az Húszti Jószág kézhez vételére:) ki kell menni, úgj itiltem, odais el tekinthet. Azt a', túdom bizony nem sok százakra menő kévés[a] búzát én csak azért tettem fel, hogj lenne vetni búzájok inkáb az én nékik küldött intézésém szerint a' Somkádi Jószágb*an*, és bár jövendőb*en* adnák vissza, esnék kőlcsőnb*en*, ha I*sten* Húsztot kivált kezekb*en* adgja, kivált idővel ők adhatnak inkább kgldnek.

Az 700. forint es az 300. forint, melly szükséges légjen nékik most, maga láttya kgld, hadd állithatnán*ak* egj rendes oeconomiat, ne lenne ez utánis ollyan haszontalan a' mint eddig vólt, száz ház Jobbágjánál tőbből álló Jószág; Én édes Sógor Uram csak igasságat és szeretetet kivántam s kivánok mostis szerzeni kgld és az én Maradékim kőzőtt. Ajánlom I*sten*nek kgldet. Datu*m* Viennae 2. Junÿ A*nno* 1714.

Kgld

Szolgáló Sógora
B*ethlen* Miklos

Ha Húszth resigna*tio*járól in A*nno* 1713. meg vagjon az Horváth Gábor, Darvai Uramék recognitioja, nem szükség az Új vallatás. Kérem Csúzai Ura*mm*al kgldet az Árváim dolgát resummallya, már Curatorok lévén Jósef, eö folytassa, kgld jó akarattya által.

663.

Teleki Sándornak

Bécs, 1714. július 14.

Edes Fiam Uram!

Valoba meg haboritott vala a' minap a' Leányom Betegségének hire, hálá Istennek a' mint ertem ha már meg gjogjult; De a' Feleségem Leveléből szomoruan értem, hogj kglmetek ama két ezer forintot, most kéri, holott láttja kglmetek a' szemével micsoda szorongatásba vagjon most az én Feleségem más felől meg meg most vagjon fel kelő félbe, Husztnak viszsza adásával kglmetek

[a] [beszúrás]

penig arra a' pénzre nem szorult, kglmetektől penig az a' Pénz el nem vész, azért kérem halaszsza a' jövő Esztendőre, mert ha sütitek fozitekis Uram, de ugj segillyen az én Feleségem ebbe az esztendőben pénzt nem ád, ha Joszágot erővel foglaltok, szabadok kglmetek vélle, ott vagjon, csak osztán meg ne bánnya, illyen Vén igaz joakarojának meg keserittését, és ollyan Özvegjnek Arváknak Torka meg Mettzését.

Gondollya meg édes Fiam Uram kglmd és a' klgmd Báttjai, nem két, hanem tizszer két ezer forintnális többet szolgáltam én a' kglmetek Házának és az én Veszedelmemnek ennek a' Rabságomnakis a kglmetekhez való jo indulatom az oka és alkalmatossága. Az Istennel és magával a' dologgal bizonyittok ha én abban a' Tanácsban, még a' Leányom kglm*nek* adása előtt is nem oltalmaztam volna a' kglmetek Házát, bizony a' Porba volnátok, Bethlen Gergely, Banfi Gjörgj Pecri Lörincz, Szász János bizony fenékkel fel forditott volna.

Mit nem cselekettem szenvedtem én a Bethlen Ferencz Mocskolodasának alkalmatosságával kglmetekért

Micsoda Vallatás vala a' Szegény Udvezült Atyátokra bizony 60/m forintott a' kezébe tart vala már Szász János. A' Duca Vajda 16/m Aranyát, bizony meg veszik vala. Lonát nem birnátok ma, engem csaknem meg olének érette, a' rontott engemet leg inkább itt Bécsbe is, meg mongja Tarczali U*ram* irás is van rolla.

A kglmetek Ezüsti miatt vetenek ki engem a' Tanácsbol, és ugj következék osztán ez a' Fogságom.

Az Istenért kérem Uram kglmeteket, ne legjenek háládatlanok, mert az Istenis meg büntett érette, Vegje inkább kglmetek az én Házam szolgálattját mert bizony Fecske szál még arra. Et Pilo sua Umbra est.[1] Teleki Pál Uramot Pénz dolgából, kglmetek rám ne igazittsa, mert bizony a' ki Kuldushoz megjen Vendégségbe, koplalva megjen el onnat.

Azomb*an* jo szántambol irom mint Gjermekim*nek* incse meg kglmetek, fogadja a Tarczali U*ram* tanácsát, mert bizony félek szomoruan menyen el innet. Bizony félek a' Stella Uram két Lova Es a Vaj Adám Uram Contubernálissága köként ne teremjen. Ajánlom Istennek kglmdt. Datu*m* Viennae. 14. Jul*y* 1714.

Kgdt igazan szerető Attya

B*ethlen* Miklos

[1] Van még árnyéka a hajszálnak.

664.

Dujardin Ferencné Vay Erzsébetnek

Bécs, 1714. október 16.

Tanquam *Domi*nae quondam [affi]ni benedictionẽm a Deo *Vest*rae *Dominatio*ni

18. 7br*is* in feled datas *Vest*rae *Dominationis* litteras accepi, et quamvis calam*us* scribae *Vest*rae *Dominatio*nis valde [br]utus fuit et tam meos 72 annor*um* iam caligantes Paternos oculos, quam *Vest*rae *Dominatio*nis quondam nuralem valde p[u]pugit attamen ego illa conscientia qua ut miser peccator forte vel in hoc praesente anno ad faciem Dei ibo, debeo *Vest*rae *Dominatio*ni in negotio parvae Helenae nepotis meae respondere quamvis video, quod *Vest*ra *Domina*tio non consilium a me petit, sed tantum imperat, et disponit, hoc et hoc fiat.

Scribit *Vest*ra *Dominatio* quod Ill*ustrissi*mi *Domi*ni Dejerdin Filius minor sit sponsus Helenae. Quod nunc primo audio, et certe merito etiam minor [!] Quia apud no[s] in toto christiano imo credo etiam in Pagano orbe[a] elocati[o] Puellarum cum consensu Parentu*m* et consanquineorum [!] sol[et] fieri, praesertim talium minorennium qualis est Helena, quae [qua]ntum scio adhuc nec 15 annor*um* est.

Quoniam Deus Patrem [de h]oc mundo excepit cura illi*us* dei naturae et mundi Jure in me Avum devoluta est, ideo de maritatione (:in qua totius ipsius mundanae vitae feli- vel infelicitas stat:) me supra omnes consuli convenisset, et post me consanquineos,[b] tam ideo, quod a nobis nil nil nisi rectum consilium potuisset; exspectare tam *Vest*ra *Dominatio* quam Puellula tam ideo, quod Dotem Bona et in summa vitae media a me et a consanquineis exspectat. Et cum illis debet vivere, habitare, et Bona possidere. Quantum vero hucus*que* scio ex Tran*sylvani*cis consanguineis nemo consult*us* est, tantum abest, ut illi in illud consensissent.

Mea Cara quondam Nur*us*, ego conscientiam, et Paterna*m* meam obligationem violarem, si *Vest*rae *Dominatio*ni aliud aliquid scriberem, quam quod mihi conscientia,[c] et illi*us* simplicis,

[a] [javított]
[b] [előbb:] consanquineis
[c] [előbb:] nisi conscientiam

et imprudentis Puellae immaturae felicitas dictat. Illustrissimus Dominus senior Dejerdin et Juvenis quoque cum tempore diceret: Quod mala conscientia subticuit obstacula, et mala ventura tempestive ex debito dicenda.

Ego ergo quo ad uberius non informabor hoc conjugium approbare non possum. Ne putet autem sive senior seu junior Illustrissimus Dominus quod ego propter Religionem facio hoc, quia quamvis Relligio coram me supra omnia mundana est, sed quia in Transylvania ab initio communis consvetudo fuit, quod in conjugÿs ad Religionem non valde attenderunt, Quatuor receptae Religiones promiscue nupserunt, meam sororem unam Parentes mei mariaverant Baron Paulo Haller Catholico uxor Gregorÿ Bethlen erat Catholica. Volphangi Bethlen Lutherana, Alexÿ Bethlen Unitaria. Comes Apor Mikes Torotzkai habuerunt uxores Reformatas, contingere poterit ut meae Filiae nubant alterius Relligionis viris.

Nec id putent Illustrissimi Domini Dejerd[in]. Quod ego hic extraneam nationem respecto. Quia [apud] me Duae Gentes sunt in Mundo una Honestorum et alia malorum Hominum. Si meam Filiam Illustris aliquis Extraneus vellet, dum modo caetera convenienter adessent, ego non dico quod non annuerem. Etiam extra Patriam mittere Filiam, quod non sim gravatus docet Galambosiana

Sed propterea non possum approbare: Illa Puella tam immatura est, nec adhuc nubilis ut suum Bonum nesciat. Det Deus melius ne cum tempore maledicat Vestrae Dominationi innumeris vicibus [d]quaero[d] hoc breviter a Vestra Dominatione: Quo ducet illam Vir, in suam patriam Lotharingiam vel ex qua Regione est. Aut habet-
ne officium, salarium, vel companiam, ex cujus proventu vivat. Quia ut ex Bonis uxoris vivat, et ut in Bona et opes uxoris tantum se deponat (:video enim ego quod Vestra Dominatio talem spem fecit:) horribiliter falletur bonus honestus Juvenis. Quia mea Bona quocunque nomine vocanda, ita sunt constituta, ut in illis
ne meae quidem Filiae habent, quid [e]quamdiu[e] Josephus et Stephanus Masculos Haeredes habebunt. Hoc vero non ego feci, ne facio, sed est antiqua Lex in Transylvania et Hungaria in Familÿs Illustribus. Quin in alÿs Christianis etiam magis, ubi Majoratus sunt. Scit Illustrissimus Dominus Dejerdin. Sed Dominatio Vestra
ut foemina Leges et Donationes nescit.

[d]...[d] [margón autográf beszúrás]
[e]...[e] [autográf őrszó]

Jam perpendat D*ominatio* Ves*t*ra Parvum Bonum Zabola et Gÿulatelkiense unitum quidem aleret cum magna sollicitudine unum Parvam Nobilem, sed quid facit illius ⅓[f] Pars. Sicul*us* subditus est in Tran*sylva*nia vilissimus. Decimas non dat 3 dies in Hebdomata [!] laborat. Quotidie panem petit. Quod quaerit ipsemet consum*m*it. Vites nullae. Terra sine stercoratione sterilis vilis aquosa est. Ego non credo quod uni ex trib*us* cedant 25 vel 30 coloni. Domus Zabolaiensis Jure est Stephan[i]. In aliquo Fundo debebit Domus lignea strui pro B[arb]ara, in alio iterum Fundo pro Helena, Si Bonum in Minutas dividetur. Ibine more D*omi*ni vivet D*ominis* Juve*ni* Dejerdin, si aliunde secum non vehet, intra mense infamescet.

Qualia sint Ves*t*ra D*omination*is Bona Hajnatsköiana ego nescio. Ves*t*rae D*omination*es etiam bono numero fuerunt Divisionales. Portio Ves*t*rae D*omination*is suo tempore debebit dividi inter Steph*anum* Barbar*am* et Helenam. Interim Ves*t*ra D*omination* juvenis est, ex Ill*ustrissi*mo D*omi*no Dejerdin liberos poterit parere. In sum*m*a et Zabolajana et Hajnatsköiana in tot partes secta quid sunt, nisi juxta proverbium: Novem ursis unum pÿrum silvestre. Nec id sperandum: Etiam si Ill*ustrissimus* D*ominus* Dejerdin sit dives ut Bonum ad Zabola et Gÿulatelke[g] pecunia augere possit. Nobilis Tran*sylva*nus, et praesertim sicul*us* difficulter vendit sua Bona.

Interim Ill*ustrissimus* D*ominus* Dejerdin etiam plures liberos habet, credo sua Ill*ustrissimia* D*ominatio* etiam juxta morem Magnatum harum Regionum Primogenito favet. Aegre secundus cum uxore Helena una cum sua Ill*ustrissima* D*omination*e et Fratre habitabit.

Et sic ex his omnib*us* quid fiet. Deus det in melius omnia, Quando postea duo conjuges Pueri se circumspitient, et forte puer etiam in cunis vagiet, tunc animadvertent, quod Hospes et Hospita H*un*gari vere dicunt. Facile est nubere, sed difficile est bis in Die coquere, tunc Ves*t*rae D*omination*i gener convitiabitur. D*omi*nam Helenam verberabit. Et illa Ves*t*rae D*omination*i flens centies maledicet, Multos ego scio tales, ubi conjugia propter spem fuerunt,[f] et sic ipsis evenit. Credo etiam D*omi*num juniorem adhuc valde Juvenem, qui nunc haec nescit, et non considerat, et tunc animadvertet, quod Ves*t*ra D*ominatio* ipsi nebulam ostendit.

[f] [javított]
[g] [előbb:] Gyulatelthe

Quod si sua *Dominatio* Illustr*issima* P[uell]ae formam, et bonos mores [...] et tantum Bonam uxorem vult ducere. Et similiter si Puella etiam tantum Bonum Maritum quaerit, Id Bonum est, sed si spem divitias, et fortunam, illud hic non assequentur. Etiam si ego meo pristino statu essem, etiam ita inter tot Liberos, quid cederet Helenae, etiam si mea Filia esset, tanto minus in secundo ramo nepti,[h] nec potest nepos aut neptis[i] id desiderare, quod filius aut filia. Meam vero Domum istud disturbium et captivitas mendicam fecit. Scitne *Dominatio Vest*ra 40/m flor: debita illi incumbunt; Jam Sz.[j] Pal et Borgo occupata sunt, et reliqua sequentur.

Coronae tam meo Filio vivente, quam *Vest*rae *Dominatio*ni in sua viduitate quid expendit, millia facit, certe repetunt illa et certe per justitiam Zabola quoq*ue* contribuet illuc certe obliviscitur hodie mea Domus nuptias, Margaritas aureas Fimbrias emere, quando id etiam, quod habet debet in debita solvere.

Ah mea Cara *Domi*na nurus, in tempore Kurutzano, quando vidua eras, Coronae, Zabolae Sz. Miklosini potuisses sedere, te viduam Germani propter Maritum in caesaris fide mortuu*m* Et Kurutzones propter Patrem Vestrum *Dominum* Adamum Vayi qui Rakotzÿ totum fac fuit, non turbassent. Potuisset *Vestra Dominatio* in Tran*sylva*nia manere, omnia mea Bona possedit *Vest*ra *Dominatio* Quin Clavigerum St. Miklosiensem, quod uxori meae Cibinium vinum voluit mittere *Vestra Dominatio* voluit suspendi curare. Quis cogit Ill*ustrissim*am *Domin*a*tionem* ire in Maramaros, quod et hoc scribit *Vestra Dominatio* quod suam pecuniam expendit. Eheu cara *Domi*na Nur*us!* A Domo Paterna forsitan nec 100 fl. paratae pecuniae attul[it] *Vestra Dominatio* St. Miklosinu*m*, tamen scribit ut de suae pecuniae r[elat]ionem disponam, miror *Vest*rae *Dominatio*ni talia vel in mentem venire, Atqui in Maramaros mea Bona Hustiana, meum supr*emum* Comitatum, Capitaneatum cum salarÿs et Proventib*us*. Omnia Pater *Vest*rae *Dominationis* possedit multis annis, certe credo quod filiam ex meo benepotuit tractare. In talib*us* locis debet suam pecuni*am* quarere *Vest*ra *Dominatio*[k] possedit, et pulchram vineam Bereg szasiensem et desolavit, Tunc etiam quando *Vestra*

[h] [javított]
[i] [előbb:] nepoti
[j] [autográf beszúrás]
[k] [a rövidített alak autográf beszúrás a margón]

Dominatio ex Moldavia redijt, non debuisset se statim suo ductu a mea Domo separare. Pulchras Dispositiones feceram ego, duas afflictas Domos in hoc gravi tempore, caritas et unio multum consolata fuisset. Certe non ego, nec mea uxor et Filius (:pro ut *Vestra Dominatio* scribit, quod sui liberi nunc metu oppressi futuro tempore loquentur:) fecimus, aut facim*us*, sed *Vestra Dominatio* Ipsamet fecit, et facit ruinam, et lachrimas suis Liberis, inde a morte filij mei usq*ue* hodie. Praeclarum etiam et Discretu*m* Bonu*m* Dom*i*num Dejerdin *Vest*ra incitavit et credo etiam imposterum incitabit ad Illegalitates sed cui nocet plus, qua*m* suis liberis, et praesertim suo filio, non ideo quasi ego in illo vellem exercere vindictam, sed quod ipsi*us* Bona destruuntur per grassationes in illis. Credo tamen quod Ill*ustrissi*mus *Dominus* Dejerdin discernet, quid sequatur ex consilÿs *Vest*rae *Dominatio*nis, et quid non, si vero ad aliquas Illegalitates prorumpent *Vest*rae *Dominationes* Deus et Caesar Justitiam et mea*m* Domum proteget, et certe sibimet faciet damnum *Vest*ra *Dominatio*. Si vero cum caritate et placide procedet, plus proficiet, et prosperabit, tam *Vestrae Dominationi*, quam neptis Helenula, et *Dominus* Junior Dejerdin, si Deus ipsum mihi genera*m* fieri destinavit. Quia ego quidem jam mundo valedixi, et credo quod haec eris ultima me epistola ad *Vest*ram *Dominatio*nem, per quam ego coram Deo et mundo conscientiam salvo, dum Paterna*m* p[ietatem] et justitiam offero.

Secundum Dispositiones meas Josephus meis nepotib*us*, et inter illos etiam Helenulae praestabit omnia, quidquid justitia, et fraterna caritas, et obligatio desiderat, et quod durum tempus permittit. Quos 7/m fl. *Vest*ra *Dominatio* memorat, illi 6/m tantu*m* fuerunt. Dimidium dedi Galambosÿs, Dimidium suo tempore adjustabit meum Testamentu*m* non peribit. Etiam a Posteritate Galambos, si quid *Dominus* Ladisl*aus* Redei extorquere poterit, nepotum erit, multum contendi cum sene Galambos, abstulit in aliu*m* mundum.

Sed iam requiritur, ut etiam ex parte *Dominatio*nis *Vest*rae sit justitia, et caritas, signanter in his reb*us*.

1. Quidquid rerum mobilium a piae memoriae Filio mansit, Ita et literalia Instrumenta scripta etc. Denique omnia Fide mediante producat *Vest*ra *Dominatio*. Etiam quidquid Animalium Equarum etc: curari dari, similiter producatur quod talium Mobilium erit inter tres nepotes dividatur aequaliter. Ita et Bona Im*m*obilia Zabolajana et Gÿulatelkiana quo placidius, Justius, et utilius. Quia ego Filio Michaeli et Galambosianae Filiae quid quid Boni Ma-

tris illorum fuit, omnia pridem extra dedi, et insuper ex meo tantum ipsis dedi, quod nunc omnes mei liberi et uxor tantum non habent ultra haec sola *Vest*rae *Dominatio*nis in meam Domu*m* inductio plus mihi constat 5 aut 6/m Florenis. Uxori mea et liberis, ubi et quando erit[1] tantum? Tamen hi solvant omnia debita, et eo nihil considerato, Stephan*us* ita ex omnibus participet, ac si nullum unquam Debitum fuisset. Hoc quidem ego non intendo Stephani damnum, imo Bonum ipsi*us;* Quia ego certe tam bonus Pater cupio esse Stephano, quam Josepho, in quantum justitia, et calamitas permittit.

2. Bene videndum, et in considerationem etiam summendum est, ex parte *Dominatio*nis *Vest*rae. In [su]a [vi]duitate quomodo possedit, et rexit, ac administravit *Vest*ra *Dominatio* tam Zabolaiana, quam Szent Miklos, et denique universa mea Bona, et quomodo dispensavit Paucos fructus illo*rum* Ut non accuset *Vestra Dominatio* tantum alios injustitiae, et caritatis defectus, sed judicet etiam semet ipsam, et optet concordiam, et amorem non odium in Domo. Certe bene omnia succedent. Charitati Deus benedicet.

3. Accomodet tempori et miseriae se *Vest*ra *Dominatio* etiam. O certe longe distamus ab illo statu, sicut fuit Domus Bethlen ante 100 vel 150. annos. Faxit Deus ut *Vestra Dominatio* meis nepotibus talis mater sit, qualis ego Avus. Cujus paternum consilium concludit.

1 Bona Zabolajana et Gÿulatelkiana ita dividant *Domi*ni divisores ut Gÿulatelke cum aliquo Jobbagionum ex Zabola supplemento sit un*us* Triens pro una puella.

2 Porro Zabola cedat Stephano cum una Puella sed Domus Stephano propter sexus virilis praerogativam. Sed illis Orphanis hoc est optimum. Et si hoc conjugium omnino coalescet etiam pro Ill*ustrissi*mis *Domi*nis Dejerdin hoc est utilissimum ⟨et aviam⟩ Quid quid Bonor*um* in Hungaria tres Orphanos per Aviam et Matrem concernere posset ex illo suas portiones Steph*anus* et Barbara cedant Helenae in cambium, partim pro illi*us* portione Tran*sylva*nica, partim pro pecunia, salva utrinque successione[s] *Dominus* Dejerdin emat. Ibi in H*unga*ria Hainatskö vicina poterit etiam plus emere, et filium *Domi*num considerabilem reddere. Et illi cohabitare.

Hoc modo Stephano etiam parva com*mo*ditas nobilitaris cedet Ita et Barbarae, et melius poterit nubere.

[1] [beszúrás]

Quod si hoc requimini Bonum erit. Quod si non: Nec ex *Hungaricis*, nec ex *Transylvanicis* Bonis quidquam utili[tatis] habebitis. Deus ad omnia Bona dirigat, et benedicat *Dominationes Vestras*.

Viennae [d]16.[d] octobr*is* 1714.

[d]*Comes Nicolaus Bethlen*[d]

665.

Rhédey Júliának

Bécs, 1714. november 28.

Huszti Joszagrol valo Dispositio.

Mint hogj a mi kegjelmes Császárunk Husztot viszsza adatá arról ez az én Testamentomi rendelésem.

Huszti, Maramarosi, és Magjar Országi minden Jószág életeig a Feleségemé, Redei Juliae, de ugj.

1. Hogj ha Josef Fö Ispán leszen, a' Taraczközi Jószágot bocsássa kezébe az Annya, és birja eö azt külön. Huszton s a' Magjar országi Jószágba az Annya engedelme nélkül semmit se parancsollyon. 2. Valamig az Adosságból ki feselnek az Huszti és Magjar orszagi Jószág jövedelme arra fordittassék Az Adosságok közzé számláltatik penig ez az haromezer forintis a' mellyel Istókéknak tartozok az én holtom után. 3. Ha a' Fiscus Felesegem éltébe ki váltya Husztott az a' 44/m Magjar forint, igj oszollyék 20/m a' Felesegem tarcson maganak, vagj adgja Adossagokba Agnesnek mennyen 10/m Claranakis 10/m Julianak 4/m (4) Ha a' Feleségem holta után valtya ki a' Fiscus, Agnesnek mennyen 12/m Claranakis 12/m Julianak 8/m Josefnekis 8/m. Bethlen Mihály Arváinak azért a' Kun Ilona 3/m forintjáért fl. 4/m: Ugjmint Istoknak fl. 1500. Borisnak 1500. Ilonanak 1000. Ha tudni illik Istók és Boris fel nem rugnak az már vallott Curatorokon Redei Julia és Bethlen Josefen. Ha pedig fel rugnak rajtok, az Huszti Pénzböl semmit se adgjanak nekik, hanem tsak a' Kun Ilona Pénze félét az fl. 3000. (5) Ha a' Fiscus a' mint a' Donatioban van irva, más Jószágot ád érette, Abbais Julianak 8/m Agnesnek Clárának 24/m forintig legjen jussa. (6) Ha sem ki nem Váltya sem más Jószágot nem ád érette, ugj a Felesegem holta után legjen az harom Leányomé Úgj hogj A Fia Josef ha akarja válthassa magához le tévén Julianak 8/m Agnesnek 12/m Claranak 12/m Magjar forintot. (7) A' Leanyim osztán erre nézve semmi közöket

[d]...[d] [margón autográf beszúrás]

ne tarcsák sem Erdélybe való semmi Joszágokhoz, sem penig a' Taraczközi s ahoz való és Somkadi, Csengeri, Csarodai, Anyai Joszághoz, hanem ha Bethlen Josef és Istók mind két Agon deficiálna. Kit Isten tavoztasson. 8. Miért rendelek penig én itt Julianak kevesebbet mint Agnesnek és Clarának? Azért hogj eö az mennyire lehetett ki házositatott. 9. Miért a' Bethlen Mihály Arváinak ollyan keveset? Azért hogj Bethlen Mihálynak Ország Járás Tanittás Házosságára ment leg alább florenos 15/m. Borbara Leányo[m] Házosittása és Galamboseknak való adas leg alább 10/m forintra ment. En Josef, Julia, Agnes, Clara Gjermekimnek is Atyai szeretettel és Igassággal tartozom. Bets. 28. 9br*is* 1714.

Ezt Felesegem olvasd meg jol Teleki Sandor Pernyeszi Redei Palnak mutathatod, masnak senkinek se. En neked es Gyermekeidnek ennel jobb es igassagosabb dolgot nem talalok.

Ezzel ugyan en nem bontom el, hogy a mig elsz a Josef reszere jutando Erdelyi Joszagot velle eggyűtt ne bird ugy mint Annya, es mint én Özvegyem Es hogy Sz*ent* Miklosonn ne lakhassal velle eggyűtt. Erről a te tettzesedet el varom Es osztann ugy keszittem el petsetelve a Testamentumomat vegkeppen.

[a]Tőkelletes Ferjed

Groff Bethlen Miklos[a]

666.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. január 12.

[a]Edes Felesegem.

12. Jan*uary* 1715 Bets.[a]

Mint hogy a' mü Kegjelmes Császárunk Husztot viszsza adatá, arrol ez az én Testamentomi rendelésem.[b]

1. Huszti Maramarosi es Magjar Orszagi minden Joszág életeig a' Felességemé Redei Juliajé, de ugj 1. Hogj ha Josef Fö Ispán leszen a' Taraczközi Joszágot bocsássa kezébe az Annya és birja eo azt külön Huszton .s. a' Magj*ar* Országi Joszágba az Annya engedelme nélkül semmit se parancsollyon. 2. Valamig az Ados-

[a] [autográf]
[a]...[a] [autográf]
[b] [előbb:] Testamentomom

ságból ki feselnek az Huszti es Magjar Orszagi Jószág jövedelme arra fordittassék. Az Adosságok közzé számláltatik penig az az három ezer forint is a' mellyel Istokéknak tartoztok az én holtom után. 3. Ha a' Fiscus Feleségem éltébe ki váltya Husztot, az a 44/m Magjar forint igy oszollyék. 20/m a' Felesegem tarcson maganak vagj adgja az Adosságokba. Agnesnek mennyen. 10/m. Claranak is 10/m Julianak 4/m. 4. Ha a' Feleségem holta után váltya ki a' Fiscus. Agnesnek mennyen fl. 12/m [a]Clara*nak*is fl. 12/m Julia*nak* fl 8/m. Josef*nek* fl 8/m Bethlen Mihaly Arvai*nak* fl 4/m. Ugymint Istok*nak* fl 1 1/2 m. Boris*nak* fl 1 1/2 m. Ilona*nak* fl 1/m. Ha tudnillik [!] fel nem rug*nak* a vallott Curatorokonn, Redei Julia es Beth*len* Josefenn. Ha penig fel rugnak rajtok, az Huszti penzből semmit se addgya*nak* nekik, hanem tsak a Kun Ilona penze felet az fl. 3/m. Ha a Fiscus a mint a[a] Donatioban van irva más Jószágot ád érette, abba is Julianak fl. 8/m Agnesnek Clárának 24/m flrtig Josefnek 12/m forintig legjen jussa; 6. Ha sem, ki nem váltya, sem más Jószágot nem ád érette, ugj a' Felessegem holta után, legjen a harom leányomé, és Josefé, ugj hogj a' Fiam Josef ha akarja válthassa magához, le tévén Julianak Flor. 8/m Agnesnek 12/m. Claranak 12/m Magjar forintot, azon kivül a' 12/m forint csak ugj marad néki. Bethlen Istoknak penig a' successio benne fenn marad Josef után. 7. A' Leányim osztán erre nézve semmi közököt ne tarcsák, sem Erdélybe való semmi Jószágomhoz, sem penig a' Taraczközi -s- ahoz való és Somkadi Csengeri, és Csarodai Anyai Jószághoz, hanem ha Bethlen Josef és Istok, mindkét Agon deficiálna, kit Isten távoztasson. 8. Miért rendelek penig én itt Julianak kevesebbet, mint Agnesnek és Clarának Azért hogj eö a' mennyire lehetett ki házositatott. 9. Miért a' Bethlen Mihály Arváinak ollyan keveset? Azért hogj Bethlen Mihálynak Ország Járás, Tanittás, Házasságára ment leg alabb fl. 15/m. Borbara Leányom Házasittasa, és Galambosék-nak valo adás leg alább 10/m forintra ment, En Josef, Julia, Agnes, Clara Gjermekimnekis Atyai szeretettel, és Igassággal tartozom.

Generalis Conclusio, Valami Jószág a' két Fiunak jut akar mellyiknek Fiu agonn lévö defectussán a' masikra szállyon. Ha mind a' két Fiu deficiál fiu agonn Bethlen János és Samuel hozza successor az Ösben. A keresmény Jószágokban penig succedálylyon a' Josef és Istok Leány Aga, Es egj aránt azokkal Julia, Agnes, Clara, vagj maradékjok.

...[a] [autográf]

Ezt Felességem olvasd meg jól Teleki Sándor, Pernyeszi Redei Palnak mutathatod, másnak senkinek se, En néked és Gjermekeidnek ennél jobb és igasságossabb dolgot nem találok.

Ezzel ugjan én nem bontom el, hogj a' mig élsz a' Josef Részére jutandó Erdéllyi Joszagot vélle edgjütt ne bird ugj mint Anya és mint én Özvegjem Es hogj Szent Mikloson ne lakhassál vélle edgjütt. Erröl a' Tettzésedet el várom, Es osztánn ugj készittem el pecsételve a' Testamentumomat Vég képpen.

B*ethlen* Miklos

667.

Teleki Sándornak

Bécs, 1715. január 19.

Edes Fiam Ur*am*. &c

Kegd 24 Decembr*is* keölt levelet kedvessen vettem a Leanyom es Miklos Onokam leveleivel eggyütt. Kgd es az eő Uy esztendő szerentselteteseket kedvessen veszem. Az eő erettem valo eslekedeseket, es magokat, minnyajan kket szanom, magamot felejtem, mert noha en Vilag es magam tsudajara elek jo egessegben, erőbenn, és az I*sten* vigasztalasaba, de megis ugy hiszem, ma holnap fel virrasztya az I*sten* ennekem azt az Uy esztendőt, mellynek Calendariuma, es tőbb Uy esztendeje nem leszen. En kivanok Uy Calendariumot sokat kgd*nek*, es nekiek, de nem ollyanokot, az mineműek ennekem voltak kiváltkeppen mar 12. Ugymint A*nno* 1676. és A*nno* 1704. mai napig.

Tartzali Ur*am*tol ertem: kgd fugitivus Jobbagyok reductiojara Magyar Orszagba keszűl. Mikor hallotta kgd, hogy ollyan rendű ember maga ment volna Jobbagy repetalni, meg penig mas Orszagba annyi Tolvaj s-Pajkos kőzze, meg unta talam kgd mind a betsűlletet mind az eletet Eggy bokor eggy puska pattanas: Ne haddgy lelkem Ur*am* A Felesegednek Testamentumba eggy Masa fekete petsetlő viaszszat.

Gőrgeny arant valo panaszszatis hallom kgdnek O vajha bar adtak volna minnyajatok*nak*, de bizony felek, be ne tellyek a mit en tavaly Junius vagy Juliusba irtam volt a Felesegem*nek* es kgdnek a kk itt valo dolgairol Ha az en Atjai Tanatsom nem kellett, banom szanom kivalt kgd Leanyom es Onokaimra nezve.

Bizony felek mind Gőrgenybe Dolhaba meg mozgattyak kket. Mind ennyi meg szomorittatasom kőzottis, mitsoda Attya legyek en knek, a Felesegemtől meg ertheti kgd s a Leanyom. Eggy szallas Asztalt Praeceptort jovallok Enjedenn Istok s-Miklosnak. Ajanlom Istennek kgdt. Bets 19. January Anno 1715.

Kgd szerető Attya. Bethlen Miklos

668

Teleki Sándorné Bethlen Júliának és Teleki Miklósnak

Bécs, 1715. január 19.

Edes Leanyom. &c.

24 Xbris keőlt leveledet Atyai szeretettel vettem, es az Uradnak irt levelembe az en derek valaszom. Isten boldog Uy esztendőkkel aldgyon meg. Bets. 19 January 1715.

Edes Atyad

Bethlen Miklos

Salve mi Care Nepos. &c

Literas tuas Novi Anni apprecatorias cum paterno amore accepi, reprecor omnimodam Dei benedictionem. Bene fecisti, quod scripsisti Laudo. Enyedini una cum Frater Stephano discatis bene Vale. Viennae. 19 January 1715.

Te Amans Avus

Comes Nicolaus Bethlen[1]

669.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1715. március 9—13.

Isten meg álgjon édes Felessegem s Fiam benneteket.

21. 24. February költ Leveleiteket vettem. Lám el vettetek volt

[1] Üdvözlet, kedves unokám stb.
Újévi jókívánságokat tartalmazó leveled atyai szeretettel vettem, Isten minden jótéteményét kérem rád. Jól tetted, hogy írtál. Megdicsérlek. Enyeden tanulj együtt István fivéreddel. Üdvözöllek. Bécs, 1715. január 19.
Szerető nagyatyád Bethlen Miklós gróf

a 19. Xbris irt Levelemet a Gubernium s *Gener*al*nak* irt Decretumokkal edgjütt, busitottatok a vigjázatlanság miatt a Levél veszéssel, talám a 12. és 26 Januarÿ irtak is el mentek, csak keressétek meg, Pernyessinekis akkor irtam volt a Leánya dolgáról.

Febr*uary* irtam 2. 9. 13. 16. 20. 23. A mely 16. 8bris Levelembéli Instructióról te Josef tudakozól, hiszem az az Ecsedi Peter meg esketéséröl valóval edgjütt volt.

Nagy edgyügyüség a bor nem szállitás. Hiszem Koloshoz Magosfalva a Telekiek Joszága, vagj Bethlen László Gardán falvája etc. semmivel sem meszszebb, mint ugian Koloshoz Olah Lápos, Huszthoz penig közelebb a sokkal, mint sem Olah Lápos, Uttyais jobb. Igj Bányáról vitetett Ajtai rosz bort drágán, a ki bizony a Szent Miklosi Majorság bornak szolgaja, megis vész Nyarba mind. Nevettség nem volt volna hóvá tenni hát a penzen vettett hová tették. Nincsené Huszton Frateréknek s magánakis Ajtainak Háza, Camarája, Istalloja etc.

[a]Az mint en iranzom, Sz*ent* Mikloshoz Kolos 6 mely föld. Oda Bontzida 2. Oda Sibo 4. oda Erdőd Száda 4. Oda Huszt 8. A masik ut Sz*ent* Mikl*oshoz* Camaras 7. Oda Retteg 5. Oda Lapos 4. Oda Butfal*va* 3. Oda Huszt 7. Ez őrdőg, amaz ember ut. Parba kell ezt küldeni Ajtainak.[a]

Az el pecsételt Ládát nyissátok meg bizvást, senkinek semmit sem szolván rólla s vegjetek ki a Veres Czérnaval varrot Satskót, abba vannak a Collegium Pénzéről való irások. Nevezetessen az Alvinczi Péter és Veszpremi István Püspök keze irása Pecséte alatt való Számadásom. Melyről tudosittsatok meg irván hány Fasciculus, és nevezetessen, az az egj nehány öszve varrott Arcus Papiros, az hul az az Alvinczi Veszpremi irása. János Deak Quietantiai. Horthi keze irása. Mellette vagjon egj Árkus Papiros az én kezem irásom, mellyen én az egész Ratiot rendessen fel veszem, és meg mutatom hogj még a Collegi*um* nékem ados fl. 4000. Ezt az én irásomot fel is kell nékem küldeni Párba. Az ördög s e világ elé áll se fellyetek. A mikor ez előtt más fél Esztendövel az Strázsát el vitték az Ajtomrol, akkol [!] szabadult fel a Pecsételt Láda.

Nekem ide fel leszenn gondom a Com*m*endansra s Sztojkára. Lelkedre kérlek édes Felességem, ha Lajos Sigmond él, tedd Porkolábba Sz*ent* Mikloson, tisztesseges Ruhaval s étellel tarcs holtig.

...[a] [autográf beszúrás a margón]

Szaplonczai Lizel Coquát elvévé Felességül, én nem bánom, szinte ugj Szolgál mindenik mint az elött. Isten veletek. Bécs. 9. Martÿ 1715.

[b]A Sardiak ha ugyan tsak futnak telepitsed Szilvasra addgy eleg földet nekik az harom falu hatarann.

Az Articsoka mag között vagyon eggy zap fogam; ma tört ki vatsorann, vessék el, talam ki kel 13 esztendőre. Masszor idejebbenn kéress affélét.

B*ethlen* Miklos

Sztojka dolgat tsak hallatlanna tedd. Deus Providebit. Mikor az ideje el jő, ismet tsak tiszteket kell tenni a tavalyi mod szerent.

Tel*eki* Pal Ur*am*tol a mit Huszt arant irtam legyen gondod ra Felesegem, ne tarts semmi*ne*k, sok feö törés utann irtam en azt.[b] [c]Vettem 27. Febr*uary* keölt leveledet. Ezt bizonyos embertöl akaram vala küldeni a magokkal eggyütt de meg tsala. Masszor idejebbenn ebreddgy, többet küldök ha ember megyen. die 13. Marty.

Minel kesöbre kuldöd a bort annal roszszabb.[c]

670.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. március 27.

Edes Felesegem etc.

16. Mart*y* keölt leveledet vettem, rendre megyek rajta a valasz tetellel. Irod elől: Hogy a Telekinek adott Smaragdos eöltözet helyenn mást nem vettem. Bekessegbe Ur leöttem volna, a Telekine lakadalmatol fogva ez alatt a 12 eszt*en*dő alatt akar 12 gyemantost vettem volna. [a]Istennel beszelly effeleről.[a] A Rubintossal megéri Josef.

A fejedbe magadtol ütött Patko szeg dolgat csudállom, nevetnem, de szanlak tegedis, magamotis. Hogy hogy gondolsz mar ennyi üdödre illyen bolondsagot az en rendes igyenes irasombol,

[b]...[b] [autográf utóirat]
[c]...[c] [későbbi autográf utóirat]
[a]...[a] [beszúrás a margón]

meg magyarazom. Az az Agnes Clara Partajat fejedbe szegző Patko szeg nem egyeb, hanem a te Josefhez valo ertetlen Bak majom keölyket ölelgetö szerelmehez hasonlo kedvezesed. Ha te a Pöspökkel el inditott dologba engem bele ne haddgy, Josef most Ur volna, es Agnes vagy Gerendi, vagy Bontzidai vagy *Szent* Kiralyi Ur Aszszony volna. De ha igy tettzett Istennek eöve a dütsöseg. Tsak az en Istenem *Szent* Fiaert oltalmazzon benneteket, az en keserves harom levelembe tett jövendölesemtől, hogy te Apafi Györgyne ne legy. Én ugyan *Isten* Kegyelme altal az Huszti rendelessel ha lehet azt a patko szeget ki vonszom. De azonn tsudalkozom arrol *Teleki Sandor* Uram 8. *Marty* nekem *Szent* Miklosrol hoszszu levelet ir, mellyre a valasztetelemet meg latod nem sokara. Hogy vagyon Innet 2. *Marty* ment el, holott a 12 *January* irott el veszett, és eö 8. *Marty* teszen valaszt rea. Mast azt tsudallom, hogy te semmit sem irsz rolla, holott te leg nagyobb dolgod Fiaddal Leanyiddal eggyütt, en penig addig el nem keszittem, mig te válaszodot nem veszem, halando ember vagyok, bizony meg sirattyátok kivalt Agnesek ha el nem keszül. Vane hireddel s te eggyezesedből vane a *Teleki Uram* irasa. Eö kegyeme penig sem a Leanyok ne igen busullyanak az 7dik Punctumonn az Erdelyi Keresmeny Joszagim arant, mert en azok arant az en elebbi Testamentumomot akarom helybenn hagyni, mellyis a *Leanyoknak* igen hasznos. El varom sietve valaszodot.

Irod hogy Josef a lakadalom arant nem fogad szot, maga karan meg fog tanulni. Meg bizony tű minnjajan a magatok karann. Ez a masodik Patko szeg, miert teszed Uradda, ne add a kezere a kultsot. Olvasd meg mit irtam erről az előtt.

Irod nem kaphattz szolgat. A ket Harsanyi Darótzi mas ollyan, addgyon *Isten* de jobbat Ajtainal kiröl masszor irok. Ezt sietve kűld el neki.

Zabolan szenat Gabonat a vetni valon kivűl tegyek Istokek szamara penze. *Isten* kegyelme veletek. Bets 27 *Marty* 1715.

Tőkelletes Ferjed

Bethlen Miklos

Ugy hallom Han *Uram* meg holt a zalogra legyen gondod

671.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. május 11.

Edes Felesegem. etc

30. Apr*ilis* keölt leveledet vettem. Ne tőrődgyel annyira a levelekenn, es kivalt en rajtam, a mint Tartzalinakis irtal, mert en jol vagyok, es bizony meg tart az I*sten* engemet, es egessegemhez erőmhőz kepest, (.melly nekem s a vilag*nak* tsudajara ollyan meg mint mikor el valank.) ugy lehet sokaig, mire maga eö Felsege tuddgya.

Azonba akarmi talalnais engemet Szaplontzai Tartzali, Alvintzi Balintith Uramek mindjart meg irnak neked, talam egyszers mind nem dobbanunk mind le. Ugy lehet, ha sok penzed kedved leszen hozza magadis ide jőhetsz mellem lakni.

A te leveleid ollyan rendesenn jőnek hozzám, kinel jobban nem kell, hiszem az en teneked irt leveleimis azonn kezekenn forog*nak*.

Aprilisbe irt leveleid ezek jőttek 2. 10. 14. 18. 24. 30.

Én irtam Apr*ilis* 3. 6. 13. 20. 27.

Maj. 4. 8. Eben ket derek Decretum Baumgartner*nek*. Es ez a maÿ. I*sten* kegyelme veletek. Bets. 11. May. 1715

Tőkelletes Ferjed

G*roff* B*ethlen* Miklos

672.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. május 25.

Edes Felesegem &c

Ezenn az hetenn. 22 es 23. irtam Intze Istvan a Jutka Attjafia viszi a Testamentumot. En jol vagyok I*sten* veled. Bets. 25. May. A*nno* 1715

Tőkelletes Ferjed

B*ethlen* Miklos

673.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. június 15.

Edes Felesegem. &c.

23. 31. Mai. es 3 Jun*ii* kőlt leveleidet harmad nap alatt vettem. A dolgokot nezd a Josefnek tett valaszba A mar kezedhez ment levelekbe. Es az Incetől le küldőtt Testamentumba. En jol vagyok. I*sten* Kegyelme legyen veletek. Bets 15. Junii. 1715.

Tőkelletes Ferjed

B*ethlen* Miklos

674.

Rhédey Lászlónak

Bécs, 1715. július 27.

Anno 1715. Die 27. July.

Edes Sogor Uram!

Kglmd 16. Praesentis Debreczenből irt Levelét vettem A' Redei Pál Uramék Jozág intezéssét énnékem a' Fellessegem meg fel nem küldötte, bizony bár fel küldötte vólna, irtam néki felölle, ha fell jö s meg látom meg irom tettzésemet felölle: En bizony mint az előtt is irtam, nem Kuldust, hanem Urat kivánnék kglmdből csinálni, de egj Kuldus a' más Kuldusból nehezen csinál Urat, summáson kglmd a' dolgot igj ércse

Az én Felességem négj Gjermek Annya, köszvényes öreg rend Aszszony; sokaig elnyomoroghat még e' világon ha csak 60. Esztendöt rendelt is Isten néki életre. Fia, Leányi ha Ferjhez mennekis, Isten ojjon reajok ne szorullyok Nincs keserübb Kinyer, mint a' mellyet a' Gjermeke ad a' meg szükült vén Szüleinek: Tudom én nagj Ur Aszszony Apaffi Gjörgjne, mint éle s hala meg? meg mondhatná Veselenyi Pálné is a' Gjermeke atta Kinyérnek az izit. Istók Unokám ma holnap minden Joszágomnak felét, meg penig sok szám kéréssel kezéhez vészi, Josef, Kemény Christina adgja Isten, ugj ne bánnyának Redei Juliával mint Apaffi

Mihály Bornemiszsza Anna bánának Petki Borbárával az Anynyokkal, mert azert atták vólt osztozáskor az Ebesfalvi Kastélt egjedül Apafi Mihálynak, hogj holtig az Annya vélle edgjütt lakjék, de el marák onnét a' Fia, Menye, es a' Nagj Ur Aszszony Galfalván egj rosz konyhába hala meg Fiat, Menyét öszve atkozván. Enis Josefnek-s-az Annyának ugj intéztem Szent Miklost, de hát ha más képpen osztoznak, El fér é Josef István, Redei Julia Szent Mikloson Husztotis én eleteig a' Felességemnek intéztem, de hiszem a' Fiscalis, jég hátán vagjon, ma holnap el ránthattják

Ez illyen okokra nézve intéztem én hogj a' Felességemnek a' magáéból ugj mint Taraczközi, Somkadi, Csengeri, Csarodai aprolekokból Toldolgjék Foldolgjék ki egj kis Nemes emberség (:melly bizony megis lehetne jó gondviselessel, mert hiszem abbol 3. vagj 4. Fő ember élt az elött:) adgja Isten Szent Fiáért, hogj Redei Julia valahol ott ne nyomorodgjék és ott ne hallyon meg.

Ezeket kglmd maga jol meg fontolván meg gondolhattja azt a' Melly Jószág edgjütt is kicsiny, mint csonkithassa a[z] ember a' Kende rész felének pénzért kglmdnek való adásával, meg penig ugj a' mint kglmd kivánnya hogj elis engedgjen a' Felességem az árrába, Es hogj kglmd vagj Gjermeki apronként adgják meg az árrát, nem volnanak imez fenemlitett Consideratiok, és a' nyakokon való irtoztató adosság. Valamint az elött az egész Jószág nélkül el vóltunk, ugj bizony könnyebben el lehetnének a' nélkül a' kis czikkely nélkül, de azokra nézve én bizony nem tudom mint kedveskedhetik a' Felessegem kglmdnek annak pénzen való el adásával, mert eö Gjermekestöl rendihez képpest kglmdnél egj cseppel sem gazdagabb söt talám szegényebb, mert az a' haszontalan G[r]ofsa[g] nem hogj hozna a' házhoz söt pusztittja. Ha azért kglm[d] magávalis Hugávalis jól akar tenni, ezt az edgj átt [!] latom, mellynek most az ideje A Kende rész feléert minél hamarébb adgja meg kglmd a' fl. 200. Ugj tettzik ama 300. forintbanis 100. még hátra vagjon azt is tegje melléje kglmd, és maga kglmd segittsége álta[l] vegjen meg valami jó szölöt a' Felessegem számára. A' Kende resznek masik fele a' melly most a' Felességemnek jutna ámbár ebben az esztendöben maradgjon a' kglmd kezébe, szolgáltassa kglmd öket, de az alatt kglmd szerezzen másutt a Felességemnek hasonlot aequivalenst, és avval cseréllyen meg, En bizony jobbat nem tudok ennél, ha Isten valaha boldogittja öket akkor jobban kedveskedhetnek.

Tusairól régen meg irtam vólt ha mit erga Quietantiam ád sine assecuratione hogj a' többit meg nem keresik Az Arvak, ugj vegje

el kglmd, de kglmd külömben ne kösse semmire is magát, hogj penig eö ugj adgjon én nem hiszem eö dolga ajánlom I*sten*nek kgldt.

675.

Teleki Sándornak

Bécs, 1715. július 27.

Edes Fiam U*ram*.

Szomoruann ertettem kgd loval valo eseset. Hey U*ram* U*ram* Erdelyi Fő rendű Iffjusag! Hogy soha sem találkozek köztetek tsak eggyis kövétője B*ethlen* M*iklos*nak a Jozansagba. A lovatok patkojaval eggy aranyu, vagy annalis oltsobb az Eletetek s- a Betsűlletetek, el iszszatok, erővel magatokat meg őlitek. Özvegyet Arvat szaporittotok. Az I*sten* Hazat magatok veszedelmevel fogyattjatok Laszlo Batyadis bizony ki iva magat. Hiszem kegdt Josef es Mihaly Battjat az I*sten* a Termeszet altalis jozansagra hitta

Almelkodva ertem kgd az en Onokaimot Tutorul kivannya. Mitsoda Lelekkel, es mitsoda Ortzaval? Hogy gondollya megis kgd? En Őreg Attyok meg elek, egessegbenn, eszemenn, es pennam szabadsagabann vagyok. Az I*sten*ert kerem kdt az en fejer szakallamot az Uijaival ne fűsűllye. Ezt erdemlie az en Atyasagom, hogy most rendeltem Testamentumomba Husztbol Felesegem holta utann Julia Leanyom*nak* f. hgr. 8/m. Az Erdelyi keresmeny Joszagimbol fl. 4/m Hey Fiam U*ram* s Leanyom betsűllyetek meg az I*sten* ez arant valo irgalmat. Es ne az illyen engem betstelenittő boszszontasomon jartassa az elmejet; Hanem azonn, mint kell az en Hazamot az adossagbol ki segitteni, Zalogba hanyt Joszagit viszsza hozni. Es osztann meg gazdagittani. &c. Ugy telnek osztann ki nektekis a 12/m forint. Es a mas ket Arva leanynakis az eo 16. hatezer [!] forintya, maskent semmi veszekedesnel, Kotzka szelt osztozasnal, egyeb nem telik ki belőlle. Maganak es Gyermekenek vetemenyez kgd. Haj hay I*sten* előttis unalmas szegeny kevelyseg Pompas lakodalom! Bizony jobb lett volna az a Fiam s-Menyem*nek* az Erszenybe. Kgd*nek* sem tsikorgott volna a Nyaka tsigaja. Addgyon I*sten* minden jot, es kivalt Sz*ent* lelket k*nek*. Bets. 27 Julii 1715.

Kgdt igazann szerető Attya

B*ethlen* Miklos

676.

Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1715. szeptember 12.

Edes Leanyom. &c.

Igen kedvessen vettem a Fa hey Vizet, de felette erőss I*sten* meg aldgyon erette. Haala I*stennek* jol adtak el az Őkreiteket. Szeretetemet ajanlom Fiam U*ramnak* bar meg tanittana Josefet a keres-
5 kedesre. Sokat busultam a Barat miatt I*sten* oltalmazzon benneteket. A minemű barsonyt kivantatok le tettek Betsbe, nem kaphattak. A palatzkokot viszsza kűltem. En vilag [es ma]gam tsudajara jol vagyok mar 74d[ik esz]tendőmbennis. Isten kegyelme legyen veletek Bets. 12. Sept*embris* 1715
10 Edes Atyad.

B*ethlen* Miklos

P. S. A Palaczkok itt maradnak most, más alkalmatossággal le külgjük mind a' két Pinczetokot.[a]

677.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. szeptember 21.

Edes Felesegem etc.

10 Sept*embris* költ leveledet vettem. El kabultam bamultam rajta. Az en igaz tőkelletes Ferjsegemet, es Atyasagomot I*sten* s a Vilag Scholajaba meg tanult, hidd el meg a Szaromba nem
5 szallott eszemet katzagja hat az Őrdőg! Viszsza fordittya az I*sten* az eő katzagasat. Artzal a főldre borultam. Kertem I*sten*től halalomot, es hogy nektek eszet addgyon. Sem Testamentumomat, sem leveleimet ugyibe meg nem olvastad, nem tudod mi van benne, nem erted se te, sem a Fiad. El jő nem sokara az üdő, kitis
10 az Üdvesseges Halallal az I*sten* hozzon el. Nem olvassatok az en unalmas uy leveleimet, de bizony sirva zokogva olvassatok meg az eddig irtakat.

[a] [az utóirat más kéztől származik]

Volna sok a miről valaszt irjak, de gondolkozom a jövő Postaig arrolis ha az eggy Eletemről valo tudositasonn kivűl irjake valaha valami Instructiot es tanatsot a dolgaitokrol, avvagy tsak imadkozzam, es sirassalak benneteket, es sirva mennyek a koporsoba, nem a Rabsag miatt, melly nekem Coronam, hanem a tű allapotok, es szofogadatlansagotok miatt. Isten tegyen Strutz madar tojast belölletek. Bets. 21. Sept*em*bris 1715.

Tőkelletes Ferjed

Groff B*ethlen* Miklos

Addgya meg Josef a Quartat a S*zent* Miklosi Unitarius Papnak ne bolondoskoddgyek, ne gyűlőlkozzek ollyan kitsidert, nekem panaszlottak felőlle.

678.

Rhédey Júliának

Bécs, 1715. szeptember 28.

28. 7br*is* A*nno* 1715.[a]

Edes Felességem. &c.

10. 7bris költ Leveled után költet nem vettem, szükség hogj az Istent meg kövesd abba az irásodba való békételenségedről. Máramarosi gonosz dolgokon indultál meg nem csudállom, de másokra nézve nem kellene I*sten* -s- ellenem és magad ellen, és minden ellen ollyan busulásokra fokadni, Isten bocsásson meg minnyajunknak. Arra 21. Praesentis rövideden irtam vólt most ihol rövid bövebb válasz ez a' Fiadnak irt Levelem, de kérlek és intlek ne szeresd majom módra a Fiadat. Ne vesd meg a' Leanyidat, szinte ugj hordoztad és szülted azokotis bizony, sokszor jobb Dajka az Annyának a' Leány a' Fiúnál, Isten edgjikre se szoricscson szorulás képpen se tegedet, sem engemet. Az én Testamentumimot olvasd meg jól minél hamarébb magadis külön, de B*ethlen* János, Redei Pál Pernyeszi Urammal edgjütt, mert Redei Laszló meszsze. Ha én -s- te meg halunk is azokot illeti, mint Nagjobb Attjafiakot a' Testamentu*m* végben vitele. Végj vigasztalást belölle és elmedet Csendesicsd meg és az engemet a' mint irod Kaczago

[a] [autográf]

Lucipereknek kaczagd viszsza, hogj bizony nem hazug -s- bolond ember *Bethlen Miklos* Mert 1 Maramaros Magjar országi Jószág nélkülis el élhet tisztessegesen *Rhédey* Julia és *Bethlen* Miklos Gyermeki Unokai. (2) A' Zabolai Jószágból készithetni az eö szegény árvaságához képpest Borist mert azt egeszszen csak arra kell fordittani. Az Istokra való kölcségnek az én ideki való Jószágombol kell ki telni. (3) Azért a' Maram*arosi,* Magj*ar* Országi Jószág Jövedelmét az Adosságokra és Agnes Klara keszittese és ki elégittésére kell fordittani. 4. Az Erdéllyi Jószág beli része, és *Szent* Miklos holtig való Lakásán kivül a' Maram*arosi,* M*agjar* országi holtig Redei Juliáé. 5. Az eö holta után Huszt annyi summáig a' Testamentumba meg vagjon jol irva. Julia, Agnes, Klara. Meg vagjon hát Agnesnek 16/m Klárának 16/m fl. Arany mive, Köntöse, Lova, Hintaja &c. valamint Julianak vólt, meg kell lenni azon kivül. Nem Hazugság hát az 20 000 forint. Mert Huszt 44/m és 16/m 16/m és 12/m annyit teszen. A Testamentum 17. Punctuma I*sten*re és Redei Julia hoszszú élete és Anyai szivére hagjatott. Ez edes Felességem a' Testamentum summája maga bövebben meg mongja. Ez mind csak az Isten áldásán, a' jó gondviselésen és Takarékosságon áll, Lelkem Felességem, más a' nincsentis hazudgja az el adó Leánjról, te a' Valóságot sem akarod mondani. A' Lelkem sir rajta mint az Isten áldása nincs ott Huszton rajtunk, ma vettem *Szent* Györgji Levelét, ott már sem Ajtai, sem Sztojka, én bizony nem tudom mit kell csinálni, meg sem gondoltam Leveleihez képpest, hogj Sztojka fel rugjon; Eleg bolond, ám mennyen. Isten -s- ördög dolga ez is Ha Irást tudná Sándor, bizony mingjárt küldeném, Szigethi tudatlan, *Szent* Györgji Gjermek. A' Maramarosi Nemes ember drága, hazug, csak maganak kapar, Salati meg holt, Tunyogi el hagjott Lajosnak Laba nincs. Felek ha a' Taraczközi Vizaknaira szorulunk. A' ket Ferenczi élé, bár ne volna igen bölcs, csak fogadna szót -s- tudosittana szüntelen követné Instructioját, és a' mi a' dolognak a' Lelke, volna igaz, Hü, és ne rugna mingjárt fel. Irj Sztojkának mig más nem leszen oda ne hadgja a' dolgot, mert meg bánnya. Enis irok majd. El kerülhetetlen dolognak látom ha csak Josefis két vagj három holnapi lakásra, szám vételre oda ne mennyen, Bort Buzát Erdélyből vihetni, azon kivülis kell oda azt vinni. Nevethetem a', mit Harsányiról irsz Egj jó Iró Deák 3. Könyv, edgjikre irják Arvák Joszága, Masikra Erdéllyi Jószág, Harmadikra Maramaros &c. Abba mindent irjanak fel, szüntelen tudosiccsatok, Josef ne restelkedgjék Praefectus leszek én.

679.

Rhédey Júliának és Bethlen Józsefnek

Bécs, 1715. október 12.

Edes Felességem s Fiam.

Ez az ember nem tudom ki csoda tudosittsatok a' nevéröl, csak hadd tudgjam mi csoda rendkivül való ritka ember az, mert az az ember vagj maga el futó bolond vagj münköt minnyajan tart annak, és lehetetlen hogj jámbor ember legjen. Csudállom ha Bethlen János Uram valójába küldötte hozzátok ezt az Irást, azt gondolom csak Farsángos Novellaul küldötte nektek mulattságúl, Fogadgjon eö kglme ollyan szolgát kettöt magának, ha azok nem adnak enni, bizony meg hal éhel. Fizetés nélkül szolgálna is az az ember nekem Praefectusi névei bizony meg nem fogadnám. A' mint meg irtam harom vagj négj koncz Papiros Egj jó Iró deák. Josef, Temagad, En a' tü rendes tudosittásotok Es az én rendelésimnek meg fogadása, az I*sten* áldása után Praefectus leszen. Ezt a' Conventiot evvel a' rá tett irással tarcsátok meg emlékezetre. Es ezt a' fizetést rendellyetek magatok*nak*.

Datum Viennae 12 8bris. 1715.

B*ethlen* Miklos

680.

Pernyeszi Zsigmondnak

Bécs, 1715. december 14.

Edes Sogor Uram. &c.

11dik 9bris kglmd Levelét vettem szivem szerint szánokozom Csongradiné Házomb*an* fel nevelt néminemüképpen Leányom szabásu halálán. Irja kglmd hogj a' másik a' mostoha Annyával perel, ezt nem ertem Isten kglmdt vigasztallya meg.

Edes Sogor Uram én sincerus Candidus ember kivántam mindenkor lenni, az embernek az igazát szoktam vólt meg mondani, a' miatt vagjok Iffjúságomtól fogva a' Világ méltatlan üldözésében, de hálá Istennek, kglmd azért nehezen ne vegje én töllem, ha azt követem ebben az Irásomban kglmddel a' mit az Isten Paran-

csol Lev. 19. Versus 17. Csúdálkozom én ezen a' kglmd Levelén, a' mit a' Taraczközi Ház és Joszágról kglmd ir.

Hogj tudniillik a' kglmd nevével perlették, az Executiois az alatt ment végbe, Es hogj a kglmd Consensúsából birják, Es hogj kglmd mind az üdö alattis patienter vólt. Micsoda szok és Terminusok édes Sogor Uram ezek bizony nem tudom Democritussá legjeké avagj Heraclytussa ezeknek az szóknak, Lelkem Uram hiszem a' Pert örökké a Nagjobb Atyafi neve alatt folytattják a' Decretum szerint, ha mind aluszikis, de nem azért hogj avval annak több közi vólna hozzá mint a' többinek. En váltám ki a' Felességem számára fl. 1200 Az olta mind birom. Ha kglmd a' mint irja hogj Patientiával vólt miért nem kellett k*nek* szolni annyi esztendök alatt hogj kglmdnek abban kára vagj Injuriája vagjon, hanem már most irja kglmd, hogj kglmd a' Házból ki veszi a' közit; Megbocsasson kglmd, Egj Tyuk monyat nem érne az a' kglmd közi.

A' mi Földet imezt amazt ir is kglmd, hogj ezt hagjom, amazt nem hagjom &c. hiszem maga tudgja kglmd hogj én azért az 1000. forintért kglmdtöl semmit sem foglaltam el kglmd maga últro engette ide, hogj kglmd semmi hasznát nem tudgja venni azoknak a Földeknek &c. hanem vegjük hásznát mü ha vehettjük annak a' Penznek talis qualis Interessere, noha én bizony kglmdtöl soha Interestis nem kivántam, álmomb*an* sem láttam. Sött kételen vagjok már emlittenem, tudgja a' Felességem szegény üdvezült Nénémnek hányszor adott 10. 20. forintocskát mit, hogj már kölcsön én meg hattam adgjon, mert Annya vólt, meg se kérje soha, a' mint nemis kérte. s ma sem kéri senki, söt jó Lelekkel irom, édes Sogor Uram ha Isten boldog állapotomba hagjott volna soha azt az 1000. forintot sem kértem vólna viszsza sem kglmdtöl sem Gjermekitöl, sött most is mindgjárt oda ajándékoznám. Nagj méltatlanság és illetlenseg a kglmd ollyan most fel forgatott Praetensioja, mellyet én ha nem tudom ki mondotta vólnais nem tudtam vólna képzelni.

Tudom edes Sogor Ura*m* én hogj kddel az illyent nem az gonosság, hanem az erötelenség es az utólsószükség irattja csak, de Lelkem Uram annak nem ez az orvossága, hanem ihol egj kis Projectu*m* melly kglmd és Gjermeki Redei László Redei Julia, és minnyajotok maradéki javára czéloz az én vékony itéletem szerint ha tettzik és ha az idök engedik jó kövessétek, Ha penig nem lehet én arról nem tehetek eléggé meg irtam az előtt is hogj a' Felessé-

gem minél igasságossabban és Atyafiságossabban érjen veget kglmddel.

Meg kell k*nek* jo Lelek szerint vallani. Kglmd a' Békesség idejében is Maromarosi M*agjar* Országi Joszágának mi hasznát vette, a' kglmd Arva Leány maradéki veszike hasznát.

Reliquo in Projecto.[1]

Csegödi Posta nevét dolgát cum Circumstantiis omnibus[2] irja meg kglmd Tarczali Uram mindgjart meg tallya[!] Par Ur*amat*. Isten Vigasztallya kglmdt.

Becs. 14. Xbris 1715.

Pernyeszi Uram dolgáb*an* való vékony tettzésem

1. Pernyeszi Sigmond és Redei Laszló, Redei Julia Annya ugj tudom Apaval Anyával egj Testvérek vóltak, és valami Joszaga Pernyeszi Uramnak Halmiba es ott M*agjar* Országba és Maramarosba Vagjon Pernyeszi Ur*am* magva szakattán (:kit I*sten* távoztasson:) Redei Laszlo és Juliára szallanak.

2. Pernyeszi Uram igen öreg ember, Nagjobbik Leányais ugj értem meg holt, maradt Gjermeke nemé nem tudom, a' masik Leányánakis Isten micsoda szerencsét mutat Elég az hogj ott Gjámoltalan Leány Ag marad ott csak.

3. Pernyeszi Ur*am* mikor Erdélyben jó Fő ember és Hop Mester voltis Halmi és Maramarosi Joszágának semmi Hasznát sem vette, Hat az szegény Leány Ag mint veszi az eö klme holta után.

4. Erdélybe a' mi Joszága eö kglme*nek* vagjon-s-nevezetessen a' Bátosi, mint vagjon és Leányira meheté nemé én nem tudom, hogj ha mehet jobbnak itilem eö k*nek* és azoknak, hogj a Halmi-s-Máramarosi Joszágától vállyék meg, és azoknak arrával Batost válcsa viszsza és szerezzen Kinyeret Vénségé*nek* és Leanyinak nyugodalmat.

5. Pernyeszi Uram ados énnékem fl. 1000. Kende Miháltol a' Csarodai Joszágot én váltottam ki fl. 1400. Ez in summa teszen fl. 2400. Eré a' Halmi Maramarosi Joszág eö kglmenek annyit én nem tudom Bár három négj annyit érne.

6. Ha Redei Laszlo Uram azt a' Kende Miháltól ki váltott Részt magáévá tehetne Redei Julia kára nélkül magának egész

[1] A többi a tervezetben.

[2] az összes körülménnyel

nyugodalma lenne, Redei Juliais ha más utt hasonlót venne, neki is jó vólna, Ergo.

7. Tegjék rá mind a' harmon az elméjeket, nem vólnaé minnyajoknak jó, azt a fl. 1400. Redei László adna Pernyeszi Sigmondnak Halmi s &cráért és abból contentálná Redei Juliát Cserébe a' Kende részéért, a' Pénzel Pernyeszi váltoná ki Bátost Az én Adosságom az 1000 forintis igazodnék el Redei Juliaval, és igj mind a' hármon nyugodnának. Ha tettzik jó kövessék Isten álgja meg munkajokot, ha nem tettzik hadgják el, én Lelkem szerint tanácslom.

681.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. január 15.

Eőrvendetes Uy Eszt*en*dőket kivanok Edes Fiam Ur*am* k*ne*k.

20 Xbr*is* keőlt levelet k*ne*k betsűllettel es szeretettel vettem. De kerem kgdt, hogy azt az Alazatos Terminust, es Csaszart illető nagy Reverentia Margot velem ne kővessen, nem en hozzam illendők azok. Itt a Postann a papirossis igen draga nekem.

Kgd Pantzelrol valo mentseget ertem. Fiam s-Onokam s-kgd Eggy szoval minnyajatokban Gyermekimbe az illetlen s-izetlen dolgokot en nem jovallom, nem szeretem, kerlek es intlek legyetek el minnjajan a nelkűl P*salmus* 133. Concordia res parvas crescunt.[1] Ha kgd az enyimeket szereti, es jovokat szivessen munkaloddgya, kinek farad es hasznal kgd, maganak es Gyermekeinek. Mert hiszem k*ne*k a Felesegem az en Testamentumomat meg mutattja ott kgd Felesege es Gyermekeinek fl. 12/m haszna kara forog. Ha kgd tanattsaval es munkajaval ugy segittene az en Felesegemet az en Dispositioim szerent a Penz Jővedelemre mind az Erdelyi mind Maramarosi &c Joszagimba, az mint kgdtől lehetne, es a minemű Gazda kgd maga*nak*, bizony nem Kőd, nem karonn valo vagy repülő Varju Huszt. Fl. 44/m melyből all Agnesnek 16/m Claranak 16/m Julia*nak* fl. 12/m. Salvo tamen Jose-

[1] Az egyetértés megerősíti a kis dolgokat.

phi et Stephani Jure et Dominio florente,[2] tsak lenne Isten aldasa bekesseg es jo gondviseles, mig Isten a Felesegemet elteti. Josef 23 esztendőbe jar, mig eő Ember leszen. Istok 14dikbe jar, mig eő meg hazasodik, bizony mind meg lehet az a mit en az en Testamentumomba irtam tsak lenne kgd igaz buzgo Vő es Fiu az en Felesegem Istapja.

A mint en az Huszti rendelesnek 5dik Punctumanak a vegebe Borbara es Ilona Onokaimnak 8/m forintot irtam, az sem Kőd, es Salvo omnium Bono et Jure[3] az eő idejebe vegbe mehető, tsak nezze meg jol a kinek Isten eszet adott. [a]A mint in puncti 10mi principio[4] ezen ket leanynak fl. 3/m iratik, azis valosag.[a] Tudom enis a Tőrvenyt, es tudom az en Joszagomat. Oh ha en mint Illyes knek es Josefnek le vethetnem a Palastomot. Bizony mind meg lennenek azok. Es en tsudalkozom azonn 16/m forintos Leanyom. Es hatod fel ezer forintos, es 40 haz Jobbagyu Boris Onokamot kgd el nem tuddgya szerzeni. Bizony nem tudom hany bokorba fekszik Erdelybe ollyan Dama.

Az melly Joszagrol kgd ir, azt most emlitteni sem jo. Jol all az a Leveles ladaba előtte leszen knek jővendőbe ha Teőrvenjes Octavak lesznek, abba Leanyom Julianak szinte annyi haszna lenne mint a tőbbinek.

In summa Edes Fiam. Uram Melius est Malum non facere quam excusare.[5] Papinianus Pogany Igazsag Martyra szava. Isten aldasa minnjajan kken. Bets. 15 January 1716.

Kgd szerető Attya

Bethlen Miklos

682.

Rhédey Júliának, Bethlen Józsefnek
és Teleki Sándorné Bethlen Júliának

Bécs, 1716. február 29.

Edes Felesegem Fiam és Leanyom!

Sok Imadtság és Gondolkozás után irt ez Levelemet olvassatok ugy az mint irtam, mellyetis rövid Punctumokban tettem; Pernye-

[2] meghagyva mégis József és István jogát és birtokát épségben
[3] mindenki javának és jogának megtartása mellett
[4] a 10. pont elején
[5] jobb nem tenni rosszat, mint mentegetőzni
[a]...[a] [margón]

szi, Julia Leanyom ugjan joll meg ragjatok. Te is Josef Teleki Sandor mas senki se tudgja.

1. Olvassatok meg Páll Apostolt. 1. Tim: 5. 8. és Salamon Peld: 17. 6. Jer: 10. 23.

2. Isten ell fordithattya, és tselekedgjek eő Felsege Irgalmasságot, de az mint lattzik tü Erdelybe az Haboruságot ell nem kerülitek, erről eleget irtam mostis azon Elmem vagjon.

3. Az haboruság ell bonttya egeszszen az Istók Tanitását, akarhova fussatok, ki tevén az edgy Colosvárt ott megis talam az Schola meg maradna.

4. Nekem azert Lelkemben Jár az Istókra való Gondviseles azert Enyedröll az elmeteket tsak tegjetek le, hanem ez az en Atyai Tettzesem es alhatatos rendelesem felőle: Hogj ide hozzám, és Magam Hazamban Magam szemem ellöt Tanitassam a Praeceptoravall és Magam legjek Fő Praeceptora Legjen nekemis mulattságom Vigasztalom Rabsagomban Venségemben. Es.

5. Hogj innet küldgjem Esztendő vagj mikor mulva ugjan avvall a' Praeceptoravall edgjüt fellyeb Academiaba.

6. Ollyan Tisztességes Deakot kell keresni az ki alkalmatos legjen arra. Es a' ki meg érdemellye az a' Promotiot, nagj Szerentset, hogj tudni illik: hét esztendeig Tanullyon Peregrinallyon velle; Edgjüt mennyen Haza Erdelyben velle, Es ott legjen nektek vagj neki, a' mint Isten akkor meg tanit benneteket, Praedicatora mig Isten nagjobra hÿa, Edgj szovall legjen bizonyos elete szerentseje. Ha az Üdvezült Nagyarinak vagj Patakinak, vagj Papainak Vasarhelyinek, vagj Komarominak volna erre érdemes Fia, ollyant kell-fel venni. Etele Itala és Ruhazattyán kivüll egjeb fizetés nem kell annak. Az a' nagj szerentse legjen a' Fizetése. Mellyet bizony Istennek, nekem, s nektek meg köszönhet, tartozikis velle. Azonban hiszem a' Peregrinatioba mindenkor annak a' keziben leszen az Istok Penze, mert bolond volna a' ki a' Penzt a' Gyermekre s Iffjacskara bizna.

7. A Tü nyugodalmatok Felesegem s Joseph és az en egesz Hazam bekessege. Es az en Testamentumomnak egesz Lelke ebben all, ha ezt az en rendelesemett Isten boldogittya, maskent nem tsak a 14. Punctum hanem az az egesz Testamentum Leanyim szerentseje. A tü Szent Miklosi Lakásotok. Az egesz Jövendőbeli Osztozás, edgj szovall az egesz Ház Puska porrall vetődik fell, ha Istók Erdelybe és az Annya Tsecsi mellet marad. Addgia Isten hamis Profeta legjek, de hanem ha Isten Tsudát teszen maskent ezek a' következések tsalhatatlanok ugj mint.

8. Az haborusag miatt Tudatlanul marad. Es a mint mondgják: A Tudatlan értetlen embernell sintsen gonoszabb Igasságtalanab Lelkembe jár nékem. Tudatlanul fell ne hadgjam nőni, mint a borjut, vagj a' Vad Szamár Vemhet a' mint vagjon Jób 11. 12. mind Lelkemre nezve hogj Isten ellöt rolla szamot adgjak, mind ö rea nezve, mind Tü reatok nezve. Edgj szovall Ezer Tekintet és okra nezve ez az En Tisztem az mit most követek. En az En Lelkemet meg mentem. Tü adtok szamot *Istennek* rolla. Es bizony Tüis sirattyatok ezenn a' Világonnis meg, a' mikor En a' Más Világról közitekben nem szollok.

9. Minell Tudatlanabb leszen annall töb roszszat várjatok tölle. Tsak eddig nekem irt Leveleibőlis latom en, bizony nem ollyan Barany lészen ez, mint az Apja vala. Latom en már a' Parduczka körmeit. Ez bizony ma holnap Paripát, Szolgát Lovászt &c ha adtokis ha nemis roszsz. Bizony Parancsolni kezd szabolara. Legjen 15. 16. esztendős, eő bizony a Ti Palczatok alat nem leszen; kivált Mostoha Annya, és tsak felig Battyán fell rúg. Az Annya tsak közelib neki. Az már edgjik nennyével más Vallású. Mitsoda Tanácsot adnak azok neki. De bár Vallasat ne illessékis bizony mihelyt az en szemem hunyik, az egészsz Joszagot *Szent* Miklóstis fell osztattyák velle. Az en Testamentumomat mindent Fenekkell fell dorditta, Törvennyel sem vethetni ellent neki, mert edgj Testvér volt az Apja Josephffel, [!] a' Törvenyis egjenlöve teszi minden ösben sőt talam a' Többibeis. Edgj szovall minden fenékkell fell fordull.

10. Most az egesz Joszagot Te és Josef birjatok. Szép az en rendelesem hogj 20. Esztendős koraig meg ne hazasodgjék. Es hogj addig a' köz Joszagboll fizessetek az adossagot. Epittsetek meg Thordát, Kamarást, Szilvast, *Szent* Pált neki hogj mikor haza jön s meg hazasodik edgj Ur lészen és üdövell a' Joseph Gyermekinekis Attyok, az 3rom [!] Leanyis meg elégittessek. Ez mind ell bomlik ha ez az En mostani rendelésem vegbe nem megjen hamar.

11. A költségtöll nem kell felni mert en azt igen kevés a mostaninall Többecskevell vegbe tudom vinni. Vadnak nekem utaim remenségim jok arra az Akademiakbannis Alumniaja leszen. Ra felelek. Tsak esztendő mulvais kell eő rea oda Haza károsan s bolondul annyi az menyi ide fel hasznosan eszesen. Meg lattyatok. Azonban megis oltani azt a' Gonoszt, nem draga ollyan Haznak a' meg valtasa.

12. Edes Vőm s Leanyom, eleg Gyermeketek van adgjatok ide

az edgj Isten adta szerentsere Miklóst. Had tsinallyak Jo embert belöle I*sten* utan. Ugj hiszem Üdövell mindnyajan Jót mondotok utánnam. Nem kell a' Gyermeknek Nemet Országot Academiat mit mondani semmikeppen hanem tsak Becset, az En Asztalomat Scholamot etc. Ez nagj halgatásra N*ota Bene*rre valo. Punctum. Ha lehet sietni kell igen velle. Balintit Urammal kellene. Ne erje ott a szöld erdő Haboru Tolvaj s micsoda. Inast és Szakatsot nekem, hamar Iffjú Mihály vagj inkáb Miklós Mester. Nem kepes meg irnom az en Insegemet Szaplonczai miat bizony nehezeb a' Rabsagommal, En már szallastis ahoz kepest valot fogadok. Isten segittsen mindnyajunkat Becs 29. Feb*ruary* 1716

B*ethlen* Miklos

Ketelen Szaplonczai miat adtam ezt Tartzalihoz hogj ell küldgje. A valasztis Tarczalihoz kel dirigalni.

683.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 4.

Edes Fiam. &c.

22. Feb*ruary* irt szomoru Leveledet keservesen vettem tegnap. El hid Fiam ha I*sten* meg nem szan, mind te, mind en, mind Agnes, Clara, edgj szoval az egész Ház ez utan sirattjuk meg jobban Redei Juliat mind azon altal. Solt*ar* 27. 10. Tsak te fogaddgj szot. Hugaidat meg ne keserécsed, az I*sten* minnyajan meg vigasztal bennűnkett.

Tarczali Ur*amnak* a' mikről irtal ez a' valasz. A Temetésnek edgj kevéssé haladni kell kételen, ugj hiszem edgj hét mulva bizonyos napot irhatok néki, azért a' Testet tegjek a' konyha felőll valo Pincze bastyaba. Rakott Sir Barsony, Tzimert, semmi féle szeg nem kell; Kun Ilonanak sem volt, penig az nem volt Rabnak magais Rab Felesége, mint ez szegény. Oh Lelkem Fiam, és Edes keserves harom lányom (mutasd meg ezt nékik) I*sten* vigasztallyon, bizony ha néki, és néktek hasznalna a' vont Aranyatis meg érdemlené Red*ei* Jul*ia*.

A' Christus és az erdemlett jó hir az eő Barsonnya. Ha a' pénzben usznank sem engednem meg a' pompas temetést. Hat ez

nehéz üdőbe meg Oratiot Cartat sem jovallok. Baytsi Bonyhai praedicallyon. Az Enyedi tiz Alumnus énekellyen, több nem kell. Erről a' jövő heten ismét irok.

Tel*eki* S*andor* Uram*nak* bővebben irtam, olvasd meg, sietve hivasd minden levelet közölly Tel*eki* Urammal; A Febr*uary* irt leveleim igen derekasok kivalt a' 8. és 29. irt N*ota* B*ene* felette, mint Sz*ent Kereszti* U*ramnak*is irtunk. Telekit mint Apadat, mint Anyadat ugj tarts a' Nénédet. En mar nem hiszem, se Lovonn sem ökrön ide valamit küldhes, de a' pénzt kételen el varom. I*sten*ért kérlek ne tékozoly. Husztra bor buza mennyen. A Gubernium Commendatoriajat te küld fel minél hamarébb. I*sten* tanittson segittsen vigasztallyon. Béts. 4. Mart*y* 1716.

Edes keserves Atyad.

B*ethlen* Miklos

Ha a' szegény Feleségem Testamentumot tett küld fel parba.

684.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. március 4.

Edes Fiam Uram. &c.

12. 16. Febr*uary* kőlt kgd leveleit vettem. Josefetis de 22da.[1] Summa latom: Az en Vensegemnek remenlett Dajkaja Coronaja, Annak a bezzeg mar ugyan bizony valoba Arva Haznak oda van az Annya. En az en el kabult keserűsegemet kepzelni sem tudom, nem hogy ki mondani tudnam. Szőrnyű keserves pelda Ezec. 24. 15 & seq*uentibus* En nem vagyok Propheta Gane vagyok. De ennyivel keservessebb az en dolgom az Ezechielenel. Velle az I*sten* beszellett Felesege halala okatis meg mondotta, es hathatosonn vigasztalta. Azonba ugyan tsak maga temette el. Ez ennekem eggyik sints, mind az altal mivel hogy ennek előtteis biztattak, hogy kőnnyebbitteni fogjak ezt az Hazi Arrestumot, ugy hogy szabadonn jarhassak a Varosba s-a Varosonn kivűlis valahol szeretem. Ehez kepest most akaram eő Flget supplicalni, hogy

[1] 22-éről

Temetes es Arva Hazam rendbe vetelere botsassanak be, ambar ha ismet viszsza kellis lakni ide jönöm. Vagyok *Isten*be bizodalommal, es jo remenseggel. Azert a temetesről most egyebet nem irhatok annal, a mit Josefnek irtam. Kerem tsak nagy szeretettel kgdt

1. Most mutassa meg kgd az Arva Hazba hogy kgd Fiu, hiszem a kgd Felesege 12/m *forintig* haeres az en Testamentumom szerent.

2. Julia Leanyom keveses magaval lakjek az Eőttsei mellett a Temetesig. Legyen Annyok helyenn.

3. Agnes Leanyom mar 18. eszt*en*dős. Arany Mives es egyeb affele belső portekas Annya ladai kultsa legyen eő nalla, mert az mar Claraval ketten övek. Kgd Josef es Julia Leanyom addgya kezebe, meg nezvenn jol mindent, ne okozhassa jövendőbe sem Nennyet, sem Battyat, sem Angyat hogy valami el veszett miattok. Pernyeszi Uramis ott legyen bizonysag. Kezdgyen a keserű Gazdaszszony kenyer gyurashoz az edes Leanyom. Mert eő ott nem Szolgalo, hanem a Battya mellett Gazdaszszony leszen, mig *Isten* a fejet tisztessegesen be fedi. Ő neki es Claranak levenn az en Testamentumom szerent fl. 32/m közi az en Joszag*om*ba Sem Josef sem Menyem Aszsz*ony* lelkehez en nem ketelkedem, de ez igy jo eő nekikis. Ellyenek szeretettel.

4. Üdvezült Felesegem*nek* irtam en kivalt 26. 9br*is* es az utann proxime Febr*uary* 1. 8. 15. 22. 29. Ezeket Joseffel kgd ugyantsak jol meg olvassa Salus Domus, es az en kenyerem abba all. Ehel meg ne őllyetek.

5. Josef jo indulatu, de iffju noha mar 23. eszt*endős* Rettenetes rest iro. Tekozlasra hajlando, az Istenert Ur*am* tanitsd nogasd gondviseles es takarekossagra meg irtam minden az Annya*nak* irt levelemet kőzőllye kgdel, ott vadnak a Testamentumokis.

6. Szilvasi Ur*am* minel hamarebb eggy Vatsorann vigye el Borist.

7. Eggy io Oreg Aszszony*ro*l kell ha most nints, gondolkozni Agnes es Clara melle. Ez a level Julia Leanyom*na*kis szoll. Most többet nem irhatok. *Istennek* ajanlom kdt. Bets. 4. Mart*y* 1716.

Kgd igaz szerető Attya

B*ethlen* Miklos

A jovő postann többetis irok.

685.

A titkos tanácsnak

Bécs, 1716. március 4.

Excelsum Ministerium.
Domini, Domini et Patroni Gratiosissimi!

1. Quantas Mundi persequutiones ego ab ipsis meis Gentilib*us* etiam vel maxime passus sim, inde a mea Juventute jam per quadraginta annos, mult*um* de illis Augustae Aulae notum est

2. Ideo quando ante 14. annos hic Viennae fui, et voce, et scripto humillime a Divo Leopoldo dimissionem ab officio Cancellariatus, et Consiliariatus petii, certus me In Huszt extra Tran*sylva*niam ad privata*m* vitam recipiendi, sed meam resignationem non acceptavit, mihi Protectionem promisit. Eheu quid postea mihi misero evenit.

3. Ego etiam si hodie mihi plena libertas a sua Maj*esta*te daretur, in Tran*sylva*nia certe non habitarem; Ne pejus iterum peream, sudes nempe aliorum oculis, sed compositis ibi meae orbae Domus rebus, et sepultis uxoris ossib*us*, in Huszt me deponerem, et ibi, spero brevi, morerer.

4. Quod si vero, uti vulgo fertur, Pax turbatur, huc Vienna*m* venirem, dum modo ex gratia suae Maj*esta*tis haberem panem. Menstruis enim Flor. 100. subsistere non possu*m*, et si angustissime vivo, et miserrime. Et imposterum tanto miserius vivam, quanto minus ex Patria mihi succurretur.

5. Quid in mundo agatur, ego nescio realitates, nisi quod in vanis novellis lego, quare essem sicut brutus passer de nocte, ut sponte in ignem volarem. Deus avertat.

6. Decrepitus 74. annorum, moerore 17. annorum enervatus, et enectus, nec equi nec pedum usui aptus. cum perpetuo perspicillo ad nasum. Adeo pauper, ut saepe nec unum cruciferum habeam. Per undecim annos ne una*m* quidem tunicam, vel chlamÿdem novam habeo. usq*ue* ad 40/m Flor. debitor sum. Jam parte bonorum per Creditores occupata, brevi et caetera sequentur. Heÿ mihi! unica mihi in mundo consolatio erat uxor quondam forma, et virtute rara, jam et illa orbatus sum. Quid cupiam ego jam omnis Personalis Boni incapax aliud, nisi finem miseriarum sepulchrum. Et quo ad me Deus, quare, et quousq*ue* in hoc mortis corpore, et carcere detinet: Ut inter orationes, et libros, et

Bonos viros consolatores possem illos paucissimos dies transigere. Et ante mortem, per suae Maj*esta*tis clementiam Domum meam ex fimo et pulvere erectam videre. Juxta Assecurationem A*nno* 1695. scriptam, ut saltem illa Innocens, maneret speculum Gratiae, si ego sum speculum miseriae.

7. Filius meus Primogenitus, Michael ex priore uxore, si viveret, nunc esset 43. annorum, et Comes in Maramaros. Reliquit ille mihi nepotem nunc circiter 14. annorum puerum Stephanum. Et duas neptes. Vidua illius nupsit Ill*ustrissi*mo D*omi*no Colonello Dejerdin. Et una neptis Filio ejusdem. Altera vero pauperi cujdam nobili. Nuper defuncta uxor reliquit Filium jam per Dej Gratiam uxoratum virum 23. annorum. Et Filiam Comiti Alexandro Teleki nuptam, cum nepotum per Dej Gratiam grege. Sed quod me gravissime angit, reliquat duas nubiles Filias, quibus praeter divitias, omnia in nobili virgine desideranda adsunt; sed et neptium miserum conjugium, et harum duarum nubilium marcescentia in capillis, fluit ex hac mea miseria, et debitis horrendis. Quid porro expectare possunt, hae jam et Matre orbatae, et Stephanus Puer; nisi melius, quam hucusq*ue* de illis provideo. Et nisi sua Maj*es*tas Domum meam Innatae suae Clementiae objectum summet. Cujus et meae extremae consolationis sum*m*a in his consistit saltem nunc proxime, etiam si quidquid tandem de mea fungo simili persona statuatur. Ego veterum tantum per disturbia dilatorum effectum, et Legalia pro Liberis oro. nempe

8. Instellationem mei Filÿ in officium supremi Comitis in Maramaros clementissime resolutum.

9. D*omi*ni Com*m*endantis Husztiensis tot Memorialib*us* petitam, ipsi hinc demandatam, sed non obeditam Correctionem, ut mei Liberi possint ibi com*m*ode habitare, et subsistere.

10. Moratorium Mandatum ratione debitorum Jam dudum non malo certe fine petitum sed hucusq*ue* dilatum.

11. Iterationem Mandati seriam ad Gubernium jam pridem dati de Legali effectuatione Mandati de divisione inter Liberos et Relictam C*omitis* Michaëlis Bethlen, quae jam Dejerdiniana est.

12. Mandatum ad Gubernium Tran*sylva*nicum, ut litem inter me, et piae Memoriae Comitem Stephanum Apor ratione mei salarÿ detenti coram Gubernio ad Iterata Augusti Leopoldi Mandata saepe agitatam. sed hactenus indecisa*m*, decidat quo citius, salva ad Suam Maj*esta*tem Apellatione.

13. Gratias Gloriosae Memoriae Leopoldi mihi et uxori ac Liberis factas, dignetur sua Maj*es*tas illis confirmare. et manute-

nere. Et illarum sed ob disturbia non expeditas legitimas Expeditiones Cancellariae Aulico Trans*ylva*nicae demandare.

14. Detur Libertatula major quam nunc est hic Viennae ut possim respirare, et ipsemet mea negotia procurare. Et signanter. Ut possim nepotes huc adducere, et cum consolatione hic ipsemet educare.

15. Si possibile est, augeatur aliquando meum Demensum, quia moderno subsistere non possum. Quod si ab Anno 1690. post Diploma per me curatum, mille occasionib*us* et etiam hic in Aresto Gratia Suae Maj*esta*tis abuti, et [a]aufugere &[a] mali aliquid facere voluissem, nonne centies potuissem; sed Fides, Ratio, et Patriae meae, et Domus Fortuna, et senectus, me semper ad bonum consuluerunt; Illa pro me fide jubeant. Aeternum me Deus cordium scrutator puniat, si etiam meae Columbae Intentio mala fuit. Pacem omnium cupivi tantum. Deus suae Ma*jesta*ti, et Excelso Ministerio omnia remuneretur, supra captum meum Ammen.

Excelsi Ministerÿ.

[b]Abjectissimus Servus
Com*es* Nicol*aus* de Bethlen
Captivus[b]

686.

Szigeti Gyula Istvánnak és Bethlen Istvánnak

Bécs, 1716. március 11.

I*sten*től minden lelki testi aldasokat kivánok Uram kgldnek.

Fiamtol értettem: Hogj Istok Onokamot kgld vette kezéhez. I*sten* aldgja meg kgdet érette. En ugjan kgldet nem ismérem, de örülök rajta, I*sten* és az emberek kgld*nek* adott hivatalahoz képpest, minden jot varvann és remenlvenn a' Gyermek*nek* kgldtől, kitis ajanlok kgld*nek*, és kérem kkett, emlékezzék meg annak a' Gyermek*nek* Attjarol és én rollam. Nevellyen jo fiat és szolgat, és hajdon jo Dajkat az Ecclesianak belőlle, Félek tsak az haborutol mint a Gyermek*nek*is irtam. Kérem tudosittson kgld a' Gyermek tanulasarol kgld Collegait és Baytsi U*ramat* kőszőntőm Ajanlom I*stennek* kket mindnyajan. Béts. Die, 11. Mart*y* 1716.

Kgld jo akaroja.

B*ethlen* Miklos

[a]...[a] [autográf beszúrás]
[b]...[b] [autográf]

Caro Nepoti Stephano Bethlen. Salve mi Care Nepos.

Quantum scio jam Enyedini studes, utinam tantum Deus vobis, Pacem conservet in Patria Ne cogat vestram Mars cedere sede Minervam, Et fugere ex Patria, dans ocia noxiu Musis. Hoc mihi cor angit Fili: Quid tunc faciendum Aetas ne studiis vaga diffluet aurea Vestris. Hoc opus hic labor. Est hoc de casu meditandum.

Carmina quamvis haec stillent lacrymante ab ocello storge tamen mittit. Responde Poeta Poetae. De hospitio, et Mensas et inprimis de Hospite tuo gaudeo. Cui etam [!] te recommendavi. Quovis mense mihi simul una cum *Domino* tuo Praeceptore scribatis de valetudine et studiis vestris. Qvem simul Saluto. Time Deum. Me ut Patrem. Josephum Fratrem ut alterum me Honora Ama stude Vale. Vin. 11. Mart*y* 1716.

Tuus Patre te amentior. [!] Avus.

Com*es* N*icolaus* de Bethlen

687.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 11.

Edes Fiam.

29. Febr*uary* kőlt leveledet vettem. Valasz reá rendre ez. A' temetésről még most bizonyosabbat nem irhatok, mint ma edgj hete. Ha nem ezt hogj: A' Sirt ott az hul a' Gyermekei fekűsznek, ollyan forman az mint en szoktam készittsék el, allyon készenn fedel alatt a ki tuddgjara. Uj barsont venni, sőtt tsak bakatsint sem jovallok, s-nem engedek semmi képpen. Pogányi bolondság az a' fekete. Fejér ruhaba őltőztette az eö Vőlegénnye az Ur *Jesus Christus* eőtet. Sőtt jovallom az eddgjik Pap praedicallyon Apo. 7. 13. egész végig. A' masik penig Pro. 12. 3. Ez oratorkoddgjék a' mint I*sten* tanittja ott előtte lészen a' mező Prov. 3 W. Redei Juliarol bizony sokat mondhat, de az eő erdeméhez képpest eleget nem. Szép tizta fejer Slesiai gjolcsal szegezés nélkül tsak tővel valo aggatassal kell bé vonni a' koporsot de azt se temessék oda a' földnek s-néki nem kell ez az en tettzésem. Es ha ott lehetnék ezt követnem. Masként koporsora valo Barsony, melly it bécsbe fl.

edgj nehany, oda szoktak adni vagjon[a] a Vasarhellyi, és Kolosvari Ecclesiaknak ennek mennyetek végére, és tudositsatok rolla engem, nem banom, de az en voxom a' Fejér, és Zőld rosmarin folyo és Borostjan koszorok. Agnes Clara valamig férjhez mégjen veled lakik, meg irtam ma edgj heteis Teleki *Sándor* Uram*nak* mint a' Joszagba usq*ue* ad emaritationem őrőkős kis Aszszony, nem mint szolgalo Erről bővebbenis irok masszor. A' Temetesig meg az Annyok házából se bontakozanak ki. Irod, az Annyok lelkedre kőtőtte, meg ne szomoritsd őket. Még ugj bizom I*sten*be, enis meg latlak benneteket ez életbe.

Hogj ennékem készpénznél egjebet kűldhes ide, nem latok modot benne, ha nem ha az 22. és 29. Febr*uary* irt leveleim szerint, de ha semmi sints a' min az ember itt nyerjen, tsak borral az ember hogj bolondoskodnék, eleget irtam erről. Jo lészen a' kővér őkőr, és Medve bőr, és a jővendő Turo Ujon tsak békesség lenne őszig. Az oo Turot addgjatok el vagj egjétek meg. Tsak fl. 300. kűldgj kész pénzt, és ha lehett az utolso szűkségre és kituddgjara a' mit szegeny Anyadnak irtam 22. vagj 29. Febr*uary* eddig el hiszem ott vagjnak a' Levelek. Nézd meg jol.

Istok dolgat értem, bizony sok, de nem dragallom tsak lenne békesség, és haszna. Vesd őszve edes Fiam az 29. Febr*uary* eö rolla irt dispositiomat, az eő szavaival, és ugjan jol tanatskozzal Tel*eki Sándor* és Pern*yeszi* Ur*amm*al, és a' mit most néki irtam lasd meg és kűld meg, tsak igen tsinnyan tzirokolva kell elméjet ki tanolni, ha el jőneé ide. Nagj kar ha Miklossal edgjűt nintsenek szallas és Asztalnal. Fiam Uram nagj jot tenne mindenikkel, ha egjgjűve adna mind ott, mind itt en mellettem őket. Ezer oka van ennek. Most eő k*nek* en külön nem irhattam Vén a' kéz, mutasd meg levelem eő k*nek*. Apad helyen tarts. Iry mindenről osztan punctatim bőven ennékem. Olvasd meg jol eő kglmével edgjűtt Dispositiomot, I*sten* segittsen vigasztallyon. Béts. 11. Mart*y* 1716.

Edes keseredet Atjad. B*ethlen* Miklos

Eggy itt valo Ajmer 5. erdelyi veder. Soo s-olaj nem nyarra, nem ide valo. Eleget irtam oda fel s-az előtt. Szigeti Titulussat ird meg. Potas Potas. Potas Fűriszek. Kortsomak Huszt. Buza mint jar. &c.

[a] [bizonyára a másoló elírása]

688.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 18.

Edes Fiam. &c.

Az mit neked irok Fiam Ur*amnak*is irom & vice versa. Olvassatok tsinallyatok eggyűtt minden Jot.

3. es 6. prae*sentis* Kőlt leveleidet vettem. De azonn tsudalkozom, miert nem irod meg 8. 15. 22. 29 Febr*uarÿ* irt leveleimet vettede, hiszem őrőkke azonn Kellene az irasodat Kezdeni. Rendesenn valaszt tenni, es osztann Uy dolgot ugy irni Kerlek s-intelek Kovesd ezt, ne vakoskoddgyam, bizony magad*nak* artaszsz velle

Belenyesit fogadd meg, de ha lehet oltsobban, mind Buza Bor Diszno Vay Mez sok, a tőbbi meg lehet, de ha alabb nem lehet, ugyis meg Kell fogadni, mert bizony nektek Iffjusagnak minnjajann annak az Haznak ollyan szűksegetek van tisztesseges ertelmes Őreg ember szolgakra, mint a mindennapi Kenyerre. Ugy mint. 1. Predicator. 2. Praefectus. 3. Feleseged Hugaid előtt jaro, az egeszsz Tseledre vigyazo hogy mar Hop mester forma Őreg emberseges Ember (de nem Kell a mű szegeny hazunknal felettebb Titulusozni a Szolgakot.) Erre Harsanyi vagy Tunyogi jo volna, de felenyi fizetes sem Kell mint a Praefectus*nak*, mint hogy munkaja sints felenyiis. Ha az szegeny Lajos jarhatna szinte jo volna, emberseges jambor őreg ember. Igyis el ne vesd holtig, el tarts tisztessegessen, lelkedre Kőtom, Rab tarsom volt. Űllyőn az hidonn, s Palotann, es a Leanyok vagy Hugaid haza ajtajann, En ugy hiszem Tunyogi Harsanyinal oltsobb es hasznosabb Szolgatok leszen mert felek Harsanyi tobbet űl Benjen mint sem a te ajtodonn. Sz*ent* Győrgyit el ne vesd 7. eszt*endőt* szenvedett en velem. A Dioszegi Bibliajat add eő neki, mert en tudom adoss neki Dioszegi annal sokkal tőbbel. Irass velle, ha nem derek Irois Tudod fl. 300 vagyok ados Testamentumba neki. Szigetit el ne vesd. Kereszt Fiam vagyok fl. 400. adoss nekie. Anyad*nak*is meg irtam volt, tedd Tordai Tisztartonak vagy Konyha Mesternek. A lelkem faj rayta mig a fl. 400. meg nem adom neki Lovasz Gyorgy eleg Lovasz Mester*nek*

Az Hugaid*nak* eggy tisztesseges Őreg Aszsz*ony* ige*n* szűkseg. Haszontalan Etek fogot, es sok Inast, sok haszontalan Frajt, sok

szűkseg kivűl valo lovat ne tarts mig adosok lesztek, Es mig, Agnes Clara ferjhez nem mennek. Jay ki szegenyek vagyunk Edes Gyermekim addig Tel*eki* Pern*yeszi* Neneddel tartsatok tanatsot ezekről, Sot, a Testamentumomot Joszagok Urbariumit, es az en sok Instructioimot kivalt in A*nno* 1714. Apr*ilis* es 7. Xbr*is* irtat &c. vegyetek ele. Hogy mint kellene az Haz dolgat ugy rendbe venni, hogy tűis elhessetek, es az adossagotis fizethessetek. Mert ha mind ugy, mint eddig, az az Haz bizonyosonn bizony el vesz tellyesseggel. Szilvasinak mit irtam latod vigyetek vegbe. A temetesről Tel*eki* Ur*amnak* irtam. A Tunyogi irta 100. Aranyat van 40 esztendeje meg adtak. Hul az Ispansagodrol valo Commendatoria, en tsudalkozom rajtad s-Tel*eki* Ur*amon*. Azt a Guber*nium* ide soha sem kűldi, ha te nem. Hul a Szilvasi s-Malom vallatas. I*sten* veled 18. Mar*tÿ* 1716.

Edes Atyad B*ethlen* Miklos

Soha sem irad meg a Dezma es Zabolai Kapusi buzat. Az Ecclesia penzeről valo Irasrol sem iral semmit.[a]

Ha Mohatsine igen erőtlen nem volna Igyis el ne haggyatok [...] [t]udod a Polyani joszaga dolgat.[b]

689.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. március 18.

Edes Fiam Uram. &c.

Kgd 1. Mart*y* kőlt levelet vettem. Űdvezűlt Felesegem hideg tetemehez valo kgd kegyesseget kőszőnőm. Vetek volt annyi napis koporson kivűl tartani, mindjart be kellett volna tenni, uyi mesz porral hinteni, es zarni. Jay edes Fiam Ur*am*, nem hasznalunk annak a Ceremoniaval, pompaval, irtam mar kettszeris erről eleget, abba maradok, tsak ezt teszem hozza, mint hogy Szigeti Ur*am* tartya Istokot, am orallyon magyarul az Haznal, tőbb Oratio nem kell. [a]11. Mart*y* Irtam volt a Textusokrol. Apoc. 7. 14 &c es Pro. 12. 3. De ha mar Tel*eki* Ur*amnak* tett irasom szerent Oratoris leszen Jobb a Proverb. helyenn Ezec. 24. 15 &c az eggyik

[a] [a levél utolsó oldalának margóján függőlegesen]

[b] [a belső oldalak margóján, függőlegesen]

Papnak. Kiis fogom nyomtattatni üdövel.[a] Annyi mint 2. Arany. Mert se Pap*nak* sem Orator*nak* többet eggynek adni nem kell. O ki Koldus Ados Rab Haz az. Tudom en a Magyar*nak* mas Nemzetek felett valo bolondsagat a Lakadalom es Temetesbe, a melly bolondsag, kar, es bűnis. Mit hasznala lelkem Fiam Ur*am*, hogy tavaly az en tanatsom s-kedvem ellen a Sz*ent* Miklosi Sajoi haz ket ezer forintig leg alabb ki ganeltata az emberrel, loval, az a haszna lőn, hogy oda Szilvas harom faluval. Ne ellyűnk ugy most a Temetesselis, mert nem hasznal az Redei Julianak, hogy a Gyermeke koplallyon miatta, Maga ha szollhatna, azt mondaná: En erettem semmit se földnel egyebet, Por voltam Porra leőttem. Nem kell nekem Orszagot hini gyűyteni, ha mikor a temetes leszenis, Redei Pal, Adam, Laszlo, Kun Istvanne, a Bethlenek, Josef ket Sogora Pernyeszi. Affelere ki nem megyen ha hijjakis, a ki megyenis, tsak Hypocrita, Vanitas mit hasznal, az akasztofara menőtis sokann keserik. Nem szannam en Redei Juliatol a Verametis, de mi haszna. Nem rab*nak* valo a Pompa. Irja kgd a Temetes siettető okait. Doha mitsoda &c az mind semmi az eggy haborusagonn kivűl, az ha leszen, ketelenek lesztek velle, de maskent az en itt valo dolgaim tsak nem engedik absolute, hogy Majusig el temessek, gondolni sem kell mig en nem irom. Nem ker enni a Pintzebe. Doha addig el megyen. Ha nem megyen penig. A koporsora bolondul borulo szokassal en a Leanyimot el nem vesztem. Kőnnyű titkonn eijel a Dohos Testet koporsot ki vinni, ez a Sirba be tenni, de be nem boltozni. Osztann eggy [a]mas Uy[a] koporsot gyoltsal a mint irtam be vonni, zőld koszorukkal meg rakni, arra borulni, Ceremoniazni, bolondoskodni.

Nyugszik Julia a *Jesus Christus* kebelebe. Az Elevenekreől visellyűnk edes Fiam Ur*am* gondot. Mint vigasztaltassek es emeltessek fel a Sarbol az a Haz. Josef Fő Ispansaga. Agnes Clara ferjhez adasa. Istok nevelese, melyről valo 29 Feb*ruary* irt derek Dispositiomot Sz*entkereszti* Uramtol Josef keresse el. Az Adossag. [a]Dejerdin Osztozasa &c.[a] Bar tsak Szilvast valthatnak hamar vissza Tordahoz.

Interim hatha futnotok kell, erről sokat irtam volt a szegeny Felesegem*nek*.

Irok ha erkezem most ismet eggy kis Instructiot fundamentalist. Most ezzel I*stennek* ajanlvann kgdt. Bets 18. Mart*y* 1716

Kgd szerető Attya

B*ethlen* Miklos

[a]...[a] [beszúrások a margón]

En Martonfi Puspők Ur*amat*, meg itt meg kenaltam volt. Fejervari Hazaimmal. Igeni Fejervari Szőlőkkel. Gaurani rettel. Tővissi Dro*m*bari Borsomezei minden Joszagommal. En ez előtt 14 eszt*en*dővel fl. Rh. 10/m sem adtam volna bizony el Kgd Joseffel kenallya meg izenet altal tsak, ne irassal en szommal köszőntvennis. Betsűlletes Nemes Ember altal.

690.

Pernyeszi Zsigmondnak

Bécs, 1716. március 18.

Edes Sogor Uram.

Varadi reversalisat magam Deákra forditvan Memorialéval eggyűtt *Groff* Paar Ur*amnak* bé adattam, kimeneteléről kgldet tudosittom. A' Temetés Majusnal elébb nem lehett, ha tsak haborusag nem kinszeritti. Ha en Szabadtsagba békességben temethettem volna, két hétre el temettem volna. Az en voxom mindenkor az volt pompas lakodalom és Temetés Bolondtsagis karis Bűnis. Irtam eleget Tel*eki Sándor* és Josefnek felőle. Szolga szerzését k*nek* kőszőnőm. Annak az Arva Haznak bizony a jó szolgakra, és a kgld, és Tel*eki Sándor* Ur*am* oktatasara ollyan szűksége van mint a' minden napi kenyérre. Küldők erről rővid nap Instructiot, most Ayanlvan I*stennek* kgldet. Béts. 18. Mart*y* 1716.

Kgld Szolgalo Sogora.

B*ethlen* Miklos

691.

Szilvási Boldizsárnak

Bécs, 1716. március 18.

I*sten*től minden aldasokat kivánok kgld*nek*.

Kgd 26. Januar*y* Szebenbe kőlt levelét kedvesen vőttem. Hiszek I*sten*be, ha kgld az en Hazamhoz ollyan lészen, az mint illik, és reménlem, nem fogja meg bánni az ide valo szövetségét, tsak I*sten* szannya s-aldgja meg az[t] az Arva hazat, mellyet ennyi gonosz közöttis hiszek;

Kgld a' Matkajat minden Nasznagj vőfély &c. bolondsagok nélkül vigje el, ha őrőkősőn el nem akarja veszteni az Annya altal. Sap*ienti* satis. Irtam a' Fiam*nak* meg adasarol. Majusba a' temetésre hozza el kgld. Ha a' Joszágokot Deserdin Ural el oszthattjak, az en akaratombol aztis része szerint mindgjárt kgld kezébe addgjak. I*stennek* ajanlom kgldet. Béts. 18. Mart*y* 1716.

Kgld*nek* Atyai indulattal valo jó akaroja.

Bethlen Miklos

692.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 21.

Edes Fiam.

7. Cur*r*entis kőlt leveledet vettem. A' valasz rendre reá ez. Lo, Bor, Turo, Szalonna, Vay, Méz, edgj néhany Medvebőr igen kevés, mondani semmi pénzbe all. Abba sokat nem vesztűnk, ha sokat nem nyerűnk is Hogj ha volna tarsasaga kivel Aprilisbe fel jőhetne, hogj a' Turo ne veszne el. Bor négj vagj 5. Ajmer, magjarul Ako tészen Erdelyi Veder 25. mert 1. Ako 5. veder. Jo volna tiz vagj 12 veder függő, meg ugjan annyi Sütőné Az a' két altalag. Es a' 8 vagj 10. Turo &c. talam el férne kar nélkűl edgj szekéren, mert felette meg terhelni nem jó. Debreczenig ugjan mint az előttis meg irtam bé nem kellene a lovat fogni Szénajat Abrak Arpajat mas szekeren kellene hozni, hiszem eleget irtam erről, Ha az fel jőhetne, ugj az arant ennékem kész pénzt ide nem kell kűldeni, hanem csak a szekérhez kell fl. hun. 100. Uti költségre &c. Hapedig ebbe semmi sem telik, ugjis tsak fl. Rh. 300. kell ennékem ide kűldeni.

Legjen meg a' 16 őkőr hizzék, Légjen meg a 2. szekér, osztan lassuk az űdőtt, mint vehettjűk hasznat ősz felé.

Irod hogj Bereg szászi bor nintsen, am maradgjon. De hogj van az Istenben ha volt 22. hordo. En tibi praefectus kopasz Aytai. Ha békesség leszen Szépenn; Ha haboruba futtz rutul mégj Husztra. A' Lelkedre kérlek hova lett a' 15. Febr*uary* irt levelembeli fl. 2910. Kamorasrol valo irasodat latom. Úlly őszve Tel*eki* Sandor s-Pernyeszivel, vegjétek ele a' Testamentomot. A' Joszag Urbariumat, mind Erdelyit Magjar orszagit. Vegjetek ele az in A*nno* 1714. 14. Apr*ilis* arrol a' Taratzkőzi &c. Joszagrol valo Instructio-

mot. Tsinallyatok és küldgjetek ennékem Projectumot Intézest. 1. Mint lehessen az Adossagbol ki feselni. 2. Az 3. Leányt ki elegitteni. És 3. Tégedet és Istokot igasságoson meg osztoztatni. Mert en a' Tőrvényt és néktek minnyajan Jotokot tűnallatoknal jobban tudom. El varom ezt Lássak az utann, mert ezek fundamentalis Consideratiok. 1. Maramarosi Fő Ispan derek ott lakhato Joszag nélkűl nem lehet. 2. Husztott holnapis el veheti a' Fiscus. 3. Taratzköz a' Magjar orszagi Joszag nelkűl semmi. Amazokis Taratzköz nélkűl semmik. 4. Te vagj s-a' Leányok vérek hozza, Istoknak semmi kőzi oda. 5. Tserepes Kastély Szent Miklos. 6. En meddig hol mint élek halok meg, es Istvan fogade ugj szot mint Istok. &c.

Isten vigasztallyon segitsen minden jora Béts. 21. Martÿ. 1716. Edes Atjad.

Bethlen Miklos

693.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. március 25.

Édes Fiam &c.

11. 14. Praesentis költ leveleidet vettem. Valoba nehezteltem az 8. 15. és az 22. February irt leveleim elveszését. Tzirkáld fel ugyan tsak serio a Fejérvári Postamesternél, mert ha ugyan elvesztek, itt Bétsbe kell fel hajtanom hova lettek, kivált 8. February Husztra irtam volt derék Instructiot.

Drombárral Borsomező, hogy a Püspök Mártonfi uramat megkináljátok, 18. marty megirtam. De ha Bethlen László uramnak kell add oda mindjárt eö kegyelmének, semmit ne késsél vele, ne busully akárkinek adgya, fellyebb nem adhattya, a mint eö kegyelmének addgyák. En fl. Rhen. 4/m-be birám azt a két Falut. Sőt ha kell eö kegyelmének Tövissi, Gaurani etc. Igeni, Fejérvári szöllö etc. mind oda adom eö kegyelmének. Ifju ur ember jobban veheti hasznát mint tü, szépen kell eö kegyelmével véget érni, Bátyád, eggyütt laktok. De ha eö kegyelme mind akarja azokot, az eö kegyelmének tartozó, ugy tudom csak fl. hung. 2500 vagy fl. 3000-en fellyül, fordittson annyi kész pénzt nekem viszsza, hogy az eö kegyelmének tartozo pénzel egygyütt in toto birja azokat eö kegyelme zálogba fr. hung. 5/m. Ha ugy nem akarja,

hanem tsak Drombárt, Borsomezőt, ugy sem bánom, tsak add oda, menekeddgyél meg tölle, el ne mulasd, ne okoskodgyál, mint az előtt anyáddal, olvasd meg az akkor irt leveleimet.

Ezüst marhát senkinek se addgy most semmiképpen.

A Ládák Petsétlése jó legyen. Ne busully a Hugod Ágnes gazdaszszonysága emlékezetinn, meg láttzik, nem olvasod jól meg az irásomot. Nem vagyok bolond, hogy az Házat felgyujtsam. Még talám én is lakom veletek benne.

Megirtam eléggé a pénz 6. 10 és Élés dolgát, én néhányszor megirtam a koporso és Temetés dolgát, kérlek ne busits azokkal a világ bolondságaival, bizony nem kell se Tzimet [!] se Bársony se semmi selyem, semmi féle szeg. Hanem tsak Fejér Gyolcs és Koszoruk. Az Isten tsudául tett engem és Rhédey Juliát, legyünk azok, nem gondolok a világ nyelvével, söt annak eörülök.

Praedicállyon bár Korodi, Bajtsi, alkudtasd meg te irás által a két Textuson öket. Asso.[a] 7. 10. et Eze. 24. 25. Legyen a te irásod szerént a két Orator. És a két Scholabeli 16 Deák. Koporsoba tételkor nem kellett volna. Ditsérem benned az anyádhoz valo Pietást, de az Hugaidhoz mutasd azt, anyádnak nem használ. Ha Fiam akarsz lenni, kővesd az én rendelésemet. Más akárki akármit mondgyon ne gondolly vele. Isten veletek. Béts, 25. marty. Anno 1716. Édes atyád

Groff Bethlen Miklos

Korodi comendálta Nagy Miklost, küld fel sietve, ha mást nem találtál eddig küldeni ide nekem.

694.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. július 18.

Edes Fiam. &c.

29. Juny kőlt leveledet ma vettem. Haala Istennek hogy mar teis Apa vagy. Szoktak mondani az okos Embernek leanya leszen először, nekemis ugy volt. Bizony sok okokra jobbis. Isten eltes-

[a] [az eredetiben bizonyára *Apo.* = Apocalipsis állt]

sen jol minnyajan benneteket, es addgyon Fiatis a mikor eő Felgenek jonak tettzik. Menyem Aszszonyt szeretettel kőszőntőm.

7. 14. 18 es 29 Junii költ leveleidet el vettem. En [post?] 9. May irtam mai napig neked. 16. 23. 30. May. Es 3. 13 [Junii] Es mar 4. 11. 18. Julii.

A Tisztsegre nekem vagyon gondom, eleget irtam er[ről az ?] emlitett levelekbe:

A Testamentum magyarazasat most purizaltatom. Ar[anykuti] per nem mostanra valo Inter Arma Silent [Musae][1]

A Benyei dologrol hiszem ott vagynak mind jo levelek [...] nezd meg az en Anno 1714. 7. Xbris irt Benyei Ins[tructiomot] Meg talaltatoke azokot a derek vallatasokot, m[...] kivalt Zőld Adam Uram sokat tud mondani, hivasd hozzad beszelly velle felolle es tudositts.

Nagy kedvetlensegemre esek Szent Györgyi butsuzo levele, bezzeg az en akaratombol bizony el nem botsatod. A lelkedert kerlek Edes Fiam az en jambor szolgamhoz legy jo. Hiszem meg iram rendeld ama dib dab Adossag fel szedesere bar tsak az eő fl. 300. Es a Szigeti fl. 400 telik vala ki nekik hamar. Lelkembe jar nekem az Hiszem lam neked Inasod tanulo jaddzo tarsod volt, masok felettis kellene az ollyant szeretned. Ha a ki velem annyit szenvedett. Hazasittani telepitteni gazdagittani kellene, az ollyanbol lenne az Őrőkős jo hű szolga az Hazhoz. Az Őrmenyesi Dezmassag es Lupsai Inquisitio dolgarolis mit irtam volt szegeny Anyadnak rolla abba sem tőlt semmi mellyetis en igen banok, [a]eő ugyan nem keri most de az Ormenyesi dezmat neki add.[a] Eő ugyan semmi roszszat rollad nekem nem ir. Nezd meg a 18. Martÿ irt levelemetis. Mit irtam neki latod. Husztra szaladdgy Marhaddal mindeneddel. Isten vegyen szarnya alá benneteket. Bets. 18. Julÿ 1716.

Edes Atyad.

Bethlen Miklos

Krizbainakis ugy hiszem ados vagy fl. 56. fizess meg. Atyad volt. A Szaplontzai safrannya

[1] Fegyverek közt hallgatnak (a Múzsák)

[a]...[a] [margón]

695.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. augusztus 12.

Edes Fiam. &c.

19 Julii kőlt leveledet ma vette*m*. Holott 9. 14 es 22 Jul*ii* irt leveleidre 5 Aug*us*ti hoszszu rendes valaszt tettem. Erre ez a válasz.

Istokrol en eleget irtam, kivaltkeppen 13. Juny. Tanullyon Enyedenn a mig lehet. Fusson veled ha kettelen leszen velle.

Drombarrol itt vagyon az Originalis Collatio, de a mint a Tablánn forgott a dolog, hiszem tű küldottetek fel in paribus ennekem ott vagyon nallatok. Bizvást fogadom en az Evictiot, tsak adnak a penzt erette. De en nem hiszem, se Puspők, se Meddgyes, se Borsai penzt addgyon, noha I*st*en a Poganyt meg verte Addgya I*st*en azzal a gonosz*na*k legyen jo vege, es maradhassatok bekevel.

Ratz István ratioja nekem ide nem kell, tsak ird meg mit talaltal Ha penzt adnak a Szaszok fizesd ki Bethl*en* L*ászló* Ur*am*at Teleki, es Korda Ur*am* maraddgyon hatrabb, el varakozhatnak eő kk.

Ha Drombar sem kell B*ethlen* L*ászló* Ur*amna*k, sem a Szaszok, magadot meg nem ehet. Ha Sz*ent* Ivant akarja foglalni ne engedd. Repellally

Szeben Huszt Kolosvarrul eleget irtam az előtt. 2. Chron. 25. 16. En bizony fel adok minden neked valo tanats adasonn. Lássad

Borsai Pal Ur*am* 7/m for*in*tyanal hova lehetne jobb dolog tsak indully tractaba velle. Nints semmi feltő a peritől. Bolondsag volt az előttis neki nem adni. De a Csuda es Mereg meg emeszt engem miattad Hiszem tsak ez idennis az 5. Varos taxaja fl. 1500 volt, miert nem lehetett ki valtani Szilvast. Bizony ezenn az utonn az I*st*en el veszeszt bennetek az adossaggal. Eleget irtam leg kozzelebb ma eggy hete. A Borgaiak hogy volnanak adossok fl. 2205. Nem kepes dolog. Erről harmad idenn a Borgo ki botsattásakor ugy tudom eleget irtam I*st*en veled. Bets. 12 Aug*us*ti 1716.

Edes Atyad

B*ethlen* Miklos

696.

Bethlen Józsefnek

Bécs, 1716. szeptember 9.

Édes Fiam!

24. Augusti költ leveledet 6 praesen*tis* vettem örömmel, mert inter 22 July et 24 Augusti költet egyet sem vettem mai napig, mellyen igen megháborodtam vala. Megvert az Isten a postával: Az elött a te leveled mind jol el jö vala, tsak az enyém vész vala, most már látom a tiéd is vész. Azért a Páros kőnyvedet (ha tartasz vedd elé, ha nem tartaszsz bolondság, hányszor megparancsoltam hogy tarts, a mint én tartok, és az illyen az citált locusnak az egyik oka) mondok vedd elö, és ha mit az alatt az egy néhány hét alatt irtál volt, ird meg ismét, hadd tuddgyam. Irod azonn a citált locusonn valo megszomorodásodat. Jaj bizony én inkább megszomorodtam, mert abbol látom a tü s az én Hazám boldogtalanságát, nem csak a jelen valot, hanem a jövendöt is, minden dolgaitokbol. Én megengedem édes Fiam nem gonosz engedetlenségböl származik, de akár gonosz szántszándékbol, akár gondviseletlenséggel éghjen el az ház, tsak el ég. Majd rövid punctumokba teszem le az hibákot, de elöször szokásom szerént rendre választ teszek a leveledre, bár te is ugy tennél az enyémekre.

Irod 5 Augusti költ levelemet nem vetted, azonban a 12 Augusti költet vetted. Szinte ez a nyavalya, az derék hoszszu levél volt, sok derék dologrol. Egyik sietőbb a másiknál. Hogy vessetek mindenűtt a Joszágokba jo gabonát, ha el nem adhattátok. És hogy Rosit segittsétek meg buzával jo idejénn, mert azt irta Huszton 200. Csenger 100. Taratzköz 50 köbölre valo ugar vagyon. De hol annyi mag.

Haála Istennek B*ethlen László* uramnak megfizettek, A megyesi maradék fl. 1400 vagy 1600. betsülletedre Fiui engedelmességedre parantsolom egyébre ne költs, hanem tölts ki akármicsoda pénzből. Szilvást váltsd ki. Vagyon szépen pénz Rosinál. Etsedi Gyermekitől is a Tsészéket.

Josika Istvánné Aszon várakozzék. Korda uram is, ha Kapus nem kellett, ha nem tudom mit tsinálnak is, de senkinek egy pénzt se fizess, mig Dorombárt el nem adhattyuk; Annak eladását pedig magam akarom innet Bétsből procurálni, mellyről irtam 5 praesen*tis* neked; Kászoni uram maga levelében küldötte el, Borsome-

zőt maga akarja megvenni. Ha lehet a Barátokkal is itt érek véget a Fejekkel.

Borsai uramrol el várom a választ, és tudositlak osztán. Husztről az idén be vitt 1530 fr. látom. Ennek nagyobb része tavalyi Proventus volt. Elvárom specificatioját.

Én tudom a szegény Anyád temetése költség nelkül nem lehetett, azzal tartoztunk. Be elvétetted-é, vagy mi a veszélyt irsz, hogy 20 vég fekete posztót vettetek, talám az utat is posztoval teritettétek be a Háztol fogva a Temetőig? Elvárom erről a tudositást. Hova teszitek már azt a sok rosz posztot? Én hogy már Ur valék esztendőnként 2 vég remek, 2 vég landis 3 vagy 4 brassai posztoval, egy vég Rása vagy Perpetával, mind Férfi s Fejér tselédet beértem. Hiszem nektek felényi sem kell. Remeket, Landist, Rását etc. Lengyel Országbol hozatam.

Irod, hogy a Bornak jobb részét Husztra küldted, mellyet Erdélybe drágábban is eladhattak volna. És hogy az Erdélyi kevés kortsoma tsak Culinarokra etc. te tudod a többit, mit irtál.

Itt fekszik a Bor tékozlás.

Hányszor irtam meg 40 vagy tékozolva is ötvenessel esztendeig megéritek. Mit nem irtam a ser praebendáról? 50 vagy 60 köböl Gabonával megmaraszthat. Nézd meg a tavalyi szüretet, volt majd 160 negyvenes borotok, foglalt bor nélkül is. 100 negyvenest pénzé tettetek volna. Hiszem Husztra tsak 35 hordot küldtél, 65 negyvenesnek az árra tsak 3—4 polturájával is, circiter fl. 2000, még sints pénz!

Hogy adták volna drágábban el Erdélybe a bort, a mint irod, mint Huszton. Hiszem a mint Rosi nekem irta, 10 Erd*élyi* Eytel teszen 16 Itzét. Egy negyv*enes* tsak 4 poltrán is Itzéjét, teszen fr. 54//72.

Irtam százszor a Tordai Malom és Szilvási vallatásról. Hasznát még sem látom. El hidd édes Fiam, ha az a malom és Szilvás el esik Tordától, ketten laktok Istókkal Sz*ent* Miklóson. Akkor jut eszedbe, az én sok irásom, feddödésem.

Azonba az Huszti magad Joszágodba való lakásért nem fizetnél mint Szebenbe, olvasd meg a leveleimet. Isten Sz*ent* Fiáért oltalmazzon a citált Locustól benneteket.

Béts, 9. 7bris 1716.

Édes atyád
Groff B*ethlen* Miklos

697.

Teleki Sándornak

Bécs, 1716. október 16.

Edes Fiam Ur*am*.

6. Aug*usti* kőlt kgd levelet vettem. Nem volt volna szűkseg a Lutzai Ur*am* levelet ide küldeni kgd ket lineaba meg irhatta volna. Meg fizet a Fiam eő kgy*ne*k. De nem tudom miert emleget Interest, nallais tsak hevert volna, en sem ugy vettem, azt tudtam akkor, a mint voltunk, ket holnapra meg fizetem, mint ronta meg I*sten* tam publice quam privatim[1] Lattya kgd mit irtam eő kgy*ne*k, tsendesittse kgd. Drombar arrabol [a]bizony contentaltatom. Most arulom[a]

Az Enyedi Haz vasarba ha kgd kart vall sem tehetek rolla. Maga kgd vetke. Florente tunc Pace & Domo nostra,[2] hul volt kgd, hiszem akkor mindjart meg adta volna Janos Deak, volt volnais miből. Mar Őis meg holt Professorok Papok minden oda ki tuddgya ki orvosollya En akkor sem tudtam semmitis benne hogy kgd mastol kert penzenn vette Miert adta kgd penz kezehez vetele nelkűl oda a Collegium*na*k az Hazat.

Mivel vadollyak itt kgdt nem tudom. Mert Tartzali Ur*am* majd 3. eszt*en*dőtől fogva addig veszekedik ferjfi nemes Iffju legenyhez illetlen modonn az en Coquammal, arra valo boszszubol en rajtamis fel hagya. Negyedik holnapja szememmel sem lattam. Mellyre bizony okot nem adtam Maga merő Gyermeksege tsinalt mindent. Isten szannyon meg bennűnket. En eő kgyme, Szaplontzai Szolgam, Coquam miatt szenvedtem 2. esztendőtől fogva annyit, bizony Ezer Tallerert fel nem vettem volna kit az I*sten* tud.

En kgd*ne*k 5. Aug*us*ti derek levelet irtam volt, banom ha a mint gyanakszom el veszett. Ayanlom I*stenne*k kgdt Bets. 16. Octobr*is* 1716.

Kgd szerető Apja

B*ethlen* Miklos

[1] mind a köz-, mind a magánügyekben
[2] Amikor virágzott a béke és családunk
[a]...[a] [margón]

PONTOSAN NEM DATÁLHATÓ LEVELEK

698.

Teleki Mihálynak

S. d., [1666–1667. március 27. között]

Edes Teleki Ur*am*.

Nékem az tettzenek kgd includálná Groff Ur*amnak* es Tunyoghinak mint Groff Ur*amnak* szollo leuelet titkosonn ugy recommendálná mint Hunyadi vagy mas dolgot, mert ne*m* jo Tunyoginak tudni, hogy az Palatinus*nak* leuelet uisze*n*. Holnapis az melly Palatinus*nak* szollo leuelet el uisze*n* Groff Ur*amnak* leszen includálua. Jo ettzakat kgd*nek*.

Kgd szolgaia

B*ethlen* Miklos

699.

Teleki Mihálynak

S. d., [1666–1667?]

Edes Teleki Vr*am*.

Kgydt ighe*n* kereti Apa*m* Ur*am* s enis ha az mostani vendeghsegh ne*m* impediállya vetesse vállyát Urunkal amaz dologh*nak*, mert Apa*m* Ur*am* kivalt keppe*n* az in Generalibus terminis valo hordozást es iadzottatást ighe*n* bánná, talám nemis erdemlenők kgd szolghaia

Bethlen Miklos

700.
[?]

Bethlenszentmiklós, [?] október 1.

Mint kedves Öcsem ur*amnak* kgld*nek* szolgálok és Istentől minden aldasokat kevánok kgd*nek* kedvessivel együtt!

Kgld Levelit a Kuty falui buza allapottyárol a napokba vettem bőtsűllettel, Isten áldgia megh kglmedet erette, de egy kitsid akadályt látok a dologban mely az Udvarhelÿ Scholának felette nagyis leszen, mert aszt irja látom kgld, hogy a Kutty faluj Praedicator*na*kis abbol a dézmából akar kgld fizetni, mellyet en az előtt nem hallottam, seöt nÿluán tudom, hogy az egesz Kutty falui dezmát atta kgld a szegeny Schola számára, hiszem már egynéhány esztendeje hogy percipialtatom, de mindenkor egészszen atták, nagy szeretettel kerem kglmedet, ne változtassa, ne tsonkittsa kgld, kgld arrol valo leueletis a mint azt a' beneficiumat a Scholahoz Conferalta megh akkor azon Schola leuelei kőzze tettem, abbanis egészszen vagyon a Collatio, tekintse megh kgld, hogy an*nak* az Schola*nak* azon kiuülis semmi buzabeli proventussa nintsen, hanem a kit kglmetek három Eotsem ád, ha penig kgld a Kutty falvi Papnak abbol kezd fizetni, mind is rá mehet az a Kuttyfalui Pap fizetésére, kiuált ha tsak annÿ leszen, mint taualy, harmad üdőn a menÿ volt hiszem az Isten kgl*nek* másutis szep majorsagokat adot, mellyekből ki telik a jambor Kuttyfalui Praedicátor fizetése, a harmad idei buzaban meg tudgia kgld negy kőből [...] vagyon, kerem kgldt parantsollyon annakis a [meg] adása felől, mert en bizony magam attam [...] magaméből a DEakoknak helyette. Isten kegyelmedet vezerellye mind*en* jora, kgld vála[szát] penig várván. Ajánlván Isten kegyes oltalmába*n* kglmedet. Sz*ent* [Miklos] 1 8bris [...]

Kgld Attyafia Komia, szolgáia Bethlen Miklos

Bizony tavalyis sok buzat kellett penzenn vennünk szamokra. Bizony lelkem Eötsem s-Koma*m* ur*am*, meg látogat az I*sten*, ha tsak tseréllyük, beréllyük csonkittyuk a mit egyszer I*stennek* szánunk, ex confidentia mutatom imez locusokot. Prov. 3. 9. 10. Prov. 20. 25. Mal 1. W. 8. usq*ue* ad finem.[1] Szabad eggyik taknyos Curatornak az hasonlo [...]

[1] végig

701.

A guberniumnak

[Kelte a századforduló éveinek valamelyikére tehető.]

Meltosagos Regium Gubernium Nekem kedves bizodal*mas* Uraim!

Menyiszer busitottam kgket mind szoval mind penig iras altal, [a]a Tordai Malmom restitutiojarol[a] sem en sem kgltek szamat nem tudhattyuk immar penig a' sok Gyűlesről gjűlesre Consultatiorol Consultatiora valo halogatasban eppenn bele Cabultam, rettenetes karommal; A' mas fel penig avval semmit sem gondol ugj latom, noha már maga I*st*en ö Flge kezdett az Itilethez.

Nagj bizodalmasonn azert ez utolso busittasomrol kgket követem es kerem, vagj az ö Flge kglmes parantsolattya szerint Restitualtassa, avvagj ne tulajdonittsa vetkül, ha jussomat meg keresem, es avval elek.

En nem tudom a' Tekintts Tabla, vagj inkabb Itilö Mester Uramis a' Sententia ki adasat [a]a Varos*nak*[a] miert halogatta eddig, arrolis Intimatiot igirt vala kgltek, de mégh az sem lőn.

Isten Nagtokat kglteket sokaig szerentsessen boldogul eltesse.

Datum

[a]...[a] [autográf beszúrások a margón]

FÜGGELÉK

I.

BETHLEN MIKLÓS LEVELE A SZÁMŰZÖTT PROTESTÁNS PRÉDIKÁTOROKHOZ

(Epistola Nicolai Bethlen... ad Ministros Exules tam Helveticae quam Augustanae Confessionis, ex Hungaria per hodiernam persecutionem ejectos...)*

Sedis Siculicalis Udvarhely Capitanei Supremi, ad Ministros Exules tam Helveticae quam Augustanae Confessionis, ex Hungaria per hodiernam persecutionem ejectos; et magnam partem, intra et extra regnum, in Carceribus durissimis detentos. In qua est ingenua ejusdem declaratio, super calumnioso quarundam Stephani quondam Wittnyedi, ad ipsum ut fingitur scriptarum litterarum commento, etc.

Tiszteletes, tudós és kegyes férfiak, nékem a Krisztusban szerelmes Atyáim! és testvéreim! üdv nektek, és a világosságok Atyjától minden vigasztalást kívánok teljes szívemből!

Fájdalommal s könnyekkel teljes leveleteket, melyet a fejedelem Ő Magassága és Kegyelmességéhez siralmas száműzetéstekből intéztetek, és amelyben az ördögnek a magyarhoni egyházak ellen Vitnyédi Istvánnak hozzám és elhunyt Keczer Ambrushoz, amint kohol-ták, írott némely leveleiből csalárdsággal szőtt mesterséges vádját leírjátok, olvastam mások között én is, mégpedig Ő Magassága különös meghagyásából, úgymint amely levelek szövege engem leginkább illete, és bizonyára jóllehet semmi bajban részes nem vagyok, m. a. midőn ama hazugság atyjának kegyetlen patvarkodását (melylyel levelezési összeköttetésemet az egyház annyi nagy bajainak kútfejéül kikürtölte) olvasnám, megvallom, hogy lelkem fájdalom, harag, megrendülés és bámulat között hánykódott ide s tova. Mert engem bizonnyal leginkább az kínoz szerfelett, hogy látom, miszerint a magyar egyházak között a szomorú pusztulás napról napra

* E levél megjelent 1677-ben, az „Apologia" mellé csatolva, de olvasható Poot Ábrahám 1684-ben Amszterdamban megjelent „Naawkeurig Verhaal van de Verfolginge aangerecht tegens de Euangelise Leeraaren in Hungarien etc" című munkájának 146—188. lapjain is.

növekedik; és midőn e gyászos tragédiát mélyebben megfontolom, és a belgák 80 s a németek 30 éves ínséges háborúját szemlélem, s felfogásom szerint ama háborúk kezdete a magyarhoni jelen mozgalmakhoz hasonló, de hasonló előzményekben is: nem tudom, igaz vagy álpróféta képpen-e, de előre látom a hasonló rossz következményeket a szomszédos népek vadsága miatt, ti. kelet és nyugat rettentő összecsapását, a magyar nemzet végzetes korszakát és annyi test és lélek ezer halálát, bizony a hideg fagyos borzadás és bámulat engem kővé dermeszt, és úgy veszem észre, hogy egyebek közt még nevemnél fogva is, melyet habár nem éppen ismeretlen, de csekély nemből öröklöttem, oly nagy férfiak előtt, kik titeket kínoznak, saját nagy veszedelemmel forgok szóban. Ezenkívül alapos félelem is gyötör, hogy ama főhazug, amint már felette szerencsésen kezdte, a keresztyén fejedelmeket megcsalja, és mind azokkal, mind pedig különösen veletek, ma rostájába tevén, elhiteti, hogy az Isten házában ily nagy romlásnak az én, akár gonosz indulatom, akár legalább esztelenségem az oka; az, ami rajtam jóllehet ártatlan létemre történt, mindazonáltal kegyetlenebb ezer halálnál, hacsak nem tudnám, hogy az volt a sátán rendszere kezdettől fogva minden baj szerzésében, hogy hazugságokat s koholt híreket használjon, és ha előttem ismeretes nem volna, hogy mind a keresztyén fejedelmek, kiknek tudomására jutnak ezek, mind ti annyira jártasok vagytok az eszélyességben és keresztyén szeretetben, hogy első tekintetre megítélhetitek, hogy teljességgel nem kielégíthetők két vagy három, Vitnyédi, Keczer Ambrus, vagy magamfajta s hasonló emberkéknek akár élőszóval tett tanúbizonyságai, akár pedig s annyival kevésbé azok nevével, azoknak már holtuk után (hogy valahogy bizonyságtételökkel néktek élve ne használjanak, a koholtakkal pedig legalábbis árthassanak) költött hazugságok avégre, hogy az evangyelium egy nemzetből egyetemesen kiirtassék.

De hogy sok élőszóval, se nektek, se másoknak, kik ez iratot olvassák, terhökre ne légyek, engedni fogok legméltányosb kéréseknek, és azon lelkiismérettel, mellyel egykor, az ítélet napján Isten ítélőszéke előtt megállanom kell, ezekről tiszta fölvilágosítást nyújtok. De mindenesetre azt óhajtottam volna, hogy ama hamis levelek másolatát, mely amint hallom, sajtó alá is adatott, megküldöttétek volna; mert jóllehet néhány héttel ezelőtt a mondott levelek másolata hozzám eljött, mindazáltal magát a nyomtatványt jobb szerettem volna, azért különösen, mivel az a hír nálunk, hogy még az én Vitnyédihez válaszul intézett levelem is közölve van, melyben ti. én (amint koholták) neki azt jelentem, hogy a magyarhoni egyházak-

ban levő lelkészek közt már jól elrendeltem munkámat! (Ezt, ha úgy van, akárki által koholtatott, Isten, angyalok és az egész keresztyénség színe előtt valóságos merő hazugságnak nyilvánítom!) A másolatok pedig, melyek nálam vannak, egyenlők azokkal, melyeket nem az én nevemmel Vitnyédihez, hanem az ő nevével hozzám intézettekül költöttek; de akár ezek, akár amazok, akár más levelek legyenek, én amint kevéssel feljebb is ígértem, mindazokat, melyeket e tárgyban tenni tudok, és amelyeket valaha tudtam, őszintén elő fogom adni. Midőn ezt cselekszem, hogy mind őszinteségem tisztábban kitűnjék ez ügyben, mind pedig a csalókról az álarc levonassék, úgy vélem, hogy azáltal munkám becsét emelem, ha

1. Magyarhonban történt megfordulásaimnak és minden nagyobb fontosságú ügyeknek, melyekben részt vettem, szoros elbeszélését adandom, mégpedig annyit s oly célból, hogy innen kitűnjék, hogy vajon ama csaló hol vette az okot a patvarkodásra?

2. Ha ama hamis leveleket szóról szóra leírva, egy kevéssé pontosabban megvizsgálandom.

Ezek megtörténtével, egy az illetőkhöz intézett rövid intéssel, mely részemről teljes alázattal történik meg, végét fogom szakasztani az írásnak; hogy pedig ez elégtétel legyen nektek, és mind az egész magyar egyháznak, mind különösen néktek vigasztalásul szolgáljon: cselekedje a vigasztalásnak legkegyelmesebb atyja, ki a kövekből is teremthet fiakat Ábrahámnak, és a kisdedek s csecsszopók által viszi véghez dicséretét, Amen, Amen!

Köztudomású tehát, hogy én Némethon, Belgium, Angol- és Frankhonban tett 3 évi utazásom után, e század 64-dik évében, annak pedig június havában tértem vissza a hazai földre, és mivel akkor egész időben a keresztyén és török hatalom nagy készületével had folyt Magyarországon, felgyúlt bennem a vágy, azon hadra menni, és mivel egyéb vezérek közt a derék gróf Zrínyi Miklósnak volt nagy hírneve, elhatároztam, hogy annak szolgálatába fogok ajánlkozni, és a mondott háború végéig, ha Istennek is úgy tetszik, annak kíséretében megmaradni, e szilárd elhatározással első gondom volt a fejedelemtől elbocsátási engedelmet, szüleimtől pedig költséget nyerni, és Erdélyországból eltávozni, és ezt a lehető legnagyobb serénységgel siettettem, mindazáltal, az én nagy szerencsétlenségemre már a lévai és szentgotthárdi csaták végével, sőt a fejedelmek közt kötött béke után, szeptember vége körül érkeztem Pozsonyba és onnan Bécsbe. És minthogy gróf Thököly István Erdélybe házasodása és ősi örökség birtoka által Erdélyországban az erdélyi főnemesekkel és mások között atyámmal is elég jó ismeretségben és

barátságban volt, és aki előtt már magam is néhány év előtt ismeretes voltam, a Magas fejedelemtől és Uramtól, sőt atyámtól is a nevezett grófnak és általa Magyarhon különböző főnemeseinek, különösen pedig Lippai György esztergomi érseknek, Nádasdinak és mindkét Zrínyinek, és minthogy Vitnyédi gróf Zrínyi Miklósnak igen kedves barátja volt, ennek is ajánlva voltam, különösen a célból, hogy ezáltal Zrínyi kegyéhez szabadabban s egyenesebben nyílik út számomra. És bizonnyal e célból nekem (hogy különböző emberek és tárgyak ismeretébe jussak), ki már néhány évvel előbb hazámon kívül utaztam s egyébként 22 éves ifjú voltam, igen örvendetes vala, oly nagy férfiak ismeretébe jutni, aminthogy valóban (minden kérkedés nélkül mondhatom) engem az esztergomi érsek reményemen felül fogadott és nemcsak családi, de titkos társalgásaiba is beavatott, még a modern Szelepcséni érsek is, ki ekkor kancellár volt, engem különös keggyel és nyájassággal halmozott el. Zrínyi Miklós penig több kegyben és bizalomban részesíte, mint akár reményleni, akár óhajtani mertem volna, annyira, hogy nagy csudálkozásomra, jóllehet kevés ideig volt vele társalgásom, mindazáltal bármely legtitkosabb és legnagyobb fontosságú tárgyakban velem érintkezett, mindaddig, mígnem egykor vadászat közben, melyen magam is jelen voltam, egy dühös vadkan fogai által leteríttették és az én s néhány mások kezei közt, kik későn azután érkeztünk oda, lelkét kiadta. Halála után én gróf Zrínyi Péter kegyéből, ki irántam barátságos bizalmat és testvérének nagyobb fontosságú dolgokbani közlékenységét öröklötte, Horvátországba és innen Olaszországba mentem, Vitnyédi ezalatt Sopronban ügyelt fel, ahol lakott, ide érkeztek biztos alkalommal mind a költség, mind a levelek számomra, és a levélbeni közlekedést eléggé fenntartotta, mígnem aztán Olaszhonból visszatérve őt meglátogattam, és ekkor szorosabb barátság szövődött köztünk, mint volt azelőtt és rokonai közül kettőt, kik atyám szolgálatába ajánlkoztak, hűségembe s barátságomra bízta, akiket én, ismét meglátogatván Bécset és Pozsonyt s itt különösen az érseket, végre hosszas utazással Erdélybe magammal vittem.

Nem tagadom, hogy ez itt-ott való utazásomban mind az érsek, mind Zrínyi, mind maga Vitnyédi velem sokat érintkezett és a Magyarhonban bekövetkezett mozgalmak után általában gyakrabban. Azoknak pedig, amelyek felett ezek nagy elkeseredéssel tanácskoztak, összege ez volt: vádolták nem annyira a császárt, mint a minisztereket (mert a császárról Isten a bizonyság! mindig nagy tisztelettel szólottak) a törökkeli elhamarkodott béke miatt, és mivel a keresztyén fejedelmek igen nagy költségei hasztalanok lettek, és mind a

győzelmet, mind az Erdély és Magyarország felszabadítására való jó alkalmat kezeikből kisiklani engedték, sőt önként eldobták, mégpedig a magyar tanács híre nélkül, s e szokatlan dolog annyira sértette őket, előre látták, mi történik, hogy rövid időn meglesz, ha meg nem előzik, hogy Magyarhon, Csehország példájára örökös tartománnyá alakíttatik, és ezt főleg abból következtették, hogy a magyarhoni hadsereg külnemzetek előtt elárultatott. Érsekújvár nyomorultul elveszett, a magyar tanács titkosabb dolgokban meg nem kérdeztetik, és nem tudom, melyik országgyűlés néhány évvel ezelőtt feloszlattatott, mind a lutheránа, mind a reformált vallás üldöztetik és sok más efféléből, melyek ezekhez csatlakoztak. Nádasdi pedig és Vesselényi nádor ezekre siketek és vakok valának, sem az érseknek, sem Zrínyinek azokkal titkosabb egybeköttetések nem volt, ahonnan nekem sem volt se a Nádorral, se Nádasdival barátkozásom. Megvallom azt is, hogy mind Velencében, mind Bécsben különféle fejedelmek követeivel és azok között a francia udvaréival ismeretségben valék, és mivel ifjú létemre kelletinél jobban is vágytam az új dolgok után, előbb nem tértem vissza, míg mind Bécsben, mind Boroszlóban s Európa némely több részeiben, úm. Heidelbergben, Párizsban, Londonban, Hamburgban, Amsterdamban levelek váltására bizonyos alkalmatosságot és egybeköttetést nem állapítottam meg, mégpedig oly móddal, melyet ezekben szem előtt tartani szokás, hogy mind én, mind az én levelezőim, a kiváló leveleket homlokzatukon számjegyekkel jelöljük, és egy különösen avégre készített lajstromba mindazon levelek, melyek innen s onnan érkeznek, bejegyeztessenek, melyből aztán könnyen megtudható, hogy vajon valamelyik és melyik vagy hány veszett legyen el a levelek közül. Nem hiányzottak a némelyünk által titkosabb írásnemre alkalmazott közönséges számjegyek sem, de amelyekkel aligha éltünk valaha. És ezt én különösen a célból tettem, hogy édes testvéremnek, ki ekkor Franciaországban időzött és egy Angolhonban levő hű barátomnak, Jászberényi Pálnak a szükséges költségeket és a hazai ügyek állásáról kívánt tudósítást kézhez juttassam, és viszont az Európában országgyűlésileg folyt dolgok hírül vevése által saját tudvágyamnak eleget tehessek. És bizonyára nyertem újdonságokat mindenünnen, és igen nagy gyönyörűségem találtam abban, hogy még ha az erdélyi hegyek közé zárkóztam is, gyakran egész Európát bejártam barátimmal való levelezés folytán.

Minthogy pedig Vitnyédi, mint már mondottam, sok név által volt velem egybekötve, és lakása eléggé alkalmatos helyen is, ti. a bécsi útvonalba esett, a hozzám jövő levelek nagy részét, tetszés szerint,

előbb ő bontotta fel és miután tudvágyát kielégítette, hozzám elküldötte, ez kettőnk megegyezéséből így történt, mindaddig, mígnem az 1666-dik évben Fejedelem Ő Magassága és legkegyelmesebb Uramnál levő császári követnek Kászoni Mártonnak, akár itt erdélybeli gonoszakaróimtól, akár magában még Magyarországban valaki által, külföldi folytonos levelezésem értésére adatván, midőn Erdélyből Magyarhonba ment, a hozzám írott levelek egy csomagját Szatmáron a postamesternél lefoglalván, saját irántami bizalma, vagy úgymondjam bizalmatlansága miatt feltörni, elolvasni és azután borítéka alatt és felírásával hozzám küldeni megkísérlette; e levelezési egybeköttetés, habár ártatlan volt, de bizony megzavart éspedig nem közönségesen! Ehhez járult boroszlói levelezőm, Schoellen Henrik halála, kivel való levelezésemnek is nagy része megsemmisíttetett. Történik pedig, hogy azon évben, részint magyarhoni barátimtól hivattatva, részint valamely nemes leánnyali egybekelés reménye által vezettetve, Magyarországba jöttem, és végre boldog emlékezetű Vesselényi Ferenc nádor várában néhány hónapig tartózkodtam, ki is engemet, mint nem különben néhai Zrínyi Miklós, igen szívesen látott, hol nem tagadom, hogy én sok és nagyfontosságú tanácskozásokban vettem részt, melyeket akkor a Nádor sok és benső magyar nemes embereivel gyakorta tartott, és úgy vélem, hogy sem ebben nem vagyok hibás, mint aki nem császári alattvaló voltam, sem abban, ha azokat, melyeket a Nádor cselekedett, igazságosoknak és illendőknek tartottam. De történik egy napon, hogy nekem Vitnyédivel, magának a Nádornak jelenlétében igen éles összeütközésem lőn és az annyira haladna, hogy azzal fenyegetne, hogy velem való barátságával felhágy, ami akkor, mégis a Nádor tekintélye által valahogy helyre állt, és majd én, a Nádor általi bizonyos megbízásokkal Erdélybe visszatérve, Vitnyédivel levelezési egybeköttetésemet szokás szerint folytatom, és ő sem szűnik meg, de mindazáltal veszem észre, hogy mind sokkal ritkábban, mind pedig hidegebben ír hozzám, mint azelőtt, mígnem végre 1667-ben meghal a Nádor, és én Vitnyédit, mint aki ellenlábas pontra esett vissza, bensőleg elvesztettem, és mivel e barátságban vallott kárt nehezen szenvedtem, és mivel semmiben nem érzém magam hibásnak, ami az ő annyi éveken át élvezett tiszta barátságát ily elválással feloldozhatta, nem késtem őt hajdani barátságára inteni, de semmit nem válaszolt, hanem az 1668-dik évben, végre agghoz méltó haragja megkettőztetett sürgetéseimre kitörőleg e szavakban, melyeket magyar nyelven szóról szóra leírok, nyilatkozik:

Jó Bethlen uram!

Csúfos eleit kegyelmed levelének olvastam, ahol engem kedves régi elveszett barátjának nevez, ha disputálni és választ adni akarnék, sok szókkal lehetne a válasz; mert kegyelmed engem el nem vesztett, hanem elvetett, és amiről magát menti, azzal nemcsak engemet, de másokat is és mindnyájunkat is illetett, amint híre vala; akármint lett, nékem mint öregembernek nehezen esett, hogy olyan becstelenítsen, aki fiam lehetne, akit szerettem, és érette fáradtam, gyűlölségbe jutottam, és attól még így megmocskoltattam, ha nem úgy volt, én könnyen megnyugszom a kegyelmed mentségével. Én nem ránkorizálok, mert hozzám nem illik, de ha az engemet magától elvetőnek érdeme szerint fizettem, nem lett annak tőlem rövidsége. Ha Bethlen Miklós volnék, ránkorizálnék, de mivel az nem vagyok, nem bolondoskodom. Kegyelmed örvendetes házasságát áldom azzal, hogy a szent Isten csendes békességessé és szerencséssé tegye és engedje, hogy valahány nemzetségig örülhess maradékidon! Én pedig annyi földre hogy mehessek, ez előtted mentségem. Ezek után maradok én is egy hitvány Soproni!

Eperjesen, Június 19-én 1668. évben.

Vitnyédi István

NB. A kegyelmed atyjának, nékem igen jó akaró uramnak, ajánlom köteles szolgálatomat.

E levél után, amennyire emlékszem, Vitnyéditől egy levelet sem kaptam, esküszöm a szentháromságra! pedig a más levele megtartására oly nagy gondom volt, és mindazon nagy fontosságú ügyeket, melyekben részt vettem, oly nagy serénységgel jegyeztem fel, hogy mind a naptárak, mind e célra készített naplók efféle jegyzésekkel betöltve ez ideig nálam folyvást megvannak, melyeket ismét meg ismét átkutattam, hogy ha valami effélére találhatnék, hogy így mind saját magam, mind mások lelkét e tárgy felett megnyugtatnom sikerülne, de semmi effélére bizony nem találok!

Hogy pedig mi oka volt Vitnyédinek arra, hogy ellenem oly heves haragra lobbanjon, röviden nagyobb világosság okáért előadom. Nem tudom, hogy magyar vagy erdélyországi-é, de volt valaki, aki akár azt, hogy a fejedelem kegyében állottam, és a magyar mozgalmak általi képzelt előmozdíttatásomat, mit ily ügyek alkalmával reménylett, megirigyelvén, akár mivel azt hivé, hogy nekem sokkal kevésbé tetszenek most, mint azelőtt a magyarok e törekvései, volt

mondom, aki a magyarok főbbjei közt azt híresztelte el, hogy én mindazokat bolond aggoknak neveztem,[1] amely ugyan, hogy kitől s mi célból történt, nem tudom, azt az egyet tudom csak, hogy mindjárt Vesselényi Ferenc nádor halála után, minden levelezés, melyet azelőtt a magyar urak velem folytattak, teljesen megszakadt; jóllehet pedig, oly vastag kifejezéssel semmiképpen nem éltem, azt mindazáltal nem tagadom, hogy azok tettei közül nekem sok nem tetszett és mindakkor, midőn a besztercebányai, mind midőn az eperjesi tanácskozás és országgyűlés (hol a császári biztosok is jelen voltak) izgatott, én levelek és izenetek által tanácsoltam, hogy a zavargást valamennyire csendesítsék le, és mielőtt a saját holttesteikkel megtöltendő árkok fenekére jutnának, annak szájától jókor, míg az ügy köztük forog, lépjenek vissza, és a jó ügyet rossz eljárással még rosszabbá vagy legalább veszélyesebbé ne tegyék.

[1] Egy korábbról fennmaradt Vitnyédi-levél igazolja, hogy viszonyuk valóban megromlott, s Bethlen becsmérlő szavai elhangzottak:

Edes Bethlem Uram.

Ha megh gondolom, minemö emlekezettel uolt kegd mind magam, mind penigh az Murany alat együt leuö fö emberek felöl, miuel mindniaiunknak bolond newönk vala kegdnel, es nekem minemö valasz adasaval kerkedet, Rosembergrül, kegnek tartozo igaz szeretetbül irt leuelemre, az mellyet en, sem mas leuelet ennel többet, el valasunk utan nem lattam, ha ugy hihetnem az kegd leueleben lewö io szavait az mint irta megh nevetne kegd, es megh együgyüsegemert nagyob bolondnak mondhatna, de miuel az en nevem patientia, Tacitusbul ezt irom: Convitia, si iras care, agnita uidentur, spreta exolescunt, nevettem, mostis nevetem, .s. azt tartom, Magno authore desipere, pene sapere est, annyi tudos embereckel es Orszagh biraival inkab akarok bolondozni, mint kegdel eszes nevet uiselni, hogy azt ne mondanak felölünk qui plus sapit, qvam sapit, desipit. Hidgye kegd, hitemre irom, nem haraghszom kegdre, mert az en öregh embersegemhez sem nem illik, sem az nem engedy, hanem tiszta szübül szanom kegdet, okat megh nem irom, eszes vagy, magadban föl talalod, es tudom elöttöd nem lenne kellemetes, ha igazak felölem tet beszedid, hogy hihessem el, igaz hozzam valo baratsagodat, es hogy kivanhatod azt tülem. Az elöbby leueleidben Apad titulusom uolt, most baratod nevem vagyon, az utan talan czatlos nevem lenne, nekem fiam bizony az soha nem leszen, az ky in signum filialis obsequÿ, bolondnak tart, azert engem ollyal ez utan ne gyalaz, mert fel sem nyitom ollyan titulussal valo leueledet, es miuel el arultad Apasagomat, helyetted kettöt adot az io Isten, Petröczy Istvan, es Groff Erdödy Adam Uramekat, ezeckel megh elegszem, kegd keressen es valaszon masat maganak. Megh esmerhette kegd czelekedetembül, az felelemre es iedesre valo haylandosagomat, attul engem ne felczen; kegd irassal valo halgatasa, engem nem offendalt, mert az kegd kemeny valaszanak halvan hiret, az mely az mint iram, nem iutot kezemhez, semmy iot nem varhattam tüled, ez leueledetis inkab engem kesirtönek, mint igaz baratsagh szeretetibül szarmazotnak magyarazom, ha ir kegd, akar minemö reservatumockalis, de en cum svauitate et modestia adok

Ezeket ily bőven azon célból adtam elő, hogy az olvasó megítélhesse, hogy Vitnyédi azon hozzám állítólagosan írt levelének, melyről szó van, mi módon adjon hitelt, melyre nézve igen örülök, hogy az Bécsből ide megérkezett és szóról szóra leírhatom:

A Vitnyédi István által Bethlen Miklóshoz titkos jegyekkel írt levél másolata[2]

Ma, május 10-én vettem Kegyelmed levelét Eperjesen: el van határozva szentül, hogy szabadságunkat saját vérünkkel védelmezzük, a török császárnak az adót megadjuk, Erdélyországgal egy szív s lélek leszünk. A francia király teljesíti az adót, a francia követ által megígérte. Hogyha nem teljesíthetné, magunk meg fogjuk fizetni, csak készen legyen! Lobkovicznak semmi bolond beszédét nem kell figyelembe venni, sem az álnok Montecuculiét, de igen jó lenne, ha az erdélyi szent korona titokban leveleket írna a lelkészeknek mindenfelé, hogy jól szerveznék a népet mind az adó megfizetésére, mind arra, hogy fegyvert is fogjon, mihelyt jel adatik. Az evangélicus

valaszt, es az kegd felölem valo iteletet, ugy veszem, az mint erdemelny fogia. En, bolonda lettemis bator kegd elöt, de ugyan czak Wyttniedÿ Istvan maradok valtozas nelkül, kegd tudom eckoraigh Bethlen Miklos uolt, es nem Gabor, de el valasunk utan igen megh valtozot, mire nezve, azt kegd tudgya. Ha czeduladat includalva külded vala, valaminemö synceritassal az elöt velem közlöt dolgaidhoz szollottam, mostis, azon tökelletessegel teczesemet megh irtam uolna, hogy el nem küldötted, abbul mutatod hozzam czelekedeted felelmebül benned lewö gyanosagodat. Hid el edes Bethlem Uram, annyi erdemed uolt elöttem, az mellyet sok helyeken megh bizonietottam, nem gyanakodhatol vala az en igaz synceritasomrul, de fiat tibi Domine, prout placet, megh eszedben iut vala az, et paruis egemus, es az mint neked en nalamnal igazab io akarod nem uolt, ugy nemis leszen. Schellen megh holt Menyhart Eöczem Uram monda. Kegd szerelmes Attyanak, mint igaz es igen nagy io akaro Uramnak aianlom köteles szolgalatomat, es maradok vala, ha megh nem guniolsz vala sok helyen nagy io akaroim elöt mind tökelletes kegd barattya, szolgaia.

Wyttniedÿ Istvan

Epperiesen 2 Aprilis 1667.

Igazan irom, banom, ily veget szakaszta uelem valo baratkozasanak kegd, de miuel ugy teczet, legyen ugy, megh valaha megh emlekezik felöle talan.

(Borítékon: A' Monsieur, Monsieur Nicolas Bethlen, en Transylvanien. Rajta más kézzel: „NB. insignes litterae reprehensoriae".)

(Lelőhelye: OL Teleki cs. lt., P 659, Missiles, 53. cs. 1109.)

[A közlő eredeti jegyzetei:]

[2] Ezen levelet lásd, eredetiben, számjegyekkel közölve a „Sárospataki Füzetek" 1863. 557—559. lapjain.

státus jól szervezkedett. A dunántúli részt a soproni és kőszegi jeles prédikátorokra bíztuk. A bányavárosokat, Pozsonyt, Kassát, Eperjest, Lőcsét, Trencsént, Árvát, Liptót, Turócot és a többieket ugyanazon helyek Superintendensei és séniorai tartják készen. Mi mindnyájan, Istenért, hazáért és szabadságért fogunk küzdeni és meghalni! És a pápista ebeket meg fogjuk tanítni! csak kegyelmetek ne késedelmezzék a hajdúvárosokkal és hódoltságokkal. Rákóczi Ferencre rá kell ijeszteni, de lelkesítni is kell. Ha Isten velünk, ki ellenünk?

Kelt Eperjesen, Május 10-én 1669.

Muzsai Vitnyédi István

A Vitnyédi István által, elhunyt Keczer Ambrushoz írt levél másolata

Nemzetes uram!

Valamennyire rosszul érzem magam, de még hív embereim irásával tudtára adom kegyelmednek, hogy én visszajövet X + (3 találkoztam a zolnai, rajci, liptói, turóci főpásztorokkal különösen közlöttük mindenütt a dolgot. Superintendens uraimék is mindenütt a legnagyobb titokban szervezik az összes egyházakat. A bányavárosokban a bölcs és tudós F. Z. séniorokat megintők, hogy mihelyt Kegyelmed embere, vagy S. megérkezendik, készen legyenek mindnyájan. Siléziai, morva és cseh igaz atyánkfiai a zolnai prédikátorral és vele határosokkal, az ausztriai és morva fehérhegytöviek pedig a szenicei és szobotistiakkal értenek egyet, Felső-Ausztria is komolyan őrködik, a turolukai kerületet, hol legjobb a gyalogság, ugyanazon hely lelkésze rendezi a felkelésre. A pozsonyiak a szabad városokkal már szervezve vannak. Trencsinre vigyázzon Kegyelmed Árva kerületemmel együtt, és amint előbb megállapitottuk, szükség, hogy ezen ügy az egyházi beszédekbe, de igen eszélyesen beszövessék, legalább a közjót és szabadságot illetőleg emeltessék szó! A soproniak és kőszegiek felette igen függenek saját lelki igazgatóiktól és kormányozzák őket tetszésök szerint: ezek is szervezve vannak már. A dunántúli kerület az én gondom. Pápán, Győrött, Komáromban, Veszprémben, azon helyek Superintendensei kötelességöknek megfelelnek, amint M. N. bővebben írja, kaptunk is levelet a felső részek helvét egyházaitól mindenünnen. Mivel pedig a nép lelkipásztoraitól függ, és az Úr ládája elöljár, azok mindenütt, a legjobb módon és alakban, az izgatók. Azok szóval, mi munkával és karddal. Az Isten

segítni fog! Boroszlóba s Danczigba nagy mennyiségű váltó küldetett: ezt mindeneknek megírhatja Kegyelmed. A kakas lassan mozog, na de hiszen hadd vedeljék! mi azalatt nem fogunk késlekedni, Kassát, Eperjest, Lőcsét a lublói kerülettel Kegyelmed mozgassa. Én itt nem fogok aludni.

Kelt: Pozsonyban. December 30-án 1669-ik évben.

Nemzetes Uraságodnak

jóakaró s őszinte szolgája
Muzsai Vitnyédi István

Ami ez utóbbit illeti, melyet Keczer Ambrushoz írottnak mondanak, kevésbé veszem figyelembe, de a másikat, melyről azt mondják, hogy hozzám íratott, kedvem van egy kissé tudvágyóbban meghányni vetni, és a körülményekből, afelett bizonyos ítéletet hozni; és miután maga a tényállás a hozzám koholt levelet megcáfolandotta, minden becsületes ember hajlandó lesz a Keczer Ambrushoz írtat is hasonlóul koholtnak bélyegezni.

Írod tehát, óh kedves emberem! bárki vagy e koholmány gyártója: „titkos jegyekkel írt levél másolat Eperjesen. Máj. 10. 1669. stb." Ami a titkos jegyeket illeti, nem tagadom, mint fentebb is nyilatkoztattam, hogy én nemcsak Vitnyédivel, de másokkal is használtam a titkos írás némely jegyeit, de az 1666-dik év kezdetén történt, azon időben, midőn Kászoni Atyát erdélyi követségéből visszatérve, fentebb említettem, hogy Vitnyédi hozzám ily jegyekkel írott, és a levelek elfogattak, és a kassai kamarai hivatalnokok kezeihez és onnan Pozsonyba vitettek, mely leveleket ugyan, ha jól emlékszem, akkor maga Vitnyédi az elárult jegyekkel olvashatókká tett és mindennek kihirdettetett, annyira, hogy mindjárt vagy a már visszatérő Kászoni tanácsából, vagy amaz elfogott levelek miatt, Bécsből, különösen a szatmári és más postamestereknek megparancsoltatott, hogy minden hozzám intézett levél súlyos büntetés terhe alatt a kassai kamarához küldessék, honnan tény, hogy a bécsi s eperjesi kereskedőknek, kikre a hozzám intézett levelek szállítását bíztam, ez közhírré lőn, és a levelek elfogására adott parancsot megtudták, és ez újság felett nem kevéssé ütődve meg, kereken kinyilatkoztatták mind nékem, mind Vitnyédinek, hogy ők bizony velünk közlekedni soha nem fognak, hacsak e titkos írásnemről le nem teszünk: mert a dolog igen veszélyes, ők pedig nem oly esztelenek, hogy saját szerencséjöket, a mi olyan amilyen újságvágyunk kedvéért veszélyeztessék. Minthogy pedig sem nekünk teljességgel nem volt biztos, sem ártatlan barátainkat, kiknek művei levelünkben előjöttek, kockáztatni nem kívántuk, elhatároztuk, hogy a jegyeket végképpen elvet-

jük és barátjainkat efelől biztosítjuk: ami tény is, hogy azután szentül megtartottuk ezt, és bizonyára könnyű volt azok nélkül ellennünk, mint akik (ha valami nagy fontosságú közlendő jött elő) a leghívebb küldöttekkel bővölködtünk, egész Magyarországon át Pozsonytól Erdélyig egymástól 5—5 mértföldnél alig valamivel távolabb lakó barátainkban, melynek világosabb bizonyságára Vitnyédi némely valóságos e tárgy feletti leveleit azokhoz, kiknek ezt tudni leginkább érdekükben volt, elküldöttem. Azok egyikében javasolja nékem, hogy magamat a titkos írástól tartóztassam meg, és a titkosabb érzelmek jelzésére ígéri, hogy más módot fog követni (amit azon időben hozzám írott leveléből, aki meg akar látni, megláthatja), és nem is tudom, hogy azután valaha titkos jegyekkel írt volna hozzám.

De azt mondod, álarcos uram! hogy te levelemet Eperjesen május 10-én vetted. Általában véve, lehetséges, hogy én amaz ünnepélyes tárgyalás alkalmával (mely 1669-ben május hóban a császár teljhatalmú megbízottai, gróf Rottal és más nagy hírnevű férfiak, és ha nem csalódom, felső Magyarhon rendei között egy részről, más részről fejedelem Ő Magassága és Uram által tanácskozásra teljhatalommal küldött követek között Eperjesen történt), valamint barátaimhoz, kikről kétségkívül reménylém, hogy ama fontos munkálkodásra el fognak menni, és azok között Vitnyédihez is írtam, sőt nem annyira írtam, mint az említett követség fejei: Kapi György, Teleki Mihály és Nemes János vérrokonaim, atyámfiai és barátim által, mint akik velem egybeköttetésben voltak, sok esdeklés közt megüzeném mind Vitnyédinek, mind másoknak, hogy az eperjesi gyűlés arany alkalmát kezeikből kisiklani ne engedjék, sőt újra meg újra fontolják meg, hogy a törököt Kándiában küzdelmes háború foglalkoztatja, hogy Lippai érsek, Zrínyi Miklós és a Nádor elhaltak, terveik sokak előtt ismeretesek, Rákóczi Ferenc ipával együtt ily óriás munkának meg nem felelhet. Nádasdiban sincs elég remény: Erdély a törököktől függ, és hogy úgy szóljak, jégre vitetett az ügy, és akár sikerül, akár nem, a magyar név nagy gyalázatával s az egész keresztyénség veszedelme nélkül utóljára sem haladhat elő: tehát éretten, ha csak a vallás szabad gyakorlata, éltök és javaik épen maradása feltétele alatt lehet is, a császárral béküljenek ki. Ezekre tehát a más világból visszatérsz, óh Vitnyédi! ha ugyan te vagy az (mert bizonnyal erősítik, akik akkor Eperjesen voltak, hogy te még ott sem voltál Eperjesen), de amint a koholónak tetszik, te énnékem, jóllehet távollétedben, jóllehet halott létedre felelsz és írsz: „hogy el van határozva szentül stb." ezt írod-e te nékem most, amit én 3 évvel ezelőtt írtam? ily elavult újságot ugyan meg nem köszönök. De

folytatod, hogy a „francia király teljesíti az adót stb." Ezt mar a legkeresztyénibb király miniszterei jobban tudják, hogy hazudol! De a franciában nem bízol. „Hogyha nem teljesítené, magunk meg fogjuk fizetni stb." Igen tréfásan! de van a magyaroknak egy régi meséje egy budai tolvajról, ki valami nagy öblű mézzel telt hordót, noha azt a kereskedő csak 2 filléren tartotta, mindazonáltal szerfelett drágállt. Hogyhogy? mivel neki 2 fillére sem volt készletben. „Lobkovicznak semmi bolond beszédét nem kell figyelembe venni stb." Legalább oh derék férfiú! kissé szerényebben oly nagy férfiakról! kiknek bizonyára én, azon időben, még álmomban sem hazudtam, annyival inkább távol van, amit azokról hozzád írtam. De csak folytasd, folytasd!

„Hanem igen jó lenne, ha az erdélyi szent korona titokban leveleket írna stb." Ha, mint írod, az evangélikus státus jól van szervezve: mit fárasztod hát az erdélyi szent koronát, hogy írjon, és titokban még az se fog maradni, ha az erdélyországi szent koronával minden titkok közöltetnek és ha az Magyarhonba, mint javaslod, minden felé ír?! Ne esztelenkedjél kérlek, hanem térj eszedre!

„A dunántúli részt a soproni és kőszegi jeles prédikátorokra bíztuk stb." Tehát miért kell nekünk izgatnunk, ha már készek? de csodállak, hogy a titkos jegyek által való írás e fáradságos nemében annyira bőbeszédű vagy, hogy névszerint minden kiváló ágostai hitvallású várost és tartományt leírsz, ezt kevesebb jegyekkel megtehetted volna, ti. „minden magyarhoni lutheránusok már lelkészeik által lázadásra szervezve vannak: ti a kálvinistákat izgassátok!"

„Oh, nem Bethlenem! nem! mert így kell nekem, ha lehet írnom, hogy e levél maga minden magyarhoni eretnek lelkészeket mindenünnen kizárjon." Hogyhogy Vitnyédi atyám? vagy már az alvilágban ősi vallásodtól elszakadtál? ha nem csalódom, ágostai hitvallású voltál! Miért nem írtad tehát le a lelkésznek neveit is, hogy legalább az Erdélyből írandó levelek címénél azokat használhattuk volna; mert az míg saját ítéleted szerint is szükséges vala, nehogy az általad szervezett lelkészek neveit nem tudván, valami módon másokhoz írjunk, és ily nagy fontosságú titkot eláruljunk.

Nem volt szükség e tanácsra Bethlenem, mert én nem úgy gondolkozom, hogy Magyarhonban csak némely lelkészek büntettessenek lázadás miatt, hanem hogy mindnyájan kivettessenek; sőt megtörténhetik, hogy csak némely pásztorok büntettetvén halállal és száműzetéssel, azok helyébe majd mások, kik a lázadástól egészen tiszták, állíttatnának be; de az sehogy se tetszik nekem, tehát az egyházak bűnhődjenek, azok fosztassanak meg lelkészeiktől, és éppen ez esz-

ne vezérel engem abban, hogy ne a lelkészek, hanem a városok és tartományok neveit jegyezzem fel; azért is hozzád, reformált Keczer Ambrus ágostai hitvallású férfiakhoz intézem levelem, hogy hozzád írt levelem alkalmából a helvét hitvallású, a Keczerhez írott színe alatt pedig az ágostai hitfelekezet Magyarhonból kiküszöböltessék!

„Mi mindnyájan Istenért, hazáért és szabadságért fogunk küzdeni és meghalni!" Lassabban egy kissé!

„És a pápista ebeket meg fogjuk tanítni!" Óh Vitnyédim! ha nem tisztán, legalább vigyázva! Hát Nádasdi, Rákóczi, Zrínyi, Frangepán és más kitűnő jelesei pártotoknak, ha nem csalódom pápisták: hallgass, az Isten szerelméért! nehogy valamiképpen ez iratod a pápisták előtt ismeretessé legyen, és azokat a császárrali reád és az evangyeliomra nézve veszélyes kibékülésre ösztönözzék: azonkívül emlékezzél magatokra Magyarhonban, és három vallásfelekezetnek Magyarhonban esküvel szentesített szabad gyakorlatára, Erdély sem nélkülözi a pápistákat, bizony régi és magántanácskozásokban, melyeket velem életedben tartottál, és a Nádor- és Zrínyiveli tanácskozmányokban ily durva villámokat nem szórtál a pápistákra, csudálkozom most, hogy a másvilágról, hol bölcsességet és szeretetet kellett vala tanulnod, visszatérsz gorombául agyarkodni!

„Csak kegyelmetek ne késedelmezzék stb." Ezen legalább egy évnyi késedelmet türelemmel győzd meg, azon idő reád nézve örök nyugalommá fog válni, mert amint koholták, rögtön meghaltál, mihelyt e leveleket írtad![3]

„Rákóczi Ferencre rá kell ijeszteni, de lelkesítni is kell!" Amint látom, az öregeknek sem ártanak az ifjak útbaigazításai, most nem nevezi kutyának, holott pápista! De ami a dologra tartozik: mi módon írod, kérlek, Erdélybe, hogy Rákóczi Ferencet részint rettentsük, részint bátorítsuk: bizony tudod, hogy Rákóczival egy erdélyi sincs barátságban, és az a kibékülés, melyet Zrínyi által Rákóczival készítettetek, az erdélyieknek, sőt még neked sem, mint igen gyakorta megbizonyítottad, nem tetszett! No, de csak végezd!

„Ha Isten velünk, ki ellenünk?" Vajha velünk is és azzal is lenne, ki a te neved alatt oly ártalmas leveleket koholni merészelt, hogy az térne eszére, minden jók pedig boldogok lennének.

De elsoroltatván e hazugságok, hátramarad neked, hogy ítéletet hozz felettek, bárki légy, óh keresztyén olvasó! hihetőnek látszik-é előtted, hogy Vitnyédi azon időben, ti. 1669 május havában titkos

[3] Lásd: *Lapsánszky* „Extractus brevis et verus etc" II. §, „Vitnyédius in animo male sibi conscio tantopere coepit angi; ut mortem repente turpiterque obiverit!"

vagy rendes jegyekkel is hozzám valamit írt? mivel jelen voltak akkor Eperjesen az erdélyi követek, vallásukra nézve mind reformátusok, és akik közül némelyek már sok év óta ismerték nem kevésbé, mint én magam, a magyarországiak tanácskozásait és Vitnyédinek legbenső baráti valának: avagy nem önthette-é, ha ott volt Eperjesen, azok keblébe minden titkait? nem ruházhatta-é azokra megbízásait? izenetét? vagy ha írt, akár titkos jegyekkel, akár másképpen, nem legbiztosabban bízhatta-é azokra a hozzám intézendő levelet? bizonyosan tudta, hogy minden postahivatalnál, minden Magyarhonból Erdélybe jövő levelekre, de főképpen magának Vitnyédinek leveleire a legszorgosabban vigyáznak; azt sem feledte, hogy ő 3 évvel ezelőtt efféle jegyű elfogott levelekért veszélyben forgott. Ahonnan tehát annyira esztelen, hogy ilyen leveleit rendes levélhordókra bízza, különösen akkor, midőn más, a legbiztosabb alkalom volt kezeügyében. És bizonyára óhajtanám tudni, hogy mi alkalommal jutott azon levél idegen kezekre? mert az előzményekből világos, hogy semmi esetre nem bízhatta s nem kellett bíznia a levelet rendes levélvivőkre. Ha pedig meghitt barátja által küldé: ki által, mikor és miért nem követeink közt levő barátjai által, kikkel ő még meghasonlásunk után is, amíg csak élt, levelezésben állott? Szeretném tudni, hogy vajon Vitnyédi akkor, midőn levelei elfogattak, élt-é? mert akkor miért nem vetették ezt szemére? Miért, hogy mind ő maga, mind a lelkészek, kikről írt, akkor be nem fogattak s nem bűnhődtek? Miért lappangottak még Vitnyédi halála után is oly soká e levelek? De azt mondhatja valaki: saját szekrényében találtattak az iratok, és az örökösöktől tétettek közzé, és az feltehető, különösen, ha igaz az a hír, mely nálunk keletkezett, hogy ti. valaki Vitnyédi fiai közül elhagyván atyai vallását, római katolikussá lett;[4] de ezt félben hagyva, menjünk tovább. Már ama levél vagy eredetiben találtatott ott fel, vagy csak másolatban; ha eredetiben, akkor az soha nem jutott

[4] Vagner után azt írja *Katona* (Historia Crit. Reg. Hung. Stirp. Austr. 1804. Tom, XV: pag. 167), hogy egy a Bethlen szolgálatában állott ifjú lopta el a levelet urától 1674-ben. Lapsánszky pedig (Extr. brev. et verus etc. II. §.) azt mondja, hogy egy Erdélyből Magyarhonba visszatérő ifjú, ki egy protestáns lelkész fia volt, a törvényszék előtt kijelenté, hogy ő a leveleket, melyek ura birtokában vannak, előhozza; ezer császári arany ígértetvén neki, és száz azonnal átadatván, Vitnyédinek mindkét levelét eredetiben előhozta, melyek közül a titkos jegyűt, néhány ívre terjedő magyarázat után, az Isten csodálatos módon kinyilatkoztatta gróf Nádasdinak egy benső barátja által, ki a császárral már ki volt engesztelődve. Arról azonban egy szó sincs: hogy vajon a Keczer Ambrushoz írott levél, miképpen vagy mikor került a Bethlen birtokába.

el hozzám, annál fogva nem működhettem, hogy az erdélyi lelkészekhez írjak, s azok sem működhettek sem a magyarhoni lelkészek lázadásra szervezésében, sem a nép izgatásában, mivel Vitnyédi levele a szekrényben, molyokkal küzdve, előttünk ismeretlen volt. Ha pedig pusztán másolat találtatott, az néktek, kik a protestáns hitfelekezet Magyarhonból kiirtására üldözést kezdtetek, vajon az élő Isten és az egész világ előtt elegendő ok-é? sőt, ha Vitnyédi és Keczer Ambrus ma élnének, és ha én magam is az evangélikus lelkészeket ily váddal gyanúsítnám, elég volna-é vádnak? és, hogy egyik vagy másik esztelensége vagy gonoszsága miatt az összes egyház egyetemesen üldöztessék?! Ítélje meg a bírák legfőbb bírája, ítélje meg az egész keresztyénség! Hogy pedig oda, honnan felindulásom elragadt, visszatérjek, ha puszta másolat találtatott: az eredetinek hozzám kellett jönni. De én soha ne lássam meg az Isten kegyelmes orcáját! ha ilyesvalamit láttam, és ha százszor láttam volna is, bizonnyal inkább arra intettem volna mind a lelkészeket, mind a magyar urakat, hogy amazok ilyen tisztökön kívül eső dolgokba ne elegyedjenek, ezek pedig olyanokat ne bízzanak az egyház szolgáira, melyekből ti. az egyházak tönkrejutása származnék! Ugyanis, a lelkészek között vannak kitűnő tudósok, mindazonáltal politikához keveset értenek, vagy ha értenek is, bele nem bocsátkoznak, mint akik tudják, hogy 1 Kor. 2, 1—2. szerint nem e világ s e világ fejedelmeinek bölcsességét, hanem az elrejtetett bölcsességet kell tanulniok s tanítaniok. Ahonnan alig van valami, ami nékem nagyobb émelygést szülne, mint midőn azt látom, hogy az egyházi férfiak, bármely vallásúak legyenek, politikai vetéseknek eresztik a sarlót. Bizony, minden körülmény ellene bizonyít ennek a csalónak; mert én, mint fentebb is esküvéssel erősítettem, amaz utolsó levélen túl egyet sem kaptam, sem magok a követek által hozzám semmit nem írott s nem is írhatott, amint leghitelreméltóbb férfiaktól tudom, hogy akkor midőn Eperjesről írni koholják, Vitnyédi teljességgel nem volt Eperjesen. De továbbá, ugyan az isten szerelméért, micsoda valószínűség ez? Hogy ő az erdélyországi lelkészek működését akarta volna felhasználni a magyarországi lelkészek szervezésében: hiszen azokról (mint a fentebbi tréfás példabeszédből megtetszik, elfelejtkezék magáról a csaló: „hogy a hazugnak jó emlékező tehetséggel kell bírnia!") már azt írta, hogy el vannak rendezve. De a nép lázadásra iktatásánál mi szükség is lett volna a lelkészek működésére? nemde a nemesség és tisztviselők százszorta jobban véghez vihették azt: és bizony alig hiszek a népben oly vakbuzgóságot és a lelkészektőli oly nagy mérvű függést, hogy azok azt véghez vihették

volna, sem a lelkészekben oly nagy esztelenséget, hogy azok saját vallásuk ellenére, a szentírásban világosan kifejezett tilalom (Mát: 20, 26; — 1 Tim. 3, 3; — Tit. 1, 7.) ellenére és lelkiismeretök ellen ily kötelességnek, mégpedig a legveszedelmesebbnek nekimentek volna, mert bizony az evangélikus lelkészek is ismerik a kegyes Ambrózius ama mondatát: az egyház fegyverei a könyörgések és könnyek. Ezenkívül maga az eredmény eléggé ellene bizonyít, mert vajon és más városok, melyek ott megneveztetnek: lázongottak-é? Bizony azon mozgalmak első évében, midőn a Rákóczi-zászlók alá kezdtek csoportosulni, mindazon városok s tartományok, melyek a levelekben említtetnek, mind nyugodtak és csendesek voltak, sőt végre a városok őrséget kaptak és a tartományok a megérkező császári seregnek vetekedve hordták az élelmiszert.

Én, bizonyára, minél mélyebben vizsgálom e koholmányt, annál nagyobb s világosabb jelenségek tűnnek fel előttem, hogy e mennykövet ugyanazon Cyclopsok készítették, kik ama vérszomjas iratot létrehozák, melyben „az egész világ előtt nyilvánított igazság" címe alatt[5] a szelíd lelkületű fejedelmet, Leopold császárt félrevezetni

[5] A Bethlen által célzott mű címe ez: „Veritas toti mundo declarata, argumento triplici ostendens, Sac. Caes. Regiamque majestatem non obligari tolerare in Hungaria lutheranam et Calvinianam Sectam. Quam Catholicae religionis zelo concinnavit Georgius Bársony, Episcopus titularis Varadiensis, Presbyter Societatis, Sacrae Caes. Regiaeque Maiestatis Consiliarius. Cassoviae. Anno 1671." Másodszor megjelent Bécsben ua. évben.

Erre 1672-ben megjelent: „Molimen Sisyphum, hoc est: frustraneitas conatus illius, quo Georgius Bársony E. V. reformatos in Hungaria non esse Helv. Confessionis probare, instar Sisyphi saxum frustra volventis, frustra contendit. Ostensa per Georgium Nicolai Thysanodem. Theopoli hyposygiades, Anno 1672." Ez csak részben cáfolja Bársonyt. [Mint Zoványitól tudjuk, Komáromi Csipkés György írta e művet. L. *Zoványi Jenő:* Bársony György cáfolói. MKSzle 1930. 293. — J. J.]

Ugyancsak 1672-ben jött ki, Antverpenben, tüzetes cáfolata Bársony művének, ily címmel: Falsitas veritatis toti mundo declaratae, in negatio tolerantiae exercitii publici Religionis protestantium in Hungaria breviter et dilucide ostensa. S. A. S. T. D. E. P. P. H. Anno 1672."

[Ugyancsak Zoványi Jenő állapította meg, hogy a titokzatos rövidítés mögött Szathmárnémeti Mihály bújik meg. Uo. — J. J.]

Ez utóbbi ellenében azonban és a Bársony három erősségének védelmére jelent meg 1681-ben a soproni országgyűlés tartama alatt ily című könyvecske: „Veritas toti mundo declarata: Sacram Caes. Regiamque Majestatem non obligari ad tolerandos in Hungaria lutheranos et Calvinistas. Authore primum Rev. Dom. D. Georg. Bársony E. V. P. S. S. C. R. M. C. Impugnata deinde ab haeretico quodam Protestantium fautore, sed praesenti Scripto vindicata. Per Catholicum, Pacis, Patriae, Majestatis Caesareae Regiaeque et antiquae Religionis Catholicae, ac Hungaricae Studiosum. Sub ipsis Comitiis Soproniensibus. 1681."

igyekeztek; hogy ti. nem köteleztetik a magyar király azon eskü által, mellyel koronázáskor magát lekötötte, midőn erőltetve fogadta az ágostai és helvét hitvallások szabad gyakorlatát Magyarhonban: azok, kik a kosztnici zsinattal az eretnekeknek tett hűség meg nem tartását sürgették, azok bizony Vitnyédit a vallás végveszélyére, mintegy második Theseust, ti. hogy a buja Phoedra gyönyörére, az ártatlan Hippolitus a tengeri csodától megbőszült barmoktól szétszaggattassék, a pokolból felidézték, de

pictoribus atque poëtis
Quidlibet audiendi semper fuit aequa potestas.

De ha nekem, alacsony por szülöttének, hozzátok, óh kegyes, hatalmas, dicső fejedelmek, Istennek Európa-szerte helytartói beszélni szabad, főképpen óh győzhetetlen császár! a te trónod elé borulva, szentséges felséged elébe helyezem Pompejust, valósággal és névvel nagy hadvezérét a rómaiaknak, és az ennél nagyobb Julius Caesárt, azon birodalomnak, melynek legteljesb címeivel a te koronád fénylik, oh császár! a római birodalomnak első alapítóját. Hogyan, kérlek? miután haladtak ezek a köztársaság szervezésében? Pompéjusról Plutarchus ezt írja, in Pompeium: Perpennam ad se pertractum occidit, non ingratus, nec immemor ut quidam exprobrant in Sicilia actorum, sed magna ratione et salubri toti reipublice consilio, siquidem Perpenna cum literas Sertorii in potestate haberet, epistolas protulit potentissimorum in Urbe vivorum, qui praesentem rerum statum movere, et versare Rempublicam cupiebant ac Sertorium acciebant in Italiam. Quae timens Pompejus, ne maiora quam restincta erant, excitarent bella, Perpennam necavit, et literas, ne inspectas quidem concremavit." Julius Caesárról pedig Plinius Natur. Historiae Lib. 7. Capite 25, hol semmi mást nem, csak Caesar dicsőségét tárgyalja és mintegy a tornyot betetőzőleg e zárszavakat mondja: „Illa fuit vera et incomparabilis invicti animi sublimitas, captis apud Pharsaliam Pompeii magni scriniis epistolarum, iterumque apud Thapsum Scipionis, ea optima cremasse fide, atque non legisse!"

De, kérlek, ama férfiak, azon titkokat, melyeket a szerencse ke-

De ugyancsak erős bírálat alá veszi és cáfolja a Bársony művét *Heidegger János Henrik:* „Historia Papatus, Novissimo Historiae Lutheranismi et Calvinismi fabro κατάβιαιον reposita etc. Amstelaedami 1684." című munkájában a „Septima periodus"-ban a 480—485. lapokon. A magyar protestáns egyház üldöztetését tárgyalja a 476—523. lapokon.

zökbe adott, vajon miért nem akarták kutatni? Pompejusról ugyan, ki akkor még ifjú volt és a nagyok irigységével nem mérkőzhetett, ki gyaníthatta, hogy ő ezt némileg azért teszi, hogy azok hajlamát e nemes tette által magához vonhassa, ámbár az erény oly nagy becsülője után, milyen Plutarchus volt, nem tudom, hogy valamelyik nemes kebelben támadhat-é Pompejusról visszás ítélet? De adjuk ezt az elfajultaknak, és az ókorbeli nagy férfiak példáinak csodálását bolond hiúsággal megvető lelkeknek, bizonyára Caesárban, ki a külső és belső győzedelmek tetőpontján áll, semmi mást nem találunk, csak azt, hogy kegyelmességét éreztette és az állam lecsendesítésén törekedett buzgón, indulatoskodás nélkül. Ama bölcs és nemes hős azon örült, hogy ellenségeit nem tudja, és ezen nagylelkű tudomásul nem vétellel általában sokat nyert, ti. mind kora, mind a következő maradék előtt példánya a nagylelkűségnek; mert megmutatá, hogy ha testét igen, lelkét legalább nem érte a szeszély és irigység nyila, miáltal vetélytársait földhöz verte: megnyerte még azt is, hogy minél kevésbé értesült ellenei terveiről, annál könnyebb volt azt nem tudni, és sem azok, titkaik felfedezésével kétségbe nem estek a kegyelem felől, sem Caesárt azok tudomásul vételében gyanakodóvá nem tehette, és mindezek mellett a legdicsőségesebb nyeremény volt a közbéke és állam jóléte s magának Caesárnak rendezett ügye. Mert ki az, aki Caesár elleni legnagyobb sérelmeket nemcsak megbocsátani vagy elfeledni, hanem teljességgel nem tudni kívánó Caesárnak kegyelméhez, mintegy oltárhoz ne futott volna, hogy azt kiérdemelje? és bizonyára akkor sem Róma, sem Caesár meg nem maradhatott volna, ha akár Caesár, uralma megerősítésében más úton haladt volna, akár Róma Caesáron kívül más fejedelmet nyert volna. Hasonlítsd össze most már, óh legfelségesebb császár! egy pogány fejedelemnek ezen minden fejedelmek által különösen csodált, de kevesektől utánozott tettét, Magyarország kormányzatával megbízott minisztereid mai eljárásával, az a már előadott tekinteteknél fogva tudni sem akart a titkokról, ezek pedig, hogy téged fejedelmi kegyelmed és bölcsességed jó hírétől, mellyel az ausztriai ház kiválóan dicsekszik és Magyarországodtól megfosszanak, a titkokat nemcsak nyomozgatják, hanem koholják. Caesár, hogy Róma lángba ne boruljon, a leveleket olvasatlanul megégette; ezek, hogy Magyarhon s vele együtt Németország lángba boruljon, a nem írt leveleket mutatják bé neked; Caesar, hogy magának nyugodalmat, az államnak békét, az alattvalóknak örömet és csendességet biztosítson, az igazat sem akarta tudni, ezek pedig, hogy néked hosszas nyughatatlanságot, a keresztyén világnak háborút, a magyaroknak és más

alattvalóidnak végveszélyt okozzanak, azon vagynak, hogy te még a hazugságot is tudd és hidd!

Ismét állítok elődbe elődeid közül egy fejedelmet, ama páratlan V-dik Károly császárt, amaz ünnepélyes jelmondattal: „ha az egész világról száműzve volna is az adott szó szentsége: mindazáltal a császárnak azt meg kell tartania!" (Christ. Matth. in Theatro. Histor. Monarch. I. fol. 65.)

Még egyet hozok fel magából a legfelségesebb házból, II-dik Miksa császárt, ki egykor III. Henrik francia királyhoz, aki Lengyelhonból Ausztrián keresztül sietett a francia korona elnyerése végett, így szólott: a legóriásibb bűn a lelkiismereten uralkodni akarni, annyi, mint az egek egét ostromolni!" (Serranus in Henrico III. fol. 564.)

De hogy legcsekélyebb emberke létemre legmagasb felségedet ne terheljem, végezek; és téged legkegyelmesebb császár, a halhatatlan Istenre kérlek, munkálkodjál azon, hogy a gyászos hír minden ivadékon keresztül siralmas nyögéssel ne zengje: hogy Magyarország annyi századokon át bástyája a keresztyén világnak és az ausztriai birodalom kitűnő országa I-ső Leopold alatt felforgattatott, vagy a törököknek Némethonba vezető tágas híddá teríttetett le.

Kövesd pedig ennek rövid tartalmát: a vallás és más szabadságok békés élvezetét állítsd helyre, amelyekről a magyaroknak ünnepélyes esküvel tettél fogadást, amit, legkegyesebb császár, nemcsak hogy megtehetsz, de számtalan okok miatt és különösen a szentségre tett esküdnél fogva teljességgel tenni tartozol, bármit sürgessenek is a visszafordult túlbuzgó papok erősen, hogy ti. az eretnekeknek adott hitet nem kell megtartani; de azokat mind őseidnek, kiket kevéssel előbb felhoztam, dicsőséges, mind különösen a szenttörténelemből a gibeoniták fényes példájával könnyen megcáfolhatod. Legyen tehát, hogy a magyarok eretnekek, de a gibeoniták hitetlenek voltak; mégis az Istentől a kiirtásukra kötelezett hét nemzetség közé számláltattak (Jozs: 9. r.). Még az esküt is különös csalárdsággal csikarták ki Józsuétól, és ezen ürügy alatt annyival inkább elítélhette volna őket, mindazáltal megkegyelmezett nekik, az eskü szentsége miatt, amelyet hogy azután Izráel királya Saul (2 Sám: 21. rész.) a népkegy megnyerése végett megszegett volna, egyrészről a nép három évi iszonyú éhséggel, maga pedig a Saul családja hét férfiú felakasztásával lakolt meg, mégpedig isteni kijelentés parancsából!

Engedtessék meg legalább ma ugyanannyi a magyaroknak, menynyit Józsue engedett a gibeonitáknak, jóllehet aligha a legbuzgóbb szerzetes a mai keresztyéneket, kik némely hitcikkekben különböz-

nek a római egyháztól, hasonlítaná ama pogányokhoz, vedd ide még azt, hogy a magyarok nem csalárdsággal, hanem a királlyá kenetés ünnepélyes szertartásai és az ország alaptörvényei között nyerték, és amelyek nélkül Magyarhon egyáltalában nem lehet Magyarhon.

Néktek pedig felségek! kik bárhol Európa földjén uralkodtok, elébetek teszem a belga és cseh háború kezdetét: vessétek egybe kérlek a magyar mozgalmakkal: bizonyára mind Belgiumban, mind Csehországban nemcsak a vallás, hanem egyéb szabadság kivívása végett is kelt föl a nép; végre pedig a háború mindkét helyen vallásháborúvá lett, de egész Európának kimondhatatlan vérébe került! Magyarhonban is ezen mozgalmak kezdeményezői, ti. Lippai György, érsek, Vesselényi nádor, a gróf Zrínyiek, Rákóczi Ferenc, Nádasdi, Frangepán és sok mások római katolikusok voltak, eléggé nyilván van, hogy nemcsak a vallás volt az ok, sőt összevetve ezen főemberekkel, az evangélikusok számításba is alig jöhettek. Márpedig a vallás leginkább szenved, de lássátok és gondoskodjatok, hogy a török félhold szomszédsága, ezen zavarokat, a sok háborúval, melyek a keresztyén államok kebelében folynak, az egész Európára és főleg Németországra nézve végveszélyt hozókká ne tegye!

Néktek pedig, bárkik protestáns nevezettel dicsekedtek, óh leghatalmasabb királyok, fejedelmek és államok! állítok elébetek mindkét hitvallású s mindenféle korú ezer meg ezer híveit a Krisztusnak, kik a lelkiismeret feletti kényuraság kegyetlen járma alatt a börtönök ocsmány bűzében, a gályákon vagy az éhhalállal vetekedő számkivetésben, kiterjesztett kezekkel és meghajtott térdekkel kérik Isten után működésteket, a császár előtti közbenjárást; lássátok meg, legyetek részvéttel, és fontoljátok meg, hogy mi módon fogtok az utolsó napon azokról, amiket a magyar egyházak földre tiprott helyzetében cselekedtetek, vagy elmulasztottatok, Isten előtt számot adni!?

Titeket pedig, kiknek ügyében e nyilatkozat iratott, Szerelmesim! kérlek arra, amire Péter apostol első levelének, 5. része 6—11. verseiben e szavakkal int: „Alázzátok meg azért magatokat az Istennek hatalmas keze alatt, hogy titeket alkalmatos időben felmagasztaljon. Minden gondotokat őreá vessétek, mert őneki gondja vagyon tireátok. Józanok legyetek, vigyázzatok, mert a ti ellenségtek az ördög, mint az ordító oroszlán széjjel jár, keresvén, kit elnyeljen. Kinek ellene álljatok, erősek levén a hitben: tudván, hogy a ti atyátokfiaitól, kik e világon vagynak, ugyanazon nyomorúságok töltetnek bé. A minden kegyelemnek istene pedig, aki hívott minket az ő örökkévaló dicsőségére a Jézus Krisztusban, titeket, kik egy kevéssé meg-

nyomoríttattatok, az tégyen tökéletesekké, erősítsen meg, tégyen állandókká és állhatatosokká. Őnéki legyen dicsőség és birodalom, örökkön örökké. Amen, Amen!"

Irám: Szent-Miklóson. Január hava 4-én, az 1675-dik esztendőben.

Néktek, a Krisztusban

fiatok és lekötelezett testvéretek
Bethlen Miklós

(Fordította: *Rácz Károly*)

II.
BETHLEN MIKLÓS GRÓF FÁRADOZÁSAI ÉS GYÖTRELMEI*

(Sudores et Cruces Nicolai comitis Bethlen)

A legbölcsebb király mondja: Mindent láttam az én hiábavalóságomnak napjain; van oly igaz, aki az ő igazságában elvész, és van gonosz, aki napjait meghosszabbítja az ő gonoszságában. Ne légy felettébb igaz, és ne légy felettébb ostoba, és ne tartsd magad túlságosan bölcsnek: miért keresnél magadnak magányosságot? Ne légy felettébb gonosz: miért halnál meg időd előtt? Én, nyomorult, egész életemben e mondások összebékéltetésén fáradoztam, de nem tudtam elérni. És aztán gyakran faggattam tudós férfiakat, akiktől ezt tanultam: Középen mégy a legbiztosabban. De senki sem tudta

*Önéletírásában maga Bethlen hívja fel a figyelmet e mű fontosságára, mintegy arra utasítva olvasóját: fő művével párhuzamosan, annak kiegészítéseként olvassák ezt a védekező iratát: „Mivelhogy az én keserves rabságomban Bécsben anno 1708. írtam volt magam mentségemre egy hosszacska deák írást, amelynek neve: »Sudores et cruces Nicolai comitis de Bethlen«, noha azt sok és nagy okokra nézve osztán a miniszstereknek bé nem adtam, de emlékezetnek okáért maradékimnak megtartottam, úgy az én ritka példájú szomorú tragoediámnak actáit is, akit megkaphattam, azért ezután való életem leírásában sokszor csak oda relegálok, és ami azokban meg vagyon írva, itt nem iterálom, hanem circumstantiáival bővítem és világosítom csak az esztendők szerént." (I. 401.)

Az érzelmileg túlfűtött, az Önéletírásnál programatikusabb „maga mentsége" latinul íródott, s a szöveg közé illesztett magyar megjegyzések, kiegészítések teljesítik ki. Az eredeti példány jelenleg nem ismeretes, az erősen javítgatott autográf fogalmazvány néhány lapnyi töredéke ma Bethlen Miklós iratai között található az Országos Levéltárban.

A mű ez idáig nem volt magyar nyelven hozzáférhető, egyes részleteit felhasználta V. Windisch Éva az Önéletírás tárgyi jegyzeteiben. A Sudores et Cruces... kritikai igényű szövegkiadása nem a jelen kötet feladata, szét is feszítené ennek kereteit. Ezért a fellelhető másolatokat sem vetettük egybe, a fordításnál a budapesti Petőfi Irodalmi Múzeum kézirattárában V. 3833. jelzet alatt található szöveget vettük alapul, mely az Önéletírás egy XVIII. századi másolatának tartozéka. Itt csak a teljesebb Bethlen-dokumentáció hozzáférhetősége, illusztratív-argumentatív értéke, kontrollanyagként való használhatósága miatt szerepeltetjük.

megmutatni, hol van ez az események végtelen változatossága szerint változó közép. Hozzájött ehhez ugyanezen király másik mondása: Nyisd meg a te szádat amellett, aki néma, és azoknak dolgában, akik adattak veszedelemre; nyisd meg a te szádat, ítélj igazságot, forgasd ügyét a szegénynek és a szűkölködőnek. Tudom, mit mond ugyanez a király: Dicsérjen meg téged más és ne a te ajkad. De mert életemért, hírnevemért és minden vagyonomért kell szólanom, a szükség azt parancsolja, hogy beszéljek most vagy soha. Kegyelem gyanánt bizony, hogy csöndességet kértem a hatalmasoktól, engem ugyan ne hívjanak országgyűlésre, ne kényszerítsenek szavazásra, de nem értem el. Tisztséget nem hajhásztam, nem kértem soha egész életemben, amit viseltem (elég sokat és nagyot), abba kéretlen és gyakran akaratom ellenére ültetett a világ, majd ismét hasonló könnyedséggel fosztott meg mindegyiktől. Harmincegy évvel ezelőtt, a fogarasi börtön után istenhozzádot akartam mondani a világnak egészen, távol a zajgástól tudományra és paraszti nyugalomra adni a fejem; nem engedték. Ezért megfogadtam, hogy 60. életévem után visszavonulok az államügyektől, 6 évvel ezelőtt tehát emlékiratban és szóbeli könyörgéssel is kértem az isteni Lipóttól elbocsáttatásomat, de nem eszközölhettem ki, és még ma is félek, hogy akár e fogadalom, akár megszegése miatt megbűnhődöm. Így magamat — e reves és roskadozó hajót — a viharos és ugyancsak háládatlan tengerre kellett bíznom, és íme, hajótörést szenvedtem, Jónásként kivettetve társaimtól elnyelt az iszonyú megpróbáltatások cethala, ámde senki sem bánkódik ezen: mert a világnak — abban, amiben kedvét leli — nem nyertem meg a tetszését, mint ők mondják, zsémbességem, mint én mondom, lelkiismeretességem miatt, nem is akartam; ennek részleteiről pedig kérdezzék meg Erdélyt és a mindent világosan látó császár ott forgolódó szolgáit. Nem csodálkozom azon, hogy az örökös akadékoskodók, a szőrszálhasogatók, a kákán is csomót keresők és más hasonszőrűek vádaskodása megcsúfolt engem, mert kénytelen voltam ezeknek ellentmondani, sok nekik visszatetszőt beszélni, gyakran az eljövendő szomorúságot is megjósolni, ámde nem szemtelenségből — Isten a tudója —, nem ellentmondási viszketegségből, mint ők ferdítették, hanem a lelkiismeret indulatából, amivel én, mint bármely keresztyén, vétek nélkül nem szegülhettem szembe, még akkor sem, ha a tudás netán botlott is az ítéletben. Bárcsak langyosabb vérmérséklet és tettben, beszédben, írásban több óvatosság jutott volna részemül! De megnyugszom mindenben, amit Isten adott, akár édes az, akár keserű, tudom, hogy nincs gondolat, nincs szó vagy cselekvés Isten gondviselése nélkül, és hogy

minden jóra fordul; akármekkorát is buktam, és bármit tartogat is még számomra a sors, az az egy halálomig vigasztal, hogy — amennyire Ádám esendő fiától tellett — szolgálni akartam Istennek, a fejedelemnek, a hazának és a lelkiismeretnek, ártani pedig senkinek sem. A jó vagy rossz hírnév, amennyiben közvéleményben és szóbeszédben áll, nem nagyon érdekel, csupán csak az aggaszt, ha talán a császári felség meg az udvar, melynek hatalmában van mindenem, a sok pletykálkodásba és rágalmazásba, nemkülönben tulajdon panaszaimba és mentegetőzéseimbe belefáradva, tán nem is teljességgel gonosz, de mindenesetre nyughatatlan, kötekedő, pimasz, kezelhetetlen és végeredményben veszedelmes embernek tart engem, mert — úgymond — ki hiszi el, hogy valaki, aki oly sok éven keresztül annyit szenvedett, mindig ártatlanul szenvedett? Hát Erdély Miletos-e, ő pedig talán az volna, akihez így szóltak a többiek: Ha egyedül akarsz használni, távozz tőlünk!? Eszem ágában sincs, hogy ilyen magasra toljam föl magam, ámde e sötét ítélettől, hiszen nincs keserűbb a halálnál, alázatos könyörgéssel magamat mégis megmenteni iparkodom, és jó reménnyel élek. Tudom, hogy a császári udvar ismeri hazámat, ismeri annak még a boldog emlékezetű Apaffi fejedelem alatt bekövetkezett szerencsétlenségét, és nekem is ildomosabb meg hasznosabb volna meggyászolnom, mély hallgatással eltemetnem, mint kiásnom, s ha mégis, legfeljebb csak annyira, amennyire az elfeledett megegyezés kényszerít.

Nos, 1676-ban a szörnyű vádaskodástól felingerült fejedelem szigorú börtönbe csukatott, ez 45 hétig tartott, tizenkettőt vasbéklyóban töltöttem; akkor minden ítélethozatal nélkül megfosztottak Udvarhely szék főkapitányságától, halálomat háromszor is elrendelték, de a fejedelemasszony kegyelme és Teleki tekintélye megakadályozta a végrehajtást. Ártatlanságom kiderült, aminek tanúja szabadulásom, mivel vizsgálatot és pert nem folytattak ellenem, hiszen nem is lett volna miért, továbbá tisztességem utánjárásom nélküli megnövekedése egészen a titkos tanácsosságig, valamint azok a kötelezvények meg a biztosíték, amelyeket a fejedelem a törvény és saját határozatai ellenére a vádaskodók követelésére kicsikart tőlem, és amelyek eleve megakadályoztak engem a pereskedésben, tudniillik mind a fejedelem, mind mások, mind a magam megítélése szerint az isteni és erdélyi törvények lehetőséget adtak volna nekem azok peres úton való visszaszerzésére egy olyan vád — nevezetesen hűtlenség — esetében, mely főbenjáró, mely fővesztést és teljes vagyonelkobzást érdemel; de az eljárástól én eltiltatván, Isten sokféle ítélettel maga szerezte vissza ezeket.

Az 1686. évben Apaffi fejedelem négyszer küldött követségbe a császári ármádia akkor Erdélyben vezénylő generálisához, Schaffenberg grófhoz, aki az elmúlt esztendőben Haller János által készített császári diplomát kínálta fel, mely diplomát én ajánlottam elfogadásra, mégpedig egymagam, legalább annyiban, hogy kertelés nélkül javallottam azt mind a fejedelemnek, mind a tanácsuraknak, mind a főrendek küldöttségének nyilvánosan a tanácsban és privátim, javasoltam azt is, hogy parancsolják meg a köznépnek, térjen vissza otthonába a szükségtelen és mérhetetlenül káros menekülésből, hogy kérjenek védőőrséget, hazaküldvén a sebtében összekapkodott tartományi hadsereget, hogy éljenek barátságban a németekkel, mint keresztyénekkel és ne mint ellenséggel, meg hasonlókat ajánlottam, amik Erdély érdekében állottak, de amiket régi rosszakaróim, akiknek tanácsára a fejedelem mindezt visszautasította, csalárdságomra magyarázták és majdhogy veszedelmemre nem fordították. Siratni való volt a hatalmukban levő nyomorult fejedelem és a saját javát, kárát föl nem ismerő haza szerencsétlen volta; mert a tanácsurak kara ezt nem ismerte föl, és Teleki a küldöttség teljes egyetértésével vágta a szemembe, hogy méltán vagyok gyanús előttük, hiszen mind között egyedül én tértem el a szavazatban. Azt válaszoltam neki: a németektől (akkor így volt szokás mondani) semmiféle ajándékot vagy ígéretet sem kaptam (és az udvar tudja, hogy ez így volt egészen 1690-ig, amikor hitvány közreműködésemmel elkészült a diploma), de szánom mindnyájuk fejedelmét, a fejedelemasszonyt, a kisded magzatot meg a hazát, és Roboám tanácsosainak siralmas példáján megjövendöltem nekik, amit az idő beteljesített, és magam sem tudom, milyen sugallatra mondtam meg nekik, hogy ugyanazon az emeleten, ahol akkor a fejedelem tartózkodott és tanácskozott, ott lakik majd a vezénylő generális, és hogy jegyezzék meg a napot, melyen ezt megmondtam. Voltak mások is, akik később bizonygatták, hogy magukban helyeseltek nekem, de akkor nem akartak vagy nem mertek beszélni. Biztos, hogy mind a fejedelem, mind valahányan megbánták, amit tettek, a fejedelem a jelenlétemben tett szemrehányást nekik, és maga Teleki Mihály, aki egész Erdélyt a kezében tartotta, megvallotta nekem, hogy megbánta és megsiratta tévedését.

Az 1687. esztendőben, amikor Lotaringia hercege győztes seregével elfoglalta Erdélyt, előreküldte Houschin generálist megbízott barátokkal Apaffi fejedelemhez, hogy gondoskodjék a váradi ostromhoz szükséges felszerelésről és meghatározott helyeken őrség állításáról. Mind közül egyedül én mondtam meg nyílt beszéddel, hogy engedelmeskedjenek önként az utasításnak, mert természet

szerint jobb lefeküdni, mint erőszakkal a padlóra hajíttatni, csodálkozom, ha elhiszi valaki, hogy a lotaringiai október végén Váradot fogja megostromolni: Szeben lesz az a Várad; nem kell arra ingerelni a herceget, a hadban fáradt roppant népes sereget és vezérét, hogy győzni és zsákmányolni nyomuljon Erdélybe, csak a császár kegyelméért könyörögnetünk, a visszautasított diplomáért és egyezményért, a katonák elviselhetőbb számáért, és lám, ezek a diploma visszautasításának első gyümölcsei. Ismert dolgok következtek, csak egyet kell megemlítenem a mi nagy együgyűségünk és népszerűtlenné válásom bizonyítására. Bár az előző, ezerhatszáznyolcvanötödik évben ama nagy diploma közvetítője, Haller János helyébe a fejedelem engem állított követként, és 1686-ban négyszer küldött Schaffenberghez, a lotaringiaival folytatott minden tárgyalásról engem mégis mint gyanúsat kizártak; miután azonban mindent megpecsételtek, nagy örömmel mutogatták nekem a szerződést, lobogtatva és nyíltan örvendezve, hogy amit szereztek, sokkal jobb a diplománál. Teleki megkérdezte, mi a véleményem. Válaszoltam, bár (amit joggal hiszek) a feltett kérdés a választ is megszabta, hazaszeretetből mégis nyíltan megmondom, hogy együgyűségem szerint ez az egyezmény cikkelyekben bővelkedik, szavakban, fogalmazásban ragyogó, a visszautasított diplomától csak abban különbözik és tér el, amiben a jég az acéltól, a hóval együtt elolvad, vagyis addig tart, ameddig a téli beszállásolás, ezt hozván magával az efféle egyezmények természete meg a mindenkori gyakorlat, és ha nem tévedek, ugyanígy gondolkodik maga a lotaringiai is, igyekezzenek tehát, hogy e tél fagya idején a császár acélból való örökérvényű diplomát adjon. Amit tettek, az nem e helyre való, de hogy az én válaszom Telekinek meg az említett egyezség utána következő többi szerzőjének nem tetszett, és hogy később is újra meg újra bosszantotta őt, azt tudom, részben tanúsítja a Gyulai Ferenc és Vaji Mihály követek részéről ellenem folytatott bújtogatás is.

1688-ban, amikor az előbb említett, történetesen az én fejem fölött tornyosuló [?] bajokból láttam, hogy drága hazám mint kormányosát vesztett hajó, árboca, kormányrúdja eltörvén két császárság éppen akkor háborútól viharos mély tengerén minden biztos kikötő nélkül hányódik, és mint Lucanus írja az amphisbaena kígyóról, hogy mert két feje van, a föld minden állata között a legszerencsétlenebbül tengődik, így hazám alighanem a legnyomorultabb a föld, legalább a keresztyén föld minden tartománya között, ekkor nem tudom, miféle, de legyőzhetetlen aggodalom tört rám, és hazám tudta nélkül, nem kéretve a Lipót császárnál való közbenjárásra,

Saffenberg generális útján egy emlékiratot, vagyis valami tervezetfélét küldtem a császárnak, aminek ezt a címet adtam: A halálba induló Erdély, melyet egy bizonyos névtelen Lipót császári felség lábai elé helyez. Tartalma az volt, hogy őfelsége ne vádolja se a szerencsétlen, saját jogait nem ismerő fejedelmet, se a köteles császári kegyességet nem ismerő tartományt a diploma visszautasításáért, hanem adja vissza azt neki, és valami ünnepélyes követség vagy e célra alakított bizottság révén kiigazítva a kiigazítandókat, a fejedelmet, a tartományt szerezze vissza magának és a császári háznak, méltóztassék a keresztyénség számára megőrizni, a diplomában meghatározott törvénnyel és módon kölcsönös hűséggel és haszonra birtokolni. Megvan a mindezt tanúsító másolat, rajtam, a közvetítő Saffenbergen és a titoktartást meg pártfogást ígérve kegyelmesen átvevő császáron kívül senki sem tudott róla. Nem tudom, tévedtem-e, Isten bocsássa meg, de úgy vélekedtem, hogy annak a fiúnak a szerepét és hivatását töltöm be, aki őrült anyjának annak tudta nélkül ételben, italban, csemegében gyógyszert ad be. Ugyan sosem adtam volna erre a fejem, ha látom, hogy a fejedelem, a tanács és az egész haza tisztában van saját jogaival és érdekével, és nincs a végső agóniában. Bizony, a fejedelem a túlságos aggódás miatt nemsokára fizikailag is beleesett a tébolyba, azaz őrjöngésbe, vagyis valóságos őrületbe, mint egykor hatodik Károly, Gallia királya, olyannyira, hogy a főnemességből kellett őrséget állítani mellé, nehogy kiugorjék az ablakon, vagy valami más szörnyűséget kövessen el magával. Pár hétig tartott a betegség, aztán Isten segítségével magához tért, de soha többé tökéletesen; ha ennek igaz története részleteivel együtt fennmarad, megrémít és sírásra késztet mindenkit, főleg az uralkodókat. Küldtem egy másik tervezetet is a török háború folytatásáról a nevezett Schaffenberg gróf útján, de ennek másolatát elvesztettem, nem is bánom, mert azt hiszem, hiúságokkal firkáltam tele, Schaffenberg — nem tudom, nem jóindulatból-e — mégis azt írta nekem, hogy a császár elolvasta, megdicsérte, és kegyesen megígérte, hogy az erdélyi ügyeket a szívén viseli. Azt hiszem, megvan még ez ügyben hozzám írt levele, ha fogságom idején iratszekrényem felforgatásakor el nem veszett. Bárcsak ő állhatna mellettem élő tanúként, de már mit sem használ nekem, nem sokkal ezután elhunyt.

Ugyanebben az 1688. évben Schaffenberget Caraffa Antal gróf követte Erdélyben, és lám, a névtelen emlékiratának másolata Teleki kezében van, akár maga Caraffa adta is azt neki, hogy jobban lekötelezze őt és ezzel velem szemben előre biztosítsa magát, akár

annak titkárától kapta, mert később Teleki azt mondta nekem — elhallgatva az eladó nevét —, hogy 150 aranyért vásárolta; akárhonnan is szerezte, engem bizony nagyon nyugtalanított, és arra késztetett, hogy jobban számot vessek a jövővel és óvatosabb legyek. Bárha e tervezet első számú céltáblája Teleki volt, mégis a személy megnevezése nélkül szerkesztettem, persze e nagyon ravasz — jóllehet név szerint meg nem említett — embernek ez nem kerülte el a figyelmét, de nem volt abban semmi a közjó ellen, csak tiszta és merő igazság, ha neki részben kellemetlen is. Ez időtől fogva kezdett velem megbékülni és barátkozni, vagy Caraffa biztatta erre, és a magyar titkár, Absolon révén ő vette rá a velem való barátkozásra, vagy Isten áldotta meg pártfogásával becsületes szándékomat, hiszen ő mindenek fölött ott van.

Ami Caraffát illeti, sokat tanácskozott velem, és hol nyájas, hol indulatos volt, bizony, nagy vonzalmat mutatott irántam, amit részletezni fölösleges volna, az lett a vége, hogy érdememen fölül is becsült, és különösen később, az 1690. évben mutatta a megbecsülés, szeretet, bizalom komoly jeleit, amikor itt Bécsben a diplomán fáradoztunk. Ugyanezt állíthatom Heisler generálisról, mind fogsága előtt, mind utána, Veteraniusról és irántam tanúsított páratlan bizalmáról még sokkal tovább is, akkor és azután sok éven keresztül. A főbiztos címe és rangja az övé, a teher pedig egészen az enyém volt. [?] A többieknél jobban tudja ezt Kleinburg báró.

Az 1690. esztendőben, amikor Apaffit és Telekit, egyiket a másik után hirtelen elragadta a végzet, Heislert, a nagy generálist elfogták, és Coraberbent megölték, Tököli pedig megszerezte a hatalmat, nyomban a szerencsétlen csata után mondtam Kolozsvárott kolléga uraimnak, hogy én ugyan nem várom be Tökölit ezen a bizonytalan helyen, hanem azt határoztam, hogy feleségemet, gyermekeimet, hazámat Istennek meg az ő jóindulatuknak ajánlva Bécsbe megyek, és amit tudok, ott segítek a szorongatott hazának, ha tehát írni akarnak valamit, vagy rám bízni, rajtuk áll. Azt mondták: Mivel Keszei Jánost ők és én pár órával, pár nappal előbb küldtük az udvarhoz, nem látják be, miért mennék ugyanoda; és mert javaslatomat sem megindokolni, sem megvédeni nem tudtam, lebeszéltek róla, azt mondták, hogy minél inkább átlátják a haza és az én családom helyzetét, annál kevésbé értik hirtelen elhatározásom okait, és annál inkább csodálkoznak. Közrejátszott egy mélyebb megfontolásból származó aggodalom, amit bizony akkor a legkevésbé sem árultak el, később azonban annál inkább, óvatosan ugyan, de merőben hamis feltételezések is felmerültek, minden üldöztetésem

kútfeje, és ezek — mondom — elképzelésük szerint olyan súlyosak voltak, hogy valóban, ha rajtuk áll, elbocsátanak engem. Végül már mindnyájan csodálkoztak, én is, azok is, akiknek közömbös voltam, és az egész köznép, a barátok őszinte és igazán nemes érzülettel beszéltek le, számon kérve rajtam a jövő bizonytalanságát, az egyházat, az államot, házam népét, feleségem pedig a gyermekségétől fogva mellé szegődött szerencsétlenségre — hiszen apát, anyát, hazát és minden emberi segítséget hétéves korától nélkülözött, Erdélybe került, Isten adta gyámok és rokonok nevelték, tartották —, aztán a hitvesi hűségre és szeretetre, anyagi helyzetünk szűkösségére — mert alig volt nyolc napra való kenyere —, öt gyermekének nyájára könyörgött szóval, tekintettel, könnyel, de számomra fontosabb volt az éppen csak sejtett sugallat, a fátum és a jövőt illető fontolgatás meg számvetés, amit mint inkább csodálni s nem elhinni valót elhallgatok, elegendő, hogy mindenkinek és elsősorban kolléga uraimnak megmondtam, három napon belül mégis elmegyek, nehogy véletlenül Tököli előőrsei akaratom ellenére bezárjanak a védhetetlen városba, és nehogy valami még kellemetlenebb történjék velem. Később aztán jobbnak látták, ha hivatalos megszorításokkal és bizonyos biztosíték kikötésével inkább maguk küldenek el engem, mintsem hogy efféléktől teljesen fölmentve eleresszenek, kétség kívül attól félve, hogy szabadabban halászom a zavarosban, tehát követi jelleget, útlevelet és megbízatást adtak nekem, aminek tartalma a segítség sürgetésén kívül az volt, hogy szorgalmazzam Apaffi kisfiának a fejedelemségben való megerősítését. Azt kívánták, esküvel és pecsétes írással biztosítsam őket, hogy a hivatalos küldetéssel nem fogok visszaélni, a hazán és rajtuk nem nyerészkedem, a megbízás határát nem lépem túl, magánvagyonomat az övék vagy a haza kárára nem gyarapítom; megadtam nekik ezt a biztosítékot, hogy viszonzásképp hasonlót kérjek, és mint a tények tanúsítják, jó hittel meg is őriztem. Ellenben kértem, hogy ők, ne csak a tanácsosok, hanem a többi jelenlevő előkelő is hasonló írással biztosítsanak engem:

Először, hogy a császárt és követségemet nem játsszák ki Tökölihez való átpártolással.

Másodszor, hogy ha Isten kegyelméből szabályoztatik a haza jogállása, engem testvéri szeretettel és hálával vesznek körül.

És harmadszor, hogy feleségemet, gyermekeimet és javaimat minden lehetséges módon istápolják. Ezt a biztosítékot adták mindnyájuk pecsétjével és aláírásával, és ezt Kinschi grófnak adtam eredetiben, mintegy a császár iránti tiszteletem csekély jeleként, mert ennek

előtte ilyen esküvés még sosem történt. Hanem a második pont betartásáról kérdezhetnék, vagy kérdeztethetnék!

Ezekkel fölszerelkezve ama Heisler-féle szerencsétlen csata után tizenötödnapra megérkeztem az udvarhoz, és Isten színe előtt hencegés nélkül mondom az igazat, hogy első kihallgatásomon Lipót császár többek között e szavakat intézte hozzám: Nagyon kedvünkre való, hogy Erdély hű rendjei ez alkalommal a te személyedet használták fel, mivel ugyanis tulajdonságaidat már ezelőtt is ismertük, reméljük, hogy minden szerencsésen sikerül, parancsot adtunk hát minisztereinknek, hogy tárgyaljanak veled; és úgy tett, ahogy mondta. A konferencia fent említett elnöke (Franciscus Udarlicus Kinski, akivel és Stratman gróf kancellárral szoros kapcsolatban álltam és levelezésben egészen a haláláig), e két nevezetten kívül részt vett a tanácskozáson Valtsim gróf főkamarás, Staremberg gróf, a haditanács elnöke, Rosenberg gróf, a kamara elnöke, Caraffa Antal gróf, a főbiztos, és Ajlers János titkár; első gondom volt kérni és sürgetni az utasítást a fönséges fejedelem, Lajos bádeni őrgróf számára, nemcsak azért, hogy gyorsan vigye a segítséget, hanem azért is, hogy ne bánjon ellenségként a tartománnyal, és azok javaival sem, akik Tökölihez csatlakoztak, ez a szónál gyorsabban és a legkegyelmesebben teljesült, gyorsfutár útján ment a parancs. Második dolgom volt rendeletet kérni arról, hogy a törvényes ítélet meghozatala előtt senkinek a javaihoz ne nyúljon se a kincstár, se a biztosság, se valaki magánszemély, később, amikor erről jelentést küldtem haza, ez mind a közösség, mind az egyesek javára és örömére [szolgált], egynémely ragadozó kivételével, aki azt remélte, hogy fölzabálhatja a menekültek javait, sőt egyik-másik már el is foglalta azokat. Harmadik (mert az előbb említett kettő késedelme veszedelmet hordott magában) az volt, hogy sürgessem Apaffi fejedelem kisfiának megerősítését, amit hogy milyen hűséggel és buzgalommal szorgalmaztam, bizonyítják, amik azon időben történtek, közöttük egy tervezet, amiben igyekeztem meggyőzni őfelségét, hogy Erdélyt csak mint a tervezett diplomában leírt módon megalakított és megerősített tartományt birtokolhatja és tarthatja meg a császári ház, de erre gyorsan és kurtán rávágták, hogy Keszei János révén őfelsége már pár nappal ezelőtt úgy döntött e kérdés fölött, hogy a fejedelem kisfiának megerősítése az összes körülményt figyelembe véve most lehetséges. [!] Egyébként személye a legkedvesebb őfelségének, és mind támogatását, nevelését, mind a tartomány javát a szívén viseli, annak törvényeit, kiváltságait, minden szabadalmát a status quo szerint háborítatlanul akarja megőrizni. Ezt megértvén, megemlé-

keztem mind az imént nekem adott utasításról, mind az általam nyújtott biztosítékról, hogy tudniillik ezek érvénye lejárván, küldetésemnek eleget tettem, és ennek értelmében alázatosan kértem elbocsáttatásomat. Búcsúzkodni kezdtem, amikor a két kancellár, Kinski és Stratman útján ő kegyes felsége szóbeli üzenete érkezik hozzám abban az értelemben, hogy kétségkívül: őfelsége kegyesen elvárja tőlem, hogy a keresztyénség és a haza iránti elkötelezettségemre és szeretetemre való tekintettel, amire nézve őfelsége az előzmények ismeretében jó reménnyel él, tanácsoljak valami eszközt, amivel hazám a keresztyénség számára valamiképp megtartható lenne. Alázatosan válaszoltam, hogy az említett utasítás és biztosíték által akadályoztatva mint a haza szolgája ezt nem tehetem, bár magánemberként szívesen megtenném, megriaszt azonban a két évvel ezelőtt közzétett tervezet példája, és félek, hogy akár legjobb szándékaim is nemcsak dugába dőlnek, hanem számomra veszedelmesekké is válnak, ezért e megbízatást alázatosan elhárítom. A császár ugyanezek közvetítésével azt válaszolta, hogy a fölpanaszolt híresztelés őfelségének sem tetszett, ne kételkedjem királyi szívében és miniszereiben, biztosít engem a titoktartásról és pártfogásáról, sőt bőkezű hálájáról is. Válaszoltam, hogy sosem kételkedtem a császár és a miniszterek szent hűségében, de félek a negyedik, ötödik kezektől, amikre az ilyesmit bízni szokták, hiszen tengerben vagy kútban megfojtatni egyképpen halál. A királyi szóból és az említett miniszterek parolájából erőt merítve engedelmeskedtem, és kidolgoztam a diplomatervezetet, amivel kapcsolatban újra meg újra alázatosan kértem őfelségét és a nevezett minisztereket, hogy abban és — ha ilyesmi bekövetkezik — az egész tárgyalásban ne fordítsák vétkemre merészségemet, hanem tulajdonítsák azt az őszinte tisztességnek és hazám helyzetének, hangulatának. Hét napig maradt a tervezet a császárnál, és először Ebersdorfban a két említett kancellár, Ajlers titkár és jómagam bizalmas megbeszélésén, aztán a fent mondott más miniszterek közbejöttével is néhány konferencián, majd a következőkben a maga módján és helyén elkészült a jelenlegi Erdélyi Diploma, melynek császári pecséttel és Ajlers kézjegyével ellátott másolatát más, akkor szükséges iratokkal együtt hazavittem. De íme, a vihar: amikor enyéim, akik küldtek engem, és mások, akik odaérkeztek, miután a bádeni elzavarta Tökölit, látták, hogy Apaffi fejedelem nem erősíttetett meg egészen, nemcsak rám támadtak, hanem közülük némelyek, régi ellenségeim, lelkiismerettel mondhatom, teljességgel dühöngeni kezdtek, olyannyira, hogy magához a bádeni fejedelemhez járultak, és a legkeserűbb panaszokkal árasz-

tották el ellenem, nagy meghökkenésére; ő azt mondta, hogy a császár e nagy jótéteményét hálaadással kell fogadniuk, s velem szemben éppen ellenkezőleg viselkedniük, mint ahogy teszik, és erre biztatta őket. Bárcsak maga a fejedelem és Falkenheim gróf lehetne erre élő tanúm! Mindenesetre azt hiszem, hogy ha a jelenlevő őrgróftól és a császártól való félelem, saját személyük, házuk és ilyen-olyan állásuk meg az irántuk való tisztelet főleg egyeseket nem tartóztat vissza, ellenem valami képtelent és iszonyút követnek el. És akkor kiadták magukból azt, amit Kolozsvárott elhallgattak, hogy éppen ez az, amitől féltek, már látják, hogy farkasra bízták a bárányt, én hiúsítottam meg, hogy a császár megerősítse a fejedelmet, ami egyébként a Keszei János által hozott levél tanúsága szerint megtörtént volna — ezt azonban az a levél kereken cáfolta —, a hazát eladtam, az ő romlásuk révén nagy uraságot szereztem magamnak. Hát ki kért engem közülük, ki engedte meg, ki utasított, vagy ki gondolt egyáltalán arra, hogy diplomát szerezzek nekik? És hasonlók. Ezek hazugságok és merő őrültségek voltak, hiszen tudja az udvar, hogy Apaffi megerősítését a legjobb hűséggel egészen az udvar undorodásáig szorgalmaztam, nem feledkeztem meg a nekik adott biztosítékról, sőt a szükségesnél és ésszerűnél is szigorúbban ragaszkodtam hozzá, magas méltóságokat és hivatalokat, címeket és javakat, egyszóval a császári nagylelkűség ajánlotta minden kegyet alázatosan visszautasítottam mindenki nevetségére. Mindezt, bárha igaz volt is, hiába hajtogattam, borsót hánytam a falra. Parázs maradt a lélek mélyén, és ez a tűz, mint előbb tizennégy éven keresztül, úgy az időtől fogva mindmáig éget. Mindazáltal nem szűntem meg a lehetőség szerint ajánlani a diplomát a császár utasítása szerint, de mikor őfelsége megparancsolta, hogy latin, magyar és szász nyelven tegyem közzé, tudósítottam őfelségét a viharról, ami fogadott, és kértem, hogy őfelsége a diploma elfogadtatására nálam nagyobb és hatékonyabb eszközt, személyt használjon, én ugyanis erre nem vagyok elegendő, nem is akarom, hogy az irántam tanúsított hálátlanságnak őfelsége és hazám lássa kárát. Erre e megbízást őfelsége Veteraniusnak, Falkenheim grófnak és Absolon Dániel titkárnak adta.

Közben Bánffi György gróffal együtt, aki most kormányzó, fáradoztam a bádeni fejedelemnél az általános menlevélért mindenki számára, aki Tökölivel kivonult Erdélyből, amit a bölcs és jóságos fejedelem tüstént szívesen megadott, mint Erdély testének helyreállításához és meggyógyításához nyilvánvalóan szükséges eszközt.

1691-ben, miután a váradi részek felől betörtek a tatárok, majd Oláhország területéről Tököli intézett támadást, ezeket azonban

Isten segítségével a bádeni fejedelem meg Veteranius visszaverte, következett a fogarasi országgyűlés, melyen Falkenheim gróf és Absolon — mert Veterani a táborban tartózkodott — a diplomát szerencsésen, de nem fáradság nélkül elfogadtatta az emberekkel — akik, ó, mennyire nem ismerik saját javukat és kárukat! —, és minden rend hálát adott őfelségének. Itt meg kell emlékeznem e diéta végzéseinek tartalmáról, elsősorban az összeszövetkezésről, vagyis egy bizonyos ligáról, amit — mint fogalmazták — Apaffi megerősítésének őfelségénél leendő kieszközlése érdekében írtak meg és pecsételtek le. De a fő ok az én tönkretételem volt, ezt jól tudja Kleinburg báró, a szemtanú, ezt a firkálmányt ugyanis át kellett adni Falkenheim császári biztosnak, és emiatt is nagy gyűlölködés támadt ellenem. Meg kellene említenem azokat a mesterkedéseket és korteskedéseket, amelyek Bánffi gróf urat a kormányzóságra emelték, de nem akarom, azt hiszem, Kleinburg báró tudja, és akkor az udvar is kapott tájékoztatást. Azt mégis meg kell jegyeznem, hogy innen veszi kezdetét a kormányzó úr irántam táplált féltékenysége és örökös gyűlölködése, mert a szavazásban ha nem is előztem meg, de vele egyenlő lettem annyira, hogy a két főjegyző, Alvintzi Péter és Sárosi János, aki a szomszéd szobában a közel eső vidékek szavazatait összegyűjtötte, kilépve a gyűlés elé elmondta, hogy szinte minden szavazat két főemberre esett, harmadik vagy negyedik mellett kevés szólt, azt pedig, hogy e kettő közül melyik tett túl a másikon, lelkiismerete szerint nem tudná megmondani, bár az egyik valami nagyon kicsivel többet ért el a másiknál; ezért a jog és a közösség érdekében valónak azt tartja, hogy mielőtt e kettőt nyilvánosan megneveznék, általánosságban mérlegeljék a szavazatokat, ezúttal nem a szavazó személyek számára, hanem méltóságukra, hivatalukra, rangjukra tekintettel, és a főjegyzők azt mondták, hogy az ügy és az igazság érdekében meg kell kérdezni e kettő felől azokat, akik szavazatukat nem rájuk, hanem egy harmadikra vagy negyedikre adták, immár hiába, és a távollevő előkelőket is. De sok türelmetlen kiáltozott, és követelte, hogy a mennyiséget vegyék tekintetbe. A két név Bánffi úré volt és az enyém, Bánffi úr számban, én súlyban voltam előbbre. A jogtiprás nyilvánvaló volt; hogy itt nekem mit kellett és mit illett volna tennem, vagy mit tehetett volna a császár, aki engem pártolt, azt mások ítéletére hagyom, én — és ezt mindenki tudja — sem a jelöltetés előtt, sem utána nem tettem semmit, nem kellemetlenkedtem emiatt őfelségének és az udvarnak sem, amit egyes barátaim, mégpedig hatalmasok és kiválóak bűnömül róttak fel, és hanyagsággal vádoltak, ami nemcsak nekem, hanem az egész

hazának veszedelmére válik majd, mégis hallgattam, és Dávid prófétával énekeltem a 75. zsoltárt. Mindezt elhallgatnám, ha nem ez lett volna forrása és csírája ez időtől fogva minden romlásnak és zavarodásnak, mely nemcsak engem sújtott, hanem a császár és a köz érdekeit is, és ennek keserű gyümölcsei hamarosan beértek.

Mivel az udvarban én voltam e diploma kovácsa, úgy vélekedtek a rendek, hogy az állam érdekében való és megfelel a dolog természetének, ha be is fejezem, amit megkezdtem, ezért nagy egyetértéssel megválasztottak a három nemzet küldöttségének vezetőjéül, hogy őfelségétől ünnepélyes formában kieszközöljem és elhozzam azt. De a kifürkészhetetlen Isten akaratából az történt, hogy második feleségemtől való egyetlen szülöttem Szebenben halálos betegségbe esett, úgyannyira, hogy néhány nappal később meghalt, elhívtak a lesújtott anya vigasztalására. A dolgokat — mint már mindenki gondolta — lezárván eltávozom a diétáról, hasonlóképpen Alvintzi főjegyző is, és elmentek néhányan az előkelők közül, mert Almakerékre küldték őket, hogy gondoskodjanak a fejedelem temetési szertartásáról. Akkor pedig a többiek, akik készakarva maradtak hátra, teljes és törvényes országgyűlésként ülést tartottak, és a legsúlyosabb törvénytiprással engem meg az említett küldöttség minden tagját fölmentettek, és az elbocsátottak helyébe néhány társával Bethlen Gergely urat választották a küldöttség fejévé, aztán a diétát nyomban feloszlatták, nehogy véletlenül Szebenből hirtelen ott teremvén megzavarjam köreiket.

> *Bethlen Gergelly fő követ költett ere a követségre az ország pénzét fl. 23 ezer, Gyulaffi László 12/m, Klotner György szebeni 1 ezer, Vas György utánnok ad dimissionis Sollicitationem* [a küldöttség sürgetésére] *küldött postakövet 2/m, Gyulaffi, Apaffi fejedelem szolgája 1/m, irásim között vagynak a quietantiak. Oh, szegény ország!*

Nem mentem oda, nem is tudtam volna, még ha ostobán biztos halálba akartam volna is rohanni, magam beteg, fiam halott lévén. A kisgyermek és a halott fejedelem nevében feloszlatott országgyűlés meg Fogaras vár birtoka épp azok kezén volt, akik engem, midőn szolgatársaim voltak, abban a várban hosszú börtönnel és bilincsekkel gyötörtek, ezért a lehető legelegendőbbnek tartottam, ha a dolgot a generális elé terjesztve panaszomat közlöm az udvarral. Írtam őfelségének, aki mind hozzám, mind Veteraniushoz küldött leveleiben azzal vigasztalt, hogy méltóságomat a szívén viseli, amit a

történtek igazoltak is, mert bár a hitszegést az időkre való tekintettel megbocsátotta és Bethlen Gergely követségét maga elé eresztette, mégis azt akarta, hogy az eredeti diplomán, mely az ő nevében és hatalmából került kibocsátásra, az én nevem is legyen aláírva, mintha magam is követ lettem volna, és így szálljon az utókorra; ez bizony nagy vigasz volt számomra, és ebben a császár jóságát és bölcsességét tiszteltem csodálattal.

E két tragédiám lényege és valódi oka pedig a következő: Egyesekben a diploma elfogadása és a köszönetnyilvánítás után is makacsul megmaradt Apaffi fejedelem megerősítésének bizonytalan reménye, akit — mint később az események bizonyították — Bethlen Gergely úr sógorával, Bánffi úrral, és testvéremmel, Elekkel, vejének szemelt ki, engem az ő ellenségének, kifosztójának tartottak, ezzel szemben Bánffi urat, mint közeli — később még közelibb — rokonát, pártfogójának gondolták, tehát remélték is, hitték is, hogy megerősítése után is szívesen engedelmeskedik majd nekik, apósa pedig megbízható irányítója lesz. Ezek a körülmények hozták, hogy sem kormányzó, sem követ nem lehettem, hanem a kedvezőtlen feltételezések egyik vagy mindkét méltóságtól és az ő barátságuktól örökre visszavonhatatlanul megfosztottak, ők pedig pártjukra csalogatták a katolikus urakat, különben barátaimat, azt ígérve nekik, hogy ha engem a kormányból és Bécsből kirekesztenek, minden vallásügyi törekvésük jobban és könnyebben valósul meg.

Aztán eltemettük a fejedelmet, és ugyanezen 1691. év május havában elküldtük Bethlen Gergely urat; hogy milyen gondossággal, hűséggel készítettem elő és támogattam követségét, arra bátran hívnám tanúnak magát Gergelyt, ha élne, kivéve a nagy emlékiratot a fejedelem megerősítése érdekében, amit nevelője, Pataki István kitűnő tudós férfi révén készíttettek el. Ezek Ebesfalván hangzottak el, illetőleg történtek, ugyanis jóllehet a fejedelem halála óta a kancellárságnak sem tiszte, sem fizetése nem volt az enyém, a terhet mégis viseltem, de nehezen hordoztam, mert még mindig megmaradt a fejedelem több száz személyből álló hatalmas udvari kísérete, és ha mi, tanácsosok valamiképpen összegyülekeztünk az államügyek megtárgyalása végett, mindig a várba vagy az ő házaiba húzódtunk, és az ő javaiból táplálkoztunk mind magunk, mind személyzetünk; én valóban nem rossz indulattal, hanem a legjobb szándékkal javasoltam kollégáimnak, hogy kegyelmezzünk neki, és hogy gyermekkorában könnyebben foglalkozhassék tanulmányaival, válasszunk más helyet a tanácskozásra, mentsük föl a gyermeket a haszontalan és költséges szolgahadtól, lakjék egy udvarmesterrel, tanítóval,

gyóntatóval, orvossal és szűk személyzettel a balázsfalvi kastélyban, mely közel van a fejérvári és enyedi kollégiumokhoz, tanuljon, aztán korban kissé előrehaladva a császár tudtával és engedelmével menjen akadémiákra és peregrinációra, így nevelkedjék fejedelemhez méltó erkölcsökben és foglalatosságokban a diplomában rögzített öröklés reményében, azonközben otthon jövedelmeiből tisztes takarékossággal fejedelemhez méltó kincstárt gyűjtsenek, és aztán az erre alkalmas időben így mutassák be a császárnak; felhoztam Orániai Vilmos, akkor már Anglia királya példáját, akit Leidenben, amikor ott tanultam, magam láttam így neveltetni; de mindez büdös volt nekik, és a legrosszabbra magyarázták, gyűlöltek engem, és amit csináltam, olyan visszatetsző volt nekik, mintha e tanácsokkal a fejedelemségtől teljesen megfosztani és hazájából száműzni akartam volna, Isten mégis tudja, hogy nem a magam, hanem az ő javára törekedtem őszintén. Minden marad. Eközben Veteraniusszal azon fáradoztam, hogy az általános császári kegyelem erejével visszahozzam az erdélyi menekülteket, akik között ott volt az én és Pál fivérem elfutott unokaöccse, az ifjú János, anyjával együtt, már előbb visszatért a császár kegyére és hazájába elhunyt feleségem apja és testvére, ők is, meg lassacskán mások is, akik még megmaradtak, és Erdély oszlásnak indult teste Isten segítségével akkor ismét meggyógyult.

Az 1692. év március havában Bethlen Gergely úrral együtt a diplomával és a kormányzó meg más hivatalnokjelöltek megerősítésével visszamentem Szebenbe az országgyűlésre, a szebeni országgyűlésen beiktatták őket. Ismét erősen szorgalmaztam, hogy — ha már őfelsége megengedte a rendeknek, hogy a kormányzó számára őfelsége jóváhagyása mellé előírást, illetve feltételeket szabjanak — adjanak megbízást a két főjegyzőnek és néhány követnek ennek megfogalmazására, mondtam nekik, hogy a diploma szellemében ez artikulusok többek között azt is tartalmazzák, hogy a kormányzó évente köszönjön le, ami a kormányzó tisztességének meg a rendi szabadságnak kedvezne, hogy ha talán valaki valaha lecseréltetnék, ne elcsapottnak, hanem tisztességben elbocsátottnak lássék, ami a kormányzó számára az önmérséklés eszköze, a virtus sarkantyúja is lesz. Az ő érdekükben mondtam ezt és őszintén, a legjobb akarattal, de ők vagy hízelgésből, vagy azok utasítására, akik valószínűleg megorrontották ezt, megtagadták, én sem szorgalmaztam a rendek között, hiszen rangban a legközelebb álltam hozzá, ezt mindenki tudta, és úgy látszott volna, mintha irigységből a következő évre magam előtt feszegettem volna az ajtót, tehát nem akarták, ami nagy bajt hozott a közre, és mind maguk a főjegyzők, mind mások meg-

bánták, az irántam való gyűlölség pedig növekedett. Itt a diploma harmadik cikkelyével kapcsolatban számos ellentét [támadt] a katolikus urakkal és a szászokkal, és hogy ezek elsimításán mennyit fáradoztam, ama idők eseményei mutatják.

Ugyanazon 1692. esztendőben készítette elő a kormányzat és a státus Alvintzi Péter és társai követségét az udvarhoz, a katolikus urak viszont Baranyai Gergelyét; az ezekkel kapcsolatos buzgalmamat és fáradozásaimat elhallgatom, tanúsítják a történtek és a tárgyalások. Egyébként a családi kellemetlenségek így-úgy szüneteltek, Isten mérsékelvén ezeket, nehogy hozzájárulva a biztosság terheihez és a gyűlölethez, megemésszenek, de rövid volt ez a nyugalom, bizony, csak az 1699. év végéig tartott, mint később kitűnik. Tudniillik 1691 november havában akaratom és erős tiltakozásom ellenére rám tukmálták a tartományi főbiztos tisztét; én már akkor sok év tapasztalatából tudtam, hogy ez a hivatal kellemetlen, fáradságos és a kancellársággal alig összeegyeztethető, tehát a rendek sok könyörgésétől ostromoltatva csak nagy nehezen vállaltam. Milyen hűséggel, mennyi fáradsággal viseltem, érzi, tudja Erdély és Kleinburg báró úr, később sem a rendek vetettek ki belőle, hanem a kormányzó és társai aljasul; 1693 végén Veteranius, Kleinburg, Absolon és más derék férfiak nagy sajnálatára elhatároztam, hogy visszalépek, de az ajtón akartam távozni és nem az ablakon kirepülni, mint ahogy történt; és akkor először tört ki a tanácsban a kormányzó úr titkolt dühe nyíltan és elkeseredetten (a jezsuiták bebocsátása miatt. *Ez Vasarhellyen Decemberbe lőn, 23. NB.*).

1694-ben ismét akadt egy súlyos ügyem Apaffi fejedelem úr házassága alkalmából, amiről csak a megelőző napon értesültem, és erősen, de hiába tiltakoztam, hogy ne történjék a császár beleegyezése nélkül, és bár ezt a legjobb érzülettel cselekedtem, mégis nagyon megdagadt a gyűlölet irántam. Azután megérkezett a kormányhoz őfelsége emiatt tiltakozó levele, mert őfelsége tudta nélkül történt, és erre válaszolni akarván azt mondták nekem, hogy a köz nevében én fogalmazzam meg hivatalból a választ, amire ezt feleltem: Nem látom be, miképp lehetne erre a kormány nevében válaszolni, hiszen a kormányban sosem tárgyaltunk erről nyilvánosan, sőt, mi, tanácsosok — legalább is jómagam, Haller János és Apor István, ebben biztos vagyok — magánemberként sem tudtunk erről semmit, csak megtörténte után, Veterani és a császár is tudja, hogy nem tudtuk, hát válaszoljanak azok, akik tudtak a dologról és azt is tudták, mit kell majd válaszolni; mert valami kétértelműt, hihetetlent vagy merő hazugságot írni a császárnak, mégpedig a kormány nevében, nem

egyeztethető össze a császári fölséggel, a kormány méltóságával, az én lelkiismeretemmel és tisztemmel. Heveskedtek, akiket szavaim illettek, és míg az apa, Gergely úr hallgatásba merült, a többiek bizonygatták, hogy nem ők szerezték ezt, hanem az ifjú csinálta a maga meg a vele egyívásúak elhatározásából, ezért az egész bűn, ha úgy adódik, ezekre hárul, amit a kormány nevében mentegetőzésként biztonsággal meg lehet és meg is kell írni a császárnak, nem háríthatom el magamról a kötelességet, hogy ezt hivatalból megírjam, a kormánytól sem illik elhatárolnom és elkülönítenem magam; a szavakból több mint elég volt. Akkor azt mondtam, hogy ne magáról az eseményről szavazzunk, hanem arról, lehet-e és kell-e a kormány nevében válaszolni. Ők ezt helyeselték, a többség elvégezte, hogy így történjék. Így mind az írásra, mind ez ingatag, nekem személy szerint káros, a kormánynak alkalmatlan, az udvar szemében hihetetlen mentegetőzésben való részességre nyakamat meghajlítva, tiltakozásom ellenére rákényszerítettek, ezért hát írtam, csakis hivatalból, de hogy ez sem az ügynek, sem az ő mentegetőzésüknek [nem használ], lelkemből előre láttam, és ezt az idő is igazolta. Az írást, azt hiszem, itt meg lehetne találni, Erdélyben a másolat és a császár eredeti levele elveszett, bár tudomásom szerint a császárnak a kormányhoz írt levelei közül egyetlen egy sem veszett el, csak ez, meg az, amelyik a kormány állandó fejérvári tartózkodásáról szólt azzal az engedménnyel, hogy a 12 tanácsos közül 4 saját ügyeinek gondjaviselése végett állandóan büntetlenül távol lehet, hiányozhat a kormányzó vagy a kancellár mellől, de nyolcnak mindig jelen kell lennie a kormányban és el kell látnia hivatalát. Ó, jóságos Isten, mennyi gyűlöletet, méltatlanságot és kárt szenvedtem el e két levél miatt!

A Gubernátor sikkasztotta el, ugy tudom, mind a kettőt.

Ugyanebben az 1694. évben sok könyörgéssel akaratom ellenére rám testálták a sókereskedelem gondnokságát az erdélyi részeket illetően a nádor úrral közös haszonbérleti joggal. Megmutatják a számadások és maguk a tények, milyen hűséggel iparkodtam cipelni ezt a terhet merőben csak hazaszeretetből, mert ha ez nem kényszerít, ugyan el nem vállaltam volna sem a — különben elég tekintélyes — fizetségért, sem azért a jogért, ami nekem enélkül is szabad volt és kijárt, hogy eladhassam az Apaffi ideje óta eladatlanul heverő 17 ezer sótömböt. Ámde bizony háborúsággal jutalmaztak, tudniillik két év és egynéhány hónap hihetetlen fáradozásai és kellemetlenségei

után gyalázatosan, káromra, veszedelmemre és roppant veszteségemre, bevádolván engem, összeesküvéssel kiebrudaltak e hivatalból, és ezt ama 17 ezer sótömb miatt szenvedtem el, ami könnyen megért 20 vagy 12 [!] ezer forintot. Ezek olyan megpróbáltatások voltak, amiket Isten atyailag, a világ és annak fejedelme, az ördög, azonban gonoszságból bocsátott rám, ám ez csak kezdete volt az ez után következő nagyobbaknak és rosszabbaknak, ez csak a kínok kútfeje volt.

Az 1695. esztendő Veteranius számára az életnek, nekem az eddig így-úgy, de meglevő békességnek és nyugodalomnak utolsó éve volt. Veterani katasztrófája után a kormányzó úrral és Apor Istvánnal együtt — először ugyanis mi szereztünk tudomást a vereségről, a kollégákat pedig akkor nem volt szabad összehívnunk — azonnal rendeletet tettünk közzé, amivel megakadályoztuk, hogy a megriadt és a Karánsebeshez egyre jobban közeledő török császár ajánlataitól már-már megvesztegetett nép a menekülő németeket gyilkolja és átpártoljon a törökhöz, arra törekedtünk, hogy a tartományt megtartsuk a hűségen, ezt az események meg a tények tanúsítják. Mihelyt a nagy kavarodásban lehetett, mi és a kolléga urak azonnal indultunk az Erdélybe erős lovassággal érkező szász választófejedelem elé, ahol minket — jóllehet ártatlanok voltunk — Caprara generális a legsúlyosabb vádakkal illetett mint pártütőket és árulókat; hosszú lenne a história, miért tette ezt, hogy méltán-e, az alább majd kiderül. Egyes dolgokról csak azért essék szó, mert ezek lettek okaivá hamaros bécsi küldetésemnek, a következő évben Apaffi fejedelem úr Bécsbe hívásának is, és ettől kezdve testvéreimtől elszenvedett sok bajomnak. Oláhország fejedelme, Brankovics, vagy a török császár parancsára, vagy azért — mint egyesek gyanították —, mert Veteranius felbiztatta őt, hogy e módon fürkéssze ki Apaffi fejedelem és barátai hűségét; követet és levelet küldött Apaffi fejedelemhez arra buzdítva őt, hogy minél gyorsabban jöjjön Oláhországba, ugyanis a török császár keresztülviszi, hogy visszakapja az erdélyi fejedelemséget; ezt a fejedelem tüstént fölfedte a kormányzó és Veteranius előtt, a meghívóra pedig nem hallgatott. Caprara azt is elhitte, amit egy kém jelentett a török táborból, hogy a törökökhöz nem Erdélyből küldtünk követeket, bizonyos szakállas és az erdélyi szászokénál hosszabb ruhát viselő férfiakat, ami — mint bebizonyosodott — mindenestül tévedés volt.

Ezért és több más okból kolléga uraim — vagy saját elhatározásukból, vagy Heisler generálistól is biztatva — novemberben követségbe küldtek engem őfelségéhez, ellátva egy hosszú, őfelségéhez

intézett különböző kéréseket és ügyeket tartalmazó utasítással; megvan ez az utasítás, és Isten engem úgy segéljen, tisztességgel elintéztem, amint a határozatokból és a különböző császári leiratokból látszik. Tartalma pedig: 1. Őfelsége igazságosan és kegyesen elfogadta, a rendekhez és a kormányhoz írt levelében jóságosan megvizsgálta a haza és a kollégák mentegetőzését, akik között talán Bethlen Gergelyt kísértette meg leginkább az elpártolás veszedelme, és mert az elpártolásunkról szóló hírlapokat Európa-szerte terjesztették, őfelsége parancsára hasonlóképpen hírlapokban vonták vissza és cáfolták meg. 2. Ugyanígy a haza és a katonaság megsegítésére 200 ezer forint kieszközlése, amiből 100 ezret magam küldtem készpénzben Erdélybe, másik százezerrel a tartományi adót csökkentették, és az örökös tartományokban fizették ki az erdélyi katonaságnak, ugyanakkor küldtem meg 50 ezret a sóeladásból az állam számára. 3. A — mint föntebb jeleztem — bérbe adott sókereskedelem kiegyenlítése azokkal, akikre tartozott. 4. Az udvarihoz hasonló hazai kancellária szervezése Erdélyben, császári pecsétekkel, amiket itt is, Erdélyben is használunk, valamint szálláspénzekkel és más szükségesekkel. 5. A kormány, a kancellárok, a tábla és a többi állami miniszter részére a császár által legkegyelmesebben adományozott fizetség, fejérvári székhely és javak ugyanott, úgymint Fogaras is, anélkül, hogy bármely érdekelt sérelmet szenvedne. 6. Bölcs császári elhatárolása azoknak az illetékességi területeknek, amelyeken a főrendek és az előkelő családok elsőbbség, rang vagy cím miatt összeütköztek, továbbá a királyi hatalom és a haza javának megerősítéséhez, előmeneteléhez szükséges más állami [intézkedések]. Mindezeket a magam és az egész udvar megítélése szerint szándékomnak és reményemnek megfelelően, sőt azon fölül elintézve, 1696 április havában hazamegyek, és azt gondoltam, hogy ha valaha, hát most aztán igazán örvendeteset és hasznosat viszek hazámnak és kollégáimnak, jutalmul köszönet, tisztelet, nyugalom és eddig vállalt rengeteg fáradozásomért hála illet. Hát íme: vihar, háborgás és villámlás, mert — mondják — minek nekünk fejérvári székhely, hogy tudniillik házunkat és gazdaságunkat elhagyva, mint valami Prometheus a fejérvári sziklához láncolva marcangoljon az örökös gond és munka, hiszen eddig ki-ki odahaza tartózkodott, és amikor a kormányzó a közügyek megtárgyalására idézte, összejöttünk hol ebben, hol abban a városban, mezővárosban, és mihelyt az ügyeket megtárgyaltuk, gyakran el sem intéztük, mindenki hazament. A lakosságnak is állandóan terhet jelentettünk, úgyhogy nem nagyon örültek a mi vendégeskedésünknek, és bizony nekünk sem volt kényelmes, az

államnak pedig roppant költséget okozott. De az embereknek, akik nem tudják, mi a közrend, és csakis a sajátjukkal törődnek, megfelelt régi fegyelmezetlenségük. Aztán minek nekünk Fogaras, hiszen legjobb urunknak (akit, míg élt, madárijesztő gyanánt tartottak) nagy reményű gyermekét nem akarjuk javaiból kiforgatni. Hogy mi belépjünk a fejérvári várba, ami őt illeti, amit a legnagyobbak, akiknek oda belépni illett, vagy ezek feleségei mondtak lakóhelyüknek? Távol legyen! A tanácsurak közül néhányan ezt mondták:

Gubernátor, Bethlen Gergelly, Elek és kiváltt a Gubernátorné szavai.

Mi közünk a fejérvári javakhoz? Tetszik ám nekünk, ha ajándékba kapjuk, ami most a kincstár kezén van, de mert nem egyenlően kap mindenki, a kormányzó, a kancellár, a generális és a kincstárnok majd' mindent föl fog falni, főleg az első kettő olyannyira, hogy nekünk csak a morzsa marad. Ugyanígy harsogtak a fizetség ellen is. Mire jó nekünk azoknak a javaknak a visszaváltása, melyek most a megadományozottak kezén vannak, honnan volna pénzünk, és ha volna is, miért zavarnánk ki eme javaikból annyi sok testvérünket és barátunkat? Ezen azok siránkoztak a leghangosabban, akik e javakból sokat birtokoltak, és az urak között leginkább a kormányzó meg apósa, Gergely úr, Alvintzi főjegyző, Inczédi, hajdan Apaffi fejedelem kapitánya, a Teleki utódok, akik e javadalmak belét Apaffitól megszerezték, de a héját meghagyták, és bár a császári átengedés nekik meg mindenki másnak a legnagyobb biztonságot jelentette, a dolgot mégis odáig vitték, hogy összehívták a rendeket, összeesküvést és szörnyű zavargást szerveztek ellenem, a maguk mellé állított nemességet — melynek az átengedés hasonlóképpen a legnagyobb javára szolgált — szinte a lázadásig bolondították. E zajgás közepette tárgyalták az átengedés ügyét és az ezzel kapcsolatban kiadott többi császári rendeletet. Mindenki számára világos lehet, hogy mindez nem testvérszeretetből, nem a törvények, nem a közszabadság kedvéért történt, hanem az általuk birtokolt falvak miatt: Berve, Csanád, Csörgödök [?], Monora, Karkó, Tzélna meg Igen, Drombár, Preszáka *volt akkor* a közjó. Növekedett irántam a gyűlölet, és a Tököli-javak meg Radnót okozta az irigységet, ezt az egész lázongást. Ekkor keletkezett a kormányzó úrnak, a tanácsosoknak és a főrendek közül azoknak, akiket a maga pártjára állíthatott, ellenem szőtt és saját kezükkel aláírt szövetkezése, ami — úgy hiszem — a kormányzó irattárában ma is megvan.

Ez ollyan mesterséges munka volt, 1° Senkit sem neveztek, hogy ki ellen van. 2do Közönséges jo promoveáltatása [előmozdítása] *és gonoszok meg ellőzésére esküttek in generalibus* [általánosságban]. *3° Aport talám maga hírével nem vették akkor közikbe, mert másként hiszem a malmot néki szerzették, és mindenbe egyezett véllek. 4° Apornak, és Barátinak azt mondották, hogy Bethlen Miklos ellen, az én barátimnak azt, hogy Apor ellen, úgy vették subscriptiora* [aláírásra] *ezt Haller János, Keresztesi ugy mondoták meg nékem.*

Ezután [történt] Teleki [=Tsáki] László bécsi utazása: midőn a kormányzó úr panaszosan írt nekem erről, többek közott e szavakkal: Uram, ezek az emberek útlevél nélkül, saját kedvükre mennek Bécsbe — gúnyos kacajra fakadtam, hiszen tudtam, hogy mielőtt elindult, egy álló éjszakán keresztül adta neki az utasításokat.

Egy erdőben lött a Gubernátor először titkon szembe Tsáki Lászloval.

Ebből keletkezett a kormányzó úr, Bethlen Gergely és Elek meg Csáki László gróf szörnyszülött kibékülése, mely Erdélyt bámulatra ragadta, ugyanis a nevezett három úr oly iszonyú gyűlölettel viseltetett a gróf iránt, hogy vagy 15 éven át látásától is irtóztak, az én elveszejtésemre mégis kibékültek vele, és őt, aki 18 esztendeje hazájától és a közügyektől távol élt, a köz nevében következként küldték az udvarhoz, neki magának is meglepetésére, hiszen ő mindezt nem tudta. Nem szégyenítettem meg azzal, hogy meghiúsítom küldetését, ami rajtam állt volna, régi barátom volt, Bécsben semmit sem ártott nekem, bár sohasem faggattam arról, miféle instrukciókat kapott, egyet általam, a kormány nevében hivatalból írva és megpecsételve, egy másikat — előttem titokban — a kormányzó és a tanácsurak részéről. Amikor ezt a titkolózással megtévesztett karok szentesítették és ezzel az ellenem irányuló céllal elkészítették, 1696 szeptember és október havában két fejérvári országgyűlés [zajlott le], melyen nem szabályszerű elnöki eljárással — erre ugyanis akkor még nem merészkedtek —, hanem a rendeknek — úgymond — követelésére és keserű panaszaira hivatkozva az országgyűlés egyes tagjai a kormányhoz fordultak, és olyan erőszakosan, hogy az Tacitust vagy Machiavellit kívánná történetírónak, megvádoltak engem, hogy a császárnak gyalázatos tanácsokat adtam a haza kárára — ez a fejérvári javak visszaváltása volt —, nevezetesen, hogy a császárt,

aki már kész volt a kötelező beszolgáltatás elengedésére, e kegyes engedményről lebeszéltem, amit Bécsből a vicekancellár vagy könnyelműségből vagy rosszindulatból írt, és amit akkor először az én kérésemre ellenem lefolytatott elnöki vizsgálat, aztán magának őfelségének (ma is meglevő) tanúságtétele megcáfolt. Megvádoltak sikkasztással és a sójövedék hűtlen kezelésével is, amiből — minthogy hamis vád volt — semmit sem bizonyítottak, a számadásokat sem kérték be, mentségemet sem hallgatták meg, hanem csak a panaszokat hajtogatták a kormány előtt, a nevem kímélésével, de csípős szavakkal. A kormány, mintha az egészről mit sem tudna, meghallgatta, és még tüzelte is őket, mégis pártatlannak mutatta magát, ugyanis amit csak a rendek között kiabáltak és a kormány elé terjesztettek, az nem volt más, mint az összeesküvés visszhangja, így például az a fellebviteli bírósághoz szóló idézés, amit egy rég eltörölt törvénycikk alapján saját tulajdon törvényeik és minden józan ész ellenére írtak, és amit aztán képtelensége miatt mind az udvar, mind az ő ítélőtáblájuk semmisnek nyilvánított, ezt tanúsítják ez országgyűlés végzései és a kormány jegyzőkönyve. Sőt, még életemet illetően is súlyos veszélybe kerültem, mert ennyi jogtalanságtól és méltatlanságtól elkeseredve, megbíztam két királyi kancellistát, jegyezze föl a megyék és székek küldötteinek nevét, hogy később kinek-kinek saját házánál és nem az országgyűlésen vizsgálatot végezhessek, és e zavargásokról az udvarhoz felterjeszthessem az igazságot. A kancellisták, hogy minél gyorsabban végére járjanak a dolognak, és hogy ne kelljen mindenkit egyenként a szállásán felkeresniük, eléggé meggondolatlanul és elhamarkodottan — mint a következmények mutatják — a templomba mennek az ott összeült gyűlésbe, kit-kit padjában ülve kérdeznek meg a nevéről, és azt följegyzik. Ezt szokatlan és nem tudom, milyen szörnyűséggel fenyegető dolognak látták az emberek, akiket már minden rosszra előkészítettek, meg azok, akik előkészítették őket, bár az egész ügy senkinek sem ártott, először zúgolódtak: Mi ez? Mi ez? —, aztán elkezdtek kiabálni: Rajta, hajítsuk ki őket az ablakon, ezt megbánjátok, semmirekellők! A templomban, ahol mindez történt, az ablakokat csak hosszú létrával lehetett elérni, ha valami olyan palotában lettek volna, ahol az ablakok alacsonyabban vannak, nem tudom, az ajtón jöttek volna-e ki a szerencsétlen és ártatlan, egyébként tisztességben született ifjak, kijönnek a templomból, és visszatérnek a kormányzó úr palotájába, ahol én tartózkodtam, jelentik a hírt, tudósítom a kollégа urakat, akik azonban már értesültek, és a tanácsülésből fölpattanva megyek a templomba a gyűlésbe. A kormány tagjai közül

senki sem beszélt le arról, hogy odamenjek; miért nem, kérdje meg tőlük az Isten! Megyek tehát a templomba mindössze 5 vagy 6 apród és hitvány szolga kíséretében, ahol midőn belépésemet a templom főkapuján messziről észreveszik — ugyanis a templom távol eső, sekrestyének nevezett részében tartózkodtak —, akadt egy a Kolozs megyei követek között, aki azt mondta, hogy azzal a hadi szekercével, amit nemzeti szokás szerint magával hord, magyarul *Balta*, ott a gyűlésen lekaszabol engem; én ezt akkor nem tudtam, utána mondták meg nekem; sosem hánytam ezt az ember szemére, sőt, másokkal együtt gyakorta láttam fényesen vendégül asztalomnál. Aztán leülök Bethlen Elek elnök mellé, mind ő, mind mindenki tisztelettel fogadott, szerény csendben, olyan szelíd arckifejezéssel és hangon, amilyennel csak tudtam, elmondtam nekik, mit hallottam a kancellisták veszedelméről, és az ablakok felé fordulva mosolyogva mondtam: Szerencse, hogy a templom ablakait létra nélkül nem lehet elérni és kinyitni, meg hogy kívülről vasrács fedi azokat — ezt mintegy tréfálkozva —, aztán pedig tisztáztam előttük a dolgot, hogy tudniillik azok csak a nevüket akarták összeírni, amit bárcsak másutt és az ő nyilvános molesztálásuk nélkül tettek volna. Mégis kérem, hogy ez ártatlanok fölött ne ítélkezzenek szigorúan, kész vagyok felelni mind értük, mind a többiekért, míg az ügy józanul, illendően és tisztán folyik.

Az imitt emlitett Fejérvári kétt Gyűlés, az első volt a 16. 7bris usque ad 12. Octobris [szeptember 16-tól október 12-ig], *mellyet el oszlata a hideg, melly a szőlőket mind meg foglalá, azért szűretre kell menniek, de ugyan akkor promulgálák* [meghirdették] *a Gyűlést ad medium 9bris* [november közepe] *tájra, és ugy rendelék, hogy minden Vármegyéből, Székből, Városbol azon (scilicet* [tudniillik] *a tőllök már meg tsináltt emberek) követek gyűlyenek, uj Regálist* [királyi meghívólevelet] *se várjanak, el is jövének azon ellenem valo Trágaedia jádzására, melly tartott circiter usque ad 20. Xr* [körülbelül december 20-ig], *de amint irtam, a Generális meg oltalmazott, az egyik fő Chorágus* [karmester] *pedig, Bethlen Elek Praesidens* [elnök] *eppen estvéli nyoltz oráig az én ellenem a Császárnak irtt informátiokot subscribáltatta, petsételtette az országgal (a várbéli Nagy Palotába, ahol ekkor volt a Gyűlés, mert a Püspek a minapi gonosz dolog miatt a Templomba nem engedte a Gyűlést), és ottan a Gubernátorhoz menvén vig, de vég vatsorára az asztalnál ugy üti a gutta, hogy soha azutánn nem szollott, és három vagy 4 ora mulva meg*

hal, de én még ugy vonaglott, nem mentem hozzá, noha jovállottak, azért nem mentem pedig, hogy ne háboritsam meg, ha szolhatott volna, el mentem, és meg békéllettem volna vélle, éppen akkor holt meg Galambosné leányom. (Bethlen Gergelly esztendő mulva. Rom. 11. 33, Péld. 34. 17, 18.)

Az elnök és Alvintzi protonótárius szelíden válaszolt erre, de aztán ketten vagy hárman — nem a megyei vagy székbeli követek, hanem a saját szavazati joggal rendelkező királyi meghívottak közül, nemesek vagy főrendek — hozzám fordultak, mégpedig az illendőnél erősebb szavakkal, ezeknek azt mondtam, nincs sem helyem, sem időm itt a vitatkozásra, nem ezzel a céllal és szándékkal jöttem; majd búcsút mondva az elnöknek, felálltam, felálltak az elnök példájára ők is, és sértetlenül kijővén, visszatértem a tanácsba. Ott csöndben, meg sem kérdeztetve arról, mi történt, leültem, és mert titkár akkor még nem volt, a jegyzőkönyvbe magam irtam be és jegyeztem föl röviden. Hogy mekkora életveszélyben voltam — amit akkor nem is tudtam —, azt sokak elbeszélése és maguk a tények tárták föl aztán előttem, az isteni gondviselés őrzött meg a hely tisztelete és az elnök bölcsessége révén, aki nagy ellenségem volt és az összeesküvés fő szerzője, de a legkevésbé sem vérszomjas férfi, és nem akarta, vagy félt attól, hogy a szeme láttára, mintegy általa vesszek el. Rabutin generális akkor Déván volt, 3 mérföldnyire az erdélyi Fejérvártól; amikor e zavargások híre — nem az én révemen — eljutott hozzá, kötelességének tartotta, hogy haladéktalanul Fejérvárra siessen, és ha a lázongást nem is fékezi meg teljesen, de legalább életem biztonságának mértékéig mérsékelje; először bizony nem tudta keresztülvinni, aztán másodszorra a kormányzó úrhoz és a tanácsosokhoz szigorú figyelmeztetést intézett, megüzente nekik, hogy Isten, a császár és ő maga is bosszút áll rajtuk, és ezzel megmentette az életemet, amiért máig is lekötelezettjének tudom magam. Tudniillik e lázongás alkalmával nemcsak hogy nagy veszedelemben forogtam, hanem a fő tanácsadó és szerző — már halott lévén, megkímélem — azt is javasolta, hogy akár magában a tanácsban, akár tulajdon házamban rohanjanak meg és irtsanak ki engem — borzalommal hallottam ezt, mikor elbeszélték —, de mások ezt nem helyeselték.

Ez Bethlen Gergelly volt, Intzédi György ekkor hozta meg nékem s magok is azután, de az Isten őtet törlé el, és az ő bűnéért ő nállánál jobb fiat is héttzer, szegenyt, kit ugy szánok, mint gyermekemet.

Bizony, nem sikerült volna a dolog, csak az ő súlyos veszedelmükre, már csak azért sem, mert a generális az én közeli házamban tanyázott, egy gyalogoskompániával őrködött nem maga, hanem inkább énfölöttem.

Őfelségének mindörökre szóló és Erdélynek soha eléggé meg nem siratható súlyos kárára e zavarok és a Csáki- meg a Teleki-féle nyugtalankodások következtében meghiúsultak a császár, a miniszterek, köztük Kinski, és — ha csekélységemet velük együtt említhetem — jómagam legjobb törekvései, melyek az állandó székhelyen és a fejérvári, fogarasi javadalmakon nyugodtak, mégpedig: 1. Hogy a király mintegy jelen volna Erdélyben, ezért a fejedelem és fejedelemasszony szobája, a kihallgatás és tanácskozások színhelye, ami a fejedelmek első előszobája volt, és ahol a baldachin állt a trónszékkel, hasonlóképpen a fejedelmek ebédlőasztalával, ami tehát az első előszoba volt, és nem nyílt meg akárkinek, ez, mondom, a király számára, mintha ott laknék, üresen álljon, és a császár arcképe ugyanazon mennyezet alatt legyen, ahol azelőtt maguk a fejedelmek ültek, hogy szimbolikusan mindig elnököljön a tanácsban, és alattvalói megismerjék, tiszteljék őt. 2. Ezáltal és a királyi vár többi részének lakása által a kormány tekintélye és kényelme növekedjék. 3. Ezzel a keresztyén világ minden más művelt országának és kormányának példájára mintázott intézménnyel a tanácsüléseknek, a kancelláriának, a törvényhozásnak, a pénzügyeknek és minden állami ügyvitelnek tisztes rendet, külön helyet és méltóságos külsőt adjon. 4. Mindezzel rászoktassa a mágnásokat a közösség javára, a népet az engedelmességre, hogy azok kormányozni, ezek kormányoztatni tanuljanak, mert azt komolyan meg kell mondanom, hogy ehhez mind a mai napig egyik sem ért. 5. Az effélék segítségével megtanuljanak maguknak ellenállni, mások kára nélkül gyarapodni, kettő között a középúton megmaradni, hogy tudniillik egyfelől saját anyagi érdekeiket (amiket mindazáltal alkalmasan szem előtt tarthatnak és ápolhatnak) szívesen helyezzék a közérdek mögé, másfelől leszokjanak a rablásról, lopásról, hatalmaskodásról, amiben — jaj nekem! — de nagyon bűnösök vagyunk, hiszen miért kellene a lélek és a hírnév kárára effélékkel foglalkozni, ha egyébként is ugyanolyan bőségesen gazdagodhatnak? Bizony a tanácsosok, a kisebb rangú hivatalnokok is, e roppant javadalmakból egyenként vagy 200 jobbágyparasztot kaptak és belőlük fényesen megéltek volna úgy, hogy családi birtokaik jövedelméhez akár hozzá se nyúljanak, hanem azt fölhalmozva az örökösökre hagyják, változatlanul megmaradt volna számukra a készpénz is, amit a hivatali utód helyez letétbe, s hogy

ez mit jelent, tudja mindenki, legjobban a főrangú családok, melyek körében az atyák fényűzése és pazarlása miatt inkább adósságot szokás örökölni. 6. Nemcsak a jelenleg működő hivatalnokok kapták ezeket, hanem a későbbi utódok is, mindenki, aki nemessége és erénye folytán remélhette az utódlást, megkapta az egész ország és a nép a legkisebbig, melyre akkor sok jószág tekintett. 7. Mindezek következtében az egész nemzet számára feledésbe merült a török uralom meg minden, ami elmúlt, helyébe lépett a császár, a kereszténység, a rend és a boldogság, mely a múltbelinél messze nagyobbnak ígérkezett. Ki hitte volna, hogy a fejedelemséget vissza fogják kívánni azok, akik így a fejedelem szerencséjét és dicsőségét élvezték és tőle csak névben különböztek volna, hogy tehát ezek saját magukat fogják megrabolni? De ezt hozta a végzet. És mindennek legfőbb oka — mint fönt közbevetőleg említettem — Radnót volt és a tartomány állapotához képest figyelemre méltó erdélyi Tököli-javak; ezért vagyok kénytelen a velem történt méltatlanságok nagy részét összefoglalóan leírni.

A császár kegyet gyakorolt velem, és 1695-ben 15 ezer, jószágban vagy készpénzben fölveendő forintot utalt ki számomra, amivel kapcsolatban a jámbor emlékezetű Kinski gróf ezt mondta nekem: A császár kegye megvan, de készpénzt nem oly könnyű remélni, mint birtokot. Beláttam ezt, tehát tanácskozván barátaimmal, vajon találhatnék-e kéznél levő és a császár rendelkezése alá tartozó jószágot, Alvintzi Péter főjegyző azt mondta nekem, hogy Erdélyben nincs más, a császári kegyhez és hozzám méltó birtok, csak Radnót, ő, mint a fejedelem és fejedelemasszony jószágigazgatója, minden okiratuk, levelük, okmányuk legbizalmasabb őre és kezelője biztosan tudja, és jó lelkiismerettel biztosít engem, hogy Apaffi fejedelem úr semmiképpen sem birtokolta azt jogosan. Ismeretes volt az is, hogy Apor és Pekri grófokon kívül a kormányzó úr Haller János úrral együtt, aki ezzel kapcsolatban felesége révén szerzett jogára hivatkozott, maga is meg akarta szerezni, és Haller István közvetítésével a Colonits bíboros vezetése alatt álló kamarától 25 ezer forintért szerette volna megvásárolni, vagy már meg is vásárolta, holott ő a fejedelem úr közeli rokona, gyámja, minden dolgának ismerője volt. El kellett hinnem, amit a kormányzó úr 1696 augusztusában mondott nekem, hogy kis rokonának birtokát semmiképpen sem háborította volna meg, ha őt jogos birtokosnak tudja; és ekkor kedvemért az én fogalmazásomban levelet írt Kinski grófnak, de ahogy később rájöttem, nem küldte el, hanem ritka mesterkedéssel becsapott, megvan a másolat, ha fogságba vetésemkor el nem kalló-

dott.[1] Én tehát reményemet és terveimet erre alapoztam, máskülönben eszembe sem jutott volna. A császár nekem adja a birtokot, kézbesítik a rendeletet, a kamara megkapja az 1000 forint illetéket, mások kevesebbet, mégis ki-ki a magáét, a kormányelnök lefolytatja az eljárást, de hosszú nyolcados perfolyamra utasítják vissza, fellebbezés az udvarhoz, ezt csak fellebbezési utasításra továbbítják, a császár különbíróságot delegál, az ügy megkezdése után a hetedik évben a birtokot a kincstárnak ítélik, a határozatot jelentik a császárnak, őfelsége szentesíti, engem a császár kézjegyével ellátott levélben tudósítanak az eredményről, a végzést kezemhez kézbesítik, a kamarai bizottságot utasítják a végrehajtásra, ez a pénzügyigazgatóval együtt (aki korábban ugyanezen ügyben a fejedelem úr ügyvédje volt a kincstárral szemben) halogatja, közben 1703-ban Rabutin generálishoz ellenkező értelmű utasítás érkezik, hogy a végrehajtást

[1]Ez a gubernátor nevében, de Bethlen fogalmazásában írt levél fennmaradt; Bethlen autográf fogalmazványa. „Kinsky Vramnak 29. Augusti 1696. Gubernator Uram nevel." Hátlapján ugyancsak autográf: „Ezt kgdnek maganak kellene Kinsky Uramnak megh irni." (Lelőhelye: OL Bethleni Bethlen cs. lt., Missiles, P 1956, 1. cs. 1. tétel.)

Excellentissime Domine.

Cogor Vestrae Excellentiae prouti simile apud Excellentissimum Dominum Generalem Veterani etiam feci, protestando significare, quod ego quidem in negotio Illustrissimi Domini Apafii et per Consangvineitatem, et Aequitatem sic ubi jus habet me subtrahere non possum, sed ubi jure deficit ego approbare nec possum, nec volo. Sic uti nunc etiam in negotio Radhnotiano non potui evitare, quin precas ipsius ad Suam Majestatem mitterem, et illam Informationem subscriberem, sed alias cogor ex Conscientia significare, quod nec ego nec Domini Consiliarii sciamus ullum privatum reale Jus Domini Illustrissimi in illis Bonis. Mihi Excellentissime Domine grave est in tali negotio, sicuti et in tali Casu, quando Domini Consiliarii in aliqua materia dissentiunt res moderari, itaque me Commendo Patrocinio & bono Consilio Vestrae Excellentiae Cui dum haec cum humili confidentia declaro simul opto longam et felicem vitam Vestrae Excellentiae et maneo ejusdem

[Fordítása:]

Excellenciás Uram!

Kénytelen vagyok tiltakozással jelenteni Excellenciádnak, mint ahogy jelentettem Veterani tábornok excellenciás úrnak is, hogy a kitűnő Apafi úr ügye mellől nem állok el akkor, ha az rokonság vagy méltányosság folytán jogos, de abban, amihez nincs joga, nem tudom és nem akarom támogatni. Ekképpen most is, a radnóti birtok ügyében nem tudtam kikerülni, hogy kérelmeit elküldjem Őfelségéhez és a tájékoztatást aláírjam, lelkiismeretem azonban arra kényszerít, hogy jelentsem, sem nekem, sem a tanácsos uraknak nincs tudomásunk arról, hogy a kitűnő úrnak volna valami tényleges joga ama birtokokra. Nekem, Excellenciás Uram, nehezemre esik egy ilyen ügyben, tudniillik olyan esetben, melyben a tanácsos urak valami dologban eltérő véleményen vannak, kiegyensúlyozni a dolgot, ezért ajánlom magam Excellenciád pártfogásába és jóindulatába, akinek miközben ezeket jelentem, egyúttal kívánok hosszú és boldog életet, és maradok...

akadályozza meg, mert az ügyet még egyszer felül kell vizsgálni, és így 8 esztendő fáradozása, reményem, a császár kegye, pár ezer forintnyi költségem füstbe szállt. Hogy pedig ez az ügy, aminek anyaga egész kötetnyi, miért nem kaphatott soha bírót, bíróságot, eljárást és végül befejezést Erdélyben, sőt Bécsben sem mindeddig 13 éven keresztül, az az eddigiekből és abból, ami következik, bárki számára, ha nem vak, világos lehet.

Ami a Tököli-birtokokat illeti: A fejedelem úr 10 éven keresztül zálogban tartotta azokat a három nővértől. Mikor én 1695-ben Bécsben tartózkodom, biztosan megtudom, hogy a fejedelem úr politikai okok miatt el fogja hagyni Erdélyt; ezelőtt ezekről a birtokokról még csak nem is álmodtam soha, bár egyik részük más jogcímen engem és fivéreimet illetett. Hihető, hogy Magyarország fényes nádorispánja és az ő révén a három úrhölgy is értesült erről az Apaffi fejedelmet illető hírről. A nádorispánné — anélkül, hogy erre kértem volna — felajánlja nekem a megvétel jogát, majd a két nővér azt mondja, hogy ugyanezt kérték Bánffi kormányzó úr és társai, Apor, Gyulafi, Mikes grófok, de a nádorispán úr egyetértésével inkább nekem akarják eladni az egészet. Az udvari kamara, a minisztérium és a császár tudtával megkötöm velük a szerződést, a császár helybenhagyólag megerősíti, kézbesítik, és már készen áll minden, ami szükséges, de aztán hirtelen változik a kép, én pedig pörbe szállok Apaffi úrral az erdélyi ítélőtábla előtt, és mikor már úgy látszott, hogy a döntés az én javamra szól, megérkezik a kormányhoz és a táblához Rabutin generális úr levele, megparancsolván a halasztást, és bár az erdélyi törvények még uralkodó fejedelem utasítására sem tűrik az efféle halasztást, mégis szívesen engedelmeskednek és elhalasztják. Az ügyet a császárhoz terjesztem föl, és aztán 1702-ben Apaffi fejedelem úrral barátságosan kiegyezem, de mindmáig hasztalanul. Így hát ezzel a birtokkal ugyanolyan szerencsétlenül jártam, mint Radnóttal, ugyanazon okokból, amit az engem ért jogtalanságok között meg kellett említenem.

Ugyanazon 1696. esztendőben Apaffi fejedelem urat elhívták Erdélyből, miután a császári kegyelmet, amit általam és Absolon Dániel által császári leiratban ajánlottak neki, nem tudom, kiknek a tanácsára — bár nem volna nehéz kitalálni — visszautasította. Ez súlyos gyűlölségbe kevert engem mind ő maga, mind övéi előtt, mintha száműzetését én idéztem volna elő, hogy javait elfoglaljam. Tanúm legyen az Isten, az udvar, az e tárgyban általam őrzött írások, a tények, saját lelkiismeretem, hogy soha egyetlen szót sem szóltam ellene az udvarban, sem másutt, és hogy inkább csak az ő

javát, nyugalmát, tisztességét és boldogságát iparkodtam előmozdítani az idők kínálta lehetőség szerint. Ha a császár ajánlatainak, Kinski gróf és a magam tanácsainak ő, apósa és fivére enged, azt hiszem, boldogabb volna, én elég súlyosan és méltatlanul megszenvedek érte.

1697-ben megismételték az országgyűlést és az ellenem való áskálódásokat Kolozsvárott. Megerősítették a fellebbezésről szóló törvénycikket, melyet — mint föntebb említettem — Fejérvárott hoztak, és írtak egy egészen nevetséges artikulust, hogy tőlem — kiírták a nevemet — senkinek se legyen szabad búzát vásárolnia. Tudom én, mi az árdrágítás ostorozása, tudom, hogy jogosan és méltán kárhoztatják, büntetik, de itt szó sem volt ilyesmiről. Mindenki azt mondhatja, hogy hazudom, ha nem írom le, mi adott okot és alkalmat ekkora képtelenségre és irigységre, de a dolog színigaz. Erdélyben, mint mindenütt a világon, a kereskedés rendszeres dolog volt: vásárolni valamit, többek között élelmiszert a lehető legolcsóbban is, és eladni azt haszonnal. Hiszen mi más a kereskedelem, ha nem ez? Megteszi ezt nálunk maga a fejedelem és a többi főrend is, mint ahogy alkalmazottaim útján többek között én is gyakran vásároltam főleg bort és gabonát, néha ökörből, ürüből, mézből és viaszból, sóból húztam hasznot, jobban szerettem ezt csinálni a rosszindulatúak irigykedése közepette, mint rabolni és ingyen élni sokak példájára. A gabona olcsósága idején kedvezett a parasztnépnek, ha vevőt, és a drágaság idején, ha lelkiismeretes eladót talált. Tudja Erdély, hogy sem a vásárlásban, sem az eladásban nem voltam igazságtalan, rám senkinek sem volt panasza, mert ha nem is jó, de legalább kevésbé rossz akartam lenni. Miután bevezették azt az új szokást, hogy a császári beszolgáltatást nem készpénzben, hanem a kamara hitelére évente egyszerre teljesítették olyan módon, amilyen tudtom szerint más országokban és tartományokban nem szokás, a gabonaeladásból származó legbusásabb hasznot a főrendek húzták. Ugyanis a tábornagyi hivatal és a császári biztosság által egy összegben megszabott mennyiséget a kormánynak kellett személyekre, megyékre, székekre és hasonló közösségekre lebontania, hogy ki-ki mennyit tartozik hitelbe adni, mert senki sem volt hajlandó arra, hogy önként hitelezzen. Így készpénz hiányában a raktárak teljesen üresen álltak. A beszolgáltatásra kötelezettek — mind a magánszemélyek, mind pedig elsősorban a községek — a raktáraktól messze voltak, és ha netán a gabona bővében lettek volna, akkor is sokszor inkább drágábban vásárolták meg azt, de közelebb, hogy a szállítás és a gabonatisztek által végzett rostálás, mérés alkalmatlanságától

megszabaduljanak. Tudom, hogy bőven volt itt visszaélés és panasz a kirovás és az erőszakos árusítás miatt, aminek rajtam történt példáját és az említett artikulus igaz okát adom. Nem sokkal ez országgyűlés előtt egy Pásztor nevű oláh püspök szerződéssel megvásárolt tőlem ezer köböl búzát, amit alárendeltjei nevében a szebeni és fejérvári raktárba kellett szállítanom, kötelezvényt adott az áráról, azaz 4000 forintról hivatalának pecsétje alatt. Én, aki mindkét helyen rendelkeztem bizonyos búzamennyiséggel, tüstént a lebonyolításhoz láttam. Közben megkezdődik az országgyűlés, egy bizonyos alkalomból odajön a püspök, akit a kormányzó úr küldönc útján megkeres, hogy tőle vegyen. Ez mondja, hogy már tőlem vett, és ezt a nagyrészt vagy teljesen lebonyolított ügyletet nem változtathatja meg. Hát ezért keletkezett ez a törvénycikk. Súlyos fenyegetésekkel ijesztgetik a püspököt, hogy változtassa meg, mert még magában püspökségében is kárát látja, egyúttal a kormányzó úr és néhány társa meg tanácsos nevében hozzám jön Bíró Sámuel iktató egy cédulával, amire a küldők neve volt írva, és ezek nevében megtiltja nekem, hogy az ő falvaikban lakó oláh pásztorok részéről gabonát vigyek a raktárba, ezt ugyanis ők a saját birtokaikon mindenkivel szemben fenntartják maguknak. A dolog milyensége szerint felháborodva válaszoltam: ez már elintézett dolog, nem változtathatom meg, s ha tudnám, sem tenném. Odajött a püspök is, majd' félholtan és reszketve kér, könyörög, adjam vissza a kötelezvényt, engedjem, hogy elálljon az egyezségtől, másképp jaj neki. Azt feleltem: az üzlet megtörtént, én ezt már nem tehetem, hanem várom tőle a pénzt, de azért nem kell ennyire félnie, elvégre a jog és a körülmények javunkra szólnak. Reményvesztve megy el, megegyezik újra más 1000 köbölben a kormányzó úrral, Bethlen Gergellyel, Keresztesi Sámuellal, Pekri gróffal, személyének és püspökségének védelméért Apor gróf úrhoz és Vizkeleti Péterhez [!] is folyamodik; innen ered az oláh pásztorok általa megígért szövetsége a katolikus urakkal, amit ugyan nem ért meg. Ez a négy úr rátukmálja a saját ezer köböljét a raktárra, és a gabonabiztosnál követelőznek, hogy a nyugtát nekik és ne nekem adják, de későn, én már akkor megkaptam, de nekik is ad. Figyelmeztetnek, hogy vegyem vissza a saját búzámat és adjam vissza a nyugtát, megtagadom, az ügyet az udvar elé akarom terjeszteni, amit meg is tettem volna, ha a véletlen — ez ügyben szerencse, másoknak csapás — meg nem oldja a dolgot. Az történt ugyanis, hogy még ugyanebben az évben ismét negyvenezer köböl búzát rekviráltak a raktárba, ennek kirovásakor ezek számomra más vevőkről gondoskodnak, persze nem károm nélkül, és kifizették a

pénzt mind nekik, mind nekem. Ez az oka és ez a célja ennek az artikulusnak, amin mindenki kacagott, nálam van e négy úr pecsétes szövetséglevele, a püspök kötelezvénye és hasonlók, tudja Hueber, a gabonabiztos, tudja Bíró Sámuel és sokan mások.

Ugyanezen az országgyűlésen a kormányzó úr és Bethlen Gergely egy másik ligát vagyis összeesküvést eszkábált össze ellenem: Akkor már több mint 30 éve voltam másokkal együtt az egyházi javak gondnoka, mégpedig az öregek kihaltával már több éve a legfőbb; ezek azt akarták, hogy az egyházi pénzből adjak kölcsön Szász Jánosnak, akit épp most fejeztek le. Kétezer aranyat adtam a szebenieknek, másoknak is már az egyház javára *(Maramaros Vármegyének és más szászoknak volt adva)* kamatra, tehát nem tudtam adni, ugyan nem adtam volna neki akkor sem, ha lett volna is készpénz, veszekedni kezdtek velem, hogy gondnokságomról és az egész egyházi pénzről adjak nekik számot, azonnal adjak vissza minden pénzt; ennek keresztülvitele érdekében a többi felekezet bámulatára és nevetségére, inkább az ő gyalázatukra, mint az enyémre összeesküvést szőttek, aminek aláírására és megpecsételésére kényszerítették mind a világiakat, köztük testvéremet, Sámuelt, és Pál fivéremtől való unokaöcsémet, Jánost is, mind a magas rangú egyháziakat, akik csodálkoztak és ellenkeztek, hiszen ismerték becsületességemet és féltékenységük okát.

> *Püspök, Professor, Pap, Reformatus Ur, fő ember s nemes, akit kaphattak erővel mind subscribáltak és petsételték, Kolosvárott ellenem.*

Kevélyen megüzenték, hogy azonnal engedelmeskedjem. Ezt feleltem: Nem titok előttem e féltékenység oka, és nagyon jól tudják, hogy Istenen kívül senkinek sem fogok elszámolni, hogy egész életemben még a világi hivatalokban sem kellett számot adnom, 2. Reg. 12, 15, hogy ezt a tisztséget, amit mindenféle fizetség, szabályzat, leltár és kötelezvény nélkül vállaltam el, már 31. esztendeje viselem becsülettel, nem kötelességből, hanem önként, hogy egy vagy két évvel ezelőtt — csodálom, hogy elfelejtették — az ő megbízásukból elszámoltathatott volna a főjegyző és a püspök, magam kértem ezt meg a többi utasítást, és hogy állapítsanak meg megfelelő rendet; ha valaha, hát most minden igazán jól áll, kérem, uraságaik legyenek csak nyugodtak. Ekképp féltékenységük hiú és pimasz túlkapása meghiúsult, de mindmáig megmaradt a kormányzó úr kezei között az a megpecsételt szövetséglevél, és ezt a hullát az ez évi legutóbbi tordai országgyűlésen egyesek ismét kiásták.

Ennyi hányattatástól meggyötörve az elmúlt évben újra a császár pártfogásáért folyamodtam, aki ugyanúgy, mint a jámbor emlékezetű Kinski gróf, tiszta atyai intéseket írt nekem meg a kormányzó úrnak a békéről és a kölcsönös egyetértésről, tudta ugyanis a bölcs császár és a minisztérium, hogy mindezek középpontjában a kormányzó áll. Ezt Absolon titkárnak kellett magával hoznia és Rabutin generálissal együtt megvalósítania, de Absolon útközben meghalván, visszakerült Bécsbe, és aztán ez évben küldték el Rabutin generális úrnak, hogy végrehajtsa és elintézze. Megvan a generális levele, mindkettőnknek írt Szebenből a császár nevében és nagy buzgalommal szorgalmazza a békét, parancsolva, biztatva, de bár én a legmesszebbmenően helyeseltem, a kormányzó úr azt mondta, hogy az én ügyem nem rá tartozik, hanem a rendekre, ez állami ügy, ezért az országgyűlés elé kell utalni. A generális és én ismertük ezt már az előzményekből, ezért én is azt feleltem, hogy mindez az ismeretes összeesküvésből ered, nekem semmi dolgom a rendekkel, mert azokat ezek az urak — tudniillik a kormányzó és társai — piszkálták fel, saját ügyükből csinálnak közügyet, és a jövőben is úgy fognak eljárni, hogy saját összeesküvésüket a rendek nevével fémjelzik, és e címen terjesztik az udvar elé; de tudja ezt az Isten, jól ismeri az udvar, és előbb-utóbb az egész kiderül. A kormányzó úr mégis makacskodott, és meghirdette az országgyűlést Tordára. A múltból megjósolva a jövendőt, előre láttam és a generálisnak megmondtam ezt, amint be is következett, de mert jóvátenni nem tudtuk, kénytelenek voltunk beleegyezni, a generális megígérte, hogy ő is eljön Tordára a diétára és gondoskodik a békéltetésről. Meglett tehát a diéta, ami az összeesküvést követő 10 hónap alatt már az ötödik intézkedés volt ellenem, és ha valami valaha, hát ez nagyon egyoldalú, mert semmit sem határoztak ott, csak ellenem hoztak rendelkezéseket, feltételeket szabtak nekem a kormánytól távol a nagypecséttel, a kormányzó és az összes tanácsos aláírásával, akkor először vonván pártjukra és szövetségükbe az összeesküvésben előbb nem részes Apor grófot, aki nem nyílt ellenségem, sőt gyakran hathatós barátom volt, bár vallási ügyekben és a tordai malom dolgában — aminek tizedrészére igényt tartott — néha perlekedett velem, és aki ugyan az előírásokról szóló, fentebb említett artikulusokat saját kezével erősítette meg, mégis a fejérvári és fogarasi javakat illető pontokban igazságosan gondolkozott, aztán többi barátomat és az ilyen zavargásokat elítélőket is magával ragadta a kormányzó tekintélyétől való félelem. A számomra tehát előírt feltételek tartalma az volt, hogy a kormány tudta nélkül ne irkáljak semmit az udvarnak,

a kormányzót az eddiginél jobban tiszteljem, minden egyházi és világi hivatalomról adjak számot, a tordai malmot adjam vissza Apor grófnak és társainak, meg nem tudom, még milyen hasonlókat követeltek a rendek nevében. Hogy ezeket a generálisnak, az udvarnak és az egész világnak ügyesebben adják be, a három nemzet pecsétjével, törvénycikk-formában az elnök és a főjegyzők aláírásával az alább gyakran szóba kerülő, velem szemben nagyon ellenséges Szász Jánossal íratták meg terjengősen a köz nevében, és bemutatták a generálisnak az ocsmányságoktól annyira hemzsegő írást, hogy a generális utálkozva dobta vissza. Én pedig, mintha a halál küszöbére érkeztem volna, Haller István úr és Alvintzi főjegyző útján, akiket közvetítőként küldtek hozzám, minderre azt feleltem, hogy ártatlanságom és e zavargások ismeretében efféle feltételekbe sosem fogok belemenni, mégha a mészárost küldik is a bárddal, hanem ajánlom magam Istennek, a császárnak és a jognak, amit, ha törvényes, nem utasítok vissza, és kitartottam emellett. A generálist azonban mélyen megrendítette a Tököli-féle lázadás akkor érkezett híre, és aggódva mind a köz üdvéért, mind az enyémért e sok viszontagság között, a kormányzó jelenlétében hatszemközt zord szavakkal kényszerített engem valamiféle békességre. Szavainak a lényege az volt, hogy mondjak le a malomról, amit meg is kellett tennem, aztán a generális mentegetőzött az irántam tanúsított keménységéért, mondván, hogy a malom árán az életemet akarta megőrizni, ezzel ki is engesztelt.

> *A Generális több szovai között monda: Voulez vous donc que pour uns foutui moulin ils vo vous mansacrent et dechirent. Azt akarad é hát, hogy egy (salvo honore* [tisztesség ne essék szólván]*) baszatt malomért elszaggassanak vagy daraballyanak, ebből meg láttzik, mitsoda jo szándékkal voltak, ez a Thordai Gyűlés éppen tsak az én feszitésemmel tőltt el, a mind az előtt esztendővel ugyan Thordán volt az emlitett conjuratio* [összeesküvés]*, bizony a fogát is tsikargatta, kosztperdgye maroklattyát verte, hogy én a malmot oda adni nem akartam, a Gubernátor meg ijedet magais rajta, osztán ugy adám oda.*

Ó, micsoda története van ennek a malomnak! Mennyi jogi hanyagság mind az alsóbb megyei széknél, mind az ítélőtáblánál, erőszak, hamis tájékoztatás az udvarhoz, Apor grófnak a kormány nyílt színe előtt hazudozásig menő acsarkodásai, marakodásunk egymással, amiből halálos ellenségeskedés keletkezett, hogy bár a tanácsban beszéltem hozzá és a közügyekről tanácskozandó Fejérvárott vagy

Szebenben a házába is bementem, a magánéletben azonban ezután sohasem nyújtottunk kezet egymásnak és nem ültünk egy asztalhoz a béke nálunk szokásos jeleként. A kormányzó sem a béke, sem a jog kedvéért a császári utasítások ellenére sem lépett föl soha vele szemben, a generális sem csillapított minket, mint azelőtt Veterani; gyakran megígérte ezt egészen az én elfogatásomig és a gróf haláláig. A császári udvar azonban leleplezte e sok visszaélést, és ugyanezen generális útján néhány évnyi veszteségem után visszaadta nekem a malmot. A per a táblánál függőben van. Miképp hiúsította meg a határozatot Apor gróf, megmaradt a tordai malom iratai között.

Rákóczi pedig mostanában elrabolta és hűtlen igénylőknek adta, így ez is egyike az én eme összeesküvésből származó veszteségeimnek. Fennmaradtak mindennek hiteles tanúbizonyságai. A béke és a malom kicsikarása után mindannyian kibékültek velem, és másnap olyan fényes lakomán láttam őket vendégül, amilyen csak kitelt tőlem, de hogy a béke és szeretet poharát mennyire tartották tiszteletben, a következők mutatják.

Ugyanebben az 1697. évben az udvarhoz idéztek hármunkat, a kormányzó urat, Apor grófot és engem, hat hónapig maradunk ott a közügyeket tárgyalva; ezek nem ide valók, a velem továbbra is történt méltánytalanságokról kell szólanom.

> *Az akkori Betsi actionkrol sok iras van az en Leveleim között és nevezetesen Diarium conferentiarum* [tárgyalási napló]; *Melyett a Conferentiákban irtam, és nagy részét dictante Kinskio* [Kinski diktálása után], *nagy nehezen tudám véghez vinni, hogy Kálnoki vice Cancellarius a Császár petséttyit kezembe adja, és én Cancellariusul fungályak, a mig Bétsbe leszek, de kéntelen lőn vélle a Császár parantsolattyára, es aztán az kissebbet az Regestratorhoz adtam, a nagyobbikat magamnál tartattam, mind amig akor Bétsbe voltam, és oztán 13-dik Maii* [május] *1698. adtam ismét kezébe, de bezzeg azután in Anno* [évben] *1702 Kinski successora* [utóda] *lévén in Conferentiae praesidio Transylvanicae Comes Harák et totum fac* [az erdélyi tanácskozás elnökségében Harák gróf és a tótumfaktum] *Kolonits Cardinal s Hevenesi Jesuvita, nemhogy a petsétett, de a publicumokbol* [államügyekből] *és Conferentiákbol valo Hivatalt sem érdemlém a Bétsi Ministerium, és Erdélyi Cancellariától.*

A jámbor emlékezetű Kinszki gróf mind a császár parancsára, mind saját jóindulatától indíttatva sok atyai figyelmeztetést intézett

a két kolléga úrhoz a velem szemben elkövetett, fentebb elbeszélt méltánytalanságok miatt, és hogy a jövőben velem barátságban és testvérként éljenek, de mit sem enyhültek irányomban, sőt, aztán még sokkal gonoszabbak lettek. 1698-ban bocsáttatott ki a császár rendelete a Radnóttal kapcsolatos eljárásról, amiről az előbb emlékeztem meg, de ezt még erőszakosabban és ravaszabbul játszották ki, mint előbb a Tököli-birtokokkal kapcsolatosat; ezt maga az eljárás mutatja. Én bizony nem kértem ezt a rendeletet, hiszen a rendes úton haladtam. Miképp forgatták ki, az imént jeleztem. Elrendeltetett a tordai malom visszaadása is, de mit sem használt, hanem csak a kormányban támadt veszekedés miatta, sohasem engedelmeskedtek volna, ha a titkos császári paranccsal figyelmeztetett generális nem kényszeríti őket a visszaadásra. A császár még 1696-ban kiutalta hátralékos fizetésem egy részét, ezt abból az összegből kellett kifizetni, ami a kormányban levő üresedések következtében a kincstárban maradt. E maradványokat kimutattam, cáfolhatatlan számításokkal, mind az udvari kamarának, mind a kormánynak, hogy több mint 20 ezer maradt Apor gróf kezénél.

> *Emiatt a fizetésem dolga miatt öszve vesze a Gubernator elött véllem Apor, és meg hazudtola, énis viszámondám, és a Császártol akarok vala Törvényt kérni, osztán a Gubernator meg békélte, s meg követe.*
>
> *Ebben az Apor Convictiojában* [elmarasztalásában] *valo Deputátusok* [küldöttek]: *Sárosi János, Pekri Lőrintz, Szász János, Horváth Miklos, Nagy Sigmond, summa et persona* [összesen és egyenként] *a három nátiobol, kiket magais Apor Authoráltt* [lekötelezett], *ezt a Convictiot a Gubernátor és Sárosiak el sikkasztották, Executioban* [vizsgálatba] *nem mene, az országnak és a societásnak* [társadalomnak] *nagy kárával.*

De ez sem használt, bár ők ugyanúgy tudták, mint én, ezért megismételtetett a parancs, és ezenfelül kiutalta a császár nekem a titkárok fizetését is ez évekről, mert azok akkor nem voltak kinevezve, és én töltöttem be helyettük mind a fogalmazó, mind az iktató feladatkörét. Ámde a kormányhoz 1696-tól 1704-ig nem hívtak számfejtőt, hogy köztem és Apor gróf között a császári rendelet szerint elintézze a dolgot, amit ugyan egy számfejtő egyetlen óra alatt megcsinálhatott volna, mutatja ezt a sok fölterjesztés, amit a kormányhoz küldtem, a hitegető válaszok, amiket ők írtak erről, és a többi szükséges dolog, így kb. 10 ezer forint károm keletkezett és veszedelmes pör

örököseim meg az Aporok között, amit, meg kell mondanom, senki más nem okozott nekem, csak a kormányzó, aki annyi év alatt nem akarta érvényre juttatni az igazságomat; e káron kívül e forrásból számlálhatatlan egyéb sérelmet kellett lenyelnem, amit nem is tudok felsorolni. Panaszkodtam őfelségénél is korábbi üldöztetéseim miatt, nem azért, hogy valakit megbüntessen, hanem csak azért, hogy szűnjenek meg az összeesküvések, a közrend és a jövő érdekében őrizzék meg a magam és a mások biztonságát a hasonló esetektől. Megvan ez az emlékiratom és a parancs eredetiben, ugyanis nem nyújtottam át azt, mert előre sejtettem, hogy többet árt, mint használ. A kormány csak arra kapott utasítást, hogy őfelségét tájékoztassa panaszaimról, márpedig mi egyéb tájékoztatást várhattam volna a velem, mint föntebb írtam, szemben álló párt részéről, hacsak nem Szász János méregtől csepegő tollát — a császári titkárok és iktatók helyett mint valami pót-kancellárral vele éltek vissza minden ellenem irányuló hadjáratukban —, mely ha csikorgásával megpiszkálta az udvar fülét, engem szinte gyermekkorától kezdve befeketített, tanúsítják ezt maguk e levelek, ha a levéltárban helyre méltatják ezeket, s nagy részben Visenberg titkár úr is. Nem akartam tehát felhasználni ezt a parancsot, nehogy úgy lássék, mintha a békebontást — jóllehet ártatlanul — fokoznám, mintha a mindkét fél részéről elhantolt tetemet kiásnám, és e sok — bárha jogos — panasszal, pörrel az udvarnak kellemetlenséget és hányingert okoznék, reméltem, hogy biztonságomat megadja az Isten, az idő, Kinski figyelmeztetései, Bethlen Gergelynek és Eleknek, az összeesküvés legfőbb kovácsainak halála és Rabutin közbenjárása, de ezek nem használtak semmit.

1698 május havában mi hárman visszatértünk Bécsből; hogy ott oly sok hónap alatt milyen hivatalos ügyek zajlottak, nem ide való, csak egyet említek, ami szememben utálatos, a hazának veszedelmes volt: Csáki László gróf elütötte a kormányzó urat és Apor grófot az arany- és ezüstbányák harmincadának jövedelmező bérletétől; míg mi Bécsben időzünk, Csáki meghal, és ezek ketten egymás ellen is nagy erőlködéssel visszaszerzik. Tiltakozom, és bebizonyítom a bérbeadónak is, hogy emiatt a császárt évente legalább 20 ezer forint kár éri, a bérbevevőknek is, elsősorban a kormányzónak, hogy ez a dolog tisztükkel, hírnevükkel, méltóságukkal összeférhetetlen, hiszen még azt is éppen nekik kellene leleplezniük és megakadályozniuk, ha mások csalnák meg a királyt, az adóbérlőnek gyalázatos a neve, azt is mondtam, hogy ez egyszer majd nekik is, a hazának is ártalmára válik, nem kaptam mást, csak gyűlöletet. Ez küldte a

kamarai bizottságot Erdélyre. Miután ugyanis Apor grófnak, mint kincstartónak a királyival szinte azonos nagypecsétjéért a tanácskozásokon folytonosan veszekedtek, pecsétet véstek a kincstárnoki hivatal számára, és végül létrejött a kamarai bizottság. Ugyanebben az évben más okból is növekedett a kormányzó úr iránt am táplált ellenszenve, ugyanis kineveztettek a titkárok, és a kormányban a császár nevében és pecsétjével kellett kiadványozni, ennek következtében a kormányzó pecsétje szinte érvénytelenné vált, és ténylegesen növekedvén a test tekintélye, képletesen csökkenni látszott a fej hatalma és méltósága.

A magam és a haza végzete közeledvén, én is közeledem beszámolóm végéhez. Ó, én szerencsétlen, milyen megpróbáltatásra tart az Isten?! Ó, az elődök tévedése mennyivel rosszabb az utódoknak! Eddig csak testvéreim keze ütött, az idegeneké nemcsak nem bántott, de mindig védett is, ahol azonban eddig menedékem és vigaszom volt, eztán üldöztetésem. Schaffenberg, Karaffa, Heisler, Veteranyi, Vendemont herceg hatalmas pártfogóm volt, ugyanennek látszott a fenséges Rabutin generális úr is, én pedig ugyanazzal az őszinte engedelmességgel nyújtottam feléje bizalmamat és tiszteletemet, mint elődei felé, hivatalomban a császár, a haza iránti hűséggel, és Isten a tudója, hogy erőmön felül iparkodtam szolgálni, a kormány teherhordó tevéje voltam, de reményemen túl és ellen, valóban végzetszerűen, a generális úr bizalmatlanságát mégis fölkeltettem és örökre elveszítettem kegyét; amit fentebb elbeszéltem, körülbelül a kör egyik fele, mint alább majd kiderül. Ezeket az igazságokat egyedül és kizárólag a szükség kényszeríti ki belőlem, nem a bosszú vágya, amit magának tartott fenn az Isten, akinek lábához én is könyörgések, könnyek és fogadkozások közepette helyezem le bebörtönöztetésem teljes történetét, és nem azért, hogy akár tettel, akár szóval, magammal vagy példámmal fenyegessek valakit. Döntsön a király úgy, ahogy Isten hajlítja a szívét. Mivel pedig meggyűlöltetésem házon belüli és kívüli folyamatát a sors, az idő és az események már egybemosták, beszámolómban sem tudom e szálakat szétválasztani, ez okok és források leírásában a generális úr és a kormányzó úr — egyébként adassék meg nekik a tisztesség és a hála — a dolog természeténél fogva együtt kerülnek említésre, ha ők e beszámoló miatt megvádoltatásról panaszkodnának, méltóztassanak tudomásul venni, hogy nem én teszem ezt, Bethlen Miklós, hanem a veszedelmes szükségből való menekvés meg az igazság, aminek elhallgatását a lelkiismeret tiltja, leleplezése viszont ezerszer

annyit használ a királynak és hazámnak, mint nekem, hitvány és egykettőre halandó emberkének.

Az okok között tehát 1-ső: Mivel Isten gondviselése folytán az említett generális úr Erdélybe való jövetele az 1696. esztendőben éppen akkor történt, amikor a kormány visszautasította a várban való lakozást és a fejérvári javadalmakat, ennek révén meghiúsította Erdélyben a trón, a törvényesség és a tisztes rend megszilárdítására irányuló legkegyelmesebb szándékot, az igazság, a rend, a közérdek száműzetett, ellenem összeesküvést szőttek, és mint Kínában Konfucius, úgy Erdélyben Konfuzio uralkodott, ezért az ellenem akkor már egészen összeszövetkezett kollégák számára előzetes óvintézkedés vált szükségessé, amivel a generálist és tolmácsát, Acton urat, feltétlenül barátaikká, irántam ha tüstént kezdetben nem is ellenségessé, de legalább tartózkodóvá és bizalmatlanná tegyék, féltek ugyanis — emellett önmagukból kiindulva azt hitték, hogy mindent elmondok róluk —, hogy mialatt az előző generálisokkal kialakult szokásom és bizalmam szerint védelmet keresek nála, eközben feltárom a szükséges igazságot, ami semmiképp sem válik majd becsületükre, és az igaz üggyel együtt személyemnek is pártfogójává teszem őt, féltek francia nyelvtudásomtól is, sőt azt hitték, hogy a generálist én óhajtottam és neveztettem ki, ami hogy milyen távol áll az igazságtól, tudja az udvar, legjobban a generális, akit előzőleg sosem láttam, de még csak nem is hallottam róla. Ezért hát nem az én színemmel, hanem a sajátjukkal festettek le előtte, és kérték, hogy inkább nekik mindnyájuknak, mint nekem egymagamnak higgyen, akármiféle egyes ember hírének vagy érdemének helyezze elébe sokak barátságát és szolgálatát. A köztünk új, egyikünket sem ismerő, csak egy árva tolmács útján megközelíthető embert nem volt nehéz megfogni, hiszen természettől olyan a világ, hogy inkább hisz soknak, ha hazug is, mint egy igaznak, és ebben gyakran a legbölcsebbek is megcsalatnak, későn jövén rá az igazságra. Bizony, nem csodálom, hogy a generális urat ezek így behálózták, sőt inkább azt csodálom, hogy annyi sugdolózás, információ, gyalázkodás, vádaskodás, följelentés és ezernyi szörnyűség közepette józanságánál maradt, legalább annyira-amennyire mérsékelte magát, és talált valakit Erdélyben (szégyen és gyalázat kimondani), akiben hihetett és bízhatott.

Második az ellenem koholt mesének ezer jeleneten keresztül, bukásomig való folytatása, amin többet fáradoztak, mint az állam érdekében. Hallgatok — és bár mások is hallgatnának, vagy inkább ne léteznék — a kormány valóban gyermeki és vénasszonyos tehetet-

lenségéről, aminek megsiratására vagy kikacagására maga Heraclitus és Democritus sem volna elégséges, és amit a legtapasztaltabb sem hinne el, de a súlyosabb eseteket, melyek nemcsak az én vesztemet okozták, hanem a hazáét is, sem elhallgatni, sem kendőzni nem szabad.

Harmadik a generális úrnak elődeit fölülmúló, az apró részletekig terjedő, széleskörű és elmélyedt gondja vagy kíváncsisága az ügyintézésben, úgy gondolom, abban a tisztes hiszemben, hogy — mint jó politikus — széleskörű ismeretek alapján tudja mérlegelni a dolgokat és személyeket.

Negyedik a mindenki előtt nyitva álló kormány, melyben nem volt titok, hanem minden, ami ellenem, az erkölcs és tisztesség ellen történt és elhangzott, a generális füléig röpült és hatolt. Egy rész kiömlött a három ajtón, mely a tanácsterem három oldalán nem zárva, hanem nyitva volt, közülük kettőt az asszonyok többnyire félig kinyitottak, a harmadik ócskaságtól korhadt, a szolgák kifúrták és leselkedtek rajta, más rész a természetüknél fogva hallgatni képtelen, könnyelmű vagy vigyázatlan emberek révén terjedt el, ismét más egy vagy több kolléga hízelgése és rosszindulatú árulkodása következtében került el a generálishoz, akik számára a generális füle mindig nyitott és hiszékeny volt, és minél többet hazudott valaki, annál nagyobb lett a becsülete, vagy legalább így látszott, egy más rész meg a védekezés során, amikor valaki a vagy pontosan ellene irányított, vagy a generális által puhatolózás végett kiagyalt vádak alól tisztázni iparkodott magát, és eközben feltárta az ügyeket és komoly vádakat is elejtett.

5. Szász János átkos árulása és rosszindulata, akinek — mint valami ál-jegyzőkönyvvezetőnek — révén minden, amit a kormány tett, élőszóval jutott el a generálishoz, ha az jelen volt a városban, ugyanis mihelyt kilépett a tanácsból, hogy el ne felejtse, a generálishoz rohant, és igazat, hamisat összezagyvált, ha pár napig távol volt, levélkék útján — egy-egy nap Gyulafejérvárról két-három küldöncöt menesztett Szebenbe ilyen cédulákkal —, úgyhogy a generális számára szinte naplót készített a megtörtént vagy kitalált eseményekről. Egy jól szervezett tanács bizony azt sem tűrte volna, ha valóságot ír, az mégis kevésbé lett volna ártalmas, ámde ahol emlékezetéből egy-egy darab kipottyant, és csak pár szótöredék maradt benne, ott saját, ezernyi gondolatot és formát hozzáköltő szavaival pótolta ki később, kommentárokat fűzött hozzá, megtoldotta vagy igazán, vagy hamisan a tanácstagok arckifejezésének, gesztusainak leírásával: ez mogorva volt, az nevetett, emez készségesen szavazott, a

másik vonakodva, amaz kelletlenül. A generális ennek vagy annak a császár szolgálatára való hajlandóságáról, a katonaság és a generális iránt érzett hálájáról ennek alapján ítélkezett, ezek között pedig többnyire mindig ellenem folyt a dühöngés. Acton úr — már az ő bűnhődésének idején — azt állította, hogy egy láda tele van ilyen levélkékkel, és életünket Isten után a generális önmérsékletének és bölcsességének meg az ő lelkiismeretességének köszönhetjük, ha ugyanis a generális ezeknek hitelt adott volna, mire sem tartotta volna a fejünket, amit egyebek között és fölött nagyon is hihetővé tett számomra két, néhány nagy papírlapból álló értekezés, nemcsak gyalázkodó, de számomra gyilkos is, amit — úgy látszik — ezzel a fő céllal készített, írt alá és juttatott el a generálisnak, de hogy ezeknek a generális nem adott hitelt, azt bizonyítja, hogy ő maga az egyiket, mégpedig roppant veszedelmeset, eredetiben nekem, a másikat később Acton úrnak megmutatta. Egyúttal Apor gróffal közösen javaslatba hozta a kormányban, hogy a kormány jegyzőkönyve minden egyes tanácsosnak, ahányszor csak óhajtja, saját szállásán órákra vagy akár napokra olvasásra adassék, tetszetősen úgy javasolta a dolgot, mintha az minden tanácsnoknak hasznos volna, és majdnem keresztülvitte. Én azonban bebizonyítottam, hogy ebből végtelen kavarodás származnék, a titoknak, ami a döntéseknek mégiscsak a lényegét képezi, még a jelenleginél is károsabb kiszivárgása, és hogy — amennyire én tudom — ez egyetlen nemzetnél sincs szokásban; a kormányzó, aki a többieknél inkább igényt tarthat erre, maga is csak úgy használhatja a jegyzőkönyvet, hogy ha valamit tisztségéből kifolyólag fel akar idézni emlékezetében, beleegyezésem után a titkárral hozatja ki és olvastatja föl magának a kívánt részt, és aztán ismét visszaviteti a levéltárba, de nem esetleges magánügyeiben, úgymint egyes peres eljárásoknál, amikor enélkül is kaphatnak láttamozott másolatot; sőt, nemcsak szabad, hanem szükséges és illendő is, hogy ha valaha valami olyan tárgy kerül a szőnyegre, amihez akár csak hasonló is ott már forgott egyszer, ez az ügyiratokból valamely tag vagy az egész kormány emlékezetébe idéztessék, sőt a kancellárnak és a titkároknak ezt még akkor is meg kell tenniük hivatalból, ha a többiek nem is kérik, nehogy egy új intézkedés feledékenységből és figyelmetlenségből kárral és botránnyal érvénytelenítse a régi határozatot; de hogy a jegyzőkönyv napokig és órákig idegen kezeken hányódjék, nekem annyira képtelennek látszik, hogy ezt a császár tudta nélkül nem engedhetem meg. Rajta kívül mindannyian helyeseltek. És mert ez nem sikerült neki, hát pár nap múlva hoz egy jegyzőkönyvet, jó nagyot, 8 (úgynevezett) ívből

állót, és elkezdi jegyezni az ügyeket, amit én nem tűrhettem. Ő ugyan ezt a bécsi tanácskozásokon gyakorolt példával és szokással védelmezte, mégis kénytelen voltam jelenlétében rámutatni kolléga uraimnak, mi származik ebből, és hogy milyen messze van Fejérvár Bécstől, mennyire különbözik ő és szándéka meg firkálása a bécsi tanácskozásoktól. Így tehát ezt megtiltottuk, de az alattomosságoktól továbbra sem rettent vissza, hanem gyötörte a kormányt, gyötörte Erdélyt, a generálist érezvén a háta mögött, végre is saját magát halálra törte, mindenkit és mindent felforgatott. Mikor egy-két tanácsos jelenlétében szemére vetettem ezt, azt felelte, hogy ő nem titkolja levelezését a generálissal és a kamarai bizottsággal, de ez nem gonosz céllal, nem ártalomra van, hanem sokszor a sokféleképpen elnyomott szász nemzet iránti jóindulatból, gyakran saját személyének rákényszerített védelmében, és egyáltalán, a generálissal meg a bizottsággal való ilyen kapcsolatban nem bűnt, hanem a császár szolgálatát kell látnunk, ő nem vétkezik, hanem kötelességét teljesíti, és hozzátette, hogy nincs is egyedül a tanácsban, aki ezt teszi, tegyünk csak próbát magyar szokás szerint esküvéssel, hogy a tekintélyesebbek és maga a legfőbb is ugyanígy cselekszik, mégpedig sokkal többször és komolyabb ügyekben, ha ő a kormányban sosem is volna jelen, a kormány titkai semmivel sem állnának meg jobban, és ennek igazságát tanúsította mindaz, ami halála után történt.

És itt folyik a hatodik fő forrás, úgymint a korrupció és a kormány megvásárolhatósága. Miután ugyanis a bizalmas megbeszélésekre beférkőzött a gazság, az efféle császári szolgálat, mely a köznek nincs hasznára, sőt a császár szolgálatának is sokféleképp ártalmas árulása, ez magával hozta a határozatok testvéri továbbadásának, a generálisnál való kérelmezésnek, védekezésnek, mentegetőzésnek és hasonlóknak rossz szellemét, és miután látja, vagy hiszi, hogy a generális örül az efféléknek, sőt ezeket el is várja, és enélkül senki sem kedves, sőt a kölcsönös bemártások és a belőlük származó veszedelmek is terhelik, rohanunk — mint mondják — egymás és a haza veszedelmére, hízelegve, csalva, vádaskodva, mentegetőzve, hazudozva, árulkodva és kölcsönösen megháborítva egymást, a kormányt, a törvényt, a szabadságjogokat és a hazát, a vallást, a diplomát, a császárt és végre magát az Istent, mindezeknek magasságos szemlélőjét és bíráját, minden szégyenkezés, félelem és tisztelet nélkül ingerelve és elpusztításunkra szólítva őt. Jaj nekem, aki e szörnyűségeknek mindig legfőbb céltáblája voltam, akire összehasonlíthatatlanul több dárdát hajigáltak, mint mások ellen! A kormány nevében aláírták a császárnak szóló tájékoztatást a tordai malom,

Radnót, a lónyai per és hasonlók ügyéről, Szász János révén továbbították, megpecsételték a császári pecséttel, amit a kormányzó parancsára egyszer éjszaka vittek el az iktatótól jómagam és a titkár tudta nélkül, még szerencsém volt, hogy éppen aludtam, amikor a kollégák a babot a fejemre öntötték. Ilyenektől kényszerítve 1703 áprilisának végén az iktató kezéből magamhoz vettem a pecsétet. Kaposi Sámuel úr és mások is lehetnek tanúim, hogy április utolsó éjszakáján a kollégák miatt életem is veszélyben forgott annyira, hogy kénytelen voltam végrendeletet írni és felkészülni a halálra. Csak egy példát hozok mutatóba: 1698-ban, miután Bécsből visszatértünk, június hónapban Szebenbe mentünk a generális köszöntésére és tanácskozásra, a generális 160 ezer forintot kért a katonaság számára, amit — ha nem csalódom — a 14. napra kellett letennünk. A tanácsban véletlenül kicsúszott a számon az a magyar szólásmondás, hogy ha mindjárt pallossal fenyegetné is a nyakamat, ezt ilyen hirtelen képtelenség előteremteni. Szokás szerint megviszik a generálisnak, majd hivat, és hallom az ellenem tanúskodó szavakat, és bizony életem oltalmáért Bécsbe kellett szaladnom, mert ezt megírták rólam a haditanácsnak és az udvarnak, és nem tudom, mi történt volna aztán, de hogy a félelmem nem volt alaptalan, bizonyítja Kinski 1698. július 28-i keletű válaszlevele. Hát ez a romlottság volt az, amit alázatos emlékiratomban Penetralia címmel 6 évvel ezelőtt orvoslás végett írásban és szóban a legőszintébben előadtam a császárnak és királynak, Harach salmi hercegnek, Caunith, Mansfeld és Buccellini minisztereknek, ami a legvégzetesebben siettette bukásomat, tudja ezt és ezen szánakozik a haldokló Erdély.

Hetedik forrás az a — magának a generális úrnak a megítélése szerint is — túlzott, általuk gyakorolt, az ő részéről pedig gyakran megnyerő szerénységgel, sőt éppenséggel méltatlankodással visszautasított tiszteletadás, vagy inkább hízelgés, amit a kormányzó vagy a kormány vele szemben megkísérelt. Egyszer, hogy a kormány Gyulafejérvártól 16—20 német mérföldre, a tartomány határán kívül fekvő Brád faluig ment elébe tiszteletadás végett, ez minden bizonnyal nem színlelt, hanem őszinte felháborodásra késztette, és azt mondta, hogy ez neki nem tiszteletadás, hanem nevetség, ez rosszakaróinak irigységre és féltékenységre ad okot: Vous, vous mocquer moy, est un humeur que ju ne desire pas et qui me in oblige projut de tout, se vous ponie vie le fajtez plus, etc.

A nyolcadik forrás a kormányzó úr szokatlan és mennél kevésbé ismert célú, a kollégák számára annál gyanúsabb és kellemetlenebb bizalmaskodása a generális úrral és Actonnal. Egyszer a kormányzó

úr nekünk, kollégáknak tudta nélkül ment a generálishoz Szászvárosba, legalább 7 német mérföldre, ma sem tudom, miért; gyakran postakocsival utazott Gyulafejérvárról Szebenbe, a többieket nem tudósítva, nem figyelmeztetve, bizonyára ellenükre, két vagy három nap múlva jött vissza, mit vitt, mit hozott, a kollégák egyike sem tudta; amikor ugyanabban a városban tartózkodtunk, mint a generális, Acton úr százszor is eljött a kormányzóhoz, visszament, és semmit sem tudtunk arról, mit tárgyalnak. Ami pedig még sértőbb és kínosabb volt számunkra, míg ők bizalmas kettesben tárgyaltak, mi kint az előszobában a köznemesekkel és a szolganéppel együtt várakoztunk, sőt néha fel kellett állnunk a tanácskozóasztal mellől, és félbeszakítva a tanácskozást, kiküldött bennünket a szobából, nemcsak akkor, amikor a generális is ott volt, amit még könnyebb lett volna elviselnünk, hanem amikor Acton úr egyedül tárgyalt a kormányzó úrral. Még nem tárgyaltak sokszor, amikor ez az eljárásmód már mindenkit, elsősorban Apor grófot, Hallert, Sárosit és engem bosszantott; nem titkolom el, úgy gondolkoztunk, hogy vagy köz- vagy magánügyről folyik a szó, ha magánügyről, miért nem másutt és máskor, ha közügyről, miért nem hívnak minket, tanácsosokat? Talán gyanúsak vagy méltatlanok volnánk? Hiszem bizony, ha a magyarországi zavargások nem jönnek közbe, az efölötti panasz eljutott volna a generálishoz és az udvarhoz. Én — különösen egy alkalommal — felháborodottan javasoltam, hogy akadályozzuk meg és hárítsuk el ezt, nehogy nagy bajhoz vezessen, persze nem azt akartam megtiltani a kormányzó úrnak — ez csak valami fafejűnek juthatott volna eszébe —, hogy vele vagy Acton úrral tetszése szerint tárgyaljon bizalmasan, hiszen ezt bárki megtehette, és a tanácsosok meg is tették mindnyájan, hanem az eljárásmódot, a körülményeket helytelenítettem és a gyakran sokak számára ártalmas, a köznek is veszedelmes következményeket, tudniillik a kormányzó úr a generális gondolkozására és elhatározásaira erős befolyást gyakorolt. A kollégákat elámította, és a mély hallgatástól indíttatva többször megengedte a tanácsosoknak, hogy vitatkozgassanak a generálissal és Actonnal már elintézett ügyek fölött, aztán a generális elképzelése és tetszése szerint döntött, amivel nemcsak becsapta, hanem veszélyes helyzetbe is hozta őket, és legszívesebben talán engem, másokat óvatosabban, így aztán — mivel, mint fent mondottam, a tanácsból mindent kivittek az úgynevezett Balázsok, mégpedig megjegyzésekkel fűszerezve — az elintézett ügy dicsősége, érdeme és a hála az utolsó krajcárig neki jutott, másoknak pedig és legfőként nekem maradt a szabadszájúságért kijáró gyűlölet és ezer hálátlanság. Ezért

történt, hogy amikor egyszer a tanácsban a kormányzó úr tréfálkozva rám és Sárosira mutatva ezt mondta: Lám, uram, az atya és a fiú, megértve, hogy a generális úr Sárosi urat fogadott atyjaként tiszteli, kapásból rávágtam, hogy bizony saját atyasága igencsak keveset ér, de a kormányzó és a generális úr testvérsége drága lesz Erdélynek.

Kilencedik forrás a magánszemélyeknek a generálishoz, a kamarai bizottsághoz való folytonos futkosása pártfogásért meg ajánlásért az udvarhoz vagy a kormányhoz, amit tisztességgel és emberséggel elítélni sem lehet, hiszen — elsősorban a kirovások, kvártélyozások és más terhek elosztásakor — gyakran mi magunk, tudniillik a kormány, terheltünk agyon sok embert, és nem volt, hová forduljanak, csak a generális meg a kamarai bizottság. Ebből veszedelmes következmények származtak: a nyugalmat e módon keresők az idegenekhez való folyamodáskor a kormány hitványságát is feltárták, és menedékhelyükből szinte valami fellebbviteli bíróságot csináltak, az erdélyi politikai élet részesévé tették azt, és a diploma 17. artikulusát vaskosan félremagyarázva elháríthatatlanná tették, hogy a generális részt vegyen az országgyűlésen, ahová elődei sosem jöttek el, és a kormányt hozzászoktatták, hogy ezeknek a kérelmeknek szolgaian alávesse magát, [?] amit a kormány igazságos intézkedésekkel és az állam serény szolgálatával mind megelőzhetett volna, sőt, a bizottságnak elejét is vehette volna, ha a kincstárnok szabályszerűen viseli hivatalát, megtartóztatja magát a bérletektől, harmincadoktól, arany- és ezüstbányáktól, amire oly sokszor figyelmeztettem, amit mindkettőjük előtt kifogásoltam. Maga a generális orrolt meg rám ezért, akit — mint mindenben, úgy ebben is — rosszul informáltak, úgyhogy tréfásan, de nagyon tüskésen mondta nekem gyakran: elsősorban én vagyok, aki akadályozom őt a politikában, és a diplomát meg a haza törvényeit mint saját kölykemet harapósan védelmezem. Ó, mennyire illett ez rám! Az én beszédem szabadosabb volt, emlegettem a diplomát és a törvényeket, óhajtottam a katonai fegyelmet, a nép szegénységére hivatkozva kértem a közterhek csökkentését és hasonlókat, mégis jó lelkiismerettel állítom, nem azzal a céllal, amire elfacsarták: amit tettem, mondtam, a császár hamis szolgálata, szemtelenség, a lelkek elidegenítése, végezetül és egyszóval árulás számba ment, és így jutott el az udvarhoz legnagyobb veszedelmemre.

A tizedik bőséges forrás ugyanezen kormánynak és kormányzó úrnak szaladgálása elsősorban a generálishoz, mert a bizottsághoz, bár az helyben volt, ritkábban fordultak, jóllehet a tartományok évi adókivetése és sok kincstári ügy miatt ez sem volt elhanyagolható,

mondom, e folytonos szaladgálás tanácsért, segítségért, az udvarhoz való ajánlásért, és bizony nemcsak katonai meg kincstári, hanem politikai, sőt jogi és vallási utasításokért is. Ennek oka iránt uk való bizodalmunk volt, ami az ugyanazon úr dicsőségéért és a szinte már közös haza üdvéért együttműködő szolgák között a diploma szellemében nemcsak dicséretesnek, hanem ajánlatosnak, sőt szükségesnek látszott. De ahogy a visszaélés a nagyon jó dolgokból rendszerint mindig nagyon rosszakat csinál, és ha túlságos, bűnre fordítja azokat, így most is ez történt: ezek folytán ugyanis mindkettő, de talán inkább a generális minden jogot kisajátított, minden nagyobb jelentőségű ügyet először vele közöltek, a kormány csak a generális tudtával és beleegyezésével írhatott panaszosan az udvarnak, küldöttséget még kevésbé lehetett enélkül útnak indítani, bár gyakran mondta és írta a kormánynak, hogy tegyen panaszt, akár őellene is, sőt hozzátette, hogy hivatalunkat elhanyagoló és tisztességtelen embereknek kell tartania minket, ha ezt elmulasztjuk, és hogy őt kötelezzük le, ha megtesszük, de ezt süketeknek mondta, mert már nagyobb volt a félelem, semhogy a szeretet előzhette volna, ellentétben azzal, amit János apostol prédikált. Ekkor már ugyanis Csáki András nem hitvány állású dévai nemest egy szál hálóingben, köpönyegben tulajdon ágyából éj közepén elvitte valami német tiszt, és mind a mai napig sem került elő, azt sem lehet biztosan tudni, hová lett, felesége meg fia térden állva sírt-rítt a kormány előtt, hogy legalább valamit megtudjon róla, azután az hírlett, hogy Kolozsvár és Brassó körül rablók fosztották ki őket, de ezeknek sok nyomozás és parasztok bebörtönzése után sem találták nyomát, amiből kiderült, hogy maga a generális csinálta. Ebből, néhány nemes nő megerőszakolásából és hasonlókból tanult Erdély sokkal a lázadás előtt Pithagoras tanítása nélkül is hallgatni, mert — mondom — a bizottságról a szabályzat kiadása után sem ment az udvarhoz tiltakozás, még a legsúlyosabb túlkapás esetében sem. Saját példámon kell bizonyságot mutatnom.

1701-ben, Isten a tudója, hogy minden utánjárásom nélkül a rendek olyan nagy egyetértésével, amilyenhez hasonlót alig láttam valaha, másokkal együtt újra megválasztottak küldöttnek őfelségéhez, velem Haller István urat, Sárosi János és Szász János tanácsosokat, hogy Bécsben tolmácsoljuk a panaszokat. Megtörtént, és a megerősítés után kihirdették a tanácsban a gyulafejérvári országgyűlésen jelen levő generális előtt, aztán jött Acton úr a tanácsba, és miután jelenlétemben a generális úr nevében sok egyebet mondott, szóról szóra ezt: Gondolja meg tehát kitűnőségtek, kormányzó úr

és tisztelt kormány, vajon egy olyan rosszindulatú ember, mint a kancellár úr, elküldhető-e őfelségéhez. Meghallgatták, és hárman, úgymint a kormányzó úr, Apor gróf és Szász János készségesen helyeseltek, hiszen ezt ők maguk csinálták a generálissal; az első méltósága, a második az erszénye — bár azt mondta, hogy nemzete — miatt nyugtalankodott és féltékenykedett, hogy pedig a generális úr minden féltékenység és elfogultság nélkül tette-e ezt akkor, maga tudja. Hogy mit végeztek ezzel a küldöttséggel, élénken emlékszik még rá az udvar. Én egyenesen őfelségétől kieszközöltem, hogy privát ügyeimben az udvarhoz jöhessek, és jöttem, hogy mit tettem, vagy inkább mit akartam, tanúsítja az ez alkalommal őfelségének átnyújtott emlékirat meg az akkor utánam jövő és engem itt utolérő Bethlen László gróf követ ügyködése, amit a generális nagyra értékelt. Visszatérek, beszámolok minden dolgomról a generálisnak, és az emlékiratot, aminek Penetralia Transilvaniae volt a címe, átadom neki másolatban, amire így szólt: A beszámolóért — kivéve azonban a katonai ügyeket — hálát ad, de már van másolata, hihető — úgymond –, hogy az, aki velem közölte, neked is barátod, és ezért küldte el a másolatot. Amit pedig írtál a katonai ügyeken kívül, az mind igaz, de a katonai ügyekben rosszindulatú irántam, és abban is téved, hogy nem vittem véghez, amit elkezdtem. Megzavartad — mondja — a vizet, de a halat nem fogtad ki. Tudta, miért mondja ezt, mert mielőtt Erdélyből elindultam, hosszasan beszélgettünk egymással a problémákról, figyelmeztetett és kért, hogy a közügyekről hű jelentést tegyek a császárnak. Aztán mégis elküldte Acton urat Szebenből Fejérvárra, mintegy kérve tudakolta a kormánytól, hogy vajon azt, amit Bécsben csináltam, a kormány tudtával és utasítására csináltam-e. A válasszal elébe vágtam a kolléga uraknak, félvén, hogy rosszul felelnek neki, és mondtam: Szívesen és önként elismerem, nekem a kormány sem követi jelleget, sem megbízást nem adott, az ő nevükben nem is végeztem semmit, amit tettem, csak mint Bethlen Miklós, magánügyeket intéztem, mint kancellár közügyeket és ami a hazát érinti. A kormányzó úr röviden hozzátette, hogy ő a kormány nevében nem adott utasítást nekem, ugyanezt mondták a többiek, mely válasszal megelégedve [?] Acton úr elment, de aztán a generális elküldte őt ide, Bécsbe, és hogy itt mit csinált, tudja az udvar. A generális bizonyára a beszállásolások mértékével kapcsolatos ügy miatt neheztelt rám, amire az udvar az én tájékoztatásom nyomán figyelmeztette őt.

A másik [példát] a kancellárhelyettes, a jámbor emlékezetű Kálnoki gróf szolgáltatta. Tett ő itt az udvarban a hazáért valamit, nem

tudom, mit, ami a generálist bosszantotta, és miután ezt a generális megtudta, Acton úr megkérdezte a kormánytól, adtunk-e Kálnokinak effélére utasítást, és kívánatosnak tartotta, hogy az ilyesmire írott megbízást adjunk neki. Gyorsan rá akarták vágni a tömör választ: nem; de én közbeléptem és mondtam, hogy effélékben semmit sem szabad elsietni, sem ilyen ridegen válaszolni, Kálnokit a generális méltatlankodásának kitenni. Ilyen megbízás rossz következményekkel járna, hogy tudniillik különleges megbízás nélkül a kancellár semmit sem merne tenni a hazáért, holott ez a dolga, ezért kapja a fizetését és ezért tartózkodik az udvarnál. Abban, amit Kálnoki valóban külön megbízásból csinál, nem pedig kötelességszerűen, abban exkuzálja magát külön megbízással. A megbízás mind az adóra, mind a kérőre rossz fényt vetne és az államnak kárt okozna. A generális úrnak nagyon nem tetszett az okfejtésem.

Bethlen László grófnak 1703 október elején kellett volna Bécsbe mennie, a generális úr 3 hónapon keresztül tartóztatta őt az én nagy nemtetszésemre és bosszúságomra, okait maga őkegyelmessége ismeri, velünk egyet sem közölt, én sem tudom, nem is akarom kitalálni, csak azt, amit az események mutatnak: halálra szánta már a generális Szász Jánost, ez volt a késleltetés egyik oka. Pano Istvánt, az én pusztulásom eszközét, sifre írású levelünkkel és a Galambommal egy álló hónapig tartotta vissza, jóllehet nem indult nagyobb biztonsággal akkor, amikor elment, mint amikor először akart indulni. És ezeket példaképpen, ízelítőül a szóban forgó tárgyhoz, mert hát sok hasonlót lehetne elbeszélni.

Tizenegyedik forrás. Senki, mondom, aki látott már tanácsülést, el nem hinné a kormányban uralkodó rendetlenséget, ami részben a kormányzáshoz való hozzá nem értésből, részben a rárakott — hiszen bizonyára levetkőzhető lett volna — tehetetlenségből, részben a magánügyek túlzott előtérbe helyezéséből származott, vagy civakodásból, rosszkor történt kibékülésből, a munkától való idegenkedésből és irtózásból. Emiatt történt, hogy bár a kormányzóval nyolc tanácsosnak kellett volna laknia Fejérvárott, az ottani rezidenciát, a várbeli lakást és más, a rendszeresség bevezetését célzó intézkedéseket visszautasították, és hogy ki-ki kényelmesebben foglalkozhassék odahaza a saját ügyeivel, kitalálták, hogy két tanácsos lakjék Fejérvárott a titkárral helytállva a kormány nevében, de ezek semmi jelentősebbet se csinálhassanak, sőt, még csak egy beadványt se bonthassanak fel, mely megkötésnek megvoltak a maga súlyos okai, így tehát az állandó kormánynak csak látszata és árnyéka volt meg. Nagyobb ügyekhez a kormányzó hívására lassan és kelletlenül enge-

delmeskedve mindannyian összegyülekeztünk Fejérvárra, majd az éhség dolgunkvégezetlen, vagy rosszul intézkedve hazakergetett. A megkezdett tanácskozás százszor félbeszakadt, hol a kormányzó úr ment ki a szomszéd szobába feleségéhez vagy szolgáihoz, háromszor, négyszer kiment egy óra alatt, a tanácsosok kettesével ebben, abban az ablakmélyedésben üldögélve traccsoltak, az asztal üres maradt, máskor jött valami német tiszt vagy más, ennek, annak levelet, üzenetet hoztak hazulról, emez feleségének, falusbírájának, barátjának írogatott levelet, amaz egy, más másik, harmadik, negyedik beadványt húzott elő, amit valaki neki adott át, ki-ki előtárta a saját ügyét, és azon nyomban el is akarta intéztetni, valamennyien panasz-ügyintézők, valamennyien előadók voltak. Nem egyszer jegyeztem meg és figyelmeztettem őket gúnyos mosollyal, hogy egyazon időben 6-7 ügy forog a szőnyegen, melyek egymást zavarják és akadályozzák, semmit sem határozhatnak és oldhatnak meg; ezt ők is tudták, mégsem javították ki, Kleinburg báró látta, bámulta, mindenki más is a német urak közül. Hiába ajánlottam szomorúan morgolódva, hogy az én utasításom második cikkelye szerint javítsanak a helyzeten, állapítsák meg az ügyek előterjesztésének rendjét, és a titkárok aszerint referáljanak a tanács előtt. Főleg Apor gróf méltatlankodott: Az én dolgom a javaslattétel, uraságodé pedig csak a referálás; nekem szabadságomban áll a megállapított ügyrendet is félbeszakítva előterjeszteni és elintéztetni azt, ami nekem jónak látszik, félretéve akár soron levő ügyeket is. Ismét zúgolódott Apor: Ha tehát minden ügy a kancellár úrhoz érkeznék és hozzá kerülne vissza, akkor a kérelmezők kérése, viszontszolgálata és hálája egyedül őt illetné, egyedül neki vetnének és aratnának, nekünk maradna a tanácsos üres és megvetett nevezete. Nemde a fejedelmek alatt bármelyik tanácsosnak, sőt másnak is szabad volt bárki beadványát a fejedelem elé terjeszteni, a fejedelemnek pedig elintéznie akkor, amikor akarta? Én ezt válaszoltam: Nagyon különbözik ettől a modern állam, és a kormányzó a fejedelemtől, a mi fejedelmünk Bécsben van. Én azonban ezzel nem akarom a kormányzó tisztségét és tekintélyét kisebbíteni vagy korlátozni, tudom, mit jelent a tanácsban az elnök, vagyis a kormányzó, mit tesz a kancellár, vagyis jómagam, mi az előadó, vagy Nalatzi, aki az akták mellett ül, mit jelent referálni, javasolni, nem kevésbé tudom, ha ugyan nem jobban, mint ők; tudom, hogy a tisztes rend senkit sem foszt meg dicsőségétől, sőt öregbíti azt; hogy a kiadványokat először a titkár írja alá, aztán a kancellár és utoljára a király, attól még nem a király lesz a legkisebb, és hármuk közül nem a titkár a legtekintélyesebb, mindez a rend

kedvéért történik. A nekem szóló utasítást nem én csináltam, nem is én csináltattam, a király készítette azt. Tudom, hogy a fejedelmeknek még az udvari bolond is átnyújthatta mások beadványait és javasolhatta a megoldást, de csak olyan ügyekben, melyek tanácskozás nélkül elintézhetők voltak. Tudom, milyen átkozott hírük volt az ilyen beadványok mestereinek, elsősorban a fiskálisoknak, akik a szegények által átnyújtott beadványokat megtapogatták, és ha észrevették, hogy aranypénz vagy tallér jól megkeményítette, képviselem, ha puha, nekem nincs most időm, nem alkalmatlankodhatom a fejedelemnél vagy a fejedelemasszonynál, fogd, barátom, másképp talán jobb lesz, visszaadta a kérelmezőnek, aki másnap tömve vitte vissza a papírt, elvállalt mindent. Irigylitek talán tőlem, kedves uraim, ezt az aratást? Bizony, pár nappal ezelőtt egy cigány ilyen jó tallérral bélelt kérvényt adott át nekem, hiszem, hallottátok, hogyan fogadtam azt és őt, mert jól tudjátok, hogy efféle ajándékokat sosem fogadtam el. Én bizony nem kívánom, hogy a beadványok hozzám érkezzenek; nyulacskát talán vagy foglyot, pár tojást veszítek, de sok alkalmatlanságtól megszabadulok. Vigyék uraságtoknak, ahogy tetszik, míg a maga idejében és helyén, a tanács megzavarása nélkül történik, vagy vigyék mind a kormányzóhoz, ő továbbítsa gyorsan a titkárhoz, aki rájegyzi a hónapot, napot, és az áldásosan megállapított instrukció szerint referál a tanácsban. Legalább egy hitvány malomnál ne legyen alábbvaló a kormány, ahol megtartják az őrletők rendjét, sorát, és ha az erre fölesketett molnár tetszése szerint vagy akár egy kupa borért összezavarja azt, megbüntetik. Ez az oka annak, hogy akár ma is pár száz beadvány hever a kancelláriában, sok-sok éve elintézetlen másolatok, harmadpéldányok; megmondják a titkárok, hányszor cipelték el utasításomra ezek hatalmas kötegeit a kormány elé, és vitték vissza dolgukvégezetlen. És mindennek talán legelső oka, hogy ha a kormány összeül, esetleg a legnagyobb ügybuzgalommal, úgyhogy két-három nap alatt mindent megfelelően el lehetne intézni, a kormányzó gyakran még a tanácsosok akarata ellenére is sürgeti a feloszlást, hiába kérik, hogy maradjon, ennek az eredménye a halogatás, hogy a kérvények és ügyiratok saját súlya alatt roskadozó hegye elintézetlenül kerül vissza, olyannyira, hogy a szomorúság és harag velem is megutáltatta hivatalomat, és Jóbbal meg Jeremiással együtt [?] születésüket is megátkoztam. Tudják ezt a tanácsosok, a titkárok, a hiába kérelmezők tömege, hiszen az én helyzetem mindenkiénél nyomorúságosabb volt, az én vagyonom, tisztem és becsületem ezerféleképp csúfoltatott meg, nagy, terhes, gyűlöletes hivatalokba és állásokra állítottak

akaratom ellenére, és kitettek belőlük akaratom ellenére, nyomorítottak mindig, mint a szőlőpréselő zsákot, aminek semmi sem marad, csak törek és seprő, vagy az sem, ahogy egyszer sajnálkozott rajtam a bölcs barát, Seeau János Frigyes gróf.

Tizenkettedik forrás. A kormányzó úr mély hallgatása, ezzel szemben Apor gróf beszédének áradata egyformán ártalmas volt, mihelyt valamit javasoltam, a kormányzó még ki sem hegyezte a ceruzáját, Apor rögtön kiegészítette, megmagyarázta, másoknak alig maradt idejük a szólásra. Gyakran szelíden a kormányzóhoz apelláltam, intettem és kértem őt, hogy ne fogja pártját annak, akinek a nyelve kész betegség, de vagy meggyőzte a kormányzó urat, vagy az meg is akarta győzetni magát bőbeszédűségétől, nem intette le. Kénytelen voltam hát gyakran szavakat önteni a szavakra, és mert a magánéletben egyébként sem voltunk barátok, néha talán hevesebben is, ő viszont 10-ért százat zúdított vissza rám, másokat sem hagyott szóhoz jutni. Mégis azt mondta, hogy én vagyok a civakodó, a mások ügyvédje — akiknek pártolását szememre vetette —, a kormányban az egyetlen despota, és hogy az én akadékoskodásaim hátráltatják a császár szolgálatát, hogy én húzom el az országgyűlést, mely az idők mindenféle viszontagságai miatt a végtelenségig nyúlik. A kormányzó nemcsak hogy nem igazította helyre, hanem még tüzelte is, mitől sem félve jobban, mint kettőnk barátságától, eszerint: Oszd meg és uralkodj. A generális, e minket kitűnően ismerő férfi, aki tudta az ellenkezőjét, oly bölcs létére — csodálom — elhitte ezt. Ez volt bukásom egyik legfőbb oka, mert ha nem hitte volna el, a 3300 márkával kapcsolatos tervemet sem fordította volna vesztemre, mert hát ez volt az alapja és az oka a tanácsból való eltávolításomnak, az iratok erre következő felforgatásának és minden bajnak, ami ez után jött. A két főjegyző, Simonffi Mihály és Henter Ferenc tehát így szólt hozzám, amikor a kormány nevében a tanácsból való kivetésemet és a házi őrizetet (mert azt nem tarthattam másnak) tudtomra adta: Tekintetes uraságod 1704. május 5-én úgy mesterkedett, hogy pénz hiányában katonai lázadás törjön ki, amit Szeben és aztán Erdély elveszítése kövessen, tehát stb. Ezt azonban a sátán találta ki, nem én. Az én tervem — az ő haragjuk oka és célja — nem ennek az ezüstnek a megtagadása volt, hiszen már Telekiéknek is felajánlottam, hogy jó biztosíték ellenében szívesen adok, csak azt a borzasztó méltánytalanságot akartam az igazság szerint jóvátenni, ami mind a korábbi 100 ezer forintnak, mind ennek az ezüstnek a kirovásakor történt. Hallottam, hogy az akkor Szebenbe menekülő szerencsétlen nemeseket, akiknek bizony három

napra való pénzük sem volt és kölcsönből éltek, megterhelték e márkákkal, és panaszkodtak, hogy tudniillik a kormányzó úr ezüst kanalait és konyhai szerszámait az ilyenek könnyeivel váltották és őrizték meg. Apor gróf sem bánta, ha a szóbeszéd fukarsággal vádolta, ő ugyan sokszor adott, de csak méltánytalan hăszon fejében.

Tizenharmadik forrás a latin nyelvnek — mely a saját nyelvüket ápoló művelt nemzetek számára kevésbé szükséges, Erdélyben azonban, és kivált azoknak, akik ott kormányozni akarnak, nélkülözhetetlen — a tanácsban való meglehetős, a generális úr részéről pedig teljes hiánya. Ez az ügyintézésnek akadálya volt, számomra pedig keserű kín és életveszedelem, főleg hozzájárulván a generális úr gyanakvó és hiszékeny természete, heves vérmérséklete, hogy tudniillik az ügyek és hazugságok áradata közepette annál jobban nekihevült, minél kevésbé volt képes megértetni magát, megérteni az elhangzottakat és eldönteni, hogy kinek higgyen. Azt hiszem, a francián kívül más nyelvet szintén nem ismerő titkárok sem tagadják ezt.

Hogy a kolléga urak könnyebben és többet foglalkozhassanak saját ügyeikkel és megrövidíthessék a tanácskozásokat, azt a szokást vezették be önmaguknak és az én számomra, hogy a szőnyegen forgó ügyről csináljak előterjesztést és javaslatot, ezt adjam át nekik és olvassam föl a kormányban. Ez megtörtént; a határozat-tervezet gyakran keresztülment, néha megváltoztatták, kijavították, kibővítették, megrövidítették, sokszor elidőztek a szavaknál és kifejezéseknél, enyhítették, máskor szigorították, olykor rontottak rajta, végülis mindahányan kancellárok voltak. Mivel a generális szigorú válaszaitól (ezek nagy bőségben érkeztek) mindannyian féltünk, ezután az ügyek és az ezekről szóló levelek ilyen formában kerültek továbbításra, ami — megvallom — tetszett nekem, sőt, tudván, kikkel van dolgom, gyakran ezeket a javaslatokat és tervezeteket a kormányzó úrnak, Apor grófnak és a többieknek a szállásukra is elküldtem, hogy kétszeri olvasásra, ismétlésre is elég idejük legyen. Úgy tapasztaltam, hogy ez meggyorsítja az ügymenetet, ráadásul ettől vártam biztonságomat is, abban a hiszemben, hogy a megmaradó írás kevesebb torzítást szenvedhet, mint az elrepülő szó, a tanácsosok szavazatát így nem lehet olyan könnyen visszavonni, és ha akár a generálisnak, akár az udvarnak valami talán nem tetszik, közös a felelősség, közös az exkuzálás, és ha minden kibúvót előre elzárok, a kormányzó úr, Apor gróf meg Szász János (vagy a többi) nem élhet vissza ugyanazzal a csalafinta mentegetőzéssel, mint azelőtt. Ámde az történt velem, amit a költő mond: Scyllához jut, aki Charibdist

kerüli, mert a generális meg nem szűnt ellenem acsarkodni szóval, üzenettel, mind hozzám, mind a kormányhoz intézett írással: ez a kancellár kezenyoma, ez az ő agyának szüleménye, ez az ő rosszindulatának jele, csikorgó tolla, ez a benyomásom stb. Amaz első kettő mentegetőzött, hogy nem tudja követni az én stílusomat, gondolatmenetemet — amit nem tűrtek volna, ha én mondom —, és olykor, mintegy engem mentegetve, elismerték, hogy tollam hegye a szükségesnél szúrósabb, de mert a természet vagy a szokás hozza ezt, szerintük nem lehet bűnömül felróni, és kérték, hogy a generális se tudja be vétkemül. Szász János (aki szégyellte lealacsonyítani tehetségét és latintudását, mert mindkettővel eléggé jeleskedett): ő bizony megérti, amit írok, sok mindenen gyakran enyhít, javít, néha ellent is mond, de a többire rábeszélem, mert mindenben nagy tehetségem van. A generális el is hitte ezt olyannyira, hogy egyszer a legsúlyosabb halálos fenyegetések közepette így olvasta rám: Vous tenez touts les autres pour sots et fats, te mindenkit kőfejűnek és tuskónak tartasz, te vagy minden mindenben. Ó, én szerencsétlen!

Hogy a sokból egy-két bizonyítékot hozzak: Egyszer, amikor a generális úr háborúban volt távol, írtunk őfelségének egy katolikus püspök dolgában; a másolatot szokás szerint elküldtük a generális úrnak, azt válaszolta, ha elküldés előtt tanácskoztunk volna vele, ez a levél sosem ment volna el az udvarhoz, megérdemli a fogalmazó (ez én voltam), hogy fejét, az írnok, hogy jobb kezét levágják. Nem hiszem, hogy az udvarban ily sötét értelemben olvasta volna valaki, megvan a másolat és a generális úr levele.

Írtunk egy másikat hasonlóképpen egyházi ügyben, az akkor katonai megszállás alatt levő fejérvári kollégium érdekében; nem tudom, hogyan, de nem rossz szándékkal és céllal, belekerült a „tragédiától való félelem" kifejezés. Ó, akkor is, később is hányszor mondta, hogy bárcsak én lennék e tragédia prológusa, epilógusa, tárgya, bárcsak az én fejem levágásával kezdődnék el, vagy fejeződnék be! Ugyanezen kollégium dolgában készült egy beadvány a reformált vallás nevében bizonyos tudós, vallási dolgokban járatos férfiak, részben világiak, részben egyháziak fogalmazásában, mert az előzményektől megijedve nem akartam ismét magamra vállalni a fogalmazást. Azt mondta a képembe, látja, hogy a kiáltványt — mert annak nevezte — én fogalmaztam, és már nincs más hátra, mint hogy összeszedjek 40 ezer katonát s elszegődjem vezérüknek. Ó, Istenem, segíts rajtam, ártatlanon!

Az 1703. évben kiterjedvén már a rebellió, miután Bethlen Sámuel gróf légióját a kurucok vagyis a lázadók szétszórták, más alkalom-

mal elesett Koszta alezredes, a kormány részéről szeptember végén levelet írtunk az akkor Déván állomásozó generális úrnak. Tartalma ez volt: Félünk, a rebellió egész Erdélyt és a Székelyföldet is megfertőzi és elözönli, hiszen Erdély Sebesvártól Besztercéig — ez könnyen kitesz 25 német mérföldet — nyitva áll. Mikor a generális Dévától visszajött Szászsebesre, előszólított minket, a kormányt, és előszedve ezt, megkérdezte a kormányzó úrtól, vajon helyesli-e, ami ott írva van. A kormányzó és a tanácsosok mindannyian meghökkentek és haboztak, vajon a generálisnak ez a kérdése a leírt dologra, vagy a dolog leírására értendő-e. Rögtön figyelmeztettem a kormányzót, hogy tegyen különbséget tény és írás, a leírt dolog helyeslése, illetőleg annak jelzése, megjövendölése között, amit valóban és helyesen meg is tett, azt válaszolván, hogy azt úgy írták meg, ahogy mindenki egyetértett vele, mert szokás szerint megvitattuk a tanácsban; ebből azonban nem következik, hogy szeretnénk, ha így történnék, csak félünk, hogy így történik, és ezért figyelmeztettük a generálist, hogy a csapatokat és haditerveket egyesítve előzzük meg ezt. Ha a kormányzó nem tett volna ügyesen különbséget, ha a tág és kétértelmű kérdésre hasonlóképpen tágan és kétértelműen válaszolva azt találta volna mondani, hogy nem helyesli, a biztosnál biztosabban elvesztem volna ártatlanul. Mert a generális hozzám fordulva, háborgó arckifejezéssel, taglejtéssel, szavakkal, magából kikelve dörögte: Ah, Monsieur le Cancelier, vestre plume, vestre plume, je vous metray la tete au pieds; ó, kancellár uram, a te tollad, a te tollad, lábadhoz tétetem a fejedet! Válaszolom: Jól teszi azt, ha annyi szolgálatomért megérdemlem. Akkor a vihar lecsillapulván, arckifejezése megenyhülvén megparancsolta, hogy én és Apor gróf menjünk Szebenbe, míg a kormányzó és a többiek Fejérvárott maradnak, mert kettőnk tanácsára állandóan szüksége van; a mieink közül mindenki tudta, hogy ennek az egész kormánnyal szembeni bizalmatlanság az oka. Később, amikor látta, hogy beteljesedett, amit az a levél megjövendölt, azt mondta a kormányban, hogy vagy prófétai lélekkel vagyok megáldva, vagy én rendeztem el, hogy mindez így történjék, a kimenetel hajszálpontosan megfeleljen a jövendölésnek. Mosolyogva feleltem, hogy az ilyen világos előjelekből való következtetéshez nem kell prófétai lélek, és jó áruló az, aki terveit idejekorán az elárult fél tudomására hozza.

Tizennegyedik forrás. Az előzőekben a szükségnek megfelelően talán bővebben elmondottakból három súlyos bajt kell kiemelnem.

1.: A kormány a generális úr, minden Erdélyben meg az udvarban

élő német úr, sőt maguk az erdélyiek szemében is hitvány lett, az erdélyiek utálták, átkozták is, és megváltoztatását kívánták.

2.: A generális úr nagy-nagy bizalmatlansága és gyanakvása. Sem az egész kormánynak, sem valamelyik tagjának, végül már egyetlen erdélyinek sem hitt és nem adott bizalmat. Bármit mondtunk, javasoltunk, akár a legtisztább őszinteséggel is a császár szolgálatára, a haza megőrzésére, minél inkább ajánlottuk, annál inkább visszautasította. Ezért történt, hogy e zavargások kezdete óta minden kitűnő indítványunk, javaslatunk, tanácsunk és tervünk elutasításra került, nevezetesen az, amit 1703. augusztus 13-án, okt. elején, dec. végén, aztán 1704. febr. 20-án terjesztettünk be, mi ha nem így történik, Erdély bizonyára hű és boldog marad mindmáig.

3.: Szomorú példám, ami e legutóbb, úgymint febr. 20-án készített tervezetből veszi eredetét, és ami ahogy most sokat ártott, úgy az utókornak is sokat fog ártani, ha jóvá nem tétetik.

(Fordította: *Kulcsár Péter*)

JEGYZETEK A LEVELEKHEZ
(1699—1716)

427.

Lelőhelye: OL P 659, 53. cs. 1105. Csak az aláírás és a címzés autográf. Nehai Meltoságos Vr Teleki Mihaly Vr*am* Eőzvegyenek Tekintetes Nemzetes Wer Judith Aszszonnak &c. Nekem bizodalmas Sogor es Komam Aszszonnak eő kglmenek

10. *az mi Kgls Kiralyunk eö Felseghe Lakadalmaba Erdely reszeröl valo Ajandek praesentalo Szemelynek es Követnek*—I. József király, Lipót fia 1699. február 24-én vette feleségül Braunschweigi Amália hercegnőt, mely alkalomból a Habsburg-fennhatóság alatt álló területek házassági ajándékkal kedveskedtek-adóztak. E levelet Bethlen a segesvári országgyűlés alatt írja, ahol új adótervezetét nyújtotta be. A gyűlésen egyébként a „király lakodalmára is hétezer aranyat, és a szárazdajkájának, Salmensis fejedelemnek háromezer aranyat adánk." (Vö. Ö. II. 36.)

428.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. A levélzáró formula autográf. Az Méltóságos Erdelyi Regium Guberniumhoz bizodalmas es már irásba harmadik, Instantiaja *Groff* Bethlen Miklosnak 14. Febr*uary* 1699.

3. *mikeppen parantsolt legyen a mi Kgls Urunk... az en Tordai Malmom állapottyarol* — Mint a Sudores et Cruces...-ben megírja, a császár visszaadatta az elvett malmot.

A gubernium a dátumban szereplő napon válaszol is Bethlennek: „...Mint hogy eő Felsege Kglmes Decretumat Illyen szinű dolgokban tőbször is vettük, Macskasi Peter most leg közleb Arany Bakaj felett is hozott volt. De az Gubernium az ollyan szinű dolgokban eddig azt az modalitast tartotta, hogy addig dolgat senkinek is ele nem vetette, mig az adversa parst nem admonaealtatta az Gubernium eleiben, kiis mind kett felnek productumit meg tekintven, abbol vett lument, sine ulteriori informatione az eő Felsege Decretumat secundallyaé, vagy arrol az Udvart ujjobban informallya. Igy ebben is ez mellől a rend mellől az Gubernium nem recedal, hanem mind az Malmosokat, mind penig ha kiket az eő kglme Declaratioja ferial, jövendő őszve gyülesere az Guberniumnak, ugyan az Gubernium admonealtatni fogja, hogy ott mind kett reszről az eő kglmek productumit meg latvan, decidalhassa ha az eő Felsege Decretuma vetesseke effectumban arrol eő Felséget alazatosson informallya." — írja Naláczi Lajos secretárius.

429.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Aláírás autográf. Az Méltóságos Erdelyi Regium Guberniumhoz bizodalmas Replicaja Groff Bethlen Miklosnak

2. *Az en Memorialisomra tett kgltek Resolutiojat illendö betsűllettel vettem* — L. a 428. sz. levél jegyzetében Naláczi Lajos válaszát. E mostani beadványához fűzött megjegyzések a gubernium részéről: „A Gubernium most igen kevés számban lévén jelen, hogy ezekhez a' dolgokhoz nyulhasson, és egész Gubernium neve alatt tractalhassa nem lehet; Hanem hogj az ő kglme praetensioja az késedelmezéssel ne periclitaltassék végeztük hogj ez közlebb esendő Gubernium őszve gyülésén" minden további haladék nélkül vétessék igazitásba. (Uo., márc. 31.)
Bethlen is sebtében válaszol: „Meltos*ágos* Gubernium bizod*almas* Uraim Bizod*almas*on Várom a kgytek Atyafisagat, mert igaz Jussomot ennyire haladoztatnom lehetetlen, maradok
Kgytek kőteles szolgaia igaz jo akaro Attyafia
31. Marty. 1699
Bethlen Miklos
Meltoztassek Kgytek a Radnothi dolgotis revidealni."
Bethlen Miklós e napon még az udvarhelyszéki főkapitányság ügyében is levelezett a guberniummal, l. a 421. sz. levél jegyzetét.

430.

Lelőhelye: OL P 1956, 1. cs. Aláírás autográf. Nemzetes Vitezlö Mihats Ferencz es t. Vay Mihaly Ur*am* ö kglme mostani dolgaban jaro Deak Urameknak. &c. nekem Jo akaro Uraim*nak* baratimnak adassek
Vay Mihály czikmántori perével lehet kapcsolatos. Vö. a 445. sz levéllel.

431.

Lelőhelye: OL P 1956, 3. cs. Aláírás autográf. Cn. A 430. sz. levél alapján a címzett: Vay Mihály.
Értelmezéséhez l. a 445. sz. levelet

21. *Approbataban Part. 4. Tit. 1. egj nehany Articulusokban böven megh vagjon irva* — A XLVI. törvénycikk *A törvények processusiról* értekezik. (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 168—183.)

432.

Lelőhelye: OL P 1959, 2. cs. Aláírás autográf. Tekintetes Nemzetes Vaÿ Mihaly Uram*nak* &c nekem Jo akaro kedves Sogor Ur*amnak* adassek

433.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes N*emzetes* Galambos Gabor Vr*amnak* &c. Nékem kedves joakaro Fiam Vr*amnak* adassék.

8. *kgld utolso alkalmot Joszágrol oda ki ne tégjen* — Vagyis a székely szóhasználat szerint végleg meg ne alkudjon, adásvételi szerződést ne kössön, míg őt részletesen nem értesíti.

11. *Frater, Sztojka és Darvai Vramek kgt citaltatták* — L. a 437., 440. és 444. leveleket.

434.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Töredék. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Uramnak etc nekem kedves bizodal*mas* Joakaro Ur*amnak* eö kglmenek adassek. A levélíró kezével: „Molnar Istvan mindgyart küldgje meg vagy Redei Laszlo Ur*am*."

1. *és mivel Galambos Vram igen biztattya magát* — Tudniillik a veje, Galambos Gábor. Az említett árvák, Gábor Bethlen Borbálától született gyermekei — anyjuk ekkor már halott.

435.

Lelőhelye: OL B 2, 56/1699. Az aláírás autográf.

436.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Uram*nak* etc. nékem bizodalmas joakaro Uram*nak* eö k*nek* adassék.

Ugyanitt található Galambos Ferenc 1699. máj. 17-i válasza. Írja, hogy április 11-i és 24-i leveleit vette, de jobban szeretné, ha Bethlen nemcsak írással, hanem valóságosan is bebizonyítaná, hogy szeretettel viseltetik az árvák iránt. Fajgel Péter szőlőjéről nincs jó véleménye: „Fajgel alhatatlan szegénÿ legenÿ, jo helÿen de nem finum helÿen vagÿon az szőlője az Madi hegÿen, mivel némely szőlöim közel vadnak ahoz, 5000 forinton megis árultam vólt én azt az szőlőt meg felÿeb csapta, én is oda hattam s jobbakot vettem, Német Comissariusnak atta ő is most mar azzal bajlakodik."

437.

Lelőhelye: OL P 474, 99. cs. Nem autográf. Cn.
Közölve: JANKOVICS, 1973. 440.
A témát érinti még a 433., 440. és 444. sz. levelekben — a per okát nem sikerült kideríteni.

438.

Lelőhelye: BÁL, (III. 175?) Generosis Prudentibus ac Circumspectis Dominis Iudici Primario, Coeterisque Iuratis Senatoribus ac Notario Civitatis ac Districtus*que*, Coronensis. Dominis Compatribus, Amicis et Vicinis observandissimis Coronae
Közölve: BINDER, 152.

439.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Csak a levélzáró formula autográf. Töredék. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferenc Ur*amnak*, nekem kedves bizodalmas Uramnak adassek

10. *szegeny Fiam Uramnak kezeben attam volt* — Ti. a már meghalt Galambos Gábornak.

440.

Lelőhelye: OL E 204, 6. cs. Autográf, a címzés kivételével. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferentz Ur*amnak* &c Nekem kedves Bizodalmas Ur*amnak* adassek. Vö. a 401., 405. sz. levelekkel.

441.

Közölve: HORVÁTH, 152.

Prudentibus ac Circumspectis Dom*i*nis Regio, Sedisque Judicibus caeter. Senator. et Notar. Oppidi Sedisque Saxonicalis Nagy-Shink.

442.

Lelőhelye: OL P 659, 8. cs. 236. Autográf. Cn.

18. *ugyis leszen üdövel, midőnn a Recommendatioknak fundamentumos okat nem addgyak, hanem tsak ezt: Sic placet nobis.* — A hatalmaskodás természetének jellemzésében esetleg egy Heltai-reminiszcenciára érezhetünk: a hetedik mesében, az oroszlánról, rókáról és szamárról írván jegyzi meg az alábbi értelmezést:

„A magabiztos dúsok nem gondolnak sem törvénnyel, sem igazsággal, sem tisztességgel. Ez a válasz: úgy akarom, így legyen."

443.

Lelőhelye: OL P 659, 7. cs. 230. Csak a levélzáró formula autográf. Néhai Méltoságos Ur Széki Teleki Mihály Ur*am* Eozvegjének, Tekintetes N*agyságos* Vér Judith Asszony*nak* nékem bizodalmas jó akaro Sogor és Komám Asszony*nak* ö k*nek* bets*üllet*el adassék.

444.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. levelei, 1. cs. 3. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Cn.

4. *A mi az Darvai Vramek perét nézi* — Darvai és Sztojka Galambos Gábor ellen indított perét többször említi a levélíró. (Vö. a 433., 437. és 440. sz. levelekkel.)

65. *Szent Mihály napig* — Azaz szeptember 29-ig.

445.

Lelőhelye: OL P 1959, 2. cs. Levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Vaÿ Mihály Uramnak, nekem kedves jó akaro Sogor Uramnak adassék.

446.

Lelőhelye: MTAK Kézirattára, Tört. 2. 22. Levélzáró formula autográf. Méltóságos Groff Bertséni Miklos Uramnak (:cum plen*am* Dignit*atem* et Officior*um* Titu*lo*:) Nekem kedves bizodalmas Uramnak eö kglmenek.

447.

Lelőhelye: OL B 2, 264/1699. A levélzáró formula és a margón függőlegesen elhelyezkedő utóirat autográf. Ez utóbbit — valószínűleg a címzettek közül — valaki ékezetekkel látta el, illetve más színű tintával a betűket utánarajzolta.

4. *Mitsoda Kgyls Resolutioja legyen az mi Kgyls Urunknak eő Felségének Fiath es Henter Benedek Uramek állapottyárol* — Az esetet megvilágítja Cserei, Henter eltávolításáról részletesen írván. Henter Benedek volt a kancellisták közül katolikus, „jámbor együgyü ember", aki Aporék szerint nem képviselte vallása ügyét elég agilisen. Lehozatalában azt tették fel okul, hogy a csíki főkirálybíróságot neki szánják. Apor István — a szék Bethlen Miklós által is előre jelzett ellenállását legyőzve — erőszakkal választatta meg. (Vö. KAZINCZY, 250. has.)

448.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai, 1. cs. 3. tétel. A levélzáró formula és az utóirat autográf. Cn.

90. *A Decretum szerent Filia Emaritata in Bonis Paternis mobilibus nihil amplius praetendere potest.* — Itt Bethlen feltehetőleg a „Filias vero de bonis suis nondum nuptui traditas et emaritatas intellige. Nam post divisionem filii et post connubium filiae portionem de huiusmodi rebus, et bonis mobilibus paternis habere non possunt." utalásra gondol. (WERBŐCZI, I. 99. in fine. Az azonosításért Bónis Györgynek tartozom köszönettel.)

449.

Lelőhelye: OL F 46, 440/1699. Aláírása autográf. Méltóságos Substitutum Guberniumnak etc. nekem kedves bizodalmas Uraimnak Atyámfiaimnak adassék. Fejérvár.

13. *Josika Imre Processussát, hogy még viszsza nem küldötte a' Generalis* — Jósikát Szász János vádolta be Rabutinnál, hogy kapcsolatot tart fenn Thökölyvel, ezért a generális Szamosújvárott bebörtönöztette. Szintén olyan ügy, amely fokozhatta a Rabutin—Bethlen ellentéteket, ugyanis ezen eset kapcsán — legalábbis az Önéletírás szerint — Bethlen a diploma 17. pontjára hivatkozva szerette volna elérni, hogy a császári tábornok ne avatkozzék Erdély belügyeibe. Egyúttal az Önéletírás hiányosságára is rámutathatunk: Bethlen jelzi, hogy a Jósika-esetet későbbre hagyja, de elfeledkezik róla. (Vö. Ö. II. 37.)

450.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Cn. Valószínűleg Naláczi Lajosnak, a gubernium titkárának írta.

11. *mert azt kgld tugja hogj én Apor Urammal most sem Levélel sem irással nem Correspondeálok* — Ez év szeptember 14-én kirobbant Apor és Bethlen között a nyílt ellenségeskedés, ami után Bethlen hosszú ideig csak közügyekben volt hajlandó Aporral szóba állni.

Összeszólalkozásuk nagy port vert fel, feljegyzés is készült róla. Bethlen panaszkodik, hogy ha cigány vagy lovász volna, akkor sem lehetne a guberniumban kevesebb becsülete, mint most van. Apor ezt azzal magyarázza, hogy a kancellár soha sem jár az ország törvényes útján, hanem csak „imigy-amugy". Bethlen kéri a kincstartót, hogy a tordai malom ügyében hozott táblai ítéletet adja elő, hiszen azt elküldte hozzá. Apor tagadja, s így szól: „Hejjaba, héjjaba, nem fél az a Malom Kgldtől, mert tsak Istentelenséggel jár Kgld, járjon az ország uttyán Kgld, mert Kgld nem mondgja magát Peresnek de Lattrabb a Peresnél." A gubernátor közbeszól: „Hiszem az Ország uttya az Tablai Sententia." Bethlen tovább önti panaszait Apor ellen, hogy lekurvafiázta a tordaiakat, nyomorgatta őket, sokan már annyira félnek tőle, hogy „meg nem lakhatják már Tordát miatta". Erre Apor így vág vissza: „Hogj ha betsülletet tudó és szerető emberrel volna dolgom azt mondanám, hogy Hazud. De mint hogj az ö kglme ortzájára minden fel fér, azt mondom. Hazugúl és hamissan mondgja." Bethlen Miklós válasza: „Isten úgy segéllyen ugy vagyon, én igazán mondom, hanem ö kglme nem mondgja igazán hanem hazud." „És — írja Olasz Mihály jegyző — evvel Bethlen Miklos a Gubernator*nak* és az Urak*nak* monda. Szolgalok Ur*am* Kglk*nek*, és az ajto közel lévén ki méne." (Uo. A szöveg teljes terjedelmében kiadva: EOE XXI. 421—425.)

Latin önéletírás-kísérletében is jelzi Bethlen, hogy közügyekben még Apor házához is elment, de a magánéletben még kezet sem nyújtottak s nem ültek egy asztalhoz egymással. Érdekes módon ez az epizód csupán egyetlen szóba sűrítve szerepel az Önéletírásban, jelezvén számunkra, hogy micsoda valóságtartalmak vannak egy-egy szó mögött, egy-egy utalásban elrejtve, amit dokumentumok — missilisek, naplók, jegyzőkönyvek stb. — nélkül nem fejthetünk fel igazán. (Vö. Ö. II. 49.)

451.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Az aláírás autográf. Az Erdelyi Meltoságos Regium Guberniumhoz bizodalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklos*nak* 20. 9br*is* 1699. Olasz Mihály írja két nap múlva meg a gubernium válaszát: Apor és Haller István hajlik arra, hogy dec. 10-én tartson széket Torda vármegyében, bár Apor jelzi, hogy ha végül őfelsége szolgálata miatt nem lehetne ott, s emiatt elmarad a szék, ne neki tulajdonítassék vétkül.

452.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Autográf. Cn.

8. *Groff Apor Istvan Uram enghem a Tanatsba rend kivül megh betstelenitett* — L. a 450. sz. levél jegyzetét.

453.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Autográf. Cn.

10. *Hogy az Tordai Malombeli maga részét nekem ajandekozza.* — E kijelentés visszaigazolja Cserei Mihályt, aki a tordai malom ügyéről írván valóban tesz olyan kitételt, hogy Apor akár ajándékba is adta volna a malom őt illető részét a békesség kedvéért.

454.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 376. Csak az aláírás autográf. Nemes Vitezlő Pronai György Uramnak joakaro baratom*nak* adassek Borgo

455.

Lelőhelye: OL F 46, 730/1700. Csak az aláírás autográf. Méltoságos Substitutum Guberniu*mnak* adassék *Fejervaratt.*

456.

Lelőhelye: OL P 659, 7. cs. 230. A levélzáró formula autográf. Cn.

14. *mint hogj latom hogy kgldis öt Fia szamara kivánnya keresni* — Öt fia: József, László, Mihály, Pál, Sándor.

17. *de annak nagjobb reszet Groff Apor Uram adta ennekem csereben* — Apor és Bethlen 1698. dec. 13-án cserélt házhelyet Gyulafehérvárott.

457.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Az aláírás autográf. Bethlen Miklos Memorialissa az K*iralyi* Guberniumhoz

458.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Csak az aláírás autográf. Meltosagos Regium Guberniumhoz Bizadalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak 24. Juny. A*nno* 1700. Naláczi Lajos e napon Gyalun költ válasza szerint: „Magok az Malmosok nem varvan az Gubernium Fejervaratt most proxime arrol lett Deliberatumanak Executioban valo vetelet, a Malmot bocsatottak most ultro az Gubernium dispositioja ala; Addig mig az Gubernium első őszve Gyűlesen, secundum leges Patriae decidaltatik, kinel maradgyon az malom, mig de bono jure finalis sententiat vesznek." (Uo.)

459.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. A levélzáró formula és az alábbi megjegyzés autográf: „Ad Memoriale de Mola. 7 July datum facta Resol. 8. July. A*nno* 1700."

13. *mit irtak volt az Atyáink Approbata Part. 3. Tit. 8. Articulo 2.* — A hatal-

maskodásról és az erőszakos cserékről szóló cikkely megállapítja: „De hogy ennekutána afféle dolgok ez hazában ugyan ne is hallattassanak, és effélékre való alkalmatosságok is tolláltassanak, a fejedelmeket circumveniáló méltóságok ellen való dolgokat impetrálni igyekező személyek is refrenáltassanak, végeztetett, hogy ha afféle illegitima occupatiók és impetratiók találtatnának akárkinek kezénél, a feljebb megírt közelbik articulusban, a potentiosa occupatiókról specificált mód szerént, vigore ejusdem articuli restituáltassanak; a fejedelmek méltósága annyiban megadattatván, hogy az elfoglalt jószágnak állapotja a vármegyén vagy széken comperiáltatván, ha fiscus kezénél találtatnék az olyan jószág lenni, a vármegye avagy szék elsőben tartozó submissióval requirálják a fejedelmeket; kik is az országnak tartozó kötelességeket meggondolván és a dolognak igazságát megtapasztalván: parancsolják restituálni eo facto." (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1855. 81.)

23. *Olvassa meg kgk Approbata Part. 4. Tit. 14. Articulo 5.* — „A táblákra transmittálni szokott causak a székről elsőben derék székre bocsáttassanak, és onnan a táblára; melyet nem praestálván, táblára evocáltassanak érette, és tanquam violatores constitutionum fl. 200. büntettessenek érette, toties quoties, executiójok is pedig usque ad decisionem az olyan causaknak ne lehessen." (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 201.)

41. *En vi Decreti Part. 2. Tit. 76. repelláltam volna* — A Hármaskönyv e cikkelye azzal foglalkozik, hogy olyan személy, aki nem állt perben, élhet-e a visszaűzés lehetőségével. A válasz az, hogy általában nem, mert aki se nem győzött, se nem vesztett, nem elegyedhet bele a perből fakadó nyereségbe vagy kárba. (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1896. 261.)

460.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Cn.
[A levél kivonata:]
Bethlen Sámuel nevében küldi a csatolt iratot, amit a kézbesítő Szentkereszti bővebben kifejt. Érdeklődik ügye állása iránt. Az irigység és ügyeskedés megcsúfolja a szent király szavait. Újat nem kér, csak a határozatok végrehajtását. A Radnótot illető császári kegy végrehajtását akadályozzák, fizetéséből 13 ezer rajnai forintot visszatartottak. Legutóbb Tavonath és Echler ki akart fizetni neki 6000 forintnyi törlesztést, de nem bírt, mert először a két harmincadosnak kellett kifizetni 12 ezret. A tordai malmot törvényesen birtokolta, de már több mint három éve erőszakkal elvették. Már a Gubernium is rájött, hogy az efféléből káros következmények származnak, és három hónappal ezelőtt a malmot ki akarta venni a rosszhiszemű birtokos kezéből, de neki nem válaszolt a két évvel ezelőtti császári leirat szerint, ezért meg kell ismételni ezt a császári leiratot. Vagy szamár-türelemmel kell viselkednie, vagy a végsőkhöz folyamodnia. A huszti kapitányság jövedelmét sem fizették ki neki, a császár határozata ellenére. A közügyek miatt kellett elhanyagolnia saját gazdaságát, de a fizetéséből nem él meg, naponként újabb adósságokat csinál, csak adósságot fog hagyni örökösei. Elbocsátását fogja kérni a császártól. Kéri, hogy a címzett tudassa mindezt Bucelleni gróffal.

461.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata a vármegye protocollumában. Ejusdem D. Comitis Nicolai Bethlen. Kisbánya 12ª Octobris 1700.

462.

Lelőhelye: OL F 46, 733/1700. Nem autográf. Naláczi Lajos Bethlen Miklóshoz írott levelének belső oldalaira írt másolat.

5. *Almafa vize, és Marga vize* — Erdély déli határát a Márga-folyónál és az ottani véghelynél jelölték ki. E kérdéshez l.: EOE XIII. 365. Illetve: LUKINICH, 1918. 363., 468., 578—579.

16. *mint regen Szultan Szuliman adtta Athname erejevel birta Isabella* — L. a 31. sz. levél jegyzetét.

463.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata a vármegye protocollumában. Ejusdem D. Comitis Nicolaj Bethlen Fejervár ddo 2^{dae} Decembris 1700.

464.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata a vármegye protocollumában. Ejusdem D. Comitis Nicolaj Bethlen. Albae Juliae. dd° 14^{tae} Decembris. 1700.

465.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf. II. Apafi Mihály 1700. szept. 15-i levelének hátlapjára írt fogalmazvány.
Bethlen és a fiatal Apafi közeledésének fontos dokumentuma e levél.

11. *Sat cito si sat Bene* — E mondás Szent Jeromos 66. levelének 9. fejezetében található.

466.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Autográf fogalmazvány. *Comiti* Salburg Camerae praesidi 1701. 12. Jan*uary*.
[A levél kivonata:]
Bár a címzett kevéssé ismeri őt, mégis kéri, hogy hallgassa meg a jelen sorokat átadó ügynökét, Tartzali Zsigmondot. Egyúttal figyelmébe ajánlja a császár kegyelmét a Thököly-birtokokat illetően, nevezetesen Radnótról, aminek végrehajtása azonban a kincstár és az ő kárára már sok éve húzódik. Mindezt megtudhatja Tartzalitól, és segítheti is őt. Az ügyet ismeri az egész kamara, elsősorban Aichpichl báró és Palm.

467.

Lelőhelye: OL P 1952, 1 cs. 1. tétel. Nem autográf. Cn.

13. *sub parabola Sacrae Scripturae Joh. 10. V. 1. Fur es Latronak neveze* — „Bizony bizony mondom néktek, A' ki a' juhoknak aklokba nem az ajtón mégyen bé, hanem másunnét hág bé, lopó és tolvaj az."

21. *grázdát ne inditson* — Veszekedést ne kezdjen, ne szítson.

A gubernium válaszát Naláczi Lajos adja írásba jan. 21-én. „Kgd nemorialissat az Gubernium el olvastatta, es az annexumokban tett igireti szerint kgd dolgai mellyek az Gubernium eleib*en* valok, ezen Gyűles alatt elő vetetődnek, s decidaltatásokat accelerallyuk: Az mellyek penig nem tsak kgd szemellyet, hanem tőb Becsűletes Atyankfiait is concernallyak, kgd maga tudgya mar jo rendb*en* vetetődtek, in cursu vadnak. De mind ezeknel az Gubernium kglmetek kőzőtt, nehezebben orvosolhato s nagyob gonoszt lát, az mint leg kőzleb tsak az kgd mostan be adott memorialissab*an* levő nemely Terminusokon is nem kevesse ütkőztűnk meg: Mert hogy az Gubernium az Kglmetek közőtt esett izetlenseget ollyan patienter el halgatta, nem azert tselekedte, hogy azt approbálta volna; sőtt igenis nehezlette s fajlalta; Hanem tartotta jobnak, maga respectussakra illőbnek akkor kglmetek közzé nem szollani bizonyos okokra nezve; Orvoslasarol penig az dolognak, (az mint hogy az Gubernium az illyen szinű majd szokasb*an* ment dolgokat nagy maga meg sertődesevel igen fájlal) igenis gondolkodott s gondolkodikis s akarja ollyan rendb*en* venni, s vesziis az kglmetek dolgát, hogy ennekutánna, mind az eő Flsge szolgalattya, mind az szeginy haza dolgai jobban, s rendesebben folyhassanak; mind az Gubernium respectussa s authoritassa az illyen egy mást, s közönsegesen az Guberniumot is sertő helytelen intermediumokkal ne terheltessek." (Uo.)

468.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Csak az aláírás autográf. Az Nemes Országhoz eö Nagokhoz s eö Kgylmekhez Alázatos es bizodalmas Instantiája a Tordai Malomrol Groff Bethlen Miklósnak. 4. Marty. A*nno* 1701. Más kézzel: „Az Orszag fel külte ezt a' Supplica*tio*t Bethlen Janos Ur*am*tol a' Guberniumhoz es szoval tettek valaszt. 4. Marty. A*nno* 1701."

469.

Lelőhelye: OL F 46, 236/1701. A levélzáró formula, s a margóra írt betoldás ered Bethlen Miklós kezétől. Cn.

470.

Közölve: BENKŐ, 24. A levél dátuma nála 1702. bőjtmás hó 21. A helyes dátum: 1701. Az eredeti lelőhelyét Takáts A dohány elterjedése hazánkban c. dolgozatának jegyzetei közt adja meg: OL, az Erdélyi főkormányszék levéltára, 1701. 237. (TAKÁTS, 367.) A levél sajnos ma már nem található a jelzett helyen, jóllehet Naláczi István, Haller István és Apor István ugyane tárgyban keletkezett levele ma is ott van. A levél tartalmát magyarázva Benkő utal arra, hogy a dohány *italán* a korban a *dohányfüst szívását* értették, s a *Dohánnyal rend szerint elő Nemzetség* pedig a német volt. Megjegyzi még azt is Benkő József, hogy a 2. pont arra mutat, mintha a Approbata és a Compilata után keletkezett diaetalis articulusokat Lipót nem erősítette volna meg. Holott „jól tudják Hazánk Böltsei", hogy ha valami ellenkező törvénynyel vagy országos szokással el nem töröltetik, a felséges ausztriai háztól mind meg vannak erősítve.

A levél keletkezésének körülményei: A gubernium a dohánykereskedelem bérbeadásával tulajdonképpen törvényesítette a dohánnyal való foglalkozást — ugyanakkor érvényben maradtak a termelését és az élvezését büntető rendeletek. A gubernium ezért 1701 tavaszán a fentebb már említettek véleményét kérte ki a teendőkről.

Naláczi szerint már annyira elharapózott a dohányzás, hogy ellene úgysem lehet eredményesen fellépni, ezért csak a veszélyes helyeken tiltaná meg; Apor és Haller a kereskedelmet megengednék, de a szívását csak a vitézeknek. Végül Bethlen álláspontja — bizonyára német segítséggel — győz, bár Aporék nem látnak mást mögötte, mint „talán most eladó dohánya lehet őkegyelmének" (Uo.) Ez, enyhén szólva, rágalom, Bethlen állásfoglalásának elvi alapjai kitűnnek a cirkálást elítélő következő leveleiben is.

471.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf. Cn.
[A levél kivonata:]
Megkapta a címzett levelét az elszámolással. Az élelmiszerbeszolgáltatásra vonatkozó kirovás nincs nála, mert azt a főjegyző szokta őrizni, és mert a másik főjegyző mostanában meghalt, félő, hogy ezek a kirovások nehezen lesznek megtalálhatók, és az özvegynél efféle hivatalos dolgokat nem fognak fellelni. A másik, még élő főjegyzőnek, Sárosinak a mai napon üzent, hogy keresse meg a kirovásokat. Ír, mihelyt tud valamit. Az egyházi javak ügyében Koposi Sámuel fejérvári professzor hálálkodó levelet fog írni a címzettnek. Április hónap nagyon ígéretesen kezdődött, bárcsak a címzett kegyelméből Balogh Ferenc főadószedő is megörvendeztetné őket.

472.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 85. tétel. Csak az aláírás autográf. Tekintetes Nemzetes Redei Pal Uramnak &c. Nekem kedves jo akaro Sogor Uramnak adassek.

3. *A mi az en Becsben valo menetelemet nezi* — Bethlen majd csak egy év múlva indul fel Bécsbe.

473.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Csak az aláírás autográf. Nemzetes Vitezleö Zajzon Samuel Uramhoz Protestatio.

474.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf, autográf javításokkal. Cn.

4. *az Bedelei Pap ket penz le tételejert* — Mohácsi István levele — Torda, 1701. ápr. 22. — megvilágítja ezt az utalást: „Meltosagos uram Ngodnak irhatom a cirkalo birok dolgat kivalt a Lupsaiak arant, nekiek valoban rosszul vagyon, mivel amint a Bedelei Pap a ket penzt le tette hogy a tolvajt a biro meg fogja, a biro meg fogta s nem a varmegye Ispanya kezeb*en* vittek hanem Sandorhoz hoztak ugyan Sandor elis boczatotta a Tömlöczből, ezert rajtok kerestek volna flo. 500." (Uo.)
Ugyane napon kelt Tarsoly Gergely levele is: „Az mi pedig a Lupsai dolgot illeti Ngos Vr hogj Ngd*nak* vóltaképpen meg irjam ennyiben vagjon hogy az a lator a mely a Bedelői Templomból a kőnyveket el lopta, ment Lupsára, a Káros pedig eszre vévén hogj oda ment a Falus Birónak két pénzt adott, hogj az latrot fogja meg, de az Falusi biró mind a Latrot mind pedig a két

pénzt a Ngod oda való Ispánnya keziben adta... és immár a két pénzt fel vévén az Falus Biró hogj a Vice Ispán kezihez nem küldötte azért akarnak f 200 rajtok Exequálni." (Uo.)

5. *eggy s. mas mindenféle büntetesek megyen ad flor. 180* — A cirkálók válasza szerint „Az 180 forintot peniglen vér birságért; lopasert hamis hitért és potentiajért itiltük." (Uo.)

40. *mert en mind tudom mint folyt viszsza az Aranyas a Tordai Malomtol fogva Lupsaig* — Utalás arra, hogy ugyanaz a személy állhat e dolgok mögött is, mint aki a tordai malom ügyében ellenfele. Valószínűleg Aporra és Haller Istvánra gondol. A cirkálók gúnyos válasza szerint: „... hogy az Aranyas az Tordai malomtul viszá foly Lupsáigh; mi azon semit érteni nem tudunk, nem érkezvén csekély elménk afféle nagj értelmü dolgok visgálására" (Uo.)

475.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Cn.
Bethlen Önéletírásában is felháborodva rögzíti az 1701-es cirkálás történetét: „Anno 1701. a békességes üdőben szokott cirkálást rendelék mind vármegyén és székelységen, mely ellen a szegénység nagy igájára nézve sokat szólottunk, én Sárosival. Hiszen másként is büntethetni a bűnt. En Rabutint is kértem, dehortálja, de tudtomra semmit sem cselekedett. Gróf Seau bizony sokat intette, sőt a státusok közé bé is jött és erős propositiót, protestatiót tett, hogy a dohányért és verébfejekért vont pénzt adják vissza a szegénységnek, mert az felmégyen 80, 000 forintra, de bizony semmit sem használt." (II. 77.) Ugyanitt említi, általánosságban, de a levelek alapján felismerhető, hogy önmagára is gondol ezt írván: „Ha kik az articulus szerént magok megcirkálták is jószágokat, semmit sem használt."

476.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf; a levelet három kéz írta, s Bethlen kezétől származó beszúrásokat is tartalmaz. A megszólítás fölött Bethlen kezével: „Ispan Janos Lupsai Biram Instructioja", más kézzel: „Lupsai dologrol a Czirkálás iránt Anno 1701. Die 23/24 Aprilis"

10. *ha ugyan mégis akarnak cselekedni, a kardat félig vonyd ki, s mond meg hogy Groff Bethlen Miklos Repulsiot tétet kgltek ellen* — A végrehajtás erőszakos visszaverése, megakadályozása a Hármaskönyv Part. 2. Tit. 74. szerint „meztelen szablyával vagy a hüvelyéből kihúzott kardnak felmutatásával" történik a magyar jogszokás szerint. (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 349.)

477.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Nem autográf. A „Thordavármegyében exmittáltatott Czirkalo Birak" aug. 26-án kelt levelének hátlapjára írt válasz.

13. *mind az én, s mind a más jámborok Joszágán a Dohanyért, és verébfőjért vőtt* — Az 1688-as radnóti országgyűlés hozta azt a végezést, miszerint a dohányzó jobbágy 200 ft-tal büntethető. Ugyanez a gyűlés évi 50 verébfej beszolgáltatását tette kötelezővé. Ha ezt elmulasztja a jobbágy, 12 ft vagy kemény pálcázás a büntetése.

478.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Csak az aláírás autográf, valamint a jelzett beszúrás. Mint a 479. sz. levélből kiderül, a Borgóra küldött Zöldi Ádám a címzett.

25. *Repulsiot kell tenni, az executio ellen kardnak félig valo ki vonásaval* – L. a 476. sz. levél jegyzetét.
A cirkálás miatt a gubernátorral is összevész Bethlen, éppen az itt közölt 478—479 sz. levelekben írtakra hivatkozva. Amikor Sárosi és Bethlen sokallja a szegénységre kirótt sarcot, „A gubernátor maga mentségére attestatiót hozatott a Doboka vármegyei tisztektől, hogy csak 400 forintra ment. Én mondám: Kész vagyok per inquisitionem megbizonyítani, hogy csak az egy Borgón is többet vontak annál. Öszveszólalkozánk felette." (Ö. II. 77.)

479.

Lelőhelye: OL P 1952, 4. cs. Autográf fogalmazvány. Cn. A Dobokában cirkáló bíráknak írhatta.

3. *Mivel Borgorol* — Zöldi e levele 1701. ápr. 26-án kelt. Benne felsorolja, hogy a cirkálók mennyit kérnek a vétkesektől; a vérontóktól a paráznákig. „A Dohanyosokon 3.—3. horgast mindenikenn; En bizony Ngs Vr*am* eleget veszekettem vellek, meg montam hogj Ngd ott Sz*ent* Miklosonnis ugj Correspondealt Gubernator Urammal hogj leg alabb a' Dohanyert sohult se vegj*enek* semmitis; Arra azt felelék, ha mindenfelit el engedis a' Gubernator nem bánnyák." (OL P 1952, 3. cs.)

480.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. Illustrissimi D. Comitis Nicolaj Bethlen. Albae Juliae. ddo2^{dae} May 1707. [!] A másoló valószínűleg 1701 helyett írt 1707-et! E levél után következik a protocollumban a városi rendeknek Bethlenhez máj. 22-én Técsőről írott tanácskérő levele, majd az arra adott — itt is közölt — jún. 2-i Bethlen Miklós-válasz. Mindegyik 1707-es dátummal, azonban semmi jel nem mutat arra, hogy ez évben börtönét elhagyva Gyulafehérvárról levelezhetett volna!

481.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. A levélzáró formula autográf. Nemes Maramoros Varmegje Betsületes Tiszteinek es Szabatsagal elö felső közep es also Rendeinek &c. Joakaro Uraim*nak* Atyamfiai*nak* Baratim*nak* adassek.

482.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. E levél válasz a városi rendek Técsőről máj. 22-én írt tanácskérő levelére. A dátum itt is 1707, amit legvalószínűbben 1701-re javíthatunk.

483.

Lelőhelye: OL P 108, 301. cs. Fasc. S. Aláírás autográf. Az ö Felséghe Tablajahoz Bizadalmas Instantiaja Groff Bethlen Miklos*nak*

484.

Lelőhelye: OL P 1961, 6. cs. 9. tétel. Javítások és az aláírás autográf. A Melt*osagos* Regium Guberniumhoz Bizadal*mas* Instantiaja *Groff* Bethlen Miklos*nak* A*nno* 1701. ult*ima* Junÿ

485.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Az aláíráshoz tartozó szövegrész autográf. Ad Sacratissimam Caesaream Regiamq*ue* Majestatem Dominum Dominum sibi Clementissimum Benignissimum Humillimum Memoriale Introscripti Comitis Nicolai de Bethlen Cancellarÿ Transylvanici.
[A beadvány kivonata:]
Kéri a címzettet, hogy szerezzen érvényt 1698. ápr. 2-án az erdélyi guberniumhoz intézett parancsának, melyben a tordai malmot számára visszaítélte. A malom még mindig nincs az ő tulajdonában, bár a gubernium 1700. júl. 8-án azt a bitorlók kezéből kivette, és a malmosok 1697-es tordai perében hozott ítéletet a tábla törvénytelennek nyilvánította, a malom jelenleg is a gubernium rendelkezése alatt áll. Kéri, hogy a császár szerezzen érvényt döntésének.

486.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Az utolsó bekezdés autográf. A megszólítás felett saját kézzel: „Mogni Ur*amnak*. 23. July. 1701."
[A levél kivonata:]
A radnóti javak ügye sok év óta húzódván, most visszaküldték a császárhoz, újabb döntés végett. Kéri a címzettet, hogy a jelen sorokat átadó Tarczali Zsigmond révén tájékozódjék bővebben az ügy felől, és vegye pártfogásába a dolgot. A református főjegyző kinevezése ügyében a gubernium indoklás és konkrét javaslat nélkül tett fölterjesztést. Ezért ő külön felterjesztésben a kinevezésre Simonfi Mihályt a császár erdélyi pénzügyigazgatóját javasolta az udvarnak. Indok: az utóbbi tizenöt évben szinte mindenki meghalt Erdélyben, aki értett a peres ügyintézéshez, nem maradt más, csak Sárosi János főjegyző, aki maga is öreg, az ügyvédek közül Gálfalvi Gergely, aki egy szerencsétlenség következtében halálán van, meg Simonfi Mihály. Emiatt a peres ügyek intézésében teljes a felfordulás. Megoldásul Simonfi kinevezését javasolja. Magánérdekeit tekintve javasolhatna másokat is, például Nagy Pált, aki szintén jó jogász, barátja, tisztelője és kliense, valamint Pernyeszi Zsigmondot, felesége apjának édes fivérét, aki szűkös anyagi viszonyok között él, kiváló lelkiismeretű és erkölcsű ember, akit támogatnia illenék, de a közérdekre való tekintettel mégis Simonfit javasolja, a jogi eljárás és a hivatalos stílus ismerete miatt. Ennek előléptetése számára kellemetlen lesz, mert főjegyző lévén nem lehet többé ügyvédje saját pereiben. Utódául a pénzügyigazgatóságban Patkós Jánost javasolja, akit a gondnokok közül Simonfi és Süketfalvi után a legtöbbre tartanak. Kéri a címzett pártfogását és biztosítja viszontszolgálatairól.

487.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1 tétel. Nem autográf. Cn. A 477. sz. levél jelzi, hogy ennek címzettje Tarczali Zsigmond.

24. *A Fiamnak Aichpichl Urnak még tavaly meg igértem* — Aichpichl Károly Theobaldhoz fűződő kapcsolatát így jellemzi Önéletírásában Bethlen: „Az volt jobb, aki vendégelhette; ajándékozták is némelyek, én ugyan akkor nem, noha Radnótot erősen hazudta nékem ekkor is, és erővel apjának fogada, hanem azután anno 1702. felránta rajtam Radnótért 500 tallért. Ehhez hasonló, mindkét féltől és akárkitől, még az ördögtől, koldustól is ajándékot vevő zsobrák embert sohasem láttam. Eb vagy ördög fia, légyen azé is, nem enyim." (II. 38.)

87. *Tavonath Uram irant énnékem Scrupulusom vagjon, sok maga ajanlással volt, de miolta ki ment énnékem nem hogj magatol irt volna, seőt kettszeri levelemre sem teőtt választ* — Thavonat jellemzése sem kedvezőbb az Önéletírásban; ugyanakkor idézi a levélben írtakat: „Erdélyből kijövén, ha irtam néki, soha választ nem tett; én is osztán odahagyám, mint olyan tökéletlen, embertelen, rossz embert, holott amíg Erdélyben volt, senkivel annyit nem sincerizált és senkinek a császár szolgálatjában annyi tanácsát, hasznát nem vette, mint énnékem; maga is megvallotta." (Ö. II. 37.)

488.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Nem autográf. Cn.

5. *kikről mit irtam en Magni es Groff Seeau Uramnak pro directione et assistentia el kultem knek* — A 486. sz. levélre utal itt szerzője.

489.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf fogalmazvány. Cn.

[A levél kivonata:]

Emlékezhetnek még, de az erdélyi udvari kancellária irattárából pontosabban is megtudhatják, hogy a császár egy szerződés alkalmával, amit 1696-ban a Thököly-nővérekkel kötött, neki engedte a Thököly-birtokoknak azt a részét, ami egykor Zólyomi Miklós báró és Thököly Imre gróf hűtlensége folytán az erdélyi kincstárra szállt, és addig császári jog alatt állt. Ajánlatosnak tartaná, ha a Kamara egy bizottság útján megvizsgálná, mire jutott a császári kegy, mekkora károk származnak mind őrá, mind a Kamarára, és hogy mit kell tenni ez ügyben. A maga részéről mindent elkövet, a javasolt eljárást mellékletben ismerteti.

490.

Lelőhelye: OL F 46, 241/1701. A levélzáró formula autográf. Cn.

9. *mint hogj az én tudtamra a Partiumban a Fejdelmek idejebennis a Dézmát Arendával nem szokták volt fel váltani* — A témát azért érinti a levélíró, mert a Kraszna és Közép-Szolnok megyei dézsmát a váradi püspök akarja felszedetni. Milyen jogon és mi a teendő? Erre a kérdésre válaszol még — ugyanezen jelzet alatt — Sárosi János, Haller István, Apor István és Konrád Sámuel is.

15. *Aprobata Constit. Par: 3. Tit: 4 Articulo 7.* — „A partiumbéli vármegyék is azon egy birodalom, törvény és szabadság alatt lévén, bizonyos commissariusok által dézmájok dolgából arenda fizetésre rendeltessenek, de ugy, hogy ha a fejedelmek ugy itélik hasznosabbnak lenni, mind a fiscus és végházak szükségeire; melyeknek megvizsgálására az országnak gyülése nélkül is vigore praesentis articuli commissariusokat exmittálhassanak és azok által igazságosan informatiót vévén, az arendáknak ellimitálása és bizonyos helybe való állatása, communi regnicolarum consensu legyen. Mindazonáltal, medio tempore, mig az az igazitás processusba vétetnék, a szegénységnek könnyebbségéért, a mely patronusok jobbágyoknak fárasztását akarják eltávoztatni; czédulát vévén a dézmástól a fiscus számára jutott akármi féle dézmabéli accidentiákról, akár honnét tehessék szerit, csak administrálják igazán, ne kényszerittesse bátor a szegénységet annak meszszünnen való bevitelére; csakhogy a dézmások is reá vigyázzanak, hasonlót és ne aljosabbat administráljanak. A mely jószágból álló szabadosok, drabantok s egyéb udvarbéli szolgák, eleitől fogva fiscusnak dézmával nem tartoztak, ne sanczoltassák a dézmások is." (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 76.)

491.

Lelőhelye: OL P 1961, 6. cs. 9. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Az Erdélyi Meltosagos Regium Guberniumhoz Bizadalmas Requisitioja Groff Bethlen Miklosnak

A gubernium szept. 23-i válaszát Olasz Mihály titkár fogalmazta meg: „Mivel eo Kegyelme az Eo Felségének küldöt memorialissaban lattatik az Guberniumott vadolni, hogy az malom dolgat nem determinalta ki Kezenel maradgyon, kit lát Isten, s-tudgya maga az Gubernium mi okokra nezve cselekedte, de mivel hogy ő Klme offensaianak tartya azon igyekezetit is az Guberniumnak, mint hogy eo Felsege az egesz Guberniumnak Klssen paranczol, es most harom Tanats heja, ahoz kepest mi hellyen leg elsőb alkalmatossaggal pleno numero Conflual a Gubernium, minden bizonnyal itiletet teszen in realitate restitutionis kinek kellessek kezehez adatni; Interim szeretettel s-atyafisagosson inti ö kkt ollyan extraordinaria és Haza Törvenye ellen valo praxist es mediumot kikről emlékezik memorialissaban az alatis kerüllyön és tavosztasson el, mivel az nem sokara meg leszen, az alat pedig Eo Felségenek Kls Decretumara alazatosson valaszt tészen." (Uo.)

492.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 85. tétel. Nem autográf. Cn.

493.

Lelőhelye: OL F 46, 222/1701. A levélzáró formula autográf. Cn.

494.

Lelőhelye: OL B 2, 5/1702. A levélzáró formula és az utóirat autográf.

13. *az Kolosvári Unitarius Püspők* — 1692-től Almási Gergely Mihály látta el ezt a hivatalt.

495.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. A megszólítás fölött: „G. Szepesi Camaranak. &c."

[A levél fordítása:]

Kitűnő, Tekintetes, Nagyságos, Nemes Uraim, Tisztelt és Nagyrabecsült Uraim!

Él még nevezett Uraságtok emlékezetében, hogy az elmúlt ősszel felkészítettem és odaküldtem megbízottaimat, mégpedig nemes Darvai Ferenc urat, Máramaros megye esküdt jegyzőjét, és Farkas Zsigmond ügyvivőt, emberemet, a kapi-csengeri birtokok ügyében, de akkor nevezett Uraságtok a szüret körül foglalatoskodott és buzgólkodott, így semmit sem tudtak határozni, most tehát megint küldöm meghatalmazottaimat, T. T.-t, kérem hogy ezek szavainak adjanak hitelt, és az óhajtott döntéssel küldjék vissza hozzám őket, engem Kitűnőségtek minden viszontszolgálatra hajlandó és kész szolgájává téve. Ezzel kívánván Kitűnőségteknek boldog új esztendőt, maradok Kitűnő, Tekintetes, Nagyságos és Nemes Uraságtoknak...

496.

Lelőhelye: OL P 1956, 3. cs. Nem autográf. Cn.

34. *szegenyli szabasu* — Azaz: szégyenli.

497.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. A megszólítás fölött: „Tavonat Uram*nak*."

[A levél fordítása:]

Kitűnő Báró Ur, Tisztelt és Nagyrabecsült Uram!

Mivel Kitűnőséged irántam tanúsított nagy embersége, a hosszú hónapok alatti gyakori találkozás, a fontos ügyek tárgyalása közben tapasztalt józansága és hozzám való bizodalma az írás rövidre fogását ajánlja, ezért mind a jelen sorok átadóit, úgymint Rédei Lászlót, rokonomat, és Farkas Zsigmondot, jószágigazgatómat, mind pedig általuk a nemes kamara előtt tárgyalandó ügyemet azzal ajánlom Kitűnő Uraságodnak, hogy ami e tekintetben kérésemnek és reményeimnek megfelel, azt mindenestül bölcsességére, tekintélyére, irántam való jóindulatára bízom készségesen. Hasonlóképpen kötelezem magam érdemeinek és személyének őszinte és páratlan tiszteletére, minden lehető szolgálatra és hálaadásra, és maradok Kitűnő Uraságodnak szolgája és lekötelezett tisztelője

Bethlen Miklós gróf

A címzett volt a szepesi kamara elnöke. A levélhez l. a 498. számút is.

498.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf fogalmazvány, illetve más kéztől eredő másolat együtt. A fogalmazványon a dátum a megszólítás fölött is szerepel, az aláírás pedig elkenődött. Cn.
[A levél fordítása:]
Nemes Kamara, Tisztelt, Nagyrabecsült, Tekintetes Uraim!
Hogy körülbelül 10 évvel ezelőtt Sulyok János Ferenc és György birtokait miképpen vásároltam meg a Nemes Kamarától, és hogy egypár veletei jobbágy, bár az általános szerződésbe és az általam fizetett igen magas összegbe belefoglaltatott, akkor mégsem jutott birtokomba, hasonlóképpen, hogy feleségemnek Rédei Júlia grófnőnek, mint a néhai Pernyeszi Gábor Mária nevű leányától való leányunokájának mind a már korábban megvásárolt, mind a most megvásárolandó csaholyi birtokokra ősi és igaz címen való igényjogosultsága kétségbevonhatatlan, ugyanilyen világosan mutatkozik meg az is, hogy a Prépostvári, Telegdi, Pernyeszi, Kapi és Sulyok családokat e birtokok teljessége és valamelyikük kihalása esetén kölcsönös utódlása is megillette, és ha a mostani idők körülményei mást nem parancsoltak volna, e birtokok visszaszerzését a Nemes Kamara méltányosságából és igazságszeretetéből pénz nélkül is remélni lehetne. Méltóztassék, Nemes Kamara, a jelen beadvány kézbesítőitől, kedves rokonomtól, a nemes és nemzetes Rédei László úrtól, és megbízottamtól, Farkas Zsigmondtól, magyarországi birtokaim gondnokától minderről bővebben tájékozódni, és egyúttal kegyelmesen azzal válaszolni, hogy ettől és a méltányosságtól indíttatva a Veletén korábban megvásárolt, de mindeddig nagy káromra visszatartott porták is átadassanak nekem, meg az új szerződésünkbe foglalt csaholyi birtokokat illetően is, melyek most vagy ténylegesen a kamara kezén vannak, vagy ugyanezen nemes kamara által ennek vagy annak eladattak, elzálogosíttattak, lehessen olyan megegyezést kötni, hogy ne kényteleníttessünk a mértéktelenül magas ár miatt visszariadni a vásárlástól, vagy arról egészen lemondani, vagy a törvény segítségéhez meg a kegyelmes és felséges király kegyéhez folyamodni; mindazáltal e megegyezés bármiféle kimenetele esetén is őreá támaszkodunk, mint a hajótörötteknek viharban menedéket nyújtó sziklára, és míg neki örök hűségre és alázatra, addig a Nemes Kamarának minden lehető szolgálatra és engedelmességre kötelezem magam mindenképpen, és maradok a Nemes Kamara tisztelendő és nagyra becsült urainak alázatos és lekötelezett szolgája

Bethlen Miklós gróf

499.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Bethlen levelének másolata Máramaros vármegye protocollumában. „Ejusdem D. Comitis Nicolai Bethlen. Fejérvár dd° 24^{tae} Januarÿ 1702."

500.

Lelőhelye: OL P 1961, 6. cs. 9. tétel. Autográf. A Meltosagos Guberniumhoz Bizodalmas Instantiaja *Groff* Bethlen Miklosnak 18. Febr*uary* 1702. Ugyanitt: „A*nno* 1702. die. 24. Januarii adttam volt a Decretummal eggyűtt bé eggy Memorialet a Guberniumnak, de az el veszett a Guberniumban vagy Cancellariann, en nem tudom."
A gubernium még ugyanezen a napon válaszol, mondván, ha ők nem adatják Bethlen

kezébe a malmot, megteszi azt Rabutin generális, ezért: „Minékünk azért kelletvén az ö Felsége parancsolattyának alázatossággal éngedelmeskednünk; Az Malmot azért ő kglmének Groff Bethlen Miklos Atyánk fianak, az ő Felsége Parancsolattya szerint kezéhez adattjuk; Az ő Felsége tovabba valo kgls Dispo*siti*ojaig.
Miért pedigh eddiglen való ő Felsége Parantsolatinak effectumban valo vétele haladot, azt ő Felsége kglssen meg értheti. Az proventus ab eo Tempore, hogy seqvestrum alat vólt, mivel hogy nem judicialiter, hanem az ő Felsége Parantsolattyára adatott viszsza, tehat oszollyék két fele, hogy valamikor judicialiter meg itilhetik ki kezénél maradgjon az Malom usque ad Decisionem Causae, redundallyon annak az félnek, az Reditusis." (OL F 46, 532/1702.)
Bár a kancellár önéletírásában gyakran bírál másokat, hogy az udvar jogorvoslását kérve maguk teremtettek precedenst a belügyeikbe való beavatkozásra, túlzásában is jogos Cserei ítélete őróla: a malomért való veszekedésével legnagyobb politikai műve, a diploma ellen vétett. (Vö. KAZINCZY, 282. has.)

501.

Lelőhelye: OL B 2, 110/1702. Az aláírás autográf.

20. *irt Szasz Janos Uram egj Calepinust* — Calepinus soknyelvű, óriási terjedelmű szótárára történő ironikus utalásával azért fordul Szász János ellen, mert — ahogy Cserei Mihály feljegyezte — az ekkor folyó országgyűlésen a három natio között nagy viták dúltak az adózásról: „Szász János szebeni királybiró mind azon practicálódott, sok projectumokot irván mind az udvarban, mind az országnak, mind a generálnak" — hogy nem lévén háború, a székelyek is adózzanak. (Vö. KAZINCZY, 304. has.)

502.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Csak az aláírás autográf. Nemzetes Demes Janos Deak N*agy* Enyedi Tisztarto Ur*nak*, &c nekem Joakaro Ur*amnak* baratom*nak* adassek.

10. *Patai Danielnek az en szolgamnak vagyon eggj Eöttse ott az Collegiumban Utens formaban* — Patai György — akinek nevét Zilahi János legációs leveléből ismerjük. A levélbéli említése is valószínűsíti, hogy az 1692-es, címzés nélkül fennmaradt legációs levél Bethlen Miklóshoz íródott. (Vö. Zilahi János legációs levele Bethlen Miklóshoz (?) 1692-ből. In: Acta Historiae Litterarum Hungaricarum IX. 103—105.) Az elutazás előtti intézkedést kell látnunk Bethlen levelében, ugyanis 1702. júl. 28-án indul Bécsbe, ahol majd fél évig tartózkodik.

503.

Lelőhelye: OL F 46, 564/1702. A címzés kivételével autográf. Méltoságos Erdélyi Gubernator Groff Lossonczi Bánfi György Uram*nak* &c Nékem kedves bizadal*mas* Joakaro Uram*nak* ö kg*nek* adassék

504.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf, kivéve a címzést. Ad Excelsam in Negotio Boni *Radnot* Delegati Judici*um* Demissa Insta*ntia* Introscr*ipti* Com*itis* Nicolai de B*ethlen* Viennae 1 7br*is* A*nno* 1702.
[A levél kivonata:]
Hallotta, hogy Apafi fejedelem úr Radnót dolgában egyezkedni akar a bírósággal vagy a Kamarával, de mert ez a szent király szavaival és az ő adományosainak javával ellenkezik, mint a csatolt másolat tanúsítja, a bíróság bölcsességéhez és jóindulatához folyamodik.

505.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Autográf. Cn. Rajta Bethlen saját kezű megjegyzése: „Comes*nek* tsak eggyet. Baro*nak* kettőt kell irni."
A levél címzettjét nem tudom azonosítani minden kétséget kizáróan, felmerülhet esetleg Breuner Siegfried Kristóf neve. A dátuma közelítően meghatározható a 12 évvel korábban Kassán történtekre való utalásból, s közvetlenül Bethlen Bécsbe érkezése után íródhatott, még az érdemi tárgyalások előtt.

506.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 381. Csak az aláírás autográf.
Közölve: KONCZ, 1895/b 340. Bár a közlő Veszprémi Istvánt jelöli meg címzettként, a levél a consistoriumnak íródhatott.

35. *nem kellene nékűnk még a Vizbe őlni magunkat mint az AEsopus Nyulai* — Utalás a nyulakról és békákról szóló mesére: Összegyűlnek a nyulak, és elkezdenek panaszkodni nyomorú voltukról, hogy mind az ember, mind az ebek és minden egyéb állatok halálig kergetik őket. Jobb is volna nekik meghalni, mintsem ilyen nyomorúságban élni, mondják, s elhatározzák, hogy mindannyian a tóba ugranak. Amikor azonban az öngyilkos nyúlsereget a parton a békák meglátták, előttük a vízbe ugrottak rémületükben. Mikor ezt a nyulak vezére meglátta, megállapította, hogy meg kell változtatni szándékukat: nincs még veszve minden, hiszen vannak olyan állatok, amelyek még tőlük is félnek. (Vö. PESTI, 83. sz. mese.)

43. *Borbándot magam hozám elé* — A katolikusok 1702-ben elfoglalták a reformátusok borbándi templomát. „Mennyi fáradság, búsulás és bosszankodásom volt ugyanekkor a fejérvári schola kerti, borbándi templom és egyéb religiosa controversiák miatt..." (Ö. II. 84.)

56. *Non aestas est laeta diu, componite Nidos.* — Az Önéletírás I. 165. oldalán szintén használja ezt a mondást. Valószínűleg az Aestas non semper fuerit (pueri) componite nidos. — Hesiodos-citátum variánsa, melyet Kisviczay „Bizony nem mindenkor, de csak idejénkor járhatsz a' pap sajtyára." — közmondással fordít. (Kisviczay Péter: Seloctoria adagia. Bártfa, 1713. 14.)

58. *amaz Vers gjakrann jut eszembe Sex Sanctus postea non sis* — Nem tudom azonosítani.

72. *A Brandeburgus ki most Prussiai királynak neveztetik* — III. Frigyes, brandenburgi választófejedelem, aki 1701-től I. Frigyes néven volt porosz király.

507.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 377. Autográf. Cn.

13. *hogy felejtette kgd el a Brandenburgus Elector nagy gratiajat* — Vö. a 495. sz. levéllel és jegyzetével.

17. *Domine Comes de Vidafalva* — Vida István tordai nemes id. Teleki Mihály és a kor kedvelt tréfacsinálója, mókamestere. Utalással e tulajdonságokkal ruházza fel Teleki Lászlót a levélíró.

20. *tapaszsza a fejét eő Porsága* — Valószínűleg szójáték Apor nevével; utalva alacsony származására, valamint por és féreg voltára.

23. *A Duka Vayda penze dolgábol irja a Felesegem... hogy tsak a Teleki Sandor matkasaga gatolta* — Ez évben ismét előveszik az ügyet, mert a vajda örökösei ismételten követelik az elvett értékeket. A tanácsurak azt a határozatot hozták: „A Duca vajda pénzét fizesse meg a Teleki familia, annak utána keressen társakat maga mellé, akik részesedtek azon Duca vajda javaiban." (IORGA, II. 129. A 9. sz. jegyzetében közli: TEMESI.) Valóban az a hír járta, sőt, a Teleki család is úgy vélte, hogy Bethlen azért vette pártfogásába a családot ez ügyben, mert lányát eljegyezni készült Teleki Sándor. Apor mellett a rokon Bánffy György üldözte a Teleki famíliát a legjobban, „egyik az nagyobb oka az volt, hogy testvéröcsém T. Sándor jegyzette akkor el az erdélyi cancellárius gróf Bethlen Miklós hajadon leányát, nem penig azt, az kit ő akart. Mivel az atyja Bánffi Dénes halálában gróf Bethlen Miklóst részesnek tartotta és míg élt, örökké egyik az másik alá áskált, sőt gróf Bethlen Miklós is, valameddig az leányát az megírt öcsém nem jegyzette el, ő is persequált bennünket." (TEMESI, 19.)

508.

Lelőhelye: Erdélyi Múzeum lt. Kolozsvár, Mikó—Rhédey cs. lt. 47. doboz. A levélzáró formula *attyafia* szavától autográf. Tekéntetes Nemzetes Rhedei Paal Uramnak &c., nekem jó akaró uramnak, sógoromnak ökegyelmének adassék. Erdő Szent György. (A levél másolatát Benda Kálmán készítette romániai kutatásai során; szívességét — amellyel e kötet rendelkezésére bocsátotta kéziratát — itt köszönöm meg.)

509.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 378. Csak az aláírás autográf. Illustrissimo Comiti Domino Ladislao Teleki de Szék &c. Domino Affini, Mihi Observandissimo Confidentissimo Gernyeszeg.

5. *a Cardinalist visitaltam* — Azaz Kollonich Lipótot.

7. *proponalta a Duka Vajda pénze dolgát Groff Apor Uram* — L. a 507. sz. levelet és jegyzetét.

510.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 379. Az aláírás és az utóirat autográf. Illustrissimo Domino Comiti Michaeli Teleki de Szék, Arcis et Districtus Kövariensis Capitaneo Supremo Domino [...] et Affini mihi observandissimo Kővár

13. *En fundamentaliter irtam Gubernatornak arrol a Duka penzeről* — L. a 507. sz. levél jegyzetét.

511.

Lelőhelye: OL B 2, 222/1702. Az aláírás és az utóirat autográf.
[A levél kivonata:]
Őfelsége jól tudja, mennyi határozatot hozott Bethlen Miklós javára a tordai malom ügyében, hiába. Ez ügyben az ellenfél most hazug információkat adott a császárnak. Kéri, hogy jogtudósok előtt tisztázhassa, vagy amennyiben ügye az erdélyi táblához és onnan a császár elé kerül, személyesen védhesse magát. A császár tájékozódjék Rabutin révén a dolog állásáról. Eredménye: I. Lipót levele 1701. nov. 29-ről Rabutinnak: „de Restitutione Molae Tordensis" (OL P 1956, Missiles, 2. cs.)

512.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. A levél köszönettel vett másolatát Esze Tamás juttatta el hozzám. Csak az aláírás autográf. Ad Sacram Caesaream Regiamque Majestatem Dominum Dominum Clementissimum Benignissimum Humillimum Memoriale Ratione Commissionis inter Polonos & Comitatus Maramaros. A német kísérő szövegből a dátum: 1702. okt. 17.
[A beadvány kivonata:]
Máramarosi főispánként panaszolja, hogy a máramarosiak és a lengyelek között több éve fennálló ellenségeskedés, ami sok kárral, törvénysértéssel jár, a Máramaroson keresztül Erdélybe és Magyarországba irányuló kereskedelmet is akadályozza. Kéri őfelségét, követei útján keresse meg ez ügyben a lengyel királyt. Az parancsolja meg alattvalóinak, hogy tartózkodjanak az erőszakoskodásoktól. Sztri-ben vagy Szkolyán állítsanak fel császári és lengyel megbízottakból egy különbizottságot, mely a máramarosiak és lengyelek között felmerülő problémákat gyorsan elintézze.

513.

Lelőhelye: OL B 2, 168/1712 [!] Csak az aláírás autográf. Copia Assecurationis de Officio Supremi Capitaneatus Arcis Huszt, & Comitatus in Maramaros pro Comite Michaele Bethlen." (1702. okt. 20.)
Önéletírásában e bécsi útja céljai között említi Bethlen „hogy fiaimat Mihályt és Józsefet máramarosi tiszt és jószágban megerősítsem." (II. 86.)
[A levél fordítása:]
Szent Császári és Királyi Felség, Kegyelmes és Jóságos Uram!
Mivel Szent Császári és Királyi Felségednek mind 1698-ban, mind a legutóbbi kegyelmes kihallgatás alkalmával úgy tetszett, hogy méltatlan személyemet azzal vigasztalja, a már korábban is mutatott kegyelmét a jövőben tettekkel fogja kifejezni, ezért e jóindulatra támaszkodva alázatosan kérem, hogy kegyét a következőképpen váltsa valóra.
Az E melléklet tanúsága szerint Felséged 1696-ban legkegyelmesebben úgy döntött, hogy halálom vagy lemondásom esetén Máramaros megye főispánságának és a huszti kapitányságnak hivatalát fiamnak, Bethlen Mihálynak adja. Alázatosan kérek ennek kihirdetésére utasítást az erdélyi udvari kancellária részére. Ugyanis előrehaladott korom és utolsó órám bizonytalansága lemondásra int engem, elsősorban pedig az, hogy Felséged erdélyi szolgálata jelenlétemet gyakran szükségesebbé teszi másutt is, ezért akadályozza a megyében. Mivel azonban harmincadik évében járó említett fiam ingatag egészségi állapota gyakran rémít és szomorít, alázatosan kérem Felségedet, méltóztassék e kegyét másik fiamra, Józsefre kiterjeszteni, hogy Mihály halála esetén

József követhesse őt. Igy vénségem Felséged által a legnagyobb mértékben megvigasztalva száll a sírba. Isten áldja meg Császári-Királyi Felségednek mind felséges személyét, mind családját örökké e jótéteményért.
Szent Császári és Királyi Felséged legalázatosabb és legengedelmesebb alattvalója és szolgája

Bethlen Miklós gróf

514.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 380. A levélzáró formula autográf. Meltosagos Groff Szeki Teleki Mihally es Laszlo Urameknak. Bizodalmas Sogor Uraimnak eö kglmeknek adassek Krakko. Fejervar.

4. *Az Duka Vajda pénze iránt mar kgltk csendesek lehet* — Bethlen valóban mindent megmozgat a Teleki család érdekében: Teleki Sándor — leendő veje, aki ekkor vele együtt Bécsben tartózkodik — írja anyjának, Vér Juditnak 1702. okt. 7-én. „... en az Ur oktatásából az mit el kővethetek el kővetek és semmi rajtunk el nem mulik az Ur bizony szivessen rajta van meg jarom azon leszek elsőben ha csak magais irjon az Generalisnak ne siessen az executioval, Az Cardinalishoz es tobbekhezis el mégjek, az Ur pedig az Generalisnak néhany versel irt az mi dolgunkrol az Generalis reponalt, ma is irt az Ur bőven csak az Generalis körül forgolodgjanak az atyafiai eő Kglk gjakorta". (OL P 659, 7. cs. 231.)

6. *Az mi az kgltk három kivánságát illeti* — A bécsi követség egyik célja az volt, „hogy Telekiék, László által tett hosszú haszontalan sollicitatiójokat segítsem" (Ö. II. 86.)

515.

Lelőhelye: OL P 659, 11. cs. 288/b. Autográf, a címzés más kéztől származik. Nehai Meltosagos Ur Szeki Teleki Mihally Uram meg hagyot özvegyenek Tekentetes Nemzetes Veer Judith Aszszonynak Nekem betsüllettel valo Jo akaro Sogor es Komam Aszszonynak eo kgnek adassek *Gernyeszeg*.

3. *A Leanyomot ha Isten le viszen, vagy Januarius, vagy Februariusba megh adom* — Teleki Sándor és Bethlen Júlia kézfogója 1702 telének végén volt Fehérvárott, lakodalmuk pedig 1703. márc. 6-a körül. (Vö. Ö. II. 80., illetve 106.)

7. *A Duka penze dolga io rendbe vagyon Kgytek aránt* — L. a 507—511. sz. leveleket.

516.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Aláírása autográf. Nemes Maramoros Varmegye Becsulletes Rendeinek Vice Ispánnya, Assessor, és Notarius Uraimeknak &c nékem jo akaro Uraimnak Atyamfiainak Baratimnak adassék Maramorus

517.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Másolat. „Bethlen Miklos Joseff Tsászárnak bé adot 12. Consideratioji, és egjszersmind Bucsuzása."

2. *Olim Artaxerxi* — Bethlen Plutarchos Artaxerxész-életrajzából ismeri ezt az anekdotát, a Plutarchos és Erasmus nyomán dolgozó Lethenyei János is felvette művébe. (LETHENYEI, 213.) A képpel a máig ismeretlen, Penetralia Transylvaniae c. tervezetére utal Bethlen.

62. *ut instar Mytridatis* — Mithridates Eupator pontusi királyról azt állították, hogy 22 nyelven beszélt, és minden alattvalójával annak saját anyanyelvén próbálta magát megértetni.

76. *imitetur Vestra Maiestas illum Principem qui se consilia a Mortuis capere, quam a vivis, malle dicebat, Libri illi sunt* — Alphonsus királyról jegyezték fel, hogy tanácsosai a könyvek voltak: „Optimos consiliarios esse mortuis dicebat, libros, videlicet designans, a quibus sine metu, sine gratia, quae nosse cuperet fideliter audiret." — De dictis et factis Alphonsi regis Aragonum et Neapolis libri quatuor Antonii Panormitae... Editae studio *Davidis Chytraei*. Wittenberg, 1585. 3. 63. — Idézve: KOVÁCS—KULCSÁR, 345., 422., 598.

150. *et quibus olim Vates dixit* — Vergilius: Aeneis 6. 851--853.

tu regere imperio populos, Romane, memento,
(hae tibi erunt artes), pacique imponere morem,
parcere subiectis et debellare superbos!

158. *Illi ergo Fabiano* — Vergilius: Aeneis 6. 845—846.

quo fessum rapitis, Fabii? tu Maximus ille es,
unus qui nobis cunctando restitues rem?

[A beadvány fordítása:]
Szentséges Király, Uralkodó, Legkegyelmesebb Úr!
Hajdan egy szegény paraszt jubileumi ajándékul vizet kínált Artaxerxesnek, amit a közeli folyóból merített; a nagy király nem volt ment a hibáktól, volt egyéb itala, szolgái sem hiányoztak, a víz pedig, melyből a paraszt merített, közel volt, a paraszti korsónál tisztább is akadt a királynál, talán szomjas sem volt, mert arról nem beszélnek, hogy a vizet megitta volna; bárhogy is történt, kedves volt a királynak a paraszt ajándéka, mert királyi mértékével nem az ajándékot, hanem az ajándékozó őszinte szándékát mérlegelte. Néhány nappal ezelőtt én is ilyen ajándékot adtam Diadalmas Felségednek; hitvány és Felségedhez, dicsőségedhez egyáltalán nem méltót, de valóban őszinte, a nimfák forrásához hasonlóan tiszta szívből jövő üdvözletet, amit Felséged nem fog megvetni, mint ahogy dadogásomat máskor is a legkegyesebb türelemmel hallgatta.
Most megint adok egy ilyen vízből való ajándékot, alázatos véleményemet a felséges ház trónjának Erdélyben való megszilárdításáról, és végső, alázatos istenhozzádot mondok a távoli Erdélyből, ahol Felségednek szolgálok, mert 60-as éveimben járok, és tudom, hogy hasonló vagyok a többi halandóhoz. Alázatosan kérem tehát, hogy amilyen szívesen hallgatott engem Felséged, amikor üdvözöltem, ugyanolyan figyelmet tanúsítson, amikor ezt nyugodtan elolvassa, és csak császári atyjával (akinek alázatosan másolatot küldtem) megbeszélve, határoz felőle, akár a jövendő helyeslésére vagy elutasítására bízva marad a királyi észben és irattárban, akár megvalósul a gyakorlatban, akár hallgatásra vagy tűzre szánja is. Egyúttal kérem, higgye el, hogy bár én Felségedet személy szerint gyermekkora óta Cyrusnak tartom, mégsem akarok Xenophonnal vetélkedni, nem irok Cyropoediát vagy pliniusi panegyricusokat, sem Solinus hiú füleket simogató irományaira nem vágyom, éhenkórász poéta sem vagyok, aki verssel keresi kenyerét, hanem a lelkiismeretemen könnyítek, tisztemet tőltöm be, midőn azt, amit a császári atyának feltártam, Felségednek, a fiúnak, a hazámban majdan uralkodó királynak is alázatosan ajánlom, azt, amit ha idejekorán

megtud és a gyakorlatban alkalmaz, dicsőségére és a hazám üdvére válik, ha viszont nem tudja vagy nem veszi figyelembe, a királynak is súlyos gondokat okozhat, Erdélynek pedig pusztulást; mint hű tanácsos, buzgó hazafi a legalázatosabban szeretném erről meggyőzni. *A* betű alatt tehát most alázatosan ajánlom Császári Felséged figyelmébe, nem más céllal, nem, hogy a császárnak alkalmatlanságot okozzak, hanem hogy Felséged megtudja tőlem, és hogy ami a közügyeket illeti, ha egyszer módja nyílik császári atyjával tárgyalni a dologról, a tartományt Felséged jóindulatúan támogassa, ami pedig személyemet illeti, hogy Felséged méltóztassék folytatni, családomra is átörökíteni természettől örökölt atyai jóságát; végezetül pedig csatolok 12 hitvány észrevételt.

1. Amint hogy nagy szerencse a fejedelmekre nézve, ha ismerik barátaik és ellenségeik erőit és szándékát, úgy nem kevésbé szükséges, hogy ismerjék alattvalóikat, és viszont azok is királyaikat. És amennyivel a tartományoknak a király személyétől való távolsága ezt az ismeretet kisebbé és tökéletlenebbé teszi, annyival nehezebben tud a király uralkodni, ezek pedig engedelmeskedni, és manapság e két szerencsétlenségnek Felséged összes tartománya közül Erdély van a leginkább kitéve.

2. A Nap igen magasan áll, arra teremtetett, hogy mindent lásson, de a felhők, ködök, fogyatkozások miatt gyakran nem lát, nem is látszik, hát még a királyok, akik mindig idegen füleket, szemeket használnak, mennyi felhőt, ködöt, fogyatkozást szenvednek a tájékozódásban. Felséged is a királyok egyike, ezért tehát az, ami mindegyikre vonatkozik, Felséged számára is elkerülhetetlen. Ó, ha szabadna kívánnom, hogy Felséged Mytridates módjára megértse valamennyi alattvalója nyelvét, milyen szeretettel öveznék ezért Felségedet ezek!

3. Felséged számára roppant fontosnak tartom tehát, hogy megtalálja a módszert, amellyel a felhőket elűzheti, hogy világosabbá váljék a Nap. Némely fejedelmek ezért olykor álruhát öltve megszemlélték tartományaikat és kikémlelték, bölcsen eligazították és boldogan uralkodtak. Ilyen volt Corvin Mátyás, Magyarország nagy királya, Felséged elődje.

4. De mert ez veszedelmes, jó lenne, ha Felséged nyíltan és biztonságban saját szemével nézné meg, kémlelné ki keleti tartományait, köztük Erdélyt is, és ennek fekvéséből, szomszédságából, belső helyzetéből meg más körülményekből alakíthatná ki királyi ítéletét és véleményét, de ha ezt sem lehet megtenni, kövesse Felséged azt a fejedelmet, aki azt mondta, hogy szívesebben kér tanácsot a holtaktól, mint az élőktől, tudniillik a könyvektől, melyeket, hiszem, Felséged eddig is megkérdezett, méghozzá gyakorta.

5. Méltóztassék Felséged alaposan átvizsgálni a történelemkönyveket, törvényeket, magyar és erdélyi szokásokat, és készíttessen azokról tudós férfiakkal kivonatot vagy rövidítést; és mert én erdélyi vagyok, most Erdély érdekében beszélek, különösképpen méltóztassék Felséged szívébe vésni és elsősorban azt vizsgálni, hogyan állt Erdély dolga ama egész idő alatt, mióta a császári ház viseli Magyarország Koronáját, miképpen szakították el azt a Koronától, miképp birtokolták és tartották azt a törökök, hányszor és hogyan szerezte vissza, vesztette el megint a császári ház, milyen volt Európa arculata minden egyes török háború alatt, milyenek voltak akkor a fejedelmek indokai, helyzete, milyenek erőik, szándékaik, milyen volt a politika, milyen a vallás, milyen szerepet játszott ez vagy az a fejedelem, tartomány a tragédiákban, honnan eredtek az okok, alkalmak, sikerek, célok, és magának Erdély elvesztésének okai, alkalmai, eszközei. És hogy a tárgyhoz, a mi időnkhöz közelítsünk, szorgalmasan tanulmányozza a legutóbbi török háborút, mely Magyarországon vette kezdetét, és felforgatta szinte egész Európát és Ázsiát, és az angolok meg a hollandok félig-meddig fegyvertelen közbenjárásával szakadt félbe nagy nehezen.

6. Hogyan szerezte vissza a legutóbbi háborúban 1690-ben császári atyja a győztes töröktől és Thökölytől részint fegyverrel, részint diplomáciával; hogyan viselte magát e háborúban Erdély, főleg a hatalmasok és főurak, ilyen dolgokban ugyanis az ismeret, a személyek ismerete elengedhetetlen. Miképp bocsátották ki a diplomát, hogyan állították fel a Guberniumot, saját tájékoztatással, és, ami ide tartozik, saját döntésekkel, kétségkívül azzal a céllal, hogy azt, amit Erdély ismételt elveszítése okának tartottak, előre kivédjék.
7. Hogyan őriztetik meg a hűségben és engedelmességben őrséggel, török békével, az említett diplomával, kik és milyen eszközök segítségével; Miképp kormányozzák egyrészt katonai, másrészt politikai tekintetben és gazdaságilag? Hogyan bánik a nemességgel, hogyan a néppel a katonai és a politikai hatalom? Milyen és mennyi háborús terhet hordott évente, és hord most, és elegendő lesz-e ez? Milyen a rend és az igazság a terhek elosztásában? Ugyanígy az adózásban.
8. Mi a három nemzet, saját eltérő kiváltságaival, törvényeivel, szokásaival, mely a három rendet alkotja? És milyen ma ezek között a nemzeti egyetértés vagy viszály? Ugyanígy a régi nemes családok és az új nemesek közti súrlódás a tisztségek tekintetében.
9. Mi a négy bevett vallás? Mi is az az unió, amit őseink az egymástól oly nagyon eltérő vallások, nyelvek és szokások közötti nyugalom megőrzésére alkottak, melyre a nemesek és szabad személyek esküdni szoktak, és hol van e téren manapság baj, zavar?
10. Mi a negyedik, az oláh nemzet, és ennek ötödik, eltűrt, de nem bevett vallása? Mekkora ennek tömege? Milyen közösséget tartanak a rácokkal, moldvaiakkal, oláhokkal és az egész keleti egyházzal, milyen a katolikus vallással színlelt uniója? Milyen ezeknek az embereknek a hűsége, barbársága, babonája és (Isten ments!) lehetséges dühe?
11. Mivel most a császári ház fölött Istennek az a páratlan áldása lebeg, hogy a császári atya ilyen fiúval, Felséged pedig ilyen atyával tud tanácskozni a fontos dolgokról, bőséges császári kegyelemmel felvértezve alázatosan ajánlanom kell, hogy Felségetek tanácsház gyanánt tekintsék saját magukat, Isten legyen az elnök, ajtónállók, kamarások az angyalok, ezek mellett azok a kivonatok és rövidítések, melyekről fentebb, az 5. pontban szóltam, és vessék össze a múltat a jelennel, aztán — olyan szolgákat alkalmazva, amilyen tetszik — méltóztassanak királyi mérlegelésük szerint ítélni a jövőről, ama eszköz szerint: A segítőktől vagy ártóktól meg kell kérni az árat. Ez a szabály Erdélyben csak részben alkalmazandó, és egyszersmind el kell dönteni, vajon ugyanaz a mérték illik-e Erdélyre, mint Őfelsége más országaira és tartományaira, hiszen ezt az összehasonlítást és a mérték ebből következő megállapítását igazságosan senki sem tudja megtenni, csak Felségetek mint a világi forgandóság fellegei fölé emelt csillagok, akikről egykor a látnok mondotta:

> ám a te mesterséged, római, az, hogy uralkodj,
> el ne feledd — hogy békés törvényekkel igazgass,
> és kíméld, aki meghódolt, de leverd, aki lázad!
>
> (Vergilius Összes Művei, Magyar Helikon, Budapest, 1973.
> I. 258. — *Lakatos István* fordítása.)

12. Mivel pedig a legbölcsebb és legigazabb szándék sem ér semmit foganat nélkül, és gyakran nagyobb veszedelem felhagyni a jó kezdeményezéssel vagy rossz kivitellel visszafordítani azt, mint el sem kezdeni, gyakran a késedelem és huzavona válik ártalmassá, néha meg egyetlen mozzanat az egészet elveszejti, Erdély betegsége bizony

nem tűr késedelmet. A Fabiusra vonatkozó ama mondásnál: „Egy ember késlekedésével minket...", többre becsülendő Sándoré: „Nincs helye késlekedésnek."
Végezetül, és Isten áldja e gondolatomat, tegye meg, hogy ha már megelégelted az életet és beteltél a dicsőséggel, hogy Felségednek majdan Erdélyben ilyen sírfeliratot lehessen állítani: Itt nyugszik Erdély igaz Józsefe, aki tulajdon példájával tanította, hogy nem kisebb erény megoltalmazni a megszerzettet, mint szerezni.
Ez hát alázatos búcsúm Felségedtől, mellyel szent jobbját csókolom, és merészségemért alázatosan bocsánatot kérek.
Szent Királyi Felséged

legalázatosabb és lekötelezett
alattvalója és szolgája

Megírásának körülményei: Bethlen 1702-es bécsi tartózkodása alatt adta be a császárnak a máig ismeretlen politikai tervezetét, a Penetraliát, s egyben kérte Lipótot, ha nem támogatja elképzeléseit, mentse fel őt — öreg korára való tekintettel is — hivatala alól. Ugyanekkor adott be memoriálékat a nov. 26-án Bécsbe érkező Józsefnek is. (Vö. Ö. II. 86.)
E 12 pontból álló tervezetére hivatkozik 1704-es mentegetőző levelében is, hogy az erdélyi uralkodástól búcsút vevő Lipót és az ottani uralkodást elkezdő József egyaránt méltányolta a munkát. (L. az 548. sz. levelet.)

518.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Szakadozott, foltos. Spectabili & Generoso Domino Francisco Galambos (tituli) Domino confidentissimo Eperjes. Gyülvész Deregnyö

10. *4gyed nap mulva innét el megyek* — Önéletírása szerint dec. 15-én indultak haza Bécsből. (Vö. II. 85.)

519.

Közölve: LUKINICH, 1906. 450. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak etc. Titulus. Nekem kedves öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Zárópecsét.) Eredetije a keresdi Bethlen lt-ban volt.

10. *bizony atyai szeretettel vagyok kglmedhez nem csak atyafiuival* — Bethlen László iránti vonzódásáról vall Önéletírása I. 155. lapján is: Bethlen Farkas „fiát szerettem, ma is szeretem, és Józsefnek is azt hagyom."
12. *adja itten kglmed az házát szállásul a násznépnek* — A jelzett időpontban ment végbe Bethlen Júlia és Teleki Sándor esküvője.

520.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. A levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Vramnak &c. Tituli &c. Nekem bizodalmas Jo akaro Vramnak eö Knek adassék. Deregnyőn.
Közölve: JANKOVICS, 1973. 441.

8. *az en Bécsböl utolszor irt levelem szerint* — L. az 517. sz. levelet.
11. *Matth. 13. V. 44.* — Az idézet itt hiven követi a bibliai textust.

521.

Lelőhelye: OL P 311, 8. cs. A Kapy család iratai. Nem autográf. Néhai T. N. Jabroczki Adám Uram meg hagyatott Özvegyenek T. N. Kapi Anna [!] Aszszonynak Nékem becsüllettel valo Hugom Aszszonynak adassek
Jabróczkiné Kapi Erzsébet volt, feltehetően a másoló, vagy az íródeák tévesztette el a címzett nevét. Jabróczkiné az Apor István elleni pere miatt már hat éve van Bécsben, s bizonyára felkereste Bethlent is, annak előző évi látogatása során. Hogy a kancellár hazaérkezése után hamarosan foglalkozik ügyével, azt talán Apor ellene való újabb áskálódása is sietteti: „vessük meg jól a Miklós uram ágyát a generálisnál" — írja a gubernátornak. (Vö. Ö. II. 100.) A levél érdeme még az erdélyi közállapotokról festett kép is.

522.

Lelőhelye: OL P 662, 1066. Autográf fogalmazvány. *Domi*nis *Comi*ti Seau & Ekler Die 28. May 1703. Az olvasat pontosítása végett Benda Kálmán másolatát is használtam.
[A levél fordítása:]
Nemes Uraim, Tisztelendő Uraim stb.
Mindkettőtök választ illő tisztelettel vettem. Ami a máramarosi kiküldötteket illeti, a jövőben akkor levelezünk, amikor az alkalom azt lehetővé teszi. De ami Bethlen László gróf úr kamarai ügyét illeti, mielőtt Nemességtek e levelét megkaptam volna, már idehívtam őt, és az engedménylevél fogalmazványa, ha úgy tetszik, a kézbesítő útján sértetlenül visszaküldetik, ennek eredetijét pénz fejében Nemességteknek fogom adni, e 13 ezer, valamint a pár nappal ezelőtt Kászoni úrnak ehhez még adott 2 ezer, összesen tehát 15 ezer forintról küldendő nyugta ellenében. És bár igazában nem tartoztam volna, míg a feltételeket egyáltalán nem teljesítették és a huszti birtokot sem adták vissza teljességgel, mint a visszaküldendő melléklet tanúsítja, bizony nem is tettem volna, ezt a kétezret sem adtam volna, ha nem tartom oly nagy becsben a Kamaraelnök Urat, oly fontosnak Őfelsége szolgálatát, és ha nem volna biztos a reményem kártalanításomban és megvigasztalásomban. Ezekről személyesen többet Gyógyon, ahová pénteken magam is megyek, imádkozom Nemességtek boldogságáért, és maradok

523.

Lelőhelye: OL P 657, 3455. Autográf. Tekintetes N*emzetes* Teleki Laszlo Ur*am* kedves Sogor Ur*amnak* adassek. Más kézzel: „Bethlen Miklos Ur levele Teleki László urhoz — melyben küldi a Tartzali levelét a Duka Vajda satzpénzet tárgyazo dologban"...

524.

Lelőhelye: OL P 662, 1066. Két kéztől származó másolat, az aláírás vagy a második kéztől származik, vagy autográf. A címzett itt is feltehetőleg Seau és Eckler. Az olvasat pontosítása végett Benda Kálmán másolatát is használtam.
2. *Prima sub A ostendit iter nostrum in Maramarosh esse differendum usque ad*

dissipationem nebulae illius noxiae. — Önéletírásában beszámol róla Bethlen, hogy Huszt átvételére ez év júliusában kellett volna menniük, „de ezt a háború elbontá, mely kezdőde in fine aprilis" (II. 112.)

4. *2da sub B. ostendit me nuper maxime periclitatum...* — 1703 májusában oly veszélyben érezte magát, hogy „mint halálra készülő ember" végrendeletet is írt. Erről és az előzményeiről l.: Ö. II. 106—108.

12. *Et tamen ego Agnus Æsopi infra Lupum bibens Aquam turbo.* — Itt a jól ismert Esopus-mesére utal Bethlen. Heltainál a 2. sz. fabula.

[A levél fordítása:]

Nemes Uraim, Tisztelendő Uraim stb.

Küldöm e számomra mind kellemetlen mellékletet. A) alatt az első megmutatja, hogy a máramarosi utazásunkat el kell halasztani ez ártalmas felhők eloszlásáig. B) alatt a második megmutatja, milyen veszélyben voltam a minap, és mire merészkedik irigy magassága, ha távol tudja Jupitert és azt hiszi, hogy alszik. Sőt, Kedves Uraim, azt írják nekem Bécsből, hogy némelyik miniszter azt hiszi, én olyan vagyok, mint az ellenem összeesküvők, azok pedig olyanok, mint valójában én vagyok. A leghatározottabban megmondom ugyanis, hogy inkább félem Istent is, mint ők, hívebben szolgálok a császárnak és a hazának is, mint ők. Az igazságosságot és jóságot a közelvalókhoz jobban őrzöm, mint ők. És mégis én zavarom a vizet, Aesopus báránya, ki a farkastól lejjebb iszik. Ítélje meg Isten, és ti, ha keresztyének és igaz nemesek vagytok, tanuim lesztek. C) alatt a 3. megmutatja, hogy a huszti javadalmat egyáltalán nem tudom birtokolni, hanem hogy annak ura a kommendáns úr, és ő az én legnagyobb ellenségem az udvarban. Csodálkozom azon, miért váltak vitatottá azok az ingóságok, amelyeket az adásvételi szerződés 4. cikkelyében nekem átengedtek, ezek és a sok efféle zavarodottá és reményvesztetté tehetne, ha Isten ifjúságomtól fogva türelemre nem tanít. Ajánlom ezeket derék és keresztyén férfiak, mint hiszem, barátaim és pártfogóim figyelmébe. És köszönetet mondok az ismételt értesítésért, amit ma kaptam. Kérem, tessék visszaküldeni ezt a szomorú jelentést, amit küldtem, miután másolat készült róla. Holnap megyek házamba, Szentmiklósra, ahol bárcsak végre szolgálni tudnék Nemességteknek, kinek maradok állhatatosan

Lekötelezett szolgája,

Bethlen Miklós gróf

Fejérvárott, 1703. június 11-én.

525.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. Az aláíráshoz tartozó szövegrész autográf. A levél másolatáért Esze Tamást illeti köszönet.

[A levél kivonata:]

Tudatja a királlyal, hogy bár Huszt várát visszakapta, és annak kapitányi tisztét megkapta tőle, Eythner, a jelenlegi parancsnok mindent az ő tudta nélkül cselekszik, sőt, mind neki, mind a megyének, mind a várhoz tartozó javaknak törvénytelenül károkat okoz. Parancsnokságát az egész megyére csodamód igyekszik kiterjeszteni. Kéri, hogy tisztsége maradjon érintetlen. Csak a kapitánynak járó jogokat kéri, a szokott bíráskodási jogot és a jövedelmet. A parancsnok elégedjék meg a vár védelmének gondjával, a várbeli lakással és a katonaság igazgatásával. Ami a vár épületét illeti, az őrá tartozik mint kapitányra és a javak gondnokára, s méginkább a megyebeli politikai, jogi, gazdasági ügyek, melyekben kizárólag ő az illetékes mint ispán és főkapitány. Őfelsége szigorúan figyelmeztesse erre a parancsnokot.

526.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. A levél fogalmazványa megtalálható volt a Bethlen cs. levéltárában, P 55, Évrendezett iratok, 22. cs. 1702. jelzet alatt. Nem autográf, s a dátuma még jún. 29. A fogalmazvány formájában azonban nem küldte el a kész levelet sem, mert a protocollumban szereplő másolat utolsó bekezdése a fogalmazványban nem olvasható!

3. *Maga láthattya kegyelmetek mi formában veté Isten Eö Felsége akadályit az én kegyelmetek közé való ki menetelemnek* — Ez és a levél egyéb kitételei is a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásával áll összefüggésben: Máramaros főispánja tudja: a kuruc harcok már folynak, Rákóczi átlépte a magyar határt, Munkácsnál jún. 24-én kudarc érte.

527.

Lelőhelye: OL P 657, 3436. Csak a levélzáró formula autográf. Méltósághos Groff Széki Teleki Lászlo Uramnak Tit*uli* Bizodalmas kedves Sogor Uram*nak* ö kigl*nek* Krakko

2. *Tegnap az Aszszony, Teleki Mihály, Joseph és Sándor Uramék itt lévén* — Július 2-án Teleki Mihály naplója tanúsága szerint is Szentmiklóson voltak Bethlennél, s beszélgetésük témája Rákóczi Brezán várából 1703. máj. 6-án kibocsátott kiáltványa volt. Bethlen jellemzésénél okvetlenül figyelembe kell vennünk a Teleki által feljegyzetteket: „Ezen levelét generális Rabutinnak ebéd felett az gróf Bethlen Miklós asztalánál szakasztom fel, holott is ebbül alkalmatosságot vevén, az felséges fejedelem és generális Bertséni ur praezingai patensét eléhozza, vagy mentiót tészen róla, úgy szabadon discursust indít: az megírt patensben feltött ratiók oly helyesek s igazak, hogy egész lehetetlennek tartja, az ne ponderáljon az elkeseredett populé előtt; meglátja minden, generális insurrectio lészen és hamar időre más bíró járása lészen, minden jót ominálván édes nemzetünk javára. Nem győztem s győzök eleget csudálkozni rajta, hogy az jó gróf Bethlen Miklós nemzetünk igyében most olyan poklos. Bizonyos, ő is alkalmasint megadta az hűségeskedésének és az sok nemzetünk ellen való projectizálásának az árát, úgy tudom; mint hogy: *Az ki ördögnek szolgál, kínnal fizet...*" (Ifj. Teleki Mihály idézett naplójából kiadva: KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 149.)

528.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Nem autográf. Címzése kiszakadva: „T...al*nak* 5. July. 1703."

4. *mert a kasbéli buzat az ugarra eset jég el nem verte volna* — Közmondás nyomait fedezhetjük fel benne, csakúgy, mint Bánffy Dénes 1668. nov. 24-én Telekihez írott levelében: „úgy látom, Sógor, megtartod; atyafi az buzás kas etc.". (TML IV. 386.)

5. *en meg tanultam az 146 Soltárt, Emberbe reménsegemet nem vetettem.* — Utalás a 146. zsoltár 2. versszakára: Ne legyen bizodalmatoc / Földi fejedelmekben, / Egy emberben se bizzatoc, / Kiben segétség ninczen: / Mihelt lelke kimegyen, / Menten hamuvá leszen: // (STOLL, 327.)

16. *nekem jo Uraim ugj tudom kivált Palm regi Kinskÿ alat valo Condiscipulusom* — Találkozásukról az 1695-ös bécsi követsége ürügyén tesz említést. (Vö. Ö. II. 20.)

18. *Nekem rettenetes Bajom ez az Huszti Vásár.* — A huszti „boldogtalan vásár vete engem abba a nagy adósságba" — írja róla Önéletírásában, s a II. 98. lapon részletesen is beszámol az ügy lefolyásáról.

529.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. Cn.

530.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Nem autográf. Nemzetes Vitezlő D*emes* Janos Deak N*agy* Enyedi Udvarbiro U*ramnak* &c. nekem joakaro U*ramnak* adassek N*agy* Enyed
A levél hátlapján Karánsebesi Gábor elismervénye 15 forintról, melyet Andormányi Józseftől, a kollégium számtartójától felvett.

531.

Lelőhelye: OL P 56, 80. d. CLXII. 118. Az utóirat és a címzés kivételével autográf. Méltóságos Groff Tekintetes N*agyság*os Bethlen Samuel Uramnak &c nekem edes Eötsem Uramnak adassek

4. *a Szebeni dolgosok*— A szebeni citadella építésére szánt robotot Bethlen az adómennyiség törlesztése fejében tudja elképzelni — ez is bukása okai közé számítódik. (Vö. Ö. II. 100.)

26. *Nekem irjak Betsből hogy eő Felsege Magyar Orszagnak ez idei Quantumbol eggy milliot relaxalt* — Az egy milliót az udvar 1703. okt. 9-i dátummal valóban elengedi.

29. *Az Hollandusokot particularis hartzal 30. Juny a Frantzia megh tolta* — A spanyol örökösödési háború eseményeinek a hírei.

36. *Eddigh ugy hiszem General Klöckelsperg es Montecucoli Uramis probaltak Rakocy Urammal Debretzen tajánn.* — Rákóczi hadaival ekkor valóban azon a tájon jár; júl. 26-án Debrecen megnyitotta kapuit a kurucok előtt.

43. *Az en Vice Ispanom bizonyosonn ki tanulta* — Bethlen az Önéletírásában is említette, hogy hadi információinak többségét Máramarosból szerezte be, Teleki Mihály naplója tudtunkra adja, hogy a brezáni kiáltvány is ezen a réven jutott Bethlen kezébe. (Vö. KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 147.) „Mivelhogy az a támadás nagybányai, máramarosi havasokon kezdődék, az én vice-ispányom igen szorgalmatoson tudósított engemet, néha egy héten kétszer is..." (Ö. II. 112.)

532.

Lelőhelye: OL P 56, 80. d. 117. A címzés kivételével autográf. Meltóságos Groff Bethlen Samuel Uramnak, &c nékem kedves Joakaro Eöcsém Uramnak, eö kglmének adassék.

2. *A Kalmar Posztojat Tsipkejet töllem mind el vitte* — Andreas Leyard genfi kereskedővel még Bécsben találkozott, „Ez vitte le Budáig Toldalagit az én cselédemmel, egyetmásommal a maga hajóján, és onnét én vitettem sok szép posztóját, arany, ezüst csipkéit Erdélybe..." (Ö. II. 95.) A kereskedő maga is bemegy Erdélybe Bethlen kereskedelmi tervezetének elősegítésére 1703-ban, „Én az ő árújában már sokat eladtam volt, melyekről computus és quietantia vagyon, a többit Szebenbe vitte s adta és maga alig szalada ki az országból." (Ö. II. 106.)

12. *a mint ez előtt 6. Esztendővel egynehany ezer Ratzot vittek vala Tokajra mostis ugy leszen* — Utalás az 1697-es hegyaljai felkelés vérbefojtására.

533.

Lelőhelye: OL P 662, 1067. Az aláírás, az előtte álló *paratissimus*, és a jelölt javítások származnak csupán Bethlen Miklós kezétől. Illustriss*imo* Domino Godefrido Francisco L*ibero* B*aroni* ab Eythner Suae Caesareae Regiaeq*ue* Maje*stat*is Vice Colonello & Arcis Husztiensis Commendanti &c. Domino et Filio mihi ob*servand*iss*imo* Huszth (E végső olvasat kialakításában Benda Kálmán másolatát is felhasználtam.)

[A levél fordítása:]

Kitűnő Báró Úr! Tiszteletreméltó Uram és Fiam!

Kitűnőséged múlt hó 18-án kelt, nem éppen fiúi hangon írt levelét megkaptam, melyet mégis úgy fogadtam, ahogy apához illik, a választ mindeddig halasztottam, hogy a magas Haditanács által csatolt utasítások az ügy lényegéhez illő felelettel szolgálhassanak, és mint remélem, fognak is szolgálni, végét vetik az ellentéteknek, ez utasításokkal összhangban kérem tehát Kitűnőségedet, hogy az Isten által e tekintetben mind önmagának, mind nekem kínált békét, egyetértést és szeretetet ápolja. Ennek lényege ebben áll:

1. Valamiképpen azelőtt is az idehelyezett parancsnok urak, mégpedig legtöbbjük nős lévén, népes családjukkal együtt, nyugton megmaradtak saját szállásukon a várban, ugyanígy Kitűnőséged is tartózkodjék abban, annál is szívesebben, mert Baungarthner felügyelő úrnak utasítása van a magas Udvari Kamarától, hogy ezt a szállást Kitűnőséged rangjához illőn, jobban rendezze be. Ebből az is kiviláglik, hogy ha Kitűnőségednek a szállás berendezését illetően valami kívánsága van, azzal nem az én tiszttartómhoz, hanem a nevezett felügyelő úrhoz kell fordulnia.

2. Hogy Kitűnőségednek sem magának nem kell új építkezésekkel foglalkoznia, sem engem nem kényszeríthet semmiféle polgári építkezésre, az világosan kitűnik az eladási szerződés 7. cikkelyéből, mely cikkelyt a magas Haditanács sem változtatta meg, hanem abból a helyzetből, ahogy jóváhagyta, már csak az hiányzik, hogy Kitűnőséged szállását a várban rendezzék be, amiről a magas Kamara Baungarthner úr révén már intézkedett. Én pedig gondoskodom mindarról, amire e cikkely szerint kötelezte magamat, nevezetesen a tetők épségének megőrzéséről, és Isten segítségével igyekezni fogok, hogy a többi épületben saját szállásomat idővel helyreállítsam és berendezzem.

3. Hogy katonai építkezésekre engem és birtokaimat Kitűnőséged nem kényszeríthet, az kitűnik ugyanezen szerződés 9. cikkelyéből, és ezt a magas Haditanács a magas Udvari Kamarával együtt már el is intézte, amibe a magam részéről annál is szívesebben belenyugszom, mert az a vár valamennyi falát, tornyát, bástyáját tekintve Isten kegyelméből védelemre alkalmas és kielégítő állapotban van. Gondolom, már a vizesárkokról is gondoskodtak. És tudom, hogy a császári udvar nem szán oda új és nagy épületeket, amilyenek a külső erődítések, hiszen a hely fekvésénél fogva ilyenek

ott nem szükségesek, nem is megvalósíthatók, csekély őrséggel nem is védelmezhetők. Kitűnőségednek sem kell efféle különleges és fölösleges építkezésekbe kezdenie, és ilyenekkel fáradoznia, amit Őfelsége szolgálata nem kíván, és ami annak nem is használ, csak a nyomorult népet terheli, csüggedésbe és szökésre hajszolja. Azt hiszem, ha Őfelsége ilyesmit akar csinálni, lesznek más tervek és utasítások, és akkor azokból megtudjuk, mi a teendő. Azonközben, ha valamit a várban feltétlenül szükséges volna kijavítani, vagy fuvarozás kell, kérem, Kitűnőséged ne erőszakoskodással és önkényes kényszerítéssel tegye ezt, mivel ez nem illik, nem szabad, hanem írjon nekem, az alispán úrnak, szóljon a felügyelő úrnak, szóljon az én tiszttartómnak, tegye a felügyelő úr, amit kell, ugyanúgy az én tiszttartóm, amivel a sokszor idézett 7. cikkely szerint tartozik. A megye ugyanis szolgál azzal, amivel üdvös kiváltságai és a törvények szerint lehet, ami eddig is szokásban volt, de kényszerítést, fogdosást és hasonlókat sem a felügyelőnek, sem a tiszttartónak, sem a megyének nem szabad megengedni vagy sugalmazni, különösképp ebben a gonosz zavarodásban. Kérem, hogy a hajdúkról is gondoskodjék másképp, különben félek, hogy ezek a várat és Kitűnőséged személyét veszedelembe sodorják. Kérem azt is, hogy a kevés német őrkatonát és saját személyét ne veszélyeztesse mindenfelé a váron kívül, azt hallom ugyanis, hogy egyesek már Técsőről is a lázadókhoz szegődtek, ki tudja, mit forgat elméjében egyik-másik gazember, különösképp ilyen polgárháborúban vagy lázongásban, amikor a barátot az ellenségtől nem lehet megkülönböztetni. Ami a Kitűnőséged által nekem küldött német írást illeti, azt Kleinburg báró úr Kitűnőségednek írta, amint azt ugyanezen Kleinburg báró úr június 30-i kelettel velem közölte és megírta, de tökéletesen más értelemmel és felfogásban, mint ahogy Kitűnőséged értelmezni akarja, amint akkor ugyanezen Kleinburg báró úr meglehetősen hosszú levélben nekem megírta, végre is a báró úr mindkettőnknek jó barátja. Azonban nem kérés. Látom a fáklyákról szóló írást is, és megengedem, hogy a Kincstár, mely nemcsak 5 falut, 5 mezővárost birtokol, hanem a bányákat, a Bocskai-birtokot, végül is az egész uradalmat birtokolja, mint régebben a fejedelem úr, mind azokat, mind egyebeket könnyen szolgáltathatta és vállalhatta, de én e nagy uradalomnak (mely elsősorban bányákból áll) csak egy részecskéjét bírom, nem vállalhatok többet az általam birtokolt rész arányánál a teherből, hiszen mind a fejedelem, mind a Kamara birtoklásának idejében a huszti tiszttartó mint azon a helyen működő kincstári tisztviselő szolgáltatta a fáklyákat, azok költsége az egész uradalom teljes jövedelmébe beszámíttatott, és könnyen lehetett viselni, velem viszont egészen más a helyzet, mint azt bárki megítélheti, aki barátja a méltányosságnak és az igazságnak, még maga Kitűnőséged is. Egész lelkemből szeretném minden módon ápolni a barátságot és a kapcsolatot Kitűnőségeddel, de lehetetlenre nem tudok vállalkozni.

Ezekkel ajánlom Kitűnőségedet az isteni oltalomba, és maradok

Kitűnőséged

Készséges szolgája és szülője
Bethlen Miklós gróf

Gyulafejérvárott, 1703. augusztus 10. napján

Eythner sorsa valóban hamarosan úgy teljesedett be, amint e levelében Bethlen megjósolta. Rákóczi fejedelem jegyezte fel emlékirataiban, hogy a Huszton már évek óta fizetetlen német katonák megölték parancsnokukat. (Vö. KOVÁCS—KÖPECZI, 311.) Bethlen e levelét már mint huszti birtokos írja.

534.

Lelőhelye: OL P 662, 120. Az utóirat és a címzés kivételével autográf. Méltóságos Groff Bethlen Samuel Uram*nak* Tituli Nékem bizad*almas* édes Eöcsem Ur*amnak* eö kg*nek* adassék

5. *A Tsipkét hirem es remensegem kivül a Kalmar mind el adtta* — L. az 532. sz. levél jegyzetét.

9. *A Kurutzok 4. Augusti ra mentek volt Varad alatt a Ratzokra* — A diószegi kurucok kudarcát említi a váradolaszi rácokkal szemben. Bóné András vereségét azonban aug. 6-án Váradolaszi bevételével torolják meg a kurucok.

13. *Klöckelsperg Montecuculi... most hol legyenek nem tuddgyuk* — Glöckelsperg Szatmár várába húzódott, Szilágysomlyó a levél írásakor már kuruc kézen van.

535.

Lelőhelye: OL P 662, 1068. Csak az aláírás és az azt megelőző két szó autográf. Perillustri ac Generoso D*omi*no Georgio Francisco Baungarthner S*uae* C*aesarea*e R*egiae*que *Majesta*tis Universor*um* Bonor*um* Maramorosien*sium* Inspectori &c. D*omi*no mihi obser*vandissi*mo Maramorus (Benda Kálmán másolata is segítségemre volt ezen olvasat létrehozásában.)

[A levél kivonata:]

Nem tudja, hogy a magyarországi lázadás, vagy mi akadályozta a címzettet abban, hogy levelére választ adjon. Baumgartner kincstári felügyelő — megértvén, hogy Bethlen mit írt a kommendáns ügyében — igyekezzék „mindezekben mind a megyét, mind a birtok rám eső részét, mind a kincstárat" és önmagát illetően is nyugalomról gondoskodni. L. még az 533. sz. levelet.

536.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Javítások és az aláírás autográf. Tekint*etes* Nemz*etes* Csebi Pogány Menyhárt Horváth Gabor és Darvai Ferencz Uramek*nak* &c Nekem Jo akaro Ur*amek*n*ak* adassék Urmezö Szighet vel Huszt.

Rajta autográf megjegyzés: „Ezt nem vihettek el, viszsza hozták, oda volt a Var*me*gye ⟨mar⟩ akkor"

L. még az 531., 533., 534. sz. levelek jegyzeteit.

Bethlen egyébként az utolsó levelet Máramaros vármegyétől, amelyben arról számolnak be, hogy „Az el mult hétfüre viradolag Mlgos Rakolczi Fejedelem feles Hadai Husztra be jüvén..." ez idő tájt vehette: hátlapján autográf megjegyzése: „Maramaros utolso levele hozz*am*. 7. Aug*us*ti 1704" [!] (Uo. 4. cs.)

537.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Csak az aláírás autográf. Nemes Vitezlö Demes Janos Deak Uram*nak* nekem jo akaro Baratomnak adassek N*agy* Enyed.

538.

Lelőhelye: OL P 662, 1069. Másolat: „Pariat*um* per nos ex Originali Albae Juliae Anno 1703. dje 26 Sept*embris* Stephanum Daniel mp. et Martinum Banyaj mp. Juratos Suae Caes*areae* Regiaeq*ue* Majestatis Scribas ac Notarios." A címzett ismeretlen, a megszólításból esetleg II. Apafi Mihályra lehet következtetni.

539.

Lelőhelye: RAkKTLt — Általános gyűjtemény. Missiles. Autográf fogalmazvány Pápai Páriz Ferenc enyedi professzor levelén.
Közölve: PÁPAI PÁRIZ, 483.

1. *jól cselekedtek, hogy azt a hitegető levelet nem publicálta* — Az enyedi professzorok a gubernátort és a kancellárt a város szorult helyzetéről, a kurucok közelségéről informálták. „Amely levelet ide bé a deákságnak küldöttek volt, azt mi Nagyságtoknak Teleki László uram őkegyelme transmissiója által elküldöttük. Innen semmi válaszok nem lött, sőt a deáksággal is egészen kettőn (a két officiálison) kivül nem is communicáltuk." (Uo.) A levél felvételét Bethlen levelei közé az indokolja, hogy Nagy Géza szerint az ő kézírásával készült, s mivel nincs aláírás, nem tudjuk, hogy mint patrónusok vagy mint guberniumi hivatalnokok válaszoltak, illetve nem ismerjük Bánffy György szerepét a válasz elkészítésében.

540.

Lelőhelye: OL B 2, 177/1703 ay. Csak az aláírás autográf.
Közölve: JAKAB, 310.
[A beadvány kivonata:]
A radnóti per anyagát az erdélyi gubernium másfél évvel ezelőtt átküldte az udvari kamarához. Kedvező döntés esetén kéri, hogy töröljék azt a kötelezettségét, mellyel a birtok 25 ezer forintot esetleg meghaladó értéke fejében egy előző megállapodás értelmében a kamarának tartoznék, mert a birtok értéke az elmúlt időkben történt károsodás miatt 25 ezer Ft alá csökkent.

541.

Lelőhelye: OL B 2, 177/1703 bk. A levélzáró formula autográf.
[A beadvány kivonata:]
A radnóti ügyben a számára kedvező császári döntést még mindig nem hajtották végre.

542.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. A levél másolatáért Esze Tamást illeti köszönet. Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam ac Germaniae, Hungariae, Bohemiaeq*ue* Regiam Majestatem. Dominum Dominum Clementissimum, Benignissimum. Humillimum Memoriale. Nicolai Comitis de Bethlen. Regii Cancellarii Transÿlvaniae Supremi. &c. Nem autográf.
[A beadvány fordítása:]
Szent Császári és Királyi Felség, Uralkodóm, Természettől való Kegyelmes és Jóságos Uram!

Nagyon nehezemre esik, Felséges és Jóságos Császár, hogy a háborúk súlyos gondjai között Felségedet magánügyeimmel vagyok kénytelen felkeresni, de kényszerít a szerencsétlenség, hogy mennél közelebb jutok koromnál fogva a halálhoz, az napról napra annál inkább növekedik és annál súlyosabb aggodalommal tölt el utódaimat illetően. Császári Felség, legkegyelmesebb uram, nyolc évvel ezelőtt 25 ezer forint adományt tett nekem, tavaly ezt 40 ezerre gyarapította. Ehhez a radnóti birtokon jelölték ki a telket, de tudja Felséged, mi jött közbe, elég annyi, hogy nem az enyém. Másfél évvel ezelőtt császári kegyet kaptam Drombár faluban a borsómezei részbirtokon, itt tartok ugyan egy szerény javadalmat, de az adománylevelet megtagadják tőlem.

Új adományt juttattak nekem a legkegyelmesebben Gáncs és Alsószőcs kincstári falvakban, meg egy csekélyke földdarabon itt, a városon kívül kert és csűr számára, amit már rég tisztes jogon birtokolok, de az adománylevelet hasonlóképpen visszatartják.

A magas udvari kamara eladta nekem a huszti birtokot, nagy kölcsönt felvéve én, nyomorult, az árát készpénzben letétbe helyeztem az itteni kamarai bizottságnál. Ehhez kellett volna jönnie kancellári fizetésem számadás szerinti hátralékának, amit részint a kincstartói hivatal, részint a kamarai bizottság tartott vissza, de amit számvetés nélkül nem tudok pontosan meghatározni, mégis azt hiszem, nem kevesebbet, inkább többet tesz az 16 ezer rajnai forintnál, és akkora az én szerencsétlenségem, hogy mindmáig nem tudtam a számadás kegyét kieszközölni, bár ez ügyben ismételten kegyelmes császári utasítások érkeztek mind azelőtt a guberniumhoz és a kincstartósághoz, mind később a kamarai bizottsághoz, de ezeknek mindeddig semmi foganatjuk. Eközben az erdélyi kancellária a huszti adományt is megtagadja.

Kegyelmesen és több alkalommal megítéltetett nekem a huszti kapitányság illetménye, amit a vár és a sóbányák akkori tulajdonosának, Apaffi fejedelem úrnak kellett volna megfizetnie, de eredmény nem követte.

Annak pedig, hogy az erdélyi udvari kancellária az adományleveleket megtagadja tőlem, az az oka, hogy kolléga uram, Kálnoky gróf alkancellár, ugyanúgy megkéri tőlem a taksát, mintha felségednek nem kancellárja, hanem valami alacsony állású kérelmező ármális alattvalója volnék. Erre pedig az bátorítja őt, hogy a kancellárnak és alkancellárnak adott utasítás ellenére, szemben azzal a gyakorlattal, mely szerint 1696-ban és 98-ban Bécsben mind a pecsétőri, mind a kancellári hivatal énnálam volt, engem tavaly — ő tudja, kinek a sugallatára — megfosztott minden kancellári méltóságtól, nyíltan kijelentve nekem, hogy nem ismer el másképp a pecsétőri és kancellári hivatalra méltónak, mint ahogy előbb e kettőt gyakoroltam, hacsak a kereszt jelével nem jelölöm magam, ily módon gúnyt űzött a vallásból, melyet Felséged sem alattvalóinál, sem szövetségeseinél nem vet meg annyira, mint ő. Most pedig kapzsiságból minden emberséget lábbal tiporva megcsúfol mind tisztességemben, mind személyemben, mind hivatalomban. Ezért vagyok kénytelen rettenetes sérelmemet, mely fontosabb számomra, mint az elirigyelt pénz, Felséged lábainál elzokogni, mert nagyon rosszul esik nekem, hogy az taksáljon és sértsen engem, akit Felséged a nekem adott utasításban az én alkancelláromnak nevez.

Az, aki 13 évvel ezelőtt elsőként szökött Tökölihez, midőn én feleségemet, gyermekeimet, minden javamat hátrahagyva Bécsbe mentem Felségedhez, és szolgáltam, ahogy szolgálni tudtam.

Az, aki 8 év alatt, mióta Bécsben van, Felségedtől, a tartománytól és a pecsétből egykönnyen szerzett 80 ezer forintot, én viszont 40 ezret sem kaptam. Ítélje meg hát Isten és az egész pártatlan Erdély életemet, hogy egyetlen év alatt nem szolgáltam-e többet Felségednek és hazámnak, mint ő nyolc egész esztendőben vagy egész életében.

Bizony, a bánat és szégyen miatt el sem akarom mondani, milyen gyalázatra és anyagi nyomorúságra jutott vénségem. Egyet ne vonakodjék Felséged legkegyelmesebben meghallgatni, Isten, a lelkiismeret és közelvalóim a tanúk arra, hogy egész Erdélyben egyetlen ház sem lesz oly szerencsétlen, mint az enyém, ha én meghalván abban a reménytelen helyzetben hagyom hátra, amiben most van.
Hiszen Husztot és más magyarországi birtokaimat a lázadók már fölprédálták. Nincs már birtokom, nincs pénzem, nincs fizetésem, kötelezettségek terhelnek, melyek bizony vénségem miatt nem magamra, hanem szerencsétlen utódaimra hárulnak, és így az ősi birtokot felemészti az adósság, és szomorú például szolgál mindenkinek, hacsak Felséged meg nem emlékezik legkegyelmesebb biztatásairól, és meg nem vigasztal azok valóra váltásával halálom előtt, ami — 62. évemben járó ember lévén — bizonyára igen közel van. Ahogy pedig míg élek, remélek, úgy amit nekem a végzet tartogat, viselem halálomig, és megmaradok annak, aminek Felséged engem már oly sok éve tapasztalt, vagyis
Szentséges Császári és Királyi Felséged legalázatosabb, legengedelmesebb alattvalójának és szolgájának

Bethlen Miklós gróf

E levelet 1704-ben — élete 62. évében — írta, még a bebörtönöztetése előtt. Összefoglalja benne sérelmeit, mely summázásból egyértelműen kiderül, hogy a kancellári hatalom jórészt kicsúszott a főkancellár kezéből, s azt a Bécsben székelő, katolikus-aulikus Kálnoki szerezte meg. Arra is fel kell figyelni, hogy Bethlen bukását mennyire elősegítette a — főként hiúságon alapuló — hatalmi vetekedés. Az udvarnak pedig azt diktálták érdekei, hogy a gyenge, Erdély ügyeivel kevésbé erőszakosan foglalkozó, katolikus Kálnoki kerüljön ki e csatából győztesen.
Bethlen Önéletírásában is érinti az itt említett pecsét-ügyet, s alkancellárja jellemzésekor kitér a tőle elvárt taksára is. Kálnoki is oka rabságának: „...vallásüldözés, részegség, paráznaság, fösvénység, hazugság és csaknem elfutó bolondság lelkétől elfoglaltatott ember annyira insolescált az interessátusságban véle verset futó Szentkereszti és Fiát secretariusival, hogy a huszti, gáncsi, szőcsi, drombári etc. donatiókért nagy taksát kívánt tőlem, és eddig a mai napig elhaladott az expeditiójok, rájövén osztán a háborúság, rabságom." (II. 87.)
A Thökölyhez való csatlakozás miatt hiába vádolja Kálnokit, mert az feltehetően kémkedési szándékkal állt át hozzá. (Vö. KAZINCZY, 209. has.)

543.

Lelőhelye: BÁL, III. 222. Generosis Prudentibus ac Circumspectis, Dominis Iudici Coeterisque Senatoribusque, et Notario Liberae Regiae Civitatis Coronensis et Dominis Compatribus mihi observandissimis Coronae
Közölve: BINDER, 153.

544.

Közölve: LUKINICH, 1906. 450. Illustrissimo Domino comiti Ladislao de Bethlen, Domino etc, Fratri observandissimo. Viennae. (Zárópecsét.)

2. *a mikor kglmed elmene* — Bethlen László bécsi követségét Rabutin sokáig akadályozta, Bethlen Miklós szerint attól tartott, hogy ellene visz fel információt. (Vö. Ö. II. 132—133.)

7. *Baron Tige uram Holdvilágnál vágatott le 1200 bolond, barom embert* — 1704. jan. 28-án de Tige báró, a császári hadak ezredese megfutamította Guthi István kuruc ezereskapitány lovasságát, s mivel az nem vállalta a harcot, a javarészt szervezetlen udvarhelyszéki gyalogságból mintegy 1300-at lemészároltak. A holdvilági vérfürdőt megénekelték a Magyarok siralmas éneke, és A holdvilági és feketehalmi harcról c. versekben. (Vö. VARGA, 460—465., ill. 814.) A csata dátumát Szabó T. Attila állapította meg, Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének c. tanulmányában. (SZABÓ T., 273.) A datálás helyességét visszaigazolja e Bethlen-levél is.

13. *16-dik Martii Enyed e contra a műeink által tüzzel egészen porrá lött* — Enyed császári hadak által történt felégetése annyira megdöbbentette Bethlent, hogy a tényt felsorolja a Columba Noé-t kiváltó okok között is. Az égetésről megemlékezik Önéletírásában is, ugyancsak márc. 16-i dátummal. A város és a kollégium felégetése azonban nem ezen a napon, hanem márc. 13-án, virágvasárnap történt. Az idevágó forrásokat összefoglalta, a gubernium és az erdélyi kurucság felelősségét is hangsúlyozva VÁRKONYI, 1954. 15—73. Az enyedi eseményeket l. a 63. lapon.

21. *az egész vármegyét Orlai birja* — Orlay Miklós, Thököly ezereskapitánya, 1704 februárjában jött be a dobrai passzuson a Thököly ezredtöredékeiből összeszedett 400—500 katonával, s Gyulafehérvár felé tartott. (Vö. VÁRKONYI, 1954. 61.)

545.

Lelőhelye: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. Hungarica, 365. Fasc. 108. Másolat. Pour Mons. Mons. Milord Stepnei et Hamel Breün[...] Mediateurs entre S. M. d. et le Hongrie Ca (?) Mr. Bertoldi envoj[...] De S. M. Preussien

A levél magyar eredetijének, vagy fordításának korabeli másolata fennmaradt Wesselényi István naplójában:

En jo Uraim

A Lelki Attyafiság, es az ti mostani nagy hivatalotok, kéntelenitett engemett arra, hogy eszt az egy Barátom jeles elméjétől származott Projectumott, néktek el külgyem, a ki is mig az Istennek ez iránt való javallását nem láttya, nem akarja magát ki adni. Elyetek vélle, ha néktek teccik, en ugy gondolom hogy e nélkül, valamellyekett cselekesztek, mindenek fűstben mennek s Jegen Epitetek, Ha melto*nak* itillitek, el küldhetitek eszt Hollandiaban, s. Angliaban, hogy ott ki nyomtassák, En kérlek titekett, Bertholdi Ur*am*on kivűl engemett senkinek ki ne agyatok, Az ki vagyok nektek minyájatok*nak* Jo Uraim

Atyátok fia es meg ismert szolgátok.

A*nno* 1704. in Mense Apr*ili*

En magam pecseteltem ⟨es⟩ s. meg viszsza pecsételtem

(Más forrásból közölve: Történelmi Tár, 1891. 45., illetve Szalay idézett Önéletírás-kiadásának függelékében.)

Az egyik címzett, Stepney — bizonyára önmagát is fedezve — „rendszertelen és következetlen látomás"-nak tartja a *Columba Noét*, szerzőjét pedig inkább „bolondnak, mint árulónak". A címzett Rákóczi Ferenctől kapta meg a tervezet egy példányát, s meglepetéssel tapasztalta, hogy a kancellár, „akivel soha a legcsekélyebb személyes kapcsolatban vagy levelezésben" nem állt, neki címezte a küldeményt a holland ügyvivő mellett. (SIMONYI, I. 591.)

546.

Lelőhelye: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. Hungarica, 365. Fasc. 76. „Literae Comitis Nicolai Bethlen ad Andream Szentkereszti &c". Kéthasábos másolat: a másik hasábon a latin fordítás. A 77. sz. lapon található ugyancsak másolati példánytól kisés nagybetűk, központozás és a rövidítések jelölésében tér el.

14. *Busulok a mi Hollandiaba lévö szegény Deákinkonis. Ez a Breuninx Uramnak szollo levél continet necessaria...* — E Szentkeresztinek szóló levél kíséretében küldte Bethlen Miklós bukásának okozóját, a *Columba Noé*-tervezetet. Bethlen álcának használja a hollandiai magyar diákok ügyét. Valószínűleg azonos küldemény részeiként egyszerre foglalták le a levelet — így az el sem juthatott címzettjéhez — és a corpus delictit. A Bethlen ellen felhozott vádpontok közül a 7. rója fel bűnéül Szentkereszti félrevezetését. „Mert Szentkereszti úrnak is nem revelálta, hanem más praetextus alatt adta, kinek is hogy a levelet küldje kezében a hollandus követnek." Wesselényi István naplójából közli P. SZATHMÁRY A holland követtel, G. Hamel-Bruyninx-szel való kapcsolatát az 550. sz. dokumentumban 1690-ből eredezteti.

547.

Lelőhelye: Haus-, Hof- und Staatsarchiv, Bécs. Hungarica, 365. Fasc. 66. „Copia Literarum Comitis Nicolai Bethlen ad Sigismundum Tarczali." Másolat két hasábon: az egyiken a latin fordítása. Újabb másolata még a 68., 72. sz. alatt is, mely magyar variánsától csupán központozásban és helyesírási sajátosságokban különbözik.

12. *Rákoczi Uramnak cedállya ö Felsége Erdélyt* — Az év elején az udvarban elterjedt a hír, hogy a császár a békeszeretettől indíttatva Rákóczinak engedi Erdélyt. (Vö. JUHÁSZ, 27.)

Bethlen politikai elképzeléseinek kialakításában igen fontos szerep jutott e híresztelésnek: a Columba Noé tervezetének 11. pontjában is érinti a kérdést. Körülbelül politikai tervezetével egyidőben születik a guberniumnak az az 1704. április 20-án kelt emlékirata, mely I. Lipótot e lehetőség veszélyeire figyelmezteti. Lukinich Imre szerint a fölterjesztés „kétségkívül Bethlen Miklós fogalmazványa" (LUKINICH, én. 436—437.)

Az udvari kancellária ugyanis értesítette a guberniumot, hogy ha a mediátorok révén megkötött béke létrejön, akkor abban Erdély jövőjéről is dönteni kell, s e döntés feltehető eredménye az lesz, hogy Rákóczi kapja Erdélyt. A gubernium — Bethlen tollával — arra figyelmezteti az uralkodót, hogy ez esetben a szomszédos államok és Erdély között végzetes feszültségek keletkeznének, s ráadásul az ország egyik legfontosabb törvényes szabadsága, a fejedelemválasztás joga — melyet a császár is biztosított — is csorbát szenvedne.

548.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Használatáért itt mondok köszönetet.

15. *Projecti Copia esi sub Litera A* — A Columba Noé-tervezetről van szó.

20. *duodecim Considerationes, de Conservatione Transylvaniae* — L. az 517. sz. dokumentumot.

26. *intelligeré Circumstantiás, meum Arestum praecedentes* — E beszámoló másolata ugyancsak fennmaradt Wesselényi naplójában: Ejusdem Captivitatis Praeludia facta *Anno* 1704 19 Junÿ

Qvándo Ego Excellentissimum *Dominum* Generálem Rabutin Ultimo vidi, fuitt 22da Aprillis Volébám accéderé 2da Maji Verum mihi dictum fuitt ob medicinam sumpta non esse ánte Vesperám accessibilem, Circa vesperám vero ejusdem ego aegrotaré caepi, sic*que* ab illo tempore *Dominum* Generálem Vidéré non potui, In Consilio etiám post 4tum Maj *non* fui, nec*que* ullum Consÿliario*rum* vidi usq*ue* ad 19 Junii, qvando Arestátus sum et tunc vidi *Domin*um Baronem Steph*anum* Haller, et Samuélem Konrád, Arestum mihi Cu*m Domi*no Cárolo de Acton indicentes, Unde nemo nihil Generali, vel Cuiq*ue* de illa Copia per comunicationem Die 3. et 4. Maj sum nomine Gubernii exclusus Consilio et officio, propter opinionem in materia 35000 [!] mensurar*um* Argenti scripto dátám, qvám exstáre crédo ⟨...⟩ etiám in Aula. Certum est l*i*teras meás ad Hollándum scriptás, tunc dum haec agerent*ur* adhuc fuisse intactás, nec me ideo Consilio motu, sed occas*i*one illius voti Argentei ipsum enim Pano Circa 10 Maj jubeo referré meum fasciculum ad me, Venitt ille ett profert sub poena Capitis ipsi interdictum est Utt fasciculos vel Literás ipsi jám tráditás, absq*ue* omni Exceptione nulli omnino reddátt, sed Conservett intactás, et se ténéátt ad iter promptum, ut ad primum nutum *Domini* Generalis se movéré possitt, Sic ergo ipsi *non* esse licitum, utt meum fasciculum reddátt, sed Jurare qvod sitt intactum et in ipsius manibus, et qvod ipse jám si vel Capitis Constáre deberett, Nemini daturus esset, Dimisi hominem, magis anxius, de servitiis Suae Ma*jestat*is, per hánc morám uti ego putábám defectum, qvia solicitus de Viola*ti*one vel inde secuturo meo periculo, Nunqvám enim mihi imáginari poterám, utt scriptum illud meo judicio, servitio Suae Ma*jestat*i, syncere Zeléns, mihi fraudi, ac exitio Verteret*ur* nec scio postea Pano qvándo vel qvo abiitt. Nec meae literae per qvos, qvando, vel qvo abierint, nisi jám ex eventu experior. Fui a 5 Maj usq*ue* ad 19 Junii in Hospitio Ubi án res? vel ipsemett, spontaneum mihi arestum fecerem nescio sed nullibi extra Hospitium fui, Volui accédere Ex*cellentissimum* D*ominum* Generálem Comendántem, sed *non* potui, interim qvic qvid ad me l*i*terár*um* veniebátt, semper apertae mittebánt*ur* ad me, Unde D*ominum* Generálem per memoriale reqvisivi, ne ante resolutionem Suae Ma*jestat*is a qva meam ex Consÿlio suspenderánt exclusionem, Ipsi *Domini* Consÿliarii ⟨...⟩ pro suspecto, vel omnino, Culpabili Tractarett, sed infoelix fui Ex mea a Consÿlii exclusione Divináns, qvae sepult scilicett mihi humilime mea memorialia et expraessum cursorem Andreám Sallati Viennám per Valachiám si pervenire potuitt hinc mox mei famuli ejusdem Cognominis et missi Fratris Johannis Sallati, hic Cÿbinini Culinám meám Curantis, mei Arestum, mox alterius, Gener mei, Comitis Alexandri Teleki Famuli, qvocum Andreás Sallati, in Valachiám usq*ue* iverátt, Ubi paucás pecudes, qvas ego et Gener, et Fratres istius Teleki, a Rebellibus Celábánt*ur*, mox ipsiusmet etiám Comitis Alexándri Teleki, arestum usq*ue* hodie duráns, nempe accusati criminis false, qvod in Schedula, qvam omnes de exmittendis per portám Urbis famulis dáre solent, Andreae Sallati nomen *non* Expressisett, sed tantum scripsissett Furi Cum socio, qvod támen Schedulae tales nemini hactenus fraudi, et maxime in usu fuissent nomináre, nempe unum et scribere Cum personis duabus vel tribus eqvis vel bobus Tott et Tott.

Aspectum etiám qvod Andreás Sallati *non* Viennam sed Gyro per Valachiám et Moldaviám facto Via Bisztriciensi ad Michaélem Teleki regressus, et sic ad Rebelles a nobis missus fuissett, qvod res ipsa refutátt, Qváre enim alius Cybinio ad Rebelles missus Vel fugiens, in Valachiám et inde ad Moldáviám eátt, indeq*ue* ad Rebelles redeátt, qvam semel extra portás Cibiniánás *con*stitutus possitt intra qvatuor horás, vel etiám Citius ad Rebelles Versus Albám Juliám, vel Megyes grassántes, tuto pervenire;
Additum etiám qvod Cum a Stephano Páno l*ite*ras qvásdám 2000 Marcis argenti a Domo Telekiána, anticipátis Viennam scripserátt, ett ille reddere nollett, Male illi Comminatus esset, et ideo metui possett ne Páno in itinere Viennám Tendens per ipsius Teleki vel meás insidiás periclitárét*ur* vanae iste fuerent scriptiones et Aspersiones, de qvibus ne Cogitatio unqvám fuitt, Ut qvi nec hoc sciremus, an l*ite*rae no*st*rae apud manus Pano ita periclitárent*ur*, ibi jám eventus docett qvid qvid sitt Arestatus est Teleki Die 10 Junÿ.
De me et Projecto mihi imputato, et vitio verso, nulla mentio usq*ue* ad Diem 10 Junÿ qvando Arestatus sum, per praefatos *Domi*nos Consÿliarios his Verbis.
Illustrissime *Domi*ne Comes detecta sunt *Ves*trae *Dominatio*nis Talia negotia, Contra Suam Ma*jestat*em, propterq*ue* Excellentissimus *Domi*nus Generalis, et Gubernium, *Ves*trae Illustritati indicitt Arestum, ett parétt se ad Iudicium
Iterum *Domi*nus Acton. Illustrissime *Domi*ne Comes, ad reqvisitionem Incliti Gubernii Excellentissimus *Domi*nus Generális Comendáns Ex Mandato Suae Ma*jestat*is dátt arestum ett qvidem strictissimum *Ves*trae Illustritati, Qvare eátt ad locum, in hunc finem sibi destinatum &c
[Fordítása:]
Mikor a fényes Rabutin generális urat utoljára láttam, április 22. volt. Május 2-án fel akartam keresni, de azt mondták, orvosságot vett be, és estig nem lesz megközelíthető. Ugyane napon estefelé én kezdtem betegeskedni, így azon idő óta a generális urat nem láthattam. Május 4. után a tanácsban sem voltam, és egy tanácsost sem láttam június 19-ig, amikor bebörtönöztek, és akkor láttam Haller István báró urat meg Konrád Sámuelt, akik Carolus de Acton úrral bejelentették nekem a bebörtönöztetést, ezért sem a generálissal, sem mással nem beszéltem erről a másolatról. Május 3-án és 4-én zártak ki a gubernium nevében a tanácsból és a hivatalból, a 35 000 [!] ezüst ügyében írásban adott véleményem miatt, ami, azt hiszem, megvan az Udvarban.
Biztos, hogy a hollandhoz írt levelem, amikor ezek történtek, még érintetlen volt, nem ezért mozdítottak el a tanácsból, hanem az ezüstről való véleményem miatt. Magának Panónak ugyanis május 10. körül parancsoltam meg, hogy a füzetemet hozza vissza hozzám. Eljött és elárulta, hogy fővesztés terhe mellett megtiltották, hogy a neki átadott füzetet vagyis levelet bármilyen kifogással bárkinek is átadja, hanem őrizze érintetlenül, és álljon útra készen, hogy a generális úr óhajára azonnal indulhasson. Így tehát neki nem szabad a füzetemet átadni, de megesküszik, hogy érintetlenül van a kezében, és már csak a feje kockáztatása miatt sem fogja senkinek sem átadni. Elbocsátottam az embert, még inkább nyugtalankodva Őfelsége érdeke miatt, hogy e késedelem következtében fogyatkozást szenved, mint a magam háborgattatása vagy a bekövetkező veszedelem miatt, hiszen semmiképpen sem képzelhettem, hogy a véleményem szerint Őfelsége iránti őszinte buzgalmamban kelt írást ellenem és veszedelmemre fordítják. Nem tudom, Pano

mikor és hogyan ment el aztán; azt is, hogy az én levelemet ki, mikor, hogyan vitte el, csak az eredményből tudtam meg. Május 5-től június 19-ig a szállásomon voltam, nem tudom, a helyzet, vagy önmagam vetett-e önkéntes fogságba, de a szállásomon kívül sehol sem voltam. Fel akartam keresni a fényes vezénylő tábornok urat, de nem tudtam. Eközben minden hozzám érkező levél mindig felbontva jött. Ezért beadvánnyal kerestem föl a generális urat, hogy a tanácsos urak gyanú vagy vélekedés alapján ne cselekedjenek Őfelsége döntése előtt, mely az én tanácsból való kizárásomat felfüggeszti, de nem volt szerencsém. A tanácsból való kizárásomból előre láttam, ami alázatos beadványomat és a gyorsfutárt, Sallati András megakadályozta, hogy Oláhországon keresztül eljusson Bécsbe, aztán az én ugyanezen vezetéknevű szolgámnak, a küldönc testvérének, Sallati Jánosnak, itt Szebenben konyhám gondozójának bebörtönöztetését, aztán a másiknak, vejem Teleki Sándor szolgájának, akivel Sallati András Oláhországig ment néhány baromért, amit én és a vejem meg az ő fivérei a lázadók elől elrejtettünk; aztán ugyanezen Teleki Sándor grófnak mindmáig tartó fogságát, akit azzal a hamis váddal illettek, hogy a cédulán, amit a városkapun kiküldendő szolgáknak mindenki adni szokott, Sallati András nevét nem tüntette fel, csak annyit irt „Turi [= Técsi] egy társsal", márpedig az efféle cédulák eddig még senkinek sem okoztak bajt, és a legtöbbször csak egyet neveztek meg, felírván, két személlyel vagy három lóval, vagy ennyi meg ennyi ökörrel. Az is gyanúba jött, hogy Sallati András nem Bécsbe, hanem Oláhországon és Moldávián keresztül kerülve Besztercére tért vissza Teleki Mihályhoz, és ekképpen mi a lázadókhoz küldtük őt, amit a tények maguk cáfolnak, mert miért küldetnék vagy szöknék valaki a lázadókhoz Szebenből Oláhországon és Moldávián keresztül menve, és onnan térve vissza a lázadókhoz, amikor a szebeni kapun kijutva négy óra alatt vagy még hamarabb a Gyulafehérvár vagy Meggyes felé kóborló lázadókhoz biztonságban eljuthat.

Hozzátették, hogy amikor Pano István révén a Teleki család által előlegzett 2000 ezüst márkával egy levelet írt, és ő nem akarta visszaadni, megfenyegette őt, s ezért Panonak félni lehetett, hogy az úton Bécs felé haladtában Teleki vagy az én cselvetésemből veszély fenyegeti; ezek az irkálgatások és rágalmazások alaptalanok voltak, még csak gondolatba sem jött soha, hiszen mi nem tudtuk, hogy levelünk Pano kezében ilyen veszedelemben van, mint most már a fejlemények megmutatják. Bárhogy volt is, Telekit június 10-én börtönbe csukták.

Rólam és a nekem tulajdonított, bűnömül felrótt tervezetről említés sem esett június 10[= 19]-ig, amikor bebörtönöztek az említett tanácsurak közreműködésével, e szavak kíséretében: Tekintetes gróf úr, lelepleződtek uraságod Őfelsége elleni mesterkedései, és ezért a fényes generális úr és a gubernium tekintetességedet börtönbe veti, és készüljön a bíróság elé.

Ismét Acton úr: Tekintetes gróf úr, a nemes gubernium megkeresésére a fényes vezénylő tábornok úr Őfelsége parancsára a legszigorúbb börtönbe veti tekintetességedet, tehát menjen az e célból önnek rendelt helyre stb.

110. *Matrÿmonii Serenissimae Archiducissae, et illa ad foelicius, qvám olim Filiae Jephtae Contigitt* — Jefte lányának feláldozását l. Bírák könyve, 11. rész.

168. *in ultima mea váledictione die 10 Xbris* — Lipót e szavait l. Ö. II. 99.

[A levél fordítása:]
Szentséges Császári és Királyi Felség, Uralkodó, természettől fogva legkegyelmesebb Úr!
Ha alázatos beadványom, melyet májusban írtam, Felségedhez eljuthatott, Kegyelmes Felséged megérthette abból szerencsétlenségemet, tisztségemet megbélyegző bukásomat, azt, hogy a tisztség után a legszigorúbb, legszomorúbb börtönnel elvették szabadságomat is, elválasztottak szeretteimtől és barátaim társaságától, és hogy egy bizonyos illető tervezetének másolata miatt, amit a holland követ, Hamel Breűnicz révén kellett volna Őfelségéhez kézbesíteni, de amit itt Szebenben elfogtak, engem Őfelsége erdélyi kincstárigazgatója, hiszem, mindeddig Őfelsége tudta nélkül, hogyan terhel fővesztés és örökös hűtlenség vádjával. Kénytelen vagyok könnyeimet Őfelsége előtt kiönteni.
A tervezet másolata *A* betű alatt mellékelve van, szerzőjét egyelőre nem lehet fölfedni. De ha az a szerencse ér, hogy megláthatom Felséged ragyogó arcát, semmit sem titkolok el, amit tudok róla; az tény, hogy a másolatot én írtam le, hogy a nevezett követ útján Felségedhez eljuttassam.
Részint a legújabb üldöztetés, részint annak a tizenkét észrevételnek az emléke, amit Erdély megtartásáról a szentséges József királynak és Felségednek búcsúzásakor alázatosan kifejtettem, késztet arra, hogy észrevételeket tegyek a bűnömül felrótt tervezetre, ez *B* betű alatt van mellékelve.
A dolog természete úgy kívánván, méltóztassék először Felséged jóindulatú ítéletével kegyelmesen megismerni a körülményeket, melyek bebörtönöztetésemet megelőzték, és melyek ismerete nagyon fontos, *C* betű alatt.
És miután már szerencsétlenségem a börtön mélyéről könnyekbe tör ki és Felséged lábát öntözi, meglakoltam azért, hogy ama tervezet másolatát leírtam a holland követ, Hamel Breűnicz úr, a régi barát számára, és el akartam küldeni. Tény, hogy a levél egy rövid ajánlással együtt az egyedül Hamel Breűnicz úrnak szóló levélbe volt bezárva, ezt mellékletként egy nagyobb füzetbe tettem, és ismét bezáratott Erdély iktató titkára, Szentkereszti András igazgató számára, 1704. április 25-e táján, az erdélyi Gubernium Őfelségéhez és nagyságos minisztereihez szóló, nagy részben titkos írással írt levelével együtt, melyet akkor én küldtem el, a másik az én privát levelem volt, átadtam egy görög kereskedőnek, Pano Istvánnak, a gubernátor úr, a tanácsos urak meg az én megelőlegezett költségemre, hogy azt Bécsbe vigye, de akinek a küldeményeket és minden egyebet vinnie kellett volna, árulás folytán egy egész hónapot vagy még többet is számomra ismeretlen ok miatt visszatartva, Szebenben maradt, késlekedésén csodálkoztam is, szomorkodtam is, mert a titkosírással írt levél Szebenben vesztegelt, és emiatt sok keserűséget nyeltünk, mert a Rákócival való békekötést mind Őfelsége szolgálata, mind a haza vigasztalása érdekében szerettük volna megelőzni, leginkább a tanácsosok valamennyien, akiket jogos aggodalom töltött el éppen a titkosírású levél miatt, és április hatodikán egy másik görög, Kozma Pál révén Oláhországon keresztül Bécsbe küldtük, azonban az utak mostani bizonytalansága miatt Pano István is lemásolta ezt.
Mert hogyne kellett volna nyugtalankodnunk hazánk épsége miatt, hogy a gallok elleni új háború súlyos terhének elkerülése végett a nyugalmat a közvetítők minden áron siettetik, és ezek Gallia torkában fekvő saját hazájuk érdekében a békét természetesen Erdély java elé fogják helyezni, méginkább aggasztott, hogy nemcsak Kálnoki gróf alkancellár úr, hanem maga a legkiválóbb Kolonics bíboros úr is március elején a Guberniumhoz írt levelében a közeli béke biztos reményéről szólt, Rákóci pedig a Guberniumhoz ugyanazon hó végén küldött levelében Erdélyről már mint a sajátjáról írt.

Egyes egyedül ez volt az indítéka és kiváltó oka az én, Betlen gróf, magánlevelemnek a hollandhoz és a tervezet másolata megküldésének, ez volt a tárgya is, avégett, hogy ha a dolgok még függőben vannak, ez a tervezet a közvetítő, nevezetesen egyedül maga Breunicz úr révén, Erdély és a keresztyénség javára, Őfelsége dicsőségére figyelembe vétethessék, ha viszont már megtörtént, vagyis, mint mondani szokás, ünnep után ér oda, az egészet örök hallgatás fedje be, nehogy engem és családomat Rákóci, Őfelsége visszalépése következtében már vagy, mint írtam, rövidesen Erdély fejedelme, a jövőben zaklasson, vagy teljességgel tönkretegyen, hiszen felidéződött az 1658, 59, 60-as török és belső háború emléke, melynek vége II. Rákóci György halála és a Rákóci háznak Erdély fejedelemségéből való teljes kiszorítása lett, mely háborúban apám, Betlen János, szintén Erdély kancellárja, Rákóci ellenfele volt, és ezért Rákóci minden birtokától megfosztotta, anyámat Kővárban kegyetlen börtönbe csukatta, én pedig atyámmal és fivéremmel itt, Szebenben fél esztendei ostromot álltam ki. Ennyi elég az alkalomról, a motívumokról és a titkosság iránti óhajomról. Arra pedig, amit a kincstárigazgató a tervezet átadásának körülményeiről a saját okoskodása alapján gyalázkodva kérdezősködik: miért így, miért úgy, miért ennek, miért nem annak és hasonlók, minderre, mondom, ha Bécsben kérdezi, a legkészségesebben, feltétlenül és őszintén megfelelek, nem kétlem, hogy ügyemet és eljárásmódomat Őfelsége a legkegyelmesebben helyeselni fogja, megmagyarázom ugyanis, hogy most nem tudok eleget tenni az Őfelsége iránti őszinteség követelményének, mert ha megtenném, vétkeznék ellene, és azt kell tennem, amit teszek. Krisztus sebeire kérem, parancsolja meg, hogy Bécsbe vigyenek, hogy Őfelsége ítélete alá vettessem és felemelkedjem, amit pedig az igazgató a törökökhöz, lázadókhoz vagy bárhová való átállásról beszél, azt az én örökös vagy egyszeri hűtlenségemre nem bizonyítja be és nem is fogja.

1. Miután, azt hiszem, ezeket a követeket Őfelsége sosem bízta volna meg a török és magyar tárgyalásokkal, ha gyanúsak lettek volna.
2. Senki sem vetette a szememre, hogy Bécsben naponta társalkodtam velük.
3. Ehhez járult a közös vallás és barátság.
4. Az Erdély és Magyarország békéjére vonatkozó dolgokat senkinek sem illett jobban és gyorsabban megtudni, mint Őfelsége megbízott közvetítőinek.
5. Nemde a dolog természete és az összes körülmény azt diktálja, különösképp egy ilyen kényes ügyben, tudniillik a fényes főhercegnő házassága ügyében, ami szerencsésebb, mint egykor Jephta leányáé volt, hogy a keresztyénség békéjének szentesítését Őfelsége ilyen közvetítők útján kérje, ne valami hitvány korcs, mint én vagyok, javasolja, és a császár, egyúttal atya, önként ajánlja. Bizony, a magas felségeknek sajátjuk, hogy éljenek minden erénnyel, így a tartózkodással is. És ez csak egy ok az ezer közül. És hogy miért nem mások, hanem közvetlenül az ő révén? Mert minél gyorsabban kellett volna eljutnia Őfelségéhez, ha el nem fogják, és bár az elfogás után rögtön továbbították volna Őfelségéhez!
6. Hűségeskümben azt fogadtam Őfelségének, hogy barátainak barátja, ellenségeinek ellensége leszek dicsőségét, javát minden erőmmel igyekszem előmozdítani. Azokat pedig Őfelsége legelső barátainak és Ofelsége legószintébb híveinek ismertem, különösképp egy olyan ügyben, ami a közösség javát illeti. Szentkereszti titkár sem jött soha gyanúba Őfelsége előtt.
7. Anglia és Hollandia, ahol több mint két évig magam is tanultam, nekünk, erdélyi reformátusoknak második anyánk és hazánk. Ha ezek előtt nem átkozom el a fenyegető gallust, Isten engem átkoz el mindörökre.
8. Mit árt Őfelségének vagy bármely fejedelemnek, ha egy buzgó szolga az ő tudta nélkül jó szolgálatot tesz, és szolgálatát időlegesen vagy véglegesen inkább el akarja

titkolni, mint hogy jutalomért vagy dicsőségért szemérmetlenül árusítsa magát, és ezáltal felingerelje az irigy darazsakat, elveszejtse önmagát, gyakran jó urának érdekét is elárulja és tönkretegye; mit ítél el a világ gyakrabban, mint ezt? Őfelsége korban, bölcsességben, jámborságban a legnagyobb fejedelem, aki a legjobban tudja, buzgalmam milyen sokszor állt helyt Őfelsége és hazám érdekében, amiről mások nem tudnak, nagy veszedelmemmel, mert később nyilvánosságra került és káromra fordult. Emlékezzék kegyelmesen Őfelsége sok éven keresztül, amióta az isteni gondviselés engem Őfelsége alattvalójának állított, hasonló ügyekben Őfelsége és hazám szolgálatára irányuló buzgalmamban írt tervezeteimre, emlékirataimra, melyek ugyan hitványkák voltak, valamit talán mégis előmozdítottak, vagy legalább előmozdítani akartak Őfelsége érdekében, hazám javára, nevezetesen az 1690-es ügyre, mikor is a Tököly-párti erdélyiek Őfelségétől általános kegyelmet kaptak a diploma révén, meg arra, ami aztán abból következett, Erdély visszaszerzésére, megtartására, a császári felség trónjának ottani megszilárdítására; ne temesse el feledés, hogy 1695 végén, Veterani tragédiájakor, mind itthon, mind aztán Bécsben Őfelsége és a haza érdekében milyen őszintén iparkodtam szolgálni, és aztán 1697-ben mit akartam tenni Bécsben a kolléga urakkal együtt, amit erőtlenségemhez képest később is mindig folytattam.

Emlékezzék jóindulattal Őfelsége, hogy mit fejtettem ki alázatosan 1702-ben mind Őfelségének, mind szentséges fiának, a királynak, egyiküknek, aki belépett Erdélybe, és másikuknak, aki búcsút mondott, az Erdély megőrzéséhez szükséges tizenkét észrevételről. Úgy tapasztaltam, hogy Őfelsége ezek közül egyiket sem utasította vissza, és nem tulajdonította bűnömül. Aztán

emlékezzék jóságosan Őfelsége különös és atyai biztatására utolsó búcsúm alkalmával, december 10-én, azokkal a szavakkal, melyek azonnal kitörölhetetlenül emlékezetembe vésődtek: Ha a jövőben is szolgálatunkra eszedbe jut valami, akár szóval, mint itt a kertben, akár utólag írásban, mindig bátran figyelmeztess, és támogatni, segíteni foglak.

Végezetül emlékezzék jóságosan Legkegyelmesebb Őfelsége arra a biztosítékra, amit titkos pecsétjével és szent kezének nyújtásával adott nekem, amit én páratlan és drága kincsként utódaimra hagyok.

És aztán méltóztassék Őfelsége jóindulatúan figyelembe venni buzgalmamat, mely e tekintetben az elmondottakból következik, ha talán hibáztam is (Isten a tudója, hogy vétkezni nem akartam), kegyelmesen bocsássa meg, és szabadítson ki a börtönből, töltse be eddig szerencsétlenségemre hiába várt kegyelmességét, bocsássa el békében, mint öreg szolgát, 62 éves vénségemet, mely a sírban vigasztalódik, máskülönben, ha Őfelsége nem könyörül rajtam, életem hátralevő egynéhány napja az utókor szánalmas példájául rövidesen megszakad, mert e börtön nyomorúságát öregségem már nem sokáig bírhatja, hiszen mégha szobám, fekhelyem, kenyerem tisztességes volna is, a kivont karddal állandóan itt álló két fegyveres a napokat nyugtalanná, az óraütéssel meg-megszakított éjszakákat álmatlanná teszi. Megszakadt minden kapcsolatom az emberekkel és a közelvalókkal, elzárva a vigasz. Amint pihegni tudtam, könyörögni akartam Őfelségének, de nem lehetett. Irgalmazzon Isten nekem, bűnösnek! Irgalmazzon kegyelmesen a császár nekem, az esendő, de igaz szolgának, mely atyai jóságáért Isten, aki inkább az irgalomnak mint az igazságnak kútfeje, mindörökre áldja meg Őfelsége öregségét és a császári utódok hosszú sorát. Szent Császári és Királyi Felségednek vagy Ő stb.

549.

Lelőhelye: OL F 46, 76/1704. Autográf. Excel*lentissi*mo Do*mi*no Gubernatori *Comi*ti Georgio Banfi. Et Illustr*issi*mis Do*mi*nis Consiliariis Do*mi*nis et Fratribus Colendissimis

Más kézzel: „*Groff* Bethlen Miklos Ur*am* kivánsagi, az Arestumbol irta. 1704. 26. Juny."

[A levél fordítása:]

A védelmemhez szükséges eszközök.

Ezt a három könyvet megkaptam. { Általános törvény. Hiszem, hogy Simonfi főjegyző úr oda fogja adni Verbőtzi Hármaskönyvét, az Approbata és Compilata konstitucziót. Megvan nekem otthon Istvánfi Históriája.

Hiszem, hogy a tekintetes Apor gróf úr odaadja, ha azonkívül valami a kancellária vagy a káptalan levéltárából, vagy a gubernium jegyzőkönyveiből kellene.

Ezeket megkaptam június 27-én este. Bethlen Miklós gróf. { Őfelsége általam készített diplomája Erdély számára, amit Bethlen Gergely úr vitt el. Az Alvinczi-döntések. És a gubernium számára való, Őfelségétől adott utasítás Sárosi János úr ügyében.

Nagyszegi Gábor ügyében.

Jósika Imre báró ügyében.

És ha valamire később szükségem lenne, mivel ebben a nagy megpróbáltatásban, amit Isten bűneim miatt bocsátott rám, bárki meghiheti, igen nagy szükségem van mind az isteni, mind az emberi segítségre.

Ajánlja tehát magát e tekintetben a magas királyi gubernium és tagjai kegyelmébe és szeretetébe, valamennyiük jóindulatába, rabhoz illő alázattal

Testvérük és hű szolgájuk

Bethlen Miklós gróf

A börtönből, 1704. június 26. napján.

Mint az a 550. sz. iratból kiviláglik, Bethlent május 5-én házi őrizetbe vették, június 19-én pedig letartóztatták és börtönbe vitték. 21-én tudatták vele az ellene szóló vádakat, ő pedig 26-án kéri a szükséges dokumentumokat, hogy felkészülhessen a védekezésre.

Az egykorú feljegyzések, dokumentumok igazolják Bethlen állítását, hogy nem a *Columba Noé*-tervezet miatt — amit csak jún. 19—20-án rónak fel bűnéül —, hanem valóban korábban, a „Telekiek ezüstje" érdekében kifejtett állásfoglalása miatt keveredett gyanúba. (L. az 550. sz. supplicatiót és jegyzeteit.)

550.

Lelőhelye: OL P 657, Nr. 800. Nem autográf. „Superscriptio A Mlgs Erdélyi Királyi Guberniumhoz, és az egész Uri, Fő, Nemesi, és egjéb Becsűlletes Rendekből állo Gyűlekezethez bizadalmas Rabi Instantiaja Groff Bethlen Miklosnak"

Közölve: GYÁRFÁS, 206—216. Gyárfás vagy pontatlanul másolta ki a szöveget, vagy — s ez a valószínűbb — egy másik, ugyancsak nem autográf szöveg állhatott rendelkezésére.

Keletkezésének körülményei: a jún. 28-ára kitűzött tárgyalás 30-án zajlott le, Bethlen

erre az alkalomra készítette, mintegy védőbeszédül. Előkészületeiről tájékoztat a 490. sz. levél. Wesselényi Istvántól tudjuk a felolvasás körülményeit is: jún. 30-án Bethlenért küldték Rétsei István postamestert, a kancellárt hintóba ültették, „... elöl és hátul 20-20 muskatélyos menvén úgy kisérék fel a palotára, holott az urak is künn lévén a cancellarius sessióját Apor úr occupálá, Bethlen Miklós úrnak pedig egy széket tévén az asztal végire, oda egy kevéssé leüle és cum gravitate mint azelőtt mentéjét magáról hátrabocsátván, felkele és az országot az urakkal együtt annak rendi szerint helyesen köszöntvén, elkezdé beszédét: Hogy minekelőtte egyéb dolog lenne, az előtt egy demissum memorialet akar porrigalni az uraknak és a statusoknak közönségesen, melyet kíván, hogy oly sincere és atyafi szeretettel hallgasson meg csendesen kiki, mint a mely csendesen akar és kíván kiki másoktól, sőt halála óráján is Istentől ki a mint kíván meghallgattatni. — Annakutána a széket épen az asztal végihez vonván, maga keztyüjét és süvegét az asztalra tévén, kezde olvasni." — S ezután elmondja Wesselényi a saját szavaival, de nagyon hűen reprodukálva az itt is közölt szöveget, melyről egyébként az a véleménye, hogy „méltán divinum ingenium(nak) mondhatik elméje érette" (Vö. TT, 1891, 13., 15.)

18. *Mat. 7. v. 12.* — Valamit akartok azért hogy tselekedjenek az emberek ti veletek, azont tselekedjétek tiis azokkal: mert ez a' Törvény, és a' Próféták.

20. *Marc. 11. v. 25 et 26.* — Es mikor felállotok imádkozni, megbotsássatok annak a' ki ellen valami dolgotok vagyon; hogy a' ti mennyei Atyátokis megbotsássa néktek a' ti vétkeiteket.
Mert ha ti meg nem botsátándotok, a' ti mennyei Atyátokis nem botsátja-meg a ti vétkeiteket.

33. *az akor fen forgo 3500 Gira ezüst materiájáról valo Discursusomat* — Bethlen Miklós több helyütt és alkalommal mondja el, hogy bukásának egyik legfőbb okát ebben a kérdésben látja. Április 29-én jegyzi fel naplójába Wesselényi István a Bethlen—Rabutin ellenségeskedés újabb gyökereit: „Ugyan ma volt a generál fenn az uraknál, az holott proponálta, hogy a hadak igen fizetetlenek, eddig is Isten tudja, miként szerzett pénzt az hadak számára, azért, hogy mind az hadak jobb kedvvel légyenek, mind pediglen nékünk is jobban légyen dolgunk, a hadaknak fizetést kelljen rendelni és szerezni, de minthogy maga is látja a pénznek szűk voltát, azért pénzt maga is nem kíván, hanem adjanak elégedendő ezüst marhát, úgy mint negyedfél ezer girányit, akibül pénzt veressenek, erre pedig legelsőben is az maga argenteriáját igére, hogy felvereti pénznek, hogy mind az urak is a szerint cselekedjenek; aki pedig olyan találkoznék, aki ezen jó dolgot ellenzené, úgy tartja mint árulót, és úgy is traktálja, mint rebellist és őfelsége ellenségét." (Wesselényi naplójából kiadva: KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 253.) Rabutin emlékirata szerint az alábbi eljárást képzelte el ideális megoldásként: „Ami a pénzt illeti, Rabutin gróf a pénzverdébe szállíttatta a Teleki család minden ezüstholmiját, amelyet e család legidősebb fiának Kőváron elkövetett s már említett hűtlensége miatt elkobozott; csak ebből az ezüstből több mint negyvenezer ezüstforintot vertek. Ezek után Rabutin gróf elrendelte, hogy foglalják le és fordítsák ugyanerre a célra azokat a Nagyszebenben található értékeket, amelyek a lázadókhoz csatlakozó urak birtokában voltak, de e hosszú idő folyamán ez sem volt elegendő a csapatok fenntartására." (J. L. Bussy de Rabutin: Emlékiratok a magyarországi háborúkról. In: KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 297.)
Bethlen a Sudores et Cruces... szerint nemcsak az új rokonság, a Telekiek ezüstje védelmében mondott ellent Rabutin javaslatának, minek következté-

ben a generális nyílt ellenségként kezelte őt: „Az én tervem — az ő haragjuk oka és célja — nem ennek az ezüstnek a megtagadása volt, hiszen már Telekiéknek is felajánlottam, hogy jó biztosíték ellenében szívesen adok, csak azt a borzasztó méltánytalanságot akartam az igazság szerint jóvátenni, ami mind a korábbi 100 ezer forintnak, mind ennek az ezüstnek a kirovásakor történt. Hallottam, hogy az akkor Szebenbe menekülő szerencsétlen nemeseket, akiknek bizony három napra való pénzük sem volt és kölcsönből éltek, megterhelték e márkákkal, és panaszkodtak, hogy tudniillik a gubernátor úr ezüst kanalait és konyhai szerszámait az ilyenek könnyeivel váltották és őrizték meg."
Valószínűleg alábbi — másolatban fennmaradt — véleményére hivatkozik Bethlen, mint az ellene kezdett eljárás kiváltó okára:

A*nno* 1704 4 Maÿ in Consilio Comes Nicol*aus* Bethlen

Quod ad Argenteriam Telekianam dicant bona fide ipsi Domini Telekii, quod post hanc 3500 Marcarum propositionem semper hoc ipsis svasi, ut erga Convenientem Assecura*tio*nem dent ad modernam Necessit*a*tem Suae Majestati, Id*em* et nunc svadeo quamvis mea Filia quoq*ue* hic sit Interessata.
Quod ad me, ego ex mea maxima paupertate dabo 50 Marcas Argenti, vel si ampli*us* desiderant a me producam totam meam Argenteria*m*, & submittam Suar*um* Excellentiar*um* & Illustritatum discretioni, quantum inde summere volent, Ne et ego fame peream.
Scit enim Deus & scit tota Tran*sylva*nia quod ego Pecuniae nunqua*m* studui, ex Paternis mobilib*us* unam Crucifer*um* unam positam argenti forte Divisionis non accepi. AEdificia sumptuosa feci. Bona emicara et infructuosa. Anno superiori Viennensib*us* expensis & emptione Huszt. Banquerenta totalem feci, nec tamen Gratias benignissimi Domini mei assequi potui. Scit hoc Excelsa Camera & Inclÿta Commissio Mox omnia Bona mobillia & Immobilia perdidj.
Ita me Deus amet non mentior debeo alÿs Circit*er* 30/m flor. hung. et magnam partem cum onere usurare. Filius meus Coronae cum suis Prolib*us* vivit, ex interesse pecuniae Collegii Enyediensis. Scit hoc senat*us* Coronensis. Ego hic non habeo ultra 270. vel 280. flor. hung. extra Cibinium aute*m* prorsus nihil mobilium habeo. Tritici & farinae circit*er* Cub: 120 Larida Circit*er* 20, et quid [...] Vino parum Vinum enim etiam quod habebam Torda et Segesvarini [?] pecunie me peribit. In [...] lia habui si non perieruntt Equos Equas circiter 90 aut ad summ*um* 100 Boves Vaccas forsitan totior*um*. Oves totidem pecuniam mihi nemo debet nisi mei Rustici, &* duo pauperes Nobiles usq*ue* ad flor. 120 *circiter,* qui non sunt solvendo. Insuper debet mihi pro meo Cancellariatus salario Societas Arendans vel Dom*i*nus Comes Apor Thesaurarius & Fiscus usq*ue* ad flor. hung. 24/m circiter, sed quando habeo scit haec Inclyta Commissio, moriar hodie ut qui sum circiter 62 Annor*um* non habent haeredes quo me sepelliant et non est Domus in Tran*sylva*nia ita uti mea ad terram dejecta, etiam si pax cito redeat.
Haec illa Conscientia scribo qua coram Deo mihi consistendum est.

Comes Nicolaus Bethlen

(OL P 1952, 1. cs. 1. tétel; a csillaggal jelöltek autográf beszúrások.)
[Kivonata:]

Ami a Teleki-féle ezüstneműt illeti, mondják meg maguk a Teleki urak eskü alatt, hogy e 3500 márka megígérése után javasoltam nekik, hogy illő biztosítékul adjanak a császár jelenlegi szükségleteire, és most is ezt javaslom, jóllehet lányom is érdekelt ebben. Én 50 ezüstmárkát adok, de ha több hiányzik, egész ezüstkészletemet ajánlom, és a nagyságok rendelkezésére bocsátom. Pénzre sosem vágytam, az atyai örökségből egyetlen ezüstöt sem kaptam. Drága épületeket emeltem. Birtokaim terméktelenek. Tavaly a bécsi költségekre és Huszt megvételére adósságot csináltam. Minden ingó és ingatlan vagyont elvesztettem. Kb. 30 000 magyar forinttal adós vagyok. Fiam Brassóban él a gyermekeivel az enyedi kollégium kamataiból. Itt nincs több 270 vagy 280 magyar forintomnál, Szebenen kívül semmi ingóságom nincs. 120 köböl gabonám van, 20 szalonnám, a tordai és segesvári bor elveszett, van 90 lovam s legfeljebb 100 marhám. Pénzzel csak parasztjaim tartoznak nekem, meg két szegény nemes, mintegy 120 forinttal, ezenkívül a kancellári fizetésért tartozik nekem a bérlő vagy Apor kincstárnok és a kincstár 24 000 magyar forinttal. Immár 62 éves vagyok, de örököseimnek nincs annyijuk, amennyiből eltemessenek.

35. *a' két Itilő Mester Henter Ferencz és Simonffi Mihály Uramék által igen terhes izenetet tettek nékem* — Az üzenet szavait a Sudores et Cruces...-ben reprodukálta Bethlen: „Tekintetes uraságod 1704. május 5-én úgy mesterkedett, hogy pénz hiányában katonai lázadás törjön ki, amit Szeben és aztán Erdély elveszítése kövessen, tehát stb."

66. *ugy folyamodtam a mi kglmes Urunkhoz eö Felgéhez expressus szolgám és alázatos supplicatiom által* — Közvetlen az események után, május másodikharmadik hetében indíthatta útnak Saláti András nevű szolgáját az udvarba. Ügyén azonban nem lendíthetett előre semmit a gyors információval, mert Saláti majd csak *szeptember 23-án* érkezik meg Bécsbe, amikor a per már véget is ért. Útjában ugyanis Belgrádnál feltartóztatták s visszafordították. (Charles Whitworth bécsi angol követ levele Robert Harley angol külügyi államtitkárnak, 1704. szept. 27. SIMONYI, I. 451.) Ha szolgája nem is, de Bethlen vészjelzései már július közepén megérkeztek Bécsbe. George Stepney bécsi angol követ ugyanis júl. 16-án tudatja Harley-vel, hogy az egyik erdélyi referendárius volt nála, s mutatott egy, az előző este kapott levelet, amely *május 4-én* kelt, s amelyben Bethlen gróf Rabutin durva eljárásáról panaszkodik, aki megfenyegette őt, hogy letartóztatja az erdélyi ezüst közcélokra való felhasználását illető írásos véleményéért. (Uo. I. 352.) Hivatalosan azonban csak július 19-e tájban értesülnek Rabutin június 25-én kelt leveléből, hogy Bethlent letartóztatta és vád alá helyezte, nemcsak az ezüst kérdésében kifejtett véleményéért, hanem egy veszélyes tervezete miatt. (Uo. I. 354.)

70. *Salati János nevű, vékony konyhámhoz most láto hitvan Jobbágy szolgámnak és Veőm Técsi nevű szolgájának és magánakis nyavalyás Teleki Sandornak meg fogása* — Wesselényi István június 2-án jegyzi fel naplójába: „Ugyan ma izente Fejér Mihálly az Ur — Bánffy György — Fejérvári gondviselője féle hogy neki részegen egy Sallai [!] nevü szolgája Betlen Miklos Ur*amnak* beszellette volna neki hogy neki eggy Testvér battyátt küldőtte az Ur Becsben Levelekkel tittkon Havasalfölde es Lengyel Ország felé, olly praetextus alatt hogy apro majorság venni mégyen ki oda ki, mellyett latt*anak* is Bukorésten hogy által ment ott. Melly dolgott ugyan megis izent a Generál*nak* az Ur Acton Ur*am* által." 6-án el is fogják a piacon Salátit, 7-én Teleki inasát, „a kivel elment volt Havasalföldében a Betlen Miklos Ur*am* szolgaja a kitt mondanak hogy Becsben ment volna el levelekkel."
9-én felhívatják Teleki Sándort a tanácsba, és arról examinálják, „hogy

Sallatitt a Betlen Miklos ur*am* szolgájátt Havas Alfölde felé azért küldötte volna Betlen Miklos Ur*amm*al együtt, hogy Moldova felé Teleki Mihálly Ur*am*hoz a kuruc Táborra küldött*enek* volna, amaz pedig Ugyan Betlen Miklos Ur*am* izenetiből meg mondotta es fatealta hogy küldött igaz dolog; de nem Telekihez a Becsben a Császárhoz illy okon küldött pedig arra felé, es nem erre hogy mint hogy Tisztitül pro hic et nunc friváltatott es in periculo volt dolga, ertett altal hogy erre ha küld levelett, tehát impediállyák es a levelett el veszik es el olvassák, a mint eddigis egynehány izben meg esett" — 10-én Telekit is börtönbe vetik, Wesselényi szerint is azokkal az érvekkel — a szolgák az ő hamis cédulájával mentek ki a kapun, Pano megfenyegetése —, mint amiket információjában a császárnak megírt Bethlen Miklós. (Vö. az 548. sz. levél jegyzetével.)

75. *contra Trprt. Par. 2. Tit. 27. réam valo vallásának* — A Hármaskönyv e része azzal foglalkozik, mi a közös tanúvallatás, hányféle feltétel szükséges végrehajtásához. (A tanúnak szabadon és félelem nélkül, nem kényszer alatt kell vallania. Okvetlenül tisztázni kell, hogy a tanúk magát a dolgot ismerik-e, vagy csak hallomásból tudnak róla stb.) (KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1896. 289.)

105. *most proxime 19. praesentis Junÿ, mikor szintén ágjamban le fekűnni akartam étzakan 10-s-11 ora kőzőt, mint lőtt arestáltattásom* — Erről is beszámol az 548. sz. levélben. Még részletesebben pedig a Wesselényi-napló: „... az kancelláriust, úgymint Betlen Miklós uramat maga szállásán megfogván a németek vitték a kommendáns házához, oda ahol Szász János volt fogva, és ott szoros őrizet alatt őrzik a németek. Oka pedig mi légyen, mi nem tudhatjuk, hanem azt értettem, hogy circa federa csinált volna valamely nagy munkát, melyet is elküldött volt, és tegnapelőtt hoztanak meg Havasalföldéből, és most látszott meg, hogy Bécsbe is azért küldött volna, hogy ezt praeveniálhatná, mely kasusnak mi lesz a vége, csak a jó Isten tudja. Isten oltalmazzon bennünket hasonló kasustul!" (KŐPECZI—R. VÁRKONYI, I. 258.)

128. *Emleget abban a Director Ur egj Manifestumot, vagy Projectumot* — Ti. az ő Columba Noé-ját. Melynek szövegét szándékosan félremagyarázták, hogy Bethlent azzal vádolhassák, ki akarta a császár kezéből venni Erdélyt, s török fennhatóság alá kívánta juttatni. A jól értesült Wesselényi naplójában ez így csapódik le: „... eddig ű Felsége akármelly nagy kőlcséggel aqvirálta is Erdélyt soha nem Conserválhatta, ugy ez után is hanem had legyen a Törők birtoka alatt..."

186. *Ez a' mostani Gyűlekezeti penig Ngtoknak, kglteknek, attol az őtet sententiázo Gyűléstőlis mesze jár* — Bethlen itt azzal a fegyverrel védekezik, amellyel Szász János esetében támadott: „... de már az országnak fele tele kuruccal, Kolosvár, Beszterce s máshonnan ítélőmesterek, sem egyéb rendek el nem jöhetnek; csonka et illegitima diaetának állítja Szász János, excipiál, ha megítilik is, ha nem is, appellál, et juxta resolutionem Alvinczianam Art. 4. transmittálni kell..." (Ö. II. 124.)

202. *Tripar. Par. 2. Tit. 75.* — A hivatkozott hely a „hűtlenség vétkére nézve az ítélet meghozásának és kimondásának" módjait tárgyalja. (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1896. 351—353.)

217. *Sarlos Boldog Aszszony napja* — (Visitatio Mariae), júl. 2.

292. *Approb. Const. Par. 3. Tit. 6. Art. 3. Trip. Part. 1. Tit. 9.* — A nemességről, illetve a „nemeseknek négy fő és kiváltságos jogáról" szóló cikkelyek, melyeknek a törvénykezés módját illető vonatkozásai: a nemes csak az illetékes

bírája előtt tartozik törvényt állni, előzetes idézés, perbehívás, törvényes elmarasztalás nélkül nem lehet letartóztatni.

309. *De azt mondom az Daviddal: Jómra lött, Uram nékem hogy meg aláztál.* — 119. zsoltár, 71.: Jó nékem, hogy engemet megaláztál; hogy megtanulnám a te parancsolatidat.

551.

Közölve: Gyalakutai Lázár György naplója a Rákóczi forradalom idejéből. (1704. júl. 1—oct. 31.) In: SZÁDECZKY, II. 522—568.

„A Nagy-Szebenbe szorult erdélyi gubernium és országos rendek tárgyalásairól, főkép a Rabutin generális által börtönbe vettetett gr. Bethlen Miklós kanczellarius notaperéről." Melléklet a naplóhoz: Gr. Bethlen Miklós folyamodványa Rabutin generálishoz, melyben fogságából kibocsátását kéri. (Nagy-Szeben, 1704. júl. 7.) A folyamodvány — vagy másolata? J. J. — a naplóhoz varrva, a július 7-i bejegyzés mellé. Címzése: Memoriale C. N. B. ad excellentissimum dominum Campi Mareschallum, C. Rabutin G. C. Más kézzel: Nec accepta, multo minus resolutio data. (Uo. 565.)

[A levél fordítása:]

Nagyságos Tábornagy Úr, Vezérlő Tábornok, Uram és Kegyelmes Pártfogóm!

Én, Isten igaz ítéletéből nyomorult rab ugyan, de — Isten és a lelkiismeret a tanúm — Őfelségének leghívebb alattvalója és Nagyságodnak alázatos szolgája, alázatosan kérem és könyörgök Nagyságodnak Istenre, a felséges császár világszerte híres kegyességére, Nagyságod egyetlen örökösének, Amadé gróf úrnak (egyetlennek mondom, mert hallottam, hogy Nagyságod a másikat Istennek szentelte) életére és boldogságára, hogy Nagyságod méltóztassék ártatlanságomat Őfelsége előtt támogatni és pártfogolni, és Őfelsége döntéséig ebből a börtönből kiszabadítani, indíttatva számos, Őfelségének és a hazának tett szolgálatomtól, előrehaladott koromtól és szerencsétlen hitvesem könnyeitől. Isten fizesse meg ezt Nagyságodnak. Biztosíthatom Nagyságodat, hogy Őfelsége, mihelyt helyes tájékoztatást kap az ügyről, inkább javallja, mint gáncsolja börtönből való kiengedésemet.

Maradok azonközben Nagyságodnak legalázatosabb és legkészebb szolgája

B. M. Gr. sk.

A levélben említett Amadé gróf Rabutin fia, aki ugyancsak vele volt Erdélyben, s Szebenben gyakorolta a mérnöki tudományt és a hadi mesterséget; később adjutáns lett. (Vö. KŐPECZI—R. VÁRKONYI, I. 256, 408.) A teljesebb igazság kedvéért idézzük a másik fél vélekedését is: hogyan látta a kérdést Rabutin, milyen vélemény alakult ki benne a kancellárról? Esetét ő sem mellőzi a saját memoárjában: „Egy másik eset is adódott ugyanabban az évben, mégpedig az, hogy Bethlen gróf, Erdély kancellárja, akiben, mint már fentebb említettük, valami természetes hajlandóság volt arra, hogy amennyire tehette, ártalmára legyen a Habsburg-háznak, tervet eszelt ki, s ezt titokban Hollandia és Anglia Bécsben tartózkodó küldötteinek akarta eljuttatni, mégpedig azzal a göröggel, akit Rabutin gróf álruhában Havasalföldön és Törökországon át ugyanebbe a városba küldött. Mivel ez a görög parancsot kapott, hogy senkitől se vegyen át levelet, jelentette Rabutin grófnak, hogy Bethlen kancellár vaskos csomagot bízott rá azzal a rendelkezéssel, hogy senkinek a világon ne adja át, csakis a fent említett, Bécsben tartózkodó küldöttek egyikének, és neki is csupán saját kezébe.

Ez az elővigyázatosság felkeltette Rabutin gróf kíváncsiságát, különösen oly időben, amikor minden gyanús lehetett, nem is szólva arról, hogy a kancellár küldte a csomagot, márpedig Rabutin grófnak minden oka megvolt rá, hogy ne bízzon meg benne. Így aztán felnyitották a csomagot, amelyben egy rendkívül ravasz tervet találtak; ez a terv azt célozta, hogy Erdélyt azonnal vonják ki a Habsburg-ház uralma alól, s a kancellár ezt a szándékát a nem katolikus hatalmak segítségével akarta megvalósítani. Miután ezt a kártékony írást felfedezték, Bécsbe indították a görögöt, a terv eredeti szövegét pedig visszatartották. Rabutin gróf ekkor a kormány három első emberét, a kancellár kivételével, magához hívatta. Megkérdezte tőlük, mit érdemelne a haza törvényei szerint a kormány bármely tagja, aki elég vakmerő volna, hogy ilyen tervet eszeljen ki. Azt felelték, törvény szerint ez az ember azt érdemelné, hogy fejét vegyék, és minden vagyonát elkobozzák. Azt is megkérdezte tőlük, ha volna ilyen közöttük, hajlandók lennének-e eljárni ellene. Azt válaszolták minden habozás nélkül és lelkiismeretük szerint, hogy igen. Akkor Rabutin gróf átadta nekik a terv eredeti példányát, és azt mondta, hogy mindenekelőtt e veszedelmes ember személyét kell őrizetbe venni, ami, miután megegyeztek, még aznap éjjel megtörtént, nehogy bármi zavar támadjon Nagyszebenben, ahol az amúgy is rossz szándékú polgárság a magyar nemességgel együtt szinte a helyőrségnél is nagyobb erőt jelentett. Amikor Bethlen gróf már biztos helyen volt, az ügyet hivatalosan is a kormány és a rendek elé terjesztették. Mivel nevezett kancellárnak erős pártja volt, a rendek több napon át vitatkoztak az ítéleten. Végül mégis meghozták, kimondva a fő- és vagyonvesztést. Rabutin gróf, tekintetbe véve, hogy ez a személy az ország egyik első családjának sarja és a császár minisztere, Ő Császári Felsége tudta nélkül nem akarta végrehajtani az ítéletet; de minthogy akkor minden összeköttetés el volt zárva, a segítség megérkezéséig függőben maradt az ügy, akkor viszont Rabutin gróf biztos őrizet alatt Bécsbe vitette a nevezett kancellárt és az ítéletet. A császár mindent jóvá hagyott, ami történt; de minthogy a dolgot kegyes döntése elé terjesztették, az ítéletet életfogytiglani börtönbüntetésre korlátozták, s a nevezett kancellár a tömlöcben halt meg néhány évvel ezelőtt." (KÖPECZI—R. VÁRKONYI, I. 298—300.)

Az itt írtakkal szemben az a történelmi tény, hogy a gubernium, bár elismerte Bethlen vétkességét, nem ítélte volna fő- és jószágvesztésre. Csupán Rabutin többszöri erőszakos közbeavatkozására, fenyegetéseire való tekintettel, s attól való félelmükben hozták ezt az ítéletet, hogy Rabutin az ellenszegülőket is ugyanabba a — hazaáruló, felségáruló — kategóriába sorolta, mint Bethlent. Az egész per körüli huzavonáról, törvénytelenségek soráról jól tudósít Wesselényi naplója, valamint a per történetének alapos összefoglalása: Juhász István már idézett munkája. Cserei Mihály Históriája a bennfentesek bőségével ontja az apró adalékokat, miként is juthatott az ismeretes végkifejletre a Bethlen-per. „A szegény Bethlen Miklós is megesék Szebenben. A mint örökké hallottam, senki nem elég okos magának, és a bölcs ember mikor megbotlik, mindenkor nagyobbat esik, mint az együgyü. Szintén ugy jára ő is, noha Erdélyben senki ésszel, elmével vele nem ért, és a római császár első ministerei között is tekintetben lehetett volna az ő nagy bölcseségeért: nagy bolondcságot cselekedék, egy projectumot ira, hogy Erdélyben minemü directio állittassék; az Austriai házból legyen ugyan az erdélyi fejedelemnek felesége, de a töröknek is adózzék. Több olyan haszontalanságok vadnak irásában, melyet egy csekély elméjü ember is könnyen megcsufolhatna. Azt a projectumot titkon egy Pano Stepán nevü nála ismeretes görögnek adta vala kezében (mivel akkor Magyarországban tracta vala a német császár és magyarok között, az ángliai és hollandiai követek is mint mediatorok lejöttenek vala Nagy-Szombatban a tractára), ki akkor Bécsben akar vala menni, hogy az ángliai oratoroknak praesentálja. A görög, Rabutinnak felviszi, s megmondja, hogy tőle Bethlen

Miklós küldeni akarja a tractára. Rabutin megolvasván és megharaguván, Bethlen Miklóst arestáltatja s megparancsolja a Guberniumnak, hogy törvényt tegyenek rája. Régen vala nehézség Bethlen Miklósra a generáltól azért, mert ő egyedül jól tudván egész Európában ugy a császár udvarában való politiát is, nem akar vala hizelkedni ugy sem a generálnak, sem a több német officéreknek, mint a több magyar urak, kik csaknem Isten gyanánt imádják vala őket, és egy rosz kornétásnak is Illustrissimus titulust adnak vala. A gubernátor is nem szerette, mert sok rosz dolgokról sokszor a gubernátort megintette, s mivel a gubernátor cape rape ember vala, Bethlen Miklós sok afféle dolgaiban akadályt csinált. Apor István halálos ellensége vala, ugy a több pápista urak is; sőt a maga religióján valók sem voltak bene contentusok vele, azért a maga felfuvalkocságáért. Igy könnyen conspirálának ellene, és minyájan akarák veszedelmét. Mikor a Director notára keresné azért a projectumért, (mely irása soha józon itélettel notát nem érdemlett volna, mert ha szabad a tanács uraknak egymással ellenkező voxokot mondani a fejedelem király császár praesentiájában is, s azért senki egyiket is árulónak nem mondhatja, miért ne volna szabad projectizálni is az országnak olyan zürzavaros idejében a végre, hogy mentől jobb rendben s formában állitathassék a directio), a Jósika Imrén elkezdett törvénytelen s veszedelmes praxis szerént, megparancsolák: hogy kiki a maga voxát irásban adja be; és sokaknak, kik conscientiájok ellen azért a bolond, de halált vagy egyéb jovaiban kárositást nem érdemlett irásért nem akarták megsententiázni, a voxokot visszaadták, némelyeknek ötször hatszor is, csak rá kénszeritették, hogy notára sententiázza. Meg is sententiázák, s Rabutin azon vala, hogy meg is ölesse, de Bethlen Miklós causáját appellálá a császár eleiben, s felvivék azután magát is Bécsben, s azolta oda vagyon, nem is hiszem, hogy többször onnan lebocsássák." (KAZINCZY, 332—333. has.)

552.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Az Méltoságos Ur Gubernator Ur*am*hoz Es az. Meltoságos Tanacsi Rendhez Es. Az Egész Méltoságos es Nemes Gyűlekezethez Eő Nagokhoz eő Kglmekhez. Alázatos Rabi Instántiaja. Groff Betlen Miklos*nak*. (A közlés alapjául az MTA Történettudományi Intézetében található mikrofilm szolgált.)

Közölve: P. SZATHMÁRY, 50.

4. *Noha ez előtt is Memorialemmal találltam vala meg* — L. az 550. sz. dokumentumot.

10. *Sárosi János Uram dolga... Hogy ő az ű Urával nem perel* — A vádlott Sárosi perben tanúsított magatartásának analógiájára szeretne tenni: „Sárosit a director evocáltatá, proclamáltatá, és ő az ország előtt megállván prókátoraival, rövideden csak azt mondá: Noha én ártatlanságomhoz bízom, de az urammal perleni nem akarok. Senki sem kénszeríté, szállására méne; azután két vagy három holnappal, vagy mennyivel, parancsolat jöve ő felségétől, hogy ad parolam nobilem bocsáttassék el és menjen Bécsbe ad se expurgandum; hová is elment..." (Vö. Ö. II. 57.)
(Az ügyész azzal utasítja el Bethlen próbálkozását, hogy e kijelentést bárki megtehetné, s akkor a hasonló esetekben soha nem folyhatna per.)

30. *Vid. Resolut. Alv. Artcl. 4.* — Szövegét adja az 550. sz. dokumentumban.

56. *Aprobat. P. 2. Tit. 7. Articl. 5.* — „Ha valamely árultatásnak vétkével vádoltatott és immár evocáltatott személy compareálni nem akarván, az

országból ki akarna menni és az ország s ahhoz tartozó birodalomnak széliben deprehendáltatnék, avagy oly levelei, tractai nyilatkoznának ki, kikből manifesta suspicio láttatnék elmenetele felől, szabadon megarestáltathassék, de a tanácsurak tetszésekből absque tamen laesione personae, ha magát nem opponálja és törvényre előállattassék, de törvény előtt semmi javaiban meg ne károsittassék; mindazonáltal maga igazságos dolgaiban intra limites regni partesque ei annexas, törvény előtt az evocatus nemes ember is meg ne háborittassék, annál inkább meg ne fogattassék; maga jószágiban való járástól pedig semmiképen ne tilalmaztassék, akárhol a birodalomban, kiváltképen ne titkon, hanem nyilván és maga szokott rendi szerént járván; sőt ha országon kivül lakóknak bizonyságtételek nélkül fogna szükölködni az evocatus személy, vagy egyéb ahhoz szükséges dolgokért kivántatnék azon végekre bocsáttatott emberi is elbocsáttassanak." (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1885. 46.)

553.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Ismétt Az Méltóságos Erdéllyi Kiralyi Guberniumhoz Bizodalmas Instantiája Groff Rabb Betlen Miklos*nak*. (A közlés alapjául az MTA Történettudományi Intézetében található mikrofilm szolgált.)

Közölve: P. SZATHMÁRY, 51.

7. *a mellyek in Apologia, a Director 11 Objectiojára es másut feleltetnek* — Bethlen feltehetőleg az alábbi védekező iratára gondol:
Considerationes de Projecto Columba Noe vocato, Judicio de illo ferendo, ex Conscientia, ett recta ratione necessario praemittendae.

1mo Projectum est Discursus Vel Opinio alicujjus de re aliqva militari vel Bellica, aut Politicae, vel Commerciis, et id genus similibus, materiis, in Chártam Prelo, aliqvando manu vel scripto per modum Consylii depositae eo fine, utt lector, de illa proutt sibi libett, Judicett, et si placett illo Utatur, sive in totto, sive in parte, si vero non placett, abjiciátt qvo vult, et Projectum sic fiátt Aejectum, absq*ue* ullo damno, vel periculo, tam scribentis, qvam lectoris, sive magni sive parvi, Unde etiám talia Projecta Princi*pi*bus obláta, aliás in Orbe Christiano satis freqventia nulli penae sunt Obnoxia Imo magnis Principibus grata sunt, qvia sive amplectántur illa, sive non, inde tamen multa sepae in rem Suám discunt, et ideo etiam saepe remunerantur, Imo multotiis suis Consiliariis, vel aliis dictis Viris, utt talia scribant, injungunt
2do Nascuntur illa aliqvando ex studio, vel Zelo Jurandi boni Publici, aliqvando ex desiderii alicujus lucri, per talia a Princibus emendicandi, aliqvando, ex pruritis et vanitate Ingeniorum, utt famám Capesserint, et Laudem a legentibus, qvibus tamen saepe reponitur. Qvod tu miraris ridiculum est aliis primi et tertii generis, plerumq*ue* solent esse Anonima, Vel sub mutatis nominibus, ad evitándum Odium et periculum illor*um* qvi forte Offendi metuunt; Veritás enim Odium paritt. Medii generis libenter se imo et impudenter detegunt, utt lucrentur.
3tio Qvomodo vero talia Projecta dignosci possint, ex qvo nam, et de qvibus fontibus noscentur, breviter Videndum, noscitur ergo

1mo Ab Authore qvalis enim Author, talis fructus, boni Viri bonum Opus, Turpis Corvi, Turpe Ovum, Aliqvando etiám usui est illud, Noscitur ex Locio qvi non Cognoscitur ex se, qvoniám tamen Omnis homo labilis, ideo et Omne Opus labile.

2do Ex Collatione Projecti Cum Historiis de Praeterito, et Cum statu rerum praesentium, ista enim Collatio veritatem, Et Veritás lucem detegitt, qvia Veritás lucem ámátt, Juvátt etiám Collatio Cum dictis et sensibus aliorum, ac maxime Cum Voce Populi qvae vulgo dicitur vox Dei, sepe enim talia Projecta, non unius sed multorum; imo non nunqvám omnium mentem detegunt

3tio Qvo major in tali scripto invenitur libertás, et plenior sine réservis expectoratio, et qvo minor adulatio, ac minor qvoscunque tandem offendendi metus, eo major ibi Candor et Synceritás, et Cercius de intentione judicium, in qvo lector Deum, et Propriám Suám Conscientiam, maxime debett interrogáre. Qvid tu mea anima in simili sentives? vel omnino acta qvid sentis

4ta Qvo minus de privato Interessé invenitur, denique solida, et Realis materiae tractatio, stylus non affectatus, et véra magis qvam grata loqveris. Ett haec qvatuor, Vel si qvatuor latent, tria signa primum fontem satis ostendunt. De secundo et tertio ne simus soliciti, ipsa se plerumque produnt. Jam qvae hic in genere de Projecto dictae sunt, aplicatur, Columbae; nunc per Omnium Ora volitánti, et apparebett, án Columba vel Corvus sitt, etiámsi Author pláné, nesciatur.

5to Inde a Ferdinándi primi Imperatoris et Hungariae Regis Tempore inspiciántur, Bella ett Pacis tractatus, inter Reges Hungariae ac Turcás, et Transylvaniae Principes, signanter hujus Principatus, ab Hungariae secessio, Vel cessio, per Imperatores et Reges Hungariae facta, qvas Nicolaus Istvánfi ad 1606, in suis Historiis pulcre descripsitt Cujus editione Coloniensi, in Anno 1685 facta utembamur [!]

6to Facta fuitt prima Transylvaniae per Ferdinándum primum, scissio, in Anno 1535. Ita ut si Johannes Scepusiensis Rex Hungariae, Masculum Heredem relinqverett, Transylvania ejus editionis forett, Una Cum Johannis Patris Arcibus, ett Oppaniae Principatu, Aut alii in Sylesia. Vide Istvánfium Liborum 12 paginarum 135.tam In Columna 20 sive dextra.

7mo Qvomodo Transylvaniám post modum Isabella Regina, Ferdinándo Remi sitt, Vide libr. 16. pag. 192dám in Columna dextra substantia est: Ut Isabellae Dotis nomine, datur Aur. 100 Filio Johanni Sigismundo Principatus Oppoliensis Cum qvadraginta Arcibus firmis et Opulentis. Et Johanna Filia Ferdinándi Imperatoris in Uxorem, Matrimonio in utriusque belli aetate Consummondo, sic tunc Augusta Regi Domus, Transylvaniám recuperáre visa est, sed vide in Libro 17. Vers 18. Atrox Bellum Cum Ingente Hungariae Damno, qvod vix aeqvátt Transylvania, non tamen hic etiám Conservari potuitt, Ubi patett ex libro 19. pag. 233. Columna dextra, et Pag. 246. Columna synistra, ubi notabilia sunt. 1mo Qvod ad minaces Sulimanni Turcarum Imperatoris Ferdinandus Transylvánis, potestatem dederitt Tractándo Cum Sulimanno Pacis, etiám Cum pactione Annui, Tribuli. *2do* Qvod Ferdinándus postea ipsemett in Anno 1556. Rescriptis, Forgacsio, ett Doboni, ut Váradino et Szamos Ujvár Deditis (:relinqvum enim Transylvaniae jam amissum erátt:) Transylvania excederent, et sic illa tunc absque ullis

Conditionibus, secundo amissa, nihilo tamen illor*um* qvae Turca inter ea occupáverátt, nec ad Ferdinandum, nec ad Transylvaniam redeunte

8vo Notabile est qvod Istvánfi meminitt 76. pag. 258va in Columna synistrae fine, qvod Isabella a Sulimanno Imperatore petiveritt et optimaveritt Consensum, utti Johannes Sigismondus, possitt duceré Vi Uxorem, Filiám Ferdinandi Imperatoris Maximi Libr. 66. pag. prima 276 Columna dextra, describitur paxenter Ferdinándum ett Sulimannum Imperatores, Cujus substantia est haec; Induciae Ver anales sunto Triginta Aureor*um* numero-r*um* milia qvott Annis, Constántinopoli earum redimendar*um* gratia mittantur, Johannes Sigismundus his Induciae Comprehenditur. Haec Pax per Caesareum ett Turcicum legátos Fráncofurtum ad Moenum Vi, Anno 1562 per lator est, tunc, qvando ibi Maximilianus Secundus Romanor*um* Rex Inaugurábatur, et ibi tunc, per Ferdinándum Imperatorem aprobata et Confirmata est, ett hinc per manus a Patribus tradittum habett, Transylvania Cessionem illius ad Redimendam Christianitatis Pacem, Cum scitu Principatus Romani Imperii factam fuisse, Observari debett, qvod illius ⟨notar?⟩ 30 000 Aureor*um* Honorarii ex parte Regis Hungariae pensitatio duravitt usq*ue* ad pacem 1606. inter Rudolphum ett Actionatem Imperatores factám Vide Libr. 34. pag. 548. Observari etiám válde debett id qvod Jusfanti* pag. 276. In Columna dextra, in fine Cum admiratione notátt, et rationes subnectitt, Cur Páx a Turcis, tantis redimenda sitt, Legatur illud tanqvam Excusatio magni Principis Ferdinándi, Lecta dignissimo. Ab initio Observandum, Vel Maxima est hoc, qvod tunc Ferdinándus in Pacem illám, Certi Tribbuti nomine, et Transylvaniae Cessione gravem Condeveritt qvando támen Hyspanica, Monárchia sub Phillippo Secundo Rege in Vertice Potentiae, et Gloriae et in Arctissima, Fraternitate, Cum Ferdinándo erátt, Qvando Gallia Civili bello Ardébátt, et in Propria Viscera, seriebatur, Imperium et Hereditaria Provinciae, in Pace, ett erga Imperatorem adeo in fide érant, utt in Anno 1566. Maximiliani Imperatoris Triginta eqvitum, et octoginta peditom millia, Contra Turcás educerett, Libr. 23. pag. 311 Hungária Vero non tantum suo Regi Fidelis, sed etiám maximo in Turcás Odio érátt, Conferátt qvi cunq*ue* hodiernam faciem, Europae Cum illa, et tunc de Columba qvae aguntur Judicett et statuátt

9no Ultima Páx, inter Maximiánum [!] Imperátorem ett Johanneem Sigismondum, Transylvanicám [!] facta in Anno 1671 [!] Vide Istvánfi. Libr. 24. pag. 336 Columna sinistra Conditiones, qvás inter Conjugium Cum alter utra Caesaris nepote Bavarica nempe: vel Julia Censi Principissa, et in fide; Ut in Casu mortis, vel defectus Johannis Sigismundi, Electio Principis Transylvaniae statibus Libera manerett, ea Conditione, utt is qvi Crearetur, Caesari fide Clientelae obstrictus essett, Moritur mos Johannes Sigismundus, Ett Princeps per status eligerétur, Stephanus Bathori, ett tám a Sulimmanno Turcarum qvám a Maximiliano Romanor*um* Imperatore Confirmatur, ab isto qvidem hac Conditione utt fiduciario qvidem Vajvodae Titulo sub Caesaris Clientela esset sed absoluta rerum omnium potestate fungeremur Vide Istvánfi Lib 24 Pag 338 Columna Dextra, Hic in Regem Poloniae emoto successitt in Transylvaniae Principatu Christophorus Barcsai [!] A*nno* 1576 Ett illi in Anno 1588. mortuo successitt Filius Sigismundus Bathori Puér qvi postea dum jám grave inter Turcás et Rudolphum imperatorem, in Hungaria Bellum gereréter in A*nno* 1595 Foedus et árma Contra Turcám, et Affinitátem Cum Augusta Domo junxitt, ducta Maria Christina Caroli

Archiducis Filia. Vide Istvanfi de his Lib 25. 26. 27. 28. 29. Pag. 349. 364. 369. ett 423.

10mo Mox ipsám etiám Transylvaniám Rudolpho ceditt *Anno* 1597 Ubi inter aliás Conditiones hoc notabile. Ut ad Transylvaniám suis Legibus Gubernándám Maximilianus Frater Caesaris mittatur, Libr. 30. pag. 458. Columna sinistra. et Cujus in Transylvaniám adventus, tám a Caesarianis in Transylvania agentibus Légatis, qvam a a [!] Transylvanis anxie solicitatur. Libr. 31 pag. 458 Columna sinistra et 69 Columna dextra

Qvomodo Véro postea Sigismundus Bathori homo in Constántissimus Transylvaniam nunc actes sitt Imperatori nunc reoccupávitt, Fratrem Andreám Bathori Principem loco sui substituitt Uxorem repudiavitt, qvám magnam in Hungaria Bellum? Et qvae facies miseriae Transylvaniae, sub Michaele Transalpino Vajvoda, more siculo *person*ar*um* mensium Principe, Georgio Básta Generali Caesareo Et Decem Viris fueritt Vid. Libr 31 32 ett 33 pag. 476. 481. 485. 489. 90. 91. 508. et 509. 519. 15. 16. qvoád Contigitt tándem A*nno* 1604. Magna Rebellio Stephani Bocskai in Hungaria et Transylvania Lib 34. Pag. 523. qvi sitt Princeps Transylvaniae et a Turca Confirmatur Pag. 533. 34. et per pacem duor*um* Imperátor*um* ac Hungariae in Anno 1606 pag. 545 et 46 factám stabilitur his Conditionibus.

11mo Qvod ad Bocskaium attinett Transylvania Omnis, Cum ea parte Hungariae, qvam Sigismundus Bathorius, obtinuitt, insupér omnis Ultra Tibiscum Dicio simul Cum Arcibus Szatmár et Tokaj Bockaio [!] Concedentur, duoq*ue* praeter ea Tractus seu utt vocant C*omitat*us Beregiensis et Ugocsaiensis adjicientur, qvae Omnia Bocskaius jure hereditario Obtinuitt. Si tamen nullos heredes relinqverett, ea Omnia ad Coronám Regii et Legitimos Hungariae Réges revolvantur, neq*ue* ejus AEqvati vel propinqvi qvid qvám in iis juris habéré possint. Et haec est Ditioni Transylvaniae Cessio. Sed Bocskaio mox mortuo, hac Ultima Conditione non Curata Transylvaniae status Eligerunt A*nno* 1666. Pag. 549 in Principem Sigismundum Rakocium, et hic finis Historia Istvánfi, qvod ad Transylvaniám

Observandum hic qvod qvando Rudolphus hanc Pacem Cum Bockaio [!] fecitt, tunc Turcae Bello Persico destinebantur Et per Legatum Regis Persarum Rudolphus (Vid. Istvanfi Pag 527 Columna synistra:) ad Foedus et Societatem Belli Contra Turcás anibátur. Imperium in Pace, erátt, Gallica Utrumq*ue* tunc in Civili Bello respirábit Hyspania in Belgio sub famoso Spinolla Bellábátt et ad hac suo talo stabatt, nec Austria cum Auxilium expétébátt, Conferatur hodierna rerum facies Cum Historiis illor*um* temporum.

12mo Qvomodo ab illo Tempore usq*ue* ad mortem Principis Michaelis Apafi, qvae in Annum 1690. inciditt Transylvaniae et partes Hungariae eidem Annexae per Principes qvod ad Religionem Reformatos, qvod ad Turcám Tributarios Tributi, aut ullius dependentiae specie Obligatos. Qvod ad Ditionis Exterminationem usq*ue* ad mortem Georgii Rakocii Secundi, usq*ue* ad Tibiscum post illám in Pártibus tamen praeter C*omitat*us Szatmár et Szabolcs Regnaverint, tam ex Historiis, qvám ex actis Publicis et hominum memoriis Constatt.

13tio Notum etiám est qvod Sua Majestás in Diplomate A*nno* 1686 Principi Apafio et Transylvaniae oblato nihil praeter Annuám 30 000 Tallerorum Recognitionem a Transylvania desideravitt, Reliqvis Omnibus tám sácris, qvám Prophánis, in statu qvo relictis Imo per Partium, a Turcis recuperán-

darum restitutionem Jure Feudi tántum, in illis reserváto, benigne auctis, nisi illud. Diploma ipsémett aspernáti fuissént, Vel uti dicebatur, métu Turcárum amplecti non fuissent ausi

14to Notum etiám est post mortem Principis Apafi qvám Anxie D. D. status et D*omini* Consyliarii Confirmationem Principis Apafi Juniorem a Sua Maj*esta*te per Paulum Nagy Johannem Keszei Nicolaum Betlen, Gregorium Betlen et adjunctos ei Trium Nationum Legatos et alios qvantum etiám per Petrum Alvinci solicitavitt

15to Notu denique est. Secundae Diplomatis benignissima lárgitii et Gubernii erectio, sed nota etiám est miseria perpetua omnium inde ab erecto Gubernio Comitior*um*, pártim propter Religiosás, partim propter Nationáles Controversiás propter repártitionem semper qvesitám, nec tamen hucusque inventam aeqvalitatem, qvae dissentiones et tempestates, qvott grávámina et qvaerelae tam in Populo Passim et in Comitiis, qvam in Augusta Aula, tam Publico, qvam privatorum nomine Cumulatae adeo, utt Excelsum Ministerium, qvae rulabatur, plures se molestiás et interpellationes ex Tránsylvania pati, qvám ex tribus autt qvatuor, Vel ex omnibus omnino Provincis Haereditariis.

16to Notum est ipsis qvondám Ministris nomine Kinckio et Stratmán testibus, qvod Sua Majestás Vel Rex ex Transylvania non possitt nec sperátt e⟨...⟩Velitt sed Duo tantum, nempe. Gloriam recuperationis emanu Turcarum, et secundo securam et tránqvillam Possessionem Hungariae et reliqvárum Provinciarum, quum experientiae sesqvi seculi ostendátt, qvod Bellor*um* Hungarico Turcicorum, Transylvania Vel materia, Vel Causa vel fomes Occasio autt officina fueritt semper

17 Experientia jám docuitt ipsiis etiam Cameralibus Commissionibus Testibus qvod Tra*n*sylvania soli Militiae ad illám in fide Continuendám ne Ossariae (:non enim intelligimus ad defendendám, qvia eo Armadae reqviruntur:) soli ergo vel illi exolvendae et alendae non sufficiatt praesertim si Diplomatis Tractatus *12mo* qvod ad tributum 50 000 Taller*um* observétur, Unde necessaria seqvela est, Ut aut paucioso militiae Custodiatur, qvod ratio Belli ett status non admittitt, autt semper magnis Contributionibus Oneretur, Unde Ruina ett Desperatio Autt utt pecunia ex Aula succuratur, non hinc, illuc mittat*ur*

18^{od} Qvin Turca sitt infidelis qvin Capiatt Transylvaniám, et qvae in Hungaria amisitt recuperare, qvis dubitátt qvod ipsi Religio sitt qvocunq*ue* modo et plus offerentem amplecti certum est, qvod sunt apud ipsos ártes et Colores, pacem qvidem aperte per magnás uti ipsi dicunt, Armadás, Artigleriam et Bellum offensivum se non frángere juváre, sed suis similibus prospicere leves tantum velitationes, ostenderé, vel suor*um* militum Transfugia vel exiguum oppressi hujjus vel illius succursum Autt protectionem Clientis, qvi si plácatur istum et si non offensio⟨nem⟩ Defensio tamen Bello praeregendum talibus illor*um* fraudibus plenae sunt Historiae, et recentissima Exempla Expeditionum in A*nno* 1681 ett 82 in Hungaria qvoad in horrendám tempestátem Anni 1683 erupitt.

19no Qvod etiám Orbi excepto Regi Christianissimo nomine, nunqvám Pacis Turcicae fidelitás, et securitás ab Oriente, ita uti nunc sitt necessaria, nescio qvis dubitátt, et qvis non auditt Gallicinium Constantinopoli ett in Hungaria.

20mo Qvis non vidett Transylvaniám esse in statu amissionis, per Bellum vel

sessionis per Bellum, uti per illám ántea toties Pax majoris Partis redimi solita fuitt per Augustám Domum semper, vel extréme desolationis ett dissipationis universalis.
Conclusio.
His accuratae pensitatis, invenitur ne una sola inter tott Pacificationes, et Cissiones Transylvanicae qvae Cum projecto aeqvari imo vel Comparari possitt, maximám ergo injuriam Projecto facitt, qvicunque dicit, per illud Transylvaniám ab Augusta Domo et Hunnis [?] avelli, plane ⟨ur⟩ enim Contrarium est jungitur enim per hoc Archtissime, et Conservatur securissime, melius qvám unqvám fuitt vel nunc est mutato. Et hoc per Rationes status, ex Collatione praeteritorum Cum Praesentibus, odeo clárás, qvae certe metuere faciunt, ne Conditionibus forsám ingratioribus, uti Rebelles jactánt cedatur, autt omnino Conditionibus nullis amittatur, ut in Anno 1556 et loco Caesareo Archiducalium nepotum perpetui Augustae Domus hostes illám possideánt, et inde in Hungariám et Austriám, uti ett ánte per 1060 Annos fecerunt, grassentur, scelusné ergo est, qvando per hostium Aureos Turcis Montes promittentium, Praetensionem Pax Turcica recuránda, et per illám Provincia in extremo amissionis periculo Constituta per filiarum Augustae, et Generum Principem Conservánda, et per nepotes, Cum tott Regnorum Pace possidenda potius, qvám Cum tottidem Regnorum exitio Rebellibus Gallica et Turcica potentia sustentatis cedenda autt in Anno 1556 deferenda svádetur. Haereditarii nomen forte offenditt átt noster Augustus Hungariae et Transylvaniae Haereditarius Rex ett Dominus est. Tales fuerunt etiám decláráti, Johannes Sigismundus, Sigismundus Bathori, et Stephanus Bocskai, qvid miserius in tota Europa Qvám Polonia Cum sua Electione libertatis lárva ett omnium malorum sentiva.
Matrimonium forte Cum Principe Reformato Culpatur att Ferdinándus propriám Filiám Principi (:uti Istvánfi nominat:) Ariáno, sed nonne in Transylvania recepto Unitario et Hungaro, et Hostis sui filio, et Hosti dáturus erátt. Quidni ergo Germano Reformato Principi suo in Imperio Vasallo, nomine Helvetica Confessio sub Communi Protestantium nomine est. Nonne Potentissimi Zelosissimi, et Communis interessé, usque ad Extréma Conjunctissimi Suae Majestatis Confederati Reformati sunt, et qvorum non minus, qvam Augustae Domus interest per Turcicae Pacis stabilimentum, et per Hungariae et Transylvaniae tranqvillationem potentiam Gallicam illis abutentem truncáre et Augustam Domum Conserváre, ett in Hispania stabilire? Nonne illi mediatores a Sua Majestate in Pace Turcica adhibiti fuerunt Et in Hungaria de facto adhibentur. Qvid dicerétur si Principi Chatolico vel Maximis servitiis, de Augusta Domo optione merito Vel si de Principe Augustanae Confessionis, Imperatricem, autt Reginám Arcta Cognatione tángenté idem qvod Reformato svaderétur, Conferátt Cum rationibus in Projecto positis sagáx aliás sed moderátus Politicus non Zelo Excedens Clericus, Cujjus libett tándem ille sitt Religionis vel Confessionis Et qvi sciátt Transylvános in suo qvod Unionem vocánt juramento, qvatuor qvidem Religiones vel sectás praeter illás qvatuor, ad huc qvinque Exercitio liberi gaudentes, et qvod inter receptás Reformáta Primás ténett, Qvod a Chatolicám autem, in Amplissimo terrarum spatio a Tibisco usque ad Transylvaniae fines Moldaviae Conterminos, et a Marusio usque ad Maramaros (:qvod Principatus Transylvaniae erát:) ne vigesima qvidem incolarum párs sunt Catholici, Urbes Majores et tota Natio Saxonica, Augustanae Confessionis est, et Infinita Valachorum Russinorum, Rascianorum multitu-

do Graecanicae. Germanus Princeps, ett qvid qvid ibi Germanicae Genti favett, Hungaros et Praesertim Dominaturientes potest offenderé, non certe Suam Ma*jesta*tem et Germanos et haec Principalis Causa credi debett, qvare Projectu*m* Anonima est, Non ad hominem, sed ad ipsum Christum iverátt Nicodemus, sed de nocte, qvibus ex Germano qvasi in Hungarum Transmutatus Princeps non placet meminerint l. Caesarem vel Regem Hodie Germanos est. 2do Nonne Maximilianus qvem ex Istvánfio superius anxie in Transylvaniam vocatum ostendimus, Germanus fitt, 3 Status Hungariae anxie Maximilianum Imperatorem rogábánt ut unus ex Archiducibus in Hungaria maneátt, et mores et lingvám Hungaricám addiscátt, Vid. Maximili Decreti Poson. A*nno* 1569 Articl. 33 ostenditt.

Forte Confirmatio ab Utroq*ue* Imperatore? At Stephanus Bathori, ita fuitt Confirmatus, Et Projectum potiora defert Imperatori vel Regi *Chris*tiano nempe Collationem Foeudi qvám Turcae Cui nuda*m* Confirmationem propter pácem et securitátem necessariám, Accipiens enim Foeudum jurátt in Fidelitátem ejus a qvo accipitt, sed accipiens Confirmationem a Turca, nunqvám in fidelitatem illius juravitt, ne imposterum jurárett unqvám

Turbátt aliqvam Tribbuti Utriq*ue* Imperatori pensio, Utrum melius nihil proventus habéré Regem ex Transylvania, uti hucusq*ue*, autt 15 000 Aureos sine Cura Cu*m* Gloria, securitate et sálvo Jure Régis Ferdinandus et Maximilian Imperatores nihil ex Transylvania nec ipsammett habuerunt támen Aureos 30 000 Turcis Rudolphus etiám Conditionibus sat gravibus, Pacem Turcico Hungarico Transylvanicám redimerunt, Certe uti ostensum est, nescio án magis qvám minus praeciosum et necessarium, Est né etiám securitás Hungariae et Provinciar*um* hic Proximo Artic*u*lo *15to* posita tális, qvalis per Archiducissám sperari potest, Deniq*ue* istud utrinq*ue* Imperatoris dandum Tributum, ab omnibus prudentibus semper, et nunc adeo salutare nedium existimatum est, ut illud explicari satis non possitt, Nunqvám enim ita posset Transylvania Turcici, Vel Hungaria, aut Cujuscunq*ue* tandem Belli, nec Causa nec Occasio, nec Materia Nec Author aut fabricator essé, Viveret uti Debrecen stetitt per 180 Circiter Annos, Et proxime in Anno 1686 87. Ipsa Sua M*ajestás* svasitt ut Tribbuti soliti pensioné evitarett furorem Turcár*um* et Tartar*orum*. Vide etiam qvod de Ferdinando scriptum ex Istvanfio Pag 246 est.

Nec Romanum Imperium olim etiám dum ad huc Florentissima erátt puduitt pacem A Scytis Persis Arabibus et similibus ferocibus Barbaris ita Tributo mercari Videantur Historiae

Si qvid de reliqvis Conditionibus non plácett non Ponamus, haec, Dictator uti olim Dictát et figitt, nec in vitis Principibus imponitt, sed Projectum est, Cujus natura supperius, descripta est, Projectum est aliis majoribus et melioribus Consiliis ipsi Imperatoriae Maj*esta*tis et illis, et per illos oblatum qvorum maxime interest, talia Cito scire, ne in gloriám et notivám forte pacem praecipitarent, Deniq*ue* Projectum est in extrémis tántum adhibendum, si plácett, sui est Opus sui minus, fiatt Rejectum, Et aliis Consyliis Deus benedicátt, et haec de Projecto

Author vero qvis qvis sitt aliud dicere non poteritt nisi hoc, si bene Zelátum est Benignissimám Recognitionem, si errati Benignissimám Veniám tuám a Deo qvám M*ajesta*tibus et ubiq*ue* deniq*ue* lectoribus implores, nihil enim Zeloso Consiliario, in toto mundo miserius est, si talis ipsius, vel ab alior*um* vel praesentium a Fortuita Principis, aprobatione vel a Consylii dati foelici eventu penderett, ubi esset libertás Votor*um*? Qvis unqvám audérett Princi-

pibus Consylia dare? Nemo. Et ita ipsi Principes soli trudem et miserimi essent
De synceritate intentionis Deus solus potest judicare qvi ad Sui Olim Tarbernaculi [!] Constructionem a Pauperibus Izraelitis aeq*ue* lánám Caprinám benigne accipiebát et a Divitibus Auram et Gemmás, Cui nunc etia*m* sitt Laus Honor Gloria et Benedictio in Saecula Saeculor*um* Amen. Cibinii &c.

[Az Észrevételek a Noé galambjának mondott tervezetről c. irat magyar nyelvű kivonata:]
1. A tervezet egy személy véleménye katonai, politikai, kereskedelmi és hasonló dolgokról, azzal a céllal, hogy az olvasó szabadon hasznosítsa egészben vagy részben, dobja el, ha nem tetszik, de ne legyen ártalmára sem az írónak, sem az olvasónak. Efféle tervezetek készítése az egész keresztyén világban szokásos, és a fejedelmek mindenütt örömmel fogadják, gyakran meg is hálálják, tanácsadóikat ilyenek szerkesztésére biztatják.
2. Ilyeneket néha buzgalomból írnak, néha nyereségvágyból, a tehetség hiú fitogtatása kedvéért. Sokszor névtelenül, mert az igazság feltárása gyűlölséget szül.
3. A tervezetet meg lehet ítélni az alábbiakból:
   1. A szerzőből, mert amilyen a szerző, olyan a terméke: jó, hamis stb.
   2. A történelemmel és a jelennel való összevetés útján, a nép véleményének ismeretében, mert a tervezet gyakran nem egy ember alkotása.
   3. Minél őszintébb és minél kevésbé támadó, annál megbízhatóbb, annál több lehetőséget ad arra, hogy az olvasó saját lelkiismeretét is megkérdezze.
   4. Minél kevésbé magánérdekű, minél inkább tényszerű, világos stílusú, és inkább igazat mint kedveset író, annál hitelesebb.
4. Mindez a tervezetekre általában vonatkozik, és a Galambra alkalmazandó, hogy kiderüljön, nem inkább holló-e, hiszen a szerzője ismeretlen.
5. I. Ferdinánd ideje óta meg kell vizsgálni a háborúkat és békekötéseket a magyarok, törökök, erdélyi fejedelmek között, a fejedelemség Magyarországtól való elszakítását, amiről Istvánfi Miklós az 1606. évnél ír történelemkönyvében, melynek 1685-ös kölni kiadását használtam.
6. Erdély első elszakadása I. Ferdinánd idejében történt 1535-ben, úgy, hogy ha Szepesi János magyar király fiúörököst hagy hátra, Erdély az ő birtoka legyen János váraival és az oppelni hercegséggel együtt. L. Istvánfi. 12. könyv, 135. lap.
7. Hogyan szállt Erdély Izabellától Ferdinándra, l. uo. a 16. könyvben. Izabella kap 100 [!] aranyat, fia, János Zsigmond az oppelni hercegséget 40 várral, és Johannát, Ferdinánd leányát kapja feleségül. Úgy látszott, hogy a császári ház visszaszerezte Erdélyt. De l. a 17—18. könyv: Kegyetlen háború, mellyel aligha ér fel Erdély, amit mégsem tudtak megőrizni. Fontos: 1. Szulejmán fenyegetésére Ferdinánd felhatalmazta az erdélyieket, hogy a szultánnal békét kössenek, akár adófizetés árán is. 2. Ferdinánd 1556-ban maga írta Forgácsnak és Dobónak, hogy adja át Szamosújvárt és Váradot (Erdély többi része akkor már elveszett), és hagyja el Erdélyt.
8. Fontos, amit Istvánfi ír, hogy Izabella Szulejmántól kért engedélyt arra, hogy János Zsigmond feleségül vegye Ferdinánd lányát. Itt olvasható a Ferdinánd és Szulejmán közti békeszerződés, mely szerint évi 30 000 aranyat küld Konstantinápolyba, a békébe beleveszik János Zsigmondot is. Ezt a békét 1562-ben Frankfurtban megkötötték, Ferdinánd megerősítette.

A 30 000 forintot Magyarország 1606-ig fizette. Olvasásra méltó Ferdinánd mentegetőzése, hogy miért kellett ilyen áron békét kötnie a törökkel, hiszen Erdély akkor szakadt el a keresztyénségtől, amikor Hispánia a hatalom csúcsán állt.

9. Miksa és János Zsigmond között az utolsó béke 1671-ben [!] jött létre, l. Istvánfi, ebben kimondták, hogy János Zsigmond a császár családjából nősül, halála vagy magva szakadása esetén a fejedelemválasztás szabadsága megmarad, de a választandó fejedelem a császárnak hűségesküt tesz. János Zsigmond halála után Báthori Istvánt választották meg, akit mind Miksa, mind Szulejmán megerősített. Ennek Lengyelország trónjára történt távozása után Barcsai [!] Kristóf következett 1576-ban, halála után 1588-ban fia, Báthori Zsigmond, aki 1595-ben a török és Rudolf háborúja idején szövetséget és rokonságot kötött a császárral, feleségül vette Mária Krisztinát [!], l. Istvánfi.

10. Erdély 1597-ben Rudolfra szállt, többek között azzal a feltétellel, hogy Erdélyt saját törvényei alatt Miksa kormányozza. Aztán az állhatatlan Báthori Zsigmond visszafoglalta, majd Báthori Andrást állította helyére. Következett a szenvedés Mihály vajda, Básta György alatt. 1604-ben Bocskai István nagy felkelése Magyarországon és Erdélyben. Ő lett Erdély fejedelme, a török megerősítette, és az 1606-os békeszerződés megszilárdította e feltételekkel:

11. [A bécsi béke ismertetése.] Figyelemre méltó, hogy Rudolf akkor kötött békét Bocskaival, amikor a törököt lekötötte a perzsa háború, és a perzsa király szövetségre szólította fel őt, a birodalomban béke volt, Franciaországban polgárháború dúlt.

12. Ettől kezdve Apafi Mihály 1690-ben bekövetkezett haláláig Erdély és a Részek fejedelme református, török adófizető volt. Területe II. Rákóczi György haláláig a Tiszáig, azután Szatmár és Szabolcs kivételével a Részekre terjedt ki.

13. Őfelsége az 1686-os diplomában Apafi fejedelemtől az évi 30 000 talléron kívül semmit sem kívánt, az egyházi és világi ügyeket érintetlenül hagyta, csak a Részek töröktől visszaszerzendő területeit tartotta fenn magának, de ezt a diplomát — úgymond a töröktől való félelem miatt — nem foganatosították.

14. Apafi halála után a rendek sürgették az ifjabb Apafi megerősítését.

15. Ezután a második diploma következett; ismeretes a nyomorúság, amit a vallási és nemzeti ellentétek okoztak az adókirovás miatt, aminek igazságos módja ma sincs megállapítva, panaszok az országgyűléseken, a császári udvarban stb.

16. A magyar és török háborúk forrása rendszerint Erdély volt.

17. Ismeretes, hogy Erdély képtelen fenntartani a védelmezésre szánt katonaságot, ezért vagy a sereg létszámát kell csökkenteni a lehetőséghez képest, vagy az adót kell folytonosan emelni.

18. Közismert a török csalárdsága, melyre a história számos példát mutat.

19. A török béke megbízhatatlan.

20. Erdély elveszőben van, vagy háború révén, vagy békében, mert a béke eddig is roppant veszteségeket okozott.

A múlt és jelen összevetése arra figyelmeztet, hogy a rossz feltételekkel kötött béke következtében Erdély a császári ház ellenségeinek kezére kerülhet. Örökös fejedelemségre van szükség, amire a múltban volt is példa, hiszen egész Európában nincs nyomorultabb Lengyelországnál, ahol a sza-

bad választás anarchiát okoz. A református fejedelemmel is köthet házassági kapcsolatot a császári család, már Ferdinánd is ariánushoz akarta adni a lányát Erdélyért. A reformátusok ugyanolyan jó hívei a császárnak, mint a katolikusok. Most is ilyeneket kért fel Őfelsége a török béketárgyalásokra. Az adó tekintetében jobb, ha a királynak semmi jövedelme sincs Erdélyből, vagy csak 15 000 van, de az nyugalommal. Rudolf 30 000-et fizetett ezért a nyugalomért.

Ez az egész iromány csak tervezet hatalmasabb és okosabb tanácsadók meg a császár számára, érdekükben áll megismerni minél gyorsabban, nehogy káros békét kössenek.

A szerző, bárki légyen is, csak úgy beszélhetett, ahogy jónak vélte, ha tévedett, bocsánatot kér. A szándék tisztaságát egyedül Isten tudja megítélni. (A Wesselényi-naplóban fennmaradt másolat számos elírását nem javítottam. A csillaggal megjelölt szó bizonyára elírás Istvánfi helyett.)

11. *a Guberniumnak Méltoságott, Fizetést, Residentiatt, Joszágott szerzettem* — Bethlen 1695-ös követségének eredményeképpen 1696. márc. 24-i kelettel császári leirat rendelkezik a gubernium fizetéséről, szálláshelyéről. (Vö. LUKINICH, é. n. 399—400.)

42. *tugya ktek in Anno 1696 és 97 beli ⟨Esztendöben⟩ kgtek Gubernium, én velem valo szomoru processusitt* — L. az ez évekből származó leveleket.

45. *Tugya ktek a Lonyai Per alkalmatosságával, micsoda vádokatt tőtt* — A per Haller István és Teleki Pál között folyt.

Ismerjük Bethlen Miklós 1703. ápr. 19-i protestatióját a Lónáért folytatott Teleki Pál—Haller István perben:

1. Kendilóna Doboka vármegyei falu Teleki Pál tulajdona, értéke kb. 20—25 000 forint.

2. Haller István magának követeli, 3 éve folyik a per a bíróság előtt.

3. Haller István óvást emel Bethlen kancellár bíráskodása ellen, mivel az veje, Teleki Sándor révén rokonságban áll Teleki Pállal.

4. Bethlen Miklós nem tartja magát elfogultnak a perben, mert ha Teleki Pál veszít is, neki abból semmi kára nem származik.

5. Apor Péter fiának keresztelőjén, ápr. 17-én Bánffy György, Apor István, Haller István és Szász János elhatározták, hogy levelet írnak Bethlen ellen Rabutinnak, Torockai Mihály és Keresztesi Sámuel is egyetértett e tervvel.

51. *Szász János Ugyan bizony el aradott bűnős ember volt* — 14 tételből álló bűnlajstromát l. Ö. II. 121—123.

554.

Lelőhelye: WESSELÉNYI: mikrofilm. Az En szerelmes edes Anyámhoz Nemes Erdélly Országához Alazatos Suplicatioja Minap Fű Cancellarius es Groff most pedig Halállra sententiáztatott Betlen Miklosnak. A közlés alapjául az MTA Történettudományi Intézetében található mikrofilm szolgált.

Közölve: P. SZATHMÁRY, 52.

8. *hanem ez elott 28 esztendővel Tőmlőcőtt vasat es Tisztemnek el vételétt szenvedtem* — Utalás az 1676-os fogarasi börtönére.

13. *Vallyon in Anno 1690 Nem Olaj fa levelett hozo Galamb voltam é a Diplomában* — Jól ismert Bethlen szerepe a diploma előkészítésében. E kérvény egyébként rejtett protestáció is: e sorokkal tudatosan vállalja a Columba

Noé-ra történő burkolt hivatkozást, ezzel hangsúlyozván, hogy továbbra sem tartja megbocsáthatatlan bűnnek a művet.

45. *Nem hogy Nemes embert, de csak más Jobbágyátt is kitt verettem én meg* — Wesselényi elmondja naplójában, hogy Bethlen az e bekezdésben található kérdéseket felkiáltva fogadta halálos ítélete kihirdetését. Ebből, és a „boldogtalan meg sententiáztatott" jelzőből lehet következtetni a levél megírásának idejére, az augusztus 5-ét követő napokra.

555.

Lelőhelye: OL P 657, 800. Csak az aláírás autográf. A Méltoságos Tekintetes es Betsülletes Catholica Romana Relligio és Ecclesia Tagjaihoz, es kivalt Meltgs Groff Apor Istvan es Haller Istvan Uramhoz es eö kglmek altal a tobbihez. Bizodalmas Instantiaja Rab Bethlen Miklosnak.

20. *Bizony nem evertal Uniot, -s- Vallást a Projectum 5dik punctuma* — A Süketfalvi Gálfalvi Gergely fiscalis director által összeállított vádbeszéd pontjai között az 5. tartalmazza: „megrontja az ország nemzetei és vallásai közti uniót, amikor előírja, hogy a fejedelem mindig református legyen." (Vö. JUHÁSZ, 22.) Ez a kifogás, mint levelében Bethlen is jelzi, a Columba Noé 5. pontján alapszik, melyben Bethlen ekként fogalmazott: „Belső állapottya melly a' nepre nezendő ugy mint Vallások, Törvények, Privilegiumok, Szabatságok, végezetre minden Eccle*si*ai és külső dolgok maragjanak azon allapotban, mellyben voltanak, Bethlen Gábor Fejedelem alatt. az Lelkj ismeretnek tellyes Szabatságában az Erdeliben es partiumban be vött 4 recepta Religiok iránt, a' mj pedig a' király birodalma alatt maradandó Magyar Országot illeti, légyen ez a' Fejedelem maga Bétsben küldendő residensi által az Magyar országban lévő Protestansoknak Patronussa s-Szoszolloja A tőbb Bécsben residealni szokot Protestans Fejedelmek residensivel követivel együtt." (A számos fennmaradt másolat közül a luteránus levéltár példányát használtam, Esze Tamás szívességéből.)

23. *Es kgld Hallér Uram a Lonai per tavalyi Udvarig fel ment szelét.* — „Jere, hallj és olvass szörnyű dolgokat, amelyek a Haller István Teleki Pál ellen Lónáért indított pere miatt én rajtam általmentek, melyről a deákban egy kis emlékezetet tettem..." (Ö. II. 107.) — azonban a Sudores et Cruces...-ben sem részletezi az ügyet, csak annyit ír, hogy a háta mögött, éjszaka írván meg a leveleket, tájékoztatták az udvart. (Vö. az 553. sz. levél jegyzetével.) Bethlen e leveléről tudomása van Wesselényi Istvánnak is: „...gubernator úrnak, Apor úrnak és Haller István úrnak külön-külön memorialist adván be, kéré ő kglmeket, hogy szállásokon olvassák el csendességben; a mely memorialeban a mikor Apor ur beletekintett volna, szabadkozni és esküdni kezde, hogy soha semmit ö kglme ellen valamely rancorból az igazságon kivül valamit cselekedett volna." (P. SZATHMÁRY, 57.)

Apor István — Wesselényi jellemzése szerint „annak a dolognak legfőbb auctora" — állásfoglalására, Bethlen iránti érzelmeire mi sem jellemzőbb, minthogy a főtárgyalás előtt „összehívta a katolikus urakat, s megfenyegette őket, ha nem ítélik el a kancellárt, ők maguk is a hazaárulás és hűtlenség bűnébe esnek." (JUHÁSZ, 21.)

A levél datálásához csupán annyi támpont van, hogy Bethlen halálraitéltnek mondja magát, de még reménykedik, kéri Aporék segítségét, tehát a fellebbezés elfogadása vagy elutasítása forog a kockán. Így a levél az aug. 5—24.

közötti időszakban születhetett. (Vö. JUHÁSZ, 23.) A Wesselényi-napló tanúbizonysága szerint augusztus 14-én adott Bethlen memoriálét Apornak és Hallernek.

556.

Lelőhelye: Kriegsarchiv. Alte Feldakten. Bécs. Másolat. Újabb másolata megtalálható még: OL B 2, 23/1708, illetve: OL B 44 (19). Miscellanea praesidialia cancellarii Nopcsa. Nopcsa Elek guberniumi alelnök iratai között.
Comitis Nicolai Betlenÿ ad Suam *Majestatem* pro Sui Eliberatione ex Aresto Memoriale.
Lit*terae* Ad Sacram Caesaream Regiamq*ue* Ma*jesta*tem Dominum Dominum et Regem Suum Clementissimum Benignissimu*m* humillimu*s* Supplex Libellus Introscripti Comitis Nicolai de Bethlen olim Cancellarÿ Regii Tran*sylva*nici, nunc vero Captiv*us*
A kérvény dátuma a többi másolatból: „Eszékini in aresto 8. Junÿ. A*nno* 1708."
A másolati példányok között lényegi eltérés nincs.
[A memoriale fordítása:]
Szent Császári és Királyi Felség, Jóságos és Legkegyelmesebb Uram!
Ki nem mondhatom, milyen vigaszom származott Felséged jóságából, amikor 17 hónappal ezelőtt boldogtalan rabságomat azzal enyhítette, hogy ismét megengedte feleségem és gyermekeim látását, amitől, mint minden más emberi vigasztól, akkor már 31 hónapja meg voltam fosztva. Ezt a vigaszt, amiért Isten mindörökké áldja meg Felségedet, fokozta ugyanezen császári-királyi kegy gyarapodása, amikor jelentették, hogy Felséged a legkegyelmesebben elhatározta, Bécsbe vitet engem császári udvarába és kihallgat; jóságos parancsára eljöttem ide, Eszékig, itt azonban ismét a legmélyebb szomorúságba és reménytelenségbe zuhantam, megtudván, hogy a magas Haditanács legutóbbi utasítása szerint engem itt fel kell tartóztatni. Jézus Krisztus öt sebére alázatosan kérem ezért Felségedet, bocsásson engem minél gyorsabban lába alázatos csókolására, és ártatlanságom bizonyítását hallgassa meg azzal a türelemmel és nyájassággal, amivel egykor isteni atyja és maga Felséged is hat esztendővel ezelőtt meghallgatott, és méltóztassék engem jóságosan felmenteni. Mindazt ugyanis, amit rólam Felségednek jelentettek, Felséged méltóztatik majd kegyelmesen megérteni és elhinni. 1686 óta, amikor az Isten ítéletéből elvakult Erdély visszautasította az isteni Lipót által felkínált kegyelmes és dicsőséges Diplomát, és a nevezett felség engem egy neki alázatosan ajánlott tervezet révén megismert, mondom, az idő óta minden hivatalos tevékenységemben, írásomban, szavamban, tettemben (ami bizony igencsak sok volt) azzal a hűséggel és becsületességgel, azzal a törekvéssel és szándékkal viseltem magam, de legalábbis amennyire az emberi gyarlóság és gyengeség engedte, úgy akartam viselkedni, hogy készen álljak megfelelni értük mind Isten, a vesék és szivek vizsgálója, mind bármely pártatlan világi bíró előtt, bármennyire kinevetett is a világ engem, aki gyakran talán szókimondóbb voltam nála, írásban, beszédben, tettben tanúsított eljárásomat és tisztességemet (ami senkinek másnak nem ártott, csak nekem) vagy nem jól értette, vagy vesztemre magyarázva elferdítette. Bárcsak kitehetném szívem és egész életem legbelsejét, végtelen fáradozásaimnak bárcsak élő tanúi lehetnének Felséged előtt a nagy Lipót mellett jó emlékezetű miniszterei, akikkel oly sok közös dolgom volt, de ezek, úgy tudom, mind eltávoztak már a boldogabb életbe; bárcsak megelőztem volna őket, vagy legalább rövidesen követhetném! Ha én e zavargások során akár csak gondolatban is összeszövetkeztem volna Felséged ellenségeivel, nem menekülnék sem az emberi, sem az isteni büntetés elől, legyen meg

az igazság, álljak bíró elé, vesszek el, de ha ezen az egész világon folytatnak is vizsgálatot ellenem, amit alázatosan kérek is, én bizony nem félek attól semmit sem. Ha pedig a Noé galambjának nevezett tervezet (ami azonban nem annyira az én gondolatomat és szellememet fejezi ki, mint inkább az egész népét és a hazáét) ennyire megnyomorít engem, mentsenek Felséged előtt a következők: 1. Az isteni Lipót iránt tanúsított legnagyobb jóindulata, aki ösztönzött engem efféle tervezetek készítésére, részint utasítással, részint azzal, hogy az ilyeneket mindig kegyelmesen elfogadta, és hogy ezt folytassam, 1702-ben, utolsó kihallgatásom alkalmával megparancsolta, biztosított engem legmesszebbmenő pártfogásáról, mert már akkor vissza akartam adni hivatalomat, és búcsút akartam mondani az iránt mindig ellenséges világnak, ha Őfelsége beleegyezik, amit akkor benyújtott kérvényem is tanúsít. 2. Mentsen ki engem Ötödik Károly, Első Ferdinánd, Második Miksa, Második Rudolf császár, Második Fülöp spanyol király lelke. Én azt, bármi volt is, a felséges Osztrák Ház és Magyarország történetéből állítottam össze. 3. Mentsen ki engem ártatlan szándékom és törekvésem, hogy Istennek, a császári háznak, népemnek és hazámnak akartam szolgálni, nem ártottam egy halandónak sem magamon és Franciaország királyán kívül. 4. Mentsen ki engem az az őszinteség, mely vezetett, hogy az ő felségeik iránt tanúsított tisztelet mellett mind a tervezetben, mind annak elküldésében az ő ellenségeiket tartottam ellenségeimnek, barátaikat barátaimnak; miért gyanakodtam, vagy csak a legkisebb mértékben is féltem volna, hogy káromra lehet, ha azt a császár tudomására hozni nem más, hanem a holland követ révén akartam, aki Felséged szövetségese, a török—magyar—erdélyi béke közvetítője, mint ezt maga a császári atya kijelentette, másolatot senki halandónak nem adtam róla, úgy segéljen Isten engem mindörökké becsületem szerint, a legcsekélyebb veszedelemtől sem tartottam, sőt azt hittem, olyat teszek, ami Istennek, a császárnak és minden érdekeltnek kedves, és még meg is hálálják egykor. Egyébként, ha az árulásnak a legkisebb mértékben is tudatában lettem volna, nemde más eszközt is találhattam volna akár az eltitkolásra, akár a megírásra, akár az elküldésre? Hát önként zártam volna be magam Szebenbe minden javammal és drágaságommal? Kinek volt egész Erdélyben akkora lehetőség a kezében, hogy a lázadókhoz csatlakozzék és könnyedén helytálljon, mint nekem, ha akartam volna, akinek kezében volt Huszt vára, Máramaros főispánsága, jelentős birtokok ugyanott és Szatmárban, Beregben, Ugocsában, szolgák, barátok, rokonok, készségesen megnyílt volna előttem Oláhország is régi barátaim révén. De Isten a tudója, ilyesmire nem is gondoltam, sőt, ha rajtam áll, írmagjában fojtottam és tapostam volna el a lázadást, amit számos tanúbizonysággal tudok igazolni.

Röviden: Mint ember, tévedhettem, vétkezni bizonyára nem akartam, de akárhogy történt is, Felséges Úr, akár vétkeztem, akár tévedtem, akár iparkodtam, elestem; de hát mire való az örök szellem isteni kegyelme az égben, helytartó fejedelmée a földön, ha nem arra, hogy megbocsásson, vigasztaljon és felemelje az elbukottakat? Irgalmazzon tehát Istenre Felséged vénségemnek, 66 évemnek, több mint 4 esztendei rabságomnak, mely a főbenjáró büntetés miatti bánattól és szenvedéstől kimerült. Irgalmazzon az árvaságnak, hiszen míg a börtönben voltam, elvesztettem 33 éves elsőszülött fiamat, 44 éves fivéremet, hogy más rokonaimról ne is szóljak. Ó, nincs egész Erdélyben, Legkegyelmesebb Császár, még egy család és személy oly elesett és levert, mint az enyém.

Irgalmazzon végtelen szegénységemnek, hiszen teljességgel megfosztva minden javamtól és még ráadásul 40 ezer forint adósság terhe alatt fekszem, amit azonban nem pazaroltam el, hanem nagyrészt Felségednek adtam Husztért, és most már birtokom sincs, pénzem sincs. Irgalmazzon nyomorult feleségem, számos utódom végeérhetetlen zokogásának. És méltóztassék engem a legkegyelmesebben megajándékozni a szabadsággal, hogy életem hátralevő napjait, melyek száma a természet rendeléséből

már igen csekély lehet, a halál előtt fellélegezve enyéim vigasztalására fordíthassam. Isten, aki az irgalmasoknak irgalmat, a királyoknak igazságuk szerint trónjuk megerősítését ígérte, töltse be bőségesen mindkettőt Felséged magasztos személyén és családján most és az örökkévalóságban is, megtört szívemből hőn kívánom ezt.
Szent Császári, Királyi Felségednek legalázatosabb, lekötelezett egykori alattvalója és szolgája, most nyomorult, elaggott rabja

Bethlen Miklós gróf

Az eszéki börtönből, 1708. július 8.

Bethlen eszéki börtönéből írt beadványának meg is lett az eredménye: fentmaradt a császár döntését magában foglaló utasítás, melyben a haditanács az erdélyi udvari kancelláriát értesíti, hogy tegye meg a per felülvizsgálatához szükséges intézkedéseket.
[A Haditanács válasza Bethlen eszéki beadványára:]
Inclyta Cancellariae Transylvanicae officiose insinuandum, Suam Majestatem Sacratissimam benigne resolvisse, ut revisio Sententiae ab Inclyto Gubernio, et Statibus Transylvaniae contra Cancellarium ibidem Provincialem Dominum Nicolaum Comitem de Bethlen in puncto Criminis laesae Majestatis, et notae Infidelitatis perpetuae, in amissionem Capitis et Bonorum judicialiter latae adhuc in Anno 1704.° fieri decreta, suis tamen ex rationibus in praesens usque praepedita post supplicem instantiam dicti Domini Comitis de Bethlen ad sume fatam Suam Majestatem Caesareo-Regiam qua summum Principem demisse provocantis, denuo sub Praesidio altetitulatae Sua Majestatis Consiliarÿ Intimi Domini Comitis de Bucelleny, quantocyus reassumatur, Causa, et Processus secundum statua, ac consvetudines Transylvaniae adamussim ponderetur, nec non conclusum inde resultans Suae Majestati Sacratissimae per Excelsam Ministerialem ad res Transylvanicas ordinatam Deputationem pro finali decisione humillime referatur.
Id ipsum idcirco Inclytae Eidem Cancellariae Transylvanicae Aulicae eum in finem amice significari, quatenus ad instruendam, peragendamque juxta Leges Transylvanicas hancce Inquisitionem reatus aeque, ac Processus Bethleniani Eidem Domino Commissionis hujus Inquisitionalis Praesidi, ante memorato vide licet Comiti de Bucelleni tam petita quavis necessaria informatione, quam omni alio etiam congruo Consilio aeque ac opera assistere noverit. Cui de caetero Consilium Aulae Bellicum ad exhibenda grata officia manet promptum, atque paratum.
Ex consilio Bellico
Viennae 16ª Augusti 1708.
[Fordítása:]
A nemes erdélyi kancelláriával hivatalból közlendő Ő Szentséges Felsége jóságos döntése, hogy annak az ítéletnek a felülvizsgálata, amellyel Erdély nemes kormánya és rendei az ugyanottani tartományi kancellárt, Bethlen Miklós gróf urat felségsértés és örökös hűtlenség bűnében fej- és jószágvesztésre ítélte, mely felülvizsgálat 1704-ben elrendeltetett, de sajátos okok miatt mind ez idáig húzódik, ugyanezen Bethlen gróf úrnak ő császári-királyi felségéhez intézett könyörgő kérvénye után, melyben alázatosan a fejedelem ítéletét kéri, minél gyorsabban menjen végbe a fent nevezett felség belső tanácsosa, Bucelleny gróf úr elnökletével, továbbá, hogy az ügyet és az eljárást a legalaposabban mérlegeljék Erdély törvényei és szokásai szerint, valamint, hogy a végeredményt az erdélyi ügyek intézésére kirendelt magas minisztériumi bizottság útján terjesszék végső döntésre alázatosan Ő Szentséges Felsége elé.
Barátilag értesítsék tehát erről e nemes erdélyi udvari kancelláriát abból a célból, hogy megtudja, a bűn kivizsgálásának és a Bethlen-pernek erdélyi törvények szerint való megszervezéséhez és lebonyolításához minden kért, szükséges tájékoztatást és minden

célszerű útmutatást, segítséget meg kell adnia a vizsgálóbizottság elnök urának, tudniillik az előbb megnevezett Bucelleni gróf úrnak. Akinek egyebekben az udvari Haditanács minden kedvező szolgálatra készen és rendelkezésére áll.
A Haditanácsból, Bécs, 1708. augusztus 16.

(olvashatatlan aláírás)

557.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 382. Autográf. Az en kedves Vőmnek T*ekintetes* N*emzetes* Teleki Sandor U*ramnak* Es edes Leanyom*nak* Bethlen Julianak adassek.
Bethlen első bécsi levelei közül való, ugyanis július 18-án érkeztek a fővárosba, s bizonyára eltelt néhány hét, amíg megengedték, hogy „ténta, papiros, posta és minden írás, izenet, levél jövése, menése szabados légyen" (Ö. II. 151.)

558.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Gróf Bethlen Miklós könyörgő levelei az özvegy császárnéhoz 1708—1709. Nem autográf szöveg, autográf beszúrással.
[Kivonata:]
Őfelsége bizonyára ismeri azt a szerencsétlen ügyet, melynek következtében 4 éve és 3 hónapja börtönbe került, felesége és családja tönkrement. Ez 22 évi hű szolgálat után váratlanul érte. Nyíltan megmondja, hogy a Noé galambja című tervezetben, ami romlásának oka volt, csakis Isten és a császári ház dicsőségére, a keresztyénség és a haza békéjére és nyugalmára törekedett, és azt szándéka ellenére magyarázták, sőt, Lipót császár előzetes tájékoztatása nélkül, elsietett ítélettel fordították veszedelmére. Ezért könyörületet kér. Ha a Felség ezen kívül valami kedvezőtlent hallott volna róla, kész vállalni a legszigorúbb vizsgálatot is. Kéri, kegyeskedjék érdekében közbenjárni felséges fia előtt.

559.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Autográf. A verssel szemben még más kézzel, tollpróbaként: „Nulla Dies abeatt, quin Linea ducta", illetve nótajelzésként: ⟨CANTIO
*O mellÿ Sokan vadnak az kik haborgat.
engemet en Istenem* azert kerlek uramat
hogj halgass meg keresembe*n* Tehessem akaratodot,⟩
[A csillaggal jelölt szövegrész a 3. zsoltár 1—3. sora. (Vö. RMKT XVII/6. 21.)]
A verses levél variánsa megtalálható az Önéletírásban. (I. 167—168.) Prózai fordítását onnan vesszük, kurzívval jelölve az itt közölt szöveg eltéréseit:
Drága Fiam!
Ó drága fiam, akit a drága Julia szült, — ő, akit akár a szép Venus, akár a tiszta Minerva irígyen, ferde szemmel nézhetett egykor, szemeink elé került a te versekkel teleírt lapod. Jólesik ugyan a gyermeki *verseket* szemlélni, mégis azt tanácsolom: foglalkozz a szavak börtönétől szabad prózaírással. Mert a természet, fiam, azt parancsolja, hogy kötetlen lábakkal járjunk, elébb tanuljuk meg azt, ami a fiatalokhoz illő, s csak azután kezdjünk a tánchoz, amelynek biztos törvényeit a kiművelt síp már megszabta. Légy elébb szónok, mint talán hívságos költő. Mert csodáljuk bár a Mantua-adta verseket, vagy az édes ódákat, melyeket Horatius énekel nekünk, nem

gyermekek, hanem ősz fejek adták azokat elő, akiket elébb a sokat vizsgált természet, és a földkerekséget *mézfolyammal* leíró történelem tanulttá tett, *hát így csodálta a Cézárok tanácsháza a nagy királyokat,* így a csalóka udvar a nagy költőket, *akiket az érett kor tett mesterré.*

Így hát légy bölcs, légy szónok, és légy költő. A szavakat előzzék meg azok a dolgok, amelyeket fejed gazdag kamrájában gyűjtesz, amíg vidám korodban fogékony az emlékezőtehetség, és az évektől, gondoktól, betegségektől fáradt öregség nem törli ki elmédből az eleven képeket. És ne tartóztasson sokáig a szóképektől tarka mesterség, sem pedig az elmés semmiségeket fecsegő bölcsesség, amelyet számunkra sok fejtöréssel izzadva talált ki az, akit — a szőrszálhasogató mestert — a görög Stagyra adott. Azután ahhoz kell járulnod, aki késznek nyilatkozott arra, hogy a sziciliai tornyokat megvédje és a földet helyéből kimozdítsa, és aki a napot ragyogó üveggel merészelte megszégyeníteni; és aki csak ama másik ablakának kárával vette észre, hogy mi haszna van annak, hogyha Phoebust a lencsén megtörik, és aki a természet egyetlen fiának neveztetik. Azután a vad erkölcsöket megszelídítő erkölcstan és a történelem, mely készségesen eleveníti fel a korszakokat: ezek legyenek a te mesterségeid, gondod és munkád, és gyarapítsad bőkezűen te mestereid kincstárát. De mindezeket múlja felül a legfőbb istenségről való gondod; róla a világ kezdetével elkezdett könyv tanít, melyet az kezdett írni, aki a Nílust és a tengert *legyőzte,* s aki az égből kenyeret hozott le; ezt a könyvet az a Nagy fejezte be, akit sem *a forró üst nem tudott megfagyasztani, sem a kopár Pathmos bezárni.* Először is azt tanuld meg: ki vagy te, mi az élet, mi a halál, az anyád iránti engedelmesség, tanítód szeretete és félelme, a mindenkinek egyenlően kijáró tisztelet, a józan ész, a tiszta élet, a megfékezett nyelv, a jámbor lélek, az istenséghez intézett fohászkodás és ima. Ezek az én atyai tanácsaim most hozzád bilincseimből, és *Isten is* ezeket valóra váltsa, és hogy jó egészségben légy, ezért könyörgök és fogok is könyörögni.

Kelt a bécsi fogságban vagy börtönben 1708. augusztusában.
Téged igazán szerető atyád, Bethlen Miklós gróf

S a levél címzése:

Ezek táruljanak fel a fiú előtt, aki Bethlen vezetéknévvel született,
Keresztnevét a Sphynx tudta, tehát legyen itt a bölcs Oedipus.
Az öregnek nagyon kedveset, akit a képzelt vadállat elrabolt,
Megmenti a kapzsi kéz, de legyőzi a képzelt szenvedély.
Az egyik, akit a világ nem ölel meg karjaival,
A másik ezt sziklába zárja, ez őt magát zárta be.
Ez a három egy, ha három aranyat akarsz birtokolni,
Mondd nekem, én bizony mindig nagy barátod leszek.
A dák várost Hameln által adott egerek lakják,
Ott van, ahol az Olt folyó a géta hegyek közé belép.

560.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 382. Autográf. Az en kedves Vőm T*ekintetes* Nemz*etes* Teleki Sandor Ur*amnak* es Szerelmes Leanyom*nak* Bethlen Julia*nak* adassek.

10. *akar Balko akar Tartzali Uram coopertajaba* — Balko (Balku) Mihály kancellista az erdélyi udvari kancellárián, Tarczali Zsigmond pedig a család bizalmasa, bécsi ügyintézője.

561.

Közölve: LUKINICH, 1906. 81. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék Szebenben. (Zárópecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Ha ez a szüret ki ne vonja az én commissiomra rendelt embereket* — Bethlen optimista, úgy érzi, kedvezően alakulnak a dolgai. Vélekedésének alapja: mint láttuk, a Rabutin által kényszerített rendek és a gubernium halálos ítéletét a császár nem erősítette meg. 1704. nov. 6-án egy „judicium delegatum"-ot nevezett ki az ítélet felülvizsgálására. Ez a különbíróság — a haditanács leiratában jelzett „sajátos" okok miatt — csak később ülhetett össze. Elnöke Bucellini Frigyes titkos tanácsos, tagjai: Weigler, Guarient és Schlitter voltak; megerősítették az erdélyi ítéletet. „Az erdélyi ügyekkel foglalkozó miniszteri bizottság azonban úgy találta, hogy a per aktáit nem közölték a bírósággal, s ezért utasította a judicium delegatumot, hogy vegye új vizsgálat alá az egész ügyet. (Vö. JUHÁSZ, 26.)
A bizottságot új tagokkal is kiegészítették. (Palm-Thiell és Schickh tanácsosok, Stahremberg, az udvari kamara elnöke, Seiler, udvari kancellár, Herberstein, a haditanács elnöke.) Hosszas és többszöri tanácskozás után újfent igazolják az erdélyi ítélethozók állásfoglalásának jogosságát, s egyetértenek abban is velük, hogy javasolják a császári kegyelmet. Az erdélyi ügyekkel foglalkozó miniszteri bizottság e második döntéssel sem ért egyet, most már saját égiszük alá vonják a pert. Azt javasolják, hogy vegyék figyelembe azt az *öt iratot* is, amit Bethlen utólagosan adott be maga mentségére. Ezek alapján, jóllehet elismerik a kancellárt terhelő összes vádpont jogosságát, hat enyhítő körülményt is találnak. Ennélfogva teljes felmentését — legyen elrettentő példa az erdélyiek emlékezetében — nem javasolják, helyette inkább maradjon könnyű fogságban valahol Erdélyen kívül. De idáig — mint a levelekből is látni fogjuk — csak 1711-ben jut el majd a per. (Az itt idézettekhez l. JUHÁSZ, 28—29.)

562.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

5. *Ita Abigail in humanum et fatuum Nabalem* — L. Sámuel I. könyve, 24. rész.
6. *Tekohana Fratricidam Absolonem* — L. Sámuel II. könyve, 14. rész.
7. *Esthera Judeos* — L. Eszter könyve.
7. *Livia Augustae* — Lívia Augustus császár feleségeként nagy befolyást gyakorolt a politikai ügyekre is.

[Kivonata:]
A például említett hősnők szívesen jártak közben a királyoknál a szenvedők érdekében. A Felség tudja, ő, felesége és utódai milyen nyomorúságok közepette élnek. E sok ünnep és jubileum alkalmából kéri, kövesse e példákat.

563.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf, autográf beszúrással.

[Az özvegy császárnéhoz intézett levél kivonata:]
A fejedelmeknek mindig szokásuk volt, hogy győzelmek vagy más isteni jótétemény alkalmával szabadon bocsátották a foglyokat, és az a szokás még a hírhedt Barabbásnak is visszaadta szabadságát. Ez Isten szaván és példáján alapul, aki azilumokat és jubileumi éveket szerzett, és aki kijelentette, hogy a könyörületességet minden áldozatnál és böjtnél kedvesebben veszi. E szokás nyomán a Felség is meg szokta mosni Nagypénteken a szegény asszonyok lábát. Újévben most is elengedik az örök börtönre ítélteket abból az alkalomból, hogy a Felség fiainak fejére helyezik a babért. (Amit ő 6 évvel ezelőtt szóban és írásban megjósolt.) Kéri a Felséget, hogy személyét illetően hallgassa meg Isten szavát. (Amit testvéreim közül a legkisebbel cselekedtek, velem cselekszitek stb.)

564.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

6. *ego ante 6. Annos hoc ipso tempore dixi et scripsi* — Utalás 1702-es bécsi találkozásukra, l. az 517. sz. beadványát.

[A levél kivonata:]
Bizonyára emlékszik még az apjának tett jó szolgálataira a címzett, különösképp arra, amit 6 évvel ezelőtt magának a Felségnek mondott és írt. Hálát ad Istennek, hogy beváltotta a Felségért akkor mondott könyörgését, győzelmekkel szerencséltette, így e karácsony és újév alkalmával a Felség égi és földi győzelmeket ünnepelhet. Kéri, hogy a megpróbáltatás évei után őt is részeltesse a közkegyelemben.

565.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.
[A levél kivonata:]
Amióta az isteni gondviselés Lipót császár szolgálatába állította, állandóan tapasztalta a császárné jóságát, még jelen szerencsétlenségében is. Ezért folyamodik hozzá, és hivatkozik a férjétől kapott biztosítékra, melyet *A.* alatt csatol. Egyetlen vágya, hogy bizonyítani tudja a felségek iránti hűségét, ami a Noé galambja című tervezetben is vezette (aminek helytelen értelmezése veszejtette el őt). Ha az akkor terve szerint eljut a Felség kezébe, biztos, hogy nem büntetést, hanem dicséretet kapott volna érte. E terv középpontjában az egyik főhercegnő kiházasítása állt, ami teljesen megfelelt a Felség szándékának. Kéri tehát, ha eddig nem tette volna meg, olvassa el, és aszerint mondjon ítéletet felette. Lipót császárnak 1687 óta szolgált, 67. évébe lépett, 4 és fél éve sínylődik börtönben. Ha az ő és a felesége szenvedését a Felség ismerné, kétségkívül megkegyelmezne neki, mégha bűnös volna is, De mert lelkiismerete tiszta, mert csak gyanú és rágalom tette tönkre, még nagyobb bizalommal kér könyörületet.

566.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény-gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf.

[Kivonata:]
Rab lévén világi kenyérkeresetre nincs lehetősége, ezért egy hónappal ezelőtt támogatásért folyamodott a Felséghez, most még inkább kéri, hogy őt, aki már 40 forintra szorult, segítse meg, mert itt nem kaphat kölcsönt, hazulról pedig nem várhat támogatást, hiszen felesége az ő 5 évi rabsága idején a háború és elhagyatottság miatt adósságokkal terhelte meg a birtokokat. A Felség parancsolja meg minisztereinek, hogy tájékozódjanak életmódjáról, s hogy ő Erdélyben a császár és a haza szolgálatában szegényedett el, ami másokat gazdaggá tett. A Felség így igaz ítéletet tehet és megsegítheti családját. Ő maga betegsége és öregsége következtében már úgyis csak pár napig él, felesége és számos utóda éhínségre jut.

567.

Közölve: LUKINICH, 1906. 84. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak, kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Az utóiratig idegen kéz írása. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt. A levél utóirata — mint az 568. sz. levél is mutatja — 1709. jan. 23-án kelt, az addig írtak azonban még „in fine Octobris" 1708. De ahhoz csatolva indíttatott útnak Erdélybe.
A levél fogalmazásakor nem, de az utóirat írásakor már tudja a gubernátor halálhírét, ezért ajánlja csak Haller István figyelmébe a levelét.

8. *az kinek szemefényit szúrták meg, a mint maga mondja Zacharias által* — Zakariás, 2. 8. „... mert aki titeket bánt, az ő szeme fényét bántja."

16. *a Vindictat én a Jesus Christus lábához töttem* — Ezt a gondolatot és kifejezését a böjti napokon és vasárnap tett imádsága — melyet 1708-ban jegyzett le — sorai között is megtaláljuk: „Engem ugyan világ szerént elrontának, de én, édes Istenem, a privata vindictát a te lábaidhoz letészem, tied az itílet, az igazság és bosszúállás, lássa Felséged, mit csinál vélek." (Vö. Imádságoskönyve, Ö. II. 182.)

29. *Mat.: 5. 23. 24. 25. 26.* — Azért ha te ajándékodat az óltárhoz akarod vinni, és ott megemlekezel arrol, hogy a' te atyádfiának vagyon valami panasza ellened. Hadd ott az óltár elött a' te ajándékodat, és menj el: békéljél-meg elöször atyádfiával, és azután elöjövén, úgy vigyed-fel a' te ajándékodat. Légy jóakarója a' te ellenségednek hamar, mig véle az úton vagy; hogy a' te ellenséged valami módon téged a' Biró kezébe ne adjon, a' Biró ne adjon a' poroszló kezébe, és a' tömlötzbe ne vettessél. Bizony mondom néked, hogy ki nem jösz onnét, míg-nem megfizetsz mind egy fillérig.
Ugyane locust használja az országnak 1697. ápr. 4-én mondott beszédében. Vö. a 385. sz. levél jegyzetével.

568.

Közölve: LUKINICH, 1906. 85. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

14. *Isten lelke vezérletéből vette a szegény üdvezült gubernator teste koporsóba tételekor fel Zilahi uram a textust, Zách. 13, 7.* — A gubernátor halála 1708. november 13-án történt, udvari papja, Zilahi Sebes András az alábbi szöveg magyarázására vállalkozott: Fegyver, serkenj-fel az én pásztorom ellen, és a' férfiu ellen ki nékem társom, ezt mondja a' Seregeknek URa; Verd-meg a' pásztort és eloszolnak a' juhok, és fordítom kezemet az *én* kitsinyimre.

18. *Nem tölté be Erdélyben Esai 3. caput egészen.* — Esaiás könyvének harmadik részében a nép bűnei feletti ítéletről esik szó; Bethlen mindenekelőtt a fiatal uralkodók miatti nyomorgásra utal itt — Bánffy György éretlenségét, tapasztalatlanságát gyakran marasztalta el önéletírása hasábjain is.

19. *Nem tölté be Hos. 8. 4.* — Királyt emeltenek ök, de nem én tanátsomból, Fejedelemséget szerzettenek, 's én nem tudtam, az ö ezüstökből és az ö aranyokból bálványt tsináltanak, azokáért elvesznek.

20. *Ezech. 21. 25. 26. 27.* — Te pedig Izraelnek hamis és hitetlen Fejedelme, kinek napja és ideje eljött, hogy vége *légyen* álnokságodnak.
Ezt mondja az UR Isten: Elvészem a' királyi süveget, és elvészem a' koronát *fejedről*, és nem lészen ez: az alázatost felemelem, és a' kevélyt megalázom. Elfordítom, elfordítom, elfordítom azt; ezis nem lészen *többé*, mind addig mignem eljö az, a' kié az itélet, és adom annak.

20. *Olvasd meg az erdélyi dolgokot, hiszen apád legjobban leírta volt* — Hivatkozás *Bethlen Farkas* Historiarum Pannonico-Dacicarum libri decem c. művére (Keresd, é. n.), mely a XVI. század eseményeit dolgozza fel. (RMK II. 2036.)

28. *30 esztendő volt régen az Istentől is rendelt üdő a papságra való.* — A katolikus egyházjog szerint csak a 30. életévüket betöltötteket lehetett püspökké szentelni.

35. *Az Istenért ezt a Sárpatakit tisztességessen hivassátok alá* — Sárpataki Márton, az azonos nevű ítélőmester fia; bécsi útjáról hasonlóképpen vélekedik Cserei Mihály is. (KAZINCZY, 421. has.)

52. *Ezt az accludalt part én kglmednek in fine Octobris írtam volt* — L. az 567. sz. levelet és jegyzetét.

81. *én ha catholicus volnék, soha a reformatus követ miatt üstököt nem vonnék...* — Hasonlóan érvel Önéletírásában is: „Bolond református ember volna bizony az, aki a catholica religio eversióját munkálódná Bécsben a katholikus király és minisztérium előtt, köszönje meg, ha a magáét megoltalmazhatja. ... Bizony annak a pápistának sem tudom, hol vagyon az esze, aki Bethlen Miklóstól s tíz olyan kálvinistától is félti a maga vallását Bécsben." (II. 49.)

569.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 383. Autográf. Tekintetes N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam U*ramnak* adassek

5. *a most ket esztendeji szeles nyavalya haborgatott* — Az Önéletírásában is feljegyzi, hogy a „szél-kólika" miatt többször szenvedett. (Vö. I. 140.)

10. *eggy ollyan forma Deputatiot rendelt, a minemű ez előtt 23 Esztendővel vala* — A gubernátor halála után az udvar nem állította vissza a guberniumot, hanem ideiglenesen a Regia Deputatiót nevezte ki helyébe.

15. *nem hiszem Sarpataki Uramis semmitis kapjon* — L. az 568. sz. levelet és jegyzetét.

26. *tisztessegesenn ki megyek ez Oroszlan Veremből* — E metaforát Dániel könyvének 6. részére alapozza Bethlen: Dárius — tiszttartói akaratának engedve — Dánielt az oroszlánok vermébe vetteti, de Isten angyala „bezárá az oroszlánok száját", s Dániel sértetlenül kerül ki az állatok közül.

570.

Lelőhelye: Román Tudományos Akadémia Könyvtára, Kolozsvár, Kemény gyűjtemény, Ms. A. 582. Nem autográf, autográf javítással.
[A levél fordítása:]
A Császárnak, 1709. január 27-én.
Szent Császári és Királyi Felség! Legkegyelmesebb és Legjóságosabb Uram, Uralkodóm!
Felséged kegyelmesen meg fogja bocsátani nekem, hogy a mélységből kénytelen vagyok ismét hozzá kiáltani. E rabságom ugyanis már 4 éve és 9 hónapja tart, ebből hat hónap itt Bécsben telt el, amilyen messze hazámtól és vénségem gyámolától, olyan reménytelenségben a szabadulást illetően és gyengélkedésem folytán, közel halálomhoz. Ez, ha kétségbeesésre nem is, de félelemre joggal késztet, hogy hátralevő egynéhány napom ebben a nyomorúságban enyészik el, és én, amint sírva jöttem a világra, ugyanúgy, de sokkal keservesebben sírva szállok a sírba, feleségemre reménytelenséget, fiaimra éhséget és gyalázatot hagyva örökül. Mert ámbár úgy hallom, Felséged legkegyelmesebb parancsára ügyemet tárgyalják, mégsem tapasztalom azt, amit a szokott törvény a legnagyobb bűnössel is megtesz, hogy tudniillik meghallgassa a vádakat és azokról személyesen meghallgattassék, úgyhogy a bizonytalanság e sötét barlangjában szinte vakon kényteleníttetem Felségedet környékezni, hű miniszterét folyvást új beadványokkal háborgatni, végül is teljességgel elsenyvedni azért, mert sem az erdélyi ítéletet nem közölték velem, sem a többi vádat, ha van, ami lappangó tűzként éget, nem vallatták ki Sándor Gergelyt sem, iktatómat, az erdélyi ügyek legjobb ismerőjét. Bárcsak kihallgatnák eskü alatt panaszaim jogosságáról legalább Eckler tanácsost meg a jelenlegi erdélyi megbízottat, Sárpataki Mártont, ki ügyem szerencsétlen bírái közül egyedül maradt. És elsősorban Sárpatakit arról, milyen volt az országgyűlések és szavazások lefolyása, kik és miféle voltak a bírák, milyen volt a védelem és vizsgálat, hogyan tárgyalták azon az erdélyi bíróságon az Alvinczi-féle döntés 4. cikkelyét és a többit, amit a bírák elé terjesztettem. Az ott ellenem hozott ítélet, és még ugyanakkor a visszautasítás joggal keltette bennem azt a gyanút, hogy védőbeszédemet és a többit, amit akkor előterjesztettem, nem csatolták és nem közölték az udvarral. Véleményem szerint ennek következménye, hogy ezt az ítéletet mindeddig még itt sem tudatták velem, hogy talán előterjesztéseimet és panaszaimat kétségbe vonják, és végül röviden, hogy én, a keresztyén világban minden vádlottól eltérőleg, azt sem tudom, mikkel terhelnek, azoktól szabadulni sem tudhatok, hanem a fölöttem való egész ítéletet arra a Básira alapozzák akinek a törvénykezéshez semmi köze sincs, és így kerülök én ugyancsak szokatlan és rendkívüli perbe. Hiszen egyébként minden keresztyén bíróságon szokás a pereket a teljes perfolyammal és eljárással az alsó bíróságról a felsőhöz fellebbezni, a felperesnek és alperesnek hitelesen kivonatolni és átírni, mint azt panaszaim 21., 23., 25. pontjában bővebben kifejtettem. Hogy ügyemben Erdélyben mindezt elmulasztották, nemcsak a törvények súlyos megsértését bizonyítja, hanem ezenfelül azt is, hogy itt az udvarban a királyi bíróság legfelsőbb ítéletét valamiképpen elhomályosította a vakság és az előítélet felhője, ami számomra végzetes, Felséged és a Magas Minisztérium részéről megengedhetetlen.

571.

Lelőhelye: Kriegsarchiv, Alte Feldakten. Bécs. Rebellen in Ungarn. 1709/2/24. (Bethlen Nikolaus Gf. Gefangener aus Wien an Prinz Eugen.) A levél xeroxmásolatáért dr. Kun Józsefet illeti köszönet, a fordítás Szenczei László munkája.
[A levél fordítása:]

Kegyelmes Uram.

Bizonyos lévén, hogy Fenséged kegyessége és hatalma hozott ide a Királyi Jóindulat Kapujába, ezt szabadulásom bizonyosságaként vettem, nem tudván semmiképp elképzelni, hogy vesztőhelyre szánt gonosztevőként hozzanak ide Európa e nagy színpadára, de azt hittem, hogy Őfelsége személyemen Királyi Kegyelme és Nagylelkűsége példáját akarja mutatni az egész Keresztyénségnek.

Miután Őfelsége ügyemben Bizottságot rendelt el, nem gondolhattam mást, ha csak nem azt, hogy a Bizottság tájékozódván minden felől, ami szükséges, és tájékoztatván Őfelségét is, ő három közül egyet határoz. Vagy Felmentésemet, vagy Bocsánatomat vagy az Erdélyből ide fellebbezett bűnper törvényes újrafelvételét, ugyanazon törvények szerint, amelyek színe alatt halálnál rosszabb büntetésre ítéltettem, nevezetesen Nota infidelitatis & amissio Capitis et omnium bonorum. Ám hét hónap alatt, amióta itt vagyok, egyik se következett be, amiből csak kétségbeesésre juthatok, mert nem tudom megérteni, mi okból halasztassék oly soká egy oly alacsony és hitvány fej és ügy, aminő az enyém, amelynek kevés napok alatt vagy Kegyelem vagy bűnper tétethetne.

Mindebből Fenséged megítélheti, milyen örömmel vártam Fenséged idejövetelét, és milyen bánattal és kétségbeeséssel szereztem tudomást ez órában arról, hogy oly rövid idő után eltávozott. Ezért kérem itt Fenségedet a legalázatosabban, hogy Isten szerelmére és hadi serege üdvére nagy mivoltával járjon közbe Őfelségénél és (illető) minisztereinél szabadulásom végett.

Fenségednek személyemben és rendkívüli bukásomban nagy és bizonyos alkalma van arra, hogy az égi kegyelmek és földi dicsőség bő aratását vegye, s egyebek között mind a Protestánsok háláját és lekötelezettségét és főképp a három nagy szövetségesét, akiknek követei kezeik által a Projectum szerencsétlenségemre az elhúnyt Császárhoz küldetett. Mert Kegyelmes Uram, e Galambot fehérre moshatják vagy befeketíthetik, ahogy akarják, Isten és Lelkiismeretem a tudója, hogy szándéka jó volt, és hogy csak ezekért bűnhődöm, mert ezen kívül egyebet nem lehet szememre vetni. Ellenkezőleg, kimutathatom, hogy a Projectum valója szerint nem más, mint e Felséges Ház múlt Aktusainak foglalata vagy kivonata, Másolata a Diplomának, amelyet az elhúnyt Császár adott Erdélynek az 1686. év július havában.

Fenséged jótékonyságot cselekedne egy valaha nagy állapotú, de kollégáinak összeesküvése okán lesújtott nyomorú ember iránt, aki ebbe Ura, a Császár biztosítása ellenére került. Mindenétől megfosztatott, nevezetesen Becsületétől, Hivatalaitól, Díjaitól, Szabadságától, Hazájától, Feleségétől, Gyermekeitől, Javaitól. 40 ezer forint adósság terheli. 67 éves aggastyán. 5 éve fogoly. Száműzött, mindenki elhagyta. Igazságtalanul halálra ítélték. S végül, ha Isten kegyelme nem könnyítene rajta csodálatos módon, kétségbeesésre jutna. Isten jutalmazza meg Fenségedet minden irántam való jócselekedetéért

Legkegyelmesebb Fenségednek

Nagyon alázatos és nagyon engedelmes szolgája
Rab Bethlen Miklós gróf

Bécs, 1709. Február 24.

572.

Közölve: LUKINICH, 1906. 82. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a keresdi Bethlen lt.-ban volt.

3. *Bethlen Samuel árváit* — Bethlen Sámuel nem sokkal korábban, 1708-ban halt meg, hat gyermeket hagyva maga után.

573.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Szakadozott autográf fogalmazvány.

[Kivonata:]

68. életévéhez közeledő, beteg, meggyötört ember lévén, különös fájdalmára van, hogy az Őfelsége által kiküldött bizottság döntése 8 hónapja késik. A bizottságtól 4 napja érkezett tudósítás arról győzte meg, hogy fogságából csak a halál szabadítja ki. Személyes kihallgatásért könyörög.

Ez a tudósítás villámcsapásként érte, mert az abban említett kellékek hiányáról sem a Felségnek, sem a bizottságnak nem panaszkodott, ez ügyben segítséget nem kért Bécsen kívülről, hiszen az erdélyi gubernium 1708. ápr. 25-én hozzá küldött határozatából világos volt, hogy a vádló, ti. az erdélyi direktor részéről a perhez szükséges minden kelléket felküldtek Bécsbe. A maga részéről mindent feltárt. Tudja, hogy Erdélyben semmi sincs, ami a döntéshez kell. Ezért fölösleges ott újat keresgélni, az ügyet ismerő tanácsosok és főjegyzők is meghaltak, a jegyzőkönyvek sincsenek meg. Ezért bízzák ügyét a Felség ítéletére vagy kegyelmére. 6 éve és 7 hónapja van a legnyomorultabb fogságban. Kéri a Felséget, parancsolja meg a bizottságnak, hogy iparkodjék a döntéssel, vagy inkább a Felség könyörüljön rajta vagy feleségén, gyermekein. Felesége 7 éve meg van fosztva apjától, anyjától, hazájától és birtokaitól, 23 éve ment hozzá feleségül; de abból ötöt özvegységnél is rosszabb helyzetben töltött, másfél évet maga is háziőrizetben.

Egyetlen fiát a Felség és a haza szolgálatára akarta nevelni. Első feleségétől kis unokái, elsőszülött fiának özvegye maradt, feleségétől négy gyermeke, akikről, háza tönkremenvén, nem tud gondoskodni.

Felesége öt és fél évig Szebenben kölcsönből, ingóságai eladásából élt, a készpénzt ő maga már 6 évvel korábban odaadta Husztért és Őfelsége meg a kamara szolgálatára, nagy kölcsönöket vett fel, ezért a Felségnek küldött beadványban említett 40 ezer forintnál többet is írhatott volna. Egyik hitelezője, Schmid Tamás kikényszerítette feleségétől a tartozást, a többiek szabadulása reményében várakoznak. De mert ingóságai jelentéktelenek, előbb-utóbb az ingatlanokra kerül sor, magára a központra, Szentmiklósra, mert a többi elpusztult a háborúságokban, részint az ellenség foglalta el, részint egy meghalt kollégája. Így hát családja akkora veszedelembe jutott, amilyen száz éve nem sújtott Erdélyben egyet sem. Mindenki tudja, hogy vagyont nem gyűjtött, adományt, becsületet nem vadászott, fizetését nyolc éve nem kapta meg. A börtönben semmit sem kapott, csak most legutóbb 500 forintot. Hamarosan sem neki, sem szolgáinak nem lesz étele, ruhája.

Kéri a Felséget, ne húzzák tovább a perét, hanem kegyelmezzen neki.

574.

Közölve: LUKINICH, 1906. 82. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a keresdi Bethlen lt-ban volt.

575.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 384. Autográf. *Tekintetes Nemzetes* Teleki Sandor *Uramnak* kedves Fiam *Uramnak* adassek

5. *Siet az Ember.* — Tudniillik a levélvivő, az 574. sz. levélben említett szolgája Gyulai Ferencnek.

Bethlen Miklós ez idő tájt hívhatta Bécsbe József fiát. Ugyanis felesége 1709. III. 10-én kelt levelében arról panaszkodik, hogy immáron negyedik hónapja nem kapott férjétől levelet. Panaszkodó levele befejezésekor viszont épp a kezéhez jutott egy, s olvasta a Bonyhainak, Kaposinak írtakat is. Bethlen feltehetően őket is József taníttatása, esetleges peregrinációja ügyében kereste meg. Rhédey Júlia azonban nem akar fiától megválni, „en azt bizony soha meg nem emesszteném, az mint mar el vesztettem magamat az sok buval, oda bizony nem megyen, ki latta 16 esztendős gyermeknek olylyan hoszszu utra menni, bizony nem szannam meg nyuzni az ki eleis hozza" (Rhédey Júlia levele: P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

576.

Közölve: LUKINICH, 1906. 82. *Gróf* Bethlen László öcsém uramnak. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

A Bethlenek életkorának felsorolását vö. Ö. I. 127.

34. *Hogy hogy vagyon annyi reformatus ember, meg sem említi a Püspöki Péter sollicitatióját* — Püspöki Péter a református sérelmek orvoslása miatt járhatott Bécsben, amint erre az 579. sz. levélben is történik utalás.

43. *Kglmed házasságát értem.* — Bethlen László első házassága válással végződött, a jókívánságok a másodikra vonatkoznak.

577.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 386. Autográf. Az en Edes Leanyomnak Bethlen Julianak adassek.

2. *Vettem a kis Mitzus leveletis* — Bethlen Júlia és Teleki Sándor fia, Miklós — akiről Hermányi Dienes József feljegyezte, hogy „Ez azzal dicsekedik vala, hogy az öreg Teleki Mihálynak s ama bécsi árestomban megholt Bethlen Miklósnak volna unokája." (HERMÁNYI, 65.)

4. *Marvany Golyobisra kell az ABC.[-t] tzedulatskakra ragasztani s-velle ugy jadzani* — Ez a pedagógiai instrukció segít megérteni, kibontani az Önéletírás tanulásról szóló fejezetének egy mondatát: „Úgy hallottam, hogy mihelyt a hetedik esztendőbe fordultam, mindjárt tanítani kezdtek az abc-ére mint gyermeket játékkal." (I. 141.) Valószínű, hogy az ifjú Bethlen Miklóst is a kockajáték örömeivel vezették be a betűk világába.

578.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 385. Autográf. Cn.

5. *ennékem nagy tsudamba most szedűlt meg Teleki Pal* — Cserei Mihály 1709-ben jegyzi meg róla: „Teleki Pál is megbolondula, mert a generáltól elkéreczvén, hogy a kuruczoknál levő felesége utban levén, az eleiben me-

gyen Havas-alyföldében, onnan Rákóczihoz mene" (KAZINCZY, 415. has.)

21. *Az en Levelembe irt Varju amaz regi Trefa mikor a Biro a Felesegenek titkonn mondta, hogy eő belőlle kettő repült ki* — Bethlen Miklós itt a Gesta Romanorumnak a korban jól ismert példázatára irányítja veje figyelmét: „Vólt két egytestvér atyafi, annak egyike szerzetes, másik világi ember vólt. Hallotta a világi ember, hogy az asszonyemberben a titok meg nem maradhatna. Kit meg akarván próbálni, mond a feleségének egy éjtszaka: Édes atyámfia, én néked valamit jelentenék, ha benned megmaradna a szó, melly, ha kitudódik, nékem örök gyalázatomra fordúl. Kinek mond az asszony: Meg se gondold azt uram, hiszem egyek vagyunk mi mindenekben, mind a gyalázatot, mind a kárt nékünk egyaránt kell szenvednünk. Mond azután az férfi: Midőn félrementem vólna a természetnek könnyebbítésére, egy fekete holló repüle ki utólyomból, ki miatt nem kicsiny búsúlásban vagyok. Mond a felesége: De pedig megszabadúltál ollyan veszedelmes terhedtől. Reggel lévén, mégyen a szomszédba a felesége, és ott mondgya: Oh, édes szomszédasszony, ki nagy titkot mondhatnék én néked, ha megmaradna benned a szó. Ráfelel a szomszédasszony, hogy mint maga lelkével, olly bízvást beszéllyen véle. A szókra mond mindgyárt: Hiszem olly csudálatos dolog történt az éjjel a mi házunknál, hogy az én uram utóllyából két fekete holló repült ki, kin nem kicsiny búsúlásom vagyon. A szomszédgya elébb viszi a hírt, és a harmadiknak hirdeti. Végre addig beszéllik titkon a dolgot, elhíresítik az embert, hogy negyven holló ment vólna ki belőle. Elpirúlván a férfi ezen a híren, öszvegyűjti a város népét, és ott hittel menti magát, hogy semmi nem vólna a dologban, hanem csak azt akarta megpróbálni, mint tarthattya meg az asszonyember a titkot." (HALLER, 167.)

32. *Esai. 27. 1.* — Az napon meglátogatja az UR az ö kemény nagy és erös fegyverével, a' kegyetlen hoszszú Léviátán kigyót, és a' tekergö Léviátán kigyót; és megöli a' tengerben való nagy sárkányt.

34. *Eph. 3. 1.* — Pál levele az efézusbeliekhez, 3. 1.: Ennekokáért vagyok én Pál a' Jésus Christusnak foglya, ti érettetek Pogányokért.

34. *2. Tim. 4. 6. 7. 8.* — Pál II. levele Timótheushoz, 4. 6—8.: Mert én immár megáldoztatom, és az én halálomnak ideje közel vagyon.
Ama' nemes hartzot én meghartzoltam, futásomat el végeztem, a' hitet megtartottam.
Végezetre eltétetett énnékem az igasság koronája, mellyet megád nékem az UR ama' napon, amaz igaz Bíró: nem tsak nékem pedig hanem mindeneknekis, kik várándják amaz ö *ditsöséges* eljövetelét.

37. *2. Reg. 4. 1—2. &c.* — Az Önéletírásban és az Imádságoskönyvben egyaránt kedvelt fordulata Bethlennek ez a bibliai hely: a Királyok II. könyvének 4. része, Eliséus csodatétele az özvegy olajával. „Egy aszszonyi-állat pedig, a' Próféták fiainak feleségeik közzül, kiálta Eliséushoz, mondván: A' te szolgád az én férjem meghólt: te pedig tudod hogy a' te szolgád az URat féli vala: Eljött pedig az a' kinek adós vagyok hogy elvigye mind két gyermekemet, hogy néki szolgái legyenek. Monda néki Eliséus: Mit tselekedjem veled? Mondd-meg nékem mitsoda vagyon házadban? Monda az; Semmi nintsen a' te szolgáló-leányod házában, hanem tsak egy korsó olaj." Eliséus megszaporította az olajat, s annak árából kielégítették a követelőző hitelezőt. (Vö. Imádságoskönyve, Ö. II. 230., 233.)

51. *a Battja Portai kővettsege* — Teleki Pál kuruccá lételéről már idéztük Cserei

Mihályt. Ugyanott jegyzi meg, hogy „A bátyját is, Teleki Mihályt szintén akkor expediálván Rákóczi a török császárhoz segéltségért, az is, elhiszem, izent az öcsének."

579.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 387. Nem autográf. Cn.: „Az Ur Bethlen Miklos Uram Levele Püspök Uramhoz."
Közölve: KONCZ, 1881/a. 190.

6. *azt mondgjuk Jeremiással Cap: 9. 1. & sequentibus* — Oh ha valaki az én fejemet vizekké változtathatná, és az én szememet könyhúllatásoknak kútfejévé! hogy éjjel nappal siratnám az én népem leányának megöletettit. — Kesergés a nép romlása felett, mert az a szabadulás egyetlen útját megveti.

9. *Luc: 2. 29. &c.* — Lukács Evangyélioma, 2. 29.: Mostan botsátod-el a' te szolgádat URam békességgel, a' te beszéded szerint. — Simeon adja tudtára Máriának, hogy fia, Jézus a Megváltó.

10. *1. Reg. 19. 4. &c.* — Királyok I. könyve, 19. 4.: Ö pedig elméne a' pusztába egy napi járó földre, és elmenvén leüle egy fenyö-fa alatt, és kivánja vala magában hogy meghalna, és monda: *Elég immár az én életem:* mostan óh URam, vedd el az én lelkemet. Mert nem vagyok jobb az én atyáimnál.

10. *Phil. 2. 22. &c* — Pál levele a filippibeliekhez, 2. 22.: Tudjátok pedig az ö megpróbáltatását, hogy miképen az attyával a fiú *akképen* szolgált én velem az Evangyéliomnak prédikáltatásában.

11. *1 Cor: 1. 31.* — Pál I. levele a korinthusbeliekhez, 1. 31.: Hogy a' mint meg vagyon irva: A' ki ditsekedik, az URban ditsekedjék.

11. *2 Cor: 11: 23. &c.* — Pál II. levele a korinthusbeliekhez, 11. 23.: Christus szolgái-é? (balgatagúl szólok) inkább én, a' fáradságokban bövségesben én; a' sebekben fellyebb azoknál; a tömlötzökben inkább én; halálos veszedelmekben gyakorta. — A továbbiakban szenvedéseit sorolja fel.

12. *Acta: 20. W. 19. 29. &c.* — Apostolok Cselekedetei, 20., 19. 29. &c.: Mert szolgáltam az URnak nagy alázatossággal, sok könyhúllatással és késértetekkel, mellyek én rajtam estek a' Sidóknak utánnam való leselkedések miatt. Mert én tudom azt hogy az én eltávozásom után, jönek ti közitekbe gonosz farkasok, kik nem kedveznek a nyájnak. — Intés az isteni kegyes életre.

12. *Eph: 3. 1.* — Pál levele az efézusbeliekhez, 3. 1.: Ennekokáért vagyok én Pál a' Jésus Christusnak foglya, ti érettetek Pogányokért.

14. *Joel: 2. 28.* — Es ezután lészen ez, hogy kiöntöm az én Lelkemet minden emberre, és prófétálnak a' ti fiaitok, és leányitok; a' ti véneitek álmokat látnak, és a' ti ifjaitok látásokat látnak.

15. *Psal. 27.* — Bethlen Miklós zsoltár-hivatkozásainál mindig szem előtt kell tartanunk, hogy állandó bécsi olvasmányai közé tartozott Tofaeus Mihály: A szent zsoltárok resolutiója és azoknak az Erdélyi Fejedelmi Evangelica Reformata, udvari szent ecclesiara... való szabása (Kolozsvár, 1683.) c. zsoltár-interpretációja (RMK I. 1302.), melynek hatása alól nem vonhatta ki magát. E zsoltárról azt írja Tofaeus, hogy az üldözött ember panaszolkodása, mert a külső istentisztelettől elrekesztetett. Vigaszt abból meríthet, hogy sem élet, sem halál, sem mélység, sem magasság, sem angyalok, sem fejedelemségek és semminémű teremtett állat nem szakaszthat el az Isten szerelmétől. Az Istenben való hit és erős bizodalom által a világi hatalmas gonoszokon győzedelmeskedhet a lélek. (TOFAEUS, 143.)

16. *Mondhatnám én kglteknek minyájan a' mit Jácob Gen. 42. 1.* — Mózes I. könyve, 42. 1.: Látván pedig Jákób hogy Egyiptomban gabona vólna, monda Jákób az ö fiainak: Mit néztek egymásra?

47. *Nem csudalom hogj az holt Primas mert az Chatolicus nem cselekedte* — Nem egyértelmű utalás, valószínűleg Kollonics Lipótra gondol Bethlen.

49. *Szent Peterért könyőrgőt az Ecclesia: Act: 12. 5.* — Apostolok Cselekedetei, 12. 5.: Pétert azért örizik vala a' fogságban, a' Gyülekezet pedig szüntelen könyörög vala Istennek ö érette.

61. *de az mit Pál ir 2 Tim: 4. 16. féllyen attol minden* — Pál II. levele Timótheushoz, 4. 16.: Az én elsö magam mentésében senki én mellettem nem vólt, hanem mindnyájan engemet elhagytanak: ne tulajdoníttassék ez önékiek.

Hogy Tarczali Zsigmond milyen összhangban volt Bethlen Miklóssal, jól mutatja 1709. aug. 31-én Teleki Sándorhoz írt levele, mely Bethlen szavait visszhangozza: „Az M. vris jó egésségbe van dólga jól nints mert vége nints de meg adgja Isten hiszem jol keves napok alatt, Haladatlan ország illyen Fiaért tsak edgj szót sem teve eddig Hat a Reformatus Status Oszlopajért. O! Vrak Vrak hodie mihi cras tibi." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

580.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. Groff Redei Julia Szerelmes Felesegemnek

581.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 388. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak adassek

6. *Nagy őrőmmel ertem Papai Uram leveleből a kgd Curatori zelussat* — „Bethlen Sámuel gondnok 1708-ban meghalt. Ekkor Bethlen Miklósnak a veje, Teleki Sándor gróf, a hatalmas Mihálynak a fia, úgy látszik, egyelőre önként, mintegy hitbizományképpen, fogoly apósa helyében, veszi gondjába a kollégiumot addig is, míg 1713-ban egyházi önkormányzati végzéssel bízzák rá a vezető gondnokságot." (VÁRÓ, 87.)

582.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 389. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak adassek

2. *Sandorka halalat regenn szomoruann ertettem* — Teleki Sándorék Sándor fiának temetését 1711. júl. 24-én említi a Teleki Mihály-napló. (MTAK Kézirattára, Ms. 10 210. 313.)

12. *Keszei Janos Uram szolgalhat ebbe leg többet* — Keszei János II. Apafi Mihály — a „Hertzeg" — nevelője, majd titkára volt, ebbéli minőségére utal Bethlen is.

583.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 390. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Uramnak adassék.

9. *mert Gen. 1. 35.-nek az elei minden Abraham fiaira illik, es en reamis* — E locus-hivatkozás értelme nem világos.

15. *Istene az aldas. Psalmus 75.* — Tofaeus zsoltár-rezolúciójából azt tanulhatta Bethlen, hogy e „felette igen nevezetes zsoltár" arra inti az istenfélő magisztrátust, tanuljon — bukott — elődе példájából. Az istenteleneket pedig, akik a magisztrátus ellen feltámadnak, gyakran fegyverrel bünteti az Isten. Az Isten előtt kedves magisztrátus időben felfedi az ellene való pártütést, titkos összeesküvést. (Vö. TOFAEUS, 398.)

16. *Szilvashoz ha Josika Uram addgyais, ha nemis cum Protestatione & assistentia Deputationis hozza kell nyulni.* — A Múzeumi Törzsanyagból kiemelt Rhédey Júlia-iratok között található 1709. jan. 18-i keltezéssel Haller István utasítása, hogy Jósika Gábor, aki a mostani zavaros időkben rátette kezét Szilvásra, engedje a birtokot vissza Rhédey Júliának.

584.

Közölve: LUKINICH, 1906. 87. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak. tit. nekem kedves bizodalmas uramnak adassék Szebenbe. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

14. *Generalis olyan ment* — L. az 582. sz. levél utalását Steinville-re.

20. *igyekezzék kglmed a Bethlen János és Elek jó hazahozásokba* — Bethlen János és Bethlen Elek is csatlakozott a kuruc mozgalomhoz, utóbbi még Lengyelországba is elkísérte Rákóczit, valószínűleg mindketten az 1711-es amnesztia lehetőségével élve tértek vissza birtokaikra.

23. *A Szőlősi uramtól csinált szentmiklósi vérferedőt száraszsza meg* — Bethlen Miklós Önéletírásában említ egy Szőllősi István nevű szolgáját, feltehetőleg róla van szó. (Vö. II. 140.)

585.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 391. Autográf. Tek*intetes* N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam U*ramnak* adassek

2. *Fel jött a Felesegem supplicatioja es a Deputatio mellettem irt levele* — Az említett dokumentumokat nem sikerült fellelni. Ez idő tájt folytatódik Bethlen pere Bécsben, ezért jönnek otthonról is a kérvények. A fogoly kancellár dolga reménytkeltően áll. Tarczali is optimistán nyilatkozik a Teleki Sándorhoz írott leveleiben:
1710. jún. 12.: „Az Vr jó egésségben van dolgais, harmad nappal mint ez elött M. Seilern Vr mondá, in optimis terminis."
1710. jún. 14.: „Az Melt Vr dolganakis mint az szók mindenünnen concurralnak ez napokb*an* vége lészen, tsak Nagtok jó szandekában eö Naga irant constans legjen, talám eö Naga secundallya az Vr dólgatis." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

586.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 392. Autográf. Tekintetes N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam Vr*amnak* adassek

10. *Munkaloddgya kgd ha lehet a Bethlen Janos haza jöveset.* — L. az 584. sz. levelet és jegyzetét.

11. *Kemeny Janosne Aszszonyom hogy haza ment jo* — Kemény Jánosnak, a fejedelem unokájának Teleki-lány volt a felesége. 19 esztendös fia elment Rákóczival Enyedről, s az anya is „storge materna ducta vélle ki ment" két fiatalabb gyermekével. Az ő rehabilitációját segítené elő Bethlen Miklós is. (OL, F 43, 7. k. 116. p.)

587.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 393. Autográf. Tek*intetes* Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam Ur*amnak* adassek.

10. *Olvassa meg kgd az 75. Soltart.* — L. az 583. sz. levél jegyzetét.

13. *Igyekezzek kegd suis modis az en Eötsem Bethlen Janos reductiojaba.* — L. az 584. sz. levelet és jegyzetét.

588.

Lelőhelye: a levelet Réz Pál szívességéből másoltam le a tulajdonában levő autográf kéziratról. Kissé szakadozott. Illustr*issi*mae Dom*i*nae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori [Cha]rissimae Cibinii Herrmanstadt. Sz*ent* Miklos (ez utóbbi helynév más kézzel). Rhédey Júlia kezével: „A*nno* 1710 irta uram ő kegyelme 13 septembris vőtem 7 oktobris"

5. *Szakats Mihaly* — Kis Mihály nevű szakácsa, aki elkísérte urát rabságába.

589.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 394. Autográf. Tek*intetes* N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam Ur*amnak* adassek

5. *Az 25. 75. Soltart enekellye.* — Bethlen bizonyára önmagát is vigasztalta a 25. zsoltárral, s annak Tofaeus-féle magyarázatával: „Az Isten engemet csudálatoson teremtett, e világra hozott, felnevelt, csudálatoson őrizett, oltalmazott, sokszor sok veszedelmimbül megszabadított, felvett, elővitt, imádságomat sokszor meghallgatta, mostan is azért az én Istenemnek hozzám szokott irgalmassága fenn vagyon, nem hágy el engemet; hanem amit elkezdett, végben viszi, s az én mostani imádságomat is meghallgatja: Mert az én Istenemnek irgalmassági megváltozhatatlanok: ha gyermekkoromban kegyelmesen bánt velem, vénségemig, megőszülésemig, halálomig; sőt soha örökké el nem hágy engemet. Aki igy elmélkedik az ő Istenének jósága felől: Ha szomorúsággal áll is meg az Isten előtt, lelkének vidámságával mehet szállására, meg jelenti bizonnyal szent akaratját az arrúl tudakozónak." (TOFAEUS, 139.)
A 75. zsoltár magyarázatát l. az 583. sz. levél jegyzetében.

6. *Isai. 24. W. 1. ad 7.* — Ésaiás apokaliptikus jóslata az istenítéletről: az Úr megüresíti a földet, szétszórja lakóit, mert a törvényeket megszegték, a szövetséget felbontották, Isten rendelését elváltoztatták.

6. *Ezech. 14. W. 13* — Embernek fia; Mikor a' föld vétkezik én ellenem, gonoszságot tselekedvén, kinyújtván az én kezemet az ellen, eltöröm önéki a' kenyérnek botját; és botsátok ö reá éhséget, és kivágom ö róla az embereket és a' barmokat.

6. *Ezech. 24. W. 8. 9.* — Hogy felindítaná a' haragot a' boszszúállásra: *enis azért* vetettem az ö vérét a' magas köre, hogy bé ne fedeztessék. Azért igy szól az UR Isten: Jaj a' vérontó városnak: énis nagy tüzet rakok.

590.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 395. Autográf. T*ekintetes* N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam U*ramnak* eő k*nek* iram.

591.

Közölve: LUKINICH, 1906. 87. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

27. *ad Isten még Zorobabel és Nehemiasokot kglmeteknek* — A babilóniai fogságból Jeruzsálembe és Judába hazament zsidók vezetői — Bethlen imádságaiban is használja ezt az analógiát. (Ö. II. 213.)

592.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 396. Autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor kedves Fiam U*ramnak* adassek.

17. *ne tartsa Helenanak azt a roszsz Ispansagot* — Ezt a szállóigét Önéletírásában is többször alkalmazza Bethlen; azt érti rajta, hogy Teleki Sándor úgy harcol az ispáni tisztért, mint Paris trójai királyfi Menelaos király feleségéért, a szépséges Helénáért. Akinek elrablása a trójai háború kirobbantója lett. (Vö. I. 38., II. 102.)

22. *Psalmus 75.* — L. az 583. sz. levél jegyzetét.

593.

Közölve: LUKINICH, 1906. 88. Méltóságos Gróf Bethlen László kedves bizodalmas öcsém uramnak. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

2. *a máramarosi dolog iránt, legyen segitséggel kglmed.* — Bethlen Miklós a máramarosi főispánság hivataláról lemondott fiai javára, s Bethlen Mihály halála után Józsefet szeretné a tisztbe beiktatni, de terve csak 1717-ben valósul meg.

594.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 397. Autográf. Tek*intetes* N*emzetes* Teleki Sandor Uram kedves Fiam U*ramnak* adassek.

7. *A Csaszar halala itt minden dolgokot suspendalt az Uy Kiraly haza jöveteleig* — I. József haláláról — 1711. ápr. 17. — és III. Károly (VI. Károly néven német-római császár) 1711-es hatalomátvételéről esik itt szó.

9. *A Collegium penzeről valo kgd tudakozasat a mi nezi* — Bethlen e levelére hivatkozik Kaposi Sámuelnek írván. Kaposi ugyanis 1711. jún. 26-án írja Teleki Sándornak: „A szegény Ur Bethlen Miklos Uram levelé*ben* ennek*em* azt irja hogy Efficaciter irt k*nek* az én consola*tio*m és a' Collegiumé felöl." (OL P 658, 11. cs.) A Kollégium pénzügyeiről való elszámolását l. TT 1899. 137—151.

595.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713 [!]. Autográf. Az Erdelyi Meltosagos Deputationak Nekem kedves bizodalmas Uraim*nak*

596.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf, szakadozott, foltos. Cn.
Közölve: GÉBER, 160. A közlő — nem ismeretes, mire alapozván — 1711. jún. 19-i dátummal adja ki.

16. *meg ollyan halgato Nemet Pasztor sem jött az hazba vellek* — E kitétel arra enged következtetni, hogy Bethlen eddig nem lehetett négyszemközt látogatóival.

21. *megis az Isten ugy fel inditotta őket az erettem valo Tőrekedesre* — 1711-ből nem áll rendelkezésünkre olyan adat, amely a közbenjárásról tudósítana. Egy év múlva azonban már felsejlik ennek a lehetősége, bár megtörténéséről és eredményéről úgyszintén nincs adat. (Vö. a 623. sz. levél jegyzetével.)

29. *ennekem semmit sem vétettel, nagyobbat vetett volt a Szent Job Felesege Job. 2. 9.* — Monda pedig önéki az ö felesége; Mégis megtartodé te a' te tökélletességedet? átkozd-meg az Istent és halj-meg.

34. *A Projectumot az Isten dűtsőssegeert irtam en.* — Ti. a Columba Noét. *esett volt az Oroszlán Verembe* — Dániel könyvének 6. része — l. az 569. sz. levél jegyzetét.

39. *Az 3. Iffju a Tűzes kementzebe* — Amint az oroszlánok barlangjába vetett Dániel megszabadult Isten angyala révén, ugyanúgy menekült meg a halálos veszedelemből Sidrák, Misák és Abednégó, kiket Nabukodonozor vettetett a tüzes kemencébe, mivel nem voltak hajlandók a bálványt imádni. (Dániel könyve, 3.)

41. *Regenn Huzzát meg őlte az Isten, hogy az Frigy Ladához nyult* — Sámuel II. könyvének 6. részében esik szó arról a jelenetről, melyben a frigyládát a leeséstől óvó Uzzát megöli az Isten. (6—7. vers.)

68. *Az Hertzeg Aszszony Gyulai Ferentz Uram szepenn adtak igen neki.* — Diószegi peregrinálásának dátuma nagyban megkönnyítené a levél datálásának ellenőrzését, de ezidáig nem sikerült a matrikulákban nyomára bukkanni. Feltehetően azonos azzal a leydeni diákkal, akiről ifj. Pápai Páriz Ferenc ír levelében: „a Dioszegi Uram nagy nyavalyájais többen ál 1000. forintnál." (1715. máj. 20.) (OL P 658, 12. cs. 2832—2909. Külföldön tanulók levelei.) Elhalálozására mutat, hogy Bethlen Miklós valószínűleg az ő Bibliáját ajándékozza egyik szolgájának. (Vö. a 688. sz. levéllel.) A herceg asszony: II. Apafi Mihály felesége, Bethlen Kata.

75. *meg lenne Illyes es Elisaeus a' Liszt es Olay* — Imádságoskönyvében is kéri Istent: „Az én árva feleségemnek támassz Illést és Eliseust az ő liszte és olaja megszaporítására, ne ragadtassék rabságra az adósságért az én gyermekem." (Ö. II. 233.) Elizeus olajszaporító csodatételét már idézte Bethlen Miklós az 578. sz. levélben, s említette Illés próféta nevét is. Illés a Királyok I. könyvének 17. részében a sareptai özvegy lisztjét és olaját teszi kifogyhatatlanná.

114. *En a Gonosz kő helyenn kenyerrel haÿttom* — A közmondás arra utal, hogy a jólelkű ember még a sérelmeket is jótettel viszonozza.

597.

Közölve: LUKINICH, 1906. 88. Méltóságos gróf Bethlen László uramnak kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Isten áldja meg kglmedet és az egész méltóságos deputatiót, hogy a regens császárnénak ő felségének írt mellettem* — Eleonora Magdolna, I. Lipót özvegye I. József halála után, Károly koronázásáig uralkodói teendőket látott el. 1711. jún. 30-án írt a deputáció a császárnénak egy Rhédey Júlia kérvényét támogató levelet. (Vö. OL B/2, 55/1711.)

1711. szept. 20-án arról értesíti ifj. Pápai Páriz Ferenc Teleki Sándort, hogy meglátogatta — külországi akadémiákra felmenőben — a rab Bethlen Miklóst, s az 1710-ben megjelent Pax crucisból vitt neki példányt. „Az Ur Bethlen Miklos Uramis örült az könyvnek, annyivalis inkább hogy az Ur — ti. Teleki Sándor *(J. J.)* — kölcségén jött világra, sokat beszéllet eö Naga velem, tudakozta töllem, ha tanulé Miklos Urfi, és az Ur egesz Háza mint vagyon. Én az Ur instructioja szerint detegaltam eö Naga elött az Ur emberbéli kárait..." (OL P 658, 12. cs. 2832—2909. Külföldön tanulók levelei.)

598.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. Autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferentz Urnak Nekem kedves bizodalmas Uramnak
Közölve: JANKOVICS, 1973, 442.

7. *az halalhoz kőzzelitőknek sokat jelent meg az Isten, a Nagy Annyok halala előtt 3mad nappal irtoztato 14 Oraig tarto kisirtetből eszere jőven* — Kun Ilona halála előtti lelki tusájáról, a 14 óráig tartó harcról beszámol Bethlen az Önéletírásában, s felemlíti az itt leírt szavait is: „Ebben a két gyermekben kegyelmed nem boldogul, mindazonáltal kegyelmed el ne vesse." (I. 333.) — Kun Ilona agóniája egyébként kísértetiesen emlékeztet Ghillányiné esetére. (Vö. TML V. 110.)

11. *De szamra teszem kezemet, mert te tselekedted. Psalmus 39.* — A 39. zsoltár kezdősorai Szenci Molnár fordításában: Magamban elvégezém es mondám, / Hogy dolgom megtartoztatnám, / Hogy nyelvem olly igét ne eytene, / Ki énnékem bút szerzene, / En szájamra zabolát vetöttem, / Mig az hitlen áll elöttem. // En mint az néma veszteg halgatéc, / Még az jórol sem beszelléc, / Söt fáydalmomis titkolnom kelle, / Kin sérelmem öregböle, (RMKT XVII. sz. 6. 103.)

Tofaeus e zsoltár summáját ekképpen fogalmazza meg: „Az istenfélő embernek az ő nyavalyájában békességes tűrőnek kell lenni." (TOFAEUS, 198.) E zsoltárt megidézi Önéletírásában is. (II. 101.)

599.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 85. tétel. Autográf. Tekintetes Nemzetes Redei Familianak. Kedves joakaro Uraimnak Atyamfiainak adassek. Más kézzel: „Szükséges az meg tartássa az odafel Bécsbenn levő Familia leveleire nézve."

15. *Bizony feltem kgyteket attol a Pap pertől* — A Bethlen cs. levéltárában fennmaradt a Rhédey család 1711. aug. 30-án költ levele, melyre Bethlen

Miklós e levéllel válaszolt. A család — hazajövetelében bízva — arra kéri Bethlent, hogy a Simon Mihálynál maradt leveleket — iratokat, okleveleket — próbálja minél előbb visszaszerezni, mert félő, hogy azoknak kezüknél nem léte miatt „Rhédei Zsigmond Eöcsénk halála után apprehendált Joszáginkban is mind Clérus, s mind más Impetitoroktul háborgattatunk."

600.

Lelőhelye: Erdélyi Múzeum lt., Kolozsvár, Mikó—Rhédey cs. lt. 47. doboz. A címzés kivételével autográf. Tekentetes N*emzetes* Rhedei Pal Uramnak nekem kedves jo akaro uramnak, atyam fiamnak eő kegyelmének adassék. (A levél másolatát Benda Kálmán volt szíves e kötet rendelkezésére bocsátani.)

6. *A familianak valaszt irtam.* — L. az 599. sz. levelet.

601.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. A címzés kivételével autográf. Illustrissimae D*omi*nae Juliae Rhedei Comitissae De Bethlen. Uxori Charissimae Cibiny in Tran*sylva*nia. Rhédey Júlia kezével: „A*nno* 1711 14 octobris irta uram ő Kegyelme, vöttem 25 octobris irt az nemes peternek valo fizetesről malom epetesről"

602.

Közölve: LUKINICH, 1906. 90. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak, nekem kedves bizodalmas öcsém uramnak adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

4. *ezt a part vegye elméjére és protegálja a szegény Máramarost* — L. a 603. sz. levelet.

603.

Közölve: LUKINICH, 1906. 90. A közlő megjegyzése: „Máramaros vármegyének. (Az egész levél másolat.)"

19. *de már hamar idejő, mert császárnak választatott* — 1711. okt. 12-én választották III. Károly spanyol királyt császárrá.

604.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 398/1. Autográf. Tekin*te*tes Nemzetes Teleki Sandor U*ram* kedves Fiam U*ramna*k adassek

605.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok, 1711, volt. Autográf. Excell*entissi*mo D*omi*no D*omi*no Carolo Comiti a Carafa. (Cum Titul*is*) D*omi*no & P*atr*ono Colend*issi*mo

[A levél fordítása:]
Méltóságos Gróf Úr, Tisztelt Uram és Pártfogóm!

Hallom a magas Kamara kedvező döntését huszti javaim visszaadásáról, amiért Isten áldja meg mindörökké Méltóságodat és a magas Kamara minden tagját.
Mivel azonban nem tudom határozottan, miképpen áll az ügy, alázatosan kérem Méltóságodat, kegyeskedjék számomra a kamarai döntést, a szükséges utasításokat és mindazt, ami ide tartozik, mind eredetiben, mind hiteles másolatban kiadatni, hogy háborgatott ügyemet mind itt, mind hazámban védelmezhessem. Isten fizesse meg Méltóságod jóságát és méltányosságát.
Méltóságod alázatosan engedelmeskedő szolgája

Bethlen Miklós gróf

Bécs, 1711. december 15.

606.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 389/2. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak Nékem kedves Fiam Uramnak adassék:

607.

Lelőhelye: OL P 1868, 19. cs. 55. tétel. Szakadozott, csak a levélzáró formula autográf. Tekéntetes Nemzetes [Rhedei] Pal Uramnak Nékem [...] Eöcsém es Sogor Uram*nak* Eö Kglnek adassék. Más kézzel: „Leopoldina Assecura*tio* Párja és [Udvarba?] vitt levelek Régestruma."

12. *már kglmetek az [Király] koronazattya utan probalhat* — Azaz várniuk kell 1712 májusáig, az ekkor már császárrá koronázott VI. Károlyt akkor koronázzák meg III. Károly néven magyar királlyá.

608.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. A dátum és az aláíráshoz tartozó szövegrész autográf. Ad Excelsam Aulicam Cameram *Dominos Dominos* et Patronos Gratiosos Colendissimos. Demissum Memoriale. Comitis Nicolai de Bethlen. D.
[Kivonata:]
Tavonath Lajos Albert báró szóbeli üzenetéből tudta meg (mert a másolatot mindeddig megtagadták tőle) a Kamara kegyes döntését huszti javainak visszaadásáról. Kéri, hogy a döntést hiteles iratban tudassák vele, mint eddig is szokás volt minden kamarai ügyben, elvégre 55 ezer forintról van szó, melytől egész családja jövője függ, ő pedig már 70-es éveiben jár. Hallja, hogy a szerződésben megszabott kancellári fizetés 5000 forintját úgy minősítik, mintha a hátralék a szerződés előtt keletkezett volna. Nem érti, miért. Fogsága előtt a fizetségben kb. 20 000 forint kárt szenvedett, melyből 8000 forint Apor grófnál veszett el. Megvan Balog Ferenc kincstári adószedő tanúsítványa az 1696. évi 3000 forintos restanciáról, amiről Tavonath báró is tud. Hallja, hogy 21 000 forint kamatát 6%-kal számítják, ami 8 és fél év alatt 10 710 forintot tesz ki. Neki bizony 10%-ot kell fizetnie. Rákóczy meg Károlyi a dupláját is kiszedték a birtokból. Látja, hogy a német nyugtán az 50 ezüstmárkát csak 849 forintnak számít-

ják, ezzel is károsodik. Mindent eltűr, legyen boldog Rákóczy, Vay, Károlyi, de legalább adjanak neki reális elszámolást, és határozott írást a döntés végrehajtásáról, hogy örököseinek legyen valami a kezükben. (A számítás szerint összes követelése 55 559 forint.)

A kamara válaszán Bethlen kezével: „Resolutio Camerae Aulicae de Huszt. 22. Febr*uary* A*nno* 1712."

Illustrissimo Domino Comiti Nicolao Bethlen hisce intimandum

Ad porrectum Illustrissimi Domini Comitis suplicantis de Dominio Huszt petitum pro sui directione sequentia notificantur; In quantum paratis pecuniis in rationem antelati Dominii m/21 fl. Rhen; in argento autem octingentos quadraginta novem fl. X 3. aerario regio id*em* Illustrissimus Dominus Comes deposuisset, in tantum respectu hujus summae et praestiti antelati argenti compossessio memorati Dominy interea, donec res infra scripta in controversiam sumpta decidatur, ipsi memorato Domino Comiti concedetur, eo tamen modo, ut ex reditibus ejusdem, juxta exigentiam praeviae duplicis summae ultra non, quam Interesse habeat.

Secundo: Cum Leges Inclÿti Regni Hungariae bona Coronalia abalienanda vetarent: Et si abalienarentur quoque, aut impignorarentur; haec non nisi pro necessitate publica legaliter contentta, impignorari, vendi, permitterentur, et quidem ita, ut summa pro his levata, in eandem Regni necessitatem convertatur, et ad Cassam publicam deferatur.

Tertio: Consideratis ipsius Inclyti Regni Tran*sylva*niae etiam Legibus, ex his ipsu*m* reperitur, quod punctum secundum continet; Imo si causa praevia non nulla coronae bona quoq*ue* distraherentur; haec dum, et quando redimi possunt; adeoque ad irredemtibilitatis tempus (:uti in Dominio Huszt factum:) ejus modi Coronalia bona restringi nequunt.

Haec ut considerabilia, cum a Causarum Hungariae Regalium Directoris opinione penderent, ab illo talis desideranda erit. Tandem conscriptio et aestimatio ejusdem Dominÿ Huszt etiam supernatat. Praehabitis his ex post de assignando Dominio deliberabitur.

Ex Consilio Camerae Aulicae die 22 Februarÿ A*nno* 1712. Jacobus Mescho

[Kivonata:]

Bethlen Miklós gróf értesítendő erről: Huszt birtokot illetően a 21 000 rajnai forint készpénz és 849 forint 3 krajcár, amit Bethlen Miklós a királyi kincstárba letétbe helyezett, adassék meg neki, de míg a vita el nem dől, legfeljebb csak a kamat kétszereséig. A magyar törvények tiltják a koronajavak elidegenítését, ha mégis, az eladás vagy elzálogosítás csak az állam kényszerhelyzetében történhet, és a befolyt összeget, az ország szükségleteire való fordítás végett, az államkasszába kell befizetni. Éppen az erdélyi törvények szerint is elidegeníthetetlenek a koronajavak. Mindezek megfontolása a magyarországi királyi ügyek igazgatójára tartozik.

Bethlen e levele igazolni látszik Lukinich vélekedését, miszerint Pálffy János a szatmári béke körüli alkudozások idején — anyagi rekompenzációs jelleggel — megígérte Károlyinak, hogy a kuruc mozgalom alatt szerzett birtokait, így a huszti uradalmat is, megtarthatja, illetve, érte megfelelő kárpótlást kap. Tehát Károlyi az idő tájt valóban bírta a huszti uradalmat. (Vö. LUKINICH, 1925. 211—212.)

609.

Közölve: LUKINICH, 1906. 91. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak (Tit*uli*) kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Rajta más kézzel: „Receptae 17 Februarii 1712." Eredetije a keresdi Bethlen lt.-ban volt.

610.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 400. Autográf, a címzés más kéztől származik. Tekéntetes Nemzetes Teleki Sandor Uram*nak* Nekem kedves Fiam Uramnak adassék.

7. *Az Orszag a Koronazatra jövendő kőveteinek* — 1712. május 22-én koronázzák III. Károlyt magyar királlyá, ez alkalomra utal Bethlen.

611.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos család iratai, 1. cs. 3. tétel. A címzés kivételével autográf. Tekéntetes Nemzetes Galambos Ferentz Uram*nak* Nékem Kedves Bizodalmas jó akaro Uramnak adassék. Bethlen Miklós kezével: „A Titulus iro talalta fel szakasztani."

Közölve: JANKOVICS, 1973. 442.

9. *Adtam vala, Edes Uram szep győngyőt* — Azaz Bethlen Borbálát.

22. *A Leanyomot vitte el a Vőm Anno 1693. Holt meg in Anno 1696.* — Ki kell igazítanunk Bethlen Borbála halála dátumának kérdésében a szakirodalmat: több helyütt is 1712 utánra teszik halálának időpontját.

34. *Mert ki leszen a Kgd Haerese, bar Abrahammal mondhatna kgd Elihezer* — E sorok mögött talán irodalomtörténeti vonatkozást is vélhetünk: Eliezer személyében Ábrahám szolgája ugyanis központi szerepet játszik a Bethlen Júlia és Teleki Sándor lakodalmára írt Pápai Ferenc-mű, az ...Isák és Rebeka... c. iskoladrámában. (1703.)

Ugyane levéltári csomóban maradt fenn Galambos Ferenc 1712. márc. 10-én Deregnyőn kelt válasza is Bethlen levelére.

„Becsbül 3. Februar*y* datalt kgld Uri Levelétis csak szintén most vettem nagy becsülettel, adván Istennek hálákat, hogy nem annyra vadnak sulyosodva kgld dolgai, az menyireis idegeny hazában hallottam, szent igaz az hogy Isten Jobokat csinál belőlünk, de nevezetesen én belőlem csak nem példátlan példát, emberektül el titkolt de igaz itileti szerint gyakorlot szent de kemény kezei által, sokszor zokogó köny hulatásokal repetalom Sz*ent* Jobnak [...] szavait, nyak szirten ragattál én Istenem, s az földhöz vervén el pusztitád egész Házam népét, ahoz az bujdosásnak kenyerétis etetvén vélem, külsö s belsö javaimban menyire fogyata el az Úr elő nem tudnám mondani. [...] Mind ezekben az perplexitásokbanis meg erösitette Istenem (kiben vetettem reménségemet) reszkető Térdeimet, fel keszte emelni bádgyadság miat el lankadot karjaimat s nyúltam olly mediomhoz az Abráham hitivel ha Isten meg igirte nékem az én Isákomat nem lészen Eléézer örökös az én Házamban." — Bethlen Miklós nagyatyai gondviselésével elégedetlen Galambos Ferenc: [...] „csak egy talp nyomotnyi Joszágot sem bocsáta kezekben, vagy halálokkal kezemhez, az magáébul, de még az Annyok vagy az Nagy Annyok Joszágábulis, úgy tuttomra egy ször szál marhaval sem segitette meg kgld öket hanem Bethlen Mihálly ur*am* apprehendalta mind azokat, az én vállaimat nyomta egyedül az terh, mind addig miglen ki múlának szegények, mind Sigmond, mind Miklós absolválták volt már az Rhetoricat, és Logicaban promoveáltattak vólna, jól irja az Úr, hogy meg tanit Verbőczy [...] arrais, mivel tartoztam én nékiek de Jure és mivel nem, elis takaritattam én ezeket szegényeket mindeniket tisztességessen, it már többreis fakadhatnék, de studio negligalom, mert tudgja az Isten a' ki az sziveket és a veséket visgallya, hogj nem csak Verbőczi, hanem az Biblia szerint moderaltam s moderalni kivanom kevés hátra maradot napjaimbanis az én életemnek folyását."

612.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 399. Autográf. Cn.
Közölve: KONCZ, 1881/b. 175.

13. *Act. 20. 26.* — Azért tudományt tészek néktek e' mai napon, hogy én mindeneknek vérektöl tiszta vagyok.

24. *Az tiz ezer forintya a Gillanyi Testamentumabol áll, az melly haszontalanul setala Amsterdamba* — Kolozsvári István diplomáciai útján a brandenburgi választónál, a holland köztársaságnál és az angol királyi udvarnál egyaránt megfordult. Amsterdamban a biblia hollandiai kinyomtatásának előmozdítása is feladatai közé tartozott volna — ott azonban ekkor már Tótfalusi elvégezte a munka egy részét. — Ez ügyben Kolozsvári levelét l. OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.

58. *1. Cor. 3. 21. & sequentibus Minden az Ecclesiaè.* — Pál I. levele a korinthusbeliekhez, 3. 21—23.: Azért senki ne ditsekedjék emberekben; mert mindenek tiéitek.
Akar Pál, akar Apollós, akar Kéfás, akar e' világ, akar az élet, akar a' halál, akar a' jelen-valók, akar a' következendők, mindenek tiéitek.
Ti pedig a' Christuséi vagytok; a' Christus pedig Istené.

66. *Eph. 4. 11.* — Pál levele az efézusbeliekhez, 4. 11.: Es ö adott némellyeket Apostolokat, némellyeket pedig Próſétákat, némellyeket pedig Evangyélistákat, némellyeket pedig Pásztorokat és Doktorokat.

67. *1. Cor. 8. 7 & sequentibus* — Helyesen: Pál I. levele a korinthusbeliekhez, 9. 9.: Mert a' Móses Törvényében meg vagyon irva: Ne kösd-fel a' nyomtató ökörnek száját. Avagy az ökrökre vagyoné az Istennek gondja?

68. *Isa. 61. 8.* — Mert én UR szeretem az itéletet, gyülölöm a' ragadományt az áldozatban, és rendelem az ö tselekedeteket igazságban, és örökké való szövetséget szerzek ö vélek.

76. *Miert van annyi bolond vagy lator Janos, azert, mert a Scholabol keves jo Jantsi megyen ki.* — Bethlen iskolapolitikai elveinek és Apáczai Csere János De summa scholarum necessitate c. művének kapcsolatáról lásd e kötet bevezetőjének Apáczai hatása Bethlen Miklós pedagógiai és iskolapolitikai törekvéseire c. fejezetét.

102. *1. Cor. 8. 7 &c.* — De nem mindenekben vagyon ez a' tudomány, mert némellyek mind e' mai napiglan a' bálványt valaminek alitván, mint bálványoknak áldoztattat, úgy észik azt, és azoknak lelki-esméretek mivelhogy erötelen, megferteztetik.

103. *2. Cor. 8 & 9.* — Pál II. levelének e két részével az alamizsnálkodásra inti a korinthusbelieket, mely kedves dolog az Isten előtt, s hasonló a magvetéshez.

103. *Phil. 4. 11. 12.* — Nem hogy az én szükölködésemre nézve szólnék: mert én megtanúltam, hogy a' mellyekben vagyok azokkal megkell elégednem.
Tudok pediglen megaláztatni, tudok bövölködniis: mindenütt és mindenekben megtaníttattam, mind az elég ételre, mind az éhezésre, mind a' bövölködésre, mind a' szükölködésre.

103. *Hebr. 11. 25. 26* — Pálnak a zsidókhoz írott levele, 11. 25—26.: Mivelhogy ezt inkább választá magának, hogy az Isten népével együtt nyomorúságokkal illettetnék, hogy-nem mint a' bünnek ideig való hasznával élne. Ugymint ki nagyobb gazdagságnak itélte lenni a' Christusért való gyalázatot, hogynem mint az Egyiptombélieknek kintseket, mert néz vala a' jutalomnak fizetésére.

110. *a Christus Rabja* — Az egyháztanácshoz írott levelében magas érzelmi hőfokon történik meg a Pál apostol sorsával való azonosulás, és annak vállalása. Ez az aláírásból is kicseng: Pál értelmező jelzője volt önmagára: Jézus Krisztusnak foglya.

613.

Lelőhelye: OL Filmtár, 8025. Másolat a vármegye protocollumában. Excellentissimi D. Comitis Nicolaj Bethlen. Viennae ddo 24[tae] Februarÿ 1712.

13. *még a nyomtató ökörnek is nem szabad a száját bé kötni* — Érdekes, hogy Bethlen egy napon kelt két levelében is él e bibliai képpel. (L. a 612. sz. levél jegyzetét.)

614.

Közölve: LUKINICH, 1906. 91. A közlő jegyzete szerint a levél borítékja elveszett. Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Az én Jósefemhez való kglmed atyafiságát köszönöm* — Ez és az itt következők József fiának máramarosi főkapitányi tisztségére utalnak.

40. *Gal. 5. 15.* — Hogyha egymást marjátok és elnyelitek, meglássátok, hogy viszontag egymástól meg ne emésztessetek. Vö. az 591. sz. levéllel.

40. *133 soltárt* — Az Önéletírás elöljáró beszédében is hivatkozik a zsoltár rokoni szeretetet éneklő soraira. (Vö. I. 86.) „Ime melly jo és melly nagy gyönyörüség, / Az Atyafiac köszt az egyenesség! / Ha békével eggyütt laknac! / Mint az balsam olay ök ollyanoc, / Az melly jo szagú és igen kedves, / Kitöl Aron feje nedves."/ (RMKT XVII. sz. 6. 305.) Idézi még a 412. sz. levélben is.

615.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 401. Autográf. T*ekintetes* N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam U*ramnak*

Tarczali 1712. márc. 12-i levele szerint áprilisra le kell mennie Pozsonyba a gyűlésre, ahol „meg probalom ha a' Nemes Statusokat inducalhatom arrais hogj a' Szegeny Rab ur mellett intercedallyanak noha most azon kivülis eö Felsege felölle valo Decretumat (melly in Expeditione vagjon) minden nap várom. Pure Justitia leszsze? avagj Gratia mixtor meg valik? Si pure Justitia, super erit Gratiae Caesareae locus, quam per statuum Intercessionem hiszem conseqvalunk." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

616.

Lelőhelye: OL B/2, 168/1712. Autográf. Tekintetes Ngos Nemzetes Kornys Sig*mond* Szen*t* Kereszti Andras. Simon Mihaly. Bausner György Urek*nak* kedves bizod*almas* Eötsem. Es Komam s-jo akaro Uraim*nak* adassek

Közölve: LUKINICH, 1911. 462.

6. *kivalt mikor Üdvezült Gubernator, es Apor Urammal 3mann itt voltunk* — Ti. 1697-ben.

617.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713. [!] A címzés kivételével autográf. Az Méltosagos ERdelyi Regia Deputationak &c. Nékem kedves Bizódalmas Uraim*nak* Atyamfiai*nak* adassek:

7. *Tőrekeddgyek eő Felsege előtt, ne rekesztessem ki az Universalis Gratiabol* — III. Károlyt ez év május 22-én koronázzák magyar királlyá Pozsonyban, s az ilyen alkalmakkor szokásos közkegyelemben akar Bethlen is részesülni. A deputáció Bethlen e levelét megelőzve, két nappal korábban már írt a császárnak egy — meglehetősen hűvös hangú — beadványt a rab szabadulása érdekében:

[A deputáció beadványa a császárnak Bethlen Miklós szabadulásáért, 1712. május 9-én.]

Nulli sane dubitamus, quin relata sit *Vest*rae Maj*esta*ti Sacra*tissi*mae Causa Comitis Nicolai de Bethlen, supr*emi*, dum liber erat, Cancellarÿ Tran*sylva*nici, contra quem licet Sententia fuerit pronunciata, non tamen ea gratiae Viam praeclusam esse, sed adhuc patere, exmirata Augusta Domus Clementia auguramur, ut quae erroribu*s* ignoscere, lapsis vero veniam ⟨dare⟩ Clementissime dare, Imperatoriae Maj*esta*tis Gloriae convenientissimum esse plurimis exemplis testatum fuit; Non est No*st*rum Augustissime Imperator altis Augustae Aulae consilÿs interstrepere, aut illis mensuras ponere, & nec eo fine audemus hujus Causae memoriam refricare, sed humanis affectibu*s*, quum simus homines exuti, et tam pertinaces esse nequivimus, quin dicti Comitis novis et prolium, identidem atqu*e* identidem porrectis interpellationibus aliquid tribueremus, diuturniorisqu*e*, quod ipse perfert, Aresti incommoditates condolentia & commiseratione consideraremus; Vicerunt tandem preces & Lacrymae interpellantiu*m*, Vicerunt magis dicti Comitis ante acta vita & servitia Augustae Domuj notabili semper zelo praestita, vicerunt inquam, in tantum, in quantum No*st*ras pro Gratia ipsi impertienda preces deponere audemus. Dignetur *Vest*ra Maj*estati*s Sacr*atissi*ma pro summa sua sapientia benignissime considerare inbecillitatem humanam, cum non sperare⟨n⟩tur officientem, Ipsa saepe humanor*um* ingenior*um* foetus, qui sibi anident & blandiuntur, boniqu*e* successus omen falso imponunt, insidiosu*m* parant incantis ab ipsismet praeveniri nescium, tuncqu*e* subit Poenitentia seria cum nominatur sera; Dignetur *Vest*ra Maj*estati*s benignissime considerare ibi esse Gratiae augustiorem locum, ubi delictum obtinet veniam, veluti obtenturum quoqu*e* non desperamus, si delicto praeponderabunt Lapsi ante actae vitae & servitiorum merita; Commisereatur ergo *Vest*ra Maj*est*as Sacr*atissi*ma saltem statui ipsius servili, & aetate ac Annis gravi, qui vel in Libertate Calamitates secum trahere solet multas, seriam Poenitentiam & correctionem errorum in patiente aptas natas. Nos qui coram Augusto *Vest*rae Maj*estati*s Throno provoluti supplicantium partes sustinemus, de paterna pietate & Clementia *Vest*rae Maj*estati*s optime persvasi messem misericordiae suggerimus, & quicquid *Vest*ra Maj*estati*s Sacr*atissi*ma pro altiori sua Sapientia statuere dignabitur, in eo acquiescimus; Cujus Caesareo Regiae Voluntatis oracula dum humilime praestolamur, Simul &c. (OL F 43, 7. k. fol. 270.)

[Kivonata:]

Bethlen Miklós ügyében kihirdették az ítéletet, a császár azonban szokása szerint ez esetben is kegyelmet gyakorolhat. A fogoly nyomorúságára, korábbi életére és szolgálataira hivatkozva kérik, hogy őfelsége könyörüljön rajta.

Bethlen itt közölt levelét említik a deputációnak 1712. máj. 20-án Bethlen Lászlóhoz írott levelében: „Szinten most vettük *Groff* Bethlen Miklos Uram levelit, melybenis irja a Deputa*tion*ak hogj instálljon azon eö Felsége elött hogj az Universalis Gra*tia*bol ne excludáltassék de mivel ez elött a mint kglmedis tudgja instáltunk eö kglme mellett mentül jobban lehetett eö Felségének ahoz képest azt most meg nem változtathattjuk, hanem kgk ezt a particularitást debilis in locis, a mint az idö s-alkalmatosság hozza s-mutattja proponálhattja s-urgeálhattjais. Az Installatio — ti. a levélben is kért Bethlen József-instellatio (J. J.) — iránt penig pro impetrando mandato recensioni, a Cancellarianak irtunk." (OL F 43, 8. k. fol. 380.)

10. *instellaltassa Josef Fiamat a Maramarosi Feő Ispansagba* — A deputáció ez ügyben 1712. máj. 22-én ír az udvari kancelláriának, miszerint Bethlen Miklós megkereste őket József fia máramarosi főispánságba való introductió-ja végett. Nekik arról parancsolat nincs, a kancellária helyét és idejét látva mandátumot extraháltasson. (OL B/2, 58/1712.)

618.

Közölve: LUKINICH, 1906. 92. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak (Tit*uli*) kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

5. *Mit írtam a deputationak, kglmed látja.* — L. a 617. sz. levelet.

619.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 402. Autográf, a címzés más kéztől származik. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uram*nak* Nékem kedves Fiam Ur*amnak* adassék:

620.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 403. Autográf. Tek*intetes* N*emzetes* Teleki Sandor Ur*am* kedves Fiam Ur*amnak* adassek. Más kézzel: „Ha a más levelet el vittékis, eztis mindgjárt utánna sietve kell küldeni Gernyeszegre."

8. *se Dioszegi Istvan es Püspőki Peter Reformata kővetek altal vegbe nem tudtunk vinni* — Diószegi követjárásának sikertelenségét az Önéletírásában is említi a levéliró (Vö. II. 69.), míg Püspöki „sollicitatiója" a Veszprémi István püspöknek címzett levélből van — kitörölve. (L. az 579. sz. levelet és jegyzeteit.)

621.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Autográf. Cn. Rajta Rhédey Júlia kezével: „Veselenyi uramnak irt level, parja melylet [!] irt uram ö kegyelme, az tordaj malom felől" — Nem autográf másolata megtalálható az OL F 46, 178/1713 [!] jelzet alatt, onnan ismerjük a dátumot is: 1712. május 18.

24. *Mar ha Isten segittene mű a Varossal eggyűtt meg akarnok epitteni* — A malmosok beadványa a saját nézőpontjukból láttatva adja elő a malom történe-

tét, Bethlen Miklós erőszaktételét. Mint írják, most a tordai vámos híd felett az Aranyoson levő malom — mely a harcok, s a malmosok kényszerű bújdosása miatt valóban leromlott állapotban van — fölé mintegy nyolcvan lépéssel kezdett Bethlen Miklósné egy új malom építésébe. Ez ellen tiltakoznak, mivel az akció nekik nagy kárukra van. (OL F 46, 204/1713.)

31. *Trip. Par. 2. Tit. 70.* — A Tripartitum e cikkelye a „patvarkodás" témájával és annak büntetésével foglalkozik. Bethlen szerint tehát ez esetben patvarkodás történt: a malmosok a pert csalárdul, kétféle szín alatt vagy más-más úton indították. (Pl.: más-más címen; ugyanazon címen, de más-más bírák előtt.) (Vö. KOLOSVÁRI—ÓVÁRI, 1896. 251—252.)

33. *Par. 1. Tit. 27.* — A hivatkozott cikkely szerint „a peres jószágok magszakadás címén fel nem kérhetők" (Uo. 64—65.)

622.

Lelőhelye: OL P 1952, 2. cs. Autográf. Cn.

20. *A Deputationak a Memorialet Josef vigye meg* — A 621. sz. dokumentumra utal itt Bethlen.

623.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 404. Autográf. Tekintetes Nemzetes Tiszteletes. Teleki Sandor, Kaposi Samuel Kolosvari Istvan, Papai Ferentz Enyedi Istvan Urek*nak* Respect*is* Tit*ulis* & Relatione Salvis

Ez idő tájt érkezik meg Bethlen környezetében valakinek — talán Tarczali Zsigmondnak — az az ifj. Pápai Páriz-levél, amelyből értesülünk arról, hogy Danckelmann valószínűleg lépéseket tesz Bethlen kiszabadítására: „A napokban egy Schardius nevű református főpaphoz (ki a királynak titularis udvari prédikátora, consistorii consiliarius et Ecclesiae Reformatae Halensis director) vivén az albumomat subscriptióra, meglátta az Úr Őnagysága nevét benne, és tőlem mindgyárt tudakozta, hogy micsoda rab Úr az, és in quo statu légyen. Amint tudtuk, Sérczi urammal együtt (ki is harmadnappal ezelőtt Hollandiába indult) declaráltuk a dolgot, melyet nagy commiseratióval hallgatott, és azt mondotta, hogy jut eszébe, hogy Danckelmann uram (ki is most itt lakik Hálában) beszéllette volna egyszer az Őnagysága dolgát, Bécsben lévén akkor, amikor az Őnagysága szebeni processusa az udvarnál fenn forgott. De ők azt gondolták, hogy vége vagyon azon processusnak az Úr Őnagysága consolatiójával, márpedig értvén az Őnagysága hosszas rabságát, intimálta nékünk, hogy írjuk meg Bécsbe, hogy ha még de tempore esset és olyan instantiája által reménlene az Úr Berlinből valami kevés consolatiót magának, ha Őnagysága consultumnak aránza, küldje által az instructiót kezébe, ő Danckelmann urammal együtt cum assistentia aliorum religiosorum Berolinensium fideliter procurálja. Így lévén a dolog, adja elméjére Kegyelmed Őnagyságának a Schardius uram istenes szándékát, és ha őnagysága több rosszat nem lát benne messzelátó elméje szerint, declarálja hosszas nyomorúságát, irván à parte Danckelmann és Schardius uraiméknak, benne fogyatkozás nem lészen. Iteratis megkért minket Schardius uram, hogy erről írni el ne mulassuk." (PÁPAI PÁRIZ, 503.)

Ifj. Enyedi Istvánnak egy későbbi, Teleki Sándorhoz írott leveléből tudjuk, hogy a Bethlen—Schardius kapcsolatfelvétel valóban meg is történt: „...a szegeny üdvezült

Ur*nak* Bethlen Miklos Uramnak volt vélle literale commerciuma, a mint hogy töllem-is küldött volt ő Ngsga hozzájs levelet." — jegyzi meg, Schardiust jellemezvén. (OL P 658, 12. cs. 2832—2909. Külföldön tanuló diákok levelei.)

624.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai, 1. cs. 3. tétel. A levélzáró formula és az utóirat autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferentz Ur*am*nak &c. Nékem kedves Bizodalmas Uram*na*k adassék.
Közölve: JANKOVICS, 1973. 443.

3. *Igazat mondott volt a' vén Pap: Hová tovább annál alább.* — Tótfalusinál is szerepel ez a szállóige, „hovatovább mind alább" alakban. (Vö. JAKÓ, 302.)

Fennmaradt Galambos Ferenc indulatos hangú válasza Bethlen e júl. 6-i levelére, 1712. aug. 20-i dátummal. „Hogy az melly Bonumokat ö kglme kezehez resignalok, azokrul ö kglme engemet Quietalyon Szatthmárrà küldvén azokat Erdellyben repicse, annak utanna mi tévö leszen kgld meg láttya, mellyre ha én condescendalnék bizony méltán egy gyermekis meg nevethetne, Eöreg legény vagyok én, az Zabolaj kapu eleiben járni gyökkenteni; jol cselekedte az edes kedves gyermekem egyetlen egyem hogy kgldet meg becsüllötte, de ha simplex biztatásra mellybül mind végig semmi sem lön az Erdelly útat annyszor nem nyomorgja vala az Erdélly szép Portiojat (mellyet én nem kevés munkával s kölcségel szerzettem vala megh) el nem vesztegeti vala." — Ezután megismétli a meghalt unokákról korábban írtakat. Említést tesz iskoláztatásukról, temetésükről, az egyedül viselt terhekről: nem hogy egy talpalatnyi jószágot, „de bár csak egy pár Eökröt, Tehenet vagy Baranyt et quid simile ha küldöt kgld szegények*nek* pirullyon az Orczám, hanem minden terh az én vállaimon feküdt..." (Uo.)

625.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai 1. cs. 3. tétel. Másolat, a másoló kezével: „Groff Betlen Miklos Ur*am* ö Nga levelé*nek* extractussa, kitt irtt Rhedei Laszlo Ur*amnak* Bécsbül. A*nno* et die notatis."

4. *Galambos Uramnak mitt irtam, im kgld láttya* — L. a 624. sz. levelet.

626.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok, 1712, volt. Autográf. „Bethlen János Ur*amnak* irt levél párja."

627.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok 1712, volt. Autográf. „Haller Istvánne Aszszonyom*nak* irt levél párja"

8. *mint a szegény Idvezült Eotsem Uramnak esztendönként adtam* — Ez az utalás Bethlen Sámuelre vonatkozik, ugyanis Haller Istvánné korábban az ő felesége volt.

628.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 405. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak eő kglmenek adassék. Gernyeszeg.

4. *meg mondhattya knek Szent Győrgyi* – Valószínűleg az a Szentgyörgyi György, aki inasként kísérte Bethlent Bécsbe. (Vö. Ö. II. 151.)

629.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 406. Autográf. Betlen Julia Edes Leanyom*nak* adassek E napokban kevés jó és örömteli hír érkezhetett a bécsi fogságba az otthoniak életéről. Rhédey Júlia 1712. júl. 29-én kelt levele szerint: „en bizony mar el farattam, az szok nyomorusag mija, mar bizony el nem viselhetem, bar az I*st*en vöt volna el akor mikor ferhez adot, mert ha meg is halastya vigasztalasat, vagy meg bolondulok, van [!] az gutta üt meg, es vilag tsudaja leszek, az ördögyök lelke tugya hol s kivel kel leveleket keresztetni, Joseph ahoz nem tudt, tsutsi bolond, salatzi rosz dijak, porokatort nem kaphatok, sohol, mert lattyak hogy I*st*en meg alazot nints betsületünk, ez vilagi ember, bizony nyem szolgal nyomorusba [!] eset embernek, mert attul nem varhattya elö menetelit..." (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

630.

Lelőhelye: MTAK, Mikrofilm, A 7/II. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Redei Familiából allo (Nomina Nota &c.) kedves jo akaró Uraimnak Atyámfiainak Sogorom*nak* eö kglmek*nek* adassék.

13. *máris ez erdő járó Medvebőr osztásán szeretetlenkedik egjmás között* — Azaz olyanon osztozkodnak, ami még nem az övék. (Jelentése közel áll az „előre iszik a medve bőrére" jelentéséhez.)

631.

Lelőhelye: OL B 2, 65/1712. Csak a levélzáró formula autográf.

8. *mind ujjabb Rámára vonattatnak* — Azaz mások kénye-kedve szerint alakították, formálták a dolgokat.

Augusztus hónapban a borgói birtokról is új rendelkezést küld haza a családjának Bethlen Miklós:

Borgorol valo Instructio. 10 Aug*us*ti 1712.

Felre tevenn most azokot, a' mellyeket az előtt Borgorol Instructioba irtam volt. A Felesegem botsassa oszlasra, de illyen Conditioval

1. Ez idei gabona s- egyeb dezma s- minden jövedelem maraddgyon ide, es az 900 for*in*tot en nem kivanom, sem az Eötseimtől sem a Jobbagyoktol.

2. Bethlen Janos, György, Adam, Samuel, Imre, Farkas, Eőtsem Uramek addgyanak rendes levelet arrol, hogy az eddig valo fel nem osztasaert Borgonak az en maradekimot soha nem haborgattyák, mivel hogy magok tuddgyak, hogy a mig en birtam a Nestet oda adttam

3. Ha *Isten* valami Joszagot ad az eő Kegyemek, vagy az egeszsz Familia kezebe, vagy Törveny altal, vagy kit *Isten* tavoztasson, Apafi, vagy mas linea defectussann, akkor az en maradekim*nak* a Kutyfalvi Osztozasbeli nagy hibat potollyak ki.

Ez a level meg levenn, Oszszak s- ellyenek boldogul Atyafisagosonn.

ˇ *Bethlen* Miklos

(OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. A hátlapján Rhédey Júlia kezével: „*Anno* 1712 10 augusti irta uram ö kegyeme Borgaji osztozasrol")

632.

Lelőhelye: OL F 46,178/1713 [!]. Csak a levélzáró formula autográf. Az Erdéllyi Meltoságos Királlyi Deputationak &c nékem kedves bizodalmas jó akaró Uraimnak Atyámfiainak eö kglmek*ne*k adassék.

6. *Akar maga hiteles Emberével hányassa fel.* – Feltehetően e levél következményeképpen készítette el Gidófalvi Gábor és Alvinczi Sámuel 1712-ben Bethlen levelesládájának regesztrumát. (OL F 46, 323/1712) A rendkívül fontos anyag információs értékét csökkenti, hogy a missilisek csak gyűjtőnévvel említtetnek.

633.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 407. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak, nékem kedves Fiam Ur*amnak* adassék. Gernyeszeg.

7. *más el jár bizony a' halóval* — Azaz magának halászik.

20. *Meg mondhatta Szent Györgji kglmednek ha szembe volt kglmeddel* — Szentgyörgyi György, Bethlen bécsi inasa valószínűleg végleg hazatért Erdélybe. (L. a 688. sz. levelet.)

634.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713 [!]. Csak a levélzáró formula autográf. Az Meltóssagos Erdéllyi Királlyi Deputationak &c. nékem kedves bizodalmas Uraimnak Atyámfiainak eő kglmek*ne*k adassék.

2. *Micsoda nagj romlása légjen az én szegény Feleségemnek és Josef Fiamnak s több Gjermekimnek az Huszti állapotban* — A „huszti vásár" kudarcáról l. a 438. sz. levelet.

635.

Lelőhelye: OL B 2, 178/1712. A címzés kivételével autográf.
Közölve: LUKINICH, 1911. 462.

636.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 408. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Sándor [!] Uramnak kedves Fiam Uram*nak* eö kglmenek adassek.

2. *Szent Györgji által röviden irtam* — L. a 633. sz. levél jegyzetét.

637.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 409. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak kedves Fiam Uramnak adassék.

3. *Nem tudom kglmed trefábaé, valójábaé emlitett a' Felesegemnek harmincz ezer kö sót* — A Teleki család követelése a harmincezer kősó irányában eléggé felháborította Bethlent, aki úgy érzi, sokkal többet szolgált annak a háznak, minthogy minden csip-csup adósságért háborgassák. Ráadásul nem is vett el a Telekiektől egy csepp sót sem. Mindez annyira felizgatja, hogy haragos instructiót ír, amelyben összefoglalja mindazt, amit a családért tett, s ami szerinte az ő bukásához vezetett:

Instructio.

1. Az Teleki Uram emlitette harmincz ezer kö Sóó tsak ollyan igaz a' mint en most a Sz*ent* Istv*an* Tornya tetején a gombon trombitalok; Egy tyukmony sozni valo Soját sem vettem el soha tellyes eletembe, sött ellenben ö vette el ennekem in A*nno* 1690. talám husz ezer Sómat, és tött akkor ennekem leg alább tiz ezer forint kárt, tudgja Etsedi Péter a dolgot, tsak az I*sten* nagj Irgalmassága lön hogj mind egj cseppig kárré nem vallám husz ezer kö Somat es az uta*n* 8. 9. tiz esztendővel tsak az I*sten* tudgja mint adhatám en el az en Somat többel mint tizen két ezer forint kárral, mellyet a Teleki Mihály erőszaktetele szerzett volt ennékem, de en megis Teleki*nek* soha tsak egy marok Soját sem vettem el, hirét sem hallotta*m*, almomba se láttam. Es tsudalkozom ollyan Tisztesseges meg értelmes öt emberen, hogj a maga dolgait sem tudgya és illyen gyermeki hijaba valoságnalis alább valo hijába valosagot emleget. Kerestem volna meg csak en maradekán, (a' mint hogy bizony volt volna modom benne, es okomis rea) a. mennyi kárt, es nyomoruságot szerzett volt énnékem, bizony hirekkel lött volna eö kk*nek*, de en nem tselekettem, hanem tsak a mit en töllem torkon verve el vont volt, ugjmint. A Járai, es Sárdi joszágot, azt keresém törvennyel viszsza a Táblán a Varmegjén; Sött ellenben szallya*nak* lelkekbe eö kglmek a mig a Leányom abba a házba nem mentis nem fizetteme mindenkor jót a gonoszokért tsak rövid punctumokban. Primo. Mennyit igyekezém meg orvosolni a Bethlen Ferencz el válását. (2.) Hasonlokeppen a Teleki Mihály Vram házassága el bontását, hisze*m* a két Bethlen Atyámfia azok miatt lett nékem ellenségemmé egy részről. (3.) A Duca Vajda 16 000, az az tizenhatezer Arannyát ha I*sten* után en ne legjek edgjik eszköz bizony le penditik vala eö kglmekkel. (4.) Jute eszekbe mikor az Apjokra holta uta*n* Inquisitiot rendelé*nek*, nevezetessen Szász János a Szász Natio nevével 65 000, az az hatvanötezer forintot keres vala rajtok, ne löttem volna tsak ott, bizony hirekkel lött volna. (5.) Teleki Pál Vram ne*m* birna ma Lonát ha én ne oltalmazzam, még csak alig hogj Fejérváratt meg nem öle*nek* miatta. Tudgja a Felesegem s Kaposi Ur*am* s mások. (6.) Sött en nem volnek ma Rab emberi mod szerint

szolva, ha az ö kglmek két ezer Gíra ezüstiért ne veszekedgjem, abbol vagjon az en veszedelmem*nek* minde*n* eredeti. Azert vetének ki a Tanácsbol. Ugj vönek oszta*n* labot a levél fel szaggatásra s ugj lön a többi.
Ha ezen a Világon valaki szolgált valakinek, szolgaltam en annak a Háznak. Azért kerni kell eö kglmeket a két ezer forintal várakozza*nak*, hiszem 4. 4. szaz forint jutna edgjik*nek* edgjik*nek* belöle, bizony ha ide-ajandekoznákis meg érdemleném, de nem kivánom!
[Nem autográf. Más kézzel: Az Ur ig*en* haragos irása. (OL P 658, 2. cs. 420.)]

8. *Irtam én eleget arról az Indiai sóról.* — L. az instructiót. Az „Indiai" jelzővel az ügy irrealitását kívánja hangsúlyozni, ami „tsak ollyan igaz a' mint en most a Szen*t* Istva*n* Tornya tetején a gombon trombitalok" — egyben utal e hiperbolával a bécsi helyszínre is. Az Önéletírásában is szívesen él az „amerikai vagy chinai" jelzővel, ha a dolog elérhetetlenségét kívánja kifejezni. (Pl.: Ö. I. 351.)

638.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Nem autográf, autográf kiegészítésekkel. Cn.
[Kivonat Bethlen Miklós beadványából a Minisztérium tervezetére:]
Már a halál árnyékában jár, de még nem adta fel a reményt, ezért ismét előadja azt a kérést, amivel a császár apjához, testvéréhez és magához a császárhoz fordult. Szabadságot és kegyelmet kér tőlük, mert 1. Isten könyörületet ígért a nyomorultaknak. 2. Erdélyben ellenségei összeesküvése a törvény és Lipót akarata ellenére ítélte halálra. 3. Ügyét törvényesen megfellebbezte, de azt törvényesen nem terjesztették fel ide, vele nem közölték, jelenlétében nem tárgyalták, így szenved már 8 és fél éve. 4. A Galambon kívül nem vétkezett, mert a császári házat nem kiűzni akarta Erdélyből, hanem ott örökösen megszilárdítani, hazáját megbékíteni, ennek folytán a császári házat megerősíteni a franciák ellenében, támogatni a protestáns felekezetet a katolikus elnyomás ellen. 5. A császár általános amnesztiát adott egész Erdélyben és Magyarországon, őt se rekesszék ki ebből. 6. Vegyék figyelembe régi szolgálatait, Lipót különös kegyelmét, amit 1695. április 25-én megerősített. 7. Eddigi sok szenvedését. 8. Ha az államérdek tartja fogva, mentse ki a kegyelem, 71 éve, gyengesége, a közeli halál, nyomorult özvegye, menye 7 gyermeke, köztük 4 házasulandó leány, akinek nincs hozománya, 40 ezer forintnyi adóssága, amit egészében a császári kincstár javára fordított; ha ezt a hitelezők kamatostól behajtják, teljes nyomorra jut, hiszen Huszt nem ér fel az adósággal. 9. Ha a börtönben kell meghalnia, legalább küldjék Erdélybe. 10. De legalább enyhítsék a fogság szigorát. 11. Mindenesetre segítsék családját azzal, hogy a 10 évvel ezelőtt az udvari kamarától 47 000 forintért vásárolt Husztot adják feleségének és József fiának élethossziglan; elégítsék ki őket annak a 22 000 rajnai forintnak a kamataival, amit 1703-ban készpénzben letétbe helyezett a kamaránál, fogságáig fizessék ki kancellári fizetését, 14 166 forintot; adják meg kancellári fizetésének 9725 forintnyi hátralékát, amit Apor István gróf tartott vissza; Bethlen Józsefet iktassák be Lipót adománya értelmében a máramarosi ispánságba és a huszti kapitányságba; Gáncs, Alsószőcs, kincstári birtokokat, melyeket pénzért vásárolt, Drombárt, Borsómezőt, amit Lipót adományából kapott, felesége ténylegesen bírhassa, mert ez a Rákóczi-féle háború miatt nem történt meg. 12. Adja meg a császár családjának azt a 40 000 forintot, amit Lipót adományozott neki, de amiből semmit sem kapott meg.

639.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Nem autográf. „Galambos es Redei Laszlo Urameknak szollo levél párja. Iterata Ezt ujjolag el küldöttük Die 1 Febr*uary* 1713"

6. *Kérem kglmdt a' szerint külgjön Regestrumot rolla* — Még a 624—625. sz. levélben érintett témára tér itt is vissza. E napról kelt, Galambos Ferencnek írt levele elveszett, másolatát l. a 643. sz. alatt.

640.

Lelőhelye: OL B 2, 168/1712. Csak az aláírást közvetlen megelőző formularész autográf. Ad Sacratissimam Romanorum Imperatoriam, ac Germaniae, Hispaniae, Hungariae Bohemiaeq*ue* &c. Regiam Majestatem. Dominum Dominum Clementissimum Humillimus supplex libellus Comitis Nicolai de Bethlen, Captivi.

[A levél fordítása:]

Szentséges és Győzhetetlen Császár, Legkegyelmesebb, Jóságos Uram!
Én, immár hetven esztendős nyomorult, aki hét és fél éve rothadok a börtönben, ez alázatos kérvényben öntöm könnyeimet Császári Felséged lába elé.
Én vagyok az, aki kilenc évvel ezelőtt, amikor méltatlanul ugyan, de mégis Erdély királyi főkancellárja voltam, élő szóval örvendeztem és hálálkodtam Felséged spanyol uralkodásáért, aminek tanúja az akkor kinyomtatott dicsőítő irat.
Szerencsétlenségem oka és alkalma egy béketervezet, melyet 1704-ben juttattam el az angol és a holland követekhez, kik akkor békeközvetítőként jártak el az isteni Lipót, a magyarok és a megzavarodott erdélyiek között.
E tervezet tartalma, célja, iránya a mondott tartományok békéje volt, én úgy láttam, a császári felség sértetlenségének megőrzésével, hogy e tartományok ilyetén megbékéltetése után őfelsége minden erejét a francia király ellen, a spanyol birodalom megszerzésére fordíthassa, birodalmait, azok között hazámat és nemzetemet szerencsésen és nyugodalmasan birtokolhassa.
Ha szándékom más volt, ha bárkinek veszedelmére törtem, Isten engem ne csak soha ki ne szabadítson ebből a börtönből, hanem innen ama örök börtönbe taszítson engem. Végül azonban valamiképpen ezt szándékomon kívül és annak ellenére magyarázták, és halálba, e borzasztó börtönbe taszító átkomra lett.
Nem találtak ellenem többet, még csak árnyékát sem annak, hogy a legcsekélyebb mértékben is összejátszottam volna a felséges háza iránt ellenséges, vagy ilyesmivel gyanúsítható halandóval.
Ennélfogva, mivel Felséged oly sok királyság koronájával koronáztatik, a királyok királyának töviskoronájára kérem Felségedet, könyörüljön rajtam, és ha Ő a kereszten irgalmazott a latornak, legyek én bár ama latornál bűnösebb, leljek végre e borzalmas szenvedések után kegyelmet és szabadságot, hiszen egész Magyarországon és Erdélyben annyi sok kegyelmet nyert bukott között egyedül vagyok, ki a mélységből sóhajtozom, mindenki más kivétel nélkül visszakapta életét, szabadságát, javait, méltóságait.
Méltóztassék Felséged kivenni a szálkát a történelem és az utókor szeméből, ne bámuljanak azon, hogy akadt valaki, aki hajdan a Felséges Lipótnak akár saját veszedelme árán is sok szolgálatot tett, és e felség szóval, tettel különösképp sokat ígért neki, nagy kegyben tartotta, végül egy képzelt vád miatt börtönben rothadt és halt meg, kizárva az általános kegyelemből.

Szerencséltesse Felséged felséges birodalmát (melyhez hasonló az első Augustus óta nem volt) jósággal, mint ahogy én is vidám szívvel fogom kérni Istent — kérem most is, bár sírva —, hogy mondja azt Felségednek, amit egykor Dávidnak és Cyrusnak mondott: Felkentelek. És tegye Felségedet akár első, akár ötödik Károllyá a keresztény világon.

Szent Császári és Királyi Felségednek legalázatosabb és legreménytelenebb rabja

Bethlen Miklós gróf

Bethlen e kérvénye akkor keletkezhetett az 1712-es év folyamán, amikor — az új császár megkoronázása után — már összegyűlt az ország, a család és a deputatio, esetleg a kancellária azonos célzatú iratanyaga is.

9. *cujus testis est Panegÿricus tunc tÿpis impressus* — Bethlen itt a Corona muralis... című művére utal, melynek 1702-es bécsi első kiadását csupán a róla készült kéziratból ismerjük (OSZK, Fol. Lat. 3558.); az 1703-as erdélyi kiadás egy példányát a székelykeresztúri unitárius gimnázium könyvtára őrizte meg. Téves Szabó Károly megállapítása, hogy csonka, hiszen az eredeti teljes példány sem volt több két levélnél. (RMK II. 2153.)

641.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 410. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uram*nak* nékem kedves Fiam Uramnak eő kglmének adassék. Gernyeszeg.

3. *Az Soorol valo kgd mentseget en be veszem* — Teleki Sándor a 637. sz. levél jegyzetében található Instructió-ban foglaltak ellen védekezett.

7. *az en Nehai Menyemet* — Azaz néhai Bethlen Mihály feleségét, Vay Erzsébetet. Az utalást magyarázza a 612. sz. levél.

21. *Esai. 61. W. 8.* — Az itt írtak szinte szó szerint megismétlik a 612. sz. levélben mondottakat, ott is hivatkozik e bibliai locusra: Mert én UR szeretem az itéletet, gyülölöm a' ragadományt az áldozatban, és rendelem az ö tselekedeteket igazságban, és örökké való szövetséget szerzek ö vélek. E napról keltezi Tarczali Zsigmod is a Teleki Sándorhoz küldött levelét, melyben írja, hogy a rab úrnak „ha a' véremmel szólgalhatnek bizony szólgalnek tudgja eddigis Nagtok mit nem tsinaltam eö Nagaert" (OL P 658, 26. cs. 3491/a/ 1—115.)

642.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 411. Autográf, a címzés kivételével. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak eö kglmének adassék. Gernyeszeg.

3. *Istok es Borbara Onokaimot a kgd kezenel hagyta* — Vay Erzsébetről úgy tudja Lukinich, hogy a Rákóczi-szabadságharc bukása után előbb Máramaros megyében húzta meg magát, ahol apja volt a főispán. 1711-ben Moldvába ment, ahonnan később visszatért Erdélybe a gyermekeihez, s velük élt egy ideig néhai férje anyai birtokain. 1712 tájban ment férjhez újból, Dujardin Ferenc császári ezredes felesége lett. Valószínű ez alkalomból hagyta Bethlenékre első házasságából származó gyermekeit, Istvánt és Borbálát. Volt még egy Ilona nevű lányuk is, akiről itt a nagyapja nem tesz említést.

9. *azokot az szegeny Arvakot, mint tűzből ki kapott Üszőgeket, ismet viszsza a tűzbe ne vesse* — A kép Ámós próféta könyve 4. részének 11. versére

vezethető vissza: Megemészték közzületek *sokakat,* mint megemészté Isten Sodomát és Gomorát, annyira hogy hasonlók lennétek a' tüzből kiragadott üszöghöz; de még sem térétek hozzám, ezt mondja az UR.

Rhédey Júlia 1713. jan. 12-én kelt levele szerint ez idő tájban vette férje dátum nélküli levelét; egyben panaszkodik, hogy nincs pénzük, mindenki becsapja őket stb. (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

643.

Lelőhelye: OL P 474, Galambos cs. iratai, 1. cs. 3. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Galambos Ferencz Uram*nak* nekem kedves bizodalmas jó akaró Uramnak eö kglmenek adassék. Ibi Ubi

Közölve: JANKOVICS, 1973. 443.

A levél a 639. számúval egyazon napon született levél másolatát tartalmazza; az nem juthatott el a címzetthez, így tulajdonképpen extradatálva újra elküldésre kerül.

644.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Autográf. Cn.

9. *az szegeny boldogtalan Hertzeg* — II. Apafi Mihály, aki ez évben halt meg. 1713. febr. 11-én Tarczali arról értesíti Teleki Sándort, hogy memorialét ad be a kamara elnökének, „melly Memorialisnak párját maga a' Szeginy Rab vr (kinek dólgaiban tsak hogy a' lelkemet ki nem teszem de semmit eddig nem segithettem) kglmednek accludálta..." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1-115.)

645.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 413/1. Csak a levélzáró formula autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uram*nak* nékem kedves Fiam Uramnak adassék. Gernyeszeg.

13. *Unokaimrais kérem kglmdt ne szánnya gondot viselni.* — L. a 642. sz. levelet és jegyzetét.

646.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 413/2. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Ur*amnak* nekem kedves Fiam Uramnak adassék

647.

Lelőhelye: OL P 1953, 2. cs. 5. tétel. Autográf. Bethlen Josef edes Fiam*nak*

3. *Mig ez le megyen, az Erdelyieket el addgyak.* — Arra a bécsi kisasszonyra — feltehetőleg Bánffy György Zsuzsa nevű lányára — utal Bethlen Miklós, akit Józsefnek szeretett volna megszerezni feleségül. L. a 670. sz. levelet és jegyzetét.

648.

Lelőhelye: OL P 658; 2. cs. 414. Autográf. Tekint*etes* Nemzetes Teleki Sandor Uram*nak* nekem kedves Fiam Ur*amnak* adassek

3. *Isten meg aldgyon az en Arva Onokaimmal el kővetett, es el követendő josagtokert* — L. a 642. sz. levelet és jegyzetét.

1713. április–május–júniusából nem sikerült Bethlen-levelet találni, így a Tarczali–Teleki Sándor levelezésből következtethetünk a rab Bethlen Miklós életének eseményeire.

1713. ápr. 29.: „A Felseges Csaszarne Majusban itt lesz javallanam ha az Asszony ö Nga edgj alázatos Instantiat küldene kezemben a' Szeginy Rab vr vigasztalásaert, mert tsak a' Pensiojatis szüntelen kell kóldulnom, most pedig ⟨ha⟩ kit Isten ne adgjon ha a' Pestis itt talal kezdödni itt hadgjake vadgj el viszik nem tudom? aszt sem mellyik volna jobb."

1713. máj. 17.: „A Szeginy Ur rabságat, údgy a' másetis melly annak alkalmatosságával volt nem akarjak itt pro innocenti et meritorio agnoscalni..." „...Mit irnom a' szeginy Rab úrrúl nem tudok, nemis akarnak dólgához szóllani olly formán, minap vólt a szó innen el viszik egésségesebb hellyre, de insinuáltam szomoruságára lenni, mellyre nézve údgy látom itt hadtak." — S megismétli korábbi javaslatát, hogy a család írjon kérvényt a császárnénak.

1713. júl. 12.: „A Szeginy Rab urat hogj ott, vadgj itt, valami functiora admittallyák, optandum potius quam sperandum, bár tsak Husztnak érhessen jó végét; mig él, másként Istennek halá jó egésséges még sokaig élhet, Isten s a' Király kegyelmességérül pedig desperalni Piaculum vólna." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1-115.)

649.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf, címzés nélkül. Egyéb levelek és utasítások kísérője lehetett, mert rajta Rhédey Júlia írásával ez áll: „A*nno* 1713 irta uram ö kegyelme 12 augusti vőttem 21 augusti ir evel a generalnak gubernijomnak"

7. *Deserdin Titulusat ird meg Josef.* — Deserdin azonos azzal a Dujardinnel, aki Vay Erzsébet második férje volt.

650.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713. A dátumtól autográf. Az Meltosagos Erdelyi Regium Guberniu*mnak*. Nekem kedves Bizodalmas Urai*mnak* Atyamfiainak adassek (A levél a 649. számúval együtt érkezett Erdélybe, erre utal Rhédey Júlia feljegyzése.)

4. *Edes Hazánk Igazgatásának fel álittásába való Gondviselését* — A delegatio helyébe ez idő tájt felállított — illetve visszaállított — guberniumot siet Bethlen felkeresni, és ügyének megnyerni e levelével.

651.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. Illustr*issi*mae Dom*i*nae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori Carissimae Albae Juliae in Transilvania. Rhédey Julia kezével: „A*nno* 1713 2 Septembris irta uram ő kegyelme vőtem 14 septembris irt levelek kereseseről zabalara valo gond viselesre ebe irja hogy hetv*en* ket esztendőbe fordu" [!]

652.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. Illustr*issi*mae D*omi*nae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori meae Carissimae Albae Juliae in Transilvania Rhédey Julia kezével rajta: „A*nno* 1713. irta uram ő kegyelme 30 septembris vőttem 9 oktobris irt valami keves vigastalasarol, aldot legyen isten őrőke, az ki csak ennyi vigastalasat nyujtotta is."
Közölve: GÉBER, 163.
[A reversalis szövegének fordítása:]
Miután a szent katolikus császári és királyi felség, természet szerinti uram keresztyéni irgalmasságtól indíttatva kegyelmesen beleegyezett abba, hogy az őrkatonák, akik már 9 éve állandóan őrködnek szállásomon, mint valami börtön kapujában, végre eltávolíttassanak onnan, én, Bethlen Miklós gróf, a földre borulva és így adván hálát e jóságért, egyúttal keresztyén és nemes hitemre fogadom és esküszöm, a Szent Császári és Királyi Felségnek tett hűségeskümre ígérem, hogy Ő Magasságos Szent Felségének előzetes tudta és kegyelmes rendelkezése nélkül szállásomról és még kevésbé Bécs városából nem távozom. E dolog nagyobb hiteléül a kötelezvényt saját kezemmel aláírtam és szokásos ősi pecsétemmel megerősítettem. Kelt Bécsben, 1713. szeptember 30-án.

Bethlen Miklós gróf
Pecsét helye.

Tarczali már e hó 23-án jelezte a családnak, hogy „Bethlen Miklos vris hiszem Istent (sok keserves Instantiaim utan) ez napokb*an* az Őrzöktül meg szabadúl, az utan Isten többet ad." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1–115.)

653.

Lelőhelye: OL F 46, 178/1713. A címzés kivételével autográf. Méltósságos Erdéllyi Királlyi Guberniumnak, nékem kedves bizodalmas Uraimnak Atya*m*fiainak eö kglmek*ne*k adassék.

3. *Mint hogy az en Fiamnak Josephnek mind a Nemes Varmegye, mind az Huszti Joszag vegett Maramarosba ki kell menni* — Erre a kérésre a gubernium az alábbi választ adja Rhédey Júliának 1713. nov. 23-án: sem az anya, sem az apa leveléből nem derül ki világosan, hogy mi az oka József máramarosi útjának, így passust nem adhatnak. Különben is a rendelkezések szerint előbb a gubernátort kell megkeresniök, s a tőle kapott útlevéllel kell a guberniumhoz fordulni. (OL F 43, 8. k. fol. 584.)
1714. május 12-én ismét terítékre kerül az ügy: már a múlt novemberben megírták — írják újfent Rhédey Júliának —, hogy nem lévén speciális parancsolat sem az úrfi instelláltatására, sem széképítésre, passust és annuentiát nem adhatnak. Az ilyen dolgokban kötelesek a császári rendeletet megvárni. (Uo. fol. 665.)

654.

Lelőhelye: OL B 2, 50/1713. A levélzáró formula autográf. Informatio Humill*ima* C. N. de Bethlen. Ugyanitt még egy másolat is található, amely segítségével a bizonytalan olvasatú helyeket tisztázni lehetett. Két szempontból is fontos dokumentum:

egyrészt azt jelzi, hogy bécsi fogsága idején is fordultak Bethlenhez információk végett, másrészt pedig a korszak történetéhez ad fontos adalékokat. Ezért fordítását teljes terjedelmében közöljük:

Alázatos tájékoztatás a tekintetes Bzicdossÿccki György lengyel fölovászmester ügyéről.

Amint e nagyságos úrnak az Ő Szent Császári — Királyi Felséghez intézett folyamodványából látom, Kosow mezővárost a rablók 1698-ban felprédálták. Ahogy pedig a jó emlékezetű Eytner báró, akkori huszti parancsnok 1698. július 28-án a fényes Haditanácsnak küldött levelében olvasható, e rablók Szatmár megyéből, Kővár kerületből és Erdélyből jöttek. Valószínűbb azonban, hogy ezek különböző és többféle helyről származtak, s nem mint ahogy a parancsnok úr vagy bárki más megtudhatta, mert az a híres rablóvezér, Pintye, nagyon sok társat szerzett magának különböző országokból és vidékekről, még Törökországból is, mint ugyanez a parancsnok úr írja a fényes Haditanácshoz Tömösvárról 1699. január 24-én, 3—400-at is.

Bárhonnan voltak is tehát, nem fontos, lényeg, hogy voltak, és hogy sok más gaztett között ezt a mezővárost is felprédálták, ez biztos, akkor én is hallottam, minthogy Máramaros megye főispánja voltam, de nem a tekintetes Bzyedoszyccki úr keresett meg és nem is a károsultak, hanem az én alispánom tájékoztatott, mire én és az erdélyi királyi gubernium nyomatékosan utasítottuk, hogy az ilyen rablókat minél serényebben és szigorúbban üldözze, amit ő meg is tett, ugyanis a megyéből sok nemest és hajdút küldött a rablók üldözésére, mikor is az egyik derék nemest, Szaplonczai Jónást e vállalkozás során a rablók meg is ölték, erről röviden a parancsnok úr is megemlékezik, aki egyébként — mint idemásolt leveléből meglátszik — nem volt nagy barátja a megyének és tisztviselőinek, ugyanis mindent, amit a megye csinált, a saját rendelkezése és hajdúi alá tartozónak vélt, jóllehet hajdúi nem is voltak, és a megyével sok dologban nagyon szigorúan bánt. Ezért aztán később nagy vita támadt a megye és ő között, távozása után Rabutin tábornok vizsgálatot végzett, és a fényes Haditanács előtt folyt a per. Hogy pedig emiatt a megyének mennyi bosszúságot kellett elszenvednie tőle, a bölcsek megítélésére marad.

Ami aztán azt a 180 vagy 170 ezer lengyel forintnyi igényt illeti: ama egész idő alatt, egészen 1703-ig, tudniillik ama esettől kezdve 5 éven keresztül, minden dolog megbékélvén, minden kérelmezőnek a királyi gubernium, melyhez Máramaros tartozott, szolgáltatott törvényt, annak én is valamiféle tagja voltam, e megyének pedig főispánja, a mieink közül azonban senki sem kért igazságot úgy, hogy azt bármi módon is megtagadták volna, ami felől mind a gubernium, mind ama megye jegyzőkönyveit meg lehet nézni.

Amit aztán az igénylő úr ír, hogy a dicsőséges emlékezetű Lipót császár parancsára Rabutin tábornok úr értesítette a megyét a 170 ezer forint megfizetéséről szóló határozatról, erről semmit sem tudok, nem is értem, hacsak nem bebörtönöztetésem után történt, mert ha előtte lett volna, képtelenség lenne, hogy az alám rendelt megye e roppant teherről legalább hírt ne küldött volna számomra. Egyébként a fényességes Rabutin tábornok úr nemhogy 180 ezer, de 18 forintról sem rendelkezett soha sem Erdélyben, sem Máramarosban, mert figyelembe vette a Diploma 17. pontját.

Ha tehát az igénylő úr ezt a véleményét fenntartja, remélem, a császári jóindulat az egész ügyet visszautalja az erdélyi királyi guberniumhoz, hogy a megye ott feleljen meg. Hát ez volna legalázatosabb tájékoztatásom ez ügyben, amit adni tudok, és ezt hitványságommal együtt alázatosan a kegyelem felsőbbsége alá bocsátom. A fényességeknek, akiknek ezt tudniuk kell, legalázatosabb és lekötelezett szolgája

Bethlen Miklós gróf

655.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 415. Autográf. Cn.

31. *Kgd noha bűntelen, de en miattam ket esztendeig Rab lőn.* — L. az 550. sz. levél jegyzetét.

656.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 416. Autográf. *Tekintetes Nemzetes* Teleki Sandor kedves Fiam Ur*amnak* adassek.

5. *Enyedi Istvan Ur izent fia Samuel altal* —Bethlen Miklós most mint a kollégium volt gondnoka ír vejének, a jelenlegi kurátornak.

657.

Közölve: LUKINICH, 1906. 92. Méltóságos Gróf Bethlen László uramnak, nekem kedves bizodalmas öcsém uramnak ő kglmének adassék. (Záró pecsét.) Eredetije a Bethlen cs. keresdi lt-ában volt.

4. *Kglmed Getzi fiába esett szomoruságának bizony compatiálok.* — Bethlen László 1714. márc. 14-én kelt levelében tesz említést Gergely fia haláláról. Kétheti súlyos nyavalyája után halt meg, „per Epilepsiam" (OL P 1952, 3. cs.)

7. *Nekem is egy Getzim abba hala meg.* — Önéletírásában 1699 telére teszi Gergely fia születését. (Vö. II. 36.)

8. *De Christus Urunk mit mond Luc. 18. 16.* — Jésus pedig mikor a' kis gyermekeket magához hívta vólna, monda: Engedjétek hogy a' kis gyermekek jöjjenek én hozzám, és öket meg ne tiltsátok, mert illyeneké az Istennek országa.

658.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 417. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Teleki Sándor Uramnak, kedves Fiam Uramnak eö kglme*nek*

7. *Es igy hadd lehetne kgd Tordaba* — Talán a tordai főispánság az a tisztség, amelyért annyit harcolt Teleki Sándor, s — apósa szavaival élve — „Helenának tartotta" (L. az 592. sz. levelet, illetve Ö. I. 38., II. 102. e metafora használatához.)

659.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 418. Autográf. Betlen Julia Edes Leanyom*nak*

2. *a Fa hey Vizet igen kedvessen vettem* — Italairól Önéletírásában így szól: „Aquavitát, rosolist, fahéjvizet, igen keveset és igen ritkán, nem gyögyörüség, sem részegségért, hanem orvosságért inkább." (I. 133.)

A fahéjvíz egyébként fahéjbabéron átcsepegtetett illatos víz volt, s Apor Péter szerint Brassóban főzték. (APOR, 14.)

660.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Autográf. *Groff* Redei Julia *Szerelmes Felesé-gemnek*. Rhédey Júlia kezével: „Anno 17 4 [!] 7 aprillis irta uram ő kegyelme vőtem 25 aprillis ir evel sok leveleket josephnek mara marosba"

661.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 1. tétel. Csak az aláírás autográf. Cn.

30. *abban az atkozott Farkas Sigmondba* — Sonkádi, csengeri tiszttartójáról hasonlóképpen vélekedik Önéletírásában is: „Farkas Zsigmond is egynéhány esztendeig való számadásával circiter négy vagy ötezer forintig oda vagyon." (II. 98.)

662.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Nem autográf. Cn.

7. *ha az régi Bethlen Miklos vólnék fel túdnám támasztani a' kglmed lovait* — Ezzel a fájdalmasan önironikus, nosztalgikus mondattal utal Bethlen Rhédey László 1714. máj. 19-i levelének alábbi soraira: „En valoba nyerék a bé jövetelben mint Bertók az Csikban, Lovaim meg betegedék, kettei megis döglek harmadik mostt agonizal, magamis kétt szolgammal igen roszszul valék, már valamint jobbatskán lévén a Csonka héten cum Longo náso megyek ki felé..." — A két, ellentétes értelmű Instructióról: „Első instructioja Ngodnak vergált arra koczka szeltre ne szellyük a micske van, szaggatva szakaszokra jol lesz, comportalván melyik job a mas részt tudván, az masik instructio nekem ugy teczik arra czéloz aprozzuk és az után öszve cserellyük, ezis csak munka szaporitás. Irja most Ngod az én intizesem meszsze jár a dolognak valoságatul, az én intizesem meg csak ugy volt mint mikor a szabo szab, az után igazitya az emberhez. Jol irja Ngod meszszünnen ide vagyis oda nem látván semmi fundamentomost nem irhatt; Vajha oda láthatna Ngod nem igy irna, s tudom nem sok orakatt tőltenénk az osztozáson egyezesen, mint hogy nemis sok az osztani valo." — írja elégedetlenül a Rhédey Júlia és a Rhédey család többi tagjai közötti hosszadalmas előkészületű osztozásról Rhédey László. (OL P 1952, 3. cs.)

663.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 419. Csak az aláírás és a címzés autográf. Tek*intetes* N*emzetes* Teleki Sandor kedves Fiam U*ramnak* adassek.

17. *az én Veszedelmemnek ennek a' Rabságomnakis a kglmetekhez való jo indulatom az oka és alkalmatossága* — Az itt felsorolt érveket elmondta már többször: 1704-ben, a Sudores et cruces...-ben, utalt rá Önéletírásában. De az „Indiai só" miatti felháborodásában írt instructiója is ezzel érvel. Vö. a 637. sz. levél jegyzeteivel.

24. *Bethlen Ferencz Mocskolodasának alkalmatosságával* — Bethlen Ferenc és Teleki Júlia válásának körülményeire utalhat Bethlen.

34. *Vegje inkább kglmetek az én Házam szolgálattját mert bizony Fecske szál*

még arra. — Optimizmusát ezzel a Rimay János által is felhasznált metaforával fejezi ki: „Legyen jó idő csak, fecske száll házamra" (Vö. ECKHARDT, 1955. 79.)

35. *Et Pilo sua Umbra est.* — Az isteni gondviselést példázza ezzel a hivatkozással.

A metafora a költészetben sem ritka:

Kisded ellenséged
Semminek ne véllyed,
S' ne gerjeszszed haragra,
Vékony az haj szál-is,
S' árnyéka van még-is...

(Beniczky Péter: Példabeszédek, 52. RMKT XVII. 12. Sajtó alatt.)

Nézzed! árnyékot vet a haj —
Szál is, e vékony s kicsiny.

(TOLDY, 182.)

A mondás valószínűleg az *Etiam capillus unus habet umbram suam*-ból ered. Publilius Syrus, Sententiae, 186. Idézi Erazmus az Adagiáiban, iii, iii, 32. (1508.)

Bethlen Miklós továbbra is Máramaros főispánjának tekinti magát, vagy legalábbis felvállalja a megyei ügyek intézését az udvarban. Erre vall, hogy a gubernium 1714. júl. 1-i levelében megfeddi a vármegyét: „Mivel hogy Groff Bethlen Miklos Atyánkfia sententiaja az mi kglms Urunk eö Felsége resolutioja szerint, még eddig nem pronuncialtatott; Szükségesnek itiltük kglmtkt ujjobbanis *prae*monealni, hogy ha mi baja s. dificultassai lesznek kglte*knek* in rebus Jurisdictionem Tran*sylva*nicam spectantibus, minden máshuva valo recursus nélkül, az Guberniumot in tempore requiralni, és magok querelait itt, és nem másutt proponalni el ne mulassa kglmtk..." (OL F 43, 8. k. fol. 698.)

664.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Nem autográf, autográf javításokkal és aláírással. Kopott, szakadozott.

[Kivonata:]

Megkapta Feleden szept. 18-án kelt levelét, melyet 72 éves, rossz szeme és a csúf írás miatt alig tudott elolvasni, mégis válaszolnia kell unokája, Ilona ügyében, melyben ugyan az Úrasszony nem tanácsot kér, hanem rendelkezik.

Írja, hogy Ilona vőlegénye Dejerdin kisebb fia. Ezt először hallja, és csodálkozik, hiszen a kiházasításhoz a rokonok beleegyezése szükséges, főleg kiskorúak esetében, márpedig Ilona még 15 éves sincs. Apja meghalt, nagyapjának kell gondot viselnie rá, ezért férjhez adása ügyében elsősorban tőle kell véleményt kérni, aztán a rokonságtól.

Míg bővebb információt nem kap, nem tudja a házasságot javallani. Nem a vallás miatt, bár ezt minden földi dolognál többre tartja, de Erdélyben erre sosem fordítottak túlzott figyelmet. A négy bevett vallás szabadon házasodhatott egymás között. Egyik nővére a katolikus Haller Pálhoz ment feleségül, Bethlen Gergely felesége katolikus volt, Bethlen Farkasé lutheránus, Eleké unitárius. Apornak, Mikesnek, Torotzkainak református volt a felesége, tehát saját lányai is mehettek volna más vallásúhoz.

A külföldi származást sem veszi figyelembe, mert csak két fajtát ismer: becsületest és becstelent. Tulajdon lányát is szívesen adta volna külföldihez. Galambosné bizonyítja, hogy még a hazán kívülre is kész volt elengedni leányát.

De Ilona még éretlen, nem tudja érdekeit védeni. Ezért kérdezi, hová viszi őt a férje,

lesz-e ott megélhetése. A Bethlen-birtokok örökösei József és István, amint ez a majorátus intézményéből következik, ezekből tehát nem élhetnek.
Vegye figyelembe, mit ér a zabolai és a gyulatelki egyesített birtok, hát még annak ⅓ része. A székely jobbágy szegény, tizedet nem fizet, hetenként 3 napot dolgozik, naponta kenyeret kér, amit keres, megeszi maga. Borjú nincs, a trágyázatlan föld terméketlen, vizenyős, 25-30 jobbágy sem esik egy-egy birtokosra. A zabolai birtok ura István. Borbálának másutt kell faházat építeni, megint másikon Ilonának, ha a birtokot felosztják.
A hajnácskői birtok állapotáról nincs tudomása, de a címzett birtokai többnyire részbirtokok, melyeket meg kell osztani István, Borbála és Ilona között. Eközben még ő maga is fiatal, idősebb Dejerdintől gyermekei születhetnek. Végül is a zabolai és hajnácskői birtok értéktelen részecskékre fog szétesni. De még ha Dejerdin olyan gazdag volna is, hogy Zabolát és Gyulatelkét pénzért kibővítené, nehezen talál erdélyi nemest vagy székelyt, aki a saját birtokát eladja.
Dejerdinnek is sok gyermeke van, valószínű, hogy a mágnások szokása szerint az elsőszülöttnek akar kedvezni. A másodszülött Ilonával, a címzettel és bátyjával aligha lakhat ennél. Az együtt lakás egyébként is kellemetlen szokott lenni.
Ő sem segíthet a lányon, hiszen 40 ezer forint adóssága van, Szentpált, Borgót elfoglalták, értéktárgyait eladták.
Még fia életében Brassóban az Úrasszony ezreket költött. Már özvegyen, a kuruc időkben nyugodtan megmaradhatott volna Brassóban, hiszen császárhű férje miatt a németek, Rákóczi-párti apja miatt a kurucok megkímélték volna. Élhetett volna Erdélyben, és akkor birtokolná Bethlen minden javadalmát. De még a szentmiklósi kulcsárt is fel akarta akasztatni, mert az Bethlen feleségének bort akart küldeni Szebenbe. Otthagyta a szép beregszászi szőlőt, amikor Moldvából hazajött, azonnal elkülönítette magát a Bethlen családtól. Bethlen megfelelő intézkedéseket tett a két család javainak megmentésére, de ő azokat felrúgta. Törvénytelenségekre biztatta Dejerdint, amivel csak saját gyermekeinek ártott, hiszen Isten és a császár is az igazságot fogja pártfogolni.
Intézkedése szerint József mindent megadott volna az unokáknak és Ilonkának is, ami jár nekik. Az a 7000 forint, amit az Úrasszony emleget, csak 6000 volt. A felét megkapták Galambosék, a feléről intézkedik az ő végrendelete.
Az Úrasszony részéről elsősorban az alábbiakban kell az igazság: 1. A fia után maradt ingóságokat, okiratokat stb. adja vissza, állatot, lovat ugyancsak, hogy az a három unoka között egyenlően elosztható legyen, ugyanígy a zabolai és gyulatelki ingóságokat, hiszen ő Mihály fiának és Galambosné lányának minden anyai javakat kiadott a sajátjából, ezenkívül csak az Úrasszonynak a Bethlen házba való bevezetése belekerült 5-6 ezer forintjába.
2. Figyelembe kell venni, hogy az Úrasszony özvegysége idején hogyan viselte gondját Zabolának és Szentmiklósnak meg a többi birtoknak; ebből megítélheti önmagát.
3. Alkalmazkodjék a körülményekhez. A következő tanácsokat adja:
1. A zabolai és gyulatelki birtokokat úgy osszák fel, hogy Gyulatelke néhány zabolai jobbággyal együtt legyen egy harmad az egyik leány számára.
2. Zabola Istvánnak és az egyik leánynak jusson, a ház Istvánnak. Ami magyarországi birtok apai és anyai örökségből a három árvára jut, István és Borbála engedje kölcsön Ilonának, részint az ő erdélyi részbirtokai fejében, részint pénzért vegye meg Dejerdin (ha e házasság létrejön), érintetlenül hagyva utódlási jogukat. Bécs, 1714. október 16.

665.

Lelőhelye: OL P 1952, 1. cs. 10. tétel. Csak a levélzáró formula autográf. „Rédei Juliának"

36. *Bethlen Mihálynak Ország Járás Tanittás Házosságára ment leg alább florenos 15/m.* — Utalás Bethlen Mihály külföldi tanulmányútjára, akadémiajárására.

666.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. 13. tétel. Nem autográf, autográf beszúrásokkal, aláírással. Rajta Rhédey Júlia kezével: „A*nno* 1715 12 jenuari [!] irta uram ö kegyelme gyermeki közöt valo joszag osztasrol kival [!] az huszti joszagrol A*nno* 1714 is irt ezen dolorol [!] novembris."
A levél a 665. sz. variánsa. A kronológiai teljesség, az autográf korrekciók és a kiegészítés miatt mindkettőt teljes terjedelmében közöljük.

667.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 421. Autográf. T*ekintetes* N*emzetes* Teleki Sandor Ur kedves Fiam Ur*amnak* adassek.

668.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 422. Autográf. Betlen Julia Edes Leanyom*nak* Es Teleki Miklos Edes Onokam*nak* adassek.

2. *az Uradnak irt levelembe az en derek valaszom* — L. a 667. sz. levelet.

669.

Közölve: K. PAPP, 111. Nem autográf, autográf beszúrásokkal. Cn.

35. *A mikor ez előtt más fél Esztendövel az Strázsát el vitték az Ajtomrol* — L. a 652. sz. levelet s benne Bethlen Miklós reverzálisát.

47. *Az Articsoka mag között vagyon eggy zap fogam, ma tört ki vatsorann, vessék el, talam ki kel 13 esztendőre* — A magyar népi hitvilágnak a foghoz fűződő hiedelmeket feldolgozó szakirodalmában nem találtam utalást a kihullott fog elvetésével, s 13 év múltán való kikelésével kapcsolatban.

Rhédey Júlia e hónapban az alábbi hírekkel szolgált levelében a férje számára:

Isten minden jókkal jó egésséges élettel áldja meg édes uram kegyelmedet, szivesen kivánom.

Másodig Mártzi irt kegyelmed levele után mást maji napig nem vöttem, melylyet tulajdonittok az nagy vizeknek, itt az Küküllő olyan nagy volt az héten, hogy az hidakon sem volt képes járni, egy malom sem forgot az ki folyó vizen volt. Mi most Istennek hála egésségbe vagyunk meg, még nem betegedett le az leányom, igen meg csalatkozott az várásába, maga se tudja mire vélni. Isten tudja mi lesz az vége, már anynyira van ülő helyéből is elig kél fel, nyavalás. Az hó elment, az vetések most

Istennek hála szépen mutatják magokat, csak ezután Isten ránk való haragjában el ne venné, én bizony meg ijedtem hogy ha Isten ebbe az esztendőbe elveszi tüllünk ismét az buzát mint tavaly elvövé éhel halunk meg, az buza dolgát pedig bizony csak az tavasz hordozza. Ezek után Isten oltalmában ajánlom édes uram kegyelmedet. — Szent Miklós. 23. Mártzi A. 1715. Kegyelmednek jó szivvel szolgálna ha Isten engedné

Rédei Julia

(Közölve: Történeti Lapok, 1874. 2. sz. 30.)

670.

Közölve: K. PAPP, 112. Autográf. Cn.

3. *Hogy a Telekinek adott Smaragdos eöltözet helyenn mást nem vettem.* — E sorral induló bekezdését segít megvilágítani végrendeletének az ingóságokról szóló pontja. L. a 694. sz. levél jegyzetében a végrendelet szövegét.

12. *a te Josefhez valo ertetlen Bak majom keölyket ölelgetö szerelmehez hasonlo kedvezesed* — Bethlen már az Önéletírásában is élt e hasonlattal II. Apafi Mihályról szólván: „én azelőtt sok esztendőkkel megjövendöltem nékik, hogy mint a majom a kölykét, magok fojtják meg" (II. 22.) Bethlen Miklós éppoly szemléletesen használja a majom-analógiát a dédelgető-babusgató szülő-szeretet jellemzésére, mint Pázmány: „Mint a majmok kölykeiket, némely szülők addig fogdossák, nyallyák, faggyattyák fiaikat, hogy ugyan megölik végre." (Pázmány Péter Összes Munkái, Bp., 1903—1905. 6. k. 264.)

Tanulhatta Bethlen ezt olyan tudós kézikönyvből is, mint Apáczai Magyar Encyclopaediája is: a majom az „ö fiát oly igen szereti, hogy gyakorta szeretetiböl azt hozzája kapcsolván meg öli". (APÁCZAI CSERE, 286.)

18. *hogy te Apafi Györgyne ne legy* — Petki Borbála, I. Apafi Mihály anyja — esetét a 674. sz. levélben részletesen kifejti Bethlen. L. ott.

34. *Irod hogy Josef a lakadalom arant nem fogad szot* — Bethlenék — mint az alább közölt levélrészletekből megtudjuk — egyszerre több vasat is tűzben tartottak József megfelelő házassága érdekében. Rhédey László 1714. máj. 29-én írta az apának, hogy Macskásiné lányát nézték meg a fiúval, s „látván Öcsem Ur*am* elméje ott nyugott meg, az Leányis örömest jünne Öcsem Uramhoz feci aliqvid, bé vöttem kezétt ha az atyafiság engedi máshoz nem megyen". De a genealógia úgy látszik, nem engedte a házasságot, mert „meg hányvan vetven, negyedik iznek találom még eddig mind Macskasi, mind Kapi vagyis Betlen águrul, de hiszem Erdelyben 3dik iztis el veszi nemely" Werbőczy ugyan tiltja ezt is, bár püspöki engedéllyel Rhédey László elképzelhetőnek tartja. Macskásiné azonban alighanem meghiúsította terveiket, mert „Az az Egekett hasogato eszű Aszszony, máskentt ehez nem ertö fel pattanván latvan Leánya jűne örömest s kezetis adott (meg engedven az Atyafiság csak elis jűn) keszült küldeni menten Itilő Mester Uramhoz." (OL P 1952, 3. cs.) Talán egy másik próbálkozásra vonatkoznak az illetékes, Bethlen József sorai: „A' mi Édes Atyám Uram, az én ez iránt valo teczésemet illeti: Considerandis Consideratis az leánynak szépsége bizony itt türhető, mivel bizony nem modnelkül szép és bizony az Erdelyi Damak közöt, csak az Aszszony Kemény Jánosne Aszszonyom Leányais szebb szemely ennél, és talam (quo ad qualitates domesticas etiam) expertusabb és bölcsebb gazdaszszony a' Bánfi kis Aszszonynál, csak hogy: quo ad Divitias

Respectum Magnatum et quo ad Familiam et Affinitatem nunc super mundi Equm Equitantem elébb valo ez. A' Becsi kis Aszszony el vetelének micsoda akadállyi légyenek Nacságod leveléböl alázatosson látom. 1. A' mi az elsö okot nézi ebben ennek az egynéhany szonak elmém meg magyarázására valo tehetetlenséget megvallom hogy ennek magyarázattyát nem tudom hogy a' mint Nacságod irja eszt az ide fel levö kis aszszonyt ha a' dolog bizonyos volnais sem én reám sem Anyádra sem magadra sem erre a' Leányra nézve sem az én hazamra nézve &c nem javallom: Ennek magyarázattyát Nacságodtul alázatosson elvárom." ... „Talám Szaplonczai Uram ennek szépségeröl nemis tehet judiciumot, mivel talám nemis látta ezt. Quod 4tum Ebben levö scrupulusom ez (Az Erdelyi Schola sokkal jobb mint ez a' Betsi.) Ezen pedig felette sok áll, ez az en scrupulusom. Nacságod Atyai teczéset az ithon valorol látom, erre alázatoson ezt irom, az kin az Nacságod és az Aszszonyom Anyám elmeje meg nyugszik, azon az fiui elmeis meg nyugszik." (Uo. 1. cs. 10. tétel.) A bécsi kisasszonyon Bánffy György kisebbik lányát, Zsuzsannát kell értenünk, aki Bécsben nevelkedett, s később Jósika Imre felesége lett. (Vö. HERMÁNYI, 143.)
Bethlen József egyébként ez évben Kemény Krisztinát vette feleségül.

671.

Közölve: K. PAPP, 112. Autográf. Illustri*ssi*mae Do*mi*nae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori meae Carissimae Torda in Transil*vania* Rhédey Júlia kezével: „A*nno* 1715 11 maji irta uram ő kegyelme vöttem 28 maji ir az levelek jarasarol betsbe menesröl ket derek dekretomrol."

672.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. A címzés kivételével autográf. Illustrissimae Dominae Juliae Redei. Comitissae Bethlen Uxori meae Charissimae. Albae Juliae in Tran*sylva*nia. Rhédey Júlia kezével: „A*nno* 1715 25 maji irta uram ö kegyelme vöttem 7 juni ir az testementomarol hogy kitűl küldi"

2. *Intze Istvan a Jutka Attjafia viszi a Testamentumot.* — Bethlen Miklós többször is végrendelkezett; saját felsorolása szerint 1702-ben és 1703. júl. 1-én, melyeket 1708. ápr. 24-én újabbal váltott fel. Most az 1715. ápr. 24-én készültet küldi haza, s a végső változat — Rhédey Júlia halála után — 1716. júl. 8-án alakul ki.

673.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Autográf. G*roff* Redei Julia sz*erelmes* Fele*ségemnek* Rhédey Júlia kezével: „A*nno* 1715 irta uram ö [kegyelme] 15 juni vötem 8 julius oda allot az utan kőteket ez előt vőttem irt evel egygyüt Josephnek derek dolgokrol korda urammal val [!] dologrol" Más kézzel: „Intzétől le küldött Testamen... [a többi leszakadva].

674.

Lelőhelye: OL P 1956, 2. cs. Nem autográf. Rédei Lászlónak. ⟨Kapi Ersebet és Teleki Sándor Vramnak⟩

6. *mint az előtt is irtam, nem Kuldust, hanem Urat kivánnék kglmdböl csinálni* — L. a 662. sz. levelet.

16. *meg mondhatná Veselenyi Pálné is a' Gjermeke atta Kinyérnek az izit* — Wesselényi Pálné Béldi Zsuzsánna 1694-től élt özvegyen, s a kuruc időben távol a Szebenbe szorult Wesselényi Istvántól.

18. *Josef, Kemény Christina adgja Isten, ugj ne bánnyának Redei Juliaval* — Bethlen József és Kemény Krisztina ez évben házasodtak össze.

675.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 423. A címzés kivételével autográf. Tekintetes Nemzetes Széki Teleki Sandor Uramnak nékem kedves Fiam Uramnak eö kglmenek adassek.

2. *Szomoruann ertettem kgd loval valo eseset.* — Teleki Sándor egy 1715. júl. 26-i, Steinville tábornoknak írt levelében említi, hogy lova „eleste révén súlyos beteg" volt. (Vö. PÁPAI PÁRIZ, 538.)

11. *Almelkodva ertem kgd az en Onokaimot Tutorul kivannya.* — Vagyis Bethlen Mihály árváinak gyámja akar lenni Bethlen Miklós helyett.

676.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 424. Autográf; az utóirat más kéztől származik. Bethlen Julianak Nekem Edes Leanyomnak adassek.

2. *Igen kedvessen vettem a Fa hey Vizet* — L. a 659. sz. levél jegyzetét.

677.

Közölve: K. PAPP, 127. Autográf. Illustrissimae Dominae Juliae Redei Comitissae Bethlen Uxori meae Charissimae Albae Juliae in Transylvania. Rhédey Júlia kezével: „Anno 1715 irta uram ő kegyelme 21 septembris ir haragosan vam bor [?!] erant egyeb dolgok erant vöttem 4 oktobris"

5. *katzagja hat az Őrdög! Viszsza forditttya az Isten az eő katzagasat.* — Amint az a 678. sz. levélből kiderül, Bethlent az otthoniak kinevették, hogy végrendeletében olyan birtokokat hagyományozott utódaira, amelyekkel tulajdonképpen nem is rendelkezett.

18. *Isten tegyen Strutz madar tojast belölletek.* — Ezzel a mondattal Jób könyve 39. részének 16—19. versére utal az apa: A' páváknak szép szárnyat: avagy az eszteragnak tollat, avagy a' strutz madárnak *te adhatszé?*
Melly a' földön hagyja az ö tojásit, és a' porban melegiti azokat. Elfelejtkezvén erröl, hogy a' láb eltapodja azokat, és a' mezei vadis elnyomodja azokat. *Az Isten* megmelegitvén kiköltí annak fiait más munkája által, annak gondviseletlenségböl való munkájának hijába való vóltáért.

22. *Addgya meg Josef a Quartat a Szent Miklosi Unitarius Papnak, ne bolondoskoddgyek* — Bethlen József valószínűleg nem tűrte birtokain az unitáriusokat; később a vajdakamarási unitáriusokat térítette át a református hitre. (Vö. LUKINICH, é. n. 469.)

Bethlen Miklósnak felesége szeptember 3-án rendkívül éles szavakkal számol be az erdélyi bábkormány erélytelenségéről. Kéri, hogy intézkedjék Bécsben, mert „...nyertünk mar benne mint bertok az tsikba, kgyd tsak az gubernijomra igazitot en eleget suplikaltam, fel penz arat sem szogaltak, hiszem az ki mit akar betsbe viszi dolgat elöször veghez mi ördög hatalma van mar it az gubenijomnak, [!] bizony töb van egy falus bironak, hanem ara jok hogy egy mast vadolylyak..." (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

678.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Csak a dátum autográf. Cn. Rhédey Júlia kezével: „egygyütt vöttem az 26 novembri irtat", „NB. NB."

9. *de kérlek és intlek ne szeresd majom modra a Fiadat* — L. a 670. sz. levelet és jegyzetét.

18. *az engemet a' mint irod Kaczago Lucipereknek kaczagd viszsza* — L. a 677. sz. levél jegyzetét.

679.

Lelőhelye: OL P 1952, 3. cs. Csak az aláírás autográf. Cn. Más kézzel: „pro curiositate"

11. *A' mint meg irtam harom vagj négj koncz Papiros Egj jó Iró deák.* — L. a 678. sz. levelet.

680.

Lelőhelye: OL P 1956, 5. cs. 2. tétel. Nem autográf. Pernyeszi Ur*amnak*. 14. Xbris A*nno* 1715

11. *Lev. 19. V 17.* — Mózes III. könyve, 19. rész, 17. vers: Ne gyülöld a' te atyádfiát szivedben. Megfeddjed bátorsággal a' te felebarátodat, és el ne türjed ö benne a' bünt. (Ugyane locust használja még a Bánffy Györgynek írt 417. sz. levélben.)

16. *nem tudom Democritussá legjeké avagj Heraclytussa ezeknek az szóknak* — Azaz nem tudom, nevessek vagy sírjak ezeken a szavakon. Az Önéletírásban is használt alakzat: „...bizony Democritus, Heraclitus kellene aki siratná s nevetné dolgotokat." (I. 367.)

34. *szegény üdvezült Nénémnek* — Pernyesziné 1705 júliusában halt meg Szebenben.

71. *Pernyeszi Uram mikor Erdélyben jó Fő ember és Hop Mester voltis* — Pernyeszi Zsigmond a fejedelemasszony, Bornemissza Anna hopmestere volt, s Rhédey Júliát ők nevelték. (Vö. Ö. I. 336.)

681.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 426. Autográf. Cn.

9. *Psalmus 133.* — Ezt a zsoltárt már említette levelében — miként az Ö. I. 86-on — a rokoni szeretet és békés egymás mellett élés példájaként. (L. 412. sz. levelet.)

26. *A mint en az Huszti rendelesnek...* — L. a 665. sz. levelet.

31. *Oh ha en mint Illyes knek es Josefnek le vethetnem a Palastomot.* — L. Királyok II. könyve, 2. rész, amelyben Illyés az égbe ragadtatik, s palástját Elizeusnak hagyja, ki e jelképes prófétai hatalomátadás révén csodákat kezd művelni.

41. *Melius est Malum non facere quam excusare. Papinianus Poganv Igazsag Martyra szava.* — Aemilianus Papinianus, híres jogtudós, Septimius Severus császár kortársa.

682.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 427. Nem autográf. Cn.

6. *1. Tim 5. 8.* — Ha valaki az övéiről, és főképen az ö háza-népéről gondot nem visel, *az* a hitet megtagadta, és a hitetlennél alább való.

6. *Salamon Peld: 17. 6.* — A' véneknek ékességek az unokák, és a' fiaknak ékességek az atyák.

7. *Jer: 10. 23.* — Tudom URam hogy az embernek úta nintsen az ö tulajdon *hatalmában, sem* az úton-járónak, hogy az ö maga lépését igazgassa.

9. *az mint lattzik tü Erdelybe az Haboruságot ell nem kerülitek* — Bethlen itt a készülődő török-ellenes hadjáratra utal, ez év áprilisában a császár és Velence szövetséget köt a török kiűzésére.

47. *Tudatlanul fell ne hadgjam nőni, mint a borjut, vagj a' Vad Szamár Vemhet a' mint vagjon Jób 11. 12.* — Hogy a' bolond légyen értelmes ember, az ember *mondom* melly *tudatlanságban* születtetik, mint a' vad szamár fia?

75. *Ez mind ell bomlik ha ez az En mostani rendelésem vegbe nem megjen hamar.* — Bethlen István és az idő Bethlen Miklóst igazolta: István és József 1720. szept. 5-i osztozása azt eredményezte, hogy István perrel támadta meg az egyezséget, mely per egész haláláig (1737) tartott. (Vö. LUKINICH, é. n. 469.)

683.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 429. Nem autográf: valószínűleg Bethlen József másoltatta le az eredetit Teleki Sándor számára.

2. *22 February irt szomoru Leveledet keservesen vettem tegnap.* — Bethlen József az alábbi sorokkal értesítette atyját Rhédey Júlia haláláról:

Edes Lelkem Edes Atyam Uram.

Igen szomoruan irhatom Nagod*nak* hogj Isten eö Felsege az en Edes lelkem Aszszanyamat 16 Febr*uary* Eczakai 1 és 2 ora között ollyan szep csendes halal altal magahoz szollitotta, kihez hasonlo szep csendes halalt soha se nem lattam se nem hallottam, nekünk Arvainak holtunkig valo Gyaszunkra és siralmunkra. Mivel pedig szegeny Edes lelkem Aszanyam meg hidegedet testet az meg indulas miatt tovabb nem tarthattuk, tegnap Teleki Sandor Sogor Uram és Pernyeszi Batyam Urammal koporsoban tettük, de az koporso be teteli Czeremonia szeredan 26. Febr*uary* leszen, most Ngodat sokkal nem akarvan busitani. Ezzel Isten oltalmaban ajanlom, maradvan: Nagod alazatos szolgaja, engedelmes fia

Bethlen Josef

Szent Miklos 1716. 22. Febr*uary*
P. S. Az Csaszar Decretumat le hoztak. (OL P 1952, 1. cs. 10. tétel.)

5. *Soltar 27. 10.* — Ha az én atyám és az én anyám elhagynak is engemet: az Ur magához veszen engemet.

17. *Ha a' pénzben usznank sem engednem meg a' pompas temetést* — L. erről a 689. sz. levélben és jegyzetében írtakat.
A pompás temetés köznyelvi kifejezés itt esetleg költészeti utalást is magában rejthet. Beniczky Péter az alábbi szavakkal ítéli el a költekező, pompás lakodalmat és halotti szertartást:

Az nagy lakodalom
Csufoló jutalom,
Sopánkodó tékozlás:
Az pompás temetés
Csak pénz vesztegetés,
Szántszándékkal kár vallás...
(RMKT XVII. 12. Sajtó alatt.)

A köznapi bölcsességeket sugalmazó vers is jelzi: a korban általános áramlat e tiltakozás a díszes és költséges temetés ellen. Jellemző példa a katolikus Nádasdy Ferenc vélekedése is. Végrendeletében írja: „Temetésemet az mi illeti, noha az mi nemzetünk, nem tudom, micsoda rosz szokásból, utolsó romlásra közelgetvén országa, legfényesebb temetéseket kezde, mindazáltal én az helyett a mi legszükségesb, arról gondolkodván, hagyom és rendelem átkom alatt, hogy mindennémő pompa nélköl legyen temetésem. estvéli időn tévén testemet az ő helyére, és az mit czifra temetésemre költenének, azt fordétsák érettem való mise mondására s alamizsnákra... (TT. 1888. 183.)

26. *Én mar nem hiszem, se Lovonn sem ökrön ide valamit küldhes* — Ti. eladásra — ugyanis a császár által folyósított összeg csekély és bizonytalan volt Bethlen bécsi ellátására, s a család kereskedéssel próbálta számára megszerezni a szükséges pénzt. (L. a 692. sz. levelet.)

684.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 428. Autográf, a címzés más kéztől származik. Tekintetes Nemzetes Teleki Sandor Uramnak, nékem kedves Fiam Ur*amnak* eo k*nek* adassek. Más kézzel: „Első levele az Ur*nak* Bécsből az Idvezült Asszonj halála ut*an* Mense Martio 1706" [!]

2. *Josefetis de 22da.* — L. a 683. sz. levél jegyzetét.

3. *Summa latom: Az en Vensegemnek remenlett Dajkaja Coronaja, Annak a bezzeg mar ugyan bizony valoba Arva Haznak oda van az Annya.* — E kifejezésekben talán a Jeremiás siralmai 5. 16-nak a visszhangját ismerhetjük fel: Elesett a' mi fejünknek koronája: Jaj most nékünk, mert vétkeztünk. Imádságaiban mondja, hogy szeretne felesége „dajkaságával" élni. (Ö. II. 233.) Vö. még Példabeszédek, 12. 3.: A derék asszony koronája az ő férjének...

6. *Szőrnyű keserves pelda Ezec. 24. 15 & sequentibus* — Es lön az UR beszéde én hozzám, mondván:
Embernek fia: Imé én elvészem tőled tsapással a' te szemeidnek kivánságát: ne sirasd *ötet*, se ne jajgasd; se könyved ne menjen *rajta*. Fohászkodván vesztegséggel légy, és halottakon való sirást ne tégy, a' te före való ékessége-

det kösd-fel magadra, és saruidat vedd lábaidra; és felsö ajakadat bé ne fedezd, és férfiaknak kenyereket ne egyed.
Szólék azért reggel a' népnek, és estvére meghala az én feleségem, és *másnap* reggel úgy tselekedém a' mint meg vala hagyva énnékem.

7. *En nem vagyok Propheta Gane vagyok.* — Imádságoskönyvében kétszer is említi, hogy a földig, porig, szemétig, *ganéig* alázza magát az Isten előtt. (Vö. Ö. II. 174., 198.)

11. *ennek előtteis biztattak, hogy könnyebbitteni fogják ezt az Hazi Arrestumot* — Vagyis az 1713-as reverzálisa óta nem javult a helyzete, szállását nem hagyhatta el, legfeljebb megváltoztathatta. (L. a 652. sz. levelet.)

45. *Szilvasi Uram minel hamarebb eggy Vatsorann vigye el Borist.* — L. a 691. sz. levelet.

Bethlen Miklós Rhédey Júlia halála felett érzett szomorúságáról 1716. márc. 4-i levelében Tarczali is beszámol Teleki Sándornak: „Méltóságos Jó Uram gyamoltalan Hazan történt igaz Istennek látogatásán magamis el kábult elmemet ki nem tudom irnom, annyival a Szegény Úr haborodasat irhatom mindazaltal nyilván tapasztalom a' szenvedésben Istennek eö Naganál nagj kegjelmét lenni, mellyet az Úr mai eö Naga levelebül magais eszre vehet. En az Úr levelet juxta Instructionem procedalván adtam meg harmad napra: Magamis mellette vagjok valamikor dólgai nem avocalnak, mert azon munkálodom hogj az Urat a' temetésre haza botsássák, quo successu Deus scit. Minap, ha tudná s meg tartaná Papistavá lött Szaplonczaira semmit nem bizhatni, sokszor mondgja az Úr nagjobb terh rajta rabságánál..." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1–115.)

685.

Lelőhelye: OL B 2, 11/1716. A levélzáró formula és a jelzett javítás-betoldás autográf.
Captivi Comitis Nicolaj de Bethlen extremae miseriae humillima declaratio ad Excelsum Ministerium. *Anno* 1716. 4. Martÿ.
E beadvány az Önéletírás utáni időszak talán legfontosabb írásos dokumentuma: híven ad számot személyiségéről, életformájáról.
[Fordítása:]
Magas Minisztérium, Uraim, Legkegyelmesebb Pártfogó Uraim!
1. Sokat tud arról a Felséges Udvar, mennyi üldöztetést szenvedtem én el ezen a világon tulajdon véreimtől, ifjúságomtól kezdve immár negyven esztendőn keresztül.
2. Amidőn tehát 14 évvel ezelőtt itt voltam Bécsben, alázatos szóval és írással kértem az isteni Lipóttól elbocsátásomat a kancellári és tanácsosi hivatalból, mert Erdélyen kívül, Huszton szerettem volna magánéletet élni, de visszavonulásomat nem fogadta el, pártfogását ígérte. Jaj, mi történt aztán velem, nyomorulttal!
3. Én bizony, ha Őfelsége teljes szabadságot adna nekem a mai napon, ugyan nem laknám Erdélyben, nehogy ismét gonoszul vesszem, mint gerenda mások szemében, hanem elárvult házam dolgait rendbe rakván, feleségem csontjait eltemetvén, Husztra vonulnék vissza, és ott halnék meg, remélem, rövidesen.
4. Ha pedig, mint a hír járja, a békét megzavarják, idejönnék Bécsbe, csak Őfelsége kegyelméből kenyeret kapjak. Havi 100 forintból ugyanis nem tudom fenntartani magam, bár szűkösen, nyomorultan élek. És a jövőben annyival fogok nyomorultabban élni, amennyivel kevesebb jut nekem a hazából.
5. Mi történik a világban, nem ismerem a valóságot, csak amit a hazug újságokban olvasok, miért lennék, mint oktalan veréb az éjszakában, hogy önként repüljek a tűzbe? Isten ments!

6. 74 esztendőbe belevénülve, 17 évi bánattól elgyengülve, kimerülve, sem lovagolni, sem gyalogolni nem tudok, állandóan pápaszemmel az orromon. Annyira szegény vagyok, hogy gyakran egy krajcárom sincs. Tizenegy éve nem volt egy új ingem, köpönyegem. 40 ezer forinttal vagyok adós. Birtokaim nagy részét már elfoglalták a hitelezők, hamarosan megy utána a többi. Jaj nekem! Egyetlen vigaszom volt ezen a világon, ritka szépségű, ritka erényű feleségem, már őt is elvesztettem. Mit kívánjak én immár minden személyes javamat elveszítve, ha nem végét nyomorúságomnak, ha nem a sírt? Mire tart engem, miért és meddig az Isten e halott testben és börtönben: hogy imák, könyvek, jó emberek vigasztalása közepette tölthessem el ezt a pár napot. És hogy Őfelsége kegyelméből halálom előtt meglássam még házam felemelkedését a porból és hamuból. Hogy az 1695-ben adott biztosíték szerint legalább ez az ártatlan maradjon a kegyelem tüköre, ha már én a nyomorúság tüköre lettem.
7. Elsőszülött fiam, Mihály, első feleségemtől, ha élne még, most 43 esztendős lenne és főispán Máramarosban. Rám hagyta unokámat, a most körülbelül 14 esztendős István gyermeket és két leányunokát. Özvegye a tekintetes Dejerdin ezredes úrhoz ment nőül, és az egyik leányunokám ugyanennek a fiához, a másik valami szegény nemeshez. Most meghalt feleségem hátrahagyott egy fiút, Isten kegyelméből már nős, 23 éves férfit, és egy leányt, Teleki Sándor gróf feleségét, Isten kegyelméből unokák seregével. Ami azonban súlyosan aggaszt engem, hagyott két eladó leányt is, akiben minden megvan, ami nemes szűzhöz illik, csak vagyona nincsen; és mind leányunokáim szerencsétlen házassága, mind e két eladó lány pártában fonnyadása az én nyomorúságom, iszonyú adósságom következménye. Mit várhatnak ezután ezek, anya nélkül, meg a gyermek István, ha nem gondoskodom jobban róluk, mint eddig? És ha Őfelsége vele született jóságával nem karolja fel családomat? Ennek és az én végső megnyugvásomnak ez a feltétele, mégpedig gyorsan, bármi lesz is a döntés gyertyához hasonló személyemet illetően. Csak régi és a zavaros idők által meghiúsított döntések végrehajtását kérem, csak jogosat a gyermekeimért.
8. Fiam beiktatását a máramarosi főispán hivatalába, ami a legkegyelmesebben elhatároztatott.
9. Annyi feliratban kért, megígért, de nem teljesített utasítást a huszti parancsnok úrnak, hogy gyermekeim ott lakhassanak és élhessenek.
10. Késleltető parancsot az adósságokra, melyet nem rossz szándékkal kérek még, de mindeddig húzódik.
11. Szigorú megismétlését a guberniumhoz, már korábban elküldött utasításnak, hogy törvényesen valósítsa meg azt az utasítást, mely a Bethlen Mihály gróf gyermekei és özvegye, azóta már Dejerdin felesége, közötti vagyonmegosztásról intézkedik.
12. Utasítást az erdélyi guberniumhoz, hogy a köztem és jó emlékezetű Apor István gróf között visszatartott fizetésem dolgában a gubernium előtt folytatott és Lipót császár megismételt utasításaira gyakran tárgyalt, de mindeddig eldöntetlen pert minél gyorsabban fejezze be, megadva a lehetőséget az Őfelségéhez való fellebbezésre.
13. Őfelsége méltóztassék megerősíteni és érvényesíteni azokat a kegyelmeket, melyeket a dicső emlékezetű Lipót nekem, feleségemnek és gyermekeimnek adott, és utasítsa az erdélyi udvari kancelláriát, hogy hajtsa végre törvényesen azokat, melyek a zavargások miatt nem foganatosíttattak.
14. Adassék nekem kissé nagyobb szabadság itt, Bécsben, hogy lélegzethez jussak és magam tudjak dolgaimról gondoskodni. Nevezetesen: hogy idehozhassam unokáimat és vigaszomra itt magam nevelhessem őket.
15. Ha lehetséges, emeljék meg valamivel járandóságomat, mivel a jelenlegiből nem tudom fenntartani magam. Hiszen 1690-től, a Diploma általam történt kidolgozásától kezdve még itt a börtönben is ezerféleképpen visszaélhettem volna a császár kegyével, százszor is megszökhettem, rosszat forralhattam volna, ha a hűség, az ész,

hazám és családom sorsa, öregségem nem vezet mindig a jóra. Ezek tanúskodjanak rólam. Isten, a szívek vizsgálója, örökös büntetéssel sújtson engem, ha az én Galambom rossz szándékkal készült. Csak békét óhajtottam mindenki számára. Isten adjon Őfelségének és a magas Minisztériumnak többet, mint amennyit én kaphatok. Amen.
A Magas Minisztérium

oltaadó szolgája
Bethlen Miklós gróf

686.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 431. Nem autográf. Más kézzel: „Bethlen Istok, és Szigethi Uram levelének az parja. Költ Bétsből. 11. Marty 1716."
Szigeti Gyula István az enyedi kollégium professzora vette pártfogásába Bethlen Miklós unokáját. Tehát vagy ő, vagy a család nem fogadta el Bethlen Miklós tervét, hogy menjen hozzá Bécsbe tanulni, majd pedig onnan felsőbb akadémiákra. (Szigeti és Bethlen István viszonyának alakulását ld. HERMÁNYI, 114.)
[A Bethlen Istvánnak szóló levél fordítása:]
Drága unokámnak, Bethlen Istvánnak. Üdvözlet, drága unokám!
Amint tudom, már Enyeden tanulsz, bárcsak Isten megőrízné békéteket a hazában, és Mars ne kényszerítse Minervát, hogy átengedje helyét és elmeneküljön a hazából, halálos csöndbe fojtva a Múzsákat. Ez aggasztja, fiam, a szívemet: Mit kell akkor tenni, hogy ifjúságodat a kóbor szél ne sodorja el tanulmányaitoktól. Itt a feladat, itt a munka. Ez az, ami megfontolandó.
Bár ez a vers könnyező szemből csorog, mégis szeretet küldi.
Felelj, költő, a költőnek! Örülök szállásodnak, ellátásodnak és elsősorban szállásadódnak. Neki ajánlottalak téged. Bármilyen szándékkal [?] írtál nekem tanító uraddal együtt egészségedről és tanulmányaidról. Egyúttal őt is üdvözlöm. Féld Istent. Engem mint atyádat, József testvéredet, mintha én volnék, tiszteld, szeresd, segítsd. Üdv!
Bécs, 1716. március 11.
Atyádnál jobban szerető nagyatyád.

Bethlen Miklós gróf

687.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 430. Nem autográf. Cn.

8. *Fejér ruhaba öltöztette az eö Vőlegénnye* — Kecskeméti Alexis János szerint: „Es ez á ruha á Kiralyoknak, tiszta es szent eletüket jedzi vala. Most pedig az fejer ruhat az Aszszonyallatok viselik, az okajert ők-is megh emleközzenek rea, hogy az fejer ruha tisztasagnak jamborsagnak köntöse; meg ne motskollyak, mert hamar meg tetzik az fekete rayta." (L. SZUROMI, 429.) Az erdélyi temetkezési szokásokat feljegyző Apor Péter is tudtunkra adja: „Az asszonyokat többire mind fejér szoknyában, vállban, előruhában öltöztették fel, koporsóját kívül az nagy rendeknek fejér bársonnyal vagy tafotával, az alábbvalóknak fejér gyolccsal vonták bé." (APOR, 68.)

9. *Apo. 7. 13. egész végig.* — Akkor megszólíta engemet egy a' Vének közzül és monda nékem: Ezek a' kik fejér ruhákba öltöztettek, kitsodák és honnét jöttek? Es mondék néki: Uram, te tudod; Es monda nékem: Ezek azok a' kik jöttek a nagy nyomorúságból és megmosták 's megfejérítették ruháikat a Bárány vérében.

Annakokáért vagynak az Isten széke előtt, és szolgálnak néki éjjel és nappal az ő templomában, és a' ki ül a' székben, lakik ő velek. Nem éheznek többé, és nem szomjuhoznak többé, és a nap hévsége nem árt nékik:
Mert a' Bárány, a' ki vagyon a szék közepében, az legelteti őket, és a' vizeknek élő forrásira viszi őket, és eltöröl Isten az ő szemeikről minden könnyhullatást.
— E kiválasztottság is Rhédey Júlia fehér halotti öltözete mellett szól, sőt, a Bethlen Miklós-i értelmezés szerint elsődleges oka annak.

10. *Pro. 12. 3.* — A' gyors aszszonyi-állat koronája az ö férjének, de mint az ö tetemeiben való rothadás *ollyan az* a' melly megszégyeníti az ő férjét.

12. *Prov. 3. W.* — Azonosíthatatlan hely.

27. *Hogj ennékem készpénznél egjebet küldhes ide, nem latok modot benne* — L. a 692. sz. levelet bécsi kereskedésükről.

37. *Vesd őszve edes Fiam az 29. February eö rolla irt dispositiomat, az eő szavaival* — L. a 682. sz. levelet.
Bethlen 1716. márc. 14-én írt levelét nem sikerült föllelni, Tarczali tudósításában értesülünk róla, hogy „...mostis virtuose superalta rend kivül történt szomoruságát a' Méltos. Ur, tsak arra kér, szüntelen látogassam, mivel meg veszett erköltsü Inassais ottan ottan boszszusággal illeti: én is arra nézve, talám néha dolgom hátra maradásávalis, udvarlom s velle vagyok eö Nagaval. Resolutio még nem adaték, botsáttyáke ö Nagat haza avadgy nem? én vélle nem biztatom, mellyre nézve dólgairul láttya maga levelebül Ngtok mitsoda dispositiokat tett." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1–115.)

688.

Lelőhelye: OL P 1955, 6. cs. 37. tétel. Bethlen Lászlóhoz írott levelek [!] Autográf Cn.

39. *az en sok Instructioimot kivalt in Anno 1714. 14. Aprilis es 7. Xbris irtat &c. vegyetek ele* — L. a 661. és vsz. a 665. sz. leveleket.

44. *Szilvasinak mit irtam latod* — Ugyane dátummal, l. a 691. sz. levelet.

689.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 432. Autográf. Cn.

7. *mint hogy Szigeti Uram tartya Istokot* — L. a 686. sz. levelet.

9. *11. Marty Irtam volt a Textusokról* — A bibliai idézeteket l. a 684., illetve a 687. levelek jegyzetében.

20. *mert nem hasznal az Redei Julianak, hogy a Gyermeke koplallyon miatta* — A tékozló, pompás lakodalom ellen Bethlen a puritán hagyományok szellemében lép fel: elveit a gyakorlatban is megvalósítja. Sem Kun Ilonával ült lakodalma, sem Rhédey Júlia temetése nem kivétel ez alól.
Az e levélben kifejtett véleménye tűnik elénk Önéletírásából, Kun Ilona halálával kapcsolatosan is: „Noha azt az Isten és ember és az én lelkem tudta s tudja, hogy én az én feleségemmel igen jól éltem, szerettem, igazán és szívesen kesergettem, mindazonáltal tudván azt, hogy a gyász, sírás, keserüség sem a megholtnak, sem annak maradékinak, sem magának a gyászolónak egy cseppet sem használ, feltevém magamban, hogy a megholtnak gyermeki s atyjafiaihoz való igaz szeretettel, és az ő érdemlette becsületes jó emlékezettel mutassam hozzája való szeretetemet, nem az ördögtől és világ-

tól találtatott ceremoniás hypocrita gyásszal; melyet el is követtem teljes tehetséggel; ha élnének, magok is megvallanák. (I. 334.)

42. *29 February irt derek Dispositiomot* — L. a 682. sz. levelet.

43. *Dejerdin Osztozasa &c* — Amint a 685. sz. levélben is olvashattuk vagy Vay Erzsébet új férje, vagy pedig annak fia, Bethlen Ilona férje és a Bethlen Mihály többi árvái közötti osztozásról van szó.

52. *En Martonfi Puspők Uramat meg itt meg kenaltam* — Mártonfi György esztergomi kanonok, 1713-tól erdélyi katolikus püspök. Valószínű ez az az üzlet, amit Bethlen felesége szemére hányt, hogy az „belé hagyta" őt. L. a 670. sz. levelet.

690.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 433/a/2. Nem autográf. A hátlapon csak ennyi áll: „Pernyeszi Sigmond"

7. *pompas lakodalom és Temetés Bolondtsagis karis Bűnis* — Erről l. a 689. sz. levél jegyzetét.

691.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 433/a/2. Nem autográf. Címzés helyett ennyi áll: „Szilvasi"

4. *nem fogja meg bánni az ide valo szövetségét* — Szilvási Boldizsár a Bethlen-unokát, Borbálát kérte feleségül. Házasságukat a családtörténeti szakirodalom 1722 tájára teszi, ami valószínűtlen e levél ismeretében.

10. *Ha a' Joszágokot Deserdin Ural el oszthattjak* — L. a 685. sz. levelet és a 689. sz. levél jegyzetét.

692.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 433/a/1. Nem autográf. Cn.

8. *12 veder függő, meg ugjan annyi Sütőné* — Egy-egy szőlőtelepítés helyneve: mivel apjától szőlőt nem örökölt, „azért kellett a Függőt csinálnom sok veszekedéssel és a Vashegyet, ezek is süllyedni kezdvén, még a Sütőné vápáját." (Ö. I. 236.)

25. *Vegjetek ele az in Anno 1714. 14. Aprilis arrol a' Taratzkőzi &c. Joszagrol valo Instructiomot* — L. a 661. sz. levelet.

693.

Közölve: K. PAPP, 127.

7. *hogy a Püspök Mártonfi uramat megkináljátok, 18. marty megirtam* — L. a 689. sz. levelet.

34. *alkudtasd meg te irás által a két Textuson őket* — A jelzett bibliai helyek szövegét l. a 684., illetve a 687 sz. levelek jegyzetében.

35. *Eze. 24. 25.* — Helyesen: 24. 15.

37. *Ditsérem benned az anyádhoz valo Pietást, de az Hugaidhoz mutasd azt, anyádnak nem használ.* — L. a 689. sz. levél jegyzetét.

694.

Lelőhelye: OL P 1953, 2. cs. 6. tétel. Autográf. Illustr*issimo* Comiti Josepho de Bethlen Filio meo Carissimo Carloburg in Transilvania. Bethlen József kezével: „A*nno* 1716. 18 Julÿ irta Atyam Uram vettem 3. Aug*usti*: Ir kis Julisomrol Testamentuma magyarazasarol, Benyei dologrol, Aranykuti perröl Sz*ent* Györgyi marasztasarol Krizbai uram Restantiajarol"

2. *Haala Istennek hogy mar teis Apa vagy.* — Bethlen Józsefék lánya korán elhalhatott, nevét is csak Bethlen József fenti soraiból tudjuk.

13. *A Testamentum magyarazasat most purizaltatom* — Bethlen az 1715. ápr. 24-én Bécsben készített végrendeletét Rhédey Júlia halála miatt egyes pontjaiban megváltoztatta. Az így immár véglegesnek tekinthető testamentumát 1716. júl. 8-án rögzítették írásba — amely valóban inkább „magyarázata" a végrendeletének — amelyből azonban pontosan rekonstruálhatjuk az ismeretlen szöveg tartalmát —, mintsem teljesen új változat. Szövegét itt közöljük.

Bethlen Miklós végrendelete

In Nomine S*acro Sanctae* Trinit*atis* et Unitatis Anno 1716. 8. Julÿ. Rabs*ágomnak* 13d*ik* Eszt*endejében*
A Jesus Christus. Es az Vilag* Rabja Groff Bethlen Miklos Testamentuma Bétsbe.
Tettem vólt én Testamentumot in Anno 1702. et 1703. 1. Julÿ Fejervárott. Mellyet osztán Szebenbe in Anno 1708. 24. Aprilis fel vettem, és az akkori üdöhez szabtam vólt. Tettem harmadszor in Anno 1715. 24. Aprilis Bécsbe, mellyel imez két első tolláltatott vólt. De mivel Isten eo Szent Felsége, kinek Iteletei meg visgálhatatlanok, és Utai végére mehetetl*enek* Rom. II. V 33. Nekem in Anno currente. 16 Febr*uarÿ* az én keserves rabságomnak 12dik Esztendejébe azt monda, a' mit Ezechielnek Cap. 24. 16. Immár az én Testi Lelki ritka Szépségü, En érettem Buval Böjtel magát meg emésztö, és Istennek Imadsággal Sirással fel aldozó Redei Julia Edes Szép Jó Feleségem halalával az én Házom egész dolga változván azt a' Tavallyi Testamentumomotis, qualificálnom magjaráznom, és compendizálnom kell, hogj mind maradékim, mind azok között lejendö Divisorok, jobban tehessenek Igazitást közöttök, rendre veszem fel a' dolgokot, és a' mennyire lehet, rövideden teszem ezt a' Dispositiot.
Imo Tarcsá⟨k⟩ meg ugjan mindenik Testamentumot Josef Fiam emlekezetre, hogj tudjon azokbol tanuságot venni sok dolgairól az én Házomnak. De más képpen, quod ad Vigorem et Nomen Testamenti Cassaltatik a' Fejérvári éppen, mind maga a' dolog által, mind per hac modernam meam Dispositionem ki szedvén belölle, ide hatrább a' mit szükségesnek itéltem.
2do A Szebenit maga a' dolog és a' Tavallyi Testamentum tollálta egeszszen mindenestöl, csak Historiának tarcsák.
3tio A Tavállyit Változtattya non in substantia, hanem csak in circumstantiis a' Redei Julia Halála, mert eo néki már az Isten adott Joszágot, Házot, -s-mindent.
Azért annak Testamentomi neve és ereje én töllem confirmáltatik most ez által a' Dispositiom általis, cum hac summaria Explicatione sequente. Punctatim megjek rajta.
1 Ennek a' Testamentumnak az elsö Punctuma csak praefatio derek dolog nincs benne.

2 A második Punctumis ollyan forma csak, hanem a' substantiája az: Hogj nékem minden Jószágom Josef Fiam és Istók Unokámé, és hogj a' Leanyim penzel excontentaltassának a' keresmény Jószágimból, mellyröl ide alább Puncto 10. 11. és másutt
3 Az harmadik Punctumis csak ollyan Informatiora való Historia. Ez mind Praefatio. Eddig de prima Sectione Testamenti.
Az Masodik Sectiora megjek.
1 Ennek elsö Punctuma a' Jószágok le irása csak.
2 Az masodik igen meritalis. Substantiája az. Hogj az én mind ös, mind keresmény Jószágom csak a' két Fiué. De cum Oneribus. 1. Emaritationis Agnethae et Clarae (2) Exsolutionis omnium debitorum. (3) Excontentationis Juliae Bethlen usq*ue* ad 12/m Agnetae 16/m Clarae 16/m fl. hgr Melyröl ide alább széllyel és signanter Puncto 11.
3 Az harmadik Punctumból Redei Julia már ki ment. De a' merituma quod ad successionem meorum Liberorum ibi breviter tantum memoratam in suo vigore marad, Redei Julia halála azt el nem bontotta.
4 A Negjedik Punctum Historia.
5 Az Ötödikis az ugjan resz szerint. De fel tétetnek egjszersmind az Charitativa Legalis ratioj a' Bethlen Istok és Borbára, Ilona Husztban való ott le iratott successiojának; Melly successio az én Atyai jo akaratombol, és az Atyafiak Szeretetitöl függ inkább, mint sem az Világi Törvénytöl; Mert az szerint penes novum Contractum Cameralem, vel Donationem Caesaream, Josef és az harom Lányom⟨é⟩ csak az Huszti Jószágba Donataria, és nékem sem lehetne de Vigore Juris Mundani disponálnom felölle. De mint Atya irom, és sub poena Violationis Testamenti, quod ad mea Bona Tran*sylva*nica acquisita hagyom. Ne éllyen Josef és a' Leányim azzal a' Jussal, hanem részesittsék a' szerint az én Dispositiom szerint, a' Bethlen Mihály Gjermekét Husztba Ugj álgja meg öket az Isten. Egj Casust excipialok. Hogj ha Istók az én Testamentumomot, és az eö személlyéröl, és Házosságáról tett Atyai Dispositiomot meg háborittaná, és az én Házomba Tüzet gjujtana, mint erröl irtam ide alább Puncto 14to. Hoc Casu, semmi közi Huszthoz. De ugjis Borbára s-Ilonának, tudni illik ha eok jók, és a' gonoszba Istoknak Társai nem lesznek, az a' 8/m forint adodgjék meg Joseftöl. Ez igen meritalis Dispositiom ez aránt az ötödik Punctum arant.
6 Az hatodik Punctum Informatio et praeparatoria Transitio a' többire.
7 Az 7dik. 8dikat Redei Julia a' koporsóba vitte.
8. A' 9dik stál. Ugj a' 10. 11. 12. 13dikis.
14. A' 14dikis stal. Hozzá tévénn aztis, a' mit ide fellyebb az 5dik Punctumra irtam Istók és Huszt arant. Eztis: Hogj ha Istok ezt meghaborittja, és az emlitett, üdö elött osztozik, gázol, ahoz se bizzék semmitis a' mit a' Res Mobilisekröl puncto 1. az eö javára ide alább irtam. Semmit se tartozzék abból a' Battjai adni néki. Hanem az Erdéllyi Jószágokbéli reszet cum onere illo triplo in 2do Puncto superius specificato, ad ipsius Portionem quoq*ue* pro portionato. Isten ettöl a' gonosztól ojja öket. Azomba Kamarásról ide alább tettem le elmemet Istok*nak* nagjobb hasznával. Melly ha Josefnek és a' Divisorok*nak* tettzik Testamentariae Dispositionis vim habeat.
15. A 15dik már meg lett a' mint lehetett. Ha fogjatkozás van benne, tulajdonittsák az edes Onokaim a nehéz üdönek, és az Annyoknak. Vaj Ersebet Aszszonnak.
16. A 16. Stal.
17. A 17dikre Is*te*n segittse öket.

18. A 18dikis Stal.
Eddig a' Testamentum magjarázása. Következik Res mobilessemröl való Dispositio.
1. Udvezült Bethlen Mihály Fiamnak Lora való szerszamomnak felet regen oda adtam vólt, felet Josefnek tartván akkor Tizenkét öreg egjbe járó szép tisztesseges egjbe járó [!] ezüst Pohártis adtam ezüst Soo tartotis Kalantis. Tangjért Onot* Anno 1703. néki részébe On Tálat Csészét Mosdo medenczét is adtam &c. Hová tette a' Felessége eö tudgja. Igértem vólt még néki egj Ezüst Mosdo medenczét korsostól Es 12. Ezüst Csészét részébe. A' Juhokbólis Ökrökbölis, ki adtam vólt részét mihelt meg házosodott, és Annya Joszágát kezébe bocsátottam. Annak felette mégis in Anno 1712. Ugj tettzik (.meg van nállok az osztozás Regestrum.) fel osztottam a' Felességem és Gjermekim között a' mi menes és lábos marha meg maradt vólt Es a' Bethlen Mihály Gjermeki részét ki adták az Annyok Vaj Ersebet Aszszony kezébe. Hova tette maga tudgja. De mégis ez a' rendelésem. Hogj ha Istok az én rendelésimhez, signanter a' Tavallyi 24. Aprilisi Testamentum 14dik Punctumához, es ezekhez a' mostaniakhoz tartya magát Es Josephet nemcsak Báttjának, hanem Attjanak tartya, Es az eö hirével hazosodik. Ugj Josefis tartozzék a' köz minnyajok Joszága és alkalmatosságából, mintha Fia volna, Házasságara keszitteni. Ugj a' mint az eö akkori értékek, és rendek engedi. Es 12. Pohár. 12. Csésze. Annyi Kalánt. Egj ezüst mosdo medenczét Korsot. Egj ezüst Soo Tartot adni. On szerszam &tc.
Annak felette valamennyi Lábos marha Juh, Ménes, Méh Sertés. Bor, és Gabona akkor az Erdéllyi Joszágimba leszen, harmad részét Istoknak adni, hadd kezdhessen tisztességesen a' Gazdasághoz.
2. A mi kevés ezüst Marha most vagjon, ha az Adosság, és Haboruságok el nem emésztik, Joseph, Agnes, Clara között oszollyék egj aránt. Ugj on, rez szerszám. Szönyeg. Kárpit mi afféle.
3. Az én Köntösöm Fegjverem mind Josefé.
4. A' Felességem Arany mive, Köntöse, Fejér Ruhája Hintai, Szekeres Lovai egj egj rendbéli Agnesé. Claraé. Mert Josefnek-s-Telekine Leányomnak ki vagjon adva az ollyanból az eö részek. Sött
5. NB. Udvezült Felességem azt a' Rubintos öltözetet, a' mellyet Josef a' Mátkája után vitt, Clarának rendelte vólt es az én kerésemre ugj adta Josefnek, hogj a' köz minden Joszágból, ha Isten eötet élteti, allittsa hellybe. Erre azért Josefnek legjen gongja Isten segittsége által. Hadd maradhasson meg egészszen Agnesnek a' Gjemantos öltözet. A' Rubintost Klárának potóllyak.
6. Ménes minden Labos, Gjapjas, Sertes marha Bor Buza Meh &c. Josefé cum oneribus. 1. Educationis Stephani. 2. Debitorum. Emaritationis Agnetae, Clarae. 3. Excontentationis Filiarum. &c. a' mint meg van irva eléggé Másként. Mig az Isten ebbe a' Testi* Tömlöczbe tart. En vólnék Gazda ez Háznál. Szabad vagjok esztis a' Testamentumot ez utánis változtatni, valamint szeretem, in toto, vel parte.

Hazaimról való Rendelésem.

1. A' Szent Miklosi Ház a' Decretum szerintis Josefé. Istok fel se tegje sub poena Exhaeredationis hogj Koczka szeltet csinállyon Hazból, Joszágból, mint láttam nemelly bolond osztozásokot.
2. A Fejérvári Ház látom oda vagjon már.

3. Az Huszti Vár és Udvarház Gjötrelem, mind az által ha valaha Josef és Istok békével birhatnák Husztot, ugjan csak Josefet illeti a' Fejér ház. A Várat oszthattják, ha mi részét eök birhattják.
4. Taraczköz tudni való dolog Josefé mind a' Magjar Országi Jószággal edgjütt. Az mint a' Zabolai Istoké a' nénnyeivel
5. Tordai *Szent* Pali, Szilvási, Sardi Kamarasi Jószág és Curiak Istoké De
6. Kamarásról különös gondolkodásomot, mint hogj Tanács inkább, mint sem Testamentum, ide alább, irtam meg, mindazonáltal, ha Josefnek és a' Divisoroknak tettzik, tartozzék Istok melleje állani, sub poena Violationis Testamenti, et amissionis Portionis in Huszt, et aliis meis Bonis acquisitis Transylvanicis.

Josef és Istok Gjermekim osztozásarol való gondolkodásom,
Es Tanács Adásom a' Gjermekim*nek* és Divisorok*nak*.

Hogj a' *Szent* Miklosi Jószág ugj a' mint most biratik *Szent* Iványi Örményesi, Medvés, Bényei cum appendicibus. Kaposi, Lupsa egészszen Josefé lehessen,* az lehetetlen, Quantitate et Qualitate Bonorum Considerata. Mert a' több minden Erdéllyi Jószágom eöszve teveis azt nem érné.
Drombárt Borsómezött számba sem tudom, mint semmit csak ugj tartom.
Gáncs, Söcs, Fiscalis, és az is igen Jegenn áll.
Szilvás és Sard peres, Isten tudgja a végét.
Kapus Zálógos, kicsid, Szaszokkal veszekedö.
Szent Pál kicsid, Székelly Jószág. Másként örökös. Istoknak Zabolára nézve keze ugjibe vagjon,-s-hasznos.
Josefnek Máramarosba sokszor kell járni. Levelet mit küldözni, Bort, Buzát &c. szállittani. Ha *Szent* Miklostól fogva Maramarosig semmi csak meg szálló mulató hellye, Se semmi Locus Depositionis &c. Valami Palloja nem leszenn, igen akadállyos leszenn. Különn imit amott lévö, bár ne igen nagj, de türhetö alkalmatosság, és lakó helly, jo; néha egj, néha más határt áld meg inkább az Isten. Mutatio Aeris. Mus Miserest. Antro qui tantum clauditur uno.
Tordánn Piacz Mészárszék Negj Too Pisztrang Rak. Havas. Kamaráson 2. Too. Szép erdök Sardonn Szilvásonn sok erdö. Mindenütt Vadászó helly, Madár &c. En Tordann Kamarásonn mindenkor jobban eltem, ⟨Kamarasonn⟩ mint sem *Szent* Miklosonn. Meg láttzott az Asztalomonn; Kis Bányán, Borgon, Okloson Fürész. Sok nincsen Szent Mikloson, a' mi imitt. Kivált a' Fa nehéz. Szent Palattis szép Toó, sok Erdö. Pisztrang &c.
A' *Szent* Miklosi Cserepet nem fözi meg a' Szakács. Azért sok Fö Törésem után arra hömpöllyödöm, hogj igj leszen mindenik Fiamnak jóbb.
Szent Miklosi Kápolnai, Medvési Szászvölgyi Jobbágj es határ. Örményes, Kapus, Lupsának fele. Kamarás, Borgo, Szöcs. Husztnak fele. Taraczköz és Magj*ar* Országi Jószág Josephé.
Tordai Szilvási, Sardi *Szent* Páli, Gancsi, Husztnak fele Lupsanak fele. Bényei cum Filialibus és egész határ *Szent* Iványi Portio, Szölö &c. Aequatis aequandis mind a' kettönek, legjen Istoké. Tsinálhat házat Bényénn Zabolannis leszen Joszága, vagj Gjulatelkén Ur lehet ha Isten akarja.
Ha a' Bethlenek emberei lesznek az Apafi Jószágnak, abból Josef, Istokis kap, és sokat meg jobbithatnak ezekbe ketten magok között azzal. Talám Isten másutt is ad. Nekem az Apámról Anyámról csak 240. ház Jobbágjom jött, most Ezernélis több van. Orate, laborate Chari Filii.

1. Hogyha Isten az én Házamot avval látogatná, hogj mind Fiaim s Leanyim sine semine el töröltetnének; A Máramarosi és Magjar Országi minden keresmény Joszágom Huszton kivüll legjen Redei László maradekié. Mert Husztról más formában van gondolkodásom. Az Erdéllyi keresményemből-is Sardi Szomordoki legjen Redei Lászloé, és Maradekie.
2. A' több Erdellyi keresmény Joszágom penig in hoc Casu igj szallyonn (1) Lupsa mennyenn viszsza a' Fekete Familiának a' vellek való Contractusom, és a' Király arra adott Consensusa szerint. (2) A' Bényei hozzá tartozokkal mennyen viszsza a' Varadi Ferencz Maradekira, mert én szant szandekkal azért nem vittem Jus Regiumot belé. (3) Az Aranyoson való Malmot a' Város vélle való Contractus szerint el veszi, és a' Patak Malmot viszsza adgja, mellyis a' Tordai Öss Anyai Joszággal edgjütt a' Bethlen Pál Maradekira megjen. (4) Több keresmény Erdéllyi Joszágom a' mi leszenn, szállyon a' Bethlen Samuel és Bethlen János Öcséim maradékira, de hac Conditione, hogj tegjenek le flor 4000t érétte az akkori Erdéllyi Reformatus Curatorok kezébe, ugj mint Bethlen Sámuel Maradeki flor. 2000. Es Bethlen Jánoséis flor. 2000. Mellyet a' Curatorok e' szerint' oszszanak ki. Az Udvarhellyi Scholának flor. 2000 *ket ezer* A' Szent Miklosi Reformata Ecclesia*nak* fl. 400. A' Medvésinek fl. 200. A' Szovati és Vajda Kamarásinak fl. 400. A' Nagjajtainak fl. 200. A Bölöninek fl. 200. A Tordai Scholanak fl. 200. Az Enyedi Ispotálynak fl. 200. A' Maros Vásárhellyi Ispotályhoz fl. 200. *In summa tesznek ezek fl. negy ezer.*
3. Mivel Szent Miklos Bethlen, es csak Fiu Agon járó Joszág: Azért ha az én Fiaim magtalan meg halnának: Kötöm a' Sz*ent* Miklosi Házomot Joszágomot Julia Agnes, Clara Leanyimnak, és a' Bethlen Mihály Fiam Leany Maradékinak, Bethlen Samuel es Bethlen János Öcsém Uramék maradeki ellen Ezer Aranyig Inscriptioba. Ha penig eö k*nek* az én Fiu Agon lévö Lineámnál elébb deficialnának in Virili Sexu: Es a' Bethlen Ferencz Lineaja succedalna, azok ellenn. 1500 Aranyig: hogj mig annyit a' Leanyok*nak* nem deponálnak, ki ne vethessék öket belölle. Ha penig mind ezek fataliter hirtelen (:kit Isten ne adgjon:) az én Lineámnál elébb deficiálnának, és a' Fiscus lenne Haeres, a' Fiscus Tartozzék 2000. Aranyót deponálni, ante apprehensionem a' Legataria Leány Agnak; Annál inkább mind ezek in suo vigore legjenek, ha az én Leányim még akkor hajadonn volnának.
4. Ezt penig illyen okon; hogj Szent Mikloson egj rosz semmire kellö negj szobából, egj kis boltból alló puszta Házat találtam én; Es ex Fundamento épitettem, azt a' Kastélt-s-Malmot; Es szep* sok Szöllöttis mind, mert a' melly Öss kicsiny szölö volt a' Kápolnai Hataron, az el süllyedett, és ott minden szölö Uj, én Munkam Sz*ent* Iványonnis a' nagjobbik majorság szölö Ujis, én munkam; Ezeket penig minden más keresmény és Felességeim Jozságinakis az ereje, és sok ezer forint vitte véghez, kinek számát bizony nem tudom, csinállyonn akarki ollyan fatlan, követlen hellyenn hasonlot, és akkor tegjen Iteletet rolla.
5. Sött a' Vajda Kamarasi és Sz*ent* Pali Joszagimbannis (:mivel hogj azok Fiu Agon jarnak elébb, és annak defectusán szállanak a' Leány Agra:) hagjok a' közelebb való Punctumban fel tett legatariaknak 1000 Tallerig való Just, Bethlen Samuel és Janos maradeki ellen; Melljetis a' Jó Atyamfiai eö kglmek nem neheztelhetnek, ha meg tekintik mind Kamarásonn, Tordánn a' sok Házokonn Szölökönn, Tókon, Malmokonn való Epitteseimet,*

mellyek Isten jo vóltából mind az én, és Felességeim Veritékünk Gjümölcsei, és semmi sincs az hellyenél egjébb a' mi az Atyámról maradott volna réám. 6. Valami Buza vagj Gabona Arrával, vagj Portiobeli pénzel az én magam Jobbágjim Halálomkor adosok találnak lenni, harmadát el kell nekik engedni. A Korcsomarosokot mindazáltal ide nem értvén a' bor árrá iránt.
7. Temetésem minden Pompa nélkül keresztyéni alázatossággal legjen, Czémer, Zászló, Öltöztetett Lo, Bársony helljén, egj Vas legjen a Koporsomonn által téve, azt a' Czémert adta Isten, s Világ énnékem. Ugj tudom a' Fogarasi Vasom még meg vagjonn, ha meg vagjonn, azt, ha nem, találnak mast, de el kövessék. *ha jónak itilik* Es Redei Julia mellé temessenek.
Ezt a' Testamentaria Dispositiot Istennek hálá Epp elmével egész egésseges Testel lévén tettem, magam revideáltam, corrigáltam, subscribáltam, Pecseteltem Bécsbe az oda fellyébb irt Napon és Esztendöben ez ide alább subscribáló, pecsétlő Jo akaroim elött. Istené a' Dicsösség mind örökön örökke Amen

Groff Bethlen Miklos

A végrendelet lelőhelye: OL P 1961, 9. cs. 23. tétel. Az okirat Szaplonczai Tivadar István kézírásával készült, a jelzett betoldások-kiegészítések-korrekciók és az aláírás Bethlen Miklós kezétől származnak. A tanúk: Enyedi Sámuel „Kegyelmes Urunk ö Felsége Erdélyi Udvari Cancellariajának edgyik hűtős Iro Deákja" és „Szaplonczaj Tivadar István Máramarosi Nemes Szemelly, és az emlitett Urnak szolgája, és ennek a' Testamentum*nak* le iroja" E végrendelet is azt támasztja alá, hogy Bethlen Miklós szerette volna, ha holta után erdélyi földbe kerül: felesége mellé. Érdekes, szimbólum-értékű motívum még a bilincsei „vas"-a vele temettetésének gondolata. Bár ez nem eredeti ötlet, Önéletírásában is megemlékezik róla, hogy a Béldi-összeesküvésben vállalt szerepe miatt bebörtönzött Kapy György „Dévában vasban hala meg, melyet testamentuma szerént véle is temettek, úgy, amint a lábára volt verve." (I. 302.)

32. *Nezd meg a 18. Martÿ irt levelemetis.* L. a 688., 689. sz. leveleket.

39. *A Szaplontzai safrannya* E befejezetlen mondatot segít megérteni Enyedi István 1716. okt. 10-én Teleki Sándorhoz irott levele: „Bethlen Josep Uramtol ö Ngságatol levén informatus hogy abbol a Szaplontzai safrannyából (melly a Bátyam Vr*am* adosságának meg fizetésére deputaltatott), vett volna meg az Ur edgj fontot 30 forinton." (OL P 658, 12. cs. 2832 2909. Külföldön tanulók levelei.)

Tarczali Zsigmond Bethlen Józseffel is tartja a kapcsolatot, neki irja *1716. ápr. 22*-én: „Az Méltos. Urnak A Nagod Projectumat én elégge intimaltam, s rea adhortaltam de az Úr igen nehezen disponaltathatik. Aszt mondgja az a szerint nem lehet, de eö Naga annal job dispositiokat fog proxime küldeni."
1716. május 16-án: „Errülis akarám Nagodat tudositanom: a' Mltg eöreg Úr most a régi szállásárul másra költözött, kivánta hogy énis oda mennyek, mutatottis a' végre edgy kis házat, mellytül eö Naga, kér tüllem esztendeig 80 Rh. ftokat, megis igirtem, vagj nagjobb részént adtam: Igazán irom Nagodnak másnak azért a nékem eö Nagatul elokalt kis házert sok alkalmatlansagira nézve 60 frtot sem adnék, de ám légyen, állom a mig álhatom. Nagod*nak* sem azért irtam hogj az Úrnak valamit irjon, söt igen felette alá*zato*son kérem, leg kisseb emlekezetet se tégyen eö Nga*nak* felölle." *1716. júl. 4*-i levele újabb gondjairól ad számot: „Lelkere kötöm s kérem alá*zato*son az Vrat hogj ne prodállyon hogj tüllem értette: gonosz erköltsü Szaplonczai s ne [ti. a felesége — *J. J.*] félek veszedelemben ne hajtsak a szeginy vrat, mert sok a gonoszsá-

gok, hamis ragalmazo nyelveskedésekkel engem az vr mellöl el tudván fogattak be helyettem szállásra az vr mellett lévö szobában nyilvan valo kurvakot és azzokkal kereskednek ház bért tüllök vévén. Bizony az Urat féltem miattok veszedelemtul ha szakáts és Inas küldéssel nem orvosoltatik. De az Istenert kerem az vrat iteratois ki ne adgjon hogj tüllem informáltatott."
1716. júl. 18-án pedig: „Mint van a' Méltoságos eöreg Ur nem tudom mert szinte ket hete a' miolta nem lattam, sokszor ira eö Nga irtam enis alazatosan Ngodnak, küldgyön Inast és Szakacsot eö Naga melle, am a' Cunctatio miat szépen vagyunk. Gonosz Ola Szaplonczai Istvan malitiaji naponkent nevekednek s nap fenyre jünek, lattam magam tüle tsinált edgy hamis obligatoriat (masok többeketis lenni mondanak) 500 Rh*enes florenis*sokrul mellyet az Ur Pecsettyevel Pecsetelt meg imitalván eö Nga subscriptiojat azt annyi penzben masoknakis zalogban vetette effelet az Ur eö Nga Penzit kit Lopva, kit hazugság szine alat, maga szüksegere ell költötte; Az Ur szallasara Lakoul mint már közönsegesen beszellik, kurvakat fogadot be allitván az Ur ellöt böcsületes Aszszonyoknak lenni. Az Urat nem becsülli az mint tartoznek, nem szolgállya, es minden szandeka hogy mast semkit az Urhoz ne bocsasson, ki az eö tselekedetit referallya, semki az Ur*nak* senkinek eö Nga ne irhasson, se ne izenhessen hanem eö altala és azt annak es ugy mondgya meg a' mint akarja... de 8 Julÿ Curr*entis* Irasban szallasomra külde, töbször az Urhoz ha elni akarok ne mennyek, mert Is*ten* Sz*ent* Haromsag meg öll &c en azolta nemis mentem eö Ngahoz, mint hogy irasát sem hozza ki azt sem irhatom mint banik velle, azt tartom, ha nem orvosoltatik, Ngodis ritkábban veszi az eö Nga Levelet..." (Régi jelzete: OL Bethleni Bethlen cs. lt., P 55. Évrendezett iratok, 1716.) (Szaplonczai Tarczalit fenyegető levelét l. e kötet 59. lapján.)

695.

Lelőhelye: OL P 1953, 2. cs. 6. tétel. Autográf. Illustr*issi*mo Comiti Josepho de Bethlen Filio meo Carissimo Carloburgi in Transilvania. Bethlen József kezével: „1716 12 Aug*usti* irta eö Naga vettem 23 Aug*usti* ir Drombar Evictiojarol Borsai Uramnak Sz*ent* Pal adasarol. B*ethlen* Laszlo Uram contentatiojarol maramarosi Penz ratiojarol Istok eöcsem tanulasarol Racz Istvan ratiojarol M. Teleki familia es Korda Uram varakozasarol."

11. *noha Isten a Poganyt meg verte* — A levélírás napján Bethlen már értesülhetett Savoyai Jenő aug. 5-i, Péterváradnál elért hatalmas győzelméről. Talán a török végső veszedelmére is következtet ebből.

21. *2. Chron. 25. 16.* — Lön pedig, mikor ekképen szólott vólna önéki, monda a *Király* néki: Vallyon tanátsosa vagyé te a' Királynak? Hallgass, mert gonoszúl jársz. Megszünék azért a' Próféta, minekutánna ezt mondotta vólna: Látom hogy Isten el akar téged veszteni, mivelhogy ezt miveléd, és tanátsomat nem fogadád.

26. *az 5. Varos taxaja* — Huszt, Máramarossziget, Hosszúmező, Visk, Técső — az öt koronaváros dézsmájának várható hasznát említi Önéletírásában is.

Tarczali Zsigmond 1716. aug. 22-i levelében értesíti Teleki Sándort: „M. G. B. Miklos Vr allapattyárul et ex obligatione et conscientia a mit Nagtoknak irtam, mostis jobbat nem irhatok, bizony Szeginy vr maga sem tudgya, irni sem meri, mert azok kezen járnak levelei, mennyire opprimaltatott gonosz embereitül, és félö szomoru consequentiatul, ha mégis ujjab tseledek küldésevel Nagtok nem salvállya: eszt idgy hidgye Nagtok, ha szinte az Ur tüllök való félelmébul mellettek irnais." (OL P 658, 26. cs. 3491/a/1—115.)

696.

Közölve: K. PAPP, 143. Illustrissimo Comiti Josepho de Bethlen Filio meo Carissimo. Carloburgi in Transilvania.

19. *azonban a 12 Augusti költet vetted* — L. a 695. sz. levelet.

36. *Ha lehet a Barátokkal is itt érek véget a Fejekkel.* — Ez a kitétel valószínűleg a Mártonfi György katolikus püspökkel történő alkura és megállapodásra vonatkozik. (L. a 689. sz. levelet.)

43. *20 vég fekete posztót vettetek* — Azaz kb. 400 métert.

697.

Lelőhelye: OL P 658, 2. cs. 434. Autográf. T*ekintetes* N*emzetes* Tele*ki* Sand*or* kedves Fiam U*ramnak*.

12. *akkor mindjart meg adta volna Janos Deak* — A kollégium pénzügyeit Demes János intézte. (Vö. az 502., 530. és az 537. sz. levelekkel.)

17. *Tartzali Uram majd 3. esztendőtől fogva addig veszekedik ferjfi nemes Iffju legenyhez illetlen modonn az en Coquammal* — Tarczali és Szaplonczai ellenségeskedéséről l. 694. sz. levél jegyzeteit.

698.

Lelőhelye: OL P 659, 42. cs. 842. Autográf. Teleki Mihaly V*ramnak* adassek.
Dátuma nem állapítható meg pontosan, legvalószínűbbnek az 1666-os év tűnik; 1667. márc. 27., Wesselényi Ferenc halála előtti. Datálásához l. a 36. sz. levelet.

699.

Lelőhelye: OL P 659, 42. cs. 842. Autográf. Teleki Mihaly kedves jo akaro V*ramnak* ira*m*
Nem tudom datálni, de a legvalószínűbbnek az 1666, 1667-es évek tűnnek.

700.

Lelőhelye: OL P 658, 11. cs. 2550. Az aláírás és az utóirat autográf, a levél többi része leszakítva. A címzett személye sem állapítható meg teljes pontossággal, esetleg a Teleki-fiúk valamelyikének írta — az udvarhelyi schola beneficiuma erre enged következtetni.

32. *Prov. 3. 9. 10.* — Tiszteljed az URat a' te marhádból, a' te egész jövedelmednek elsö sengéjéből.
Ekképpen megtöltetnek a' te tsüreid elégséggel, és a' mustnak miatta a' te sajtódnak válui bövölkednek.

33. *Prov. 20. 25.* — *Halál*nak töre embernek megenni az *Isten*nek szenteltetett részt, és azután fogadást tenni önéki.

33. *Mal. 1. W. 8. usque ad finem.* — Ha vak *oktalan állat*ot visztek az áldozatra, nem gonoszé az? és ha sántát vagy bénnát visztek, nem gonoszé? Vigyed azt

a' te Fejedelmednek, lássad ha jó néven vészié töled, vagy ha jó szemmel láté tégedet? ezt mondja a' Seregeknek URa. — A további versekben is a helyes és illendő áldozat bemutatásáról esik szó.

701.

Lelőhelye: OL P 55, Évrendezett iratok, XVII. sz. feliratú csomó volt. Nem autográf. Cn. Kelte a századforduló éveinek valamelyikére tehető.

A FORRÁSANYAG ÉS AZ IRODALOM RÖVIDÍTÉSEINEK JEGYZÉKE

ANGYAL 1888 = Angyal Dávid: Késmárki Thököly Imre. Bp., 1888. I—II.
APÁCZAI CSERE = Apáczai Csere János: Magyar Logikácska és egyéb írások. Az előszót írta, a szövegeket válogatta és jegyzetekkel ellátta Szigeti József. Bukarest, 1975.
APOR = Apor Péter: Metamorphosis Transylvaniae, azaz Erdélynek változása. Szerkesztette, az utószót és a jegyzeteket írta Tóth Gyula. Bp., 1972.
BAKÁCS = Bakács István: A missilis. Levéltári Közlemények. 1966.
BÁL = Brassói Állami Leveltár, Stenner-gyűjtemény
BÁN 1958 = Bán Imre: Apáczai Csere János. Bp., 1958.
BÁN 1976 = Bán Imre: Eszmék és stílusok. Bp., 1976.
BARTA—KLANICZAY = Szöveggyűjtemény a régi magyar irodalomból. II. Szerk. Barta János—Klaniczay Tibor. Bp., 1966.
BEKE = Beke Antal: Az erdélyi káptalan levéltára Gyulafehérvárott. TT 1895.
BENCZÉDI = Benczédi László: A hegyaljai kuruc felkelés 1697-ben. Bp., 1953.
BENKŐ = Benkő József: Közép-ajtai dohány. H. n. 1792.
BINDER = Binder Pál: Bethlen Miklós egyes erdélyi várossal folytatott levelezéseiből. Klny. a Sepsiszentgyörgyi Múzeum évkönyvéből, az ALUTA 1976—1977-es számából.
BÍRÓ 1930 = Bíró Vencel: Gróf Apor István naplója bécsi útjáról. Erdélyi Múzeum, 1930.
BÍRÓ 1935 = Bíró Vencel: Altorjai gróf Apor István és kora. Cluj, 1935.
BOD = Bod Péter: Historia Hungarorum Ecclesiastica. Lugduni-Batavorum, 1890.
CZÍMER = Aisopos meséi: Ford. és bev. Czímer József. Bp., 1943.
CZUCZOR—FOGARASI = Czuczor Gergely—Fogarasi János: A magyar nyelv szótára. Pest, 1862—1874. I—VI.
DARNELL = W. N. Darnell: The Correspondence of Isaac Basire, D. D. London, 1831.
DEÁK 1883 = A bujdosók levéltára. A gróf Teleki család marosvásárhelyi levéltárából. S. a. r. Deák Farkas. Bp., 1883.
DEÁK 1885 = Deák Farkas: Gróf Bethlen Miklós életrajza. Pozsony, 1885.
DEÁK 1887 = Deák Farkas: Uzoni Béldi Pál. Bp., 1887.
ECKHARDT 1929 = Eckhardt Sándor: Középkori természetszemlélet a magyar költészetben. EphK 1929.
ECKHARDT 1955 = Rimay János összes művei. Összeállította Eckhardt Sándor. Bp., 1955.
EphK = Egyetemes Philologiai Közlöny
EOE = Erdélyi Országgyűlési emlékek. Monumenta Hungariae Historica — Magyar történelmi emlékek: III. osztály: országgyűlési emlékek. Erdélyi Országgyűlési Emlékek. Szerk. Szilágyi Sándor. Bp., 1875—1898. I—XXI.

ErdProtKözl = Erdélyi Protestáns Közlöny
ESZE = Esze Tamás: Bársony György „Veritas"-a. ItK 1971.
FÁBIÁN 1975 = Fábián Ernő: Apáczai Csere János. Kolozsvár, 1975.
FÁBIÁN é. n. = Fábián István: Magyar írók levelei. Bp., é. n. [1938]
GÉBER = Géber Antal: Gróf Bethlen Miklós bécsi fogságáról (1708—1716) és Ariosto „Örjöngő Roland"-jának egy XVII. századbeli fordítása. ItK 1905.
GERÉZDI = Gerézdi Rabán: A levélíró Váradi Péter. In: Janus Pannoniustól Balassi Bálintig. Bp., 1968.
GERGELY 1912 = Gergely Sámuel: Adatok Bánffy Dénes tragédiájához. Erdélyi Múzeum, 1912.
GERGELY 1961 = Gergely Pál: Pápai Páriz-album az Akadémia kézirattárában. Magyar Tudomány, 1961.
GOETHE = Johann Wolfgang Goethe: Életemből. Költészet és valóság. Ford. Szőllősy Klára. Bp., 1965.
GROSS = Gross Julius: Zur Geschichte der Heydendorff'schen Familie. Archiv des Vereines für siebenbürgische Landeskunde 24, 1892. nr. 2.
GYÁRFÁS = Gyárfás Elemér: Bethlen Miklós kancellár. Dicsőszentmárton, 1924.
GYÖNGYÖSI = Gyöngyösi István: Márssal társalkodó Murányi Vénus. Kassa, 1664.
HALLER = Haller János: Gesta Romanorum. Válogatta és az utószót írta Kelecsényi Gábor. S. a. r. Belia György. Bp. 1977.
HANKISS = Hankiss Ágnes: „Én-ontológiák" — Az élettörténet mitologikus áthangolása. Mozgó Világ, 1976. 1. sz.
HARGITTAY = Hargittay Emil: Pázmány Péter magyar levélstílusa és a barokk. In: Eszmei és poétikai kérdések a régi magyar prózairodalomban. Bp., 1977.
HARSÁNYI = Harsányi István: Az „Evisceratio" c. vitairat eddig ismeretlen szerzője és magyar fordítása. MKszle 1922.
HEREPEI, Adattár = Adattár XVII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez. Herepei János cikkei. Szerk. Keserű Bálint. Szeged, 1965—1971. I—III.
HERMÁNYI DIENES = Hermányi Dienes József: Nagyenyedi Demokritus. Vál. és bev. Rohonyi Zoltán. Bukarest, 1970.
HOPP = Hopp Lajos: A magyar levélműfaj történetéből. In: Irodalom és felvilágosodás. Szerk. Szauder József és Tarnai Andor. Bp., 1974.
HORVÁTH = Horváth István: A Bethlen-főtanodát érdeklő régi levelek. ProtKözl. 1888.
HUDIŢA = Hudiţa, J.: Histoire des relations diplomatiques entre la France et la Transylvanie au XVIIe siecle (1635—1683) Paris, 1927.
ILLYÉS = Illyés Géza: Bethlen Miklós. Református Szemle, 1930.
IORGA = Iorga, N.: Geschichte des rumänischen Volkes. Gotha, 1905. I—II.
ItK = Irodalomtörténeti Közlemények
JAKAB = Jakab Elek: Az utolsó Apafi. Bp., 1875.
JAKÓ = Erdélyi féniks. Misztótfalusi Kis Miklós öröksége. Bev. tanulmánnyal és jegyzetekkel közzéteszi Jakó Zsigmond. Bukarest, 1974.
JANCSÓ = Jancsó Benedek: A román nemzetiségi törekvések története és jelenlegi állapota. Bp., 1896. I—II.
JANKOVICS 1971 = A levélíró Bethlen Miklós arcképéhez. Acta Historia Litterarum Hungaricarum. Tom. X—XI. (Klny is.)
JANKOVICS 1973 = Bethlen Miklós bécsi leveleiből. Itk 1973.
JUHÁSZ = Juhász István: Bethlen Miklós politikai pere. In: Az Erdélyi Tudományos Intézet Évkönyve. 1944. Kolozsvár, 1945.
KATHONA = Kathona Géza: Zrínyi Miklós halálára Londonban 1665-ben megjelent gyászversek. ItK 1975.

KAZINCZY = Nagyajtai Cserei Mihály históriája. Kiadja Kazinczy Gábor. Pest, 1852.
KEMÉNY = Gróf Kemény József: Erdély története eredeti levelekben. (Kézirat.)
KLANICZAY 1964/a = A magyar irodalom története. II. A magyar irodalom története 1660-tól 1772-ig. Szerk. Klaniczay Tibor. Bp., 1964.
KLANICZAY 1964/b = Klaniczay Tibor: Zrínyi Miklós. Bp., 1964.²
KOLOSVÁRI—ÓVÁRI 1885 = Kolosvári Sándor—Óvári Kelemen: A magyar törvényhatóságok jogszabályainak gyűjteménye. Bp., 1885.
KOLOSVÁRI—ÓVÁRI 1896 = Werbőczi István Hármaskönyve. Ford. és jegyzetekkel kiadta Kolosvári Sándor és Óvári Kelemen. Bp., 1896.
KOMÁROMY = Komáromy András: A báró Perényi család levéltárából. TT 1896.
KONCZ 1881/a = Koncz József: Gróf Bethlen Miklós levele Veszprémi István ref. püspökhöz. ErdProtKözl 1881.
KONCZ 1881/b = Koncz József: Gr Bethlen Miklós levele az erdélyi ref. egyháztanácshoz. Bécs, 1712. febr. 24. ErdProtKözl 1881.
KONCZ 1890/a = Koncz József: Bethlen Miklós levele Teleki Mihályhoz atyja egészségi állapotjáról. ProtKözl 1890.
KONCZ 1890/b = Koncz József: Egyháztörténeti adalék. ProtKözl 1890.
KONCZ 1895/a = Koncz József: Bethlen Miklós leveleiből kivonatok politikai és egyházi üldözésekre vonatkozólag. ProtKözl 1895.
KONCZ 1895/b = Koncz József: Bethlen Miklós Veszprémi István, ref. püspöknek. Bécs, 1702. szept. 19. a ref. egyház ügyeiről. ProtKözl 1895.
KOVÁCS—KÖPECZI = II. Rákóczi Ferenc fejedelem emlékiratai a magyarországi háborúról, 1703-tól annak végéig. Ford. Vas István. A tanulmányt és a jegyzeteket írta: Köpeczi Béla. A szöveget gondozta: Kovács Ilona. Bp., 1978.
KOVÁCS—KULCSÁR = Szepsi Csombor Márton összes művei. S. a. r. Kovács Sándor Iván és Kulcsár Péter. Bp., 1968.
KÖPECZI 1976 = Köpeczi Béla: „Magyarország a kereszténység ellensége" — A Thököly-felkelés az európai közvéleményben. Bp., 1976.
KÖPECZI 1977. Köpeczi Béla: Függetlenség és haladás. Bp., 1977.
KÖPECZI—R. VÁRKONYI = Rákóczi tükör. Vál. és szerk. Köpeczi Béla és R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1973. I—II.
l. = lásd
LETHENYEI = Lethenyei János: Apophtegmata... Pécs, 1785.
LOSONTZI HÁNYOKI = Losontzi Hányoki István: Hármas kis tükör. Magyar irodalmi ritkaságok. Szerkeszti: Vajthó László. Bp., 1942.
LUKINICH 1906 = Lukinich Imre: Bethlen Miklós életéhez. ItK 1906.
LUKINICH 1910 = Lukinich Imre: Bethlen István támadása. Századok, 1910.
LUKINICH 1911 = Lukinich Imre: Bethlen Miklós bécsi fogságáról. ItK 1911.
LUKINICH 1918 = Lukinich Imre: Erdély területi változásai a török hódítás korában. Bp., 1918.
LUKINICH 1925 = Lukinich Imre: A szatmári béke története és okirattára. Bp., 1925.
LUKINICH é. n. = Lukinich Imre: A Bethleni gróf Bethlen család története. Bp., é. n. [1927]
MAGYARI = Magyari András: A Rákóczi-szabadságharc társadalmi feltételeinek kialakulása Erdélyben. In: Rákóczi-tanulmányok. Szerk. Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Bp., 1980.
MAKKAI = Makkai László: Erdély története. Bp., 1944.
MARCZALI = Marczali Henrik: Regesták külföldi levéltárakból (Berlin.) TT 1880.
MKszle = Magyar Könyvszemle

MÓRICZ = Móricz Gyula: Bethlen Miklós egy kiadatlan levele. TT 1882.
MORUS = Morus Tamás: Utopia. Ford. Kardos Tibor. Bp., é. n.
MProtEgyhIskFigy = Magyar Protestáns Egyházi és Iskolai Figyelmező
MTAK = Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára
MZsO = Magyar-Zsidó Oklevéltár. Monumenta Hungariae Judaica
NAGY 1883 = Nagy Gyula: Adalék Basirius Izsák XVII. századbeli gyulafehérvári tanár könyvtárához. MKszle 1883.
NAGY 1896 = Nagy Gyula: Czegei Vass György és Vass László naplói 1659—1739. Bp., 1896.
B. NAGY = B. Nagy Margit: Reneszánsz és barokk Erdélyben. Bukarest, 1970.
NAGYAJTAI KOVÁCS = Nagyajtai Kovács István: Bethlen Miklós és Kún Ilona. Nemzeti Társalkodó. 1839. 3. sz.
NÉMETH G. = Németh G. Béla: Barátság és alkotás. (Kölcsey levelezésének néhány irányzati és jellemrajzi vonása.) Látóhatár, 1974. augusztus.
Ö = Bethlen Miklós Önéletírása. Az előszót írta Tolnai Gábor S. a. r. és a jegyzeteket írta V Windisch Éva. Bp., 1955.
PÁPAI PÁRIZ = Pápai Páriz Ferenc: Békességet magamnak, másoknak. Bev. tanulmánnyal és magyarázó jegyzetekkel közzéteszi Nagy Géza. Bukarest, 1977.
K. PAPP = K. Papp Miklós: Egy magyar diplomata levelezése bécsi fogságából nejeés fiával. Történelmi Lapok, 1874. 7. sz., 9. sz.
PÁRIS = Páris Sándor: Gróf Bethlen Miklós élete. Kolozsvár, 1907.
PAULER = Pauler Gyula: Wesselényi Ferencz nádor és társainak összeesküvése. Bp., 1876. I—II.
PESTI = Ezopus fabulái, melyeket magyar nyelvre fordított Pesti Gábor. Az 1536. évi kiadás hasonmása. Bp., 1950.
ProtKözl = Protestáns Közlöny
RAkKTLt = Románia Szocialista Köztársaság Akadémiája Kolozsvár-Napocai Fiókjának Történeti Levéltára. (A volt Erdélyi Múzeum Történeti Levéltára.)
RÁTH-VÉGH = Ráth-Végh István: A könyv komédiája. Bp., 1967.
RÉVÉSZ = Révész Kálmán: Váradi Mihály naplója. TT 1904.
RMK = Régi Magyar Könyvtár
RMKT = Régi Magyar Költők Tára
s. d. = sine dato
s. l. = sine loco
SIMONYI = Angol diplomatiai iratok II. Rákóczi Ferenc korára. Közzéteszi Simonyi Ernő. Bp., 1871.
SINKOVICS 1937/a = Sinkovics István: Erdélyi kamara-jövedelmek a Habsburg uralom kezdetén. In: Emlékkönyv Domanovszky Sándor születése hatvanadik fordulójának ünnepére. Bp., 1937.
SINKOVICS 1937/b = Sinkovics István: Esterházy Pál nádor és az erdélyiek kereskedelmi társasága. Bp., 1937.
SpFüz = Sárospataki Füzetek
STOLL = Szenci Molnár Albert költői művei. RMKT XVII. századi sorozat., 6. S.a.r. Stoll Béla. Bp., 1971.
SZABÓ T. = Szabó T. Attila: Egy ismert és egy ismeretlen kuruckori ének. Erdélyi Múzeum, 1930.
SZÁDECZKY 1903 = Apor Péter verses művei és levelei. Szerk. Szádeczky Lajos. Bp., 1903. I—II.
SZÁDECZKY 1911 = Szádeczky Béla: Apafi fejedelem udvartartása. Bornemissza Anna naplói. Bp., 1911.
SZAKÁLY = Szakály Ferenc: Oppenheimer Sámuel működése különös tekintettel magyarországi kihatásaira. MZsO XIV., 1971. (Klny. is.)

SZALAY = Gróf Bethlen Miklós Önéletírása. Kiadta Szalay László. Pest, 1860. I—II.
P. SZATHMÁRY = P. Szathmáry Károly: Gróf Bethlen Miklós tragoediája. TT 1891.
SZÁVAI = Szávai János: Az önéletírás. Bp., 1978.
SZILÁGYI 1867 = Szilágyi Sándor: Rozsnyay Dávid az utolsó török deák történeti maradványai. Pest. 1867
SZILÁGYI 1870 = Alvinczi Péter okmánytára. Kiadja Szilágyi Sándor. Monument Hungariae Historica XIV. Pest, 1870. I—II.
SZUROMI = Kecskeméti Alexis János prédikációs könyve. S.a.r. Szuromi Lajos. Bev. tan. Gombáné Lábos Olga. Bp., 1974.
TAKÁTS = Takáts Sándor: A dohány elterjedése hazánkban. In: Művelődéstörténeti tanulmányok a XVI—XVII. századból. Bp., 1961.
TARNÓC = Tarnóc Márton: Erdély művelődése Bethlen Gábor és a két Rákóczi György korában. Bp., 1978.
TASNÁDI NAGY = Tasnádi Nagy Gyula: Lipóczi Keczer Ambrus naplója 1663—1669. Bp., 1894.
TÉGLÁS J. = Téglás J. Béla: A történeti pasquillus a magyar irodalomban. Szeged, 1928.
TEMESI = Ifjabb Teleki Mihály naplója. (Szemelvények az 1703-tól 1712-ig terjedő korszakból.) Kiad. és bev. Temesi Alfréd. Bp., 1960.
THALY = Inczédi Mihály naplója. In: Késmárki Thököly Imre és némely híveinek naplói és emlékezetes írásai. 1686—1705. Kiadja Thaly Kálmán. Pest. 1868. I—II.
THOMPSON = Thompson, Stith: Motif-Index of Folk Literature. Helsinki, 1934.
TMÁO = Török—magyarkori államokmánytár. Szerk. és jegyzetekkel ellátta: Szilády Áron és Szilágyi Sándor. Pest, 1868—1872. I—VII.
TML = Teleki Mihály levelezése. Szerk. Gergely Sámuel. Bp., 1905—1926. I—VIII.
TOFAEUS = Tofaeus Mihály: A szent zsoltárok rezolúciója és azoknak az Erdélyi Fejedelmi Evangelica Reformata, udvari szent ecclesiara ... való szabása. Kolozsvár, 1688. RMK I. 1302.
TOLDY = Virág Benedek poétai munkái. Kiadja Toldy Ferenc. Pest, 1863.
TOLNAI 1922 = Tolnai Vilmos: Bevezetés az irodalomtudományba. Bp., 1922.
TOLNAI 1929 = Tolnai Vilmos: Árva gerlice. EphK 1929.
TORMA 1866 = Késmárki Thököly Imre naplója 1676—1678. évekből. Közli Torma Károly. Pest. 1866.
TORMA 1890 = Torma Károly: Szaniszló Zsigmond naplói. TT 1890.
TÓTH = Tóth Ernő: Hidvégi id. Nemes János naplója az 1651—1686 évekről. TT 1902.
TRÓCSÁNYI = Trócsányi Zsolt: Teleki Mihály. — Erdély és a kurucmozgalom 1690-ig. Bp., 1972.
TT = Történelmi Tár
VARGA = Varga Imre: A kuruc küzdelmek költészete. Bp., 1977.
VARJAS = Balassa-kódex. Bev. és jegyzetekkel közzéteszi Varjas Béla. Bp., 1944.
VÁRKONYI 1954 = Várkonyi Ágnes: A Rákóczi-szabadságharc kibontakozása Erdélyben. (1703—1704. júl.) Századok, 1954.
R. VÁRKONYI 1978 = R. Várkonyi Ágnes: Magyarország keresztútjain. Bp., 1978.
VÁRÓ = Váró Ferenc: Bethlen Gábor kollégiuma. Nagyenyed, 1903.
VÁSÁRHELYI = Szenci Molnár Albert válogatott művei. Tolnai Gábor irányításával s.a.r. Vásárhelyi Judit. Bp., 1976.
VASS = Vass Miklós: Udvarhelymegye levéltárából 1614—1677. TT 1907.

VERSEGHY = Verseghy Ferenc: A magyar nyelv törvényeinek elemzése. III. rész 5. füzet. A magyar nyelv művészi felhasználása. Szolnok, 1967.
VIZKELETY = Vizkelety András: A szép levél. In: Országos Széchényi Könyvtár Évkönyve. Bp., 1967.
WESSELÉNYI: mikrofilm = Wesselényi István naplójának mikrofilmje az MTA Történettudományi Intézetében található.
ZOVÁNYI 1930 = Zoványi Jenő: Bársony György cáfolói. MKszle 1930.
ZOVÁNYI 1977 = Zoványi Jenő: Egyháztörténeti Lexikon. Bp., 1977.

Bibliai rövidítések*

Ószövetség:

Gen. (1. Móz.) = Genesis (Mózes I. könyve)
Exod. (2. Móz.) = Exodus (Mózes II. könyve)
Lev. (3. Móz.) = Leviticus (Mózes III. könyve)
Reg. = Regum libri (Királyok könyvei)
Krón. = Krónikák
Neh. = Nehemias
Esth. = Esther
Iob = Jób
Ps., Psalm. = Psalterium Davidicum, Psalmi, (Dávid Zsoltárai)
Prov. (Péld.) = Parabolae seu Proverbia (Példabeszédek)
Eccl. (Préd.) = Ecclesiastes (Prédikátor könyve)
Isa. (Esai.) = Isaias (Ézsaiás)
Ier. (Jer.) = Ieremias cum Baruch (Jeremiás prófétálása Bárukkal, Jeremiás siralmai)
Ezech. (Ezék.) = Ezechiel (Ezékiel)
Hos. = Hóseás próféta könyve
Joel = Jóel próféta könyve
Zach. = Zacharias (Zakariás)
Mal. = Malachias (Malakiás)

Újszövetség:

Matth. (Máté) = Evangelium secundum Matthaeum (Máté evangéliuma)
Marc. = Evangelium secundum Marcum (Márk evangéliuma)
Luc. = Evangelium secundum Lucam (Lukács evangéliuma)
Act. (Acta) = Actus (Acta) Apostolorum (Apostolok cselekedetei)
Pál = Epistolae Pauli (Pál apostol levelei)
Rom. = ad Romanos (a Rómabeliekhez)
Cor. = ad Corinthios (a Korintusbeliekhez)
Gal. = ad Galatas (a Galáciabeliekhez)
Eph. = ad Ephesios (az Efézusbeliekhez)
Phil. = ad Philippenses (a Filippibeliekhez)

* A bibliai idézeteket az 1685-ös, amszterdami kiadású Tótfalusi-féle Károlyi-fordítás szövege alapján adjuk. (RMK I. 1324.)

Tim., Timoth. = ad Timotheum (Timóteushoz)
Hebr. = ad Hebraeos (a zsidókhoz)
Apo. (Apoc.) = Apocalypsis Ioannis (János Jelenései)

FELHASZNÁLT LEVÉLTÁRI FORRÁSOK

OL = Magyar Országos Levéltár*
B 2 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Acta generalia
B 14 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Liber Expeditionum et Correspondentiarum
B 15 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Liber decretorum et politicarum expeditionum
B 17 = Erdélyi Kancelláriai Levéltár. Liber Regius Grationalium
B 44 = Erdélyi Kancellariai Levéltár. Miscellaneae Nopsa
E 189 = Magyar Kamara Archivuma. Petrőczy család levéltára
E 190 = Magyar Kamara Archivuma. Rákóczi család levéltára
E 204 = Magyar Kamara Archivuma. Missiles
F 12 = Erdélyi Fejedelmi Kancellária levéltára
F 43 = Erdélyi Gubernium Levéltára. Libri Conceptuum regii Hungarici et Latini, 1692—1767
F 46 = Erdélyi Gubernium Levéltára. Gubernium Transylvanicum (in Politicis), Ügyiratok
G 12 = A Thököly- és a Rákóczi-szabadságharc levéltára
P 55 = Bethlen család levéltára. Birtokjogi iratok
P 56 = Bethlen család levéltára. A Küküllővári Bethlen család levéltára
P 108 = Esterházy család hercegi ágának levéltára
P 125 = Esterházy család hercegi ágának levéltára. Esterházy Pál nádor iratai
P 311 = Hatfaludy család levéltára
P 474 = Lónyai család levéltára
P 507 = Nádasdy család levéltára
P 657 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Joglevelek
P 658 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Új rendezés
P 659 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Missiles
P 662 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Teleki Sándor osztálya
P 667 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Múzeumi Törzsanyagból kiemelt iratok
P 676 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Földvári osztály
P 1238 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Teleki Mihály gyűjtemény
P 1239 = Teleki család marosvásárhelyi levéltára. Apafi Mihály gyűjtemény
P 1868 = Rhédey család levéltára
P 1952 = Bethlen család levéltára. Bethlen Miklós és felesége Rhédey Júlia iratai
P 1953 = Bethlen család levéltára. Bethlen József iratai
P 1955 = Bethlen család levéltára.
P 1956 = Bethlen család levéltára. Missiles
P 1959 = Bethlen család levéltára. Vay család iratai. Vay Mihály iratai
P 1961 = Bethlen család levéltára. Vegyes iratok

*Az OL forrásait a törzsszámok sorrendjében közöljük.

P 1969 = Perényi család levéltára. Missiles
OL Filmtár, 8025. = Országos Levéltár Mikrofilmtára, 8025. sz. mikrofilmtekercs. Felvételek Máramaros vármegye máramarosszigeti levéltárából

MUTATÓK

IDEGEN SZAVAK ÉS KIFEJEZÉSEK JEGYZÉKE

rövidítések: fn = főnév; mn = melléknév; tbsz = többes szám

a. l. anno
a perpetuo = folytonosan
ab = -tól, -ból, óta
ab initio = kezdettől
ab origine = kezdettől
abalineál = elidegenít
abbreviál = megrövidít
abjecta = csüggeteg
abscindál = megsemmisít
absens = távollevő
absentiál = távol marad
absolute = feltétlenül
absque dilationibus = haladéktalanul
absque necessitate = szükségtelenül
absque omni mora = minden késedelem nélkül
absurditas = visszásság
absurdum nefas = szörnyű illetlenség
abutál = visszaél
acceptabitur = be fog számíttatni
acceptál = elfogad
accessio = hozzájárulás
accidentia = mellékes (fn)
accludál = csatol
acclusa = csatolt irat (a levél mellett vö. inclusa)
accommodál (accomodál) = alkalmaz, intéz, rendez
accomodatio = rendezés
accorda = szerződés
accordál = szerződik
accquisitio l. acquisitio
accquisitum l. acquisitum
accuratio = gondosság
accuratissime = a legpontosabban
acephala = fejetlen
acquiescál = megszerez, elfoglal, megnyugszik, örül
acquisitio (accquisitio) = szerzés
acquisitum (accquisitum) = szerzemény
acta = cselekedet, történet, országgyűlési végzés
actio = cselekedet, vád
actor = felperes, vádló
actoria (actorea) pars = felperes fél, vádló fél
actu = ténylegesen, tettleg
ad = -hoz, -ra
ad calcem = a végére, a margón
ad consultandum et resolvendum = megtárgyalásra és döntésre
ad corpus gubernii = a gubernium testületéhez
ad decisionem = döntésre
ad extrema = a végsőkig
ad illuminandum = felvilágosítás végett
ad informationem = tájékoztatásra
ad judicium = bíróságra
ad marginem = a lapszélre
ad minimum = legalább
ad perpetuam memoriam = örök emlékezetre
ad praeemptionem = elővásárlási joggal
ad summum = legfeljebb, összesen
ad tempus = az idő szerint, ideiglenesen
addál = hozzátesz
addictio = vonzalom
addictus = ragaszkodó
adhibeál = alkalmaz, maga mellé vesz
adigál = kényszerít
adjuta = segély
administrans = ügyintéző

administratio = elintézés
administrator = intéző
adminisztrál = intéz
admittál = enged
admoneál (ammoneál) = figyelmeztet, biztat
admonitio = figyelmeztetés
adresál = megcímez
adstatura = támogatás
adstrál = támogat, előteremt
adstrator = támogató, alkalmazott (fn)
adtestál = tanúskodik vmi mellett
adversa pars = ellenfél
aemulus = vetélytárs
aequál = kiegyenlít
aequivalens = egyenértékű
aequivalentia = egyenértékűség
aequivocatio = rokonértelmű szó
aestimatio = értékelés
áer = levegő
aestimál = értékel
aestimatione perennali = örökre szóló felértékeléssel
aetas = kor
affectio = jóindulat
afficiál = hatással van
affidatus = biztosított
affuturi = jövő (keltezésben)
agál = végez
ágál = hevesen érvel, képvisel
agens = mozgató, ügyvivő
aggratulatio = szerencsekívánat
agitál = folytat, végez, mozgat
agnoscál = elismer
ajmer = kb. 50 liter
alba = üres papír
alias = más néven
alioquin = máskülönben
allegál = vitat
allegatio = bizonyítás
allevitas = könnyítés
allodiatura = nemesi telek
alternatio = felváltás
altum = mély
alumnia = élelem
alumnus = (ösztöndíjas) tanítvány, inas
ambages = kerülő út
ambiál = (hivatalt) kér
amicabiliter = barátságosan
ammoneál l. admoneál
amoveál = elmozdít
amplectál = bevesz valamibe
amplificál = kibővít
angariál = nyugtalanít
Anglus = angol
animál = lelkesít
annectál = csatol
annexa = csatolt irat
a(nno) = évben
anno Domini (dátumban) = az Úr ... esztendejében
annonae commissarius = gabonabiztos
annua = évi
annuál = helyesel
annualis = évi, évenkénti
annuatim = évente
annuentia = beleegyezés
ante = előtt
antecamera = előszoba
anticipál = előre hoz, megelőz
anticipato = előlegbe
anxie = aggódva
anxietás = nyugtalanság
apellans = fellebbező
apellatio l. appellatio
aperta, -us = nyílt
apertál = felnyit
aperte = nyíltan
apologia = védőirat
apoplexia = gutaütés
apparatus = készület, hadi készülődés
apparentia = nyilvánvaló jel
appellatio (apellatio) = fellebbezés
appellatorium = fellebbező irat
appellatorium mandatum = fellebbezési utasítás
appraehendál (apprehendál) = megemlít, rossz néven vesz
approbál = helyesel
appropriál = elsajátít
arabs = arab
arbiter = döntőbíró
arbitrativa = döntőbíráskodás
arbitrativa revisio = békebírói felülvizsgálat
arbitrium = döntés
archivum = irattár
arcus = ív
arcus triumphalis = diadalív
arena = (vese)homok
arenda = bér
arendál = bérel

arendatio = bérbeadás
arendator = bérbeszedő
arestál l. arrestál
arestum l. arrestum
argenteria = ezüstholmi
argumentál = érvel
argumentum = érv
arithmeticus numerus = számjegy
arma = fegyver
armada = hadsereg
armalis = címeradományozó nemesi levél
armalista = adománybirtok nélküli nemes
arrestál (arestál) = börtönben tart
arrestum (arestum) = börtön
articulus = törvénycikk
artilleria = tüzérség
asignál l. assignál
assecurál = biztosít
assecuratio = biztosíték
assecuratoria = bizonyíték, bizonyosság, bizonyító levél
assecuratus = biztosított
assequál = elnyer
assessor = bírótárs
assignál (asignál) = rábíz, utal(ványoz)
assignatio = utalvány
assistál = támogat vkit
assistentia = támogatás
assumál = hozzákapcsolódik
assummál = összefoglal
athname = más államok uralkodóinak adott török kiváltságlevél
atrox = borzasztó
attestatio = tanúsítvány
attingál = hozzányúl
attonitus = felriasztott, megrémült
auctio = toldalék
audientia = kihallgatás
aulica = udvari
aulica camera = udvari kamara
aulica intima cancellaria = belső udvari kancellária
Aulico-Transylvanica = erdélyi udvari
auros = aranyakat
aur(um) = arany
Austriaca = osztrák
aut nunc aut nunquam = most vagy soha
authentica = hiteles
authentice = hitelesen
author = szerző
authorál = felhatalmaz
authoritás = vélemény, tekintély, felhatalmazás
authoritativus = tekintélyes
avisa = értesítés

Badensis = bádeni
Bavarus = bajor
Bellicum (Consilium) = Haditanács
bellicus praeses = a Haditanács elnöke
bene = jól, nagyon, jól van
bene contentus = nagyon elégedett
bene quidem = bizony jól van
beneficium = javadalom
blande = nyájasan
bona conscientia = jó lelkiismerettel
bona fide = híven
bono omine = jó előjelek mellett
bonum = kötelezvény
bonum jus = törvényes jog
Brandenburgicus (Brandenburgus) = brandenburgi
brevis = rövid
breviter = röviden

caeremonia = szertartás
calefactor = fűtő
calumnia = rágalom
camara = kamara
cambiál = cserél
cambium = csere, cseretárgy
camera = kamara (hivatal)
camerae praeses = kamaraelnök
cameralis = kamarai
cancellaria = kancellária, kancellári tisztség
cancellarius = kancellár
cancellista = kancelláriai írnok
candida = tisztességes
candidál = jelöl
candidatio = jelölés
candidatus = jelölt
candide = őszintén, tisztességesen
candide et syncere = őszintén és becsületesen
candidus = ártatlan
candor = becsületesség
cap. l. caput
capax = felhatalmazott
capitalis = tőke
capitulatio = fegyverletétel

capitulum = határozat
captivatio = fogságba vetés
cap(ut) = fejezet
caput rei = fontos dolog
cardinal(is) = bíboros
cassa = pénztár
cassáltatik = érvényteleníttetik
casu = véletlenül
casu quo = mely esetben
casus = eset
cathalogus = jegyzék
cathegorica = határozott
cathegorice (chategorice) = határozottan
cathegoricum = határozott válasz
catholica = katolikus
catholica Romana = római katolikus
cathol(icus) Romanus = római katolikus
causa = ügy, per
caute = óvatosan
cautio = óvadék
cautus = óvatos
cavaril = gavallér, lovag
cedál = hátrál
celebrál = ünnepel, misézik, kihirdet
censura = vélemény
ceremonia = szertartás
certificál = hitelesít, érvényesít
certificatio = bizonyítás
cessál = felhagy
cham = tatár kán
charta = halotti búcsúztató verseket tartalmazó nyomtatvány
chategorice l. cathegorice
Christiana = keresztyén
cifra (czifra, tzifra) = titkosírás (chiffre)
circa = körül
circál (czirkal, tzirkál) = ellenőriz
circiter = körülbelül
circumscribál = körülír
circumspectio = körültekintés
circumspectus = körültekintő
circumstantia = körülmény
citál = idéz
citatus = beidézett
cito = gyorsan (cito, cito, cito: az expresszlevél jelzése)
civile bellum = polgárháború
civilis = polgári
civis = városi polgár
clanculum = alattomosság
clarissime = legvilágosabban
classis = hajóhad
clastrom = kolostor
clausula = záradék
clavis = (rejtjel)kulcs
clerus = katolikus papság
cogitantia = gondolkozás
collatio = adománylevél
collecta = adó
collectis votis = a szavazatok összegyűjtése után
collega = kolléga
collegium = kollégium
collimál = kivizsgál, rájön
collocál = elhelyez
collusio = összejátszás
colonellus = ezredes
Coloniensis = kölni
color = szín, jellemvonás
comendál l. commendál
comes = gróf, ispán
comitatus = megye
commanderoz = vezényel
commando = parancsnokság
commendál (comendál) = ajánl
commendans = parancsnok
commendatoria = ajánlólevél
commentarius = kommentár
commercium = üzlet, Kereskedelmi Felügyelőség
commiseratio = szánakozás
commissariatus = biztosság
commissarius = megbízott
commissio = megbízás, megbízólevél, bizottság
commoditas = alkalmatosság, eljárásmód, lehetőség
commotio = felindulás
commoveál = nyugtalanít
communicál = közöl
commutál = cserél
compareál = megjelenik
compassio = részvét
compatiál = együttérez
compania = társaság
compatibilis = összeférhető
compescál = megzaboláz
competens = illetékes
competenter = illendően
competentia = illetékesség
compilata = gyűjtemény
complaceál = tetszik

complanál = egyenget
complanatio = egyezség
complectenter = akit illet
complementum = kiegészítés
componál = egyezkedik, kiegyezik, elrendez
compulsorium mandatum = vallatást elrendelő parancs
computál = kiszámít, elszámol
computus = számbavétel
concambiál = cserél
conceptus = fogalmazvány, szándék
conciliál = kiengesztel
concipiál = fogan, fogalmaz
concludál = határoz, összefoglal, következtetésre jut
conclusio = döntés, következtetés
conclusum = döntés, következtetés
concredál = rábíz, beavat
condecorál = feldíszít
condiscipulus = tanulótárs
conditio = feltétel
condivisionalis = osztályos társ
condonál = megbocsát
confectum = csemege
confederatus = szövetséges
conferál = összegyűjt, átad, tanácskozik, összehasonlít
conferentia = tanácskozás
conferentialis = tanácskozó
confidens = bizalmas
confidenter = bizalommal
confidentia = bizalom, megbízhatóság, bizalmaskodás, bizalmas ügy
confidentissime = a legbizalmasabban
confirmál = megerősít
confirmatus = megerősített
confirmatio = megerősítés
confiteál = bevall
confluál = találkozik
confluxus = összejövetel
confoederatio = szövetség
conformál = alakít
confrontál = szembesít
confugiál = futkos
confundál = megzavar
confusio = megzavarás, zavar
congregatio = gyűlés
conjecturaliter = hozzávetőleg
conjiciál = összevet, gyanít
conjunctim = együttesen
conjunctio = kapcsolat
conjunctura = körülmény
conjuratio = összeesküvés
conniveál = kárt szenved, szemet huny vmi fölött
conscientia = lelkiismeret
conscientiosa = lelkiismeretes
conscientiose = lelkiismeretesen
conscribál = összeír
conscriptio = összeírás
consensus = egyetértés, beleegyező okirat
consentiál = egyetért
consequál = bekövetkezik
consequenter = következésképp
consequentia = következmény
conservál = megőriz
conservator = irattáros
considerabile, -lis = tekintélyes, nagy számú
considerál = tekintetbe vesz, megfigyel
consideratio = megfontolás, észrevétel
consilium = tanács(kozás)
consistál = megállít
consistorium = egyháztanács
consolál = vigasztal
consolatio = vigasz
conspiratio = összeesküvés
constál = kiderül, meglátszik
consulál = tanácsot kér, hasznára van
consultál = tanácskozik
consultatio = tanácskozás
contemnál = megvet
contemptus = megvetés
contentál = kielégít
contentatio = megelégedés
contentum = megelégedés
contentus = elégedett
continentia = tartalom
continuál = folytat
continuatio = folytatás
continue = állandóan
contra = ellen
contractus = szerződés
contradicál = ellentmond
contradictio = ellentmondás, tiltakozás
contrahál = szerződést köt
contramarshus = ellenkező irányba vonulás
contraria ratio = ellenérv
contrarium = ellenkező
contribuál = hozzájárul, eloszt

contributio = adókirovás, -fizetés
controllor = ellenőr, ellenjegyző
controversia = ellentét, ellenvetés
controvertál = kérdésessé tesz
contubernalis = társ
conveniál = találkozik
conventio = szerződés
conversatio = társalgás
convictus = pervesztes
convincál = legyőz, meggyőz, rábizonyít
convinctus = legyőzött (mn)
convocál = összehív
convocatio = összehívás
coperta, cooperta = boríték
copia = másolat
coqua = szakácsnő
coram = személyes együttlét
coram plura = személyesen többet
coriphaeus = vezető személyiség
corniuskodás = „szarvaskodás", öklelőzés, handabandázás
corpus = test, csapat, testület
correcta = javítás
correctio = kiigazítás
correspondeál = levelez
correspondentia = levelezés
corrigál = javít
creatura = teremtmény
credentia = hitlevél, hitellevél
creditor = hitelező
crucifer = krajcár
cruciferos = krajcárokat
cubulus (tbsz: cubuli) = köböl
culinar = konyhai holmi
cum adiunctis provinciis = a csatolt tartományokkal
cum conditione = feltétellel
cum contento = elégedetten
cum efficacia = hatékonyan
cum evocatione = idézéssel
cum foenere = kamatostul
cum gratiarum actione = hálás viszontszolgálattal
cum omni rigore = teljes szigorral
cum protestatione = tiltakozással
cum protestationibus = tiltakozással
cum vigore = erővel
cunctatio = késedelmeskedés
cunctator = halogató
curál = gyógykezel
curator = egyházközségi gondnok
curiositas = kíváncsiság
currentis (dátumban) = folyó hó
cursus = posta
Cxtus = Christus, Krisztus

csauz = török diplomáciai tisztviselő, levélvivő futár

Danus = dán
data opera = készakarva
datál = keltez
datis occasionibus = adandó (adott) alkalommal
dato = feltéve
datum = kelet
de anno = évi
de dato = keletű, feltételesen
de facto = ténylegesen
de interesse = a kamatról
de jure = jogilag
de merito = érdemlegesen
de pace = a békéről
de particularitatibus = a részletekről
de praeceptorio = a perfelvétető parancsról
de praesenti = jelenleg
de publicis = a közügyekről, a nyilvánosság előtt
de reliquo = a többiről
de summa rei = a lényegről
deák (mn) = latin
deák (fn) = írnok
déákizál = írnokoskodik
debita = adósság
debito tempore = adott időben
decernál = határoz
decidál = eldönt
declarál = kijelent, nyilvánosságra hoz
declaratio = nyilatkozat
decretaliter = rendeletileg
decretum = törvény(könyv)
dedignál = lenéz
defalcál = leró
defectus = fogyatkozás
defensio = védekezés
defensive = védekezőleg
deficiál = elfogy, meghal, kihal, elpártol
defraudál = megcsal, becsap
dehonestál = megszégyenít
delegatum judicium = kiküldött különbíróság

deliberál = határoz
deliberatio, -tum = határozat
demandál = megparancsol
demereál = lekötelez, kiérdemel
den(arius, tbsz. denarii) = dénár
denegál = megtagad
denominál = kinevez
denunciál = (ki)jelent
depingál = lefest
deponál = letétbe helyez
depositio = lehelyezés
depravál = meghamisít
deputál = küld
deputatio = küldöttség, bizottság, bizottsági ülés
deputatus = küldött (fn)
derogál = méltóságán alulinak tart
despectus = megvetés
desperál = reményét veszti
desperata = reményvesztett
desperate = reménytelenül
desperatio = reményvesztés
desperatum consilium = reménytelenség szülte elhatározás
desperatus = reményvesztett
desztinál = megállapít
detegál = leleplez
determinál = szab
detestál = rosszall
Deus providebit = Isten gondot visel
deveniál = kerül
devinciál = lekötelez
devolutio = áthárítás
devotio = tisztelgés
dexteritas = derekasság
dexterizatio = javítás
diaeta = országgyűlés
diaetalis = országgyűlési
dictal = diktál
die = napon
dies = nap, határnap
dietim = napról napra
diferentia = különbözet
differál = különbözik
difficilis = nehézkes
difficultál = nehezményez
difficultas = nehézség
diffidál = nem bízik
diffidens = bizalmatlan
diffidentia = bizalmatlanság
dilatio = halogatás, elhalasztás
dilemma = kétféle lehetőség
diploma = oklevél
diplomatice = oklevél útján
directe = egyenesen
director = igazgató
dirigál = irányít
disciplina = fegyelem, tantárgy
discordia = széthúzás
discrepál = különbözik, vitatkozik
discretio = saját belátás, jutalom, felhatalmazás
discretus = tapintatos
discursus = beszéd, megbeszélés, elmefuttatás
disgustus = nemtetszés
disponál = intéz(kedik), felkészít
dispositio = intézkedés, szándék
dispositus = felhatalmazott
disputál = vitat
dissentiál = eltérő véleményen van
dissipál = szétoszlat, szétszóródik
dissvadeál = lebeszél
distractio = elfoglaltság, szórakozás
distractor = sókereskedő
distractissimus = nagyon elfoglalt
distractus = elfoglalt
disturbium = zavar
diversál = kitérőt tesz
divina providentia = isteni gondviselés
divisio = felosztás
divisionale = osztálylevél
doceál = tudat, bizonyít
dominium = birtok
dominus = úr, birtokos
dominus terrestris = földesúr
donatarius = adományos (megadományozott személy)
donatio = adomány, adománylevél
dos = hozomány, jegyajándék
ducens = vezető
ductus = vezetés
dupláz = lemásol
duplex = kétszeres
dsambasz = lókereskedő

e contra = ellenben
ea conditione = azzal a feltétellel
ecce = íme
ecclesia = egyház
ecclesiasticum, -cus = egyházi
efectus l. effectus

effectuál = megvalósít
effectum = eredmény
effectus (efectus) = siker, hatás
efficacia = hatás
efficax = hathatós
eiusdem (dátumban) = ugyanazon hó
ejtel = kb. másfél liter, egy kupányi
elabál = menekül
elaborál = kidolgoz, elvégez
elector = választófejedelem
eludál = kijátszik
emeritus = érdemes
eminentia = magasság
emptio = vásárlás
emptionalis = adásvételi szerződés
emptor = vevő
en = vajon
ens rationis = gondolkozásra való téma
equilis portio = egy ló napi takarmánya, katonai illetmény
eremus = remeteség
erga quietantiam = nyugtaként
ergo = tehát
erigál = felállít
erogál = kifizet
erogatio = kifizetés
errál = téved
error = tévedés
erumpál = kitör
et = és (&)
etc. &c. (etcra, etcaetera, et cetera) = stb.
evangelica = evangélikus
Eventual Ab-Handlung = esetleges eljárás
evertál = eltöröl
evictio = szavatosság
evictor = szavatoló (fn)
evidentissime = a legvilágosabban
evincál = szavatol
evocál = idéz, felszólít
evocatio = idézés
ex = -ból, -ből
ex charitate fraterna = testvéri szeretetből
ex commissariatu = a biztosi hivatalból
ex confidentia = bizalomból
ex conscientia = lelkiismeretességből
ex debito regio = királyi határozatból
ex fide et conscientia = hűségből és lelkiismeretességből
ex fundamento = alapjában
ex gratia = kegyelemből
ex gubernio = a kormányból, a guberniumból
ex misericordia = könyörületből
ex necessitate = szükségből
ex officio = hivatalból
ex passione = élvezetből
ex praemissis = az előbb mondottakból
ex professo = hivatalból
ex publico = az állam nevében
ex sua parte = a maga részéről
ex superabundanti = túlbuzgóságból
ex taxa = adóról
exacerbál = elkeserít
exactio = számvétel
exactor = számvevő
exactoria = számvevő bizottság
examinál = kivizsgál
exasperál = elkeserít
excelsus = magasságos (megszólítás)
exceptio = kifogás
excessus = túlkapás
excipiál = kivesz, kivételt tesz, kifogásol, fogad
excludál = kizár
excursio = támadás, kirohanás
excusál = menteget
executio = végrehajtás
executionale mandatum = végrehajtó parancs
executor (exequtor, exequutor) = végrehajtó (fn)
exemplar = példány
exemplaris = példás
exemptio = kiváltságlevél, felmentés
exemptus = fölmentett
exequ(u)tor l. executor
exeqvál = végrehajt
exhauriál = kizsákmányol, kimerít
exhibeál = megismertet
exhibita = tanúsítvány
exigál = behajt (pénzt)
exilium = számkivetés
eximál = eltávolít
existimatio = vélekedés
exmittál = kiküld
exonerál = könnyít
expectorál = őszintén nyilatkozik
expediál = elküld, postára ad
expeditio = elküldés, küldetés, kibocsátás, kiadványozás, hadjárat

expeditor = kiadványozó
expensa = költség
experiál = tapasztal
experientia = tapasztalat
expirál = lejár, érvényét veszti
exponál = kihelyez, megmagyaráz
expositio = magyarázó irat
expresse = kifejezetten
expressus = expressz (mn)
expurgál = tisztáz
ex(s)tál = van, kitesz (összeg)
extorqueál = kicsikar
extractus = kivonat, jegyzék
extradátáz = hitelesít
extrahál = eltávolít, elhitet, kivonatol, szerez
extraordina (?) = rendkívüli bíráskodás
extraordinaria = rendkívüli
extraordinarie = rendkívül
extraordinarium = rendellenesség
extraordinarius = rendkívüli
extremitas = véglet
extremum = végső
exul mundi = a világ száműzöttje

facere = tenni
facilitál = enyhít
factio = párt
factor = ügyintéző, megbízott (fn)
facultas = lehetőség
familia = család
familiariter = családiasan
fasciculus = füzet
fascinál = elbűvöl
fassio = akaratnyilvánítás
fatalis = végzetes
fateál = elismer
fatum = végzet
faveál = kedvez
favor = kedvezés
febris intermittens = váltóláz
fermán = szultáni parancs
fertát = atyafi, barát
festivalis = ünnepi, örömfestivitas = ünnepélyesség
finaliter = véglegesen
fiscale regestrum = kincstári kimutatás
fiscalis = kincstári
fiscalitas = kincstári hivatal, kincstári birtok
fiscus = államkincstár
floreni Hungarici (tbsz) = magyar forint
floreni R(h)enenses (tbsz) = rajnai forint
fl(orenus) = forint
folnagy = sáfár, fizetőmester
fluctuál = özönlik
forma = mód
formalibus = kifejezésekkel
formidabilis = félelmetes
formula = kifejezés
fortitudo = bátorság
fortuito = véletlenül
forum = bíróság
frater = fivér, szerzetes, diák
frustrál = meghiúsul
fugitivus = szökött
fundál = alapít, elrendez
fundamentalis = alapvető
fundamentaliter = alaposan
fundamentum = alap
fundatus = járatos, képzett
fundus = házhely, alap
fungál = működik
fur = tolvaj
furia = düh
furiál = dühöng
furibundus = dühöngő
furor = düh

Gallica = francia
Gallus = francia
genealogia = családfa
general l. generalis
general commendans = vezérlő tábornok
generale decretum = általános érvényű törvény, „nagy törvénykönyv"
general(is) (fn) = tábornok
generalis (mn) = általános
generalis amnestia = közkegyelem
generalis insurrectio = általános nemesi felkelés
generalis perceptor = főadószedő
gens = nép
genuine = őszintén
grassál = elharapózik
gratia (gráczia) = kegy, kegyelem, kedvezés
gratialia = kegyelemlevél
grationale, -lis = kegyelemlevél
grationalia = kegyelemlevél
gratulatoria = üdvözlő levél
gravamen = panasz

gravamina = panasz
gubernator = kormányzó (fn)
gubernialis (mn) = kormány-
gubernium = kormány(zóság)
gulosa = falánk

haereál = kitart
haeres = örökös (fn)
handbriff = a császár magánjellegű okirata
historia (hystoria) = történet, történelem
Hollandus = holland
homagium = hódolat
hosdat = elő-, külváros
hostilitas (hostilitás) = ellenségeskedés
hostiliter = ellenségesen
huiusdem (dátumban) = ugyanezen hó
humor = kedv, vérmérséklet
Hybernus = ír (nép)
hypocrita = képmutató
hypothesis = feltételezés
hystoria l. historia

i l. incattus
jam tandem = már végre
janitor = kapus, ajtónálló
ignoto die = ismeretlen napon
illegitima = törvénytelen
illegitime = törvénytelenül
illegitimus, -mum = törvénytelen
illuminál = kivilágít
illustrál = megvilágít
imaginál = képzelődik
imaginatio = képzelődés
immediate = közvetlenül
impar = egyenlőtlen
impartialis = elfogulatlan
impediál = megakadályoz
imperium = birodalom
Imperium = Német-Római Császárság
impetrál = kieszközöl
imponál = elhitet, rábeszél
importál = behoz
importans = fontos
importune = alkalmatlanul
importunissime = nagyon kellemetlenül
importunus = kellemetlen
impositio = feltétel
imprimál = belesulykol
improbál = rosszall
improportionalis = aránytalanul elosztott
improportionata = aránytalanul elosztott
impugnál = megtámad
imputál = felró, tulajdonít
in = -ban, -ba
in anno = évben
in antecessum = előzetesen
in cambium = cserébe
in casu defectus = elpártolás esetében
in casu necessitatis = szükség esetén
in concambium = cserébe
in conpendio = összefoglalóan
in conscientia = lelkiismeretesen
in dominio = birtokon belül
in duplo = két példányban
in ea parte = e részben
in fine = a végén
in fl(orenis) = forintban (tbsz)
in generalibus (terminis) = általánosságokról, általában
in genere = általában
in gubernio = a kormányban, a guberniumban
in hoc casu = ebben az ügyben, ebben az esetben
in integrum = teljesen
in ipso merito = érdemben
in isto casu = ez esetben
in judicio = bíróságon
in natura = természetben
in opera = munkában
in originali = eredetiben
in parato = készpénzben
in parenthesi = zárójelben
in paribus = másolatban
in particulari = különösen
in perfecta aetate = érett korban
in perpetuum = örökre
in persona = személyében
in praecedentibus = az előzőekben
in privato = magánéletben, magánbeszélgetésben
in privatis = magánügyekben
in publicis = közügyekben
in quadruplo = négy példányban
in quaestione (in questione) = a kérdésben, a tárgyban
in quarto (4to) puncto = a 4. pontban
in quemcunque eventum = mindenesetre

in questione l. in quaestione
in realitate = a valóságban
in salvo = épségben
in secreto = titokban
in specie = eredetiben
in substantia = lényegében
in summa = összesen
in suspenso = függőben
in tali casu = ilyen esetben
in tempore = időben
in termino = határidőn belül
in toto = összesen
in transumpto = másolatban
in universum = egyetemesen
in vidimatis = hiteles másolatban
inaccessibilis = hozzáférhetetlen
inaequalis = egyenlőtlen
i(ncattus) = alperes, vádlott
incitál = uszít
includál = bezár, befoglal, mellékel
inclusa (fn) = melléklet (az összehajtott levélen belül)
inclusive = mellékelten
incola = lakos
inconveniens = illetlen
inconvenientia = kellemetlenség
incumbál = hatáskörébe esik
inde = innen, így
indecyse = eldöntetlenül
indicál = megmond
indifferens = semleges, egyforma
indirecte = közvetetten
indispensabiliter = módfelett
inducál = rábír
industria = iparkodás
inevitabiliter = elkerülhetetlenül
infallibile = biztos
infallibiliter = kétségbevonhatatlanul
inferior = alacsony rangú
informatio = tájékoztatás
informatus = tájékozott
ingenue = nemesen
ingerens = mellékvádló
ingestio = ráerőltetés
inhaereál (inhereál) = ragaszkodik
inhibeál = eltilt
inhibitio = eltiltás
inhibitionale (mandatum) = tiltó parancs
injuria = jogtalanság, sérelem
injustum = igazságtalan dolog
innocens = ártatlan
innocentia = ártatlanság
inopinato = váratlanul
inquirál = vizsgál
inquisitio = vizsgálat
inscriptio = érdemekért adott zálogbirtok
insolentia = szemtelenség
instál = kér
installatio (instellatio) = beiktatás (birtokba, tisztségbe)
installator = beiktató hivatalnok
installatoria = beiktató parancs
instans = kérelmező
instantia = törvényszék, kérés
instell... l. install...
instituál = intézkedik
instruál = felkészít
instructio = utasítás, eligazítás
instrumentum = eszköz
insuperabilis = legyőzhetetlen
insurgál = fellázad
intacte = érintetlenül
integre = teljesen
intemerate = zavartalanul
intempestiva = időszerűtlen (mn)
intempestivum = időszerűtlen (fn)
intendál = akar
intentio, -tum = törekvés
inter = között
intercedál = közbenjár
intercessio = tiltakozás, közbelépés
intercipiál = elfog
interdicál = kitilt
interes = érdek, kamat
interessata, -tus = érdekelt
interim = aközben
intermedium = közvetítő megoldás
interponál = közbenjár, közbevet
interpositio = közbenjárás
interturbál = megzavar
interveniál = közbejön
intervenientia = közbejött akadály
intima cancellaria = belső kancellária
intimál = tájékoztat, bizonykodik, meggyőz
intimatio = beavatás, bizalmas tudósítás
intitulál = megcímez
intricatus = lekötött
introducál = bevezet
introductio = bevezetés, beiktatás
invasor = támadó

inventál = leltároz
invidia = irigység
involvál = maga után von

jocoserium = nevetség
jota = görög i betű, „csekélység"
irritál = sért
iterál = ismétel
iterato = ismételten
ittem (item) = továbbá
jucunditas = örvendetes dolog
judex = bíró
judex curiae = országbíró
judiciale, -lis = ítélőlevél
judicium = ítélet, vélemény
iure perpetuo = örökjogon
jure uxorio = a feleség jogán
juridica = bírósági
juridice = bíróilag
jurisdictio = joghatóság
jurista = jogász
juristitium = törvénykezési szünet
jus = jog
jus ligatum = az igazság törvényes keresetének megtiltása
jus regium = király által adományozott jog
jussio = rendelkezés
justitiae administratio = igazságszolgáltatás
juxta quietantias = a nyugták szerint

kajmekám (kaymekám) = a török nagyvezér helyettese
kapikiha = török diplomáciai ügyvivő, állandó követ
kapucsi = török követ, küldött
koplalatio, koplalátió = koplalás (tréfás latin)

laborál = munkálkodik
laconicus = szűkszavú
laedál = sért
landis = angliai posztó
lapidál = megkövez
lapis Lydius (Lidius lapis) = próbakő
Latinitas = latinság, latintudás
lator = szerető, rabló
latro = rabló
legale testimonium = törvényes végrendelet
legatum = végrendeleti hagyaték
legitima, -us = törvényes
legitimál = törvényesít
legitime = törvényesen
legitimum = törvényerőre emelő irat
legitimum remedium = törvényes orvoslat
legitimus processus = törvényes eljárás
levál = kevesell, csökkent, (pert) fölvesz
levata = perfölvétel
liber quaestus = szabad kereskedelem
libera dispositio = szabad rendelkezés
liberalitas = nagylelkűség
libere = szabadon
libertás = szabadság, szabadszájúság
liberum exercitium = szabad gyakorlás
licentia = engedély
Lidius lapis l. lapis Lydius
liga = szövetség
limitál = korlátoz, megállapít
linea = sor, aláhúzás
liquidál = folyósít
liquidissima = folyó
lite pendente = a pert felfüggesztve
loco coronidis = befejezésül
locus = hely
locus depositorius = raktár
longus = hosszú
Lotharingus = lotaringiai
lucrum = kamarai haszon
ludificál = kijátszik
lumen = felvilágosítás, világosság, értelem
Lüneburgicus = lüneburgi

m (mille, tbsz: milia) = ezer
m. p. (mp. m. pr. manu propria) = saját kezével
magazinum (magasinum) = raktár, élelmiszerbeszolgáltatás
magistratus = hivatal, hivatalviselők
magnanimus = nagylelkű
major vox = szavazattöbbség
malae fidei = rosszhiszemű
malevolus = rosszakaró
malitia = gonoszság, csalárdság
mandatum = rendelet
manifestum = kiáltvány
manu propria l. m. p.
manuscriptum = kézirat
manuteneál = fenntart

manutentor = fenntartó
margo = lapszél
Markatány = tábori étel- és italárus
materia = ügy, anyag, tárgy
maturál = siettet
mediante = közvetítésével
mediatio = közbenjárás
mediator = közbenjáró
medicus = orvos
medio tempore = időközben
medium = eszköz
melioratio = nemesítés
membrum = tag
memoria = emlékezet
memoriale = emlékirat, beadvány
memorialis = beadvány
mensis = hónap (keltezésben)
mensura = mérték
meo judicio = véleményem szerint
meritalis = érdembeli
meritaliter = érdemben
merito = méltán
meritum = érdem, lényeg
metr(eta) = véka (mértékegység)
metropolis = főváros
milia l. m
militál = szolgál
militaris = katonai
militia = katonaság
mille l. m
mina = gödör, bánya, akna
minálás = fenyegetés
minister = kormánytanácsos
ministerium = egyházi szolgálat, kormánytanács
minuta = fogalmazvány
minutál = fogalmaz
miserabilis = nyomorult
missilis = elküldött levél
mitigál = enyhít
modalitas = mód
moderál = alakít, mérsékel
moderatio = mérséklet
moderatus = meggondolt
modestia = mérséklet
modo = csak
modo ordinario = rendes úton
Moguntinus = mainzi
molestatio = zaklatás
momentum = fontosság
monarcha = uralkodó
moneál = int, buzdít
moneta = pénz(darab)
mordicus = teljes erővel
motus = mozgalom
moveál = mozgat
munitio = készlet, hadifelszerelés
muskater = muskéta
mustra = seregszemle
mustrál = szemlél, újoncoz, kimutat
mysterium = titkos mesterség

natio = nemzet
naturaliter = természetesen
NB (NBene, nota bene) = figyelem! jegyezd meg jól!
necessario = szükségképpen
necessarium instrumentum = szükséges eszköz
negantia = tagadás
negative = kedvezőtlenül
negligál = elhanyagol
negligentia = nemtörődömség
negotiorum conjectura = az ügyek összevetése
negotium = ügy
neofidelis = újabban hű
neutralis = semleges
neutralitas = semlegesség
nobilitál = nemességre emel
nobilitatio = nemesítés
nomine gubernii = a kormány nevében, a gubernium nevében
nota = fej- és jószágvesztés
nota bene l. NB
notabile = nevezetes, figyelemre méltó
notál = megjegyez
notarius = jegyző
notio = ismeret
nova divisio = újrafelosztás
novella = újság, hírlap
novum = perújrafelvétel
novum cum gratia = kegyelem mellett való perújítás
numero = szám szerint

ob majestatis respectum = a felség megbecsülése miatt
oberster = ezredes
obfuscata = homályos
objectio = akadály, ellenvetés
obiiciál = elébe állít, ellene vet

oblatio = ajánlat
obligál = (le)kötelez
obligatio = kötelezettség
obligatoria = kötelezvény
obligatus = lekötelezett
obruál = elnyom, elfeledtet
observál = figyelembe vesz
obsidio = ostrom
obtemperál = mérsékel, enged
obtestatio = esdeklés
obtineál = elér, megkap
obviál = megakadályoz, szembehelyez
occulta = titkos
occupatus = elfoglalt
occurál = előadódik
occurentia = alkalom
octava = nyolcados törvényszék, nyolcadikán (dátumban)
ocular = szemüveg
oculator = szemtanú
oeconomia = gazdaság
offendál = támad, sért
offensa = sérelem
offensive = támadólag
offerál = ajánl(kozik)
officer = tiszt
officialis = hivatalnok
omni jure = teljes joggal
operál = működik
operatio = cselekvés, művelet
opinio = vélemény
opponál = szembehelyezkedik
oppressio = elnyomás
opprimál = elnyom
optio = választási jog
orál = szónokol
oralis portio = egy katona napi fejadagilletménye
oratio = szónoklat
order = parancs
ordinantia = utasítás
ordinaria = rendszeres postajárat
ordinarie = szabályszerűen
ordinarium victuale = szokásos élelmiszerellátás
ordinatissime = a legnagyobb rendben
ordine = rendesen
ordo = rend
original(is) = eredeti
ortographicus error = helyesírási hiba
P. S. (post scriptum) = utóirat
p. t. l. pro tempore
pacificatio = békeszerződés
pacifice = békésen
pacis oblatio = békeajánlat
palatinalis = nádori
Palatinus = pfalzi választófejedelem
palatinus = nádor
palpo = meggyőződés
pandecta = törvénykönyv
par (pár) = másolat
par(agraphus) = törvénycikk
paria = másolat
pariál = lemásol
pariter = hasonlóképpen
parola = becsületszó
pars = rész
partialis = részrehajló
partialitas = részrehajlás
particularis = magán(érdekű), részleges
particularitas = részlet
particulariter = részletesen
partim = részint
Partium = Részek (a Magyarország és Erdély közti terület)
pasquillus = gúnyirat
passio = szenvedés, tűrés, érzelem
passus = (át)járás, menetlevél, útvonal
passus executorius = végrehajtó levél
patens = uralkodói rendelet
pater = atya
pater familias = családfő
pathetica = szenvedélyes
pathetico = szenvedélyesen
patientiarius = szenvedő
patienter = türelmesen
patientia = türelem
patrator = tettes
patrocinium = oltalom
patronus = pártfogó
pecunia = vagyon
penetrál = odamegy, keresztülhatol
penna = toll
per = darabját
per alios = mások révén
per aliqvas artes = valamilyen mesterkedéssel
per cameram = a kamara részéről
per indirectum = közvetve
per inspirationes = sugalmazás révén

per inquisitiones = vizsgálatok útján
per manus = kézből kézbe
per partes = részletesen
per praesentes = ezennel
per repartitionem = újrafelosztás útján
per vices = váltakozva
peragál = elvégez
perceptor (percaeptor) = átvevő
percipiál = elfogad, átvesz
percurrál = átolvas
peregrinál = vándorol
peregrinatio = vándorlás, külföldi tanulmányút
peremptoria = döntő fontosságú
perennalis aestimatio = örökre szóló felértékelés
perennaliter = örökösen, állandóra
perfunctorie = felületesen
periclitál = veszedelembe kerül
periclitans = veszélyeztetett
periculum in mora = veszedelem a késlekedésben
perpericulum = nagyon veszélyes
perpetuál = állandósít
perpetuitas = örökjog
perpetuo = állandóan
perpetuus = állandó
persecutio = üldöztetés
persecutor = üldöző (fn)
persequál = üldöz
persona = személy
personale = személyes ügy
personalis = személynök
personaliter = személyesen
persuasio (persvasio) = rábeszélés, meggyőz(ődés
persvadeál = rábeszél
pertinacissime = a legállhatatosabban, makacsul
perturbatio = zavarodottság
pietas = jámborság
pius = jámbor
plausibilis = érzékelhető
plena = teljes
plenipotens = teljhatalmú megbízott
plenipotentia = teljhatalom
plenipotentiarius = teljhatalmú
plenissima = a legteljesebb
plusquam = túlzottan
politia = politika
politica = politikai
politicus = politikus, világi hivatalt viselő
poltura = lengyel pénz
ponderál = mérlegel
pondus = súly
popule (fn) = nép, pletyka
popule (mn) = közönséges
portio (portzió) = részbirtok, hadiadó
portionatus = részbirtokos
portióz = adózik
portus = kikötő
possessor = birtokos (fn)
possibilitas = lehetőség
post = után
post scripta = utóiratok
post scriptum l. P. S.
posta = postajárat, postakocsi, futár
posteritas = utókor
posthabeál = háttérbe szorít, másodrendűnek tart
postulatum = követelés
potas = iszol
potenter = erősen
potentia = birtoklás, hatalmaskodás
potentiarius = birtokos, hatalmaskodó
potentiosa captivatio = erőszakos elfogás
potentiose = erőszakkal
practicál (practikál) = gyakorol, mesterkedik
practika = mesterkedés
practizál = gyakorol
praeambulum = bevezetés
praebenda = illetmény
praecedál = megelőz
praeceptor = tanító
praeceptorium = perfelvétető parancs
praecipitál = elhamarkodik
praecipitantia = elsietés
praecipitatio = siettetés
praecludál = elzár
praedál = rabol
praedecessor = elől
praedicatio = prédikáció
praedicator = prédikátor
praefatio = előszó
praefectus (praefektus) = elöljáró, kapitány, elnök, jószágigazgató
praejudicál = hatálytalanít, előítélettel van
praejudicium (prejudicium) = meghiúsítás, kár

praemittál = előre kiad
praemoneál = figyelmeztet
praeoccupál = megelőz, elejét veszi
praeparál = felkészít
praeparatus = felkészült
praepediál = akadályoz
praerequisitum = előfeltétel
praeripiál = elránt (vki elől)
praescribál = előír
praescriptio = előírás
praesentál (proesentál) = előterjeszt, bemutat
praesentatio = előterjesztés
praesentis (dátumban) = folyó hó
praeservativa = elővigyázatosság, óvintézkedés
praeses = elnök
praesidiarius = őrparancsnok
praesidium = erőd, őrség
praestál = bemutat, megvalósít, szolgáltat
praesumptio = előzetes befolyásolás
praetendál = ígér, igényel, okul felhoz, mentségül felhoz
praetendens = igénylő, védnök
praetensio = követelés
praeteriti (dátumban) = múlt hó
praetexál = ürügyül felhoz
praetextus = ürügy, látszat
praevaleál = értékben megelőz
praeveniál = megelőz, meghiúsít
praevertál = megelőz
praxis = mesterség, gyakorlat
prensatio = nehezítés
presidens = elnök
primas = érsek
principalis = megbízó, kiküldő fél
principaliter = elsősorban
principia = itt: a ló számára szükséges tudnivalók
principium = alapelv, fő ok
privál = megfoszt
privata = magán (mn)
privata causa = magánérdek
privata gratia = magánszemély iránti kegy
privata persona = magánszemély
privatim = magánemberként
privatum = magánügy
privatus = magán (mn)
privilegium = kiváltságlevél
privilegium salvans = felmentő levél
pro = -ért, mellett(e)
pro vagy contra = mellette vagy ellene
pro actore = a felperes javára
pro adultis = a felnőttekért
pro cento = százért, százalék
pro conclusione = összefoglalásul
pro credentia = a hitelesség kedvéért
pro florenis Hungaricis = magyar forintért
pro forma = formálisan
pro futura cautela = jövőbeli biztosítékul
pro futuro testimonio = jövőbeli bizonyítékul
pro incatto = az alperes javára
pro informatione = tájékoztatás végett
pro interim = egyelőre
pro iuventute = az ifjúságért
pro nunc = jelenleg
pro pallio = ürügyül
pro possibili = lehetőség szerint
pro praegusto = ízelítőül
pro publico = államérdekből
pro reputatione = a tekintély kedvéért
pro sua prudentia = saját bölcsessége szerint
pro sua (sui) recreatione = felüdülésképp
p(ro) t(empore) = időről időre, ez idő szerint
pro testimonio = a végrendelet miatt
probál = kísérletezik
probrál = elfogadtat
procator (prokator) = ügyvéd
procedál = eljár, továbbhalad
processus = eljárás, járás (közigazgatási kerület)
proclamata = a perfelvétel kihirdetése
procurál = gondoz, óv
procurator = gondnok, képviselő
procurrál = átolvas
prodál = elárul
producál = támogat, előhoz, tanút állít
producens = tanúzásra előállított
productio = előadás, bemutatás, előállítás, tanúztatás
proesental l. praesentál
professor = tanár
profontol = táplál
profugus = menekült (fn)
progressus = előrehaladás

projectizál = tervez
projectum = tervezet
prokator l. procator
promotio = előléptetés, előmozdítás
promoveál = előmozdít
promulgál = kihirdet
propalál = nyilvánosságra hoz
proponál = előad, előterjeszt
proportionalis = részarányos
proportionaliter = arányosan
propter aetatem = a kora miatt
propter complacentiam = beleegyezés végett, kedveskedésből
prorogata = ítélethalasztás
proscriptus = száműzött, törvényen kívül helyezett
prosecutio = perbe fogás
prosequal = üldöz
prosperál = virágzik, jól halad
prosperitas = virágzás
prostituál = megront
prostitutio = megrontás
protectio = ajánlás
protectionalis = ajánlólevél
protector = pártfogó
protegál = támogat, gondot visel
protestál = tiltakozik
protestatio = tiltakozás
protocol(al)tat = iktat
protocolum = jegyzőkönyv
proventus = jövedelem
proverbium = közmondás
provideál = vigyáz, gondoskodik
provintia (provinczia) = tartomány
provisio = készlet, intézkedés
provisor = ideiglenes megbízott
provisoria = ideiglenes tisztviselés
provocál = ingerel
proxima occasione = a legközelebbi alkalommal
proxime = legutóbb, legközelebb
prudenter = okosan
prudentia = okosság
psalmus = zsoltár
publica = állami
publica criminatio = közvád
publica protestatio = hivatalos tiltakozás
publicál = kihirdet
publicatio = kihirdetés
publice = nyilvánosan
publico nomine = az állam nevében
publicum = közügy
publicum bonum = közjó
publicum odium = általános gyűlölet
publicus = nyilvános, állami, közös
punctatim = pontról pontra
punctum = pont
pura = tiszta, puszta
pure = egyszerűen
purgatio = hashajtás
purizál = letisztáz
pusillanimitas = kishitűség

qua = mint
quadrans = negyedrész
quaestus = kereskedés
qualificatio = minősítés
qualis qualis = olyan-amilyen
qualitas = minőség, (társadalmi) állás
qualitercunque = valamiképp
quantitas = mennyiség
quantum = (adó)mennyiség
quare = miért
quarta = illeték, negyed rész
quartel, quartely, quártély, quártélly = (katonai) szállás(hely)
querela = panasz(levél)
quietál = nyugtáz
quietantia = nyugta
quo casu = ebben az esetben, esetleg
quo citius (eo) melius = minél gyorsabban, annál jobb
quo consilio = milyen megfontolásból
quoquomodo (quo quo modo) = valamiképpen, bármiképpen
quos inter = akik között
quotidianum = mindennapos (fn)
quotidianus = mindennapos (mn)
quotuplex = hányszoros
quovis respectu = bármilyen tekintetben

rancor = gyűlölet
rapiál = rövid jegyzetet készít
raptura = vázlatos fogalmazvány
rata portio = járandóság, megillető rész
ratificál = érvényesít
ratificatio = érvényesítés
ratio = érv, számadás, ok
ratio belli = hadi érdek
ratiocinál = érvel, elszámol
rationista = számadó
ratio status = államérdek

re infecta = dolgavégezetlenül
realis = tényleges, józan
realitas = ésszerűség, józanság, valóságos helyzet
realiter = tényleg
rebellál = lázad
rebellio = lázadás
rebellis = lázadó
recedál = visszalép
recens = élő, jelenlegi
recepisse = átvételi elismervény, feladóvevény
recipiál = visszavon
reciprocatio = viszonzás
recognitio = elismerés, vallomás, viszonzás
recognoscál = elismer
recommendál = ajánl
recommendatio = ajánlás
recommendatus = ajánlott
recompensa = kárpótlás
reconciliál = megbékél
reconciliatio = megbékélés
recuperál = visszaszerez
recurrál = folyamodik
recursus = viszontkereset
redeál = visszajön
reducál = visszavezet
reductio = visszavitel
redundál = visszaömlik
referada = jelentés
referál = beszámol
referendario-secretario-consiliarius = előadó és titkárkodó tanácsos
referendarius = tanácsosi
reflectál = válaszol, igényt tart
reflexio = igény
reformata = reformált
reformatum consistorium = református egyháztanács
refugium = menedék
refundál = visszaad
refusio = visszaadás, kártalanítás
refutál = megcáfol, elhárít
regalis = királyi meghívólevél az országgyűlésre
regalista = királyi megbízott az országgyűlésen
regens = helytartó
regestrum (regestrom) = jegyzék, kimutatás
regimen = kormányzás
regiment = ezred
registrál = iktat, jegyzékbe foglal
registrator = iktató (fn)
regium = királyi
regius = királyi megbízott
regius (mn) = királyi
regula = szabály
rejectáz = visszavet
rejiciál = visszadob, visszautal
rekvirál l. requirál
relatio = jelentés, viszony
relatoria = tudósító levél
relaxál = csökkent
relegál = átküld, visszautasít, hivatkozik
relegatio = visszaküldés
relicta = özvegyasszony
religio l. relligio
religiosum (fn) = vallási ügy
religiosum (mn) = felekezeti, vallási
religiosum negotium = felekezeti ügy
reliquia = ereklye
rel(l)igio = vallás, felekezet
relligiosa = felekezeti
remedium (remediom) = gyógyszer
remittál (remitál) = visszaküld
remonstrál = kifogásol, kifogásként felhoz, eszébe juttat
remorál = késleltet
removeál = hátráltat
remuneratio = viszontszolgálat, jutalmazás
renuntiál = lemond
reparál = helyrehoz
repartitio = adókirovás, felosztás
repellál = fellebbez
repetál = ismétel, visszakövetel
replica = válasz
replicál = visszavág, válaszol
reportál = kézbesít
repositum = letét
repraesentál = képvisel
repulsa = visszautasítás
repulsio = visszaverés, -űzés
requirál (rekvirál) = faggat, kér
requisitio = kérdés, megkérdezés
requisitoria = nyugta
requisitum = kellék
res mobilis = ingóság
rescribál = visszaír, válaszol
reserva = fenntartás

reservál = fenntart vkinek
residens = helytartó (fn)
residentia = szállásbirtok, nemesi birtokjoggal járó lakóhely
resignál = lemond
resignatio = lemondás
resignatoria = lemondó levél
resipiscentia = eszmélés
resolutio = döntés
resolutissimus = véglegesen elhatározott
resolvál = (el)határoz
resolutus = elhatározott
respectál = tisztel
respective = tisztelettel
respectus (fn) = tisztelet, tekintet
respectus (mn) = tisztelő
respondentia = felelet, cáfolat
responsio = válasz
responsum l. rp.
respublica = állam
respublica Platonica = platóni állam
restál = hátra van, hiányzik
restantia = maradvány, hátralék
restituál = visszahelyez, kártalanít
restitutio = visszahelyezés, helyreállítás, kártalanítás
restringál = korlátoz
resummál = ismét elvállal
resuscitatio = felélesztés
retirál = visszavonul
retorqueál = visszafordít
reverentia = tisztelet
reversalis = kötelezvény
revideál = felülbírál, átnéz
revisio = felülvizsgálat
Réz = török kancellár (reisz-effendi)
rigor = szigorúság
rivalis = vetélytárs
rp. (responsum, rs.) = felelet
rs. l. rp.

saeculum = évszázad
salagvarda (salaguard, salaguarda) = őrkatona(ság), oltalomlevél
salarium = fizetség
salinaria officina = sóhivatal
salus = üdv
salus domus = a család üdve
salva conscientia = tiszta lelkiismerettel
salva res = megmentett ügy
salvál = megment, sikerre juttat
salvo meo honore = tisztességem sértetlenségével
salvus conductus = menlevél, útlevél
salvus passus = útlevél
sapienti pauca = a bölcsnek kevés (is elég)
sapienti sat(is) = a bölcsnek ennyi is elég
satisfaciál = kielégít, eleget tesz
satisfactio (satis factio) = elégtétel, ígéret teljesítése
satsis = elégtétel, kielégítés
scandalum = botrány
sceleton = csontváz
Schelmstück = csíny, kópéság
schola = iskola
scholasticus = tanítói
scilicet l. sct.
scopus = cél
scriba = írnok
scribere = írni
scrupulizál = aggályoskodik
scrupulosus = aggályoskodó
scrupulus = kétely
sct. (scilicet) = tudniillik
secretarius = titkár
secularis = világi
seculum l. saeculum
secundál = szerencséltet, segít
securatissime = a legbiztosabban
secure = biztonságban
securitas = biztonság
securus = biztos
sedes belli = hadszíntér
semi- = fél
sensim = lassacskán
sententia = ítélet
sententiáz (sentenciáz) = elítél
sequela = következmény
serio = komolyan
servies = szolgálat, szolgaság
sessio = ülés
sexus = nem
signanter = nevezetesen
sileál = hallgat
silentium (silentiom) = hallgatás
similia = hasonlók
similiter = hasonlóan
simplex = egyszerű, együgyű
simultas = versengés
sincerus l. syncerus
sine assecuratione = biztosíték nélkül

sine effectu = hatástalanul
sine informatione = tájékozódás nélkül
sine scrupulizatione = töprengés nélkül
sine ullo dispendio = fennakadás nélkül
singillatim = egyenként
singularis = páratlan
singulariter = egyedül, egyszersmind
sistál = áll, előállít
societas = társaság
socius = társ
solemniter (solenniter) = ünnepélyesen, gyakran
solennis = ünnepi
solennitas = ünnepély
solenniter l. solemniter
soli loquium = magánbeszélgetés
sol(l)icitál = nyugtalanít, szorgalmaz, buzdít
sollicitans = nyugtalanító
sollicitatio = biztatás, nyugtalanítás
sollicite = nyugtalanul
sollicitus = nyugtalan
sopiál = lecsendesedik
sordescál = bepiszkolódik
spargál = hint, terjeszt
speciale = különös
specialis = egyéni
specialiter = különösképpen
specificál = meghatároz, részletez
specificatio = részletezés
specifice = részletesen írásban
spoliál = megfoszt
stabiliál = állandósít
stabilis = állandó
stál = érvényben van
statio = állomás
statuál = beiktat (birtokba); helyt áll
status = kar, rend (közösség)
statutio = megállapodás
statutor = alapító (fn)
statutoria = határozat, rendelet
stilizál = fogalmaz
stilus l. stylus
strasa = őrség
stratagema = haditerv
strepitus = robaj
stricte = szorosan
studio = gondosan
stylus (stilus) = stílus, beszédmód
sua praesentia = jelenlétével
sub = alatt
sub dato = kelettel
sub eodem dato = ugyanazon kelettel
sub fide et assecuratione = hit és biztosíték mellett
sub nomine Gubernii = a Gubernium nevében
subditus = alattvaló
subeál = eltűr
subjectum = alany
submissio = engedékenység
submittál = alárendel, engedékenységet mutat
subnectál = hozzátesz
subornál = felbiztat
subscribál = aláír
subscriptio = aláírás
subsistál = megáll
subsistentia = állapot, ellátás
substituál = helyettesít
substitutio = helyettesítés
substitutus = helyettes (mn)
subterfugiál = elkerül
subterfugium = kibúvó (fn)
subtilitás = finomság
subsumál = megtold, hozzátesz
succedál = következik (hivatalban), sikerül
successio = örökösödés
successor = utód
successorium, -ius = örökösi, örökösödési
successus = eredmény
succumbál = elesik
succurrál = segít
Suecus = svéd
suet (svet) = svéd
suffecit = elegendő
sufficiál = elég
suffragium = segítség, kárpótlás
suis modis = a maga módján
summa = összeg, tartalom, járandóság, lényeg
summa summarum = összefoglalva
suo tempore = a maga idejében
superál = legyőz, felülmúl
superfluum = ráadás
superscriptio = ráírás
supersedeál = megkímél
superveniál = közbejön, megérkezik
suplicatio l. supplicatio
suppeditál = rendelkezésre bocsát

suppleál = kipótol
supplical = kérelmez
supplicans = kérvényező
sup(p)licatio = kérvény
surrogatum = tartalék
suspectus = gyanús
suspendál = függőben tart, felfüggeszt
suspensio = felfüggesztés
suspicio (suspitio) = gyanú
sustentál = fönntartja magát
svet l. suet
symbolizatio = képes beszéd
syncere = becsületesen
synceritas = őszinteség, becsületesség
syncerizatio = nyíltszívűsködés
syncerus (sincerus) = őszinte
syncopál = megrövidít

tabella = táblázat
tacite = csendben
tafota = lágy selyem
tali casu = ez esetben
talis qualis = olyan-amilyen, bármilyen
taliter qualiter = úgy-ahogy
tandem = végre
tandem aliquando = egyszer végre
tanquam = mintegy
tantum abest = az van még hátra
taxa = illetmény
taxator = fizetőmester, adóhivatalnok
Te Deum laudamus = Téged, Isten, dicsérünk (a hálaadó istentisztelet első szavai)
tempestas = vihar
tempestive = idejekorán
tempestivum = időszerű
temporaria, -ius = ideiglenes
temporizál = időz
teneál = végbemegy, tart
tenor = hangnem, szándék, tartalom
tentál = megpróbál, puhatol
terminál = bevégez, határidőt kitűz
terminus = határidő, törvénynap
tertialis = harmadfokú
testál = örökül hagy
testamentum = végrendelet
testimonialis = bizonyságlevél
textus = szöveg, szentírási hely
theologica = teológiai
theologice = teológiai értelemben
thesaurariatus = kincstartóság
thesaurarius = kincstartó
tibi = neked
tihaja, tihaia, tihaya = török titkár
titubál = dadog
tit(ulus) = cím(zés), cím (törvénycikkben)
tollál = eltávolít
torrens = patak
totis viribus = teljes erővel
totum fac = mindenes (fn)
tracta (trakta) = egyezmény
tractál = tárgyal, tart valakit
tragoedia = tragédia
transeat = hagyjuk!
transfuga = menekült (fn)
transigál = elintéz
transmissio = másolat, átírás, átküldés
transmittál = átküld, lemásol
transponál = átutal
transpositio = átutalás
transumál = lemásol
transumptum = átirat, (hivatalos) másolat
Trevirensis = trieri
tribulatio = nyomorúság
Tripartitum = Hármaskönyv
triumphál = diadalmaskodik
truncus = törzs
tumultuál = lázad
tumultus = lázongás
turbál = zavar
tutor = gyám
tzeit ház = fegyvertár (Zeughaus)

udvarice = udvariasan, udvari módon (tréfás latin)
ulciscál = megbosszul
ultima anni = az év utolsó napján
ultimus deficiens = a család meghaló utolsó tagja
ultro = önként
ultro citroque = kölcsönösen
unde = onnan, úgy
unio = szövetség, egység
universalis = egyetemes
universitas = egyetemesség (a szászok, illetve az erdélyi bevett vallások és nemzetek közössége)
uno verbo = egyszóval
urbarium = úrbér, úrbéri telekkönyv
urgeál = sürget

usque (ad) = -ig
usque ad emaritationem = férjhezmenésig
usque ad nauseam = csömörlésig
usuál = használ
usura = kamat
usurpál = kisajátít
usurpator = bitorló
ususfructus = haszonélvezet
utál = használ vmit
ut supra = mint feljebb
utens = gabona vagy liszt ellenében cipót kapó deák a kollégiumban
utrinque = mindkét részről
utrum = vallatási kérdőív

v. l. versus
vacál = hivatal nélkül van
vacantia = hivatali üresedés
vanitas = hiúság
variál = változik, változtat
vece l. vice
vectura = szállítás, fuvarral teljesített szolgálat
Veghszel (Vexel) = pénzváltás (Wechsel)
vel = vagy (kötőszó)
venditio = eladás
venditor = eladó (fn)
verificál = igazol
veritas = igazság
vers = forduló
versatus = járatos
versus (v., w.) = szakasz, szentírási vers
vertatur = fordíts! (lap alján)
vetus = régi
Vexel l. Veghszel
via = út
via juris = a törvény útján
viaticum = útiköltség
vice (vece) = helyettes
vice versa = ugyanúgy fordítva
vicinus = szomszéd
vide = l.
vigenta = itt: élő emlékezetben
világice = világi értelemben (tréfás latin)
vinculum = kötés
vindicta = bosszú
violentia = erőszak
violentum medium = erőszakos eszköz
virtus = bátorság
visitál = meglátogat
visitatio = ellenőrző látogatás
vita durante = élethossziglan
vitulus = borjú
vivide = élénken
volanter = sietősen, pecsét nélkül, expressz (levél)
votum = szavazat
vox = vélemény, szavazat

w. l. versus

zelál = buzgólkodik
zelosus = buzgó
zelotypia = féltékenység
zelus = buzgalom
zlot = lengyel pénz

1mo = először
2do (secundo) = másodszor
3tio (tertio) = harmadszor
4to (quarto) = negyedszer
7bris (Septembris) = szeptember
8bris (Octobris) = október
9bris (Novembris) = november
Xbris (Decembris) = december

ELAVULT VAGY JELENTÉSMÓDOSULÁSON ÁTMENT MAGYAR SZAVAK JEGYZÉKE

Ez a *szógyűjtemény* azokat a szavakat tartalmazza csak Bethlen Miklós leveleinek szókincséből, melyek:

1. a mai magyar nyelvben nem léteznek, illetve
2. melyeknek jelentése megváltozott.

Ez utóbbiak különös figyelmet érdemelnek, mert sok félreértést okozhatnak. Gyakran előfordul a levelek olvasása közben, hogy egy-egy kifejezés, úgy érezzük, elüt a környezetétől, mintha nem illene oda a hangulata, jelentése. Ilyenkor rendszerint olyan szó okozza a disszonanciát, melyet ismerni vélünk, ám a jelentése Bethlen kora óta megváltozott. Ha például az 1. csoportba tartozó „nebelgés" szóval találkozunk, kevésbé kell félreértéstől tartanunk, mint ha a 2. csoportba tartozó „tökéletes"-sel. Mivel a „nebelgés" szót egyáltalán nem ismerjük, a „tökéletes"-t viszont ismerni véljük. Mikor az öreg rab azt írja feleségének címzett levelei végére: „tökélletes férjed", elmosolyodhatnánk az öregember önelégültségén. Noha szó sincs önelégültségről. Hanem egyszerűen csak megváltozott a „tökéletes" szó jelentése a századok folyamán. Ma hibátlant jelent, akkor közeli rokonságban volt a ma is élő „eltökél" igével. A tökéletes nem más volt, mint eltökélt, azaz mindenre kész, állhatatos, hűséges.

3. Azok a szavak is bekerültek a szógyűjteménybe, melyek jelentése tágabb volt a mainál. Ma például a köznyelvben már csak a hírnevet lehet öregbíteni, de Bethlen Miklós idejében még bármit lehetett. Jelentése még „növel" volt, őrizvén az „öreg" szónak eredetileg elvont és gyakorlati értelemben egyaránt létező „nagy" jelentését.

A szótárban közölt szavaknak a maival egyező jelentésüket általában nem tüntetjük föl. Tehát például az előbb említett „tökéletes" szónak nem vettük be a maival egyező „perfectus" jelentését, mely már akkor is létezett.

Néhány megjegyzés a levelek helyesírásáról és a szógyűjtemény betűrendjéről.

A levelek legnagyobb része az eredeti kézirat alapján került e könyvbe, vannak azonban olyanok is, melyek — jobb híján — későbbi nyomtatott kiadás alapján. Ezeknek a helyesírása sokszor erősen eltér az eredetiekétől. Nehezíti a tájékozódást e téren az is, hogy a kéziratos levelek helyesírása is erősen ingadozik. Mi igyekeztünk a tipikushoz igazodni a szógyűjtemény összeállításakor a következők szerint:

Az ingadozás leggyakoribb példái:

1. A magánhangzók hosszúsága. Itt tapasztalható a legnagyobb összevisszaság. Úgy tűnik, hogy ötletszerűen használ csak Bethlen Miklós ékezeteket. Még az *a* és *á*, valamint az *e* és *é* hang megkülönböztetésére sem törekszik. Ezért tehát bátran mertük a mai helyesírásnak megfelelő változatot feltüntetni a szógyűjteményben, mivel e téren tipikusnak nem vehettünk semmit.

2. Ingadozik az *ö* hang írása is: hol *ö*, hol *oe*, hol *öe* áll a helyén. Itt is a számunkra legkényelmesebb alakot, az *ö*-t választottuk.

3. A latin nyelv hatására Bethlen Miklós nem tesz különbséget írásban az *i* és *j* hang között. Többnyire mindkettőt *i*-vel jelöli. Hasonlóképpen az *u* és *v* hangot egyformán *u*-val írja. Bár ez a jellemző, az ingadozás mégis fölbátorított arra, hogy a szógyűjteményben megkülönböztessük ezeket a hangokat, hogy könnyebb legyen eligazodnunk.

4. A *c* és *cs* hangok írása kevés kivétellel *tz*, ill. *ts*. Ezért így, a régies alakban kerültek a szógyűjteménybe, bár ritkán előfordul ingadozás (*c* = *cz*, vagy *cs*).

Ha tehát *c* vagy *cs* hanggal kezdődő szót keresünk a gyűjteményben, akkor a *T* betű után, a *TY* betű előtt keressük. Előbb állnak a *Ts*-sel kezdődőek, utána a *Tz*-vel kezdődőek. A szóközi *c* és *cs* is természetesen *tz* és *ts*. A betűrend is ehhez igazodik. Zavaróak lehetnek a későbbi kiadásokból átvett levelek *c* és *cs* betűs szavai. Ezeket is az eredeti helyesíráshoz igazítva *tz* és *ts* betűvel vettük a gyűjteménybe.

A kérdést bonyolítja, hogy Bethlen Miklós *c*-vel írja a latin eredetű, de immár magyar szavakban a *c* hangot. (Pl. porcióz). Itt nem változtattunk, *c*-vel szerepelnek a szótárban is.

5. Ingadozás mutatkozik még a *g* hang jelölésében is. Magas hangrendű környezetben szinte mindig *gh*-val jelöli Bethlen, mély hangrendűben pedig szinte mindig *g*-vel. De kivétel itt is, ott is akad. Az egyszerűség kedvéért a szógyűjteményben minden *g* hangot *g*-vel jelöltünk.

Egyéb tudnivalók

Vannak szavak, melyek *toldalékos* formában fordultak csak elő a szövegben, és nehéz lenne rekonstruálni a szótári alakjukat — nem is lenne itt értelme. Például az „iránzom" igénél kár lenne keresni, hogy iránoz vagy irányoz, esetleg iránz volt-e a szótári alak, ha ez a levelekben elő sem fordul. Ezért így: „iránzom" alakban került a szógyűjteménybe.

Az *igekötős igéket* többnyire *külön szóba* írta Bethlen, ezért a szótárban is így vannak.

Az *is* kötőszó igen sokszor egybe van írva az előtte levő szóval.

Nem vettük be a szógyűjteménybe a *lesz, tesz, vesz* típusú igéknek a maitól nagyon eltérő alakjait sem. A szövegkörnyezet rávezet a jelentésre.

Pl. lök = levék (elbeszélő múlt egyes sz. 1. szem.)
lönk = levénk (elbeszélő múlt többes sz. 1. szem.)

A levelek könnyebb megértése érdekében hadd tegyek még egy-két nyelvi megjegyzést a toldalékozással kapcsolatban.

A *birtokos személyragok* első olvasásra sok félreértést okozhatnak. Hogy e félreértéseket elkerüljük, megemlítem, hogy a magas hangrendű szavak birtokos személyragja mássalhangzó után *egyes szám 3. személyben:*

-i is lehet (nem csak -e, mint ma)

Tehát pl. „kereseti" mai jelentése lehet keresete
keresetei

mivel ez az -i rag egyaránt utalhat egyes vagy többes számú birtokra.

A többes szám 3. személyű birtokos személyrag magas hangrendű szavak esetében: *-ek* (és nem -ük)

Így pl. a „nyelvek" szó mai jelentése is kétféle lehet: nyelvek (egyszerű többes szám)
nyelvük (birt. sz. rag tsz. 3. szem. egyes számú birtok)

Mély hangrendű szavak esetében: *-ok* (és nem -uk)
Az előbbihez hasonlóan félreérthető tehát pl. az „igasságok" szó,
mely lehet: igazságok (egyszerű tsz.)
igazságuk (egyes számú birtok tsz. 3. szem. birt. szr.)

N. G.

A

affelöl (affelöll) — attól azért..., annak ellenére
ágazik — terjed
alá valo — rangban legkisebb
alja — maradéka (a hadaknak)
alkalmas — illendő
alkalmatlanság — kellemetlenség
alkalmatos — alkalmas
alkalmatosság — 1. alkalom, lehetőség
2. postát vivő jármű
3. alkalmazás
4. érdek
5. birtok, földbirtok
alkhatik — alkudhat
alkhatik egyben — megegyezhet, megalkudhat
által — szélesség; kis hely
általl — átall, szégyell, restell
általag — kis hordó, űrmérték is
amitsodás — amilyen
a mivolta — amióta
aprolék (mn) — kicsi, apró
aprolékos — felaprózott, apró-cseprő
apromüves — napszámos
aránt — 1. -ról, -ről
2. illetően
3. miatt
l. még: iránt
arkus — ív, oldal
armas — 1. martalóc, rabló, zsivány
2. Kővár vidékén fegyveres szolgálat fejében teljes vagy részleges szabadságot élvező szabad parasztok
arros — 1. árus
2. eladó jószág
3. vevő
asszuág — száraz ág
atyafiság — 1. testvériesség
2. rokonság, rokoni kapcsolat
avvagy tsak — legalábbis
az aránt — azáltal
az melly — valamely, amely
az mellyet — amellett
azon — ugyanaz
azonba — ugyanakkor

B

babusgat — általt, hiteget
bagarica — marhákkal fuvarozó sókereskedő a Székelyföldön
bagasia, bagazia — málha
banasz — bányász
bár — akár
bár tsak — legalábbis
batka — fillér
bátorságos — biztos, biztonságos
bé kertel — bekerít
bellis — bélés
bennulás — sérülés, nyomorodás
berbéts — herélt kos, ürü
bérmál — nevez, rendel (vmi célra — tréf.)
betegedés — lebetegedés, azaz a szülés ideje
bé telik (m. i. bé tölt) — beteljesedik
betstelenit — gyaláz
betstelenkedés — 1. gyalázkodás
2. meg nem becsültnek lenni
betstelenség — 1. gyalázat, gyalázás
2. meg nem becsültség
betsüllet — megbecsülés, tisztelet
bezzeg — biztos, bizonyosan
bizodalmas — bizalmas, akiben megbízom
bizodalmason — bizalommal, bízvást
bizony (mn) — biztos
bizonyos ember — megbízott, „delegat"
bizott — akiben megbízom
bogos — bütykös, görcsös
bokor — pár (pl. kesztyű)
boldogtalanul — szerencsétlenül
bolondoskodik — tévelyeg, értelmetlenül belekeveredik vmibe
bomlás — romlás
bont — ront
böltselkedés — tudálékoskodás

C lásd TZ
CS lásd TS

D

darabos — otromba
derék — 1. fő, nagy, jókora, nagyja vminek
2. lényeges, fontos
3. jó, finom
derék szék — törvényszék (alsó fokú, időnként összeülő törvényszék)
dezma (dézsma) — adótized (decima)
dobol — unszol, riaszt
dolgos (fn) — közmunkás, robotos
dul — rabol

eb in — kutyaszíj, póráz
eggyátallyában — 1. egyenesen, nyíltan, úgy ahogy van
2. nyugodtan
egyben vész — összevész
egyenetlen — egyet nem értő, torzsalkodó
egyenetlenség — széthúzás
eggyes (mn) — egyező, azonos
eggyen-eggyen — külön-külön
eggyüd (együld, együtt) — talán, netán, esetleg
eggyügyü — egyszerű
elabal — elszökik, menekül
el alutnám — elaltatnám
el arányozni — elgondolni, kitalálni
el bomlatik — föloszlik, föloszlatik
el bomlik — 1. elromlik
2. szétszéled
el bont — 1. meghiúsít
2. megzavar
elébb halaszt — elhalaszt
elegy-belegy — mindenféle
élés — 1. gabona
2. élelmiszer
élésszedők — akik a lakosságtól begyűjtik az ennivalót a hadsereg számára
elig — alig
el költ — elfogyaszt
elme — 1. vélemény
2. ész, gondolat
elmélkedés — elgondolás
előpénz — foglaló, előleg
el romlik — 1. tönkremegy
2. elhull (állat)
el széllyed — szétszóródik
el szenvedhetetlen — tűrhetetlen, elviselhetetlen
el szerez — kiházasít
el veszt — elveszejt, romlásba visz
el veszteget — elpusztítgat
el vet — elveszt, elveszít
el vetődik — elhalasztódik
el von — elhúz vmit (időben)
elvohatják — elhúzhatják
emberséges — tisztességes, becsületes
embertelenség — emberfölötti erő
entzembentz — jelentéktelen apróság
enyett — 1. közepette
2. -ért, érette, miatt
ér — megér vmit (időben)
érkezik (vmire) — ráér (vmire)
eresztetlen (búza) — föl nem nőtt, magot még nem adó (búza)

ért — 1. értesül, tudomásul vesz
2. gondol, vél
3. megért
eslekedés, esekedés — vágyakozás, reménykedés
esöllék — hulladék
eszébe vesz — észrevesz
esze vész (vminek) — értelmetlenné válik vmi
ezent — így, úgy

F

falyka — köteg
farkas kasza — zsákmány, martalék
fatsarodik — csavarog, elbújik
fatsarog — csavarog
félek szabásu (vmi) — kicsit félek, kicsit tartok (vmitől)
felel — ígér
félelmes — gyáva
feles — sok, bőséges, nagy számú (fölös számú)
felesen — nagy számban
felette — főleg, fölöttébb
fel gázol — feldúl, lábbal tapos
fel rug — elhagy
fel ülés — hadba indulás (lóra ülés)
fel üt — felforgat, tönkretesz
fel ver — megtámad, rajtaüt
fertat — szerződés
firtat (vkit) — faggat (valakit)
fogyat — csökkent
fogyatkozás — hiányosság, hiba, fogyatékosság
folnagy — intéző, gazda, tiszttartó
folyó — futónövény
foszt — kifoszt, rabol
fotta (vminek) — (vmi) fogyta, vége
fottára — végére, végtére
furiál — dühöng
futott (mn) — menekült (mn)
fü — kisarjadt, még meg nem ért vetés
fütözni — melegedni

G

garázda, grázda — per, perpatvar
gárgyán — gvárdián, rendfőnök (itt tréfás, csúfolódó értelemben)
gázlás — munka, kellemetlenség
Getzi — Gergely beceneve
girátska — talentum
gondviselés — óvatosság
gondviseletlen — óvatlan, gondatlan

gonosz — gonoszság
goromba — csiszolatlan, tudatlan, erős, nagy
gorombaság — értelmetlenség
grádits — lépcső
grázda l. garázda

GY

gyakik — szúr, döf, (közösül is)
gyep (gyepü is) — fűvel körülkerített rész, sövény
gyun — gyón, vall
gyülekezet — gyülekezés

H

ha — 1. hogy
2. hátha, akárha
ha mi — ha valami
hadfogadás — zsoldosfogadás
hagyatlan — felfogadatlan, meg nem bízott
hagyitt — hajít
haj-hajgat — sóhajtozik
halad — elhalaszt vmit, vár vmivel
haladék — halasztás
halasztás — halogatás
hálóz — cselt sző
hám — kám, kán (tatár-)
hamar — sürgős
hamar nap alatt — hamarosan
hanem ha — 1. hacsak nem, kivéve, ha...
2. alighanem
harmadidénn — tavalyelőtt
határozatlan — határtalan(ul)
havatal — hivatal
ház — szoba
helyén — helyett
hertelenkedik — hebehurgyáskodik
hetedfű — hetedfél, azaz hat és fél éves (ló)
hiat — hivat
hiba — hiány
hidas — hajóhíd
hihetetlen — megbízhatatlan, szavahihetetlen
hija vminek — hiba vmiben
him — hímzés
hire vkinek — tudta, jóváhagyása vkinek
hiresit — híresztel
hirlétig — míg híre nem terjed
hit, hüt (l. még hüt) — adott szó, eskü
hitel — hit (fides)

hiteles — bizonyítható
hivatal — hívás
hogy — ahogy
holott — mivel
holt tetemes ló — bénalábú ló
hoo pénz — zsold
hopmester — udvarmester
hordozóskodik — hurcolkodik, költözködik
hul — valahol
humor — kedv
hunnét — honnan
hût — felesküdött
hütlés — eskütétel, eljegyzés
hütös (vki, vmi) — esküvel vállalt (akinek megesküdtem, amire fölesküdtem)
hütös ember — esküdt (tárgyalásnál)

I

idegen — méltatlan, helytelen
idő — kor, életkor
időn, idén:
  ez idén — idén
  másod idén — tavaly
  harmad idén — tavalyelőtt
igasság(ok) — jog(uk)
igazitt, reá igazitt — rávezet, eligazít
igazittás — igazságtevés
igy — ügy
iktat — juttat
illendő — megfelelő, alkalmas
illet — érint (elvont ért. is)
illetlen — (hozzá) nem méltó, méltatlan
illetlenség — méltánytalanság
illik — 1. rendjén való,
  2. szabad
imald — kérlel, (imádkozik)
in — kötél, szíj
ingyen — korántsem
intéz vminek — becsül vmire
ipa — após(a)
iránt (l. még aránt) — 1. -ról, -ről
  2. miatt
iránzom — vélem
istenkedik — az Istenért kér vkitől vmit, esküdözik, fogadkozik
itilő mester — bíró
izetlenkedik — perlekedik, civakodik

J

jakablani, jakabolni — rászedni, megcsalni, becsapni vkit
japonica — hosszú ujjú mellényféle, köntös
jártat (szolgát levéllel) — küldözget
jócskák — apró javak
jovall — 1. jónak tart, helyesel
2. javasol

K

kalongya — kéverakás
kap — talál, elkap
kar — helyzet, állapot
kárba van — bajban van
kardéba — veszendőbe, kárba
karmazsin — sötétvörös
kárré vall — kárrá lesz
karuly — karvaly
ké — kell
kedvesen — szívesen, örömmel
kedvesség — kedveltség
kedvetlen — 1. kellemetlen
2. kedve ellen való
kelletvén — majd kell
kénszerittetem — kénytelen vagyok
képében (vkinek) — vki képviseletében
képes — illő, helyes
képpest (vmihez képest) — 1. vmit tekintve
2. vmi miatt
3. vmi szerint, értelmében
kérd — kér (gyakorító értelemben)
kerekes — kerékgyártó
keresmény — munkával megkeresett, pénzen vett jószág
kertelés — kerítés
késől vmit — későnek tart vmit
kész — készséges, szíves
kételen — 1. feltétlenül, kényszerűen
2. kénytelen
kételenit — kényszerít
kételenittetik — kényszerül
kételenség — kényszerűség
ketse — egy fajta pokróc
kettőnéllis nagyobb — kétszer akkora, kétszer annyira
kevés napok alatt — hamarosan
ki — mi (vonatkozó és kérdő névmás)
ki fordul — kiforgatódik a vagyonából, elveszti a javait
ki hirhed — híre megy, kisziváro g
ki láttatik — kiderül (elvont ért.)
kisirtet — kísértés

ki tanul — utánajár, rájön, rátalál vmire
ki nem tanulhattam — meg nem tudhattam
ki tevén, ki téve — kivéve
kitsidet — kicsit, kissé
kiváltképpen, kivalyképpen — különösképpen
kóborol — 1. zsákmányol, fosztogat, prédál
2. portyáz, rajtaüt
kolyesza — könnyű szekér
konsza — konc, jövedelmező része vminek
kontz — száz ív
kótyázás — egy fajta gyermekjáték
köböl — gabona mérésére szolgáló mérték; 50—90 liter közt változó mennyiség
költés — költség
költségtelen — pénztelenség
könnyülés — szülés
köteles — elkötelezett
kötelesen — lekötelezően, lekötelezve
kötelesség — 1. szövetség, elkötelezettség, lekötelezettség
2. eljegyzés
kötés — egyezmény
követ — 1. kér
2. bocsánatot kér
köz biró — alkudtató, felkért közvetítő
közi — köze (vmihez való —)
közküpü — rágalmazó
közönséges — 1. általános
2. közérdekű, köz-
közönségesen — 1. általában
2. együtt, mindenkit beleértve
3. nyilvánosan
kösség (község) — nép, vmely közösség
kura fia — kurafi, gazember
különös — külön, saját, (nem közös)

L

lakodalmaz — vendégeskedik, lakik
larma — harci zaj, harci készület
látoul küld (vmit) — megtekintésre küld (vmit)
láttatás — szolga általi (azaz nem személyes) látogatás
lezzeg — lézeng, kóborol, bújdosik
liktáriom — lekvár
lótra fontra — lót: űrmérték: lat, uncia
font: súlymérték

LY

lyukára hajtatik — helyére kerül

maglas — rakás, kupac, sórakó munkás, sóvufaros
majd ugy — ugyanúgy
majorkodás — mezei gazdálkodás majorban
mál — hasi prém
marha — kincs
martzona — kemény, vad (elvont ért. is)
más — másik
meg békél(lett) — kibékül(t)
meg birál — bíróul hív
meg bizget — megpiszkál, megmozgat
meg bodulás — megbolydulás
meg bolondit vmibe — belezavar vmibe
meg csal — becsap
meg csendesit — megbékéltet
meg egyezés — beleegyezés
meg épültem — előbbre jutottam vmiben
meg forr — kialakul
meg hisz — megbíz(ik) (vkit vmivel)
meg kölcsönöz — megadja a kölcsönt
meg maraszt — megbírságol
meg napoz — kitűzi a napját
meg nyargal — 1. lóval bejár
2. megzaboláz (elvont ért. is)
meg probál — l. probál
meg romlik — tönkremegy
meg szükül — 1. megszorul
2. szűkölködni kezd
meg talál vkit — fordul vkihez, megkérdez vkit
meg tér — visszanyeri az eszméletét
meg tetszik vmi — kitűnik vmi (vmiből)
meg tojul — összetorlódik
meg untam szabásu — kicsit unom
meg ütközik — megneheztel
meg vész — elromlik
meg vonsz — megvon (vmit vkitől)
méhser — mézből és egyéb folyadékból: vízből, ecetből, borból, árpaléből forralt ital
méltatlanság — erőszak, kegyetlenkedés
mely — akármilyen
mélyföld — mérföld
melyre — merre
ment (mn) — mentes valamitől
mértékel — mér, csökkent
mesterség — mesterkedés, álnokság
mi — 1. de, ám
2. valami
3. bármi
minden tehető — mindenható
mindiránt — egyaránt

mint — miképp, hogyan
mire — mivégre
mondani — mondhatni
mony — tojás
mulat — 1. mulaszt, elmulaszt
2. időzik
3. elhanyagol
mulatás — időhúzás, időtöltés
mulatás nélkül — haladéktalanul
mulatság — feledés
mulattat — halaszt
mulik, elmulik — halasztódik, elhalasztódik
mutatás — útmutatás, útbaigazítás

N

nagyobbára — többnyire, főként
nap, napa — anyós, vagy sógor
nebeleg — hiábavaló dolgokkal vesződik
nebelgés — huzavona
negyed fű — 3 és fél éves (ló)
néhai — egykori (nem halott!)
nehezebb — rosszabb
neheztel vmit — nehezére esik vmi
nem kepes — képtelen, helytelen
némely nap — a napokban
nest — nyest
nevezeti — neve, megnevezése
néz
ami ... nézi — ami ... illeti
vmit néző — vmit illető, vmire vonatkozó
vmit nézve — vmire tekintettel

Ny

nyargaló, jargaló — zsákmányoló, tolvajkodó lovasok — itt a sereg fegyelmezetlen előőrse
nyavalyás — szegény, szükölködő, nyomorult
nyilva — nyilván
nyomtató — nyomtató, azaz cséplő állat

O

odaki — Magyarországon (idebé = Erdélyben)
oltsárol — lebecsül, olcsónak, hitványnak tart
órája vkinek — a szülése órája
orbántz — bőrgyulladás

orv — titkos, csendes
ooság — régi dolog (az újság ellentéte)
ovást — óvatosan

Ö

öregbit — növel
öreg lövő szerszámok — ágyúk
örvendetesen — vígan
ösztövér — sovány
ötödfü — 4 és fél éves (csikó)
öts — húg

P

pajkos — gonosz, hitvány
paraszt(ol) — egyszerű(en), szépítetlen(ül)
parola — 1. jelszó
2. becsületszó
pénzes fa — vásárolt tűzifa
petzér — vadászkutyák gondozója
piatziak — piaci hírek, közhelyek, pletykák
porcióz — adózik, adót fizet
porkoláb — várkapitány; börtönőr
probál — 1. erőt próbál, megvív, harcol
2. kikémlel
3. vkit próbára tesz
pusztul — kára van
puzdrazodás — fegyverkezés

R

rá érkezik — ráér
rá igazit — rávezet, igazol
rándit — kaparint
ráró — sólyom
rása — félvászon
rá tart — számít rá
rebegve — reszketve
remek — 1. mesteri
2. vászonfajta
reménség — feltevés, vélekedés (is)
rend — kor
rendeletlenség — rendezetlenség, rendetlenség
rendelt — rendezett
rezgelődés — készülődés, mozgolódás
romlás épittés — újjáépítés

roska — vöröses, vörhenyes
rövid nap — hamarosan
rövidség — kár, (megrövidülés vmiben)

S

sáfárság — intézés, gazdálkodás
sáfrány — egy fajta illatszer
sapolodás — panaszkodás, sopánkodás
satz — 1. sarc, váltságdíj
2. hadiadóztatás
3. számla
satzol — adózik
satzoltatás — fosztogatás
semmillett képpen — semmiképpen
semmineg — egyáltalán nem
serbet — üdítő ital, gyümölcslé
sietö — gyors
sinatt — gyűlés, zsinat; lármázás
sleytül, selejtül — rosszul (ném. schlecht)
sohult — sehol
sohunnét — sehonnan
sokadalom — vásár
sonyorán — sanyarúan, nyomorultul
sonyorgat — sanyargat
sop — szín, fészer
spicz, spitz — 1. csúcs
2. próbatétel
suhad — csapódik (a suhint ige visszaható alakja)
sunnyog (vki) — titkolódzik
sunnyog (vmit) — titkon elárul
susták — 6 krajcár
sususu — suskus, rosszindulatú susmogás
sürü — erős, köpcös
sütni valo fa — sütéshez, főzéshez való fa, tűzifa

SZ

szabadulás — szülés (tehertől való megszabadulás)
szakát vet — elszakad
szál, szály — tutaj, gerendákból ácsolt hajó
szállás — elértéktelenedés, érték leszállása
számtalan — számolatlan
szán vmit — irigyel, sajnál vmit vkitől
szár — lábszár
szegedözik — szerződéseket készítget, szerződget
szegény — hitvány, olcsó
szék — törvényszék
szekeresség — szekéren történő szállítás, szekereztetés

szél, szély — (határ)szél
szélbeli — határmenti
szemben lenni — találkozni, szembesülni vkivel
szembe létel — találkozás
szenvedhető — tűrhető
szerelmesid — szeretteid
szerencse — váratlan esemény
szerencséltet (vkit) — szerencsét kíván (vkinek)
szerentsére — bizonytalanra, ahogy a szerencse hozza
szerentsétlen (vkihez) — nincs szerencséje vkihez, nem találkozik vele
szerént — szerint
sziligy — szelíd
szine vminek — látszata vminek
szines — színlelő, kétszínű
szinte — 1. éppen, egyszersmind
2. szintén
3. egészen
szintén — ugyan
szivesen — szívből, jószívvel
szorgalmatoskodtat — aggaszt
szoross — szorongató
szőlő gyepü — elkerített szőlő
szövendek, szövétnek — fáklya
szükség (mn) — szükséges
szüle hir — kósza hír, pletyka

T

tagitani vkit — távol lenni vkitől
taglották — botozták (taglózták)
takarodás — termés, betakarítás
talál (l. még tanál) — ér, elér vkit vmi, pl. baj
találkozik — adódik
talám nélkül — bizonyosan
tanál (l. még talál) — érint (vmi vkit)
tanátsol vkit — tanácsot ad vkinek
tanátstalan — nem tanácsos
tapaszt — tapogat
tápláló — támogató
tárgy — célpont, beszéd tárgya
tartás — étel-, italtartalék
tartatja magát — eltartatja magát
távulkán — távol
tehettség — lehetőség
tekintet — 1. érdek
2. megbecsülés, becsület, tekintély
tekintőleg — egy pillantásra
telepedik — letelepszik
telik — beteljesedik, megvalósul
terjeszt — részletez

tetem — valamely testrész, tag, csont
tettetes — ékes, nemes, jeles
tetzés — vélemény
tetzik — tűnik
  megtetzik — kitűnik vmiből
  tessék — tűnjék
tiszt — hivatal, tisztség
tisztességesebben — nagyobb tisztességben, tisztelettel
tiszti — 1. (mn) tisztséggel járó hivatali
        2. (ragos fn) tisztje, azaz feladata, tisztsége
tojomány (ördög tojománya) — (ördög) találmánya
tollalodik — elhárul, elmúlik, megszűnik
tő — tű
tökélletes — állhatatos, hű
tökélletlen — állhatatlan, hűtlen
törekedés — esedezés, kérés
törekedik — 1. szót emel (vkiért, vmiért)
            2. könyörög, kér
törekedő — kérő, könyörgő
törődik (vmin) — sajnálkozik (vmi miatt)
török buza — kukorica
törvény — ítélet
turboklik — csáklyáz
turbokló — halászathoz használt csáklya

TS

tsakugyan — mindazonáltal
tseléd — család
tsendes — békés, nyugodt
tsendesség — megbékélés
tserelemért — cserébe
tsere makk — tölgymakk
(tsiklin) csiklin — egy fajta aranypénz
tsobolyó — palack, tömlő
tsorgó — csatorna, szökőkút
tsődül — terjed (híre...)
tsökönnyünk — inogjunk (ne tsökönnyünk meg = ne inogjunk meg)
tsudálatos — különös

TZ

tzégér — kocsmacégér
tzifra — titkosírás
tzirkál — 1. kiderít, felderít
          2. keres, nyomoz
tzirkálás — 1. adó
           2. adóbecslés
tzirkálo birák — adóbecslők, nyomozók
tzondrás — rongyos

TY

tyukmony — tojás

U

udvarlás — udvari szolgálat
udvarol — vkinek az udvarában szolgál; házánál meglátogat
udvaroskodik — sürgölődik az udvarnál (udvariaskodik)
ugorlás — ugar feltörése
ugyan — ugyancsak

Ü

ügyibe — igazában, valójában, jól
üresedik (vmitől) — megszabadul (vmitől)
üresség — szabad idő
üstök — haj
üz — végez, intéz, hajszol, kerget

V

vagy — mintegy
vagy ugyan — nyíltan
valami helt — valahol
valamint — 1. valamiképpen
2. ahogy, amint
3. éppúgy, mint...
vall vmit — birtokol, magáénak vall (vmit)
vállal vonittás — vállvonogatás
változás — baj, válság
valujann — valójában, valóban
(valujan — vályújában, vályúján is lehet!)
vastag — durva, vaskos, erős
vastagitt — erősít
váz — madárijesztő
vég — 14-20 sing posztó
végére megy vminek — végére jár vminek
véget ér — 1. célt ér
2. végére jár
végházak — végvárak
véghely — határszél
végezést végez — határozatot hoz
végez — dönt
véka — kassai véka: 33,2 liter
pozsonyi véka: 62,53 liter
vékony — 1. jelentéktelen, csekély, szerény
2. gyenge

véllekedés — találgatás
véllekedik — gondolkodik, töpreng
vers — 1. részlet
2. alkalom
versen — alkalommal
veszedelmeskedő — viaskodó
vesztegető (mn) — ami romlásba visz
vet — okoz
vig lakás — mulatás
vigyázás — óvatosság
villamlott — villant, csillant
visel vmi vkit — vezet vmi vkit. visz vmi vkit
viszkolódik — hányja-veti magát, fészkelődik
vissza — fordítva
vittat — ostromoltat, ostromol, vív
voltaképpen — úgy, ahogy *volt*
vonittás — széthúzás
vonittolag — vontatottan
vonogat — húzódozik
vonó marha — igavonó barom
vonsz — von, húz
vont arany — aranyfonál
vontat — húz-von
vontatott — túl soká húzódó

SZEMÉLYNÉVMUTATÓ*

Abednégó – bibliai személy, a három ifjú egyike, akiket Nabukodonozor a tüzes kemencébe vettetett – 1320

Ábel – bibliai személy, Ádám és Éva második, pásztoréletet folytató fia – 977

Abigél *(Abigail)* – bibliai személy, Nábál, majd Dávid felesége – 999, 1306

Ábrahám *(Abraham, Abrâhám)* – bibliai személy, Izrael népének őse – 1026, 1051, 1063, 1161, 1316, 1325

Absolon – bibliai személy, Dávid férfias szépségű harmadik fia, aki atyja ellen fordult – 999, 1306

Absolon Dániel, Lilienberg /1640 k.–1702 k./ – diplomata, előbb Apafi, majd Thököly bizalmi embere. A császár pártjára állva a főparancsnokok, köztük Carafa titkára Erdélyben – 346, 402, 404, 405, 413, 414, 421, 447, 495, 497, 528, 532, 538, 542, 699, 717, 734, 778, 780, 1187, 1191, 1192, 1196, 1208, 1212

d'Acton, Karl Ludwig *(Acton, Carl)* – császári ezredes, Rabutin bizalmasa, titkára és tolmácsa – 47, 777, 780, 975, 1218, 1220, 1222, 1223, 1225–1227, 1276–1278, 1285

Ádám – bibliai személy, az első ember, akitől az emberi nem származik – 1183

Adami, Stephan /1642–1679/ – medgyesi lelkész, 1666–1679 között evangélikus püspök – 251, 657

Aesopus l. Aiszoposz

Ágost Frigyes, Erős /1670–1733/ – szász választófejedelem 1694–1733 között, II. Ágost néven 1697–1706 és 1709–1733 közt lengyel király – 773, 923, 1258

Ahmed aga – Paskó Kristóffal érkezett, hogy lássa a Béldi-összeesküvést követő erdélyi állapotokat – 689, 691

III. Ahmed /ur. 1703–1730/ – török császár – 1315

Aichpichl, Karl Gottlieb – németországi eredetű családból származó császári kormánytanácsos, majd udvari kamarai tanácsos – 751, 870, 892–895, 943, 944, 1245, 1251

Aiszoposz *(Aesopus, Aisopos, Ezopus)* /i. e. 6. sz./ – görög író, az állatmesék műfajának létrehozója – 76, 77, 602, 607, 785, 788, 916, 937, 1256, 1265, 1367, 1370

Ajbekker *(Aibekker)* – 512, 755

Ajlers l. Eilers

Ajtai – Bethlen Miklós szolgája – 1114, 1116, 1123, 1143

Ajtai Dániel *(Daniel)* – Máramaros megyei táblabíró – 1054, 1067

Akakia du Fresne, Roger – XIII. Lajos orvosának fia, a lengyelországi francia követ titkára, több jelentős külföldi esemény (1660-ban az olivai béketárgyalások) résztvevője, mint ilyen járt Erdélyben is – 272, 667

* E névmutató a személynevek mellett tartalmazza a magyarázatot kívánó bibliai, mitológiai, irodalmi neveket is. A személynevek után zárójelben, dőlt szedéssel a levelekben előforduló alakot közöljük.

Alexander l. Sándor, Nagy
V. Alfonz *(Alphonsus király)* /ur. 1416–1458/ – Aragónia, Nápoly és Szicília királya – 1260
Almási Gergely Mihály /1654–1724/ – kolozsvári, majd külföldi tanulás után 1692-től kolozsvári unitárius püspök, több mű szerzője – 904, 1253
Alphonsus király l. V. Alfonz
Alvinczi Péter, borbereki *(Alvintzi)* /1639 k.–1701/ – jogász, erdélyi ítélőmester. 1675–80 között a fejedelmi tábla ülnöke, 1680–90 közt ítélőmester. A katolikus érdekek képviselője, s mint ilyen, a számukra kedvező Alvinciana-resolutio kieszközlője Lipót császárnál, 1692-ben – 84, 108, 402, 450, 455, 459, 462, 519, 520, 546, 714, 717, 729, 738, 739, 752, 789, 972, 977, 984, 1114, 1192, 1193, 1195, 1196, 1200, 1204, 1206, 1213, 1282, 1286, 1289, 1294, 1310, 1371
Alvinczi Péterné Szőlősi Erzsébet – előbb Udvarhelyi György felesége – 460, 462
Alvinczi Sámuel /1685–1724/ – Alvinczi Péter fia, több kancelláriai hivatal viselője, 1714-ben Bécsben referendárius, illetve secretarius – 1117, 1333
Amália Vilhelmina /1673–1742/ – császárné, I. József felesége, János Frigyes braunschweig-lüneburgi herceg legifjabb leánya – 805, 999, 1237, 1307
Ambrózius, Szent Ambrus /333 k.–397/ – egyháztanító, milánói püspök – 1175
Ambrus Gabriella – 14
Ámós – bibliai személy, kisprófféta – 76, 1337
Andormányi József – az enyedi kollégium számtartója – 1267
Angol király l. III. Vilmos, orániai
Angyal Dávid – 718, 785, 1367
Antonius Terrez *(Antoni Ferenc)* l. Terrez, Antonius
Apáczai Csere János /1625–1659/ – németalföldi peregrináció után gyulafehérvári, majd kolozsvári tanár, a Magyar Encyclopaedia szerzőjeként a magyar nyelvű tudományosság megteremtője, karteziánus és presbiteriánus elvei miatt összeütközésbe került egyháza ortodox vezetőivel – 29–37, 87, 785, 786, 1326, 1347, 1368
Apáczai Tamás *(Apátzai Thamás)* – Apáczai Csere János öccse, Zemplén megyei tisztviselő, 1671-ben tagja a portai követségnek – 40, 43, 297, 680, 681
Apafi család – 1333, 1361
Apafi Anna l. Ghillányi Gergelyné
Apafi Gergely /1661–1666/ – I. Apafi Mihály fejedelem fia – 620, 621
Apafi Györgyné Petki Borbála *(Apaffi Gjörgjne, Győrgyne)* /megh. 1660/ – I. Apafi Mihály anyja – 1116, 1118, 1119, 1347
Apafi István /megh. 1668/ – I. Apafi Mihály testvére, 1657-ben kezesként Lengyelországban maradt – 640
I. Apafi Mihály *(Feidelem, Fejdelem)* /1632–1690/ – 1661-től török segítséggel haláláig Erdély fejedelme – 20, 40, 65, 89, 90, 94, 97, 98, 100, 102, 104, 126, 130, 135, 136, 139, 143–145, 148, 149, 152–156, 158, 160, 161, 164, 166, 167, 169, 171, 173–176, 178, 179, 181–183, 189, 191–199, 201, 208, 218, 219, 223–227, 230–236, 240, 242, 245–248, 250–252, 259, 263, 267, 268, 270–280, 283, 285, 287–293, 296, 298–300, 303, 304, 306–309, 311–313, 315, 318–325, 327–329, 331, 332, 334, 336, 337, 341, 345, 352, 355, 358, 361, 368, 369, 371, 373, 379, 381–384, 386, 394, 397, 404, 405, 409, 412, 413, 417, 421–425, 429, 531, 592, 604–607, 610–619, 622–625, 627–634, 636–638, 640, 642–653, 656–658, 664–671, 673–675, 677–679, 681–684, 686–693, 695–698, 700–704, 708–711, 718, 721–725, 730, 734, 749, 782, 789, 848, 875, 895, 899, 919, 1033, 1118, 1119, 1153, 1159, 1161, 1162, 1164, 1165, 1170, 1183, 1184, 1186–1189, 1193, 1194, 1197, 1200, 1205, 1206, 1209, 1269, 1293, 1294, 1298, 1347, 1370
II. Apafi Mihály *(Fejedelem, Hertzeg)* /1676–1713/ – I. Apafi Mihály erdélyi fejedelem fia, akit 1681-ben utódául meg is választottak. A fejedelmi posztot 1690–91-ben 3 hónapig töltötte be.

Bethlen Katával való házassága az ürügy, hogy Bécsbe vitesse (1695) az udvar, honnan nem is tér haza többé. Bethlen Miklóssal birtokvásárlási ügy miatt állt kapcsolatban – 53, 85, 91, 428, 436, 447, 466, 477, 483, 494–497, 504, 533, 554, 569, 570, 582, 584, 678, 722, 728, 732, 733, 734, 737, 743, 745 747–749, 761, 776, 786, 801, 804, 853, 868, 893–895, 907, 914, 916, 951, 955, 957–960, 965, 1025, 1033, 1081, 1082, 1184, 1188–1192, 1194, 1196–1198, 1200, 1206–1208, 1245, 1256, 1271, 1272, 1294, 1298, 1316, 1338, 1347, 1368

I. Apafi Mihályné Bornemissza Anna *(Aszszonyunk, Fejdelem Aszszony)* /1630–1688/ – Bornemissza Pál jenei főkapitány, majd mezei főgenerális lánya, 1653-tól Apafi Mihály felesége. Férje mellett jelentős szerepet játszott Erdély irányításában – 90, 103, 143, 164, 166, 183, 219, 234–237, 270, 284, 355, 611, 614, 615, 624, 625, 631, 632, 644, 648–650, 664, 677, 678, 686, 693, 698, 701, 703, 704, 749, 789, 1119, 1183, 1184, 1205, 1206, 1350, 1370

II. Apafi Mihályné Bethlen Kata *(Hertzeg Aszszony)* /megh. 1727/ – Bethlen Gergely lánya – 61, 1036, 1081, 1082, 1320

Apafi Miklósné Teleki Anna *(Miklosne)* – később Thököly jegyezte el, majd ifj. Kemény János felesége lett – 344, 699

Apermont, Aspermont l. Aspremont

Apollós – bibliai személy, alexandriai származású zsidó, Krisztus követője – 1326

Apor család – 8, 1216

Apor István /1638–1704/ – az önálló fejedelemség idején Csík-, Gyergyó-, Kászon székek főkirálybírája, portai követ, tanácsúr. A guberniumban a kincstartó tisztét tölti be. A katolikus érdekek harcos védője, aktív vagyongyarapító, előbb bárói, majd grófi rangot kap. Bethlen Miklóssal főleg vallási és gazdasági okok miatt állt ellentétben. Bécsi útjáról naplója maradt fenn – 20, 23–25, 45, 48, 76, 78, 91, 92, 110, 112, 113, 312, 313, 399, 437, 453, 477, 485, 491, 494, 496, 497, 501, 506, 507, 511, 519, 536, 562, 567, 568, 572, 574, 577, 579, 580, 584, 591, 714, 732, 736–738, 743, 745, 746, 749, 752, 755, 758, 760, 762, 770–772, 774–776, 785, 805, 832, 847, 848, 850–853, 856, 858, 870, 873, 888, 899, 907, 918–920, 935, 964, 971, 989, 990, 1026, 1042, 1047, 1053, 1057, 1074, 1087, 1104, 1135, 1196, 1198, 1200, 1201, 1206, 1208, 1210, 1212–1217, 1220, 1223, 1224, 1226, 1228, 1230, 1231, 1233, 1241–1243, 1246–1248, 1251, 1257, 1264, 1282–1285, 1289, 1299, 1300, 1323, 1327, 1335, 1344, 1354, 1367

Apor Istvánné Farkas Zsuzsánna – előbb Korda Zsigmond, illetve Ugron István neje, 1679-től Apor István harmadik felesége – 1037, 1344

Apor Lázár – Apor Lázár és Nagy Bora fia, Apor István bátyja. Kézdiszék alkirálybírája, 1661-ben Kemény fogságába esik, később Béldivel tart Apafi ellen. 1683-ban Csík-, Gyergyó- és Kászonszék főkapitánya, majd ítélőmester – 690, 700

Apor Péter /1676–1752/ – 1699-ben Küküllő vm. főispánja, 1708-ban Háromszék főkirálybírája, 1713-tól báró. A Metamorphosis Transylvaniae szerzője – 65, 85, 629, 685, 691, 700, 785, 789, 1299, 1342, 1355, 1367, 1370

Aranyi per [?] – 815, 1237

Argirus – XVI. századi széphistória főhőse – 630

Ariosto, Lodovico /1474–1533/ – olasz költő, eposzíró. Orlando furioso című munkáját Bethlen Miklós is próbálta magyarra átültetni – 84, 1368

Aristoteles *(Sztagira szülötte)* /i. e. 384–322/ – ókori görög filozófus – 997, 1305

Árkosi János *(Arkosi Janos)* – vsz. az árapataki Árkosi székely család tagja – 359

Áron – bibliai személy, a Lévi törzséből őt és ivadékait választotta Isten a papi tisztre – 1327

II. Artaxerxés *(Artaxerxész)* /ur. i. e. 404–361/ – perzsa király – 927, 1260

Aspremont Károly Gobert, gróf *(Aper-*

mont, Aspermont) /1643–1708/ – bajor katona, császári altábornagy, 1691-ben feleségül vette Rákóczi Juliannát, II. Rákóczi Ferenc nővérét – 427, 931, 932, 934
Athanasius – román püspök – 773
Athéné *(Athéne)* – Pallas Athéné, görög mitológiai személy – 607
Augustus, Caius Julius Caesar, Octavianus /i. e. 63–i. sz. 14/ – az első római egyeduralkodó – 999, 1306

Bacchus – a bor istene – 896
Backosch János l. Bakos János
Badensis l. Lajos Vilmos bádeni őrgróf
Bagaméri *(Bagameri)* – tordai malmos – 596
Bagosi Pál *(Bagosi)* /megh. 1710/ – a császári hadak vicecolonellusa, Olaszországban francia fogságba esett, kiszabadulása után 1707-ben átállt Rákóczihoz – 926
Bagotai Ferenc *(Bogatai, Bogataj Ferentz)* – 1692-ben Küküllő vm. egyik főbírája – 359, 387
Bajcsi Sámuel *(Bajtsi, Baytsi)* /megh. 1730/ – Bajcsi András ref. lelkész fia, Franekerben tanult, 1705-től nagyenyedi lelkész, később egyházmegyei jegyző, Enyed vezető lelkészeként hal meg – 1132, 1136, 1145
Bakács István – 10, 785, 1369
Bakay-per [?] – 815, 1237
Bakos János *(Backosch, Backosh)* /1653–1697/ – logikát, orvostudományt és teológiát tanult, orvostudományt és teológiát tanult, a fejedelmi kancellárián dolgozott, a szebeni tanács tagja – 418, 720
Balassi Bálint *(Balassa)* /1554–1594/ – reneszánsz költő – 786, 790, 1368, 1371
Balassi Bálint, gróf /1626–1684/ – Balassi Imre unokatestvére, kamarás, Hont vm. főispánja, Korpona kapitánya. Verseket is szerzett – 670
Balassi Imre *(Balassy, Ballassi)* /megh. 1683/ – magyarországi főúr, Pest vm. főispánja, Wesselényi Ferenccel összekülönbözvén Erdélybe menekült, ahol Kapi György mindenéből kiforgatta. Kegyelmet kért és kapott a császártól, s visszatért az oldalára – 88, 135–137, 139, 142, 148, 149, 188, 282, 612–614, 619, 629, 670
Balassi Imréné Barcsai Judit – 137, 138
Bálintfi Zsigmond *(Balintfi Sigmond)* – 299, 302, 660
Balintith – vsz. Bálintith György báró /megh. 1745/, Zsigmond fia. Szebeni tartózkodás után Rákóczihoz áll, később kormányszéki tisztviselő, a királyi tábla elnöke – 1117, 1131
Bálintith Zsigmond *(Balintith Sigmond)* /megh. 1693/ – táblai ülnök, a Deputáció tagja, Torda vm. főispánja. Bethlen 1694-ben halottként említi – 104, 379, 469
Bálintith Zsigmondné Angyalos Krisztina – 108, 469, 741
Balkó Pál, hadházi – a bujdosók egyik vezetője, 1678-ban kővári, 1690–93-ban kolozsvári alkapitány – 752
Balku Mihály *(Balko)* – a bécsi erdélyi udvari kancellária kancellistája a kálvinisták részéről – 496, 505, 538, 763, 896, 998, 1305
Baló László, nagybaconi *(Balo)* – a fejedelemasszony hopmestere, többször járt portai követségben – 164–166, 168–171, 174, 175, 183–186, 189–191, 193, 194, 197–199, 295, 299, 310, 322–324, 619, 620, 624, 627, 629, 632, 633, 677, 684, 689, 697
Balog Boldizsár *(Boldisar)* – 359
Balogh Ferenc *(Balog Ferentz)* – radnóti provisor, fiscalis perceptor – 493, 877, 942, 1006, 1047, 1247, 1323
Balogh Máté *(Mathe, Máthe)* – Várad egykori védője, török diplomata, majd Apafi udvarmestere – 165, 166, 625
Balogh Zsigmond *(Sigmond)* – 103, 137, 200, 356, 704
Balogh Zsigmondné /megh. 1685/ – 357
Bán l. Zrínyi Péter
Bán Imre – 30, 32, 34, 71, 785, 1367
Báncsi Ádám, vehéci *(Bantsi Adam)* – az elégületlenek vezetői közé tartozott, akik Erdélybe menekültek. Thököly követe Apafihoz – 433, 435, 438, 454, 455, 729, 730
Bánffy család – 8, 270
Bánffy Boldizsár *(Banfi Boldisar)* – 359

Bánffy Dénes *(Bamfi, Banfi Dienes)* /1630 k.–1674/ – Kolozs, Doboka vm. főispánja, Kolozsvár és Szamosújvár kapitányaként önálló törökellenes politikát próbál folytatni. Apafi riválisának érzi és kivégezteti – 21, 22, 65, 84, 89, 95, 98, 99, 135, 143, 147, 157, 164–167, 172, 214, 229, 234, 236, 237, 247, 249, 269–271, 277, 283, 285, 286, 327, 331, 600, 601, 623–625, 628, 633, 640, 641, 643–650, 657, 658, 660, 662–667, 671, 675, 680, 786, 1257, 1266, 1368

Bánffy Dénes *(Bánfi öcsém, Banfi urfi)* /1688–1709/ – a gubernátor fia, Kolozs vm. főispánja – 1005

Bánffy Dénesné Bornemissza Kata /megh. 1685/ – Bornemissza Pál borosjenői főkapitány, majd erdélyi generális lánya – 270, 631, 658

Bánffy Farkas *(Bánffi)* /1644–1706/ – Bánffy Zsigmond fia, Belső-Szolnok és Doboka főispánja, 1704-ben a kurucokhoz áll – 105, 389, 712

Bánffy György *(Gubernator)* /1661–1708/ – Bánffy Dénes fia, főkapitány, Fehér, Kolozs és Doboka vm. főispánja, Erdély első gubernátora. Bethlen és kortársai csupán önérdekeivel törődő, vezetésre alkalmatlan, alkoholista figurának tartják – 24, 46, 50, 51, 91, 112, 113, 270, 314, 447, 448, 468, 477, 479, 487, 491, 492, 494, 496, 497, 502, 507, 509, 519, 525, 539, 547, 549, 557, 558, 561–564, 566, 567, 569, 570, 572–575, 577–581, 586, 587, 595, 608, 685, 711, 729, 733, 734, 741, 746, 749, 750, 752–755, 757, 758, 769, 770, 772, 775, 778, 780, 800, 802, 805, 845–848, 851, 855, 866, 873, 883, 884, 895, 896, 902, 906, 911, 912, 916, 917, 921, 947, 948, 953, 964, 966, 967, 971, 972, 975, 983, 986, 1003–1005, 1039, 1042, 1057, 1102, 1191, 1192, 1194–1198, 1200–1204, 1206–1208, 1210–1217, 1220, 1222–1231, 1233, 1242, 1249, 1255, 1257, 1264, 1271, 1282, 1284, 1285, 1289, 1299, 1300, 1308, 1309, 1327, 1338, 1348, 1350

Bánffy György *(Bánfi öcsém, Banfi urfi)* /1689–1735/ – a gubernátor fia, Doboka vm. főispánja – 1005

Bánffy Györgyné Bethlen Klára *(Clara)* – Bethlen Gergely lánya – 1013, 1200, 1228

Bánffy Klára l. Bethlen Ádámné

Bánffy Zsigmond *(Banfi, Bánffi Sigmond)* – Belső-Szolnok és Fehér vm. főispánja, főgondnok, 1664-től az országgyűlés és a fejedelmi tábla elnöke, 1658-tól tanácsúr – 211, 216–218, 312, 322, 323, 334, 640, 641, 665, 689

Bánffy Zsuzsa – Bánffy György lánya, később Jósika Imre felesége – 1338, 1347

Bánfi öcsém l. Bánffy Dénes vagy György, a gubernátor fiai

Banfi úrék – 383, 387

Banfi urfi l. Bánffy Dénes vagy György, a gubernátor fiai

Bantsi Ádám l. Báncsi

Bányai Márton – jegyző – 1271

Barabás Péter, albisi *(Barabas Peter)* – 1674–1678 közt fiskális ügyész, 1678–83-ban kincstári jogügyigazgató – 202, 203, 311, 347

Barabbás – bibliai személy; lázadó és gyilkos, akit Pilátus Jézus helyett megfeszítésre ajánlott fel – 999, 1307

Baraczka Istvánné – 14

Barakonyi Ferenc /1611–1675 k./ – felvidéki középnemes, Wesselényi Ferenc és Széchy Mária bizalmasa, verset is írt – 78, 143, 615

Baranyai Decsi János /1560 k.–1601/ – a 16. század végének egyik legműveltebb és legsokoldalúbb humanistája, jogi, filozófiai és történeti munkák szerzője, szólás- és közmondásgyűjteményt is összeállított – 748

Baranyai Gergely – erdélyi jezsuita – 574, 758, 1196

Baranyai Pál l. Baranyi Pál László

Baranyi Pál László *(Baranyai)* /1657–1719/ – gyulafehérvári jezsuita, a fejedelemség korában álruhában működött. Román nyelvű katekizmust írt, egyik szervezője az 1698-as román görög katolikus uniónak – 773

Baráti – 943, 944

Barcsai Ákos *(Barczai Akos)* /1619–1661/ – 1644–58 közt karánsebesi és lugosi bán, hunyadi főispán. 1658–60 között fejedelem, 1661 januárjában lemondott, Kemény János meggyilkoltatta – 32, 70, 87, 275
Barcsai András *(Bartsai)* /megh. 1661/ – Barcsai Ákos fejedelem testvére, 1660-ban Fogaras kapitánya. 1661-ben Kemény János megöleti – 562
Barcsai Mihály /megh. 1713/ – Barcsai Ákos fejedelem testvére, 1662-ben udvari kapitány, 1678–81 között táblai ülnök, 1680-tól Fehér vm. főispánja, 1681–83 közt tanácsúr – 353
Barcsai Zsigmondné *(Bartsaine)* – 135, 612
Barkóczi Ferenc *(Barkotzi Ferentz)* /megh. 1709/ – zempléni birtokos, kassai vicegenerális, 1703-ban átállt a kurucokhoz, ahol altábornagy, a Duna–Tisza köze főkapitánya – 416
Barkóczi Sándorné – 610, 623, 624
Bársony György *(Barsony)* /1626–1678/ – esztergomi kanonok, 1663-tól váradi, majd egri püspök, szepesi prépost, az erőszakos rekatolizálás híve – 39, 40, 43, 252, 658, 786, 790, 1175, 1176, 1368, 1372
Barta János – 785, 1367
Bartholdi, Christian Friedrich *(Bertholdi, Bertoldi)* /1668–1714/ – diplomata és jogtudós, Brandenburg bécsi követe, kamarai tanácsos – 804, 963, 964, 1274
Basa család – 835
Basa Ilona l. Kun Istvánné
Basa Tamás *(Öreg uram)* /1594–1670 k./ – Háromszék főkapitánya, tanácsúr. Többször járt portai követségben. Apafi alatt megvált tisztségeitől – 182, 209, 223, 244, 629, 631, 644, 652, 843
Bási [?] – 1310
Basire, Isaac *(Basire Izsák, Basirius Izsák)* /1603–1676/ – francia származású angol protestáns teológus, a forradalom elől külföldre bujdosott, Törökországban is megfordult. 1655-től a gyulafehérvári kollégium tanára, fejedelmi tanácsadó, Rákóczi bukása után hazatér – 29, 32, 36, 84, 86, 87, 93, 94, 117, 127, 128, 252, 599, 600, 607, 609, 610, 658, 785, 788, 1367, 1370
Básta, Georgio /1544–1607/ – albán származású császári zsoldosvezér, 1598-tól az Erdélyben harcoló császári csapatok parancsnoka, 1605-ben Bocskai kiszorítja Magyarországról – 1293, 1298
Báthori András, somlyói /1566–1599/ – Báthori Zsigmond lemondása után ő lett a fejedelem, de a Mihály vajda elleni ütközet után menekülés közben megölték – 1293, 1298
Báthori Gábor, somlyói /1589–1613/ – 1608–13 közt erdélyi fejedelem, szembefordult a Portával. Később Bethlen Gábor ellene fordult – 488
Báthori István, somlyói /1533–1586/ – 1571–1586 közt Erdély fejedelme, 1576-tól lengyel király – 694, 1292, 1296, 1298
Báthori Kristóf, somlyói *(Barcsai[!])* /1530–1581/ – 1576-tól a lengyel királlyá választott Báthori István helyett Erdély fejedelme – 1292, 1298
Báthori Zsigmond, somlyói /1572–1613/ – Kristóf fia, 1588–97, 1598–99 és 1601–02 közt Erdély fejedelme. Kísérleteket tett a Habsburg-orientációra és a török kiűzésére – 1292, 1293, 1295, 1298
Batizi – 493
Batthyány család – 8
Baumgartner Ferenc *(Baungarthner)* – a máramarosi fiscalitások jószágigazgatója – 804, 907, 949, 952, 1117, 1268, 1270
Bausner György – a bécsi erdélyi udvari kancellária tagja – 807, 1057, 1327
Bavarus elector l. Ferdinánd Mária és II. Miksa Emánuel
Bay – 435
Baytsi l. Bajcsi
Beaumont, Nicolas – francia származású dragonyos alezredes, következőként járt Erdélyben – 667
Becmann, Johann Christoph *(Beckmann)* /1641–1717/ – 1681-től a politika, 1690-től a teológia professzora Odera-Frankfurtban – 418, 720

Beke Antal – 600, 785, 1367
Béldi *(Beldi)* család – 387
Béldi Ákos, gróf – 668
Béldi Pál, uzoni *(Beldi, Beldy)* /1621–1679/ – Belső-Szolnok vm. főispánja, háromszéki főkirálybíró, tanácsúr. Hatalmaskodásai, az Apafi–Teleki vonallal való szembenállása miatt Bethlen Miklóssal együtt a fogarasi börtönbe zárják. Kiszabadulása után fegyveres akcióba is kezdene a fejedelem ellen, de alkalmatlan a vezető szerepre, így menekülnie kell. A Portán hal meg – 22, 23, 89, 90, 99, 101, 160, 164, 249, 269, 270, 273, 277, 279, 285, 286, 300, 303, 307–309, 311, 313, 315–317, 321, 323, 324, 329–331, 347, 624, 630, 640, 642, 643, 652, 661, 665–668, 673–679, 682–692, 697, 699, 700, 705, 785, 1363, 1367
Béldi Pálné Vitéz Zsuzsanna – 677
Belényesi *(Belenyesi)* – szolga – 1139
Belényi Zsigmond *(Bellényi)* – Béldi Pál sógora, részt vett a Béldi-mozgalomban s társaival a Portára menekült, ahonnan Bécsbe ment és katolizált – 255, 653, 690
Belia György – 786, 1368
Benczédi László – 14, 770, 785, 1367
Benda Kálmán – 14, 1257, 1264, 1268, 1270, 1322
Benedek deák – 275
Beniczky Péter /1603–1664/ – az esztergomi érsek udvari kapitánya, a barokk költészet kiemelkedő alakja – 634, 688, 748, 1344, 1352
Benkő József – 84, 785, 1246, 1367
Bercsényi Miklós, székesi *(Bertséni)* /1665–1725/ – gróf, Ung vm. főispánja, 1696–98 közt Felső-Magyarország főhadbiztosa, 1701-ben Lengyelországba menekül. 1705-ben a szövetkezett rendek főgenerálisa, első szenátor. Rodostóban hal meg – 800, 837, 1266
Berethalmi püspök l. Pancratius, Michael
Bertoldi l. Bartholdi
Bethlen család, bethleni – 9, 34, 39, 41, 48, 54, 56–58, 63, 448, 652, 674, 703, 712, 718, 734, 738, 787, 917, 1030, 1078, 1081, 1082, 1108, 1141, 1207, 1263, 1266, 1306, 1308, 1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1327, 1329, 1333, 1342, 1345, 1347, 1355, 1361, 1364, 1369
Bethlen család, küküllővári – 9
Bethlen Ádám, gróf /1691–1748/ – Bethlen Sámuel és borsai Nagy Borbála fia, 1735-ben Fehér megyei főispán, 1742-ben guberniumi tanácsos – 1031, 1332
Bethlen Ádámné Bánffy Klára *(Bánfi Clara)* /1693–1767/ – Bánffy György gubernátor lánya, 1711-től Bethlen Ádám felesége – 1031
Bethlen Ágnes /1702 előtt–1737 k./ – Bethlen Miklós lánya, 1719-ben volt az esküvője Kemény Zsigmond báróval – 81, 1019, 1079, 1109–1111, 1116, 1118, 1122, 1123, 1127, 1130, 1131, 1133, 1138–1141, 1144, 1145, 1354, 1359, 1360, 1362
Bethlen Borbála l. Galambos Gáborné
Bethlen Borbála /megh. 1758/ – Bethlen Miklós unokája, Mihály lánya, Szilvási Boldizsárhoz ment feleségül – 733, 1079, 1080, 1083, 1085, 1097, 1101, 1105, 1108–1111, 1120, 1123, 1128, 1133, 1135, 1143, 1337, 1345, 1349, 1353, 1354, 1357, 1359, 1360, 1362 – l. még Szilvási Boldizsárné!
Bethlen Domokos, iktári /megh. 1665 k./ – a Portára készült menni, de útközben megölték. 1665-ben foglalnak el tőle falvakat – 307, 656, 684, 773
Bethlen Domokosné Boldvai Kata – 250, 656
Bethlen Elek, bethleni /1643–1696/ – Ferenc fia, Farkas és Gergely testvére. 1680–90 között tanácsúr, Belső-Szolnok főispánja, az országgyűlés elnöke. Családtörténeti munkája maradt fenn – 93, 99, 123, 155, 268, 307, 321, 323, 447, 497, 513, 519, 602, 663, 684, 685, 687, 688, 734, 754, 755, 1018, 1104, 1194, 1200, 1201, 1203, 1204, 1209, 1216, 1344
Bethlen Elek, bethleni /1688–1724/ – Bethlen Elek fia, Rákóczi híve, 1711-ben tért haza amnesztiával Lengyelországból – 1027, 1030, 1317
Bethlen Elekné Nagy Klára – idős Bethlen Elek felesége – 1344

Bethlen Erzsébet – Bethlen Pál lánya – 733
Bethlen Éva – Bethlen Pál lánya – 733
Bethlen Farkas /1560–1618/ – Bethlen Miklós nagyapja, erdélyi főgenerális, tanácsúr, Küküllő vm. főispánja – 672, 1018
Bethlen Farkas *(Betllen)* /1639–1679/ – Ferenc fia, Gergely és Elek testvére, tanácsúr. A Béldi–Bethlen János és Miklós vonal ellensége. János halála után kancellár. Műve: Historia de rebus Transsylvanicis (Keresd, 1690) – 26, 90, 93, 123, 210, 225, 226, 254, 293, 307–309, 312, 314, 315, 321, 323, 340–342, 345, 348, 350, 602, 670, 680, 684, 685, 687–689, 691, 698, 701, 702, 1005, 1018, 1104, 1263, 1309, 1344
Bethlen Farkas /megh. 1703/ – Bethlen László első feleségétől, Wesselényi Pál leányától származó fia – 932
Bethlen Farkas /1705–1763/ – Bethlen Sámuel és Nagy Borbála legkisebb fia, katonai pályára lépett, családot nem alapított. Jelentős vagyonát iskolai, kollégiumi és egyházi célokra hagyományozta – 1332
Bethlen Farkasné Ostrosith Borbála – 88, 341, 348, 604, 605
Bethlen Ferenc /1601–1653/ – báró, Farkas, Gergely és Elek apja, Fehér vm. főispánja, udvari főkapitány, fejedelmi tanácsos, főudvarmester – 602, 687, 688, 1018
Bethlen Ferenc /megh. 1706/ – Bethlen Gergely fia, 1703 előtt Belső-Szolnok főispánja, tiltakozik Rákóczi fejedelemmé választása ellen. Első felesége Teleki Mihály lánya, Judit – 1018, 1102, 1334, 1343, 1362
Bethlen Ferencné Teleki Judit – 1343
Bethlen Gábor, iktári /1580 k.–1629/ – Báthori Gábor fejedelem alatt tanácsúr, 1613-tól török segítséggel Erdély fejedelme – 141, 144, 282, 297, 488, 516–518, 655, 690, 694, 695, 747, 756, 789, 790, 990, 1167, 1300, 1371
Bethlen Gergely, bethleni *(Betlen)* /1641–1697/ – Ferenc fia, Farkas és Elek testvére. Huszti, somlyai, végül országos főkapitány, 1678–90 közt tanácsúr. Bethlen Miklós halálos ellenségének tartotta – 93, 98, 103, 106–108, 112, 113, 123, 160, 176, 179, 180, 239, 307, 308, 312, 321, 323, 354, 410, 411, 447, 450, 456, 497, 505, 569, 570, 578, 602, 629, 630, 651, 674, 685, 687, 688, 703, 718, 719, 734, 738, 745, 754, 782, 972, 1018, 1031, 1102, 1104, 1193–1195, 1197, 1199–1201, 1204, 1209–1211, 1216, 1282, 1294, 1344
Bethlen Gergely *(Getzi)* /sz. 1699/ – Bethlen Miklós fia, korán meghalt – 1093, 1342
Bethlen Gergely *(Getzi)* /megh. 1714/ – Bethlen László fia – 1031, 1093, 1342
Bethlen Gergelyné Thoroczkai Mária – 1344
Bethlen György /megh. 1636/ – 1018
Bethlen György – az előbbi fia – 1018
Bethlen György /megh. 1730 előtt/ – Bethlen Sámuel fia – 1095, 1332
Bethlen Ilona – Bethlen Miklós unokája, Mihály lánya. 1722 előtt férjhez ment mostohatestvéréhez, Dujardin Ferenchez – 1079, 1080, 1083, 1085, 1097, 1101, 1103, 1105–1111, 1120, 1128, 1135, 1337, 1344, 1345, 1349, 1354, 1357, 1359, 1362
Bethlen Imre /1698–1765/ – Bethlen Sámuel fia, 1719-ben külföldi peregrinációra ment, később katonának állt. Doboka vm. főispánja, a székelyudvarhelyi kollégium főkurátora – 1332
Bethlen István, iktári /1580 k.–1648/ – Bethlen Gábor fejedelem öccse, 1629–30-ban Brandenburgi Katalin mellett kormányzó. 1630-ban fejedelem, lemond I. Rákóczi György javára, de 1636-ban megkísérli visszaszerezni a fejedelemséget – 233, 332, 610, 623, 624, 627, 690, 787, 1369
Bethlen István *(Istok)* /megh. 1673/ – Bethlen Farkas fia, László bátyja – 1093
Bethlen István *(Istok)* /1703–1737/ – Bethlen Miklós unokája, Mihály fia – 34, 35, 810, 1066, 1079, 1080, 1083, 1085, 1094, 1097, 1101, 1104, 1105, 1108–1111, 1113, 1116, 1118–1120, 1123, 1128, 1129, 1135–1138, 1140,

1144, 1147, 1149, 1337, 1345, 1349, 1351, 1354–1356, 1359–1361, 1364
Bethlen János /1613–1678/ – Miklós apja, kancellár. Második felesége Fricsi Fekete Klára elidegeníti fiától. A Béldi-ügy után ő is kegyvesztett lett. Fő műve: Rerum Transylvanicarum libri IV. – 19, 22, 26, 32, 36, 66, 81, 82, 85, 87, 89, 90, 93, 94, 96, 98, 101, 118, 119, 121, 123–125, 127, 128, 131, 132, 135, 136, 139, 141, 144, 145, 148, 151, 153, 155–157, 160–164, 166, 167, 170, 173, 174, 176, 178, 179, 181, 183, 185, 186, 190–192, 197–199, 202–205, 210–219, 227–229, 235, 236, 240, 242, 246, 250, 254, 262, 269, 276, 277, 293, 303, 305–307, 313, 329, 331, 334–336, 343, 345, 600–604, 608, 609, 611, 620, 624, 625, 628, 630, 632, 634–638, 640, 641, 643, 644, 646–650, 652, 653, 655–657, 661, 663, 665, 671, 673–675, 678, 683–685, 687–691, 697, 700, 735, 787, 895, 968, 969, 1018, 1031, 1052, 1153, 1161, 1162, 1165, 1167, 1280, 1361, 1363, 1369
Bethlen János /megh. 1712 után/ – Bethlen Pál fia. Thökölyhez csatlakozott, vele is tartott külföldre. 1705-ben jött ki Havasalföldéből és Rákóczi hűségére állt. Hazahívásában és birtokai védelmében Bethlen Miklós fontos szerepet játszott – 107, 445, 733, 808, 1018, 1027–1030, 1049, 1052, 1056, 1065, 1083, 1093, 1111, 1122, 1124, 1195, 1211, 1246, 1317, 1318, 1331, 1332, 1362
Bethlen Jánosné Váradi Borbála /megh. 1661/ – Bethlen Miklós anyja, Váradi Miklós kolozsvári polgár lánya – 87, 118, 245, 275, 600, 672, 968, 1280, 1361
Bethlen Jánosné Fricsi Fekete Klára /megh. 1686/ – Bethlen János második felesége, Pekri Ferenc özvegye, Pekri Lőrinc és Bethlen Sámuel anyja. Miklós ellen hangolja férjét – 66, 81, 90, 183, 184, 199, 201, 210–213, 219, 269, 329, 334–336, 339, 343–345, 353, 608, 609, 630–632, 634, 639, 640, 644, 649, 655, 656, 672, 691
Bethlen Jánosné Lónyay Erzsébet – 445, 733
Bethlen József *(Josef, Joseph)* /1693–1742/ – Bethlen Miklós fia, apja bebörtönzése és Mihály bátyja halála után Rhédey Júlia egyetlen támasza, a családi birtok kezelője, máramarosi főkapitány, főispán, királyi kamarás – 51, 52, 58, 60, 67, 81, 464, 762, 805, 808–810, 829, 923, 932, 934, 995, 1024, 1025, 1031, 1032, 1034, 1036–1039, 1055, 1056, 1058, 1059, 1062, 1065, 1068, 1070, 1074, 1075, 1078, 1083–1085, 1087–1089, 1093–1096, 1099–1101, 1104, 1107–1116, 1118, 1119, 1121–1124, 1128–1133, 1135–1137, 1139, 1141–1145, 1147, 1148, 1150, 1258, 1259, 1263, 1312, 1313, 1319, 1327, 1329, 1330, 1332, 1333, 1335, 1338, 1340, 1344, 1345, 1347–1352, 1354, 1355, 1358–1365
Bethlen Józsefné Kemény Krisztina – 1084, 1096, 1118, 1133, 1139, 1146, 1348, 1349, 1360
Bethlen Júlia l. Teleki Sándorné
Bethlen Julis /megh. vsz. 1716/ – Bethlen József lánya – 1358
Bethlen Kata l. II. Apafi Mihályné
Bethlen Klára *(Clari)* /1702–1756/ – Bethlen Miklós lánya, 1721-ben feleségül ment gróf Teleki Mihályhoz /1700–1745/ – 81, 1019, 1079, 1109–1111, 1116, 1118, 1122, 1123, 1127, 1130, 1131, 1133, 1138–1141, 1144, 1354, 1357, 1359, 1360, 1362
Bethlen Klára *(Clara)* l. Bánffy Györgyné
Bethlen László, bethleni *(Betlen Laszlo)* /1675–1717/ – gróf, Bethlen Farkas fia, 1711-ben Kükűllő vm. főispánja. Több diplomáciai megbízatás végrehajtója, a református egyház főgondnoka. Bethlen Miklós fiaként tartotta számon – 52, 75, 587, 803–807, 809, 875, 932, 935, 962, 974, 1003, 1005, 1012, 1016, 1017, 1022, 1026, 1030, 1032, 1034, 1038, 1043, 1048, 1049, 1055, 1059, 1063, 1071, 1078, 1088, 1093, 1114, 1144, 1147, 1148, 1226, 1227, 1263, 1264, 1273, 1306, 1308,

1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1329, 1342, 1356, 1364
Bethlen Lászlóné Folthy Mária – Bethlen László második felesége – 1027
Bethlen Mariska /1671–1673/ – Bethlen Miklós lánya – 238, 239, 645, 650, 651
Bethlen Mihály /megh. 1657/ – Bethlen György fia, Doboka, majd Fehér vm. főispánja. 38 évet élt – 1018
Bethlen Mihály *(Fiam, Mihok)* /1673–1706/ – Bethlen Miklós fia, peregrinus, naplóíró – 34, 354, 360, 461, 468, 469, 475, 525, 537, 561, 571, 716, 733, 739, 741, 742, 744, 758, 759, 762, 821, 823, 833–835, 840–844, 871, 885, 923, 934, 993, 1015, 1018, 1038, 1040, 1050, 1063, 1107, 1109–1111, 1130, 1135, 1136, 1258, 1302, 1312, 1319, 1325, 1337, 1344–1346, 1349, 1354, 1357, 1359, 1360
Bethlen Mihályné Vay Erzsébet /1680–1737 után/ – Vay Ádám és iványi Fekete Erzsébet lánya. Bethlen Mihály, majd Dujardin Ferenc felesége – 76, 758, 759, 1078, 1079, 1312, 1337, 1339, 1344, 1354, 1357, 1359, 1360 – l. még Dujardin Ferencné!
Bethlen Miklós – passim
Bethlen Miklós /sz. 1690/ – Bethlen Miklós fia, korán meghalt – 727, 1193
Bethlen Miklósné Kun Ilona /1652–1685/ – osdolai Kun István és Basa Ilona lánya, Bethlen Miklós első felesége. Esküvőjük 1668. június 11-én volt – 73, 78, 86, 88–90, 96, 97, 178, 180–182, 200, 204, 205, 207, 209, 214, 218, 225, 229, 232, 238, 239, 242, 247, 249, 268, 290, 291, 293–295, 301, 312, 319, 320, 326, 327, 329, 340, 349, 354, 356, 359, 445, 629–631, 636, 637, 639, 641, 645, 650–652, 677, 678, 685, 687, 688, 700, 701, 703–705, 733, 735, 788, 832, 834, 835, 843, 844, 1015, 1040, 1109, 1111, 1131, 1195, 1312, 1321, 1325, 1354, 1356, 1362, 1363, 1370
Bethlen Miklósné Rhédey Júlia /1669–1716/ – Rhédey István és Pernyeszi Mária lánya. Bethlen Miklós második felesége, esküvőjük 1686. február 8-án volt – 26, 45–53, 56–58, 61, 67, 81, 90, 92, 108, 399, 423, 432, 436–438, 464, 475, 577, 706, 712, 716, 725, 727, 728, 735, 741, 742, 806–810, 832, 834, 844, 891, 909, 918, 932, 947, 975, 980, 982, 985, 990, 993, 995, 998, 999, 1002, 1003, 1009, 1012, 1014–1017, 1019–1022, 1024–1029, 1034, 1035, 1041, 1042, 1049, 1056, 1062, 1065, 1067, 1069, 1070, 1072, 1074, 1075, 1078, 1079, 1084–1087, 1094–1096, 1099–1102, 1107–1115, 1117–1129, 1131–1133, 1135, 1137–1141, 1143, 1145, 1146, 1149, 1187, 1188, 1193, 1250, 1254, 1257, 1272, 1301, 1302, 1304, 1308, 1310–1313, 1316–1318, 1321, 1322, 1329, 1330, 1332–1335, 1338–1340, 1343, 1345, 1346, 1348–1354, 1356–1360, 1362, 1363
Bethlen Pál *(Öcsém)* /1646 k.–1686/ – Bethlen Miklós öccse, követte bátyját külföldi peregrinációjában. Korán meghalt, így nem válthatta valóra Bethlen János vele kapcsolatos terveit – 34, 93, 99, 104, 118, 123, 133, 134, 137, 153, 161, 180, 184, 222, 242, 245, 247–249, 252, 253, 268, 275, 290, 308, 313, 316, 334, 336, 339, 344, 345, 386, 600, 607–609, 622, 630, 632, 654, 655, 663, 668, 705, 733, 969, 1018, 1163, 1195, 1211, 1280, 1362
Bethlen Pálné Tordai Margit – 445, 630, 733, 1195
Bethlen Sámuel, bethleni /1663–1708/ – Bethlen János kancellár fia, Bethlen Miklós mostohaöccse. Küküllő vm. főispánja, marosszéki kapitány. 1696-ban grófi rangot kap, 1703-ban Szentbenedeknél vereséget szenved a kurucoktól – 66, 242, 343–345, 353, 408, 449, 498, 594, 672, 783, 804, 820, 863, 946, 947, 951, 993, 1012, 1018, 1027, 1031, 1065, 1211, 1232, 1244, 1267, 1270, 1302, 1312, 1316, 1331
Bethlen Sámuel /megh. 1755/ – Bethlen Sámuel fia, a marosvásárhelyi kollégium gondnoka, guberniumi tanácsos – 1111, 1332, 1362
Bethlen Sámuelné Thoroczkai Borbála – idősebb Bethlen Sámuel felesége, később Haller Istvánné – 951
Bethlen Zsófia *(Sofika)* /megh. 1668/ –

Bethlen Miklós húga – 123, 213, 214, 639
Bethlen Zsófia /1670–1673/ – Bethlen Miklós lánya, testvérével, Mariskával egy időben, korán meghalt – 228, 265, 645, 650
Bethsabe – bibliai személy, Uriás felesége, akivel Dávid vétkezett. Férje halála után feleségül ment Dávidhoz és Salamont szülte. Dávidnál közbenjár Salamon trónraültetése érdekében – 999
Bienniocki Ádám – lengyel származású, Erdélyben letelepedett ember – 904
Bihari – 429
Bildád – bibliai személy, Jób három barátjának egyike – 716
Binder Pál – 736, 739, 742, 744, 746, 747, 749, 758, 760, 764, 769, 772, 775, 785, 1239, 1273, 1367
Binyiczki l. Demitzki
Bíró Bálint – 1660-ban fejedelmi pohárnok, 1669-ben Udvarhelyszék országgyűlési követe – 220
Bíró István *(Biro Istvan)* – Bíró Bálint fia, ügyvéd, 1687-ben kincstári ügyész – 202
Bíró Mózes, homoródszentmártoni *(Biro Moses, Mojses)* /megh. 1725/ – Bíró István fia, a bécsi erdélyi udvari kancellária kancellistája az unitáriusok részéről – 505, 506, 522–524, 531, 536–540, 548, 567, 581, 758, 763
Bíró Sámuel, homoródszentmártoni *(Biro Samuel)* /megh. 1721/ – Bíró István fia, Mózes testvére. Guberniumi titkár, tanácsos, az erdélyi harmincadok főfelügyelője – 450, 542, 543, 936, 1008, 1026, 1210, 1211
Bíró Vencel – 601, 738, 766, 771, 774, 775, 785, 1367
Blau – amszterdami könyvkereskedő, esetleg a híres Blaeu nyomdászcsalád tagja – 609
Bocskai-(birtok) – 907, 951, 1269
Bocskai István *(Botskai)* /1557–1606/ – Bocskai György fia, 1605–1606-ban Erdély fejedelme – 340, 619, 693, 695, 1293, 1295, 1298
Bocskai István *(Botskai)* /megh. 1672/ – báró, 1647-től Zemplén főispánja, királyi táblai ülnök, a Wesselényi-felkelés résztvevője. 1670-től a felkelők egyik vezetője, Erdélybe menekül, ott hal meg élete 63. évében – 176, 182, 183, 186, 188, 199
Bod Péter /1712–1769/ – Árva Bethlen Kata udvari papja, egyház- és irodalomtörténetíró – 41, 84, 756, 785, 1367
Bodika l. Kemény Boldizsár
Bodor Márton *(Marton)* – deák – 311
Boér család – 8
Boér Simon *(Boer, Boër)* /1661–1728/ – Rabutin erdélyi hadbiztosa, majd fogarasi főkapitány – 561, 563, 565, 573, 577, 771
Boér Zsigmond, récsei *(Bojer Sigmond)* – 1669–70-ben portai követ, 1673 utáni években fogarasi porkoláb, illetve alkapitány – 332, 690
Bogatai l. Bagotai
Bogdányi János *(Bogdani Janos)* – szatmári postamester – 121, 122
Boland *(Boland)* regimentje – 442, 443
Bóné András /1665 k.–1707/ – végvári hadnagy, a Bihar megyei kuruc mozgalom egyik vezéralakja, lovas ezereskapitány – 1270
Bónis Ferenc /1627–1671/ – zempléni birtokos, táblabíró, Zrínyi Miklós udvarában nevelkedett, a Wesselényi-felkelés egyik résztvevője, 1671-ben kivégezték – 432, 433, 727
Bónis György *(Bonis Gyeőrgy)* – 435
Bónis György – 14, 1241
Bonyhai Simon György /1673–1737/ – külföldi akadémiát járt református lelkész, Bethlen Miklós házi papja, nagyszebeni, küküllővári, nagyenyedi, marosvásárhelyi református pap, esperes, 1728 után püspök – 1022, 1132, 1313
de Bonzi, Pierre *(de Bonsy)* /1631–1703/ – Béziers püspöke, Franciaország velencei követe – 602
Borbereki – 398
Bornemisza – Galambos Gábor szolgája – 826
Bornemisza Boldizsár *(Balthasar)* – 423, 723
Boros – a korabeli levelezésben csak vezetéknevét említik, vsz. a portai posta feladatát töltötte be – 298

Borsai Pál *(Pal)* – 1147, 1149, 1364
Bory Mihály *(Bori)* /megh. 1668/ – korponai főkapitány, királyi táblai bíró, Wesselényi Ferenc jószágkormányzója. Wesselényi őt küldi Schönborn János Fülöp mainzi választóhoz követségbe. Ő számol be Rottalnak a Wesselényi-összeesküvésről – 140, 142, 146, 171, 193, 195–199, 216, 616, 633, 634, 641
Bóta László – 14
Bölöni Mihály *(Bölöni Mihaly)* – Zalatári Zsófia fia – 386
Branck *(Brank)* – az udvari kamara titkára – 556, 767, 893
Brandenburgus l. Frigyes Vilmos és III. Frigyes
Brandenburg bécsi követe 1702-ben – 917, 918
Brankovics l. Brîncoveanu
Brankovics György /1640–1705/ – Apafi török deákja, portai tolmács. Rozsnyai Dávid többször említi naplójában. Később Lipót is felhasználja diplomáciai jártasságát, bárói és grófi rangra emeli, de fogságba veti Csehországban, ahonnan nem szabadul ki. Állítólag történeti munkát is írt – 702
Breuner, Siegfried Christoph *(Prajner, Prejner)* – császári hivatalnok, az udvari kamara alelnöke. 1690-ben a máramarosi sóbányászat és kereskedelem felől Erdéllyel tárgyalásokat folytató bizottság elnöke. 1687-ben honfiúsítják Magyarországon – 106, 409, 412, 416, 417, 420, 422, 424, 427, 431, 454, 557, 563, 718, 719, 721, 722, 726, 893, 1256
Breunerné – 423, 723
Breuninx, Breűnicz l. Hamel-Bruyninx
Brîncoveanu, Constantin *(Brankovics)* – 1688–1714 közt havasalföldi vajda – 52, 404, 1198
Bröseck, Mathias Adam *(Bresek, Brezek, Brosek, Brösek)* – gróf, császári tanácsos, 1690-ben vezetője a Máramarossal folytatandó sókereskedelmi tárgyalásoknak – 416, 425, 427, 429, 430, 436, 438–440, 719, 724–726, 729–731
Brunoy Éva – pozsonyi asszony – 604
Bruyninx l. Hamel-Bruyninx
Bucellini, Julius Friedrich *(Bucelleni)* /megh. 1712/ – császári titkos tanácsos, udvari kancellár, 1687-ben honfiúsítják Magyarországon – 865, 1222, 1244, 1303, 1304, 1306
Bucsi Kozma *(Butzi Kozma)* /megh. 1693 k./ – szebeni görög kereskedő – 413, 719
Budai Péter – 1663–1675 közt országos adóperceptor – 133
Budai vezér 1666–67-ben – 143, 173, 195, 208
Bujtás László – 14
Bulcsesdi Sára l. Haller Istvánné
Buzinkai Mihály /megh. 1683/ – sárospataki, majd gyulafehérvári tanár – 489, 854, 855
Bzyedoszycki, Georg *(Bzicdossycki)* – lengyel királyi főlovász – 1089, 1090, 1341

Caesar, Caius Julius (i. e. 100–44) – hadvezér, római császár – 1176, 1177
Calepinus, Ambrosius /1435–1511/ – olasz hittudós, szótáríró – 1255
Calvin, Johann *(Calvinus)* /1509–1564/ – reformátor – 398, 609, 1007
Camerarius, Joachim – V. Frigyes és Gusztáv Adolf tanácsosa, a pfalzi választófejedelem bizalmasa – 39
Cancellar(ius) l. Mattyasovszky László
Caprara, Aeneas Silvius /1631–1701/ – császári szolgálatban álló olasz tábornok, Magyarországon a törökellenes háborúk résztvevője – 368, 373, 708
Capusi – vsz. Kaposi Juhász Sámuel – 53
Caradin, Johannes Georgius *(Karadin, Karatin)* – bécsi kereskedő, pénzváltó, Bethlen Mihály, Teleki Pál és más erdélyi peregrinusok leveleinek és pénzküldeményeinek kézbesítője, átváltója – 440, 468, 469, 528, 553, 731, 741
Carafa, Antonio *(Caraffa, Karafa, Karaffa)* /1646–1693/ – olasz származású császári tábornok, 1687-ben a hírhedt eperjesi vértörvényszék létrehozója, 1688-ban az erdélyi hadak parancsnoka – 25, 90, 365, 366, 369, 370, 373,

374, 376, 378, 390, 393, 394, 396, 404–407, 409, 706–709, 713–715, 717, 777, 780, 1186, 1187, 1189, 1198, 1217
Carafa, Carl – 807, 1044, 1322
Cardinál 1709-ben – 1006
Caroly l. Károlyi
Casanova – a Wesselényi-felkelés idején a császár portai rezidense – 193, 194, 198, 633
Caunith l. Kaunitz
Centgráf Károly – 14
Chernel *(Csernel uram)* – máramarosi nótárius – 466
Chernel Pál *(Csernel)* – Thököly István bizalmi embere a bujdosók Erdéllyel való viszonyának kialakításában – 663
Chetura l. Ketúráh
Chytraeus, David /1531–1600/ – rostocki evangélikus teológus, filológus, történetíró – 1260
Cicero, Marcus Tullius /i. e. 106–43/ – római szónok, író és politikus – 68, 69, 77
Cilic – a Herbeville-regiment ezredese – 442
Cintzendorf l. Tzintzendorf
Colbert, Jean Baptiste /1619–1683/ – XIV. Lajos pénzügyminisztere – 88
Colonics, Colonits l. Kollonich
Coloniensis l. Miksa Henrik kölni választófejedelem
Colosvari l. Kolozsvári
Comenius, Amos Johannes /1592–1670/ – Európa-hírű cseh tanár, 1650–54 között Sárospatakon tanít – 30, 36
Conrad l. Konrád Sámuel
Conradi Samuel l. Konrád Sámuel
Coraberben – 1187
Corvin Mátyás l. I. Mátyás
Crinner *(Krinner)* – a császári hadak pénzügyeinek egyik intézője Erdélyben – 553, 555, 556
Crusius – 534, 761
Czabanius l. Szász János
Czakó György *(Czako, Tsako, Tzako Georgius)* /megh. 1726/ – a bécsi erdélyi udvari kancellária taxátora, lutheránus. Brassói secretarius, majd nótárius, 1697-ben a császár de Rosenfeld előnévvel nemességet adományoz neki. Hazatérése után tanácstagi tisztet tölt be, majd többször is Brassó város folnagya – 454, 473, 486, 506, 514, 526, 532, 545, 582, 736, 760, 775, 823, 839
Czernin család – 742, 776
Czímer József – 785, 1367
Czollatoni – 441
Czuczor Gergely – 687, 699, 785, 1367
Cyrus – Kűrosz /ur. i. e. 559–529/ – az óperzsa birodalom megalapítója – 927, 1077, 1260, 1337

Csáki András – dévai nemes, Rabutin bebörtönöztette, s eltűnt – 1225
Csáki Andrásné – Rabutin őt is bebörtönöztette férjével együtt – 1225
Csáky család – 8, 821
Csáky Ferenc *(Csaki Ferentz)* /1630–1670/ – felvidéki főkapitány, nem áll az elégületlenek mellé, de nem is száll velük szembe, hanem Lengyelországba távozik. Hazatérte után kegyvesztett lesz – 166, 618
Csáky István *(Csaki, Csaky, Tsaki Istvan)* /1635–1699/ – Bereg vm. főispánja, Szatmár várának főkapitánya, országbíró – 119, 149, 150, 166, 167, 416, 600, 619, 640, 720
Csáky László, keresztszegi *(Csaki, Czaki, Tsáki Laszlo)* /1640–1708/ – gróf, erdélyi nagybirtokos, Doboka főispánja, tanácsos, Béldivel a Portára futott, később osztrák pártra áll – 25, 91, 238, 277, 323, 362, 365, 373, 499, 500, 508, 509, 513, 522, 524, 525, 543, 556, 666, 669, 690, 705, 707, 750, 751, 754, 766, 986, 1201, 1205, 1216
Csáky Lászlóné – vsz. Jósika Judit, Csáky László harmadik felesége, 1711-től Száva Mihályné – 362
Császárné 1713-ban – vagy Eleonórára, vagy VI. Károly feleségére, Erzsébet Krisztinára /1691–1750/ vonatkozó utalás – 1339
Cse(...) (Mi)haly – vsz. Cserei Mihály – 1038
Csebi Pogány Menyhért l. Pogány Menyhért, csebi
Csenadi – 224
Csendi Ferenc *(Ferentz)* – 204
Csengeri István *(Tsengeri, Tzenger Istvan)* /1628–1671/ – dési, majd kolozs-

vári lelkész, 1668-tól a nagyenyedi kollégium kartéziánus-coccejánus beállítottságú tanára – 36, 37, 137, 609
Csepregi Turkovics Mihály /1663–1704/ – Teleki Mihály alumnusaként peregrinált, peregrinációja után 1691-től a filozófia és a keleti nyelvek tanára a kolozsvári református kollégiumban, 1695-től kolozsvári református lelkész, Tótfalusi ellensége – 275, 725
Cserei – vsz. Cserei Mihály – 907
Cserei György – vsz. Cserei Mihály apai nagybátyja, tatár fogságban volt, 1690-ben Thökölyvel ment Havasalföldébe. Cserei Mihály egyébként két Cserei Györgyöt is említ, akik Törökországban haltak meg – 277, 669
Cserei János, nagyajtai /1640–1712/ – Cserei Mihály író apja, I. Apafi Mihály főasztalnoka, fogarasi vicekapitány, 1678-tól börtönben – 180, 673–675, 677
Cserei Mihály, nagyajtai /1668–1756/ – történetíró, előbb Teleki Mihály, majd Apor István szolgálatában állt – 65, 614, 665, 673, 714, 737, 751, 756, 787, 1241, 1243, 1255, 1288, 1309, 1313–1315, 1369
Cserey család – 8
Csernátoni Pál *(Csernatoni, Tsernatoni)* /1633 k.–1679/ – Apáczai tanítványa, kartéziánus számtan- és filozófiatanár Enyeden. Bethlen Miklós ephorusa volt külföldi tanulmányútján, s enyedi foglalkoztatásában szerepe volt Bethlen Miklósnak is – 29, 36, 37, 70, 137, 294, 344, 345, 600, 601, 609, 680, 699
Csernel l. Chernel
Csilko, Christian – 874
Csongrádi Ferencné Pernyeszi Anna /megh. 1715/ – gálospetri Csongrádi Ferenc felesége, Pernyeszi Zsigmond lánya – 1124, 1126
Csucsi Gáspár *(Tsutsi)* – Bethlen Miklós inasa – 1332
Csuti – Bethlen Miklós szolgája, szebeni dézsmás – 48
Csuti Benedek *(Csuthi)* – Thököly István embere, akit Erdélybe küld a kapcsolat felvétele végett – 88, 128, 130, 131, 141, 158, 208, 216, 610, 611, 616, 622
Csúzai – 1101

Daczó János *(Datzo Janos)* – Csík-, Gyergyó- és Kászonszék főkapitánya, a deputáció tagja, 1678–1686 között a fejedelmi tábla ülnöke, Thököly-párti tanácsúr. Havasalföldébe menekült és ott is halt meg – 284–286, 303, 307, 308, 311, 316, 671, 673, 674
Daczó László – 181
Daczó Pál *(Datzo Pal)* – Daczó János fia – 531
Dalmadi István – 638
Damokos Tamás – székely előkelő, Csíkszék királybírája. Béldivel tartott, ezért 1679-ben megnotázták. Bethlen Miklós önéletírása szerint vénségére koldussá lett – 690
Danckelmann, Eberhard Christoph Balthasar, von *(Dankelman)* /1643–1722/ – báró, III. Frigyes brandenburgi választófejedelem politikai bizalmasa, Bethlen bécsi ismerőse. 1695-től miniszterelnök. Az enyediek oderafrankfurti ösztöndíját Jablonskival együtt ő biztosította. 1697-től 1707-ig börtönben ül, vagyonát elveszti, s szabadulása után sem nyeri vissza, holott szolgálatait igénybe veszik – 55, 56, 110, 459, 517, 729, 756, 1330
Dániai király l. V. Keresztély
Dániel *(Daniel)* – bibliai személy, a Dániel Könyve főalakja és a hagyomány szerint szerzője – 1009, 1036, 1309, 1320
Daniel család – 8
Daniel István, vargyasi, id. /megh. 1688/ – részt vett a Béldi-mozgalomban, 1679-ben megnotázták, és hosszabb ideig volt börtönben. 1685–88 közt a deputáció tagja, 1681–86 közt a fejedelmi tábla ülnöke, Udvarhelyszék főkirálybírája – 104, 308, 370, 371, 395, 396, 677, 697, 707, 711
Daniel István, ifj. /1684–1774/ – Bethlen Miklós udvarában nevelkedett, Rákóczihoz csatlakozott, 1745-től Udvarhelyszék főkirálybírája – 1271

Daniel Mihály, vargyasi /megh. 1689/ – Háromszék főkirálybírája, 1678–89 közt a fejedelmi tábla ülnöke – 104, 383, 384, 386, 399, 710
Darai Péter l. Darvai Péter
Dárius *(Darius)* – perzsa király, a birodalom helyreállítója. A birodalmában élő népek vallási sajátosságait tiszteletben tartotta – 1009, 1309
Darnell, W. N. – 84, 609, 785, 1367
Daróci *(Darótzi)* – Bethlen Miklós szolgája – 1116
Darvai Ferenc – Darvai Ferenc szatmári bíró /1645–1659/ és Sulyok Ilona fia, 1705-ben Máramaros vm. jegyzője, viceispánja, királyi tanácsos, kamaragróf – 434, 727, 799, 804, 820, 826, 829, 832, 906, 952, 953, 1101, 1239, 1240, 1253, 1270
Darvai Péter *(Darai Peter)* – vsz. Darvai Ferenc testvére – 434, 727, 1101
Dauid deák l. Rozsnyai Dávid
Dávid *(David)* – bibliai személy, Izrael második királya – 981, 999, 1022, 1077, 1193, 1287, 1337
De Rycke, Josse *(Gardensis, Iusti Ricki)* /1587–1627/ – Justus Rycquius vagy Riquius belga költő, több latin versgyűjtemény szerzője – 70
Deák Farkas – 16, 22, 84, 619, 620, 664, 668, 674, 710, 785, 1367
Debreceni János *(Debreczeni Janos)* /megh. 1699/ – 828
Decsei István *(Detsei)* – 388
Dejerdin l. Dujardin
Deli Mihály – segesvári polgármester, 1685–90 között a deputáció tagja – 104, 370, 371, 707
Delon – francia származású tiszt, Reverend abbé szerint a Zrínyi Péter-féle összeesküvés után Lengyelországba menekült, onnan ment Erdélybe, ahol elméje megháborodott és 1678-ban öngyilkos lett – 282, 670
Demes János *(János deák)* – enyedi tisztartó, udvarbíró – 802, 804, 912, 945, 955, 1034, 1114, 1150, 1255, 1267, 1270, 1365
Demitzki *(Binyiczki, Dimitzki, Diviczki, Dymiczki)* – lengyel követ Apafinál – 406, 407, 409, 410, 718
Demjén Dániel *(Demien Daniel)* – 443
Démokritosz *(Democritus)* /i. e. 460–370/ – görög materialista filozófus – 1125, 1219, 1350
De Porta – 761
Deserdin l. Dujardin
Désfalvi *(Desfalvi)* – 816
Desiné – gyulafehérvári lakos, szállásadó – 219
Diczent l. Dizent
Dilherr, Johann Michael /1604–1669/ – nürnbergi luteránus teológus, tanár és egyháziének-szerző – 122
Dimjén Ferenc *(Dimén, Dimjen Ferencz)* – unitárius vallású kancellista a bécsi erdélyi udvari kancellárián – 548, 552
Dinszt Ignác – Dienst, Ignatius, a bécsi erdélyi udvari kancellárián ajtónálló – 558, 760
Diogenész *(Diogenes)* /i. e. 404–323/ – görög cinikus filozófus – 129, 610
Diosi Gáspár – 255
Dioszegi – Máramaros megyei tisztviselő – 886, 926
Dioszegi – 1711-ben peregrinációba ment, de tanulmányai közben meghalt – 1035–1037, 1139, 1320
Diószegi István *(Dioszegi)* – Bécsben járt követségben az Apor által lefoglalt református beneficiumok ügyében – 561, 770, 1060, 1329
Diószegi Mihály *(Dioszegi Mihaly)* – 1709-ben Bécsben járt – 1021
Director l. Simonfi Mihály
Diviczki l. Demitzki
Divinyi Márton – kassai titkár – 430, 726
Dizent de Felsenthal *(Diczent)* – Mihály Lőrinc sóigazgató – 915, 926
Dobner – vsz. Dobner János, dévai élelmiszerbiztos – 594, 783
Dobó István – 1556-ban erdélyi vajda – 1291, 1297
Dobolyi Bálint *(Dobollyi)* – 1696-ban enyedi hadnagy, korábban is a kollégium ügyeivel foglalkozott – 398, 429, 471
Dolhai – vsz. Dolhai György, máramarosi nemes – 856
Domanovszky Sándor – 788, 1370
Donáth János *(Donath Janos)* – háromszéki család tagja, 1676-ban és 1688-

ban bécsi követségben vett részt. Bethlen atyja és maga tanítványának tartja – 446
Dositeus – máramarosi román püspök – 774
Dőri *(Dööri)* – vsz. azonos Dőry Lászlóval, aki Zemplén vm. bécsi ügyvivője volt ez idő tájt – 865
Duca III. György – Duca-Voda, Gheorge III. /megh. 1683/, moldvai vajda, lengyel fogságban halt meg – 407, 718, 918, 920, 921, 924, 925, 940, 1102, 1257, 1259, 1264, 1334
Dujardin Ferenc *(Dejerdin, Deserdin)* – báró, császári ezredes, Bethlen Miklós menyének, Vay Erzsébetnek második férje – 1085, 1087, 1104, 1105, 1107, 1108, 1135, 1141, 1143, 1337, 1339, 1345, 1354, 1357
Dujardin Ferenc, ifj. *(Deserdin)* – 1103–1105, 1107, 1344, 1354, 1357
Dujardin Ferencné Vay Erzsébet – Bethlen Mihály özvegye, később idősebb Dujardin Ferenc felesége lett – 809, 1103, 1129, 1130, 1135 – l. még Bethlen Mihályné!
Dunod, Antidius /1640 k.–1696/ – francia jezsuita, Lipót megbízásából kereste fel Erdélyt, hogy a Habsburgokkal való egyesülést előkészítse – 709
Dusza István – gyöngyösi lakos – 901
Dymiczki l. Demitzki

Eck, Cornelius van /1662–1732/ – franekeri jogtörténész, tanár – 108, 461, 739
Eckhardt Sándor – 636, 785, 1344, 1367
Eckler, Georg *(Echler, Ekler)* – az udvari kamara képviselője Erdélyben – 803, 864, 899, 907, 935, 937, 943, 944, 1060, 1082, 1244, 1264, 1310
Ecsedi Péter *(Etsedi)* – több alkalommal is pénzügyi számvevő – 493, 519, 520, 1008, 1114, 1148, 1334
Egri basa 1667-ben – 173, 195
Egri püspök l. Fenesy György
Eilers János *(Ajlers)* – titkár – 1189, 1190
Ekler l. Eckler
Elekesi János *(Janos)* – 389
Eleonora Magdalena Theresia /1655–1720/ – Fülöp Vilmos pfalzi választófejedelem lánya, I. Lipót császár harmadik felesége, I. József anyja, aki fia halála után rövid ideig az uralkodói teendőket is ellátta. Ő írta alá a szatmári békét – 408, 805, 994, 999, 1001, 1038, 1304, 1307, 1321
Eliézer *(Elihezer)* – bibliai személy, Ábrahám legidősebb és legtekintélyesebb szolgája – 1051, 1325
Elifáz – bibliai személy, Jób három barátja közül a legidősebb és legtekintélyesebb – 716
Elizeus *(Elisaeus, Eliseus, Eliséus)* – bibliai személy, az Ószövetség prófétai alakja, Illés szellemi rokona és utóda – 1020, 1036, 1314, 1320, 1351
Ellyás – postamester 1712-ben – 1075
Elmas Mohamed – török hadvezér 1697-ben – 565, 771
Ennius, Quintus /i. e. 239–168/ – görög származású római költő, tragédia- és szatíraíró, Annales című eposzában a római történelmet verselte meg – 700
Enyedi István – kassai katolikus pap vagy tanár, aki az Austriaca Austeritas ellen Evisceratio címmel írt művet 1673-ban – 42
Enyedi István /1659–1714/ – hollandiai (1684 Leiden, 1685 Franeker) peregrinációját követően 1688-tól felsőbányai, 1691-től marosvásárhelyi pap, majd az enyedi kollégium tanára 1692-től – 471, 804, 807, 956, 1022, 1062, 1093, 1330, 1342
Enyedi István /sz. 1694 k./ – Enyedi István professzor fia, németországi peregrináció után eljut Hollandiába, Angliába és Franciaországba is. Hazatérése után orvos, szenátor és kolozsvári főbíró lesz – 1330, 1363
Enyedi Sámuel /megh. 1722/ – idősebb Enyedi István fia, 1709-ben kezdi tanulmányait Enyeden, később Bécsben kancelláriai tisztviselő – 1093, 1342, 1363
Eperjessi György *(Eperiessi)* – bányai német prédikátor – 142, 143
Erasmus Rotterdamus /1467–1536/ – humanista tudós és író – 68, 1260, 1344
Erbeville l. Herbeville

Erdélyi evangélikus püspök 1697-ben l. Hermann Lukács
Erdődy Ádám *(Erdödy Adam)* – vsz. Erdődy Imre tárnokmester és Forgách Éva fia – 1166
Ersek 1667-ben l. Szelepcsényi György
Erzsébet Krisztina l. Császárné 1713-ban
Ésaiás *(Esai, Isa., Isaias)* – ószövetségi próféta – 688, 1005, 1030, 1053, 1078, 1309, 1314, 1318, 1326, 1337
Esterházy család – 9
Esterházy Pál *(Palatinus)* /1635–1713/ – herceg, Magyarország nádora – 108, 109, 111, 436, 457, 480, 492, 523, 527, 528, 534, 551, 582, 728, 740, 744, 745, 765, 788, 926, 1196, 1208, 1370
Esterházy Pálné Thököly Éva *(Thököly nővérek)* /1659–1716/ – 91, 109, 110, 482, 491, 494–498, 500, 504, 524, 531, 582, 748–751, 760, 775, 897, 907, 1208, 1251
Esze Tamás – 14, 39, 49, 53, 786, 1258, 1265, 1300, 1368
Eszéki T. István /1641 v. 42–1707/ – sárospataki tanulás után Bethlen Miklóssal egy időben hollandiai peregrinációra ment, majd Erdélyben több helyütt töltött be lelkészi hivatalt (Aranyosmeggyes, Zabola, Kézdivásárhely, Dés) – 42, 43
Eszter *(Esther)* – bibliai személy, Ahasvérus király zsidó felesége, aki titkolja származását; beavatkozásával elhárítja népe kiirtását – 999, 1306
Eugène-François de Savoie Carignan *(Eugenius, Eugenius Fejdelem, Princz Eugenius)* /1663–1736/ – Savoyai Jenő, kiváló hadvezér, a törökellenes háborúkban, majd a spanyol örökösödési háborúban szerez múlhatatlan érdemeket. Politikus, a bécsi udvar befolyásos embere, az udvari haditanács elnöke – 62, 770, 806, 1010, 1091, 1092, 1311, 1364
Eythner, Gottfried Franz – Huszt várának német parancsnoka, akit fellázadt katonái öltek meg – 550, 765, 804, 937, 938, 949, 1089, 1090, 1265, 1268, 1269, 1341
Ezékiel *(Ezech., Ezechiel)* – ószövetségi próféta – 58, 1005, 1030, 1132, 1140, 1145, 1309, 1318, 1319, 1358
Ezopus l. Aiszoposz

Fábián Ernő – 34, 786, 1368
Fábián István – 745, 786, 1368
Fabius – Quintus Fabius Maximus /megh. i. e. 203/, consul, dictator, a Hannibál ellen folytatott halogató hadviselés miatt kapta a Cunctator melléknevet – 931, 1260, 1262
Fajgel Péter *(Faigel, Fejgel Peter)* – kassai kapitány, az Erdélybe szorult bujdosók egyik diplomatája – 40, 43, 297, 680, 825, 1239
Falkenheim, Friedrich von *(Falkenhayn)* /sz. 1649/ – császári udvari tanácsos, 1688-ban hadbiztos, főstrázsamester Bethlen várában – 390, 391, 393, 712, 1191, 1192
Fánchy Pálné Balassa Szidónia *(Fancsi Palne)* – 193
Fancsi család – 193
Farkas Fábián, farkasföldi *(Fabián)* – putnoki kapitány, majd 1673–79 közt az Erdélybe menekült bujdosók egyik vezetője – 282, 630, 638, 670
Farkas Ferenc *(Ferencz)* – udvarhelyszéki nemes – 502
Farkas Mihály – udvarhelyszéki nemes – 502
Farkas Tamás *(Thamas)* – 124
Farkas Zsigmond *(Sigmond)* – udvarhelyszéki nemes – 502
Farkas Zsigmond /megh. 1704/ – Bethlen Miklós csengeri udvarbírája, a besztercei csatában esett el – 906, 908, 909, 952, 1096, 1253, 1254, 1343
Fejér Mihály *(Mihálj)* – Bánffy György gyulafehérvári gondviselője, vsz. ő látta el II. Apafi Mihály ügyeinek vitelét is – 955, 1285
Fejgel Péter l. Fajgel Péter
Fekete l. Fekete Lőrinc
Fekete család – 1362
Fekete László, iványi – füleki alkapitány, a Wesselényi-mozgalom egyik szervezője, aki 1668 szeptemberében Szelepcsényi György előtt feltárja az összeesküvés tényeit – 140, 616
Fekete Lőrinc – 411, 719

Fekete Péter, fricsi – Bethlen Jánosné Fekete Klára öccse – 210
Felfalusi József /1660–1715/ – Bethlen Miklós alumnusa Hollandiában, majd marosvásárhelyi református lelkész – 418, 425, 427, 428, 430, 720, 724–726
Felvinczi – 357
Felvinczi Zsigmond – 665
Fenesy György *(Egri püspök)* – 1687-től 1699-ig volt egri püspök – 416
I. Ferdinánd /1503–1564/ – osztrák főherceg, 1526-tól magyar és cseh király, 1556-tól német-római császár – 694, 992, 1291, 1292, 1295–1299, 1302
II. Ferdinánd /1578–1637/ – I. Ferdinánd unokája, 1618-tól magyar király, 1619-től német-római császár – 297
Ferdinánd Mária – bajor választófejedelem, /ur. 1651–1679/ – 231, 608, 647
Ferenczi testvérek – Bethlen Miklós szolgái – 1123
Ferschner *(Fersner)* – secretarius, vsz. a szepesi kamaránál – 427, 500, 943, 944
Fiáth János *(Fiath)* /1653–1727/ – a bécsi erdélyi udvari kancellárián katolikus titkár, miután Apor segítségével Henter Benedeket eltávolították e tisztből. Guberniumi tanácsosként végezte pályafutását – 822, 837, 838, 1241, 1273
Fischer – vsz. Fischer Péter /megh. 1697/, a szepesi kamara adminisztrátora – 580, 774
Fischer, Simon /megh. 1697/ – a huszti vár parancsnoka – 533, 551, 761, 765
Fleischer András – szebeni királybíró – 20, 248, 251, 642, 656, 657
Fogarasi János – portai követ – 628
Fogarasi János – 687, 699, 785, 1367
Fogarasi Máté *(Mathe)* – Cserei János szolgája – 180
Forbin-Janson, Touissant de /1625–1713/ – máltai lovag, lengyelországi követ, Marseille-i püspök – 667
Forgách Ádám *(Forgáts Adam)* /1601–1681/ – felvidéki főkapitány, borsodi és nógrádi főispán, tárnokmester, országbíró, Csongrád főispánja – 95, 159, 622, 700
Forgách család – 8, 622
Forgách Simon *(Forgács)* /megh. 1598/ – 1556-ban testvére, a frissen kinevezett váradi püspök (Forgách Ferenc, a történetíró) helyett Várad tényleges parancsnoka. 1557-ig védi a várat az erdélyiek ellen, ekkor feladja. Később dunántúli főkapitány, pohárnokmester – 1291, 1297
Forster l. Vorster
Fortius, Joachim /1479 k.–1536/ – Erazmus barátja, akinek De ratione studii c. művét Apáczai szabadon dolgozta át Tanács címmel – 35
Fota István – Bethlen Miklós szolgája – 703
Fö vezér l. Köprülü Ahmed és Kara Musztafa
Franck Bálint *(Frank)* /1643–1697/ – Frank von Frankenstein, nagyszebeni királybíró, fejedelmi, majd guberniumi tanácsos, közjogi író – 358, 530, 704, 760
Frangepán Kristóf Ferenc /1620 k.–1671/ – horvátországi nemes, a Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatt kivégezték – 1172, 1179
Frantzia l. XIV. Lajos
Fráter István *(Frater)* – huszti alkapitány, majd sórationista – 364, 375, 707, 724, 820, 1114, 1239
Fridericus – Eleonóra császárné legifjabb öccse – 408
III. Frigyes /1657–1713/ – 1688–1701 között brandenburgi választófejedelem, 1701-től I. Frigyes néven porosz király – 110, 408, 417, 516, 517, 683, 729, 756, 917, 918, 1256, 1257
I. Frigyes Ákos /ur. 1694–1733/ – szász választófejedelem, 1697-től lengyel király – 501, 573, 751, 1198
Frigyes Vilmos /ur. 1640–1688/ – brandenburgi választófejedelem – 89, 230, 240, 241, 304, 608, 646, 647, 683
II. Fülöp /ur. 1556–1598/ – spanyol király – 992, 1292, 1302
IV. Fülöp /ur. 1621–1665/ – a Habsburg-házból származó spanyol király – 608, 609

Gábor György *(Gabor Gyeörgy)* – 946
Galambos család – 9, 1104, 1107, 1110,

1111, 1241, 1263, 1321, 1325, 1331, 1338, 1345
Galambos Ferenc – tiszántúli birtokos, 1685-ben Ungvárt védte a császáriak ellen; a szabadságharc alatt tiszántúli vicegenerális, Szatmár kapitánya – 467, 799, 800, 803, 807, 808, 821, 825, 827–829, 832, 839, 931, 933, 1040, 1050, 1063, 1064, 1075, 1080, 1107, 1239, 1240, 1263, 1321, 1325, 1331, 1336, 1338
Galambos Ferencné – 78, 1080
Galambos Gábor /megh. 1699/ – Galambos Ferenc fia, Bethlen Miklós veje – 469, 652, 740, 741, 799, 820, 821, 826–828, 832, 833, 840, 842–844, 934, 1050, 1065, 1238–1240, 1331
Galambos Gáborné Bethlen Borbála /1678–1696/ – Bethlen Miklós lánya. Házassága után Magyarországra költözött. Korán elhalt, miként férje is, két fiúárvát hagyva maguk után – 326, 354, 462, 469, 688, 689, 716, 740, 741, 758, 832, 835, 841–843, 932, 934, 1040, 1050, 1107, 1110, 1111, 1204, 1239, 1325, 1344, 1345
Galambos unokák *(Miklos és Sigmond)* – Galambos Gábor és Bethlen Borbála korán meghalt gyermekei – 821, 825–828, 832–835, 839–844, 934, 1040, 1050, 1080, 1239, 1325, 1331
Galen, Christoph Bernard, Freiherr von /1606–1678/ – münsteri püspök, reformátor, politikus – 609
Gálfalvi Gergely, süketfalvi – fiscalis director – 890, 891, 1250, 1300
Gálfi Pál *(Galfi Pal)* – 502. 524
Gardensis, Iusti Ricki l. De Rycke, Josse
Géber Antal – 84, 786, 1320, 1340, 1368
Géczi Sándor *(Sandor)* – Bethlen Miklós szolgája – 801, 881, 1247
Geczike – Teleki Mihály kisgyermekkorban elhalt unokája – 715, 716
General, Generális l. Rabutin, Steinville és Veterani
Georg Wilhelm /1648–1705/ – lüneburgi herceg – 417
Gerézdi Rabán – 71, 786, 1368
Gergely Pál – 55, 786, 1368
Gergely Sámuel – 84, 611, 615, 625, 627, 632, 648, 649, 656, 660, 680, 683, 689, 706, 786, 789, 1368, 1371
Ghillányi Gergely *(Gilanyi)* /megh. 1674/ – I. Apafi Mihály nővérének, Annának férje, fejedelmi étekmester, így az udvari ügyekben járatos ember. Vagyonát az erdélyi református egyházra hagyta, s ezáltal 1679-ben jelentős anyagi eszközhöz juttatta a kálvinista egyházat. Sírverse szerint 1674-ben halt meg, 69 éves korában – 98, 130, 131, 164, 230, 235, 611, 625, 649, 650, 657, 1033, 1051, 1052, 1236
Ghillányi Gergelyné Apafi Anna *(Gillanyine)* – Apafi György és Petki Borbála lánya, I. Apafi Mihály testvére – 310, 350, 625, 1321
Gidófalvi *(Ghidoffalvi, Gidofalvi)* – 1696-ban az enyedi kollégium tisztviselője – 387, 392
Gidófalvi Gábor /megh. 1720/ – deák, 1688–89-ben a nagyobb kancellária írnoka, esetleg azonos azzal, akit Cserei Mihály Sepsiszék királybírájaként említ – 1333
Giski, Jan Kazimierz – lengyel követ 1675-ben, Roger Akakiával jár Erdélyben – 272, 677
Glöckelsperg, Dietrich von *(Kleckelsperg, Klöckelsperg)* – gróf, 1697-ben részt vett a hegyaljai felkelés leverésében, majd Szatmár parancsnoka volt. Császári altábornagyként 1705-ben a Dunántúlon és Erdélyben harcolt a kurucok ellen – 947, 948, 952, 954, 1267, 1270
Goethe, Johann Wolfgang – 8, 786, 1368
Gombáné Lábos Olga – 789, 1371
Gotzmeister Kálmán Kristóf – nagyszebeni szász polgár, Béldivel való kapcsolata miatt elítélték – 697
Gömöri György – 14, 609
Gregorasko *(Grigorasko)* – 249, 656
Grémonville, Jacques Bretel de – roueni hivatalnokcsaládból származott, katonaként tűnt fel. Máltai lovag, velencei szolgálatban áll, majd 1664 és 1673 között Franciaország bécsi rezidense, összekötő XIV. Lajos és a Wesselényi-mozgalom között – 88, 602, 605, 618, 621

Gross, Julius – 770, 786, 1368
Guarient – a Bethlen Miklós perét felülvizsgáló különbíróság tagja – 1306
Gubernátor l. Bánffy György és Kornis Zsigmond
Gulácsi Albert – II. Apafi Mihály titkára, naplóíró – 749
Guthi István /megh. 1704/ – kuruc ezereskapitány, nagy szerepe volt Erdély elfoglalásában, de a holdvilági vereség után kivégezték – 963, 1274

Gyárfás Elemér – 786, 1282, 1368
Gyerőfi György /1635–1694/ – részt vett a lengyelországi hadjáratban, 1657-től 1667-ig fogságban volt, 1675–84 között Doboka, 1679-től Kolozs vm. főispánja. 1685–89-ben a fejedelmi tábla ülnöke, a deputáció tagja – 272, 455, 667, 668, 738
Gyöngyösi István /1629–1704/ – Wesselényi Ferenc titkára, ügyvéd, a magyar barokk költészet jeles reprezentánsa – 626, 786, 1368
Gyulafi László, rátóti *(Gyulaffi, Gyulaffy Laszlo)* /megh. 1699/ – Közép-Szolnok főispánja, az elégületlenek kapitánya, Magyarországból Erdélybe fut. Apafi udvari főkapitánya, 1685–90-ben a deputáció tagja, Marosszék főkapitánya, Kolozs főispánja, 1689-ben az ország generálisa – 96, 144, 145, 175, 176, 183, 185–188, 190, 191, 202, 203, 208, 211, 314, 561, 630, 632, 633, 635, 637, 638, 728, 827, 1193, 1208
Gyulafi Lászlóné Balázsi Erzsébet – 202
Gyulai Ferenc *(Ferencz, Ferentz)* – 1687–1690 között tanácsúr, 1686-tól Közép-Szolnok, 1689-től Küküllő vm. főispánja, báró, majd gróf – 104, 364, 365, 369–371, 376, 377, 383–385, 451, 531, 641, 707, 708, 710, 711, 736, 918, 919, 1016, 1036, 1185, 1313, 1320
Gyulai László – 754
Gyulai Tamás – 249
Gyurica *(Gyuritza)* – 277

Habakuk *(Hab.)* – ószövetségi kispróféta – 23
Habsburg család *(Austriai ház, császári ház)* – 20, 619, 643, 647, 656, 667, 699, 705, 717, 740, 742, 1237, 1246, 1287, 1288
Haller család – 8
Haller Gábor *(Haller Gabor)* /1614–1663/ – tanácsúr, jenei főkapitány, Zaránd főispánja, 1659-ben Várad főkapitánya, 1663-ban a törökök kivégezték – 213
Haller István *(Hallér)* /megh. 1710/ – Torda vm. főispánja, tanácsos, majd a gubernium elnöke. Bethlen Miklós szerint bebörtönzésének egyik fő oka, hogy a Teleki Pál kontra Haller István Lónyáért folytatott perben Teleki pártján állott – 45, 53, 558, 749, 801, 805, 823, 849–852, 859, 880, 881, 957, 975, 989, 990, 1003, 1004, 1006, 1206, 1213, 1225, 1242, 1246–1248, 1251, 1276, 1277, 1299, 1300, 1308, 1317
Haller Istvánné Bulcsesdi Sára *(Bucsesti)* – Stancu Preda Bulcescu havasalföldi bojár és Szalánczi Anna lánya. Bethlen Pál jegyese, majd 1676-tól Székely László, 1702-től Haller István felesége – 630, 808, 1065, 1331
Haller János /1626–1697/ – 1664–1690 közt tanácsúr, Torda főispánja. 1678-ban kincstárnok, 1679–83 közt a Béldi-mozgalomban való részvétele miatt a fogarasi börtön rabja. Műve: Hármas história – 104, 307, 323, 378, 383, 659, 660, 675, 676, 678, 683, 688, 689, 697, 705, 707, 708, 710, 711, 745, 779, 780, 786, 1184, 1185, 1196, 1201, 1206, 1223, 1314, 1368
Haller Jánosné – 1206
Haller Pál *(Pal)* /megh. 1685/ – 1669–85 között tanácsúr, Küküllő vm. főispánja. Felesége Bethlen Miklós nővére, Borbála volt – 176, 307, 311, 312, 315, 323, 689, 1104, 1344
Hamel-Bruyninx, Jacob Jan *(Breuninx, Breűmicz, Breűnicz)* – 1704–1712 között Hollandia bécsi követe, a Rákóczival való béketárgyalások egyik tagja, Bethlen neki akarta átadni a Columba Noét – 45, 52, 54, 804, 963, 964, 967, 968, 974, 979, 992, 1035, 1076, 1272, 1275–1277, 1279, 1280, 1287, 1288, 1302, 1311, 1336
Hamula l. Hanula

Han – vsz. Ignatius Haan, kamarai biztos – 1030, 1034, 1060, 1098, 1106
Hankiss Ágnes – 15, 16, 786, 1368
Hanula Jakab *(Hamula)* – trencséni jezsuita rector – 193, 633
Harach, Harák l. Harrach
Hargittay Emil – 75, 786, 1368
Harley, Robert /1661–1724/ – angol külügyi államtitkár, 1715-ben összeesküvés résztvevője – 1285
Harrach, Ferdinand Bonaventura *(Harach, Harák, Havrach)* /1637–1706/ – salmi herceg, császári diplomata, a titkos tanács elnöke – 893, 1214, 1222
Harsányi *(Harsanyi)* – Bethlen Miklós szolgája – 1116, 1123, 1139
Harsányi István – 42, 786, 1368
Harsányi Jakab /1615–1677 után/ – nagyváradi tanár, I. Apafi Mihály nevelője, erdélyi fejedelmi ügyvivő a Portán, majd pedig Berlinben Frigyes Vilmos választófejedelem tanácsosa keleti ügyekben. A magyar protestánsok érdekében is tevékenykedett Frigyes Vilmosnál – 231, 240, 241, 247, 251, 252, 647, 657
Hartyáni András – szepesi kamarai tanácsos – 277, 669
Hatfaludy család – 9
Havasalföldi vajda l. Brîncoveanu, Constantin
Havrach l. Harrach
Hedri – álnév – 624
Hedri Benedek *(Hedry)* – 94, 127, 129, 130, 176, 629
Heidegger János Henrik *(Johann Henrich)* /1633–1698/ – zürichi coccejánus és kartéziánus teológiatanár, a magyar gályarab prédikátorok ügyének felkarolója – 675, 1176
Heissler, Donatus de Heitersheim *(Heisler, Heizler, Hejzler)* /megh. 1696/ – gróf, császári tábornok, 1690-ben Thököly fogságába esik, kiváltják Zrínyi Ilonáért. 1696-ban törökellenes harcban esik el – 403–410, 413, 414, 416, 421, 436, 437, 503, 528, 551, 717, 718, 725, 728, 751, 764, 777, 778, 780, 1187, 1189, 1198, 1217
Heister, Siegbert /1646–1718/ – császári tábornagy, 1704-ben és 1708-ban a magyarországi hadak főparancsnoka. Hírhedetten kegyetlen a lakossággal szemben – 728
Helena – Menelaos spártai király felesége, akit Paris királyfi Trójába szöktetett – 77, 1032, 1319, 1342
Heltai Gáspár /megh. 1574/ – református prédikátor, író, nyomdász – 685, 1240, 1265
III. Henrik /ur. 1574–1589/ – francia király, 1573-ban lengyel királlyá választották – 1178
Henter Benedek – guberniumi tanácsos, katolikus titkár a bécsi erdélyi udvari kancellárián. Csíki főkirálybírónak választják, hogy ezzel elmozdíthassák posztjáról, mivel Apor Istvánék úgy vélték, nem képviselte eléggé a katolikus érdekeket. A kurucokhoz csatlakozott, Rákóczi portai követe is volt – 545, 822, 837, 838, 1241
Henter Ferenc *(Ferentz)* – Henter András fia, főjegyző, ítélőmester Rákóczi alatt – 973, 974, 1230, 1285
Herakleitos *(Heraclytus)* /i. e. kb. 544–483?/ – görög filozófus, kora visszásságainak ostorozása miatt szembe szokták állítani a nevető Democritussal – 1125, 1219, 1350
Herberstein – vsz. Herberstein, Leopold császári ezredes, tábornok, a határőrvidéki csapatok parancsnoka, a haditanács elnöke – 1306
Herbeville, Ludwig *(Erbeville)* /1635–1709/ – gróf, császári tábornagy, 1705–1706-ban a császári hadak főparancsnoka Magyarországon – 396, 442, 443, 501
Herczeg Aszszony l. II. Apafi Mihályné Bethlen Kata
Herepei János – 37, 68, 70, 691, 712, 786, 1368
Hermann Lukács /megh. 1707/ – evangélikus szuperintendens, berethalmi lelkész, 1687-től medgyesi lelkész, 1691-től haláláig püspök – 535, 762
Hermányi Dienes József /1699–1763/ – nagyenyedi református lelkész 1735-től, író, a Nagyenyedi Demokritus c. anekdotagyűjtemény szerkesztője – 73, 786, 1313, 1348, 1355, 1368

Herner János – 14
Hesiodos /i. e. 8. vagy 7. sz./ – görög költő – 1256
Hevenesi Gábor /1656–1715/ – jezsuita egyháztörténész és teológus, az ellenreformáció harcos hirdetője – 1007, 1214
Heydendorff család – 786, 1368
Heydendorff, Daniel Conrad von – Konrád Sámuel fia – 770
Heydendorff, Michael Conrad von – Konrád Sámuel fia – 769
Heydendorff, Samuel Conrad l. Konrád Sámuel
Hippolytus *(Hippolitus)* – Theseus és Hippolyte amazonkirálynő fia. Phaedra szerelmét visszautasította, aki ezért azzal vádolta őt Theseusnál, hogy erőszakkal közeledett hozzá – 1176
Hocher, Paul *(Hocker)* /sz. 1616/ – báró, osztrák jogász, 1665-ben alkancellár, 1667-ben főkancellár, az összeesküvő magyar főurak felett ítélkező bíróság elnöke – 701
Hoczmán l. Hosmann János
Hockmar – 1034
Homonnai család – 453
Hopp Lajos – 70, 74, 786, 788, 1368, 1369
Horantzki – vsz. Horánszky András, aki 1664–1669 közt volt a szatmári fiskalitás udvarbírája. Visszaélései miatt leváltották – 153
Horatius, Quintus Flaccus /i. e. 65–i. sz. 8/ – római költő – 68, 118, 995, 1304
Horti István *(Horthi)* /1630 k.–1689/ – külföldi peregrináció után nagybányai rektor, majd fogarasi és gyulafehérvári lelkész, 1684-től Erdély református püspöke – 350, 392, 393, 701, 1033, 1114
Horvat – Bethlen Miklós szolgája – 475
Horvát Ferenc *(Horvat Ferentz)* – Bethlen Miklós bejárója – 159
Horváth Ferenc *(Horvath Ferentz)* – 183, 199, 201, 519, 635
Horváth Gábor – huszti nemes – 804, 910, 952, 953, 1101, 1270
Horváth István *(Horvath Istvan)* – 359
Horváth István – 85, 786, 1240, 1368
Horváth Kozma, Petrityevith *(Horvát)* /1634–1690/ – jogász, 1664–1689 közt a fejedelmi tábla ülnöke, több ízben számvevő – 677
Horváth Miklós, Petrityevith /1643–1702/ – Thökölyhez csatlakozott, majd Kükküllő vm. alispánja, guberniumi tanácsos – 717, 1215
Hosdati – 128
Hoseás – ószövetségi kisprófféta – 1005, 1309
Hosmann János, rothenfelsi *(Hoczmán, Hozman)* – 1697–1700 közt szebeni procurator, kancelláriai tanácsos, majd szebeni consul, taxator, assessor – 823, 1007, 1024
Houchin *(Houschin)* – szatmári parancsnok, 1687-ben Lotharingiai Károly követe Apafihoz – 1184
Hozman l. Hosmann János
Höften, Antonius *(Höfften)* – császári commissarius – 404
Hőnisch, Gottefrido – a Pálffi ezred vicecolonellusa – 49
Hueber, Johann Conrad *(Huber)* – a császári hadak gabona- és élelmiszerbiztosa – 404, 407, 460, 468, 481, 493, 534, 565, 761, 1211
Hudiţa, J. – 667, 786, 1368, 1369
Hunyadi János /1407 k.–1456/ – hadvezér, 1439–1446 közt szörényi bán, 1441–1446 között erdélyi vajda és temesi ispán, 1446-tól Magyarország kormányzója, az 1456-os nándorfehérvári győztes – 256
Hunyadi László *(Huniadi)* – Esterházy Pálné Thököly Éva jószágigazgatója – 108, 461, 495, 582, 739
Hunyadi Mátyás l. I. Mátyás
Huszár – 411
Huszár Borbála – 652
Hutter György /megh. 1669/ – evangélikus lelkész, wittenbergi tanulmányok után 1665-től szebeni lector, majd korai haláláig lelkész – 129, 610
Huzza l. Uzza

Ibrahim *(Kapikiha, Kihája, Tihaja)* – a nagyvezér helyettese, később budai pasa – 169, 171, 186, 189, 191, 194, 199, 636, 637
Iffju Mihály – Bethlen Miklós szolgája – 1131

Illés *(Illyes)* – ószövetségi próféta – 1020, 1022, 1036, 1128, 1320, 1351
Illésfalvi János – 640
Illyei László – gyulafehérvári káptalan I. Apafi Mihály idejében, 1697-ben requisitor – 531
Illyés Géza – 656, 786, 1368
Illyés Gyula – 16
Ince István *(Intze Istvan)* – Thökölyvel ment Havasalföldébe – 1117, 1118, 1348
Incédi *(Intzedi)* – 454
Inczédi György *(Intzédi)* – I. Apafi Mihály kapitánya – 1200, 1204
Inczédi Mihály, váradi *(Intzedi, Intzédi)* – 1682–86-ban kancelláriai írnok, 1684-ben a fejedelmi pecsét és titkos levéltár őre. Az 1680-as években Apafi bizalmi embere, több fontos diplomáciai feladat teljesítője, 1685–90 közt a deputáció tagja – 104, 383, 489, 678, 710, 711, 789, 1371
Inczédi Pál, váradi *(Inczedi)* /1646–1704/ – Apafi kincstárnoka, 1687–89 közt a fejedelmi tábla ülnöke, 1685–90 között a deputáció tagja – 519
Inczédi Péter *(Intzedi)* /megh. 1674/ – 1663–68 közt kancelláriai írnok, 1669-ben a fejedelmi titkos levéltár őre. 1667–68-ban portai követ – 194, 197–199, 206, 208, 260, 634, 636
Iorga, Nicolae – 786, 1257, 1368
Isa. l. Ésaiás
Isabella l. Izabella
Ispan – 365, 375
Ispán Ferenc *(Ispan Ferentz)* – Abaúj megyei nemes, az elégületlenek vezérkarához tartozott, többször járt Erdélyben – 153, 223, 270, 644
Ispán János *(Ispan Janos)* – lupsai bíró – 1248
Istók l. Bethlen István
Istvánffy Miklós *(Istvanffi)* /1538–1615/ – alnádor, humanista történetíró – 46, 297, 971, 1282, 1291–1293, 1295–1299
Iványi Emma – 14
Izabella *(Isabella)* /1519–1559/ – magyar királyné, Szapolyai János felesége – 866, 1291, 1292, 1297
Izdenczi – vsz. Izdenczy Márton, 1685-ben Thököly tokaji praefectusa, később a Consilium Oeconomicum tagja II. Rákóczi Ferenc idejében – 932
Izsák – ószövetségi személy, Ábrahám fia – 1325

Jablonski, Daniel Ernest /1660–1742/ – Comenius unokája, 1691-től a brandenburgi választófejedelem udvari papja, 1700-ban részt vesz a Berlini Tudományos Társaság megalapításában; Danckelmannal együtt szerepe van az enyedi kollégium odera-frankfurti ösztöndíjának megszerzésében – 110, 517
Jabróczky Ádámné Kapi Erzsébet /megh. 1733 vagy 34/ – négyszer ment férjhez; Bethlen Elek, Toldalagi János, majd Jabróczky Ádám felesége, végül Szőllősi Jánoshoz ment feleségül, akit állítólag megöletett. Apor Istvánnal való birtokviszálya hosszadalmas pereskedésbe torkollott – 23, 580, 760, 771, 774, 803, 871, 935, 1264, 1349
Jakab – újszövetségi apostol – 688
II. Jakab, Stuart /1633–1701/ – angol király 1685–1688 között. Katolikus restaurációs törekvései miatt vejét, Orániai Vilmost hívják meg helyette a trónra – 402, 717
Jakab Elek – 85, 747–749, 786, 1271, 1368
Jakó Zsigmond – 84, 645, 655, 700, 720, 721, 724, 725, 786, 1331, 1368
Jákob *(Jácob)* – ószövetségi személy, Izrael népének ősapja – 1022, 1316
Jancsó Benedek – 773, 774, 786, 1368
Jankovics József – 85, 759, 786, 1239, 1263, 1321, 1325, 1331, 1338, 1368
János – bibliai személy, evangelista – 715, 870, 1225, 1245
János deák l. Demes János
János Fülöp *(Moguntinus)* /1605–1675/ – Johann Philipp von Schönborn, mainzi választófejedelem. Würzburg, Worms püspöke, Mainz érseke, a Rajnai Szövetség elnöke – 231, 608, 609, 646, 647
II. János György /ur. 1656–1680/ – szász választófejedelem – 231, 647
II. János Kázmér /ur. 1648–1668/ – lengyel király – 156, 608, 621

János posta – 865
János Zsigmond /1540–1571/ – Szapolyai János fia, választott magyar király és Erdély fejedelme – 619, 1291, 1292, 1295, 1297, 1298
Janus Pannonius /1434–1472/ – humanista költő – 786, 1368
Janus Philalethus Hydropolitanus – Pósaházi János álneve – 42
Járai Mihályné *(Mihalyne)* – 233
Jászberényi István – 106, 433, 727
Jászberényi Pál *(Jaszbrenyi, Jaszbrinyi Pal)* /megh. 1678/ – Bethlen Miklós egyik nevelője, 1657-től Hollandiában tanult, Angliában iskolát nyitott, s főleg latintanításból, nyelvkönyvek írásából élt – 36, 137, 608, 1163
Jenei Ferenc – 604
Jenei G. István /1603 vagy 1604–1671 k./ – hollandiai peregrináció után mezőtelegdi lelkész, zilahi elsőpap, kolozsvári lelkész, a kolozskalotai egyházmegye esperese, 1653 tájától Zabolán lelkészkedett – 66, 98, 214, 238, 241, 243, 244, 650, 652
Jenei G. Istvánné – 238, 244
Jephta – bibliai személy, fogadalmat tett, hogy győzelme esetén lányát feláldozza – 969, 1278, 1280
Jeremiás *(Ieremias)* – ószövetségi próféta – 1021, 1022, 1229, 1315, 1352
Jeromos /340 k.–420/ – Sophronius Eusebius Hyeronimus, szent, egyháztanító – 1245
Jezabel l. II. Rákóczi Györgyné Báthori Zsófia
Jézus Krisztus *(Jesus Christus)* – 25, 33, 82, 122, 228, 715, 933, 969, 973, 991, 995, 1002–1004, 1013, 1051, 1093, 1131, 1137, 1141, 1159, 1179, 1180, 1280, 1296, 1301, 1308, 1314, 1315, 1326, 1327, 1342, 1358
Jó Mihály *(Jo Mihaly, Joo Mihalj)* – ítélőmester – 546, 849
Jób – bibliai személy, ószövetségi pátriárka – 31, 34, 401, 716, 1035, 1039, 1040, 1130, 1229, 1320, 1325, 1349, 1351
Joel – ószövetségi kisprófféta – 1022
Johanna – I. Ferdinánd leánya – 1291, 1297
Jónás – ószövetségi kisprófféta – 1182
Josika – 252, 254
Jósika Gábor – 1698-tól báró, táblai ülnök, Marosszék királybírája, 1709-ben guberniumi tanácsos, majd tartományi főhadbiztos – 509, 524, 1317
Jósika Imre *(Josika Imbre)* /megh. 1726/ – 1698-tól báró, 1711-ben Torda főispánja – 845, 846, 972. 976, 979, 1024, 1026, 1094, 1241, 1282, 1289, 1348
Jósika Istvánné *(Josika)* – 1148
Jósikáné – 254
I. József /1678–1711/ – I. Lipót és Pfalz-Neuburgi Eleonora Magdolna fia, 1705-től magyar király. Az ő nevében készítik elő a szatmári békét, melynek megkötése előtt meghal – 49, 51–54, 92, 108, 415–417, 448, 464, 719, 803, 805, 806, 813, 927, 967, 970, 990, 993, 995, 997, 1000, 1002, 1006, 1008, 1009, 1011, 1013, 1017, 1018, 1020, 1021, 1023, 1033, 1073, 1183, 1237, 1259, 1263, 1279, 1281, 1301–1304, 1307, 1308, 1310–1312, 1319, 1321, 1335
Józsué – bibliai személy, a zsidó nép vezetője a Szentföld elfoglalásában. A Messiás előképe – 1178
Jörger, Károly József *(Levemburg, Lövenburg)* – gróf Lövenburg császári ezredes, később Thököly Kata férje – 380, 582, 710, 775, 945
Jörger Károly Józsefné Thököly Kata /sz. 1655/ – 1685-ben Esterházy Ferenc özvegye – 91, 110, 482, 483, 491, 494–498, 500, 504, 524, 531, 582, 748–750, 760, 775, 897, 907, 1208, 1251
Juhász István – 44, 787, 1275, 1288, 1300, 1368
Julia – vsz. Julia Mammaea római császárné /megh. 235/, Alexander Severus anyja, közbenjárt a keresztényekért – 1292
Julius Caesar l. Caesar
Jupiter – római főisten – 1265
Justus de Palma Florentinus – Pósaházi János álneve – 38, 42
Jutka – vsz. Ince Jutka – 1117, 1348

Kabai Márton – a hegyaljai felkelés egyik prédikátor vezetője – 770

Káli István *(Kali Istvan)* – 274, 277, 279, 668, 669
Kalmantzei *(Kalmancsay)* – 222, 640
Kalmár l. Leyard, Andreas
Kálnoki Mihály – 641
Kálnoki Péter *(Kalnoki Peter)* – 1704-ben Csíkszék főkapitánya, 1705-ben csatlakozik Rákóczihoz, Háromszék kapitánya – 531
Kálnoki Sámuel, kőrispataki *(Kalnaki, Kalnoki Samuel, Kálnoky, Vice Cancellarius)* /1640–1706/ – változatos pályafutása során volt főkirálybíró, kincstartó. Thököly pártjára azért állt, hogy a császár számára kémkedjen. Vicekancellár, s e pozíciójában Bethlen Miklós riválisa, számításainak keresztülhúzója; aulikus érdekeket szolgált Erdéllyel szemben. 1697-ben gróf, 1703-ban erdélyi kincstartó – 110–113, 316, 495, 508, 509, 513, 514, 521, 522, 524, 530, 537, 544, 553, 555, 563, 564, 566, 581, 593, 758, 764, 822, 838, 961, 968, 974, 1202, 1214, 1226, 1227, 1272, 1273, 1279
Kálnoky Bálint – Bethlen János deákja, Bethlen Miklós pártfogoltja, Béldi Pállal való szövetsége miatt a Portára menekült, ahol a fővezér fiának latintanára lett és hamarosan meghalt – 684, 690
Kálvin János l. Calvin, Johann
Kapi család – 906, 909, 1254, 1264, 1253
Kapi Erzsébet l. Jabróczky Ádámné
Kapi György *(Kapy)* /megh. 1679/ – Hunyad, Zaránd, Közép-Szolnok vm. főispánja, portai követségekor Béldiék mellé állt, ezért Dévában bebörtönözték, s ott hal meg – 100, 137, 180, 283, 284, 303, 307, 309, 311, 324, 325, 614, 619, 642, 662, 665, 673, 674, 684, 697, 1170, 1363
Kapi Györgyné Bánffy Ágnes /megh. 1668/ – 640
Kapikiha l. Ibrahim
Kaposi (Juhász) Sámuel *(Capusi, Kapusi, Koposi)* /1660–1713/ – külföldi tanulmányútja után Enyeden református teológiai tanár, orientalista, csillagász, több mű szerzője – 53, 807, 877, 917, 1008, 1022, 1032, 1037, 1062, 1078, 1222, 1247, 1313, 1319, 1330, 1334
Kara Ibrahim *(Ibraim)* – egri török tiszt, akit az elégületlenek kiszemeltek, hogy az ő révén lépjenek kapcsolatba a Portával. Szepesi Pálnak volt személyes ismerőse – 135, 145, 147, 165, 195, 198, 208, 617
Kara Musztafa *(Kaymekam)* – kajmekám, majd török nagyvezér 1676–83 között. A sikertelen bécsi ostrom után a szultán megölette – 163, 187, 703
Karadin, Karatin l. Caradin
Karafa l. Carafa
Karánsebesi Gábor – borbándi lelkész – 1267
Kardos Tibor – 788, 1370
I. Károly – vsz. Nagy Károlyra /742–814/ vonatkozó utalás – 1077, 1337
III. Károly /1685–1740/ – I. Lipót fia, 1711-től magyar király és 1712-től VI. Károly néven német-római császár – 54, 56, 58, 61, 92, 808, 1000, 1033, 1034, 1037, 1038, 1041–1044, 1046, 1048, 1049, 1057, 1058, 1069, 1072, 1076, 1078, 1082, 1086–1089, 1109, 1110, 1132, 1135, 1136, 1307, 1319, 1321–1323, 1325, 1327–1329, 1335–1337, 1340, 1341, 1344, 1351–1354
V. Károly /1500–1558/ – 1516–1556 közt spanyol király, 1519-től lemondásáig, 1556-ig német-római császár – 992, 1077, 1178, 1302, 1337
VI. Károly /ur. 1380–1422/ – francia király – 1186
XI. Károly *(Svecus, Svet)* /ur. 1660–1697/ – svéd király – 122, 608, 609
XII. Károly *(Svetiai király)* /ur. 1697–1718/ – svéd király – 417
Károly, Habsburg – főherceg, Mária Krisztinának, Báthori Zsigmond feleségének apja – 1292
Károly Lajos *(Palatinus)* /1617–1680/ – pfalzi választófejedelem, 1648-tól uralkodott – 119, 231, 252, 601, 608, 609
Károly Lipót *(Lotharingus)* /1643–1690/ – lotharingiai herceg, a császári és birodalmi hadak fővezére, 1687-ben Erdélybe vonul és kierőszakolja a balázs-

falvi egyezményt – 390, 391, 408, 712, 715, 1184, 1185
Károlyi család – 8
Károlyi Gáspár /1530 k.–1591/ – református lelkész, bibliafordító – 790, 1372
Károlyi Sándor *(Caroly, Carolyi)* /1669–1743/ – báró, Szatmár főispánja, 1703-ban Rákóczihoz csatlakozik, magas katonai tisztségek betöltése után a szatmári béke megkötője – 53, 1047, 1323, 1324
Kászoni János *(Kaszoni Janos)* – előbb írnok Száva Mihálynál, majd Henter Benedek helyett csíki főkirálybíró, később udvari kancellár, guberniumi tanácsos, bárói rangot kap és a Bornemisza nevet veszi fel – 489, 506, 936, 1006, 1042, 1092, 1148, 1264
Kászoni Márton *(Kaszony, Pater)* /megh. 1680/ – esztergomi kanonok, többször közvetített a császár és az erdélyiek között – 78, 120, 135, 138, 142, 148, 149, 306, 308, 313, 600–602, 612–614, 619, 685, 1164, 1169
Kathona Géza – 36, 787, 1368
Katona István – 1173
Katona Mihály, berkesi *(Mihaly)* – Kővár alkapitánya, 1705-től Somlyó kapitánya – 156, 271, 287, 666
Katonay István – 713
Kaymekam l. Kara Musztafa
Kazinczy András *(Kazinczi Andras)* /1660 k.–1728/ – 1680–85 között Ung vm. alispánja, 1704-ben Rákóczi pártjára áll – 1076, 1080
Kazinczy Gábor – 614, 673, 714, 738, 751, 787, 1241, 1255, 1273, 1289, 1309, 1314, 1369
Kaunitz, Dominik Andreas *(Caunith)* /1655–1705/ – 1698-tól birodalmi alkancellár, miniszter, a kurucokkal folytatott tárgyalások vezetője – 1222
Keceli Gergely *(Ketzeli)* – kolozsvári kapitány – 249
Keczer *(Kecser)* – 865
Keczer Ambrus, lipóczi /megh. 1671/ – Thököly István bizalmasa, ügyeinek intézője. Bethlen Miklós pártfogója. A pozsonyi vésztörvényszékre utaztában halt meg, a korszak jelentős dokumentumát hagyva ránk naplójával – 93, 95, 124, 125, 128, 141, 142, 156, 158, 163, 165, 176, 603–605, 612, 614, 620, 622, 629, 789, 1159, 1160, 1168, 1169, 1172–1174, 1371
Keczer András *(Ketzer)* /megh. 1687/ – Sáros vm. országgyűlési követe, Carafa az eperjesi vérpadon kivégeztette – 222, 603
Keczer család – 8
Keczer György *(Ketzer Gyeőrgy)* – 467–469
Keczer Menyhért *(Ketzer Menyhart, Ményhart)* – Keczer Ambrus öccse, a Thököly család familiárisa. Az elégületlenek egyik vezetője Erdélyben, a Portán is járt követségben – 153, 186, 188, 342, 346, 681, 698, 699, 701, 1167
Kecskeméti Alexis János /1570 k.–1618 k./ – református lelkész, prédikációíró – 789, 1355, 1371
Kecskés István *(Kecskes Istvan)* – 124
Kéfás – bibliai személy = Kőszikla; ezt a nevet adta Jézus Szent Péternek első meghívatása alkalmával – 1326
Kelecsényi Gábor – 786, 1368
Kelemen l. Kozma Kelemen
Kemény Anna – Bethlen János anyja, Bethlen Miklós nagyanyja. Kemény Boldizsár lánya, a későbbi fejedelem, Kemény János féltestvére. Bethlen Farkas halála után Macskási Ferenc felesége – 1031
Kemény Boldizsár /megh. 1630/ – Bethlen János nagyapja, Báthori István belső embere, 1608-tól Fehér vm. főispánja, fogarasi főkapitány – 1031
Kemény Boldizsár *(Bodika)* /megh. 1689/ – Teleki Mihály unokája, Kemény János korán elhalt gyermeke – 715
Kemény János /1607–1662/ – 1649–60 között tanácsúr, Fehér vm. főispánja, fogarasi főkapitány. 1637–46-ig kincstartó, 1645-től főgenerális. II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában az erdélyi hadak fővezére, tatár rabságba került. 1660–62 közt Erdély fejedelme. Önéletírása maradt ránk – 600, 1318
Kemény János *(Kemeny Janos)* /megh. 1701/ – Kemény Simon és Perényi Ka-

ta fia, a fejedelem unokája, főispán, táblai ülnök. Teleki Mihály Anna leányának férje – 511, 755, 1318
Kemény Jánosné Lónyay Anna /megh. 1690/ – Lónyay Zsigmond és Bánffy Erzsébet lánya, előbb Wesselényi István, majd Kemény János felesége – 210, 434
Kemény Jánosné Teleki Anna *(Kemeny Janosne)* – 1028, 1029, 1318, 1347
Kemény József – 605, 667, 687, 713, 721, 731–733, 787, 1304, 1306, 1307, 1310, 1369
Kemény Kata – vsz. Kemény Boldizsár lánya, Bethlen Ferenc második felesége, Farkas, Gergely és Elek anyja – 1031
Kemény Krisztina l. Bethlen Józsefné
Kende-[birtok] – 1119, 1127
Kende Gábor, kölcsei *(Gabor)* /megh. 1693/ – Szatmár megyei nemes, 1673–79 közt a bujdosók egyik vezetője Erdélyben. Thökölyhez csatlakozott, a Portán is járt követségben – 144, 145, 166, 270, 271, 298, 302, 603, 619, 633, 636, 681, 682, 701
Kende Gáborné Bánffy Zsuzsa – 271
Kende Mihály *(Mihal)* – 433–435, 1126
Kendi „apám" – 243
Kenéz Győző – 14, 720
Kénosi Zsigmond *(Sigmond)* – 466
Kercz /megh. 1705/ – császári kapitány, Medgyes parancsnoka – 899
V. Keresztély *(Dániai király)* /ur. 1670–1699/ – dán király – 683
Keresztes Ferenc *(Ferencz)* – étekfogó – 192
Keresztesi Sámuel *(Kerestesi Samuel)* /megh. 1706/ – részt vett a Béldi-mozgalomban. Fehér vm. főispánja, II. Apafi Mihály gyámja, guberniumi tanácsos, tartományi hadbiztos, országelnök, több református kollégium főgondnoka – 112, 142, 143, 145, 148, 313, 320. 387, 393, 395, 437, 442, 450, 489, 503, 557, 558, 561, 570, 573, 576, 577, 615, 616, 618, 677, 688, 697, 754, 836, 854, 855, 912, 916, 936, 975, 1201, 1210, 1299
Keresztesi Sámuelné Kassai Borbála /megh 1710/ – 320, 688
Keresztúri Bíró Pál /1594–1655/ – külföldi peregrináció után gyulafehérvári tanár, I. Rákóczi György udvari iskolájának vezetője, II. Rákóczi György udvari papja. Bethlen Miklós tanára, több mű szerzője – 29–31, 36, 67, 68, 87
Kereszturi István, berkeszi – 519
Kereszturi János – vsz. Marosszék királybírája – 519
Keresztury Pál – 1656-ban Nyitra vm. viceispánja – 604
Kerispataki l. Kőröspataki
Keserű Bálint – 14, 786, 1368
Keszei János *(Janos)* – A Dunántúlról került Erdélybe, II. Apafi Mihály nevelője, majd titkára, diplomata. 1709-ben még Nagyszebenből ír levelet gazdasági ügyekben Apafinak. Bornemissza Anna számára szakácskönyvet fordított – 729, 1025, 1187, 1189, 1191, 1294, 1316
Ketúráh *(Chetura)* – bibliai személy, Ábrahám második felesége – 1063
Khinsky, Franz Ulrich *(Khinszky, Kinschi, Kinczkj, Kinsky)* /1634–1699/ – cseh származású császári hivatalnok, 1689-től a titkos tanács tagja, a külügyek irányítója. Bethlen Miklós ebben a minőségében talál benne pártfogóra – 109, 463, 469, 476, 479, 484, 485, 497, 498, 507–511, 522, 525, 528, 529, 532, 548–550, 558, 563, 564, 567, 583, 587, 743, 744, 752, 767–769, 775, 778–781, 822, 893, 902, 942, 981, 1006, 1188–1190, 1205–1207, 1209, 1212, 1214, 1216, 1222, 1267, 1294
Kihája l. Ibrahim
Kindsberg – osztrák portai rezidens – 682
Kinczkj, Kinschi, Kinsky l. Khinsky
Kintzing, Johann Jakob – császári hadbiztos, Bethlen Miklós 1686-ban mint a máramarosi vizsgálóbizottság tagjával tartja vele a kapcsolatot, tárgyal és kivizsgál – 24, 81, 363, 369–378, 707
Király István *(Kiraly Istvan)* – Pekry Lőrinc istvánházi bírája – 574–576
Királyfalvi Ferenc *(Kyralyfalvi Ferentz)* /megh. 1675 előtt/ – 274
Kis Albert szintai /megh. 1704/ – gerse-

női jobbágy, a hegyaljai felkelés előkészítője, szegénylegény, kuruc katona. Rákóczi ezereskapitánnyá nevezte ki, 1704-ben kivégzik – 577, 744
Kis Balázs *(Balás)* /megh. 1703/ – császári ezredes, a nagyváradi rác őrség parancsnoka – 390
Kis Mihály l. Szakács Mihály
Kis-Komáromi István *(Komáromi)* – sárospataki tanulmányok után lett ifj. Teleki Mihály és László tanítója. Utrechtben tanult 1680–84 között, hazajőve Teleki udvari papja. 1686–1700 közt gyulafehérvári teológiai tanár. 1700-tól 1706-ig Szászváros lelkésze – 1129
Kiss József – 14
Kisviczay Péter – 1256
Klaniczay Tibor – 7, 38, 604, 683, 785, 787, 1367, 1369
Kleinburg l. Komornyik
Klotner György – szebeni lakos – 1193
Klöckelsperg l. Glöckelsperg
Knopff, Johann Jacob *(Giovanno Giacomo)* – hamburgi kereskedő – 129, 610
Kodra Máté – máramarosi nemes – 770
Kokláth – vsz. Kochlat, Leopold Witthel – 427
Kollonich Lipót *(Colonics, Colonits, Kollonics, Kolonich, Primas)* /1631–1707/ – báró, katona, majd pap. 1685–95 közt győri püspök, 1692-től államminiszter, 1695-től esztergomi érsek, 1672-től a magyar, 1692-től az udvari kamara elnöke, a Habsburg rekatolizáció és centralizáció egyik legfőbb irányítója – 916, 920, 957, 968, 1023, 1206, 1214, 1257, 1259, 1279, 1316
Koloricz – 496
Kolosvári Sándor – 773, 787, 1238, 1244, 1248, 1252, 1286, 1290, 1330, 1369
Kolozsvári Dávid *(Colosvari David)* /megh. 1696/ – medgyesi szász családból származik, Szász János törvénytelenül kivégeztette – 26, 529, 530, 759, 760
Kolozsvári István *(Kolosvari Istvan)* /1649 k.–1717/ – enyedi tanulmányok után gyulafehérvári rektor. 1684–86-ban Nyugat-Európában jár diplomáciai megbízatással. A kollégiumban a héber nyelv és a filozófia professzora – 804, 807, 956, 1051, 1062, 1093, 1326, 1330
Komáromi l. Kis-Komáromi István
Komáromi Boldizsár *(Komaromi Boldisár)* – katona – 311
Komáromi Csipkés György /1628–1678/ – hollandiai, angliai peregrináció után debreceni lelkész és tanár, több mű szerzője – 1175
Komáromi János *(Komaromi)* /megh. 1711/ – Teleki titkára, a zernyesti csatában foglyul esett, s Thököly titkára lett. Thököly halála után 1705-ben hazatért. Naplója maradt fenn – 342, 692, 698
Komáromy András – 85, 727, 787, 1369
Komlósi Mihály *(Komlossi Mihaly)* – az elégületlenek közé tartozott – 172
Komornyik Pál *(Klainburg, Kleinburg, Komornik, Komornyk)* – Kleinburg, B. Carolus Paulus, császári főbiztos az erdélyi császári generálisok mellett. Bethlen főleg élelmezés-ügyekben tárgyal vele – 50, 391, 398, 400, 402, 416, 427, 442, 460, 468, 519, 520, 528, 714–716, 758, 847, 893, 895, 896, 906, 907, 910, 913, 943, 944, 950, 1187, 1192, 1196, 1228, 1269
Koncz József – 85, 631, 683, 699, 787, 1256, 1315, 1326, 1369
Konfucius, Kung-fu-ce, Kungce /i. e. 551–479/ – kínai filozófus – 1218
Konrád Sámuel *(Conrad, Conradi Samuel)* /1647–1727/ – Samuel Conrad Heydendorff, medgyesi szász királybíró, a szászok képviselője a tanácsban – 557, 560, 769, 770, 1004, 1026, 1251, 1276, 1277
Konstantin – vsz. Brîncoveanu, Constantin – 702, 703
Kontz József *(Konttz Joseph)* – 831
Kontzné – 831
Korda Zsigmond /megh. 1725/ – erdélyi császári commissarius, Apor István mostohafia – 1037, 1147, 1148, 1348, 1364
Kornis Gáspár /megh. 1683/ – Teleki Mihály ellenfele, Marosszék főkapitánya, tanácsúr – 666, 697

Kornis Mihály *(Kornyis Mihaly)* – máramarosszigeti harmincados – 907
Kornis Zsigmond *(Gubernátor, Kornys)* /1677–1731/ – gróf, 1710-től erdélyi kancellár Bécsben, 1713-tól haláláig Erdély gubernátora, császári titkos tanácsos – 807, 1040, 1049, 1057, 1327, 1340
Korniss Mihály, gróf – 753
Korodi – prédikátor – 1145
Koszta /megh. 1703/ – alezredes, gróf – 1233
Kovács Ilona – 19, 787, 1269, 1369
Kovács István *(Kovats Istvan)* – 397
Kovács Sándor Iván – 14, 787, 1260, 1369
Kovásznai Péter /1616 vagy 1617–1673/ – kolozsvári lelkész, református püspök – 251, 657
Kozma Kelemen, kézdiszentléleki *(Kelemen)* – a bécsi erdélyi udvari kancellária katolikus kancellistája, majd generalis perceptor – 538, 763
Kozma Pál – görög kereskedő 1704-ben – 968, 1279
Köblös Péter *(Peter)* – 387
Kökényesdi György *(Kökenyesdi)* – II. Rákóczi György idejében szatmári alkapitány, aki a várat a németek kezére játszotta. Később az erdélyi ügyek zavaros figurája – 166, 623, 625
Kölcsey Ferenc – 788, 1370
Köleséri Sámuel /1661–1732/ – kétszeri peregrináció után orvos és tudós Nagyszebenben, 1713-tól guberniumi titkár, majd tanácsos – 50, 778, 780, 1008
Kőmives Mihály *(Mihaly)* – 388
Köpeczi Béla – 19, 20, 51, 787, 1266, 1267, 1269, 1283, 1286–1288, 1369
Köpeczi János *(Köpetzi)* – orvos, franekeri, leideni tanulmányok után Árospatakon tanár, majd 1673-tól Apafi orvosa. Cserei Mihály Köpeczi Mihályként említi – 489
Köprülü Ahmed *(Fő vezér)* /megh. 1676/ – török fővezér, 1661-ben kap nagyvezéri kinevezést – 79, 163, 164, 168–170, 175, 176, 183, 186–191, 193–195, 198, 199, 208, 276, 624, 626, 627, 629, 632, 637, 638, 681
Kőröspataki Gergely *(Kerispataki)* – gyulafehérvári házhelytulajdonos – 352, 353, 702
Kőröspataki János *(Kerispataki)* – gyulafehérvári házhelytulajdonos – 352, 353, 702
Kövér Gábor *(Köver Gabor)* – II. Rákóczi György bíz rá diplomáciai feladatokat s később özvegye szolgálatában marad, gazdasági ügyeinek intézője, erdélyi jószágainak jövedelmét kihordta Magyarországra – 222, 275, 643
Kriza János – 699
Krizbai – Bethlen Miklós szolgája – 1146, 1358
Krisztus l. Jézus Krisztus
Kubinyi László /1632–1684 után/ – 1673–79 közt a bujdosók egyik vezetője Erdélyben, a Portán is járt követként – 681
Kucsuk l. Kücsük Mehmed
Kulcsár Péter – 13, 14, 756, 787, 1234, 1260, 1324, 1369
Kun Gotthárd *(Gothárd)* /1609–1662/ – I. Rákóczi György bebörtönöztette s a börtönben halt meg – 490, 748
Kun István, osdolai *(Apám uram)* /megh. 1690 után/ – Hunyad, majd Küküllő vm. főispánja, Kun Ilonának, Bethlen Miklós első feleségének apja, Thököly híve, elhagyta Erdélyt. Bethlennel kapcsolata nem háborítatlan, ugyanis lányának nem akarta kiadni az anyai örökség-részt – 88, 89, 98, 100, 101, 103, 105, 107, 176, 181, 202–204, 206, 207, 223, 225, 233, 237, 238, 243, 244, 266, 286, 290, 301, 311, 312, 341, 347, 354, 356, 403, 444, 629, 636, 641, 644, 647, 650–652, 661, 677, 717, 732, 733, 1195
Kun István *(Sógor)* – Kun István fia, Bethlen Miklós sógora, Zernyestnél esett el – 244, 356
Kun Istvánné Basa Ilona /megh. 1671/ – Basa Tamás lánya, Bethlen Miklós anyósa – 96, 97, 182, 184, 204, 206, 207, 209, 214, 223, 244, 636, 637, 640, 644, 651, 652, 843
Kun Istvánné – Kun István második felesége, korábban Farkas Pálné – 301

Kun Istvánné *(Istvanne)* – az ifjabb Kun István felesége – 1141
Kun János *(Janos)* – Galambos Ferenc szolgája – 829
Kun József – 1311
Kun Lázár – Kun István fia – 66, 98, 241, 244, 356, 651
Kun Miklós *(Miklos)* – Kun István fia – 107, 244, 444, 732, 733, 841, 1195
Kutsuk l. Kücsük Mehmed
Kücsük Mehmed *(Kucsuk, Kutsuk)* – jenői bég, temesvári, váradi pasa, 1667-től ruméliai beglerbég – 173
Küküllővári János – az enyedi kollégium tiszttartója – 108, 470–472, 742

Labsánszky János *(Lapsánszky)* – Szelepcsényi György érsek titkára, a Kurtzer und wahrhafter Berichts-Auszug szerzője – 1172, 1174
Ladányi Sándor – 14, 739
Laggji – Crinner szolgája – 553
XIV. Lajos *(Frantzia, Frantziai király)* /1638–1715/ – 1643-tól francia király – 88, 375, 398, 402, 605–607, 638, 657, 667, 668, 695, 698, 699, 717, 947, 948, 954, 992, 1076, 1167, 1171, 1336
Lajos Vilmos, badeni *(Badensis)* /1655–1707/ – badeni őrgróf, előbb táborszernagy, 1689-től a császári hadak hadvezére, részt vett Bécs és Buda felszabadításában. 1690-ben az erdélyi hadszíntéren harcolt – 402, 412, 441, 443, 717, 719, 731, 732, 757, 948, 952, 988, 1189–1192
Lajos Zsigmond *(Sigmond)* – Bethlen Miklós szolgája, fogarasi rabságában inasa – 1114, 1123, 1139
Lakatos István – 1262
Lanzer Gáspár *(Caspar Lanzer)* – főpostamester Pozsonyban, az Önéletírásban Lanzer Gáborként említi Bethlen – 120, 601
Lapsánszky l. Labsánszky János
László deák – 910
Lauko Gergely – 435
Lázár György *(Lazar György)* /megh. 1660/ – jogász, 1658–60 közt tanácsúr. 1652-ben ítélőmester, 1660-ban Barcsai fejedelem egyik helytartója, Kemény János hívei 1660-ban kivégeztették – 213, 1022
Lázár György, gyalakuti /megh. 1716 után/ – Lázár Imre fia, marosszéki főkirálybíró – 85, 1005, 1022, 1287
Lázár Imre, gyalakuti /1650 k.–1691 után/ – Marosszék főkirálybírája, táblai ülnök, az enyedi kollégium főgondnoka – 703, 1022
Lázár István *(Istvan)* /1626–1679/ – Csíki főkapitány, Béldivel való szövetkezése miatt bebörtönözték, fogságban halt meg – 308, 315, 697
Lederer család – 9
Léderer Márton *(Lederer, Martinus)* – kassai, eperjesi kereskedő – 106, 107, 417, 421, 425, 430, 438, 439, 720, 722, 724, 725, 729, 730
Leffen, Pieter – a XVII. sz. közepén könyvkereskedő, akadémiai könyvárus Leidenben – 609
Leiningen-Westerburg, Philip Ludwig /1652–1705/ – császári lovassági generális – 112, 571, 578–581, 779, 781
Lengyel András – Bethlen Miklós tiszttartója – 1096
Lengyel György – Csáky László szolgája – 362
Lengyel Györgyné – Csáky Lászlóné szolgálója – 362
Lengyel király l. II. János Kázmér, Sobieski, Jan és II. Ágost Frigyes
Lesekol Márton – regensburgi kereskedő – 601
Leszai Erzsébet *(Ersébeth)* – Fehér vm-i birtokos – 279
Leszai Kata *(Katha)* – Fehér vm-i birtokos – 279
Lethenyei János – 787, 1260, 1369
Levemburg l. Jörger Károly József
Leyard, Andreas – genfi kereskedő – 947, 951, 1268
Leyen, Caspar von der *(Trevirensis)* /1652–1676/ – trieri püspök – 231, 647
Lichtenstein l. Liechtenstein
Liechtenstein, Philipp Ernest *(Lichtenstein)* – császári tábornok – 504, 506, 507, 510, 528, 542, 572, 752, 754, 772, 778, 780
Lionne, Hugues de *(De Lyonne)* /1611–1671/ – 1661-től Franciaország kül-

ügyminisztere, XIV. Lajos diplomáciájának irányítója – 88, 606
I. Lipót *(Eő Felsége, Leopoldus, Őfelsége)* /1640–1705/ – 1657-től német-római császár és magyar király – 39, 46–48, 90, 92, 109, 113, 119, 122, 135, 137, 138, 140, 146, 148, 153, 159, 188, 197, 201, 230, 231, 240, 251, 281, 346, 366, 368, 369, 372–374, 385, 393, 405–408, 417, 423, 424, 432, 433, 441, 443–445, 449, 451, 458, 460, 465–467, 474, 476, 477, 488–492, 494–497, 499, 500, 506, 508, 513, 521, 523–526, 531, 534, 539, 540, 542, 544, 546, 549, 551, 558, 560, 568, 572, 584, 588–592, 596, 600, 603, 608, 614, 618, 620, 621, 646, 654, 669, 670, 698–701, 706, 707, 714–716, 722, 723, 727–729, 731–734, 736, 737, 739, 743–745, 748–750, 753, 754, 757, 758, 764, 765, 772, 776–780, 782, 802–805, 814–816, 823, 825, 830, 832, 837–839, 846, 848–853, 857–861, 864, 865, 869–872, 874, 876, 878, 886, 888–890, 893–895, 897–900, 904, 905, 907, 910, 911, 913, 916, 920–924, 926–930, 932, 935, 937, 938, 940–944, 947, 948, 950, 952–954, 957–961, 963, 965–991, 994, 1000–1002, 1012, 1035, 1036, 1047, 1055, 1058, 1059, 1061, 1068, 1070, 1073–1077, 1081, 1087, 1090, 1096, 1134, 1135, 1155, 1162, 1170, 1174–1179, 1182, 1185, 1186, 1188–1209, 1212, 1214–1218, 1220–1222, 1226, 1232, 1237, 1241, 1244–1246, 1250–1252, 1254–1256, 1258–1263, 1265, 1267, 1268, 1271, 1275–1282, 1284–1289, 1294, 1298, 1299, 1301, 1302, 1304, 1306, 1307, 1311, 1321, 1323, 1335, 1336, 1341, 1353, 1354
Lippai György /1600–1666/ – esztergomi érsek, kancellár – 1162, 1163, 1170, 1179
Lipsius, Justus /1547–1606/ – Lips, Joest németalföldi filológus, neosztoikus filozófus – 68–71, 77
Livia Drusilla (i. e. 56–i. sz. 29) – Augustus császár felesége, Julia Augusta – 999, 1306
Lizel l. Szaplonczai Tivadar Istvánné
Lobkowitz, Wenzel Franz Eusebius *(Lobkovics, Lobkovicz)* /1609–1677/ – herceg, csehországi nagybirtokos, 1652-től a haditanács elnöke, 1664-től főudvarmester, 1669-től belső titkos tanácsos, 1674-es leváltásáig az osztrák politika irányítója. Abszolutista katolikus összmonarchia létrehozásán munkálkodott – 119, 613, 1167, 1171
Lodron, Nikolaus – tiszt Lotharingiai Károly csapatában – 378
Lónyay Anna l. Kemény Jánosné
Lónyay család – 9
Lónyay Erzsébet l. Bethlen Jánosné
Losontzi Hányoki István – 615, 745, 787, 1369
Lotharingus l. Károly Lipót
Lovász György *(Lovasz Gyorgy)* – Bethlen Miklós szolgája – 1038, 1139
Lövenburg l. Jörger Károly József
Lubieniecki, Stanislaw *(Lubenyitz Stanislaus, Szaniszló)* /1623–1675/ – lengyel ariánus politikus, történetíró, csillagász. 1655-ben a svédek pártjára állt, elhagyta hazáját, ahová az ariánusok elűzése miatt többé nem térhetett vissza. Hamburgban halt meg – 129, 610
Lubomirsky, Jerzy Sebastian *(Lubemiczki, Marsall, Marschalk)* /1616–1667/ – herceg, a lengyel korona nagymarsallja, a kozákok és Rákóczi ellen többször is győzött, 1657-ben Észak-Erdélybe is betört – 126, 156, 605, 608, 621
Lucai *(Lutzai)* – 1150
Lucai István *(Luczai, Lutzai)* – máramarosi kamaraispán – 564, 565, 569, 570, 577, 579, 770, 771
Lucanus, Marcus Annaeus /39–65/ – római költő – 1185
Lucifer *(Luciper)* – 1123
Lugosi Ferenc *(Lugasi)* /megh. 1692/ – I. Apafi Mihály fejedelem főtitkára – 103, 353, 354, 702
Lukács *(Luc.)* – apostol – 1022, 1093, 1315
Lukinich Imre – 17, 39, 85, 602, 648, 649, 651, 659, 672, 690, 703, 712, 738, 744, 746, 762, 787, 1245, 1263, 1273, 1275, 1299, 1306, 1308, 1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1327, 1333, 1337, 1342, 1349, 1351, 1369
Luther, Martin /1483–1546/ – német re-

formátor, a Biblia németre fordítója – 398
Lutzai l. Lucai
Lüneburgicus l. Georg Wilhelm

Machiavelli, Niccolò /1469–1527/ – olasz politikus, író, történetíró – 1201
Macskási Boldizsár *(Matskasi Bóldisar)* /1651 k.–1700 k./ – Belső-Szolnok főispánja, több diplomáciai feladat teljesítője, tanácsúr. Thökölyvel való kapcsolata miatt perbe fogják, de felmentik. 1682-től a református kollégiumok kurátori testületének tagja – 105, 176, 269, 308, 312, 315, 350, 361, 387, 392, 393, 398, 409, 671, 701, 714, 918, 1052
Macskási László *(Matskasi)* – Macskási Boldizsár fia – 1021
Macskási Péter *(Matskasi Peter)* – 815, 1237
Macskásiné – vsz. Macskási Boldizsár özvegye – 1347
Magni, Carolus *(Mogni)* – gróf, császári tábornok – 405, 802, 890, 894, 896, 1250, 1251
Magyari András – 759, 787, 1369
Magyari János – eperjesi polgár – 430, 726
Mahumet l. Mohamed
Makai György *(Geörgy)* – Wesselényi Ferenc bizalmi embere, majd Széchy Mária titkára – 146, 153
Makkai László – 24, 619, 788, 1369
Malakiás *(Malachias)* – ószövetségi kisprófféta – 1154, 1365
Mankos János – brassói főbíró – 112, 571
Marcantonio – Mamucca della Torre Marc Antonio, a császár portai tolmácsa – 198, 633, 634
Mansfeldt, Heinrich Franz *(Mansfeld)* /megh. 1715/ – a haditanács elnöke, titkos tanácsos – 1222
Máramarosi vice ispán l. Pogány Menyhért, csebi
Marczali Henrik – 729, 788, 1369
Margit – Margareta Mária Terézia /1651–1673/, IV. Fülöp spanyol király fiatalabb lánya, 1666-tól I. Lipót második felesége – 608, 621
Mária, Szűz – 1315
II. Mária, Stuart /1662–1694/ – angol királynő, Óraniai Vilmos németalföldi helytartó felesége, II. Jakab lánya /ur. 1689-től/ – 717
Mária Krisztierna *(Mária Krisztina)* /1574–1621/ – Habsburg Károly főherceg lánya, Báthori Zsigmond felesége, balsikeres házassága után kolostorba vonult – 1292, 1298
Marin István, karánsebesi – 1668-ban nyert nemeslevelet – 433–435, 727
Marin Péter, karánsebesi – 1668-ban nyert nemeslevelet – 432, 433, 727
Márk *(Marc.)* – apostol – 973, 1283
Márko Márton – 99, 265, 661
Mars – Zeusz és Héra fia, hadisten – 602, 1137, 1355
Marsall, Marschalk l. Lubomirsky
Marsigli, Luigi Ferdinando *(Marsilli)* /1658–1730/ – olasz tudós, térképész, 1686-ban a Budát felszabadító sereg mérnökkari ezredese, a karlócai béke után az új határvonal kijelölője – 866
Mártonfi György, csík-karcafalvi /megh. 1721/ – a Pazmaneumban tanult, több helyen volt plébános, pozsonyi kanonok, esztergomi káptalan, 1713-tól erdélyi katolikus püspök – 1116, 1142, 1144, 1147, 1149, 1357, 1365
Máté *(Matth.)* – apostol – 291, 688, 767, 933, 973, 1004, 1175, 1263, 1283, 1308
Christ. Matth. – 1178
Mattyasovszky László *(Cancellarius)* /megh. 1705/ – 1690-től szepesi prépost, 1696-tól nyitrai püspök, főkancellár, titkos tanácsos – 926
I. Mátyás *(Corvin Matyas, Matyas Kiraly)* /ur. 1458–1490/ – magyar király, Hunyadi János kisebbik fia – 256, 497, 928, 1261
Maurois, André – 15
Maxai Ferenc *(Ferentz)* – vsz. a Maksai, háromszéki székely család tagja – 397
Maxai Ferencné *(Maxaine)* – 199, 201, 634, 635
Maximilian l. Miksa
Mayer – 491
Mazarin, Jules /1602–1661/ – szicíliai származású pápai diplomata, francia politikus és államférfi, Richelieu utóda

és politikai követője, XIV. Lajos minisztere – 398, 715
Mednyánszky Pál *(Mednyanszky)* – 1678-ban ítélőmester, udvari kancelláriai tanácsos, 1688-tól báró – 427
IV. Mehmet /ur. 1648–1687/ – török császár – 79, 163, 168, 171, 187, 189, 190, 193, 195, 208, 626
Meisner, Heinrich Otto – 10
Menelaos – spártai király, Helena férje – 1319
Menyhart eöczem l. Keczer Menyhért
Mescho, Jacobus – az udvari kamara kiadványán szerepel az aláírása – 1324
Mihács Ferenc *(Mihats Ferentz)* – bonyhádi birtokos – 700, 799, 816, 1238
Mihály vajda – Mihai Viteazul, 1593–1601 közt Havasalföld, 1600-ban Moldva, 1599–1600 közt Erdély fejedelme, Basta parancsára végezték ki – 1293, 1298
Mihok l. Bethlen Mihály
Mikes Kelemen *(Kelemen)* /megh. 1686/ – Háromszék főkapitánya, ítélőmester, Fehér vm. főispánja, tanácsúr. Katolikus érdekképviselete miatt Bethlen halálos ellenfelei között tartja őt számon. A levélíró Mikes Kelemen nagybátyja – 266, 286, 306–308, 312, 314, 321, 502, 643, 676, 685, 687, 691, 1104, 1344
Mikes Kelemenné Kálnoki Zsuzsanna /megh. 1705/ – 314, 1344
Mikes Mihály *(Mihaly, Mikes uram)* – 561, 567, 733, 1208
Mikes Mihályné Bethlen Drusianna *(Mihalyne)* /megh. 1721/ – 389
Mikes Pál – 1685–90 közt a deputáció tagja. Thökölyhez csatlakozott, majd havasalföldi szolgálatba állt; kiszolgáltatták a császáriaknak, állítólag kínzások után végezték ki Fogarasban – 104, 382, 710
Miklós mester – Bethlen Miklós szakácsa – 1131
Mikó-Rhédey család – 703, 1257, 1322
Mikola – vsz. Mikola Zsigmond /megh. 1679/, tanácsúr, Torda főispánja tatár rabságba eséséig. 1675-től Kolozs főispánja – 260
Mikola – 760
II. Miksa *(Maximilian)* /1527–1576/ – német-római császár, I. Ferdinánd fia, I. Miksa néven magyar király, ur. 1564–1576 között – 992, 1178, 1292, 1293, 1296, 1298, 1302
II. Miksa Emánuel – bajor választófejedelem, /ur. 1679–1726/ – 417, 947, 948, 952, 954
Miksa Henrik *(Colonensis)* – kölni választófejedelem, ur. 1621–1688 – 231, 647
Miles Mátyás *(Milesz)* /1639–1686/ – szász származású, Kemény János titkára, majd nagyszebeni tanácsos, történelmi munkát hagyott hátra – 104, 358, 383, 704, 710
Minerva – a tudomány istennője a római mitológiában – 995, 1137, 1304, 1355
Misák – bibliai személy, a tüzes kemencébe vetett három ifjú egyike – 1320
Misztótfalusi Kis Miklós l. Tótfalusi Kis Miklós
Mithridates Eupator *(Mytridates, Mytridatis)* – pontusi király, ur. i. e. 131–63 – 928, 1261
Mitzus l. Teleki Miklós
Mogni l. Magni
Moguntinus l. János Fülöp
Mohácsi *(Mohatsi)* – esetleg azonos Mohácsi Istvánnal – 424, 425, 1037, 1042, 1062
Mohácsi István – Bethlen Miklós szolgája, az Önéletírás írásakor, 1709 szeptemberében már halott – 801, 881, 1247
Mohácsiné *(Mohatsine)* – 1037, 1140
Mohai Gábor *(Mohaj Gabor)* – 388
Mohamed *(Mahumet)* /570 v. 571–632/ – arab próféta, a mohamedán vallás megalapítója – 398
Mojses Miklós *(Miklos)* – Bethlen Miklós jobbágya – 469
Mojses Miklósné – 470
Mokcsai István – vsz. azonos Mokcsai Istvánnal, aki 1718-ban Ung vm. szolgabírája volt – 1076, 1080
Moldovan Joszip – a Pintye Gregor-féle felkelés idején esett a felkelők fogságába – 885
Mollart, Ferdinand *(Mollart uram)* – gróf, 1711-ben az udvari kamara alelnöke – 942

Molnár István *(Molnar Istvan)* – 1239
Molnár János – 609
Momus *(Momos)* – a rosszindulatú akadékoskodás, a gáncs alakja az ókori irodalomban – 128, 607
Monok István – 14
Montecuccoli, Hercules Pius *(Montecuculi, Montekukuli)* /megh. 1735/ – császári ezredes, majd tábornagy, 1704-től a kurucok ellen harcolt – 947, 952, 954, 1267, 1270
Montecuccoli, Raymundus *(Montecuculi)* /1609–1680/ – német származású császári hadvezér, Zrínyi Miklós ellensége, tétovázó, magyarellenes megnyilvánulásai miatt népszerűtlen volt a kortársak között – 1167
More Mózes *(Mojses)* – 562
Móricz Gyula – 86, 661, 788, 1370
Morus, Thomas /1478–1535/ – angol államférfi, az Utópia c. mű szerzője – 684, 788, 1370
Mózes *(Moyses)* – bibliai személy, Izrael népének kivezetője az egyiptomi fogságból, törvényadó – 586, 741, 777, 1316, 1326, 1350
Münsteri *(Munsteri)* püspök l. Galen, Christoph Bernard Freiherr von
II. Musztafa /ur. 1695–1703/ – török császár – 501, 572, 579, 751, 1198
Mytridatis l. Mithridates Eupator

Nabal – bibliai személy, gazdag pásztor, Dávid király ellensége – 999, 1306
Nabukodonozor – Babilónia királya, hódító háborúkat folytatott többek, így a zsidók ellen is – 1320
Nadányi János *(Janos)* /1641–1707/ – I. Apafi Mihály rokona, 1666–1678 között kartéziánus szellemű enyedi professzor, Magyarországra menekül, Nagykállóban lelkész, 1689-ben Vitkán, 1694-ben Nagybajomban telepedett le – 314, 699
Nádasdy család – 9, 603, 604
Nádasdy Ferenc *(Nadasdi)* /1625–1671/ – gróf, Vas vm. főispánja, 1664-ben országbíró, Zala és Somogy főispánja, belső titkos tanácsos, 1667–70 közt királyi helytartó. A Wesselényi-felkelésben való részvétele miatt az udvar kivégeztette – 173, 193, 195, 196, 198, 613, 618, 630, 633, 635, 638, 1162, 1163, 1170, 1172, 1174, 1179, 1352
Nádudvari János – vsz. Doboka vm. főbírája – 697
Nagy András, figedi – a Wesselényi-mozgalom egyik szervezője, a nádori mezei hadak kapitánya, bár a Wesselényi-mozgalomban való részvétele miatt halálra ítélték, katolizált, s 1673-ban kiszabadult, fele birtokát is visszakapta – 140, 616
Nagy (vagy Oláh) Balázs *(Balás)* – hadnagy – 311
Nagy Ferenc, lessenyei *(Ferencz)* /megh. 1679/ – a Wesselényi-mozgalom egyik szervezője, Bars megyei jegyző, majd nádori ítélőmester. Wesselényi halála után Széchy Mária megteszi jószágkormányzójának. Bory az ő és Széchy Mária tanácsára mondja el Rottalnak a Wesselényi-összeesküvés tényeit. Bars megyei alispánként halt meg – 140, 616, 641
Nagy Géza – 86, 757, 788, 1271, 1370
Nagy Gyula – 86, 607, 788, 1370
Nagy István – 713
B. Nagy Margit – 772, 788, 1370
Nagy Miklós *(Nadgy Miklos, Nadgy Miklosi, Miklos)* – 61–63, 1145
Nagy Pál – táblai ülnök, bécsi követségi tag, Teleki bizalmasa – 25, 104, 383, 385, 441, 710, 711, 722, 732, 891, 896, 1250, 1294
Nagy Tamás /megh. 1676/ – Fehér vm. főispánja, tatár rabság után Teleki párthíve, Bánffy Dénes notaperében bíró – 630
Nagy Zsigmond *(Sigmond)* – 1215
Nagyajtai Kovács István – 86, 631, 635–637, 788, 1370
Nagyari József /1650 v. 1651–1694/ – református lelkész, külföldi tanulmányút után 1679-ben fogarasi lelkész, Apafi udvari papja. Híres prédikátor, remekművű beszédekkel – 420, 721, 1129
Nagyidai *(Nadj Idai)* – 885, 886
Nagymiklósi l. Nagy Miklós
Nagyszegi Gábor *(Nagy Szeghi)* – román származású kuruc tiszt, a görög

katolikus unió ellenzője, ezért Rabutin bebörtönöztette. Később Érsekújvár parancsnoka – 972, 979, 1282
Naláczi András *(Nalátzi)* – Naláczi István fia, a Rákóczi-szabadságharc idején táblai ülnök, Hunyad vm. főispánja – 295
Naláczi István *(Nalatzi, Nalátzi)* – Apafi szűkebb köréhez tartozik, udvarmester, tanácsúr, Hunyad vm. főispánja – 100, 107, 112, 160, 173, 185, 211, 272, 283, 284, 307, 308, 321, 327, 332, 355, 398, 404, 406, 407, 409, 442, 561–563, 565, 578–580, 595, 615, 623, 637, 640, 645, 650, 663, 665, 670, 671, 673, 674, 684, 698, 703, 728, 729, 732, 773, 1246, 1247
Naláczi Lajos *(Naláci, Nalatzi)* /megh. 1728/ – Naláczi István fia, guberniumi tisztviselő, az 1709-ben felállított deputáció tagja, 1711-től Hunyad vm. főispánja – 51, 544, 782, 1017, 1021, 1024, 1026, 1056, 1086, 1228, 1237, 1238, 1242, 1243, 1245, 1246
Naményi Mihály – Bethlen Miklós házitanítója – 87
Napradi – 453
Nehemiás *(Nehemias)* – bibliai személy, a perzsák jeruzsálemi helytartója – 1031, 1319
Nemes János, hídvégi *(Janos)* /megh. 1688/ – Háromszék főkapitányaként Bethlen Miklós támogatója és bizalmi embere, tanácsúr – 205, 279, 303, 307, 308, 313, 315, 342, 531, 640, 642, 643, 652, 677, 682, 701, 789, 1052, 1170, 1371
Nemes Jánosné Pápay Anna *(Nemes Janosne)* /megh. 1674/ – 268
Nemes Péter *(Peter)* – tordai nemes, Apor Istvánt támogatja Bethlen Miklós ellenében a malom-perben – 107, 454, 736, 737, 1042, 1322
Nemessányi Bálint, réthei /megh. 1706/ – Thököly bizalmi embere, követe Török- és Franciaországba – 698
Németh G. Béla – 7, 788, 1370
Németh László – 73
Nényei Gáborné – 14, 1402
Nicodemus – bibliai személy, farizeus – 1296
Nigrelli, Octavian /megh. 1703/ – gróf, császári tábornok, Felső-Magyarország katonai parancsnoka – 954
Noé *(Noe)* – bibliai személy, ősatya – 987, 991, 994, 1001, 1274, 1275, 1282, 1286, 1290, 1300, 1302, 1304, 1307, 1320
Nógrádi János – máramarosi kamaraispán – 106, 421, 424, 723, 724
Nopcsa Elek – 1301
Nuiter [?] – 549
Numsi – vsz. Numsi Mátyás, a kamara átvevője a gyulafehérvári sólerakó helyen – 855
Nyári *(Nyari)* – 447
Nyári urfiaczka – 604
Nyerges Judit – 14

Oedipus – Laiosz és Iokaszté fia, Théba mondabeli királya, aki tragikus jóslatot beteljesítve megöli apját, feleségül veszi anyját – 997, 1305
Ogyldi [?] – Czegei Vass György naplójában említ egy Ogilvi nevű generálist 1700-ban Bécsben, aki Teleki Lászlónál ebédel – 391
Okolicsányi Pál *(Okolitsani, Okolytsani)* /1650 k.–1715/ – felvidéki nemes, híres ügyvéd, II. Rákóczi Ferenc jogtanácsosa az 1690-es években. A szabadságharc idején már a császár pártján áll, Bécs egyik megbízottja a kurucokkal folytatott tárgyalásokon. Az evangélikus egyház világi vezetői közé tartozott – 375, 420, 421, 721, 722, 724, 725
Olasz Mihály *(Olosz)* – guberniumi jegyző, titkár, Rabutin bebörtönözteti, kiszabadulása után a kurucokhoz áll – 544, 849, 1242, 1252
Olcsvai – vsz. az Önéletírásban említett Olcsvai Mihály nevű gyulafehérvári hadnagy – 595
Oppenheimer Sámuel *(Oppenheim)* /1635 k.–1703/ – bécsi hadseregszállító, bankár, a századfordulón az udvar gazdasági ügyeinek jelentékeny tényezője – 555, 745, 763, 789, 1370
Opra – vak szabados – 702
Orlay Miklós *(Orlai, Orlaj)* /1650–1704/ – 1672-ben putnoki kapitány, Thö-

kölyhez csatlakozván Erdélybe menekül, 1690-ben vele megy Törökországba, 1704 februárjában a bujdosók maradék csapatát Erdélybe vezeti. Gyulafehérvár elfoglalása után hirtelen meghal – 314, 441, 685, 963, 1274
Orczy család – 8
Orosz György, csicseri *(Gyeörgy)* – 1695–99 közt Ung, 1703-ban Bereg vm. alispánja, majd a tiszántúli terület hadbiztosa – 435
Osteran – báró – 910
Ostrosith Borbála l. Bethlen Farkasné
Ostrosith család – 8, 88, 603, 612
Ostrosith Erzsébet Ostrosith Pál és Ujfalusi Éva lánya, Bethlen Miklós feleségül kérte, de Szunyogh Mózes, majd Kirchpaum Jakab felesége lett – 88, 604, 605
Ostrosith Mátyás /megh. 1701/ – felvidéki birtokos, a Wesselényi-mozgalomban való részvétele miatt elítélik, 1681-ben országos főszámvevő – 603, 604
Ostrosith Mátyásné Révay Kata Szidónia /megh. 1703/ – 93, 124, 603, 604
Ostrosith Pál /megh. 1650 k. – 125, 604, 605
Ostrosith Pálné Ujfalusi Éva – 604, 605
Óvári Kelemen 773, 787, 1238, 1244, 1248, 1252, 1286, 1290, 1330, 1369
Ovidius, Naso Publius /i. e. 43–i. sz. 17/ – római költő – 68, 747
Öreg uram l. Basa Tamás

Paar *(Par)* – az Olaszországból származó grófi család 1624 óta viselte az osztrák örökös tartományok főpostamesteri hivatalát – 1126, 1142
Padurián Tódor – Rettegi István jobbágya – 306
Pais Dezső – 74
Pál, Szent *(Pal)* – apostol – 117, 235, 288, 599, 1020, 1022, 1023, 1039, 1054, 1056, 1129, 1314–1316, 1327
Palatinus l. Esterházy Pál, Károly Lajos pfalzi választófejedelem és Wesselényi Ferenc
Pálffi Pál – 605
Pálffy János /1663–1751/ – horvát bán, császári hadvezér, Sáros vm. főispánja, a magyarországi csapatok főparancsnoka, a szatmári béke előkészítője, később Magyarország nádora – 1324
Pálfi Ferenc *(Palffi)* /megh. 1696/ – a bécsi erdélyi udvari kancellária registratora – 492, 505, 506, 509, 512, 522, 545, 751, 755, 764
Palm, David – 497, 506, 510, 528, 870, 893, 894, 942, 1245, 1267
Palm-Thiell – a Bethlen Miklós perében összehívott bécsi különbíróság tagja – 1306
Pályik János – Bánffy Dénes embere, majd Bánffy kivégzését követően, haláláig kolozsvári alkapitány – 664
Panajot, Nicasius *(Panagiotti, Panayot)* – görög származású portai főtolmács, Rozsnyai Dávid török tanítója – 80, 88, 163, 170, 186–188, 190, 191, 193–195, 198, 199, 624, 633, 634
Pancratius, Michael *(Szász püspök)* /1631 v. 1632–1690/ – jogi doktor, evangélikus püspök. Bécsi, nürnbergi, wittenbergi tanulás után Rostockban tanított. 1666-tól az eperjesi kollégium rektora, 1671-től medgyesi lelkész, 1686-tól haláláig evangélikus püspök – 398, 530, 714
Pancratiusné – Michael Pancratius berethalmi püspök felesége – 26, 529, 759
Pano István *(Pano, Páno Stephan)* – erdélyi görög kereskedő, tőle jutott Rabutinhez Bethlen Miklós Columba Noéja – 44, 967, 968, 974, 1227, 1276–1279, 1286–1288
Panormita, Antonius /1394–1471/ – Antonio Beccadèlli, humanista költő, Alfonz aragóniai király tetteinek és mondásainak megörökítője – 77, 1260
Pap András *(Andras)* – Pekry Lőrinc szolgája – 574–576, 773
Pap Miklós *(Miklos)* – Bethlen Miklós szolgája – 237
Pápai Pál *(Papai Pal)* – 816
Pápai Páriz Ferenc /1649–1716/ – külföldi tanulmányút után Enyeden városi orvos, 1677-től a fejedelem udvari orvosa, 1680-tól a kollégiumban a fizika, logika, görög nyelv tanára – 55, 86, 675, 679, 691, 756, 757, 786, 788, 804, 807, 956, 1024, 1033, 1062, 1093, 1129,

1271, 1316, 1325, 1330, 1349, 1368, 1370
Pápai Páriz Ferenc /1687–1737/ – Idősebb Pápai Páriz Ferenc és Szeghalmi Anna fia, hosszú peregrináció után 1726-ban tér haza, Angliában az elpusztított enyedi kollégium számára gyűjt pénzt. Hazatérése után feleségül veszi Aczél Tamás özvegyét, Diószegi Erzsébetet. Korán elbetegesedve, utód nélkül hal meg. Könyvhagyatéka egy része a kolozsvári református kollégium könyvtárába kerül – 55, 56, 1033, 1320, 1321, 1330
Pápai Zsigmond *(Sigmond)* – 858
Papinianus, Aemilius /2. sz. közepe/ – római jogtudós – 1128, 1351
Papp Gáborné – 14
K. Papp Miklós – 86, 767, 788, 1346–1349, 1357, 1365, 1370
Paris – Priamus trójai király fia. Helena elrablásával kirobbantotta a görög–trójai háborút – 1319
Páris Sándor – 16, 692, 788, 1370
Paskó Ferenc – Paskó Kristóf fia, aki apja Portára távozása után Teleki Mihály udvarában maradt – 703
Paskó Kristóf, székelyhídi *(Pasko, Páskó, Christof, Christóph)* /1634–1685/ – Erdély török diplomáciájának egyik fontos embere, többször járt a Portán. Béldivel tartott, amikor az oda menekült, de később hazajött, s elítélték. Sárospatakon halt meg. Történelmi munkája – Erdély története 1658–1660 között – is ránkmaradt – 89, 163, 285, 307, 308, 311, 316–318, 321, 323–327, 332, 333, 653, 673–675, 684, 689, 690, 700, 702, 703
Paskó Kristófné – 653
Pásztor – román püspök – 1210, 1211
Patai Dániel *(Daniel)* – Bethlen Miklós szolgája – 912, 1255
Patai György – Patai Dániel öccse – 1255
Pataki Tóth István /1640–1693/ – kolozsvári teológiaprofesszor, 1688-tól II. Apafi Mihály nevelője – 107, 420, 446, 721, 722, 733, 1129, 1194 – l. még Sárpa[ta]ki!
Pater l. Kászoni Márton
Páter János *(Pater János)* – a szebeni görög kereskedők vezetője, 1672-es honosítása után jelentős szerepe volt a fejedelemség pénzügyeinek intézésében – 249
Páter Miklós *(Pater Miklos)* – brassói harmincados – 497, 749
Patkós János – híres háromszéki ügyvéd – 891, 1250
Pauler Gyula – 605, 614, 615, 618, 621, 628, 632–635, 788, 1370
Pázmány Péter /1570–1637/ – a magyar barokk irodalom és az ellenreformáció vezéralakja – 75, 786, 1347, 1368
Péchy Pál *(Petsi Pal)* – csarodai birtokos – 435
Pekry család – 8
Pekry Ferenc, petrovinai *(Pekri)* /megh. 1662 k./ – Pekry Lőrinc apja, Bethlen Jánosné Fricsi Fekete Klára első férje, Küküllő vm. főispánja. Lánya Teleki Mihály felesége volt – 211, 213, 639
Pekry Ferencné Baládfi Bora *(Pekry Ferenc anyja)* – 213
Pekry Lőrinc *(Pecri, Pekri, Lőrike, Lőrintz)* /1650 k.–1709/ – Bethlen Miklós mostohatestvére. Thököly mellé állt, majd Magyarországra menekülve katolizált, grófi rangot kapott. Rákóczi mellett is harcolt, az erdélyi hadak főparancsnoka lett – 52, 112, 113, 211, 212, 308, 449, 461, 462, 494, 495, 505, 519, 522, 573–575, 581, 608, 631, 639, 640, 738, 775, 836, 912, 1102, 1206, 1210, 1215
Pekry Zsófia l. Teleki Mihályné
Pelei Ferenc *(Ferentz)* – kővári alkapitány – 152, 246, 637
Perényi család *(Prinyi)* – 9, 85, 432, 434, 727, 787, 1369
Pernyeszi Anna l. Csongrádiné
Pernyeszi család – 727, 909, 1254
Pernyeszi Gábor – Rhédey Júlia nagyapja – 909, 1254
Pernyeszi Mária *(Rhédey Julia anyja)* – Pernyeszi Zsigmond testvére – 891, 909, 1126, 1254
Pernyeszi Mária *(Pernyeszi Zsigmond lánya)* – homoródszentpáli Szentpáli Benjamin felesége – 1114
Pernyeszi Zsigmond, osztoprenyi /megh. 1720 után/ – 1686-ban bécsi követ,

Apafi udvarmestere, Rhédey Júlia náluk nevelkedett, így került szorosabb kapcsolatba Bethlen Miklóssal. A Küküllő megyei Királyfalván lakott – 104, 383, 416, 433, 438, 710, 809, 810, 891, 896, 1008, 1017, 1025, 1029, 1033, 1034, 1096, 1099, 1100, 1110, 1112, 1114, 1122, 1124, 1126–1128, 1133, 1138, 1140–1143, 1250, 1350, 1351, 1357
Pernyeszi Zsigmondné – Pernyeszi Zsigmondnak két felesége volt, Pálóczi Horváth Sára, megh. 1705-ben; Bánffy Sára, vsz. ez utóbbiról van szó – 438, 1125, 1350
Perperna *(Perpenna)* – dölyfös ember, Sertorius hadvezére, Pompejus végeztette ki – 1176
Pesti Gábor /1510 k.–1546 után/ – humanista-erazmista bibliafordító, Aesopus-fordításai ismertek, szótárszerkesztő – 788, 1256, 1370
Péter *(Simon Péter)* – apostol, az Újszövetségben Simon volt a neve, mielőtt Jézustól a Péter = Szikla nevet kapta – 399, 715, 1023, 1179, 1316
Pethő Zsigmond *(Pető)* /megh. 1675/ – Ónod parancsnoka, országos alkapitány, felvidéki főkapitány, Zemplén vm. főispánja, királyi udvarnok, kamarai elnök. Wesselényit többször vádolta Bécsben – 600
Petki Borbála l. Apafi Györgyné
Petki István – 1653–1667 közt tanácsúr, 1630-tól Csík-, Gyergyó- és Kászonszék alkapitánya, 1635-től főkapitánya. 1655–1661 közt főudvarmester, 1661-ben elveszti rangjait, 1664-ben visszakapja – 642
Petki János – vsz. Petki János /megh. 1612/ udvarhelyszéki főkirálybíró, kancellár – 233, 676
Petrőczy család – 9, 604
Petrőczy István *(Petroczi, Petrotzi, Petröczy)* /1633–1712/ – felvidéki birtokos nemes, Bethlen a Wesselényi-mozgalom kibontakozásakor, Thököly István közelében került vele kapcsolatba. 1678-tól részt vett Thököly Imre minden vállalkozásában, majd Törökországba menekült. 1704-től Rákóczi tábornoka, fejedelmi tanácsúr – 93, 97, 123, 125, 126, 133–135, 220, 602, 604, 612, 642, 658, 1166
Phaedra *(Phoedra)* – Theseus felesége, szerelemre gyúlt mostohafia, Hippolytos iránt, s amikor az nem viszonozta szerelmét, bevádolta férjénél, hogy a fiú tört erényeire – 1176
Phoebus – Apollo, napisten – 996, 1305
Piccolomini, Giovanni Norbert /megh. 1688/ – gróf, olasz eredetű császári tábornok, Albániában halt meg 1688 novemberében – 397, 919
Pintye, Gregor *(Pintea, Pyntye)* – a Szatmár megye keleti és déli részén elégedetlenkedő román parasztok vezére. 1703-ban Nagybányánál esett el – 1089, 1341
Pirnát Antal – 72
Pithagoras *(Pythagoras)* /i. e. 580–500/ – görög matematikus és filozófus – 1225
Platon /i. e. 427–347/ – ókori görög idealista filozófus – 412
Plinius, Gaius Caecilius Secundus /61–114 k./ – római bíró, híres levélgyűjtemény szerzője – 68
Plinius, Gaius Secundus /23–79/ – a Historia naturalis szerzője – 927, 1176
Plutarchos *(Plutarchus)* /46–120/ – görög történetíró – 1176, 1177, 1260
Pogány család – 8
Pogány György, csebi – 865
Pogány Menyhért, csebi *(Menyhárt, Menyhart eöczem, Viceispán)* /megh. 1710/ – 1673 és 1703 között többször volt máramarosi alispán. Bethlen Miklós tőle kapja az információkat a Rákóczi-felkelés eseményeiről – 108, 364, 376, 425, 456, 466, 569, 577, 707, 741, 804, 868, 925, 940, 947, 952, 953, 1090, 1267, 1270
Pogány Zsigmond, csebi *(Pogany Sigmond)* – 369
Pompejus, Magnus /i. e. 106–48/ – hadvezér, államférfi – 1176, 1177
Pongrácz – 1038, 1067, 1071
Porcia, Johann Ferdinand *(Portia)* /1605–1665/ – III. Ferdinánd császár nevelője, főudvarmester – 119, 613
Pósaházi János /megh. 1686/ – sárospa-

taki tanár, vezetésével ment 1672-ben Gyulafehérvárra a kollégium elűzött diákságá. Vitairatok szerzője – 39, 40, 42, 43, 658 – l. még álneveit: Janus Philaletus Hydropolitanus és Justus de Palma Florentinus!
Posta Mester l. Székely László
Poot, Abraham – 1159
Pototzki – vsz. Potocki, Stanislaw /1579–1667/, krakkói vajda, a nagykorona hetmanja – 156
Praefectus [?] – 229, 404, 412
Prajner, Prejner l. Breuner
Prépostvári család 909, 1254
Primas l. Kollonich
Princz Eugenius l. Eugène-François de Savoie Carignan
Prinyi l. Perényi
Prometheus – titán, aki a tüzet ellopta az Olympusról. Büntetésül egy keselyű marcangolta mindig újranövő máját – 607, 1199
Prónai György *(Pronai)* – 1699-ben kancelláriai íródeák és notarius – 800, 854, 1243
Prussiai király l. III. Frigyes
Publilius Syrus – szíriai származású rabszolga Julius Caesar korában. Szindarabjai tele vannak morális szentenciákkal, ezeket később külön gyűjteményben adták ki – 759, 1344
Püspök 1674-ben l. Tiszabecsi Nagy Gáspár
Püspöki Péter /megh. 1706/ – Fehér vm. főbírája – 964, 974, 1018, 1060, 1313, 1329
Pyntye l. Pintye

Rabutin de Bussy, Amadeus – gróf, a tábornok fia – 983, 1287
Rabutin de Bussy, Johann Ludwig *(Rabbutin, Generalis)* /1642–1717/ – francia származású katona császári szolgálatban, részt vett Bécs felszabadításában, 1696-tól Erdély katonai parancsnoka – 13, 23, 24, 45–47, 49–51, 66, 91, 92, 113, 503, 507, 518, 519, 533, 542, 549, 550, 552, 558, 561, 562, 569, 571, 587, 738, 748, 750, 752–754, 757, 761, 765, 768, 772, 777–781, 805, 845, 851, 855, 859, 864, 865, 867, 871, 889, 892, 897, 899, 902, 903, 911, 921, 922, 924, 941, 945, 947, 952, 953, 956, 970, 975, 976, 978–980, 982, 984, 985, 987, 1007, 1025, 1090, 1203–1205, 1207, 1208, 1212–1227, 1230–1234, 1241, 1248, 1255, 1258, 1259, 1264, 1266, 1273, 1276–1278, 1283–1285, 1287–1289, 1299, 1306, 1341
Rachenfels, Leopoldus Mathias *(Rächenfelsz)* az erdélyi sókereskedelmi társaság adminisztrátora – 536, 762
Rácz István *(Rác, Ratz)* – gyulafehérvári udvarbíró, Bécsben katolizál, majd a kurucokhoz áll – 443, 1147, 1364
Rácz Károly – 13, 86, 1180
Rácz Péter *(Ratz Peter)* – 176
Radák család – 8
Radák István *(Radak Istvan)* – 296, 315, 403, 431, 726, 816
Radák István apja – 431, 726
Ráday Gedeon – 634
Radics András *(Radich, Radics, Radits)* – kassai secretarius, később az elégületlenek és a kurucok jelentős alakja, Munkács kapitánya – 162, 163, 167, 170, 603
Radványszky család – 8
Rákoczi – 821
Rákóczi család – 614, 630, 643, 644, 957, 968, 1280
Rákóczi Ferenc – a Wesselényi-összeesküvés egyik résztvevője, később a bujdosokkal Erdelybe került – 270
I. Rákóczi Ferenc *(Rakocy Ferentz)* /1642–1676/ – II. Rákóczi György fia, 1652-ben választott erdélyi fejedelem. 1666-ban feleségül veszi Zrínyi Ilonát. Részt vett a Wesselényi-féle összeesküvésben, Zrínyi Péter elfogatásának hírére visszatért a császár hűségére, de csak anyja, Báthori Zsófia ellenreformációs érdemeiért és nagy váltságdíj fejében szabadult – 36, 141, 144, 147, 164, 176, 222, 645, 1168, 1170, 1172, 1179
II. Rákóczi Ferenc *(Rakocy, Rakolczi)* /1676–1735/ – a szabadságharc vezetője, Erdély fejedelme 19, 52, 787, 788, 790, 947, 948, 965, 968, 1047, 1061, 1075, 1106, 1214, 1266, 1267, 1269, 1270, 1274, 1275, 1279, 1280, 1287,

1314, 1315, 1317, 1318, 1323, 1324, 1335, 1337, 1345, 1369–1371
I. Rákóczi György *(Rákocy Gyeörgy, Rákotzi Györgj)* /1593–1648/ – keletmagyarországi kálvinista nagybirtokos, 1630-tól Erdély fejedelme. Bethlen Gábor politikájának folytatója – 282, 297, 488, 490, 690, 695, 748, 789, 1371
II. Rákóczi György *(Rakocy Győrgy)* /1621–1660/ – I. Rákóczi György fia, 1642-től választott fejedelem, 1648-tól apja helyébe lépve Erdély tényleges fejedelme. 1657-ben a Porta hozzájárulása nélkül indított hadjáratot a lengyel trónért. Veresége után tatár fogságba esett. A törökökkel vívott harcban esett el – 87, 245, 274, 275, 646, 789, 899, 968, 1280, 1293, 1298, 1371
II. Rákóczi Györgyné Báthori Zsófia *(Jezabel, Rakocine)* /1629–1680/ – az ellenreformáció híve, a protestáns prédikátorok üldözése miatt kortársai Jezabelnek hívták – 100, 274, 275, 297, 653, 654, 668
Rákóczi Zsigmond /1544–1608/ – szendrői és egri főkapitány, borsodi, hevesi főispán, 1607–08 között Erdély fejedelme – 1293
Rákóczi-Trautson család – 8
Ramus, Petrus /1515–1572/ – francia filozófus, nyelvtani, retorikai, matematikai tankönyvek szerzője. Az új rendszerű logika megalkotására tett kísérletet – 70
Ráth György – 39
Ráth-Végh István – 86, 639, 788, 1370
Rátkai *(Ratkai)* – 510, 552, 553
Rebeka – bibliai személy, Béthuel lánya, Izsák felesége, „felette szép ábrázatú" – 1325
Récsei István, sárdi *(Retsei)* – postamester, majd az Apafi-birtokok praefectusa – 972, 1283
Rédey – 603
Rettegi István *(Retteghi)* – Bethlen Miklós szolgája, aki Zrínyinél volt vele – 88, 306, 604, 683
Révay család – 8
Révész Kálmán – 628, 788, 1370
Réz Pál – 14, 1318
Rézler Farkas András *(Rezler)* – híres Habsburg-párti ügyvéd, pozsonyi tanácsos – 901
Rhédey Ádám *(Adam)* – Rákóczi híve volt – 1141
Rhédey család – 9, 54, 423, 723, 807, 808, 878, 1041, 1067, 1099, 1321, 1322, 1332, 1343
Rhédey Ferenc /1616–1667/ – 1648-tól Máramaros vm. főispánja, fejedelmi tanácsos, 1657 novemberétől 1658-ig fejedelem – 233, 629, 630, 635, 1067
Rhédey Ferenc *(Redai, Redei, Rédei, Redej Ferentz)* /1634–1684/ – Kolozs főispánja, marosszéki főkapitány, Udvarhelyszék főkirálybírája. Bethlen Miklós e pozíciójában kerül vele szorosabb kapcsolatba – 100, 101, 129, 174, 203, 220, 283, 284, 302, 303, 307, 308, 310, 313, 316–318, 320, 323, 328–330, 332, 334, 336, 338, 340–343, 346–348, 350, 640, 641, 643, 665, 673, 674, 684–686, 688, 689, 692, 693, 697–699
Rhédey Ferencné Thoroczkai Erzsébet /megh. 1678/ – 311, 316, 686, 688
Rhédey István *(Redei)* /megh. 1693/ – Rhédey Júlia nevelőapja – 362, 1250
Rhédey István – 108, 465, 741
Rhédey János *(Redei Janos)* /megh. 1686 v. 1687/ – 104, 363, 369, 371, 374, 377, 707
Rhédey Julia anyja l. Pernyeszi Mária
Rhédey László – Rhédey Júlia testvére, Csarodán lakott – 435, 467, 727, 808, 809, 900, 908, 909, 919, 1040, 1041, 1050, 1063, 1064, 1067, 1075, 1080, 1098, 1099, 1107, 1118, 1122, 1125–1127, 1141, 1239, 1253, 1254, 1331, 1336, 1343, 1347, 1349, 1362
Rhédey Mihály *(Redei Mihaly)* – vsz. az 1686-ban vagy 1687-ben elhunyt Rhédey János 1716-ban elhunyt Mihály fia – 1067
Rhédey Pál *(Rhedei Paal)* /megh. 1722/ – II. Rákóczi Ferenc híve, Doboka vm. Rákóczi-párti főispánja, később táblai ülnök Erdélyben – 108, 423, 465, 723, 741, 801, 803, 807, 877, 919, 1041, 1045, 1084, 1100, 1110, 1112,

1118, 1122, 1141, 1247, 1257, 1322, 1323
Rhédey Zsigmond – Szatmárnál halt meg a török elleni csatában, fia ugyancsak Zsigmond, 1704-ben halt meg. Máramarosszigeten volt háza, halála után ezt perelik – 1097, 1322
Rheter, Andreas – brassói folnagy – 454, 736
Richelieu, Armand Jean du Plessis *(Richelius)* /1585–1642/ – francia politikus, az államtanácsban a had- és külügyek vezetője, miniszter. Az abszolút monarchia híve, a Habsburg-hegemónia megtörése érdekében Erdéllyel is szövetséget akart kötni – 398, 715
Rimay János /1570 k.–1631/ – késő reneszánsz sztoikus költő – 785, 1344, 1367
Ritoók Zsigmondné – 14, 731
Roboám *(Roboam)* – bibliai személy, Salamon fia – 322, 688, 1184
Rodelt Simon – besztercei bíró – 106, 413, 719
Rohonyi Zoltán – 786, 1368
Rosenberg – kamaraelnök – 1189
Rosdy Pál – 9, 14
Rosi – 1148, 1149
Rottal János *(Rottál)* – gróf, császári miniszter, aranygyapjas vitéz, Styria fő ezüsttárnoka. Apja Rottal János Jakab, szendrei kapitány, anyja Thurzó Mária, Thurzó Szaniszló nádor húga. A bécsi udvar Erdély-szakértője, az 1670-es mozgalom leszerelésére küldött bizottság, majd 1670–71-ben az elfogottak felett ítélkező bíróság elnöke – 95, 119, 140, 147, 150, 159, 166, 222, 600, 602, 603, 620, 622, 635, 640, 1170
Rozmán János *(Rozman, Rozmany, Rozmány)* – szőlősi harmincados – 423, 424, 434, 435, 438, 723, 724, 729
Rozsnyai Dávid *(Dauid Deák)* /1641–1718/ – Erdély tolmácsa a Portán. Történeti műve, önéletrajza maradt fenn – 163, 199, 624, 634, 644, 645, 697, 789, 1371
II. Rudolf /1552–1612/ – német-római császár, I. Rudolf néven magyar király. Csillagászattal és alkímiával foglalkozott. Elhatalmasodott elmebaja miatt fivére, a későbbi II. Mátyás kormányzott helyette, 1608-ban lemondatta a magyar, osztrák és morva trónról, 1611-ben pedig a cseh trónról is. 1606-ban a zsitvatoroki béke egyik megkötője – 619, 694, 992, 1292, 1293, 1298, 1299, 1302

Saint Croix, Johann *(St. Croix)* – gróf, császári altábornagy – 436
Salamon – bibliai személy, zsidó király, a bölcsesség példaképe – 117, 231, 235, 288, 291, 599, 999, 1000, 1129, 1351
Saláti András *(Sallati, Sallai, Salatzi)* – Bethlen Miklós gyulafehérvári tisztartója, 1715-ben már nem él – 986, 1123, 1276–1278, 1285, 1332
Saláti János *(Salatzi, Sarlati)* – Saláti András öccse, Teleki Sándor szolgája – 974, 986, 1276, 1278, 1285, 1286
Salburg – vsz. Salburg, Gotthard Henrik, gróf, 1700-tól kamaraelnök – 801, 869, 943, 944, 1245
Salm, Karl Theodor Otto *(Salmensis fejedelem)* /1648–1710/ – katonai szolgálat után 1685-ben titkos tanácsos és első miniszter – 49, 409, 1237
Sallustius, Caius Crispus /kb. i. e. 86–35/ – római történetíró, Julius Caesar híve – 118
Samu – szakács – 1038
Samuel [?] – 140
Sámuel *(Samuel)* – bibliai személy, próféta, Izrael népének utolsó bírája – 988, 1178, 1306, 1320
Samuel deák l. Szentiváni Sámuel
Sándor l. Géczi Sándor
Sándor, Nagy *(Alexander)* /i. e. 356–323/ – híres hadvezér, macedón király, a perzsa birodalom meghódítója – 931, 1263
Sándor Gáspár *(Sandor Gaspar)* /megh. 1723 k./ – sellyei kapitány, később Thököly sógora és főgenerálisa, 1699-től átállt a császári hadakhoz – 136, 613
Sándor Gergely *(Sandor)* – Udvarhelyszék alkirálybírája, guberniumi registrator, titkár, később ítélőmester – 220, 239, 315, 1004, 1010, 1017, 1024, 1026, 1056, 1310

Sárosi István – főbíró – 106, 431, 726
Sárosi János, csekefalvi *(Sarosi, Sarossi, Sárossi)* /megh. 1703/ – 1683–87-ben portai követ, 1691-ben ítélőmester, Erdély főcommissariusa, guberniumi tanácsos, Gyulafehérvár főjegyzője. A rendek bebörtönözték, 1703-ban kiszabadult, ugyanazon évben meghalt – 359, 450, 530, 537, 754, 760, 848, 855, 856, 877, 890, 972, 976, 979–981, 983–985, 1192, 1195, 1215, 1223–1225, 1247–1251, 1282, 1289
Sárpa[ta]ki – kolozsvári prédikátor, esetleg azonos a Sárospatakról beszármazott Pataki Tóth István kolozsvári professzorral – 270, 271, 667
Sárpataki Márton *(Sarpataki)* – jobbágyszármazású ügyvéd, fiscalis director, ítélőmester, tanácsúr – 255, 303, 642, 677, 697, 1310
Sárpataki Márton /megh. 1727/ – az azonos nevű ítélőmester fia, grófi rangra emelkedett, majd Kükűllő főispánja lett. Katolizálván, nevét Keresztesre változtatta; a kortársak szerint nem rendelkezett az apa kvalitásaival – 53, 1006, 1008–1010, 1309
Sárvári Tamás *(Saarvari Thamas)* – kolozsvári polgár – 245
Saul – ószövetségi személy, Izrael első királya – 1178
Savoyai Jenő l. Eugène-François de Savoie Carignan
Saxoniai elector l. János György és I. Frigyes Ákos
Scalvinioni, Hieronymus *(Scalvignioni, Scalvignoni, Szcalvinioni)* /1642–1705/ – udvari kamarai tanácsos – 510, 893, 894, 965
Scharden, Friedrich Wilhelm von *(Schardius)* /1671–1734/ – hallei főlelkész, inspektor – 55, 56, 1330, 1331
Schaffenberg l. Scherfenberg
Schedel – 493, 854, 964, 966
Schemelius – német kereskedő – 951
Scheipner, Simon – brassói tanácsúr – 747
Scherfenberg, Friedrich Sigmund *(Saffenberg, Schaffenberg, Scherffenberg, Schärffenberg, Sharfenberg)* /megh. 1688/ – császári tábornok, 1686-ban ő hódoltatja meg Erdélyt – 24, 25, 90, 104, 379–382, 384, 390, 391, 407, 707, 709–714, 919, 1184–1186, 1217
Schickh – tanácsos, Bethlen Miklós perének felülvizsgálásában játszik szerepet – 1306
Schlitter – tanácsos, a Bethlen Miklós perét felülvizsgáló különbíróság tagja – 1306
Schmettauer – boroszlói kereskedő – 626
Schmidt – kapitány, vsz. a volt kassai főparancsnok – 779, 781
Schmidt, Thomas von Scharffenbach *(Schmid)* – Bethlen Miklós hitelezője, szászsebesi királybíró – 1015, 1312
Schöellen, Heinrich von *(Henricus Schoellenicus)* – 95, 167, 626, 1164
Scipio – Cornelius Scipio Africanus major, hadvezér vagy Cornelius Scipio Aemilianus Africanus minor, hadvezér, consul. Mindkettő száműzetésben halt meg – 60, 1176
Sebesi – 406
Seeau, Johann Friedrich *(Zeeau)* /1659–1729/ – osztrák pénzügyi szakember, udvari kamarai tanácsos, az erdélyi kamarai bizottság elnöke – 801, 876, 893–897, 907, 908, 911, 915, 943, 944, 1060, 1230, 1248, 1251
Seeau, Johannes Honorius – gróf, az Erdélybe küldött kamarai bizottság elnöke 1702-től. Testvérétől vette át a tisztet – 803, 935, 937, 1264
Seilern, Johann Friedrich *(Seiler)* /1646–1715/ – gróf, császári miniszter, udvari kancellár, a Rákóczival folytatott béketárgyalások császári biztosa – 1306, 1317
Seneca, Lucius Annaeus /1–65/ – sztoikus filozófus, költő és természettudós – 69
Sennyei – 924
Septimius Severus /146–211/ – afrikai származású római császár, ur. 193–211 – 1351
Sérczi Lőrinc – 1708-ban gyulafehérvári senior, 1711-ben peregrinálni indul ifjú Pápai Páriz Ferenccel. Később Enyeden telepedett le – 55, 1330
Serres, Jean de *(Serranus)* /1540 k.–1598/

– francia történész és teológus, a III. Henrikről írott mű szerzője – 1178
Sertorius, Quintus (i. e. kb. 123–72) – római hadvezér, demokrata – 1176
Sidrák – bibliai személy, a három ifjú egyike, akiket tüzes kemencébe vettetett Nabukodonozor – 1320
Sík Sándor – 75
Simeon *(Simëon)* – bibliai személy, Jákob és Lea fia, vagy az a jámbor jeruzsálemi férfi, aki öregségében ígéretet kapott Istentől, hogy addig nem hal meg, amíg meg nem pillantja az Üdvözítőt – 1022, 1315
Simon Jóna – bibliai személy, Péter apja – 715
Simon Mihály – a bécsi erdélyi udvari kancellária registratora, tanácsosa 537, 807, 808, 1008, 1039, 1057, 1081, 1092, 1322, 1327
Simon Péter l. Péter
Simonfi Mihály, marosvásárhelyi *(Simonffi, Director, Fiscalis Director)* /megh. 1709 előtt/ – táblai protonotárius, ítélőmester, fiscalis director – 890, 891, 896, 966, 969, 971, 973–975, 979–981, 985, 989, 1230, 1250, 1282, 1285
Simonyi Ernő – 788, 1274, 1285, 1370
Sinkovics István – 745, 748, 765, 788, 1370
Sobai András – kassai secretárius – 430, 726
Sobieski, Jan *(Sobieski János)* /1624–1696/ – lengyel király, 1674-től uralkodott – 405, 406, 410, 413, 420, 421, 428, 458, 667, 705, 718, 719
Sófár – bibliai személy, a naani Cófár, a Jóbot meglátogató három barát egyike – 716
Solinus – vsz. C. Julius /i. sz. 3. sz./, Plinius és Mela nyomán kivonatos földrajzot készített – 1260
Somberg – generális – 402
Souches, Louis Rattuit de *(Zuza)* /1608–1683/ – francia származású császári hadvezér, táborszernagy, harcolt a 30 éves háborúban, s a 60-as években a Felvidéken a török ellen, majd Bécs parancsnoka lett – 670
Spanyol király l. IV. Fülöp
Sphynx – Théba városát sanyargató szörny, megölte azokat, akik nem tudták megfejteni találós kérdését. Oedipusnak sikerült – 997, 1305
Spielenberger Dávid /1627–1684/ – Spielenberger Sámuel orvos fia, leideni, baseli és padovai tanulmányok után Lőcse orvosaként lép apja hivatalába. Bányászatból gyűjtött magának óriási vagyont – 143, 615
Spinola, Ambrogio de *(Spinolla)* /1569–1630/ – marquis, genovai származású spanyol tábornok – 1293
Sporck, Johann *(Spork)* /1601–1679/ – császári tábornok, 1675-ben Felső-Magyarországon harcol Thököly ellen – 669
Starhemberg, Gundacker Thomas *(Stahremberg)* /1663–1745/ – az udvari kamara elnöke 1704–1717 között, a haditanács elnöke – 481, 1189, 1306
Stainville l. Steinville
Steingellenfelsz – 910
Steinville, Stephan *(Stainville, Steinvill, General)* /megh. 1720/ – gróf, lotharingiai származású tábornok, az erdélyi császári seregek főparancsnoka 1713-tól. 1716-ban kiűzi a Bethlen kollégiumot az épületéből – 1025–1028, 1030, 1034, 1037, 1087, 1114, 1317, 1339, 1349
Stella – 1102
Stépán Ferenc *(Stepan, Sztepán Ferentz)* – Tokaj kapitányának fia, felesége Teleki Mihály húga, Anna. Később Rákóczi híve – 229, 256, 660
Stepney, George /1663–1707/ – költő és diplomata, bécsi angol követ, a nagyszombati béketárgyalások egyik résztvevője. Az angol érdekeknek megfelelően igyekszik előmozdítani a kiegyezést Bécs és a felkelők között – 52, 54, 804, 963, 974, 1035, 1076, 1274, 1285, 1287, 1288, 1311, 1336
Stoll Béla – 14, 76, 788, 1266, 1370
Strassoldo, Karl /1635–1680 után/ – gróf, kassai főkapitány, szatmári német parancsnok, császári hadvezető – 670
Strattman *(Strathmann, Stratman)* – vsz. Strattmann, Heinrich Johann /1662–1707/ herceg, I. Lipót tanácso-

sa, kancellár – 460, 463, 981, 1189, 1190, 1294
Sulyok család – 451, 735, 909, 1254
Sulyok Ferenc – 909, 1254
Sulyok György – 909, 1254
Sulyok János – 909, 1254
Suicerus, Johannes Casparus /1620–1684/ – zürichi héber-, latin- és görögtanár, idősebb Pápai Páriz Ferenc pártfogója – 675
Süketfalvi l. Gálfalvi Gergely
Sükösd – vsz. Sükösd Miklós – 879
Svécus, Svéd király l. XI. Károly és XII. Károly

Szabó András *(Szabo)* – az 1697–98-as bécsi követség tagja – 587
Szabó Barthos – 719
Szabó Károly – 38, 39, 42, 1337
Szabó Keresztély *(Szabo Krestely)* – nagyenyedi, a kollégium vicekurátora 1675 és 1691 között. Vsz. azonos Chrestel Schneider enyedi szász polgárral – 392, 1051
Szabó Mihály – Bethlen Miklós szolgája – 716
Szabó Miklós – Bethlen Miklós szolgája – 716
Szabó T. Attila – 788, 1274, 1370
Szádeczky Béla – 789, 1370
Szádeczky Lajos – 85, 625, 685, 789, 1287, 1370
Szajbély Mihály – 14, 613
Szakács Mihály *(Szakats)* – Bethlen Miklós szolgája, urát Bécsbe is elkíséri és ott szakácsa – 475, 1029, 1318
Szakály Ferenc – 763, 789, 1370
Szakmárdy János *(Szakmardy Janos)* – horvát nemes, ítélőmester, 1666–67-ben királyi személynök. Besztercén halt meg – 148
Szakmáry l. Szathmári
Szalánczi István – többször járt követi megbízatással a Portán – 653
Szalárdi János /1601–1666/ – történetíró – 19
Szalay László – 84, 740, 789, 1274, 1371
Szaniszló Zsigmond – Torda megyei unitárius nemes, tordai főbíró, városi jegyző. 1682-ben táblai írnok, csatlakozott a kuruc felkelőkhöz, naplót írt – 737, 755, 789, 1371
Szaplonczai Jónás – máramarosi nemes, 1700-ban megölték – 866, 1090, 1341
Szaplonczai Tivadar István – máramarosi nemes, Bethlen Miklós bécsi szolgája – 59, 60–64, 1115, 1117, 1131, 1146, 1150, 1348, 1353, 1356, 1363–1365
Szaplonczai Tivadar Istvánné *(Lizel)* – 1115, 1363
Szapolyai család – 619
Szapolyai János *(Szepesi János)* /1487–1540/ – I. János magyar király. 1511-től erdélyi vajda, az 1514-es Dózsa-féle felkelés leverője, 1526-tól magyar király – 694, 695, 1291, 1297
Szarka János – Bethlen Miklós bethlenszentmiklósi tiszttartója – 702
Szász János *(Czabanius, Zabanius)* /1663–1703/ – Zabanius János, 1693-tól Sachs von Harteneck néven birodalmi lovag, szebeni tanácsos, polgármester, királybíró. Bethlen Miklósnál olvasható hosszú bűnlajstroma miatt 1703-ban kivégezték – 20, 26, 73, 518, 519, 526, 530, 759, 912, 977, 987, 989, 1018, 1023, 1053, 1102, 1211, 1213, 1215, 1216, 1219, 1222, 1225–1227, 1231, 1232, 1241, 1255, 1286, 1299, 1334
Szász püspök l. Adami Stephan és Pancratius Michael
Szathmári Gáspár *(Szakmáry)* /megh. 1699/ – az enyedi kollégium vicekurátora – 103–105, 361, 387, 392, 398, 705, 711, 712, 714
Szathmári István – 14
P. Szathmáry Károly – 86, 789, 1275, 1289, 1299, 1300, 1371
Szatmári kapitány (Szakmary) l. Csáky István
Szatmárnémeti Mihály /1638–1689/ – hollandiai peregrináció után Göncön, Debrecenben, majd Kolozsvárott lelkész. Nagyszabású irodalmi tevékenységet fejtett ki – 43, 1175
Szauder József – 786, 1368
Száva Mihály *(Szava Mihaly)* /megh. 1729/ – báró, erdélyi főnemes, pénzügyi hivatalnok, Zaránd főispánja. A kurucokhoz csatlakozott. Rákóczi

is hasonló feladatokkal bízta meg, de visszaélései miatt bebörtönöztette. 1705 után visszatért a császár pártjára – 151, 481, 489, 745
Száva Mihályné *(Szava)* – 219
Szávai János – 15, 789, 1371
Szavuly *(Szavul)* – Pekry Lőrinc jobbágya – 574, 575
Szcalvinioni l. Scalvinioni
Szebeni Commendáns 1705-ben – Cserei Mihály névsora egy Toled nevű generálist említ – 47, 49, 50–52
Szebeni Kiraly Biro l. Franck Bálint
Széchenyi család – 8
Szegedi Ferenc *(Szegedy Ferencz)* /megh. 1675/ – pozsonyi prépost, váci püspök, kancellár, egri püspök – 148
Szegedi György *(Szeghedi)* – rác származású, a sóaknáknál dolgozott – 280, 296, 349, 670
Szegedi Györgyné – előbb Királyfalvi Ferencné – 670
Szegeti Mihály – Bethlen Miklós szolgája – 98, 237, 650
Székely László, borosjenői *(Szekely Laszlo, Posta Mester)* /1644–1692/ – főpostamester, majd tanácsúr. Teleki híve és bizalmasa Apafi körül. 1680-tól kolozsi főispán, táblaelnök, tartományi főbiztos – 20, 26, 100, 177, 179, 184, 185, 279, 283, 302, 312, 314, 321, 592, 615, 629, 630, 656, 657, 669, 671, 673, 679, 682, 714, 729
Székely Mózes *(Moses)* – vsz. Székely László fia, aki évekig a Portán volt – 638
Székelyhídi (Nethlebius) Mihály – praeceptor Teleki Sándor udvarában, hosszú ideig peregrinál, Brémától Angliáig, 1742–50 között ott akarja felszenteltetni magát – 680
Szekhalmi András – 660
Széki Márton – Belső-Szolnok vm. főispánja – 107, 440, 731
Szelepcsényi György *(Cancellarius, Ersek)* /1595–1685/ – 1657-től kalocsai, 1666-tól esztergomi érsek, erőszakos ellenreformátor – 119, 121, 196, 600, 669, 1162
Szénási – 557
Szenci Kertész Ábrahám /megh. 1667/ – Hollandiában tanulta a nyomdászatot, Nagyváradon, Kolozsvárott és Szebenben működött – 70
Szenci Molnár Albert /1574–1634/ – szótáríró, zsoltárfordító – 582, 614, 687, 755, 788, 790, 1321, 1370, 1371
Szenczei László – 1311
Szentgyörgyi György *(Sz. Győrgyi)* – Bethlen Miklós inasa – 1066, 1069, 1071, 1096, 1123, 1139, 1146, 1332–1334, 1358
Szentbenedeki prédikátor – 388
Szentiváni Sámuel *(Samuel deák)* – jogász, 1678-ban fiscalis director – 202
Szentiványi László *(Sz. Ivanyi)* /megh. 1713 k./ – gróf, az eperjesi törvényszék tagja, később a kurucokhoz áll. Bártfa, Szeben, Eperjes kapitánya, Kraszna vm. főispánja, a pozsonyi kamara tanácsosa – 25, 365, 423, 430, 432, 435, 453, 468, 707, 723, 726, 727, 828
Szentkereszti András, zágoni *(Szent Kereszti)* /megh. 1736/ – Magyarországról kerül Erdélybe, ügyvédi tisztet tölt be, a bécsi erdélyi udvari kancellárián ő a református titkár. Később hivatali karriert fut be, ítélőmester és tanácsos lesz. Cserei szerint 74 éves korában halt meg – 45, 62, 108–112, 460, 465, 467, 477, 484, 492, 494, 495, 498, 509–511, 527, 545, 548, 549, 552, 554, 557, 583, 743, 749, 755, 756, 759, 767, 775, 802, 805, 807, 822, 863, 869, 892, 894–896, 915, 926, 964, 966, 967, 969, 974, 986, 1008, 1021, 1022, 1029, 1031, 1032, 1034, 1039, 1040, 1046, 1057, 1078, 1081, 1132, 1141, 1244, 1273, 1275, 1279, 1280, 1327
Szentkereszti Andrásné – 528
Szentkirályi Balázs *(Sz. Királyi Balás)* – deák – 311
Szentkirályi György – 86
Szentpáli Jánosné Bornemissza Zsuzsanna /megh. 1673/ – I. Apafi Mihályné Bornemissza Anna nénje – 658
Szepesi – 854
Szepesi János l. Szapolyai János
Szepesi Pál, négyesi *(Pal)* /megh. 1685/ – borsodi nemes, 1666-ban Borsod alispánja. 1671-ben Erdélybe menekül, 1672–73-ban a bujdosók követe a Por-

tán. 1683-ban a kassai országgyűlésben Thököly egyik tanácsosa – 135, 140, 142, 147, 276, 616, 630, 637, 658, 669
Szepsi Csombor Márton /1595–1622/ – külföldi tanulás után kassai iskolamester, az első magyar nyelvű útleírás, az Europica Varietas szerzője – 787, 1369
Szerencsi *(Szerenytsi)* – máramarosszigeti harmincados – 907
Szerran – A „Boland Regimentje colonellusa" – 442
Szigeti – Bethlen Miklós szolgája – 1123, 1138, 1146
Szigeti Gyula István /1678–1740/ – németországi és hollandiai akadémiajárása /1705–1708/ után partiumi lelkész. 1714-től az enyedi kollégium teológiatanára, 1737-től Erdély református püspöke – 810, 1136, 1137, 1140, 1355, 1356
Szigeti József – 785, 1367
Szigeti Márton *(Marton)* – 223, 224, 644
Szilády Áron – 86, 789, 1371
Szilágyi Sándor – 84, 86, 681, 710, 712, 713, 718, 786, 789, 1367, 1371
Szilvási – ketzelitzki család – 223, 224
Szilvási Boldizsár *(Szilvasi)* – Szilvási János fia, Bethlen Miklós unokáját veszi feleségül – 691, 810, 1133, 1140, 1142, 1353, 1356, 1357
Szilvási Boldizsárné Bethlen Borbála – 652 – l. még Bethlen Borbála!
Szilvási Mátyás, ketzelitzki *(Czeszelicski)* – részt vett II. Rákóczi György lengyelországi hadjáratában, tatár fogságba esett, hazafelé tartó útjában érte a halál – 223, 224, 644
Szirmai – 495, 496
Szirmai – esetleg azonos Szirmai Miklóssal – 834, 845
Szirmai – 924
Szirmai Miklós *(Miklos)* – Cserei szerint Magyarországról került Erdélybe – 837
Szőcs Dániel *(Daniel uram, Szöcs Daniel)* – 413, 414
Szőcs Péter *(Szöts Peter)* – vsz. alias Kriszte, 1656-ban postamester, 1662-től Kővár főkapitánya, 1667-től Huszt főkapitánya és Máramaros főispánhelyettese, 1670–90 közt tanácsúr – 828
Szőllősi István – Bethlen Miklós szolgája – 1027, 1317
Szőlősi – esetleg azonos Bethlen Miklós Szőllősi István nevű szolgájával – 963
Szőllősy Klára – 786, 1368
Sztepán Ferenc l. Stépán
Sztojka /megh. 1697/ – 556
Sztojka – Bethlen Miklós szolgája [?] – 1114, 1115, 1123
Sztojka József – máramarosi román püspök – 580, 774
Sztojka László *(Sztoyka)* – Máramaros vm. notariusa, majd alispánja. II. Rákóczi Ferenc districtualis commissariusa, 1707-től a Partium gazdasági ügyeinek irányítója. 1717-ben a Máramarosba beütött tatárokat űzi ki – 799, 820, 826, 829, 832, 885, 886, 1239, 1240
Szuhai Mátyás, szuhafői *(Szuhay Matyas)* /megh. 1677/ – gömöri birtokos, Abaúj vm. táblabírája, kállói kapitány, 1670-ben a felkelők egyik hadnagya, Thököly híve, 1677-ben a labancok megostromolták a házát, őt megölték – 140, 142, 616, 630
II. Szulejmán *(Szulimán)* /ur. 1520–1566/ – török szultán – 152, 154, 619, 866, 1245, 1291, 1292, 1297, 1298
III. Szulejmán /ur. 1687–1691/ – török szultán – 730
Szuromi Lajos – 789, 1355, 1371
Szürtehi – Cserei említ egy Szürtei András nevű embert, aki Apafi lovashadnagya volt – 311

Taaff-regiment – a Taaffe, ír származású osztrák nemesi család egyik tagjáról elnevezett hadtest – 396
Tacitus, Cornelius /kb. 55–120/ – római történetíró – 1166, 1201
Takáts Sándor – 789, 1246, 1371
Tantalus – Jupiter fia, az alvilágban azzal bűnhődött, hogy étel-italhoz nem juthatott – 894
Taracközi Ferenc *(Taratzkox, Taratzközi)* – gyulafehérvári káptalan – 94, 127, 129, 607, 609, 610
Tarczali Zsigmond *(Tarcszali, Tartzali)*

/megh. 1733 k./ – A Bethlen család bécsi ügyvivője, bécsi tartózkodása alatt Bethlen Miklós gondviselője. 1730-ban a protestánsok bécsi ügyvivője – 50, 53, 56–60, 802, 804, 805, 866, 869, 890, 892, 896, 901, 915, 926, 936, 941, 964, 965, 998, 1005, 1006, 1009, 1018, 1022, 1024–1029, 1031, 1032, 1036, 1040, 1041, 1049, 1054, 1058, 1060, 1069, 1071, 1078, 1081, 1084, 1091, 1092, 1102, 1112, 1117, 1126, 1131, 1150, 1245, 1250, 1251, 1264, 1275, 1305, 1316, 1317, 1327, 1330, 1337–1340, 1353, 1356, 1363–1365
Tarnai Andor – 786, 1368
Tarnóc Márton – 71, 789, 1371
Tarsoly Gergely *(Tarsolly)* – 883, 1247
Tasnádi Balogh Kata *(Thasnádj)* – 352
Tasnádi Nagy Gyula – 603, 612, 620, 622, 789, 1371
Tatár kán *(Chám, Hám, Kám)* – 1675-ben, 1683-ban és 1689-ben – 277, 355, 409
Tatrosi – Tordai János szolgája – 568
Tavonath, Tavnath l. Thavonat
Técsi *(Turi)* – Teleki Sándor szolgája – 974, 986, 1278, 1285
Téglás János – brassói polgármester – 711
Téglás J. Béla – 715, 789, 1371
Tekohana – bibliai személy, a tékoabeli asszony – 999, 1306
Telegdi család – 909, 1254
Teleki család – 9, 22, 53–55, 84, 493, 668, 683, 748, 785, 918, 965, 1078, 1091, 1093, 1102, 1114, 1200, 1205, 1230, 1257, 1259, 1277, 1278, 1282–1285, 1334, 1335, 1364, 1365
Teleki Ferenc *(Ferkö)* /sz. 1712/ – Teleki Sándor és Bethlen Júlia fia – 1072
Teleki István *(Istók)* /megh. 1667/ – Teleki Mihály fia – 132, 611, 623
Teleki Jánosné Bornemissza Anna /megh. 1678/ – Teleki Mihály anyja – 343, 698
Teleki József *(Joseph)* /megh. 1732/ – Teleki Mihály fia, politikai szerepet nem játszott. 1727-ben Fehér vm. főispánja, a marosvásárhelyi kollégium gondnoka – 813, 831, 940, 941, 1092, 1093, 1102, 1120, 1243, 1266
Teleki Józsefné Kun Borbála, osdolai *(Josephne)* /1684–1720/ – Kun István és Rhédey Mária lánya, 1699-től Teleki József felesége – 841
Teleki László *(Laszlo)* /1674 k.–1713 vagy 1714 eleje/ – Teleki Mihály fia, Fehér vm. főispánja, tanácsúr, 1712-ben az erdélyi református egyházközség főgondnoka – 490, 748, 803, 804, 813, 856, 918, 920, 924, 925, 936, 940, 1006, 1020, 1022, 1026, 1049, 1078, 1091, 1092, 1120, 1243, 1257, 1259, 1264, 1266, 1271
Teleki Mihály /1634–1690/ – I. Apafi Mihály alatt tanácsúr, a fejedelem politikájának nagymértékben alakítója. A zernyesti ütközetben, a Thökölyvel vívott csatában esett el – 13, 18, 22, 25, 26, 40, 41, 65, 66, 78, 83, 85, 88–90, 93–107, 126–132, 134, 136, 138–141, 143, 145, 147, 149, 151, 152, 154, 155, 157, 158, 160, 161, 163–165, 167, 169, 170, 172, 174–180, 182–184, 186, 189, 190, 192, 196, 197, 199, 201–203, 205, 206, 209–212, 215–219, 221–223, 225, 227–229, 236, 239, 241, 245–248, 251, 253, 255, 257, 260, 261, 263, 265–267, 270–272, 275, 276, 278, 281–284, 286, 289, 291–300, 302, 305, 306, 309, 312–316, 318, 319, 321–323, 325, 326, 328, 330, 332, 335, 337–346, 348, 350, 356, 359–362, 364, 374, 376–378, 382, 385, 398, 399, 401, 402, 404–406, 408, 411, 414, 419, 420, 422, 426–429, 435, 437, 443, 444, 448, 449, 451, 452, 502, 600, 603, 607, 610–625, 627–636, 638–648, 650, 651, 653–671, 673–693, 696–710, 712–719, 721, 722, 724, 725, 728, 729, 731, 732, 734–736, 738, 773, 787, 789, 810, 856, 919, 1022, 1052, 1056, 1060, 1102, 1153, 1170, 1183–1187, 1266, 1313, 1316, 1334, 1365, 1369, 1371
Teleki Mihály /1671–1720/ – Teleki Mihály fia, Kővár kapitánya. Kényszerűségből Rákóczi erdélyi híve, majd tábornoka lett. Főárendátorrá nevezték ki. 1711-ben visszatért a császár hűségére. Naplója részben kiadva – 789, 803, 824, 831, 918, 920, 924, 925, 940, 941, 1071, 1092, 1102, 1120, 1243,

1257, 1259, 1266, 1267, 1277, 1278, 1283, 1286, 1315, 1316, 1334, 1371
Teleki Mihályné Pekry Zsófia – Pekry Ferenc lánya, Teleki Mihály első felesége – 211, 213, 639, 640
Teleki Mihályné Vér Judit /1631–1707/ – Toldi Miklós, majd 1661-től Teleki Mihály felesége – 26, 107, 108, 132, 172, 217, 228, 247, 250, 253, 293–295, 349, 443, 448, 451, 453, 464, 490, 627, 635, 641, 645, 656, 658, 701, 712, 715, 732, 734, 740, 748, 799, 800, 803, 813, 831, 856, 920, 925, 936, 940, 1237, 1240, 1259, 1266
Teleki Miklós *(Mitzus)* /1704–1746/ – Teleki Mihály unokája, katonai pályára lépett – 34, 35, 809, 994, 1019, 1026, 1045, 1079, 1094, 1112, 1113, 1130, 1138, 1313, 1321, 1346
Teleki Pál *(Pal)* /1677–1731/ – Teleki Mihály fia, Nyugat-Európában peregrinált. Rabutin internálja, Rákóczihoz áll át – 1020, 1021, 1045, 1077, 1092–1094, 1102, 1115, 1243, 1299, 1300, 1313, 1314, 1334
Teleki Pálné Vay Kata – 1066, 1313
Teleki Sándor /1679–1760/ – Teleki Mihály fia, Bethlen Júliának, Bethlen Miklós lányának férje. Torda vm. főispánja, az enyedi kollégium igen gondos kurátora – 35, 50, 53, 56, 58, 76, 80, 653, 680, 805–810, 918, 920, 921, 925, 936, 940, 955, 956, 962, 974, 975, 986, 993, 997, 1008, 1017, 1019, 1020, 1024, 1025, 1027–1031, 1037, 1044, 1045, 1049, 1056, 1057, 1059, 1060, 1062, 1063, 1066, 1069, 1071, 1072, 1077, 1079, 1083–1085, 1091–1093, 1101, 1110, 1112, 1115, 1116, 1120, 1121, 1127, 1129, 1130, 1132, 1133, 1135, 1138, 1140, 1142, 1143, 1147, 1150, 1243, 1257, 1259, 1263, 1266, 1276–1278, 1285, 1286, 1299, 1304, 1305, 1309, 1313, 1316–1319, 1321–1323, 1325, 1327, 1329, 1330, 1332–1334, 1337–1339, 1342, 1343, 1346, 1347, 1349, 1351–1354, 1363–1365
Teleki Sándor *(Sándorka)* /megh. 1710 v. 1711/ – Teleki Sándor és Bethlen Júlia fia – 994, 1025, 1316
Teleki Sándorné Bethlen Júlia /1686–1723/ – Bethlen Miklós lánya, 1703-ban kötött házasságot Teleki Sándorral – 52, 805, 806, 808–810, 925, 975, 982, 993, 994, 997, 1008, 1009, 1017, 1019, 1020, 1024–1026, 1028–1030. 1032, 1033, 1044, 1045, 1049, 1056, 1060, 1066, 1070, 1072, 1085, 1094, 1101, 1109–1113, 1115, 1120, 1121, 1123, 1127–1133, 1135, 1140, 1141, 1144, 1257, 1259, 1263, 1284, 1285, 1304, 1305, 1313, 1325, 1332, 1334, 1342, 1346, 1349, 1354, 1359, 1360, 1362
Teleki Zsuzsanna /sz. 1668/ – Teleki Mihály lánya, Vay Mihály felesége – 172, 628
Temesi Alfréd – 789, 1257, 1371
Temesvári basa 1667-ben l. Kücsük Mehmet
Terrez, Joannes Antonius *(Antoni Ferenc)* – bécsi factor – 119–121, 601
Thaly Kálmán – 789, 1371
Thavonat, Ludwig Albert *(Tavonath, Tavnath)* – kamaratanácsos, kamaragróf, a szepesi kamara elnöke. 1699–1700 közt működött Erdélyben, számadások áttekintésével foglalkozott – 802, 864, 893–895, 908, 1046, 1047, 1244, 1251, 1253, 1323
Theophil – román püspök – 773
Theseus – athéni király, számos mitológiai hőstett végrehajtója – 1176
Thompson, Stith – 602, 789, 1371
Thordai István – 704
Thorockay János /megh. 1745/ – a kuruccá lett Thoroczkai István fia, ezért Rabutin Szebenben fogva tartotta. 1734-től bárói rangot kap – 53
Thököly család – 728, 745, 750, 869, 895, 897, 1081, 1200, 1206, 1208, 1215, 1245, 1251
Thököly Éva l. Esterházy Pálné
Thököly Imre, késmárki *(Kis Groff, Kis Groffotska, Teököly, Toeckely, Tökolyi, Tökölyi)* /1657–1705/ – Thököly István fia, az elégületlen, majd a kuruc hadak vezetője, Erdély fejedelme – 41, 90, 91, 158, 203, 234, 237, 323, 380, 408, 436, 442, 451, 501, 523, 572, 604, 610, 620, 622, 635, 650, 679, 692, 698,

699, 703, 708, 710, 717, 718, 728–733, 736, 737, 757, 758, 770, 785, 787, 789, 897, 929, 961, 970, 1241, 1251, 1262, 1272–1274, 1281, 1369, 1371
Thököly Imréné Zrínyi Ilona /1652 k.–1703/ – Zrínyi Péter lánya, 1667-ben I. Rákóczi Ferenc, 1682-ben Thököly Imre felesége, 1685–88 közt hősiesen védte Munkácsot. Miután Bécsbe vitték, 1691-ben férje kicserélte fogoly császári tisztekért. Ekkor Törökországba ment, Nikodémiában halt meg – 708
Thököly István, késmárki *(Groff ur, Teőkeőlyi, Theökölyi, Thökölyi)* /1623–1670/ – Árva vm. főispánja, a Wesselényi-összeesküvés egyik tagja – 88, 95, 125, 128, 133, 136, 140, 154–156, 158, 160, 162, 164, 167, 170, 172, 176, 219, 602, 603, 605, 610–612, 614, 620, 622–624, 627, 629, 630, 636, 650, 1153, 1161, 1162
Thököly Kata l. Jörger Károly Józsefné
Thököly Mária l. Tournon Johannes Henricus Baptistané
Thököly nővérek l. Thököly Éva, Kata, Mária
Tiell, Johann *(Tiel, Till)* – a haditanács titkára – 390, 396
Tige, Johann Karl de *(Tis, Tisch)* /megh. 1729/ – Lotharingiai Károly apródja, majd a császári hadak ezredese, 1707-től tábornok. 1706–1707-ben az erdélyi hadak parancsnoka. Kegyetlenségeit gyakran jegyezték fel a krónikások, 1703-ban Aranyosszéket, 1704-ben az enyedi kollégiumot tette tönkre – 52, 963, 1274
Tihaja l. Ibrahim
Timotheus *(Tim., Timoth.)* – bibliai személy, vértanú, Pál kedves és hűséges tanítványa – 1129, 1314, 1316
Tis, Tisch l. Tige
Tischer, Franciscus – 742, 776
Tiszabecsi Nagy Gáspár *(Püspök)* /1625 v. 1626–1679/ – erdélyi református püspök 1673–1679 között. Angliai és hollandiai egyetemjárás után rettegi lelkész, majd esperes – 149, 270
Tóbiás *(Tobias deák)* – 222, 245, 275, 643
Toeckely l. Thököly Imre
Tofaeus Mihály *(Tófeus, Toffaeus)* /1624–1684/ – Debrecenben tanult, majd Hollandiában és Németországban járt akadémiákra. Hazatérve nagyváradi, sárospataki tanár. 1653-tól Bodrogkeresztúron, 1656-tól Diószegen, 1658-tól Szatmáron pap, 1664-től Apafi udvari papja. Aktualizáló prédikációiról híres. Több teológiai munkát is írt – 310, 789, 1052, 1315, 1317, 1318, 1321, 1371
Toldalaghi – vsz. Tholdalagi János tanácsúr, meghalt 1693-ban – 381
Toldalagi János – Bécsben járt Bethlen Miklóssal 1702-ben – 1268
Toldy Ferenc – 607, 789, 1344, 1371
Tolnai Dali János /1606–1660/ – református lelkész, az angliai puritanizmus hazai elterjesztőinek egyike. 1639-től a sárospataki kollégium rektora, újításai miatt ellenkezéssel fogadják. Rákóczi Zsigmond udvari papja lett – 36
Tolnai Gábor – 14, 17, 18, 71, 82, 788, 790, 1370, 1371
Tolnai F. István /1630–1690/ – Sárospatak, Utrecht, Franeker és Groningen után 1660 vége felé Angliába is átrándult. 1662-ben Kézdivásárhelyen lelkész, 1665-től tanár Kolozsvárott. 1685-ben lelkésze lesz a városnak. Több vallásos műve jelent meg – 270, 271, 667
Tolnai István – küküllővári – 219
Tolnai Vilmos – 7, 636, 789, 1371
Topos Ádám – Vitnyédi István ismerőse, aki Sopronból ment Bethlennel Erdélybe – 631
Torda Zsigmond *(Sigmond)* /megh. 1680 k./ – 248
Tordai család – 656
Tordai Ferenc – 1659-ben kapta Törökfalvát, melyet vsz. özvegyétől vásárolt meg Teleki – 653
Tordai Ferencné *(Tordainé)* – 248, 249, 655
Tordai János – 567, 568
Tordai Jánosné Mikes Ilona *(Janosne)* – 567, 771
Tordai Margit l. Bethlen Pálné
Torma Károly – 679, 789, 1371

Torma Miklós /megh. 1737/ – Belső-Szolnok főispánja – 1006
Torockai – vsz. Toroczkai Mihály guberniumi tanácsos – 1104, 1344 – l. még Toroczkai Mihály!
Torockainé – vsz. Toroczkai Mihályné – 1104, 1344 – l. még Toroczkai Mihályné!
Toroczkai István /megh. 1712/ – aranyosszéki főkapitány, a kurucok ellen csatát vesztett, majd átállt hozzájuk – 24
Toroczkai Mátyás *(Torotzkai Matyas)* – 1034
Toroczkai Mihály *(Torockai)* /megh. 1693/ – guberniumi tanácsos, unitárius vallású volt – 1299 – l. még Torockai!
Toroczkai Mihályné Serédi Anna – 1299 – l. még Torockainé!
Toroczkai Péter *(Torotzkai Peter)* – táblai ülnök, az enyedi kollégium kurátora – 1034 – l. még Torotzkai!
Torotzkai – vsz. Toroczkai Péter – 1052 – l. még Toroczkai Péter
Tótfalusi Kis Miklós *(Misztótfalusi, Totfalusi)* /1650–1702/ – hollandiai tanulás után nyomdász, betűmetsző – 84, 90, 418, 420, 421, 425, 428, 430, 440, 645, 655, 700, 720–722, 724, 726, 731, 786, 790, 1326, 1331, 1368, 1372
Tóth Ernő – 641, 789, 1371
Tóth Gyula – 785, 1367
Tournon, Johannes Henricus Baptista *(Turno)* – Thököly Mária férje, francia származású főúr, Lengyelországban, Tarnów-ban lakott, innen másik ismert neve: Tarnowski János. Thököly Máriát feleségül vévén honfiúsíttatta magát, s az újjáalakult Bodrog vm. főispánja lett. 1704-ben átállt Rákóczihoz, aki diplomáciai feladatokat bízott rá, velencei, majd párizsi követe lett. Thaly szerint 1711 előtt meghalt – 775
Tournon Johannes Henricus Baptista-né Thököly Mária /sz. 1656/ – Pethő László, majd Nádasdy István özvegye – 91, 110, 482, 483, 491, 494–498, 500, 504, 524, 531, 582, 748–750, 760, 775, 897, 907, 1208, 1251
Török császárok l. IV. Mehmet, II. Szulejmán, III. Szulejmán, II. Musztafa, III. Ahmed
Trevirensis l. Caspar von der Leyen, trieri püspök
Trócsányi Zsolt – 14, 17, 22, 612, 614, 616, 620, 625, 627, 632–634, 636, 643, 644, 655, 656, 658, 661, 665, 667, 669, 681, 682, 684, 685, 689–693, 699, 701, 702, 718, 725, 728, 789, 1371
Tsengeri l. Csengeri
Tsernatoni l. Csernátoni
Tsutsi l. Csucsi Gáspár
Tunyogi *(Tunyoghi)* – 156, 1153
Tunyogi – Bethlen Miklós szolgája – 1123, 1139, 1140
Turenne, Henri de Latour d'Auvergne /1611–1675/ – Vicomte de Turenne, francia hadvezér – 88, 608, 632
Turi l. Técsi
Turi György – Bethlen Miklós szolgája – 703
Turkolecz – Wesselényi István naplójában említ egy Turkulecz nevű „moldovai fi"-t, aki a lengyel király, szász elector követe a vajdához – 577
Turno l. Tournon
Turóci *(Turotzi)* – 946
Tusai – 1119
Tutius, Martinus /megh. 1702/ – jénai, wittenbergi tanulmányok után Nagyszebenben telepedett le orvosként, ahol haláláig működött, tanácstag is volt – 555
Tzintzendorf *(Cintzendorf)* – 500
Tzollenstain – vsz. Franciscus Tzollenstein, erdélyi főhadbiztos – 1035

Ubrisi – vsz. Ubrisy Pál kuruc főtiszt – 360
Udvarhelyi György /megh. 1667/ – 1641–42-ben a kisebb kancellária írnoka, 1662-ben kincstári hivatalnok, 1664 novemberétől haláláig fejedelmi jószágigazgató – 184, 632
Udvarhelyi Györgyné – 184
Udvarhelyi István *(Istvan)* – 433, 435, 451, 453
Ugron Erzsébet *(Ersebeth)* /megh. 1687 előtt/ – 388
Ugron Ferenc *(Vgron Ferentz)* – 1668–1683 közt udvarhelyszéki király-

bíró, királyi táblai ülnök, Thököly híve – 398
Ugron Tamás – Ugron Ferenc fia – 963
Ujfalusi András, divék-újfalusi – báró, 1662-ben királyi táblai ülnök – 612
Ujfalusi Éva l. Ostrosith Pálné
Ujfalusi János, divék-újfalusi – 612
Ujlaki István – szőlősi harmincados – 724
I. Ulászló *(Uladis.)* /1424–1444/ – Jagello Ulászló, 1440-től magyar király, a várnai csatában esett el – 978
Unitárius püspök l. Almási Gergely Mihály
Uzoni Balázs /megh. 1671 után/ – marosvásárhelyi rektor, 1668-tól Bethlen Miklós lelkésze Bethlenszentmiklóson – 37, 238, 650
Uzza *(Huzza)* – bibliai személy, akit azért ölt meg az Isten, mert megérintette a frigyládát – 75, 1036, 1320

Vagner l. *Wagner Károly*
Vajda László – partiumi kisnemes, Teleki pártfogásával 1677–85 közt több diplomáciai feladatot teljesített. Ellenfelei 1685-ben megbuktatták és bebörtönöztették – 701
Vajthó László – 787, 1369
Valdheim *(Valtsim)* – főkamarás – 1189
Valendorffi B. Joachim – besztercei bíró – 105, 396, 713
Valtsim l. Valdheim
Varadi – 1142
Váradi Borbála l. Bethlen Jánosné
Váradi Ferenc *(Varadi, Várodi Ferentz)* – tatár rabságból szabadult – 21, 274, 277, 279–281, 349, 357, 668, 670, 1362
Váradi Mihály /megh. 1691/ – naplóíró, Wesselényi Ferenc szolgálatában állt – 628, 788, 1370
Váradi Miklós *(Varadi Miklós)* /megh. 1659/ – Bethlen Miklós nagyapja, hetvenéves korában halt meg – 70, 245, 275
Váradi Péter /145?–1503/ – királyi titkár, kalocsai érsek, Mátyás király vezető diplomatája – 786, 1368
Varga Imre – 38, 789, 1274, 1371
Varga Mihály – Balogh Zsigmond szépmezői jobbágya – 357
Varjas Béla – 639, 790, 1371
R. Várkonyi Ágnes – 14, 17, 18, 51, 604, 613, 638, 656, 768, 787–790, 1266, 1267, 1274, 1283, 1286–1288, 1369
Váró Ferenc – 711, 790, 1316, 1371
Vas István – 19, 787, 1369
Vásárhelyi István *(Vásárhellyi)* – Bethlen Miklós deákja – 904
Vásárhelyi (Molnár) István *(Vasarhellyi)* /1647–1728/ – hollandiai tanulmányai után Marosvásárhelyen rektor, Apafi udvari papja, 1710-től enyedi lelkész, 1720-tól Erdély református püspöke – 36, 137, 716, 1129
Vásárhelyi Judit – 614, 790, 1371
Vass György, czegei *(Vas)* /1659–1705/ – Teleki Mihály, majd Bánffy György bizalmasa, kolozsvári alkapitány, 1704-ben a várat feladva átáll Rákóczihoz, naplóíró – 456, 788, 831, 866, 1193, 1370
Vass László, czegei /1700–1738/ – Vass György fia, naplóíró – 788, 1370
Vass Miklós – 86, 642, 790, 1371
Vasvári – 391
Vathy József – 666, 713, 719, 741, 744
Vaudemont, Karl *(Vendemont)* /1670 1704/ – herceg, német származású császári tábornok, a hegyaljai felkelés leverője 1697-ben, Veterani halála után ideiglenes főparancsnok Erdélyben – 492, 748, 1217
Vay Ádám *(Vaj Adam, Vayi Adám)* /1656–1719/ – szabolcsi nemes, részt vett Thököly harcaiban. 1701-ben Rákóczival együtt elfogták, 1702-ben szabadult, 1703-ban csatlakozott a felkeléshez. Udvari főkapitány, majd jász és kun főkapitány, Békés főispánja. Rákóczi bizalmasa, emigrációban hal meg – 759, 1045, 1102, 1106, 1324, 1337, 1345
Vay Mihály *(Vai, Vayi)* /megh. 1707/ – Teleki Mihály lányának, Zsuzsának férje. Apósa halála után /1690/ Thökölyhez áll, annak commissariusa. Rabutin bebörtönözteti – 35, 107, 394, 402, 450–452, 455, 462, 713, 735, 736, 738, 799, 800, 816, 817, 819, 836, 1185, 1238, 1241
Veiszemberg l. Weissenberg

Vencel *(Ventzel)* – vsz. Wenczel, Jacob commissarius – 370
Vendemont l. Vaudemont
Vénusz *(Venus)* – a szépség istennője a római mitológiában – 602, 896, 995, 1304
Vér György *(Ver)* /megh. 1697 előtt/ – Teleki Mihály sógora, 1665-ben a kolozsvári őrség tisztje, 1681-ben somlyói főkapitány – 225, 227, 299, 302, 645, 660
Vér Györgyné Bessenyei Mária /megh. 1693/ – 227, 645
Vér Judit l. Teleki Mihályné
Vér Mihály – Vér György fia – 297
Verbőczi l. Werbőczy
Veres György *(Gyeörgy)* – kolozsvári hadnagy – 362
Vergilius, Publius Maro *(Virgilius)* /i. e. 70–19/ – a római epikus költészet legjelentősebb képviselője – 77, 118, 304, 683, 1260, 1262
Verseghy Ferenc – 70, 790, 1372
Veselenyi l. Wesselényi
Veszprémi B. István *(Veszprími)* /1637 v. 1638–1713/ – hollandiai tanulmányok után szatmári rektor, udvarhelyi esperes. 1691-től erdélyi református püspök, gyulafehérvári lelkész – 85, 787, 803, 806, 915, 1021, 1033, 1051, 1114, 1315, 1329, 1369
Veszprémi István fia l. Veszprémi P. István
Veszprémi P. István – Veszprémi B. István református püspök fia. Kolozsvári tanulás után Hollandiában peregrinált, hazatérte után a Székelyföldön lelkészkedett. Legutolsó adat életéről 1733-ból származik, amikor Szilágyperecsenben volt pap – 1051
Veterani, Johann Friedrich Anton Ambros *(General, Veteranius, Vetterani, Wetterani)* /1630–1695/ – velencei származású császári titkos tanácsos, tábornagy. 1692-től Erdély főparancsnoka, a lugosi csatában esett el – 363, 365, 366, 368, 369, 371, 372, 375, 378, 390, 391, 393, 396, 436, 453, 455, 463, 476, 551, 572, 706, 732, 743, 748, 757, 765, 772, 777, 780, 1027, 1187, 1191–1193, 1195, 1196, 1198, 1207, 1214, 1217, 1281
Viard *(Viárd)* – vsz. Viard, Peter báró, császári ezredes Schlik seregében, később tábornoki rangig jut el – 836, 855
Vgron l. Ugron
Vice Cancellarius l. Kálnoki Sámuel
Vida István /megh. 1696/ – híres tordai tréfamester, esetleg pasquillista – 918, 1257
III. Vilmos, Orániai – II. Orániai Vilmos németalföldi helytartó fia, 1672–1702 közt Hollandia helytartója, 1689-től Anglia királya – 402, 408, 717, 729, 1195
Vinczi János *(Vintzi)* – alias Bán János tiszttartó, akit Bethlen Miklós deákjaként tartanak számon az enyedi egytelkes nemesek közt 1694-ben – 946, 1096
Virág Benedek – 607, 789, 1371
Virgilius l. Vergilius
Virginás István *(Virginas Istvan)* – partiumi fiscalis director, erdélyi táblai ülnök – 152, 642
Vitnyédi István *(Vitnedi, Vyttniedi, Wittniedi, Wyttniédi, Wyttnyedi)* /1612–1670/ – soproni ügyvéd, a költő és hadvezér Zrínyi Miklós bizalmasa. A Wesselényi-összeesküvés egyik fő mozgatója – 21, 126, 135, 140, 147, 148, 153, 180, 196, 198, 604, 605, 613, 630, 631, 634, 1159–1165, 1167–1174, 1176
Vízaknai – csarodai tiszttartó – 1098, 1099, 1123
Vízaknai Mihály *(Vizaknaj Mihaly)* – 361, 387
Vizkeleti (Csete) István *(Páter, Péter*[!]*)* – kolozsmonostori plébános, jezsuita. Nagyszombati, bécsi tanulmányok után 1675-ben Kassán tanár, innen Erdélybe megy, ahol a kolozsvári Báthori-féle főiskolát újjáteremti. A katolikusok egyik vezéregyénisége. Később visszatér Felső-Magyarországra – 524, 760, 1210
Vizkelety András – 65, 790, 1372
Vorster, Christoph *(Forster)* – a császári hadak élelmiszerbiztosa – 111, 481, 487, 505, 512, 531, 534, 558, 762

Völcsei – 496
Vyttniedi l. Vitnyédi

Wagner Károly (Vagner) – 1173
Weigler – tanácsos, a Bethlen Miklós perét felülvizsgáló különbíróság tagja – 1306
Weinhold János – 714
Weissenberg, Johann Theodor *(Veiszemberg, Visenberg, Weisenberg, Wejsemberg)* – titkár – 113, 484, 491, 497, 510, 583, 775, 892, 1216
Werbőczy István *(Verboci, Verbötzi, Verbőtzi)* /1460 k.–1542/ – ítélőmester, nádor, kancellár, a Tripartitum c. joggyűjtemény megalkotója – 46, 876, 878, 971, 1031, 1050, 1081, 1241, 1282, 1325, 1347, 1369
Wertheimb, Samson *(Vertheimb, Wertheim)* /1658–1724/ – a császár bankárja, 1703-tól udvari factor – 481, 492, 512, 745
Wesselényi Ferenc *(Palatinus, Veselenyi)* /1605–1667/ – füleki kapitány, végvári főkapitány. 1655-től a császár helytartója, nádor. Bethlen Miklós és Teleki Erdély részéről vele veszi fel a kapcsolatot az összeesküvés ügyében – 78, 88, 94, 119, 133–149, 153, 155, 156, 164, 166, 167, 171–173, 221, 297, 600, 603, 604, 611–616, 618–620, 623–625, 627, 628, 633, 634, 641, 643, 670, 788, 1153, 1163, 1164, 1166, 1170, 1172, 1179, 1365, 1370
Wesselényi Ferencné Bosnyák Zsófia /megh. 1644/ – Wesselényi Ferenc első felesége – 615
Wesselényi Ferencné Széchy Mária *(Palatinusne)* /megh. 1685 k./ – Előbb ifj. Bethlen István, majd rosályi Kun István felesége. 1679-re datálták halálát, azonban 1685-ben még élt, a kurucok fogságában volt Munkács várában – 78, 79, 97, 133, 136, 142, 150, 166, 215, 221, 612, 615, 624, 641
Wesselényi István, hadadi /1674–1734/ – báró, Wesselényi Pál és Béldi Zsuzsanna fia, Közép-Szolnok, majd Kolozs főispánja, Bánffy György gubernátor veje, az erdélyi református egyházkerület főgondnoka. Naplója maradt fenn, a Szebenbe szorult nemesség életét örökítette meg, így első kézből kaphatunk tőle tudósítást Bethlen Miklós szebeni fogságának hétköznapjairól – 24, 45, 46, 50, 51, 790, 1005, 1118, 1274–1276, 1283, 1285, 1286, 1288–1290, 1299, 1300, 1329, 1349, 1372
Wesselényi László *(Wesseleny)* – Wesselényi Ferenc és magyarbeli Bosnyák Zsófia fia, szendrői kapitány – 142, 148, 615, 618
Wesselényi Pál *(Veselényi, Vesselenyi)* /1657–1694/ – Wesselényi István és Lónyay Anna, a későbbi Kemény Jánosné fia. Wesselényi nádor unokaöccse. 1670-ben Erdélybe menekül, a bujdosók vezére. Béldi Pál lányának, Zsuzsannának a férje – 271, 434, 656
Wesselényi Pálné Béldi Zsuzsanna *(Veselenyi, Vesselényi)* /sz. 1660/ – Béldi Pál és Vitéz Zsuzsanna lánya, verseket is írt. 1672-ben ment feleségül Wesselényi Pálhoz – 521, 630, 656, 757, 1118 1349
Whitworth, Charles /1675–1725/ – angol diplomata, főleg keleti diplomáciai megbízatásokkal 1285
V. Windisch Éva – 17, 604, 664, 711, 714, 788, 1181, 1370
Wittniedi, Wyttniédi, Wyttnyedi l. Vitnyédi
Wyszynski, Constantin – az 1686-os lengyel küldöttség vezetője – 718

Xenophón /i. e. kb. 430–kb. 355/ – görög történetíró és hadvezér – 927, 1260

Zabanius l. Szász János
Zabokrzycki, Alexander – lengyel nemes, aki Tótfalusi Hollandiából hozott könyveit visszatartotta – 721
Zágoni János *(Zagoni)* – Bethlen Miklós szolgája, serfőző – 233
Zajzon Sámuel – Kolozs vm-i főbíró, 1683-ban Torda vm-i követ – 801, 878, 1247
Zakariás *(Zacharias)* – kisprófféta – 76, 1004, 1005, 1308
Zalatári Borbála *(Zalatari Borbara)* – 386

Zalatári Zsófia *(Zalatari Sofia)* – 386
Zeeau l. Seeau
Zeus – görög főisten – 607
Zichy *(Zitsi)* – jánki birtokos – 434
Zichy Pál – Zrínyi Miklós udvarában nevelkedett, Bethlen Miklóssal együtt jelen volt a tragikus végű vadászaton, melyről levelében számol be. Később királyi kamarás, a vázsonyi vár kapitánya lesz – 603
Zichyné *(Zitsine)* – 452
Ziegler, Johannes *(Zieglerus)* /megh. 1748/ – 1713-ig a brassói gimnázium tanára – 104, 384, 386
Zilahi János /megh. 1737/ – a sárospatak–gyulafehérvári kollégium seniora. 1693–95 közt tállyai rektor, majd lelkész Edelényben, Bikken és Zsolcán. Az 1697-es hegyaljai felkelésről írott verse: Phaeton tüze – 1255
Zilahi Sebes András /megh. 1719/ – franekeri tanulmányok után /1698–1700/ Bánffy György udvari papja, 1711–14 közt a kolozsvári, majd a gyulafehérvári, 1716-tól a marosvásárhelyi református kollégium tanára – 48, 1005, 1037, 1308
Zokradechiné – 603
Zólyomi – álnév – 624
Zólyomi Dávid, albisi /megh. 1649/ – székely generális, Háromszék főkapitánya. Bethlen Gábor és I. Rákóczi György uralkodása alatt fontos tisztségeket töltött be, de hatalmaskodásai miatt bebörtönözték 1633-ban s Kővárban hal meg – 627
Zólyomi Miklós *(Zolyomi)* – Zólyomi Dávid fia, Hunyad vm. főispánja, Barcsai, majd Kemény híve. Apafival elhitették, hogy ki akarja őt vetni a fejedelemségből, így Fogarasba záratta. Kiszabadulása után, 1667-ben a Portára menekült, ott is halt meg. A 80-as években még élt, a Porta vele zsarolta Apafit – 169, 172, 173, 232, 271, 302, 307, 610, 623, 624, 627, 629, 630, 647, 666, 682, 684, 687, 897, 1251
Zorobabel – bibliai személy, a babiloniai fogságba hurcolt zsidókat Palesztinába visszavezető előkelőségek legtekintélyesebbje – 1031, 1319
Zoványi Jenő – 39, 42, 790, 1175, 1372
Zöldi Ádám *(Zöd, Zőld Adam)* – kancellista, előbb Bethlen Miklós, majd Bethlen László bizalmi embere, az elzárt Szebenből többször vitt leveleket Bécsbe – 50–52, 801, 882, 884, 904, 1146, 1249
Zöldi Demeter – görgényi udvarbíró, kisebb jelentőségű diplomáciai feladatokat bíztak rá – 166, 169, 623, 625, 627
Zrínyi Ádám /1662–1691/ – Zrínyi Miklós fia, főlovászmester. A zalánkeméni csatában esett el – 436, 728
Zrínyi család – 88
Zrínyi Ilona l. Thököly Imréné
Zrínyi Miklós /1620–1664/ – horvát bán, költő és hadvezér – 20, 88, 124, 306, 602, 604, 611, 630, 638, 646, 683, 747, 787, 1161–1164, 1170, 1172, 1179, 1368, 1369
Zrínyi Péter *(Bán)* /1621–1671/ – Zrínyi Miklós öccse, horvátországi bán. A Wesselényi-összeesküvésben való részvétele miatt kivégezték – 18, 88, 124, 140, 141, 144, 146, 282, 618, 630, 637, 638, 645, 670, 1162, 1170, 1172, 1179
Zrínyiné – Zrínyi Miklósné Lőbl Mária Zsófia – 603
Zuza l. Souches

HELYNÉVMUTATÓ*

A = Anglia, Au = Ausztria, B = Belgium, Bu = Bulgária, Cs = Csehszlovákia, F = Franciaország, Fi = Finnország, G = Görögország, H = Hollandia, J = Jugoszlávia, L = Lengyelország, M = Magyarország, NDK = Német Demokratikus Köztársaság, NSzK = Német Szövetségi Köztársaság, O = Olaszország, R = Románia, S = Svájc, Sp = Spanyolország, SzU = Szovjetunió, T = Törökország

Abaúj *(Aba, Aba Uy)* vármegye – 580, 581
Abrudbánya *(Abrug Banya)*, Alsó-Fehér vm., Abrud R – 413, 881
Ádámos *(Adámos)*, Küküllő vm., Adămuş R – 581
Adrianopol(is) l. Drinápoly
Ajnácskő *(Hainacskő, Hainatskő)*, Gömör vm., Hajnácka Cs – 1105, 1108, 1345
Ajton *(Ayton)*, Kolozs vm., Aiton R – 271, 350
Alamor l. Szászalamor
Alföld – 465
Algyógy *(Gyogy)*, Hunyad vm., Geoagbiu R – 136, 176, 211, 276, 341, 637, 652, 665, 666, 679, 936, 1264
Alba Julia l. Gyulafehérvár
Almafa, Karánsebes vm., Marul R – 866, 1245
Almakerék *(Almakerek)*, Felső-Fehér vm., Malîncrav R – 217, 446, 734, 1193
Alpok – 997
Alsócsernáton, Háromszék, Cernatu de Jos R – 96, 181
Alsó-Fehér *(Alsófejér, Fehér, Fejér, Feyér)* vármegye – 105, 216, 387, 576, 854, 903, 1094
Alsógáld *(Gald)*, Alsó-Fehér vm., Galda de Jos R – 1026
Alsójára *(Jara)*, Torda vm., Jara de Jos R – 248, 449, 490, 734, 735, 1334
Alsópeterd *(Magyarpeterd)*, Torda vm., Petreştii de Jos R – 223, 242
Alsóporumbák *(Porombak, Porumbak)*, Fogarasi kerület, Porumbacu de Jos R – 292, 402, 679
Alsószovát *(Szovat)*, Kolozs vm., Suatu de Jos R – 1053, 1362
Alsószőcs *(Allso-Szőts, Söcs, Szőcs)*, Belső-Szolnok vm., Suciu de Jos R – 960, 1075, 1272, 1273, 1335, 1361
Aluta l. Olt
Alvinc *(Vintz)*, Alsó-Fehér vm., Vinţu de Jos R – 210, 442, 642
Amerika *(America)* – 282, 1335
Amsterdam H – 609, 626, 790, 1051, 1159, 1163, 1176, 1326, 1372
Anglia – 87, 608, 717, 964, 970, 1161, 1163, 1195, 1274, 1280, 1287, 1288
Antwerpen *(Antverpen)* B – 1175
Apáca, Brassóvidék, Apaţa R – 764
Apahida, Kolozs vm., Apahidă R – 90, 104, 383, 384, 386, 387, 710, 711
Arad, Arad vm., Arad R – 50, 569, 577, 948, 952
Aragónia, Spanyol királyság, Sp – 1260
Aranykút, Kolozs vm., Aruncuta R – 1146, 1358
Aranyos *(Aranyas)* folyó – 455, 736, 737, 858, 860, 880, 1060, 1248, 1330, 1362
Aranyosgerend *(Gerend)*, Torda vm., Grind R – 210, 1116
Aranyosgyéres *(Gyeres)*, Torda vm., Cîmpia Turzii R – 100–102, 281–283, 314, 316, 320, 333, 338, 339, 686

* A helynevek után zárójelben, dőlt szedéssel a levelekben előforduló alakot közöljük.

Aranyoslóna *(Lona)*, Torda vm., Luna R – 99, 269, 270
Aranyosmeggyes *(Aranyas Medgyes, Meddgyes)*, Szatmár vm., Mediesu Aurit R – 120, 121
Aranyosszék – 514, 903
Argentina, Argentorati l. Strassburg
Árokszállás *(Arok szállas)*, Jászság, M – 586
Árpás l. Árpástó
Árpástó *(Árpás, Árpás Too)*, Belső-Szolnok vm., Braniştea R – 380, 381, 710
Árva, Árva vm., Orava Cs – 88
Árva vármegye – 1168
Asia l. Ázsia
Asztéj *(Aszté)*, Máramaros vm., Asztyel SzU – 1100
Augsburg *(Augusta)* Német birodalom, NSzK – 415
Augusta l. Augsburg
Ausztria *(Austria)* – 42, 119–121, 240, 278, 613, 731–733, 992, 1049, 1168, 1174, 1177, 1178, 1293, 1295
Ayton l. Ajton
Azov, Oroszország, Azov SzU – 773
Ázsia *(Asia)* – 929, 1261

Babilónia, ókori birodalom – 1319
Bábolna *(Babólna)*, Hunyad vm., Bobîlna R – 308
Bajmóc *(Baynotz)*, Nyitra vm., Bojnice Cs – 142, 615
Balázsfalva *(Balas falva, Balasfalu, Balasfalua, Balásfalva)*, Alsó-Fehér vm., Blaj R – 94, 98, 131, 157, 158, 161, 181, 245, 246, 279, 292, 295, 296, 342, 460, 653, 698, 713–715, 1082, 1195
Balkán – 713, 717, 719, 742, 758
Ballabas l. Barabás
Bánffyhunyad *(Bánffi-Hunyad, Hunyad)*, Kolozs vm., Huedin R – 390, 391, 705
Banya l. Felsőbánya és Nagybánya
Barabás *(Ballabas, Barrabas)*, Bereg vm., M – 832, 833, 839
Baraszló l. Boroszló
Barca *(Bortza)* völgye, Barcaság – 442
Barcaság *(Barcza, Bartza)* – 323, 396, 405, 415, 474, 713, 742, 758
Barrabas l. Barabás
Bártfa, Sáros vm., Bardejov Cs – 1256
Basilea l. Bázel
Batizvasvár, Szatmár vm., Oşvarău R – 661
Bátos *(Batos)*, Kolozs vm., Batoş R – 1126, 1127
Baynotz l. Bajmóc
Bázel *(Basilea)*, Basel CH – 607–609
Bécs *(Becs, Betz, Vienna)*, Wien Au – 8, 9, 13, 20, 24, 34, 38, 39, 44, 46, 49, 50–57, 59, 60, 80, 81, 84–88, 90–93, 107, 109, 113, 118–122, 129, 138, 140, 143, 148, 150, 153, 156, 159, 171, 172, 198, 199, 221, 231, 277, 282, 368, 369, 372, 376, 378–380, 393–395, 405, 406, 408, 415, 417, 422, 429, 438–440, 451, 456, 465, 479, 480, 482, 483, 487, 488, 496, 501, 502, 505, 520, 538–540, 551, 571, 577, 579, 581–584, 592, 600–602, 605, 606, 608–611, 620, 621, 624, 626, 635, 638, 669, 683, 701, 703, 705–708, 710, 712, 713, 718, 722, 729–735, 739–741, 744–748, 753, 755, 756, 758, 764–766, 769, 770, 772, 775, 777–781, 785, 787, 788, 802, 803, 805–810, 830, 845, 865, 867, 877, 878, 893, 895, 897, 901, 914, 915, 917–927, 931–933, 936, 937, 943, 944, 947, 952, 953, 961, 964, 968–970, 974–976, 984–986, 988, 990, 993–995, 997–1006, 1008–1010, 1012–1014, 1016, 1017, 1019–1021, 1023–1036, 1038–1046, 1048–1051, 1054–1072, 1075–1081, 1083–1089, 1091–1095, 1098, 1099, 1101–1103, 1109, 1110, 1112, 1113, 1115–1118, 1120–1122, 1124, 1127, 1128, 1131–1134, 1136–1150, 1161–1163, 1167, 1169, 1175, 1181, 1187, 1194, 1198, 1201, 1202, 1208, 1214, 1216, 1221, 1222, 1225–1228, 1247, 1255, 1256, 1258, 1259, 1263–1265, 1267, 1268, 1271–1281, 1284–1289, 1300, 1303–1305, 1307, 1309–1313, 1317, 1321, 1323, 1325, 1327, 1330–1333, 1335, 1337, 1338, 1340, 1348, 1350, 1352–1356, 1358, 1363, 1367–1369, 1370
Becse, Bács vm., Bečej J – 874
Bedelő *(Bedele)*, Torda vm., Izvoarele R – 879, 1247
Béga folyó – 751
Békés *(Bekes)* vármegye – 1092

Belényes *(Belenyes)*, Bihar vm., Beiuş R – 1034
Belgium l. Hollandia
Belgrád *(Landor Feyervar, Nándorfehérvár)*, Törökország, Beograd J – 402, 412, 569, 717, 730, 1285
Belső-Szolnok *(Szolnok)* vármegye – 492, 731
Benye l. Magyarbénye
Bereg *(Beregh)* vármegye – 432, 654, 727, 821, 992, 1100, 1293, 1302
Beregsurány *(Surany)*, Bereg vm., M – 432, 727
Beregszász *(Bereg szász, Berekszasz)*, Bereg vm., Beregovo SzU – 130, 434, 727, 1097, 1098, 1106, 1143, 1345
Berek, Torda város része – 1062
Berethalom, Medgyesszék, Biertan R – 26, 398, 714, 759
Berkenyés *(Berkenyes)*, Kolozs vm., Berhieş R – 268
Berkes, Torda vm., Borzeşti R – 644
Berlin, Német birodalom, NDK – 55, 56, 657, 788, 1330, 1369
Berve, Alsó-Fehér vm., Berghin R – 1200
Beszterce *(Besztertze)*, Beszterce kerület, Bistriţa R – 88, 96, 204, 205, 207, 305, 362, 369, 380–383, 397, 409, 526, 566, 579, 600, 636, 709, 710, 713, 714, 719, 903, 954, 1233, 1277, 1278, 1286
Beszterce l. Besztercebánya
Besztercebánya *(Beszterce, Besztertze Banya)*, Zólyom vm., Banská Bystrica Cs – 173, 297, 612, 623, 627, 628, 1166
Beszterceszék – 108, 109, 324, 397, 415, 441, 443, 456, 470, 474, 479, 579, 666, 741
Bethlen, Belső-Szolnok vm., Beclean R – 315, 378, 390
Bethlenszentmiklós *(Sz. Miklos, Szent Miklos)*, Küküllő vm., Sînmiclăuş R – 37, 82, 89, 92–103, 105–113, 125, 127, 128, 130, 131, 135, 139, 151, 152, 157, 158, 160–163, 172–179, 192, 196–200, 208–211, 216, 217, 220–222, 225–229, 231–233, 237–241, 243, 244, 247, 248, 250–252, 260–262, 268, 269, 276, 278, 281–283, 288, 293–298, 301, 302, 305–310, 313, 316, 317, 319, 335, 337, 340–346, 348, 351, 352, 356–361, 389, 398–400, 402, 406, 408, 410, 411, 413, 419–422, 425–433, 435, 437, 438, 444–448, 450, 451, 454, 455, 457, 459–462, 464–467, 469–475, 478, 484–487, 491, 497–499, 510, 530, 532, 534, 536, 537, 548–550, 552–554, 557–564, 566–571, 573, 575, 577–581, 593, 594, 596, 610, 640, 650, 653, 656, 675, 676, 683, 685, 697, 701, 702, 716, 722, 724, 726, 733, 760, 771, 772, 779, 799–804, 810, 816, 817, 819–822, 825–829, 831, 832, 835, 837, 839, 845, 847, 856, 857, 866, 867, 873, 874, 876–878, 880–882, 892, 896, 897, 901, 904, 905, 932–934, 936, 937, 939–941, 946–948, 965, 1015, 1027, 1034, 1056, 1097, 1106, 1108, 1110, 1112, 1114, 1116, 1119, 1122, 1123, 1129, 1130, 1141, 1144, 1149, 1154, 1180, 1249, 1265, 1266, 1312, 1317, 1318, 1345, 1347, 1349, 1352, 1360–1362
Béziers *(Beziers)* F – 602
Bihar vármegye – 622, 1092
Bihardiószeg *(Dioszeg)*, Bihar vm., Diosâg R – 952, 954, 1270
Bileám, bibliai hely – 33
Bita, Háromszék, Bita R – 243
Blenkemező *(Blenke Pojan)*, Belső-Szolnok vm., Poiana Blenchii R – 731
Bodola, Háromszék, Budila R – 99, 253, 300, 314, 316
Bodon l. Mezőbodon
Bodzai *(Boza)* szoros, Háromszék, a Bodza folyó völgye – 436
Bogat l. Marosbogát
Bogáts l. Szászbogács
Bolkács *(Bolkacs, Bolkats, Bollkacs)*, Küküllő vm., Bălcaciu R – 358, 359, 381, 704
Bonchida *(Bonczida, Bontzhida, Bontzida)*, Doboka vm., Bonţida R – 167, 381, 383, 561, 569, 577, 1114, 1116
Bonn *(Bonna)*, Német birodalom, NSzK – 408
Bontzhida, Bontzida l. Bonchida
Bonyha l. Szászbonyha
Borbánd *(Borband)*, Alsó-Fehér vm., Bărăbant R – 916, 945, 1256
Borgó, Alsó- és/vagy Felső-, Doboka vm., Joseni Bîrgăului és/vagy Suseni Bîrgăului R – 734, 854, 883, 884, 1026,

1065, 1106, 1147, 1243, 1249, 1332, 1345, 1361
Borosjenő *(Jenő)*, Arad vm., Ineu R – 413, 466, 741
Boroskrakkó *(Karko, Krakko)*, Alsó-Fehér vm., Cricău R – 495, 831, 1200, 1259, 1266
Boroszló *(Baraszló, Braszló, Breslaw)*, Szilézia, Wrocław L – 608, 621, 626, 1163, 1164, 1169
Borsómező *(Borsomező, Borsoo mező)*, Alsó-Fehér vm., Inuri R – 960, 1026, 1075, 1142, 1144, 1145, 1148, 1272, 1335, 1361
Bortza völgye l. Barca völgye
Bos l. Kolozsbos
Bosok l. Bozsók
Botsard l. Buzásbocsárd
Boza l. Bodzai szoros
Bozsók *(Bosok)*, Hont vm., Bzovík Cs – 193
Bölön, Háromszék, Belini R – 1362
Böszörmény l. Hajdúböszörmény
Brád, Hunyad vm., Brad R – 1222
Brandenburg, német választófejedelemség, NDK – 418, 667, 720, 726, 1256, 1326
Brassó *(Corona)*, Brassóvidék, Braşov R – 97, 105, 107–113, 223, 224, 233, 244, 277, 302, 307, 309, 311, 323, 324, 391, 395, 396, 400, 402, 403, 414, 454, 457, 473, 474, 478, 484, 485, 497, 501, 525, 532, 540, 559, 582, 644, 652, 684, 713, 736, 742, 744, 746, 747, 749, 758, 760, 764, 769, 772, 775, 799, 804, 827, 903, 912, 962, 1066, 1106, 1149, 1225, 1239, 1273, 1284, 1285, 1342, 1345
Braszló l. Boroszló
Bréma, Német birodalom, Bremen NSzK – 156
Breslaw l. Boroszló
Brezán l. Brzežan
Bruno l. Brünn
Brünn *(Bruno)*, Morvaország, Brno Cs – 196
Brzežan *(Brezan, Praezinga)*, Lengyelország, Bjerjezsany SzU – 1266, 1267
Bucsak l. Budzsák
Buda, Pest vm., M – 171, 173, 412, 468, 481, 713, 729, 755, 854, 1171, 1268
Budapest M – 8, 9, 84–86, 785–790, 1262, 1347, 1367–1369
Budfalva *(Butfalvi bérc)*, Máramaros vm., Budeşti R – 940, 1114
Budzsák *(Bucsak, Budsuk, Butsak)*, Törökország, Besszarábia déli része, SzU – 409, 573, 577, 773
Bukarest *(Bukorést, Bukurest)*, Havasalföld, Bucureşt R – 8, 9, 84, 86, 332, 785, 786, 788, 1285, 1347, 1367, 1368, 1370
Bun l. Kisbun
Butfalv/i bérc/ l. Budfalva
Butsak l. Budzsák
Buzásbocsárd *(Botsard)*, Alsó-Fehér vm., Bucerdea Grînoasă R – 387

Cambridge A – 9
Canae l. Kandia
Candia l. Kandia és Kréta
Carinthia l. Karinthia
Carloburg l. Gyulafehérvár
Carniolia l. Krajna
Cassa l. Kassa
Catalonia l. Katalónia
Celna *(Tzelna)*, Alsó-Fehér vm., Ţelna R – 1200
China l. Kína
Cibin l. Nagyszeben
Cikmántor *(Czikmántor, Tzikmantor, Tzikmántor)*, Küküllő vm., Ţigmandru R – 311, 453, 455, 738, 836, 1238
Claudiopolis l. Kolozsvár
Cluj l. Kolozsvár
Colos- l. Kolozs-
Constantinapoly l. Konstantinápoly
Corona l. Brassó
Cracco l. Krakkó
Crete l. Kréta
Czaktornya l. Csáktornya
Czeherin l. Csigirin
Czikmántor l. Cikmántor

Csaholy l. Nyírcsaholy
Csáktornya *(Czaktornya)*, Zala vm., Čakovec J – 88, 93, 123, 124, 602, 603
Csanád l. Szászcsenád
Csaroda *(Tsaroda)*, Bereg vm., M – 432, 435, 727, 728, 1095, 1098–1100, 1110, 1111, 1119, 1126
Csegöd l. Csegöld

Csegöld *(Csegöd, Csegőd)*, Szatmár vm., M – 1126
Csehország – 1163, 1179, 1271, 1336
Csenád l. Szászcsenád
Csenger, Szatmár vm., M – 895, 906, 1095–1098, 1110, 1111, 1119, 1148, 1343
Cseszte l. Maroscsesztve
Csicsókeresztúr *(Csicso keresztur)*, Belső-Szolnok vm., Cristeţii Ciceului R – 308
Csigirin *(Czeherin)*, Oroszország, SzU – 682
Csík, tájegység – 308, 315
Csíkszék – 963, 1241
Csomakörös *(Kirös)*, Háromszék, Chiuruş R – 314
Csörgödök l. Nagycserged
Csürüllye *(Csürülye)*, Torda vm., Ciurila R – 223, 644, 652

Dalmácia – 695
Dancka *(Dantzka, Danzig)*, Lengyelország, Gdańsk L – 336, 1169
Dánia *(Dania)* – 408
Dantzka l. Dancka
Danubius l. Duna
Danzig l. Dancka
Darlac, Küküllő vm., Dîrlos R – 111, 535, 536, 762
Daróc *(Darotz)*, Ung vm., Dravci SzU – 467
Darotz l. még Homoróddaróc
Dátos l. Marosdátos
Debrecen *(Debretzen)*, Bihar vm., M – 9, 36, 136, 159, 258, 281, 371, 373, 387, 470, 481, 487, 521, 557, 622, 670, 711, 721, 820, 874, 947, 948, 1033, 1034, 1051, 1063, 1078, 1118, 1143, 1267, 1296
Deés l. Dés
Dengeleg, Doboka vm., Livada R – 731
Deregnyö *(Deregnyö)*, Zemplén vm., Drahňov Cs – 832, 1263, 1325
Dés *(Deés, Des)*, Belső-Szolnok vm., Dej R – 292, 322, 376, 390, 423, 440, 640, 710, 711, 713, 723
Désakna *(Dees Akna)*, Doboka vm., Ocna Dejului R – 731
Detse l. Marosdécse
Déva *(Deva)*, Hunyad vm., Deva R – 20, 87, 442, 501, 594, 595, 704, 713, 757, 783, 963, 1204, 1233, 1363
Dicsőszentmárton *(Dütsö Sz. Marton)*, Küküllő vm., Tîrnăveni R – 85, 347, 786, 1368
Diómál *(Diomál)*, Hunyad vm., Geomal R – 956
Dioszeg l. Bihardiószeg
Disznajó, Torda vm., Vălenii de Mureş R – 1067
Divékújfalu *(Divék-Újfalu)*, Nyitra vm., Diviacka Nová Ves Cs – 612
Divény *(Diveny)*, Nógrád vm., Divín Cs – 26, 88, 94, 136–138, 282, 613, 614
Doba l. Zdoba
Doboka vármegye – 91, 234, 237, 707, 731, 883, 884, 1249, 1299
Dobra, Hunyad és/vagy Szatmár vm., Dobra R – 563, 569, 903, 963, 1274
Dolha, Máramaros vm., Dolgoje SzU – 1049, 1059, 1069, 1071, 1072, 1084, 1113
Dorombár l. Drombár
Drassó *(Drasso)*, Alsó-Fehér vm., Draşău R – 320, 561
Drinápoly *(Adrianopoli, Adrianopolis)*, Törökország, Edirne T – 168, 205, 626
Drombár *(Dorombar, Dorombár)*, Alsó-Fehér vm., Drîmbar R – 960, 1069, 1075, 1142, 1144, 1145, 1147, 1148, 1150, 1200, 1272, 1273, 1335, 1361, 1364
Duna *(Danubius)* folyó – 146, 188, 436, 442, 572, 578, 579, 581, 593, 695, 771, 772, 874
Dunántúl – 765, 1168
Durham A – 8, 609
Dütsö Sz. Marton l. Dicsőszentmárton

Ebersdorf l. Kaiser-Ebersdorf
Ebesfalva *(Ebestfalva)*, Küküllő vm., Dumbrăveni R – 95, 170, 172, 201, 317–319, 325, 327, 330, 333, 450, 607, 683, 705, 1081, 1119, 1194
Edenburg l. Edinborough
Edinborough *(Edenburg)* A – 408
Eger *(Egher)*, Heves vm., M – 135, 173, 654
Egerbegy *(Egherbegy)*, Kolozs vagy Küküllő vm., Agîrbiciu R – 381

Egyházhely, Torda város része – 229, 646
Egyiptom – 1316, 1326
Ekemező, Kis- és Nagy-, Küküllő vm., Proştea mare és Proştea mică R – 101, 332, 334
Elekes, Alsó-Fehér vm., Alecuş R – 279
Enyed l. Nagyenyed
Eörmenyes l. Mezőörményes
Eperjes *(Eperies)*, Sáros vm., Prešov Cs – 128, 221, 297, 421, 422, 425, 430, 438, 439, 642, 643, 697, 720, 722, 724–726, 729, 731, 1165–1170, 1173, 1174, 1263
Erdély *(Transylvania)* – 7–9, 13, 16, 19, 20, 28–32, 35, 38, 49, 52, 54, 56, 57, 59, 60, 64, 65, 72, 74, 79–81, 84, 87, 88, 90–92, 111, 121, 124, 135, 137, 139, 140–142, 144, 145, 147, 161, 165, 187, 196, 198, 230, 240, 249, 254, 269–272, 278, 286–290, 296, 298, 299, 302, 303, 308–310, 312, 313, 320–323, 325, 327, 329, 331, 336, 338, 347, 355, 361, 366, 369, 372–374, 378, 380, 383, 384, 392, 394–397, 401, 405, 407–409, 412, 413, 415, 416, 425, 430, 436, 441–447, 450, 452, 453, 459, 461, 463, 479–482, 484, 487–489, 492, 493, 497, 501, 503, 507, 510, 513, 516–518, 521, 523, 524, 526, 531, 533, 537, 538, 540, 542–544, 546, 548, 549, 551, 553, 557, 566–568, 572, 582–585, 587, 600–602, 604, 605, 607, 609, 611–621, 623–626, 631, 633–635, 638, 642–646, 649, 650, 654–656, 658, 662–669, 673, 676, 678–683, 686, 689–698, 701, 703–706, 708–710, 712–715, 718, 719, 723–726, 728–733, 735–737, 739, 740, 742, 744–749, 753–760, 762–783, 785–789, 791, 807, 814, 815, 822–825, 833, 835, 837, 839–841, 844, 846, 853, 857–866, 869, 870, 874–876, 879, 886, 889–891, 893, 894, 897, 899, 903, 904, 906, 916–918, 921–923, 927–932, 937, 938, 940, 943, 944, 946, 957, 959–962, 965, 967–970, 972, 976, 977, 980, 982, 985–989, 991–993, 1003–1006, 1008–1012, 1014–1017, 1019–1025, 1032, 1036, 1038, 1039, 1041, 1043, 1044, 1048, 1049, 1053, 1055–1059, 1065–1068, 1071, 1073–1077, 1081, 1082, 1084–1087, 1089–1093, 1095, 1098, 1103–1106, 1108–1112, 1116, 1120, 1123, 1126–1129, 1134–1138, 1143, 1148, 1149, 1161–1165, 1167, 1169–1174, 1182–1191, 1193, 1195–1199, 1201, 1204–1206, 1208, 1209, 1214, 1216–1219, 1221, 1222, 1224–1226, 1230, 1231, 1233, 1234, 1237, 1238, 1241, 1242, 1244–1246, 1250–1252, 1255, 1257, 1258, 1260–1265, 1268, 1271–1275, 1279–1282, 1284–1288, 1290–1303, 1306, 1308–1312, 1315, 1320, 1322, 1324, 1328, 1331, 1333, 1335–1341, 1344, 1345, 1347–1351, 1353–1355, 1357–1365, 1368–1371
Erdőszáda *(Erdőd Száda)*, Szatmár vm., Ardusat R – 1114
Erdőszentgyörgy *(Erdő Szent György)*, Udvarhelyszék, Sîngeorghiu de Pădure R – 1257
Érsekújvár *(Ersek Uyvar)*, Nyitra vm., Nové Zámky Cs – 135, 1163
Eszék, Baranya vm., Osijek J – 92, 805, 990, 993, 1301, 1303
Esztergom, Esztergom vm., M – 9, 1162, 1357
Európa *(Europa)* – 37, 89, 168, 282, 375, 626, 694, 787, 929, 1011, 1163, 1179, 1199, 1261, 1289, 1292, 1295, 1298, 1311, 1369

Fancsika *(Fantsika)*, Ugocsa vm., Fancsikovo SzU – 833
Fehér vármegye l. Alsó-Fehér vármegye
Fehérhegy/tő/, Csehország, Bílá Hora Cs – 1168
Fejér megye M – 9, 666, 713, 719, 741, 744
Fejér vármegye l. Alsó-Fehér vármegye
Fejércse *(Feyirtse)*, Bereg vm., M – 432, 727
Fejéregyház *(Fejeregyhaz)*, Felső-Fehér vm., Albeşti R – 1053
Fejirvar l. Gyulafehérvár
Feketehalom, Brassóvidék, Codlea R – 1274
Feled, Gömör vm., Jesenské Cs – 1344
Felenyed *(Fel Enyed)*, Alsó-Fehér vm., Aiudu de Sus R – 472
Fel föld l. Felvidék
Felső-Ausztria – 1168
Felsőbánya *(Bánya, Felseő Bánya)*,

Szatmár vm., Baia Sprie R – 246, 247, 653
Felsőboldogasszonyfalva *(felsö Boldogh Aszszony falva)*, Udvarhelyszék, Feliceni R – 174, 175
Felsőkosály *(Felsö Kosalv)*, Belső-Szolnok vm., Rugăşeşti R – 731
Felsőmagyarország l. Felvidék
Felsőpeterd *(Felseö Peterd)*, Torda vm., Petreştii de Sus R – 644
Felsőrákos *(Felső Rákos)*, Felső-Fehér vm., Racoşul de Sus R – 265
Felvidék *(Fel föld, Felsőmagyarország)* – 124, 603, 612, 619, 630, 633, 644, 1170
Feredőgyógy *(Gyogyi Ferdő)*, Hunyad vm., Geoagiu-Băi R – 177, 183, 184, 631
Feyer vármegye l. Alsó-Fehér vármegye
Feyervar l. Gyulafehérvár
Feyirtse l. Fejércse
Flandria – 632 (l. még Németalföld, Hollandia)
Fogaras, Fogarasvidék, Făgăraş R – 13, 26, 66, 72, 89, 95, 97, 99, 100, 105–107, 158, 160, 164–166, 171, 205, 223–225, 251, 266, 267, 272, 273, 277, 282–287, 289–292, 322, 326, 330, 332, 333, 387, 391, 398–402, 422, 424, 425, 438, 443, 444, 447, 620, 624, 627, 644, 667–669, 673, 675–677, 684, 691, 713, 714, 721, 722, 733, 782, 963, 1081, 1082, 1182, 1192, 1193, 1199, 1200, 1205, 1212, 1299, 1363
Fogarasföld *(Fogarasfeöld)* – 183, 903
Földközi-tenger – 626
Franciaország *(Gallia)* – 81, 88, 604, 607, 608, 618, 667, 786, 968, 1073, 1161, 1163, 1279, 1292, 1298, 1368
Francofurt l. Frankfurt am Main és Frankfurt an der Oder
Franeker H – 739
Frankfurt am Main *(Francofurtum ad Moenum)* Német birodalom, NSzK – 1292, 1297
Frankfurt an der Oder *(Francofurt)*, Német birodalom, NDK – 119, 120, 122, 418, 516–518, 720, 756
Fráta *(Frata)*, Kolozs vm., Frata R – 350
Fülek *(Fulek)*, Nógrád vm., Fil'akovo Cs – 90, 136, 613
Gald l. Alsógáld
Gálfalva l. Vámosgálfalva
Gallia l. Franciaország
Galliopolis *(Gallipoli)*, Törökország, Gelibolu R – 164
Gáncs *(Gants)*, Belső-Szolnok vm., Canciu R – 960, 1075, 1272, 1273, 1335, 1361
Gardánfalva *(Gardán falva)*, Közép-Szolnok vm., Gîrdani R – 1114
Gaurány *(Gauran)*, Alsó-Fehér vm., Vălenii R – 1142, 1144
Genf *(Geneva)* S – 608, 609, 1268
Geneva l. Genf
Genovai köztársaság – 627
Gerend l. Aranyosgerend
Germania l. Németország
Gernyeszeg, Torda vm., Gorneşti R – 411, 450, 715, 1020, 1085, 1259, 1329, 1332, 1333, 1338
Ginye l. Gönyű
Gjulatelke l. Gyulatelke
Gogán *(Gogany)*, Küküllő vm., Gogan R – 311, 315
Gomora, bibliai hely – 1338
Gorgeny l. Görgény
Gotha, Német birodalom, NDK – 786, 1368
Gönc *(Göncz)*, Abaúj vm., M – 580
Gönyű *(Ginye)*, Győr vm., M – 586
Görgény *(Gorgeny, Görgeny, Gőrgeny, Görgheny)*, Torda vm., Gurghiu R – 381, 419, 450, 998, 1032, 1112, 1113
Görgényszentimre *(Szentimre)*, Torda vm., Gurghiu R – 94, 151, 715
Görögország *(Graecia)* – 168, 626
Graecia l. Görögország
Gyalakuta *(Gyalakut)*, Marosszék, Fîntînele R – 213
Gyalu, Kolozs vm., Gilău R – 266, 322, 390, 640, 712, 1243
Gyeör l. Győr
Gyeres l. Aranyosgyéres
Gyogy l. Algyógy
Gyogyi Ferdő l. Feredőgyógy
Gyöngyös, Heves vm., M – 901
Győr *(Gyeör)*, Győr vm., M – 402, 703, 717, 1168
Gyulafehérvár *(Carloburg, Fejervar, Fejirvar, Feyervar, Feyérvár)*, Alsó-Fehér vm., Alba Julia R – 31, 32, 36,

86–89, 91, 92, 94, 95, 100, 102, 103, 110, 113, 125, 149, 151, 153, 172, 175, 176, 197, 202, 210, 211, 219, 230, 232, 241, 256, 268, 270, 271, 273–275, 286, 293, 303, 305, 331, 339, 340, 342, 352–355, 358, 360, 442, 473, 474, 478, 479, 481, 488, 490, 491, 505–508, 510–512, 514, 516, 518, 520, 521, 526, 537, 542, 563, 565, 575, 580, 587, 588, 590–594, 600, 605–607, 628, 631, 647, 649, 657, 661, 674, 679, 693, 697, 698, 702–704, 713, 732, 747, 750, 753, 754, 756–758, 783, 785, 788, 799–804, 827, 828, 831, 832, 836, 837, 845, 846, 849, 851, 854, 856, 857, 860, 867–870, 872, 884–888, 900, 901, 904, 907, 910–913, 917, 920, 935–937, 945–947, 949, 951–956, 963–965, 986, 1022, 1026–1028, 1032, 1033, 1037, 1053, 1078, 1082, 1142, 1144, 1195, 1197, 1199, 1200, 1201, 1203–1205, 1209, 1210, 1212, 1213, 1218, 1219, 1221–1223, 1225–1228, 1232, 1233, 1241, 1243, 1245, 1247, 1249, 1254, 1256, 1259, 1265, 1269, 1271, 1274, 1277, 1278, 1285, 1334, 1339, 1340, 1348, 1349, 1358, 1360, 1362, 1364, 1365, 1367, 1370

Gyulatelke *(Gjulatelke)*, Doboka vm., Coasta R – 840, 1105, 1107, 1345, 1361

Gyülvész l. Sósgyülvész

Haczag l. Hátszeg

Hajdúböszörmény *(Böszörmény)* Hajdúkerület, M – 693, 696

Hainacskő, Hainatskő l. Ajnácskő

Hála l. Halle

Halle *(Hála)*, Német birodalom, NDK – 55, 1330

Halmi, Ugocsa vm., Halmeu R – 434, 1126, 1127

Hamburg, Német birodalom, NSzK – 129, 610, 626, 1163

Hameln *(Hamela)*, Német birodalom, NSzK – 997, 1305

Harasztos, Kolozs vm., Frunzeni R/vagy Aranyosszék, Călăraşi R – 154

Hári *(Hari)*, Alsó-Fehér vm., Heria R – 254

Háromszék *(Harom szek, Haromszek, Háromszek, Haromszék)* – 24, 178, 203, 223, 265, 273, 276, 286, 302, 314, 315, 322, 324, 356, 563, 592, 629, 667, 682

Hásság *(Hassag)*, Nagysinkszék, Loamneş R – 567, 568, 771

Hátszeg *(Haczag)*, Hunyad vm., Haţeg R – 855, 873

Havasalföld *(Hauasalfölde, Havas-Alyföld, Havasely Földe, Valachia)* – 52, 53, 165, 171, 404, 412, 414, 436, 574, 656, 668, 690, 717, 903, 934, 968, 992, 1285–1287, 1314. (l. még: Román fejedelemségek)

Hegyalja – 768, 770, 771, 774, 785, 1268, 1367

Heidelberg *(Heidelberga, Hejdelberga, Heidelbergha, Hejdelbergha)*, Német birodalom, NSzK – 39, 70, 87, 118, 119, 121, 122, 626, 1163

Helsinki Fi – 789, 1371

Hermanstadt l. Nagyszeben

Hispania l. Spanyolország

Holdvilág, Segesvárszék, Hoghilag R – 963, 1274

Hollandia (Belgium is) – 45, 55, 231, 248, 608, 609, 632, 655, 964, 970, 1161, 1179, 1274, 1275, 1280, 1287, 1288, 1326, 1330 l. Flandria, Németalföld

Holsatia l. Holstein

Holstein *(Holsatia)*, Német birodalom NSzK – 408

Homoródaróc *(Darotz)*, Kőhalomszék, Drăuşeni R – 184

Homoródszentpál *(Szent Pál)* Udvarhelyszék, Sînpaul R – 99, 102, 105, 178, 265, 266, 348, 349, 399, 400, 421, 426, 580, 701, 716, 965, 1095, 1097, 1130, 1345, 1361, 1362, 1364

Horvátország – 645, 683, 1162

Hosszúaszó *(Hoszszuaszo)*, Küküllő vm., Valea Lungă R – 817

Hosszúmező, Máramaros vm., Cîmpulung la Tisa R – 1099, 1364

Hosszúpatak *(Hoszszupatak)*, Küküllő vm., Tăuni R – 315

Hungaria l. Magyarország

Hunyad l. Bánffyhunyad és Vajdahunyad

Hunyad vármegye – 160, 161, 404, 407, 436, 442, 627, 732, 873, 874, 903

Huszt, Máramaros vm., Huszt SzU – 57,

88, 91, 93, 123, 124, 162, 176, 179, 236, 237, 281, 327, 463, 533, 550–552, 569, 584, 624, 629, 630, 649, 650, 666, 670, 689, 740, 761, 765, 776, 802, 865, 906, 908–910, 913, 923, 936–938, 940, 942–944, 951, 960, 961, 965, 992, 993, 1015, 1034, 1039, 1042–1044, 1046, 1056, 1060, 1070, 1074, 1075, 1083, 1088, 1089, 1094, 1096, 1101, 1106, 1109–1111, 1114–1116, 1119, 1120, 1123, 1127, 1128, 1132, 1134, 1135, 1138, 1143, 1144, 1146–1149, 1244, 1258, 1264, 1265, 1267–1270, 1272, 1273, 1284, 1285, 1302, 1312, 1323, 1324, 1333, 1335, 1339–1341, 1346, 1351, 1353, 1354, 1359, 1361, 1362, 1364
Huszt, álnév – 624
Hybernia l. Írország

Igen l. Magyarigen
Iklód *(Iklod)*, Küküllő vm., Iclod R – 381
Illava *(Ilava)*, Trencsén vm., Il'ava Cs – 221, 604
Illye l. Marosillye
Ilyvo *(Ilvo)*, Lengyelország, Lvov SzU – 375, 580
Imperium l. Német birodalom
Indaly (Indal), Torda vm., Deleni R – 223, 644
India – 79, 80
India, metaforaként – 138, 1072, 1335, 1343
Irholc *(Irhocz)*, Máramaros vm., Olyhovci SzU – 1099
Írország *(Hybernia)* – 402
Istvánháza, Alsó-Fehér vm., Iştihaza R – 573, 574
Italia l. Olaszország
Izrael – 688, 1178

Jánk, Szatmár vm., M – 433, 434
Jára l. Alsójára
Javorov, Ukrajna, Javorov SzU – 667
Jenő l. Borosjenő
Jeruzsálem, bibliai hely – 1319
Jesztreb, Ung vm., Jastrabie pri Michalovciach Cs – 435
Juda, bibliai hely – 1319

Kaca *(Katza)*, Küküllő vm., Caţa R – 316
Kaiser-Ebersdorf *(Ebersdorf)*, ma Bécs része, Au – 1190
Kál *(Kal)*, Belső-Szolnok vm., Calna vagy Székelykál, Marosszék, Caluşeri R – 1053
Kalló l. Nagykálló
Kalocsa, Pest vm., M – 600
Kalyán l. Kiskalyán
Kamaras l. Vajdakamarás
Kandia *(Canae, Candia)*, Törökország, Iráklion G – 168, 626
Kandia l. Kréta
Kanisa l. Nagykanizsa
Kapjon *(Kaplyan)*, Belső-Szolnok vm., Coplean R – 362
Kápolna *(Kapolna)*, Torda vm., Căpîlna R – 347, 1361, 1362
Kapos, Kapus l. Nagykapus
Karánsebes *(Karansebes)*, Törökország, később Krassó-Szörény vm., Caransebeş R – 405, 565, 771, 866, 873, 1198
Karinthia *(Carinthia)*, Habsburg birodalom, Au – 694, 695
Karko l. Boroskrakkó
Kassa *(Cassa)*, Abaúj vm., Košice Cs – 90, 106, 416, 417, 419–421, 430, 432, 435, 451, 533, 602, 613, 694, 718, 720, 722, 724, 726, 727, 729, 730, 733, 736, 761, 786, 820, 895, 914, 945, 1034, 1044, 1069, 1168, 1169, 1256, 1368
Kasza (vára), Trencsén vm., Košeca Cs – 612
Katalónia *(Catalonia)*, spanyol tartomány, Sp – 408
Katza l. Kaca
Kecerpeklény *(Pekleny, Paklany)*, Sáros vm., Kecerovské Pekl'any Cs – 93, 124, 125, 603
Kelementelke *(Kelementelek)*, Marosszék, Călimănesti R – 314, 685
Kelence *(Kelentze)*, Közép-Szolnok vm., Chelinţa R – 449
Kelet-Magyarország – 645
Kendilóna *(Lóna, Lónya)*, Doboka vm., Luna de Jos R – 92, 986, 990, 1102, 1222, 1299, 1300, 1334
Keöhalomszék l. Kőhalomszék
Keövár l. Kővár
Kercesora *(Kercsesora, Kertzesora)*, Fo-

garasvidék, Cîrţişoara R – 428, 429, 663, 705
Kerelőszentpál *(Maros Sz. Pál, Sz. Pal, Szent Pál)*, Küküllő vm., Sînpaul R – 963
Kerepes, Pest vm., M – 586
Keresd, Felső-Fehér vm., Criş R – 94, 96–98, 127, 130, 131, 154–156, 177, 201–206, 214, 216–219, 223, 234, 235, 237, 268, 308, 334, 345, 350, 607, 610, 648, 651, 672, 685, 703, 712, 718, 734, 738, 1263, 1306, 1308, 1309, 1312, 1313, 1317, 1319, 1321, 1322, 1324, 1327, 1329, 1342
Kereszténysziget, Szebenszék, Cristian R – 730
Késmárk *(Kesmark, Kesmárk)*, Szepes vm., Kežmarok Cs – 133, 219, 602, 614
Keszlér, Küküllő vm., Chesler R – 279
Két olah ország l. Román fejedelemségek
Ketze l. Maroskece
Kézdivásárhely *(Kezdi Vasarhely, Kezdi Vásárhely, Kézdi Vásárhely)*, Háromszék, Tîrgu Secuiesc R – 302, 428, 903
Kibéd *(Kibid)*, Marosszék, Chibed R – 301
Kína *(China)* – 1218, 1335
Kirös l. Csomakörös
Kisbánya, Torda vm., Băişoara R – 800, 865, 1244, 1361
Kisbocskó *(kis Bocskó)*, Máramaros vm., Bocicău R – 945
Kisbun *(Bun)*, Küküllő vm., Boiu R – 87, 93–96, 117, 118, 123, 129–131, 152–154, 165, 167, 169, 170, 172–175, 178, 205–207, 210, 212, 214, 268, 446, 449, 599–601, 610, 627
Kisjenő *(Kis Jeno)*, Doboka vm., Fundătura R – 381
Kiskalyán *(Kalyán)*, Hunyad vm., Căinelu de Jos R – 271
Kiskanizsa *(kis Kanisa)*, Zala vm., M – 569
Kismarton *(Kis Marton)*, Sopron vm., Eisenstadt Au – 480, 744
Kisréde, Heves vm., M – 1100
Kissink *(Kis-Sink)*, Nagysinkszék, Cincşor R – 622
Kisvárda *(Kis Varda)*, Szabolcs vm., M – 451, 452
Kladovo *(Kladova)*, Krassó-Szörény vm., Kladovo J – 408, 718
Kobor, Fogarasvidék, Cobor R – 1098
Kolozs *(Kolos)*, Kolozs vm., Cojocna R – 1114
Kolozs *(Colos, Kolos)* vármegye – 202, 203, 268, 271, 386, 511, 688, 754, 831, 903, 1203
Kolozsbos *(Bos)*, Kolozs vm., Boju R – 256
Kolozsmonostor *(Monostor)*, Kolozs vm., Cluj-Mănăştur R – 767
Kolozsvár *(Claudiopolis, Cluj, Colosuár, Colosvar, Colosvár, Kolosvár)*, Kolozs vm., Cluj-Napoca R – 8, 9, 29, 36–42, 87, 91, 104, 108, 109, 111, 133, 152, 155, 157, 222, 224, 234, 236, 245, 249, 270, 272, 273, 299, 321–323, 341, 355, 362, 364, 370, 377, 378–380, 383, 386, 394, 395, 409, 426, 429, 436, 437, 444, 456, 469, 470, 474–476, 486, 489, 514, 532, 537, 538, 541, 542, 559, 592, 640, 643, 649, 664, 667, 681, 688, 692, 703, 706, 707, 709, 711, 713, 724, 734, 740, 743, 752, 763, 767, 769, 785–789, 799, 819, 820, 827, 831, 903–905, 952, 1033, 1053, 1129, 1138, 1147, 1187, 1191, 1209, 1211, 1225, 1253, 1257, 1286, 1287, 1304, 1306, 1307, 1310, 1315, 1322, 1367, 1368, 1370, 1371
Komána l. Vajdakamarás [!]
Komárom, Komárom vm., M – 586, 1168
Konstantinápoly *(Constantinopoli, Constantinapoly, Porta)*, Törökország, Istanbul T – 42, 88, 135, 144–147, 151, 152, 161, 165–171, 174, 183, 187, 189, 192, 194–196, 198, 199, 249, 277, 298, 302, 304, 322, 325, 327, 330–332, 335, 605, 606, 617–620, 624–628, 633, 634, 636, 638, 644, 647, 656, 669, 681, 682, 684, 689–691, 694, 698, 702, 705, 718, 918, 919, 1292, 1294, 1297
Konstanz *(Kosztnic)*, Német birodalom, NSzK – 1176
Koppánd *(Koppan)*, Torda vm., Copand R – 664, 665, 667, 680
Kosow, Lengyelország, Koszov SzU – 1089, 1341
Kotsard l. Székelykocsárd
Kosztnic l. Konstanz

Kozák Ország l. Ukrajna
Köd, Belső-Szolnok vm., Cheud R – 449
Kőhalom, Kőhalomszék, Rupea R – 1052
Kőhalomszék *(Keőhalom, Keohalomszek)* – 311, 315, 415
Köln, Német birodalom, NSzK – 1291
Körös folyó – 934, 952
Kőszeg, Vas vm., M – 1168, 1171
Kővár *(Keövar, Kövar, Küvár)*, Kővárkerület, Berchezoaia R – 26, 65, 89, 91, 107, 126, 132, 145, 152, 153, 187, 192, 219, 236, 248, 250, 271, 281, 282, 287, 292, 299, 322, 326, 332, 340, 363, 408, 440, 441, 551, 577, 633, 635, 653, 656, 657, 665, 666, 671, 690, 697, 707, 731, 765, 824, 968, 1257, 1280, 1283
Kővárvidék *(Küvárvidék)* – 350, 363, 376, 615, 709, 1033, 1052, 1089, 1341
Közép-Szolnok vármegye – 1251
Középajta *(Közép-ajta)*, Háromszék, Aita Medie R – 84, 785, 1367
Középpeterd *(Közép-Peterd)*, Torda vm., Petreştii de Mijlok R – 644
Krajna *(Carniolia)*, Szlovénia J – 695
Krakko l. Boroskrakkó
Krakkó *(Cracco)* Lengyelország, Kraków L – 251, 252, 336, 573, 773
Kraszna vármegye – 245, 492, 1251
Kréta *(Candia, Crete, Kandia)* sziget, Velencei köztársaság, majd Törökország, Kréta G – 168, 175, 187, 189, 190, 194, 195, 208, 626, 627, 629, 633, 1170
Krím félsziget – 573, 577, 580, 773
Krizba, Brassóvidék, Crizbav R – 764
Kutyfalva *(Kutty falu, Kuttyfalu, Kuty falu)*, Alsó-Fehér vm., Cut R – 66, 89, 93, 96, 126, 182, 262, 276, 345, 628, 640, 663, 671, 672, 1154, 1333
Küküllő folyó – 293, 1346
Küküllő vármegye – 79, 103, 105, 177, 243, 274, 279, 287, 353, 359, 391, 403, 594, 600, 601, 704, 749, 903
Küküllővár *(Küküllövar)*, Küküllő vm., Cetatea de Baltă R – 219, 232, 233, 296, 347, 420, 632, 887, 888

Landor Feyervar l. Belgrád
Lapos l. Magyarlápos
Laxenburg Au – 417, 600
Leányvár *(Leany Var)*, Torda város része – 1062
Légrád, Zala vm., Legrad J – 654
Leiden *(Leyda, Leyden, Lugduni Batavorum)*, H – 84, 87, 600, 608, 1195, 1320
Lelesz, Zemplén vm., Leles Cs – 435
Lengyelország *(Lengiel ország, Lengjel Ország, Lengyel Orszag, Polonia)* – 207, 231, 240, 272, 336, 340, 372, 421, 428, 457, 458, 527, 533, 600, 657, 658, 667, 668, 694–696, 718, 720–722, 761, 764, 922, 1048, 1149, 1178, 1285, 1292, 1295, 1298, 1317
Léva, Bars vm., Levice Cs – 1161
Leyda, Leyden l. Leiden
Likava, álnév – 624
Linz *(Lintz)* Au – 417
Lipcse l. Zólyomlipcse
Lippa, Temes vm., Lipova R – 412, 423, 481, 577, 723, 744, 948
Liptó *(Lipto)* vármegye – 135, 1168
Lodormány, Küküllő vm., Lodroman R – 279
Lomnica *(Lomnitza)*, Nyitra vm., Liešt'any vagy Kakaslomnic, Szepes vm., Vel'ká Lomnica Cs – 1041
Lóna l. Aranyoslóna és Kendilóna
Londinum l. London
London *(Londinum)*, A – 8, 9, 36, 84, 608, 626, 785, 787, 1163, 1367, 1368
Lónya l. Kendilóna
Losonc *(Losoncz)*, Nógrád vm., Lučenec Cs – 828, 900
Lotharingia, Német birodalom, F – 1104
Lőcse, Szepes vm., Levoča Cs – 615, 1168, 1169
Lubló, Szepes vm., L'ubovňa Cs – 1169
Lugduni Batavorum l. Leiden
Lugdunum l. Lyon
Lunka, Küküllő vm., Lunca R – 279
Lupsa, Torda vm., Lupsa R – 879–882, 1146, 1247, 1248, 1361, 1362
Lyon *(Lugdunum)* F – 608

Mád *(Mad)*, Zemplén vm., M – 825, 1239
Magjar Orba(i) l. Magyarorbó
Magosfalva *(Maghosfalva)*, Kővárvidék, Mogoşeşti R – 246–249, 252, 253, 255, 653, 655, 1114
Magyarbénye *(Benje, Benye)*, Küküllő

vm., Biia R – 279, 287, 296, 431, 670, 1139, 1146, 1358, 1361, 1362
Magyarigen *(Igen)*, Alsó-Fehér vm., Ighiu R – 1142, 1144, 1200
Magyarlápos *(Lapos)*, Belső-Szolnok vm., Tîrgu Lăpoş R – 577
Magyarorbó *(Magjar Orba/i/)*, Alsó-Fehér vm., Gîrbova de Jos R – 387, 955
Magyarország *(Hungaria, Magiar Országh, Magyar Országh, Magyarországh, Magyarorszag)* – 8, 13, 21, 31, 40, 43, 53, 88–90, 126, 137, 140, 141, 146, 149, 150, 166, 169, 178, 183, 189, 194, 195, 197, 230, 240, 251, 254, 263, 272, 275, 281, 283, 297, 308, 312, 321, 336, 366, 412, 413, 420, 437, 469, 480, 481, 503, 513, 533, 534, 551, 562, 567, 602, 604, 605, 611–614, 616–619, 623, 625, 629, 633, 634, 638, 643, 646, 653, 656, 658, 664–667, 671, 673, 681–683, 692, 694, 695, 697–699, 701, 703, 715, 718, 720, 721, 731–733, 736, 740, 741, 744, 745, 761, 763, 765, 771, 787, 789, 790, 821, 833, 835, 841–843, 898, 909, 912, 922, 929, 947, 953, 961, 964, 969, 1043, 1044, 1055, 1059, 1073, 1077, 1095, 1097, 1098, 1101, 1104, 1108–1112, 1123, 1126, 1143, 1144, 1159–1164, 1170–1179, 1208, 1223, 1254, 1258, 1261, 1267, 1270, 1271, 1273, 1274, 1280, 1283, 1288, 1291–1298, 1300, 1302, 1311, 1324, 1335, 1336, 1361, 1362, 1369–1371
Magyarózd *(Ozd)*, Alsó-Fehér vm., Ozd R – 210, 345, 640
Magyarpeterd l. Alsópeterd
Magyarselye *(Selye)*, Alsó-Fehér vm., Şilea R – 1053
Magyarsülye *(Süllye)*, Alsó-Fehér vm., Şilea R – 574
Magyarszilvás *(Szilvas)*, Torda vm., Pruniş R – 223, 228, 287, 310, 314, 644, 652, 1026, 1115, 1130, 1140, 1141, 1147–1149, 1317, 1361
Mainz *(Moguntia)*, Német birodalom, NSzK – 408, 647
Mantua O – 995, 1304
Máramaros *(Maramaros, Maramarus, Maramarush, Marammoros)* vármegye és tájegység – 72, 90, 91, 108, 203, 219, 251, 273, 283, 367–370, 372, 375, 421, 422, 424, 456–458, 465, 467, 475, 490, 492, 527, 528, 533, 534, 551, 563–565, 577, 580, 581, 635, 637, 656–658, 666, 706, 707, 718, 738–740, 745, 759, 761, 765, 800–804, 807, 820, 824, 832, 833, 840, 849, 856, 865–868, 885–887, 906, 907, 910, 913, 922, 923, 925, 935, 937–939, 944, 953, 992, 1032, 1034, 1039, 1043, 1045, 1054, 1057–1059, 1068, 1071, 1075, 1090, 1091, 1095–1098, 1100, 1101, 1106, 1109, 1110, 1122, 1123, 1126, 1127, 1135, 1144, 1211, 1249, 1253, 1254, 1258, 1259, 1264–1267, 1270, 1295, 1302, 1319, 1322, 1327, 1329, 1335, 1337, 1340, 1341, 1344, 1354, 1361–1364
Máramarossziget *(Szighet, Szigheth)*, Máramaros vm., Sighetu Marmaţiei R – 104, 204, 362–364, 369, 370, 374–378, 424, 456, 707, 820, 832, 907, 1097, 1098, 1270, 1364
Marga (vize), Hunyad vm., falu és patak, Marga R – 866, 903, 1245
Márokpapi *(Papi)*, Bereg vm., M – 432, 727, 1100
Maros *(Marus)* folyó – 423, 481, 487, 492, 504, 578, 594, 723, 744, 747, 874, 1295
Maros Szent Pál l. Kerelőszentpál
Marosbogát *(Bogat)*, Torda vm., Bogata R – 247, 573, 575, 577, 580, 852
Maroscsesztve *(Tsesztfe)*, Alsó-Fehér vm., Cisteiu de Mureş R – 561
Marosdátos *(Dátos)*, Torda vm., Dătăşeni R – 183, 211–213, 215, 631, 632, 639, 641
Marosdécse *(Detse)*, Torda vm., Decea R – 472
Marosillye *(Maros Illye)*, Hunyad vm., Ilia R – 125, 749
Maroskece *(Kecze, Ketze)*, Marosszék, Cheţa R – 412, 413, 561, 562, 737
Marosszék *(Maros Szék)* – 202, 213, 831, 903, 963
Marosvásárhely *(M. Vasarhely, Maros-Vásárhely, Vásárhely)*, Marosszék, Tîrgu Mureş R – 84, 104, 161, 334, 335, 361, 362, 381, 390, 391, 456, 473,

646, 785, 851, 963, 1053, 1138, 1196, 1362, 1367
Marseille F – 667
Meddgyes l. Aranyosmeggyes és Medgyes
Medgyes *(Meddgyes, Meggyes, Megyes)*, Medgyesszék, Mediaş R – 100, 112, 219, 292, 293, 314, 315, 330, 414, 475, 529, 530, 560, 691, 705, 709, 759, 769, 963, 1019, 1037, 1147, 1148, 1277, 1278
Medgyesszék *(Meggies)* – 415
Medvés *(Medves)*, Alsó-Fehér vm., Medveş R – 254, 279, 388, 389, 573, 574, 576, 1053, 1361, 1362
Mehádia *(Mehendia)*, Törökország, később Krassó-Szörény vm., Mehadica R – 436, 728
Méhes l. Mezőméhes
Mezőbodon *(Bodon)*, Torda vm., Papiu Ilarian R – 242
Mezőcsány *(Mező-csán)*, Torda vm., Ceanu Mare R – 306
Mézőméhes *(Méhes)*, Kolozs vm., Miheşu de Cîmpie R – 668
Mezőörményes *(Eörmenyes, Előrmenyes, Ormenyes, Őrmenyes)*, Kolozs vm., Urmeniş R – 648, 779, 781, 946, 963, 1146, 1361
Mezőpagocsa *(Pagotsa)*, Torda vm., Pogăceana R – 132
Mihalszfalu *(Mihalsz falu)*, Alsó-Fehér vm., Mihalţ R – 178
Mihályfalva l. Szentmihályfalva
Mikefalva, Küküllő vm., Mica R – 108, 469, 470
Mikeszásza *(Mikeszasza)*, Küküllő vm., Micăsasa R – 279, 817, 948
Miletos T – 1183
Miriszló, Alsó-Fehér vm., Mirăslău R – 472
Moguntia l. Mainz
Moldova *(Moldávia, Moldova, Moldva)*, román fejedelemség – 133, 171, 375, 527, 533, 656, 668, 718, 761, 903, 1107, 1262, 1277, 1278, 1286, 1295, 1337, 1345
Monora, Alsó-Fehér vm., Mănărade R – 101, 330, 332, 1200
Monostor l. Kolozsmonostor
Morvaország *(Murva)* – 694–696
Munkács *(Munkats)*, Bereg vm., Mukacsevo SzU – 375, 380, 600, 708, 710, 717, 1063, 1266
Murány *(Muran, Murán, Murany)*, Gömör vm., Muráň Cs – 12, 22, 88, 94, 132–134, 136, 138, 140, 141, 143, 145, 147, 148, 153, 612, 614, 637, 638, 1166
Murányalja, Gömör vm., ma Murányhoz tartozik – 618
Murva l. Morvaország
Musna, Muzsna l. Székelymuzsna
Münster, Német birodalom, NSzK – 608

Nagyajta *(Nagy Ajta)*, Háromszék, Aita Mare R – 1362
Nagybánya *(Bánya)*, Szatmár vm., Baia Mare R – 36, 142, 239, 423, 427, 428, 577, 723, 725, 1114, 1267
Nagycserged *(Csörgödök)*, Medgyesszék, Cergăul Mare R – 1200
Nagyenyed *(Enyed)*, Alsó-Fehér vm., Aiud R – 36, 37, 92, 97, 99, 102, 127, 210, 217, 218, 227, 241, 270, 271, 334, 337, 338, 341, 350, 413, 420, 426, 428, 429, 442, 471, 516–518, 562, 563, 572, 576, 599, 699, 701, 711, 713, 756, 772, 790, 877, 945, 963, 1032, 1033, 1051, 1053, 1113, 1129, 1132, 1137, 1147, 1150, 1195, 1255, 1267, 1270, 1271, 1274, 1284, 1285, 1318, 1355, 1362, 1371
Nagykálló *(Kallo)*, Szabolcs vm., M – 640, 693, 948
Nagykanizsa *(Kanisa)*, Zala vm., M – 654
Nagykapus *(Kapos, Kapus)*, Medgyesszék, Copşa Mare R – 1030
Nagykend *(Nagy Kend)*, Küküllő vm., Chendul Mare R – 95, 175
Nagy-Küküllő folyó – 745
Nagylak *(Nagy Lak)*, Marosi határőrvidék, később Csanád vm., Noşlac R – 666
Nagysink *(Nagy Sink, Schink)*, Nagysinkszék, Cincu R – 322, 526, 688, 800, 829, 963, 1240
Nagysinkszék *(Sinkszék)* – 415
Nagyszeben *(Cibin, Hermanstadt, Szeben)*, Szebenszék, Sibiu R – 20, 26, 44, 45, 49, 52, 87, 89, 90, 92, 101, 103–105, 107, 111, 129, 232, 239, 248, 251, 259,

261, 262, 308, 310, 312, 319, 320, 323, 326, 328, 329, 334, 341, 343, 357, 359, 361, 378–380, 382, 384, 390, 392, 393, 395–397, 400–406, 408, 410, 418, 421, 426, 427, 429–431, 434, 436, 438, 447, 448, 454, 529, 530, 532, 536, 549, 553, 555, 556, 558, 560, 607, 610, 653, 656, 657, 687, 688, 704–706, 709, 711–714, 717, 720, 724, 726, 739, 760, 762, 770, 779, 782, 804, 805, 867, 903, 918, 942, 946–948, 951, 953, 956, 960, 962–968, 971, 972, 977–979, 982, 983, 985, 987, 992, 1015, 1019, 1020, 1024, 1029, 1061, 1087, 1106, 1142, 1147, 1149, 1185, 1193, 1195, 1210–1212, 1214, 1219, 1222, 1223, 1226, 1230, 1233, 1255, 1267, 1268, 1276–1280, 1283–1285, 1287, 1288, 1297, 1302, 1306, 1312, 1317, 1318, 1322, 1330, 1345, 1349, 1358

Nagyszombat *(Nagy Szombat)*, Pozsony vm., Trnava Cs – 52, 78, 142, 1288

Nagyszöllős *(Szölös)*, Ugocsa vm., Vinogradov SzU – 365, 366, 724

Nagyteremi *(Teremi, Theremi)*, Küküllő vm., Tirimia R – 94, 96, 97, 99, 102, 132, 182–186, 188–190, 192, 210–212, 214, 215, 250, 261, 263, 265, 334, 335, 343, 345, 608, 609, 640, 951

Nagyvárad *(Varad, Varod)*, Bihar vm., Oradea R – 68, 70, 173, 240, 271, 360, 389, 413, 466, 551, 572, 640, 651, 732, 737, 741, 765, 772, 899, 948, 952, 954, 1093, 1175, 1184, 1185, 1191, 1251, 1270, 1291, 1297

Nagyvilma *(Nagy Vilma)*, Máramaros vm., Vima Mare R – 731

Nándorfehérvár l. Belgrád

Nápoly *(Neapolis)*, Olasz királyság, O – 1260

Nauplia *(Nauplum)*, Görögország, Náfplion G – 175

Nauplum l. Nauplia

Neapolis l. Nápoly

Német birodalom *(Imperium)* – 81, 122, 230, 336, 408, 694, 948, 952, 954, 1292

Németalföld – 699 (L. még: Hollandia)

Nemeti l. Szamosújvárnémeti

Németország *(Germania, Nemet Országh)* – 29, 156, 251, 609, 656, 1131, 1161, 1177–1179, 1271, 1336

Neuhaus Au – 742, 776

Nijmegen *(Niuwegen, Nymwegen)* H – 699, 701

Nikápoly *(Nicapoly, Nikapoly)*, Törökország, Nikopol Bu – 412, 437

Nílus folyó – 1305

Nis *(Niss)*, Törökország, Niš J – 402, 717, 730

Norimberga l. Nürnberg

Normandia *(Normannia)* F – 402

Nürnberg *(Norimberga)*, Német birodalom, NSzK – 87, 93, 121, 122, 601, 746

Nymwegen l. Nijmegen

Nyágova *(Nyáka)*, Máramaros vm., Dobrjanszkoje SzU – 1098

Nyír l. Nyírség

Nyírbátor *(Nyir Bátor)*, Szabolcs vm., M – 654

Nyírcsaholy *(Csaholy)*, Szatmár vm., M – 909, 1254

Nyírmeggyes *(Nyirmedgjes)*, Szatmár vm., M – 1097

Nyírség *(Nyír)* – 1099

Nyitra vármegye – 764

Nyulas, Kis- vagy Nagy-, Kolozs vm., Milăşel vagy Milaş R – 840

Óbrassó, Brassó része, Braşovul Vechi R – 963

Oklos, Nagy- vagy Kis-, Torda vm., Ocoliş vagy Ocolişel R – 1361

Oláhgyógy *(Olah Gyogy)*, Alsó-Fehér vm., Dealu Geoagiului R – 260

Oláhlápos *(Oláh Lápos)*, Máramaros vm., Lăpuş R – 1114

Oláhország *(Ola Orszag, Valachia)* – 413, 1191, 1198, 1276–1279, 1302 (L. még: Havasalföld)

Olaszország *(Italia, Olasz Orszag)* – 604, 609, 610, 683, 947, 948, 952, 954, 1044, 1162

Olasztelek *(Olosztelek)*, Udvarhelyszék, Tălişoara R – 399

Olt *(Aluta)* folyó – 997, 1305

Ompolypreszáka *(Preszáka)*, Alsó-Fehér vm., Presaca Ampoiului R – 1200

Ónod, Borsod vm., M – 654

Oppeln, Német birodalom, sziléziai hercegség és város, Opole L – 1291, 1297
Or l. Prekop
Oroszország – 682
Orsova, Törökország, később Krassó-Szörény vm., Orşova R – 404, 717, 718, 728
Osdola, Háromszék, Ojdula R – 96, 180, 181, 184–186, 630, 640, 703
Oxford A – 9
Ozd l. Magyarózd

Örményes l. Mezőörményes
Örményszékes, Alsó-Fehér vm., Armeni R – 713

Pagotsa l. Mezőpagocsa
Panád *(Panadi)*, Küküllő vm., Pănade R – 422, 431, 722, 726
Pancsova *(Pantsova)*, Törökország, később Torontál vm., Pančevo J – 572, 751, 771–773
Pannonhalma, Veszprém vm., M – 9
Pápa, Veszprém vm., M – 1168
Papi l. Márokpapi
Párizs *(Paris)* F – 88, 402, 608, 609, 626, 1163
Partium *(Részek)* – 258, 506, 528, 551, 625, 673, 708, 723, 765, 898, 1251, 1252, 1293, 1298, 1300
Pathmos sziget G – 1305
Pécs, Baranya vm., M – 787, 1369
Peklany, Pekleny l. Kecerpeklény
(Pereszlen), valószínűleg a Fogaras körüli Herszény vagy Szevesztrény – 677
Perzsia *(Persia)* – 623
Pest, Pest vm., M – 84, 109, 483, 759, 785, 787, 789, 1367, 1371
Pest vármegye – 744
Pestin l. Pöstyén
Peterd l. Alsó-, Felső- és Középpeterd
Péterháza *(Peterhaza)*, Belső-Szolnok vm., Petreşti R – 382
Pétervárad *(Petervaradgya, Petervaradinum)*, Dunai határőrvidék, később Szerém vm., Petrovaradin R – 578, 1364
Pfalz, Német birodalom, NSzK – 717
Pilis vármegye – 744
Pilisvörösvár *(Veress Var)*, Pest vm., M – 586
Polonia l. Lengyelország
Polonka, Gömör vm., Polomka Cs – 94, 134
Polyan, Háromszék, Poian R – 1140
Porombak l. Alsóporumbák
Poroszló, Heves vm., M – 113, 586, 587, 777
Poroszország *(Prussia)* – 683, 917, 1274
Porta l. Konstantinápoly
Porumbak l. Alsóporumbák
Pozsony *(Poson, Pozom)*, Pozsony vm., Bratislava Cs – 21, 120, 297, 492, 495, 504, 506, 531, 601, 604, 785, 900, 901, 1006, 1043, 1161, 1162, 1168–1170, 1296, 1327, 1328, 1367
Pozsony vármegye – 764
Pöstyén *(Pestin)*, Nyitra vm., Pišťany Cs – 873, 874
Praezinga l. Brzežán
Prága, Csehország, Praha Cs – 406
Prázsmár *(Prasmar)*, Brassóvidék, Prejmer R – 478
Prekop *(Or)*, Törökország, Perekop SzU – 580
Preszáka l. Ompolypreszáka
Prussia l. Poroszország
Pusztaegres *(Puszta Egres)*, Torda vm., Livada R – 644
Pusztakamarás *(puszta Kamarás)*, Kolozs vm., Cămăraşu R – 268
Putnok, Gömör vm., M – 638

Rába folyó – 703
Radnót *(Radhnot, Radnoth)*, Küküllő vm., Iernut R – 91, 97, 105, 127, 176, 178, 183, 189, 192, 214–216, 254, 255, 258–262, 277, 290, 295–297, 398, 401, 408, 410, 412, 420, 428, 492, 493, 556, 578, 583, 584, 588, 590, 631, 632, 640, 658, 683, 737, 747, 749, 750, 767, 775, 776, 815, 816, 847, 850, 853, 864, 869, 888, 890, 894, 895, 914, 941, 957–960, 965, 1033, 1051, 1081, 1082, 1087, 1089, 1200, 1206–1208, 1215, 1222, 1238, 1244, 1245, 1248, 1250, 1251, 1256, 1271, 1272
Rajc, Trencsén vm., Rajec Cs – 1168
Rajna *(Rhenus)* folyó – 409
Ratisbona l. Regensburg
Régen l. Szászrégen

Regensburg *(Ratisbona)*, Német birodalom, NSzK – 122, 601
Retia *(Rhetia)*, Franciaország, Roeulx F – 608
Retteg, Belső-Szolnok vm., Reteag R – 308, 1114
Rhenus l. Rajna
Rhetia l. Retia
Román fejedelemségek *(két olah ország)* – 144 (L. még: Havasalföld, Moldova, Oláhország)
Románia – 1257
Rosaly l. Rozsály
Rosemberg, Rosomberg, Rosomberk l. Rózsahegy
Rosnyo l. Rozsnyó
Rózsahegy *(Rosemberg, Rosomberg, Rosomberk)*, Liptó vm., Ružomberok Cs – 22, 124, 156, 605, 620, 1166
Rozsály *(Rosaly)*, Szatmár vm., M – 632
Rozsnyó *(Rosnyo)*, Brassóvidék, Rîşnov R – 414, 415
Rucs l. Rücs
Ruszkovapolyána *(Ruszkova Bojána)*, Máramaros vm., Poienile de sub Munte R – 945
Rücs *(Rucs)*, Torda vm., Rîciu R – 408

Sajó *(Sajo)*, Doboka vm., Sajókeresztúr, Cristur Şieu vagy Sajóudvarhely, Şieu-Odorhei R – 715, 1141
Sakfalu l. Zsákfalva
Sárd *(Sard)*, Alsó-Fehér vm., Şard R – 127, 270, 449, 490, 734, 1098, 1115, 1334, 1361, 1362
Saros l. Szászsáros
Sáros *(Saros)* vármegye – 580
Sárospatak, Zemplén vm., M – 9, 36, 1370
Schelle l. Vágsellye
Schink l. Nagysink
Scotia l. Skócia
Sebesvár, Kolozs vm., Bologa R – 389, 1233
Segesvár *(Seghesvar, Seghesvár)*, Segesvárszék, Sighişoara R – 87, 89, 311, 316, 398, 716, 799, 813–815, 817, 1237, 1284, 1285
Segesvárszék *(Seghesvár szék)* – 311
Sellye l. Vágsellye
Selye l. Magyarselye
Sepsiszentgyörgy *(Sepsi Sz. György)*, Háromszék, Sfîntu Gheorghe R – 311, 785, 1367
Sibo l. Zsibó
Sicilia l. Szicília
Sil l. Zsil
Sink l. Nagysink
Sinkszék l. Nagysinkszék
Skócia *(Scotia)* – 408
Skole *(Szkolyai szoros)*, Lengyelország, Szkole SzU – 375, 922, 1258
Slesia l. Szilézia
Sodoma, bibliai hely – 1338
Solt vármegye – 744
Somkad l. Sonkád
Somkerék *(Somkerek)*, Belső-Szolnok vm., Şintereag R – 380, 381
Somlyo l. Szilágysomlyó
Sonkád *(Somkad)*, Szatmár vm., M – 554, 1095–1099, 1101, 1110, 1111, 1119, 1343
Sopron, Sopron vm., M – 631, 1162, 1165, 1168, 1171, 1175
Sorostély *(Sorostely)*, Alsó-Fehér vm., Soroştiu R – 153, 162, 163, 216, 219, 222, 247, 253, 282, 287, 288, 295, 343, 408, 421, 426, 428, 429, 653, 655, 725
Sósgyülvész *(Gyülvész)*, Sáros vm., Dulova Ves Cs – 1263
Sósmező l. Szamossósmező
Sôcs l. Alsószôcs
Spanyol Németalföld – 632, 1293 (L. még: Hollandia, Németalföld)
Spanyolország *(Hispania)* – 608, 699, 992, 1044, 1076, 1295, 1298, 1336
Speyer *(Spira)*, Német birodalom, NSzK – 608
Spira l. Speyer
St Gre [?] F – 608
Stagira *(Stagyra)* elpusztult ógörög város, Aristoteles szülőhelye – 996, 1305
Stájerország *(Styria)* – 694, 695
Strassburg *(Argentina, Argentorati)*, Német birodalom, Strasbourg F – 607–609
Styria l. Stájerország
Surany l. Beregsurány
Süketfalva, Marosszék, Surda R – 887
Süllye l. Magyarsülye
Svédország *(Svetia)* – 667

Svetia l. Svédország
Sylesia l. Szilézia

Szabolcs vármegye – 618, 1293, 1298
Szacsal *(Szatsal)*, Hunyad vm., Săcel R – 378
Szakmar l. Szatmárnémeti
Száldobos *(Szál Dobos)*, Udvarhelyszék, Doboşeni R – 265
Szálláspataka *(Szállás Pataka)*, Alsó- vagy Felső-, Hunyad vm., Sălaşu de Jos vagy Sălaşu de Sus R – 855
Szaloniki *(Tessalonica)*, Törökország, Thesszaloniki G – 175, 629
Szamos folyó – 382, 383, 481, 692, 710, 744
Szamossósmező *(Soos Mező)*, Belső-Szolnok vm., Glod R – 440
Szamosújlak *(Uylak)*, Kolozs vm., Someş Uilac R – 386, 449, 734
Szamosújvár *(Szamos Ujvár, Szamos Uy vár, Szamos Uyvar)*, Belső-Szolnok vm., Gherla R – 104, 236, 271, 307, 308, 353, 376, 380–382, 390, 394, 696, 903, 1241, 1291, 1297
Szamosújvárnémeti *(Nemeti)*, Kolozs vm., Mintiul Gherlii R – 353, 382
Szántószék *(Szanto Szék)* [?] – 443
Szászalamor *(Alamor)*, Alsó-Fehér vm., Alămor R – 97, 200, 219, 220, 233, 243
Szászbogács *(Bogats, Bogáts)*, Medgyesszék, Băgaciu R – 312, 314, 315, 328, 329, 685, 689
Szászbonyha *(Bonyha)*, Küküllő vm., Bahnea R – 685, 951
Szászcsenád *(Csanád, Csenád)*, Alsó-Fehér vm., Cenade R – 40, 246, 948, 1200
Szászkézd *(Szászkezd)*, Segesvárszék, Saschiz R – 311, 689
Szásznagyvesszős *(Ueszszös, Veszszös, Veszős)*, Küküllő vm., Veseuş R – 232, 233, 482, 504, 647, 745
Szászörményes *(Szász Örményes)*, Küküllő vm., Ormeniş R – 965
Szászrégen *(Reghen)*, Torda vm., Reghin R – 381
Szászsáros *(Sáros)*, Medgyesszék, Şaros de Tîrnave R – 96, 207, 208
Szászsebes *(Szász Sebes)*, Szászsebesszék, Şebeş R – 442, 443, 713, 963, 1033, 1052, 1233
Szászszentiván *(Sz. Ivan, Szent Ivany)*, Küküllő vm., Sîntioana R – 312, 330, 946, 1147, 1361, 1362
Szászváros *(Szasz Varos, Szaszvaros)*, Szászvárosszék, Orăştie R – 36, 442, 501, 562, 713, 770, 963, 1223
Szászvárosszék – 902
Szászvölgy, Küküllő vm., Valea Sasului R – 1361
Szathmar l. Szatmárnémeti
Szatmár *(Szakmar, Szatthmar)* vármegye – 148, 458, 618, 1089, 1293, 1298, 1302, 1341
Szatmárnémeti *(Szakmar, Szathmar)*, Szatmár vm., Satu Mare R – 25, 106, 107, 120, 121, 122, 135, 138, 149, 153, 364, 365, 367, 369, 371, 372, 377, 378, 396, 417, 418, 430, 439, 440, 565, 569, 579, 614, 618, 694, 696, 701, 706, 707, 709, 726, 730, 731, 771, 787, 820, 945, 952, 954, 992, 1064, 1164, 1169, 1270, 1293, 1324, 1331, 1369
Szatsal l. Szacsal
Szeben l. Nagyszeben
Szeged, Tiszai határőrvidék, később Csongrád vm., M – 85, 481, 487, 492, 512, 521, 747, 786, 789, 855, 948, 1368, 1371
Székelyföld – 1233
Székelykeresztúr, Udvarhelyszék, Cristuru Secuiesc R – 1337
Székelykocsárd *(Kotsard)*, Aranyosszék, Lunca Mureşului R – 99, 253, 254, 381
Székelymuzsna *(Musna)*, Udvarhelyszék, Mujna R – 96, 202, 203, 635, 1065
Székelyudvarhely *(Udvarhely)*, Udvarhelyszék, Odorheiu Secuiesc R – 37, 89, 104, 173–175, 205, 218, 246, 382, 383, 426, 428, 653, 963, 1052, 1154, 1362, 1365
Székesfehérvár, Fejér vm., M – 9, 666, 713, 719, 741, 744
Szelecse *(Szeleszte, Szeletzie, Szelitse)*, Torda vm., Sălicea R – 224, 644, 652
Szendrő, Borsod vm., M – 215
Szenice, Nyitra vm., Senica Cs – 1168

Szentágota *(Szentagota)*, Nagysinkszék, Agnita R – 321, 688
Szentbenedek *(Sz. Benedek)*, Alsó-Fehér vm., Sînbenedic R – 388, 389
Szentgotthárd, Vas vm., M – 1161
Szentgyörgy *(Szent György)* [azonosíthatatlan] – 293
Szentimre l. Görgényszentimre
Szent Ivany l. Szászszentiván
Szentkatolna, Háromszék, Catalina R – 99, 267, 268
Szentkirály *(Sz. Kiraly)* [azonosíthatatlan] – 1116
Szentmiklós l. Bethlenszentmiklós
Szentmihályfalva *(Mihaly falva)*, Aranyosszék, Mihai Viteazul R – 95, 163, 164, 184
Szent Pál l. Homoródszentpál és Kerelőszentpál
Szentpéter l. Uzdiszentpéter
Szepes vármegye – 1100
Szépmező, Küküllő vm., Şona R – 279, 357
Sziget l. Máramarossziget
Szicília *(Sicilia)* O – 1176
Szilágycseh *(Sz. Cseh)*, Közép-Szolnok vm., Cehul Silvaniei R – 392
Szilágyság *(Szilágy)* – 304
Szilágysomlyó *(Somlyo)*, Kraszna vm., Şimlăul Silvaniei R – 78, 90, 143, 234, 237, 245, 322, 436, 481, 487, 557–559, 615, 688, 696, 802, 912, 913, 948, 952, 954, 1270
Szilézia *(Slesia, Sylesia)* – 124, 603, 643, 1137, 1168, 1291
Szilvas l. Magyarszilvás
Szind, Torda vm., Sănduleşti R – 256
Szinta l. Zenta
Szkolyai szoros l. Skole
Szobotist *(Szobotistia)*, Nyitra vm., Sobotište Cs – 1168
Szolnok, Külső-Szolnok vm., M – 492, 533, 761, 790, 1372
Szombatfalva, Udvarhelyszék, Sîmbăteni R – 447
Szomordok, Kolozs vm., Sumurduca R – 449, 1362
Szovát l. Alsószovát
Szőcs l. Alsószőcs
Szölös l. Nagyszöllös
Sztri l. Sztrij
Sztrij *(Sztri)*, Lengyelország, Sztrij SzU – 922, 1258
Szurdok *(Szurduk)*, Máramaros vm., Strîmtura R – 709

Tállya *(Tallyo)*, Zemplén vm., M – 825
Tarac *(Taracz)* folyó – 832
Taracköz *(Taratzköz)*, Máramaros vm., Tyereszva SzU – 467, 724, 734, 840, 1095–1099, 1101, 1109–1111, 1119, 1123, 1125, 1143, 1144, 1148, 1357, 1361
Tatárország, krími kánság – 644
Técső *(Tetső)*, Máramaros vm., Tyacsev SzU – 281, 945, 950, 954, 1096, 1249, 1269, 1364
Teke, Kolozs vm., Teaca R – 158, 622
Telcs *(Telts)*, Beszterce kerület, Telciu R – 581
Temesvár *(Tömös Var, Tömös Vár, Tömösvar, Tömösvár, Tőmősvár)*, Törökország, később Temes vm., Timişoara R – 144, 173, 412, 481, 501, 565, 567, 578, 744, 751, 771, 1089, 1341
Teplice l. Trencsénteplic
Teremi l. Nagyteremi
Tessalonica l. Szaloniki
Tetső l. Técső
Thorda l. Torda
Tirol *(Tirolis, Tyrolis)*, Habsburg birodalom, Au – 947, 948, 952, 954
Tisza folyó – 144, 533, 578, 581, 761, 874, 1293, 1295, 1298
Tiszántúl – 1293
Tiszaújlak *(Ujlak)*, Bereg vm., Vilok SzU – 1097
Titel *(Titul)*, Törökország, később Bács vm., Titel J – 578, 771
Tokaj, Zemplén vm., M – 729, 833, 835, 948, 1268, 1293
Torda *(Thorda)*, Torda vm., Turda R – 21, 89, 91, 97–102, 107–111, 113, 225, 228, 229, 238, 239, 241, 246, 247, 254–257, 259–261, 263, 275, 276, 292, 294, 295, 298–300, 310, 312, 314, 351, 384, 395, 398, 413, 418, 419, 422, 431, 438, 439, 455, 466, 467, 475, 487, 488, 490, 492–495, 497, 499–502, 504, 505, 508–510, 518, 519, 523–525, 542, 546, 553–555, 557, 558, 568, 572, 574, 580, 581, 584, 594–596, 646, 659, 660, 713,

720, 722, 726, 730, 736–738, 755, 757, 764, 768, 769, 772, 776, 778, 780, 783, 800, 804, 814, 829, 830, 839, 845, 849, 850, 852, 857, 858, 860, 863–865, 867, 872, 878, 880, 888, 889, 898, 900, 912, 921, 941, 944, 945, 963, 986, 1042, 1060–1062, 1130, 1139, 1141, 1149, 1155, 1211–1215, 1221, 1237, 1242–1244, 1246–1248, 1250, 1258, 1284, 1285, 1329, 1330, 1348, 1361, 1362
Torda *(Thorda)* vármegye – 91, 223, 228, 242, 253, 262, 287, 306, 511, 514, 547, 644, 659, 737, 755, 801, 849–852, 858, 880–882, 889, 903, 1094, 1242, 1248, 1342
Torockó, Torda vm., Rimetea R – 963
Toviss l. Tövis
Tőkés *(Tőkes)*, Belső-Szolnok vm., Groşii Ţibleşului R – 581
Tömösvár l. Temesvár
Törcsvár, Fogarasvidék, Bran R – 728, 764
Törökfalva, Kővárvidék, Buciumi R – 246, 247, 249, 252, 253, 653, 655
Törökország *(Török Orszag, Turcia)* – 412, 656, 691, 1089, 1287, 1341
Tövis *(Toviss, Töviss)*, Alsó-Fehér vm., Teiuş R – 256, 279, 1142, 1144
Transylvania l. Erdély
Trencsén *(Trentschen)* vármegye – 135, 1168
Trencsén, álnév – 624
Trencsénteplic *(Teplice)*, Trencsén vm., Trenčianske Teplice Cs – 156
Trója, Ilion, Phrygia – 1319
Tsaroda l. Csaroda
Tsesztfe l. Maroscsesztve
Tsik l. Csík
Tur l. Tür
Turcia l. Törökország
Turóc vármegye – 1168
Turoluka, Nyitra vm., Turá Luka Cs – 1168
Tür *(Tur)*, Alsó-Fehér vm., Tiur R – 279
Tyrolis l. Tirol
Tzelna l. Celna
Tzikmantor l. Cikmántor

Udvarhely l. Székelyudvarhely
Udvarhely vármegye – 86, 790, 1371
Udvarhelyszék *(Udvarhely szék, Udvarhelly szék)* – 88, 97, 170, 173, 180, 200, 220, 225, 262, 273, 315, 421, 464, 502, 592, 627, 628, 642, 674, 782, 963, 1159, 1183, 1238, 1274
Ueszszös l. Szásznagyvesszős
Ugocsa vármegye – 654, 992, 1293, 1302
Újlak l. Szamosújlak és Tiszaújlak
Ukrajna *(Kozák Ország)* SzU – 580, 682
Ungvár *(Ungvar)*, Ung vm., Uzsgorod SzU – 375
Úrmező, Máramaros vm., Russzkoje Polye SzU – 1270
Utrecht H – 8, 87, 692, 739
Uylak l. Szamosújlak
Uzdiszentpéter *(Sz. Péter)*, Háromszék, Sînpetrul de Cîmpie R – 41, 129, 132, 167, 174, 185, 227, 248, 250, 281, 287, 288, 292, 299, 303, 304, 419, 628, 671, 679
Uzon, Háromszék, Ozun R – 300

Ürmös, Felső-Fehér vm., Ormeniş R – 99, 265

Vác, Pest vm., M – 620
Vágsellye *(Sellye, Schelle)*, Nyitra vm., Šal'a Cs – 26, 136, 613, 1167
Vágújhely, Nyitra vm., Nové Mesto nad Váhom Cs – 635
Vaja, Szabolcs vm., M – 528, 758, 759
Vajdahunyad *(Hunyad, Hunyadvár)*, Hunyad vm., Hunedoara R – 136, 610, 623, 710, 749, 888, 963, 1081, 1153
Vajdakamarás *(Komána, [!] V. Kamaras, Vayda Kamaras)*, Kolozs vm., Vaidacamaraş R – 90, 103, 106–108, 110, 111, 250, 353–356, 413, 414, 416, 419, 452, 454, 456, 466, 470, 471, 525–530, 577, 800, 802, 854, 855, 867, 898, 899, 1095, 1097, 1098, 1114, 1130, 1143, 1349, 1359, 1361, 1362
Valachia l. Havasalföld
Valkány l. Volkány
Vámosgálfalva *(Gálfalva)*, Küküllő vm., Ganeşti R – 462, 1119
Varad, Varod l. Nagyvárad
Váradja *(Váradgya)*, Alsó-Fehér vm., Oarda R – 963
Váradolaszi, Bihar vm., Olosig, ma Nagyvárad része R – 1270

Vargyas *(Vargjas)*, Háromszék, Vîrghiş R – 308
Várhegy, Brassóvidék, Varheghiu R – 641
Varsó, Lengyelország, Warszawa L – 605, 681, 682
Vásárhely l. Marosvásárhely
Vaskapu *(Vas Kapu)*, Hunyad vm., Poarta de Fier R – 412, 501, 728
Vasvár, Vas vm., M – 602, 603, 638
Velence *(Velencze, Velentze, Veneta)*, város és köztársaság, Venezia O – 20, 88, 124, 168, 306, 602, 604, 607, 611, 626, 629, 632, 638, 683, 712, 1163, 1351
Veléte *(Velete)*, Máramaros vm., Veljetyin SzU – 909, 1254
Veneta l. Velence
Veresbegy, hegyoldal Beregszász mellett – 727
Verestorony *(Veres Torony, Vöröstorony)* hágó, Szebenszék, Turnu Roşu R – 436, 437, 728
Veress Var l. Pilisvörösvár
Vértes *(Verthes)* hegység – 586, 777
Veszős l. Szásznagyvesszős
Veszprém, Veszprém vm., M – 1168
Vezend, Szatmár vm., Vezendiu R – 693
Vice, Doboka vm., Viţa R – 23, 531, 568, 760, 771, 774
Vidafalva, Bethlen szójátéka – 918
Vidin, Törökország, Vidin Bu – 412, 717, 719, 730
Vienna l. Bécs
Vintz l. Alvinc
Vincennes *(Vincenna)*, Párizs egyik negyede, F – 606
Visk, Máramaros vm., Viskovo SzU – 530, 760, 1364
Vízakna *(Viz Akna)*, Alsó-Fehér vm., Ocna Sibiului R – 72, 428, 436, 873, 874
Volkány *(Valkány)*-i szoros, Brassóvidék, Vulcan R – 436, 437, 728
Vöröstorony l. Verestorony

Wittenberg, Német birodalom, NSzK – 1260
Worms, Német birodalom, NSzK – 647
Würzburg, Német birodalom, NSzK – 647

Zabola, Háromszék, Zăbala R – 88, 98, 99, 101, 102, 238, 241, 242, 266, 267, 273, 298, 300–302, 318, 349–351, 399, 403, 478, 559, 629, 650, 652, 701, 835, 840, 1087, 1105–1108, 1116, 1123, 1140, 1331, 1339, 1345, 1361
Zágor *(Zaghor, Zagor)*, Küküllő vm., Zagăr R – 200, 233, 243, 301, 311, 312, 314, 685, 840
Zalatna, Alsó-Fehér vm., Zlatna R – 413
Zaránd *(Zarand)* vármegye – 1092
Zdoba *(Doba)*, Abaúj vm., Sady nad Torysou Cs – 416
Zenta *(Szinta)*, Tiszai határőrvidék, Senta J – 770, 771, 773, 874, 948
Zernyest, Brassóvidék, Zărneşti R – 451, 728, 730, 732, 736
Zolna l. Zsolna
Zólyomlipcse *(Lipcse)*, Zólyom vm., Slovenská L'upča Cs – 628
Zvoll *(Zvol)*, Hollandia, Zwolle H – 609

Zsákfalva *(Sakfalu)*, Közép-Szolnok vm., Jac R – 449
Zsibó *(Sibo)*, Közép-Szolnok vm., Jibou R – 1114
Zsil (Sil) folyó – 436
Zsitvatorok *(Sitva torok)*, térség a Vág és Zsitva folyók találkozásánál – 152, 154, 619
Zsolna *(Zolna)*, Trencsén vm., Žilina Cs – 1168

A kiadásért felelős az Akadémiai Kiadó és Nyomda főigazgatója
Felelős szerkesztő: Keleti Éva – Műszaki szerkesztő: Marton Andor
A kötés- és burkolóterv Murányi István munkája
Terjedelem: 43,75 (A/5) ív + 0,5 ív melléklet
Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (847715/08)
Nyomta az Afész Sokszorosítóüzem, Vác
Felelős vezető: Kiss Ferenc

KÉPMELLÉKLET*

* A levelek lelőhelye: Magyar Országos Levéltár

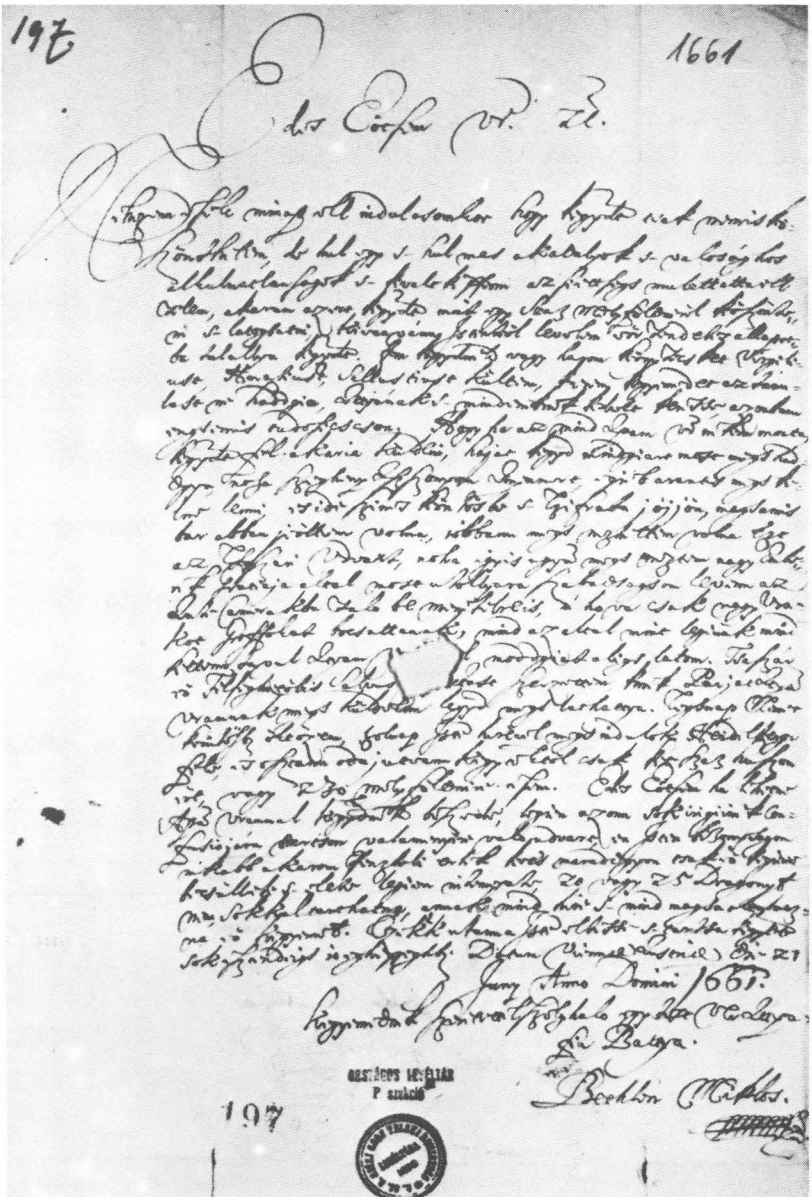

Bethlen Miklós levele Bethlen Pálhoz (Bécs, 1661. június 21.)

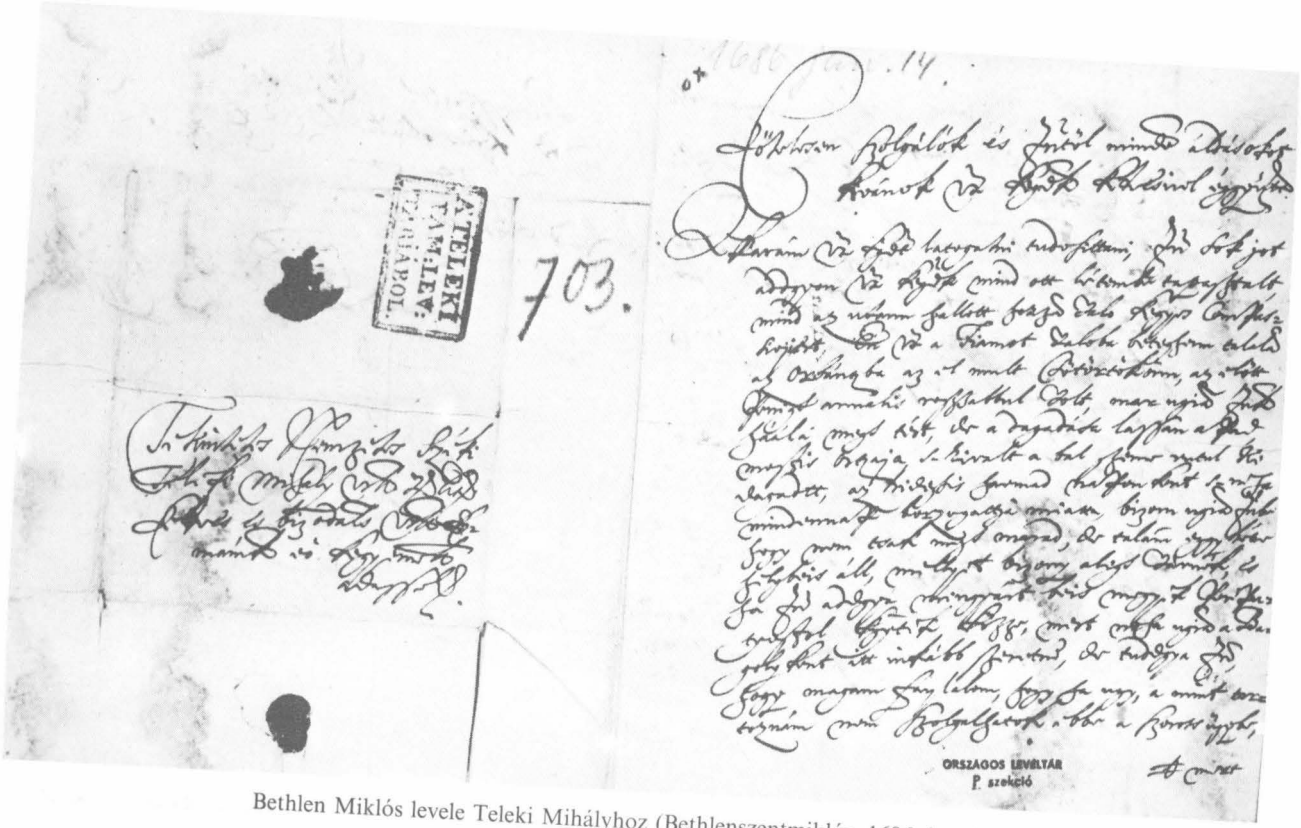

Bethlen Miklós levele Teleki Mihályhoz (Bethlenszentmiklós, 1686. január 14.)

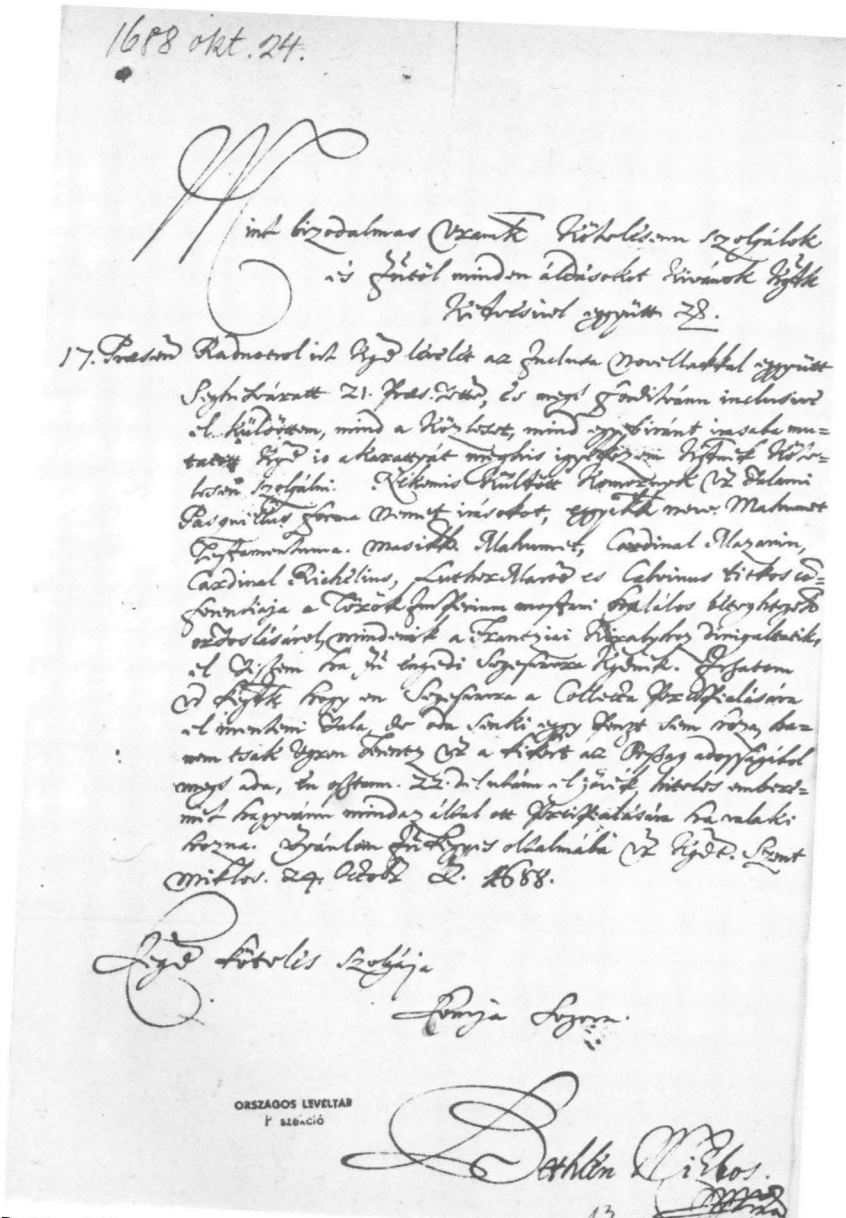

Bethlen Miklós levele Teleki Mihályhoz (Bethlenszentmiklós, 1688. október 24.)

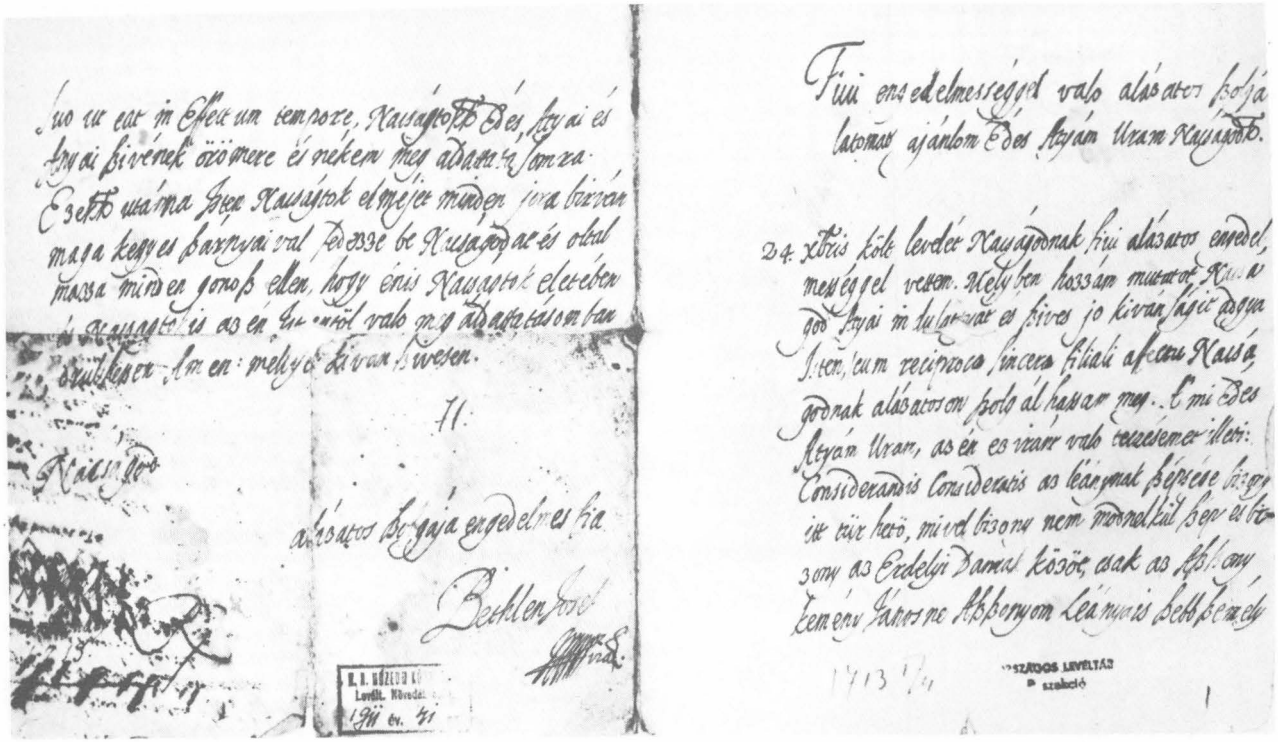

Bethlen József levele Bethlen Miklóshoz (Bethlenszentmiklós, 1713. január 4.)

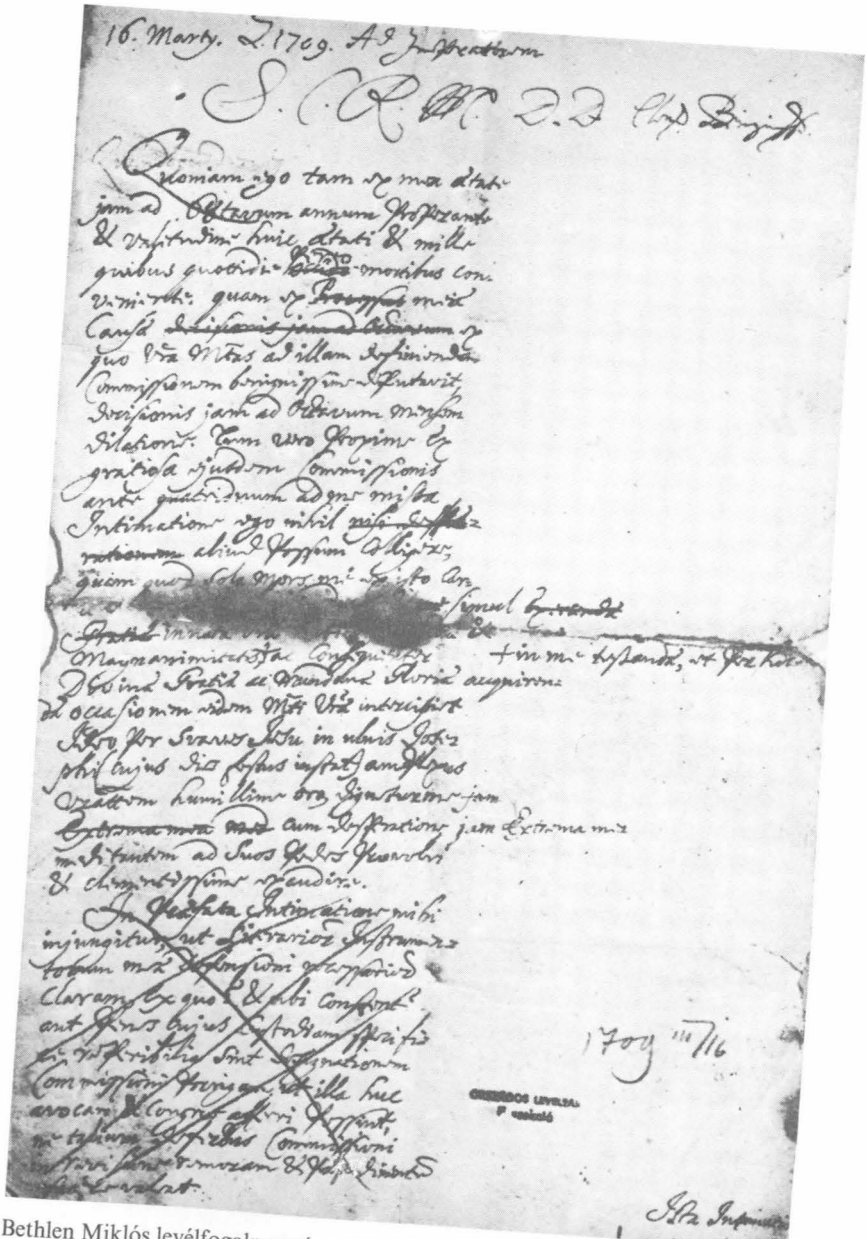

Bethlen Miklós levélfogalmazványa I. József császárhoz (Bécs, 1709. március 16.)

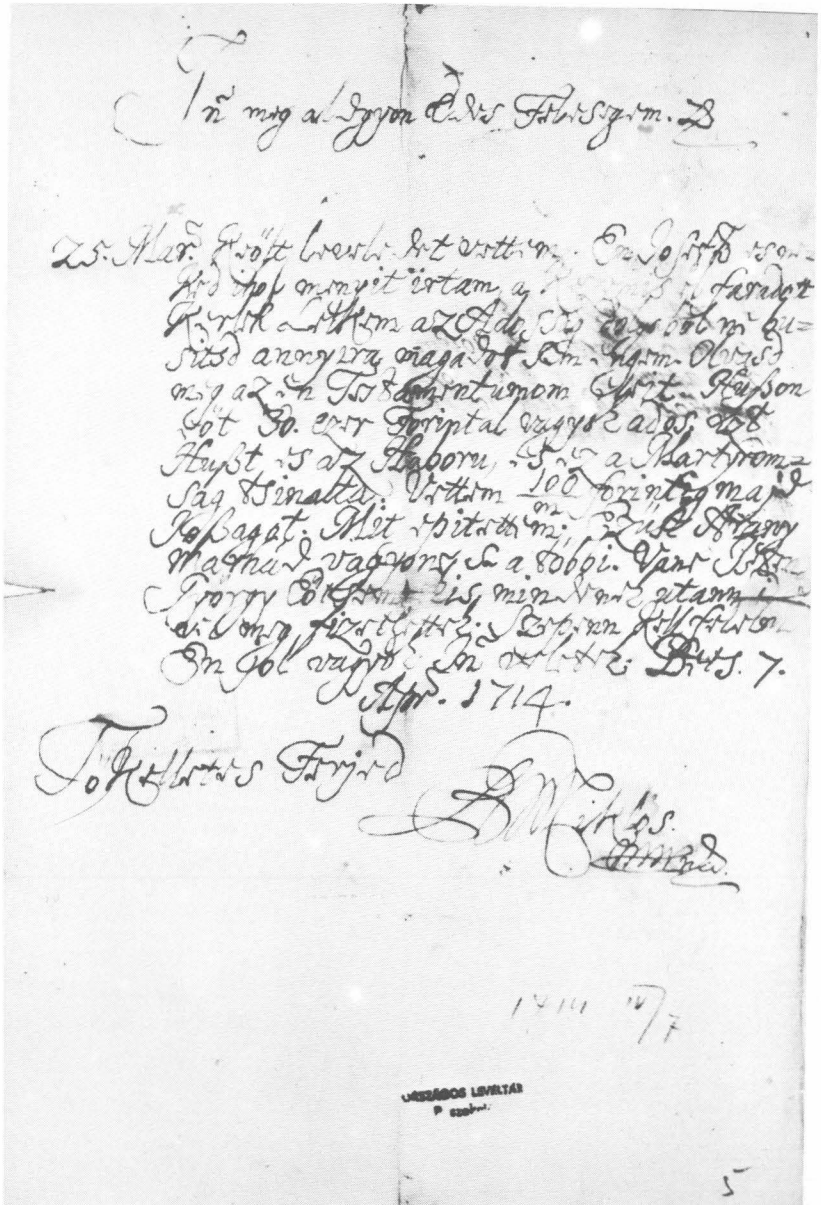

Bethlen Miklós levele Rhédey Júliához (Bécs, 1714. április 7.)

2100100001900Z
Miskolci Egyetem

A sorozat előző kötete

VÁLASZÚTI GYÖRGY

PÉCSI DISPUTA
Régi Magyar Prózai Emlékek
5.

A bevezető tanulmányt és a jegyzeteket írta
Dán Róbert

Sajtó alá rendezte
Németh S. Katalin

1588 nyarán teológiai disputáció zajlott le Pécsett Skarica Máté, ráckevei református lelkész, valamint Válaszúti György és a pécsi polgárok között. Válaszúti, a beszélgetések egyik főszereplője még ugyanazon a télen írásba foglalja az eseményeket, beszámol előzményeikről, lefolyásukról, újraelemzi az érveket-ellenérveket, s rendszerbe foglalja antitrinitárius hitelveit. A vita résztvevői nézeteik alátámasztására minden bevonható érvet, a kor minden tudományos eredményét felhasználták, így Válaszúti műve, a „Pécsi Disputa" nemcsak ideológiatörténeti, hanem művelődéstörténeti értékű is. Bepillantást enged a hódoltság kori Pécs életébe, s a kor- és eszmetörténet kutatói mellett fontos útmutatásokkal szolgálhat az egyetemes európai kultúra feltárói számára is.

AKADÉMIAI KIADÓ
BUDAPEST

I—II. ára: 246,— Ft

ISBN 963 05 3644 7 (Összkiadás)
ISBN 963 05 3646 (6/2. kötet)